PARATITLA SIUE SUMMARIA ET METHODICA EXPLICATIO DECRETALIUM D...

André Delvaux, Serafino : da#Gesù Maria

NAZIONALE
13
26 B
22
VITT. EMANUELE

… 3 flor. 1617. … aprilis 1731

Bl. ~~Vanden~~ … S. V. L.

Qui pavet, Cavet

~~1642~~

~~Y u 63~~

Ex libris ... Seraphini a Jesu M.a Broalij pro Bibliotheca ...

ANDREAE VALLENSIS
vulgò DEL VAVLX, ANDANENSIS,
I. V. D. & in Alma Academia Louaniensi SS. Canonum
Professoris Ordinarij,

PARATITLA
SIVE
SVMMARIA
ET METHODICA EXPLICATIO
DECRETALIVM
D. GREGORII PAPÆ IX.

Opus nouum, in Scholis ac Foro, Iuris vtriusque atque etiam S. Theologiæ studiosis vtilissimum.

Emptus a f. Seraphino a Jesu M.a Assistente R.di P. D. Broalis Carmelitarum. 42 ß
A.o 1664

LOVANII,
Apud IOANNEM OLIVERIVM,
& CORN. COENESTEYN. 1631.

REVERENDISSIMIS,
ILLVSTRISSIMIS,
AMPLISSIMIS,

COMITATVS NAMVRCENI ORDINIBVS,

Patriæ Patribus, ac Religionis Orthodoxæ Propugnatoribus,

ANDREAS DEL VAVLX D. C. Q.

VT labores hosce meos Prælectionesque aspicere lucem paterer, REVERENDISSIMI, ILLVSTRISSIMI, AMPLISSIMIQVE DOMINI, publicæ me ratio vtilitatis permouit. Scio nos non solùm nobis, sed & alijs nasci: genus inertiæ vel inuidiæ esse,

ã ij non

non prodesse, cùm possis. Ideoque Philosophicà Professione in Academia Duacensi per septennium, & in hac nostra Louaniensi per decennium pænè subsequens perfunctus, Iuris docendi prouinciam suscepi, in qua iam annum ago vicesimum tertium. Qua in functione licet à plurimis varias Iuris Pontificij partes viderem delibatas, obseruaui tamen à nemine illud vniuersim, ordine Decretalium, satis opportunè ad huiusce temporis vsum explicari & applicari: ac propterea quòd exercitationes meæ in hac sacri Iuris Professione mihi contulerunt, in hoc volumen pro parte congessi. Illud autem qualecumque est deferendum existimaui ad REVERENDISS. ILLVSTRISS. ET AMPLISS. DD. VV. tum vt prisco mori, tum

vt affe-

vt affectui quoque meo morem gererem. Mori quidem, quia videmus operum publicorũ ſtructuras muniri paſſim & ornari virorum Principum inſignibus atq; elogijs; & vnumquemque, ſi quod opus in publicum emittat, patronum quærere, cui illud ipſum ad immortalitatem operis & nominis conſecret ac dedicet. Affectui autem, quoniam Andana noſtra, Comitatus Namurceni municipium, me ſtimulat atque excitat, vt Namurceno, id eſt rotondo, integro, fidelique pectore venerer Ordines Namurcenos, Viros, inquam, illos, Patriæ Primates, ſacræ Catholicæ Religionis propugnatores acerrimos, in fide obſequioque Regiæ Majeſtatis Catholicæ conſtantiſsimos. Itaque venio cum hoc primo laborum meorum

fœtu ad REVEREND. ILL. AA. DD. VV. rogans obteſtanſque, vt eundem pari ſuſcipiant animo, quo à me defertur, patianturq́;, velut opus quoddam publicum, ſuo illo honoratiſsimo Namurcenorum Ordinum titulo & muniri & ornari, ac tutelari velut numine venire in conſpectum lucemque hominum. Deum interim Opt. Max. venerans pro Patriæ, ac Patriæ Patrum Ordinumq́ue incolumitate, dum viuam, precabor.

AD

AD LECTOREM.

VM omnium non modò Philoſophorum, ſed & Iuriſconſultorum, cæterorumque eruditorum ſententiâ receptum ſit, vt in tradendis & addiſcendis diſciplinis à primis principijs atque elementis, & ab ijs, quæ vniuerſaliora ſunt, initium ſumatur, hincque paullatim ad altiora procedatur, donec ad vltima ſcientiæ vel artis perueniatur faſtigia; nec aliter ſcientiæ vel artis alicuius ſtudioſi, quàm his gradibus ac vijs, ad veram ac ſolidam perfectamq; eruditionem pertingere valeant: iure optimo à Sereniſſimis Belgij Principibus conſtitutum fuit, vt in hac noſtra Louanienſi Academia non minùs ad ſacrorum Canonum ſcientiam adſpirantibus, quàm ad Legum cognitionem animum applicantibus, Inſtitutiones prælegerentur: quæ non modò prima Iuris Pontificij elementa & principia contineant, ſed totum velut corpus atque vniuerſalem illius cognitionem exhibeant, & quarum ductu Iuris candidati, ne à recto ſtudiorum curſu in auia perducantur, veluti Theſei quodam filo ad altiora eiuſdem ſcientiæ penetralia feliciter contendant.

Cùm verò ea prouincia mihi demandata eſſet, omneque ius, quo vtimur, verſetur aut circa perſonas, aut circa res, aut circa actiones, & iudicia, cœpi primò quidem totum ius Pontificium Inſtitutioneſque in tres partes, quatuor tamen libris ad inſtar Inſtitutionum Imperialium comprehenſas, diuidere: in quarum prima, præmiſſis nonnullis de Iuris deriuatione, eiuſque diuiſionibus, ſubdiuiſionibus, membrorumque ſingulorum naturâ, proprietate, conditionibus, atque inter ſe tum comparatione tum diſtinctione, de perſonis agebam Eccleſiaſticis; in ſecunda de rebus; in tertia de actionibus & iudicijs. Eumque ordinem pluribus annis ſecutus ſum; donec, quibuſdam ſuggerentibus ac ſuadentibus, ſatius fore magiſque è re iuuentutis, ſi ordinem

dinem

dinem amplecterer Decretalium, quo iuuentus, Iuri Pontificio datura operam, librorum ac Titulorum ordini & continuationi assuesceret, cœpi deinceps, obsecutus horum consilio, ea, quæ pro maxima parte diuerso ordine ac methodo tradideram, ad ordinem Decretalium non sine magno labore reuocare.

Cùm autem in omnibus scientijs rem ordine debito proponendam sapientissimi quique voluerint, (quippe cùm nihil sit pulcrius ordine, aut ad vsum accommodatius, contrà verò nihil aut aspectu fœdius ac deformius, aut quod plura omnibus rebus incommoda adferat, quã confusio ac perturbatio: vt proinde vel maximè in Iure laudabilis sit ordo, *l. 2. vbi Bald. D. De orig. Iuris*; nihilq; quod magis cõfusionem pariat, quàm inordinatũ, teste Iustin. *Nouel. De hered. & falcid. c. 1.*) meritò culpãtur Iuris Interpretes, qui plerumque multa locis prorsus alienis tradiderunt: imò sæpiùs, miris modis miscendo omnia, omnis generis præceptorum ac materiarum farraginem reliquerunt, vt, si quis rusticus hordeum, triticum, fabas, aliaque legumina in vnum conferat, vix perturbatiorem horum commentarijs aceruum facturus videatur. Ita enim, vbi de auctoritate Magistratuum agitur, aliquid de testamentis videas: vbi de emptione & venditione differitur, de pœnis simul aliquid aut de auctoritate tutorum inuenias; nihilque certam sedem domiciliumque habere cernas. Vnde crebræ illæ ex vno loco in alium reiectiones, quibus, quod hîc tractandum erat, ex alio petendum monent, in quo reperiri tale quid, nisi admonitus ne diuinare quidem vnquam quis possit. Qua in parte plurimùm sanè sese deridendos propinant, vt cum Terentio loquar. Dumque ita extra chorum, vt dicitur, saltant & septa transiliunt, Iurisprudentiam reddunt intricatissimam & obscurissimam; efficiuntque vt diligenti & auido lectori sit difficillimum & operosissimum, quid quoquo loco ab ijs dictum sit, perquirere & inuestigare, & sæpè etiam diligentissimè & auidissimè perquisita adhuc desideret.

Quam

Quam quidē confusi & perturbati ordinis Scyllā vt euitarem, omniaq; , quæ quidē ad Institutiones Iuris Canonici spectare videbātur, debito ordine ac methodo pertractarē, singula iuxta seriem Decretalium ad suos Titulos reuocaui, longioresque Titulos in Paragraphos partitus sum. Qua in methodo procedendi si non eum ordinem, quem forsitan quisque optaret, fuero assecutus, velim hoc perpendat, dissoluta dissipataque in debitum ordinem & artificiosam methodum reducere summi esse laboris ac difficultatis; peritiamque partiendi genera in suas species virtutem esse quamdam rarissimam: tantique iam olim etiam apud summos Philosophos habitam, vt Socrates apud Platonem in Phædro dicere fuerit solitus, hunc virum sese tanquam Deum quendam secuturum, si quem reperisset, qui rem vniuersam diuidere nosset. Quamquam verò moneat Fabius, non tentanda esse, quæ omninò effici non possunt, quia tamen laus est interdum velle, quod non possis, si modò id præclarum honestumque sit (in quo quidquid operæ curæque ponitur, iure laudatur) & in præstantibus magna existunt, quæ optimis proxima sunt, aut aliquatenus ad proxima accedunt: non fuit, cur ab hoc ordine, quem in singulorum Titulorum summaria explicatione mihi proposui, & secutus sum, licet fortè multis non ita sit probandus, deterrerer; eoque minùs, quod satis sciam ne Iouem quidem placere omnibus posse.

Quod ad stylum attinet, parùm quoque de eo fui sollicitus, modò neque prorsus incultus esset, neque horridus, neque fucosus, soloque artificio simulationis eruditus. Vt enim pudicæ virgines tanto gratiores sunt & iucundiores, quanto minùs fucatæ, ita forensia negotia, ad quæ has Institutiones potissimùm accommodare volui, verborum ornatum & nitorem negligunt, vanamq; eloquentiam spernūt. Siquidem res ipsa ornari vetat, contenta doceri, præstatque imperitæ loquacitati indiserta prudentia & doctrina. Hinc Cicero ait, se in Philosopho (qualis haud dubiè est verus Iurisconsultus) eloquentiam si adferat non

aſpernaturum; ſi careat, non admodum efflagitaturum. Et viri in Iure ac Republica verſati rem ſpectant, non verba captāt: id enim calumniari eſt ex ſententia Pauli *l. penult. D. Ad exhibendum*. Malui proinde ſermone vti facili quàm eo, qui rebus obſcuris nullam adferat lucem; claris verò & perſpicuis tenebras obducat. Candido enim & perſpicuo ſermone interpretatio ſi fiat, faciliori ſtudio res perſpicitur, & difficultas materiæ tollitur. Hinc ſæpè multis in ſuis Iuris Pontificij ac Cæſarei Commentarijs vitio datum eſt, quòd, dum magno conatu Latinitati atque eloquentiæ operam impenderent, ipſum verum Canonum & legum ac Iuriſconſultorum ſenſum per veram explicationem neglexerint, aut etiam ita expolitis verbis, ne dicam affectatis, materiam, quam declarandam ſuſceperant, expoſuerint, vt quandoque magis lectorem ipſum dictionum ſignificatio impediat, quàm propoſiti Tractatus & materiæ proprius intellectus genuinaque cognitio.

Non inficior barbariem à Iuriſconſultis Iuriſq; ſtudioſis fugiendam, & ab his Latinam orationem exigi: verùm id vnum contendo ſufficere, ſi dictione iam diu recepta ab huius diſciplinæ eruditiſſimis ſcriptoribus, Bartolo, Bald. Alberico, Panormitano, & alijs, rem ita exponat, vt ſenſus legum & Canonum percipiatur, quidve hi Iuris vtriuſque Interpretes, quos meritiſſimò omnium facilè Principes opinamur, in ſuis ſcriptis tradiderint, lectoribus fiat manifeſtum: cùm nihilo plus commodi adferat praxi, imò verò theoricæ Iuriſprudentiæ polita illa & compta dictio, quàm morbis curandis eloquentia. Hinc Iuris ſtudioſos monet Fachin. *lib.* 8. *Controuerſ. Iuris cap.* 15. vt de vocabulis à Doctoribus confictis, ſi modò res intelligatur nec à Iuris rationibus aliena ſit, non ſint adeò ſolliciti, vt hoc nomine veteres Doctores abijciant. Addit ex Mureto *ad Epiſt. Seneca* 58, *idē accidere ijs, qui Poſſibile & Impoſſibile dicere ſaltē in diſputationibus Philoſophicis reformidant: cùm Plato, Ariſtoteles. Epicurus, Zeno, in lingua infinitis partibus copioſiore innumerabilia tamen vocabula fingere neceſſe habuerint. Equidem vt*

de meo

de meo sensu liberè atque ingenuè fatear, inquit Muretus, *multa puto ab istis delicatis in S. Thoma, in Ioan. Scoto alijsq; eiusmodi eruditissimis hominibus irrideri, quæ & necessaria sunt, & talia, vt si quis ea vetustis illis temporibus protulisset, magnam ei gratiam omnes Philosophiæ studiosi habituri fuisse videantur. Nos dum teneris auribus videri volumus tenera nobis ac puerilia esse ingenia, neque veræ ac solidæ eruditionis capacia ostendimus.* Quin verò si vel ipsum Ciceronem, Principem eloquentiæ, *in Orat. pro Cæcinna*, audieris, imprudentiam magnam aut stultitiam singularem putabis in verborum amore versari, rem verò & caussam & communem vtilitatem relinquere; magisque circa verba quærenda occupatum in Iure hallucinari, imò veriùs peregrinari.

Quod cùm ita sit, vt verissimum est, non erit, cur quis iniquiori ferat animo, si in his Institutionibus tradendis stylo vtar non ita vniformi, non ita tersâ aure digno; imò si interdum vocabula, quæ Latini sermonis auctores non agnoscerent, intercurrant, quibus practica cognitio tradi cupit, quæque propterea nomenclatori indulgenda sunt. Cur enim, quæso, minùs vernaculæ ac barbaræ voces, quàm Græcæ Latino sermone donentur & in medium proferantur, cùm volet vsus, penes quem est arbitrium & norma loquendi? Quid, inquit August. in hoc genere prosit clauis aurea, si non aperiat; quid noceat lignea, si aperiat? Quamquam non existimem stylum ac dictionem meam ita horridam atq; incultam, vt eam ob caussam politiores vereri debeat, ne stomachum & nauseam eis moueat.

At fortè alij multa me non nisi ex alijs, & ab alijs dicta, proferre inficiabuntur. Verùm is ferè mos est omnium scriptorum, vt aliena suis immisceant: tum vt certiora scribant; tum vt gratiùs iucundiùsque legantur. Qua in re apes, præcipiente Quintiliano, imitantur, quæ diutiùs vagantur, vt flores carpant, fauis inferendos ac disponendos, primòque in varium succum, deinde in dulcissimum mellis saporem proprij oris spiritu conuertendos. Sic etiam multa Platonem à Pythagora, complura Aristotelem à Pla-

tone, pleraque Theophraſtum ab Ariſtotele mutuatos eſſe conſtat; nec tamen id eis vitio datum eſt: nec mihi dari debet, qui non aliud propoſuerim, quàm quæ in Iure diſperſa ſunt, & ab alijs non vno in loco tradita, in certum ordinem compendioſè per modum Inſtitutionum redigere; eoque minùs, quòd vnicuique portionem ſuam tribuerim, probè ſciens, cum Plinio, candoris, & ingenui animi eſſe palam profiteri, per quos profeceris, quorumque operâ & induſtriâ in tuis ſcripris adiutum te cenſeris.

Cæterùm vt mordeant vel calumnientur aliqui, non eſt quòd acerbiori feram animo, quandoquidem cum Salamone *Eccleſ.* 4 animaduertam, *omnes hominum labores & induſtriam patere inuidiæ proximi*; probeque ſciam, quàm ſit difficile ad omnium ſaliuam loqui aut ſcribere: procliuiores eſſe nonnullos ad alios reprehendendos, quàm ad ſeipſos moderandos: illud vitium innatum hominibus, atque ita comparatam eorum naturam, aliena vt melius videant & iudicent, quàm ſua, vt eſt apud Terentium. Sic fert vſus, ſic ſe res habet, vt te tua, me delectent mea, inquit Cicero *in Tuſcul.* Nemo ab inuidis intactus, nemo ita numeris omnibus abſolutus, quin aduerſus eum ex Zoili ſecta aliqui inſurgant. Sæpè Solonem ſtultitiæ, Herculem ignauiæ, Pyladem perfidiæ nonnulli inſimularunt: ipſeque Homerus in vita Sagarin, poſt obitum Xenophontem & Zoilum Macedonem æmulum habuit. Alij in Dialogis diuini Platonis ordinem deſiderant; Ariſtotelem, totius Peripateticæ diſciplinæ facilè Principem, obſcuritatis notant, & in multis eumdem Galenus reprehendit. Virgilius à nonnullis ingenio imbecillis, ab alijs Homerici laboris compilator habetur. Homerum quandoque dormitaſſe Horatius ſcribit; Demoſthenes Marco Tullio in omnibus non placuit; Trogus Pompeius Titi Liuij conciones de fictione arguit; Senecam calcem ſine arena nuncupant alij. Nec deſunt, qui Plinium turbido flumini, quaſi multa deguſtarit, pauca digeſſerit, aſſimilent. Accurſio nonnulli iudicium iniquè denegant; Bartoli diſtinctionum longitudinem reprobant;

Albe-

Albetici breuitatem, Baldi inconſtantiam, Alexandri perplexam methodum, & vtriuſque Raphaelis nimiam ſubtilitatem culpant: in alijs politioris litteraturæ incuriam, in alijs negligentiam in citandis & allegandis Doctoribus reprehendunt. Et, quòd magis eſt, ne quidem percelebres illi legum Romanarum anteſignani æmulorum hanc cenſuram dentemque Theoninum effugere, & à reprehenſione ſecuri eſſe potuerunt. Marcellus enim in Saluium Iulianum notas ſcripſit, quibus eum non explicat tantùm, ſed & notat atque arguit pleriſque in locis. Denique licet nihil Vlpiano eloquentius, Paulo neruoſius, Calliſtrato doctius, Papiniano acutius, Scæuola preſſius, Caio fluentius, Africano ſubtilius, Pompeio iucundius, Celſo nitidius, Triphonino candidius pænè fuerit, nullus tamen eorum tam fuit felix, vt obtrectatorum linguas, morſus, improbamq; inuidiam euadere potuerit; quòd vt varia hominum ingenia ita & varia iudicia, vt nunc ſunt, ita & priſcis temporibus fuerint, faciliuſque ſit, vt vetus habet prouerbium μωμᾶσθαι ἢ μιμεῖσθαι, calumniari quàm imitari: inueniaturque hoc genus hominum, qui meliores malint obtrectare quàm vel veſtigiotenus ſequi; qui ſi, vt Saluſt. ait, virtute ſatis valerent, magis æmuli bonorum quàm inuidi eſſent: ſed quia deſidia atque inertia & ſtupor eos atque torpedo inuaſit, ſtrepunt, obtrectant, & alienam famam ſuum dedecus exiſtimant. Sic alit liuorem infelix inertia, quibus rectè obieceris:

Cùm tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum;
Quàm aut aquila aut ſerpens Epidaurius?
Cum tua non edas, carpis mea carmina, Læli,
Carpere vel noli noſtra, vel ede tua.
Accipe quod cruciet: caue, Zoile, carpere tentes,
Carpere nam demens obuia quæque ſolet.
In te conuertas oculos, qui deſpicis omnes,
Et te, dum cunctis detrahis, inſpicias.

Porrò quidquid futurum ſit, ab omnibus, qui in hiſce

SVMMA PRIVILEGII.

PHILIPPVS Dei gratiâ totius Hiſpaniæ, vtriuſque Siciliæ, Indiarum, &c. Rex Catholicus, Sereniſſimus Belgarum Princeps, diplomate ſuo ſanxit, Nequis præter IOAN. OLIVERII Bibl. Louanienſis iurati voluntatem, librum, cui nomen, ANDREÆ VALLENSIS *Andanenſis* I.V.D. *& in alma Vniuerſitate Louanienſi SS. Canonum Profeſſ. Ordinarij Paratitla ſiue Summaria & Methodica explicatio Decretalium D. Gregorij Papæ IX.* intra ſeptennium in Belgio imprimat, aut alibi locorum impreſſum in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalémve exponat. Qui ſecus faxit, confiſcatione librorum, & aliâ graui pœnâ multabitur: vt latiùs patet in litteris datis Bruxellæ anno 1630. die 7. Iunij.

Signat

STEENHVYSE.

INDEX
TITVLORVM
ORDINE ALPHABETICO.

Locatio

INDEX TITVLORVM ET PARAGRAPHORVM ORDINE LIBRORVM.

Ex Libro Primo.

ō iij 2. De

4. De

Ex Libro Secundo.

Ex Libro Tertio.

Ex Libro Quarto.

Ex Libro Quinto.

14. De

ANDREÆ

ANDREÆ del VAVLX, I.V.D. & SS. CANONVM Professoris Ordinarij,

PARATITLA SIVE SVMMARIA ET METHODICA EXPLICATIO DECRETALIVM D. GREGORII PAPÆ IX.

PROOEMIVM.

1. *Iurisconsulti diligentissimi nominum & etymologiarum inuestigatores.*
2. *Iuris acceptiones & deriuationes variæ.*
3. 5. *Ius à Iustitia rectè dici, secundum Iurisconsultos.*
4. *Satisfit Grammaticorum regulæ & obiectioni.*

QVIA, teste Vlpiano Iurisconsulto in *l. 1. D. de Iustitia & Iure*, Iuri operam daturum priùs nosse oportet, vnde Iuris nomen descendat; * Eaq; perantiqua semper fuit cùm Philosophorum tum Iurisconsultorum consuetudo, vt diligentissimè inquirerent etymologiam nominum, & cur vnaquæque res hoc aut illud nomen sortita esset; eò quòd nomina, si rectè imposita sint, ex eodem naturæ fonte, quo ipsarum rerum definitiones, hauriantur, sintque rerum ipsarum cognoscendarum instrumenta: non abs re me facturum pu- 1

A caui,

taui, si acturus de Iure Canonico, altiùs exordiar; &, priusquam ad Titulos librorum Decretalium veniam, nonnulla de Iuris deriuatione, eiusque diuisionibus, subdiuisionibus, membrorumque singulorum natura, proprietate, conditionibus, atque inter se tum comparationibus tum distinctionibus, præmisero. Eoque magis, quòd secundum Ciceronem *lib.* 1. *Offic.* omnis, quæ à ratione suscipitur de re aliqua institutio, debeat à definitione proficisci, vt intelligatur, de quo disceptatur.

2 Ideoque, vt inde exordiamur, sciendum, quòd, prout Iuris sint variæ acceptiones, de quibus Ioan. Andreas in Nouella *Non est nouum de Reg. Iuris*; ita & secundum eas variæ quoque deriuationes assignari possint.

3 Et quidem, vt omittam alias ad propositum minùs spectantes, si Ius sumatur pro lege (prout sumitur in §. *singulorum Instit. de rer. diuis.* in *can. ius generale Dist.* 1. in Verb. *Lex autem iuris,* scilicet scripti, *est species*; & dum dicimus, hoc vel illud est certi iuris, illud facti:) rectè dicitur à Iussu seu Iubendo, quia lex in iussu seu imperio superioris est posita. Si verò sumatur, vt est idem, quod iustum, non quidem in ea generali acceptione, quâ iustum idem est, quod legitimum, seu legi consonum (quo pacto formaliter acceptum, est obiectum formale obedientiæ; quæ ideo expresè vult, vel facit aliquid, quia est lege preceptum vel statutum; materialiter autem sumptum est materia omnis virtutis, quia lex in omni materia virtutis aliquid statuit:) sed prout iustum sumitur specialiter pro eo, quod est æquale & alteri debitum, ac formale obiectum est iustitiæ particularis, rectè dicitur à Iustitia, vt vult Vlp. in *d. l.* 1.

4 Nec obstat Grammaticorum regula, secundum quam potiùs Iustitia à Iusto, & Iustum à Iure, tamquam simpliciori nomine, deriuari videtur: quia denominatio obiecti rectè potest sumi ab habitu, seu potentiâ in illud tendente: sic enim Scibile à Scientia; Sensibile à Sensu; Visibile à Visu denominatur. Etiamsi loquendo de ordine seu deriuatione quoad caussalitatem obiecti, ipsa potentia vel habitus dici possit deriuari ab obiecto: sic enim Iustitia à Iure, prout idem est quod iustum, denominari potest, quia ita sumptum est caussa iustitiæ, per modum obiecti & caussæ finalis: licet in genere caussæ efficientis sit effectus iustitiæ; quia iustitia facit & constituit obiectum suum, sicut & cæteræ virtutes morales.

5 Et hinc patet, etiam Ius, prout significat artē iuris (vt vsurpat Vlp. dum ait, Iuri operam daturum prius nosse oportere, vnde nomen Iuris descendat, illudque definit, esse artem boni & æqui, quia scilicet est ars, tendens in bonum & æquum) dici posse à Iustitia, mediante

scilicet

scilicet iusto, à quo tanquam obiecto suo deriuatur: iuxta illud, Quidquid est caussa caussæ, est etiam caussati caussa.

§. I.

1. *Ius variè diuidi.*
2. *Diuisio iuris in ius ad rem, & ius in re.*
3. *Quid sit ius ad rem.*
4. *Quid ius in re.*
5. *Diuisio Iuris in Naturale & Positiuum; & huius in Diuinum & Humanum, &c.*

QVemadmodum Ius secundum varias sui acceptiones variè deriuatur, ita etiam variè diuiditur. Et quidem, omissis alijs diuisionibus, solùm proponemus eas, quæ ad propositum nostrum magis spectant. 1

Ius igitur sumptum, prout idem est, quod potestas legitima, seu à lege concessa, ex parte termini, quem respicit, diuiditur in ius ad rem, & ius in re, quod plurimùm pendet ex iuris positiui dispositione. Hac diuisione vtitur Pontifex in *Clement. vnica De sequestr. possess.* 2

Ius ad rem dicitur, quod non tribuit actionem in rem ipsam, ad quam dicitur esse ius, sed in personam dumtaxat, quia scilicet est ius ad rem, quæ tali iuri nondum est obligata seu affecta; & ideo potest esse circa rem nondum existentem. Tale ius est, quod competit alicui per electionem, præsentationem ad aliquod beneficium, per collationem ante acceptationem, per successionem hereditatis ante acceptationẽ, per emptionem, donationem, stipulationem, vel alium similem contractum ante rei traditionem, quæ regulariter vltra legitimum titulum (qualis est emptio, donatio, vel alius similis contractus) ad dominium acquirendum requiritur. Dico regulariter, quia subinde ex speciali legis dispositione non est necessaria: veluti in beneficijs Ecclesiasticis, in quibus per collationem & acceptationẽ subsecutam comparatur ius in re, *cap. si tibi absenti De preben. in 6.* & in hereditate, alijsque iuribus incorporalibus, quæ transeunt in aliquem iure hereditario, siue per testamentum, siue ab intestato: nam in ijs acquiritur dominium & ius in re per solam aditionem, verbo vel facto factam, *§. vlt. Instit. De hered. qualit. & differ. l. cum heredes 23. D. De acquirenda vel amitt. possess.* Videatur Did. Couarruuias *lib. 1. Variar. Resolut. cap. 19.* 3

Ius in re, quod ius perfectũ appellatur, dicitur, quod tribuit actionem realem, seu actionem in rem; habetque rem sibi deuinctam & obligatam: 4

ligatam: & ideo non potest esse circa rem non existentem. Tale est, quod quis habet per emptionem, aliosque similes contractus, subsecutâ rei traditione per dominum: item ad beneficium per collationem, secutâ acceptatione: per testamentum, aut successionem ab intestato, aditâ hereditate. Hinc cõstat, ius ad rem esse debilius, & faciliùs amitti, quàm ius in re; vt obseruat Glossa *in Clement. vnica De Cler. coniugatis.*

5 Ius verò sumptum pro lege, seu vt idem est quod lex, diuidi potest, sicuti lex; atque ita in Naturale & Positiuum. Positiuum rursus in Diuinum & Humanum: Diuinum in Vetus & Nouum: Humanum in Ius Gentium, Ius Ciuile, & Ius Canonicum.

§. II. De Iure Naturali.

1. *Dari ius naturale, probatur.*
2. *Definitio seu potiùs descriptio illius iuris.*
3. *Ius naturale esse immutabile.*
4.5. *Per praescriptionem aut seruitutem non immutari aut tolli ius naturale.*
6. *Occurritur alijs argumentis.*

1 IVs naturale dari negauit Pythagoras, & nonnulli alij Philosophi, volentes omne ius opinione constare: contrà dari, cum Platone, Cicerone, Aristotele, tenet communis omnium Theologorum, Philosophorum, & Iurisconsultorum opinio; & colligitur satis ex *l. 1. D. De Iust. & Iure*, & *Institut. De iure natur. gent. & ciuili.* Cuius ratio est, quia cùm homo multas habeat operationes liberas, & proinde incertas & indeterminatas, debet habere regulam, quâ eas dirigat, vt sint rectae, & consentaneae rectae rationi & fini vltimo. Vnde D. Paulus ad Rom. 2. *Gentes*, inquit, *quae legem non habent*, scriptam scilicet, *naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt.*

2 Illud definitur ab Vlpiano & Iustiniano, quod natura omnia animalia docuit. Quibus verbis non tam intendunt aliquam definitionem iuris naturalis tradere, quàm signum aliquod inadaequatum, quo dignosci queat. Nec enim voluerunt ius naturale esse hominibus cum brutis commune, vti opinatur Valla, ideo dictam definitionem impugnans: sed quòd in hominibus illud dicatur ius naturale, quod non solùm ab hominibus, verùm etiam à brutis vsurpatur, vt est maris & faeminae coniunctio, liberorum procreatio & educatio; obligatio antidoralis, quae est, vt bene facienti bene faciamus: sic tamen, vt quatenus in brutis reperitur, non dicatur ius naturale, quia sicuti bruta sunt incapa-

incapacia iniuriæ, *l.1.§.ait Prætor.D.si quadrupes paup.fecisse dic.* ita & iuris quod à ratione, quâ bruta destituuntur, deducitur; sed quatenus ab hominibus, & quidem tunc solùm, quando non ex sensus, sed rationis ductu, vsurpatur. Quod addo, ne quis inferat hinc, omnia, quæ hominibus cum brutis sunt communia, veluti edere, bibere, flere, irasci, & similia, esse iuris naturalis. Dixerunt autem Vlp. & Iustin. ius naturale non esse proprium generis humani, quia scilicet non ita illi conuenit quin in brutis quoque aliqua eius adumbrata effigies reperiatur.

Hoc verò ius est immutabile ex se & naturâ suâ: totaque variatio 3
eorum, quæ sunt iuris naturalis, contingit non ex eo, quòd ius ipsum naturale in se mutetur & varietur, sed quia aduenit noua circumstantia ex parte obiecti seu materiæ, quæ ipsum obiectum seu materiam extrahit è numero eorum, quæ, seclusâ tali circumstantiâ, erant de iure naturali. Nec enim ius naturale, aliquid præcipiens faciendum, aut fieri prohibens referri debet ad obiectum absolutè consideratum, quia illud non sic præcipit aut prohibet, sed cum certis & debitis circumstantijs: vt v. g. non quælibet occisio hominis est iure naturali prohibita, sed quæ fit auctoritate priuatâ, extra casum necessariæ defensionis. Similiter, etsi iure naturali reddendum sit depositum, nunquam tamen iuris naturalis fuit, vt ensis depositus redderetur furioso, aut non furioso quidem, sed in perniciem Reip. aut alterius, *can. ne quis* XXII. *quæst.* 2.

Hinc patet, quâ ratione præscriptio iure ciuili, & seruitus iure 4
gentium introductæ, non immutent aut tollant ius naturale, quo prohibetur retineri alienum inuito domino, & omnes nascebantur liberi: quia præscriptio, vbi legitimè semel est completa, non facit, vt retineatur alienum, quamdiu manet alienum; hoc enim esset contra ius naturale: sed facit, vt qui præscripsit, retineat suum, & id, cuius dominium per præscriptionem legitimè completam auctoritate legis acquisiuit. Atque ita nihil refert, quòd tum sciat fuisse alienum ante præscriptionem.

Eodem modo libertas (quæ non dicitur esse iuris naturalis, qua- 5
si eam præceperit, & seruitutem vetuerit, sed partim negatiuè, quia seruitutem ius naturale non inuexit, partim positiuè, quia vnicuique ius naturale concessit, vt esset liber, ac dominus suæ libertatis, hoc ipso, quo illum fecit liberi arbitrij) tollitur per seruitutem, absque mutatione iuris naturalis, ob nouam circumstantiam aduenientem post hominis peccatum ex parte obiecti, nempe licitam in iusto bello capti interfectionem, quæ meritò non solum à iure gentium, sed etiam à quolibet priuato, huiusmodi interfectionis ius habente, commutari potuit in perpetuam seruitutem, *l. hostes D. de capt. & postlim. reuersu.*

6 Eadem ratione solui possunt omnia argumēta, quibus probari videtur ius naturale esse mutabile, nēpe quòd illud in se & ex parte sua semper vnum & idem maneat; dicatur autem solùm mutari per denominationē extrinsecam, ob materiæ, de qua est, variationē, ratione aliarū atq; aliarum circumstantiarum. Huiusmodi circumstantias ex parte obiecti seu materiæ potest ius positiuum, siue gentium, siue ciuile, siue Canonicum, addere vel detrahere, nullâ prorsus mutatione factâ in iure naturali. Et secundum hoc intelligendus est Iurisconsultus, in *l. ius ciuile D. de Instit. & iure,* dicens, Ius ciuile nec in totum à naturali recedere, nec per omnia ei seruire, sed aliquando aliquid ei detrahere, aliquando addere: quia scilicet aliquando circumstantiam aliquam detrahit, aliquando addit, sicque illud determinat, modificat, vel restringit, prout pleniùs deduxi in Summa ad Decretum Gratiani *lib. 1. cap. 10. & sequenti.*

Obseruandum autem hîc, ex ijs, quæ sunt iuris naturalis, aliqua dici prohibita, quia mala, vt odium Dei, blasphemia, furtum, adulterium; non autem mala, quia prohibita: & è contra aliqua esse iussa & præcepta, quia in se bona & necessaria, vt Deum esse colendum, parentes honorandos, egenti subueniendum.

§. III. De iure Positiuo, & eius diuisione.

1. *Descriptio huius iuris,*
2. *In quo à iure naturali distinguatur.*
3. *Diuisio.*
4. *Quid sit Ius positiuum Diuinum; & subdiuisio illius in Vetus & Nouum.*
5. *Præcepta Iuris positiui diuini veteris seu legis Mosaicæ, alia Moralia, alia Ceremonialia, alia Iudicialia.*
6. *Ius positiuum diuinum nouum.*
7. *Ius humanum.*

1 IVs Positiuum est & dicitur illud, quod ex libera Dei vel hominis voluntate pendet. Et hoc est, quòd vult Philosophus, illud definiens, quod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert: cùm verò constitutum fuerit, tunc demùm refert, quia scilicet eius obligatio non ex natura rei præceptæ, sed ex præcepto & voluntate præcipientis oritur, & deriuatur ad obiectum. Quò fit, vt mutari possit, etiamsi maneant omnes eædem circumstantiæ, cum quibus antè obligabat. * Et
2 in eo distinguitur à iure naturali: sicut & in eo, quòd quæ iure na-

turæ prohibita sunt, prohibita sint, quia in se mala; quæ autem iure positiuo è contra mala sunt, quia prohibita.

Ius Positiuum diuiditur in ius Diuinum & Humanum, repetito tamen diuiso in membris diuidentibus, hoc modo, Ius Positiuum aliud est ius positiuum diuinum, aliud est ius positiuum humanum: vt à priori membro excludatur ius naturale, quod certo respectu ac certâ ratione Diuinum appellatur, nempe quatenus à Deo, tanquam ab auctore naturæ, dimanat. 3

Ius Positiuum diuinum est, quod à Deo optimo maximo, vel Christo, quatenus homo simulque Deus, in tempore latum & conditum est, siue Angelico, siue humano, vt Moysis & Apostolorum, ministerio, siue per se. 4

Hoc subdiuiditur in ius positiuum Diuinum Vetus, & in ius positiuum Diuinum Nouum. Ius positiuum diuinum vetus est, quod in veteri Testamento Deus ipse condidit, de ijs scilicet, quæ ad ius naturale non spectant, vt de cæremonijs & politiâ. Hoc autem ius, quia à Deo acceptum per Angelos, Moyses, tanquam præco & mediator inter Deum & homines, Iudæis tradidit, promulgauit, & scripsit, *can. Moyses Dist.* 1. subinde dicitur lex Moysis seu Moysaica.

Huius verò iuris præcepta trium generum fuerunt: Alia scilicet Moralia, quæ ad morum disciplinam spectabant: qualia sunt, Non occides, Non mœchaberis, & alia Decalogi præcepta, de quibus Exodi 20. Alia Cæremonialia, quæ ad cultum ritè Deo exhibendum pertinebant, de quorum diuisione videatur D. Thomas 1. 2. *quæst.* 101. Alia deniq; Iudicialia, quæ iustitiæ administrandæ subseruiebant, de quorum diuisione videatur D. Thomas. *d. loco quæst.* 104. Moralia sunt iuris naturalis, ac proinde immutabilia, & indispensabilia. Cæremonialia verò & iudicialia sunt determinationes moralium, & solùm vim habebant ex diuina institutione & voluntate, ac proinde ad ius positiuũ spectabant: & inter Christianos exspirarunt, consummato per Christi mortem opere nostræ redemptionis; solaque moralia remanserunt, non quatenus veteris Testamenti, sed quatenus iuris naturalis. Dixi, inter Christianos, quia Iudæi adhuc legem Moysaicam seruant, & secundum eam viuunt, etiam quoad successiones. Calderinus *Consil.* 30. *in tit. de Testamentis*, Felinus in *c. Iudæi 2. columna 2. de Iudæis*. Videatur Maranta 5. parte Speculi aurei, *nu.* 49 *& seqq.* 5

Ius positiuum diuinum nouum est, quod Christus homo simulque Deus in nouo Testamento condidit. Talia sunt ea, quæ sunt de Sacramentis. Alioquin non omnia, quæ in nouo Testamento reperiuntur, sunt iuris diuini, sed pleraque iuris humani Ecclesiastici, vt illa, quæ non ex ore ipsiusmet Christi, sed per solos Apostolos, inspirante 6

Spiritu

Spiritu sancto, decreta fuerunt: veluti Canones, qui Apostolorum dicuntur, & præcepta, quæ apud D. Paulum cōmemorantur, de homicida vel ebrio homine non ordinando, de ieiunio quadragesimæ, de trina in aquam demersione eorum, qui baptismo abluuntur, de bigamo non ordinando, & similibus. De conuenientia & distinctione iuris positiui diuini veteris à iure positiuo diuino nouo plenius egi in Tractatu *ad 29. Distinct. Gratiani.*

7 Ius humanum est, quod ex hominis voluntate immediatè pendet, siue quod ab auctoritate humana proximè statuitur, seu cuius obligatio ex mera hominis, aliquid præcipientis vel prohibentis, voluntate oritur. Vnde patet ratio discriminis positi inter leges diuinas & humanas in *can. omnes Dist.* 1. quòd scilicet leges diuinæ & naturales sint eædem apud omnes; humanæ autem non, sed aliæ atque aliæ alijs atque alijs gentibus placeant. Necessarium verò fuit hoc ius siue humanum, ad legem diuinam & naturalem, tanquam generaliores & indeterminatas, solumque generalia præcipientes aut prohibentes, determinandas, temperandas, & cuique societati & communitati accommodandas, ad consensionem & concordiam inter homines de rebus humanis & politicis, diuersimodè sæpe opinantes & sentientes conciliandam; &, vt inquit Isidorus, in *can. facta sunt Dist.* 4. vt metu eius humana coërceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia &c. Nam, vt Plato ait 2. *de Legibus*, si homines absque legibus vixerint, nihil à feris atrocissimis discrepabunt: & Aristoteles 1. *Politic. cap.* 2. sicut homo, si sit perfectus virtute, est optimum omnium animalium, ita si fiat alienus à lege & Iustitia, fit pessimum omnium.

Ius humanum diuiditur in Ius Gentium, Ius Ciuile, & Canonicum.

§. IV. De Iure Gentium.

1. *Definitio huius iuris.*
2. *A naturali in quo distinguatur.*
3. *Quid sit naturale ius.*
4. *In diuisione iuris in naturale, gentium & ciuile, quid per ius naturale & gentium intelligant iuris Interpretes.*
5. *Duplex ius gentium, primarium & secundarium.*

1 IVs Gentium propriè dictū, & prout à naturali distinguitur, definiri potest esse illud, quod vsu ac moribus omnium aut ferè omnium gentium introductum est, non autem instinctu solius naturæ, vt colligitur ex §. *ius autem gentium Instit. de iure nat. gent. & ciuili, iuncto can. ius gentium Dist.* 1.

Atque

Atque ita distinguitur à naturali, quòd eius obligatio oriatur ex voluntate hominum; sit mutabile, quantum est ex parte sua; non semper omnibus, sed regulariter & ferè omnibus sit commune, *d. can. Ius gentium*: ideoque potest alicubi non seruari, quod apud alios de iure gentium esse censetur. At verò ius naturale est vnum & idem apud omnes, solumque per errorem & ignorantiam potest alicubi non seruari: & insuper eius obligatio non ex alicuius præcipientis aut prohibentis arbitrio & voluntate, sed ex natura rationali & naturali conditione operum oritur. * Et ideo in *can. Ius naturale Dist.* 1. ab Isidoro definitur esse illud, quod est commune omnibus nationibus; eò quòd vbique instinctu naturæ, non constitutione aliquâ, habeatur: & ab Aristotele, esse illud, quod vbique gentium idem valet, non quia ita decretum sit vel non decretum. 2 3

Vt autem melius intelligatur, cur dixerim, ius gentium propriè dictum, & prout à naturali distinguitur, aduertendum est, Vlp. Iustin. & alios, dum diuidunt ius in ius naturale, gentium, & ciuile, solùm loqui de iure, quod non transcendit limites naturæ, nihil autem de iure, vt ita dicam, supernaturali, quale est ius diuinum positiuum: nihil etiam de iure, quod à ministris Ecclesiæ ad finem supernaturalem est conditum, quale est ius Canonicum. Secundò, per ius naturale non intellexisse omne illud ius, quod reuera est naturale, prout sumitur & definitur in *d. can. Ius naturale Dist.* 1. sed solùm illud, quod est sic hominibus naturale, vt sit eis cum brutis commune, vt patet ex definitione, quam tradunt, antè à nobis explicatâ. Tertiò per ius gentium intellexisse omne illud ius, quod omnibus aut ferè omnibus hominibus est proprium, iisq; solis conuenit, siue interim reuera pertineat ad ius naturale, siue ad ius gentium, prout de illis loquitur Isid. *d. Dist.* 1. vt patet ex eorum verbis & exemplis. Nam inter exempla iuris gentium referunt religionem erga Deum: item vt patriæ ac parentibus pareamus: fas item esse vim & iniuriam repellere, *l.* 2. *&* 3. *D. de Iust. & Iure.* Quæ tamen omnia constat esse iuris naturalis: sicut & præcepta Decalogi, quæ etiam sub iure gentium comprehendunt. 4

Hinc factum est, quod Iuris Interpretes distinguant duplex ius gentium: alterum, quod solis hominibus conuenit; sic tamen, vt simul cum illis natum sit, quod proinde appellant ius gentium primæuum, & ius gentium antiquũ, *l.* 1. *D. de acquir. rer. dom.* nam licet intrinsecè naturale sit, tamẽ illud Gentium appellant, quia illo gentes communiter vtuntur. Vocãt etiam subinde Diuinum, quia ab exordio rationalis creaturæ animis hominum à Deo insculptum est. Vocant & interdum ius Naturale, *§. singulorum Inst. de rer. diuis, l. bona fides D. depositi,* quia non pendet ab aliqua hominum constitutione, sed à naturali instinctu ra- 5

tionis habetur. Vocant tamen ius naturale secundarium, ad distinctionem prioris iuris naturalis, quod scilicet hominibus simul cum brutis est commune, & ius naturale primarium appellant. Ex hoc autem iure gentium descendit religio erga Deum, amor erga parentes, præcepta Decalogi. Eodem iure omnia hominibus erant communia, omnes nascebantur liberi, *d. can. Ius naturale Distinct.* 1. & de hoc iure gentium loquitur Iustin. in §. *quòd verò naturalis ratio inter omnes constituit, id apud omnes populos peræquè custoditur, illis ipsis verbis.*

Alterum verò appellant Ius gentium secundarium, & Ius gentium humanum, ad distinctionem prioris, eò quòd non ab initio cum hominibus natum sit, sed postea vsu exigente & humanis necessitatibus gentes humanæ illud sibi constituerint, id est, moribus vsurparint: & hoc est Ius gentium propriè dictum, antea à nobis definitum, quo introducta sunt Meum & Tuum, bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, *l. 5. D. de Iust. & Iure*; captiuitates ac seruitutes secutæ: item omnes pænè contractus introducti, §. *Ius autem gentium Instit. de iure nat. gent. & ciuili.* (vbi de hoc Iure gentiū loquitur Iustin.) aliaque plura, quæ recenset Isidorus *in d. can. Ius gentium Dist.* 1. His obseruatis facile fuerit præcedentes diuisiones intelligere, ac Theologorum diuisiones cum Iurisconsultorum diuisionibus conciliare.

§. V. De Iure Ciuili.

1. *Descriptio & caussa illius.*
2. *Quo modo à Iure naturali & gentium distinguatur.*
3. *Ius Feudorum ad Ius ciuile refertur.*

1 IVs Ciuile, cuius origo traditur in *canon. 1. & 2. Dist. 7.* est, quod quisque populus vel quæque ciuitas sibi proprium constituit, §. *Ius ciuile Instit. de iure nat. gent. & ciuili, can. Ius ciuile Distinct.* 1. Nam cum non omnia omnibus conuenire possint, ob regionum morumque diuersitatem, & leges ad Respublicas, non è contra, accommodandæ sint, fit vt singulæ pænè ciuitates ius sibi proprium constituant. Vnde & ex vnaquaque ciuitate aut populo nomen sortitur, vt Ius Ciuile Atheniensium, Ius Ciuile Lacedæmoniorum, Ius Ciuile Romanorum; quod per antonomasiam intelligitur, quoties fit mentio Iuris Ciuilis, non addito, cuius sit ciuitatis aut populi: vocaturque etiam Ius Quiritum, *can. Ius Quiritum d. Dist.* 1. ob rationem ibidem assignatam.

2 Distinguitur verò Ius Ciuile à Iure Naturali, quòd eius obligatio pendeat

pendeat ab auctoritate humana; sit vnius tantùm ciuitatis aut populi; sit mutabile, etiam in totum, quantum est ex parte sua. A Iure autem gentium distinguitur, quòd Ius gentium sit commune omnibus, aut ferè omnibus hominibus, totumque sit moribus gentium introductum, nec vllo scripto comprehensum: Ius autem ciuile, siue scriptum sit, siue moribus introductum, quale ius est consuetudo, vnius tantùm sit ciuitatis aut populi.

Diuisiones autē Iuris Ciuilis petantur ex Institutionibus Iustiniani.

Ad Ius Ciuile spectat Ius Feudorum, tanquam consuetudinarium, 3 iuxta primam Rubricam Feudorum, Isernia *in Proœmio Feudorum colum. fin. & omnes in præludijs Feudorum*; & tanquam ius non scriptū. Abbas in *cap. Firmiter, in fine principij, De summa Trinitate.* Quoad eius autem obseruantiam in primis seruandæ sunt particulares cuiusque prouinciæ circa Feuda Constitutiones: ijs cessantibus seruandum ius consuetudinarium Feudorum; &, si casus occurrat, qui in eo non sit decisus, recurrendum ad ius commune, maximè de vsufructu & emphyteusi, arguendo de simili ad simile: dissentientibus verò Iure Ciuili & Canonico, recurrendum potiùs ad Canonicum, ratione iuramenti, quod præstatur per Vasallos, prout hæc latiùs deducit Maranta, *parte 3. Speculi aurei, nu. 83. & seqq.*

§. VI. De Iure Canonico.

1. *Quodnam sit Ius Canonicum.*
2. *Vnde dictum; & variæ huius Iuris appellationes.*
3. *Quo modo à Iure ciuili distinguatur; & finis vtriusque Iuris.*
4. *Necessitas Iuris Canonici.*
5. *Origo & incrementum eiusdem.*
6. *In conflictu Iuris Canonici & ciuilis quodnam seruandum sit.*

IVs Canonicum vocatur illud Ius positiuum, quod à summis Pon- 1 tificibus constitutum vel approbatum est, *cap. Non decet, & ibi* Abbas, *in 3. Notab. x. De consang. & affinit.*

Appellatur autem Canonicum à Græca voce Κάνων, quæ la- 2 tinè Regula dicitur, *can. 2. Distinct. 3.* & quidem per antonomasiam Regula Ecclesiastica, *cap. 1. x. De constitut.* eò quòd collectum & coaceruatum sit ex Canonibus, id est, Regulis Ecclesiasticis, ad rectè viuendum, æternamque beatitudinem assequendam, institutis. Vocatur etiam Ius Ecclesiasticum, *can. 1. Dist. 3. & alibi* ab Ecclesia, quia scilicet est de rebus ac personis Ecclesiasticis. Dicitur & Pontifi-

tium, ab auctore suo, nempe summo Pontifice, à quo vim & auctoritatem habet. Vocatur insuper subinde Diuinū siue Diuina Lex; partim, quia quædam in hoc iure tradita, ex sacris Scripturis sunt excerpta, & in sacris Concilijs repetita, vt in *cap. Significasti* ꝫ. *De electione*; partim, quia Canones Ecclesiastici, tanquam conclusiones vel determinationes quædam, ex lege diuina, veluti è suis fontibus ac principijs, profluunt & eliciuntur, *cap. Qualiter & cap. Quando* ꝫ. *De constitut.* atque instinctu, dono, & nutu, ac gratiâ Spiritus Sancti editi sunt, *can. Violatores* xxv. *qu.* 1. partim denique, quia ex ipsiusmet Christi ore potestatem legum condendarum Pontifex, vt Petri successor, accepit, *cap. Translato sacerdotio* ꝫ. *De constitut.*

3 Hinc non fuerit difficile distinguere Ius Canonicum à iure naturali, gentium, & ciuili; atque ostendere, quanto ciuili sit augustius & sublimius, tum ratione caussæ efficientis, tum ratione vniuersalitatis, tum ratione finis, quem spectat: quandoquidem Ius ciuile à potestate prorsus sæculari, temporali, ac terrena dimanet; sit tantum vnius ciuitatis aut populi, ac finem merè temporalem & terrenum, nempe vitam ciuium talem, quæ naturali rationi sit conformis: Ius verò Canonicum à potestate merè spirituali, à Christo, Petro, Petrique successoribus communicata, promanet (quæ tanto temporali dignior est, quanto spiritualia corporalibus & anima corpore digniora sunt) & omnes omninò Christi fideles, etiam Reges & Imperatores, astringat; finemque merè spiritualem, æternam nempe beatitudinem, principaliter atque vltimatè intendat. Pleniùs de differentijs eius à ciuili videre licet apud Baptistam de sancto Blasio *in Rubr. Decreti Gratiani à nu.* 43. *vsque ad* 250. vbi ducentas quinque distinctiones recenset.

4 Necessitas verò Iuris Canonici vel ex eo satis cōprobatur, quod, vt inquit Arist. *lib.* 3. *Politic. c.* 7. *in fine, & lib.* 4. *c.* 1. *sub finem*, non Respublicæ ad leges, sed leges ad Respublicas accōmodandæ sint. Nam inde sequitur, quòd, quemadmodū duæ sunt in genere Respublicæ, sine distinctę; altera nempe politica seu ciuilis, habens finem planè politicum ac ciuilem, naturalem scilicet felicitatem seu vitam ciuium talem, quę naturali rationi sit conformis, seu iuxta Ciceronem *lib.* 1. *De Oratore*, Iustitiæ in humana societate conseruationem; altera verò Ecclesiastica, quæ vt tota spiritualis est, finem quoque semper & vbique spiritualem, æternam nempe beatitudinem, vitamque Christianorum talem, quam salus æterna seu sempiterna beatitudo post huius vitæ terminum sequatur, in omnibus intuetur, atque in eundem instar sagittarij respicit ac collimat, & in eum ciues suos per mores homine Christiano dignos reducere ac dirigere nititur: ita etiam necesse sit, vt diuersæ quoque sint leges, & diuersa iura, quibus vtraque Respublica ad finem sibi

propo-

propositum & accommodatum dirigatur. Ac proinde necessum, aliud esse ius ciuile, quo Respublica ciuilis; alterum Canonicum, quo Respublica Ecclesiastica regatur, & ad suum finem perducatur: idque præter & vltra legem naturalem & diuinam, quandoquidem Deus suis legibus non omnia in particulari statuerit, quæ ad spirituale regimen Ecclesiæ suæ conuenire possunt; nec ita omnia in particulari determinari ac definiri potuerint, vt essent incommutabilia; sed necessum fuerit, Christum Ecclesiæ suæ Ministris ac Pastoribus multa pro temporum, locorum, personarum, similiumque circumstantiarum varietate, nouis legibus statuenda, disponenda, ac moderanda relinquere.

Incœpit vero Ius Canonicum iam inde ab exordio nascentis Ecclesiæ. Siquidem ab ipsismet Apostolis Traditiones quædam ac Constitutiones ad Ecclesiam debitè gubernandam emanarunt, quæ non aliud fuerunt, quàm Canones illi Apostolorũ, per Clementem Romanum in vnum congesti, quibus semper vsa est, & nunc etiam vtitur Ecclesia: ac Constitutiones pleniores de Sacramentis, ministerijs, ac ritibus Christianis, per eundum Clementem cum prædictis Canonibus in libros quosdam redactæ. Et licet ita exiguis fontibus initiò continetur hoc Ius Canonicum, tamen successu temporis, paulatim, vt fieri solet, crescente omni legislatione, varijs nouis Traditionibus, Canonibus, & Decretis editis, varijsque Concilijs Oecumenicis & Prouincialibus celebratis, pro exigentia negotiorum & status Ecclesiæ, creuit potissimùm à tempore Constantini, vt patet ex *can. Canones Dist.* 15. Fueruntque huiusmodi Canones & Decreta superaddita, paulatim per diuersos in diuersa volumina redacta, prout videre licet apud Boëtium Eponem, *De iure sacro lib.* 2. & postea etiam dicemus. 5

Illud hîc obseruandum: quòd, si Ius Canonicum contradicat Ciuili, seruandum sit Canonicũ, si materia concernat peccatum seu animam; aliàs vtrumq; in suo foro. Sin casus sit decisus à iure ciuili, & dubius de iure Canonico, seruandũ erit ius ciuile, in vtroq; foro: sicut & è contra vbi casus est decisus de iure Canonico, & dubius de iure ciuili. Abbas, *latè in c.* 1. *De noui oper. nuntiat.* Glossa & DD. *in c. licet ex suscepto* ✠ *De foro competenti*, Bartol. *in l. priuilegia & l. omni nouatione C. De Sacrosanctis Ecclesijs.* Hinc scribit Archidiaconus, *in can. De libellis Distinct.* 20. *& in can. Si inter* VI. *qu.* 4. quòd leges ciuiles, quando non obuiant Canonibus, censeantur tacitè probatæ & confirmatæ per Canones; reprobatæ verò quando obuiant Canonibus. In caussis verò miserabilium personarum seruandum est Ius Canonicum in vtroque foro, quando Canones contrariantur legibus: & si ius ciuile foueat lucrum odiosum, & sapiat rigorem, non seruabitur in foro Canonico, etiamsi per Canones non 6

 sit re-

sit reprobatum: si verò statuat æquitatem, ius autem Canonicum rigorem, seruandum erit ciuile in vtroque foro. Felinus *in c. in caussis colum. 1. De testib. & attestat.* prout citat & tradit Maranta *parte 3. Speculi, nu. 75. & 76.*

§. VII. De diuisione Iuris Canonici, eiusque speciebus ac partibus.

1. *Diuisio Iuris Canonici in scriptum & non scriptum.*
2. *Corpus Iuris Canonici quibus constet libris.*
3. *Oeconomia & dispositio Decreti Gratiani.*
4. *Quo pacto Capita Decreti allegari soleant.*
5. *Quid Paleæ nomine in Decreto intelligatur.*
6. 7. *Decretalium origo, appellatio & dispositio.*
8. *Sextus Decretalium.*
9. *Clementinæ.*
10. *Extrauagantes Ioannis XXII. & Communes.*
11. *Septimus Decretalium.*
12. *Decretum Gratiani quatenus auctoritatem iuris habeat.*
13. *De inscriptione Decreti, an ea genuina.*

1 Diuiditur Ius Canonicum in Ius Canonicum scriptum & non scripum. Scriptum dicitur firmius & nobilius non scripto: firmius quidem, propter scripturam, §. *constat Institut. De iure nat. gent. & ciuili, l. contrahitur D. De pignorib.* nobilius verò, tum ratione principij, nempe Pontificis, à quo dimanat; cùm interim consuetudo vsu populi introducatur, & quidem tacito Principis consensu, scriptum verò expresso: vnde dicitur diuinitus per ora Principum promulgatum, *l. fin. Cod. De præscriptione longi temporis, can. fin.* XVI. *qu.* 3. tum ratione antiquitatis, quia priùs constitutum. nam consuetudo legem imitatur, §. *ex non scripto Institut. de Iure naturali*; & pro lege suscipitur, cùm deficit lex, *can. Consuetudo Dist. 1.*

2 Vniuersum autem Corpus Iuris Canonici scripti, quo hodie in scholis ac foro vtimur, constat Decreto Gratiani, quinque libris Decretalium Gregorij Noni, sexto Decretalium Bonifacij Octaui, Decretalibus Clementis Quinti: & denique Extrauagantibus tam Ioannis XXII. quàm Communibus, id est, aliorum summorum Pontificum.

3 Decretum Gratiani diuiditur in tres partes principales. Prima conti-

continet centum & vnam Distinctiones: quarum viginti prioribus Gratianus agit de Iuris Ecclesiastici elementis, principijs, fontibus, atque dignitate. Inde vsque ad 93. agit de Cleri seu personarum Ecclesiasticarum origine, institutione, ac forma instituendi, vitâ & moribus, atque officijs: & inde vsque ad finem vltimæ Distinctionis agit de principatu Pontificis, & vniuersa iurisdictionis Ecclesiasticæ siue Pontificiç præstantia, non solùm præ omni cęterorum Ecclesiasticorum potestate, sed etiam præ cuncto sæculari simul imperio, siue Regum, siue Imperatorum, siue Principum quorumcumque.

Secunda pars diuiditur in triginta sex Caussas: quarum singulę in Quæstiones diuiduntur, & quælibet Quæstio in Capita. In quibus agit Gratianus de generibus caussarum seu iudiciorum, sub Ecclesiasticam iurisdictionem cadentium; incipiendo à criminalibus, & pecuniarias subiungendo, permixtis tamen subinde criminalibus cum pecuniarijs, pro multiplicium quæstionum ex vnaquaque caussa resultantium varietate: excepto, quod Caussæ trigesimæ tertiæ, quæ est matrimonialis, Quæstio tertia contineat tractatum de Pœnitentia, diuisum in septem Distinctiones, distinctas quoque per Capita; occasione dubij, quo quærebatur, an ex confessione soli Deo facta, quam mulier quædam à viro separata fecisse proponebatur, peccatum deleri posset.

Tertia denique pars continet tractatum de Consecratione, diuisum in quinque Distinctiones, subdiuisas etiam per Capita: in quarum Distinctionum prima agit Gratianus de consecratione Ecclesiarum, & Missarum celebratione: in secunda de Venerabili Sacramento Eucharistiæ inter Missarum solemnia offerẽdo: in tertia de Festis & Ecclesiasticis cæremonijs promulgandis & obseruandis: in quarta de Baptismi Sacramento: in quinta denique de Sacramento Confirmationis & Ieiunijs Ecclesiæ. Atque ita patet primam & tertiam partem Decreti Gratiani esse potissimùm iuris publici, cùm partim ad Magistratus Ecclesiasticos, partim ad Sacramenta Christiana cæremoniasque Christianas pertineat: secundam verò partem esse propriè ipsorum iudiciorum, seu caussarum quarumcumque, ad forum Ecclesiasticum spectantium, vt rectè tradit Boëtius Epo, mihi quondam, dum Philosophiam apud Duacenses in Collegio Marchianensi profiterer, in Iure præceptor plurimùm recolendus, *de Iure sacro libro 2. cap. 2. nu. 97.*

Solẽt autem Capita Decreti Gratiani citari sub nomine Canonum: 4
& quidem quatuor modis; primò, hoc modo, *can. Humanum Distinct. 1. can. Constitutio Distinct. 2.* vel hoc modo, *Distinct. 1. can. Humanum, Distinct. 2. can. Constitutio.* sic quòd *Humanum* & *Constitutio* sint princi-

pia capitum, quæ illis Distinctionibus continentur. Secundò, hoc pacto, 1. *q.* 1. *can. Quicumque studet*: 6. *q.* 2. *can. Si tantum*; vel hoc modo, *can. Quicumque studet* 1. *q.* 1. *can. Si tantum* 6. *q.* 2. id est, prima caussa q. 1. 6. caussa q. 2. & sic de alijs. Tertio modo Capita tractatus de Pœnitentia solent sic allegari, *De Pœnitentia Distinct.* 3. *can. Reperiuntur*: vel hoc pacto. *can. Reperiuntur de Pœnit. Distinct.* 3. Quartò denique Capita tractatus de Consecratione solent hac formâ citari, *De Consecratione Distinct.* 1. *can. Vasa*: aut, *can. Vasa De Consecratione Distinct.* 1.

5 Reperiuntur tamen in eodem Decreto quædam Capita, quæ inscribuntur sub nomine *Palea*: quo nomine quid veniat intelligendum, variant Interpretes, vt videre licet in admonitione ad Lectorem, eidem Decreto editioni Gregorianæ præfixa. Verius videtur *Paleas* esse additiones quasdam ad primam collectionem Gratiani postmodum factas, siue ab ipsomet Gratiano, siue ab alio. Quas non esse contemnendas constat ex eo, quòd multæ & in Decretalibus & apud vetustiores Gratiani collectores habeantur, prout refertur in eadem admonitione.

6 Quantum verò ad quinque libros Decretalium Gregorij Noni attinet, earum compilatio (vt ipsemet loquitur in fine Præfationis Decretalium, maiorum vestigia secutus, non tamen sine Latinorum exemplo, vt constat ex Sexto Pompeio Festo *lib.* 3. *de verb. veter. significat.* vbi compilare, inquit, est cogere, & in vnum condere) prodijt mandato Gregorij IX. per Raymundum, eiusdem Capellanum & Pœnitentiarium, anno Dom. circiter 1230. & per eam omnes anteriores Decretalium editiones & compilationes, quæ variæ erant, partim approbatæ, partim reprobatæ, vt videre licet apud Bœtium Eponem, *lib.* 2. *de Iure sacro à nu.* 13. abrogatæ fuerunt: ita vt tum temporis vniuersum Iuris Canonici corpus hisce duobus solis voluminibus contineretur, Decreto, inquam, Gratiani, & quinque libris Decretalium Gregorij IX. quos sub nomine *Decretalium* potiùs edidit, quàm sub nomine *Decreti*, vti Gratianus suum opus ediderat, sumptâ appellationis ratione à maiori parte eorum, quæ in ijs continentur. Nam quia in his libris duplo plures sunt Epistolæ SS. PP. quàm sint reliquæ auctoritates simul iunctæ; apud Gratianum verò è contra longè plura Conciliorum Decreta, quàm Pontificum Constitutiones vel Decretales Epistolæ: ideo Gratianus suam collectionem seu compilationem *Decretum* appellauit, & Gregorius Nonus suam, *Decretales*.

Solentque Decretales citari sub nomine *Extra*, & quidem breuitatis caussâ hoc signo x̃, etiam nullâ librorũ mentione factâ, v.g. *c. Quoties* 1. x̃ *De pactis, c. Tua nos* x̃ *De iureiurãdo, c. Nisi essent* x̃ *De præbendis*, quasi essent extra Gratiani Decretum quod prius tempore fuit.

Hanc autem Decretalium compilationem Gregorius Nonus formauit ad rationem & formam Pandectarum & Codicis: nam vt in illis Ius ciuile, ita & in hac compilatione omne Ius Canonicum ad iudiciorum rationem dirigitur & accommodatur. Primo enim libro in primis Iuris Canonici principia exponit; & mox ad ordines, gradus, iurisdictiones, & officia Magistratuum, qui iurisdictioni Ecclesiasticæ præsunt, descendit: ac deinde, priusquam ad iudicia ipsa veniat, subiungit quædam præparatoria iudiciorum; nec non quædam, quibus controuersiæ ante litis ingressum amicè componuntur, vt sunt pacta, transactiones, procurationes, postulationes, restitutiones in integrum, & arbitria. In secundo verò libro vniuersam iudiciarij ordinis rationem ac modum, tam in ciuilibus quàm criminalibus, quòd multis præceptis communibus regatur, tradit & explicat. In tertio & quarto agit de materia seu caussis ciuilibus, quæ in iudicium Ecclesiasticum deduci solent: & sunt partim solorum Clericorum, vt Ecclesiastica beneficia; partim Clericorum & Laicorum simul, vt contractus, testamenta, vsus sacrorum, de quibus libro tertio; partim denique solorum Laicorum sunt peculiares & propriæ, vt caussæ matrimoniales, de quibus libro quarto. Et denique in quinto subijcit caussas iudiciorum criminales. Hisque omnibus, exemplo Pandectarum, ad extremum adiungit duos titulos generales; alterum *De verb. signifi catione*, alterum *De regulis Iuris*.

Gregorium Nonum subsecutus est Bonifacius Octauus, qui circa 8
annum 1294. partim suas, partim superiorum Pontificum, vt Gregorij x. Innocentij IV. Clementis IV. & aliorum, qui inter ipsum & Gregorium Nonum intercesserant, quin etiam ipsius Gregorij IX. nouellas Constitutiones atque Decretales, ac præcipuè duorum generalium Conciliorum Lugdunensium, alterius sub Innocentio IV. circa annum Dom. 1245. alterius sub Gregorio x. circa annum Dom. 1273. celebrati, Decreta totidem libris, quot ipse Gregorius IX. iisdem singulorum librorum titulis, licet non omnibus, compilationi Gregorianæ seu quinque libris Decretalium Gregorij IX. seorsim superadiecit. Inde factum, quòd, licet hoc quoque opus Bonifacij Octaui quinque constet libris, sicut Decretales Gregorianæ, tamen sub nomine *Sexti Decretalium* citari soleat, quasi esset sextus liber specialis, & separatim libris quinque Decretalium Gregorij Noni accesserit. Vnde & eius Capita hoc pacto solent citari, *c. Volentes De priuilegijs in 6.* & sic de alijs.

Bonifacio proximè successit Clemens Quintus, qui eodem seruato 9
ordine Constitutiones Conc. Viennẽsis, ipso Præside circa annũ Christi 1310. celebrati, vnà cum cæteris Constitutionibus ac Decretalibus suis epistolis editioni parauerat quidem, sed eo demùm rebus humanis exempto, per successorem Ioannem XXII. absolutæ & publicatæ sunt

sub an. Christi 1320. Et quia nihil præter solius Clementis, vel Conci. Viennensis, à Clemente confirmati, Constitutiones continent, ideo *Clementinæ* ab auctore suo vocantur, sub eoque nomine citantur hoc modo, *c. grauis De sententia excommunicationis in Clementinis*; vel sic, *Clementina grauis De sententia excommunicationis*.

20 Paulò pòst hic quoque Ioannes XXII. suas addidit Constitutiones numero viginti, & iuxta Decretalium ordinem. Eoque defuncto circa annum Christi 1335. variæ variorum SS. PP. sequentium prodierunt Constitutiones annorum plus minùs 150. nouum ius comprehendentes. Quæ Constitutiones tam Ioannis XXII. quàm aliorum Pontificum sequentium, quia paucæ erant, nec peculiaris alicuius voluminis Decretalium nomen merebantur, ideo *Extrauagantes* & Ioannis XXII. & *Communes* respectiuè appellatæ sunt; & quidem posteriores *Communes*, quia multis Pontificibus sunt communes, nec vni soli debentur, sicut vel Clementinæ, vel Extrauagantes Ioannis XXII. Ideo autem dictæ sunt *Extrauagãtes*, quòd antea extra corpus Iuris Canonici incertâ quasi sede vagarentur. Et inde adhuc idem nomen retinent, licet postmodum in ordinem librorum Iuris Canonici redactæ sint. Sic enim & olim *Extrauagantes* vocari cœperunt omnes Pontificiç Constitutiones, quæ Gratiani volumine non erant comprehensæ, ut docet Abbas antiquus, in *Præfat. Decretal. Gregorij IX. sub finem*: quamquam postmodum quoad Decretales Gregorij IX. Bonifacij VIII. & Clementis V. hæc appellatio in vsu esse desierit.

21 His deniq; & postremò accessit *Septimus Decretalium*, ab eruditissimo viro D. Petro Matthæi, Iurisconsulto Lugdunensi, collectarum, & in quinque libros distributarum.

22 Etsi verò de reliquis à Decreto Gratiani partibus Iuris Canonici dubitandum non sit, quin partes iuris sint, atque auctoritatem iuris obtineant, quandoquidem ipsos SS. PP. auctores habeant, atque ab alijs etiam SS. PP. earum compilationes approbatæ sint, veluti Decretalium à Gregorio XIII. Sexti Decretalium in Concilio Lugdunensi; Clementinarum in Concilio Viennensi; Extrauagantiũ ab alijs Pontificibus: aliud tamen dicendum de Decreto Gratiani, quatenus ab ab ipso emanauit, quandoquidem Gratianus tanquam priuatus homo, patriâ Etruscus, Monachus S. Felicis, Ord. S. Benedicti, in monasterio S. Proculi Bononiæ, anno 1150. illud priuato studio consarcinarit, nec auctoritatem legis ferendæ habuerit. Et licet quidã velint illud ab Eugenio III. sub quo vixit, approbatum fuisse, tamen contrarium probat Boëtius Epo, *d. lib. 2. de Iure sacro nu.* 135. Quia verò passim cum reliquo Iuris Canonici corpore circumfertur, frequentatur, atq; in scholis docetur, fidem facit, vt notat Abbas in *c. 2. x. De rescriptis*. Et cùm Gregorius

tius XIII. Summus Pontifex reliquis partibus Iuris illud annumerauerit, atque adeò recognosci, emendari, ac retineri curauerit (vt videre licet ex Epistolis eidem Decreto præfixis) non est, quòd in hac parte ampliùs laboremus: modò tamen singula, quæ in eo comprehensa sunt, ad suos fontes & origines reuocentur; eò quòd ratione Auctorum, è quibus eius Decreta desumuntur, maior vel minor sit eorum auctoritas.

Non solùm autem de auctoritate Decreti Gratiani dubitatur, sed & de eius inscriptione, an legitima sit. Nam etsi passim *Decretum Gratiani* nuncupari soleat: hanc tamen inscriptionem & improbat, & falsam appellat Ant. Augustinus, *Dialogo* 1. *de emendatione Gratiani*, eò quòd in nullo ferè, vt inquit, veteri libro Gratiani ea inscriptio exstet, sed hæc, *Concordia discordantium Canonum*; & in melioribus editionibus singularis numerus vertatur in pluralem: exemplo Ciceronis, qui libros quosdam à se conscriptos non De Officio, sed De officijs, & alios non De lege, sed De Legibus inscripsit. Vt proinde, cùm hoc Gratiani opus non vnius decreti sit explanatio, sed decretorum collectio, non debeat *Decretum* inscribi, sed potiùs *Decretorum collectanea*, aut *Decretorum corpus*, vt vocat Innocentius III. in epistola ad Archiepiscopum Compostellanum. Quia tamen in admonitione ad Lectorē, editioni Gregorianæ præfixa, proferuntur etiam vetustissima exemplaria, quorum aut initio præfigitur hic titulus, *Decretum Gratiani Monachi*; aut in extremo sic habetur, *Explicit Decretum, compilatum à Gratiano*; varijque Auctores etiam antiquissimi citentur, qui referunt Gratianum Decretum composuisse; & in ipsa editione Gregoriana *Decretum Gratiani* & vocetur, & ita nuncupari significetur: non est, cur ab hac inscriptione vulgari recedamus, in re præsertim tam dubiâ; potissimùm cùm non sit Auctoribus infrequens, suos libros in singulari numero inscribere, etiamsi æquè commodè aut fortè etiam commodiùs in plurali inscribere potuissent. Sic enim, ne extra ipsum corpus Iuris ciuilis exempla quæramus, libri Pandectarum, Digestum Vetus, Infortiatum, & Digestum Nouum inscribuntur, cùm tamen non sint vnius aut alterius legis, sed infinitarum pænè digestio. 13

Cur verò etiam *Concordia discordantium Canonum* inscribatur, ratio est, quòd in hoc suo volumine Gratianus potissimùm intenderit, Canonum ipsorum vel veram vel apparentem contrarietatem, quâ totum ius conturbatum fuit, *l. 1. circa finem, versic. nostram autem l. 2. in princ. Cod. De vet. iure enucleando*, tollere, & ad conformitatem, consonantiamque reuocare: eò quòd magna vis & elucidatio Iuris consistat in concordandis iuribus contrarijs, aut quouis modo discordantibus, vt colligitur ex Procemio Decretalium, §. *sanè*, & Procemio Codicis, *Constitut.* 1.

tur. 1. habeturq́; in lege 1. Cod. de nouo Cod. faciendo & in d. l. 2. §. sicut autem in tanta. Eoque fit, vt, licet Gratianus in hoc opere tria præcipuè sibi proposuerit summa genera, vt patet ex antè dictis, ea tamen Rubricis non distinxerit, sed omnibus hanc generalem inscriptionem præfixerit, quia ad hoc maximè nititur, vt discordantes Canones ad concordiam reuocet.

§. VIII. Ex quibus constet Ius Canonicum scriptum.

1. *Ius Canonicum quo modo ex Principum Constitutionibus & SS. Patrum sententijs constare dicatur.*
2. *Leges quo modo & quando non dedignentur imitari sacros Canones, & contrà.*
3. *Ius Canonicum à iure ciuili declarationem accipit, & contrà.*
4. *Canon summi Pontificis dictis SS. Patrum quando deroget.*
5. *Remouetur obiectio.*

CONstat Ius Canonicum partim ex sacræ paginæ præceptis, partim ex Conciliorum tam vniuersalium quàm particularium, auctoritate Pontificiâ confirmatorum, decretis; partim ex Constitutionibus ac sanctionibus SS. PP. partim ex sæcularium Principũ Constitutionibus seu legibus, & sanctorũ Patrum sen-
1 tentijs. * Quod tamen intelligi debet de ijs cùm constitutionibus tum sententijs, quæ in corpus ipsum Canonicum relatæ sunt, & à Sancta Sede approbatæ: aliàs enim vim legis Ecclesiasticæ non habent, *can. De libellis Distinct.* 20. non magis, quàm responsa prudentum sine approbatione Principum. Nec enim hoc ipso, quo Gratianus pleraque iura ciuilia in suum Decretum retulit, ea referri debent in numerum sacrorum Canonum; quandoquidem Gratianus ipse, vtpote homo priuatus, vt antè diximus, non habuerit auctoritatem ea canonizandi.

2 Idem dicendum de Patrum sententijs, quæ licet ex Leonina Constitutione, in *can. 1. Distinct.* 20. post SS. PP. sacrorumque Conciliorum decreta & sanctiones, secundum in decidendis caussis locum sortiantur: Iuris tamen (ad quod condendum non solùm scientia, sed magis potestas necessaria, *Dist. 20. in princ.*) auctoritatem non habent: licet quatenus in corpus Canonicum relatæ, & à summo Pontifice approbatæ sunt, siue Principum sæcularium Constitutiones, siue sententiæ Patrum, non sit dubitandum, quin parem cum alijs Pontificum Constitu-

Constitutionibus vim & auctoritatem habeant; iuxta illud vulgatum Iustiniani, repetitum in *c. Si Apostolica De præbendis, in 6.* Omnia nostra facimus, quibus auctoritatem nostram impertimus.

Vt autem leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacri Canones Principum Constitutionibus adiuuantur, & adiuuari debent, *c. 1. x. de noui operis nunciat. can. Si in adiutorium Distinct. 10. & similibus alijs*: atque adeò etiam in foro Ecclesiastico recipiuntur, *can. Summopere* XI. *q.* 3. dummodò sacræ Scripturæ, vel Canonicis sanctionibus, vel bonis moribus non aduersentur, *can. 2. 4. 9. cum seqq. Distinct.* 10. nec expressè statuant de rebus aut personis Ecclesiasticis, sed simpliciter loquantur; nisi fortè Ecclesiæ fauorem concernant. Nam de rebus aut personis Ecclesiasticis potestas sæcularis non potest quidquam validè statuere, *c. Quæ in Ecclesiarum x. De Constitut. & alijs similibus*; sed in illis subest Ecclesiasticis, *can. Certum Distinct.* 10. eamque manet obsequendi necessitas, non auctoritas imperandi, *can. Bene quidem §. cumq; legata Distinct. 96.* idque ex constitutione diuina, *can. Lege Distinct.* 10. 2

Hinc patet Iustiniani Cōstitutiones in Codice & Nouellis, de rebus & personis Ecclesiasticis nominatim disponentes, licet de facto olim obtinuerint, de iure tamen Canonico nullius fuisse momenti.

Ceterùm vbi aliquid obscuriùs aut minùs disertè & explicatè iure Canonico constitutum est, quod iure ciuili apertiùs est decisum aut declaratum, vel è contrà; alterum ab altero interpretationem siue declarationem rectè mutuatur. Vbi verò ius Canonicum & ciuile inter se manifestè repugnant aut dissentiunt, vtrumque in suo foro retinendum est; nisi fortè secundum antè dicta ius ciuile peccatum foueat, vti fouent leges permittentes vsuras, concubinatum, præscriptionem cum mala fide, & aliæ similes: nam tum ad Ius Canonicum, reiecto iure ciuili etiam quoad forum sæculare, recurrendum est, *c. fin. x. De præscriptionibus*. 3

Quantum verò ad dicta sanctorum Patrum attinet, cum non ijs, sed summo Pontifici data sit potestas legis Canonicæ condendæ, *Clement. Pastoralis §. fin. De re iudicata*, Abbas *in c. Tua x De decimis*, Felinus *in c. Ne innitaris x. De Constitut.* ideo quoad decisionem caussarum, ubi est canon summi Pontificis, ibi cessat auctoritas sanctorum Patrum: nisi dictum sancti Patris fuerit conforme nouo vel veteri Testamento, seu eius auctoritate munitum, quia tunc esset præferendum cuicumque legi, etiam summi Pontificis. Cessante verò dispositione summi Pontificis, possunt dicta sanctorum Patrum allegari ad decisionem caussarum, prout ex alijs, quos citat, tradit Maranta *p. 3. Speculi sui aurei nu. 77. & seqq.* vbi etiam tradit quoad solam interpretationem diuinæ 4

 Scripturæ,

Scripturæ, non ad decisionem caussarum, magis credi dicto sanctorum Patrum, quàm summi Pontificis.

5 Non obstat prædictis, quòd ius Canonicum totum humanum dicatur; vnde videri posset constare non ex sacræ paginæ præceptis, quæ sunt iuris diuini: nam in primis, vt antè dixi, in nouo Testamento multa sunt iuris humani Ecclesiastici. Quantum verò ad veteris Testamenti præcepta, sola moralia, tanquam naturalia, eaque de caussa immutabilia, remanserunt: iudicialia enim & cæremonialia morte Christi, completo nostræ redemptionis opere, expirarunt: & quæ passim in Decretalibus ex ijs inserta & repetita reperiuntur, non obligant nos, vt diuinæ legis præcepta, sed vt humani iuris sunt, nouâ scilicet sanctione à S S. P P. renouata. Vide Couar. *lib.* I. *Var. Resolut. cap.* 17.

§. IX. De Concilijs.

1. *Ratio nominis.*
2. *Diuisio in Ecclesiasticum & Seculare.*
3. *Diuisio Ecclesiastici in Vniuersale & Locale seu Particulare.*
4. *Concilia Vniuersalia quot, & quæ.*
5. 6. *Particulare quid, & quotuplex.*
7. 8. *De Prouincialibus Concilijs: quibus conuocandi ius sit, & qui ad illa vocandi.*
9. *De Concilijs seu Synodis Episcopalibus: & modus celebrandi.*
10. *Discrimen Vniuersalium & Particularium, quoad effectum & vim obligandi.*

1 QVia diximus Ius Canonicum scriptum partim quoque conflatum esse ex Conciliorum decretis, ideo nunc breuiter de illis agendum.

Concilij nomen Latinum est, tractum ex more Romano, dictumque vel à communi intentione: & quidem duplici ex caussa, vt dicitur & declaratur in *Can. Canones Distinct.* 15. vel à Consulendo, quasi Consilium, quòd ad Concilia vocentur viri sapientes, ad consultandum super agendis & ad publicam vtilitatem spectantibus. Aliter verò Græcâ voce Synodus appellatur, quasi comitatus vel cœtus, à coëundo, id est conueniendo, *d. Can. Canones.* Vtrâque appellatione promiscuè vtimur.

2 Potest autem Concilium diuidi; primò in Ecclesiasticum & Sæculare. Ecclesiasticum (de quo solo hîc agendum) ex Concilij interpretatione,

natione, allatâ ex *d. can. Canones*, definiri potest, Congregatio hominum Ecclesiasticorum, prudentum, auctoritate Prælatorum conuocatorum, ad tractandum communi intentione de rebus Ecclesiæ necessarijs, & vtilitatem eius publicam concernentibus.

Conciliorum Ecclesiasticorum, secundum Glossam in *can. Conuenientibus* 1. *q.* 7. alia sunt Vniuersalia seu Generalia, alia Localia seu Particularia. Concilium Vniuersale Ecclesiasticum est, quod à Papa vel eius Legato cum omnibus (id est, totius orbis Christiani) Episcopis constituitur. *Glossa in can. Generalia Distinct.* 17. Vnde & Oecumenicum, id est totius orbis Christiani, & Vniuersale, ex parte conuocatorum, appellatur: quia scilicet, vt sit legitimum, requiritur, vt ad illud conuocatio Episcoporum (qui de iure communi ad illud vocari debent, tanquam vocem decisiuam habentes) sit generalis & legitimè facta. Quamuis necesse non sit, vt omnes personaliter compareant, vt videre licet apud Bellarm. *lib.* 1. *Controuers. De Concilijs cap.* 15. & Turrecrem. 3. *De Summa Ecclesiæ cap.* 10. *& aliquot seqq.* 3

Generalia Concilia in vniuersum dumtaxat nouem recenset Gratianus, quot scilicet ad eius vsque ætatem fuerunt celebrata: alioquin plura sunt, vt videre licet apud Bellarm. *d. lib.* 1. *c.* 5. è quibus quatuor primatum obtinent, Nicœnum, Constantinopolitanum, Ephesinum, & Chalcedonense, quæ ab Ecclesia Catholica tanquam quatuor Euangelia probata & recepta sunt, *can.* 1. §. *inter cætera, & can. Sicut Distinct.* 15. *Nouellâ Iustin.* 131. *cap.* 1. *l.* 4. *&* 7. §. *sequentes, Cod. De summa Trinit.* Post horum tamen quatuor auctoritatem, etiam reliqua Concilia Vniuersalia auctoritatem habent, si modò auctoritate summi Pontificis conuocata & confirmata fuerint, *d. can.* 1. §. *hac sunt, & can. Sancta Distinct.* 15. *& similibus*: alioqui Concilia Vniuersalia, sine summi Pontificis authoritate congregata, non tam Concilia censenda sunt, quàm conciliabula siue improbata conuenticula, *can.* 1. 2. *&* 5. *Distinct.* 17. Ideoque, quòd ex historijs ac varijs Canonibus apud Gratianum legimus, Imperatores & Principes congregasse aliqua Concilia vniuersalia, accipi debet, vel quòd illa congregarint ex sententia & auctoritate Romani Pontificis, & tanquam eius voluntatis ac decreti executores, vt docet Bellarm. *d. loco c.* 13. vel quod ipsis petentibus, postulantibus, & vrgentibus congregata fuerint, auctoritate tamen summi Pontificis. Nam cùm is sit vniuersalis Ecclesiæ Rector, Pastor atque Imperator in spiritualibus, & Iudex supremus omnium Christi fidelium, supremam & amplissimam habens in eos potestatem, ad eum spectat disponere de ijs, quæ concernunt vniuersalem statum Ecclesiæ, & ad id Concilia vniuersalia conuocare; non ad Imperatorem, vel alium Principem sæcularem, qui non Præsul, sed filius est 4

Ecclesiæ

Ecclesiæ, si Catholicus sit, vt latiùs hæc omnia deduxi *ad Distinct.* 15. *Gratiani.* Vide Turrecrem. *De Summa Ecclesia cap.* 6. Bellarm. *d. loco cap.* 12.

5 Concilium Particulare est, ad quod non vocantur omnes Episcopi totius orbis Christiani: hoc enim Concilium propriè Particulare vocatur, opponiturq; Concilio Vniuersali ex parte conuocatorum: alioquin Concilium aliter Particulare dici potest, ex parte auctoritatis, seu quoad auctoritatem, illud, quod non astringit omnes Christi fideles.

6 Conciliorum Particularium, propriè dictorũ, alia sunt Nationalia, alia Prouincialia, alia Diœcesana seu Episcopalia. Nationalia sunt, quæ celebrat aliquis Patriarcha vel Primas, cũ Archiepiscopis & Episcopis vnius alicuius regni aut nationis, seu duarum, trium, pluriumue prouinciarum. Talia sunt multa Concilia Romana à summo Pontifice cum Episcopis Italiæ tantùm celebrata, de quibus Turrecrem. 3. *De summa Ecclesia cap.* 3. Toletana, item & Africana, quæ etsi subinde Vniuersalia dicantur, non tamen absolutè, sed vel quia sunt vniuersalia & generalia in isto vel isto regno, natione, aut prouincijs, vel quia sunt vniuersalia quoad auctoritatem, quia scilicet, quatenus approbata à summo Pontifice, omnes Christi fideles ad sui obseruationem astringunt.

7 Prouincialia dicuntur, quæ Archiepiscopus seu Metropolitanus celebrat cum suis Suffraganeis Episcopis, Abbatibus, alijsq; Clericis suæ prouinciæ. Olim quidem bis singulis annis, *can. De Concilijs, can. Quoniam, & alijs. Distinct.* 18. postmodum autem semel, *d. can. Quoniam, cap. Sicut olim* ꝫ *De accusationibus*, hodie verò ex decreto Conc. Tridentini, *Sess.* 24. *cap.* 2. *De reformat.* quolibet saltem biennio cogi iubentur per Metropolitanum, aut, eo legitimè impedito, per Episcopum antiquiorem; non tamen per Episcopum exemptum, qui Archiepiscopum semel elegit, etiamsi supra omnes sedeat, & promotione sit antiquior, Zerola *p. I. V. Concilium ad* §. 7. *ex declarat. Card. Interpp. Conc. Trid.* ijsque omnes Episcopi, alijque, quibus id vel ex iure (vt Abbates in tota prouincia commorantes, siue Abbatias habeant, siue Commendas, *can. Decernimus Distinct.* 18.) vel ex consuetudine competit, sub certis pœnis interesse iubentur. Talia Concilia sunt plurima in Tomis Conciliorum.

Ad eorum conuocationem aut celebrationem non requiritur præsentia vel auctoritas Primatis aut Patriarchæ, *arg. d. can. De Concilijs, & can. Si quis Episcopus Distinct.* 92.

8 An autem ad ea soli Episcopi vocandi sint, controuertitur. Verior affirmatiua sententia: quia iura hac de re loquentia tantùm faciunt mentionem

mentionem Episcoporum, *can. Propter Ecclesiasticas, can. Non oportet, can. Peruenit, can. Si quis Episcoporum & can. vlt. Distinct.* 18. Possunt tamen alij vocari, non vt habeant vocem, sed vt sint consultores. Et sæpè vocari expedit, quia *vbi multa consilia, ibi salus & multitudo sapientûm est sanitas orbis*, vt inquit Sapiens.

Vocandi tamen sunt præter Episcopos, quicumque iurisdictionem Episcopalem habent, vt colligitur ex *can. Conuenientibus* 1. *q.* 7. *can. Hadrianus Distinct.* 53. Et omnes Episcopi ipsius prouinciæ in Prouinciali Synodo comparare debent; aut aliàs, si iustam excusationem habeant, illam litteris vel certis nuntijs Metropolitano significare, *Glossa in can. Placuit Distinct.* 18. Episcopi autem, qui nulli subsunt Archiepiscopo, aliquem vicinum Metropolitanum semel eligere debent, & in eius Synodo Prouinciali cum alijs interesse, saluis suis priuilegijs in reliquis, iuxta Concil. Trident. *Sess.* 24. *cap.* 2. *De reformat.* Eligere autem potest Episcopus, vel Archipresbyter exemptus, non obstante contradictione Cleri sui: & electio per eum facta obligat successores. Zerola *V. Concilium* §. 3. *ex Congregat. Cardd. Interpp.* Capitula verò Ecclesiarum Cathedralium inuitanda sunt, non cogenda, Abbas *in cap. vlt.* ✠ *De his quæ fiunt à Prælato sine consf. cap.* eos tamen, qui loco Cathedralium comparent, non habere auctoritatem definiendi, tradit ibidem Abbas. Quæ autem tractanda sint in Synodis Prouincialibus, refert Azorius *Instit. Moral. p.* 2. *lib.* 3. *cap.* 47.

Ad Concilia Prouincialia reuocari possunt Concilia, quæ Legatus à Latere, vel alius, ex speciali mandato suæ legationis, celebrat cum Metropolitanis, & alijs Clericis prouinciæ aut prouinciarum, intra terminos suæ legationis contentarum, iuxta notata in *cap. vlt.* ✠ *De officio deleg. cap.* 2. *eod. in* 6. Nam & hæc Prouincialia dicuntur, à prouincia, quæ debet habere vnum Archiepiscopum, & decem aut vndecim Episcopos, *can. Scitote* VI. *q.* 3. Quinimò Gratianus Nationalia, quæ tamen à Prouincialibus distinguuntur, in *can. Regula* §. *porrò Distinct.* 3. Prouincialia vocat, & sub Prouincialibus comprehendit: quia certis prouincijs continentur, nec ad omnes Christianos, vti verè Vniuersalia, pertinent.

Episcopalia sunt, quæ ab Episcopis inter suæ diœcesis Clericos, & Abbates indicuntur, *can. Quando Distinct.* 38. *can. Abbates* XVIII. *q.* 2. *& similibus.* Et quidem quotannis celebrari debent, *can. Quoniam, can. Annis singulis Distinct.* 18. Concil. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 2. §. *fin. De reformat.* & si Episcopus iusto impedimento detineatur, potest aliquem, in dignitate Ecclesiastica constitutum, deputare, qui loco ipsius Synodum celebret, & ei præsit, *can. Episcopus d. Distinct.* 18. Si verò aliàs celebrare neglexerit, pœnam suspensionis per duos menses sustinere debet, *can.* 9

ult. iuncta Glossa in v. Excommunicationis d. Distinct. 18.

Modus celebrandi est, vt omnes, qui interesse tenentur, moneantur de Synodo, tali loco & tempore celebranda, *arg. can. Propter d. Distinct. 18.* Sufficitque vnica monitio licet in iudicialibus trina requiratur, *Glossa in d. can. Si Episcopus:* & ad hæc Concilia etiam exempti omnes, qui aliàs, cessante exemptione, interesse deberent, nec Capitulis Generalibus subduntur, accedere tenentur, secundum Conc. Trident. *d. loco.* Non tamen vocandus est Metropolitanus, *can. Quando presbyteri Distinct. 38.* Horum verò Conciliorum (quæ magis propriè Synodi quàm Concilia vocantur, vt patet ex *cap. Sicut olim §. 1. x. De accusat.*) statutis neque subditi extra diœcesim, neque ignorantes, nisi ignorantia sit supina, ligantur; ideoque ea suis subditis nota facere non omittat Episcopus. Videatur pleniùs Piacens. *in Praxi Episcopali p. 2. cap. 2. §. de Synodo.* Episcopalibus Concilijs addi possunt Concilia seu congregationes, quas ineunt alicuius Ordinis Monachi aut religiosæ personæ, ex Superiorum suorum auctoritate, de quibus in *cap. ea quæ x. De statu Monachorum.*

20 Distinguuntur Concilia Particularia ab Vniuersalibus, quòd Vniuersalia vim definiendi habeant, & omnes Christi fideles constringant, *can. 1. §. 1. Distinct. 15. cap. 5. x. De constitut. & similibus:* Particularia verò non habeant vim definiendi, sed solùm procurandi, vt, quòd aliàs siue generaliter siue specialiter statutũ est, obseruetur. Similiter non omnes constringunt, sed solùm subditos, quamdiu in regno, natione, prouincia, vel diœcesi sunt, iuxta *cap. 2. De constitut. in 6. l. fin. D. De iurisdict. omnium Iudic.* vbi dicitur, quòd extra territorium ius dicenti impunè non pareatur. Hoc tamen discrimen intelligendum est de ijs particularibus Concilijs, quæ non sunt vniuersalia quoad auctoritatem, id est, quæ nec sunt à summo Pontifice generaliter ad constrigendos omnes Christi fideles approbata, nec in corpus Canonicum relàta, vt videre licet in *cap. 2. x. De electione cap. Nec Episcopi x. De temporibus ordinationum, & alibi.* Nam quæ à summo Pontifice generaliter comprobata sunt, perinde obligant omnes Christi fideles, atque si ab ipsomet conuocata & celebrata essent, iuxta illud Iustiniani, *Nostra facimus, quibus auctoritatem nostram impertimus.* Plurima autem Concilia Particularia ordine alphabetico recensita videre licet apud Boëtium Eponem, *lib. 2. de Iure sacro à nu. 150. vsque ad nu. 157. inclusiuè.*

Circa Oecumenica verò, à Gratiano enumerata, illud obseruandum, quòd quinque reliqua à quatuor primis, non sub locorum designatione, sed per enumerandi rationem, quemadmodum & alij plerique scriptores, ea recenseat: nam respectu quatuor præcedentium Synodorum Vniuersalium sequentes appellat, quintam Synodum, sextam Sy-

tam Synodum, septimam Synodum, octauam Synodum, nonam Synodum.

Hæc verò explicationi Decretaliū Gregorij IX. præmittenda duxi, quòd iuxta *l. 1. D. De origine Iuris*, non deceat illotis, vt ibidem dicitur, manibus protinus materiam interpretationis aggredi, sed Præfationes præmittendæ sint, quæ libentiùs nos ad lectionem propositæ materiæ perducant, & cùm eò venerimus, eius euidentiorem præstent intellectum: ad quod facit textus in *l. 1. §. Ideoque iubemus Cod. De vet. iure enucleando: in §. His igitur Institut De Iustitia & Iure, & in §. fin. Institut. De publicis iudicijs.* Vnde & ipsemet Gregorius Nonus suæ compilationi præfationem præmittit, quâ declarat se intendere, diuersas Constitutiones & Decretales Epistolas prædecessorum suorum, in diuersa sparsas volumina (quarum aliquæ propter nimiam similitudinem, & quædam propter contrarietatem; nonnullæ etiam propter sui prolixitatem, confusionem inducere videbantur; aliquæ verò vagabantur extra volumina supradicta, quæ tanquam incertæ frequenter in iudicijs vacillabant) ad communem & maximè studentium vtilitatem in vnum volumen, resecatis superfluis, redigere, & suas Constitutiones ac Decretales Epistolas, per quas nonnulla, quæ in prioribus erant dubia, declarantur, adijcere.

PARATITLA SIVE SVMMARIA ET METHODICA EXPLICATIO LIBRI PRIMI DECRETALIVM.

TITVLVS PRIMVS.

De Summa Trinitate & Fide Catholica.

§. I.

1. *Ratio ordinis.*
2. *Ratio inscriptionis & nominis.*
3. *Cur in Trinitate prima persona dicatur Pater.*
4. *Secunda Filius.*
5. *Tertia Spiritus Sanctus.*
6. 7. *Ratio distinctionis personarum in diuinis.*
8. *Vitanda in diuinis nomina diuersitatem essentiæ significantia.*

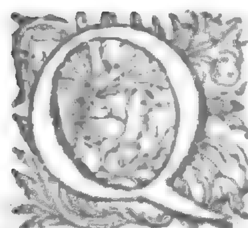

VIA iuxta monitum gentile, *à Ioue principium*; & vbi fundamentum deficit, nihil superædificari potest, *can. Cùm Paulus* 1. *q.* 1. Gutierrez *lib.* 3. *Pract. Quæst. q.* 15. *n.* 46. è contra verò tunc firma & solida constituitur fabrica, cùm priùs de solido prouidetur fundamento: *
1 ideo, sicut Iustinianus legislationem, suam quam XII. libris Cod. complexus est, à summa Trinitate & fide Catholica orsus fuit, ita & summus Pontifex Ius Canonicum auspicatur: tum quia, sicut leges ciuiles, vt iustæ sint, ex præceptis iuris naturalis & gentium seu rationis humanæ desumi debent, *l.* 1. *D. De Iust. & Iure*; ita etiam Constitutiones Ecclesia-

Ecclesiasticæ, vti quædam vel conclusiones vel determinationes, ex lege diuina & præceptis fidei, veluti è suis fontibus eliciuntur, *c. Qualiter & quando x. De Constitut.* tum quia fundamentum Iuris vniuersi Christiani, præsertim Ecclesiastici seu Pontificij, est Deus ipse, trinus & vnus. Vnde in *can. Quo iure Distinct.* 8. dicitur Deus iura humana per Imperatores & rectores sæculi distribuisse humano generi: & in *can. Nemo* XVI. *q.* 3. dicuntur Romanæ leges diuinitus per ora Principum promulgatæ: & in *l.* 2. *D. De legib.* dicitur omnis lex inuentum & munus Dei. Hinc & ipsi Ethnici legumlatores omnem suam legislationem in diuinum aliquod numen retulerunt: vt Minos, qui Cretensibus legem condidit, in Iouem; Numa, qui Romanis, in Ægeriam Nympham; Zoroaster, qui Bactrianis & Persis, in Horomasin; Trismegistus, qui Ægyptijs, in Mercurium; Charondas, qui Thyrijs, in Saturnum; Lycurgus, qui Lacedæmonijs, in Apollinem; Draco & Solon, qui Atheniensibus, in Mineruam; non modò ob maiorem auctoritatem, sed quia, vt omnium creatarum rerum auctor, ita & legum rectè conditarum fons & origo est Deus, iuxta illud Prouerb. 8. *Per me Reges regnant & legum conditores iusta decernunt.*

Inscribitur autem hic Titulus *De summa Trinitate*, vt excludantur aliæ trinitates, quæ non sunt summæ, qualis v.g. est in candela, in qua est splendor, ignis, & calor. Tametsi verò Trinitas secundum etymologiã videatur significare vnam essentiam trium personarum, quasi dicatur trium vnitas: tamen secundum proprietatem vocabuli magis significat numerum personarum vnius essentiæ adinuicem relatarum, & non ipsas relationes personarum. Et ideo Pater non est Trinitas, quia non est trina seu triplex persona: nomenque hoc, Trinitas, ad aliud non refertur, sed absolutè dicitur. Et licet cum nomine collectiuo conueniat, quòd, vt illud, significet pluralitatem suppositorum, & vnitatem quandam, scilicet ordinis alicuius: tamen ab eo differt, quòd in diuinitate, non solùm sit vnitas ordinis, sed simul vnitas essentiæ, prout docet D. Thomas 1. *p. q.* 31. *art.* 1. *ad* 1. & 2. In diuinis igitur est Trinitas, non triplicitas, quia Trinitas dicitur absolutè, nec refertur ad aliud, cùm significet numerum ternarium personarũ: at verò hoc nomen, Triplicitas, significat proportionẽ inæqualitatis, vt sit species proportionis inæqualis: nam triplex est maius eo, cuius respectu dicitur triplex, D. Tho. *d. loco ad* 3. Quando autem dicitur, Trinitas in vnitate, non ponitur numerus in vnitate essentię, quasi sit ter vna, sed ponuntur personæ numeratæ in vnitate essentiæ seu naturæ, sicut supposita alicuius naturæ dicuntur esse in illa: & è contrà dicitur vnitas in Trinitate, sicut natura dicitur esse in suis suppositis. Trinitas autem non potest dici de Trinitate, quia sic essent tria supposita Trinitatis, & nouem per- 2

uem personæ: sicut sunt tria supposita Deitatis, cùm dicitur Deus est trinus; nam trinum significat distinctionem suppositorum illius, de quo dicitur. D. Thom. *d. loco ad* 4.

3 Ex prædictis autem personis diuinis prima propriè dicitur Pater, quia hoc nomen significat paternitatem, per quam persona Patris distinguitur ab omnibus alijs personis, & ideo est proprium nomen illius: nam proprium nomen cuiuslibet personæ significat illud, per quod illa persona distinguitur ab omnibus alijs. Et licet apud nos Pater non significet personam, quia relatio, quam significat, non est subsistens: tamen in diuinis significat personam, quia ibi significat relationem subsistentem in persona diuina; & ideo in diuinis est nomen proprium diuinæ personæ, scilicet Patris, ob rationem antè dictam. Potiùs autem dicitur Pater, quàm Genitor, licet hoc nomen sit communius, & quãto nomen aliquod est cõmunius, tanto conueniẽtius in diuinis accipiatur, quia secundum Aristot. *lib.* 1. *De anima* denominatio fieri debet à perfectione & fine: iam verò Generatio significat vt in fieri, Paternitas autem complementum generationis.

4 Secunda persona dicitur Filius, atque etiam Verbum, eiusque processio dicitur Generatio. Quæ licet generaliter sumpta (prout ad omnia generabilia & corruptibilia se extendit, & opponitur corruptioni, eiusque subiectum est materia) nihil aliud sit, quàm mutatio de non esse ad esse: tamen propriè sumpta est in solis viuentibus, estque origo viuentis à principio viuente, coniuncto secundum similitudinem eiusdem naturæ specificæ; proprieque dicitur Natiuitas: & in diuinis per priùs dicitur de filio, quàm de creaturis, quia verior & perfectior est generatio in diuinis, quàm in creaturis. Cùm enim de ratione generationis sit, quòd generans generet sibi simile secundum formam; quo forma est similior formæ generantis, eo & perfectior est generatio. Et ideo cùm in diuinis, non etiam in creaturis, sit eadem forma geniti & generantis, ibidem etiam est perfecta generatio: siquidem Deus Pater & Deus Filius conueniunt in vnitate numerica naturæ, non item generans & genitum in creaturis; & Deus ac creatura nequidem in specifica vel generica.

5 Tertia persona dicitur Spiritus Sanctus. nam licet hoc nomen sumptum vi & potestate duarum dictionum, seu adiectiui & substantiui, sit commune toti Trinitati; cùm & Pater dicatur Spiritus, (vt cùm dicitur *Spiritus Domini super me*;) & Filius dicatur Spiritus, (vt cùm dicit Filius, *In Spiritu Dei eijcio dæmonia*, naturæ suæ potestate se eijcere dæmonia demonstrans;) & Spiritus sanctus dicatur quoque Spiritus (vt in illo, *Effundam de spiritu meo super omnem carnem*;) & similiter Pater sanctus, Filius sanctus, & Spiritus Sanctus sit sanctus, quia nomine

Spiritus

Spiritus significatur immaterialitas diuinæ substantiæ: tamen idem nomen sumptum pro vna & eadem dictione, ex vsu Ecclesiæ accommodatum est ad significandam vnam trium personarum diuinarum; eam scilicet, quæ procedit per modum amoris, sicuti tertia persona in diuinis procedit. Et ideo, licet hoc nomen, Spiritus Sanctus, relatiuè non dicatur, prout dici debent nomina propria diuinarum personarum: tamen pro relatiuo ponitur, in quantum est accommodatum ad significandam personam, solâ relatione ab alijs distinctam; potestque in illo nomine intelligi aliqua relatio, si Spiritus Sanctus intelligatur, quasi spiratus.

Ratio autem huius numeri personarum in vna essentia, prouenit cùm ex eo, quòd Deo non sit deneganda maxima perfectio, cuiusmodi est fœcunditas, quâ simile producit sibi simile, iuxta illud Isaiæ 66. *Nunquid ego, qui cæteros parere facio, sterilis ero?* quasi dicat, carebóne illâ perfectione, quam alijs tribuo? tum ex eo quòd de ratione summi boni, qualis est Deus, sit, vt summè sit sui communicatiuum. Hinc enim fit, quòd, cùm non possit se summè communicare ad extra in creatione rerum, cùm repugnet creaturam esse summè perfectam, & æqualem seu consubstantialem Deo: necessum fuerit, vt Deus ab æterno se ad intra communicaret, & produceret sibi simile; idque per actionem intellectus & voluntatis, cùm præter has nulla sit actio immanens in Deo. Secundum actionem autem intellectus processit secunda persona, quæ dicitur Filius & Verbum. Filius quidem, atque etiam Genitus, quia eius solius processioni conueniunt ea, quæ pertinent ad propriam generationem viuentium: nam eius in diuinis sola processio est, per modum similitudinis, & eiusdem prorsus naturæ cum eo, à quo procedit. Nam licet quod procedit secundum processionem ad extra, debeat esse distinctum ab eo, à quo procedit: tamen quod procedit ad intra processu intelligibili, vti filius à patre, non oportet esse diuersum: imò quanto perfectiùs procedit, tanto magis est vnum cum eo, à quo procedit. Nam quo magis intellectus actu intelligit, eò magis fit vnum cum re intellecta. Et proinde cùm diuinum intelligere sit infinitæ perfectionis, necesse est, quòd Verbum diuinum sit perfectè vnum cum eo, à quo procedit, absque omni diuersitate: & quia procedit per modum intelligibilis actionis, & secundum rationem similitudinis, ideo propriè dicitur Filius, & eius processio dicitur propriè Generatio, & Filius genitus potiùs, quàm Processio Spiritus sancti, quæ est magis secundum modum impulsus & inclinationis, quàm per modum similitudinis. Nam intellectus per hoc fit in actu, quòd res intellecta sit in intellectu, secundum suam similitudinem: voluntas autem per hoc, quòd habeat quandam inclinationem in rem volitam, non autem

quòd

quòd res volita sit in voluntate, secundum suam similitudinem. Et ideo quod procedit secundum actionem voluntatis, non procedit vt Genitum vel Filius, sed magis vt Spiritus: quo nomine quædam vitalis motio & impulsio designatur, prout aliquis dicitur ex animo moueri vel impelli ad aliquid faciendum. Dicitur verò Verbum, quia secundum operationem intellectus procedit, nempe secundum seu per intellectionem siue cognitionem illam perfectissimam Patris, quâ suam essentiam, tres personas diuinas, & omnes creaturas, quæ eminenter continentur in diuina essentia, intuitiuè cognoscit & comprehendit. Nam Pater hanc cognitionem eliciendo, producit Verbum: quod propriè in diuinis reperitur, significatque aliquid ab alio procedens, tanquam terminum dictionis seu intellectionis. Quia verò intelligere diuinum est infinitæ perfectionis, & est ipsa substantia intelligentis, vt tradit D. Tho. 1. *p. q.* 14. *art.* 4. necesse est, quòd Verbum diuinum sit perfectè vnum, seu eiusdem naturæ cum eo, à quo procedit; vt proinde rectè quoque dicatur Filius genitus à Patre. Secundum verò actionem voluntatis Patris & Filij processit Spiritus sanctus: nam licet in Deo idem sint intellectus & voluntas, tamen quia de ratione amoris est, quòd non procedat, nisi à conceptione intellectus, eò quòd nihil ametur, nisi ab intellectu conceptum: ideo processio Verbi & processio Amoris seu Spiritus Sancti habet ordinis distinctionem in diuinis: ac proinde Filius à Patre, & Spiritus Sanctus à Patre & Filio procedit. Quia verò quidquid est in Deo est Deus; sic quòd in eo intilligens intelligeret, & intellectus & intellectio sint eiusdem naturæ, & similiter voluntas & actio eius: idcirco per quamlibet processionem ad intra communicata fuit diuina natura, non autem aliæ naturæ.

7 Tametsi verò hæ tres personæ diuinæ sint verè vna essentia, natura & substantia, *c. Damnamus* *x.* *eod.* tamen inter se realiter distinguuntur per relationes realiter inter se distinctas, nempe paternitatem, filiationem, spirationem actiuam, & spirationem passiuam, fundatam super processione Spiritus sancti: quæ relationes in singulis personis identificantur realiter & formaliter cum diuina essentia, quandoquidem in diuinis nulla compositio reperiri possit, manente solâ distinctione rationis; quæ sufficit, vt de essentia diuina & relationibus seu personis, diuinis enuntientur contradictoria, vt v. g. quòd Pater generet, Filius generetur, non autem diuina essentia; similiter Deus generet, non autem Deitas, *d. c. Damnamus.*

Non tamen ex eo, quòd in diuinis sint quatuor prædictæ relationes, sequitur esse quatuor personas seu quaternitatem in diuinis (hæc enim damnatur in *d. c. Damnamus*) quia relatio spirationis actiuæ non differt realiter à paternitate & filiatione, cùm nulla sit oppositio inter spirationem

ctionem actiuam & paternitatem ac filiationem. In diuinis autem omnia, inter quæ non interuenit relationis vel originis oppositio, sunt vnum; & abstractum & concretum sunt idem. Nec etiam sunt duæ spirationes actiuæ, & duæ relationes illis respondentes, quia Pater & Filius concurrunt ad processionem Spiritus Sancti in ratione vnius principij, & vnicâ eâdemque spiratione, non autem duabus spirationibus, *c. vnico eod. in 6.* Nam licet sint duæ personæ spirantes, Pater & Filius, sicque dici possit Spiritus Sanctus procedere à Patre & Filio, vt pluribus, si considerentur vt personæ, quia procedit ab eis, sicut amor viuentium duorum: tamen eandem habent naturam, & eundem voluntatis actum, quo spirant Spiritum Sanctum: & sic cùm in illis sit idem fundamentum, eadem ratio fundandi, & idem terminus, erit quoque eadem relatio. Nec vlla est oppositio relatiua inter Patrem & Filium spirantem, quia conueniunt in eadem virtute spirandi, & ratione illius virtutis sunt vnum principium, sicut & vnus Deus, propter eandem formam diuinitatis; & vnus creator propter eandem vim creandi. Et hinc licet Pater & Filius possint dici duo spirantes, propter duo supposita, non tamen duo spiratores propter vnicam spirationem. Ratio diuersitatis est, quia spirans est adiectiuum, Spirator verò substantiuum. Nomina autem adiectiua, cùm significent formam vt inexistentem, necessariò multiplicantur, seu habent numerum secundum multiplicationẽ subiectorum seu suppositorum: nomina autem substantiua solùm multiplicantur ad multiplicationem formæ, quam significant, licet interdum Patres ponant substantiuum pro adiectiuo.

Vitanda autem sunt in diuinis nomina diuersitatem essentiæ significãtia, qualia sunt Diuersus, Differens, ne tollatur vnitas essentiæ; Diuisus, Separatus, ne tollatur simplicitas diuinæ essentiæ: Dispar, ne tollatur æqualitas; Dissimilis, Discrepans, Alienus, ne tollatur similitudo: & sic de similibus: solumque vtendum voce distinctionis, significante solam oppositionem relatiuam, & suppositorum distinctionem. Hinc licet Filius rectè dicatur alius à Patre, quia hoc nomine masculinè accepto significatur distinctio personæ seu suppositi in natura: non potest tamen dici aliud, vel diuersus, *d. c. Damnamus*, quia significatur diuersitas naturæ seu substantiæ, quæ est essentia, in qua sunt vnum & idem: & ideo si quando in scriptura authentica inueniatur diuersitas vel differentia personarum, ea sumi debet & sumitur pro distinctione; benè tamen dicitur aliud suppositum. 8

Vitanda quoque sunt nomina repugnantia distinctioni personarum, qualia sunt Solitarius, Singularis, Vnicus: licet rectè dicamus vnicum filium, quia in diuinis non sunt plures filij.

E §. II. De

§. II. De Fide Catholica.

1. *Quid sit Fides.*
2. *Traditiones quotuplices.*
3. *De Fide quatenus disputare liceat.*
4. *Qui teneantur praestare professionem Fidei.*

1 FIdes varijs modis sumitur, vt videre licet apud Hostiensem h. t. vbi etsi velit hîc sumi pro collectione articulorum Fidei, qui in Symbolo Athanasij continentur: tamen quia illi articuli sunt potiùs obiectum Fidei, & ea quæ credenda sunt, ideo rectiùs dicetur, Esse donum Dei ac lumen, quo illustratus homo firmiter assentitur omnibus, quæ Deus reuelauit, & nobis per Ecclesiam credenda proposuit, siue scripta illa sint, siue non sint. Et hæc consistunt, partim in libris sacris & Canonicis: qui quot sint, & qui sint, vide Concilium Tridentinũ, *Sess.* 4. vbi illos enumerat, & anathemate ferit eum, qui eosdẽ integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris & Canonicis non susceperit; partim in ijs, quæ sine scripto continentur, traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu Sancto dictante, quasi per manus traditæ, ad nos vsque peruenerunt. Conc. Trid. *ibid.* vbi similiter anathemate ferit eum, qui prædictas traditiones sciens & prudens contempserit.

2 Traditionum autem aliæ sunt diuinæ, vt quòd Spiritus Sanctus à Patre & Filio, tanquam ab vno principio & vna spiratione, ex omni æternitate processerit: quòd tres personæ diuinæ in vna substantia sint æquales, & distinguantur realiter per relationes reales. Aliæ sunt Apostolicæ, vt ciborum delectus, ieiunium quadragesimæ, trina immersio, dum quis sacro fonte baptismatis abluitur. Aliæ sunt Ecclesiasticæ, vt mores & consuetudines, quas obseruat Ecclesia consecrando altaria, vasa, calices, templa, vestes, quibus vtitur in Missæ sacrificio.

3 Additur autem in titulo, *Catholica*, id est vniuersalis: de qua Fide disputare publicè vel priuatim prohibetur Laicis sub pœna excommunicationis, *in cap.* 2. §. 1. *De hæreticis in* 6. *Concil. Mechl. diœces.* 1609. *tit.* 1. *cap.* 1. & alijs quibusuis publicè turbis coadunatis, in *l. nemo Cod. eod.* Nec etiam magistris & custodibus Canonum fas est inire certamen cum hominibus alienæ communionis, vt dicitur in *c. Cum quibus* XXIV. *qu.* 3. Quod verum est, si caussa tumultus & perfidiæ defendendæ disputetur, *d. l. nemo.* Aliàs ad confusiones hæreticorum & veritatem eliciendam disputare licet.

Huius

Huius verò Fidei professionem facere tenentur, in primis electus seu promouendus ad Episcopatum. Concil. Trident. *Sess. 24. cap. 1. De reformat.* item prouisi de Canonicatibus & dignitatibus in Cathedralibus Ecclesijs, non solùm coram Episcopo, seu eius Officiali, sed etiam Capitulo, sub pœna non faciendi fructus suos, non suffragante eis possessione. Concil. Trid. *d. Sess. 24. cap. 12. §. prouisi De reformat.* Sic refert Franc. Zypæus *De Iure Pontificio nouo lib. 1. hoc tit.* Carolum Magnum iam olim sanxisse, vt presbyteri & diaconi per Parochias constituendi hanc professionem suo Episcopo facerent; eiusque formam pro Græcis edidisse Gregorium XIII. pro Latinis Pium IV. eamque professionem iniungi etiam ijs, qui Doctoratum, Licentiam, aut cuiusuis artis professionem adipiscuntur, Chirurgis, Medicis, Confessarijs, Concionatoribus, Aduocatis, & Procuratoribus in caussa Religionis, Magistratibus, Ludimagistris, Bibliopolis, Obstetricibus. Videantur declarationes Cardinalium *ad cap. 2. Concilij Trid. Sess. 25. de reformat.* 4

TITVLVS SECVNDVS.

De Constitutionibus.

§. I.

1. *Constitutio dupliciter sumitur, generaliter & specialiter.*
2. *Ratio nominis.*
3. *Origo Constitutionum.*
4. *Earum condendarum tres modi, per Epistolam, per Decretum & Edictum.*
5. *Constitutiones Principum sæcularium plerumque leges; Pontificum Decreta, Canones, & simpliciter Constitutiones appellari.*
6. *Constitutionum Ecclesiast. species, Dogma, Mandatum, Interdictum, Sanctio, Canon, Decretum, Epistola Decretalis.*
7. *Motus proprius, Responsum S S. Patrum, Præceptum, Pragmatica sanctio.*

CVm omne Ius Pontificium, quo vtimur, constet scripto aut non scripto, & scriptum sit certius nobiliusque, quàm non scriptum, vt antè diximus: ideo summus Pontifex, posito fundamento totius Iuris Canonici, incipit à iure scripto, cuiusmodi est Constitutio.

Sumitur autem Constitutio dupliciter, nempe generaliter & specialiter. Generaliter sumpta omnes Iuris scripti, siue Canonici siue ciuilis, 1

partes comprehendit; à quocumque, siue à Principe, siue ab inferiori (qui tamen Constitutionis edendæ potestatem habeat) proficiscatur, vt de Ecclesiastica Constitutione patet ex *c. 6.* & 11. *&* 12. *x. eod.* & ita in hoc titulo sumitur. Specialiter verò est ius illud scriptum, quod Rex vel Imperator vel Princeps constituit vel edidit, *can. Constitutio Distinct. 2. l. 1. D. eod.* quod enim Principi placuit, legis habet vigorem *d. l. 1. §. quod Principi, Institut. De iure nat. gent. & ciuili:* vt de eo dubitare sacrilegium dicatur in *l. fin. Cod. De LL.*

2 Dicitur autem Constitutio à *Con*, id est simul, & *statuitio*, id est quasi communis statuitio; Abbas in *Rubrica h. tit.* vel quia lex debeat esse communis, *can. Erit autem Lex Distinct. 4.* vel quia Princeps non solus, sed simul cum Proceribus suis & Consiliarijs leges condat, *l. humanum Cod. de LL.* Nec obstat quod ex Constitutionibus quædam sint personales, *§. ex his Institut. d. tit.* quia quatenus Constitutio est personalis, degenerat à nomine & natura Legis & Constitutionis, & induit nomen & naturam priuilegij, vt patet ex *can. Regula Distinct. 3.* Adde quòd, vt inquiunt Philosophi, non sit necesse rationem etymologicam conuerti cum nomine: nam Fur dicitur à Furuo, eo quòd de nocte fiat, cùm tamen etiam fiat de die, deturque furtum manifestum, *l. 1. D. De furtis*: sic Tutor à Tuendo, Doctor à Docendo, Augustus ab Augendo dicitur, cùm tamen sit tutor, qui non tuetur; Doctor qui non docet; Augustus, qui non auget.

3 Cœpit autem Ius Constitutionis à iustificationibus, quas Dominus tradidit Moysi, dicens Exodi 12. *Si emeris seruum Hebræum* &c. *can Ius autem Distinct. 7.* Moyses verò gentis Hebrææ primus omnium diuinas leges sacris litteris explicauit: & Phoroneus Rex Græcis primus leges iudiciaque constituit; & alij alijs: ac inter eos, de quibus antè, Numa Pompilius Romanis. Postea, cùm populus seditiosos magistratus ferre non posset, Decem-viros legibus scribendis creauit, qui leges ex libris Solonis in Latinum sermonem translatas duodecim tabulis exposuerunt, *can. Moyses d. Distinct. 7.* vbi *can. seq.* recensentur nomina eorum, qui Leges duodecim tabularum interpretati sunt. Cæterùm paulatim antiquis legibus vetustate & incuriâ abolitis, nouæ leges à Constantino Cæsare & reliquis successoribus cœperunt, vt ibidem dicitur.

4 Constitutionis, siue ciuilis siue Ecclesiasticæ, specialiter dictæ, condendæ tres sunt modi præcipui, per Epistolam, per Decretum, & per Edictum, *§. sed & quod Principi Institut. De iure nat. gent. & ciuili.* Per Epistolam, cùm Princeps, de re aliqua dubia absens consultus, rescribit, quid velit pro iure seruari. Hinc nata sunt Rescripta Principum (cuiusmodi sunt ferè omnes leges Codicis, in quibus Imperator ad petitionem alicuius respondit, & ius constituit, prout sæpiùs solet,

l. sæpè

l. sæpè D. De officio Præsidis) & Epistolæ Decretales summorum Pontificum. Sic ex Epistola Diui Pij ad Ælium scripta est *lex 2. D. De his qui sunt sui vel alieni iuris*, *§. cuius rescripti Institut. eod. tit.* ex Epistola Hadriani *lex fin. Cod. De constituta pecunia*, *§. si plures Institut. De fideiussorib.*

Per Decretum, cùm Princeps, siue ciuilis siue Ecclesiasticus, de re inter partes controuersa cognoscens, iudicat, & sententiam difinitiuam profert, *l. 9. §. vbi decretum D. De officio Procons.* talis enim sententia vocatur Decretum, & facit ius non modò inter partes, de præsenti colligantes, sed etiam inter omnes alios, similem controuersiam habentes. Et in hoc distinguitur à sententia Iudicis inferioris, quæ inter partes dumtaxat collitigãtes facit ius; & de qua proinde intelligitur illud, Res inter alios acta alijs nõ præiudicat. Dicitur etiam Decretum Constitutio summi Pontificis, cum consilio Cardinalium ad nullius consultationem edita, *secundum Glossam in princ. Distinct. 3.*

Per Edictum, cùm Princeps non interrogatus de iure, nec de caussa cognoscens, sed casus futuros prospiciens, sponte & proprio motu aliquid pro bono Reip. edicit & promulgat. Vnde sunt Edicta Principum, quæ vulgò *Placcarts* appellamus; & sunt Constitutiones generales Principis, aliquid iubentis aut prohibentis. Eiusmodi quoque sunt Nouellæ Constitutiones Iustiniani, & pleræque Constitutiones in Codicem relatæ, incipientes ab his vel similibus verbis: *Hac perpetuâ*, vel, *perpetuò valiturâ lege sancimus* &c. vt in *l. 3. Cod. De L L. & l. Hac edictali Cod. De secundis nuptijs.* Sic Prætores & alij magistratus per Edicta tantùm ius constituebant, ob doni, odij, amicitiæue suspicionem, quæ à Principe absunt. Theophilus in *§. Prætorum quoque Edicta, Institut. De iure natur. gent. & ciuili.*

5 Solent autem Constitutiones Principũ sæcularium pressiùs hodie Leges appellari: nam olim Lex dicebatur, quam populus, Senatorio Magistratu, veluti Consule, interrogante ferebat, *§. Lex est, Institut. De Iure nat. gent. & ciuili.* Vnde & à Plebiscitis, Senatusconsultis, & alijs Iuris ciuilis partibus separabatur, vt constat ex *§. scriptum autem ius Instit. d. tit. & alijs pluribus locis*: licet interdum etiam latiùs sumpta Plebiscitum comprehenderet, *l. 6. D. De pactis*, *l. 1. D. De off. eius cui mandata est iurisdictio.*

At verò Pontificum Romanorum Constitutiones potiùs Decreta, & Constitutiones, & Canones, quàm Leges appellantur, & præferri debent Constitutionibus Principum sæcularium, *can. Suscipitis Distinct. 10.* & hæ illis obsequi debent, *can. Constitutiones & seq. ead. Distinct.* Quinimò si sint contra Canones & Decreta Romanorum Pontificum, ac bonos mores, nullius sunt momenti, *d. can. Constitutiones*: & si factæ fuerint aduersus Euangelicam & Propheticam doctrinam, stare nequeunt,

queunt, *can. Omne* XXV. *qu.* 1. Vbi autem Euangelicis atque Canonicis decretis non obuiauerint, omni reuerentiâ dignæ habendæ sunt, *d. can. Suscipitis in fine.* Quælibet verò Constitutio, siue Ecclesiastica siue ciuilis, penitùs excludenda est, si iuri naturali vel diuino contraria probetur, *can. Sanè in fine Distinct.* 9.

6 Constitutionis Ecclesiasticæ septem videntur esse species, Dogma, Mandatum, Interdictum, Sanctio, Canon, Decretum, Epistola Decretalis, vt docet Turrecrem. in §. *porrò Distinct.* 3. Dogma dicitur Constitutio Ecclesiastica, ad fidem pertinens, *can. penult. De Consecrat. Distinct.* 5. Mandatum est Constitutio Ecclesiastica, ad disciplinam pertinens, *can. Denique Distinct.* 4.

Interdictum dicitur Constitutio, quæ ad correctionem præsentium & imminentium malorum ordinatur. Vnde differt ab Edicto, quòd Edictum sit generalis Constitutio, iubens aliquid vel prohibens, in formam legis vniuersalis promulgata, nullâ adiectâ pœnâ, *can. Non oportet De consecrat. d. Distinct.* 4. vt illud ab Augusto de describendo vniuerso orbe.

Sanctio propriè est Constitutio pœnalis, seu quæ certam pœnam, præsertim capitis, non obtemperantibus irrogat, *l. sanctio D. De pœnis,* §. *sancta Instit. De rer. diuis.* Est enim Sancire, auctore Seruio, sanctum aliquid, id est, consecratum facere, fuso sanguine hostiæ. Huiusmodi sanctio est in *can. Si quis suadente* XVII. *qu.* 4. Et hinc leges ipsæ sanctæ vocantur, quia sanctione & pœnæ comminatione stabilitæ & confirmatæ sunt. Latè sumpta vox Sanctio omnem Constitutionem principis sæcularis vel Romani Pontificis designat, *Cod. De nouo Cod. faciendo* §. *quibus vers. colligentes, can. Consuluisti* 2. *qu.* 5. *cap. Inter corporalia,* ibi: *quod non est sanctorum Patrum decreto sancitum.* ✠ *De translat. Episcopi.* Latissimè verò totius Iuris collectionem significat, *d.* §. *quibus.*

Canon dicitur Constitutio, quæ in Concilio Vniuersali vel Prouinciali promulgatur. Exemplum de generali, in *c. Nonnulli* ✠ *De rescriptis:* de prouinciali in c. 1. 2. & 3. ✠ *De foro competenti.* Latiùs sumitur pro omni Constitutione Ecclesiastica, siue à Pontifice siue à Concilio facta, vt in §. *porrò Canonum Distinct.* 3.

Decretum in genere est sententia Principis inter partes, de quarum ipse caussa cognouit, & sententiam dixit, *l. minor autem* §. 1. *D. De minoribus*; vel interlocutus est, *l.* 1. *D. De constitut. Principum, l. extat decretum D. Quod metus caussa l. penult. D. Ad leg. Iul. de vi priuata.* Hoc loco Decretum est Constitutio, quam Papa non consultus cum Cardinalibus, assensum præstantibus, super aliquo negotio constituit, & in scriptum redigit. Exemplum in *c. Etsi membra* ✠ *De his, quæ fiunt à Prælato sine consensu Capituli, can. Generali* XXV. *qu.* 1.

Decretum

Decretalis Epistola dicitur, quam Romanus Pontifex alicui super aliqua caussa dubitanti, & Sedem Apostolicam consulenti, scripto transmittit; siue solus, *c. 1. De rescriptis*; siue de consilio fratrum, *c. Bonæ memoriæ Maguntinensi De electione*: seu est Constitutio Pontificis ad alicuius consultationem promulgata. Indifferenter tamen dicitur etiam Canon & Decretum.

His addi possunt Motus Proprius, Responsum sanctorum Patrum, Præceptum, & Pragmatica Sanctio. Motus Proprius dicitur, cùm Pontifex siue Princeps nullius intercedente consilio aut suasu vel petitione aliquid facit. Responsum sanctorum Patrum, est sanctorum Patrum dictum, ad interpretandum seu respondendum prolatum, & in corpore Iuris clausum. Præceptum idem videtur quod Mandatum, vt à superiore præcipitur, licet inter ea nonnulli distinguant. Pragmatica Sanctio est illud, quod Imperator de consilio Procerum sanxit & statuit, *l. vlt. Cod. De diuers. rescriptis, & ibi Glossa, vt & in l. iubemus Cod. De sacros. Ecclesijs, & in can. Peruenit Distinct. 100.* 7

§. III. Quinam possint condere Constitutionem: & quæ sit vis ac potestas Constitutionis Ecclesiasticæ.

1. *Qui condere Constitutionem Ecclesiasticam poßint.*
2. *Vis & effectus eiusdem: quòd futuris det formam negotijs.*
3. *Quòd omnes fideles liget.*
4. *Quòd posterior de eadem re trahatur ad priorem, & è contrà.*
5. *Quatenus Constitutiones pœnales obligent & extendantur.*
6. *Quatenus ignorantes obligentur; & quotuplex ignorantia.*
7. *Constitutionum alia Generales, alia Speciales.*
8. *Constitutio propriè dicta debet esse iusta & vniuersalis.*

Constitutionem Ecclesiasticam, generaliter dictam, condere potest in primis summus Pontifex: deinde alij Prælati inferiores, vt Legatus Pontificis, Patriarcha, Archiepiscopus, Episcopus, collegia Ecclesiastica, prout de his plenius Hostiensis in *Summa hoc tit.* Constitutionem verò Ecclesiasticam, strictè & propriè dictam, constituere potest solus Pontifex, vel alius ex eius auctoritate.

Vis verò & effectus Constitutionis Ecclesiasticæ est, quòd futuris feratur negotijs, non autem præteritis: nec ad ea regulariter extendatur, nisi id exprimatur, *cap. 2. & fin. eod. l. leges & constitutiones C. De LL.* aut subsit caussa, cur ad casus præteritos extendi debeat: vt si per eam reprobetur, quod Iuri naturali aut diuino repugnat. 2

Vide

Vide Nauarrum *h. tit. Conf.* 5. *& in Relectione. cap. Si quando De rescriptis, exceptione* 21. Hinc Andreas Gaill *lib.* 2. *Obseruat.* 9. concludit, Constitutiones Caroli V. de redituum emptionibus, Augustæ promulgatas, ad rationem viginti pro vno, non extendi ad casus præteritos; quodque, quoties noua Constitutio emanat, aliquid circa negotij ordinationem vel contractus disponens, semper considerari debeant mores & consuetudines, quæ tempore contractus exstiterunt, non autem quæ postea introducuntur, quia futurorum scientiam contrahentes habere nequeunt: & ita, inquit, docet Baldus, Bartolus, & alij, quos citat.

3 Quòd si verò Constitutio sit summi Pontificis, postquam legitimè est promulgata, omnes Christi fideles obligat: si verò sit Principis sæcularis, vel Prælatorum inferiorum summo Pontifice, solùm territorij subditos astringit, *l. extra territorium D. De iurisdict. om. iudicum, DD. in l. cunctos populos Cod. De summa Trinitate*: nec potest Pontificiæ Constitutioni repugnare, aut illam tollere, *c. Sollicitè x de maioritate & obedientia, can. Inferior Distinct.* 21. Neque enim regulariter possunt inferiores aliquid contra Canones statuere, licet possint consuetudinem inducere, vt postea dicemus. Dico regulariter, quia quibusdam casibus id possunt, quorum præcipuos videre licet apud Ioan. Pet. Monet. in *Tract. De Distributionibus quotidianis, parte 2. q. 13. nu. 6. & seqq.*

4 Insuper in eo consistit vis Constitutionis, quòd posterior de eadem re trahatur ad priorem, & è contrà, declarandi vel supplendi causâ: nisi sit priori contraria; tunc enim eam tollit, etiam nullâ illius factâ mentione: licet speciales consuetudines & statua locorum contraria non tollat, nisi id exprimat, *tex. expressus in c. 1. h. tit. in 6.* Marcus de Mantua *Singul.* 233. Ratio prioris est, quia, vt in *d. c.* 1. dicitur, summus Pontifex censetur habere omnia iura in scrinio pectoris sui; & ideo condendo Constitutionem priori (quam scire reputatur) contrariam, censetur ei derogare. Ratio posterioris est, quia locorum specialium & personarum consuetudines & statuta, cùm facti sint, & in facto consistant, potest probabiliter ignorare; & ideo per Constitutionem eis contrariam, à se nouiter editam, nisi in ea expresse caueatur, non censetur ijs in aliquo derogare.

5 Regulatur autem & limitatur Constitutio à ratione finali. Constitutionesque nouæ pœnales velut odiosæ restringendæ sunt; potissimùm quæ à iure communi recedunt & exorbitant, id est, iuri communi in aliquo derogant: omnium verò maximè, quæ Ecclesiasticæ libertati etiam rationabiliter contrariantur, *Authent. Cassa C. De sacros. Ecclesijs*, ita vt verborum, quibus conceptæ sunt, tenorem ac rigorem non excedant. Nisi sint Constitutiones, quæ concernant fauorem Reip.

Reip. vel salutem animarum: nam tales licet odiosæ extenduntur ad similes casus. Felinus *Cons. 18. n. 14.* Non censetur autem Constitutio sublata per non vsum, nisi probetur contrarius vsus; & illum alleganti incumbit probatio. Verran. *Decis. 220. parte 1.* Constitutione verò cassatâ, non cassatur eius effectus priùs editus, nisi in ipsa cassatione dicatur, vt Constitutio habeatur pro infecta; & hoc, si aliàs fuit valida, Abbas in *c. Quæ in Ecclesiarum. x̃ eod.*

Circa Constitutionum obligationem illud quoq; notandum, eas, 6
exceptis quibusdam casibus, non ligare ignorantes, *l. si ignorans, iuncta Glos. D. locati, c. Si verò 2. x̃ De sent. excommunicat. can. Lectores Distinct. 32.* modò ignorantia non sit crassa, supina, vel affectata, sed probabilis seu inuincibilis, vt vocant Theologi. Crassa siue supina est, quâ quis ignorat, quod communiter omnes sui ordinis & conditionis sciunt: quod contingit per culpam latam, non etiam per leuissimam vel leuem. Affectata seu optata est, quâ quis ignorat, quod scire tenetur, quia non vult scire, quo liberiùs peccet, iuxta illud Psal. 68. *Noluit intelligere, vt bene ageret*; relatum in *can. Ideo 37. Distinct.* Iusta verò est, quâ quis ignorat, quod non oportet eum scire, *can. Turbatur §. notandum 1. q. 4.* & quâ communiter homines eiusdem ordinis adhibitâ diligentiâ laborant. Et hæc omninò excusat, quando est caussa actus, quando scilicet actus non fieret, nisi ignoraretur; & ideo omninò excusat à peccato: secus quando est comes peccati; vti est, quando peccaretur, etiamsi sciretur: nam hæc nunquam excusat à culpa. Videatur pleniùs Nauar. *Cons. 1. hoc tit.*

Constitutionum aliæ sunt Generales, aliæ Speciales vel Personales. 7
Generales sunt, quæ omnes tenent, *c. 1. & 3. x̃ eod.* Et censentur Generales, quando factæ sunt per verba generalia; quia vbi lex non distinguit nec nos distinguere debemus, *arg. l. De pretio 8. D. De Public. in rem act.* tametsi aliqua ratio esset dubitandi, an sint generales, an non: quia dici solet, quòd lex simpliciter facta comprehendat omnem casum, dato, quòd in vno sit maior ratio, quàm in alio, *l. 1. §. quod autem D. De aleat. l. In fraudem §. fin. D. De testamento milit.* etiamsi generaliter intellectæ continerent rigorẽ, & essent duræ, *l. prospexit D. Qui & à quibus manumissi lib. non fiunt* &c. item etiamsi sint solùm generales in fine, & speciales in principio, *Glossa in Rubr. Cod. Etiam ob chirographariam pecuniam* &c. Insuper etiamsi sint solùm generales in sua præfatione & initio; quia licet postea loquantur per verba specialia, tamen tota lex est generalis, *l. Regula §. fin.* ibi: *nam initium Constitutionis, & ibid.* Bartolus *D. De Iuris & facti ignorantia.* Speciales sunt, quæ non omnibus, sed alicui vel aliquibus tantùm, vel certo hominum generi aut loco positæ sunt: & ideo ius impetrantis tantùm concernunt, *c. 24. & seq. x̃ eod.*

nec ad successores eorum, contra quos posita sunt, extenduntur, & morte etiam impetrantis expirant, *c. Significauit.* ẋ *De rescriptis*: & aliter vocantur Rescripta, de quibus seq. tit.

8 Vt autem Constitutio propriè dicta sit valida, debet esse æqua, iusta, & vniuersalis, *can. Erit autem lex Distinct.* 4. & ideo debet maturè & cum iudicio deliberato fieri, non præcipitanter & ex abrupto, *c. Alma, vers. diligenti habitâ deliberatione De sent. excom. in 6. l.* 1. *D. De LL.* factaque ad rumorem populi non tenet, *arg. l. Si priuatus* 17. *D. Qui & à quibus* &c. nec debet per eam dari facilis occasio ad delinquendum: aliàs tanquam iniqua reprobatur, *l. Illud conuenire* §. 1. *D. De pactis dotal. c. Quemadmodum c. Etsi Christus versic. quadam enim.* ẋ *De iureiurando.* Ludouicus Romanus *Singul.* 714. *incip. Iudex potestatis.*

TITVLVS TERTIVS.

De Rescriptis.

§. I.

1. *Quid sit Rescriptum.*
2. *Qui rescribere poßint.*
3. *Differentia inter Rescriptum & Priuilegium.*

QVia Rescripta sunt quædam, vt antè diximus, Constitutiones speciales, per quas vt plurimùm dantur ministri, qui iura exequantur, sine quibus parum est iura condere, *c. Commissa c. Vbi periculum, De electione in* 6. ideo Pontifex post titulum de Constitutionibus tractat de Rescriptis.

1 Rescriptum in genere nihil est aliud, quàm Constitutio per epistolam specialis; vel iuxta Rebuffum, *Tract. De Rescriptis nu.* 5. est Principis concessio, per litteras authenticas legitimè facta: siue sit secundũ ius; vt si mandetur, quatenus fiat ius, *cap. Licet* ẋ *de officio ordinarij, iuxta text. in cap.* 1. ẋ *eod.* siue contra ius aliquid concedatur, veluti quòd condemnatus adhuc audiatur. Nam quòd dicitur, rescriptum contra ius non valere, verum quidem est, nisi in rescripto iuri derogetur, vt in *l. fin. Cod. Si contra ius* &c. Nisi enim Princeps expresse deroget iuri, oportet iudicem iudicare secundum ius, *c. Si quando.* ẋ *eod.* quia mens Principis præsumitur talis, qualis de iure esse debet, *l. Ex Facto D. De vulgari & pupill. substitut.*

2 Dicitur, Principis, id est, cuiuslibet locum primum obtinentis, qui rescribere potest. Cuiusmodi in primis est Papa, *toto hoc tit. & alijs iuribus*;

bus; cuius rescripta interdum vocantur Litteræ Apostolicæ vel rescripta Apostolica: & rescriptum, quo alicui caussa committitur, vocatur Commissio, *cap. Sedes & seq.* ẍ *eod.* Secundò Imperator, *tit. Cod. De precibus Imp. offeren. & de diuersis rescriptis.* Et huius rescripta subinde vocantur Diuinæ iussiones, Sacri affatus, Sacra oracula, Sacræ formæ aut iussiones, Imperiales concessiones, Sacræ litteræ. Tertiò Rex Hispaniæ, Franciæ, & quilibet alius Princeps, non recognoscens superiorem. Quartò Cancellaria; siue Papæ, *c. Ad hæc* ẍ *eod.* siue Imperatoris vel Regis, in sua scilicet prouincia, vbi constituta est, ne impediant se mutuò. Quintò Legatus Papæ, Collegium Cardinalium; & quicumque potest constitutionem condere, & habet iurisdictionem, is potest rescriptum condere. Hostiensis in *Summa huius Tit.* §. *Quis possit &c.* Videatur pleniùs Rebuffus, *d. loco.* Inferiorum verò concessiones vix dicuntur Rescripta; magisque Litteræ excommunicationis, restitutionis, commissionis, citatoriæ, inhibitoriæ, absolutoriæ appellantur, *cap. Olim in V. absolutionis litteras,* ẍ *eod. & similibus.*

Dicitur, concessio; quia sola partis petitio non dicitur Rescriptum, sed subiuncta ipsius Principis concessio, *l. 1. l. Nec damnosa, iunctâ rubr. Cod. De precibus Imp. offeren. c. Si gratiosè h. tit. in 6.* & ideo pars dicitur Impetrare rescriptum, quando ei conceditur, *c. Cæterum, in verbis, impetrauerit litteras.* ẍ *eod.* & Impetratum rescriptum, quando pars illud obtinuit, *l. Impetrata rescripta, Cod. Sentent. rescind. non posse.* Dicitur, per litteras; nam solo verbo concessio facta non dicitur Rescriptum, nisi litteris expeditis: hæ enim sunt, quæ dicuntur Rescripta, & è contra, *c. Ad aures & seq. ac ferè per tot.* ẍ *eod.* Dicitur, authenticas, quia aliàs non dicuntur rescripta, *c. 1. & 2.* ẍ *De fide instrum.* Dicitur denique, legitimè facta, quia non debet subreptitiè vel obreptitiè impetrari.

Differt autem Rescriptum à Priuilegio in pluribus: & inter alia, 3
quòd Priuilegium sit contra ius. *Glossa in Summa 25. q. 2.* Rescriptum verò regulariter sit secundum ius, & ad obseruantiam Iuris communis, *Glossa in c. 1. in V. noscatur in fine, De Constitut. in 6.* Videatur pleniùs Rebuffus in *Praxi Benef.* de differentijs inter Priuilegium & Rescriptum.

§. II. Quis Rescriptum impetrare possit.

1. *Impetrare potest quilibet non prohibitus.*
2. *Qui prohibeantur.*
3. *Rescriptum ad lites sine speciali mandato impetrari non potest.*
4. *Rescriptum gratiæ potest.*

1 IMpetrare potest, quicumque non prohibetur, *c. 1. eod. in 6.* siue sit actor, siue reus, *c. Caeterùm c. Ad haec, & alijs.* ẍ *eod.* etiamsi sit filius familias, quia nō reperitur prohibitus. Nec obstat, quòd sine consensu patris non possit agere: quia impetrare rescriptum non est agere. Quin etiam Monachus, licet sit mundo mortuus, *can. Placuit* XVI. *q. 1.* & seruis Dei non liceat frequentare lites, *c. 2.* ẍ *De postulando:* tamen rescriptum impetrare potest, in quantum illi conuenire & subseruire valet. Rebuffus in *d. Tract. De Rescriptis nu. 3.*
2 * Impetrare verò non potest; Primò, excōmunicatus, *c. 1. eod. in 6.* & ab eo impetratum super alio quàm excommunicationis vel appellationis articulo, est ipso iure nullum, sicut & id quod inde secutum est. Secundò seruus, *l. 1. Cod. De precibus Imp. offerent.* III. *falsus aut reuocatus procurator, c. Ex parte* ẍ *eod.* IV. Haereticus, *l. 2. c. De summa Trinitate. Glos. in c. Super litteris.* ẍ *eod.*
3 * Sic nec litteras ad lites impetrare licet sine speciali mandato; & taliter impetrans tanquam falsarius punitur, *c. Ex parte Decani c. Nonnulli in fine & ibidem Glos.* ẍ *eod.* vbi dicit, tale rescriptum esse annullandum per exceptionem, quia parte non contradicente valeret: sicut & si impetretur à coniuncta persona, carnali scilicet, non etiam spirituali tantum coniunctione, *Glossa in c. Cùm M. De Constitut. vbi vide Felinum n. 11.*

4 At verò rescriptum gratiosum potest sine mandato impetrari, *c. Ex ore, vbi Abbas.* ẍ *De his quae fiunt à maiore parte capituli, Glos. in d. c. Nonnulli §. sunt & alij:* vt v. g. beneficiorum, priuilegiorum, immunitatum. Vbicumque autem prohibetur quis impetrare rescriptum, si impetret, non ualet: siue prohibeatur ratione personae suae, vt excommunicatus, haereticus; siue ob turpitudinem caussae finalis, vt in nuptijs ex rescripto petitis; siue quia res impetrata sit à lege prohibitâ, veluti vt quis militias obtineat.

§. III. Contra quem & super quibus Rescriptum impetrari possit?

1. *Impetrari potest contra quemlibet.*
2. *Nec citatio eius necessaria est.*
3. *Super caussis quibuslibet.*

1 IMpetrari potest contra quemlibet, siue Clericum siue Laicum, siue maiorem siue minorem; modò is, contra quem impetratur, subsit iurisdictioni concedentis. Hostiensis *hoc tit §. contra quem.* Si tamen minores & viliores personae in rescripto exprimantur, non intelliguntur maiores & digniores; nec super maioribus & grauioribus ne-

bus negotijs audiuntur, qui de minoribus dumtaxat mentionem fecerunt, etiamsi adsit clausula, Et quidem alij, Et res aliæ, *c. Sedes.* ẍ *eod.* Impetrari etiam potest contra impetrare prohibitum, veluti contra excommunicatum, ne ex malitia sua lucrum & commodum referat, *c. Intellectus.* ẍ *De iudicijs.* * Citatio verò eius, contra quem impetra- 2
tur, ad impetrationem non requiritur; sed bene in rescripti approbatione, si approbationem seu interinationem, vt vocant, requirat. Rebuffus *d. loco n.* 42.

Impetrari autem potest super omnibus, tam spiritualibus quàm pro- 3
fanis, *c. 2 & per tot.* ẍ *eod.* tam corporalibus quàm incorporalibus, *c. Querelam.* ẍ *De electione, c. Dispendia h. t. in 6.* super Ecclesijs & beneficijs, *c. 2. & alijs.* ẍ *eod.* sic tamen, vt Papa & Ecclesiastici viri super spiritualibus, sæculares verò super temporalibus rebus, & in quibus casibus Iudices sæculares de spiritualibus cognoscunt, vt in possessorio, rescripta concedant. Rebuffus *d. loco n. 66.*

§. IV. Quotuplicia sint Rescripta?

1. *Rescriptorum tria genera.*
2. *Rescripta Iustitiæ siue ad lites.*
3. *Rescripta gratiæ siue ad beneficia.*
4. *De clausula,* Si preces veritate nitantur.
5. *De obreptione & subreptione.*
6. *Quænam in Rescriptorum impetratione exprimenda.*

Rescriptorum specialium, in genere tria sunt genera, iuxta tri- 1
plicem modum, quo contingit S. Pontificem rescribere. Aut enim contra ius rescribit, aliquid alicui concedendo, veluti immunitaté à collectis, vt in *l. 1. & per tot. Cod. De immunit. concedenda, l.* 10. aut decimis: vel aliquem suâ lege soluendo: vel cum aliquo dispensando. Aut rescribit ad lites: aut denique ad beneficia. Primi modi Rescripta dicuntur Priuilegia, *de quibus libro 5.* Secundi modi, dum scilicet ad lites rescribit, appellantur * Rescripta iustitiæ: & ta- 2
lia sunt, cùm Pontifex de iure partis obscuro consultus, aperit illud, & quid Iudex in iudicando sequi debeat, ostendit, *c. Ex parte c. Sedes, & alijs,* ẍ *eod.* aut quando causâ ad se deuolutâ Iudicem aliquem delegat, *cap. 1. c. Nonnulli, & alijs,* ẍ *eod.* Dicuntur autem Rescripta ad lites seu Iustitiæ, tum quia ad Iustitiæ administrationem pertinent & referuntur: tum quia caussam annexam habent, cur concedi debeant, nec sunt meræ gratiæ. Et hæc licet præter ius dentur, in casibus scilicet à iure non decisis: tamen dicuntur etiam dari secundum ius, quia vel ad iuris interpretationem, vel ad iuris debitam executionem

dantur. * Rescripta denique ad beneficia vocantur Rescripta Gra-
3 tiæ, quia nullam aliam caussam habent, cur concedantur, quàm concedentis meram liberalitatem. Huiusmodi rescripta sunt, quibus Pontifex mandat alicui prouideri de beneficio Ecclesiastico, *c. Mandatum c. Abbatē* ☧ *eod.* & de his duobus posterioribus Rescriptorum generibus hîc agimus: ita vt Rescripta hîc nihil aliud sint, quàm S. Pontificis Epistolæ ad lites vel ad beneficia, ad supplicationem alicuius rescriptæ. Alioquin alia sunt Rescripta gratiæ, quæ à sæcularibus conceduntur; & sunt remissiones, gratiæ, & indulgentiæ, de quibus *D. ad Senatusc. Turpill. & Cod. De abolition.* Alia solent dici Rescripta Communia seu mixta, vt quidam vocant, quę scilicet tum à Papa, tum à sæcularibus Principibus concedi possunt, vt rescriptum legitimationis.

4 In omni autem Rescripto S. Pontificis hæc clausula, *Si preces veritate nitantur*, semper subintelligitur, *c. Ex parte 2. c. Olim* ☧ *eod.* licet rescripta Principis sæcularis de iure ciuili non valeant, nisi expressè eam clausulam insertam habeant, *l. fin. Cod. De diuersis rescriptis.* Diligenter itaque cauendum, ne obreptitiè vel subreptitiè aliquid impetretur. *
5 Tametsi autem obreptio & subreptio sæpè confundantur, & pro ijsdem capiantur: cōmuniter tamen ita distingui solent, quòd obreptio committatur exprimendo falsum; subreptio verum tacendo, *iuxta notata per* Innoc. *in c. Cùm dilecta* ☧ *eod.* Cæterùm qui subreptionem obijcit, eam probare debet: ei verò, qui falsum narrauit, incumbit probatio illius, quod pro vero suggessit. Wames. *Cons. 7. n. 2. vbi alios citat.* Si igitur dolo seu malitiosè aut scienter impetrans, falsum in suo libello allegauerit, vel verum tacuerit, rescriptum gratiæ seu ad beneficium est ipso iure nullum, *c. Super litteris c. Ad aures. h. tit.* Sin per errorem aut simplicitatem id fecerit, prout in dubio fecisse præsumitur, tunc distinguere solent. Nam si falsum narratum aut verum tacitum sit tale, quod, etiamsi totum negotium ex veritate Pontifici fuisset narratum, is nihilominus verisimiliter rescripturus fuisset, saltem in forma communi; valet Rescriptum, ad hoc, vt Iudex delegatus caussam definiat: non quidem secundum formam rescripti, sed secundum ordinem iuris, *d. c. Super litteris, c. Ex insinuatione eod. tit.* Si verò tale sit, quod, ex veritate negotio exposito, Pontifex verisimiliter non fuisset rescripturus, puta quia Canones dari vetant, quod petitur; non valet Rescriptum, *d. c. Super litteris.* At Rescripta ad lites, per falsi suggestionem aut veri suppressionem obtenta, aut etiam sine huiusmodi fraude, dum modò S. Pontifex aliàs veritate expressâ & falsitate suppressâ non fuisset rescripturus, valent quidē ipso iure, sed ope exceptionis coram Iudice delegato refelluntur, *d. c. Super litteris.* Ratio diuersitatis est, quia rescripta gratiæ sunt ambitiosa, *c. Quamuis De præbendis in 6.* non itē rescripta ad lites.

Debet

Debet igitur in Reſcriptis fieri mētio de omni eo, quod mouere poteſt Pontificem ad reſcribendum, vel non reſcribendum, vel etiam non tam facilè. Quod Garzias *De Beneficijs p. 8. cap. 3.* aſſerit generaliter obtinere in Reſcriptis ad lites: in Reſcriptis verò ad beneficia ſeu gratiæ intelligit de ijs, de quibus in iure vel de ſtylo curiæ cautum eſt, vt exprimantur; eo argumento, quòd collatio facta crimin oſo, modò crimen non ſit tale, quod inhabilitatem inducat, valida ſit; quam tamen veriſimiliter Pontifex non feciſſet, ſi crimen nouiſſet. Etſi autem Reſcriptum ſubreptitium tribuat iuriſdictionem, tamen ſtante obreptione & ſubreptione oppoſitâ, proceſſus ſi quis fiat, eſt nullius momenti, *cap. Ex tenore cap. Ad audientiam. * eod.* Macerrat. *lib. 1. Var. reſolut. 8. n. 2. & 3.* 6

Illud etiam obſeruandum, Reſcriptorum Pontificiorum alia per viam Breuis, alia per viam cognitionis, alia per viam reſcripti ſpecialiter nuncupati, concedi.

§. V. E Pluribus Reſcriptis impetratis, quodnam ſit præferendum?

1. *Qualiter poſterius Reſcriptum præferatur priori.*
2. *Speciale poſterius derogat priori generali.*
3. *Generale poſterius non tollit primum ſpeciale.*
4. *Cur per poſterius reuocetur prius.*

SI duo diuerſi ad vnum idemque beneficium Reſcriptum impetrent; vel etiam ad vnam eandemque litem diuerſa Reſcripta ad diuerſos Iudices; poſterius priori præferetur, ſi modò prioris mentionem faciat: aliàs valebit prius, & poſterius ſubreptitium habebitur, nec obtinebit alicuius roboris firmitatem, *c. Cæterum. h. tit.* Niſi primum fuerit impetratum communi conſenſu partium; nam tunc non valet ſecundum, impetratum per alteram partem, hoc ſubticito *d. c. Cæterum:* * aut niſi prius ſit generale, & poſterius ſpeciale, quia tum ſpeciale poſterius derogat generali priori, quantum ad ea, quæ in ſpeciali ſpecialiter, & contraria contentis in generali, exprimuntur, vel in generali non exprimuntur, licet prioris mentionem non faciat, *c. 1. & c. Paſtoralis §. quoniam. eod. tit.* * Id ipſum obtinet quoque, ſi ſpeciale priùs fuerit impetratum, quia generi per ſpeciem derogatur, *c. generi De reg. iuris in 6.* & quia generalis diſpoſitio, quæ ſequitur, non refertur ad ſpecialem præcedentem, *l. Sanctio legum D. De pœnis.* Quod ſi vtrumque ſit generale, illud attenditur, quod eſt magis ſpeciale. Rebuffus in *d. Tract. De Reſcriptis n. 104.*

Non

4 Non mirum autem videri debet, per posterius rescriptum reuocari prius: id enim non fit sine caussâ, cùm quod ad preces supplicantis largitur Pontifex sit veluti precarium, quod iure communi ad voluntatem dantis reuocari potest, *l. Ait Prætor D. De precario.*

Quod tamen dicitur, in *d. c. Caterùm*, secundum rescriptũ, non habitâ mentione de priore, non valere, intelligendum est, si pars opponat. Abbas *& alij ibid.* Facit *c. Plerumque.* x *eod.* vbi post annum valent secundæ litteræ, quando aduersarius primis non fuit vsus: nam inde sequitur, non fuisse ab initio nullas. Quòd si quis, impetrato rescripto, videat sibi fore damnosum, non cogitur illud præsentare, *cap. ex conquestione.* x *De restitut. spoliatorum.* Imò potest ei renuntiare, etiamsi præsentauerit. Abbas *ibid.* etiam post citationem; modò parti satisfaciat de expensis & interesse. Aliud dicendum, si parti sit aliquod ius quæsitum. Rebuf. *d. loco n.* 160.

§. VI Qualis interpretatio facienda sit in Rescriptis?

1. *Stricta est interpretatio.*
2. *Clausula in Rescriptis poni vel subintelligi solita ad sententiam iuris communis reuocanda.*

1 QVando in Rescriptis validis suboritur aliqua dubitatio, interpretatio strictè est facienda, & quidem secundum ius commune, *c. Caussam quæ.* x *eod.* quia in dubio non præsumitur Princeps aut Pontifex aliquid contra ius commune rescribere; sicut nec derogare iuri, alteri priùs quæsito: quod est de natura rescripti, *l. Falsam Cod. De diuersis rescriptis l. Rescripta Cod. De precib. Imp. offeren. Montanus De Tutela cap.* 33. *n.* 527. * Et hinc omnes clausulæ in
2 rescriptis expressæ, vel subauditæ, ad iuris communis sententiam reuocari solent. Vnde & illam clausulam, *Si simul omnes interesse non possunt, vnus nihilominus vel duo negotium exequantur*, interpretatur Pontifex in *c. Sciscitatus.* x *eod.* tam de impedimento iuris quàm facti: Et per illam, *Si pro alio non scripsimus*, quæ semper intelligitur, nisi contrarium exprimatur, declarat se non intendere grauare collatorem duobus mandatis, *c. Mandatum.* x *eod.* Et denique, dum in aliqua Ecclesia certus est Canonicorum numerus, nec vacat locus, regulariter rescriptum impetrans non recipitur, *c. Constitutus.* x *eod.* Ideoque solet Pontifex addere, *Non obstante Canonicorum numero*; per quam clausulam pro illa vice iuri communi derogat, *d. c. Constitutus.*

§. VII. De

§. VII. De quibusdam Rescriptis inualidis.

1. *Rescriptum non valet, inhibens caussæ cognitionem.*
2. *Manifestè peccans in linguam Latinam.*
3. *Pendente lite impetratum.*
4. *Contra ius vel stylum.*
5. *Quatenus vitietur Rescriptum.*

IN primis suspectum est omne Rescriptum, inhibens caussæ cognitionem, *c. Ex parte. h. tit.* quia non præsumitur Pontifex velle peruertere iuris ordinem; & ideo suspicio est tale rescriptum ab eo non proficisci. 1
* Non valet etiam Rescriptum, quod manifestè peccat in linguam Latinam, *cap. Ad audientiam eod.* etiamsi rescripta Principum sæcularium in Grammaticam peccantia valeant, *l. Imperator, D. De statu hominum.* Litteræ tamen aut syllabæ vnius defectus non vitiat Rescriptum: nisi defectus talis sit, qui mutet sensum & intellectum dispositiui rescripti, *c. Inter dilectos, x De fide instrum.* 2
* Lite etiam pendente neutri litigantium fas est impetrare rescriptum quo alius de possessione vel quasi possessione deijciatur, *cap. 1. 2. & vlt. x Vt lite pendente,* &c. Nec enim lite pendente rescriptum impetrare licet, nisi vt deciditur in *l. 2. & 3. Cod. Vt lite pendente,* &c. Sicut nec post prouocationem, *d. l. 3.* 3

Similiter non valet rescriptum contra ius, *l. Rescripta Cod. De precibus Imp. offeren. can. Rescripta* XXV. *q. 2.* siue diuinum, quod inferior tollere nequit; siue naturale, quod est immutabile; siue contra ius gentium, vt si rescriptum dominium rei meæ mihi auferat; siue contra ius ciuile, *can. Imperiali* XXV. *q. 2.* siue contra Canonicum; siue etiam contra Concilia generalia, *c. Ex parte, x De capellis Monachorum.* Similiter non valet contra ius municipale, vel consuetudinem, non factâ illius mentione. Rebuff. *d. loco nu. 70. in fine.* Ratio horum est, quia talia Rescripta censentur concessa præter intentionem Principis, ob varias occupationes tunc iuris non recordantis, *d. c. Ex parte.* Nec enim præsumitur, voluisse iura, tot vigilijs excogitata, vno rescripto subuertere, *c. Ecclesia. x De electione.* Similiter non valet, si sit contra stylum, *c. Quàm graui. x De crimine falsi,* tunc enim nō præsumitur à Papa vel eius Legato emanasse, *c. Porrectum. x De confirmat. vtili.* Item si habeat clausulas insolitas: si tollat ius tertij, quia tum præsumitur falsum: si prohibitum sit impetrari: si careat debitâ solemnitate: si sit rasum in loco suspecto: si crimen supplicanti indulgeat: si sit fisco damnosum: si sit contra vtilitatem publicam, vel ius publicum, veluti vt ædificetur in via publica in præiudicium 4

transeuntium. Valet tamen rescriptum contra ius, si sit per modum priuilegij, quod iuri solet derogare, *can. Priuilegia Distinct.* 3. Si in aliquo solùm iuri deroget, veluti vt differatur solutio creditorum per annum aut quinquennium, *l. Quoties Cod. De precibus Imp. offerent.* Si addatur clausula, *summariè & de plano*, quia ordo iuris non tollitur, *Clement. Sæpè De verb. significat.* Si fiat mentio iuris contrarij, *l. fin. Cod. si contra ius* &c. Si non lædat alium & prosit petenti.

5 Obseruandum autem circa hæc, susceptionem in vno capite, seu in vna parte Rescripti, regulariter non vitiare Rescriptum quoad alia capita separata, *c. Si eo tempore h. t. in 6.* nisi sit dolosa, quia tum vitiat in totum, *cap. Sedes, c. Ex tenore, c. Super litteris. h. t.* debet enim mendax precator seu impetrator carere penitùs impetratis, *d. c. Sedes.* Similiter si subreptio in vno capitulo fuerit caussa obtinendi rescripti quoad omnia, vitiat in totum, *c. Constitutus & ibi Glos. &* Abbas, *h. tit.*

Obseruandum præterea, subreptionem tolli per clausulam Motus proprij; per clausulam, Non obstantè; per clausulam, Si non sit alteri ius quæsitum, quia videtur tunc concessum sub conditione, si non præiudicetur alteri in iure quæsito, *c. Quamuis eod. in 6.* item per clausulam, Ex certa scientia; per clausulam, Ex plenitudine potestatis; per clausulam, Pro expressis habentes & supplentes omnes defectus, prout de his videre licet apud Rebuffum, in *d. Tract. De Rescriptis.*

TITVLVS QVARTVS.

De Consuetudine.

§. I. Quid sit Consuetudo?

1. *Ius non scriptum partim in Traditionibus, partim in Consuetudine consistit.*
2. *Definitio Consuetudinis.*
3. *Consuetudo in facto consistit.*
4. *Quid Mos.*

POstquam egimus de Iure Canonico scripto, eiusque partibus, partim in Corpore Iuris clausis, partim non clausis: sequitur vt de non scripto agamus; quod dari constat ex *can. Ecclesiasticarum can. Nolite & alijs Distinct. 11. & Distinct. 12. ferè per tot.* * Consi-
1 stit illud partim in Traditionibus, sumpto tamen nomine traditionis specialiter, vt designat tantùm doctrinam non scriptam; partim in Consue-

Consuetudine specialiter sumptâ. Traditiones autem, de quibus egimus Tit. primo, nō solùm agnoscit Ecclesia Catholica, seu ius Pontificium, sed etiā Iustinianus ipse varijs in locis, vt in *l. Cunctos*, ibi: *secundum Apostolicam* &c. in *l. Nemo*, ibi: *iuxta Apostolicas* &c. in *l. Cùm rectam in princ.* in *l. Cum Saluatorem Cod. De summa Trinit. & in plurimis Nouellis.*

Consuetudinis specialiter sumptæ, vt à Traditione distinguitur, variæ à varijs assignantur definitiones. Iustinianus definit, Esse diuturnos mores, consensu vtentium comprobatos. Cuius definitionis explicationem suppono ex Institutionibus eiusdem. Isidorus verò in *can. Consuetudo Distinct.* 1. definit, Esse ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cùm deficit lex. Quæ definitio datur per genus definiti, quod est Ius; & per differentiam, sumptam à caussa efficiente & simul ab effectu, dum dicitur, Moribus institutum, quod pro lege suscipitur, dum deficit lex, scripta scilicet. Censetur autem deficere lex scripta, non solùm, quando omninò non est lata, verùm etiam, quando est ambigua, vel inutiliter posita, vel dum rationi non innititur. Ideóque non obstat, quòd consuetudine vtamur, etiam lege non absolutè deficiente, vt patet ex *c. Cùm dilectus h. tit.* quodque detur consuetudo contra legem, seu legi derogans, & præter legem, vel etiam ipsi legi conformis, quæ dicitur optima legis interpres. 2

Pro pleniori autem explicatione datæ definitionis obseruandum, vocabulum, Consuetudo, duobus modis solere sumi, quantum ad rem præsentem attinet, nempe vel pro ipso vsu & frequentibus moribus, seu actibus alicuius communitatis aut populi; & ita dicitur esse facti, & in facto consistere: vel pro ipso iure, quod ex eiusmodi diuturno vsu & frequentibus moribus seu actibus nascitur; & hoc modo dicitur esse ius quoddam, distinctum à iure scripto. Quamquam in *cap.* 1. *hoc tit. in 6.* quod loquitur de consuetudine sumpta pro iure, dicatur esse facti & in facto consistere: non quasi non sit ius, sed quia particulares consuetudines, de quibus *d. cap.* loquitur, dicuntur esse facti, & in facto consistere: vel quia ex facto, nempe ex moribus seu actibus hominum, oriuntur: vel quia sunt pænè infinitæ, vt facta hominum. Vnde & ignorare consuetudinem meritò præsumitur Pontifex, *d. cap.* 1. eandemq; alleganti, nisi notoria sit, incumbit probatio & quidem non in genere, sed specialiter in casu controuerso. Surd. *Consil.* 313. *n.* 32. *vbi alios citat.* & probari debet in eadem specie, & concurrentibus ijsdem qualitatibus, Surd. *Decis.* 13. *nu.* 10. *& Decis.* 87. *n.* 12. Quæ autem requirantur, vt probetur, vide remissiuè apud Surd. *Consil.* 333. *n.* 21. & Mascardum *De probat. Verbo Consuetudo.* 3

Similiter vocabulum, Mos, interdum sumitur, prout est idem quod Consuetudo, sumpta pro iure, vti dum dicimus quem sequi morem 4

patriæ, id est consuetudinem. Ita sumitur in *can. Mos Distinct.* 1. dum dicitur, Mos esse longa consuetudo de moribus tantummodo tracta. Interdum verò sumitur, vt significat actus ipsos, eorumque frequentiam & reiterationem: & hoc modo non est consuetudo, sed potiùs consuetudinis caussa. Ita sumitur in definitione consuetudinis, & in definitione moris, illis verbis, *de moribus tantummodo tracta.* atque ita non definitur idem per seipsum.

§. II. De requisitis ad introducendam Consuetudinem.

1. *Primò requiritur diuturnitas & actuum frequentia.*
2. *Definitio temporis & actuum, relinquitur arbitrio iudicis.*
3. 4. *Remouetur obiectio duplex.*
5. *Actus debent esse vniformes & vsitati.*
6. *Secundò oportet rationalem esse consuetudinem.*
7. *Tertiò requiritur scientia Principis.*
8. 9. *Scriptura non de essentia legis; vt neque de substantia est consuetudinis, quod sit non scripta.*

1 AD consuetudinem introducendam requiruntur in primis diuturnitas temporis & actuum frequentia. Nam licet consuetudo inchoari possit ab aliquo actu insigni, quem cæteri postmodum imitentur: tamen non nisi pluribus induci potest, vt constat tum ex *l.* 1. & 2. *Cod. Quæ sit longa consuet.* tum ex definitionibus eius, exigentibus mores & actus frequentes: tum ex ratione etymologica, quia consuetudo vocatur, quòd in communi sit vsu; *can. Consuetudo Distinct.* 1. Vsus enim est actus repetitus, & quidem interpolatè, Bartol. in *l. De quibus D. De LL.* & ideo non sufficit vnicus actus, licet notus sit toti populo vel Collegio: nisi esset successiuus, & haberet continuationem temporis, intra quod introducitur consuetudo, *text. singul. in c. Cum de beneficio De præbendis in 6.* vel nisi esset iudiciarius talis, ex quo tanquam notorio detegeretur consensus populi. Tametsi verò vtroque iure, tam ciuili quàm Canonico, determinatum
2 sit, quantum temporis requiratur ad præscriptionem: * neutro tamen definitum est, quantum requiratur ad consuetudinem, quæ vim legis habet, & speciem iuris constituit, atque à præscriptione plurimùm differt: sicut nec definitum est, quot actus requirantur; ideoque vtrumque Iudicis arbitrio relinquendum est, *arg. leg.* 1. *D. De iure deliber*andi,

berandi, vt is iudicet, an tantum temporis, & tot talesque actus, siue iudiciales siue extraiudiciales, interuenerint, vt ex ijs præsumi possit consensus populi, & venisse in notitiam Principis, vel populi superiorem non recognoscentis; & consequenter interuenisse tacitum eius consensum, necessarium ad hoc, vt consuetudo vim legis habeat, aut legem abrogare possit.

Non obstat, quòd in quibusdam Iuris textibus consuetudo dicatur *longæuus vsus*, vel *inueterata*, aut *vetustate probata*, vel *longa* ac *diuturna*: quia illis locis non designatur tempus necessarium ad eius introductionem, sed solùm tempus, quo, postquam introducta fuit, durauit aut durat; quia scilicet pleræque consuetudines non tantùm receptæ sunt à decem annis (quod tempus in Iuris textibus dicitur longum & diuturnum) sed plurimæ ab hominum memoria: atque ita inueteratum, longæuum, longum, & diuturnum, sunt accidentia consuetudinis, non etiam ad eius substantiam vel introductionem requisita. 3

Nec obstat, quòd in *cap. vit.* ※ *h. t.* velit Pontifex consuetudinem, vt derogare possit iuri Ecclesiastico, esse legitimè præscriptã: quia sensus est, quòd debeat esse legitimè introducta. Sic licet quædam iura velint consuetudinem longi temporis habere vim legis, aut etiam legem tollendi: non tamen definiunt, quantum debeat esse tempus ad consuetudinem introducendam. Et dum longum tempus in Iure vocatur tempus decem annorum, id intelligitur, de tempore requisito ad præscriptionem quarumdam rerum; quod vocatur longum, ad distinctionem alterius temporis breuioris, puta quadriennij, sufficientis ad præscriptionem aliarum quarumdam rerum, vt in *tit. Cod. De quadriennij præscript.* 4

Quantum verò ad actus, ex quibus consuetudo inducitur, attinet, ij debent esse vniformes, *l. Nemo*, *§. temporalis, D. De reg. iuris.* Farinac. 2. *parte Decis.* 112. *n.* 5. quia ex actibus, qui difformiter successerunt, remanet dubium, quid populus seruare voluerit: cùm tamen sicut lex, ita & consuetudo debeat esse clara & certa, non autem obscura & dubia. *Hostien. h. t. §. fin.* Surd. *Cons.* 393. *n.* 23. Et ideo consuetudo, quæ non fuit conformis, non attenditur. Surd. *Cons.* 449. *n.* 7. *vbi plures citat.* Similiter nec ex controuersis aut turbidis actibus, Farinac. 1. *parte, Decis.* 56. *n.* 13. & 16. vel qui à mera facultate vel ex tolerantia procedunt, inducitur, Farinac. *d. Decis.* 112. quia multa per patientiam tolerantur, quæ, si in iudicium deducantur, exigente iustitiâ, tollerari non debent, *c. Cùm iam dudum*, ※ *De præbendis.* Debent quoq; actus esse vsitati publicè, præsentibus & scientibus multis & infinitis personis, vt inde dici possit interuenisse tacitus maioris partis populi consensus, Azo in *Sum. Cod. Quæ sit longa con.* Farin. 1. *p. Decis.* 155. *n.* 4. & 2. *p. Decis.* 318. *n.* 5. 5

imò debent actus isti fieri animo inducendi consuetudinem, *can. Consuetudo Distinct.* 1. Abbas *in c. fin. vers. 7. requiritur. h. tit.* Surd. *Cons.* 393. *n.* 28. & taliter facti probari, ad probandam consuetudinem. Farin. 1. *p. Decis.* 44. *n.* 2.

6 Secundò requiritur, vt sit rationabilis, vti patet tùm ex *cap. vlt. h. t.* vbi cùm id decisum exstet, nec reperiatur ius ciuile in contrarium, seruari in vtroque foro debet, *arg. cap.* 1. *x De noui operis nuntiat.* tum ex eo, quòd vim legis habere debeat, & pro lege scripta, cùm ea deficit, suscipi: atqui ratio est anima legis, vt colligitur ex *l. Scire leges D. De LL.* ideoque consuetudo, quæ est contra rationem aut veritatem, seu contra ius naturale vel diuinum, vel bonos mores, nullius est momenti, *can. Veritate, cum aliquot seqq. Distinct.* 8. & corruptela dicitur, *can. Mala ibid. c. Venerabilis, x eod. t.* & quidem tanto perniciosior, quò diutiùs durat, *arg. cap. vlt. eod. tit.* Erit autē rationabilis, si habeat conditiones legis, enumeratas partim in *can. Consuetudo Distinct.* 1. partim in *can. Erit autem lex Distinct.* 4. quandoquidem legis authoritatem habere debeat. Vt tamen lex iusta & rationabilis sit, & consequenter consuetudo, sufficit, quòd talis sit vt in pluribus, licet non sit talis in singulis. Præsumitur autem rationabilis, si tanti temporis sit, vt eius initij non extet memoria.

7 Tertiò requiritur scientia Principis, vbi populus Principem superiorem habet, & eius saltem tacitus consensus. Scientia quidem, quia aliter nec adesse nec præsumi potest tacitus Principis consensus, quàm si vsus sit ei manifestus. Requiritur autem tacitus saltem consensus Principis, ad hoc, vt consuetudo vim legis habere possit, vel legem abrogare: nec enim inferior potest condere legem, aut contra legem superioris quidquam statuere. Hic verò tacitus consensus implicitè continetur in definitione consuetudinis, in verbo, Moribus; intellige approbatis: siquidem per alios, quàm per approbatos, non inducitur consuetudo; & ideo dicitur debere inductam esse ex certa scientia, non per errorem, *Glossa in can. Frustra, versic. item quod non per errorem Distinct.* 8. *Latè* Farinac. 1. *p. Decis.* 524. *n.* 4. Sunt tamen, qui velint non requiri specialem scientiam, sed sufficere, quòd Pontifex in *d. c. fin. h. t.* decreuerit, vt consuetudo legitimè præscripta habeat vim legis statuendæ & tollendæ: quasi talis voluntas, vt eam vim habeat consuetudo, sit tacita scientia & tollerantia consuetudinis in posterum inducendæ legitimè: vt eas vires sortiatur absque alia speciali ipsius consuetudinis in Principe scientia. Sanchez *De Matrim. lib.* 7. *Disput* 4. *n.* 11. Surd. *Cons.* 335. *n.* 68. Imò id ipsum obtinere quidam volunt etiam in consuetudine, quæ est contra ius, vt Monetta *De distribut. quotid.* 2. *p. q.* 12. *n.* 19. *& in Tract. De decimis cap.* 3. *n.* 88. Sanchez *d. lib.* 7. *Disputat.* 82. *n.*

20. We-

20. Wesenb. *in tit. D. De LL. n.* 8. vbi ait sufficere, quòd Princeps non contradicat, & hanc sententiam esse receptiorem tradit.

Vt autem non est de essentia legis, quòd sit scripta, quandoquidem caussa obligationis legis sit potestas Principis, explicata & applicata per voluntatem eius, aliquo signo externo sufficienter expressam, ad quod nullo modo est opus scripturâ: ita nec est de substantia seu essentia consuetudinis, quòd sit non scripta; non solùm, postquam est introducta; quia licet tunc scribatur, nihilominus manet consuetudo, vt patet ex libris Feudorum, qui continent consuetudines, *iuxta Rubr. Feud. & omnes scribentes in preludijs Feudorum*, Maranta 3. *p. Speculi aurei n.* 83. & ex *c.* 2. *Deprahendis in* 6. sed nec quoad eius introductionem. 8

Non obstat, quòd in eo consuetudo à lege distingui videatur, quòd lex scripta sit, consuetudo non; & per hoc discrimen assignentur definitiones legis & consuetudinis: quia istud discrimen, & definitiones illud continentes, non assignantur per sola essentialia, sed tantùm per id, quod vt plurimùm accidit, prout plurimùm euenit, vt lex scripta sit, consuetudo verò non sit scripta. 9

Distinguitur igitur in eo quoque consuetudo à lege, etiam non scripta, quòd lex semper constituatur expresso consensu Principis, nec moribus vtentium introducatur: consuetudo verò semper moribus vtentium introducatur, & vt plurimùm tacito consensu Principis confirmetur seu approbatur. Insuper de substantia legis est promulgatio, non autem de substantia consuetudinis.

Et hæc quidem intelligenda sunt de consuetudine specialiter sumpta: alioqui sumitur aliquando generaliùs pro eo iure, quod in communi vsu est, vti in *can. Consuetudo Distinct.* 1. dum dicitur, nihil differre, an scripturâ, an ratione consistat: nam eo pacto sumpta non distinguitur à iure scripto, sed potiùs illud sub se continet.

§. III. De diuisione consuetudinis & eius effectibus.

1. *Effectus consuetudinis in genere.*
2. *Consuetudo, quæ est præter legem, constituit nouum ius.*
3. *Consuetudo secundum legem ius dubium interpretatur.*
4. *Consuetudo contra legem tollit legem.*
5. 6. 7. *Satisfit obiectioni triplici.*

Diuiditur Consuetudo in generalem & particularem. Rursus in Canonicam & Ciuilem: & vtraque subdiuiditur in eam, quæ est præter legem seu præter ius; & in eam, quæ est secundum legem seu ius; ac denique in eam, quæ est contra legem seu ius.

Quantum

1 Quantum ad effectum consuetudinis in genere spectat, ea est stricti iuris, & seruanda solùm in suis terminis, neque extenditur de casu ad casum. Surd. *Cons.* 407. *n.* 3. nec de persona ad personam, *idem Consil.* 371. *n.* 4. nec de loco ad locum, *idem Cons.* 323. *n.* 13. Facit licitum quoad forum fori, quod aliàs esset illicitum, quoad euitandam pœnam temporalem. Surd. *Cons.* 327. *n.* 51. tribuit iurisdictionem non habenti, *c. Cùm contingat*, ẍ *De foro competenti*, *can. Consuetus* 1 x. *q.* 3. Attenditur autem ea, quæ viget in locis vicinis, quando deest propria. Surd. *Cons.* 321. *n.* 16. Similiter attenditur ea, quæ est vltima: item ea, quæ est fauorabilior. Surd. *Cons.* 448.

2 Consuetudinis, quæ est præter legem, effectus est, constituere ius nouum, vbi deficit lex, *can. Consuetudo Distinct.* 1. obligatque non minùs in conscientia ad sui obseruationem, quàm lex scripta, cùm parem habeat vim & auctoritatem: cuius rei ratio redditur in *l. De quibus*, D. *De LL.* Exempla huiusmodi consuetudinis habentur in *can. Illa Distinct.* 11. c. 2. ẍ *De obseruat. ieiunij, c. fin.* ẍ *De fer.js.*

3 Consuetudinis, quæ est secundum legem, effectus est, non ius nouum constituere, sed ius dubium interpretari: vnde in *d. l. De quibus* dicitur optima legum interpres: aut legem præexistentem confirmare, & eam adiuuare, vt colligitur ex *c. Sopita*, ẍ *De censibus.*

4 Consuetudinis contra legem effectus est, tollere legem: non quidem naturalem aut diuinam, quandoquidem consuetudo ad ius humanum spectet, & ab humana potestate pendeat; sed humanam, siue ciuilem, siue Canonicam, modò iusta & rationabilis sit. *c. vl. h. t.* Tollit autem generaliter, si generalis sit: si verò sit specialis, abrogat specialiter in illo loco, in quo introducta est & viget.

5 Non obstat, quòd in multis Canonibus dicatur consuetudo non præualere legi, sed ei, sicut & veritati, cedere debere; imò eam, quæ obuiat Canonicis institutis, nullius esse momenti: quia loquuntur de consuetudine mala & irrationabili, quæ propriè nõ est consuetudine, sed magis corruptela, vt diximus: vel si loquantur de rationabili, vt *c. Consuetudinis*, ẍ *eod. & 2. Cod. Quæ sit longa consuetudo*, loquuntur vel de consuetudine facti; vel solùm volunt, consuetudinem non habere ex præcisa ratione consuetudinis, quòd vincat legem, prout verissimum est, & indicant illa verba, *non tamen vsque adeò sui valitura momento*, &c. Hanc siquidem vim habet ex eo, quòd sit lege posterior, legi contraria, & tacito Principis consensu approbata.

6 Et ideo non obstat, quòd consuetudo contra legem inducatur per actus multitudinis seu populi, & quidem ab initio malos, vtpote contra legem factos: nam ad eam introducendam non requiritur bona fides nec titulus, Surd. *Cons.* 335. *n.* 68. sed sufficiunt diuturnitas temporis,

ris, actuum frequentia, & tacitus populi vel Principis consensus. Et in eo distinguitur à præscriptione, quæ non potest introduci nisi per possessionem, & actus ab initio iustos & bonæ fidei. Sicut & in eo distinguitur, quòd consuetudo constituat seu potiùs sit ius commune, non item præscriptio. Et quòd consuetudo possit tollere legem, non habet à multitudinis seu populi, sed à Principis seu legislatoris tacito consensu, cuius eadem vis est cum expresso, & malitia successu temporis purificatur; partim per superuenientem ignorantiam probabilem succedentium, partim per accedentem consensum tacitum legislatoris, qui vt auctor est legis, ita illam tollere potest.

Non obstat denique, quòd lex debeat esse rationabilis & iusta; vnde videtur sequi, consuetudinem ipsi contrariam fore iniustam & irrationabilem: quia etsi consuetudo contraria legi, eamque abrogans, sit contra rationem talis legis, non tamen est contra omnem rationem aliam: siquidem contraria diuersis respectibus possunt esse rationabilia, *arg. c. Quia non debet, ✠ De consanguinitate.* Et hinc fit, quòd consuetudo possit etiam abrogare legem, habentem clausulam, *Non obstante contrariâ consuetudine,* siue præterita scilicet siue futura, ex noua nimirum & iusta ratione superueniente, quæ iniustitiam seu iniquitatem consuetudinis pro eo tempore, quo lex eam tollit, aufert. An autem consuetudo contraria legi vel statuto probetur per simplicem obseruantiam, an verò demonstrari debeat, quòd in contradictorio iudicio fuerit obtenta, quæri potest. Posterius tenet Surd. *Cons. 393. n. 25. per l. De quibus, in verbis, in omnibus D. De LL. & alios, quos citat.* 7

§. IV. De Stylo.

1. *Quid per Stylum hic intelligatur.*
2. *Stylus Curiæ Rom. ius facit.*
3. *Etiam in alijs Curijs obseruandus est.*
4. *Allegans stylum probare eum debet.*

QVemadmodum Consuetudo dupliciter sumitur, prout vel est facti, vel iuris seu ius quoddam: ita proportione quadam Stylus, prout speciatim à Iurisperitis vsurpatur, sumi potest vel pro modo ac formula quasi artificiali procedendi in caussis & negotijs, vt docet Bart. in *l. De quibus D. De LL.* sicque vocari Stylus facti: vel pro Iure quodam ex huiusmodi formula & modo procedendi nato: * sic enim dicimus Stylum Curiæ Romanæ facere ius, maximeq; in rescriptis attendi debere, *c. Quam graui, ✠ De crimine falsi,* & allegari posse in decisionibus, quando Ius non est in contrarium, *c.* 1 2

litteras " *x De iuramento calumniæ.* Videatur Farinac. 2. *p. Decis.* 88. *n.* 1. vbi dicit, stylum semper attendi debere, quando est Iuri conformis, per *c. Ex litteris,* " *De Constitut.* Et maximè in respicientibus processum & mo-
3 do procedendi attendi debet, Farinac. 1. *p. Decis.* 704. *n.* 6. Debet verò necessariò stylus Curiæ Rom. seruari etiam in omnibus alijs Curijs. Farinac. *d. p. Decis.* 212. *n.* 2. etiam extra statum Ecclesiasticum, maximè vbi agitur de interpretatione litterarum Apostolicarum, vel statuti à Sede Apostolica confirmati, vt idem Farinac. docet *ibid. Decis.* 196. *n.* 2.

4 Quemadmodum autem allegans consuetudinem, probare eam debet, ita & allegans stylum alicuius Curiæ, eum probare debet, & quidem in indiuiduo & concludenter. Farinac. 2. *p. Decis.* 486. *n.* 7. *& Decis.* 301. *n.* 7. *vbi alios citat.* Quamuis quando respicit ordinatoria iudicij possit Iudex se de illo extraiudicialiter informare, vt ibidem docet Farinac. *Decis.* 725. *n.* 5. alioquin stylus contra ius, & respiciens decisoria, concludenter probari debet, non per simplicem fidem, vt idem docet 1. *p. Decis.* 256. *n.* 5. nec per fidem extraiudicialem Procuratorum, *Decis.* 644. *n.* 4. Probatur verò ex assertione plurium Notariorum & Caussidicorum, & inspectione aliorum processuum, Farinac. 1. *p. Decis.* 393. *n.* 2. Quod de styli duplici acceptione diximus, idem dici potest de ritu, qui videtur significare vsum & obseruantiam circa solemnitatem alicuius actus, aut ius quoddam non scriptum, ortum ex tali obseruantia solemnitatis circa tales aut tales actus.

TITVLVS QVINTVS.

De Postulatione Prælatorum.

1. *Ratio ordinis.*
2. *Quid sit Postulatio.*
3. *Qui postulandi.*
4. 5. *Debet concors esse Postulatio & certa.*
6. *Quale impedimentum esse debeat in postulando.*

1 ANtea egimus de Iure scripto, eiusque principijs & partibus; & de iure non scripto, eiusque etiam partibus. Quia verò parum est iure condere vel nosse, nisi sint, qui ea tueantur & obseruari curent, *l. 2. D. De orig. iuris, c. Vbi periculum §. præterea De electione in 6.* adeo quòd leges absque Magistratibus sint, sicut nauis sine gubernatore, phalanx sine duce, & Magistratus sit lex loquens, vt inquit

inquit Cicero, *lib.* 3. *De Legibus, & Orat. pro Cluentio*; vt non immeritò dixerit Pindarus, Iustitiam absque interprete mutam esse: ideo nunc de Personis Ecclesiasticis, id est sacrorum Canonum ministris, *Distinct.* 21. *in princ.* earumque assumptione ad dignitates agendum est. Cùm verò tribus potissimùm modis ad eas assumi contingat, Postulatione, Electione, & Translatione; idcirco de his tribus in primis tractandum est: & primò quidem de Postulatione, quamuis hæc in subsidium Electionis sit introducta, vt si quis per Canones eligi prohibeatur, saltem subsidio Postulationis admittatur: quia Postulatio innititur gratiæ, iuxta *c. bona memoria* 3. *in fine*, & Abbatem *in Rubr. h. t.* Frustraque ageretur de electione eius, qui ob canonicum aliquod impedimentum eligi non potest.

Est autem Postulatio (vt alias eius omittam significationes, & inter eas illam, quâ querelam denotat vel petitionem, quæ fit in iudicio aduersus aliquem) strictè sumpta, & prout ab Electione distinguitur, concors, certa, & supplex Capituli vel aliorum petitio, apud superiorem facta, vt certa aliqua persona ad Prælaturam promoueatur, ad quam ob aliquod impedimentum vel defectum iure eligi non potest, cùm tamen Ecclesiæ vtilis futura speretur: * veluti si agatur de Laico in Episcopum assumendo, *can. Osius Distinct.* 61. vel de eo, qui illegitimè natus est, *c. Innotuit*, ✠ *De electione*; vel ætate minor est, *c. Cum in cunctis c. Cum nobis* ✠ *De Elect.* vel in minoribus constitutus, *c. Præterea*, ✠ *De ætate & qualitate ordin.* vel si Episcopus aut Archiepiscopus vnius Ecclesiæ expetatur ab alia, *c. vlt. iuncto c. Bona memoria*, ✠ *h. t.* vel nondum religionem professus exposcatur Abbas, *c. Cum monasterium*, ✠ *De elect.* Cùm enim hi eligi prohibeantur, postulari debent, *d. c. Cum in cunctis.* 2 3

4 Dictum est, concors; quia Postulatio debet à Collegio concorditer fieri, *c. Bonæ memoriæ* §. *nos igitur*, & *c. vlt. h. t.* id est vel ab omnibus, vel saltem, vt vult Panormit. à maiore parte Capituli seu Collegij, & saniori, *arg. c.* 1. *in fine & c. vlt.* ✠ *De his, quæ fiunt à maiori parte Capituli*, & *colligitur ex c. Scriptum*, ✠ *De elect.* Quòd si Postulatio cum Electione concurrat, necesse est, vt numerus postulantium duplo sit maior numero eligentium; alioqui electio præfertur, *d. c. Scriptum*, & *ibi latè* Panormit. Cuius ratio est, quia Postulatio gratia nititur, nec vllum ius postulato tribuit, qui aliquo defectu laborat, & quem proinde superior non cogitur admittere, *c. Postulationem h. t.* At verò Electio iure nititur, quod difficilius expugnatur.

5 Dictum est, certa; quia incertis verbis Postulatio facta est nulla: vt si dicatur, Eligimus postulando, aut Postulamus eligendo, vel alijs similibus modis, relatis in *c. vnico eod in* 6.

6 Dictum est, ob aliquod impedimentum, non autem, ob delictum;

quia qui crimine aliquo aspersus est, vel notatus, neque eligi neque postulari potest, *d. c. vnico.* Debet quoque hoc impedimentum esse Canonicum, vt per superiorem tolli possit: & si postulatus sit minor ætate, debet attigisse 27. annum, *c. vnico h. t. in Extrauagantibus Ioannis XXII.* Debet insuper videri, ne in eiusmodi postulationibus dispensatio super talibus defectibus & Canonicis impedimentis difficilis sit, & dura Ecclesiæ futura: qua de re vide Panorm. *ad c. fin. circa finem h. t.* Hinc postulari non debet tanquam postulatione indignus, qui violauit interdictum, *c. 1. h. t.* Debet etiã idoneus postulari; alioqui doctrinâ & moribus indignum scienter postulantes, pro ea vice amittunt ius postulandi: sicut & superior amittit potestatem, alium postulatum admittendi, qui sciens postulatum indignum admisit, *c. 1. & 2. eod. tit.* quia sic abutitur suâ potestate, *d. c. Scriptum in fine De electione.*

TITVLVS SEXTVS.

De Electione & Electi Potestate.

§. I. Quid sit Electio, & quomodo distinguatur à Postulatione.

1. *Quid significet Electio.*
2. *Sumitur generaliter & specialiter.*
3. *Definitio Electionis.*
4. *Locum habet in dignitatibus Ecclesiasticis.*
5. *In quibus differat à Postulatione.*

DE Postulatione iam dictũ est, qui est modus promouendi ad dignitatem Ecclesiasticam per viam gratiæ: sequitur de Electione, qui modus est promouendi aliquem per viam iuris. * Tametsi autem Electionis nomen ex vi sua denotet delectum
1 rei alicuius vel personæ, è duabus vel pluribus, *c. In causis cum seq. h. tit.* tamen in hac materia restringitur ad personam, quatenus quis ad cer-
2 tam Ecclesię functionẽ & dignitatem eligitur. Et hoc modo sumptum dupliciter capi potest; primò generaliter, vt non solùm Electionem, specialiter sumptam, sed & Postulationem, Præsentationem, Nominationem ac Collationem comprehendat, quia in his omnibus eligenda est persona, beneficio idonea, quæ postuletur, præsentetur, nominetur, & cui conferatur beneficium: secundò specialiter, & prout à reliquis

reliquis distinguitur; * sicque est alicuius ad dignitatem aliquam Ecclesiasticam vacantem canonicè facta vocatio, auctoritate superioris confirmanda. 3

Dicitur, ad aliquam dignitatem; quia in simplicibus beneficijs Electio, propriè dicta, locum non habet, * sed in dignitatibus & Prælaturis Ecclesiasticis, maximè quæ iurisdictionem aliquam in Ecclesiasticas personas habent adiunctam: quæ ideo beneficia Electiua dicuntur, nec ad alicuius dispositionem pertinere. Huiusmodi sunt Pontificatus, Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, omnesque Collegiatarum Ecclesiarum Pręposituræ, nisi aliter ex fundatione, consuetudine, pręscriptione legitima aut priuilegio obtineat: in quibus Electio potiùs obtinet, quàm collatio, vt is qui præficiendus est, sit gratior Clero ipsius Ecclesiæ, dum eius suffragijs eligitur. Et ideo si quis aliter, quàm per electionem totius Collegij, ad dignitatem Ecclesiasticam aspirauerit: veluti si fortè per collationem fuerit promotus, tanquam per cupiditatem & contra Canonicæ regulæ disciplinam, expellendus est, *c. 1. h. tit.* 4

Licet igitur olim iura promiscuè vterentur verbo Postulationis & Electionis, vt patet ex *can. Statuimus Dist. 61. & can. Litteras Dist. 63.* tamen plurimùm differunt. Nam, vt dictum est, Postulatio est introducta in subsidium Electionis, vt eius incapax promoueatur: nullum ius postulato tribuit, sed solâ gratiâ superioris nititur, qui eam admittere vel reijcere potest: & iure ordinario à solo Papa admitti potest, quia is solus Canonica seu iuris communis impedimenta iure ordinario elaxare potest. Insuper qui eligi potest, postulari non potest, & è contrà. At verò Electio introducta est, vt capax promoueatur: iure nititur, nam tribuit electo ius ad rem, & per eam initiatur vinculum matrimonij spiritualis inter ipsum & Ecclesiam, ad quam eligitur; confirmarique potest de iure communi ab alio, quàm à Papa. Et quando ad inferiorem spectat confirmatio, eam, si legitimè facta fuerit, confirmare debet: alioquin si distulerit, potest ei præfigi tempus, intra quod confirmet; &, si intra illud non confirmauerit, confirmatio deuoluitur ad superiorem. 5

§. II. Quando facienda sit Electio.

1. *Electio non nisi mortuo & sepulto Prælato facienda regulariter.*
2. *Quo loco conuenire electores debeant.*
3. *Conuocandi & citandi sunt omnes.*
4. *Per Procuratorem electio quatenus fieri possit.*

5. *Electio, non secuto effectu, non euacuatur.*
6. *A seculari facta electum inhabilem reddit.*

1 PRiusquam de electione Prælati Ecclesiæ agatur, Ecclesia debet esse viduata suo pastore seu Prælato, quandoquidem iusti possessoris beneficium alteri dari non possit, *c. 2. & 3. x De concessione præbendæ.* Nec ante sepulturam defuncti Prælati, saltem ex honestate, fieri debet, aut de ea tractari: alioqui antè facta, nisi
2 aliud obstet, non valebit, *c. Bona memoria 36. iuncta Glos. h. tit.* * Mortuo verò & sepulto Prælato, debent electores, scilicet, qui sunt de Collegio Ecclesiæ viduatæ, cui Prælatus quæritur (nam ad hos de iure Decretaliū spectat electio, *c. 1. & c. Cum terra h. t.*) in Capitulo conuenire: diem electionis statuere, eamque per litteras absentibus nuntiare: locum electioni commodum designare; qui locus plerumque est Capitulum, *c. In caussis, x eod. tit.* vel chorus Ecclesiæ, vel alius honestus & decens secundum consuetudinem, modò non sit clandestinus: nam clandestinas electiones reprobat Pontifex in *c. Quia propter §. electiones h. t.* Quòd si non possit conueniri inter Canonicos de loco, is per sortem eligi potest; licet electio per sortem fieri nequeat, Steph. Gratianus *Disceptat. forens. cap. 655. n. 43. vbi alios citat.* Oportet autem omnes,
3 qui ius eligendi habent, siue de iure communi siue ex priuilegio vel pacto, siue ex præscriptione, quæ ius eligendi tribuit, *secundum Glos. & alios in c. Humana 50. h. t.* nisi ius repugnet (hinc enim laicis nequidem ex consuetudine vel præscriptione potestas eligendi permitti potest, *c. Messana 56. h. t.*) vocari & citari legitimè, vt electioni intersint, si modò sine periculo Ecclesiæ vocari & exspectari possint: alioqui si aliquis eorū præteritus fuerit, poterit is ob sui contemptum agere, & electionem etiam confirmatam infirmare, *c. Bona 36. h. t.* nisi malit electioni aliorum accedere, eamque ratam habere, prout potest etiam ex postfacto, *c. Quod sicut 28. h. t.* vel consuetudine obtineat, quòd absentes non vocentur. Quòd si quis vocatus & citatus legitimè, ob iustum impedimentum interesse nequeat electioni, licet non possit per litteras suffragium suum conferre, quia non ante electionem, sed in ipsa electione, secretè & sigillatim singulorum vota expromenda sunt, *c. Si quis iusto §. absens eod. in 6.* * potest tamen per procuratorem, siue vnum
4 siue plures, dummodò ex Collegio assumantur, *c. Quia propter 42. §. illud h. t.* Et, si plures procuratores constituti fuerint, non aliter admittentur, quàm si singuli in solidum constituti sint: & erit tunc, quia omnes vocari possunt, ne in diuersos vota dirigant, melior conditio præoccupantis, *d. c. Si quis iusto in princ.* Nullo præoccupante, sed vtroque, vel omnibus simul concurrentibus, ne in diuersos vota dirigant, is solus

is ſolus admittetur, quem Collegium vel maior pars elegerit, *d. c. Si quis in iſto §. verum.* Diſſentientibus verò Canonicis circa admittendum, is admittetur, qui primus in inſtrumento procuratorio nominatus fuerit, *d. §. verum.* Quòd ſi vnum dumtaxat procuratorem conſtituerit, neceſſe eſt, vt procurator certam perſonam expreſſè deſignet & ſuo & domini mandantis nomine, vt eandem, non verò diuerſas, nominet in ſcrutinio; niſi de certa perſona eligenda mandatum ſpeciale habeat: nam tum illam nomine procuratorio nominare debet, & ſuo nomine aliam eligere poteſt, ſi videatur magis idonea, *d. c. Si quis §. porro.* Quòd ſi nullus è Collegio velit eſſe procurator, tum receptum eſt, vt poſſit permittente, non tamen reclamante aut diſſentiente, Capitulo, conſtituere extraneum, *d. c. Si quis §. abſens, ibidemque Gloſ. in V. nolente.* Opus etiam eſt, vt procurator conſtitutus ſit ſaltem Subdiaconus, vt colligitur ex *Clement. Vt ij qui de ætate & qualitate* &c. Nemo autem inuitus electioni intereſſe cogitur, *d. c. Quia propter,* in verbo *nolunt:* poteſt enim quis iuri ſuo cedere.

Quòd ſi vocati fuerint non vocandi, valet electio, ijs non exſpectatis, *c. Cum inter 21. h. t.* Habens verò facultatem eligendi, præſentandi, aut nominandi, illam non abdicat à ſe, ſi electio, præſentatio, nominatio, non ſortiatur effectũ, quia nunquam in vllis diſpoſitionibus cenſetur conſumpta facultas, quando non eſt ſecutus effectus, Steph. Gratian. *Diſceptat. forenſ. cap. 746. n. 13. & ſeq. tomo 4.* 5

Denique ſi quis electioni per abuſum ſæcularis poteſtatis de ſe factæ conſenſerit, is carere debet commodo electionis; fitque inhabilis, ſic, vt abſque diſpenſatione ad aliam dignitatem eligi non poſſit. *c. Quiſquis. 43. h. tit.* 6

§. III. Intra quod tempus fieri debeat Electio.

1. *Intra tres menſes facienda Electio.*
2. *Aliàs ad proximum ſuperiorem deuoluitur ius eligendi.*
3. *Ab exemptis ad ſummum Pontificem.*

IN Eccleſijs Cathedralibus vel Regularibus fieri electio debet intra tres menſes, niſi iuſtũ ſubſit impedimentum, quod non poſſint electores tollere. Et incipiunt dies computari, non à die vacationis, ſed à die, quâ Canonicis, vel alijs de Collegio innotuit vacatio Eccleſiæ, *c. Ne pro defectu, iuncto Innoc. & alijs h. tit.* * Canonicis verò vel alijs, intra hoc tempus electionem negligentibus, ius eligendi deuoluitur ad proximum ſuperiorem, *d. c. Ne pro defectu:* licet olim deuolueretur 1 2

uolueretur ad Romanum Pontificem, *c. Dilectus,* x *De concessione prebendæ*: qui superior debet intra tres alios menses Prælatum eligere ex ipsa Ecclesia vacante, si in ea dignum inueniat; alioqui ex alia, *d. c. Ne pro defectu*: eoque negligente deuoluitur electio ad alium superiorem; &
3 sic gradatim vsque ad Papam, *d. c. Ne pro defectu*; * ad quem statim ius eligendi deuoluitur, quando Canonici, negligentes electionem, sunt ab Archiepiscopi iurisdictione exempti, ac summo Pontifici immediatè subiecti, *c. Licet* x *De supplenda negligentia Prælatorum.* Idem obtinet in Præfecturis, & alijs dignitatibus regularibus exemptis, per electionem dari consuetis, *Clement. 1. De supplenda neglig. Prælatorum.* Potest tamen consuetudine induci, vt vna Ecclesia de gremio alterius teneatur sibi Prælatum eligere, *c. Cùm dilectus h. t.*

§. IV De Forma & modo Electionis.

1. *Forma Electionis triplex.*
2. *Electio per scrutinium.*
3. *Quæ dicatur maior & sanior pars.*
4. *Electio per compromissum.*
5. *Electio per quasi inspirationem diuinam.*
6. *An hæc forma etiam in Prælatis Episcopo inferioribus locum habeat.*

1 FOrmam Electionis triplicem tradit Innocentius in *c. Quia propter 42. h. t.* nempe per scrutinium, per compromissum, & quasi per inspirationem diuinam: & aliter facta electio non valet, & contrà facientes priuandi sunt eâ vice potestate eligendi, *d. c. Quia propter.*

2 Per scrutinium fit electio, quando præsentibus omnibus, qui debent, volunt & possunt interesse, tres de Collegio fide digni eliguntur, qui præsentium vota secretò & sigillatim diligenter excipiant, certa scilicet pura, libera, nullâque adiectâ conditione vel alternatione, *c. 2. eod. in 6. iuncto d. c. Quia propter & c. Cum terra h. t.* deinde in scripturam redacta mox scrutinium publicent in communi: vt ex suffragiorum collatione is vnus sit electus, in quem omnes vel maior & sanior pars consenserit, *d. c. Quia propter & alijs h. t.* Nam electio per minorem partem Capituli facta non tenet, nec per subsequentem consensum ratificari potest, *c. Auditis 29. h. t.* Publicatione autem factâ nullius suffragij mutatio admittitur, *c. Publicato 58. h. t.*

3 Dixi, maior & sanior pars; quia non sufficit maior, nisi etiam sit sanior, *d. Quia propter.* Maior pars est, vbi est maior eligentium numerus: Sanior verò pars spectatur ex auctoritate & zelo eligentium, & electi meritis.

meritis. Hinc si in Ecclesia Cathedrali sint octodecim Canonici, & duodecim Titium elegerint, sex Sempronium, qui tamen sint sanioris iudicij: neutra electio subsistit, quia in vtraque alterum desideratur, *c. Ecclesia vestra* 57. *h. t.* nisi numerus eligentium alterius partis alteram in duplum excesserit: nam eo casu nulla habebitur ratio alterius partis, licet sanioris, nisi quòd ipsi maneat saluum ius expugnandi aliorum vota ex alio capite, veluti quia sint excommunicati maiori excommunicatione, suspensi per sententiam ab officio, irregulares, *c. Si quando & ibi Glos. eod. in 6.* non quidem vt minuant seu attenuent aliorum vota, sed vt nulla reddant, *Glos. ibid.* Quòd si verò maior pars scienter indignum elegerit, valet electio de digno, à minori parte, etiam ex eodem scrutinio facta, *c. Congregato* 53. *h. t.*

Per compromissum fit electio, quando ij, quorum est eligere, compromittunt in vnum vel plures idoneos, eiusdem vel alterius collegij, qui vice eorū eligant. Et in eum, quem illi elegerint, consentire omnes, & si sit idoneus, recipere tenentur, *d. c. Quia propter, iuncto c. Caussam quæ* 8. *& alijs h. t.* nisi contra formam compromissi appareat eum electum esse, *c. Cùm electus* 32. *eod.* Dixi in vnum vel plures; quia sufficit in vnum compromittere, *c. Si compromissarius eod. in 6.* Imò subinde expedit, ob hominum ad dissentiendum naturalem facilitatem. * Licet autem in alijs Collegij negotijs explicandis sufficiat consensus maioris partis: tamen in compromittendo omnium consensus exigitur; adeò vt vnius dissensus compromissum impediat, *d. c. Quia propter*, ibi : *qui vice omnium, & ibid. Panormit.* Nam cùm compromissum sit voluntarium, ab omnibus recipi debet, iuxta *c. Quod omnes De reg. iuris in 6* Quòd si compromissum simul concurrat cum scrutinio & permixtim exerceatur, veluti si compromittatur vt compromissarij, siue vnus siue plures, secretò & sigillatim vota exquirant, illumque eligant, in quem maior & sanior pars Collegij consenserit: tunc ea, quæ in scrutinio necessariò obseruanda sunt, etiam in hac specie adhibenda erunt, *c. Si cui eod. in 6.* Factâ verò electione electores in præiudicium electi compromittere non possunt. 4

Per quasi inspirationem diuinam seu viam Spiritus sancti dicitur fieri electio, quando ab omnibus vnanimiter, & veluti conspirante consensu, quasi per inspirationem diuinam vnus eligitur sine vitio *d. c. Quia propter.* 5

Etsi autem non desint, qui velint hanc formam electionis, ab Innocentio præscriptam, etiam in alijs Episcopo inferioribus Prælatis seruari debere: verius tamen est contrarium, cùm id iure cautum non sit, præterquàm in Prælatis Ecclesiarum Regularium: ad quas eadem forma rectè producitur ex Innocentio in *d. c. Quia propter. in V. Ecclesia* 6

 viduata.

viduata. Verùm hanc controuersiam quoad Regulares sustulit nobis Concilium Trid. *Sess. 25. c. 6. De Regularibus*: vbi & de electione Abbatissæ aut Priorissæ, aut cuiusuis alterius nominis Præfectæ seu Præpositæ vide pleniùs.

§. V. Quinam eligere vel eligi prohibeantur.

1. *Eligendi ius non habent laici, impuberes* &c.
2. *Non potest quis seipsum eligere aut præsentare.*
3. *Enumerantur, qui eligi non possint.*

1 IN primis ius eligendi non habent laici, nequidem ex consuetudine vel præscriptione, *c. Messana 56. h. t.* Et ideo ad clamorem populi facta electio non debet per superiorem confirmari, *c. Osius 2. eod.* quamuis patroni circa electionem iam factam meritò postuletur assensus, *c. Cum terra 14. in fine eod. tit.* alioquin ei nequidem per compositionem, cum Prælato & Capitulo factam, potest ius eligendi competere in collegiata Ecclesia, *c. Sacrosancta 51. eod.* Item neque impuberes, sacris Ordinibus non initiati, suspensi ab homine seu per sententiam Iudicis; nam secus de suspensis per Canonem: non excommunicati maiori excommunicatione, non irregulares, de quibus in *c. Is cui. De sent. excommunicat. in 6.*

2 Non potest etiam quis seipsum eligere, *c. fin. x De constitut.* sicut nec præsentare, quia inter dantem & accipientem debet esse distinctio. Nec obstat, *c. Cum in iure 33. h. t.* vbi si ex compromissarijs tres eligant quartum, quartus electus consentiendo electioni de se factæ, à media parte eligentium auget numerum, & electionem perficit: quia id obtinet, quando proceditur per modum compromissi; secus dum per modum scrutinij vel quasi inspirationis diuinæ.

3 Similiter non omnes eligi possunt: vt inprimis Laici, *can. 1. Distinct. 61.* nisi ex caussâ, *can. Statuimus* §. 1. *d. Distinct.* non excommunicati maiori vel minori excommunicatione: non suspensi, *c. Per inquisitionem 26. h. t. & c. Cum dilectus 8. sup. D. De consuetudine*: non interdicti, vel impedimento aut vitio corporis affecti, quo nequeant ministerio inseruire: non reprehensibilis: non curialis: non neophytus in fide, id est qui nuper fidem Christianam amplexus est, ne in superbiam erigatur: non qui morbo contagioso vel incurabili laborat: non irregularis: non schismaticus, etiamsi ad vnionem Ecclesiæ sit reuersus; licet ex dispensatione possit confirmari, *c. Quia diligentia 5. h. t.* Non Simoniacus, publicus aleator, sacrilegus, vsurarius: non illegitimus, talem-

talemque eligentes, nisi probauerint se ignorantes elegisse, incidunt in pœnas Concilij Lateranensis, *c. Innotuit* 20. *h. t.* Non denique alio aliquo crimine notatus, ex ijs, quæ enumerantur in *can. Qui in aliquo Distinct.* 51. Licet autem in Abbatem vel Priorem Regularem eligi nequeat nouitius, non professus Regulam, *c. Cùm caussam* 27. *& c. Cum in magistratum* 49. *h. t.* in Episcopum tamen eligi potest, *c. Nullus h. t. in* 6. In Prælatum verò Regularem non potest eligi non Monachus, *c. Cùm ad nostram* 37. *h. t.* sicut nec in Abbatem non instructus in Regula monachali, *c. Officij* 38. *h. t.* Habens etiam plures dignitates vel beneficia curata, sine dispensatione eligi non potest, *c. Dudum* 54. *h. t.* Quod si verò electio alicuius cassata fuerit, non vitio personæ, sed electionis modo, iterum eligi potest: secus si vitio personæ, *c. Super eo* 12. *h. t.*

§. VI Qualis debeat esse seu eligi Episcopus.

1. *Debet in primis esse iustæ ætatis, probatæ vitæ & scientiæ.*
2. *Quanam requiratur scientia.*
3. *Pœna eligentium indignum.*

Eligendus in Episcopum debet esse legitimè natus, tricesimum annũ ætatis excessisse; probatæ vitæ & scientiæ, *c. Cùm in cunctis* 7. *& c. Innotuit* 20. *h. t.* & alijs qualitatibus præditus, quæ iuxta sacros Canones & Conc. Trid. decreta requirũtur. Conc. Trid, *Sess.* 24. *c.* 1. *De reform. & Sess.* 7. *c.* 1. *De reform.* ac insuper in ordine Subdiaconatus, & quidem sex mensium spatio ante electionem. Conc. Trid. *Sess.* 22. *cap.* 2. *De reformat.* * vbi latiùs vide, quæ & quanta in eligendo scientia requiratur, sicut & in *can. Qui Ecclesiasticis* §. *ecce Distinct.* 36. *can. Qui Episcopus Distinct.* 23. Debet autem in genere esse talis & tantæ, vt muneris sibi iniungendi necessitati satisfacere possit. 1 2

Debent verò electores, quantum in se est, adniti, vt semper dignissimi eligantur, iuxta communem sententiam tam Theologorum quàm Canonistarum, de qua vide Couar. *ad reg. Peccatum p.* 2. §. 7. *nu.* 4. nam aliàs totius familiæ Domini status & ordo nutabit, si, quod requiritur in corpore, non inueniatur in capite. Conc. Trid. *d. Sess.* 24. *cap.* 1. Eligentes scienter indignum, pro prima vice sunt priuati potestate eligendi, *c. Cum VVintoniensis* 25. *h. t.* & ab Ecclesiasticis beneficijs per triennium suspensi. Nec possunt interim ad illam dignitatem eligi vel assumi, *c. Cum in cunctis iuncto c. Per inquisitionem* 26. *h. t.* & defectum Capituli supplet Episcopus *d. c. Cum in cunctis*, §. *Clerici sanè.* 3

§. VII. De Confirmatione.

1 & 2. *Qui à quibus confirmandi.*
3. *Pœna ingerentium se administrationi Ecclesiæ, omissâ confirmatione.*
4. *Ordo petendæ confirmationis.*
5. *Quid obseruare debeat, cui ius est confirmandi.*
6. *Ante confirmationem citandi contradictores.*
7. *Confirmati potestas ante consecrationem.*

1 ELectione canonicè peractâ & publicatâ, priusquam electus Ecclesiæ administrationi se immisceat, necessariò confirmari debet, *c. Postquam 3. h. t.* à suo scilicet superiori, cui subijcitur: vt Abbas, alijque inferiores, ab Episcopo; & iure communi antiquo Episcopus à suo Archiepiscopo; Archiepiscopus à suo Patriarcha vel Primate; Patriarcha à summo Pontifice vel Legato in prouincia; sicut & quilibet immediatè subiecti summo Pontifici, vel quorum confirmationem singulari iure Pontifex sibi reseruauit: prout sibi reseruauit confirmationem Episcoporum Germaniæ, vigore Concordatorum, *c. Nihil 44. §. ceterùm. h. t.*

2 Hodie verò, postquam Romani Pontifices per secundam Regulam Cancellariæ sibi generaliter omnes Ecclesias Patriarchales, Primatiales, Archiepiscopales & Episcopales, reseruarunt, omnium horum confirmatio vel institutio ab ipso summo Pontifice petenda est; siue electi fuerint, vbi adhuc viget mos eligendi; siue nominati & designati ex priuilegio à Principibus, Regibus, Imperatoribus, vel alijs Patronis.

3 Quòd si, omissâ confirmatione, electus per se vel per alium, in totum vel partem, sub quocumque colore vel prætextu, id est, siue titulo electionis, siue titulo procuratoris vel œconomi, administrationi Ecclesiæ se ingesserit, ipso iure priuatur iure sibi per electionem quæsito, *c. Nosti 9. c. Qualiter 17. h. t. c. Auaritia, eod. in 6.* quia non debet ipse sibi honorem assumere, sed vocari tanquam Aaron. *d. c. Qualiter.* Excipiuntur tamen ij, qui extra Italiam in concordia electi, à summo Pontifice confirmandi sunt: quibus ob Ecclesiarum necessitatem & vtilitatem facta est potestas administrandi Ecclesiam, tàm in spiritualibus, quàm in temporalibus; sic tamen, vt de rebus Ecclesiasticis nihil penitùs alienent, *d. c. Nihil §. ceterum h. t.* Quod à Bonifacio VIII. ad Abbatissas certo modo porrectum est; *c. Indemnitatibus, §. si verò & §. ceterùm eod. in 6.*

Dixi antè, electione canonicè peractâ; quia nullus nisi canonicè electus.

ctus confirmandus est, *can. Nullus Distinct. 62. & ibi* Archidiaconus *&* Geminianus. Quòd si verò quis non canonicè electus, confirmatus fuerit, an gesta per eum valeant, vide Panorm. it. in *d. c. Nullus h. t.*

Ordo petendæ confirmationis hic præscribitur in *c. Quam sit eod. in 6.* vt in primis, electione peractâ, electores, postquam commodè possunt, intra octo dies electionem nuntient electo; alioquin suspendantur ad tres annos ab omnibus beneficijs ipsius Ecclesiæ, de cuius Prælati confirmatione agitur, *c. Cupientes, §. ceterum, eod. in 6.* Inde electus, à die nuntiatæ electionis, intra mensem electioni de se factæ consentiat, & eam acceptet, cessante iusto impedimento, sub pœna excidendi iure sibi per electionem quæsito. Postquam verò electioni de se factæ consensit, & eam acceptauit, intra tres alios menses sequentes confirmationem electionis petere tenetur, cessante iusto impedimento, sub simili pœnâ priuationis iuris sibi per electionem competentis: licet non teneatur eam obtinere, quia sæpè plus temporis labitur, antequam cum Camera Apostolica super annatis componatur. Impedito autem, accusato, denuntiato, inquisito, tempus nō currit, Mald. *De Iust. & Iure & relig. tit. 9. cap. 2 Dubio* 10. Hoc tamen trimestre petendæ confirmationis postmodum Nicolaus III. immutauit in electione ad Cathedrales & Regulares Ecclesias: quarum confirmatio ad summum Pontificem spectat, vel, interiectâ appellatione, deuoluitur; vt scilicet intra vnum mensem post consensum vel notitiam electionis ipsemet electus per se, vel, si legitimè sit impeditus, per procuratorem ad sedem Apostolicam iter arripiat, & ad illud conficiendum tantum temporis sumat, quantum necesse fuerit pro locorum interuallo. *d. c. Cupientes, iuncto c. Si postquam eod. in 6.* vbi pleraque alia ab eo adiecta videre licet. 4

Cauere autem diligenter debet is, ad quem ius confirmandi spectat, ne præcipitanter confirmet; sed ante omnia diligenter de persona electi, eiusque sufficientia, vita, moribus, ac ipsamet electione vel electionis actu seu processu inquirat & exploret: vt tunc demùm, si ritè omnia confecta viderit, confirmationis munus electo impendat, *d. c. Nihil. & c. Cùm nobis* 19. *h. t.* alioquin si per negligentiam indignum confirmet, perdit potestatem confirmandi primum successorem & à perceptione fructuum proprij beneficij; & promotus deijcitur, *d. c. Nihil.* Vide quæ statuit Conc. Trid. de examine promouendorum ad Cathedrales Ecclesias, quoad natales, sufficientiam, mores, vitam, doctrinam, ætatem, & alia à sacris Canonibus requisita, faciendo, & ad Pontificem transmittendo, *Sess. 2 . cap. 2. & Sess. 24. cap. 1. De reformat.* cuius ordinationem postmodùm renouauit, & in multis ampliauit Gregorius XIII. vt videre licet in eius Bulla, quam refert Piacec. in *Praxi sua Episcop. in proem. de Electione n. 2.* 5

6 Quòd si electus coëlectum vel alium suæ electionis aduersarium habeat, is ante confirmationem omninò citandus erit: aliàs verò, vbi concors fuerit electio, aut nullus nominatim se opponit electioni, generale & peremptorium edictum proponendum est in Ecclesia, in qua celebrata est electio, quo contradictores, si qui sint, moneantur, & euocentur, vt statuto die & loco confirmationis faciendæ veniant, caussas improbationis electionis & impediendæ confirmationis dicturi: alioqui, prætermissâ hac obseruatione, confirmatio nullius erit momenti, *c. fin. eod. in 6.*

Electus autem à maiori & saniori parte Capituli, si est & fuerit idoneus tempore electionis, confirmabitur: si verò erat indignus in ordinibus, scientia, vel ætate, & fuerit scienter electus, tunc electus à minori parte, si est dignus, confirmabitur, *c. Dudum 22. h. t.*

7 Cæterùm canonicè confirmatus Episcopus ante consecrationem ex iure communi potest exercere ea, quæ sunt iurisdictionis Episcopalis, vti excommunicare, corrigere, iuramenta à vasallis recipere, beneficia conferre, instituere, & alia similia; non etiam ea, quæ sunt ordinis Episcopalis, veluti Ordines conferre, *c. Nosti 9. & alijs h. t.* sicut nec ea, quæ competunt Episcopo ex priuilegiò: qualia habentur in *c. vlt. De pœnit. & remiss. c. Quod nonnulli De priuileg. & c. vlt. eod. tit. in 6.* vel ex delegatione, Felinus *in c. Iam te à n. 17. sup. De rescriptis*, Piacen. *d. loco.* Nec isto iure requiritur, vt Episcopus confirmatus adeptus sit possessionem ad plenam administrandi potestatem, nisi alicubi contrarium consuetudine fuerit receptum. Iure nouo in *c. iniunctæ De elect. in Extrauag. communibus*, opus est, vt Episcopus, si velit exercere ea, quæ sunt iurisdictionis, post confirmationem suam obtineat litteras Apostolicas: alioqui nec admitti nec recipi tanquam Episcopus, nec possessionem Ecclesiæ sibi collatæ consequi potest.

§. VIII. De Consecratione Episcopi, & eius forma.

1. *Consecratio à confirmatione intra menses tres petenda.*
2. 3. *A quibus fieri debeat, & quâ die.*
4. *Forma Consecrationis.*
5. *Effectus eiusdem.*
6. *Electionis hodie exiguum esse vsum in Belgio.*

1 EPiscopi electionem & confirmationem sequitur consecratio, sine qua non dicitur Episcopus, *c. vlt. inf. De translat. Episcopi.* Ea vltra tres menses à confirmatione, cessante legitimo impedimento, protrahi non debet, vt colligitur ex *can. Quoniam Distinct. 75.* & nouissimè ex Conc.

Conc. Trid. *Sess.* 23. *cap.* 2. *De reformat.* vbi pœnam statuit, vt si intra tres menses non fiat, promotus teneatur ad fructuum perceptorum restitutionem: sin intra totidem tres alios menses eam petere & procurare neglexerit, ipso iure sit priuatus Ecclesiâ suâ.

Consecrandus verò est Episcopus ex Apostolorum constitutione à tribus vt minimùm eiusdem prouinciæ Episcopis, reliquis assensum præbentibus, & accedente de iure communi iussu Archiepiscopi, *c.* 2 *Archiepiscopus inf. De temporib. ordinationum*; nisi fuerit vnus ex tribus illis: quamquam melius foret, si ipsemet Archiepiscopus vnà cum Suffraganeis hoc munus consecrationis obiret, *d. c. cum c. seq.* vti olim fieri solebat, vt patet ex *can. Episcopi, & alijs Distinct.* 64. 2

Congregatis autem eiusdem Prouinciæ Episcopis, fieri debet consecratio die Dominicâ, & horâ tertiâ lucis; scilicet secundum Canones, quia Episcopi vicem Apostolorum obtinent, quibus in die Pentecostes horâ tertiâ Spiritus sanctus datus est. Et præmitti debet scrutinium cum precibus, *can. Ordinationes Episcoporum Distinct.* 72. vbi scrutinium vocatur examen ordinandi in Episcopum, secundum ea, quæ habentur in *can. Qui Episcopus Distinct.* 23. 3

In ipsa consecratione peragenda duo Episcopi ponunt & tenent Euangeliorum codicem super caput & ceruicem eius, qui consecratur, *d. can. Ordinationes*: vnoque super eo fundente benedictionem, reliqui omnes Episcopi præsentes manibus suis caput eius tangunt, *can. Episcopus Distinct.* 23. & illud vnà cum manibus inungunt sacro chrismate: quod ex oleo, nitorem seu puritatem conscientiæ, & ex balsamo, odorem seu integritatem famæ significante, conficitur. Vide pleniùs *inf. Tit. De sacra vnctione*; sicut & de alijs cæremonijs ministeriorum, quæ adhiberi solent, in Pontificali Romano. 4

His peractis, Episcopus consecratus Ecclesiæ Romanæ, & eius Pontificibus, fidelitatis iuramentum præstat, iuxta formam præscriptam in *c. Ego N. Episcopus*, ☧ *De iureiurando.*

Peractaque consecratione, aut elapso termino consecrationi præstituto, omnia beneficia Ecclesiastica, si quæ habet, ipso iure vacant, libereque ab eo, ad quem collatio spectat, conferri possunt. *c. Cum in cunctis* 7. §. *cum verò h. t.* si modò habuerit possessionem, vel per eum steterit, quò minùs habuerit: nam ad vacationem vtrumque requiritur, & consecratio & adepta possessio, *can. Si qui Episcopi Distinct.* 92. Innocent. in *d. c. Cum in cunctis*, Ioan. Staphil. *De vacat. per promotionem n.* 2. Antea verò non vacant; quandoquidem consecratio ex caussa reijci possit à superiore, *c. Super his inf. De accusationib. Glos. ad dictum* §. *cum vero*: imò nec vacant, lapsis tribus mensibus, nisi habuerit administrationem bonorum. Innocent. *d. loco.* 5

Cæterùm

6 Cæterùm hodie exiguus est vsus electionis: partim quia omnes Ecclesiæ Cathedrales & Metropolitanæ reseruatæ sunt dispositioni sedis Apostolicæ per secundam Regulam Cancellariæ; partim quia in pleris que regnis, & præsertim in hoc Belgio, Principes ex indulto Pontificis nominant personas sibi probatas, non tantùm ad Episcopatus, sed etiam ad omnes primas dignitates, sæculares & regulares: & super huiusmodi personis nominatis Capitulum fingit electionis suæ processum.

TITVLVS SEPTIMVS.

De Translatione Episcoporum.

1. *Quid sit Translatio.*
2. *Cur propriâ auctoritate fieri nequeat.*
3. *Ex quibus caussis fiat.*
4. *Quæstio, cur matrimonium spirituale inter Prælatum & Ecclesiam dissolui possit, non etiam carnale consummatum.*

NOn solùm per Postulationem & Electionē, verùm etiam per Translationem eorum, qui antè fuerunt, siue per postulationem siue per electionem, ad aliquam Ecclesiam promoti, Ecclesijs prouidetur: ac proinde, postquam actum est de duobus prioribus modis, ratio ordinis postulat, vt de hoc tertio agamus.

1 Est autem Translatio, Episcopi ipsius de Ecclesia, quam obtinet, ad aliam maiorem auctoritate summi Pontificis, propter Ecclesiæ necessitatem vel euidentem vtilitatem, translatio seu mutatio, *can. Mutationes* 7. q. 1. Dixi, ad aliam maiorem; quia ad minorem non fit translatio, *can. Legitimus Distinct.* 93. *in fine.*

Dico, auctoritate summi Pontificis; quia licet Episcopus electus iuri suo pro arbitrio renuntiare possit, *c. In præsentia inf. De renuntiat.* nec à principio quis inuitus cogatur acceptare Episcopatum, *can. Gesta can. Vbi ista Distinct.* 74. tamen, postquam confirmatus vel consecratus est, non potest propriâ auctoritate propriam Ecclesiam deserere, & ad aliam se transferre, *c.* 2. 3. *& vlt. h. t.* adeò vt si contrà fecerit, vtraque

2 priuetur, *d. c.* 3. * Ratio est, tum quia maiores caussæ, cuiusmodi est translatio Episcopi, & aliæ, quæ à Glossa in *d. c. Inter corporalia* certis versibus comprehenduntur, referendæ sint ad Sedem Apostolicam: tum quia inter Episcopum siue Prælatum & Ecclesiam spirituale quoddam matrimonium per electionem initiatur, per confirmationem

ratifi

ratificatur, & per consecrationem consummatur, *d. c. vlt.* ac proinde solius S. Pontificis auctoritate solui potest, & ad Ecclesiam aliam Episcopus consecratus transferri, *d. c. 2. & 3.* quia quod Deus coniunxit, homo non separet, *d. c. vlt.* * Illud autem separare potest summus 3
Pontifex, quia Christi vicem gerit in terris, *d. c. 3. versic. qui non puri hominis, & d. c. vlt.* idque postulante Ecclesiæ necessitate, veluti metu hostium, *can. Temporis* VII. *q.* I. vel euidenti vtilitate, vt quia in alia Ecclesia plus proficere possit: vel suadente id bono pacis & concordiæ, Roman. *Consil.* 345. quo pacto D. Petrus ex Ecclesia Antiochena se Romam transtulit, *d. can. Mutationes, & can. Beati Petrus & Paulus 2. q. 7.* vt vbi caput superstitionis erat, illic fieret caput sanctitatis & religionis; vbi gentilium Princeps habitabat, ibi sederet & moraretur Princeps Ecclesiæ. Talis enim translatio antiquis vel nouis Canonibus non est prohibita, si modò fiat auctoritate summi Pontificis, cuius solius est iudicare, subsitne talis vtilitas vel necessitas Ecclesiæ: sed ea prohibita est, quæ ex cupiditate & ambitione fit, tanquam ambitiosa & Ecclesijs perniciosa, *can. Episcopum, can. Propter* VII. *q.* I. Indulgentia verò summi Pontificis super huiusmodi translatione alicui concessa, ad litteram est seruanda, vt si ad maiorem dignitatem alicui transitus permittatur, vigore talis concessionis nequeat ad parem transire, *d. c. vlt. h. t.*

Quæres, Cur summus Pontifex hoc matrimonium spirituale, per 4
consecrationem consummatum, magis dissoluere possit, quàm carnale consummatum? Ratio est, quia matrimonium carnale consummatum Christus induxit ad significandam indissolubilem vnionem Christi cum Ecclesia per carnem assumptam; & proinde ex ratione huius significationis habet omnimodam indissolubilitatem: at verò matrimonium spirituale, etiam per consecrationem consummatum, non habet hanc significationem: vti nec matrimonium carnale ratum & nondum consummatum, quod proinde per ingressum religionis dissolui potest, vt postea dicetur.

Quo pacto ergo, inquies, *in c. Inter corporalia 2. h. t.* dicitur, spirituale vinculum fortius esse carnali? Resp. non dici fortius quoad omnimodam indissolubilitatem; quandoquidem varijs modis dissoluatur, veluti translatione, depositione, renuntiatione auctoritate summi Pontificis factâ: sed quoad alios respectus, veluti quia per matrimonium spirituale solui potest carnale; & spirituale ad se trahit carnale, non è contra. Nam, vt diximus, matrimonium carnale ratum, non consummatum, dissoluitur per ingressum religionis, etiam altero inuito, *c. Ex publico.* x *De conuersione coniugat.* & post matrimonium carnale, etiam consummatum, possunt coniuges mutuo consensu religionem profiteri, vt etiam postea dicetur: è contrà verò matrimo-

nium spirituale non dissoluitur per carnale; nec semel professi religionem possunt postmodum contrahere matrimonium carnale. Adde, quòd matrimonium spirituale etiam inde fortius vinculum dici possit, quòd operetur fortiùs, quatenus imprimit characterem, qui etiam post mortem manet: cùm interim matrimonium carnale per mortem alterius prorsus soluatur.

Translatus autẽ legitimè Episcopus nihil iuris retinet in priori Ecclesia, Calder. *Cons. 1. de translat. Prælat. aliàs 56. n. 2.* si scilicet translationi consenserit, aliàs non.

Denique tametsi hic Titulus tantùm inscribatur *De translatione Episcopi*: tamen etiam alij possunt transferri, vt Cardinalis, *c. Dilectus,* ✗ *De prebendis*; Archiepiscopus, *c. Bone 4. sup. De postulat. Prælatorum*; Abbas *in c. Venerabilis,* ✗ *De consuetudine, Prapos. in c. dudum,* ✗ *De electione*; & similes imò quicumque beneficiati possunt transferri, *c. Admonet* ✗ *De renuntiatione.*

TITVLVS OCTAVVS.

De auctoritate & vsu Pallij.

1. *Quid sit Pallium, & vnde dictum.*
2. *Datur in signum potestatis & officij Pontificalis.*
3. *Quando & quo loco vti eo possit Archiepiscopus.*
4. *Pontifex Rom. semper & vbique eo vtitur.*
5. *Quandò peti debeat.*
6. *Episcopis non nisi ex priuilegio conceditur.*

QVia inter eos, qui ad dignitates promouentur per Postulationem, Electionem vel Translationem, quibusdam vsus pallij competit de iure communi, vti Archiepiscopis, Patriarchis, Primatibus, & Romanæ Ecclesiæ Pontificibus: ideo nunc, ijs modis explicatis, de illo est agendum.

1 Est autẽ Pallium, vel, vt alij volunt, Palleum aut Paleum, ornamentum quoddam, de corpore beati Petri sumptum, Pontificalis officij plenitudinẽ conferẽs, *c. Significasti sup. De electione, iuncto c. Nisi specialis h. t.* Dixi, vel, vt alij volunt, Palleũ aut Paleum; quia non esse scribendũ per I, sed per E, tradit Abbas, *in Rubr. h. t.* esseque nomen dignitatis; Pallium verò honestatis, quod proinde geri potest etiam à laico: licet vtrumque dici possit, quòd palam seu foris sit; vel à Græca dictione pallim, id est, Latinè motu & concussione, quia plurimùm mouetur & concuti-

concutitur, vt vult Abbas *d. loco*: subiungens, vel Pallium dici à Pallore vel à Palleo, palles. Alij verò malunt scribi per E, & per simplex L, dicique à Palis humeris, quia sit spallarum vel humerorum ornamentum: nam ponitur loco pallij superhumeralis, quo vtebatur summus Sacerdos in lege veteri. Verùm satius est, vt rationem etymologicam huius vocabuli, & quo pacto scribendum sit, relinquamus Grammaticis.

Dicitur, de corpore B. Petri sumptum; vel quia super altare beati Petri benedicitur & consecratur à Papa; vel quia à Romana sede proficiscitur. Nam etsi illud etiam conferant quatuor Patriarchæ, nempe Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, & Ierosolymitanus: tamen priuilegium conferendi à Romana sede habent. 2

Dicitur, Pontificalis officij plenitudinem conferens; quia sicut Episcopus in Episcopatu suo non habet plenum & consummatum ius, nisi sit consecratus: ita nec Archiepiscopus in sua prouincia plenum ius habet, nisi pallium sit consecutus: adeò vt ante illud acceptum se quidem Metropolitanum, non tamen Archiepiscopum dicere possit, *d. c. Nisi* 3. *h. t.* nec antè queat exercere ea, quæ sunt ordinis Archiepiscopalis, saltem grauiora ac maioris momenti, veluti Concilium prouinciale conuocare, Episcopos consecrare, chrisma conficere, dedicare basilicas, ordinare Clericos, *c. Quod sicut* 18. *§. præterea, & c. Significasti sup. De elect.* & cætera, quæ sine sacrificio Missæ non obit. Hostien. *in Summa huius tit.* Potest tamen Episcopis concedere facultatē, vt suum Suffraganeum consecrent, *c. Suffraganeis* 11. *sup. eod. tit.* aliaque facere, quæ stolâ tantùm indutus rectè exequitur, veluti calices & alia huiusmodi vasa consecrare, cœmeteria sacrare & dedicare. Hostien. *d. loco §. quid sit Palleum.*

Quòd si ante acceptum pallium Archiepiscopus exerceat ea, quæ sunt potestatis ordinem spectantis, nec fuerit antea cōsecratus Episcopus nullius momenti erunt: si verò fuerit consecratus Episcopus, firma erunt & rata; licet peccet contra Canones & iura, possitque per sententiam ab officio remoueri, aut aliâ mitiori pœnâ puniri.

Potest verò Archiepiscopus de iure communi vti pallio in omnibus Ecclesijs prouinciæ suæ inter Missarum solemnia; extra prouinciam vel Ecclesiam, veluti in supplicationibus, in concessu, in comitijs, non potest, *c.* 1. *& vlt. h. t. c. Pallium Distinct.* 100. nequidem ex consuetudine: nisi ex speciali priuilegio alicui concedatur, vt in aliena Ecclesia, accedente eius consensu, cuius est Ecclesia, eo vtatur, *c. Ex tuarum h. t.* 3

Præterea alteri pallium cedere nequit, cùm illud personam non transeat, sed quisque debeat cum eo sepeliri, *c.* 2. *h. t.* Quòd si ad aliam Ecclesiam transferatur, non potest vti eodem pallio, quo in priori Ec-

clesia vsus fuit, sed aliud petere & exspectare debet, *c. Bonæ memoriæ 4. in fine sup. De postulat. Prælat.* & cum vtroque sepeliri; Panormit. *in d. c. 2.*

4 Denique solus Romanus Pontifex semper & vbique vtitur pallio, quia pallium in eo designat plenissimam potestatem, in quam assumptus est in vniuersam Ecclesiam Christianam quæ eius prouincia esse intelligitur, *can. Cuncta per mundum, can. Per principalem 1x. q. 3.* Alij verò in Ecclesijs suis & certis diebus tantùm, quia in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis vocati sunt, *c. Ad honorem 4. h. t.*

5 Debet verò Archiepiscopus intra tres mēses, à die consecrationis, si antè non fuerit consecratus, vel à die confirmationis, vbi antè fuit consecratus, cessante iusto impedimento per se vel per procuratorem, ad hoc speciale mandatum habentem, petere pallium, & quidem obnixè atque instanter, *can. Prisca distinct.* 100. quod illi datur, præstito priùs, & non aliter, Romano Pontifici fidelitatis & obedientiæ iuramento, *can. Optatum d. Distinct.* 100.

Quâ autem formâ detur, & quibus diebus vti eo possit Archiepiscopus, videatur apud Glos. *in d. c. Ad honorem.* De forma pallij videatur Panormit. *in Rubr. h. t. n. 5. & 6.*

6 Subjiciendum hîc, Episcopum non vti pallio, nisi ex priuilegio, *c. Cum in iuuentute, 2. De præsumt.* vbi id de Quinque-ecclesiensi traditur; idemque de Hostiensi in hostijs Tyberis fluuij; de Papiensi in Longobardia; Lucensi in Tuscia; Bambergensi in Germania alibi memoratur.

§. II. De Potestate Archiepiscopi.

1. *Archiepiscopus est summus Episcoporum, qui & metropolitanus.*
2. *In quos iurisdictionem exerceat.*

1 ARchiepiscopus, qui subsequitur Primatem, tamquam eo iurisdictione inferior, *can. 1. Distinct. 99.* est maior Episcopis, in sua prouincia subiectis per proprias dioeceses, *can. 1. 2. & 3. 1x. q. 3.* Episcopi autem subiecti in iure Canonico vocantur Suffraganei, quia Archiepiscopis in officio Archiepiscopali suffragentur. *Archiepiscopus* Græcis dicitur Princeps seu summus Episcoporum, *can. Cleros Distinct. 21.* id est primus seu summus Episcopus. Olim quidem solitus fuit vocari *Patriarcha*, sed postea vsus obtinuit, vt soli quatuor, suprà nominati, post summum Pontificem vocarentur Patriarchæ. Similiter olim Archiepiscopi dicti sunt *Primates*, quia principalium ciuitatum Episcopi: tamen postea nomen illud potissimùm attributum fuit ijs, qui præerant ciuitatibus, sub quibus erant ciuitates Archiepiscopos habentes. Aliter Archiepiscopus in vtroque Iure vocatur *Metropolitanus, caussa 1x. q. 3. ferè per tot. & Nouella Iustinian. 5. §. fin.*

Atque

Atque hæc nomina non differre docet Rebuffus, *ad* §. 1. *De institutione in Concordatis*: diciturque Metropoliticum ius in iure nostro quod competit Archiepiscopis, *c. Vt litigantes* 1. *e officio ordinarij in* 6. *& similibus.* Vocatur autem Archiepiscopus *Metropolitanus*, vel, vt vult Isidor. in *d. can. Cleros Distinct.* 21. à mensura ciuitatum, quia iuxta Pelasium in singulis prouincijs præfici debebat vnus Archiepiscopus, & vnaquæq; prouincia debebat habere decem vel vndecim ciuitates, totidemque Episcopos, vt colligitur ex *can. Scitote* VI. *q.* 3. vel quia in Metropoli aliqua ciuitate, id est matrice primaria sedem habet, *can.* 1. *&* 2. *Distinct.* 80. Nihilominus *in d. can. Cleros* distinguitur Metropolitanus ab Archiepiscopo, vt ibidem videre licet.

Habet autem Archiepiscopus iurisdictionem Episcopalem & ordinariam in sua prouincia, cui præest, atque in omnes Suffraganeos, non exemptos, eorumque est Iudex ordinarius; *c. Pastoralis inf. De officio ordinarij*: quorum proinde electiones confirmat, vel infirmat de iure communi, de caussis eorum ciuilibus ac criminalibus cognoscit & iudicat: nisi tales sint criminales caussæ, quæ reseruatæ sunt summo Pontifici, cuiusmodi est crimen hæresis. Concil Trid. *Sess.* 24. *cap.* 5. *De reformat.* & quæ merentur depositionem seu priuationem officij & dignitatis. Vide quid nouissimè circa hæc statuat idem Concil. *Sess.* 13. *cap.* 8. *& d. Sess.* 24. *cap.* 5. *&* 8. In subditos verò Suffraganeorum non habet iurisdictionem ordinariam, nisi certis quibusdam casibus eam vel ex consuetudine aut priuilegio vel præscriptione acquisierit, *c. Duo sunt,* ẋ *De offic. ordinarij.* Primus casus est in caussis, quæ iure appellationis aut deuolutionis ad eundem pertinent, *c.* 1. ẋ *De offic. Legati*: vbi quoad hoc traditur discrimen inter Archiepiscopum & Legatum Papæ; quòd nempe super caussis Episcopatuum & per simplicem querelam adiri possit, non etiam Archiepiscopus, nisi per appellationem caussæ ad eum deuoluantur. Caussâ autem ad Archiepiscopum deuolutâ, acquirit is iurisdictionem quoad personas appellantes tantùm, non quoad alios. Neque etiam ad ferendum testimonium in caussa citare alium potest, neq; caussam delegare, subdito Suffraganei inuito, *c.* 1. *De foro competenti in* 6. Secundus casus est, si subditus Episcopi delinquat in diœcesi Archiepiscopi, vel in ea prædium habeat. Tertius, si absolutus ab Archiepiscopo nō velit parere Episcopo. Quartus, si Clericus habeat caussam criminalem contra suum Episcopum, quia deduci debet ad Synodū, in qua Archiepiscopus præest. Quintus, quādo Episcopus est negligens in eo, quod facere debet. Sunt & similes alij, quos breuitatis caussâ omitto. Etsi verò vnus sit Iudex prouinciæ, *can. In apibus* VII. *q.* 1. tanquā habēs iurisdictionē Archiepiscopalē, *can. Per singulas* IX. *q.* 3. non tamen tanquā habēs iurisdictionē ordinariam Episcopalē:

cùm in vnaquaque prouincia debeant esse plures Episcopi, vni Archiepiscopo subiecti, habentes iurisdictionem Episcopalem & ordinariam. Et ideo licet Archiepiscopus sit Iudex ordinarius Episcoporũ suæ prouinciæ, non tamen subditorum illius. Nec habet hîc locum vulgaris illa regula, *Si vinco vincentem te, te vinco*, quia Archiepiscopus habet ligatam & limitatam potestatem quoad subditos Suffraganeorum.

TITVLVS NONVS.

De Renuntiatione.

1. *Quid sit Renuntiatio.*
2. *Diuisio in Tacitam & Expressam; & huius in Puram & Conditionalem.*
3. *Renuntiatio in fauorem alia simplex, alia qualificata.*
4. *Fieri debet cum auctoritate & consensu superioris.*
5. *Episcopatui ex quibus caussis renuntiare liceat.*
6. *Semel admissâ renuntiatione non datur regressus ad idem beneficium.*
7. 8. *Coram quo fieri debeat, & per quem.*
9. *Regula Cancellariæ de infirmis resignantibus, & de publicandis resignationibus.*

HActenus egimus de modis, quibus potissimùm acquiruntur dignitates: sequitur de Renuntiatione, per quam acquisitæ, tam ab ijs, qui vtuntur pallio, quàm ab alijs, sæpè amittuntur.

1 Renuntiatio in genere nihil aliud est quàm proprij iuris spontanea abdicatio seu cessio. Dicitur proprij iuris; quia iuri, quod habet quis tertius, renuntiare, seu illud resignare non potest, *l. Si vniuersa Cod. De Legatis, l. Traditio D. De acquir. rer. dom. l. obseruare in fine D. De offic. Proconsulis, c. Dilecto in fine De præbendis.*

Hîc autem pressiùs sumitur pro dignitatis vel beneficij seu officij obtenti, seu iuris; quod in eo quis habet, spontanea & libera coram superiore facta dimissione. Dicitur Libera; quia coacta nullius est momenti, *c. Super hoc 5. h. tit.*

2 Ea est duplex, Tacita & Expressa. Tacita dicitur, quæ fit ipso iure, nullâ verborum declaratione interueniente. Sic qui acceptat secundum beneficium incompatibile, secutâ pacificâ eius possessione, censetur renuntiare primo, *c. De multa 28. inf. De præbendis*, & qui matrimonium cõtrahit, *c. Diuersis inf. De Clericis coniug. Glossa in c. Vnico eod. in 6.*

vel

vel fit miles sæcularis, censetur renuntiare beneficio, si quod habet, *c. In audientia 25. inf. De sent. excom. vbi DD.* Videatur plenius Rebuf. *in Praxi Benef. tit. De resignat.* Expressa est, quæ fit verbis ad hoc accommodatis: & hoc dupliciter; vel purè & simpliciter; vel sub conditione aut in fauorem alicuius. Purè & simpliciter fieri dicitur, quando fit in manibus superioris, sic vt nulla fiat renuntianti reseruatio, *c. Tua nos, ✠ De simonia:* & post huiusmodi renuntiationẽ potest Ordinarius beneficium resignatum conferre, cui vult, Rebuf. *d. loco tit. De resignatione pura.* Conditionalis verò est, quæ fit sub aliqua conditione vel modo. Talis est renuntiatio seu resignatio ex caussa permutationis: item quæ fit in fauorem alicuius coram S. Pontifice. Quod addo, quia resignatio in fauorem non potest fieri coram Ordinario: quippe prohibita est iure Pontificio coram eo omnis pactio & conditio in resignatione tamquam simoniaca, *c. Quàm pio 1. q. 2. c. Cum pridem, & c. fin. ✠ De pactis, Glossa & DD. in c. Ex parte De officio delegati.* Potest tamen resignans sine simoniæ labe rogare Ordinarium, vt conferat tali vel tali, *d. c. Tua nos De simonia:* licet peccet, si is, pro quo rogat, non sit idoneus, *c. Tuam ✠ De ætate & qualitate & ord. præficien.*

Renuntiatio in fauorẽ simpliciter est duplex, nempe simplex, quando quis simpliciter resignat in fauorem alicuius, absque vlla reseruatione: & qualificata, vt quando aliquid reseruatur resignanti, veluti regressus, vel fructus aut medietas eorum, aut aliqua pensio. Vide plenius Flaminium, *De Resignat. beneficior. lib. 1. q. 1. & 2.* 3

Dixi antè, coram superiore factâ dimissione; quia sicut miles sine permissu sui ducis non potest deserere militiam, *tit. D. De re militaris* ita quicumque habet dignitatem vel beneficium Ecclesiasticum, etiam minimum, non potest ei renuntiare sine consensu sui superioris, *c. Admonet 4. h. t.* quia præterquam quòd inter dignitatem & Prelatum contrahatur quoddam spirituale matrimonium, quod propriâ auctoritate solui nequit, quodlibet beneficium habet adiunctum officium Ecclesiasticum, *c. vlt. De rescriptis in 6.* quod est publicum; & ideo aliter facta renuntiatio est nulla, quoad Ecclesiam scilicet, seu superiorem, qui, non obstante tali renuntiatione, cogere eum potest obire officium suum, *c. 1. h. t.* alioqui renuntians, spontè renuntiando, seipsum excludit seu priuat, si velit Ecclesia seu superior. 4

Episcopatui verò renuntiare non licet, sine consensu summi Pontificis, *c. Nisi cum pridem 10. & alijs h. t.* sicut nec alijs dignitatibus Episcopatui inferioribus, quando eas obtinentes exempti sunt à iurisdictione Episcoporum aut Archiepiscoporũ, & immediatè subiecti summo Pontifici, *c. vlt. eod.* Ceterùm non solet S. Pontifex ob quamlibet caussam admittere renuntiationem, *d. c. 1. eod.* sed potissimum propter sex, 5

quæ enumerantur & explicantur in *d. c. Nisi cum pridem*; & continentur his versibus:

Debilis, ignarus, male conscius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans scandala, cedere poßit.

Prima itaque est debilitas corporis, licet ob eam non debeat quis remoueri, ne afflicto detur afflictio, *c. Percußio cum seqq.* VII. *q.* I. Secunda est defectus scientiæ, ob quem etiam quis remoueri potest, *c. Quamuis vlt. inf. De ætate & qualit. præfic.* Tertia est conscientia criminis, veluti simoniæ, homicidij, & similium. Debent tamen prædictæ tres caussæ esse tales, vt ob aliquam earum non possit quis munere suo fungi. Hinc in *d. c.* I. *h. t.* non datur licentia cedendi Episcopo, qui propter senectutem vult cedere, si necessarius vel vtilis sit Ecclesiæ suę. Quarta est malitia plebis, quæ nullo modo patitur Episcopum seu Prælatum. Quinta est graue scandalum euitandum. Deniq; sexta est irregularitas. Porrò certas caussas, ob quas, & non alias, resignationes omnes beneficiorũ coram Ordinarijs fieri & admitti possint ac debeant, sub pœna nullitatis, si ex alia caussa fiant, præscribit Constitutio quædam Pij V. verùm ea, vt & multæ aliæ, hîc publicata non est, quia restringit Ordinariorum facultates. Vide Flamin. *De Resignat. benefic. lib.* 5. *q. vlt.* & alios, quos citat Garzias, *p.* II. *cap* 3. §. 3. *n.* 269.

6 Renuntiatione autem semel admissâ, cogitur renuntians cedere, licet deinde pœniteat eum renuntiationis factæ, *c. Ex transmis. h. t.* & contra repetentem beneficium admittitur spontaneæ renuntiationis exceptio, etiam caussâ renuntiationis non adiectâ: quia non est verisimile quem beneficium, multis fortè expensis & laboribus quæsitum, quo sustentari debeat, facilè sine magna caussâ sponte suâ resignasse: quamquam actor replicare possit, quòd non sponte renuntiauerit, *c. Super hoc* 5. *eod.* & qui renuntiauit litteris beneficialibus, non ideo institutioni iam factæ renuntiare videatur, *c. Sanè dilecto* 7. *eod.* Sic qui petijt licentiam renuntiandi, & illam obtinuit, renuntiare compellendus est, *c. Quidam cedendi* 12 *h. t.* quia in huiusmodi postulatione vel commodum Ecclesiæ, cui præest, vel salutem propriam videmur attendisse: quorum neutrum suasionibus aliquorum, quærentium quæ sua sunt, seu leuitate qualibet impedire debet, *d. c. Quidam cedendi.* Non potest igitur vbi quis semel renuntiauit, ad idem beneficium redire, nisi ad illud iterum eligatur, *d. c. Ex transmissa, iuncto c. Cum inter* 2. *h. t.* excepto tamen eo, qui propter crimen renuntiauit Episcopatui, & religionem ingressus est: nam hic ad Episcopatum redire non potest licet iterum eligatur, *c. Post translationem eod.* aliàs verò impeditus administrare officium, siue propter persecutionem, siue ob infirmitatem corporis, siue ob defectum scientię, & ideo factus monachus, cessante impedimento, potest

potest rursus ad Episcopalem dignitatem readsumi, *d. c. Post translationem.* Quin etiam, si quis assecutus sit Episcopatū simoniacè, sed ignoranter, & postea fiat regularis, licet ad primum reuerti non possit, ad alium tamen readsumi potest, *d. c. Post translationem §. rursus.*

Coram eo autem fieri debet renuntiatio dignitatis, ad quem spectat confirmatio, *c. fin. & ibi Glos. eod. tit.* alterius verò beneficij coram eo, qui potest resignantem, etiam inuitum, destituere, *secundum Glos. in Clem. vnica in V. manibus, I. e renuntiat.* Verùm an renuntiatio simplicis beneficij fieri possit in manibus collatoris, inferioris Episcopo, ita vt is solus eam admittat, quæritur? negat ex Innoc. Rota *in antiquis h. t. Decis. 5.* ob rationem antea datam. Cæterùm vsus aliud obseruat, quamuis non possit destituere solus. 7

Non solùm per se ipsum, sed etiam per procuratorem, renuntiare quis potest; valetque renuntiatio, siue dignitatis siue beneficij, per ipsum facta, etiamsi prius reuocatus fuerit, ipso tamen & superiori, in cuius manibus facta est renuntiatio, ignorante: nisi per malitiam ipsorum vel aliorum reuocatio fuerit occultata, *Clem. vnica eod.* 8

Denique obseruanda hîc est Regula XVIII. Cancellariæ, quæ statuit, vt in infirmitate resignantes superuiuere debeant viginti diebus, aliàs vacare beneficium per obitum censeatur. Quæ Regula cœpit ab Innoc. VIII. & hîc quoque vsu recepta est, teste Zypæo, *De iure Pontif. nouo h. tit. n. 3.* & obtinet in collationibus dumtaxat Papæ, non autem Ordinariorum: eiq; vt Papa, ita & Legatus eius potest derogare, etiā cum præiudicio graduatorum exspectantium, Zyp. *d. loco.* Exstat & alia Regula de publicandis resignationibus: verùm quia forma eius hîc nō ita strictè seruatur, cùm sufficiat quòd resignatio palam innotescat, nec celetur, etiamsi in templo coram populo, tempore Missæ aut concionis, die festiuo non promulgetur, teste Zyp. *d. loco n. 2.* ideo de ea hîc fusiùs non agam. 9

TITVLVS X.

De supplenda negligentia Prælatorum.

1. *Prælati nomen in h. t. latè sumitur.*
2. *Negligentia Prælati quæ sit; & pœna illius.*

L 3. Commit-

3. *Committitur ab Episcopo, non conferente beneficium vacans intra præfixum tempus, & patrono non præsentante aliquem.*
4. *Item ab Episcopo requisito, & recusante benedicere Abbatem sine caussa.*

QVia sæpè in Prælaturis res negligenter & perfunctoriè aguntur, *can. Ante omnia Dist.* 40. nec solùm per cessionem seu renuntiationem dignitas vel beneficium amittitur, verùm etiam per nimiam remissionem, *c. Inter corporalia versic. sed neque illud sup. De translat. Episc.* & quia quod negligitur seu omittitur, supplendum & instaurandum est: ideo subijcitur hic Titulus, in quo tractatur, quo modo negligentia Prælatorum deprehendatur & puniatur.

1 Prælatus strictè dicitur, quicumque in Ecclesiasticis habet iurisdictionem contentiosam. Abbas *in c. 2. De iudicijs.* Latè verò comprehendit Episcopos, Abbates, Priores, Archipresbyteros, Archidiaconos, & alios, vsque ad simplicem Curatum: & ita hîc sumitur, quia cuiuscumque Prælati negligentia supplenda est, *c. 2. & fin. h. t.*

2 Est autem negligentia Prælati omissio eius, quod de iure vel consuetudine, ratione sui muneris, facere debebat. Eaque varijs modis suppletur & coërcetur, pro varietate eorum, quæ negliguntur seu omittuntur, & prout negligentia est maior vel minor: sic enim aliquando imponitur excommunicatio duorum mensium, *can. quidquid 1. q. 1.* aliquando pœna depositionis vel priuationis dignitatis vel officij, *c. 1. inf. De officio Custodis:* aliquando verò negligenti & remisso per su-
3 periorem datur coadiutor idoneus, *c. Grandi h. t. in 6.* * Quòd si Ordinarius non contulerit beneficium vacans intra sex menses, priuatur iure conferendi, & illud deuoluitur ad superiorem: adeò vt collatio post illud tempus per inferiorem facta sit nulla, *c. 3. 4. & 5. h. t.* nisi de misericordia toleretur, *d. t. c. 4.* Similiter si patronus intra tempus à iure præfixum, Laicus scilicet intra quatuor menses, Ecclesiasticus verò intra sex, à die notitiæ vacationis beneficij, ad illud non præsentauerit clericum, amittit ius præsentandi pro ea vice, & illud deuoluitur ad superiorem, *c. 2. & ibi Abbas h. t.*

4 Quòd si Episcopus, ad quem spectat benedicere Abbates, (quâ benedictione consequuntur, quòd possint conferre minores Ordines, *can. Quoniam Distinct. 69. c. Cùm contingat ex De ætate & qual. Clement. Attendentes De religios. dom. iunctâ Glos. in V. benedic.*) tertiò cum humilitate ac deuotione requisitus, subditos Abbates sine caussa noluerit benedicere, ex tunc Abbates possunt omnia illa exercere, quæ possent benedicti, ac proinde minores Ordines conferre, & proprios Monachos

nachos benedicere; donec ipsi Episcopi suam duritiem recogitent, & Abbates benedicere non recusent, *c. 1. h. t.*

Nec obstat, quòd qui benedictionem non habet, eam dare non possit, *can. Daibertum 1. q. 7.* quia hanc potestatem in odium Episcopi, sine caussa denegantis benedictionem, accipiunt à iure seu canone: & licet non habeant benedictionem Abbatialem, habēt tamen simplicem monachalem, vt inquit Abbas *ad d. c. 1.*

Quòd si verò Prælati Monachis suis, vbi commodè fieri potest, dare Lectorem sacræ Scripturæ omiserint, Episcopi eorum, tanquàm in hoc Sedis Apostolicæ delegati, eos ad id opportunis remedijs cogere possunt. Concil. Trid. *sess. 5. cap. 1. §. in monasterijs.* Videatur idem Concil. *d. sess. cap. 2. §. si qua,* & rursus *sess. 25. cap. 8. De regularibus.*

TITVLVS XI.

De temporibus ordinationum & qualitate ordinandorum.

§. I. Quid sit Ordo.

1. *Ratio & significatio nominis.*
2. *Definitio, Materia, Forma & Effectus.*
3. *Character quid sit.*
4. *Minister Ordinis est Episcopus.*

IN promotione Prælatorum, siue eligantur siue postulentur, requiritur certus ordo: neque enim in Episcopum eligi potest, nisi qui saltem sit Subdiaconus. Cùm verò Ordines certis temporibus, & cum scrutinio, conferri debeant, atque in his seruandis negligentia committi: ideo nunc, ne vlla huius rei ignorantia prætendi possit, postquam de supplenda negligentia Prælatorum in genere actum est, ordinis ratio dictat, vt de temporibus agamus, quibus conferri Ordines ab Episcopis debent.

Ordo sumitur dupliciter: Primò, pro potestate quadam ac gradu: & hoc modo dicimus in Ecclesia, siue triumphante siue militante, varios esse ordines ac gradus. Secundò sumitur pro ipsa ordinatione seu ritu externo, quo huiusmodi potestas seu gradus hominibus confertur: & ita hîc Ordinem spectamus; non quidem in ea impropria ac generali significatione, quâ ordinari censentur omnes ij, qui quo- 1

quo modo dedicantur diuinis obsequijs, etiamsi non in ordine ad diuinum sacrificium (quâ generali significatione subinde in Concilijs fit mentio sanctimonialium ac viduarum, ad baptisterium ordinatarum, pro instructione scilicet mulierum baptizandarum, & presbyterarum, in *can. penult. & vlt. distinct. 32*) sed in ea, quâ significat ordinationem, quæ certo, sacro ac solemni ritu ab Episcopo fit & confertur, atque ad certum ministerium sacrificio diuino exhibendum refertur.

2 Vnde definiri potest, quòd sit Sacramentum, à Christo institutum, quo quibusdam cæremonijs & rebus traditur potestas spiritualis ordinato, conficiendi Eucharistiæ Sacramentum, vel administrandi in ordine ad illud. Nauarrus *in Manuali cap. 22. n. 17*. Materia est illud instrumentum, per cuius traditionem confertur ordo: sicut Presbyteratus per calicis cum vino, & patinæ cum pane porrectionem: Diaconatus per libri Euangeliorum dationem: Subdiaconatus per calicis vacui cum patinâ vacuâ superpositâ traditionem: & sic de alijs, per rerum ad ministeria sua pertinentium traditionem. Forma verò sunt verba, quibus in traditione materiæ vtitur Ordinator. Franc. de Victoria *De Sacramento Ordinis n. 229*: vt sacerdotij v. g. *Accipite potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro viuis & mortuis, In nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, Amen*: & sic de aliorum Ordinum formis, prout in Pontificali Romano latiùs continetur. Debet autem contactus materiæ simul moraliter fieri, quando verba formæ proferuntur. Effectus est gratia, eiusque augmentum, vt quis efficiatur minister Ordinis suscepti; & character, qui imprimitur in anima ordinati. Conc. Trid. *Sess. 23. can. 4. De Sacramento Ordinis*. * Est autē character, vt ex Bonauentura & Angelo
3 tradit Piacens. *1. p. cap. 1. n. 52*. spiritualis qualitas animæ, signans gratiam gratum facientem, & ad gratiam disponentem & assimilantem: De necessitate supponit characterem baptismi, non item confirmationis: ideoque si quis non baptizatus ordinaretur, ordo non teneret. *
4 Minister ordinarius est Episcopus, Victoria *loco citato*. Conc. Trid. *Sess. 23. cap. 4. & 7*. Possunt tamen alij minores Ordines conferre, ex concessione vel priuilegio, vt postea dicemus.

§. II. Quot sint Ordines.

1. *Sunt septem numero.*
2. *Cur alij Maiores & sacri, alij Minores dicantur.*
3. 4. *Ordines nouem, secundum Canonistas; & eius rei ratio.*

1 ORdines posteriori modo sumpti septem à Theologis numerantur, Ostiaoratus, Lectoratus, Exorcismus seu Exorcistatus, Acolytatus,

ſtyratus, Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus ſeu Sacerdotiũ: qui numerus probatur ex *can. Cleros Diſt.* 21. Conc. Trid. *Seſſ.* 23. *can.* 2.

Etſi autem omnes hi Ordines, quatenus in ſe ſunt Sacramenta, Sacri dici poſſint: ita tamen inter ſe diſtinguuntur in *c.* 1. 2. *& c. Dilectus* 15. *h. t.* quòd quatuor primi dicantur Minores Ordines, tres verò alij dicantur Superiores, Maiores ac Sacri Ordines, eâ propriâ ac peculiari ratione, quòd verſentur proximè circa materiam conſecratam, ſeu res ſacras contingant; nempe Sacerdotiũ & Diaconatus circa corpus & ſanguinẽ Chriſti conſecratum; Subdiaconatus circa vaſa conſecrata. Et hinc ſumitur ratio, cur tres maiores Ordines ſuſcipientes ex lege Eccleſiaſtica ad perpetuam caſtitatẽ obligentur, vt ſcilicet mundi ſint, qui ſancta & ſacra contrectant; curq; olim Subdiaconatus nõ fuerit dictus Ordo ſacer, vt patet ex *c. A multis* 9. *inf. De ætate & qualit.* & *c. c. Miramur* 7. *inf. De ſeruis non ordinandis*: quia olim nõ fuit conceſſum Subdiacono tangere vaſa ſacra, vt patet ex *can. Nullus Diſt.* 24. *& alijs.* Quatuor verò minores Ordines non dicuntur Sacri, quia non contrectant proximè materiam conſecratam ſeu res ſacras. 2

Prædictis ſeptem Ordinibus Canoniſtæ addunt duos alios, nempe Clericalem Ordinem ſeu primam tonſuram: quam eſſe Ordinem, & ordine primũ, probant *c. Cùm contingat* 11. *inf. De ætate & qualit.* &c. *& ibi DD. & can. Seriatim Diſtinct.* 32. Deinde poſtremum Epiſcopatum ex *d. can. Cleros, can.* 1. *d. Diſtinct.* 32. *& ſimilibus*, Conc. Trid. *Seſſ.* 23. *can.* 6. *&* 7. Atque ita nouem Ordines conſtituunt, quorum Minores ſint quinque primi; quatuor verò reliqui Maiores. Ratio diuerſitatis ex diuerſa conſideratione peti debet: cùm enim Theologi conſiderent Ordines, eorumque diſtinctionem deſumant ex habitudine ad ſacrificium diuinum ſeu Euchariſtiæ conſecrationem & confectionem, in qua conſiſtit conſummatio omnis diuini cultus: meritò Epiſcopatum non faciunt diſtinctum Ordinem à Sacerdotio; quandoquidem ſimplex ſacerdos parem prorſus cum Epiſcopo in ordine ad illam conſecrationem & confectionem habeat poteſtatem, vt ſatis indicatur in *can. Legimus* 24. *Diſtinct.* 93. Similiter primam tonſuram non ponunt tanquam Ordinem, quia non habet vllum certum officium annexũ, nec per eam datur miniſterij alicuius Eccleſiaſtici poteſtas, ſed eſt ſolum præparatio aliqua ad Ordines & ſtatum Eccleſiaſticum; & inde dici ſolet ianua ad omnes Ordines. 3

Canoniſtæ verò conſiderant Ordines in primis, vt conſtituunt Hierarchiam in Eccleſia militante, ac proinde Clericatum & Epiſcopatũ meritò à cęteris diſtinguunt, & tanquã diuerſos Ordines ponunt: vt ſicut in Eccleſia triumphante ſunt nouẽ Ordines, ita etiam ſint in militante, quæ triumphantẽ imitatur, tamquã ad illius exemplar ordinata. 4

Deinde considerant Ordinem, vt significat seu vt per eum confertur potestas, non solùm ordinata ad sacrificium diuinum, verùm etiam ad conferenda quaedam Sacramenta, Ordinis scilicet & Confirmationis, atque ad alias quasdam sacras actiones exercendas, veluti ad consecrandum alium in Episcopum, ad consecrandas Ecclesias, Moniales benedicendas, & similes: qualem potestatem cùm accipiat Episcopus in sua consecratione, non etiam simplex sacerdos in sua ordinatione, meritò Episcopatum tanquam diuersum Ordinem à Sacerdotio constituunt, licet Sacerdotium in sua ratione seu essentia includat: secus ac Diaconatus respectu Subdiaconatus, aut Sacerdotium respectu Diaconatus & Subdiaconatus, quem in sua ratione non includit, vt patet ex *c. Vnico* ✱ *De Clerico per saltum promoto*. Ratio diuersitatis est, quia haec, Subdiaconatus inquam, Diaconatus & Presbyteratus, significant potestates distinctas, & quarum vna de sui natura non requirit aliam in eodem subiecto. Et licet olim Episcopatus & Presbyteratus, ob paucitatem Christi fidelium & Ecclesiae Praefectorum, concurrerent in eandem personam: postmodum tamen, crescente fidelium ac Presbyterorum numero, ad lites & schismata tollenda, Ecclesia alios creauit Presbyteros, alios Episcopos; vt sicut Episcopi & Presbyteri potestates erant distinctae, ita etiam in ijs diuersae personae constituerentur: idque solùm vult *can. Olim Distinct.* 95.

§. III. A quo conferantur Ordines.

1. 2. *Conferuntur à proprio Episcopo.*
3. *Poena ordinantis alienae dioecesis subditum.*
4. *Quis dicatur proprius Episcopus.*
5. *Summus Pontifex vbique & quemlibet ordinare potest.*
6. *Abbatibus ius est conferendi minores Ordines.*

1 IVs & potestatem ordinandi Clericos esse penes Episcopos, tanquam ordinarios ministros Sacramenti Ordinis, ex vi & potestate sui officij, iam antè diximus, & constat ex varijs Canonibus, *vt can.* 1. §. *ad Episcopum Distinct.* 25. *& alijs*, ac nouissimè ex Conc. Trid. *Sess.* 23. *cap.* 4. *&* 8. *De reformat. & can.* 7. *De Sacram. Ord.* modò tamen non sint excommunicati maiori excommunicatione, vel suspensi, interdicti, depositi, degradati, simoniaci, schismatici, vel haeretici: nam qui ab huiusmodi ordinantur, etsi characterem Ordinis, quem ipsi non amiserunt, recipiant, dummodò seruetur forma Ecclesiae, non tamen accipiunt Ordinis executionem, quam illi amiserunt, & quam proinde dare non possunt, *arg. c. Quod sedem* ✱ *De officio ordinarij, vbi Glossa*

Gloſſa in V. gratia, alia iura allegat. Hoc tamen intelligendum, modò ſint denuntiati eſſe tales, Nauar. *in Manuali cap. 27. n. 24. quem plenius videre licet.*

Cauere autem debet Epiſcopus, ne alienæ dioeceſis ſubditum, etiam familiarem ſuum, abſque ipſius ſuperioris licentia, ad Ordinem Eccleſiaſticum, etiam primæ tonſuræ, admittat, niſi triennio ſimul cũ ipſo præſens commoratus fuerit, & ſtatim cum Ordinibus illi beneficium conferat. Concil. Trident. *Seſſ. 23. c. 9. De reformat. & Seſſ. 14. c. 2. De reformat.* * alioqui aliter ordinans per annum à collatione Ordinum, & ordinatus ab Ordinum ſuſceptorum executione, ipſo iure ſuſpenditur, quamdiu Ordinario videbitur. Concil. Trid. *d. Seſſ. 23. cap. 8. De reformat. cap. 1. & 4. hoc tit. in 6.* licet antea talis Epiſcopus deponi deberet, *can. Nullum IX. q. 2.* Hinc tonſuratus ab alieno Epiſcopo non eſt habilis ad beneficia, ac ſi non haberet tonſuram, *c. fin. De clerico excommunicato miniſtrante*: quia paria ſunt, non habere tonſuram, & habere inutilem, Rebuffus *De formula dimiſſoriarum n. 22.* 2 3

Proprius autem Epiſcopus ſeu Prælatus hîc, ſeu quoad effectum ſuſceptionis Ordinum, cenſetur Epiſcopus, è cuius dioeceſi oriundus eſt ordinandus, vel in cuius dioeceſi beneficium Eccleſiaſticum obtinet, vel licet alibi natus, domicilium habet, *c. Cum nullus eod. in 6.* Conc. Trid. *Seſſ. 2. cap. 2.* Requiritur etiam beneficium ſufficiens ad victum honeſtum. Epiſcopi verò nomine hîc comprehenduntur Patriarchæ, Primates, Archiepiſcopi, Metropolitani, & ſimplices Epiſcopi: ſub oriundis in dioeceſi comprehenduntur etiam alibi nati, ſed in dioeceſi baptizati. Piaceſ. *p. 1. tit. 1. n. 9.* Hinc Præfecti locorum ſeu Prioratuum, non exemptorum, eorumque ſocij, poſſunt ordinari ab Epiſcopis, in quorum dioeceſi ſunt, quamdiu ibi morantur, licet aliunde oriundi ſint, *d. c. Cum nullus eod. in 6.* Græci verò à Latinis, vel contrà, vbi eorum ritus differunt, ordinari non poſſunt, ne rituum fiant commixtiones, *c. Cum ſecundum 9. h. t.* Quod ſi Græcus, Latino Epiſcopo ſubiectus, à Græco ſine licentia Latini ordinetur, interdicitur ei executio: ſin de Latini licentia, toleratur, nec debet ab executione Ordinum taliter ſuſceptorum impediri, *c. Quod tranſlationem 11. h. tit.* Epiſcopus quoq; Italiæ Vltramontanum ſub condigna pœna non debet ordinare; niſi de ſpeciali Papæ licentia, vel per patentes litteras Epiſcopi illius, continentes iuſtam cauſſam, cur nolit aut non poſſit illum ordinare, eidem permittatur, *c. 1. & ibi Gloſ. in V. Italiæ De officio Ordinarij in 6.* 4

Summus quoque Pontifex, ob ſummam in vniuerſam Eccleſiam, quam habet, poteſtatem, eſt cuiuſlibet Chriſtiani ſuperior, & generalis Epiſcopus totius mundi: poteſtque cuiuſlibet Eccleſiæ Clericos ordinare, 5

dinare,

dinare, *c. penult. & vlt.* 1x. *q.* 3. etiam, solo verbo Presbyterum creare, quia ipse introduxit formam, quam tollere potest. Solet tamen & ipse quędam solemnia in Ordinibus conferendis seruare, sine quibus vix actus reciperetur. Rebuf. *in praxi tit. De Clericis, & à quibus & quomodo creentur n.* 9. Ab eo verò insignitus ordine aliquo non potest ab alio ad subliniores promoueri, licentiâ ipsius non impetratâ, *c. Cum in distribuendis* 12. *h. t.* non ideo tamen subtrahitur ab Ordinarij potestate, *c. Per tuas x De maioritate.*

6 Sed & Abbatibus, non quidem ex vi sui officij, sed iure singulari à sacris Canonibus conceditur potestas conferendi primam tonsuram, Lectoratum, Psalmistatum, id est officium cantandi, & Ostiariatum, *can Quoniam Distinct.* 69. *c. Cum contingat: inf. De ætate & qualit. &c. & alijs*, sed sui dumtaxat monasterij Monachis, & quidem post professionem, ne exeant postea, sicque fraus, quæ præcauenda est, committatur, Rebuffus *d. loco n.* 17. etiam sine examine Episcopi. Nauar. *Consil.* 14. *De priuilegijs:* modò tamen ipsi Presbyteri sint, ac manus impositionem ab Episcopo acceperint, *d. c. Cum contingat, c. Abbatibus De priuilegijs in* 6. Alios Ordines minores, nempe Acolytatus & Exorcistatus, conferre non possunt, nisi ex speciali priuilegio id eis concessum sit, prout hodie concessum videtur, secundum Zerolam 1. *parte Praxis Episcopalis in V. Abbas:* & ita declarasse sacram Congregat. refert Piasesius 1. *p. cap.* 1. *n.* 7. Quod intelligendum de veris Abbatibus, vt sunt Benedictini, & alij, non verò de Commendatarijs, Zerola *d. loco.*

§. IV. De litteris dimissorijs, seu reuerendis, vt quidam vocant.

1. *Quanam dicantur litteræ dimissoriæ.*
2. *Sunt vel speciales vel generales.*
3. *Quis dare eas possit.*
4. *Non exspirant morte dantis.*
5. *Quando sine ijs ab alieno Episc. Ordines conferri possint.*

DE litteris dimissorijs aliquid subijciendum est ideo, quia Episcopus alienæ dioecesis subditum ordinare non potest, absque superioris eius licentia.

1 Sunt autem litteræ dimissoriæ, quibus fit alicui potestas suscipiendi Ordines ab alio, quàm à proprio Episcopo. 2 * Et hæ subinde sunt speciales, veluti quòd quis ordinari possit à tali vel tali Episcopo: & tùm nequit ab alio ordinari, quàm ab expresso, quia vnius expressio est

est alterius exclusio, *c. Nonne* 2. *De præsumpt.* Et ideo si nominatus in litteris dimissorijs Episcopus, impeditus nequeat conferre Ordines, curetque in sua dioecesi per alium Episcopum eos conferri, talis non poterit ordinare nisi personas subiectas Episcopo, de cuius licentia & in cuius dioecesi ordinabit. Ita intelligunt *cap.* 5. *Sess.* 6. Conc. Trid. ne repugnet *c.* 1. *Sess.* 7. Zerola *d. loco.* Aliquando verò sunt generales, veluti quòd à quolibet Episcopo ordinari quis possit.

Hæ litteræ continere debent Ordines, qui illarum vigore conferendi: sunt aliàs per facultatem recipiendi Ordines minores vel Ordines tantùm, maiores non comprehenderentur, *arg. c.* 1. *h. t.*

Dare eas potest in primis summus Pontifex, & quidem omnibus Christianis, *c.* 1. *eod. in* 6. ibi, *nisi à nobis &c.* quia est generalis Episcopus totius mundi, *can. Cuncta per mundum* 9. *q.* 3. *& alijs.* Secundò proprius Episcopus suis subditis, siue sit Episcopus originis, siue domicilij, siue ratione beneficij, *c. Cum nullus eod. in* 6. modò tamen sufficientem habere possit informationem de probitate morum, sufficientia & natalibus ordinandi. Episcopi verò superior seu Archiepiscopus iure metropolitano subditis Episcopi dimissorias dare non potest, iuxta communem sententiam scribentiũ ad *d. c. Nullus.* Similiter nec Prælati Episcopis inferiores, siue sint religiosi, siue sæculares, eas subditis suis dare possunt, citra sedis Apostolicæ speciale indultum, *c.* 3. *eod. in* 6. nisi id faciant ex legitima consuetudine. Rebuffus *in Praxi benef. tit. De litteris dimissorijs n.* 6. vel nisi speciali mandato Episcopus hanc potestatem dederit suo Vicario, etiam generali, Piacesius *p.* 1. *c.* 1. *n.* 13. *vbi alios citat*; vel Episcopus ipse longè absit: nam hoc casu dare eas potest ipsius in spiritualibus Vicarius generalis; sicut & sede vacante, mortuo scilicet Prælato, vel ab hostibus capto Capitulum, *d. c. Cum nullus eod. in* 6. à quo tamen nonnihil per Concilium Trid. recessum est, partim *Sess.* 7 *cap.* 10. *De reformat.* partim *Sess.* 23. *cap.* 10. prout ibidem videre licet. Sed & ab eodem Concilio, *d. Sess.* 7. *cap.* 11. statuitur, ne facultates de promouendo à quocumque suffragentur nisi habentibus legitimam caussam, cur à proprijs Episcopis ordinari non possint, in litteris exprimendam (qualis est ægritudo, Conc. Trid. *d. Sess.* 23. *cap.* 3. quo nomine venit omne iustum & legitimum impedimentum; Zerola 1. *p. V. Dimissoria ad quintum versic. tertium*) quodq; tunc non ordinentur nisi ab Episcopo, in sua dioecesi residente, aut pro eo Pontificalia exercente, & diligenti præuio examine. Nam sicut non potest ordinare alienę dioecesis subditum, ita nec in aliena dioecesi Pontificalia exercere, etiam prætextu cuiusuis priuilegij, *can.* 1. 3. 6. & 7. 9. *q.* 2. Conc. Trid. *Sess.* 6. *cap.* 5. *De reformat.* nisi de Ordinarij loci expressa licentia, & in personas eidem Ordinario subiectas tantùm. Alioqui, si

M secus

secus factum fuerit, Episcopus ab exercitio Pontificalium; & sic ordinati, ab executione Ordinum sunt ipso iure suspensi, Conc. Trid. *d. c. 5.*

Litteræ verò dimissoriæ, siue ab Episcopo siue ab alio semel legitimè concessæ, non exspirant morte, ciuili vel naturali, vel finitâ potestate concedentis, nisi per successorem reuocentur. Nauar. *in c. Placuit De pœnit. Distinct. 6. n. 34 & 163.* Cardinalis *in Clement. fin. q. 5 de electione.* Sic nec concessæ à Capitulo exspirant finitâ Sedis vacatione. Rebuffus *De forma dimissoriar. n. 43.* Piacesʃ. *1. par. cap. 1. n. 14. in fine.*

Certis tamen casibus ordinari quis potest ab alieno Episcopo sine his dimissorijs. Primò, si proprius Episcopus Clerici fuerit suspensus ab Ordinum collatione, eo quòd alienos sine licentia ordinauerit, & suspensio eius sit manifesta, *c. 2. eod. in 6.* Secundò, quando quis triennio præsens cohabitauit Episcopo alieno, modo antea dicto. Differunt autem dimissoriæ à commendatitijs, quòd hæ ad effectum susceptionis Ordinum tantùm dentur, illæ vero à iurisdictione etiam dimittant. Piacesius *d. cap. 1. n. 11.*

§. V. Quibus temporibus Ordines conferendi sint.

1. *Minores Ordines confert Episc. quando & vbi ei libet.*
2. *Maiores non nisi in publica ordinatione, & temporibus certis.*
3. *Summus Pont. quolibet tempore.*
4. 5. *Pœna ordinatorum & ordinantium extra præscripta tempora.*
6. *Debent gradatim conferri Ordines.*
7. *Et per certa instertitia temporis.*
8. *De qualitate ordinandorum.*

1 CErtis & legitimis temporibus ab Episcopis conferri Ordines debent. Et quidem licet minores conferri possint, quando & vbi Episcopo libuerit, *can. Quando Distinct.* 75. etiam absque Missa, & à non ieiuno Episcopo, Piacesʃ. *1. p. cap. 1. n. 49. vbi alios citat:* id tamen fieri debet intra dioecesin, Concil. Trident. *Sess. 6. c. 5. De reformat.* & præsertim Dominicis alijsve festiuis diebus; sicut & Virginum consecratio, *c. 1. & 3. h. t.* Excipitur prima tonsura, quæ cùm voluntariæ sit iurisdictionis, & in Episcopatu, & extra, conferri potest, secundùm Rebuff. *in Praxi tit. De Clericis, & à quibus & quomodo &c. n. 12.*

2 * Maiores verò Ordines non nisi in publica ordinatione conferri possunt, *d. can. Quando*; & quidem in Missa, *c. Quod sicut* *De elect.* de necessitate scilicet præcepti, non de necessitate Sacramenti,

menti, Piacens. 1. p. c. 1. n. 49. versic. vltra prædicta: & in ieiunio quattuor temporum, nempe in Sabbatho sancto & in die antecedente Dominicam Passionem, non obstante contrariâ consuetudine, c. 1. 2. 3. 8. *& alijs h. tit.* Conc. Trid. *Sess.* 23. *cap.* 8. *De reformat.* Exceptis duobus casibus: Primò, si tanta sit ordinandorum multitudo, vt nequeant omnes in Sabbatho ordinari: tunc enim in diem Dominicam sequentem collatio differri potest. Innoc. *in c. Litteras h. t.* Secundò, si tam ab ordinandis quàm ab ordinantibus seruetur ieiunium vsque in sequentem diem Dominicam, *can. Quod à Patribus Distinct.* 57. Conferuntur autem potiùs in Sabbatho, quàm alijs diebus, quia dies Sabbathi consecrata est Spiritui Sancto, cuius dona in Ordinibus recipiuntur.

Potest tamen summus Pontifex quolibet tempore ac diebus Dominicis & festiuis eos conferre; hancque facultatem etiam alijs Episcopis in fauorem ordinandorum concedere, quia hæc prohibitio originem habet à iure positiuo, quo solutus est summus Pontifex. 3

Quòd si quis extra prædicta tempora ordinatus fuerit, tametsi recipiat characterem & Ordinē; quia tempus non est de substantia Ordinis, vt, nec ieiunium: tamen ex iuris positiui dispositione in pœnam non seruati temporis suspenditur ab executione Ordinis, quousque pœnitentia ab Episcopo (qui scilicet in culpa non fuit) imposita, & impleta fuerit, *c. Cùm quidam* 8. *c. Consultationi tuæ* 16. *& vtrobique Glos. h. t.* * Quantum verò ad ordinantem extra præscripta tempora attinet, is priuatur potestate conferendi Ordines, quos illicitè contulit, *d. c. Cum quidam c. Sanè* 2. *& c. Litteras h. t.* 4 5

Sed & gradatim debent Ordines conferri, incipiendo à prima tonsura per ordinem, *can. Si officia Distinct.* 59. nam casum appetit, qui ad summi loci fastigia, postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum: nec ædificati parietes priùs tignorum pondus accipiunt, quàm à nouitatis suæ humore siccentur, ne si antè pondera, quàm solidentur, accipiant, cunctam simul fabricam ad terram deponant, *can. vlt. Distinct.* 48. Non tamen vnâ eademque die vel duabus continuato ieiunio ad duos sacros Ordines admitti quis debet, *d. c. Litteras & c. Dilectus eod.* etiamsi sit regularis, Conc. Trid. *Sess.* 23. *cap.* 13. *de reformat.* Idque sub pœna suspensionis ab executione Ordinis, illegitimè suscepti: adeò vt si eadem die tres susceperit, suspendatur à duobus vltimis; non à primo, qui legitimè susceptus est, vt manifestè colligitur ex *d. c. Litteras.* 6

Præterea ex Conc. Trid. *d. c.* 13. requiritur, vt promotus ad Subdiaconatum, nisi per annum in eo versatus fuerit, ad altiorem ascendere non permittatur, nisi aliud Episcopo videatur. Similiter *cap.* 14. vetatur promotus ad Diaconatum, antequam per annum integrum in eo ministrauerit, ad Sacerdotium ascendere, nisi ob Ecclesiæ vtilitatem 7

ad Sacerdotium ascendere, nisi ob Ecclesiæ vtilitatem ac necessitatem aliud Episcopo videatur: vbi indicatur, maiorem requiri caussam dispensandi hoc casu, quàm in priori, in quo vtilitas sufficit. Posse tamen Episcopum dispensare super huiusmodi interstitijs, patet ex eodem Concilio, cùm ad eum quoque, quoad Regulares promouendos, non ad eorum Superiores, itidem Regulares, super huiuscemodi interstitijs dispensare pertineat, prout declaratum fuisse per sacram Congregat. ex Quaranta refert Piacens. *p.1. cap. 1. n. 49. §. requiritur item.* Vbi subiungit, eadem interstitia posse remittere Capitulum Sede vacante, seu eius Vicarium, in casibus, quibus potest dare licentiam ordinandi, *ex declarat. eiusdem Congregat.* & nullam pœnam incurrere Ordinarium vel ordinatum, non exspectatis interstitijs, licet peccet, ex Nauar. *Concil. 4. & 6. De temporib. Ordinationum.*

Dixi antè, ad duos sacros Ordines; quia quãuis olim in minoribus quoque suscipiendis certa interstitia temporis præscripta fuerint, vt patet ex *can. In singulis Distinct.* 77. tamen licet nunc illos omnes etiam eadem die suscipere & conferre, maximè vbi est consuetudo, *c. 2.* ✠ *De eo, qui furtiuè Ord. suscepit.* Episcopus verò conferens eidem vnâ die plures Ordines sacros, etiamsi de mandato Metropolitani hoc faciat, ab ordinandi potestate suspenditur, *d. c. Dilectus h. tit.*

8 Quantum ad qualitatem attinet ordinandorum vel etiam ordinatorum (de qua hîc quoq; agitur, vt patet ex *c. Cum quidam & c. Quod translationem eod.*) ea nihil aliud est, quàm accidens aliquod, afficiens personam ordinandi vel ordinati, siue benè, seu sit bona qualitas, vt morum probitas, prudentia, scientia &c. siue malè, seu sit mala qualitas, vt prauitas morum, illiteratura, excommunicatio, suspensio, infamia &c. Sed quia de illa non minùs commodè agetur in Tit. *De ætate & qualit. & ordine præficiendorum.* ideo quæ hîc dicenda forent, ad eum Tit. reijcimus.

TITVLVS XII.

De Scrutinio in Ordine faciendo.

1. *Quid sit Scrutinium.*
2. *Duplex est, ante ordinationem & in ipsa ordinatione faciendum.*
3. *Quid in hac re seruetur circa minores ac maiores Ordines.*
4. *Primum scrutinium.*

5. 6. *Secundum scrutinium.*

7. *Qui à scrutinio excipiantur.*

Cum

CVM nullus debeat ordinari Clericus, nisi qui probatus fuerit vel examine Episcoporum, vel populari testimonio, vt habetur in *can. Nullus Distinct.* 24. ideo aduenіente tempore ordinationi præfixo, examinari debent ordinandi, *d. can. Nullus, & can. Quando d. Distinct.* 24.

Scrutinium nihil est aliud, quàm examen, per eum factum, ad quem spectat. Dictum à Scrutando: nam is, qui examinat ordinandos, scrutatur siue interrogat, *c. Vnico h. t.* 1

Vt verò alias Scrutinij diuisiones (de quibus Hostiensis in *Summa h. t. §. quot modis*) omittam, quoad ipsam ordinationem est duplex: vnum, quod ante ordinationem & quidem diligenter faciendum est, *c. Nihil est* 44. *§. Episcopi sup. De elect.* alterum, quod fit in ipsa ordinatione. 2

Ad minores itaque promouendi Ordines ex decreto Concilij Trid. *Sess.* 23. *cap.* 5. *De reformat.* tenentur habere & exhibere testimonium à Parocho suo & magistro scholæ, in qua educãtur & erudiuntur: ad singulos verò maiores assumendi, per mensem ante ordinationem adire Episcopum debent, qui ad detegenda, si quæ fortè subsint, impedimenta occulta & incognita, Parocho aut alteri, cui magis expedire videbitur, committet, vt, nominibus ac desiderio eorum, qui volunt promoueri, publicè in Ecclesia propositis, de ipsorum ordinandorum natalibus, ætate, moribus, & vita, à fide dignis diligenter inquirat, & litteras testimoniales, ipsam inquisitionem continentes, ad Episcopum quamprimùm transmittat. 3

Deinde feriâ quartâ ante ordinationem, vel quando Episcopo videbitur, vnà cum Archipresbyteris ad ciuitatem euocari debent, ipseq; Episcopus, adscitis sibi sacerdotibus, & alijs iurisprudentibus, peritis diuinæ legis atque in Ecclesiasticis sanctionibus exercitatis, ordinandorum genus, personam, ætatem, mores, doctrinam & fidem diligenter examinare atque inuestigare, *d. can. Quando, cum duobus seqq. Distinct.* 25. *c.* 4. *penult. & vlt. inf. De ætate & qualit. & ord. præficien.* Conc. Trid. *Sess.* 23. *cap.* 7. *De reformat.* & hoc vocatur primum scrutinium. 4

Sabbatho verò sequenti, qui probati & idonei reperti fuerint, Episcopo ordinandi præsentari debent per Archidiaconum, qui adsistit Episcopo, & ad quem de iure communi spectat examen & præsentatio ordinandorum ad sacros Ordines, *c. Ad hæc* 7. *c. Vt nostrum* 9. *inf. De officio Archidiaconi:* ac proinde examinatores, quos sibi adsciscere debet Episcopus ex decreto Concilij Trid. *d. c.* 7. & quos singulis annis in Synodo dioecesana pro examine ad parochiales Ecclesias eligi iubet idem Concilium, *Sess.* 24. *cap.* 18. accipiendi sunt cumulatiuè cum Archidiacono, non autem cum illius exclusione. 5

6 Præsentando verò ordinandos dicit Archidiaconus, *Postulat sancta mater Ecclesia hos Diaconos vel Subdiaconos fieri*: & interrogatus, an eos dignos cognouerit; respondet, se nosse & testificari, in quantū humana fragilitas nosse sinit, *c. vnico h. t.* & hoc vocatur secundum scrutinium. Ea autem responsione non peccat Archidiaconus, quamuis ordinandus reuera sit indignus, modò non sciat esse indignum, nec per eum stet, quò minùs sciat esse talem: quia non simpliciter asserit, illum esse dignum, sed quantum humana fragilitas nosse sinit; præsertim cùm illum, quem indignum esse non nouit, dignum debeat æstimare. Simili responsione vtuntur Suffraganei, præsentantes Archiepiscopo electum in Episcopum, vt eum consecret; interrogati, num sciant illum esse dignum: hæcque interrogatio & responsio vocatur etiam Scrutinium. Imò de eo potissimùm hoc Tit. agitur, vt patet ex *d. c. vnico.*

Quòd si examinatio prædicta ordinationem non præcedat, vel si inscio Episcopo suo quis ordinetur, censetur furtiuè ordinem suscipere: & qui ordinatus fuerit non examinatus iubetur deponi, *can. vlt. Distinct.*
7 24. * Attamen ab examine illo seu scrutinio excipit Conc. Trid. præsentatos, electos seu nominatos ab Vniuersitatibus siue Collegijs Generalium Studiorum, *Sess. 23. cap. 13. De reformat.* quod tamen videtur reuocare *Sess. 24. cap. 18. De reformat.*

TITVLVS XIII.

De ordinatis ab Episcopo, qui Episcopatui renuntiauit, & ab excommunicato.

1. *Episcopus renuntians loco rectè confert Ordines.*
2. *Renuntians loco & dignitati non nisi minores conferre valet.*
3. *Pœna ordinati ab huiusmodi Episcopo.*

DIximus antè, quemlibet ordinandum esse à suo Episcopo, vel ab alio de eius mandato aut licentia. Quia verò Episcopus, qui renuntiauit Episcopatui, desinit esse proprius Episcopus; excommunicatus autem, excommunicatione durante, suspensus est ab executione ordinis Episcopalis: ideo ne quis facilè decipiatur in Ordinum susceptione, meritò inquirendum nunc est, quid iuris sit de eo, qui ab alterutro eorum ordinatus est.

Quod

Quod ad primum attinet, dicendum est, Episcopum, si renuntia- 1
uerit loco dumtaxat, rectè conferre Ordines, ab aliquo Episcopo rogatum, siue minores siue maiores, quia manet Episcopus & quoad habitum & quoad exercitium. * Si verò renuntiauerit loco & dignitati, 2
quia remanet tunc solùm Episcopus habitu, & priuatur exercitio, vt colligitur *ex c.* 1. Panorm. *ibid. h.t.* minores quidem conferre potest, quia etiam non Episcopus illos conferre valet, veluti Abbas: & ideo taliter promotus ad maiores Ordines ascendere non prohibetur, modò idoneus sit. At verò sacros Ordines seu maiores Episcopus talis conferre nequit: * adeò vt, si quis ab eo sacrum Ordinem suscipiat sciēs, 3
characterem quidam accipiat, non tamen in eo Ordine ministrare possit, quia indignum se fecit. Dixi, sciens; quia si ignoranter, cum eodem, vt ministrare valeat, Episcopus rectè dispensat: sicut & cum eo, qui ignorans ab Episcopo excommunicato Ordines accepit, *c.* 1. *&* 2. *h. t.* nisi ipsemet ordinauerit: nam eo casu, ne videatur dispensare super proprio defectu, summus Pontifex adeundus est.

TITVLVS XIV.

De ætate, & qualitate, & ordine Præficiendorum.

§. I. De ætate Præficiendorum.

1. *Aetas requisita ad obtinendum beneficium.*
2. 3. *Ad Episcopatum, & alias dignitates.*
4. *Ad parochiale beneficium.*
5. *Ad Canonicatus.*
6. *Abbatissa non nisi quadragenaria eligenda.*

INter ordinandos siue ordinatos, de quibus egimus, quidam præficiendi sunt dignitatibus, veluti Episcopatibus, de quibus potissimùm hoc Tit. tractat Pontifex, vel certis Ecclesijs seu beneficijs, ex quibus adscripti militiæ clericali stipendia, quibus sustententur, percipere valeant, cùm nō teneantur proprijs stipendijs militare, *c. Exstirpanda* §. 1. *inf. De præbendis, can. Militare* XXXIII *q.* 1. In præficiendis verò spectanda & requisita est certa ætas, qualitas & ordo: de quibus nunc agendum est.

Et

non annis XL. & quæ octo annis post emissam professionem laudabiliter vixerit, Conc. Trid. *Sess.* 25. *c.* 7. *De Regular.* Zerola *V. Abbatissa.* §. 1.

§. II. De Qualitate.

1. *Qualitates eadem in præficiendis requisita, qua in ordinandis.*
2. *De ijs regula.*
3. *Qualitates in Curato requisita.*
4. 5. 6. *In Archidiacono, Pænitentiario, Scholastico, &c.*
7. *Prærogatiua graduatorum.*

QVantum ad qualitates præficiendorum attinet, tales, inquit Pontifex in *can.* 4. *Distinct.* 23. ad ministerium eligendi sunt Clerici, qui dignè possint Dominica Sacramenta tractare. Melius est enim Domini sacerdotium paucos habere ministros, qui possint dignè opus Dei exercere, quàm multos inutiles, qui onus graue ordinatori adducant.

Igitur eædem qualitates in præficiendis requiruntur, quæ in ordinandis: ac proinde spectanda est primò regula Apostoli *ad Timoth.* 3. 1
& ad Tit. 1. quæ his versibus continetur: * 2

Primùm præcipitur, quòd sit sine crimine Præsul.
Monogamus, sobrius, prudens, ornatus, & hospes:
Casta docens, non percussor, non litigiosus,
Non cupidus, benè dispositus, non Neophytusve,
Talis Apostolica quòd præsit regula iussit.

Nam licet Apostolus hanc regulam de Episcopo tradiderit, tamen Augustinus *in can. Apostolus Distinct.* 81. & Ambrosius *in can. Cognoscamus Distinct.* 34. eam ad alios Clericos ordinandos, & consequenter præficiendos, extendunt. Singulorum autem dictæ regulæ capitulorum explicationem videre licet apud Hostiensem *in Summa tit. De temporib. ordinat.* & apud Gratianum *à* 2. *parte Distinct.* 25. *vsque ad Distinct.* 50. In summa promouendi ad vnumquodque beneficium, officium, vel dignitatem, tales esse debent, vt eius muneri respondere possint, & debitè illud exequi valeant, pro varietate & diuersitate beneficiorum, officiorum, vel dignitatum & munerum, ijs incumbentium seu annexorum, iuxta Innoc. *in c. Cum in cunctis sup. De electione.*

Et ideo beneficia, curam animarum habentia, conferri debent personis dignis, & habilibus, & quæ in loco residere ac per seipsos eã curã exercere valeant: aliàs collatio est nulla, & conferens pœnas incurrit, 3

c. Graue nimis x *Deprabendis, c. Quia nonnulli* x *De clericis non resident. c. Licet canon De elect. in 6.* Conc. Trid. *Seff. 7. cap. 3. De reformat.* Tenetur-que Curatus scire Canones præsertim pœnitentiales, & quæ in administratione Sacramentorum requiruntur.

4 Archidiaconus in Ecclesia Cathedrali doctrinâ ad munus suum necessariâ & vitæ integritate commendabilis esse debet, Doctor aut Licentiatus in sacra Theologia vel Iure Canonico. Conc. Trid. *Seff. 24. cap.* 12. Non comprehendi tamen eo Concilij decreto quoad qualitatem Doctoratus & Licentiæ Archidiaconum, qui curâ animarum & omni prorsus iurisdictione caret, tradit Piacef. *2. p. cap. 5. n. 20. ex Declarat. Cardinal.*

5 Pœnitentiarius in Ecclesia Cathedrali annorum XL. similiter Doctor aut Licentiatus in alterutra illarum facultatum, seu aliàs qui aptior pro loci qualitate reperitur, Conc. Trid. *d. Seff. 24. cap.* 8. Vicarius etiam Sede vacante eligendus similiter debet esse Doctor vel Licentiatus, saltem iu Iure Canonico, vel aliàs, quantum fieri poterit, idoneus. Trid. *d. Seff. 24. cap. 16.*

6 Scholasticus Doctor aut Licentiatus in sacra pagina aut Iure Canonico, aut aliàs idoneus, qui per se id munus explere possit, Trid. *Seff. 23. cap. 18. §. de cætero.* De qualitatibus in Episcopum eligendi dixi suprà *Tit. De electione.*

7 Insuper sancta Synodus Trid. *d. Seff. 24. cap.* 12. hortatur, vt in prouincijs, vbi id commodè fieri potest, dignitates omnes, aut saltem dimidia pars Canonicatuum in Cathedralibus Ecclesijs, & Collegiatis insignibus, conferantur dumtaxat Magistris vel Doctoribus, vel etiam Licentiatis in sacra Theologia aut Iure Canonico; & vt Canonicatuum Cathedralis Ecclesiæ dimidiæ quoque parti ordo sacerdotij annectatur. Hinc in erectione nouorum Episcopatuum per Belgium nouem præbendæ, tunc primò vacaturæ, affectæ fuerunt: tres quidem Theologiæ, & totidem Iuris Doctoribus aut Licentiatis, tres verò aliæ Nobilibus dioecesanis, siue Theologiæ siue Iuris Doctoribus aut Licentiatis: & ad eas promouendi actu tales esse debent tempore promotionis, quia Bullę loquuntur de promotis in aliqua famosa Vniuersitate, quod actum præteritum importat. Wamef. *Consilio 18. iuxta ordinem Decretal. n. 1. & seqq.* In alijs autem beneficijs simplicibus sufficit doctrina mediocris, vel saltem, quòd beneficiatus sciat legere, construere, canere, horas Canonicas recitare, *Clement. vnica De concess. præbenda, iunctâ Glossa in V. reputamus,* Nauar. *De horis Canonicis cap. 7. n. 3.* Piacef. *2. p. cap. 5. n. 20.*

§. 3. De

§. III. De ordine Præficiendorum.

1. *Ad simplex beneficium sufficit regulariter prima tonsura.*
2. *Beneficia alia Sacerdotalia, alia Diaconalia, alia Subdiaconalia, & singulis suus Ordo annexus.*
3. *Ad curatum beneficium nemo adsumendus, nisi qui* x x v. *annum attigerit.*
4. *In Episcopum vel Abbatem qui eligendi.*
5. *Ordo dupliciter annexus dicitur beneficio.*

POstrema pars Tit. est de ordine præficiendorum. Ad obtinendum itaque simplex beneficium sufficit prima tonsura: quamuis subinde requiratur, vltra tonsuram, Ordo sacer, pro varietate beneficiorum, illum ex consuetudine, statuto, vel fundatione requirentium. 1 * Ideoque, cùm beneficiorum alia dicantur Sacerdotalia, alia Diaconalia, alia Subdiaconalia, is Ordo requiritur, 2 quem beneficia postulant, vel saltem capacitas ad Ordinē infrà annum, à die pacificæ possessionis, vel ex eo tempore, quo per beneficiatum steterit, quò minus eam, cessante legitimo impedimento, nactus sit: nam intra illud tempus Ordinem requisitum suscipere tenetur, *c. Licet canon, c. Commissa De elect. in 6.* Conc. Trid. *Sess.* 22. *cap.* 4. *De reformat.* vbi innouauit *Clement. Vt ij qui h. t.* & *Sess.* 24. *cap.* 12. vbi statuit, vt in omnibus Ecclesijs Cathedralibus Canonicatus omnes seu portiones habeant annexum Ordinem Presbyterij, Diaconatus vel Subdiaconatus: quodque Episcopus cum consilio Capituli (quod tamen sequi non tenetur, vt declaratum fuisse à sacra Congreg. refert Zerola, *in sua Praxi p.* 2. *V. Capitulum*) designet & distribuat, prout viderit expedire, quibus Canonicatibus & portionibus quisq; Ordo ex sacris annexus in posterum esse debeat; ita tamen, vt saltem dimidia pars Presbyteri sint: nisi fuerit ea loci consuetudo, vt plures vel omnes habeant Presbyteratum annexum. Dixi Canonicatibus, quia ijs singulis, & non personis Ordo assignari debet, ex declarat. Card. *d.* quam refert Piacес. *p.* 2. *cap.* 5. *n.* 73.

Ad parochialem Ecclesiam nemo assumi potest, nisi sit Subdiaconus: potest tamen Episcopus cum constituto in minoribus Ordinibus dispensare, modò aliàs sit idoneus, & talis, vt infra breue tempus possit in Presbyterum ordinari, *c. Præterea* 5. *h. t.* id est modò attigerit x x v. annum. Similiter ad dignitates quascumque, quibus cura animarum (quæ rectè *in c. penul. h. t.* dicitur *ars artium*) subest, nemo promouendus est, qui non attigerit x x v. annum, *c. Cum in cunctis* §. *inferiora sup. De elect.* Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 12. Ad alias verò dignitates vel per- 3

 sonatus,

sonatus, quibus animarum cura nulla subest, non minores XXII. annis assumi debent, Conc. Trid. *ibid.*

4 In Episcopum nemo eligendus, qui non sit Subdiaconus, *c. A multis* 9. *h. t.* In Abbatem, Præpositum, vel Decanum, qui non sit Sacerdos, vel idoneus, vt breui fiat, *c.* 1. *h. t.* Potest tamen ob necessitatem Ecclesiæ in minoribus constitutus, etiam irregularis, in Abbatem dispensatiuè eligi, *c. tuam h. t.* Archidiaconus debet esse Diaconus; Archipresbyter Presbyter *d.* 1. *h. t.*

5 Obseruandum autem hîc est, pro [pl]eniori dictorũ cognitione, dupliciter posse ordinem esse annexum beneficio vel dignitati: primò, respectu aptitudinis; & tunc requiritur, vt ad illud vel illam promouendus tempore suæ promotionis talis sit ætatis, vt infra annum possit illum ordinem suscipere, non autem requiritur, vt actu habeat; veluti in Parocho, Decano, Archidiacono, *c. Si pro* 8. *De præbendis in* 6. Secundò, respectu actus; & tũ necessariò requiritur, vt, qui promouetur ad tale beneficium vel dignitatem, tempore promotionis illum ordinem actu habeat: veluti si in fundatione vel statuto habeatur, quòd tale beneficium debeat conferri actu Sacerdoti, vel Diacono, vel Subdiacono; vel non debeat conferri nisi Presbytero, Diacono, vel Subdiacono: quia, vt dici solet, qualitas adiecta verbo debet adesse tempore verbi, seu per verbum significato, *arg. l. In delictis* §. *si extraneus D. De noxal. action. & l.* 1. §. *tutoris D. Quod iussu, DD. in l. Ex facto, in princ. D. De vulgari.* Surd. *De aliment. tit.* 9. *q.* 13. *n.* 5. Sic quilibet acceptans beneficium, debet actu esse Clericus, seu habere primam tonsuram; nec in hoc casu cingendus habetur pro cincto, Riccius *in Praxi benef. Decis.* 185.

§. IV. De ætate ad Ordines requisita.

1. *Aetas requisita ad Ordines ex iure veteri.*
2. *Ex iure nouo.*
3. *Ex iure nouissimo seu Conc. Trid.*
4. *Pœna Episc. ordinantis, & ordinatorum, ante legitimam ætatem.*
5. *Super ætate solus Pontifex dispensat.*

Docuimus, quis Ordo in præficiendis exigatur: non abs re fuerit hîc subiungere, quænam ad quemque Ordinem ætas requiratur.

1 In primis igitur, qui ad primam tonsuram, & tres sequentes minores Ordines, promoueri cupit, annos infantiæ, qui sunt septem, *l. Si infantis Cod. De iure deliberandi*, expleuerit necesse est: nisi ex deuotione

tione parentum intret Religionem, *c. fin. & ibi Glossa De temporib. ordinat. in 6.* qui ad Acolytatum & Subdiaconatum, olim annum decimum quartum excessisse debebat, *can. In singulis Distinct.* 77. & aliquando attigisse vicesimum; *can. Quicumque, cum seq. ead. Distinct.* ante x x v. ætatis annum Diaconi ordinari non poterant, *can. Placuit, & alijs ead. Distinct.* Ad Presbyteratum olim x x x. anni requirebantur, *can. 1. ead. Distinct.* * At verò de iure nouo ad Subdiaconatum x v i i i. ad Diaconatum x x. ad Presbyteratum x x v. requiruntur, *can. De his, Distinct.* 28. Clement. *fin. h. t.* 2

Denique hodie ex Concilio Trid. *Sess.* 23. *cap.* 12. *De reformat.* nullus ad Subdiaconatum ante x x i i. ad Diaconatum ante x x i i i. ad Presbyteratum ante x x v. annum promoueri debet: hos tamen annos sufficit esse inceptos, *Glossa & DD. in d. Clement. fin.* Minoribus vero Ordinibus nullam certam ætatem præscripsit dictum Concilium, quasi hîc attendenda sit ea ætas, quam sacri Canones præscripserunt, iuxta declarationem Cardd. apud Piaces. *1. p. Prax. Episc. cap. 1. n.* 22. maiorque litterarum & morum, quàm ætatis, habenda sit ratio: vt proinde arbitrio Episcopi relictum videatur, quâ ætate suscipi possint, vti satis insinuat ipsum Concilium Trid. *d. loco, & ead. Sess. cap.* 5. & 6. dum eorũ non meminit. In Episcopo ordinando ætas x x x. annorum exactorum vt minimùm spectatur, ex eodem Conc. *Sess.* 7. *cap.* 1. *De reformat.* sicut & antea semper spectata fuit, *c. Cum in cunctis sup. De elect. iuncta Gloss. in Clement. Generalem De ætate & qualit.* &c. Prædicta tamen ætas in singulis Ordinibus nõ est de necessitate Sacramenti (quia quoad illud nulla certa ætas requiritur, cùm etiam infans, si ordinetur in Sacerdotem, recepturus sit characterem; licet possit adultus factus reclamare, nisi ratum habuerit in ætate legitima:) sed est de necessitate præcepti. Piaces. *d. loco n.* 22. 3

Cæterùm Episcopus, ordinans scienter aliquem ante legitimam ætatem, suspendi debet à collatione Ordinum: ordinatus verò ab ipsius Ordinis sic suscepti executione suspenditur, vsque ad legitimam ætatem, idque in iniuriam conferentis, vt, in quo peccauit, puniatur, *c. vel non est compos* 14. *iuncto c. Dilectus sup. De temporib. ordinat.* Videatur Couar. *in Clement. Si furiosus De homicidio p.* 1. §. 1. *n.* 4. vbi docet, non esse suspensum ipso iure, sed suspendendum per sententiam, secundum ius commune. Quod addo, quia hodie per Extrauagantem Pij II. incip. *Cum ex sacrorum*, quam refert Piaces. *d. p. 1. cap. 1. n.* 24. est ipso iure suspensus (sicut & ordinatus ab alieno Episcopo sine litteris dimissorijs, vel extra tempora) & celebrans efficitur irregularis, à solo Papa absoluendus, beneficijsque priuari potest. Vide & Nauar. *in Manuali Confess. cap.* 27. *n.* 155. 4

5 Porrò Episcopum non posse super ætate dispensare, sed ad hoc adeundum esse summum Pontificem, notat Glos. *in d. Clement. fin. in V. annum.* Quòd si verò Pontifex minori ante iustam ætatem dispensatiuè concesserit aliquam Ecclesiam, eam ante legitimam ætatem per se non administrabit, sed per alios idoneos; non quidem laicos, sed Clericos, *c. 2. h. t.* In materia autem ætatis creditur dicto parentum vel testium, *l. De ætate D. de minoribus,* Rebuff. *De litteris prima tonsura n. 13.*

TITVLVS XV.

De sacra Vnctione.

§. I.

1. *Definitio.*
2. *Diuisio in Exteriorem & Interiorem.*
3. *Ad exteriorem adhibetur Oleum benedictum & sacrum Chrisma.*
4. *Chrismate inungitur Episcopus.*
5. *Oleo benedicto Sacerdotes & Reges.*
6. *Christiani omnes tùm Oleo benedicto tum Chrismate.*
7. *Ecclesia, Altare, Calix.*

QVia in sacris Ordinibus conferendis & consecrandis Ecclesiæ ministris vsus est sacræ Vnctionis, ideo sub tractatu ordinationum rectè hic Tit. positus est.

1 Est autem sacra Vnctio, iuxta Hostien. *in Summa h. t. n. 2.* sacri olei materialis delibatio seu delibutio, secundum formam Ecclesiæ traditam.

2 Et est duplex, Exterior scilicet, materialis & visibilis, per quam corpus inungitur: & Interior, per quā inuisibiliter cor, id est anima inungitur. Ponitur enim hìc Cor pro Anima; siue quia secundum aliquos anima in corde sedem habet; siue quia vnctio non fructificat in anima, nisi ex corde & voluntate procedat. Hinc si quis inuitus & contradicens baptizetur, nec rem nec characterem sacramenti Baptismi recipit, *c. Maiores §. fin. inf. De Baptismo.*

3 Ad exhibendam exteriorem vnctionem, quæ est signum interioris, benedicitur & consecratur oleum ex oleo oliuarum, quod dicitur Catechumenorum & infirmorum: item conficitur & consecratur aliud, quod vocatur Chrisma, ex oleo, designante nitorem conscientiæ; & balsamo, per quod odor bonæ famæ exprimitur.

Chrisma-

Chrisinate autem in primis quilibet Episcopus vngi debet; non tam in corpore, quàm in corde: vt & interiùs nitorem conscientiæ quantum ad Deum, & exteriùs habeat odorem bonæ famæ, quoad proximum. Vngitur verò in capite, & in manibus. Vtriusque vnctionis rationem vide *in c. vnico h. t.* Videantur & quæ suprà diximus *Tit. De electione §. 7. de consecratione Episcopi.* 4

Sacerdotes similiter inunguntur in manibus, sed oleo benedicto; quo etiam in veteri Testamento Reges vngebantur in capite: hodie verò post aduentum Christi, qui est caput totius Ecclesiæ, solùm inunguntur in brachio, humero vel armo; tum quia ijs propriè designatur Principatus, iuxta illud, *Factus est Principatus super humerum eius*; tum vt designetur differentia inter auctoritaté Pontificis & Principis potestatem. Pontifex tamen etiam hodie in capite inungitur, quia repræsentat personam capitis, scilicet Christum, in Pontificali officio, *d. c. vnico §. 2. in fine.* 5

In nouo verò Testamento non solùm Reges & Sacerdotes inunguntur, sed & Christiani omnes bis ante Baptismum oleo benedicto; primùm in pectore, deinde inter scapulas: & post Baptismum bis Chrismate sancto; primùm in vertice, demùm in fronte, *d. c. vnico §. quia verò*, vbi ratio harum vnctionum, & cur in dictis partibus fiant, redditur. 6

Ecclesia quoque vngitur Chrismate, cùm dedicatur altare, cùm consecratur, primùm oleo, secundò chrismate: Calix verò, cùm benedicitur, sed Chrismate tantùm, *d. c. vnico §. vngitur fin.* 7

§. II. De Confirmatione.

1. *Cur necessaria sit confirmatio.*
2. *Definitio.*
3. 4. *Materia & forma.*
5. *Minister huius Sacramenti.*
6. *Qualitas confirmandorum.*
7. *De patrinis.*
8. *Effectus Confirmationis.*

QVia per frontis chrismationem manus impositio designatur, quæ alio nomine dicitur Confirmatio, *c. vnico §. per frontis h. tit.* & quia de extrema quoque Vnctione incidenter agit Pontifex *in d. c. vnico:* non alienum à re fuerit de vtroque hoc Sacramento aliquid subiungere.

Tametsi

1 Tametsi verò vt dicitur in *can.* 2. *De consecrat. Distinct.* 5. continuò transituris sufficiant regenerationis beneficia: victuris tamen necessaria sunt confirmationis auxilia, vtpote per quam baptizatus armatur & instruitur ad agones & certamina huius mundi, accepto per ipsam Spiritu sancto, ad robur & augmentum gratiæ, *can.* 1. *&* 2. *& can. Nouissimè Distinct.* 5. Vt proinde nullatenus in Christiano adulto queat à baptismo separari, & vnum sine altero ritè conferri non possit; licet alioquin duo sint Sacramenta, *can.* 3. *ead. Distinct.*

2 Est autem Confirmatio, vnctio chrismatis consecrati in fronte baptizati, facta ab Episcopo, sub præscripta verborum forma, ad audacter confitendum nomen Domini.

3 Eius materia remota est Chrisma, confectum ex oleo & balsamo, per Episcopum benedicto & consecrato, *d. c. vnico h. t.* Proxima verò materia est vnctio ex prædicto Chrismate in fronte adhibita, ad formam seu signum crucis. De cuius, aliarumque vnctionum significatione, vide *d. c. vnicum, & d. can. Nouissimè Distinct.* 5.

4 Forma est: *Signo te signo crucis, & confirmo te Chrismate salutis, In Nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, d. c. vnico §. per frontis, can. Numquid De consecrat. Distinct.* 5.

5 Minister ordinarius est Episcopus, *d. §. per frontis, can. Presbyteris De consecrat. Dist.* 4. Conc. Florent. *in instructione Armen. & alijs similibus,* Trid. *Sess.* 7. *cap.* 3. *de confirmat.* Aliquando tamen, ex caussa necessitatis ac dispensatione, illud concessum fuit Presbyteris, *can. Peruenit Distinct.* 95. sed postea prohibitum.

6 Debet verò confirmandus esse baptizatus, quia baptismus est ianua omnium Sacramentorum: septennis seu eius ætatis, in quâ illi pugnandum cum dæmone; quod tamen consilij est, non necessitatis, quamuis tutius fuerit exspectare septennium, propter periculum reconfirmationis, Piacef. 1. *p. cap.* 3. *n.* 4. Insuper ieiunum esse oportet, & peccata mortalia, si quæ habuerit, confessum, Nauar. *cap.* 22. *n.* 9. Si tamen necessitas vrgeat, veluti infirmitas & mortis periculum, potest non ieiunus confirmari, *can. Vt Episcopi d. Distinct.* 95. quia id etiam est consilij tantùm. Imò vsus obtinuit, vt plerumque à non ieiunis conferatur & suscipiatur, Piacef. *d. loco n.* 2. Percutitur verò maxilla confirmati, in signum quòd forti & inuicto esse animo debeat ad fortiter pugnandum pro fide: ipseque Episcopus cum pluuiali, mitra, stola, & baculo pastorali confirmare debet, secundum declarat. Cardd. teste Piacesio *d. loco n.* 3. & dioecesanos suos tantùm. *idem ibid.*

7 Vt autem in baptismo, ita & in confirmatione patrini seu matrinæ interuenire debent, qui confirmatum in fide ac militia Christiana plenius instruant: non tamen plures quàm vnus, siue vir siue mulier, aut ad sum-

ad summum duo, vnus & vna, iuxta Concilium Trid. *Sess. 24. c. 2. De reformat. matrim.* inter quos & confirmatum confirmatique patrem & matrem, & non vlteriùs (licet olim aliter obtinuerit) contrahitur cognatio spiritualis, impediens contrahi matrimonium, & dirimens contractum, Conc. Trid. *d. loco.* Oportet verò patrinus in esse baptizatum & confirmatum, *can. In baptismate De consecrat. Distinct.* 4. aliàs non contrahet affinitatem, Piaces. *d. loco ex Angelo quem citat.* Non tamen debet in confirmatione idem esse patrinus, qui fuit in baptismo, cessante necessitate, *can. In cathecismo De consecrat. Distinct.* 4. nec item parentes filios proprios suscipere debent, alioquin separandi sunt, *can. Peruenit* XXX. *q.* 1. Non debent etiam esse Monachi vel Abbates, respectu alienorum, *c.* 2. ※ *De cognatione spirituali can. Non licet, can. monachi d. Distinct.* 4. *can. Peruenit* XVIII. *q.* 2. *can. Placuit* XVI. *q.* 1. excepto tempore necessitatis. Nec rursus coniuges sese mutuò suscipere debent ob cognationem spiritualem, quæ inde nascitur, impediens matrimonium.

Proprius effectus Confirmationis est confortatio & corroboratio 8
baptizati in gratia, per baptismum accepta, ad audacter confitendum Christi nomen, fortiterque contra omnes carnis, mundi & diaboli impetus pugnandum. Alius effectus est, imprimere characterem indelebilem, ratione cuius reiterari nequit, Piaces. *d. loco n.* 2. *vbi citat Victor. Angel. Armillam.*

§. III. De Extrema Vnctione.

1. *Definitio.*
2. *Materia.*
3. *De Membris inungi solitis.*
4. *Forma.*
5. *Qui inungendi.*
6. *Effectus huius Sacramenti.*
7. *Minister eiusdem.*

HOc Sacramentum appellatur Extrema Vnctio, quia datur in
extremis agentibus, & præter alias vnctiones. * Est autem 1
Sacramentum, quo ægroti oleo consecrato à Presbytero in certis partibus, sub certa verborum forma, inunguntur, & à morbi molestijs releuantur, vt faciliùs ex hoc mundo migrent, & corpora etiam, si ita expedit, sanitati restituuntur.

Duplex in hoc Sacramento est vnctio; interior, spiritualis scilicet & 2
inuisibilis, quâ cor id est anima inungitur; & exterior, materialis & visibilis, quâ corpus vngitur, *c. vnico in princ. h. tit.*

2 Materia ex institutione diuina est oleum oliuarum, per Episcopum consecratum, *d. c. vnico* Non negandum tamen, quin oleum non consecratum possit consecrato, priusquam deficiat, admisceri.

3 Inunguntur autem eo oleo in administratione huius Sacramenti, de necessitate oculi, aures, nares, manus, labia. Si quis verò careat prædictis membris, vnctio fit in locis vicinis: veluti si cæcus fuerit, in organo visus; aut, si organo careat, in loco organi. Ratio, cur ita Christus instituerit, est, quia hoc Sacramentum applicatur infirmo per modum perfectæ medicinæ, ad sanandum omnia vulnera animæ; & ideo congruenter applicatur omnibus sensibus externis, tanquam radicibus omniũ vulnerum animæ, seu fenestris & portis, per quas peccata ingrediuntur. Vnde & ex more quarundam Ecclesiarum inunguntur etiam renes, vt in quibus sit sedes concupiscentiæ; & pedes, ob vim progressiuam & executionem. Ratio pudoris & honestatis postulat, ne fœminæ in renibus inungantur.

4 Forma autẽ Sacramenti est hæc: *Per istam vnctionem sanctam, & suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Deus, quidquid per visum deliquisti:* & sic in alijs membris. Si tamen necessitas vrgeat, necesse non est ad singulas vnctiones repetere, *Per istam vnctionem*; sed satis est semel dixisse, & loca necessaria iungendo, addere, *Indulgeat tibi Deus, quidquid deliquisti per visum, per auditum, per odoratum, per gustum, per locutionem, & per tactum*, omissis alijs solemnitatibus & precibus antecedere solitis: quæ postea suppleri possunt cum precibus subsequentibus. Habet autem ista forma vim ex opere operato, & non ex fide vel deuotione recipientis.

5 Adhibetur verò hoc Sacramentum baptizatis dumtaxat, quia baptismum dixi esse ianuam omnium aliorum Sacramentorũ; & quidem adultis ac graui & periculoso morbo laborantibus, ita vt de vita dubitetur, vti colligitur satis ex illis verbis Iacobi, *Infirmatur quis, alleuiabit, excitabit,* &c. quia adhibetur tanquam remedium supernaturale ad recuperandam sanitatem corporis, si ita expediat. Non est autem recurrendum ad remedia supernaturalia, dum suppetunt naturalia. Hinc non potest dari vltimo supplicio afficiendis, quia non sunt infirmi: nisi fortè in infirmitate existentes vel vulnerati vltimo supplicio afficiendi sint: quibus etsi non sit profuturum ad sanitatem corporis, prodesse tamen potest ad salutem animæ. Debet insuper is, cui datur, esse ita adultus, vt vsum rationis habeat, vel habuerit. Hinc non est dandum pueris vel amentibus à natiuitate, quia nullas habent peccatorum reliquias: si verò amentes vsum rationis aliquando habuerint, & hoc Sacramentum saltem implicitè ac virtualiter petierint aut desiderarint, illis esset conferendum, dummodò probabile sit, non incidisse

eos

eos in amentiam, dum in peccato essent mortali: nam in peccato mortali existentibus non est dandum, vti nec impœnitentibus, *can. Illud superfluum Distinct.* 95. Quòd si dubitetur, an aliquis sit mortuus, administrari potest sub conditione, *Si non es mortuus.*

Effectus huius Sacramenti in primis est, remissio peccatorum, non tantùm venialium, vt quidam volunt, sed etiam mortalium: tum quia venialia sine Sacramento deleri possunt, nec ad ea tollenda requiritur infusio nouæ gratiæ, quæ tamen est effectus omnium Sacramentorum: tum quia Iacobus absolutè & generatim dicit, *& si in peccatis fuerit, remittentur ei*: tum quia in forma dicitur, *quidquid deliquisti* &c. tum denique, quia non solùm vinialia, se etiam mortalia dici possunt reliquiæ peccatorum, quas dicitur hoc Sacramentum abstergere. Nam fieri potest, vt quis confessionem ac communionem non ritè peregerit, & hoc ipsum nunc inuisibiliter ignoret; vel vt post confessionem ac communionem legitimè peractam incidat in peccatum mortale, idque etiam ignoret; ac proinde, cùm non possit illud delere per confessionem, expiabitur, & gratiam consequetur per hoc Sacramentum, dummodò sit attributus. Imò ad eum effectum, nempe ad peccatorum remissionem, quæ per Sacramentum pœnitentiæ non sunt expiata, peculiariter à Christo est institutum. Ex quo apertè sequitur, posse fieri vt re ipsâ saluetur aliquis per Extremæ Vnctionis Sacramentum, qui sine eo damnationem incurrisset. Nauar. *in Manual. cap.* 22. *nu.* 13. Alius effectus est, alleuiare infirmum ab ægritudine, si ita expediat. 6

Minister denique est solus Sacerdos, ritè ab Episcopo ordinatus, Concil. Trident. *Sess.* 14. *can.* 4. *de hoc Sacramento.* Colligitur satis ex verbis Iacobi, *Infirmatur quis ex vobis, inducat Presbyteros* &c. Nam licet vox illa, Presbyter, sit ambigua, & significet tam ætate quã dignitate maiorem, tamen in illis verbis Iacobi per Presbyterũ intelligi solũ Sacerdotem ab Episcopo ordinatum, definit Trid. *d. loco can.* 4. Vsus autẽ est ibi Iacobus numero plurali pro singulari, eo modo, quo dicimus, confitendum esse Sacerdotibus, cùm tamen sufficiat vni confiteri. Vetitum tamen est Religiosis administrare hoc Sacramentum: Clericis aut Laicis absque speciali licentia Presbyteri parochialis, sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ, cuius absolutio summo Pontifici reseruata est, *Clement.* 1. *in princ. iuncto* §. *finali De priuilegijs*: quod intellige extra necessitatem. 7

TITVLVS XVI.

De Sacramentis non reiterandis.

§. I. Quid sit Sacramentum.

1. *Variæ acceptiones nominis Sacramenti.*
2. *Definitio Sacramenti.*
3. *Signum quid & quotuplex.*
4. *Quid nomine signi & gratiæ in definitione intelligatur.*

CVm antea egerimus de Sacramento Ordinis, Confirmationis & Extremæ Vnctionis, & inter Sacramenta quædam reiterari seu iterum conferri possint, quædam non: ideo nunc dispiciendum quænam sint iterabilia, & quæ non; præsertim vt sciatur, quænam sacra Vnctio, de qua Tit. præcedenti, quæ in Sacramentis reperitur, sit iterabilis vel non.

1 Pro faciliori intelligentia sciendum, Sacramentum dici à Sacro, varijsque modis accipi. Primò, vt significat pignus à litigantibus in loco sacro depositum. Varro 1. *de Lingua Lat.* Secundò, vt significat iuramentum; diuino testimonio aut inuocatione alicuius rei sacræ confirmatum. Sic frequenter vsurpatur in Iure, non modò Canonico, sed etiam Ciuili, vt in *Authent. Sacramenta puberum Cod. Si aduersus venditionem, l. Miles §. ignominiosa D. De re militari*; & apud scriptores tam gentiles quã Christianos. Tertio, vt significat idem, quod sacrum arcanum. sic 1. *ad Timothi.* 3. Incarnatio vocatur *magnum pietatis sacramentum*. Quartò, extenditur ad designanda occulta mysteria, licet non sint sacra. sic *Apocalyps.* 17. res illæ occultæ significatæ per bestiam & mulierem vocantur *sacramentum bestiæ & mulieris*. Quintò, vt significat signum rei sacræ. In eaque significatione illud hìc accipitur: non quidem ita generaliter, sed prout significat signum rei sacræ perfectè sacrantis ac initiantis hominem.

2 Vnde & definiri solet, esse inuisibilis gratiæ visibilis forma, *can. Sacrificium 32. De consecrat. Distinct.* 2. vel explicatiùs, esse inuisibilis gratiæ visibile signum, ad nostram iustificationem institutum. Cathecismus Romanus de Sacramentis in genere *cap. 1. n. 3. in fine. Videatur canon multi 84. circa medium.* 1. *q.* 1.

3 Pro cuius definitionis intellectu faciliori Notandum, quòd, Signum sit res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliquid à se faciens

faciens in cognitionem venire, *can. Signum De consecrat. Distinct.* 2. Sic ex vestigio alicuius terræ aut niui impresso cognoscimus aliquem transiuisse.

Est autem signum duplex, scilicet naturale, quale est fumus respectu ignis; & ex institutione, eaque vel humana, vt hedera vini; vel diuina: & hoc rursus est duplex, aliud speculatiuum, aliud practicum. Speculatiuum dicitur, quod tantùm significat, & nihil efficit. hoc pacto serpens æneus erat signum Christi in crucem erigendi, & multa alia in lege Mosaica erant signa futurorum. Practicum dicitur, quod non solùm significat, sed etiam efficit & operatur. Huiusmodi est ablutio in Baptismo, quæ significat & efficit ablutionem internam animæ à peccato.

In assignata igitur definitione intelligitur signum diuinitus institutum practicum, sensibile aliquo sensu. Nomine autem gratiæ intelligitur gratia sanctificans & iustificans animam; & quidem perfectè, vt excludantur sanctificationes, quæ sunt solùm dispositiones ad perfectam sanctitatem: quales sunt sanctificationes vasorum, consecrationes altarium, aquæ benedictæ, & similium. 4

§. II. Quot sint Sacramenta.

1. *Sacramenta sunt septem.*
2. *Eorum quædam necessaria ad salutem.*
3. *Quædam voluntaria.*

SAcramenta nouæ legis sunt septem, à Christo instituta, nempe Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema Vnctio, Ordo, & Matrimonium. Conc. Trid. *Sess. 7. can.* 1. *De Sacramentis*, Conc. Florent. *in instructione Armeniorum*: quæ omnia crucis signaculo perficiuntur, *can. Nunquid De consecrat. Distinct.* 5. Et licet omnia necessiaria sint ad statum vniuersalem Ecclesiæ, eorum tamen quædam necessaria sunt ad salutem, alia verò non; sed sunt voluntaria, id est pro cuiusque arbitrio & voluntate suscipiuntur, Conc. Trid. *d. loco can.* 4. *c. Veniens x. De transactionibus* §. *sed notandum sub can.* 39. *remissionem* 1. *q.* 1. 1

Necessaria sunt Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, pœnitentia, & Extrema Vnctio, quia sine periculo salutis prætermitti, aut certè temerè negligi non possunt. Nam per Baptismum transimus in numerũ credentium, seu regeneramur ad vitam, & in eo Spiritus S. nos abluit, & plenitudinem tribuit ad innocentiam, *can.* 2. *De consecrat. Distinct.* 5. 2

absque eo verò nulla salus promittitur, *can. Nulla cum seq. de consecrat. Distinct.* 4. *can.* 1. *cum seq. De consecrat. Distinct.* 5. per Confirmationem augemur in gratia, roboramurque in fide, *can. Spiritus Sanctus De consecrat. Distinct.* 5. *can. Nullus ministrorum De consecrat. Distinct.* 4. *c. vnico* §. *per frontis De sacra vnct.* renati verò & roborati nutrimur diuinæ Eucharistiæ alimoniâ, *can. Omnis Christianus De consecrat. Distinct.* 1. *can. Qui recedunt, & can. De his* XXVI. *q.* 6. & dum per peccatum incurrimus ægritudinem animæ, per Pœnitentiam spiritualiter sanamur: quemadmodum & simul corporaliter, si animæ expediat, per Extremam Vnctionem, *can. Non potest De pœnit. Distinct.* 1. *& similibus.*

3 Voluntaria sunt Ordo, *can. Vbi ista Distinct.* 74. *can. fin.* §. *fin.* XXII. *q.* 4. & Matrimonium, *can. Vbi non est* XXX. *q.* 2. *c. Præterea c. Cùm locum* x *De sponsalib.* Per Ordinem Ecclesia gubernatur & spiritualiter multiplicatur; per Matrimonium verò corporaliter augetur. Conc. Florent. *d. loco.*

§. III. Quæ Sacramenta reiterari possint, & quæ non.

1. *Iterari non possunt characterem imprimentia, Baptismus, Confirmatio & Ordo.*
2. *Cætera possunt.*

1 EX prædictis septem Sacramentis quædam imprimunt characterem in animo indelebilem, hoc est signum quoddam spirituale & indelebile: & ideo ne illis fiat iniuria per reiterationem, quasi talem characterem non impressissent, sine sacrilegio reiterari non possunt, ut Baptismus, Confirmatio & Ordo, Conc. Trid. *d. loco, can. Sacrosancta can. Maius* 1 *q.* 1. *& alijs, & tit. Cod. Ne sanctum baptisma reiteretur*: adeò vt si quid in his administrandis incautè omissum fuerit, illud sine reiteratione reliquorum debitè & cautè supplendum sit, *c.* 1. *& vlt. h. tit.* Sin dubitetur, an eiusmodi Sacramentum non reiterabile collatum sit, non dicetur iteratum, si conferatur, *can. Si nulla De consecrat Distinct.* 4.

2 Alia verò Sacramenta characterem non imprimunt, quæ proinde reiterari possunt, vti de Extrema Vnctione patet ex Conc. Trid. *Sess.* 14. *can.* 3. de Eucharistia ex *can. Quotidie, can. Si non frequentius De consecrat. Distinct.* 2. de Pœnitentia (priuata scilicet) ex *c. Omnis* x *De pœnit.* nam secus de publica, *can. In capite Distinct.* 50. de Matrimonio denique ex

toto

toto *tit. Decretal. De secundis nuptijs.* Hinc itaque patet, sacram vnctionem, quæ in administratione Sacramentorum Baptismi, Confirmationis & Ordinis adhibetur, non esse reiterabilem; eam verò, quæ adhibetur in Extremâ Vnctione, esse iterabilem.

TITVLVS XVII.

De filijs Presbyterorum ordinandis vel non ordinandis.

1. *Illegitimè nati arcentur ab Ordinibus & beneficijs Ecclesiasticis.*
2. *Ratio huius.*
3. *Possunt tamen ingredi monasteria & ordinari.*
4. *Quoad Ordines maiores solus Pont. cum ijs dispensare potest.*
5. *Filius patri in beneficio succedere nequit.*
6. *Pœna eius, qui sine dispensatione est promotus ad Ordines.*

ANtea egimus de ætate & qualitate ordinandorum & præficiendorum. Quidam verò ordinari & præfici prohibentur atque impediuntur natalium vitio: de quibus sequitur. Quemadmodum igitur apud Ethnicos sancitum obseruatumque fuit, vt illegitimè nati, quamtumlibet sine sua culpa hanc labem contraxissent, honoribus & dignitabus indigni iudicarentur, vt latè tradit Tiraquel. *De Nobilitate cap. 15.* * ita iure optimo & qui- 1
dem potiori à sacris Canonibus constitutum fuit, vt ab Ordinibus arceantur in primis filij Presbyterorum, alijque illegitimè nati, *c. 1. & c. Ad hac 12. h. t.* Addidi, alijque illegitimè nati; quia etiam de ijs in Tit. agitur. Vnde idem titulus in 6. habet, *De filijs Presbyterorum, & alijs illegitimè natis.* Arcentur autem hi omnes ab Ordinibus & beneficijs Ec- 2
clesiasticis, tribus potissimùm de caussis: primò, ob excellentiam Sacramenti Ordinis, quæ non solùm personæ meritum, sed etiam originis honestatem exposcit, nec infamibus aut turpibus committi debet, *c. Inter dilectus x. De excessib. Prelator.* Secundò, in detestationem paterni criminis, quod ius plerumque etiam in filijs detestatur, *c. vergentis 10. x. De hæreticis.* Tertiò, ob timorem incontinentiæ paternæ, cuius imitatores futuri præsumuntur, *can. Si gens Anglorum Distinct. 56.* iuxta tritum illud,

Sæpè solet similis filius esse patri.

Si tamen

3 Si tamen tales ingrediantur monasteria, vel Canonici fiant Regulares, poterunt omnibus Ordinibus insigniri, *d. c. 1. h. t. can. 1. & can Nisi Distinct.* 56. à Prælatura verò abstineant necesse est, *d. c.* 1. nisi cum ipsis dispensetur per Pontificem. Et licet Sixtus V. quadam suâ constitutione prohibuerit illegitimos recipi ad religionem, illam tamen prohibitionem Gregor. XIV. aliâ sua constitutione sustulit.

4 Quòd si natos illegitimè morum honestas fecerit commendabiles, poterit etiam Episcopus cum eis dispēsare quoad minores Ordines, & quoad beneficia simplicia, *c.1.eod. in 6.* Piacesius 1. *p. cap.* 1. *n.* 60. non verò quoad Ordines maiores, nequidem virtute decreti concilij Trid. *Sess.* 24. *cap. 6. De reformat.* quia hæc irregularitas non oritur ex proprio delicto. Ideoque ad maiores Ordines, & ad maiora beneficia, veluti dignitatem, personatum, aut beneficium curatum, dispensare valet solus Pontifex, *d. c. 1. eod in 6. iuncto c. vlt. h. t.* Idque subinde fieri debere varijs tum exemplis tum auctoritatibus ostēdit Gratianus, *totâ Distinct.* 56. quia nullum parentis delictum filio innocenti imputari aut nocere debet, & vndecumque homines nascantur, si parentum vitia non sectentur & Deum colant, honesti & salui erunt, *can. Vndecumque d. Dist.* 56.

5 Cęterùm licet cum filio Presbyteri dispensetur, vt ad Ordines promoueatur, nequit tamen beneficium Ecclesiasticum habere in eadem Ecclesia, in qua pater aliquod habet, id enim est indecorum: imò ne quidem illi Ecclesiæ inseruire potest, cui pater immediatè tanquam Rector aut Vicarius perpetuus præfuit, quia videretur filius veluti iure hæreditario succedere patri, quod in beneficijs Ecclesiasticis enixè est prohibitum, *c* 1. *& alijs inf. De Præbendis*, Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 7. *de reformat.* Idque procedit etiam in filijs eorum, qui in minoribus sunt constituti: potest tamen, & quidem solus, in hoc Pontifex dispensare. Dixi, immediatè; quia mediatè potest filius Presbyteri succedere patri, quia tunc ob interiectam personam non potest videri ei iure hæreditario succedere: vti nec quando pater tantùm ministrasset in aliqua Ecclesia sine titulo, quo casu etiam non prohibetur filius ad eandem Ecclesiam immediatè promoueri, *c. Constitutus h. t.*

6 Quod si illegitimè natus sine dispensatione promoueatur ad Ordines, characterem quidem recipiet, non tamen Ordinis sic suscepti executionem. Similiter & à beneficijs, ad quæ indispensatus fuerit promotus, amouetur, *d. c. Constitutus*: nisi cum eo postea dispensetur à summo Pontifice, *c.* 3. 4. 5. *& ibi Glossa h. t.*

TIT.

TITVLVS XVIII.

De seruis non ordinandis, & eorum manumissione.

1. *Cur serui ordinari prohibeantur.*
2. *Pœna serui de facto ordinati.*
3. *Pœna Episcopi seruum ordinantis.*

EGimus de illegitimitate, quæ est impedimentum originis: sequitur de seruitute, quæ est impedimentum conditionis. * 1
Prohibentur itaque serui ordinari absque consensu dominorum suorum, nisi priùs ab illis libertatem fuerint consecuti, *cap.* 1. 2. *&* 5. *h. t. totâ penè Distinct.* 54. ne quando voluerint eorum domini, fiant ex Clericis serui, *can. Quicumque d. Distinct.* 54. & quia immunis esse debet ab alijs, qui diuinæ militiæ est aggregandus, vt à castris Dominicis, quibus nomen eius adscribitur, nullis necessitatis vinculis abstrahatur. Cæterùm de seruis ordinandis, vel non ordinandis, videatur insignis distinctio Glossæ, *ad c.* 2. *h. tit.*

Quòd si seruus de facto, qualibet calliditate aut fraude, ad sacros 2
Ordines irrepserit, deponitur, & domino suo restituitur, *c.* 2. *h. t.* & postquam de gradu cecidit, eius conditionis fit, cuius erat ante gradum, *can. Nulli d. Distinct.* 54. Pari ratione ab Ordinibus remouentur originarij (id est nati ex adscriptitijs, nempe ijs, qui colendo agro perpetuò addicti sunt) *can. Generalis, & can. Admittuntur d. Distinct.* 54. item curiales, id est, qui senatui adscripti sunt, aut simili conditioni obnoxij, sine dominorum voluntate, *can. Præcipimus ead. Distinct.* Sed nec liberti sine consensu patronorum ordinari possunt, *can. Quicumque libertatem & can. fin. ead. Distinct.* Natus verò matre ingenuâ, licet ex patre seruo, cùm non sit seruus, ordinari non prohibetur, *c. fin. h. t.*

Episcopus seruum inscio domino scienter ordinans, tenetur eum 3
reddere domino, cum duplici satisfactione: si verò seruum nescierit, tum qui testimonium perhibuerint aut supplicarint eum ordinari, simili redhibitioni tenentur obnoxij, *can. Si seruus d. Distinct.* 54. Si seruus scienter & non contradicente domino ordinatus fuerit, hoc ipso liber & ingenuus erit, *can. Si seruus seq. ibid.* si verò domino ignorante, licet ei intra annũ & seruilem fortunam probare & seruum suum accipere, *vt ibid. habetur.*

TITVLVS XIX.

De obligatis ad ratiocinia ordinandis, vel non.

1. *Cur ordinari vetentur obligati rationibus publicis reddendis.*
2. *Non etiam priuatis.*
3. *Non etiam debitores Reipubl. ex alia causa.*
4. *Quis excipere poßit de hoc impedimento.*

1 PRædictis similes sunt Syndici Vniuersitatum aut Collegiorum, tutores, curatores, actores, executores sententiarum aut testamentorum, procuratores, & id genus hominum, qui reddendis rationibus publicis, quæ hic ratiocinia appellantur, obligati sunt: hi enim ante officium finitum, & rationes redditas, ordinari prohibentur, *c. vnico h. t. can. Legem Distinct.* 53. tum quia curis ac negotijs ita distrahuntur atque inuoluuntur, vt Ordinum ministerio vacare nequeant; tum quia ex talium promotione nota aliqua infamiæ redundare posset in Ecclesiam: veluti si contingat eos doli in rationibus reddendis argui, aut præmoniti, ad fugiendam laicorum iurisdictionem, se curent in præiudicium creditorum ordinari, *d. c. vnico.*

2 Dixi, qui reddendis rationibus publicis, ob publicam scilicet administrationem, obligati sunt; quia si priuata sit administratio, non impedit ordinationem: nisi vel de dolo in administratione commisso lis mota esset, vel in procinctu mouenda, tum enim ante litis exitũ tales promoueri non possent; &, si de facto promouerentur, digni essent depositione, licet postea in caussa vincerent. Glossa & Archidiac. *in can. Tantis Distinct.* 81.

3 Non tamen ordinari prohibentur debitores Reipublicæ ex alia caussa, quàm administratione publica, veluti ex mutuo, locatione, conductione, emptione, & similibus, etiam obligatione adhuc pendente. Glossa & Archidiac. *in can. Praterea Distinct.* 51. vti nec administratores rerum Ecclesiasticarum; vel miserabilium personarum, aut cuiuslibet alterius piæ caussæ publicæ vel priuatæ, etiam administratione pendente.

4 De hoc autem impedimento Ordinum ad exemplum popularis actionis quælibet Ecclesiastica persona potest excipere, multoque magis is, cui reddendæ sunt rationes, aut sua interesse putat. Abbas *in d. c. vnico.* Finitur autem finità administratione ac rationibus redditis, *DD. communiter in d. c. vnico.*

TIT.

TITVLVS XX.

De corpore vitiatis non ordinandis.

1. *Exemplo priscorum sacerdotum apud Ethnicos corpore vitiati repelluntur ab Ordinibus.*
2. *Dummodò vitium sit impediens Ordinis executionem.*
3. *Quod declaratur.*
4. *De eo, qui sibi membrum aliquod sponte absciderit.*
5. *De eo, qui non culpâ suâ abscisionem patitur.*
6. *Modicus defectus impedimento non est.*
7. *Pœna sic ordinati.*

DE impedimento Ordinis, proueniente ex obligatione ad ratiocinia iam vidimus: agendum deinceps est de eo, quod prouenit ex corporis vitio, de quo *totâ Distinct.* 49. & 55. * Vt 1
igitur apud Ethnicos olim sacerdotes integri corpore esse debebant; & à ministerio Dei, ex præcepto legis veteris *Leuit.* 21. arcebatur habens maculam; item cæcus, claudus, grandi vel paruo aut torto naso, fracto pede, mancus, lippus, & similes (quorum defectus mysticè de vitijs animi intelligi pulcrè explicat D. Greg. *in can. Hinc etenim d. Distinct.* 49.) ita meritò sacri Canones corpore vitiatos ab Ordinibus repellunt: imò promoti aliquando deijciuntur, *c. Exposuisti 6. h. t.* sicut & à beneficio iam adepto, *vt inf. tit. De clerico ægrotante vel debilitato*; eò quòd incompositio corporis inæqualitatem indicet mentis, *can. vlt. Distinct.* 41. & natura membra componat, prout moribus animæ conuenit: ita vt, cuius deformis facies est, vix queat præditus esse bonis moribus & fœda facies malos mores significet, iuxta Rhasin Medicum.

Non tamen quodlibet corporis vitium, quod in antiqua lege à mi- 2
nisterio Dei repellebat, hodie impedit susceptionem Ordinum: sed illud in primis, quod Ordinis impedit executionem, aut insignem inducit deformitatem, & consequenter indecentiam, quæ in scandalum publicum vergere possit, *c. 2. & per tot. h. t.* Nec distinguendum, sponténe, an alieno facto vel casu, deformitas acciderit: nam à Gelasio Papa rescriptum fuit, *in can. fin. Distinct.* 55. ne is, cui per vim oculus ab alio excussus fuerit, ad sacerdotij gradum euehatur.

3 Dixi antè, Ordinis impedire executionē; quia quoad Ordines susceptos tantum inducitur irregularitas in illo actu Ordinis, qui vel ob insignem deformitatem, vel ob defectum impeditur vitio corporis. Couar. 1. *parte relect. Clement. Si furiosus De homicidio in princ. cum alijs, quos citat.* Hac ratione qui patitur vitium corporis, celebrationem impediens, nempe in ijs digitis, qui ad consecrationem & eleuationem sunt necessarij, solùm à Missarum celebratione abstinebit, non à Diaconatus vel Subdiaconatus ministerio: sicut nec à concionibus habendis, confessionibus audiendis, & alijs clericalibus officijs exercendis. Potest enim quis esse irregularis, ne promoueatur ad superiores Ordines, qui tamen non sit irregularis ad ministrandum in susceptis, vt ex Innoc. *in c. Ad audientiam* ✗ *De homicidio* tradit Piacess. *p. 1. cap. 1. n. 36.*

4 Quòd si quis sibi membrum seu membri partem aliquam propriâ culpa & voluntate absciderit, licet ea abscissio vsum Ordinis non impediat, nec grauem inducat deformitatem, ordinari tamen nequit, *can. Si quis absciderit, & similibus, Distinct.* 33. etiamsi membrum abscissum sit occultum: veluti in eo, qui sibi virilia præscidit, etiam sedandæ libidinis causâ, *d. can. Si quis absciderit, cum seq. c. 4. & 5. h. t.* cùm enim nemo membrorum suorum sit dominus, ne quidem causâ castitatis aut religionis licet sibi ipsi manus iniicere ad occisionē vel mutilationē alicuius membri. Hinc si quis, cùm Clericus esset, sibi membrum absciderit, deponitur, tanquam sui homicida, *d. can. Si quis absciderit.* Videatur Couar. *d. loco n. 6. & lib. 1. variar. Resol. cap. 2. n. 8. & lib. 2. cap. 1. n. 11.*

5 Similiter ordinari nequeunt, qui ab alijs talem abscissionem passi sunt, culpâ tamen suà: veluti quia iusserint aut rogauerint, aut quia rei illicitæ operam dantes tale membrum casu perdiderint, *arg. c. Dilectus, c. Ex litteris, & similium,* ✗ *De homicidio.* Videatur & Nauarrus in Manuali *cap. 27. n. 298.* Aliud dicendum, si à Medicis, vel à barbaris, vel à dominis aut parentibus suis sine propria culpa talem exsectionem quis patiatur, (nec hoc casu necessum est, eum virilia sua arefacta, vel in puluerem redacta, secum gestare, vt possit, si sit sacerdos, celebrare, vti ridiculè fabulantur quædam mulierculæ, Nauar. *in Manuali cap. 27. n. 20.*) aut fortuitò vel alieno facto digitum v. g. amiserit, si modò membri abscissio non impediat Ordinis executionem, *can. Si quis à medicis, cum tribus seqq. Distinct. 55. c. 3. 5. & fin. h. t.* Vt enim in illis peruersa voluntas iustè vindicatur, ita in his casus vel alienum factum veniam meritò tribuit & meretur, *can. Qui partem, & can. Lator d. Distinct. 55.*

6 Modicus tamen defectus aut modica deformitas non impedit susceptionem Ordinum: veluti macula in oculo, non priuans visu, nec notabilem deformitatem inducens, *c. 2. h. t.* vel carentia vnguis in pollice: item claudicatio eius, cui scipio in altari non sit necessarius, *can.*

Si quis

Si quis; iunct. a Glossa Distinct. 55. & lippitudo talis, ex qua non oriatur notabilis deformitas, Piacesf. *d.* 1. *p. cap.* 1. *n.* 34. Quis autem defectus aut quæ deformitas sit notabilis determinabit Episcopus, quandoquidem nulla certa regula in hoc constitui possit.

Quòd si corpore vitiatus, qui de iure ordinari non potest, de facto ordinetur, verè recipiet Ordinis characterem, sed non eius executionem, ex communi Theologorum & Canonistarum sententia. In hac verò irregularitate solus Pontifex dispensare potest, Piacesf. *d. loco n.* 60. *vbi alios citat.* Nec obstat *c. Significauit h. t.* quia potest intelligi de dispensatione Episcopi, auctoritate Apostolicâ ipsi delegatâ, præstita, vt docet Couar. *d. loco.* Ad minores tamen Ordines & simplex beneficium dispensare posse Episcopum tradit Piacesf. *d. n.* 60. 7

TITVLVS XXI.

De Bigamis non ordinandis.

1. *Ratio nominis.*
2. 3. 4. *Bigamia triplex, Vera, Interpretatiua, & Similitudinaria.*
5. *Ratio, cur bigami ab Ordinibus sacris arceantur.*
6. *Pœna bigami absque dispensatione ordinati, & Episcopi ordinantis.*

QVia inter cæteras irregularitates seu impedimenta ordinandorum non modica reputatur Bigamia, *c.* 1. *&* 2. *h. tit. can.* 1. *Distinct.* 32. *can.* 16. *Apostol. & seq.* ideo de illa nunc videndum est.

Vt autem Monogamus à μόνος & γάμος, quasi vnius mulieris seu vxoris vir, dicitur, ita etiam Bigamus, quasi duarum mulierum nuncupatur. 1

Solet verò ex Glossa *in c.* 2. *h. t.* triplex Bigamia cõstitui, Vera scilicet, Interpretatiua seu ex interpretatione iuris, & Similitudinaria seu per analogiam quandam. Vera, eaq; iuxta proprietatem nominis dicitur, cùm quis successiuè plures & legitimas habuit vxores, & cum eis copulam. Quod addo, quia si duas habuerit, & altera ante copulam fuerit mortua, non censetur bigamus, *arg. c. Debitum h. t.* 2

Interpretatiua est, quando non intercessit verè duplex matrimonium, sed virtualiter siue ex intentione: vt quando quis contraxit cum vna sola, sed vidua vel repudiata, *can. Si quis viduam Distinct.* 50. (sic tamen, quòd illa prius matrimonium consummauerit, nam aliàs non esset defectus significationis) aut cum corrupta ab alio per fornicatio- 3

nem, *can. Maritum Distinct.* 33. vel cum virgine, quam post commissum ab ea adulterium cognouit, *can. Si cuius & can. Si laici Distinct.* 34. *& ibidem Glossa*; etiamsi per ignorantiam id contigerit: vel si cum vna validum matrimonium contrahat, cum alia inualidum, siue antecesserit validum siue inualidum, Sanchez *de Matrim. Disput.* 49. *sect.* 2. *in* 3. *illat.* aut si cum duabus de facto & non de iure contrahat ob aliquod impedimentum: aut cum vna mortuâ alterâ, idque scienter vel ignoranter; secutâ scilicet copulâ: hoc enim in omni bigamia est necessarium. Si quis verò contrahat cum ea, quam ipse priùs cognouit, non censetur bigamus, *Glossa communiter recepta in c. fin. h. t.* & ibi Abbas *ac communiter DD.* Nauar. *in Manuali cap.* 27. *n.* 195. neque is, qui duxit vxorem alterius non cognitam, *d. c. Debitum h. t.*

4 Similitudinaria est, quam incurrit Ordine sacro insignitus, vel voto solemni astrictus, cum aliqua contrahens & consummans, *can. Quotquot* XXVII. *q.* 1. *c. A nobis h. t.* licet illa sit virgo: quia etsi neque de iure neque de facto contrahat cum duabus vel vna corrupta validè, tamen affectum habet contrahendi cum opere subsecuto, postquam per Ordinem sacrum vel votum solemne spiritualiter & similitudinariè contraxit cum Christo, *c. fin. h. t.* Quæ ratio bigamiæ cùm cesset in eo, qui minoribus tantùm initiatus est, contrahens inualidè matrimonium propter impedimentum aliquod, non mirum, si is non efficiatur irregularis, nec censeatur bigamus. Nauar. *d. loco.* Vnde & Innoc. Pont. *in d. cap. fin.* loquitur de Subdiacono, qui tenetur solemni voto castitatis, *c. A multis sup. De ætate & qualit. &c. & in c. Nuper h. t.* de Presbytero.

5 Arcentur autem bigami ab Ordinibus sacris, non ob peccatum; nam nuptiæ, etiam secundæ, tertiæ, vel vlteriores non sunt peccatum, *can. Acutius, & similibus, Distinct.* 26. sed ob aliam, eamque duplicem potissimùm rationem, vnam mysticam & primariam, alteram moralem & secundariam. Primaria & mystica est defectus perfectæ significationis Sacramenti, quæ est coniunctio Christi cum Ecclesia, ex Paulo *ad Ephes.* 5. estque vnius viri cum vnica sponsa: nam licet matrimonium cum corrupta contractum sit verum Sacramentum, per mutuum consensum repræsentans coniunctionem Christi & animæ iustæ: tamen quia in secundo matrimonio non est amplius vnica vnici, nec vnus vnius, *c. Debitum h. t.* ideo quoad significationem non est omninò perfectum Sacramentum, quia non significat coniunctionem Christi cum vnica & immaculata sponsa Ecclesia, *d. can. Acutius & d. c. Debitum.* Et ideo talis remouetur à Sacramento Ordinis, quia non debet pati defectum in Sacramento, qui Sacramenta administraturus est, prout patitur bigamus, qui diuisit carnem suam, *d. can Acutius & d. c. Debitum.*

Secunda ratio, & moralis est, quòd Clericus debeat esse hortator continen-

continentiæ & viduitatis; non possit autē esse hortator continentiæ & viduitatis, qui ipse coniugia frequentauit, *can. Vna & can. Qui sine crimine Distinct.* 26. quia de incontinentia eius præsumitur, *c. Praeposuisti Distinct.* 82. Hanc verò rationem non esse primariam, constat ex eo, quòd bigamus censeatur etiam ille, qui vnam vxorem habuit, sed viduam, vel alio modo corruptam, vt patet ex dictis. Non obstat, quòd concubinatus sit longè turpior, quàm bigamia, & ille tamen non remoueat ab Ordinibus: quia nihilominus bigamia ex natura signum est incontinentiæ magis diuturnæ, firmiusque inhærentis.

Quòd si verò bigamus ordinetur absque dispensatione, recipiet quidem characterem, non tamen poterit absque dispensatione in eo Ordine ministrare. Dispensare autem Episcopus non potest cum bigamis veris vel interpretatiuis, non solùm quoad sacros Ordines, *c.* 2. *& ibi Glos. & Abbas h. t.* sed nec quoad minores, aut primam tonsuram, aut beneficium etiam simplex, vt patet ex *c. vnico eod. in 6. ibique* Anchar. Franc. Conc. Trid. *Sess.* 23. *cap.* 17. *De reformat.* nec etiam quoad vsum minorum Ordinum, contra Nauar. quia communior sententia est, nullo casu posse dispensare. Abbas *in c.* 1. *h. t.* Suarez *De censur. Disp.* 49. sect. 6. & ita declarasse sacram Congreg. refert Piaces. 1. *p. cap.* 1. *n.* 6. vbi tenet Episcopum posse dispensare in bigamia similitudinaria, citans Abbatem, *in c.* 1. *Qui Clerici vel vouentes* &c. Quòd si Episcopus ordinet bigamum absque dispensatione, priuandus est potestate conferendi Ordines, vt patet ex *d. cap.* 2. *h. t.* non autem ipso iure suspensus est à collatione Ordinis, quem contulit. Garzias *De benefic. p.* 7. *cap.* 6. *n.* 6. *& seqq.* 6

TITVLVS XXII.

De Clericis peregrinis nō ordinandis.

§. I.

1. *Qui dicantur Clerici peregrini.*
2. *Illis non creditur, asserentibus se à suo Episc. promotos.*
3. *Admitti non debent, vt publicè rem diuinam faciant.*
4. *Ratio horum.*

INter eos, qui ordinari non debent, vel non facilè, vel ab executione Ordinum repelli, sunt Clerici peregrini, id est, ij Clerici, qui non subsunt iurisdictioni ordinantis, *totâ Distinct.* 71. Idemque dicendum de Laicis respectu Episcopi ordinantis, cui non subsunt, vt probat *cap. vlt. De temporib. ordinat. in* 6. vbi ait Pontifex: Nullus Episcopus absque superioris licentia homini alienæ dioecesis clericalem præsumat conferre tonsuram. Censetur autem Laicus esse sub iurisdictione illius Episcopi, à quo Chrismate inunctus est atq; confirmatus. 1

Quibus

Quibus modis verò subijciatur, quis Episcopo, ante diximus.

2 Clerico autem peregrino, iure-iurando asserenti se à suo Episcopo aliquos Ordines accepisse, & desiderare ad superiores promoueri, non creditur, *c. 2. h. tit.* Nec potest ordinari à non suo Episcopo, nisi litteras commendatitias & dimissorias adferat à suo; quarum exemplar descriptum est *Distinct.* 73.

3 Pari modo peregrinus Sacerdos, qui omninò ignotus est, admitti non debet ab Episcopo, vt publicè rem diuinam faciat & celebret, nisi per litteras vel testes probet se ab Episcopo suo ad Ordines promotum esse, *c. 3. h. t.* Inferiores verò Episcopo non possunt Clericum peregrinum in suas Ecclesias recipere absque Episcopi consensu, *c. vlt. h. t.* Imò ex valde longinqua regione Clerici, probare Ordines debent litteris, quinque Episcoporum sigillis munitis, *c. 1. h. t.*

4 Ratio horum omnium est in primis, quòd Episcopus non debeat immittere falcem in messem alienam, quia inde nasci solent discordiæ, *can. Illud Distinct.* 71. Deinde, quia Ecclesia suspectos habet Clericos peregrinos: solent enim esse criminosi, infames, excommunicati, fugitiui aut in exilium missi, vel alijs similibus obnoxij, affirmantes mentientesque se ordinatos à suis Episcopis.

Differt autem hic Titulus à Tit. *De Clericis peregrinantibus lib. 2. Decretal.* quòd hic agat de Clericis peregrinis, respectu Ordinum suscipiendorum; ille verò respectu litium, quatenus ratione peregrinationis gaudent vel non gaudent aliquibus litigantium priuilegijs.

§. II. De alijs quibusdam, qui ordinari non possunt.

1. 2. 3. *Ordinari prohibentur non baptizati, baptizati in ægritudine, rebaptizati & rebaptizantes.*
4. *Non confirmati.*
5. 6. *Mulieres & Hermaphroditi.*
7. 8. *Illiterati; & pœna sic ordinatorum.*
9. *Crimine aliquo infames.*
10. *Non habentes titulum.*
11. *Tituli nomine quid intelligatur.*

1 SVnt & alij, præter enumeratos, qui ordinari prohibentur: vt in primis is, qui non est baptizatus, quia baptismus est omnium aliorum Sacramentorum ianua & fundamentum, *c. 1. & 3. x De Clerico non baptizato, ibique* Abbas, *c. 2 De cognatione spirituali in 6.* Hostien. *in Summa huius Tit.* Nauar. *in Manuali cap. 27. n. 207.* Piacess.

1. p. cap. 1.

1.p.cap.1.n.19. * Secundò ordinari prohibetur baptizatus in ægritudine, *can. vnico Distinct.* 57. quia fides illius non est voluntaria, sed ex necessitate: nisi fortè postea ipsius studium & fides probabilis fuerit, aut hominum raritas exegerit, *d. can. vnico.* Item baptizatus apud hæreticos, *can. Qui in qualibet* 1. *q.* 7. si modò adultus fuerit, non infans: nam huic parentum error nihil officit, *can. Placuit cum seq.* 1. *q.* 4. * 2
Similiter nec rebaptizatus vel rebaptizans, *can. Cōfirmandū Distinct.* 50. iuncto *cap.* 2. *x De Apostatis.* Idque obtinet etiam in ignoranter rebaptizatis ac rebaptizantibus, *can. Qui bis & ibi Glos. quam vide, De consecrat. Distinct.* 4. Nec solùm hanc irregularitatem rebaptizatus in principio contrahit, sed & qui, postea quam scit se rebaptizatum, id ratum habet: imò is quoque, qui metu, cadente in constantem virum, rebaptizatus fuit; secus si per vim coactiuam. Sed & qui rebaptizanti ministrant Acolyti, Subdiaconi vel Diaconi officio fungentes, eadem irregularitate afficiuntur, *c.* 2. *x De Apostatis.* Et horum omnium dispensatio ad solum spectat Pontificem, qui vix cum illis dispensabit, vt religionem ingrediantur, *d. c.* 2. Licet videatur Episcopus posse dispensare cum rebaptizato ignorantiâ probabili, vel metu cadente in constantem virum, vt tenet Piacens. 1. *p. cap.* 1. *n.* 20. 3

Similiter ordinari nequit non confirmatus: Conc. Trident. *Sess.* 23. *cap.* 4. *De reformat.* Si tamen ordinetur, modò non ex contemptu faciat, nullam censuram incurret, Victoria *De Sacramento Ordinis n.* 232. Imò in tali casu nec ordinatum nec ordinantem peccare mortaliter, tradit Nauar. *in Manuali cap.* 22. *n.* 9. 4

Item mulier, tanquam Ordinis prorsus incapax, *c. Noua x De Pœnitentijs,* Archidiac. *in can. Diaconissam* XXVII. *q.* 1. Hostien. *in Summa huius tit.* §. *sed & præter*; *tenentq. Theologi & Canonistæ omnes.* Nec obstat, quòd legamus in Ecclesia fuisse Presbyteras, Diaconissas, & Episcopas, *can. Mulieres*, *can. Presbyteræ Distinct.* 32. *l. generali Cod. De sacros. Eccles.* quia eam appellationem non sunt sortitæ ab Ordine aliquo sacramentali, sed ex eo, quòd fuerint vxores eorum, qui Diaconi, Subdiaconi, Presbyteri vel Episcopi facti erant, & separatim vitam cœlibem agebant: vel eam appellationem sortitæ sunt à dignitate aut cura, sibi inter mulieres concessa & commissa: hoc enim pacto olim Presbyteræ dicebantur viduæ seniores; & Diaconissarum munus erat præesse foribus Ecclesiæ, per quas mulieres ingrediebantur. Idem docent Theologi & communiter Interpretes, *in can. Si testes* §. *Hermaphroditus* IV. *q.* 2. de Hermaphroditis, æquè vel magis participantibus sexum fæmineum, quia tales non sunt absolutè & simpliciter viri. Quòd si magis declinent ad sexum virilem, capaces quidem erunt Ordinis, tanquam qui simpliciter censeantur viri, *iuxta l. Quæritur D. De statu hominum*: ta- 5 6

men ob indecentiam & monstrositatem repelli debent, *can. 1. Distinct.* 36.

7 Sed & ab Ordinibus arcentur illitterati, id est qui nullam omninò litterarum scientiam, vel non eam, quæ ad Ordinis cuiusque susceptionem & executionem requiritur, habent, *c. Congregato sup. De elect.* idque ideo, quia Clericorum ac Præsulum Ecclesiæ est, lucem sapientiæ ac scientiæ alijs infundere, ac populum in via Domini erudire; quod præstare nequeunt illiterati. Adeo vt penitùs illiterato ne quidem prima tonsura conferri queat, *c. fin. De temporib. ordinationum in 6.* Concil. Trident. *Sess. 21. cap. 4. De reformat.* frustrà in hoc dispensante Episcopo. Quæ autem scientia sit sufficiens, Iudicis seu Episcopi arbitrio relictum est: nisi quòd hodie Concilium Trid. exactiùs & meliùs declaret, quæ & quanta litterarum cognitio in singulis Ordinibus requiratur: de prima tonsura, *Sess. 27. cap. 4.* quoad minores Ordines, *cap. 11.* & quoad Subdiaconatum ac Diaconatum, *cap. 13.* quoad Presbyteratum, *cap. 14.* quoad Episcopatum, *Sess. 7. cap. 1. & Sess. 22. cap. 2.*

8 Quòd si prorsus illitteratus ordinetur, recipiet quidē characterem, quia litterarum scientia licet sit de præcepto, non est tamen de substantia Ordinis: & conueniens pœna esse videtur, vt talis ab Ordinibus suspendatur, donec scientiam ad Ordinē sufficientem sibi comparauerit. Tollitur verò hoc impedimentū; primò, si scientia ad Ordinem requisita comparetur: adeò vt tunc non sit opus aliquâ dispensatione, quia cessante causâ cessat effectus: secundò, per dispensationem, quam tamen impartiri nequit Episcopus, eo quòd hęc irregularitas sit iuris Pontificij, nec in iure reperiatur talis potestas Episcopo data.

9 Præterea ordinari prohibentur grauiori aliquo crimine irretiti, vt Apostatæ, Hæretici, Schismatici, Simoniaci, Idololatræ, Adulteri, Incestuosi, Fornicarij, Raptores virginum, Sodomitæ, Periuri, Homicidæ voluntarij aut culpabiles, *c. 1. Continebatur c. De cætero inf. De homicidio & communiter DD.* Sub homicidio autem hîc continetur non solùm homicidium, ex quo mors sequitur, sed etiam abscissio membri, vt scilicet abscindens membrum hanc irregularitatem contrahat, Piacens. *p. 1. cap. 1.* Item Falsarij, Vsurarij, Fures, Sacrilegi, & alij similes, *cap. fin. sup. De temporib. ordinat.* Item Scurræ, Scenici, Ludicri, Seditiosi, Iniuriarum tenaces, Vltores, Adulatores, aleæ atque ebrietati dediti, *can. 3. cum seq. Distinct. 46.* alijque similes, de quibus vide *can. Infames VI. q. 7. & 1. q. 7. per tot.* Hi tamen omnes ordinari prohibentur, modò notorij sint, aut per sententiam, aut per confessionem in iure, id est, in iudicio factam, aut per euidentiam facti, quæ tergiuersatione aliquâ elidi non possit, *c. fin. x De cohabit. Clericorum.*

Insuper

Insuper solemniter & publicè pœnitentes, excommunicati maiori excommunicatione, Nauar. *in Manuali cap.* 27. *n.* 12. *&* 24. Suspensi ab Ordine: interdicti sub pœna suspensionis ab Ordinis sic suscepti executione, aut depositionis in perpetuũ: & durante excommunicatione, suspensione, vel interdicto, nequeunt ad superiorem ordinem ascendere. Nauar. *d. cap.* 27. *n.* 244.

Denique nullus ordinari debet sine titulo. Conc. Trid. *Seß.* 21. *cap.* 2. *De reformat.* adeò vt si Episcopus aliquem scienter sine titulo ordinet, vel det licentiam accipiendi Ordines ab alio, teneatur prouidere ordinato de alimentis, donec beneficium sufficiens illi contulerit, *c.* 2. 4. *&*. 6. *x De prebendis.* * Tituli nomine hodie intelligi debet in Regularibus professio, Zerola 1. *p. V. Dimissoriæ versic. ad quintum*; in Sæcularibus verò beneficium sufficiens ad viuendum honestè, vel sufficiens patrimonium aut pensio, *c. Tuis quæstionibus x De prebendis.* Conc. Trid. *Seß.* 21. *cap.* 2. *De reformat.* vbi statuit, ne quis deinceps Clericus sæcularis, quamuis aliàs sit idoneus moribus, scientiâ & ætate, ad sacros Ordines promoueatur, nisi priùs constet legitimè, habere eum beneficium Ecclesiasticum, ad victum honestum sufficiens: vt nec resignari eiusmodi beneficium queat, nisi factâ eius rei mentione, nempe quòd ad illius titulum sit promotus; nec admitti resignatio, nisi constito, quòd aliunde commodè viuere possit; vel nisi constet, eum verè patrimonium vel pensionem habere talem, quæ ad vitam sustentandam sufficiat: vt denique nec patrimonium, saltem non reseruato vsufructu; nec pensio, sine licentia Episcopi, alienari, extingui, vel remitti vllatenus possit, donec beneficium Ecclesiasticum sufficiens sit adeptus, vel aliunde habeat, quo vitam commodè toleret. Ratio huius est, ne Clerici in opprobrium & cum dedecore Ordinis mendicare cogantur, Conc. Trid. *d. loco.* Hinc non potest promoueri quis ad sacros Ordines sub titulo Capellaniæ vel Vicariæ, ad nutum amouibilis, vel alterius beneficij manualis, Garzias *De Benefic. p.* 1. *n.* 83. aut Commendæ, nisi sit perpetua.

TITVLVS XXIII.

De officio Archidiaconi.

1. *Quis dicatur Diaconus: nominis ratio, & munus illius.*
2. *Quis dicatur Archidiaconus.*
3. *Officium & munus illius in quibus consistat.*

ABsoluto tractatu ordinationum seu ordinandorum, & explicatis modis, quibus ad dignitates Ecclesiasticas promoueri contingit: nunc agendum est de dignitatum officijs, vt sciatur, quo pacto quisque in dignitate constitutus, officio seu munere suo fungi debeat. Quia verò Archidiaconus post Episcopum in Ecclesia Cathedrali dignitate maior est, *c. Ad hæc 7. h. t.* atque etiam potestate, cùm secundum Cardinalem, *in Clement. 2. De præbendis*, plura ex iurisdictione seu foro contentioso Archidiacono competant, quàm Archipresbytero, cui cura exercitiumque fori pœnitentialis potissimùm incumbit, vt patet ex *c. 1. & 2. h. t. & can. Perlectis §. Archipresbyter Distinct. 25.* ideo de illo videndum est primo loco.

1. Vbi notandum est in primis, Diaconi nomen esse generale, posseque etiam personis non Ecclesiasticis accommodari, ob generalem significationem verbi, à quo deducitur. Nam dicitur Diaconus à Græco verbo *διακονεῖν*, quod ministro seu famulor significat, & ad diuersa ministeria referri potest: vnde & Diaconi Latinè Ministri dicuntur, *can. Cleros Distinct. 2.* & eorum alij Sæculares, alij Sacri dici possunt. Sumitur tamen hîc nomen illud specialiter pro sacro, diciturque comparatione Presbyteri, cui ministrare, subseruire & subijci debet, *can. Legimus Distinct. 93.* in ijs, quæ traduntur *in can. Perlectis §. ad Diaconum Distinct. 25.* sicut in veteri Testamento Leuitæ, in quorum locum Diaconi successerunt, sacerdoti legis antiquæ ministrabant. Diaconus dum ordinatur, inquit Gregorius, solus Episcopus, qui eum benedicit, manus super caput illius ponit, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur, *can. Diaconus Distinct. 23.* & sub certis verbis ei traditur stola & codex Euangelij: stola quidem, quia Euangelium, quod per Christi iugum figuratur, lecturus est.

2 Inter Diaconos sunt, qui inseruiunt Presbyteris simplicibus, quibus subijciuntur, locumque digniorem cedere debent, *can. Peruenit, & similibus, Distinct. 93.* Alij verò inseruiunt Episcopo, qui proinde Archidiaconi, quasi Principes seu primi Diaconorum, dicuntur; sicuti Archiepiscopus dicitur Princeps seu primus Episcoporum, *d. can. Cleros Distinct. 21.* Aliterque Archidiaconus etiam oculus Episcopi vocatur, & vicarius eius reperitur, *c. 7. h. t.* tamquam qui quasi in specula & statione positus prospicere debeat actus totius Ecclesię, & ad Episcopum referre, *can. Diaconi Ecclesiæ & ibi Glossa, & alijs, Distinct. 93.* & ratione Episcopi, cui inseruit, dignior est Presbytero & Archipresbytero, non fungente eo officio, *c. inf. De officio Archipresbyteri.* Eique iure communi adhæret dignitas, quâ maior censetur Monasterijs ipsis & Præpositis eorum.

3 Quantum verò ad officium seu munus Archidiaconi attinet, præualent

ualent constitutiones & consuetudines Ecclesiarum, sicut & in alijs officijs, *iuxta c. Cùm olim sup. De consuetudine*: & eæ pænè tot sunt in officijs Archidiaconi, Archipresbyteri, Præpositi, & Decani, quot sunt Ecclesiæ: ijsque standum est, & maximè attendi debent.

Cessantibus verò consuetudinibus locum habent ea, quæ tum in *d. can. Perlectis Distinct.* 25. tum in hoc Tit. nostro, tum alibi passim in iure habentur: veluti quòd ipso iure sit vicarius Episcopi in omnibus, omnemque curam in Clero, tam in vrbe quàm extra vrbem habitante, habere debeat *c.* 1. *h.t.* quod & curam habeat animarum, *c. Cum in cunctis §. inferiora sup. De elect.* & Diaconis, Archipresbyteris, Presbyteris, alijsque Clericis sibi subiectis imperet: quòd tertio quoque anno visitare teneatur dioecesin, si Episcopus hoc munus per se obire non possit; & singulis annis propriam Ecclesiam, iuxta modum præscriptum à Concilio Trid. *Sess.* 24. *cap.* 2. *De reformat.* Eiusdem est audire iurgia singulorum, & cuncta, quæ correctione & emendatione indigent, corrigere atque emendare: nisi excessus sit grauis, ita vt maiorem poscat auctoritatem, *d. c. Ad hæc h. t.* Insuper curare debet, vt Ecclesiæ sartæ tectæ maneant & seruentur: vt vacante Ecclesiâ parochiali per substitutum aliquem cultus diuinus peragatur, Choppinus *lib.* 1. *De sacra Politia tit.* 8. *n.* 19. Item examinare & præsentare Episcopo ordinandos, de mandato tamen Episcopi; quoad examen scilicet, quandoquidem illud hodie ad Episcopum spectet ex Concilio Trident. Insuper examinare promouendos ad beneficia, eosdemque instituere in beneficijs, mittere in possessionem Abbates & Abbatissas. Aliaque similia sui muneris exequi debet, quæ quia varia sunt, siue ius commune siue consuetudo cuiusque Ecclesiæ Cathedralis spectetur, fit; vt interdum in vna Ecclesia plures Archidiaconi constituantur, prout in Cathedrali Leodiensi cernere licet.

Nemini tamen sine mandato & licentia Episcopi curam animarum committere debet, etiamsi consuetudo alia fuerit, *c.* 4. *h. t.* Similiter nec de iure communi excommunicare, suspendere, vel interdicere potest, *c.* 5. *h. t. iuncto c. licet inf. De pœnis*, licet de consuetudine id aliquando permittatur, *c. Dudùm sup. De electione.* Non potest etiam dare commendatitias seu dimissorias ad suscipiendos alibi Ordines, *c. Significasti h. tit.* Conc. Trid. *Sess.* 23. *cap.* 11. *De reformat.* Non potest etiam visitare monasteria, nisi in quantum ei consuetudo permittit, *c. Dilecto filio h. t.* Similiter non cognoscit hodie caussas matrimoniales & criminales, ex Concil. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 20. nec caussas concubinatus, *idem* Concil. *Sess.* 25. *cap.* 14. *De reformat.* Fructus & iura vacantium Ecclesiarum parochialium subinde ex consuetudine vel priuilegio habet; sic tamen vt interim onera adimpleri curet.

Ad Archidiaconatum promouendi, xxv. annis nati sint oportet, ac digni, qui saltem Diaconi sint, & ex Conc. Trid. *d. Seß. 24. cap. 12. De reformat.* Licentiati in Theologia vel Iure Canonico.

TITVLVS XXIV.

De officio Archipresbyteri.

1. *Quis Presbyter.*
2. *Qui Sacerdotes dicantur.*
3. *Ordinatio Sacerdotum, & munus illorum.*
4. *Sacerdotum distinctio.*
5. *Quis Archipresbyter.*
6. *Alius Vrbanus, alius Ruralis.*

POst Archidiaconum proximus dignitate & gradu in Ecclesia Cathedrali est Archipresbyter: ideo de eius quoque officio videndum est.

1 Quod vt melius intelligatur, sciendum, Presbyterum Græcè, Latinè seniorem dici: & quia cùm olim, tum etiam hodie in Republ. benè constituta senioribus dignitates & honores maiores deferri solent, *l. Vt gradatim D. De munerib.* ideo hoc nomen Presbyter, non solùm ætatis nomen est, verùm etiam dignitatis; & qui Sacerdotes vocantur, dicuntur Presbyteri, non modò ob ætatem vel decrepitã senectutem, sed ob dignitatem & honorem, quem acceperunt. *can. Cleros §. Presbyter. Distinct. 21.* Est enim venerabilis senectus, & gloria senum est canities, quæ sapientiam designat, *can. Porrò Distinct. 94.*

2 Sacerdotes verò dicuntur, quasi sacrum dantes, nomine veluti composito ex Græco & Latino, *d. can. Cleros §. Sacerdos, iunctâ Glos. ibid.* Atque ita Sacerdotis, sicut & Presbyteri, nomen generali notâ potest latius sumi, quàm pro eo, qui initiatus est sacro ordine, scilicet pro omni eo, qui quodlibet offert sacrificium: quo pacto Concilium Laodicenum *in can. vlt. Distinct. 32.* ostendit eas mulieres, quæ apud Græcos Presbyteræ appellantur, apud nos Latinos dici viduas seniores, vniuiras, & matricarias, & in Ecclesia tamquam ordinatas constitui non debere. Gentilium porrò sacerdotes dicebantur Flamines, *d. can. Cleros §. Sacerdotes autem*, vbi redditur ratio istius appellationis.

3 Ordinantur propriè Sacerdotes ad sacrificium; eorumque præcipuum munus & officium in ordinatione statuitur, conficere scilicet in altari Sacramentum, vel, vt aliàs legitur, Sacrificium Corporis & Sanguinis Domini, *can. Perlectis Distinct. 25. & alijs.* Qualiter verò ordinetur Sa-

tur Sacerdos seu Presbyter, traditur *in can. Presbyter Distinct. 23. & c. fin. sup. de Sacramentis non reiterandis.* Vnguntur non chrismate, vt Episcopi, sed oleo sacro. Vide Rationale Diuinorum officiorum lib. 2. cap. 12.

Sunt autem Sacerdotum alij, qui simpliciter Sacerdotes appellantur, alij Archipresbyteri, alij Chorepiscopi (quorum institutio & potestas non tantùm in Romana, sed etiam in alijs totius orbis Ecclesijs tanquam improba & superuacanea interdicta & sublata est, *can. Quamuis & can. Quod Episcopi Distinct.* 68. Alij Episcopi, alij Archiepiscopi seu Metropolitani, alij Primates, alij Patriarchæ, alij summi Pontifices. Gratianus *in princ.* 21. *Dist.* §. *inter eos.* vbi eam discretionem tradit introductam esse maximè à gentilibus, qui inter suos Flamines alios simpliciter Flamines, alios Archiflamines, alios Protoflamines appellabāt. 4

Dicitur verò Archipresbyter quasi primus seu princeps Presbyterorum vel sacerdotum, & à plerisque Decanus appellatur, *c. Ad hac sup. De officio Archidiaconi.* Etsi autem Archidiacono maior sit ordine, quando ille est tantùm Diaconus, tamen eo minor est iurisdictione & dignitate, spectato iure communi, *c. 1. & ibi Glos. h. t.* 5

Archipresbyterorum alius est Vrbanus, qui videlicet in ciuitate Episcopali omnibus presbyteris præest, & vicem Episcopi sibi deficientis sustinet, *c. Officium h. t.* Alius Ruralis, quem aliàs communiùs appellant Decanum Ruralem, quasi qui ruri, id est, extra ciuitatem Episcopalem, plebis ac Presbyterorum, reliquorumque Clericorum sibi subiectorum, curam habet, *cap. vlt. h. t.* Et hic in singulis ciuitatibus constitui debet ab Episcopo, *d. c. vlt.* Officium Vrbani optimè declaratur *in c. 1. 2. & 3. h. t.* Ruralis verò *in d. c. vlt.* 6

TITVLVS XXV.

De Primicerio eiusque officio.

1. *Nominis ratio.*
2. *Primicerij munus & officium.*

Dicendum nunc est de Primicerio, eiusque officio, quia is est primus in choro vel cantu, absente Archipresbytero. Panormit. *ad h. rubric.* & in aliquibus Ecclesijs est nomen certæ dignitatis, vt patet ex *c. Cùm accessissent sup. De constitutionib.* & ex iurisdictione facultateque animaduertendi in Clericos delinquentes, ei annexâ, *can. Perlectis §. ad Primicerium Distinct.* 25. quam non modò in sacerdotes inferiores, sed & in Canonicos & ipsos dignitate Ecclesiastica præstantes exercet, vt ex Glossa *Pragmat. sanct. in §. fin. tit. quomodo diuin. offic. sit celebr.* refert Choppin. *lib. 1. de sacra polit. tit. 3. n. 10.*

Deduci-

1 Deducitur autem Primicerij nomen à Cereo: cùm enim ante chartæ & membranæ inuentionem in pugillaribus, ceratis arborum libris & ce-folijs, aliáue materia, scriberetur, factum fuit, vt quæ in eiusmodi ceratis libellis, & per translationem etiam in alijs, scriberentur, in ceris scripta dicerentur; & quod in primo loco scriptum erat, in prima cera; quod in secundo, in secunda; quod in tertio, in tertia; & quod in po-stremo, in ima cera scriptum diceretur. Hinc etiam, quia is, qui pri-mus erat seu dignior, primus in albo scribebatur, *l. 1. D. De albo scribendo:* Primicerius dictus est, quasi primus in ordine ceræ seu scripturæ, & in omnibus ordinibus dignior: sic enim sæpiùs legimus, in Nouella 8. *Notariorum primicerium*, id est, primũ seu in matricula Notariorum pri-mò scriptum, & in Cod. lib. 12. *primicerium mensorum*, id est, inter men-sores primum, *primicerium ex corpore Decanorum*, *primicerium fabricæ*, *pro-tectorum, domesticorum*, *equitum.* Sic Augustinus vocat Stephanum, *pri-micerium Martyrum.* Is verò, qui Primicerium in quocumque ordine se-quebatur, Secundicerius, & sic deinceps, dicebatur.

2 Hinc igitur factum quoque est, vt, qui in Ecclesijs præficiebatur Diaconis, & alijs Clericis ac cantoribus instituendis ac docendis, ad cantum in choro destinatis, (& à Græcis χορολέκτης vel χοροδιδάσκα-λος dicitur, id est, Chori magister, Aristot. 3. *Polit. cap. 9.* & Plato *De legibus*) Primicerius dici cœperit, veluti primus in choro, & primus ratione cantus: alioquin non est primus simpliciter, cùm subsit Archi-diacono, *c. vnico h. t.* Aliter Cantor siue Præcentor, sub quo etiam Suc-centor est, vocatur, secundum Hostiensem *in Summa h. t.* eò quòd offi-cium cantandi Lectiones, Laudes, aliaque, seu eorum distributio ad canendum, illi incumbat, & similiter ordo ac modus canendi, pro tempore & solemnitate, præeatque in cantu. Ad eundem spectat de-terminatio delationis cereorum seu luminum: leues præterea castiga-tiones Clericorum, aliaque similia, de quibus in *d. can. Perlectis § ad Primicerium Distinct. 25. & in d. c. vnico h. t.*

TITVLVS XXVI.

De officio Sacristæ.

1. *Sacrista quis.*
2. *Videri eundem cum Thesaurario.*
3. *Officium illius.*

SEquitur proximè de officio Sacristæ. Sacrista dicitur à rerum sa- 1
crarum custodia; quasi sacris stans; & idem est, qui Sacrarius: vt enim locus, in quo res sacræ reponuntur & asseruantur, dicitur Sacrarium, *l. sacra §. sacrarium D. De rerum diuis.* ita qui rebus sacris præficitur, vocatur Sacrista, *c. vnico h. t.* * Videturque idem cum 2
eo, quem in Ecclesijs quibusdam Thesaurariũ vocant: aliter Cimeliarcha dicitur, *l. fin. in fine Cod. De bonis auctor. Iud. possiden.* & vtriusque idem videtur esse munus atque officium, nempe non solùm vasorum sacrorum & vestimentorum, sed etiam thesauri Ecclesiæ curam habere, vt colligi videtur ex *can. Perlectis §. ad thesaurarium Distinct. 25. & d. c. vnico h. t.* vbi dicitur subiectus esse Archidiacono, * & ad eius cu- 3
ram pertinere custodiam sacrorum vasorum, vestimentorum Ecclesiasticorum, seu totius thesauri Ecclesiæ (qui magis in vasis sacris & instrumentis Ecclesiasticis, quàm in pecunia numerata consistit) nec non quæ ad luminaria pertinent, siue in cera siue in oleo consistant. Videatur pleniùs *d. §. ad thesaurarium.* Ex quo, vt & ex antedictis patet, nudum habere officium, sine vllâ iurisdictione aut præeminentia, *Decis. Rotæ tit. de præbendis. Decis. 9. aliàs 153. in nouis.* Potest tamen ei per consuetudinem vel priuilegium attributâ iurisdictione dignitas accedere, *Rota ibid.* Idque ostendunt delegationes Pontificiæ Thesaurariorum Turonensis *in c. Ex tenore inf. De foro compet.* Linconiensis *in c. Significauit inf. De conuersione coniugat.* & Niuernensis *in c. Cùm olim inf. De officio delegati.*

TITVLVS XXVII.

De officio Custodis.

CVstos est quasi minister Sacristæ, *secundum Glossam & Panorm. ad rubric. h. tit.* ideo de eius quoque officio aliquid subijciendum est. Illud autem consistit in his, non tantùm ad horas Canonicas pulsare iussu Archidiaconi; sed & pallia & linteamina altaris, cunctaque vtensilia Ecclesiæ indesinenter custodire; lampades & laternam diligenter accendere, & extinguere, *c. 1. h. t.* panem & vinum omni tempore ad Missam præparatum habere, oblationes & eleemosynas singulis Clericis distribuere, *d. c. 1. & c. 2. h. tit.* Et hic vix vnquam videtur habere iurisdictionem, aut dignitatis vel minimam partem.

Cæterùm non est magna vis facienda in hoc, vel antedictis nominibus, eorumque officijs de iure statutis; sed omnia referri debent ad consuetudines Ecclesiarum, pro quarum diuersitate ista nomina variantur, & pariter eorum officia.

TITVLVS XXVIII.

De Officio & Potestate Vicarij.

1. *Vicarius vnde dicatur.*
2. *Alius Perpetuus est, alius Temporalis.*
3. *Perpetuus habet se ad instar beneficiarij.*
4. 5. *Temporalis non vtique.*

EGimus superiùs de ijs, qui deseruiunt Ecclesiæ nomine proprio: sequitur de ijs, qui deseruiunt nomine alieno; cuiusmodi sunt Vicarij.

Dicitur Vicarius à Vice, quòd vicē alicuius gerat: cùm enim
1 quis rebus suis interesse vel superesse non potest, Vicarium sibi in ijs constituit, per quem facta perinde habentur, ac si per ipsummet constituentem expedita fuissent, *iuxta c. Qui facit De reg. iuris in 6.*

Duplicis autem Vicarij in Iure Canonico potissimùm fit mentio:
2 vnius Perpetui, vt *in c. Ex parte h. tit. c. Extirpandis §. qui verò inf. De præbendis c. G. perpetuus inf. De fide instrument.* alterius Temporalis, vt *in c. Peruenit* ✠ *De appellationibus*. Perpetuus dicitur, qui canonicè, id est, auctoritate Episcopi constituitur in aliqua Ecclesia parochiali, cum certa & congruā portione annua, tanquam laboris & operæ mercede, ex prouentibus ipsius Ecclesiæ. Sic à sacris Canonibus permittitur habenti parochialem Ecclesiam, suæ vel dignitati vel præbendæ annexam, sibi substituere Vicarium idoneum & perpetuum, auctoritate Episcopi, modo antea dicto, *d. c. Extirpandæ §. qui vero, & c. De monachis inf. De præbendis, & similibus.* Videatur Conc. Trid. *Sess. 7. cap. 6. & 7. & Sess. 25. cap. 16. De reformat.* vbi idem permittitur Cathedralibus, Collegiatis seu alijs Ecclesijs, vel Monasterij beneficijs, aut Collegijs, aut pijs locis quibuscumque, quæ beneficia Ecclesiastica curata sibi vnita & annexa habent.

Licet autem mandatum pro arbitrio mandantis reuocetur, non po-
3 test tamen eiusmodi Vicarius perpetuus, semel canonicè, id est, auctoritate superioris constitutus, per proprium Ecclesiæ Rectorem aut eius successorem remoueri, aut portione assignatâ fraudari, *d. c. Extirpandæ §. qui*

§. *qui vero, Clement. vnica h. tit.* Imò nec Episcopus potest ei administrationem auferre, nisi iustis de caussis, vt colligitur ex *c. Ad hec h. t.* quia scilicet Vicariatus perpetuus nō habet se ad instar simplicis mandati, sed ad instar beneficij, & Vicarius perpetuus ipso iure beneficiarius censetur, *c. Perpetuus inf. De fide instrument. Glos. in c. 1. in V. in diuersis h. t. c. Michaël ij de filijs Presbyterorum*: eiusque officium refertur inter beneficia in *c. Postulasti sup. De rescriptis*; & penes eum est cura animarum. Abbas *in d. c. Extirpanda §. qui vero*: & ideo curatus primitiuus, vt aliqui vocant, non potest nec debet Sacramenta conferre. Hinc quoque fit, quòd Vicarius, sicut & quilibet in beneficio, auctoritate Episcopi sibi collato, institui debeat, *c. Ex frequentibus inf. De institut.* semelque institutus, non sit temerè & sine caussa ac præter iuris ordinem amouendus; vt nec aliquis beneficio priuandus est: quodque quis nequeat esse Vicarius in diuersis Ecclesijs, *c. 1. & 2. hoc tit.* aut sibi alium Vicarium perpetuum substituere, iuxta communem sententiam, sed per seipsum deseruire compellendus sit, per substractionem fructuum vel ipsarum Vicariarum, *c. vlt h. t.* Non obstante regulâ *in c. Qui facit De reg. iuris in 6.* quia non habet locum, quando industria personæ spectatur, vti in Vicario attenditur. Posse tamen ad tempus aliquod ex aliqua iusta caussa alium substitui, docet Abbas *in c. Clericos h. t.* Hinc etiam Vicario perpetuo cura incumbit animarum; in eoque iura, de Rectore parochialis Ecclesiæ constituta, etiam locum obtinent: veluti quòd infra annum à Vicaria obtenta, Presbyter fieri debeat, sicut parochialem obtinens, *text. in Clement. vnica h. t.*

Vicarius Temporalis est, qui in locum alicuius ad tempus substituitur, iustâ subsistente causâ, puta quia pluribus Ecclesijs, quas obtinet, simul deseruire nequeat, vt colligitur ex *can. Et temporis* XXVI. *q.* I. aut pluribus negotijs ratione sui muneris & officij distineatur Rector Ecclesiæ, vel ob peregrinationem, ægritudinem aut iustam absentiam ab Episcopo cognitam & approbatam, vel ob aliam aliquam caussam, veluti necessitatem aut vtilitatem Ecclesiæ, deseruire suæ Ecclesiæ non possit. 4

Cùm autem ad tempus dumtaxat hic Vicarius constituatur, non habet se ad instar beneficiarij, Glossa *in Extrauag. Ioannis 22. Execrabilis De prabendis*: sed iure penes Rectorem principalem manente, penes Vicarium solùm est functio & administratio, quam exercet nomine principalis, & quæ exspirat morte Rectoris principalis; ad cuius etiam nutum reuocari potest. Abbas *in d. c. Extirpanda inf. De prabendis.* 5

§. II. De Vicario Episcopi.

1. *Vicarius Episc. quomodo ab alijs distinguatur.*
2. *Dicitur & Officialis.*
3. *Necessariò constitui debet.*

CVm Episcopus, plurimis negotijs inuolutus, nequeat per se sufficere omnibus, ac spiritualibus potissimùm intendere debeat, Vicarium sibi constituat necesse est, vel vnũ vel plures, *can. In noua* XVI. *q.* 7. *c. Quoniam inf. De officio Ordinarij*, Anchar. *in Clement.* 2. *De rescriptis.*
1 * qui proinde Vicarius Episcopi, & quidem, more loquendi recepto, simpliciter Vicarius appellatur: de quo potissimùm hoc Tit. agitur, non etiam de alijs, qui licet reuera Vicarij sint Episcopi, vti Archidiaconus, *c.* 1. *c. Ad hæc sup. De officio Archidiac.* Archipresbyter, *c.* 1. *c. Officium sup. de offic. Archipres.* tamen non solent appellari Vicarij, quia nomen proprium, & administrationem habent ex præscripto ipsorum Canonum; nec sunt Vicarij constituti ab Episcopo, sed ab ipso iure, ratione dignitatis & officij quo funguntur. *
2 Aliter autem Vicarius Episcopi, si generalis sit, appellari solet Officialis Episcopi, & è contra, vt constat ex *d. Clement.* 2. *De rescriptis, iuncta Glos. ibid. in V. Officialis & in c. vlt. hoc tit. in 6. c.* 1. *&* 2. *eod. in 6.* vbi textus vocat eundem Officialem; & statim *d. c. fin.* dicitur disiunctiuè Officialis aut Vicarius generalis Episcopi.

3 Adeò verò necessum est, vt Episcopus sibi Vicarium constituat, vt, si id agere negligat, Metropolitanus seu Archiepiscopus supplere debeat: eoque deficiente antiquior Suffraganeus eundem coget. Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 16. *De reformat.* Tametsi autem Capitulum, Episcopo viuente vel absente, vel negligente, non possit Vicarium constituere: potest tamen, eo mortuo, vel electum ab Episcopo confirmare, vel alium eligere.

§. III. Qualis debeat constitui Vicarius.

1. *Debet esse probatæ vitæ ac doctrinæ.*
2. *Clericus, non laicus, nisi ex caussa.*

1 QVoniam ex facto Vicarij tenetur Episcopus, sibiq; imputare debet, si malum elegerit, *c. Ad hæc sup. De officio Archidiaconi*, Rebuffus *in forma Vicariatus n.* 188. ideo videndum, qualis debeat eligi.

Debet

Debet autem constitui Vicarius probatis moribus, ætate XXV. annorum, *arg. c. Cùm in cunctis §. inferiora sup. De elect.* idoneus, ac forensium rerum & caussarum peritus, *l. penult. Cod. De iudicijs, l. ad Rempub. D. de muneribus*: qui sit Doctor vel Licentiatus, saltem in Iure Canonico, vel aliàs idoneus, quantum fieri potest, Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 16. De reformat.* * Clericus, saltem primæ tonsuræ: non coniugatus, Franc. *in c. 1. h. t. in 6.* nisi certis casibus: veluti si Episcopus iurisdictionem temporalem habeat, cuius laicus est capax, non etiam spiritualis, *c. 2. De iudicijs*: aut adsit licentia Papæ, aut vrgeat necessitas. Assessorem tamen laicum Episcopus habere potest. Abbas, Felin. & alij *in c. De his & c. Decernimus inf. De iudicijs*: quia officium Assessoris est consulere, quod etiam in Ecclesiasticis facere potest laicus: licet de honestate potiùs sit Clericus adhibendus, si reperiatur idoneus, Felin. Dec. *in d. c. decernimus.* 2

§. IV. Quot modis constituatur Vicarius ab Episcopo.

1. *Constitui potest vel in spiritualibus tantùm, vel in temporalibus tantùm, vel simul in vtrisque.*
2. *Vnus, vel plures.*
3. *Vnus Generalis & aliter Foraneus.*

TRipliciter constitui potest: vel in spiritualibus tantùm, cuiusmodi sunt excommunicare, suspendere, interdicere, Sacramenta conferre, beneficia visitare, corrigere, aliaque similia; & talis Vicarij in spiritualibus fit mentio *in c. 3. De temporib. ordinat. in 6. & in c. 4. inf. De officio Ordinarij.* Vel in temporalibus tantùm, cuius administratio consistit in iudicio vel extra iudicium. Vel deniq; Vicarius est in spiritualibus & temporalibus simul: & hic Vicarius Generalis Episcopi appellatur *in c. fin. eod. in 6.* Creari que debet cum expressione spiritualium & temporalium simul: alioquin non esset generalis, si vel in spiritualibus dumtaxat, vel in temporalibus crearetur, *c. si Episcopus & c. Ecclesia De supplenda negligentia Prælat. in 6.* aut si simpliciter concederetur potestas administrandi. Videatur Rebuff. *in Praxi benef. tit. De forma Vicariatus Archiepisc.* Sic nec generalis diceretur, si constitueretur in aliqua speciali parte dioecesis, etiam in ipsa ciuitate, in qua residet Episcopus; sed diceretur foraneus & delegatus. 1

2 Secundò, potest Episcopus vnum vel plures Vicarios constituere, si id consuetudine receptum fuerit, aut si expressè agatur, vt plures constituantur: prout plures constitui expedit, quãdo Episcopus in diuersis territorijs dioecesin suam habet. Alioquin per simplicem constitutionem secundi censetur prior reuocari, *DD. in c. Clericos h. t.*

3 Tertiò, potest constituere vnum generalem, qui vices Ordinarij constituentis gerat in tota dioecesi, & ius dicat in loco ac tribunali, in quo consueuit ipse Ordinarius ius dicere. Sanchez *De matrim. lib.* 3. *Disputat.* 29. *q.* 1. *n.* 11. & talis est principalis, & dignitatem habere dicitur; licet non eam, quæ sit beneficium Ecclesiasticum, vel incompatibilis cum alia dignitate. Rebuff. *in d. Praxi tit. De Vicarijs Episcoporum:* alium verò constituere potest in aliqua certa parte dioecesis, extra ciuitatem Episcopalem, qui proinde vocatur Foraneus, nec dignitatem habere censetur.

§. V. De Potestate & iurisdictione Vicarij.

1. *Rationes, quibus asseritur Vicarium Episcopi esse delegatum.*
2. *Probatur, esse Ordinarium.*
3. *Satisfit rationibus contrarijs.*
4. *Officium Vicarij in spiritualibus.*

1 TAmetsi non desint, qui velint Vicarium Episcopi, licet principalis sit, non esse ordinarium, sed delegatum, Goffredus *in Summa h. tit. q.* 1. eò quòd eius iurisdictio morte Episcopi finiatur, sicut iurisdictio delegati re integrâ finitur morte delegantis, *c. Gratum, c. Relatum, c. Licet vndique inf. De officio delegati*; & vices Episcopi gerat, *c. Romana in princ. De appellat. in* 6. sicut delegatus fungitur vice delegantis, *l.* 1. *§. qui mandatam D. De officio eius &c. l. solet D. De iurisdict. omnium iudicium:* cùm tamen ordinaria iurisdictio, concedente mortuo, adhuc remaneat, & Ordinarius propriâ iurisdictione vtatur; & denique cùm ordinaria iurisdictio non possit ab Episcopo concedi, vt patet ex *can. A iudicibus* 2. *q.* 6. *l. & quia D. De iurisdict.* Glossa
2 *in cap.* 2. *V. statuitur inf. Ne Prælati vices suas vel Eccles. sub an. censu conc.* nihilominus verius videtur, Vicarium Episcopi, si sit principalis, habere ordinariam iurisdictionem, sicut habet Episcopus, cuius vices gerit, prout docet Sanchez *De Matrim lib.* 3. *Disput.* 29. *Glossa in c. Licet in V. Officialem eod. in* 6. *in c. Perlectis Distinct.* 25. *in V. iurgia DD. in c. Quoniam in plerisque inf. De officio Ordinarij &c.* 2. *De consuet. in* 6. quia etsi constituatur seu nominetur & designetur ab Episcopo, non tamen ab eo, sed ab ipso canone & iure iurisdictionem accipit, vt constat ex *c.* 2. *eod. in* 6.

in 6. ac proinde ordinariam, *d. can. A Iudicibus.* Confirmatur exeo, quòd idem tribunal & eadem iurisdictio sit Episcopi & Vicarij, *d. c. Romana & d. c. 2. & ibi Interpp. De consuet. in 6.* & propterea, licet à delegato appelletur ad delegantem, *c. Super quæstionum §. porro inf. De officio delegati:* tamen à Vicario seu Officiali Episcopi in ijs, in quibus est ordinarius, non ad Episcopum, sed ad Archiepiscopum appellatur, *d. c. Romana. d. c. 2. de consuet. in 6.* ne ab eodem ad eundem appellari videatur. Idem dicendum de Vicario Capituli, Sede vacante, & Vicario generali habentium iurisdictionem Episcopalem, vt tradit Sanchez *d. loco.* Et hinc fit, quòd Episcopus non possit reuocare aut impugnare, quod legitimè & canonicè gessit Vicarius. Rebuf. *in Praxi tit. de Vicar. Episcop. n. 40.*

Non obstant in contrarium allata: quia ideo iurisdictio Vicarij extinguitur morte Episcopi, quia illius iurisdictioni tanquam accessoria cohæret, & sic gerit vicem Episcopi: vt tamen non ab eo, sed à iure iurisdictionem accipiat, idemque cum Episcopo tribunal constituat, non diuersum: prout delegatus diuersum constituit à delegante, à quo suam iurisdictionem habet. Et ideo rectè à delegato ad delegantē prouocatur, sicut & ab Archidiacono, alijsque Prælatis inferioribus, rectè prouocatur Episcopus, non autem Archiepiscopus. Rectè etiam à Vicario Episcopi ad Episcopum appellatur, quoad ea, in quibus illius est delegatus: veluti quando illi diuisim & seorsim ab institutione committit aliquos casus, qua de re videatur Sanchez *d. Disput. 29. quæst. 1.* 3

Officium autē Vicarij in spiritualibus, de quo hoc Tit. Decretalium potissimùm agitur, in eo consistit, vt teneatur personis & Ecclesijs deseruire, vti colligitur ex *c. Prouideas 2. h. t.* curam animarum habere: ac propterea ab ordine iuris alienum dicitur, vt Vicariam quis habeat præter vnam, *d. c. 2.* & sit Presbyter necesse est, aut aliàs compellendus, vt fiat, per substractionem prouentuum vel ipsius Vicariæ, *c. vlt. h. t.* 4

§. VI. Quibus modis finiatur potestas Vicarij.

1. *Finitur morte Vicarij, item morte constituentis, vel eo excommunicato &c.*
2. *Item Episc. Ecclesiam suam deserente.*
3. *Et reuocatione.*

Finitur

1 FInitur primò, ipsius Vicarij morte. Secundò per mortem, vel etiam excommunicationem constituentis, *c. 1. h. tit. in 6. Glossa in Clement. vlt. De procuratoribus V. contestata*: ita vt nequidem ante mortem vel excommunicationem Episcopi constituentis caussas cœptas eo mortuo vel excommunicato, perficere queat, Speculator *De offic. Ordinarij §. 1. in V. auditores*, Glos. *in d. Clement. vlt. & in c. 1. De officio Vicarij in 6.* quia est prorsus idem tribunal vtriusque, eademque persona vtriusque reputatur, *c. 2. De consuet. in 6. c. Romana De appellat. in 6.* Ideoque cessante tribunali Episcopi per eius mortem, vel suspensâ eius iurisdictione per excommunicationem (quod euenit, quando est denuntiatus excommunicatus, aut notorius Clerici percussor) cessat quoque vel suspenditur tribunal seu iurisdictio Vicarij. Et in hoc differt Vicarius à Legato, cuius potestas non exspirat, quoad incœpta, morte delegantis, sicut nec per excommunicationem eiusdem. Ratio est, quia non idem est tribunal delegantis & delegati. Idem dicendum, Episcopo interdicto vel suspenso; ob eandem rationem, quando scilicet est denuntiatus; post Concil. Constantiense, nam antè retinet iurisdictionem.

2 Tertiò finitur, si Episcopus Ecclesiam suam resignet, aut ad aliam transferatur, aut suâ priuetur, vel ab ea remoueatur, vel Religionem ingrediatur.

3 Quartò, reuocatur eius commissio ab Episcopo constituente, vel eius successore: etiam sine consensu Capituli, sicut absque eius consensu constitui potest, Abbas *in c. Sua nobis h. t.* Debet tamen ipsa reuocatio ei significari: alioquin si reuocationem ignoret, valent per eundem gesta, donec ei innotescat. Quin etiam, si adsit communis error reuocationis, gesta per illum, etiam reuocationis conscium, valebunt, *arg. l. Barbarius D. De officio Prætoris*: in qua non attenditur ignorantia priuata, vt gesta valeant, sed communis.

§. VII. De officio Coadiutoris.

1. *Coadiutor quis.*
2. *Datur Episcopo, & quandoque alijs inferioribus.*
3. *Cum futura successione, nisi ex caussa, dari non potest.*

QVia subinde Episcopo datur Coadiutor, meritò, Vicarij officio explicato, de munere Coadiutoris aliquid subijciendum esset.

1 Dicitur Coadiutor is, qui alteri in subsidium, explendi officij caussâ, adiungitur. Quibus autem ex caussis, & quâ formâ detur

tur Episcopis & alijs superioribus, explicatur *in c. vnico De Clerico ægroto in 6.*

Non solùm verò Episcopo, sed etiam alijs inferioribus datur, si res exigat: veluti si morbo impediti superesse muneri suo non possint; vt de Rectore Ecclesiæ, leprâ; de Archidiacono, paralysi, laborantibus, rescriptum est *in c. 3. & fin. vbi latè* Abbas *inf. De Clerico ægrotante.* Nec enim occupatus infirmitate vel ægritudine aliquâ submoueri loco debet, ne afflicto addatur afflictio. 2

Coadiutorem tamen cum futura successione dari prohibet Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 7. De reformat.* ne sic inducatur votum captandæ mortis alterius: præterquam si Ecclesiæ Cathedralis aut Monasterij vrgeat necessitas, vel euidens vtilitas postulauerit Prælato dari Coadiutorem; qui tamen non aliter cum futura successione dabitur, quàm caussâ priùs à summo Pontifice diligenter cognitâ, & concurrentibus in illo qualitatibus, quæ à iure & Decretis Conc. Trid. in Episcopo & Prælato requiruntur: aliàs concessio Coadiutoris subreptitia censetur. 3

TITVLVS XXIX.

De officio & potestate Iudicis delegati.

§. I. Quis sit delegatus & quis delegare possit.

1. *Quis dicatur Iudex delegatus.*
2. *Delegare potest summus Pontifex.*
3. *Et ab hoc delegatus sub delegare.*
4. *Ampliatio.*
5. *Item quilibet Ordinarius rectè delegat.*

DIximus de ijs, qui vices alienas gerunt & in diuinis officijs & iurisdictione voluntaria: superest agere de ijs, qui vices alienas gerunt in iudicijs & iurisdictione contentiosa; quales sunt Iudices delegati, qui magnam affinitatem habent cum Vicarijs potissimùm foraneis.

Est autem Iudex delegatus, qui iurisdictionem contentiosam non suo iure, sed ab alio sibi demandatam & alterius nomine exercet, eius 1

ſcilicet, qui cauſſas, ad forum ſuum ſpectantes vel deuolutas, cognoſcere & dirimere non vult, aut non poteſt. Et ideo in Digeſtis appellatur Iudex, cui mandata eſt iuriſdictio, vt patet ex *toto tit. D. De officio eius, cui mandata eſt iuriſdictio*: diciturque proprium nihil habere, nec ſuâ vti iuriſdictione, ſed eius, qui mandauit aut delegauit, *l. 1. §. qui mandatam D. d. tit. l. ſolet 16. D. De iuriſdict. omnium Iudicum.*

2 Delegare verò poteſt in primis ſupremus Princeps, ac ſummus Pontifex, prout frequentiſſimè facit: tum quia, cùm ſit iudex omnium, non ſufficiat vnus omnibus audiendis; tum quia nimis ſumptuoſum foret remotioribus Romam proficiſci, ad cauſſas ſuas agendas. Secundò, delegare poteſt ille ipſe, qui à ſummo Principe vel ſummo Pontifice delegatus eſt, ſi fortè cauſſam ſibi delegatam per debilitatem vel occupationes cognoſcere nequeat, *c. Si pro debilitate 3. & alijs h. t. l. à Iudice Cod. De iudicijs*: & quidem ſiue ſuo coniudici, id eſt ſibi adiuncto delegato, ſiue alteri & extraneo vices ſuas poteſt committere, *c. Quamuis 6. h. t.* delegando ſeu, vt vocant, ſubdelegando vel principium vel medium aut finem cauſſæ ſibi commiſſæ, ſiue coniunctim ſiue diuiſim, hoc eſt vni vnam partem, & alij aliam, *c. Super quæſtionum in princ. verſic. Quòd ſi delegatus h. t.* quia hanc poteſtatem à iure habet, *c. Paſtoralis 28. eod. c. Si duo eod. in 6. text. in l. vnica in fine Cod. Qui pro ſua iuriſdictione* &c. Vide Marantam *Spec. aurei p. 4. Diſt. 5. n. 26.* Quòd ſi is, quem ſubdelegauerit, iniuncto munere fungi detrectet, compellere eum ad hoc poteſt, niſi ipſe malitioſè ſe exonerare ſtudeat: etiamſi aliàs, extra cauſſam delegatam, ſubdelegatus eſſet maior delegato: veluti ſi delegatus ſummi Pontificis ſubdelegauerit ſibi Epiſcopum ſuum, prout poteſt, etiam inuitum, *d. c. Paſtoralis in princ. & ibi* Abbas *penult. notab. & c. Sanè 11. eod.* quia in ea cauſſa maior eſt Epiſcopo ſuo, tanquam repræſentans perſonam ſummi Pontificis delegantis. Habere tamen debet in eo compellendo gradus ac dignitatis & perſonæ rationem, *d. c. Paſtoralis & d. c. Sanè,*

3 Sed quid ſi delegato ſuo mandauerit Pontifex, vt perſonaliter negotium exequatur? Nihilominus ſubdelegare poterit, dummodò partes conſentiant: præterquam ſi inquiſitionem fieri, vel Eccleſijs de Prælatis alijſue miniſtris prouideri mandauerit, quia iſtis caſibus induſtria & fides perſonæ electa videtur, *c. fin. §. is autem h. t. c. Is cui 12. eod. in 6.* vel nudum miniſterium commiſerit, veluti vt excommunicet, abſoluat, diſpenſet, pœnitentiam iniungat, in poſſeſſionem inducat, aut aliud quid ſimile agat: nam tali caſu, excepto legato Sedis Apoſtolicæ, non poteſt alteri vices ſuas committere; quia non iuriſdictio, ſed potiùs certum miniſterium ei committitur, *d. c. fin. h. t.*

Non poteſt tamen delegatus Principis ſubdelegare, cum poteſtate ſubdele-

subdelegandi, quia tametsi in iure reperiatur ei concessa potestas subdelegandi: non tamen reperitur concessa potestas dandi facultatem subdelegandi. In eoque distinguitur ab Ordinario, qui licet sit minimus, cùm habeat potestatem vniuersalem & ordinariam, potest delegare cum potestate subdelegandi. Posset tamen subdelegatus à delegato, sicut & delegatus Episcopi, committere aliquem actum caussæ absque iurisdictione, Piacens. 2. *p. cap.* 4. *n.* 8. *versic. subdelegatus.*

Tertiò, quilibet Iudex ordinarius, cùm iure proprio & in se ipso iurisdictionem radicatam habeat, delegare potest, *c. Cum Episcopus De officio Ordin. in 6. l. more maiorum D. De iurisdict. om. Iudic. l. Cognitio 4. §. cum propriam D. De officio eius cui mand. &c.* 4

§. II. Qua forma fiat delegatio.

1. *Fit delegatio vel ad vniuersitatem caussarum, vel ad certum aliquod genus.*
2. *Item ad vnam aliquam caussam vel plures.*

POtest quis alium delegare vel ad vniuersitatem, vel ad certum aliquod genus caussarum, v. g. quæ tali anno occurrent, quæ centum florenos non excedunt, quæ in tali territorio ventilantur, vel quæ oriuntur ratione mutui vel depositi. 1

Potest insuper delegare quis alium ad vnam aliquam caussam, vel ad plures, verùm certo numero definitas, veluti ad quinque vel sex. Rursus non tantùm vnus ad vnam aliquam caussam delegari potest, sed & plures: atque hi aut simpliciter, aut adiectâ hac clausulâ, *Quòd si non omnes interesse possint, alij nihilominus in caussa procedant*: aut denique hâc formulâ, *Vt omnes, aut duo, aut vnus procedat*, vti hodie fit frequentissimè. 2

§. III. Quinam delegari possint, vel non.

1. *Delegari nequit minor 20. annis, nisi ex caussa.*
2. *Delegandus à summo Pontifice debet esse in dignitate constitutus.*
3. *Ab Episcopo non vtique; & ratio diuersitatis.*
4. *Iudices Synodales.*

DElegari nequit minor viginti annis: nisi vel ex consensu partium, quo interueniente quis octodecim annorum delegari potest, vel à Principe non ignorante, quòd sit minor, delegetur, *c. Cùm vigesimum 41. h. t.* 1

41. *h. t.* Nam hoc ipso, quo Princeps vel Pontifex minorem sciens dat Iudicem, intelligitur habere eum idoneum, qui iudicet, *l. Quidam consulebant D. De re iudicata.*

2 Vt tamen delegatio à summo Pontifice, vel eius Legato, valeat, præter dictam ætatem, oportet delegatum non solùm esse Iurisperitum, & non suspectum, *c. Cùm R. Canonicus* 35. *h. t.* verùm etiam in aliqua dignitate vel personatu constitutum (licet non referat, an sit titularis, an Commendatarius, Chass. *ad Consuet. Burgund. tit. de suc*[illegible]*spurior.* 88. vel alicuius Ecclesiæ Cathedralis Canonicum; *c. Statutum in princ. De rescriptis in 6.* vel Priorem conuentualem, qui ad eum Prioratum non consueuerit per electionem assumi: vel Officialem Episcopi, seu eius Vicarium generalem. Nam Foraneus delegari non potest; sicut nec Religiosus, vel monastérij Prior claustralis, *Clement. 2. de rescriptis & d. c. Statutum.*

3 Potest verò Episcopus caussam aliquam delegare etiam simplici Clerico suæ dioecesis, *c. Cum Episcopus De offic. Ordin. in 6.* Ratio diuersitatis est; quia Episcopus meliùs nosse potest suorum Clericorum industriam, & an idonei sint, quàm summus Pontifex, vel eius Legatus: fieríque potest, vt Episcopus simplicem aliquem Clericum nouerit multò magis idoneum, quàm sit alius quilibet in dignitate vel personatu constitutus: & ideo *d. c. Statutum* non concurrit nec tangit Episcopos aut alios inferiores. *secundùm* Archidiac. *post* Innoc. & Hostien. *ibid.* At verò summus Pontifex, cùm longè absit, de idoneitate cuiusque iudicare debet ex præsumptione, ac proinde præsumit ad dignitatem promotos, vti dignitate, ita etiam moribus & scientiâ præstare cæteris.

4 Quia tamen ob malitiosam petentium suggestionem, & quandoque ob locorum disiunctionem, personarum, quibus caussæ mandantur, notitia vsque adeò haberi non potest, indéque subinde fit, vt Iudicibus non vndequaque idoneis caussæ in partibus delegentur: statuit Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 10. De reformat.* vt in singulis Synodis prouincialibus, aut dioecesanis aliquot personæ, saltem quattuor, quæ qualitates, *in d. c. Statutum* requisitas, habeant, & alioquin ad id idoneæ designentur, quibus, præter locorum Ordinarios, posthac caussæ Ecclesiasticæ ad spirituales, & ad forum Ecclesiasticum pertinentes, in partibus à Sede Apostolica & eius legato delegari possint. Videatus fusiùs dictum Concilium.

5 Tametsi autem actor Iudicem habere recusans in rei conuenti ciuitate vel dioecesi, possit alium in alia ciuitate vel dioecesi non propriâ impetrare, quando actor & reus sunt diuersarum prouinciarum, non tamen vltra vnam diætam siue vnius diei iter, *d. c. Statutum §. cum autem*

tem: quantumuis alioquin vsque ad duorum dierum iter reum trahere potuerit, *c. Nonnulli 28. sup. De rescriptis.*

§. IV. De officio Iudicis delegati.

1. *Officium & Potestas differunt.*
2. *Iudicis delegati officium est; primò, ne procedat ante præsentationem rescripti delegatorij.*
3. *Secundò, vt diligenter seruet formam mandati.*
4. *Ad connexa tamen fit extensio.*
5. *Dummodò sic non contraueniatur intentioni mandantis.*
6. *Tertiò, vt admittat exceptiones: & quæ illæ sint.*
7. *Quartò, vt intra annum exsequatur sententiam.*

DIfferunt Officium & Potestas, quòd Potestas latiùs pateat: nam licet quidquid est officij Iudicis, etiam potestati eius subijciatur: non tamen è contrà, quidquid Iudicis potestati permittitur, id subijcitur Iuris necessitati, *l. Non quidquid D. de iudicijs*: nam sæpè potest vnum facere, & alterum facere tenetur. Quia tamen pleraque, quæ Iudex facere potest, & ab eo in caussa fieri admodum expedit, etiam facere tenetur: ideo hic Tit. in Decretal. inscribitur, *De officio & potestate Iudicis delegati.* 1

Consistit autem officium & potestas Iudicis in primis in eo, ne procedat ante præsentationem rescripti delegatorij, licet sciat se esse constitutum Iudicem delegatum; & vt procedat post datam rescripti; quia ante præsentationem rescripti delegatorij non habet exercitium iurisdictionis, *c. Super eo 12. inf. De appellat. & ibi* Philippus *in vlt. Notab.* Felinus *in c. Sciscitatus 13. col. 8. sup. De rescriptis,* Rota *Decis. 19. de præbend. in nouis,* latè Flamin. *De resignat. benefic. lib. 7. qu. 5. n. 16.* Nauar. *De renun. consil. 6. nu. 1.* adeò quòd quamuis superueniat rescriptum, non validetur processus antea factus: quia censetur factus à priuato, dummodò tamen opponat & excipiat pars de rescripto non præsentato; aliàs valeret processus, Maranta *p. 4. Spec. aurei Dist. 14. n. 8.* 2

Secundò, vt diligenter seruet formam & tenorem suæ delegationis seu mandati: quia cùm nullum habeat officium, nisi quod in sua delegatione & mandato continetur, & hoc sit stricti iuris atque extraordinariæ iurisdictionis: non debet extendi vltra personas vel caussas in eo expressas, *c. P. & G. 40. h. t. & d. c. Super eo De appellat.* Ideoque constare de eo debet, inserto tenore suæ delegationis: aliàs nullus parere tenetur, nisi ostenso & probato mandato, nec sufficit simplex copia, *cap. Cum in iure 31. & ibi* Abbas & Felin. *hoc tit. & in cap. Præterea 2. inf.* 3

De dilationib. Barthol. *in l. 2. D. Si quis in ius vocatus*, &c. Maranta *d. p. 4. Distinct. 5. num. 59.* Eritque nullum, si quid egerit contra tenorem rescripti, *cap. Cùm dilecta sup. De rescriptis*, tanquam à non habente iurisdictionem, sed à priuato gestum, *c. Cum olim 32. h. t.* Et in hoc distinguitur delegatus ab Ordinario, quia hic non tenetur inserere suam iurisdictionem, quia semper pro ea præsumitur. Abbas *in d. c. Cum iure col. penult.* & ideo sufficit, quòd mandet nuntio, vt aliquem citet, siue verbo siue litteris, *text. in c. Cum dilecti 6. ibi vnicâ voce inf. De dolo & contumacia*, Maranta *d. n. 59.*

5 Ad connexa tamen & accessoria, etiamsi eorum in rescripto nulla fiat mentio, fit extensio, quia connexorum, vt dicitur, idem est iudicium, *c. Translato sup. de constitut.* & data alicui iurisdictione, ea quoque concessa intelliguntur, sine quibus iurisdictio explicari non potest, *l. 2. D. De iurisdict. omnium Iudic.* Ideoque, si cui caussa specialiter delegetur, poterit nihilominus delegatus citare partes, contumaces punire, eligere nuntium, eundemque si falsam relationem fecerit, punire; sicut & quemlibet alium impedientem, quò minùs caussa exitum aut progressum habeat, *c. 1. & c. Præterea 5. h. t.* & alia pleraque perficere, quæ ad expeditionem caussæ pertinent, quandoquidem hæc omnia delegatione contineantur, *d. c. Præterea c. Prudentiam 21. h. t.* Quamquam non minùs rectè omnes actus iudiciales expressè demandari possint, siue coniunctim siue sigillatim, *c. Super quæstionum 27. c. Pastoralis 28. h. t.* sicut & ipsa rei iudicatæ executio, *d. c. Pastoralis §. qui verò.*

6 Sic tamen seruare debet delegatus formam mandati, vt intentionem mandantis, quatenus fieri potest, potiùs sequatur, quàm verborum superficiem, *c. Super eo 15. h. t.* quia actus non debet extendi ad incognita seu non cogitata. Et si tribus v. g. specialiter delegatio alicuius caussæ facta sit, vnus eorum vel etiam plures, vno absente vel mortuo, nihil agere potest, vel possunt, *d. c. Prudentiam, l. Vno ex tribus D. De re iudicata*, quia iurisdictionem non habent nisi simul omnes, *c. Cùm caussa 22. & c. Vno delegatorum 42. h. t.* secus si adiecta sit clausula, *Quod si non omnes interesse poßint, alij nihilominus in caussa procedant*: nam tunc procedere poterunt, vbi de impedimento tertij, siue illud sit iuris siue facti, secundum communem, vel quòd requisitus interesse nolit, legitimè constiterit, *d. c. Prudentiam & ibi latè* Abbas & Felin. aliàs si procedant, antequam collega notificauerit ei suum impedimentum, processus erit nullus. Si etiam formula delegationis hoc modo concepta fuerit, vt omnes, aut duo, vel vnus procedat, tum singulis intelligitur concessa facultas procedendi in solidum, *c. Cùm super 23. h. t.* ita vt præuentioni sit locus, & alij cœptæ ab eo, qui præuenit, caussæ se vlteriùs immiscere nequeant: nisi fortè is infirmitate vel aliâ iustâ caussâ impediatur, quo minùs

nùs caussam finiat aut maletiosè prosequi detrectet, *c. Cum plures eod. in 6.*

Si verò nulla delegationi forma certa præscripta fuerit, delegatus seruabit formam præscriptam à iure communi, cùm in dubio non intelligatur Pontifex iuri communi derogare velle, *c. Ex parte 13. h. t.*

Tertiò, consistit officium Iudicis delegati in admittendis exceptionibus rationabilibus, procedendoque iuxta iuris præscriptum & æquitatem, nisi in litteris delegationis (quod tamen quoad exceptiones vel rarò vel nunquam fit) aliter caueatur, *d. c. Ex parte, c. Caussam quæ 18. sup. De rescriptis.* Variè autem potest contra delegatum excipi: veluti quòd non sit delegatus, quia non creditur talis, nisi suam delegationem probet. *d. c. Cum in iure*: vel quòd sit delegatus ab eo, qui delegare non potuit: vel quòd ipse delegari non potuerit: vel denique quòd eius iurisdictio exspirauerit; & sic de similibus. Quòd si verò diuersæ delegationis litteræ simul præsententur, vt sciatur, quid agendum, videantur quæ suprà diximus, *Tit. de Rescriptis* §. 5. de præferentia vnius præ altero. 7

Denique consistit officium delegati in exequenda intra annum sententia, à se lata, si sit delegatus Principis vel summi Pontificis, *c. Quærenti 26. h. t.* aut ab alio Iudice cum vniuersitate caussarum, eamque executionem potest delegatus summi Pontificis etiam ordinario Iudici demandare, *c. Significasti 7. c. Sanè 11. h. t.* ac cogere ad exequendum, licet is sciat sententiam iniustam esse: nisi efficere valeat apud delegatum, vt ab hoc onere liberetur, quia non cognitio, sed executio tantùm mandatur, *c. Pastoralis 28. §. quia verò h. t. & notat. in d. c. Sanè & c. Significasti.*

Dixi, aut ab alio Iudice cum vniuersitate caussarum; quia delegatus ab Ordinario inferiori summo Pontifice absque cognitione vniuersitatis caussarum sententiam suam exequi nequit: quandoquidem officium eius latâ sententiâ exspiret, & executio in eum, qui delegauit, reijciatur, *l. à diuo Pio D. De re iudicata c. 4. & ibi DD. inf. De foro competenti.* Et hoc de iure ciuili, quo ea, quæ sunt mixti imperij, delegari non possunt, *l. Iubere caueri 4. D. De iurisdict. om. Iudic. l. 1. D. De officio eui &c.* secus de iure Canonico, si potestatem exequendi habeat, prout hoc iure habere potest, quo ea, quæ sunt mixti imperij, qualis est executio, delegari possunt, *secundum Glos. in c. Quod sedem 10. De officio Iud. ordin.* Maranta *p. 4. Distinct. 5. principali n. 45. in fine*, Abbas *in c. Si quis contra clericum 4. De foro compet. col. vlt.* & hoc casu, quo inquam habet executionem suæ sententiæ, potest, sicut & Ordinarius, ex caussa ampliare vel minuere tempus, quod datur iudicatis seu condemnatis; *secundum* Abbatem *in c. Quod ad consultationẽ 15. De re iudicata*: aliàs verò id non potest, quia hoc esset imponere legem superiori seu deleganti,

ad quem

ad quem ſpectat executio, *c. Ex inſinuatione* 50. *inf. De appellat.* Maranta *d. loco n.* 46. *& ſeq.*

Differt inſuper delegatus ſummi Pontificis vel Principis à delegato ab alio Ordinario Iudice, quòd, vt antè diximus, ille ſubdelegare poſſit, hic verò non aliter, quàm ſi vniuerſa iuriſdictio ei mandata ſit, *l.* 1. *&* 2. *§. is quoque D. De iudicijs.*

§. V. Quibus modis finiatur officium & poteſtas Iudicis delegati.

1. 2. *Finitur morte delegantis & delegati.*
3. *Reuocatione.*
4. *Lapſu diei.*
5. *Finito negotio.*

1 Finitur primò re integrâ per mortem delegantis *c. Relatum* 19. *c. Gratum* 20. *c. Licet vndique* 30. *h. t. l. Et quas D. De iuriſdict. om. Iud.* Re autem non integrâ nequaquam exſpirat; vt ſi delegatus priùs cœperit vti iuriſdictione, etiam partem dumtaxat citando, *d. c. Gratum.*

2 Secundò finitur morte delegati, dum ſcilicet delegatio facta eſt perſonæ ſeu ſub proprio nomine delegati. *Gloſſa in c. Quoniam Abbas* 14. *h. t. & ibid.* Panormit. *n.* 3. *&* 4. alioquin ſi facta ſit dignitati ſeu ſub nomine dignitatis, quæ perpetua ſit, v. g. Rectori talis Vniuerſitatis, Decano vel Præpoſito talis Eccleſiæ, morte delegati non extinguitur, ſed tranſit ad ſucceſſorem, *d. c. Quoniam* Felin. *in c. Eam te De reſcriptis n.* 17.

3 Tertiò finitur reuocatione, re integrâ ſcilicet, quia regulariter omne mandatum re integrâ reuocari poteſt, *c. Venerabili* 37. *h. t.*

4 Quartò, lapſu diei, ad cauſſam decidendam præſtitutæ, niſi priùs ea dies conſenſu partium fuerit prorogata, *c. De cauſſis* 4. *& c. Conſuluit* 24. *h. t.* nam licet conſenſus priuatorum nequeat facere Iudicem, poteſt tamen veri Iudicis iuriſdictionem, priuſquam ea exſpirauerit, prorogare, *l.* 2. *§. ſed ſi iudex D. De iudicijs.*

5 Quintò, finito negotio, ſeu poſtquam delegatus functus eſt officio ſuo. Hoſtien. *h. tit. n.* 11. ſententiâ ſcilicet Iudicis delegati mandatâ executioni, quando eam executioni mandare poteſt, iuxta prædicta, *c. In litteris* 9. *h. t.* aut ſententiâ latâ, quando eam executioni mandare nequit.

§. VI. De Delegatis à iure ipso.

DElegati vel sunt ab homine, de quibus dictum est: vel sunt delegati iuris, id est, qui à iure delegatam iurisdictionem habent. Sic enim Episcopi quibusdam in casibus, aliàs Sedi Apostolicæ reseruatis, præsertim circa Ecclesias & Monasteria exempta, eorumque personas, auctoritate iuris sine alio mandato procedunt, tanquam delegati Sedis Apostolicæ, vt videre licet in *cap. Irrefragabili* 13. §. *cæterùm inf. De officio Ordin.* in *cap. Ad abolendam in fine inf. De hæreticis, c. vnico De Clerico ægrotante in 6.* ac varijs Conc. Trident. locis, vt *Sess. 5. cap. 1. & 2. Sess. 6. cap. 2 & 3. De reformat. Sess. 13. cap. 5. De reformat. Sess. 14. cap. 4. De reformat. Sess. 21. cap. 3. 5. 6. & 8. De reformat. Sess. 24. cap. 9. 10. 11. & 14. Sess. 22. in decreto de obseruandis & euitandis in celebratione Missæ, & cap. 3. 6. 8. 10. De reformat. Sess. 25. cap. 5. 8. & 9. De Regularibus, & cap. 9. & 14. De reformat.* Videatur Azorius *2. p. Moral. Institut. lib. 3. cap. 54.*

TITVLVS XXX.

De Officio Legati.

§. I.

1. *Quis dicatur Legatus.*
2. *Alij sunt Legati à Latere.*
3. *Alij Missi.*
4. *Alij Nati dicuntur.*

QVemadmodum Iudex delegatus vice ac munere delegantis fungitur, ita etiam Legatus vices summi Pontificis subit in prouincia sibi commissa: sequitur proinde vt de eo quoque agamus.

Dicitur autem Legatus summi Pontificis, qui fiduciariam & vicariam pro eo operam in aliqua prouincia vel regno sibi commisso subit, *c. Quod translatione 4. h. t.* 1

Legatorũ tria sunt genera, vt colligitur ex *c. penult. h. t. & c. 1. eod. in 6. & vtrobiq; Glossa.* Alij dicuntur Legati Laterales seu à Latere; alij Nuncij Apostolici seu Legati Missi vel constituti; alij deniq; dicuntur Nati. 2

Legati à Latere ex vsu Romanæ Curiæ dicuntur soli Cardinales, ab ipso summo Pontifice ex vrbe & Curia Romana missi, ad certam prouinciam administrandam, vel ad negotia cum Regibus, Principibus, aut aliqua Repub. tractanda. Ideo verò dicuntur Legati à Latere, quia quasi à latere Pontificis, cui adsistunt in consilijs & arduis, & veluti ex eius Senatu mitti solent. Nam Cardinales pars corporis Papæ censentur, & in locum Senatorum successerunt, *can. Ecclesia* XVI. *q.* I.

3 Legati Missi dicuntur, qui non emanant de latere Pontificis, nec è numerò sunt Cardinalium; sed quibus à summo dumtaxat Pontifice Legationis officium committitur: idque de consilio Cardinalium; quamuis sine eo possit Pontifex eos constituere & mittere, *c. Nouit & ibi* Abbas *h. t.* Licet autem constitui tales à summo Pontifice possint quicumque Clerici: solet tamen Prælatos tantùm huic muneri deputare.

4 Legati Nati dicuntur, qui dignitati suæ Ecclesiasticæ officium & munus Legati Apostolici annexum habent. Ideo Nati dicuntur, quia simulatque ad talem dignitatem eliguntur, eique præficiuntur, vnà etiam veluti nascuntur Legati. Talis in Anglia est Archiepiscopus Cantuariensis, de quo, *c.* I. *h. t.* item Archiepiscopus Eboracensis, *c.* I. *inf. De appellationibus*: in Francia verò Archiepiscopus Remensis, cuius est Regem Franciæ vngere, de quo *in c. Per venerabilem* §. *verum inf. Qui filij sint legitimi*: in Aquitania superiori Archiepiscopus Bituricensis, de quo *in c. vlt. inf. De maiorit. & obed.* & alij, quos recenset Azorius 2. *p. Moral. Institut. lib.* 5. *cap.* 27.

§. II. In quo conueniant hi Legati.

1. *Conueniunt in his, quòd egreßi vrbem accipiant singuli legationis insignia.*
2. *Quòd ordinariam iurisdictionem habeant.*
3. *Quòd valeant statuta condere, perpetuò duratura.*
4. *Quòd ex tenore litterarum pendeat potestas legationis.*
5. 6. *Legati benignè recipiendi ac tractandi; & pœna non admittentium.*

Conueniunt in primis, quòd simplici appellatione Legati veniant intelligendi, *Glossa in c. Statutum De rescriptis in* 6. *c. Priuilegium De verb. significat. eod.* quia vox Legati illis communis est.

2 Secundò, quòd mox atque egressi sunt vrbem accipiant Legationis insignia (quæ sunt equus albus, vestes rubeæ, frænum & calcaria deaurata. Hostien. *in c. Antiqua inf. De priuilegijs*) eisque vti valeant, dum ab vrbe mittuntur (sicut olim Proconsules, quibus æquiparantur,

parantur, *cap. 2. eodem in 6.* vrbem egressi insignibus Proconsularibus vti poterant, & exercere iurisdictionem, non contentiosam, sed voluntariam, *l. 2. D. De officio Proconsulis*) & rursus eadem ingressi vrbem deponant.

Tertiò, quòd in prouincijs sibi demandatis idem possint, quod Episcopus in dioecesi sua, habeantque ordinariam iurisdictionem, quam exercent iure suo, vt patet ex *c. 2. eod. in 6.* vbi vocantur Ordinarij, & comparantur Proconsulibus ac Præsidibus, qui olim erant ordinarij. Eorum autem officium est inibi vice summi Pontificis noxia euellere & dissipare, salutaria inducere & promouere: caussas item Prouincialium, quæ per appellationem aut simplicem querimoniam ad eos deferuntur, tanquam ad Iudices ordinarios, audire & cognoscere, *c. 1. h. t.* 2

Quartò, quòd circa ea, quæ ad iurisdictionem ipsorum pertinent, veluti ad mores componendos & vitia corrigenda, valeant statuta condere, etiam perpetuò duratura, ac vim habentia etiam post depositum Legationis officium, *c. vlt. h. t.* imò licet expediens videatur leges prædecessorum reuocare: insuper caussas ad se pertinentes delegare; sic tamen, vt huiusmodi delegati iurisdictio simul cum Legati officio extinguatur, nisi præmissâ citatione sit perpetuata, *d. c. vlt. & ibi* Abbas *cum Glossa.* Quòd si quis Legatus fuerit in diuersis prouincijs, potest in vna expedire negotia alterius, *c. Nouit h. t.* siue sint voluntariæ iurisdictionis (quia talia olim extra prouinciam tractare poterat Proconsul, *d. l. 2. D. De officio Procons.*) siue contentiosæ, *iuxta c. Olim inf. De iniurijs, & c. vlt. inf. De iudicijs,* Villadiegus *De Legato q. 5.* Nam licet aliàs quis inuitus extra prouinciam de iure communi ad iudicium trahi nequeat, *can. Neminem 11. q. 6.* tamen eo ipso, quo summus Pontifex, qui iuri communi derogare potest, Legatum ad plures prouincias mittit, censetur etiam concedere, vt negotia vnius in altera explicare possit. 3

Quintò, in eo conueniunt, quòd eorum potestas potissimùm ex tenore litterarum suæ Legationis pendeat: sic tamen, vt Legato constituto non credatur, nisi eas ostenderit, *can. fin. Distinct. 97.* Legato autem à latere, etiam ijs non ostensis, credatur: nisi fortè asserat, se à summo Pontifice habere potestatem maiorem solitâ, & maiorem eâ, quæ ex iure communi competit Legato, vel eam, quæ alteri præiudicet, Azorius *2. p. Instit. Moral. lib. 5. cap. 27. vbi testatur de communi.* 4

Postquam verò constiterit de Legatione & aduentu ipsius Legati, benignè recipiendus, tractandus, & honorandus est, sicut ipse summus Pontifex, cuius vicem gerit, *c. Cum venerabilis sup. De consuet.* eique necessaria in sua Legatione subministranda sunt, prout in consecra-

tione se facturos iurant Episcopi, *c. Ego inf. De iure-iurando*: nec vlla eis circa hoc potest suffragari præscriptio, *c. Accedentes inf. De præscriptionib.*

6 Quòd si quis Legatos Apostolicos non admiserit*, vel eis impedimento fuerit in officio Legationis, ipso facto excommunicationem incurrit, & loca eis subiecta interdictum incurrunt; cui tam diu subiacent, quamdiu in ea contumacia perseuerat, *c. 1. De consuet. in Extrauag. communibus.*

§. III. In quibus Prædicti Legati differant.

1. *Primò differunt potestate, præsente Legato à latere.*
2. 3. *Secundò quoad beneficiorum collationem & reseruationem.*
4. 5. *Exceptio.*
6. *Quæstio.*
7. *Limitatio circa prædicta.*
8. *Potest Legatus à latere in sua prouincia, quod Episcopus in sua dioecesi.*

1 TAmetsi in prædictis, & pluribus alijs, conueniant Legati: tamen in plurimis etiam differunt. * Nam in primis Legato à latere ex sua dignitate competunt quædam supra alios, ac maius imperium habet in prouincia sibi commissa, quàm alij, *c. Si Abbatem* 36. *§. huiusmodi De elect. in 6.* Ideoque, præsente eo, Legatus missus aut natus executionem suæ Legationis non habet, nec insignibus Legationis vtitur, *c. Volentes* 8. *h. t.* sicut nec Legatus natus iurisdictionem exercere valet, præsente Legato constituto, qui maioris est potestatis.

Insuper differunt quoad beneficiorum collationem, cognitionem caussarum exemptarum, confirmationem Episcoporum, absolutionem excommunicatorum ob Clerici percussionem in quibusdam casibus, vt tradit Glossa. *in c. 1. eod. in 6.*

2 * Et quidem quoad beneficiorum collationem differunt, quia Legatus à latere potest conferre beneficia propriè dicta, in prouincia sibi delegata, tempore Legationis suæ vacantia, *c. 1. & 2. eod. in 6. c. Si à sede De præbendis in 6.* etiam ad Papam deuoluta: Ioannes Andr. Goffr. Inno. Speculator *& alij, quos citat & sequitur* Azorius *2. p. Moral. Institut. lib. 5. cap. 28. q. 14.* etiam Canonicatus in Cathedralibus Ecclesijs; & cætera beneficia, quæ dignitates minores vocantur, nec per electionem conferuntur; & quidem sine consensu, imò & inconsulto patrono, ad quem spectat præsentatio, si sit Ecclesiasticus, *c. Dilectus h. t. & c. Cum dilectus inf. De iure patronatus:*

natus: etiamsi eorum collatio spectet ad Clericos, extra suam prouinciam existentes, quia in collationibus locus beneficij attenditur, *Clement. 1. De supplenda negligentia Prælat.* Si tamen habenti vnum beneficium conferat aliud, debet illius facere mentionem, aliàs nullius momenti erit collatio, *c. fin. eod. in 6.* licet diuersum sit in alijs collatoribus inferioribus, *Clement. 2. De officio Ordinarij.*

Præterea Legatus à latere potest suæ collationi reseruare beneficia 3
non vacantia, etiam in fauorem & gratiam certi alicuius Clerici: licet tribuere nō possit ius ad beneficium vacaturum, *iuxta* Glossam *in c. 1. h. t.* * Atque ideo potest quidem, non obstante tali reseruatione, vo- 4
luntatem mutare, & alteri conferre: non verò potest promittere vel conferre beneficium vacaturum, vt constat ex *c. 2. inf. De concessione præbendæ.* * Similiter nequit conferre aut sibi reseruare beneficium
iuris patronatus laici, ipso patrono inuito, quando ius patronatus 5
competit ratione dotationis, fundationis, èxtructionis, *d. c. Cum dilectus inf. De iure patronatus*: idque propterea, ne laici ab extruendis, dotandis ac fundandis Ecclesijs auertantur. Aliud proinde iuris erit, si competat ius illud ex præscriptione, consuetudine vel priuilegio, tunc enim cessat ea ratio. Ant. Butrius & alij *in d. c. Cum dilectus*, Gambarus *De officio Legati lib. 3. n. 242. & seq.*

An verò beneficia, quæ sunt iuris patronatus Clericorum & laico- 6
rum simul, ijs inuitis conferre vel reseruare valeat, dubitatur. Quidam affirmant; eâ ratione, quòd talia censeantur Ecclesiastica, eò quod dignius trahat ad se minus dignum, *c. Quod in dubijs inf. de consecrat Ecclesiæ*; quodq; ex societate Clerici cū Laico tota caussa iudicetur Ecclesiastica, Bartol. *in l. 1. D. De appellat.* Frederic. *& alij, quos citat* Azorius *2. p. Moral. Institut. lib. 5. q. 2. dubio 1. vbi refert ita olim fuisse iudicatum.* Alij verò negant, *arg. eorum, quæ notantur in c. 1. De iure patronatus in 6. & in l. Communem D. quemadmodum seruitus amittatur.*

Abstinere etiam debet à Prælaturis Cathedralium, Regularium, & Collegiatarum Ecclesiarum: similiter à dignitatibus Cathedralium maioribus, quæ per electionem conferuntur, *c. Deliberatione h. t. in 6.*

Vnâ verò reseruatione in aliqua Ecclesia vel de beneficio, ad alicu- 7
ius collationem spectante, factâ, & pendente, non potest interim aliam facere in eadem Ecclesia, vel de beneficio, ad collationem eiusdem spectante, *c. Præsenti & d. c. Deliberatione eod. in 6.* At finitâ seu sortitâ effectum primâ reseruatione, potest aliam facere, factâ mentione primæ; nam aliàs non subsisteret: vbi verò sortita effectum non fuerit reseruatio à Legato facta, ea exspirat exspirante Legatione. Cæterùm alijs Legatis hæc non sunt permissa, absq; speciali Pontificis mandato, *c. eod. in 6.*

8 Denique, vt alia omittam, Legatus à latere potest in prouincia sibi commissa, quidquid Ordinarius in sua dioecesi, & concurrit cum eo in collatione beneficiorum, *c.1.2. eod. in 6. c. Si à Sede De praebend. in 6.* etiamsi is sit Patriarcha; & cætera omnia exsequitur, quæ non sunt reseruata summo Pontifici: quia hæc non comprehenduntur in generali illius mandato; ideoque nec Episcopos transferre, nec vnam Cathedralem alteri subijcere, nec duos Episcopatus vnire, vel vnum in duos diuidere potest, absque speciali mandato, *can. Nisi specialis cum seq. can. Commutationis* v 11.*q.*1. Non etiam potest caussam specialiter à summo Pontifice alteri demandatam ad suam cognitionem trahere, vel sententiam ab eo secundum formam mandati latam irritare, *c. 2. h. t.* quia speciale mandatum derogat generali: neque de ea cognoscere, quam remisit ad summum Pontificem, *c. 5. h. t.* quia ex quo caussam retulit ad Pontificem, desijt esse Iudex illius. Casus autem reseruatos summo Pontifici videre licet tum apud Hostien. *hoc tit.* tum apud Piacen. *in praxi Episcop.*

§. IV. Quibus modis finiatur officium Legati.

1. *Finitur morte.*
2. *Reuocatione.*
3. *Tempore.*
4. *Caussâ.*

1 FInitur morte Legati, reuocatione, tempore & caussâ. Morte quidem Legati; quando eius personæ nominatim, siue expresso nomine personę Legati tantùm munus Legationis est commissum: nam tum commissio ea censetur personalis, & morte Legati extinguitur; nisi aliud ex subiecta materia vel verbis commissionis colligatur, aut commissio inutilis reddatur. Quòd si exprimatur nomen dignitatis vel officij, perpetuæ vel perpetui, sic vt detur successor, censetur commissio realis, & morte Legati non extinguitur, sed transit ad successorem in ea dignitate vel officio, quod non moritur, *c. Quoniam Abbas 14. sup. De officio delegati.* Si verò commissio fiat, simul expressis nominibus personæ & dignitatis, censent quidam attendendum esse, quod priùs est expressum: contrà alij existimant, eo casu commissionem semper esse personalem, ac proinde semper extingui morte Legati. Videatur Sanchez *lib. 8. De Matrim. q. 2. n. 20.*

Dixi

Dixi antè, finiri morte Legati ipsius; quia cùm habeat iurisdictionem ordinariam, quoad ea, quæ sibi iure suæ Legationis competunt, morte Papæ non extinguitur eius officium, *c. Legatos eod. in 6.* nisi missus sit ad Papæ beneplacitum, quod eius morte extinguitur, *c. Si gratiosè De rescriptis in 6.* Multò minùs extinguitur morte Papæ, si non ab eo, sed à Sede Apostolica, quæ nunquam moritur, missus fuerit, *d. c. Legatos*; vel si legatio ei competat ratione dignitatis, *c. 1. h. t.*

Reuocatione finitur, si reuocetur ab eo, à quo missus est, *c. Nouit & c. fin. h. t.* Si tamen ante egressum è prouincia, caussas aliquas delegauerit, & delegatus iudicium inchoauerit, poterit in eo procedere; & ab eo appellabitur ad Papam vel successorem ipsius Legati. Caussam vero à se vel Auditore suæ curię inchoatam non finiet ipse post egressum suum, sed successor eius, vel Papa, si alium non constituerit. Sede verò vacante Collegium Cardinalium non potest Legatum reuocare, nisi ex graui caussâ. An autem eo ipso reuocatus censeatur, quo summus Pontifex alium Legatum ad eius prouinciam mittit, quæsitum fuit. Affirmant quidam: alij negant, & quidem communiùs ac veriùs; tum quia non repugnat iuri, in eadem prouincia duos esse Iudices ordinarios; tum quia primus tutor non censetur eo ipso reuocatus, quo datus est secundus, *l. 2. Cod. De testament. tutela.* Valent autem gesta à Legato reuocato, antequam reuocatio ad eum peruenerit, *c. 1. De concess. prabenda in 6.* Nec reuocatus deponit officium legationis, nisi velit, priusquam substitutus prouinciam ingrediatur, *l. Meminisse D. De officio Procons.* 2

Tempore finitur, id est, lapsu temporis, ad quod Legatus constitutus est, *c. De caussis 4. sup. De officio delegat.* 3

Caussâ finitur, si expleta sit caussa, ad quam specialiter est constitutus. Non debet tamen è prouincia sibi decreta discedere, nisi veniâ à Papa impetratâ, aut hoc in litteris contineatur: sicut nec è contra reuocatus à Papa, & è prouincia egressus, debet ad illam redire sine nouo mandato. 4

TITVLVS XXXI.

De officio Iudicis Ordinarij.

§. I. Quis dicatur Iudex ordinarius, & à quo habeatur iurisdictio ordinaria.

1. Definitio

1. *Definitio seu descriptio Iudicis ordinarij.*
2. *Iurisdictio ordinaria à quo detur.*

QVoniam præcedenti Tit. egimus de vno genere Ordinariorum Iudicum, nempe de Legato, & antea etiam de Vicario Episcopi: meritò subijciendum est aliquid de officio Ordinarij in genere.

1 Iudex Ordinarius dicitur, qui propriam iurisdictionem habet, id est quam iure suo seu ex vi Ecclesiasticæ suæ Prælaturę vel magistratus, quem gerit, non autem alieno nomine exercet, *l. more maiorum D. De iurisdict. om. Iud. l. 1. D. De officio eius* &c. Eoque pacto differt à delegato & vicario foraneo, qui iurisdictionem alieno, non suo nomine exercent.

2 Iurisdictionem ordinariam primò dat canon seu lex: secundò summus Pontifex, & Princeps sæcularis, *can. à Iudicibus 2. q. 6.* & populus habens supremam potestatem: tertiò consuetudo, *c. Cum contingat inf. De foro competenti.* Sic Vniuersitates etiam Artium ex approbata consuetudine Iudicem sibi deligunt Ordinarium, Octau. Vestrius *in praxi sua lib. 3. cap. 3. n. 2.* Quartò priuilegium, *c. Nouit versic. non enim inf. De iudicijs.* Denique præscriptio.

Iudices verò ipsi Ordinarij, summo Pontifice ac Principe inferiores, iurisdictionem quidem suam ordinariam alijs demandare ac delegare possunt, vt antè diximus: non tamen tribuere vlli iurisdictionem ordinariam, *d. can. à Iudicibus.* nisi fortè tanquam legis ministri: quo pacto iurisdictionem ordinariam dare dici potest Episcopus, creando Officialem generalem, seu vicarium perpetuum instituendo, vel confirmando, vel conferendo beneficium, cui annexa sit iurisdictio de iure vel consuetudine.

§. II. Quinam iurisdictionem ordinariam habeant.

1. *Iurisdictionem Ordinariam habet in primis summus Pontifex.*
2. *Item Patriarchæ, Archiepisc. Episcopi &c.*
3. 4. 5. 6. *Iurisdictio Episcopi quatenus se extendat.*
7. *Item Ecclesiarum Collegiatarum Præfecti.*
8. 9. *Abbates & Priores in monachos; Abbatissæ in moniales.*
10. *Quinam prohibeantur esse Iudices ordinarij.*

Iurisdi-

IVrisdictionem Ecclesiasticam ordinariam habent omnes Ecclesiarum Prælati, *Glossa in c. 2. inf. De iudicijs:* * atque in primis 1
summus Pontifex, qui omnium Christi fidelium est Iudex ordinarius, *can. Aliorum, & pluribus alijs*, 11. q. 3. ita vt pro dioecesi propria habeat totum orbem Christianum, Felinus *in c. Gratia n. 2. versic. & de hoc alias inf. eod. per can. Cuncta per mundum d. q. 3.* Gonzales *ad Regul. 8. Cancell. in proœmio* §. 1. *n.* 8.

Secundò Patriarchæ, Primates, Archiepiscopi, Episcopi, in sua 2
quisque prouincia vel dioecesi, *c. 1. h. t. c. Non minus inf. De immunitate Eccles.*

Et quidem Episcopus in sua dioecesi est Iudex proprius fori Ecclesiastici, *c. Conquerente 16. h. t.* In spiritualibus iurisdictionē habet tam in 3
laicos, quàm in Clericos, *c. Nouit versic. cum enim inf. De iudicijs:* etiam in caussis criminalibus Ecclesiasticis, quales sunt caussæ hæresios, Simoniæ, adulterij, & similium: potestque, vbi opus fuerit, in criminibus ad forum suum spectantibus vindicandis, implorare brachium sæculare *d. c. 1. h. t.* vt si qua non possit ipse sufficienter punire censuris Ecclesiasticis vel alijs pœnis, per iudicem laicum sæuiori pœnâ ac corporali animaduersione vel etiam gladio puniantur. Nam vetitum est omnibus Clericis, ad sacros Ordines promotis, de pœna sanguinis aut membrorum mutilatione iudicare, vel consilium iudicantibus dare, vel sententiæ eorum subscribere, aut eiusmodi pœnam infligere, vt patet ex *c. Postulasti inf. De homicidio c. Sententiam sanguinis inf. Ne Clerici vel Monachi &c. & similibus.*

In Clericos verò suæ dioecesis habet iurisdictionem ordinariam, in 4
omnibus caussis, siue criminalibus siue ciuilibus, etiamsi nonnulli eorum alijs inferioribus iudicibus, veluti Decanis, Præpositis, aut Capitulis immediatè subsint: nec enim per hoc eximuntur à iurisdictione Episcopi, ne quidem in prima instantia, *arg. L. vlt. Cod. De iurisdict. om. Iudicum.*

Et hinc patet insigne discrimen inter Archiepiscopos & Episcopos, 5
quia Archiepiscopi non habent iurisdictionem ordinariam in subditos Episcoporum, vti nec Patriarchæ in subditos Archiepiscoporum, nisi certis quibusdam casibus, vel nisi eam ex consuetudine aut priuilegio in eos acceperint, vt antè dictum fuit. Si tamen inferiores Iudices, Episcopo subiecti, sententiam aliquam, veluti excommunicationis vel interdicti, in sibi subiectos protulerint, eam Episcopus vsque ad dignam satisfactionem inuiolabiliter seruare tenetur, *c. Cum ab Ecclesiarum & c. Ad reprimendam h. t.*

Potest etiam Episcopus in sua dioecesi de adulterijs, alijsque crimi- 6

Quantum autem ad officium Iudicum ordinariorum attinet, illud est varium pro eorum varietate: & ex antedictis de aliquibus intelligi potest.

Prohibentur fieri Iudices ordinarij, serui, fœminæ, nisi sint Reginæ, Principissæ, Comitissæ, vel habeant administrationem, vt Abbatissa. Item minor viginti annis, nisi fiat à Principe: ignari & improuidi: & denique qui famâ laborant, vt excommunicati, Schismatici, hæretici, & similes.

TITVLVS XXXII.

De officio Iudicis.

§. I. Quis sit Iudex?

1. 2. *Quis dicatur Iudex, & vnde.*
3. *Qui, & ex qua caussa, potestatem iudicandi non habeant.*

REctè deinceps sequitur de officio Iudicis in genere, prout est commune Iudicibus, Delegato, Legato, & Ordinario.

Dicitur autem Iudex, qui publicam habet de caussis & criminibus cognoscendi & iudicandi potestatem, quam iurisdictionem appellant. Dico, publicam; ad excludendum arbitrum, qui non est iudex, nec potestatem iudicandi publicam habet, sed priuatam, nempe ex consensu priuatorum, qui iudicem facere nequeunt. 1

Dictus verò est Iudex, quasi ius dicens populo, siue quòd iure disceptet. Iure disceptare est iustè iudicare: & ideo Iudex non est, si non sit in eo iustitia, vt expresse habetur, *in c. Forus §. in omni quoque negotio ins. De verb. significat.* 2

Potestatis autem iudicandi potest quis esse incapax, vel ex aliquo defectu naturali, vt furiosus non habens lucida interualla; surdus, mutus, impubes, quia iudicio caret: & talis defectus potest quandoque obijci, etiam postquam sententia transiuit in rem iudicatam, & quandocumque obijcitur, reddit iudicium retroactum nullum. Maranta 4. *p. Spec. aurei Dist. 16. n. 3.* vel ex accidentali & inducto per ius positiuum, vt quia sit infamis, seruus, excommunicatus, Senatu motus, *can. Infamis §. tria sunt III. q. 7. l. Cum Prætor §. non autem omnes D. De iudicijs, & ibi Glossa.* Et tum, si isti defectus sint notorij ac manifesti, possunt quandocumque opponi ad inualidandum iudicium, quando scil. sunt tales, qui ipso iure iudicium inualidãt: vt si Iudex sit seruus vel excom- 3

municatus, *c. Ad probandam inf. De re iudicata*, *c. Pia 1. De exceptione in 6. c. Sciscitatus 13. sup. De rescriptis*. Nam secus est de defectu infamiæ, quia si non opponatur in initio ante litem contestatam, valet processus & iudi ium, Maranta *d. loco*. Si autem isti defectus sint occulti, tunc distinguendum; vt per Abbatem & Felinum, *in d. c. Sciscitatus*.

§. II. Quod sit officium Iudicis.

1. *Iudicis est prouidere litiganti de aduocato.*
2. *Oportet esse virum bonum & probatæ vitæ.*
3. *Legisperitum &c.*

OFficium Iudicis latissimè patere, ait Iuriscons. *in l. 1. D. De iurisdict. om. Iudicum*: idque tam extra iudicium, quàm in iudicio: quod hic nimis longum foret singulatim explicare; & pleraque ex antedictis intelligi possunt. * Quibus addi potest, *ex c. 1. h. t.* eò quoque pertinere, vt si alter litigantium careat aduocato, iudex ei de aduocato prospiciat, *l. Nec quidquam §. aduocatus D. De officio Procons.* Sic etiam ad Iudicem spectat, prouidere, vt æqua fiat patronorum & aduocatorum distributio, *can. infames §. si verò, III. q. 7.* & vt sit aliquis ordo postulationum, prout præscribitur *in d. l. Nec quidquam §. obseruare*. Ad eundem spectat subuenire oppresso, iudicare pupillo egeno, defendere viduas, humilem & pauperem iustificare.
2 * Debet præterea esse vir bonus, ne fiat iudex alienarum culparum, qui grauatur pondere suarum. Nam durum est, vt, qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, is Iudex fiat alienæ. Debet etiam esse semotus ab omni fauore & odio, nec acceptor personarum vel munerum. *
3 Debet insuper esse legisperitus & secundum leges, consuetudines ac statuta, & secundum allegata & probata, non autem secundum priuatam sententiam, iudicare, *can. Iudicet III. q. 7. c. 1. iuncta Glos. sup. de Officio Ordinarij.*

§. III. De diuisione officij Iudicis.

1. *Officium Iudicis aliud nobile, aliud mercenarium.*
2. *Quid nobile.*
3. *Quid mercenarium; & discrimen vtriusque.*
4. *Alia differentia.*

1 OFficium Iudicis * diuidunt Interpretes in officium Iudicis nobile,
2 & mercenarium. * Nobile officium Iudicis vocant, quod non subseruit

subseruit vlli actioni institutæ, sed per se imploratur, & à Iudice exercetur auctoritate iuris, siue motu proprio, siue ad petitionem partis, licet nulla proponatur vel etiam competat ordinaria actio: veluti quando minor vel Ecclesia, læsa contractu aliquo, implorat officium Iudicis, vt in integrum restituatur, vel contractus rescindatur, *toto tit. D. De minorib. c. 2. inf. De in integrum restitut.* vel cùm quis petit, vt vicinus caueat de dammo infecto. Hoc autem Iudicis nobile officium subinde textus Iuris appellant *auxilium Prætoris*; interdum *merum Prætoris officium*.

Mercenarium Iudicis officium vocant, quod iuri & actioni institutæ subseruit, vt scilicet actio instituta meliùs procedat, & exitum habere possit: adeò vt cessante actione cesset officium illud: veluti cùm Iudex volentem agere alieno nomine iubet satisdare, id est promittere, datis etiam fideiussoribus, dominum rei in iudicio controuersæ ratum habiturũ, quidquid in iudicio eius nomine egerit, *tit. D. Rem ratam haberi*: aut iubet reum satisdare iudicatum solui. Hoc iudicis officium mercenarium Iuris textus appellat *merum Iudicis officium*, vt *Institut. De diuis. stipulat.* Interpretes tamen illud appellant *mercenarium*, quòd in eo Iudex non sit liber, sed sequi debeat naturam actionis propositæ: cui proinde officium mercenarium subseruire dicitur. Et hinc fit, quòd, cùm actionum diuersæ sint naturæ, diuersimodè etiam se habeat hoc Iudicis officium: nam in aliquibus, veluti in bonæ fidei actionibus, latissimè patet; in alijs verò, veluti stricti iuris actionibus, strictim concluditur, *§. actionum autem Instit. De actionibus*. 3

Sed & hoc discriminis est inter officium nobile & mercenarium, quòd in ijs, quæ petuntur officio Iudicis mercenario, non sit opus litis contestatione; in ijs verò, quæ petuntur officio Iudicis nobili, interdum opus sit litis contestatione, nempe quando officium nobile principaliter imploratur: exempli causâ, quando restitutio in integrum imploratur, opus est litis contestatione, quia tunc officium nobile pro actione proponitur, seu habet se instar actionis, in qua opus est litis contestatione, *c. 2. h. t.* Dixi, quando principaliter imploratur, quia secus est, si incidentur, puta ratione alicuius actionis institutæ. 4

TITVLVS XXXIII.

De Maioritate & Obedientia.

1. *Quid sit Maioritas.*
2.3.4.5.6. *Maiorem quem esse alio contingit quinque modis.*

7. *Ex Maioritate oritur obedientia.*
8. 8. 10. *Ea in tribus consistit.*

QVemadmodum in cœlesti Hyerarchia seu Ecclesia triumphante non omnes sunt pares potestate, dignitate, & ordine, sed differentes: ita in Ecclesia, personarum Ecclesiasticarum, seu ministrorum & Iudicum Ecclesiasticorum, de quibus antè egimus, diuersi ac distincti sunt ordines, & alij maiores, alij minores; eaque diuersitas necessaria est ad Ecclesiæ militantis debitam gubernationem, vt explicatur, *in can. Ad hoc Distinct.* 89. Eoque hic Tit. spectat, vt intelligatur, quid pro totius Ecclesiasticæ disciplinæ conseruatione minores seu inferiores Ecclesiasticæ personæ debeant maioribus & superioribus, & è contrà. * Vbi Maioritas nihil est aliud, quàm
1 excellentia vnius personæ præ altera, vel etiam vnius rei præ alia.

2 Potest autem aliquis esse maior alio varijs modis. Primò, ratione Ordinis: hoc pacto Diaconus maior est Subdiacono; Sacerdos Diacono, *c. Statuimus* 15. *h. t.* & Episcopus Presbytero, *c.* 2. *& c. Omnes* 4. *eod.* licet olim Presbyteri, qui in singulis ciuitatibus constituebantur, simul essent Episcopi, eoque sensu appellatio eorum aliquando in antiquis Canonibus confundatur.

3 Secundò, ratione Benedictionis aut Consecrationis, vt Abbas & Abbatissa Monachis & Monialibus, *c. Dilecta filia* 12. *& c. penult. h. t.* Sic Episcopus consecratus maior est solùm electo, & Ecclesia consecrata maior est solùm benedictâ.

4 Tertiò, ratione Administrationis, Iurisdictionis & Dignitatis. Sic Archidiaconus maior est Archipresbytero, *c. Ad hac sup. De officio Archidiaconi.* Similiter Cardinalis maior dignitate est Presbyteris, & cæteris Clericis Capellarum, titulo sui Cardinalatus subiectarum, etiamsi non sit Presbyter vel Episcopus, sed Diaconus dumtaxat, *c. His quæ* 11. *h. t.* Sic quoque Canonista maior est Legistâ.

5 Quartò, ratione Antiquitatis seu temporis. Sic priùs tempore ordinatus maior est posteriùs ordinato, *c.* 1. *h. t.*

6 Quintò, ratione excellentiæ ordinantis. Sic ordinatis à summo Pontifice aliquid deferendum est præ cæteris: licet per hoc non eximantur à iurisdictione sui Episcopi, *c. Per tuas* 7. *& ibi Glos. h. t.*

7 Ex eo autem, quòd quis sit maior alio, oritur obedientia, quam minor maiori debet, quæ, *iuxta Glossam in can.* 1. *Distinct.* 93. *in V. obedientia*, in tribus consistit. * Primò, in reuerentia exhibenda: sic *in*
8 *can. Non oportet ead. Distinct.* præcipitur, ne Diaconus, nisi ex iussione Presbyteri, sedeat, & similiter honoretur Diaconus à sequentibus, id
9 est Subdiaconis, & alijs inferioribus Clericis. * Secundò, in iudicio obeundo:

obeundo: reuereri enim & obseruare debet minor maiorem, eiusque parere iudicio, *c. 2. c. Sollicita 6. & similibus h. t.* nisi fortè minor ordine vel tempore sit maior iurisdictione & dignitate: hoc enim pacto, vt antè diximus, Archipresbyter & Presbyter, quamuis ordine maior fuerit Archidiacono, tamen eidem debet reuerentiam, ratione maioris administrationis, ipsi commissæ, *can. 1. Distinct. 25.* * Tertiò, in 10
mandato suscipiendo. Ita tamen præcepto & iudicio maioris obedire debet minor, dummodò eius iurisdictioni subiectus sit, *c. Pastoralis sup. De officio ordinarij*; & maior intra fines suæ iurisdictionis se contineat, *c. Legabatur 3. & c. Dilecti 13. h. t.* & rursus modò honesta & licita imperet: nam si quid aduersans iuri diuino aut naturali, aut scandalum pariens, imperet, iustè non obtemperatur; & habet locum regula illa Iuris ex *Act. c. 4.* Oportere Deo magis obedire, quàm hominibus, *can. Si Dominicis 11. q. 3. & similibus*: etiamsi quod præcipitur, aliàs iustum esset, si scandalum pariat: hoc enim ratio vitandi scandali operatur, vt tum cesset lex, dictans superiori obtemperandum, prout probatur, *ex c. Cum teneamur inf. De præbendis.* Vide Couar. *1. p. Relect. c. Peccatum De reg. iuris in 6. n. 7.* Prædictis limitationibus addit Glossa, *sub finem can. 1. Distinct. 93.* nisi inferior absoluatur ab obedientia superiori debita, vel per appellationem aut recusationem, aut moueat superiori controuersiam, aut denique superior deponatur.

TITVLVS XXXIV.

De Treuga & Pace.

1. *Treuga quid sit.*
2. *Induciarum & Treugæ discrimen.*
3. *Treuga duplex Conuentionalis & Canonica seu Legalis; & hæc Perpetua vel Temporalis.*
4. *Definitio Pacis.*

IVdicum Ecclesiasticorum, & maiorum, quibus obediendum esse diximus, est, subditos discordantes ad concordiam, quatenus fieri potest, reuocare, *can. 1. & totâ Distinct. 90.* ad concordiam verò per treugam & pacem deuenitur, *can. Studendum d. Distinct. 90.* ac proinde recto ordine sequitur Tit. *De Treuga & Pace.*

Est autem Treuga, secundum Hostiens. *in Summa huius tit.* securitas, 1
personis & rebus ad tempus præstita, discordiâ nondum finitâ. Et in Legibus dicitur Fœdus vel Induciæ, *l. Postliminium §. Induciæ D. De captiuis &*

2 *uis & postlim. reuersis.* * Differunt tamen Induciæ & Treuga, secundum Interpretes, quòd Induciæ sint ad modicum tempus; Treuga verò in longum tempus extendatur.

3 Treugæ duæ sunt species: vna Conuentionalis, quæ scilicet ab hominibus fit, & ex conuentione formam recipit, sicut & quilibet contractus, *l. 1. §. si conueniat D. Depositi.* Et hæc etiam hosti Romani imperij seruanda est, *can. Noli* XXIII. *q. 1.* si scilicet is quoque ex sua parte fidem seruet, *c. Peruenit 3. inf. De iureiurando, can. Si infidelis* XXVIII. *q. 1.* altera Canonica seu Legalis, quæ scilicet à Canone seu Lege introducitur. Et hæc vel est perpetua, vel temporalis. Perpetuam habent Presbyteri, Clerici, Monachi conuersi, peregrini, & rustici cũ animalibus rusticanis, quamdiu fuerint in agricultura; sicut milites, dum militant, *c. 2. h. t.* Temporalẽ habent omnes à feria quarta post occasum Solis vsq; ad feriam secundam ante ortũ Solis, ab aduentu Domini vsq; ad octauam Epiphaniæ, & à septuagesima vsque ad octauam Paschæ, *c. 1. h. t.*

Cæterùm neque cap. primum huius Tit. quod tempora induciarum præscribit, neque cap. 2. quod recenset personas, quæ tempore belli plenâ securitate gaudere debent, vsus obseruat. Alioquin pœna violantis inducias, *in d. c. 1.* est excommunicatio, si post tertiam monitionem non satisfecerit damno ob violationem illato. Violantis verò pacem publicam in imperio est bannum, de quo eiusque effectibus vide Tractatum Andreæ Gaill. *De Pace publica lib. 2.*

4 Pax verò est vinculum charitatis seu amicitiæ & concordiæ, *c. Nouit inf. De iudicijs;* vel, vt alij volunt, est finis discordiæ.

TITVLVS XXXV.

De Pactis.

§. I. Quid sit Pactum.

1. *Pactum quo modo à contractu & transactione differat.*
2. *Quid sit Pactum.*
3. *In quo à pollicitatione differat.*
4. *Pactum specialiter sumptum.*

PEr pacta & transactiones plerumque treuga & pax inducitur ac firmatur, Pacisque nomen à pacto seu pactione appellatum est, *l. 1. D. De pactis.* Ratio propterea ordinis postulat, vt de pactis & transactionibus agamus: eoque magis, quòd vocati in iudicium

cium, antequàm litem ingrediuntur, sæpiùs paciscantur aut transigant.

Differt autem Pactum in genere à Contractu & Transactione, sicut 1
genus à specie; vnde & de pactis primo loco tractatus instituitur. Nam contractus propriè tantùm eas conuentiones complectitur, quæ synallagma, id est vltrò citroque obligationem continent, vt sunt emptio-venditio, locatio-conductio, & similes: Transactio duntaxat eas conuentiones continet, quibus res dubiæ terminantur & finem accipiunt, & quidem aliquo dato, vel retento, vel promisso, vel remisso. At verò Pactum continet omnes contractus & transactiones; atque adeò promissiones & conuentiones qualescumque, siue contineant synallagma, siue non; siue rem transigant, siue non; siue pariant actionem, siue non: * ita vt nihil aliud sit Pactum in genere, quàm, vt ait 2
Vlpianus *in d. l. 1. D. eod.* duorum pluriúmue in idem placitum consensus. Vnde differt à Testamento, Codicillo, Legato, Fideicommisso, & ab omni alio, quod tantùm vnius voluntate constat: * & proinde 3
etiam à Pollicitatione, quæ est solùm offerentis promissum, *l. 3. D. De pollicitat.* Vnde etiam cum absente Pollicitatio esse potest, Pactum verò non, nisi sit aliquis præsens, qui nomine absentis acceptet seu consentiat: licet interdum Pollicitatio pro pacto sumatur, *l. 5. Cod. De contrahenda & commit. stipulat.* Dicitur, in idem placitum, id est in eandem conuentionem. Nam Placitum idem significat quod Conuentio, *l. Vix certis 53. D. De iudicijs, in verbis,* contra placiti fidem, *& l. 4. D. De seruitutibus:* vt proinde non sit necesse addere expresse, ad idem placitum dando, vel accipiendo, vel promittendo, vel remittendo, quia hoc in vocabulo, placitum, includitur, sicut in conuentione.

Aliàs specialiter sumitur Pactum, prout à transactione & contra- 4
ctibus, tam nominatis quàm innominatis, distinguitur: & tum sumitur pro conuentione, quæ fit super re certa & gratuitò, id est animo donandi. Nam licet pactum etiam fieri possit ob caussam, tamen naturà suâ, quæ magis spectari debet, est gratuitum; licet de facto & actu possit esse non gratuitum. At verò transactio semper fit ob caussam, & de re incerta, vt postea dicetur. Hinc ille versus:

Incerta de re transactio dicitur esse,
Sed fiunt certa pacta fauore rei.

§. II. De diuisione Pactorum.

1. *Pactorum alia publica, alia priuata: item alia expressa, alia tacita.*
2. *Priuatorum alia iuris gentium, alia legitima.*
3. *Alia in rem, alia in personam.*
4. *Alia nuda, alia non nuda seu vestita.*

5. *Ex nudo pacto iure ciuili non dari actionem.*
6. *An detur Canonico.*

1 PActorum alia sunt Publica, alia Priuata. Rursus alia sunt Expressa, alia Tacita. Expressa sunt, quæ vel re, id est inter præsentes habito tractatu, vel per epistolam vel per nuntium fiunt, *l. 2. D. h. t.* Tacita sunt, quæ nec re, nec per epistolam, nec per nuntium fiunt. Et ideo si debitori reddiderim cautionem, id est chirographum, videor cum illo conuenisse, ne petam, profuturamque ei conuentionis, id est taciti pacti, exceptionem placuit, inquit Iurisc. *in d. l. 2.* Sic item inuecta & illata in prædium vrbanum, censentur ex tacito pacto pignori obligata locatori, pro mercede habitationis.

2 Rursus Priuatorum Pactorum alia sunt Iuris-gentium, alia Legitima. Iuris-gentium Pactum est, quod solo iuris-gentium iure, seu solâ æquitatis ratione subsistit: & hoc non parit nec tollit actionem, sed parit exceptionem, *l. iurisgentium 7. §. 4. D. eod.* Legitimum est, quod lege aliquâ siue XII. Tabb. sive aliâ ciuili confirmatur, *l. 6. eod.* & hoc vel parit actionem, si in eo de obligando agatur, vt in stipulatione; aut tollit actionem, vt illud, quod est liberatorium, & non obligatorium, vt acceptilatio, nouatio.

3 Alia item sunt in rem, alia in personam. Pactum in rem est, quando generaliter paciscor, ne petam. In personam est, quando paciscor, ne à persona, v. g. Titio petam, *d. l. 7. §. 8. D. eod.*

4 Alia sunt Nuda, alia Non nuda, seu Vestita, vt vocant. Nuda sunt, quæ solâ conuentione paciscentium consistunt, ita vt nec in proprium nomen contractus transeant, neque caussam (id est dationem vel factum, ob quod oporteat alterum alteri præstare, quod promisit) habeant: veluti si v. g. inter nos placuerit, vt mutemus libros, & ego tuum accipiam, tu verò meum, nudum erit pactum, quamdiu nec ego tibi meum tradidero, nec tu mihi tradideris tuum. Pacta non nuda sunt, quæ vel transeunt in proprium nomen contractus, vt emptio venditio, locatio conductio; vel, si proprio nomine destituantur, subest causa, id est datum vel factum aliquod ab altero, propter quod alteri dare quoque vel facere, quod promisit, quis tenetur: vt si in antè dato exemplo, ego, conuentionem secutus, tibi meum librum tradiderim, est pactum non nudum, sed vestitum, quia iam subest caussa, cur tu quoque tuum mihi tradere debeas.

5 Ex nudo pacto non nascitur actio iure ciuili, *d. l. iurisgentium, §. 4.* Ex pacto verò non nudo oritur obligatio & actio vtroque iure, *d. l. iurisgentium, & toto tit. D. De præscriptis verbis.* Ratio, cur ex nudo pacto iure ciuili non detur actio, est, quia quando quis nudo pacto promisit aliquid,

aliquid, eo iure intelligitur leuiter & inconsideratè promisisse; & ideo ius illud non cogit eum stare promissis, sed hoc eius liberalitati & honestati relinquit. Deinde, quia si ex nudo pacto daretur actio, infinitæ inde lites facilè nascerentur, cùm nihil sit in communi vita frequentius, quàm ciuiles illæ nudis pactis promissiones.

Cæterùm an iure Pontificio ex nudo pacto oriatur obligatio & 6
actio, admodum controuertunt Interpretes. Communior & receptior sententia est, oriri, *ex c. 1. h. t.* Nam, quod ibi vult Pontifex, vt inita pacta suam obtineant firmitatem, illud videtur etiam de nudis pactis accipiendum: & *ex c. 3. eod.* vbi iubet Pont. vt quæ promittuntur, opere compleantur. Ratio differentiæ, quia graue est fidem fallere, cùm inter simplicem promissionem & iusiurandum apud Deum nihil intersit, *can. Iuramenti* XXII. *q.* 5. Ius autem Pontificium maximè periculum animæ spectat: non ita ciuile, quod magis inspicit externam & politicam, quàm internam iustitiam. Vnde etiam tollerat quasdam vsuras, *l. Eos qui Cod. De vsuris*; & concubinatũ, *toto tit. D. De concubinis.*

§. III. Qui pacisci possint.

QVandoquidem pacta fiant consensu, *l. 1. D. eod.* siue expresso siue tacito, pacisci omnes possunt, qui consentire; & è contrà pacisci non possunt, qui nequeunt consentire, vt infans, pupillus, infantiæ proximus, furiosus extra lucida interualla, mente captus, ebrius; prodigus, cui bonis interdictum est, nisi paciscendo faciat conditionem suam meliorem, vt si paciscatur, ne à se petatur, & similes.

§. IV. Cui, & de quibus quis possit pacisci.

1. *Alteri nemo paciscitur.*
2. *De omnibus, ad rem familiarem spectantibus, pacisci licet.*
3. *Non valet pactum, bonis moribus aut iuri contrarium.*

VNusquisque sibi pacisci potest, non alteri, nisi eius iuri sub- 1
iectus sit, *l. Si decem §. si pactus sim D. eod.* * De omnibus au- 2
tem pacisci licet, quę ad priuatum paciscentium ius spectant: de publicis non item, *l. iurisgentium 7. §. si paciscar 14. cum seqq. D. eod.*

Cauendum verò, ne, quod in pactum deducitur, bonis moribus 3
aut iuri aduersetur, *c. fin. h. t.* Hinc non valet pactum, ne dolus præstetur, ne furti vel iniuriarum agatur, si furtum vel iniuria fiat, *d. l. 7. §. 15. & 16.*

& 16. *&* *l. Si vnus* 27. §. 4. *D. eod.* sicut nec valet pactum de rebus spiritualibus vel quæ spiritualibus sunt annexæ, si non sit gratuitum: veluti si quis, re aliquâ temporali datâ, paciscatur cum alio, vt ab eo aliquod beneficium Ecclesiasticum obtineat, *c. Cum pridem* 4. *c. Cum Clerici* 6. *&* *c. vlt. h. t.* Sed neque momenti alicuius est pactum, licet beneficium pro beneficio detur, *c. Quæsitum inf. de rerum permutat.* quia omne huiusmodi pactum est simoniacum, *d. c. Cum pridem*: nisi quis paciscatur, vt beneficium vel pensionem pro beneficio accipiat sub beneplacito superioris. Similiter non potest quis pacisci, vt post mortem alicuius succedat ei in beneficio, *c. Accepimus* 5. *h. t.*

TITVLVS XXXVI.

De Transactionibus.

§. I. Quid sit Transactio.

1. *Transactio & generaliter & specialiter sumitur.*
2. 3. 4. 5. *Definitio transactionis specialiter sumptæ explicata.*

TRansactio est species pacti generaliter sumpti; vt vel hinc constet ordinis ratio.

1 Sumitur quidem etiam Transactio subinde latè pro omni actu, quo ab obligatione receditur, & negotium aliquod inter aliquos componitur, siue litis caussâ, siue non, *c. 2. h. tit.* vbi fit transactio super decimis extra litem: & ita etiam sumitur verbum,
2 transigere, *in l. 1. §. 1. D. De pactis.* At verò hîc specialiter sumitur, * prout est rei dubiæ & litis incertæ non gratuita remissio, *l. 1. D. eod.*

3 Dicitur, rei dubiæ; vt distinguatur à Pacto, quod est de re certa; & quia de re certa & indubitata, v. g. de re iudicata, si appellatum non sit, transactio regulariter est nulla, *l. Post rem* 11. *D. eod. l. Si caussa* 32. *C. eod. l. Elegantur §. post rem D. De condict. indebiti:* quamuis res iudicata pacto remitti possit, *d. l. Si caussa Cod. eod.*

4 Additur, & litis incertæ; quia Transactio propriè accepta non fit de qualibet re dubia, sed de re dubia propter litem susceptam aut suscipiendam, seu quæ timetur, *c. Constitutus* 4. *& aliis, h. t. d. l. Elegantur §. post rem, & l. Fratris Cod. eod.* etiamsi aliàs in se sit certa, quia nihilominus dicitur dubia, propter litis euentum incertum, *l. In summa in princ. D. De condict. indebiti.*

5 Additur denique, non gratuita; quia nullo dato, vel retento, vel promisso,

promisso, aut remisso, non procedit transactio; in eoque differt à pacto specialiter sumpto. Et ideo super spiritualibus, vel ijs, quæ spiritualibus annexa sunt, v. g. super beneficio Ecclesiastico, vel iure patronatus, non potest fieri transactio, *c. 4. 7. & c. Præterea 9. h. t.* si, quod datur, vel remittitur aut promittitur, sit quid temporale, quia id incidit in crimen simoniæ.

§. II. Quis transigere possit.

1. *Transigere possunt, qui consentire, & sanâ mente sunt, mutus, surdus, minor &c.*
2. *Quatenus procurator transigere possit.*
3. *Quatenus tutor & curator.*
4. *Quatenus Prælatus Ecclesiæ.*

TRansigere potest, quicumque pacisci, id est, qui consentire, & mente sana est, quamuis æger sit corpore, *l. Sanum 27. Cod. eod.* atque ita rectè etiam transigit mutus, surdus, similiter pupillus maior infante, ac minor sine tutoris vel curatoris auctoritate, modò rem suam meliorem faciat: quamuis verius sit, locum fore restitutioni, si minor postmodum se læsum tali transactione, etiam iuratâ, intra legitima tempora probauerit; præterquam si transegerit super iniurijs aut morte patris, & modò ex tali transactione manifestum dedecus minori aut familiæ non inferatur. Vide Treutler. *Select. Disput. volum. 1. disput. 7. Thesi 2. ad litt. B.* 1

Nec solùm dominus, sed etiam procurator transigere potest, si modò ad transigendum speciale habeat mandatum, vel sit procurator cum administratione libera, *c. Qui ad agendum versic. procurator eod. in 6. l. Procurator cui generaliter 58. D. De procuratoribus*, aut in rem suam datus sit, *l. Ius-iurandum §. fin. cum l. seq. D. De iureiurando*: quia talis alienare potest, ac proinde etiam transigere, *d. l. Procurator cui D. De procurat.* aliàs verò transigere nequit, etiamsi esset omnium bonorum procurator constitutus, *l. Mandato generali 60. D. De procurat.* quia talis alienare nequit; & transigere est alienare, *l. Procurator totorum 63. D. eod.* licet contrarium nonnulli sentiant. 2

Tutores verò & curatores, quamuis transigere possint, non possunt tamen transigendo donare vel alienare res alienari prohibitas, *l. 4. Cod. De prædijs minorum, l. Nulli Cod. h. t.* Idemque in patre, bona liberorum administrante, obtinere verius est, *l. Pupillorum §. si pater D. De rebus eorum* &c. atque in administratore ciuitatis, qui similiter licet transigere 3

 possit

possit super iure dubio, tamen transigendo alienare vel donare, seu, quod idem est, rem liquidam sine superioris aut publico omnium, aut maioris partis ciuium consensu, remittere prohibetur, quia remissio certi iuris in donationem incidit, *l. Si quis delegauerit D. De nouat.*

4 Ex eo etiam, quòd transigere sit alienare, non potest Prælatus Ecclesiæ, v. g. Episcopus, Abbas, & similes de rebus Ecclesiæ suæ, sine consensu Capituli aut superioris, transigere, *c. 3. c. Veniens 8. h. t.* etiamsi liberam earum habeat administrationem, *c. Cùm nobis in fine sup. De elect.* quia Prælatus habet liberam potestatem rei dumtaxat benè gerendæ, non autem perdendæ vel dissipandæ, *can. Episcopus. x. q. 2.* Et ideo vbi agitur de re, in perpetuum præiudicium Ecclesiæ vergente, præter consensum Capituli, requiritur cõsensus superioris, *c. De cetero 5. & d. c. Veniens h. t.* In sui tamen solius præiudicium transigere potest, vt scilicet transactio valeat, quamdiu Ecclesiam recturus est, non vlteriùs, *d. c. De cetero.*

§. III. De quibus transigi possit.

1. *Transigere licet de qualibet re dubia.*
2. *De crimine etiam capitali, excepto adulterio.*
3. 4. *Non verò de crimine non capitali, excepto crimine falsi.*
5. *Non etiam de spiritualibus, interueniente aliquo temporali.*
6. *Non de matrimonio.*
7. *Non de relictis testamento.*
8. *Non de alimentis futuris.*

1 TRansigi potest de qualibet re dubia & litigiosa, *l. 1. D. eod.* id est, de qua est lis, vel esse potest, *l. 2. Cod. eod.* etiam post causæ conclusionem, quia tunc quoque dubius est litis euentus. Non tamen post rem iudicatam, vel iure-iurando decisam, nisi appellatio sit interposita, aut interponi possit, *l. 7. D. eod.* aut negetur iudicatum esse, vel ignorari possit, an iudicatum sit, *l. post rem 11. D. eod.* vel alio modo res iudicata dubia adhuc esse possit, *l. Cum is 32. §. 1. D. de condict. indebiti*; aliàs enim, cùm per sententiam definita & determinata sit, non potest amplius transactione finiri: nec expedit, vt, quæ publico iudicio semel definita sunt, rursus pro priuatorum arbitratu, tanquam indefinita & incerta, transactione definiantur.

2 De crimine quoque capitali tam actori seu accusatori, quàm reo, transigere permittitur, *l. transigere 18. Cod. eod.* quia licet vnicuique sanguinem suum quouis modo redimere, *l. 1. D. de bonis eorum &c.* Nec pro confesso transigens habetur, quia magis declinandi grauissimi periculi caussa, quàm conscientiâ facinoris transigere censetur, *l. fin. D. De præuaricatorib.*

uaricatorib. Excipitur tamen *in d. l. Transigere* adulterium, quod etsi ex lege Iulia capitale non fuerit, *l. Clodius D. De his, quibus vt indignis &c.* sed postmodum esse cœperit, *l. Quamuis Cod. de adulterijs*: tamen de eo nominatim lex Iulia pacisci vetabat, quia talis conuentio in lenocinium incidit; & sufficit, quòd tempore posteriori cœperit capitale esse, vt constat, *ex d. l. Transigere & d. l. Quamuis.*

De alijs autem criminibus, quæ pœnas sanguinis non ingerunt, 3 transigere non licet, citra falsi accusationem, *d. l. Transigere:* * quia 4 tametsi crimini falsi certa pœna, scilicet deportationis, statuta sit, *l. 1. §. fin. D. De falsis*: tamen postea cœpit esse arbitraria, *l. Qui duobus & l. penult. D. De falsis*; ita vt ad mortem deueniri possit, & proinde ob metum mortis etiam in hoc crimine, vt in capitali, transigere litigatoribus permittitur.

De spiritualibus verò vel his annexis, non licet transigere, interue- 5 niente aliquo temporali, *c. Constitutus 4. c. Super eo 7. c. Præterea 9. h. t.* sed gratis & amicabiliter componere, *d. c. Super eo.* * At in matrimonio 6 nec transactio nec compositio amicabilis admittitur, *c. fin. h. t.* quia si semel legitimè contractum sit, amplius dissolui non potest: si verò illegitimè, id est contra sacros Canones, reconciliari non potest partium transactione vel compositione.

De eo quoque, quod in testamento relictum est, transigere non li- 7 cet, non inspectis testamenti verbis; quia talis transactio captiosa est, eoque improba, *l. 5. D. eod.*

Similiter nec de futuris alimentis, quauis vltimâ voluntate relictis, 8 sine auctore Prætore & caussæ cognitione, *l. Cum hi 8. D. eod.* ne contenti modico præsenti facilè sibi relicta repudient homines, & inde contra testatoris voluntatem fame laborent: de præteritis verò, quia in ijs hoc periculum cessat, transigere licet, *l. 8. Cod. eod.*

§. IV. De effectu transactionis.

1. *Effectus est, finem controuersiæ imponere.*
2. *Retractari ex postfacto nequit.*

EFfectus transactionis est, finem litibus motis & mouendis, aut 1 quæ timentur, imponere. *l. Fratris cod. eod. & similibus.*

Præterea quòd semel inita nullo prætextu retractari possit, ne 2 quidem rescripto Principis, *l. Cùm proponas 17. Cod. eod.* nec sub prætextu specierum vel instrumentorum postea repertorum, *l. Sub prætextu 19. & 29. Cod. eod.* quia qui super principali transigit; etiam super accessorijs, & ijs seruientibus, transigit: & cùm transactio fiat libero & mu-

& mutuo consensu, firma manere debet, *c. Statuimus, c. Contingit h. t.* quod enim semel placuit, amplius displicere non potest. Atque ita licet pristina actio non sit extincta, quia transactio non est modus tollendæ obligationis à Iure ciuili introductus, *Instit. Quibus modis toll. obligatio*: tamen agenti semper obstat exceptio transactionis, quæ vocatur exceptio litis finitæ, *c. 1. De litis contest. in 6.* quia transactio non habet minorem vim ad litem dirimendam & finiendam, quàm res iudicata, *l. Non minorem Cod. eod.* Steph. Gratian. 2. *p. Disputat. Forens. Discept.* 400. *n.* 27. vbi subiungit, quòd facta super sorte, extendat se ad fructus & accessoria, imò ad pœnam.

TITVLVS XXXVII.

De Postulando.

1. *Verbi Postulandi non vna est significatio.*
2. *Quid significet hoc loco.*
3. *Qui postulare possint.*
4. *Quidam edicto prohibentur Prætoris.*
5. *Quidam lege.*
6. *Quidam sententia.*

SÆpè vocati ad iudicium non paciscuntur vel transigunt, sed malunt iudicio contendere, ideoque quærendi sunt aduocati vel procuratores ad caussam instituendam & agendam. Quò spectant sequentes Tituli, & in primis hic *De Postulando*: quia postulare est vnum ex præparatorijs iudiciorum, de quibus sequitur agendum.

1 Omissa verò eâ verbi significatione, quâ Postulare significat exposcere in Prælatum, illum, qui propter aliquod impedimentum Canonicum eligi seu promoueri non potest, nisi cum eo dispensetur, de qua significatione antè egimus; & rursus ea, quâ significat idem, quod accusare, vt cùm dicimus, Postulare aliquem criminis: hic nihil est
2 aliud, * quàm desideriũ suum vel amici sui apud eum, qui iurisdictioni præest, in iure, id est iudicio exponere (quod ad actorem pertinet) vel alterius desiderio contradicere (quod ad reum spectat) *iuxta l. 1. §. 2. D. h. t.* Atque ita etiam ij, qui aduocati non sunt, dum per se suas rationes coram Iudice allegant, & suam caussam agunt, postulare dicuntur; etiamsi Postulandi verbum pro aduocatione vsurpari certum sit, *d. l. 1. §. 1. & toto tit. Cod. eod.* Ex eo verò quod dicitur, in iure; sequitur

sequitur eum, qui consulit in cubiculo suo, non dici postulare, seu aduocatum agere.

Postulare autem possunt omnes, qui non prohibentur. Prohibentur quidam edicto Prætoris, quidam lege, & quidam sententiâ Iudicis. 3

Eorum, qui edicto prohibentur, quidam in totum prohibentur, vt minor XVII. annis; alioquin, eâ ætate completâ minori postulare permittitur, vt patet ex *d. l. 1.* item omninò surdus. Alij autem pro alijs tantùm postulare vetantur: vnde sequitur, vt pro se possint, quia edictum de postulando est prohibitorium. Tales sunt mulier, ne contra pudicitiam, sexui suo congruentem, alienis caussis se immisceat, & quia patrocinari alteri est virile, ciuile, & quodammodo publicum officium. Item cæcus, quia insignia Magistratus videre & reuereri non potest. Et ideo non obstat, quòd possit esse Iudex, *l. Cæcus Cod. De Iudicijs*, quia iudicia olim etiam priuatis à Prætore mandabantur; & in Iudice priuato nihil nisi iudicium, prudentia & doctrina requiritur. Insuper insigni turpitudine notati, vt damnati de calumnia, de iudicio, de capitali crimine, passi muliebria, & qui operas suas ad depugnandum cum bestijs elocarunt. Alij denique pro se postulare possunt, non tamen promiscuè pro omnibus alijs, sed pro certis tantùm personis; vt ille, qui ex edicto tanquam infamis persona notatur. Postulare autem possunt hi pro coniunctis personis, puta parentibus, liberis, fratribus, sororibus, vxoribus, & alijs, edicto Prætoris comprehensis. Et hæ quidem personæ omnes per edictum Prætoris ita postulare prohibentur, vt ne quidem consensu partium, aut aduersario volente, admitti possint, quia etsi iudiciorum illæ partes, quæ potissimùm ad litigatores spectant, pactis eorundem mutari possint: non tamen eæ, quæ præcipuè ob dignitatem publicam magistratus conseruandam institutæ sunt, vti est hæc postulationis prohibitio, *d. l. 1. in princ.* 4

Lege interdicitur quibusdam etiam pro alijs postulare: veluti iudicibus & arbitris, in ea caussa, in qua iudicaturi sunt, *l. Quisquis Cod. eod.* Similiter non Christiano, sub pœna exilij, *l. vlt. Cod. eod.* Sic quoque Clericis à Canonibus interdicitur, ne coram laico Iudice postulent, siue maioribus Ordinibus siue minoribus sint initiati, modò stipendijs Ecclesiasticis sustententur: nisi propriam caussam, aut suæ Ecclesiæ, aut miserabilium personarum, quæ proprias caussas administrare non possunt, prosequantur, *c. 1. & vlt. h. t.* Quòd si Clericus pro extraneo contra Ecclesiam, in qua beneficium obtinet, agat coram Iudice laico, priuari beneficio potest, *d. c. vlt.* Eodem modo nec Monachi, nec Religiosi, licet Clerici nō sint, aduocationis officio rectè funguntur, *c. 2. h. t.* adeò quòd ne quidem Monasterij sui caussas agere 5

valeant, nisi Abbas id ipsis mandauerit: idque siue coram Iudice Ecclesiastico siue laico agatur.

Et in hoc differunt Religiosi à Clericis non Religiosis, quòd hi coram Iudice Ecclesiastico aduocatos agere possint. Imò si in minoribus constituti sint, nec habeant iustum stipendium ex officio Ecclesiastico, vnde commodè sustententur, licet in vtroque foro aduocati officium exercere, *arg. d. c. 1.* à contrario sensu, quod valet, quando contrarium nusquam est in Iure expressum. Panormit. *ibidem.* Vide Steph. Gratian. *Disceptat. forens. tomo 1. cap. 57. n. 22. & seqq.* vbi multos casus refert, quibus Clericus aduocare potest.

6 Denique sententiâ Iudicis quidam postulare prohibentur: vt si Aduocatis & Procuratoribus postulandi officium ob contumaciam vel delictum, vel aliam caussam ad certum aliquod tempus vel in perpetuum Iudex interdicat, prout potest, *l. 1. in fine D. De officio Praefecti vrbi,* Maranta *p. 6. in princ. in materia inquisitionis:* veluti quia iussi ab eo alicui patrocinari, sine iustâ causâ id recusauerint, *l. 7. Cod. eod.* vel quia cum cliente conuenerit, vt rem, de qua litigatur, aut eius partem honorarij loco accipiant, *l. 5. Cod eod.* Licet enim possit aduocatus de iusto salario pacisci, *l. 1. §. si cui cautũ cum seq. D. De varijs extraord. cognit.* tamen huiusmodi pactiones de futuro litis emolumento prohibentur, ne ex ijs occasionem calumniosè litigandi, & varijs artibus veritatem oppugnandi, arripiant, *l. Sumptus D. De pactis.*

TITVLVS XXXVIII.

De Procuratoribus.

§. I.

Quis dicatur Procurator, & qui Procuratorum nomine veniant intelligendi.

1. 2. *Ratio ordinis, & nominis.*
3. *Definitio Procuratoris enucleata.*
4 *Iure Canonico accipi latiùs nomen Procuratoris.*

1 INter eos, qui alieno nomine postulant seu caussas agunt, primas obtinent Aduocati, qui aliàs Patroni & Causidici appellantur, tanquam

tanquam qui per allegationes & rationes iuris caussas & iura suorum clientum, quippe Iustitiæ ministri, artificiosè Iudici exponant: quod est magnæ artis & doctrinæ. Vnde fit quoque, vt eorum munus sit publicum, honorificum, laudabile, *l. Laudabile Cod. De aduocatis diuersor. Iudicum:* multis gaudens priuilegijs, *vt passim videre licet d. tit. Cod.* Secundum verò locum obtinent Procuratores, tanquam qui munus magis priuatum gerunt, aliorum negotia gerentes, siue extra iudicium, siue in iudicio, in litibus sollicitandis & prosequendis: in quibus proinde non tam opus est arte & ingenio, quàm diligentiâ; & quorum proinde munus est vile & onerosum, *l. Si quis procuratorem* 34. *C. De decurion. lib.* 10. imò vilissimum. Ioan. de Platea. *ibid.*

Dicitur autem Procurator quasi pro alio curator, nempe pro domino rerum & negotiorum, cuius nomine res & negotia gerit. Introductus enim necessariò vsus fuit procuratorum, vt, qui rebus suis ipsi interesse non possunt, vel non volunt, saltem per alium possint agere & conueniri, *l.* 1. §. *vsus D. h. t.* 2

Procurator itaque est, qui aliena negotia mandato domini gerit seu administrat, *d. l.* 1. *D. h. t.* Genus definiti omissum subaudiendum est, Gestor, seu Administrator, seu Curator. Materia verò indicatur in verbis, *aliena negotia:* nam vti res sua nemini seruire dicitur, *l. In re D. De seruitut. vrban. præd.* ita nec in proprio negotio quisquam sibi est procurator. 3

Per hoc, quod dicitur, *mandato domini*, distinguitur Procurator à Defensore & Negotiorum gestore, qui sine mandato defendit & negotiatur, §. *Igitur Institut. De obligat. quæ ex quasi contractu nasc.* quamuis varijs in legibus is etiã, qui sine mandato negotijs alienis sese offert, & qui aliquid negotij nostro nomine gerit, Procurator vocetur, qui veriùs Negotiorum gestor dicitur, *l. Qui hominem* 34. §. *si gener*, *& l. Si quis* 58. *D. De solutionib. & alijs.* Quoties tamen additur nomen, verus, is solùm, qui mandatum habet, vel cui id ipsum, de quo agitur, vel totorum negotiorum administratio commissa & credita est, exaudiri debet, *l. Pomponius* 40. §. 2. *D. h. t.*

Per eandem partem distinguitur à Tutore & Curatore, alijsque similibus, qui non mandato domini, sed publicâ auctoritate, vel legis, vel Magistratus, vel testatoris, administrant.

Verbum, *gerit*, seu *administrat*, distinguit Procuratorem ab Aduocato, quia Aduocatus non gerit priuatim negotia aliena mandato domini, sed pro alterius caussa dicit & aduocat, seu ius partis explicat & merita caussæ allegat. Similiter à Nuntio, penes quem non est ius administrandi seu gerendi negotium alterius ipsius nomine, sed solùm nudum factum exequendi.

4 Cæterùm iure Canonico latiùs patet nomen Procuratoris: nam & etiam is dicitur qui à non domino constituitur, veluti à Prælato, vel alijs Clericis in caussis Ecclesiasticis, *c.* 1. *& passim h. t. c. Olim inf. De restitut. spoliat.* Sic quoque Vniuersitas vel Collegium rectè procuratorem constituit, qui tamen proprio nomine Syndicus vel Actor appellari solet: ideoque vt datâ definitione tales etiam procuratores comprehendantur, addi potest, vel quasi dominus.

§. II. De diuisione Procuratorum.

1. 2. *Procuratorum alij Extraiudiciales, alij Iudiciales; & qui constituantur.*
3. *Vtrique vel Generales vel Speciales.*
4. 5. *In quibus differant.*
6. *Item procurator alius Verus, alius Falsus.*

1 PRocuratorum alij sunt Extraiudiciales, qui scilicet ad negotia extra iudicium tractanda & explicanda constituuntur, *de quibus in Tit. D. & Cod. De mandatoribus*: alij sunt Iudiciales, qui ad iudicialia tractanda, & lites prosequendas, constituuntur, vocanturque Procuratores ad lites, *de quibus passim h. t. & Cod. eod.* & vtrique constituuntur tam præsentes & coram, apud acta Præsidis vel Magistratus, quàm absentes per epistolam vel nuntium, *l.* 1. 2. 3. 6. *D. h. t. l.* 1. *D. Mandati l. Eum §. Iulianus De constituta pecunia,* Paulus 1. *Sent.* 10. §. 1. modò consentiant seu ratum habeant, siue expressè siue tacitè. Et vel purè, vel sub conditione aliqua: vel in præsens, vt scilicet statim negotia gerant seu lites prosequantur: vel in diem, vt scilicet incipiat officium post certum diem, vt gerant post kalendas talis vel talis mensis, & non antea, *l. Item & ad litem* 3. *D. h. t.* vel ad diem, vt vsque ad annum, *d. l. Item & ad litem*; & tum si exspiret tempus, puta quia Iudex impeditus fuerit, non potest vltra diem illum agere etiam lite contestatâ. Caluolus *in Praxi §. Procurator conclus.* 1. *n.* 4. vbi tamen *n.* 5. *& seqq.* ex Aretino distinguit, vt, si constitutus fuerit generaliter ad omnes caussas, possit etiam finito tempore caussam prosequi: si ad vnam litem tantùm, & quidē ex parte actoris, vt tum adueniente die exspiret eius officium; si verò ex parte rei, tum actori liceat ab initio litis eum repellere: quia videtur reus velle actorem distrahere in plures aduersarios, quod facere nequit.

2 Rursus constituuntur aut cum clausula, *cum libera*, hoc est cum potestate plena & libera agendi, faciendi vel administrandi omnia, &

quæcum-

quęcumque ipse dominus agere & facere in caussa seu negotio coram posset: vel sine tali clausula.

Extraiudicialis rursus est duplex, aut vniuersorum bonorum seu negotiorum, *l. Procurator* 63. *D. eod.* aut vnius alicuius vel alterius rei seu negotij, *l.* 1. §. 1. *D. eod.* Similiter Iudicialis vel est Generalis seu vniuersalis, ad omnes scilicet lites; vel Specialis, veluti ad vnam aliquam litem prosequendam constitutus. *d. l.* 1. §. 1. *D. eod.* Mandatum tamen generale ad negotia, etiam ad iudicia se extendit, *c. Qui generaliter eod. in* 6. 3

In eo autem distinguitur Extraiudicialis à Iudiciali, quòd ille dari possit maior XVII. annis: ad lites verò non nisi maior XXV. annis, saltem de iure Canonico, *c. Qui generaliter* §. *fin. eod. in* 6. tum propter beneficium restitutionis, quod ipsi minori competit, *l. Minor* 25. *D. eod.* tum quia, cùm non habeat legitimam personam standi in iudicio, *l.* 1. & 2. *Cod. Qui legit. personam &c.* non censetur idoneus ad alienas lites peragendas. Quin imò in proprijs per procuratorem agere cogitur, *l. fin. Cod. De legit. tutoribus*: excepto, quòd in beneficialibus & alijs caussis spiritualibus, & dependentibus ab ijsdem, possit maior XIV. annis per se, vel per procuratorem, agere & defendere, nullâ patriæ potestatis vel voluntatis habitâ ratione. Alioquin si minor sit XIV. annis, in huiusmodi caussis nec agere nec defendere per se potest, sed per Episcopum vel eius Officialem ad huiusmodi lites curator ei dandus erit, *c. fin. De iudicijs in* 6. Sic etiam Delegatus Sedis Apostolicæ in caussis, quæ coram se agitantur, minori XIV. annis potest curatorem vel auctoritatem constituendi dare, *d. c. fin.* §. *delegatus.* 4

Secundò differunt, quòd procurator ad negotia liberè quandocumque alium substituere possit, *d. c.* 1. §. *fin. eod. in* 6. non item procurator ad iudicia, nisi vel per litis contestationem factus fuerit litis dominus, *l. Neque l. Quod quis l. Nulla Cod. eod.* vel à domino substituendi potestatem habeat, vel in rem suam datus sit, *d. c.* 1. *eod. in* 6. Dicitur autem in rem suam constitui, qui constituitur quidem ad alienum negotium, mandato domini gerendum, sed ad suum emolumentum, *l. Servum* §. *fin. D. eod.* Talis est, cui dominus actiones suas quoquo modo cessit, *l. Si quis & l. Procurator D. eod. l.* 8. §. *vlt. D. Mandati,* qui cùm mandatas & sibi ab alio cessas actiones exerceat, Procurator quidem dicitur, sed quia non in alienam, sed in suam rem & vtilitatem, actiones illæ cessæ sunt, & omne commodum eum respicit, dicitur datus in rem suam, *l.* 4. *Cod. eod.* 5

Denique alius dicitur Verus procurator, qui nempe legitimum mandatum habet, alius Falsus, *l. Licet Cod. eod. l. Falsus Cod. De furtis, l. Licet D. De iudicijs*; qui scilicet mandatum non habet, vel habet quidem, 6

ſed ab eo, qui dare non potuit, vel habet inſufficiens, vel ad negotium, de quo agitur, impertinens: vt ſi proferat mandatum generale in cauſſa exigente ſpeciale, vel denique reuocatum aut alio modo exſtinctum, & ſic de ſimilibus.

§. III. Quis poſſit conſtituere Procuratorem.

1. *Procuratorem conſtituere poteſt dominus rei, idoneus ad ſe obligandum.*
2. *Dare procuratorem nemo cogitur.*
3. *Prohibetur dare minor.*
4. *Excommunicatus.*
5. *Bannitus.*
6. *Captus ab hoſtibus.*
7. *Syndicus Vniuerſitatis, tutor, ante litem conteſtatam.*

1 PRocuratorem, propriè dictum, conſtituere poteſt quicumque ad ſe obligandum idoneus, rei, de qua agitur dominus.; & quidem ſolus, *Gloſſa in l. Neque Cod. eod.* idque tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, niſi Lege expreſsè prohibeatur. Et ideo minores ipſi, cum auctoritate tutorum & curatorum, ſi eos habeant, non verò tutores & curatores, procuratorem ſibi conſtituunt, *d. l. Neque*: niſi antea tutor vel curator litem per ſe conteſtatus fuerit, ſicque eius iam factus ſit dominus, *d. l. Neque, l. Quod quis* 8. *& l. Nulla* 23. *Cod. eod.* Dixi ſolum dominum rei, de qua agitur, poſſe procuratorem propriè dictum conſtituere, quia latiùs ſumpto eo nomine etiam Vniuerſitas ſcholarum procuratorem conſtituit, *c. Quia in cauſſis* 7. *h. t.* item Collegium & Monaſterium, *c. Cum cauſſam inf. De iuramento calumniæ.* Mutus autem & ſurdus dant procuratorem eo modo, quo poſſunt, nempe nutu vel ſcripturâ.

2 Procuratorem verò dare nemo cogitur regulariter, niſi perſona, quæ de cauſſa pecuniariâ litigare vult, ſit illuſtris, quæque terrori eſſe poſſit Iudici & aduerſario: nam tum & ad agendum & ad defendendum procuratorem conſtituere cogitur. Sicut & excommunicatus ad defendendum, ne videatur ex malitia ſua commodum reportare; itemque Monaſterium, quando contra illud agitur, *c. 2. inf. De in integrum reſtitut.*

3 Prohibetur autem dare procuratorem ad lites, inprimis minor, tutorem vel procuratorem non habens; exceptis quibuſdam caſibus, vt in actione iniuriarum, *l. Filiusfamilias* 8. *D. eod.* Ratio eſt, quia cùm ipſe

ipse non habeat legitimam personam standi in iudicio, non potest etiam ad id alium legitimare: quamuis si constituerit procuratorem, & pro eo pronuntiatū fuerit, fauore ætatis talis constitutio rata habeatur, *arg. l. Non eo minus Cod. eod.* Quod ipsum à fortiori obtinet in pupillo. Ad extraiudicialia verò eum constituere potest, *l. Mutus §. is qui D. eod.* quia & rectè contrahit.

Secundò, excommunicatus non potest dare procuratorem ad agendum, *c. vlt. h. t.* quia iuris fictione pro mortuo habetur, *can. Nemo Episcoporum* x 1. q. 3. Ad defendendum verò dare potest, imò cogitur, *c. Intelleximus inf. De iudicijs*, quia absurdum & iniquissimum foret, excommunicationem, quæ est pœna, & quæ proinde nocere debet excommunicato, prodesse eidem in præiudicium alterius, cui non teneretur in iudicio respondere, nec per se, nec per procuratorem, *l. Euidenter D. De excep. rei iudicatæ.* 4

Tertiò, bannitus, quia omnia bona amisit, & ciuiliter mortuus censetur, Gail. *lib. 2. De pace publica cap. 12. per tot.* 5

Quartò, captus ab hostibus non procuratorem, sed tantùm actorem constituit, quia quamdiu est in potestate hostiū, sui iuris non est, nec rerum suarum dominus, *l. Ab hostibus D. Ex quibus caussis maiores &c.* 6

Quintò, Syndicus vniuersitatis, tutor, curator, ante litem contestatam non constituunt procuratorem, quia antea non sunt litis domini. 7

§. IV. Quis Procurator dari possit.

1. *Dari potest quilibet non prohibitus, modò consentiat.*
2. *Etiam filiusfamilias.*
3. *Vnus duntaxat, vel duo pluresue.*
4. *Prohibentur dari minor 25. annis, fœmina, miles &c.*
5. *Non verò infames, vtique pro laicis.*
6. *Prohibetur & fiscus.*

DAri potest quicumque certâ aliquâ lege non prohibetur. Hostensis *in Summa h. t. c. 1. eod. in 6. l. Mutus 43. D. eod.* siue præsens, siue absens, modò consentiat seu ratum habeat, *l. 1. §. fin. & l. 2. D. eod. c. Licet 7. eod. in 6. c. Cum dilecta inf. De confirmat. vtili*: & quidem etiam solo consensu, siue expresso, veluti per pactum, nuntium, litteras, ratihabitionem, siue tacito, vt cùm dominus præsens permittit alteri suam caussam agere, vel procurator constitutus mandatum recipit, nec contradicit, *Clement. 1. eod. tit.* etiam solo nutu, dummodò Notarius, qui conficit instrumentū, exprimat signū, quod habetur loco vocis, Caluolus ex Baldo *in Praxi §. Procurator Concl. 1. n. 1.* 1

Requiritur

Requiritur tamen vtriusque consensus, quia vt nemo regulariter constituere procuratorem cogitur, ita nec aliquis inuitus procuratoris officium subire compellitur, *d. c. Licet eod. in 6. l. Filiusfamilias §. inuitus D. eod.* vbi dicitur, inuitum dici non tantùm eum, qui contradicit, sed eum quoque, qui consensisse non probatur.

2 Potest igitur procurator constitui, non solùm paterfamilias, sed & filiusfamilias, etiam sine patris consensu, modò legitimam habeat ætatem, & maior sit xxv. annis.

3 Insuper potest constitui vel vnus tantùm, vel duo, aut plures, *c. Si duo eod. in 6.* & hi vel simul seu coniunctim; quo casu vnus sine alio admitti non debet, *d. c. Si duo*, nisi quòd in caussis beneficialibus vsu receptum sit in Curia, vt valeat processus cum vno, de qua praxi testatur Vestrius *in Praxi lib. 4. cap. 5. n. 18.* Piaces. *1. p. cap. 4. n. 17.* vel in solidum; quo casu præuentioni locus est, potiorque conditio occupantis negotium per litis contestationem: nisi in constitutione contrarium caueatur, nempe quòd non fiat, vel non fiet melior conditio occupantis *l. Pluribus 32. D. eod. d. c. Si duo*: exceptis caussis electionum, postulationum, prouisionum, & aliorum negotiorum Ecclesiasticorum, in quibus; quia celeriorem expeditionem exigunt, pluribus in solidum constitutus, potest Iudex, ne propter eorum concursum negotia intricari contingat, magis idoneum eligere, alijs exclusis, *d. c. Si duo.*

4 Prohibentur verò dari procuratores, in primis minor xxv. annis, vt antea diximus. Secundò, mulier, quia officium procuratoris est virile, & à pudore sexus fœminei alienum: nisi vel in rem suam aut proprium lucrum illi mandentur actiones, vel causâ cognitâ eidem pro parentibus ægritudine ætatéve impeditis agere, ob defectum aliorum, permittatur, *l. Neque fœmina l. Fœminas D. eod.* Tertiò, miles in aliena caussa, etiam volente aduersario, ne eâ occasione à militia auocetur, *l. Militem 7. l. Qui stipendia 9. Cod. eod.* nisi in rem suam aut suæ cohortis nomine agat, *Filiusfam. §. veterani D. eod.* Quartò, Decuriones alijsq; digniores, quia vile est procuratoris officium *l. Si quis 16. l. Si quis 34. Cod. De decurionib. lib. 10.* Quintò, Medici & Professores. Item seruus, quia legitimam personam standi in iudicio non habet, *l. 1. & toto tit. Cod. Qui legit. person. standi in iud. non habeant.* Similiter furiosus, quia consensu caret, *l. 2. §. furiosus D. eod.* Similiter mutus & surdus, licet ad negotia procuratores dari possint, non tamen ad litem prosequendam, *l. Mutus 43. in princ. D. eod.*

5 Infames olim nec dare nec dari procuratores poterant. Paul. *lib 1. Sent. tit. 2.* at iure ciuili procurare possunt, *§. fin. Instit. De exceptionibus*; quia procuratoris officium non est dignitas, à qua remoueantur, sed onus,

onus, & quidem vile reputatum. Iure verò Pontificio pro Ecclesiasticis non admittuntur, *can.* IIII. *q.* 7. sed pro laicis & sæcularibus, Panormit. *in c. Imperatorum n. 9. inf. De iuramento calumnia.* Prohibetur etiam reus criminis capitalis, *l. Reum Cod. eod.* redemptor alienæ litis, *l. Litem 15. Cod. eod.* excommunicatus, *c. Intelleximus inf. De iudicijs.* * Præterea Fiscus, vniuersitas vel ciuitas, ne potentia vel gratia in re priuata caussam alterius partis reddat deteriorem, *c. 3. & toto tit. Cod. Ne fiscus vel pri at. &c.* Fiscus quidem prout repræsentat totam vniuersitatem, procurator esse nequit: secus si interueniat vt procurator priuati: nisi aliunde eius gratia aut potentia ostendatur formidolosa, *toto tit. Cod. Ne liceat potentioribus &c.* Denique qui Reipublicæ caussâ abfuturus est, aut initurus Magistratum, aut perpetuo morbo tenetur, aut inuitus iudicium pati non potest, idoneus procurator ac defensor non intelligitur, *l. Neque 54. D. eod.* 6

§. V. In quibus caussis possit constitui Procurator.

1. *Admittitur in omnibus non prohibitis specialiter.*
2. *Prohibetur in publicis iudicijs alieno nomine.*
3. *Item in criminalibus; & quatenus.*
4. *In priuatis iudicijs quatenus admittatur.*
5. *Et in popularibus caussis.*

IN omnibus scilicet caussis & negotijs, in quibus non reperitur prohibitum constitui procuratorem. Cùm enim hoc edictum sit prohibitorium, quidquid non inuenitur prohibitum, intelligi debet esse concessum, *l. Cùm Prætor D. De iudicijs.* 1

Non admittitur autem Procurator, neque ad agendum neque ad defendendum alieno nomine, in publicis iudicijs. *l. penult. §. fin. D. De publicis iudicijs l. 2. 3. & 5. Cod. De his qui accusare possunt*; nisi quis ita de publico agat, vt & priuatum commodum defendat: nam hoc casu, caussâ cognitâ, permittitur procuratorem dare; & posteà aliud agens exceptione repellitur, *l. Non cogendum 45. §. 1. D. eod.* 2

Præterea in non publicis, sed in criminalibus, & eiusmodi, vt pœna supra relegationem damnato imponi possit, *d. l. penult. §. ad crimen D. de publ. iudic. & ibi* Bartol. *& DD.* præterquam ad allegandam absentiæ caussam, *l. Absens 71. D. h. t.* Maranta *p. 4. Spec. aurei dist. 1. n. 3. & seqq.* nisi de crimine agatur ciuiliter ad pœnam pecuniariam, prout de omnibus agi potest, *l. vnica Cod. Quando ciuilis actio præiudicet criminali:* 3

aut nisi de adulterio agatur coram Iudice Ecclesiastico ad thori separationem, *c. Tua h. t.* Vide Marantam *p. 4. n. 51. & seqq.*

4 An autem in priuatis iudicijs admittatur procurator, controuertitur: & dici potest, admittendum, vbi pœna præstituta est, aut certa petitur, quæ sit minor relegatione, *l. Licet D. eod.* Si autem pœna sit arbitraria, vti quando agitur de suspecto tutore, non admittendum, quia tum pro ratione circumstantiarum augeri potest, etiam vsque ad mortem; & illa pœna procuratori imponi non potest.

5 In popularibus caussis distingui solet, vt actor procuratorem dare non possit, nisi suam iniuriam principaliter prosequatur, quia aliàs publica, non sua caussa est: pro reo autem alius rectè interueniat, quia priuatam caussam, hoc est pecuniariam, quæ istis actionibus peti solet, tuetur. *d. l. Licet in princ.* Vide Wesenb. *in Parat. D. h. t. n. 5.*

§. VI. De non admittendo Procuratore sine mandato.

1. *Regulariter nemo admittitur sine mandato, exceptis coniunctis personis.*
2. *Etiam cùm generaliter ad negotia, & per consequens ad iudicia constitutus intelligitur.*
3. *Defensionem tamen rei suscipere sine mandato quilibet potest.*
4. *Fines mandati à procuratore diligenter seruandi.*

1 ETsi coniunctæ personæ, quales sunt parentes, fratres, affines, liberi, liberti, & similes, vsque ad quartum gradum, secundum Hostiensem *in Summa h. t. n. 13.* inter quos etiam est bastardus, iuxta Peckium *De iure sistendi c. 3.* Reyger *in Thesauro Iuris, V. Procurator n. 71.* pro consanguineis; item maritus pro vxore, sine mandato procuratores esse possint, dummodò caueant de rato, *l. Pomponius §. fin. D. eod. c. Nonnulli §. fin. sup De rescriptis,* Gloss. *in c. 1. h. t. l. Maritus Cod. eod.* tamen non solet aliàs quis audiri, tanquam alterius procurator ad agendum, nisi de mandato suo docuerit, *d. c. 1. h. t.* & quidem plenè, *l. Non solum §. qui alieno D. eod. & ibi DD.* vt ex eo appareat, quàm potestatem habeat. Nam constitutus ad agendum in vna caussa, non est idoneus ad agendum in alia, *c. Constitutis 12. h. t.* & constitutus ad acceptandum beneficium vigore vnius gratiæ, non potest acceptare vigore alterius gratiæ. Ioseph. Ludouic. *Conclus. 45. n. 29.*

2 Similiter licet constitutus generaliter ad negotia, etiam ad iudicia datus intelligatur, vt antè diximus: non tamen ad ea, quæ speciale mandatum exigunt: qualia sunt iuramentum deferre aduersario vel recipere,

recipere, Mynſ. *cent.* 4. *obſer.* 99. *in fine*; vel cum eo tranſigere aut paciſci; contrahere ſpõſalia vel matrimonium, & ſimilia, de quibus latiſſimè Ioſeph. Ludouic. *Concluſ.* 30. *n.* 7. vbi enumerat nonaginta tres caſus requirentes ſpeciale mandatum: adeò vt, etiamſi ſit conſtitutus ad agendum & defendendum, ac generaliter ad omnia (licet mandatum exigant ſpeciale) nihilominus ex vi generalitatis huiuſmodi ad aliquem articulum, in quo exigitur mandatum ſpeciale, admitti non debeat, niſi ſpecificato aliquo vel aliquibus articulis, ſpeciale mandatum exigentibus, adiecta ſit clauſula generalis, quia tum etiam non expreſſa continebuntur, *c.* 4. *&* 5. *eod. in* 6. *l. Procurator* 58. *cum ſeq. D. eod.* dummodò tamen hæc non ſint grauiora expreſſis, vt ſunt matrimonij contractus, & exceptiones, quæ in electi vel eius, cui prouiſio facienda vel facta eſt, perſonam objiciuntur: hæc enim propter ſui momentum expreſſum mandatum deſiderant, *c. fin. iunctâ Gloſſa eod. in* 6. *Clement.* 2. *eod. tit.*

Dixi antè, non ſolere aliquem admitti ad agendum ſine mandato, quia poteſt quilibet, etiam abſque mandato, defenſionem rei in ſe ſuſcipere, etiam inuito actore, modò ſatiſdet, id eſt, fideiuſſoribus datis promittat, iudicatum ſolui, §. *fin. Inſtitut. De ſatiſdat. l. Qui proprio* §. 2. *D. h. t.* & perſonam legitimam ſtandi in iudicio habeat: quia naturali rationi conueniens eſt, alterius conditionem per alterum poſſe fieri meliorem, præſertim cùm alterius non interſit, *l. Soluendo* 39. *D. De negot. geſtis*; publiceque intereſt abſentes omnes, etiam ignorantes, per quemcumque defendi, *l. Seruum quoque* 33. §. *publicè D. h. tit.* ne ignari damnum patiantur, nemine eos defendente, *l.* 1. §. *fin. D. Quod cuiuſque vniuerſitatis nomine &c.* 3

Debet autem procurator diligenter ſeruare fines mandati, alioquin in eo, in quo excedit, non præiudicat domino, *l. Diligenter D. Mandati*: & non tam conſtituenti quàm ſibi nocet, *l. Si procurator Cod. Mandati c.* 9. *inf. De arbitris.* 4

§. VII. Quo pacto finiatur Procuratoris officium.

1. *Finitur mutuo conſenſu.*
2. *Reuocatione domini ante litem conteſtatam regulariter.*
3. *Finitâ inſtantiâ.*
4. *Morte domini.*
5. *Morte procuratoris.*
6. *Mutatione procuratoris.*

1 PRimò, sicut mutuo consensu constituitur, ita mutuo consensu reuocatur, *l. Mutari* 24. *D. h. t.* iuxta vulgatam iuris regulam, vnumquodque eo modo dissolui, quo colligatum est.

2 Secundò, finitur per reuocationem domini, re integrâ, id est, ante litem contestatam in iudicio, *l. ante litem* 16. *D. eod.* &, vt ait Glossa *ad Clement. fin. eod.* ante præparamenta in negotijs extra iudicium. Post litem verò contestatam, cùm iam sit litis factus dominus, *l. Procuratoribus* 22. *Cod. eod.* non potest inuitus reuocari, ne damnum patiatur, nisi iusta caussa subsit, *c. 2. eod. in 6. l. Post litem* 27. *D. eod.* veluti si fuerit effectus inimicus domini, Caluolus *in Praxi §. Procurator conclus.* 17 *n.* 2. si sit suspectus, affinis vel hæres aduersarij, vel eius ætatis aut valetudinis, vt minùs aptus sit litibus prosequendis aut negotijs gerendis, & sic de similibus, *d. l. Post litem, cum aliquot seqq. D. eod. c. 2. eod.* 6. Sed ne quidem volens post litem contestatam reuocari potest, si aduersarius nolit Suarez *in Thesauro recept. sent. V. Procurator. n.* 292. Ex ijsdem caussis potest petere procurator, vt etiam inuito domino liberetur hoc onere, *l. Filiusfamilias* 8. *§. fin. cum seqq. D. eod.*

Debet tamen dominus reuocationem procuratoris insinuare Iudici vel aduersario, *c. Ex insinuatione* 3. *& seq. h. t.* aliàs quod his ignorantibus gestum erit, ratum habendum est, *c. Mandato* 13. *h. t.* si scilicet vergat in præiudicium principalis: imputet enim sibi dominus, quod reuocationem ijs non insinuarit.

Quòd verò dictum est, reuocari ante litem contestatam procuratorem posse, id fallit in procuratore substituto: nam hic suscepto semel mandato, licet eo nondum fuerit vsus, non potest à substituente reuocari: nisi is habuerit potestatem reuocandi ab ipso domino, à quo constitutus intelligitur; ita vt principalis procurator substituendo sibi alium censeatur officio suo functus, *c. 3. eod. in 6.*

3 Tertiò, finitur finitâ instantiâ, id est latâ sententiâ definitiuâ: nec enim cogitur procurator iudicium appellationis prosequi, *l. Inuitus Cod. eod.* quia non est grauandus vltra, quàm suscepit, negotium, quod iam per sententiam finitum est. Secus dicendum, si constitutus esset generaliter ad omnes caussas & lites, motas & mouendas, quia tum non solùm appellare, sed etiam appellationem prosequi tenetur.

4 Quartò, per mortem domini constituentis, re integrâ, *l. Nulla* 23. *Cod. eod. l. Si defunctus* 15. *D. eod.* Sed & interdum re non integrâ, verùm lite iam contestatâ & incœpta, per mortem constituentis potest quis desinere esse procurator, vt in casu, quo Prælatus vel quilibet alius pro Ecclesia vel beneficio procuratorem constituit, *iuxta Clement. fin. eod. tit.* quia nihil agi debet Sede vacante; &, si quid fiat, perperam fieri dicitur, *c. 1. & fin. inf. Ne Sede vacante* &c.

Quintò

Quintò, per mortem ipsius procuratoris, non solùm re integrâ, sed & si desierit esse integra, *l. Tam ex contractibus 57. D. De iudicijs l. Si quis 27. §. morte D. Mandati*, siquidem non transit ad hęredes hoc officium, cùm videatur electa industria personæ, *l. vnica §. vbi autem Cod. de cad. tollendis*. 5

Sextò, mutatione procuratoris, seu alio in locum eius substituto: veluti quando diuersis temporibus pro eodem negotio constituuntur plures procuratores, per constitutionem posterioris prior censetur reuocatus *l. Si quis cum procuratorio §. fin. D. eod.* nisi exprimatur, quòd in secunda constitutione non reuocetur prior, *arg. c. Si quem eod. in 6.* vel prior iam litem contestatus fuerit, aut ad certam caussam constitutus, & posterior generaliter ad omnia negotia, quia per genus non derogatur speciei, Cabeda *Decis. 14. n. 15. cum seq. lib. 1.* 6

Septimò, si ipse dominus, siue ante siue post litem contestatam, ad caussam suam veniat, non vt adsistat procuratori suo, prout potest, *c. 2. eod. in 6.* sed vt eandem caussam per se tractet: nam eam per se tractando, censetur tacitè procuratorem reuocare; nisi ex protestatione, aut alijs coniecturis contrarium appareat, *d. c. Si quem.*

§. VIII. De exceptionibus, quæ contra procuratorem obijci possunt.

1. *Exceptiones illæ desumendæ partim ex persona domini constituentis, partim ex parte procuratoris.*
2. *Sed cum distinctione.*
3. *Falsi procuratoris gesta, opposito defectu mandati, rata non sunt.*
4. *De habente mandatum dubium.*
5. *De procuratore excommunicato.*

EX prædictis patet, quænam exceptiones contra Procuratorem obijci possint, siue ex parte eius, à quo constitutus est; veluti quòd constitutus sit à non habente potestatem constituendi, vti à non domino, vel eo, ad quem caussa non pertinet, & sic de similibus (nam omnia, quæ contra principalem obijci possunt etiam obijci possunt eius procuratori:) siue ex parte procuratoris; veluti quòd is procurator esse nequeat, quia sit minor, excommunicatus, reus criminis, &c. * Hàc tamen seruatâ distinctione, quòd licet quis procurator ideo esse nequeat, quia legitimam personam standi in iudicio non habet, & iudicium nullum reddatur, illudque in quacumque parte litis obijci & probari possit (quia talis procurator pro nullo 1 2

habetur, eo quòd paria sint, non esse, & non legitimo modo esse, *l. Quoties D. qui satisdare cogantur*: & quoties vna persona ex tribus ad iudicium requisitis deest, siue actor, siue iutor, siue reus, toties iudicium est nullum. *c. Forus inf. De verb. significat. l. Iudicium D. De iudicijs*:) si tamen ius standi in iudicio habeat, sed aliunde, puta ratione militiæ, dignitatis, aut alterius similis caussæ, ab officio procuratorio repelli possit, nihilque initiò exceptum fuerit contra eum, valet iudicium, nec post litem contestatam aliquid ei objici potest, *l. Ita demum 13. Cod. eod. l. Qui procuratorem 57. C. eod.* excepto tamen impedimento excommunicationis: siue ex defectu materiæ controuersiæ, quia non admittat procuratorem, vt quia sit actio criminalis, in qua regulariter non admittitur procurator, qua de re cum limitationibus vide Ant. Gabriel. *l. 7. de malefic. conclus. 9.* quamuis si sint plura crimina, & inter ea aliqua capitalia, aliqua pecuniaria, admitti possit pro pecuniarijs, non pro capitalibus, Ios. Ludouic. *conclus. 46. n. 33.* vel quia sit popularis actio, vel quia exigat speciale mandatum, cùm exhibeatur tantùm generale: siue denique ex parte mandati, vt quia non sit sufficiens, non debitâ formâ conceptum, aut transmissum ad Iudicem vel aduersariũ, aut sit reuocatum, vel aliqua in parte mutatum, & sic de similibus.

3 Falsi autem procuratoris gesta non possunt, post defectum mandati oppositum, rata haberi: antea verò & quæ damno & quæ vsui domino sunt, rectè confirmat dominus. Soarez *in Thes. recept. sentent. V. Procurator n. 319. & 320.* Falsique procuratoris exceptio est peremptoria, & opponi potest etiam post sententiam, *l. Licet 42. D. De procuratorib.* Et similiter exceptio, *Tu non es procurator*, semper opponi potest: sed exceptio, *Tu non potes esse procurator*, tantùm ante litis contestationem. Reyger *in Thes. suo Iuris V. Procurator n. 85.*

4 Habens verò mandatum dubium, admitti potest cum cautione de rato, nisi caussa requirat speciale mandatum; aut sit caussa matrimonialis, in qua quia arduum vertitur negotium, non admittitur cum cautione, si de mandato illius dubitetur. Vestrius *in Praxi lib. 4. cap. 5. n. 19. & 21. in annotat.* Cæterùm qui mittit procuratorem non legitimũ, pro non comparente & contumace habetur, *l. 1. §. vnus autem D. eod.*

5 Denique quia dixi, excepto tamen impedimento excommunicationis; Notandum est, ita distinguendum videri, vt, si fuerit excommunicatus tempore constitutionis, quia tunc non subsistit constitutio, maneat falsus procurator, & processus non valeat: si verò post mandatum superuenerit excommunicatio, tum, si non opponatur, valeant acta: quemadmodum aliàs, vbi quis certâ lege prohibetur esse procurator, processus nihilominus cum eo factus est validus, nisi contra eundem excipiatur ante prolationem sententiæ, Felinus *in c. Post cessionem n. 22. inf.*

22. *inf. De probationibus* Ante mandatum verò non valent acta ipso iure, siue opponatur, siue non. Maranta 4. *p. dist.* 16. *n.* 42. vbi plenius vide.

TITVLVS XXXIX.

De Syndico.

1. *Syndicus in quo distinguatur à Procuratore.*
2. *Ab Actore.*
3. *Ab Administratore Vniuersitatis.*
4. *Ab Oeconomo.*
5. *Constitui necessariò debet ab vniuersitate.*
6. *Et ab omnibus de vniuersitate.*
7. *An omnium constituentium nomina in instrumento exprimenda.*

8. 9. 10. *Quis & qualis constituendus.*

11. *Satisdare syndicus non tenetur.*

PRocuratores Vniuersitatum & Collegiorum, qui propriè Syndici vocantur, à procuratoribus priuatorum propriè dictis distinguuntur: quòd hi à dominis, Syndici verò ab Vniuersitate, Collegio, vel alterius communitatis corpore constituantur ad negotia illius tractanda, ac potissimùm ad caussas & lites in iudicio prosequendas, *l.* 1. §. *quibus permissum D. Quod cuiusque vniuersitatis nomine &c. c. Quia in caussis sup. De procuratoribus.* Nam Syndicus dicitur à δίκη, id est, caussa, quæ in iudicio agitur. Vnde & in Decretalibus diuersi exstant Tituli *De Procuratoribus* & *De Syndico*: & diuersis nominibus appellantur, quod arguit esse diuersos, *arg. l. Si idem codicilli Cod. De codicillis*; licet magnam inter se habeant affinitatem. Et ideo, vbi dicitur caussam vniuersitatis agi per procuratorem, vt in *d. c. Quia in caussis, c. Petitio* 9. *h. t. c. Cùm caussam inf. De iuramento calumniæ*, id accipi debet de Syndico; quia vbi constat de voluntate constituentis, non est facienda vis in nomine, *arg. §. si quidem in nomine Instit. De legatis.* 1

Tametsi autem in eo quidam distinguant Syndicum ab Actore, quòd Syndicus sit is, qui generaliter constituitur ab Vniuersitate vel Collegio aut alio corpore, ad omnes caussas, tam præsentes quàm futuras, tractandas, sine decreto; actor verò is, qui constituitur specialiter ad vnam aliquam caussam, vel plures præsentes, cum decreto, *l. Item eorum §. si decuriones D. Quod cuiusque vniuersit. nomine &c.* tamen in hac materia procuratorum vniuersitatis vel alterius communitatis Actorem pro Syndico, & è diuerso, sumi, patet ex *l.* 1. *in verbis*, & actorem siue Syndicum, *d. tit & d. c. Petitio sup. De procurat.* 2

Differt

3 Differt verò Synodus ab Administratore vniuersitatis, quod hic in administratione pecuniæ, aliorumque negotiorum eò pertinentiũ versetur; Syndicus autẽ in litibus prosequendis. In quo etiam differt à Curatore ciuitatis, qui alia negotia ciuitatis extraiudicialia prosequitur

4 Differt ab Oeconomo, quòd is sit dispensator Ecclesiæ seu defensor, cui res Ecclesiæ gubernandæ mandantur.

5 Debet autem Vniuersitas siue alia communitas constituere Syndicum, quia absque constitutione nec agere quidquam, nec cum ea quidpiam agi rectè potest, *l. Sicut* §. 1. *D. Quod cuiusque vniuersit.* &c.

6 Ad constituendum verò omnes de communitate, qui suffragium habent, conuocandi seu citandi sunt, secundum morem consuetum, quia quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet. Si tamen aliqui vocati emaneant, possunt præsentes eum constituere, modò sint duæ partes, vel maior pars vniuersitatis, *iuxta l. 3. D. d. tit.*

7 Non esse tamen necesse in instrumento Syndicatus exprimi omnium constituentium nomina, modò sigillo Vniuersitatis muniatur, docet Panormit. *in c. vnico h. t.* Alij distinguunt, vt in numerosa Vniuersitate ob difficultatem exprimi non debeant, nisi eo casu, quo ad alienandum Syndicus constituitur, *iuxta c. fin. sup. de procurat. & l. fin. Cod. De vendendis rebus ciuitatis lib.* 10. in parua verò necesse sit exprimi, vt appareat duas partes fuisse præsentes, & nullum constituentium excommunicatum.

8 Potest constitui Syndicus siue ex ipsa Vniuersitate, si in ea reperiatur idoneus, siue extraneus: quamuis satius fuerit constitui ex ipsa Vniuersitate, quando in ea reperitur idoneus, quia præsumitur talis maiori fide & diligentiâ caussas suæ communitatis acturus, quàm extraneus.

9 Suadet tamen Pontifex Religiosis, vt caussas suas extraneo alicui, non Religioso, demandent, constituto etiam salario aliquo, quia expedit seruos Dei, vel cum aliquo suo incommodo, à strepitu abstinere forensi, ne hoc pacto à diuinis auocentur officijs, *c. 1. inf. Ne Clerici vel Monachi &c.* Nec obstat, quòd Monachi possint esse procuratores superioris licentiâ, *can. Monachi* XVI. *q. 1.* quia id verum est necessitate cogente: vt si ob paupertatem non possint alicui extraneo salarium constituere.

10 Sed & laicus potest esse Syndicus Vniuersitatis Ecclesiasticæ, etiam in spiritualibus, quia non exercet aliquam spiritualitatẽ, vt patet *ex c. 1. De procurat. in 6.* Et ideo non obstat *canon Iudicatum Distinct. 89. & canon In noua actione* XVI. *q. 7.* vbi videtur requiri, quòd sit Clericus, quia illa iura loquuntur de Oeconomo seu administratore rerũ Ecclesiasticarum, cui scilicet cõmittitur cura rerum Ecclesiasticarum, tam spiritualium quàm temporalium, vt ibidem indicatur: nam ob admixtionem

mixtionem spiritualium tale officium non cadit in laicum; secus vbi agitur de cura temporalium tantùm. Panormit. *in c. vnico h. t.*

Sicut autem tutor non cogitur satisdare, quia auctoritate publicâ constituitur, *l. Tutores Cod. De administrat. tutor.* ita nec Syndicus, cùm sit persona publica: nisi cùm de syndicatu & mandato probabiliter dubitari potest, *Glossa in l. Item §. fin. D. Quod cuiusque vniuersit. &c.* præsertim cùm vniuersitas semper præsumatur esse soluendo. 11

TITVLVS XL.

De his, quæ vi metusve caussâ fiunt.

1. *Ratio ordinis.*
2. *Vi gesta ipso iure nulla sunt.*
3. 4. *Quid sit Vis, & quotuplex.*
5. *Quid sit Metus.*
6. *Metu gesta ipso iure valent & obligant.*
7. *Exceptio.*
8. *Succurritur metum passo per restitutionem in integrum.*
9. *Dummodò metus sit cadens in constantem virum.*
10. *Qualis sit metus eiusmodi.*
11. *Metus reuerentialis non prodest.*
12. *Communicantem cum excommunicato per metum non excusari à peccato.*
13. *Oportet etiam vt præsens sit metus.*
14. *Vt ab alio & extrinsecus illatus.*
15. *Quod si iusto metui iuramentum accesserit, illud seruandum erit.*

POstquam egit Pont. de exceptionibus, quæ desumuntur ex personis eorum, qui alieno nomine in iudicio versantur, quas actor vel reus, priusquam litem ingrediatur, aduersario suo obijcere potest, & de ijs, quæ sponte agimus in iudicio, vel extra iudicium, quæque valent & irrefragabiliter seruanda sunt, *l. 1. D. De pactis:* meritò nunc & recto ordine subijcit de ijs exceptionibus, quæ desumuntur ex ijs ipsis personis, ad quas res controuersa pertinet, & de illis, quæ vi metusque causâ, & non sponte facimus, vt sciatur, an ea quoq; valeant, & quo casu valeant; an etiam irrefragabiliter seruanda sint, an verò retractari possint & debeant. 1

Et quidem ea, quæ vi aguntur, esse ipso iure nulla, patet ex eo, quòd vis seu violentia ex se absolutè causset inuoluntarium, vt docet D. Thomas *1. 2. q. 6. art. 5. per tot.* ac proinde caussat defectum consensus. 2

3 Est autem Vis maioris rei impetus, qui repelli non potest. Dicitur, maioris rei; quia minor, quatenus minor, vim inferre non potest.

4 Vis alia est Præcisa; veluti si violentiâ ineuitabili eripiam alicui librum, pileum, vel quid aliud, vel in flumen eum deijciam: alia est Conditionalis, quæ non absolutè cogit, sed sub conditione; vt si quem cogam mihi tradere equum suum, vel soluere centum. Alia rursus est vel Publica, vt quæ fit cum armis, & Vis armata dicitur; vel Priuata, vt quæ fit sine armis, & Vis non armata dicitur: vnde & in Digestis exstat Titulus *De vi & vi armata*. Alia insuper Impulsiua, quâ scilicet quis impellitur ad faciendum, quod aliàs non faceret: alia Ablatiua, quâ quid mobile ab aliquo aufertur: alia Expulsiua, quâ quis è possessione sua eijcitur: alia Turbatiua, quâ quis turbatur in sua possessione: alia denique Inquietatiua, quâ quis inquietatur in vsu rei suæ. Et contra has omnes dantur interdicta vim patientibus aduersus eam inferentes.

5 Metus in genere dicitur instantis periculi vel futuri causâ mentis trepidatio, *l. 1. D. eod.*

6 Quantum igitur ad ea, quæ metu fiunt, regulariter valent & obligant, prout constat ex *l. Si mulier §. si metu l. Si metus caussa D. De acquir. hæred. l. 1. D. h. t.* vbi ait Prætor, *Quod metus causâ gestum erit, ratum non habebo*: nam verbum futuri temporis non significat esse ipso iure nullum & irritum, sed irritandum. Constat item ex *c. 2. h. t.* in verbis, *quæ metu & vi fiunt, de iure debent in irritum reuocari*. Item ex *Tit. Institut. De exceptionib. in princ.* ibi, *Si metu coactus Titio stipulanti promisisti, quod non debueras promittere, palam est iure te obligatum esse*. Præterea ex *l. fin. Cod. h. t.* vbi venditiones, donationes, transactiones per potentiam extortæ, præcipiuntur infirmari: nam inde sequitur, ipso iure valere, & iuris remedio infirmandas, *d. c. 2.* Confirmatur ex eo, quòd Prætor promittat actionem & exceptionem Quod metus causâ, ad hoc, vt gesta metu rescindantur, vti constat ex *l. Metum 9. §. 3. & 4. D. eod.* nam exceptio non solet competere, nisi vt elidatur actio, quæ ipso iure competit, *l. 2. D. De exceptionib.* Ratio autem, cur qui aliquid egit metu, regulariter obligetur, est, quia qui metu consentit, verè & absolutè consentit, & è duobus malis eligit minus, v. g. mauult contrahere, quàm interfici, vel aliud grauius malum pati: atque ita elicit actum ipsius consensus; eiusdemque consensus principium est voluntas, quæ licet quoad actus imperatos simpliciter cogi possit, non tamen quoad elicitos, sed solùm conditionaliter, quia scilicet, secluso metu, voluntas nollet nec eligeret illud minus malum.

7 Dixi antè, regulariter valent & obligant; quia excipiuntur aliqui casus, in quibus metus vitiat ipso facto, vt notatur in *c. Abbas h. t.* vt sunt matrimonium, dotis promissio, rei Ecclesiasticæ alienatio, iurisdictio

dictio metu extorta, votum, interpositio auctoritatis tutoris, testamentum, sententiæ pronuntiatio, & procuratoris constitutio: hæc enim si metu, cadente in constantem virum, fiant, sunt ipso iure nulla; & ideo in *d. c. Abbas* qui metu amissionis patrimonij renuntiauit suo beneficio, illud repetere potest, etiamsi renuntiare iurasset, *c. 4. h. t.*

Cæterùm quamuis regulariter gesta per metum sint valida ipso iure, nihilominus ob iniuriam illatam metum passo, meritò rescindi debēt, & aduersus ea potest peti restitutio in integrum, competitque exceptio Quod metus caussâ, quâ vti potest reus aduersus agentem, virtute contractus metu initi, quaque probatâ repellit agentem, siue is, in cuius fauorem contractus celebratus est, metum intulerit, siue alius, quia res metu acquisita transit eo vitio affecta ad quemcumque possessorem, Glossa *in c. 2. h. t.* & constat *ex l. Item si cum exceptione* 14. §. *in hac actione D. eod.* nisi metum passus suâ culpâ in metum inciderit, *iuxta legem Si mulier in princ. D. eod.* quia tum, si modò metus iustè inferatur, veluti si maritus minetur vxori accusationem de adulterio; cessat prorsus ratio iniuriæ, ratione cuius contractus metu initus rescinditur. 8

Dixi, si modò metus iustè inferatur, quia si iniustè & non iuridicè inferatur, veluti si maritus vxori adulteræ minetur mortem priuatâ auctoritate, subuenitur metum patienti culpâ suâ, *c. Veniens inf. De sponsalibus l. Nec timorem 7. D. h. t.*

Porrò non quilibet metus meretur restitutionem in integrum, sed tantùm metus cadens in constantem virum, qui aliàs dicitur iustus, *c. fin. inf. De appellat.* item probabilis & grauis: non etiam cadens in virum inconstantem seu pusillanimem & formidolosum, qui etiam non timenda timet; & qui proinde vocatur metus iniustus, improbabilis, leuis & vanus, iuxta regulam Iuris, Vani timoris iusta excusatio non est, *l. Vani D. De R. I.* Dicitur autem metus cadens in constantem virum, qui respectiuè ad personam patientis, spectatis etiam alijs circumstantijs, veluti an caussà timoris iusta sit, & qualitate personæ metum patientis, atque etiam inferentis, iudicis arbitrio, vbi ex iure non constat, meritò grauis & timor grauis mali censetur, *iuxta l. 3. D. Ex quibus caussis maiores, &c.* 9

Dico; respectiuè ad personam patientis; quia metus, qui respectu vnius dici potest cadens in constanten virum, non potest dici talis respectu alterius fortioris & robustioris, ac maioris animi. Et minor metus requiritur in fœmina, quæ suapte naturâ est imbecillis, vt latè Tiraquel. *lib. 1. Connub. n. 71. & seq.* quàm in viro, *arg. can. Indignantur* XXXII. *q. 6* ibi, *cum tanto grauius, & c. Sicut inf. De homicidio, in princ.* ideoque consideranda, ætas, fragilitas ac magnitudo animi eius, cui incutitur metus; & quando dicitur metus cadens in constantem virum,

 rum,

rum, nomine viri animi robur pro cuiusque conditione accipi debet.

10 Grauis igitur seu cadens in constantem virum metus in Iure censetur metus mortis, *c. Cum dilectus* 6. *h. t. l. Nec timorem D. eod. l. Si per vim Cod. Quod metus caussa:* metus mutilationis, quia est quædam mors partialis membri, *can. Si quis absciderit Distinct.* 55. item metus amissionis fortunarum omnium, vel maioris partis, *c.* 2. *h. t.* & sic de similibus.

11 Dubitatur de metu reuerentiali, an cadat in constantem virum. Omissis aliorum opinionibus, verior est illorum, qui dicunt, non cadere, nisi minæ aut verbera, aut alius grauis metus ei adiungatur, ex *c. Ex litteris inf. De desponsat. impuberum*, in verbis, *nolens &c.* quam latè deducit Sanchez *De matrim. lib.* 4. *Disputat.* 6. *à n.* 7. Similiter dicendum, solas minas per se non esse iustam caussam timendi, nisi procedant ab eo, qui solitus est eas exequi, *iuxta l. Metum* 9. *Cod. h. tit.* ibi, *non iactationibus & protestationibus.*

12 Ex dictis intelligi potest, cur is, qui metu inductus communicat cum excommunicato in ijs, in quibus Canones communicare prohibent, vti in diuinis, non excusetur à peccato, nec ab excommunicatione, *c. Sacris* 5. *h. t.* quia scilicet talis metus non potest esse iustus, vt quis peccet, quandoquidem quilibet omne malum potiùs perpeti debeat, quàm semel mortaliter peccare, *can. Ita ne* XXXII. *q.* 5. Aliud dicendum, si absolutè esset coactus, *d. c. Sacris*: licet metus aliàs faciat, vt peccatum sit leuius, *d. c. Sacris.*

13 Secundò, requiritur ad restitutionem in integrum metus præsens & iusta illius caussa, veluti præceptum aut preces Principis, & similia, de quibus Sfort. Oddus 1. *p. q.* 7. *art.* 9. *à n.* 84. & non tantùm suspicio eius inferendi, *l. Metum D. eod.* Quamquam si talis suspicio sit quoque iusta & probabilis, sufficiat ad rescindendum contractum, quia tunc habetur pro metu per *l. Nouissimè* 7. *D. quod falso tutore auct. &c.* ibi; *quid si compulsus, aut metu, ne compelleretur &c.*

14 Tertiò, debet esse illatus ab alio & extrinsecus, & quidem eo fine, vt res talis fiat. Hinc si quis aliquid promittat vel voueat ægrotus, aut in periculo naufragij ob metum mortis, vel res suas vendat, ne fame pereat; perinde tenetur stare suæ promissioni & venditioni, ac si absque metu promisisset vel vendidisset, *c. Sicut nobis inf. De Regularibus*; quia non est metus ab aliquo & extrinsecùs illatus, sed suapte natura & fortuitò accidit. Similiter si quis mihi metum inferat ad matrimonium contrahendum, & eo metu perculsus res meas vendam, non retractabitur venditio.

15 Quod si quis iusto metu aliquid promiserit, vel alicui iuri renuntiauerit,

uerit, puta electioni de se factæ, & iuramento promissionem vel renuntiationem firmauerit: dicendum, quòd licet iure ciuili iuramentum metu extortum sit nullum, *Auth. Sacramenta puberum Cod. Si aduersus venditionem*; iure tamen Pontificio, quod plus defert religioni iuramenti, si tale iuramentum seruari potest sine dispendio salutis æternæ, omninò seruandum est, nec competet exceptio quod metus caussa, *c. Ad aures c. Cum dilectus h.t.c. Si verò aliquis inf. De iureiurando.* Si verò quod iuratū est, sit turpe & contra bonos mores, tum iuramentum est nullum, secundum regulam Iuris, Non est, obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum, *c. Non est I c R. I. in 6.* & teste Ambros. in *can. Vnusquisque* XXII. *q.* 4. tollerabilius est iuramentum non seruare, quàm quod turpe est facere.

Notandum denique hîc est, eum, qui metum passus est, habere duo remedia aduersus ea, quæ metu gessit, scilicet actionem Quod metus caussâ, quam intentare potest, dum vult contractum rescindere, & exceptionem Quod metus caussâ, quâ vti potest aduersus agentem, virtute contractus metu initi, & quâ probatâ repellit agentem.

TITVLVS XLI.

De in integrum restitutione.

§. I. Quid sit Restitutio in integrum, & quibus detur.

1. 2. *Restituere & Restitutio quid sit.*
3. *Datur minoribus 25. annis.*
4. 5. *Dummodò duo probent, & ætatem minorem & læsionem: & quanta ea esse debeat.*
6. 7. 8. *Datur præterea Reip. Ecclesiæ, & alijs pijs locis.*
9. *Item maioribus 25. annis ex iusta caussa.*
10. *Deq; eo, quo in minori ætate gestum est.*

INscribitur hic Tit. *De in integrum restitutione*, generaliter, quia, præter metum, ex alijs quoque caussis specialibus competit restitutio in integrum, veluti minoribus, & Ecclesijs, & alijs lapsis seu circumuentis, siue in contractu, siue in confessione, siue in probationis omissione, siue in temporis lapsu; & siue calliditate, siue ætate,

 siue

siue per absentiam, siue per mutationem status, siue per errorem, inciderint in captionem, *iuxta l. 1. & 2. D.h.t.*

1 Restituere duo significat: primò reddere: secundò rem in pristinum statum reducere, vt perinde sit, ac si nihil aduersus eam euenisset, *l. Restituere D. De verb. signif. l. 2. §. restituas D. Nequid in loco publico &c.* & ita hîc sumitur.

2 Estque restitutio in integrum hoc loco in pristinum statum repositio seu reductio, *can. fin. in fine 2. q. 3.* siue pristini iuris reintegratio: sic vt vnusquisque ius suum integrum recipiat, perinde ac si nullum negotium gestum esset, *l. Quod si minor §. restitutio D. De minoribus, l. vnica Cod. De reputationibus, quæ fiunt &c. & l. 1. Cod. de sententiam passis*, Glossa *in c. Audistis h. tit. in V. contra reliquam.*

Datur verò non statim quibusuis, sed certis personis, & iustis de caussis, cognitis & probatis; eamque infra præscriptum à iure tempus peti necesse est.

3 In primis igitur datur minoribus xxv. annis, si ipsi vel eorum tutores aut curatores aut procuratores ex sententia Iudicis, siue interlocutoria siue definitiua, vel alio actu iudiciali læsi sint, *l. 1. & toto tit. Cod. Si aduersus rem iudicatam &c.* vel aliàs contrahendo vel omittendo læsos se probent, *c. Constitutus 8. h. t.*

4 Vt autem minor restituatur, duo probare debet: primò minorem ætatem, in qua quid gessit, *d. c. Constitutus*; quia regulariter ætatem

5 probare debet, qui in ea se fundat, siue agendo, siue excipiendo; siue sit minor, siue maior, *l. Nam postea §. si minor D. De iure iurando* * Secundò probare debet læsionem ex tali actu, vel dolo aduersarij vel ætatis facilitate: non tamen modicam, *l. 4. D. eod.* ne tam leuis & parua sit, quam iudex meritò contemnat: nec enim facilè ob rem minimam rescindi debet id, quod iure subsistit, *l. Si ex caussa D. De minoribus*: neque, vt dicitur vulgò, de minimis curat Prætor, à quo hoc beneficium restitutionis proficiscitur, vt videre licet latè apud Sfort. Oddum 1. *p. q. 4. art. 12.* Sed neq; maximam læsionem esse oportet, seu quæ tanta sit, vt dimidium iusti pretij excedat, quia cùm tunc minor ipso iure sit tutus, & communi auxilio munitus, *iuxta l. 2. Cod. De rescind. vendit.* non est illi necessarium hoc extraordinarium remedium, *l. In caussa cognitione 16. in princ. D. De minoribus.*

Dico, non esse necessarium; quia licet regulariter cesset restitutio in integrum, quando competit ordinarium remedium, vt latè tradit Sfort. 1. *p. q. 17. art. 2.* tamen cum eo concurrere potest, quando pinguiùs & pleniùs prouidetur per extraordinarium, quàm per ordinarium, Sfort. *d. q. 17. art. 2. n. 33.* vti in casu proposito locupletius est remedium hoc extraordinarium: & minorum interest, posse pluribus

actionibus

actionibus ius suum prosequi & remittere.

Secundò, exemplo minorum, competit Reip. *l. 4. Cod. Ex quibus caußis maiores &c. l. 3. Cod. De iure Reip. lib. 11.* * & similiter Ecclesiæ, si læsa sit, siue contrahendo, siue alienando, *c. 1. h. t.* siue extra iudicium, siue in iudicio, siue per Episcopum vel alium Prælatum, siue per procuratorem vel syndicum, *c. 2. 3.* & *7. h. t.* quia Ecclesia læsa minori comparatur. *d. c. 2. & 3.* in verbis, *iure minoris*: & ideo, instar minoris læsi, si læsa sit, restituitur in integrum, etiam aduersus aliam Ecclesiam, *d. c. 3. & c. Audita 6. h. t.* Imò etiam contra sententiam Papæ, *c. Ex litteris 4. cum seq. h. t. can. Sententiam & can. Veniam* XXXVI. *q. 9.* sicut & minor aduersus sententiam Principis, *l. Minor 18. D. De minoribus*. Nec obstat, quod dici solet, priuilegiatum contra priuilegiatum non vti suo priuilegio: quia id verum est in pari vtriusque caussa; puta si vterque læsus sit, & certet de damno vitando, quia tum possidentis melior est conditio, *c. In pari De R. I. in 6.* Secus, si vnus læsus sit, alter non; vel si vnus certet de damno vitando, alter de lucro captãdo. 6 7

Tertiò, competit alijs locis, v. g. hospitalibus &c. 8

Quartò, competit etiam maioribus XXV. annis ob iustam caussam, *d. c. Ex litteris h. t.* præsertim absentiæ caussâ Reip. vel etiam ob aliam, *l. 1. & 2. Cod. Ex quibus caußis maiores &c. l. Nec non D. eod. tit.* veluti iusti erroris, *l. 2. D. eod.* vel iustæ ignorantiæ, de quibus latè Sfort. Oddus *1. p. q. 8. per tot.* iuxta illam Prætoris generalem clausulam, *Si qua alia iusta caussa mihi videbitur, in integrum restituam, l. 1 D. Ex quibus caußis maiores &c.* ad quam clausulam toties recurrendum erit, quoties æquitas suggeret, *l. Sed etsi §. fin. D. d. tit.* 9

Sed & maioribus competit de gestis in minore ætate, intra quadriẽnium ab ingressu maioris ætatis, *l. vlt. Cod. De temporibus in integrum restitut.* 10

§. II. Intra quod tempus & coram quo peti debeat in integrum restitutio.

1. *Peti debet intra quadriennium continuum à tempore læsionis.*
2. *Coram iudice rei.*
3. *Aduersus sententiam inferioris vel qui æqualis sit iurisdictionis.*

Debet peti & peragi restitutio in integrum intra quadriennium continuum à tempore læsionis, *c. 1. & 2. eod. in 6.* Idque cognitâ caussâ, ob quam petitur, & præsente aduersario, vt audiat caussas restitutionis allegari ab impetrante, *d. c. Ex litteris, l. 3. D. eod.* 1

l. 3. *D. eod.* quia quod aliquem tangit, non potest peragi, nisi is certioretur, *c. Quod omnes De R. I. in 6.* aut per contumaciam absit, *l. In caussa* 13. *in princ. versic. caussa D. De minoribus.* Si tamen caussa iusta subsit, poterit Iudex hoc tempus quadriennij in danda restitutione excedere, *d. c.* 1. *& 2. eod. in 6.* Proponitur autem hæc petitio, non iure actionis, sed implorato Iudicis officio, *l. Quod si minor* 24. *§. vlt. D. eod. & est communis.*

2 Peti verò debet coram Iudice rei, contra quem petitur, *d. l. In caussa* 13. *§. fin. cum l. seq. c. Caussa h. t.* quia actor debet sequi forum rei. Oportet tamen hunc Iudicem habere administrationem, iurisdictioni sui coniunctam, vel esse delegatum ab eo ad vniuersitatem caussarum, vel specialiter ad hoc iudicium exercendum: nam ab Ordinario, administrationem non habente, sed tantùm iudicandi facultatem, & delegato ab eo, peti non debet, vti nec ab arbitro commissario, nisi mota incidenter fuerit caussa, *d. c. Caussa h. t. l. fin. Cod. Vbi & apud quem &c. l. Quoties Cod. De iudicijs,* Sfort. 1. *p. q.* 31. *art.* 8. *& seq.*

3 Minor magistratus aduersus sententiam maioris non restituit, *l. Minor* 18. *in princ. D. De minorib.* at verò aduersus propriam, vel eorum, qui sunt æqualis iurisdictionis, restituere potest, *d. l. Minor §.* 1. *& d. l. In caussa.* Aduersus sententiam definitiuam ipsius Principis, vel procuratoris, vel vicarij, vel delegati ipsius, solus restituit Princeps, *d. l. Minor. l.* 3. *Cod. Si aduersus rem iudicatam &c.* Sfort. 1. *p. q.* 31. *art.* 3. *à n.* 33.

Debet autem Iudex in concedenda restitutione in integrum aduersus contractum, mero iure validum, prospicere, ne is, aduersus quem eam concedit, fraudetur pretio vel sumptibus seu melioramentis necessarijs & vtilibus, quæ fecit, *c.* 1. *h. t.*

§. III. Effectus restitutionis in integrum.

1. *Pendente restitutione nihil innouandum.*
2. *Eâ obtentâ redintegratur pristinum ius.*
3. *Transit eadem in hæredem, non in fideiussorem.*

1 Effectus restitutionis in integrum in primis est, quòd pendente eius iudicio regulariter nihil innouandum sit ab vna vel altera parte, sed omnia in statu suo manere debeant, donec res finita sit, *l. vnica Cod. restitut. in integr. postulatâ ne quid noui fiat:* nisi contra petentem restitutionem sit vehemens præsumptio malitiæ, quòd caussâ differendi & protrahendi excutionem sententiæ eam petat; qui

quia hoc casu fit executio, præstitâ idoneâ cautione ab aduersario victore de restituendo, quod medio tempore, occasione sententiæ, percipiet aduersarius, si petens restitutionem præualuerit, *c. Suscitata h. t.*

Obtentæ verò restitutionis effectus est, quòd, si ea aduersus sententiam data sit, ex integro agatur: si verò contra contractum, vel alium actum, res retractetur, & in pristinum statum reponatur. 2

Præterea is eius effectus est, quòd licet remedium sit extraordinarium personale, *l. 3. §. sed vtrum 4. D. De minoribus*: tamen, quia est in rem, & iuri familiæ inhæret, *d. l. In caussa 13. §. interdum*, ideo ad hæredem & ad vniuersalem successorem transeat, *l. 2. & 4. Cod. De temporibus in integrum restitut.* & cedi possit, *l. Quod si minor 24. in princ. D. eod.* Non tamen transit in fideiussorem vel socium, *d. l. In caussa l. 1. & 2. Cod. De fideiussor. minor.* quia iniquum & iniurium foret, fideiussori in necem creditoris subuenire, qui in securitatem obligationis eum accepit, *d. l. In caussa.* Secundò, quia fideiussor habet recursum aduersus minorem, vt indemnis maneat: & ideo, cùm habeat remedium ordinarium, non debet extraordinarium concedi. Denique, quia minor restituitur, eò quòd fragile & infirmum sit eius iudicium, non item fideiussoris: qui cùm sit maior, cautiùs prospicere sibi debuit, nec tam facilè spondere, cùm, vt dici solet, sponde, præsto noxa est. 3

TITVLVS XLII.

De alienatione iudicij mutandi caussâ facta.

1. 2. *Ratio huius restitutionis, ad quid detur & aduersus quem.*
3. *Quid sit alienare iudicij mutandi caussâ.*
4. *Et quid nomine alienationis intelligatur.*
5. *Datur illis, quorum interest.*

DIspiciendum deinceps est de remedio, per quod prouidetur illis, in quorum præiudicium fit alienatio rei controuersiæ, caussâ futuri iudicij mutandi, præsertim cùm ex eiusmodi alienatione competat quædam species restitutionis in integrum, de qua proximè actum est, quæ iure actionis Prætoriæ in factum intra annum vtilem obtinetur, aduersus eum, qui sic rem alienauit, ad id, quanti nostra interest, alium aduersarium non habere, aut potiùs (in quo præcipua vis huius restitutionis consistit) vt patiatur secum pristinâ actione vtiliter agi, perinde ac si non alienasset, sed adhuc possideret.

2 Dixi, aduersus eum, qui sic alienauit; id est mutandi iudicij caussâ & fraudulenter seu dolo: nam vtrumque ad hanc actionem restitutoriam requiritur, vt constat ex *l. 4. D. eod.* Et ideo, si quis sine dolo possidere desierit, veluti si rem ipsam, quæ petitur, obligatus Titio soluerit, aut venditori redhibuerit, vel alienauerit, vt litis molestias subterfugeret, aduersus eum non dabitur hæc actio. Wesenb. *in Parat. D. h. t.* Sicut nec aduersus eum, qui dolo quidem possidere desijt, non tamen iudicij mutandi caussâ.

3 Iudicij autem mutandi caussâ fieri dicitur alienatio, cùm ad hoc res alienatur, vt durior ac difficilior aduersarius substituatur, aut aliâ ratione agentis conditio fiat durior & deterior, *l. 1. 2. 3. 4. D. eod.*

Et nomine alienationis hîc intelligitur omnis actus per quem dominium in alium transfertur, *l. 1. Cod. De fundo dotali*: siue sit conuentio, vt venditio, permutatio, donatio; siue permissio, vt dum quis permittit rem suam vsucapi, *l. alienationis D. De verb. significat.* siue non vsus, vt dum quis non vtendo seruitute, illam amittit. *d. l. alienationis.*

4 Addidi, ad id, quod nostra interest; quia ei, cuius nihil interest, non competit hæc actio restitutoria, vt patet ex *l. 3 §. penult. & vlt. D. eod.* Si quis igitur rei meæ detentor, metuens, ne à me conueniatur, quia intelligit me rescriptum aduersus se à summo Pontifice impetrasse, eam rem transferat in alium, eo animo, vt rescriptum, quod vltra expressa in eo non extenditur, nec aduersus alium, quàm qui in rescripto continetur, vim habet, vt dictum est ad Tit. de rescriptis, eludat: tamen eo vti potero etiam aduersus eum, in quem res translata est, licet in rescripto non sit nominatus, *c. 1. h. t.* Similiter si Clericus actionem vel æs alienum alicuius laici in se transferri curauerit eo animo, vt aduersarium suum ad forum Ecclesiasticum trahat, datur aduersus Clericum hæc exceptio, quòd cessio illa actionis, vel æris alieni, sit facta mutandi iudicij caussa. *c. 2. h. t.* quia non debet alteri per alterius factum & dolum præiudicari, *l. 1. D. eod. l. Non debet D. De. reg. iuris, c. Mutare De R. I. in 6.*

TITVLVS XLIII.

De Arbitris.

§. I. Qui dicantur Arbitri.

1. 2. *Ratio ordinis & nominis.*
3. *Arbitri alij sunt iuris, alij sponte sumuntur.*

4. Et

4. *Et horum alij sunt Arbitratores, alij Arbitri Recepti seu Compromissarij.*
5. *Differentia inter Arbitros & Iudices.*

TRactatum fuit antea de officijs Iudicum, tam ordinariorum, quàm delegatorum, deque præparatorijs iudiciorum. Pergendum nunc esset ad ipsa iudicia; verùm quia & Arbitri sunt quodammodo Iudices, ad quos recurrere solẽt homines, priusquam ad iudicia perueniant, vt per arbitros controuersiæ vel lites, si fieri possit, terminentur & sopiantur, atque hoc modo impediatur litis ingressus, euitenturq; iudiciorum moræ & sumptus, aliaque incommoda: ideo meritò hîc præmittitur de Arbitris. 1

Dicitur verò Arbiter ab Arbitrando, id est æstimando. Est enim Arbiter vir bonus, ad aliquod negotium æstimandum & terminandum electus. 2

Solent Arbitri in genere adsumi dupliciter, vel ex necessitate iuris aut statuti, vel sponte. Ex necessitate iuris, vt in caussa suspecti Iudicis: nam in ea adsumuntur iuris arbitri, qui de caussa suspicionis cognoscant, *c. Suspicionis sup De officio delega* i. *l. Apertißimi & l. fin. & ibi* Bartolus *& DD. Cod. De iudicijs*: sicut & quando statutum habet, quòd caussæ inter coniunctos compromittantur, Abbas in *c. Cùm dilectus 6. col. 7. h. t.* Et hi appellantur Arbitri iuris. * Sponte verò rursus, dupliciter adsumuntur, nempe vel simpliciter & sine aliquo iudicij ordine: vt si in aliquem fiat compromissum, qui de re arbitretur & statuat, prout æquum sibi videbitur, sine aliquo iuris ordine. Et talis vulgò Arbitrator seu Amicabilis compositor vocari solet; eiusque arbitrium semper referri debet ad arbitrium boni viri, *l. Societatem §. arbitrorum D. Pro socio*. Vel sic adsumuntur, vt de controuersia sibi commissa, seruato iuris ordine, pronuntient. Et hi propriè Arbitri dicuntur, & in *D. & Cod.* Arbitri Recepti, quia ex recepto, id est, ex compromisso (vt interpretatur Iustinianus in *l. Rem non nouam Cod. de iudicijs*) ad dirimendam controuersiam eliguntur. Vnde etiam Arbitri Compromissarij appellantur; & in dubio potiùs videntur electi, quàm arbitratores. Et de horum arbitrijs dicitur, quòd sint redacta ad similitudinem iudiciorum, *l. 1. D. eod.* nam partes coram se citant, libellum petitionis sibi edi iubent, testes examinant, &, vt summatim dicam, caussam secundum iudicij ordinem per sententiam non secus quàm Iudices terminant: * Licet non pari potestate, quia arbitrorum potestas est priuata, & ab ipsis compromittentibus competit, nec iurisdictionem habent, sed tantùm cognitionem; at verò Iudicum potestas est publica, & iurisdictionem habent, ac proinde possunt multare partem, eidem- 3 4 5

que ob contumaciam denegare audientiam, compellere testem, & falsum deponentem punire, quia id potest habens iurisdictionem. Magnam tamen affinitatem habent cum Iudicibus, maioremque cum delegatis, quàm cum Ordinarijs, vt patet *d. l. Apertissimi 6. eod.* ibi, *quasi arbitri fuerint &c.*

§. II. Quo pacto fiat compromissum.

1. *Fit vel adiectâ pœnâ.*
2. *Vel nullâ pœnâ adiectâ.*
3. *Ex sententia Arbitri iure D. & Cod. quando detur actio.*
4. *Iure Canonico semper standum esse compromisso.*

1 INterdum fit pœnali stipulatione adiectâ, vt saltem metu pœnæ compromisso stetur. Nec refert, qualis sit pœna, certa an incerta, an quantitas, an verò aliquid aliud, *l. Non autem 2ª. D. eod.* dummodò vtrimque promittatur, *l. Litigatores. §. 4. D. eod.* & hoc casu qui compromisso vel sentētiæ arbitri non steterit; pœnam soluere tenetur, eâque solutâ à compromisso & arbitri sententia liberatur, non solùm iure ciuili, *l. 1. & Auth. Decernit ius nouum Cod. eod.* sed etiam iure Canonico, *c. Per tuas & c. Dilecti h. t.* etiamsi taciturnitas decem dierum interuenerit, *iuxta DD. in l. Cum antea Cod. eod.* nisi vnà cum pœna sit adiecta clausula, Manente compromisso, *secundum Glos. in d. c. Dilecti in fine*: quia tum in effectu sunt duo compromissa, vnum pœnale, alterum purum, ex quo etiam solutâ pœnâ agi potest.

2 Interdum verò nulla pœna adijcitur: & tunc contra non stantem compromisso competit actio ad interesse, *d. c. Per tuas versic. at si nulla pœna.*

3 Vbi obseruandum est discrimen inter ius D. Cod. & Canonicum: nam iure D. ex sentētia arbitri, nisi pœna per stipulationē adiecta esset, compromissum fuisset stipulatione confirmatum, nō nascebatur actio aut vel exceptio, quoquomodo fuisset compromissum, *l. 2. D. eod.* Secus atque in sententia Iudicis, ex qua nascebatur actori actio, & reo exceptio, *l. In iudicati D. De re iudicata & toto tit. D. De except. rei iudicatæ.* Iure Codicis ex sententia arbitri homologata, id est expressim, veluti per subscriptionem, vel tacitè, per silentium decem dierum, approbata, nascitur actio & exceptio, siue pœna fuerit adiecta, siue non, *d. l. Cum antea Cod. eod.* Quòd sit iuratū si compromissum, statim nascitur actio, *l. Ne in arbitris Cod. eod.* si verò iuratum non sit, tunc intra decem dies resilire licet, ac proinde vtile est stipulari pœnam. Cæterùm Iustinianus postea vetuit compromissum fieri sub iuramento, *d. Auth. Decernit ius nouum.*

At iure

At iure Canonico semper standum est compromisso, siue sit homologatum, siue non; siue adiecta sit pœna per stipulationem, siue per nudum pactum, secundum eorum sententiam, qui putant iure Pontificio ex nudo pacto oriri actionem; siue non sit adiecta pœna, quia hoc casu competit actio ad interesse, *c. 1. & d. c. Per tuas h. t.* Quòd si compromissum sit vtrimque iuramento corroboratum, omninò seruandum est, nec solutione eius quod interest contingit liberatio, & ex eo nascitur actio secundum Panormit, *in d. c. Per tuas*: nisi compromissum contineat peccatum, veluti si arbiter arbitratus sit, vt pro beneficio detur pecunia, nam tunc, etiamsi iuramento firmatũ sit, non est seruandum arbitri iudiciũ, *c. 2. h. t. iuxta c. Non est obligatorium De R. I. in 6.* 4

§. III. In quos & quales compromitti possit seu debeat.

1. *Compromitti non potest in seruos, neque in mulieres regulariter.*
2. *Non in excommunicatos.*
3. *Non in laicum, vtique in re spirituali.*
4. 5. *In alios potest, & in ipsum quoque iudicem.*

CVm arbitria redacta sint ad formam iudiciorum, *l. 1. D. eod.* sicut non omnes sunt idonei, vt sint Iudices, ita nec vt sint arbitri. Ideoque delectus personarum est habendus, & eligendi ij, qui à iure non sunt improbati: prout in primis improbantur serui & mulieres, *l. Padius 7. D. eod. & l. fin. Cod. eod.* nisi tamen mulier de iure communi vel consuetudine loci iurisdictionem habeat, sicut Abbatissa v. g. *c. Dilecti h. tit.* vel ex priuilegio Principis, à fortiori, *iuxta notata in c. Super quibusdam inf. De verb. significat. l. Hoc iure §. ductus aquæ. D. De aqua quotid. & æstiua*, Marcus Ant. *De compromissis, q. 2. n. 38.* quod est maius, quàm esse arbitrum. 1

Secundò, furiosi, surdi, muti, *l. Sed si 9. §. 1. D. eod.* Tertiò, minoris xx. annis, *l. Cum lege 41. D. eod.* * Quartò, excommunicati, quia hi à communione fidelium excluduntur, *c. penult. inf. De sent. excommunicat.* seruatâ tamen moderatione, postea tradendâ ex Concilio Constantiensi, de duobus tantum generibus excommunicatorum hodie vitandis. 2

Similiter laicus non potest adsumi in re spirituali, *c. Contingit h. t.* nec principaliter nec incidenter, *c. Decernimus inf. De iudicijs*, Marc. Anton. *De compromissis q. 2. n. 62.* nisi adsumatur iunctim cum Clerico, ex auctoritate Iudicis Ecclesiastici, *c. Per tuas h. t.* Alioquin etiam in caussa ciuili potest in laicum etiam à Clericis cõpromitti, *c. dilecti h. t.* 3

4 Alij rectè in arbitros eliguntur, siue sint ingenui, siue libertini, siue integræ famæ, siue ignominiosi, *d. l. Pedius 7. in princ. D. eod.* siue patresfamilias, siue filijfamilias, etiam in re patris, siue clerici, siue laici, modo antea dicto.

5 An autem in ipsum Iudicem compromitti possit, dubitari potest, propter *l. Sed si 9. §. 2. D. eod.* Sed verius est posse, siue de delegato, siue de ordinario Iudice agatur, *per text. in c. Cum tempore c. Cum olim c. Ex parte h. t. c. Litteras inf. De præsumptionibus, c. Nisi inf. De præbendis*; modò id fiat à partibus sponte, non autem iubente Iudice; quo sensu accipi debet *d. §. 2. l. sed si.*

§. IV. Quot assumi possint Arbitri, & quæ sit eorum potestas.

1. *Compromitti potest in vnum vel plures, pari vel impari numero.*
2. 3. *Non ita tamen, vt in casu discordiæ ipsi tertium adsumant.*
4. *In sententia ferenda oportet omnes esse præsentes.*
5. *Exceptio.*

1 ADsumi possunt vnus vel plures, pari vel impari numero: sed consultius est, vt impari numero adsumantur, *c. 1. h. t.* vt si non omnes consentiant, saltem maior pars reperiatur, cuius arbitrio stetur, ne ob mutuam dissensionem facilè contingat arbitrium impediri, *l. Item si vnus 17. §. 6. D. eod.* Hinc si ex tribus arbitris duo condemnent in decem v. g. & tertius in quinque, præualet sententia duorum concurrentium in decem. Si verò omnes discordent, v. g. si vnus condemnet in quindecim, secundus in decem, tertius in quinque, tenet sententia de summa minori, quæ maiori inest, *c. 1. eod. in 6.*

2 Non valet tamen compromissum in duos vel plures, hoc adiecto, vt in casu discordiæ ipsi eligant tertium aliquem, vel plures, nemine nominato, *c. Innotuit & ibi latius Glos. h. t.* quia, vt dicitur *in d. l. Item si vnus §. si in duos 5. D. eod.* forte in adsumendo tertio dissentirent, vel eligerent talem, quem, si præuidissent litigatores, noluissent eligi.

3 Nec obstat, *c. Cum à nobis h. t.* vbi contrarium statui videtur, quia in casu illius cap. Legatus, in quem compromissum erat, in primis à seipso in eligendo dissentire non poterat. Deinde non elegerat arbitros, sed arbitratores, in quos etiam incertos compromitti potest potiùs, quàm in certos arbitros, ob minus præiudicium. Nam si arbitratorum sententia sit iniqua, non tenentur compromittentes ei stare, sed reducitur

reducitur ad arbitrium boni viri: sententiæ verò arbitrorum standum est, siue æqua sit, siue iniqua.

Debent autem omnes arbitri adsumpti esse præsentes in sententia ferenda: aliequi, vno absente, aliorum, etiam consentientium, sententia non valet, cùm in omnes compromissum sit, *per text. & ibi Glos. in l. Si in tres. & in l. Si vnus §. si in plures D. eod.* * nisi adiectũ esset, vt, vno vel altero absente, reliqui nihilominus procedant, *l. Non distinguemus §. cum in plures D. eod.* aut si absens legitimè requisitus, cessante legitimo impedimento, nolit interesse caussæ cognitioni aut definitioni: nam tunc ex iuris Canonici dispositione, *in c. 2. eod. in 6.* contra iuris ciuilis dispositionem, *in d. l. Si in tres*, cæteri præsentes possunt caussam examinare & liberè definire, non minùs, quàm eo præsente, nec volente cum eis in vnam sententiam concordare, vt sic ipsius absentia, præsentiâ repleta diuinâ, eum reputari faciat pro præsente, *d. c. 2.* 4 5

§. V. Super quibus compromitti possit, vel non.

1. *Non potest compromitti super caussa matrimonij.*
2. *Non super rebus spiritualibus.*
3. *Non ab exemptis in præiudicium exemptionis.*

Compromitti in Arbitros potest super qualibet caussa Canonibus aut legibus non prohibita, ne super ea compromittatur. In primis igitur, sicut non potest transigi in caussa matrimonij, vt antè diximus, ita nec ob easdem rationes super ea caussa compromitti, *c. Ex parte vlt. sup. De transact.* 1

Secundò, non potest compromitti super translatione Episcopi, vel alijs rebus spiritualibus, veluti beneficijs Ecclesiasticis, nisi id fiat auctoritate superioris, *c. Ex parte 10. h. t.* ne vitiosus ad beneficia, quæ sine canonica institutione obtineri non possunt, detur ingressus. 2

Tertiò, exempti & immediatè subiecti summo Pontifici compromittere nequeunt in præiudicium exemptionis, *c. Cum tempore 5. h. tit.* quia id vergeret in præiudicium summi Pontificis. 3

An autem Prælatus Ecclesiæ possit compromittere super rebus Ecclesiæ, & an tale compromissum transeat ad successorem, vide remissiuè apud Marantam, *p. 4. Dist. 14.* Marcum Antonium *De compromiss. q. 4. in V. Res prohibita alienari.*

§. VI. De

§. VI. De effectu compromissi & sententiæ Arbitrorum.

1. *Pendente arbitrio coram iudice agi non potest parte inuita.*
2. *Arbitri à suscepto semel arbitrio resilire non possunt.*
3. *Sententia arbitrorum standum est.*
4. *Neque ab ea appellatur.*

1 COmpromisso semel in arbitros facto, non potest, pendente arbitrio, caussa ampliùs coram Iudice discuti, inuito altero; & agere valens, exceptione pendentis arbitrij repellitur, *l. Si quis rem D. eod.*

2 Quod si verò ipsi arbitri, semel electi & arbitrio suscepto, postea caussam cognoscere & definire detrectent, potest Iudex eos cogere: quia liberum quidem est illis ab initio arbitrium suscipere, cùm id sit extra necessitatem iurisdictionis, sed semel susceptum explicare debent & ad id à Iudice cogi possunt, quia ad Iudicem spectat studere vt lites finiantur: nec debent decipi, qui aliquem quasi virum bonum disceptatorem inter se elegerunt, *l. I abeo §. tametsi D. eod.*

3 Quantum ad sententiam attinet arbitrorum, cùm illi ex mutuo consensu partium adsumantur, hodie standum est sententiæ, siue æqua sit, siue iniqua, *c. 1. c. Per tuas c. Exposita h. t.* sibique imputent necesse est partes, quòd in talem vel tales compromiserint, *l. Diem proferre 27. §. stari D. eod. l. Societatem §. fin. D. pro socio.* Competitque ex constitutionibus Impp. actio & exceptio ex sententia Arbitri, expresso aut tacito decem dierum consensu à litigatoribus semel approbatâ, *l. 4. l. penult. Cod. eod.* Nisi fortè arbitri compromissi formam excesserint, *c. Cum dilectus h. t.* aut sordibus vel gratiâ ducti sententiam tulerint, *l. Ita demùm D. eod.* aut non obseruato iudicij ordine processerint; sunt enim arbitria ad iudiciorum similitudinem redacta, *l. 1. & ibi Glossa & D D. D. eod.*

4 Præterea à sententia arbitri non appellatur. *d. l. 1. Cod. eod.* nisi sit arbiter iuris, id est ex necessitate iuris adsumptus: qualis est, qui de suspecto Iudice cognoscit, aut de reuocatione litterarum Apostolicarum, vel de controuersia ab Episcopo mota aduersus subditum suũ, *can. Si Clericus* x I. *q.* I. nam ab huius sententia rectè appellatur, *c. Ab arbitris sup. De officio delegati.* Insuper petitioni pœnæ, si quæ sit adiecta, est locus, *c. 4. & 9. h. t.*

§. 7. Quo

§. VII. Quo pacto Arbitrorum & Arbitratorum finiatur potestas.

Finitur morte arbitrorum & arbitratorum, vel alterutrius litigantium, *c. Ex parte h. t.* nisi in compromisso hæredum vtrimque facta sit mentio, *c. fin. h. t. l. Proferre §. 1. D. eod.*

Secundò, re semel per arbitrum seu arbitros definitâ, *c. Ex posita h. t.* & hoc casu, si contingat alterum compromittentium mori, hæres eius succedit in emolumentum & damnum, quod ex sententia contingit, *arg. l. Idem in princ. D. eod.*

Tertiò, lapso termino, id est die, in compromisso expresso, *l. Si cum dies D. eod.*

Quartò, pœnæ commissione, nisi adiecta sit clausula, Rato manente compromisso, *l. Si duo, in fine D. eod.* Denique transactione, iudicio facto seu accepto, & alijs similibus modis.

Finis Libri primi.

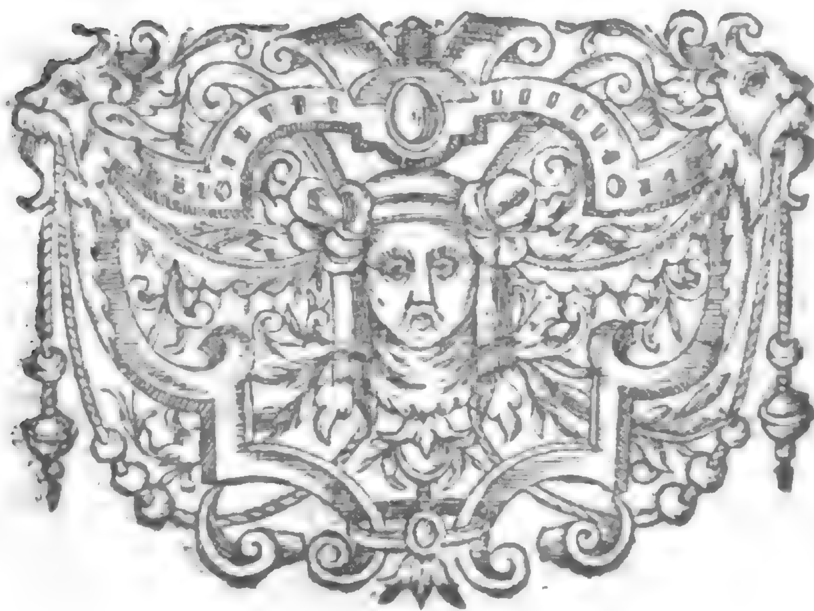

PARATITLA SIVE SVMMARIA ET METHODICA EXPLICATIO LIBRI SECVNDI DECRETALIVM.

PRÆFATIO.

1. *Ratio ordinis.*
2. *Obiectum huius libri est ordo iudiciarius.*
3. *Methodus & Oeconomia eiusdem.*

1 POSTQVAM expositum est libro superiori de fundamento totius Iuris Canonici, eiusdemque diuisione, & in partes suas distributione, ac personarum Ecclesiasticarum (à quibus iudicia dependent, & quæ in iudicijs Ecclesiasticis interuenire debent, *c. 1. inf. De accusat.*) qualitatibus, officijs, officiorumque distinctionibus, atque alijs eodem pertinentibus, & peculiaribus rei controuersæ, amicè magis, quàm per grauissimas dissensiones vel iudiciales molestias, definiendæ ac terminandæ, modis, tanquam præparatorijs quibusdam ad negotia Christianorum peragenda, & ad iudicia constituenda vel euitanda: sequitur, vt ad ipsa iudicia, seu potiùs ordinem iudiciarium, vel, vt ita dicam, totale actorum iudicij corpus, gradum faciamus, vtque hoc secundo libro, vnà cum Pontifice, vniuersam ordinis iudiciarij rationem ac modum, tam in caussis ciuilibus, ad quas præcipuè totus hic liber spectat, quàm in criminalibus, præsertim quoad instruendæ finiendæque caussæ rationes, summariè tamen, explicemus. Nam licet diuersus sit instituendi ordinandiue iudicij in vtroque caussarum

caussarum genere modus; & de criminali agatur libro V. Decretal. tamen probandi ac finiendi pænè idem reperitur.

Itaque pro obiecto huius libri statui potest ordo iudiciarius, siue tela iudiciaria, seu caussæ cuiuslibet, præsertim ciuilis, in iudicijs peragendæ modus. 2

Vnde patet, quòd, licet citatio & libelli oblatio sint præparatoria quædam iudicij, quandoquidem præcedant litis contestationem, à qua demùm iudicium incipere dicitur: non tamen priùs de ijs, quàm de iudicijs, agendum fuerit, quia scilicet, tametsi antecedant iudicium propriè dictum: tamen non antecedunt vniuersum ordinem iudiciarium, de quo hoc secundo libro agitur, sed potiùs ad illum spectant, tanquam partes integrantes.

Cùm verò, *secundum Glos. in §. igitur in V. easdem in Proœmio Institut. Iustin.* diuisio in scientijs animum legentis incitet, mentem intelligentis præparet, & memoriam artificiosè reformet: diuidi potest ordo iudiciarius in tria potissimùm seu principalia membra; quorum primum est de caussa qualibet in iudicijs præsertim ciuilibus instituenda seu ordinanda, inchoandaue, ad quod pertinent primi XVII. Tituli: secundum de eadem deinceps instruenda, ad quod spectant subsequentes Tituli vsque ad XXVII. qui est de sententia & re iudicata exclusiuè: tertium denique de eadem dirimenda & fine debito terminando, ad quod pertinent dictus Tit. XXVII. & reliqui vsque ad finem. 3

TITVLVS PRIMVS.

De Iudicijs.

1. *Quid sit hoc loco Iudicium.*
2. *Ex quibus constet.*
3. *Diuisiones variæ: ex persona Iudicis, Iudicium aliud est Ecclesiasticum aliud Sæculare.*
4. *Item aliud Ciuile, aliud Criminale, aliud mixtum.*
5. *Et Criminale, aliud Capitale, aliud non Capitale.*
6. *A forma, aliud Ordinarium, aliud Extraordinarium.*
7. *A materia, aliud Petitorium, aliud Possessorium.*

DE ordine iudiciario, vt proximè diximus, hoc secundo libro disceptatur, quo pacto scilicet seu ordine in iudicio seu coram Iudice caussa potissimùm ciuilis peragenda sit: & ideo summus Pontifex hunc librum auspicatur à generali Tit. *De Iudicijs.* 1

1 Omissis autem varijs Iudiciorum in iure significationibus, quas tradit Maranta 1. *p. Spec. sui aurei*, & quindecim proponit Glossa, *ad c. In iudicijs* 1. *De R. Iuris in 6.* in præsenti Iudicium sumitur pro caussæ discussione, quæ coram Iudice pro tribunali sedente fit. Et dicitur, quasi iurisdictio, quòd in eo ius dicatur: & Iudex, quasi ius dicens populo, siue quòd iure disceptet, *c. Forus inf. De verb. significat.*

2 Ad iudicium hoc modo sumptum quattuor potissimùm requiruntur, Iudex, Actor, Reus, & Caussa, tanquam origo negotij & materia Iudicij: adeoque in iudicio inquisitionis, vel alio simili, hæc quattuor verè vel fictè saltem interueniunt, quia fama præcedens repræsentat actorem, *c. Qualiter* 17. *inf. De accusationibus c. Licet Heli* 31. *inf. De Simonia* in verbis, *sed quasi famâ deferente vel denuntiante clamore.*

3 Iudiciorum variæ sunt diuisiones, desumptæ à Iudice ipso, materia forma & fine. Ex persona iudicantium aliud est Ecclesiasticum, quod coram Iudice Ecclesiastico agitatur, de rebus Ecclesiasticis, maximè spiritualibus, vt matrimonio, beneficijs, & his annexo iure patronatus, de crimine hæresis, simoniæ, & alijs similibus: aliud Sæculare, quod coram Iudice laico inter personas sæculares exercetur.

4 Rursus à materia, seu fine circa quem versatur, aliud est Ciuile, aliud Criminale, aliud Mixtum. Ciuile est, in quo principaliter agitur ad commodum priuatum, etiamsi ex delicto agatur: nisi fortè agatur ciuiliter ex crimine infamante, nam tunc dicitur caussa criminalis. Foller. ad Marantam 4. *p. Spec. Dist.* 1. *n.* 3. *vbi alios citat.* Criminale est, in quo de crimine principaliter agitur ad commodum publicum seu vindictam publicam, ex delicto tamen: vt si in Ecclesiastico foro agatur ad degradationem, ad officij dignitatis vel beneficij priuationem, aut ad perpetuos carceres, tamquam ad pœnam, *c. Et si Clerici* 4. *c. Cum non ab homine* 10. *h. t.* Vide Bertran. *Consil.* 319. *n.* 5. *in* 1. *p. & Consil.* 188. *in* 2. *parte*, Marant. 4. *p. n.* 2. *&* 32. in Sæculari verò ad pœnam capitalem vel membri mutilationem, aut etiam ad pœnam pecuniariam, fisco, non parti applicandam, Bart. Curt. & alij *in l. Prætor. ait D. De sepulchro violato.*

5 Hinc subdiuidi potest Iudicium Criminale in Capitale & Non capitale. Capitale est, in quo agitur de crimine capitali; seu in quo venit irroganda pœna capitalis: veluti dum damnatur quis ad mortem naturalem, quia perditur caput naturale: vel dum quis redigitur in seruitutem, aut damnatur in metallum, quia amittitur caput ciuile, quod est libertas: vel dum deportatur, quia tunc caput eximitur de ciuitate. Maranta 4. *p. distinct.* 2. Non capitale, in quo non venit imponenda aliqua ex tribus prædictis pœnis. Maranta *d. loco.*

Mixtum

Mixtum iudicium est, in quo & ciuiliter & criminaliter agitur: vt dum de crimine aliquo v. g. furto vel iniuria agitur ad interesse partis, & simul ad vindictam publicam, *c. Tuæ De procuratoribus.*

Ex modo etiam procedendi Iudicium diuiditur, & aliud dicitur Sũmarium seu Extraordinarium, in quo proceditur simpliciter & de plano, sine strepitu & forma iudicii, vti in caussis electionis, postulationis, & similibus, prout optimè explicatur *in Clement. Sæpè De verb. significat.* Quibus adde caussam hęresis & læsæ Maiestatis, in quibus etiam ordo solemnis iudicij non seruatur, *c. fin. & Extrauag. Henrici* VII. *Quomodo in læsa Maiest. &c* Talia quoque sunt iudicia possessoria, *l. 1. Cod. si de moment. possess. l. Momentaria Cod. Vnde vi, l. vlt. D. De appellat. recip. & similibus.* Sic tamen in summario iudicio remittuntur solemnitates iudicij, vt probationes necessariæ & defensiones legitimæ, citatio, præstatio iuramenti de calumnia vel malitia, siue de veritate dicenda, non excludantur, & sententia definitiua in scriptis feratur à Iudice, siue sedente siue stante: quamquam in leuioribus & parui momenti caussis, & vbi non fit præiudicium veritati vel caussæ principali, sufficiat rem semiplenè & summariè probari, vt in casibus recensitis à Glossa *in l. 3. §. sciendum D. Ad exhibendum.* Aliud verò dicitur Plenarium seu Ordinarium, in quo solemniter & recto iudicij ordine seruato de caussa cognoscitur: puta, vt ait Canis. *in Summa lib 4. tit 1. §. denique,* cùm reo citato libellus seu actoris intentio scripto editur, & litis fit contestatio, cùm præstatur iuramentum calumniæ, probationes docetur & excutitur, sententia in scriptis fertur à Iudice sedente; & postremò executioni mandatur: nisi ea per appellationem vel restitutionem in integrum vel supplicationem suspendatur aut rescindatur vel nulla declaretur, *l. Prolatam & ibi DD. Cod. De sent. & interloc. c. In caussis 19. inf. De sententia & re iudicata.* 6

Aliter Iudicium Extraordinarium dicitur illud, quod coram delegato Iudice instituitur, Glossa *in c. Quoniam contra in V. extraordinarium inf. De probationibus:* & de hoc loquitur totus Tit. x *De officio delegati, & D. De officio eius, cui mandata est iurisdictio.* Ordinarium verò illud, quod coram Iudice ordinario instituitur, de quo loquitur totus Tit. x *De officio Ordinarij.* Quis autem sit Iudex ordinarius, quis delegatus, diximus lib. 1. 7

Rursus Iudicium aliud est Petitorium, aliud Possessorium. Petitorium est, in quo de proprietate vel alio iure agitur, extra possessionem vel quasi possessionem: vt si res vindicetur, hæreditas petatur, actio empti, depositi, commodati, vel alia similis intentetur. Possessoriũ est, in quo de possessione vel quasi possessione contenditur, siue adipiscenda, siue retinenda, siue recuperanda. Possessio propriè est rerum cor- 8

 poralium,

poralium, *l. 4. in princ. D. De acquir. vel amitt possess.* Quasi possessio est incorporalium, *l. Si quis diuturno D. Si seruitus vindicetur*; cuiusmodi sunt seruitutes, & alia similia iura.

Alias Iudiciorum diuisiones tradit Maranta in *Speculo 4. p. prima principalis quaest.*

TITVLVS II.

De foro competenti.

§. I. Quod sit Forum competens & quibus modis constituatur.

1. *Quid Fori nomine hîc intelligatur.*
2. *Quod dicatur Forum competens.*
3. *Sortitur quis forum, Ratione domicilij.*
4. *Ratione rei sitæ.*
5. *Ratione contractus.*
6. *Ratione delicti.*
7. *Ratione priuilegij.*
8. *Ratione Collegij vel Vniuersitatis, in quam adsumptus est.*
9. *Ratione consensus & prorogationis.*
10. *Clericus tamen consentire in iudicem laicum non potest.*
11. *Nisi certis casibus.*
12. *Laicus quibus casibus subijciatur Iudici Ecclesiastico.*

IVrisdictio seu fori competentia totius iudicij contentiosi est fundamentum, ita vt eâ deficiente ne quidem sit iudicium, & nullitas ex eius defectu proueniens, irreparabilis atque insanabilis reputari consueuerit. Ideoque summopere præcauendum est in primis actori, ne coram Iudice incompetente reum conueniat: ac proinde etiam post tractatum de iudicijs in genere, priusquam veniamus ad alios iudicij actus seu partes, dispici debet, quis dicatur Iudex alicuius competens, & quod Forum competens: item quot modis quis forum sortiatur.

1 Forus seu Forum, prætermissis alijs significationibus, dicitur tum locus ipse exercendarum litium, seu vbi quis conueniri potest, *c. Forus inf. De verb. significat. l. Secundum diui, l. In hac Cod. De donat. l. fin. Cod. Vbi in rem actio &c.* tum territorium, in quo quisque Iudex habet iurisdictionem: quo pacto tota diœcesis dicitur territorium Episcopi, *can. Omnis* XVI. *q. 7.* Aliter dicitur tribunal & sedes iurisdictionis, quæ

quæ in eo exercetur, *l. 1. D. De iudicijs*, *l. 14. Cod. eod.* vel auditorium, *l. 14. §. 5. D. De re iudicat.*

Forum igitur competens hîc vocatur tribunal, cuius iurisdictioni reus subijcitur: nam regulariter actor sequi debet forum rei, *c. Si Clericus 5. c. Cum sit generale 8. h. t. l. Iuris ordinem Cod. De iurisdict. om. Iud.* & similiter Iudex competens dicitur is, cuius iurisdictioni reus subijcitur, seu coram quo actio & lis proponi atque institui & decidi potest, & vocatur Iudex suus, *l. 49. D. De iudicijs, l. 6. Cod. De iurisdict.* 2

Sortitur verò quis forum varijs modis. Primò, ratione domicilij: nam quis subest iurisdictioni Iudicis, in cuius territorio tempore actionis instituendæ domicilium habet, *c. Dilecti 17. & vlt. h. t.* Censetur autem quis domicilium habere, vbi larem, rerum fortunarumque suarum summam constituit, *l. Ciues Cod. De incolis lib. 10.* sic vt inde non sit discessurus, modò nihil auocet, Glossa *in l. fin. in V. inter absentes Cod. De præscript. longi temporis*: vel saltem vbi maiorem partem bonorum suorum possidet, aut habitandi animo frequentiùs versatur, *l. 2. Cod. Vbi senatores vel clarissimi &c.* Quòd si quis pluribus in locis æquè instructus sit, nec minùs in vno loco quàm in alio moretur, in omnibus illis censebitur domicilium habere, *l. Labeo 5. cum l. seq. §. penult. D. Ad municipalem*, Glossa *in d. l. fin.* sicut & contrà sine domicilio est, qui eo relicto nauigat, vel iter facit, quærens, quò se conferat, atq; vbi se constituat, *l. Eius 27. §. Celsus in fine D. Ad municipalem.* 3

Secundò, sortitur quis forum ratione rei sitæ: & ideo actione in rem conuentus, coram eo Iudice respondere cogitur, in cuius territorio res sita est, *c. Sanè & c. vlt. h. t.* Nec refert, an res sit immobilis, an mobilis, *l. Quod legatur 38. D. De iudicijs*: dummodò in loco, in quo sita est, sit permansura, nec custodiæ tantùm causâ ibi constituta. Aliàs si actione in personam, siue rei immobilis siue mobilis nomine, agatur, rei domicilium sequendum erit, *d. c. fin.* nisi cum bonis in loco sitis concurrat locus contractus, *arg. l. Hæres absens 19. §. proinde D. De iudicijs.* 4

Tertiò, ratione contractus: nam contrahentes eius Iudicis forum sortiuntur, in cuius territorio contraxerunt, *d. c. vlt. & c. 1. eod. in 6.* Nisi contractus implementum & solutio in alium locum destinata sit, quia tunc non in contractus celebrati, sed in destinatæ solutionis loco forum sortiuntur, *l. Contraxisse 21. D. De act. & obligat. l. 1. Cod. De iurisdict. l. vnica Cod. Vbi conuen. qui certo loco dare promisit*, Couar. *Pract. quæst. cap. 10. n. 5.* Idemque erit, si conuenerit, vt alter contrahentium alio loco se defendat seu respondeat, *d. c. Dilecti 17. h. t.* Quo pacto autē sortiatur quis forum ratione contractus initi cum mercatore aduena vel viatore breui discessuro, vide *in d. l. Hæres absens §. 2. D. De iudicijs.* Cæterùm contractus sumitur hîc non solùm pro contractu vel quasi contractu, 5

cõtractũ, vltro citroque obligatorio, sed pro omni pacto, siue vtrimque siue ex altera tantùm parte obligatorio, siue pro alio quolibet pacto, ex quo obligatio oritur: ita vt etiam hoc nomine veniat administratio tutelæ, curæ, transactio, donatio, & alia similia, *d.l. Hæres absens* §. 1. *cum l. seq.*

6 Quartò, ratione delicti: nam eius Iudicis forum sortitur quis, in cuius territorio deliquit, *c. Postulasti & c. vlt. h. t.* Et ideo Iudex apprehendens reum, etiam militem, in loco delicti, potest eum pœnâ, tam corporali quàm pecuniariâ, pro qualitate delicti punire, *l. Si cui §. idem Imp. & l. fin. D. De accusat*, Cessat enim priuilegium fori ratione delicti, *c. 2. inf. De priuilegijs*: de quo tamen, & quo pacto id verum sit, vide Panormit. *in c. fin. h. t.* Quòd si verò delinquens citatione præuentus, fines loci, in quo deliquit, exiuerit, etiam absens, modò legitimâ cognitione præcedente conuincatur, condemnari poterit. Panormit. *in d. c. fin.* Si lateret, quo minùs citari possit, aut citatio ad eum peruenire, citabitur per edictum, in loco delicti promulgandum, & valuis portarum vel Ecclesiarum affigendum, *per ea, quæ habentur in Nouel. Nulli Iudicum §. si quis verò*, ad hoc scilicet, vt missio fiat in possessionem bonorum, quæ in loco delicti habet, non vt quidquam in eius personam statuatur, Panormit. *in d. c. fin. n. 6.* Et, si crimen fuerit atrox, poterit Iudex delicti requirere Iudicem domicilij seu loci, in quo degit, vel latitat, vt ipsum citet, & remittat: eique Iudex rogatus (si nondum eum ipse castigauerit, præmissâ summariâ cognitione super veritate commissi delicti) obsequi debet & delinquentem remittere, ex iuris communis dispositione: alioquin hodie in plerisque locis de consuetudine contrarium seruatur. Si verò crimen leuius sit, non habet locum remissio, sed delinquens, vbicumque reperiatur, condignâ pœnâ puniri potest, *l. 1. Cod. Vbi de crimine &c.*

7 Quintò, ratione priuilegij. Sic Clericus non potest conueniri nisi coram Iudice Ecclesiastico, siue criminaliter siue ciuiliter agatur, *c. Cum contingat 13. & c. Postulasti h. t.* adeò vt laicus, qui Clericum per se perstrinxerit aut condemnauerit, sit eo nomine excommunicatus, *c. 2. eod.*

8 Sextò, ratione adsumptionis in aliquod Collegium vel Vniuersitatem quis subijcitur cognitioni Præfecti ipsius Collegij vel Vniuersitatis, *l. fin. Cod. De iurisdict. om Iud.* Auth. *Habita Cod. Ne filius pro patre &c.* dummodò hæc corpora auctoritate Principis coierint, *l. 3. D. De collegijs illicitis.*

9 Septimò, ratione consensus: vt si quis in Iudicem aliàs non suum consenserit, *c. Significasti 18. h. t. c. P. & G. sup. De off. deleg. l. 1. & 2. & ibi DD. Cod. De iudicijs l. Si conuenerit D. De iurisd. om. Iud.* Nam cuique liberum est suo foro renuntiare, & in alium Iudicem consentire, *l. penult.*

penult. Cod. De pactis: * Excepto tamen Clerico, qui priuilegio suo fori ne quidem iuratò renuntiare, & in Iudicem laicum consentire potest, *c. Si diligenti 12. h. t.* quia hoc priuilegium non est datum in fauorem Clerici, qui conuenitur, sed in fauorem totius ordinis Clericalis, & est publicum. Pactis autem priuatorum ijs, quæ sunt iuris publici, derogari nequit, *l. Iurisgentium §. si paciscatur D. De pactis.* Quinimò Clericus vetatur prorogare alterius Iudicis Ecclesiastici in se iurisdictionem, nisi voluntas sui accedat Episcopi, *d. c. Significasti h. t.* quamquam laicus id possit, quia Clericus ratione Ordinis suscepti à suo Episcopo, vel beneficij ab eo accepti, aut sub eius iurisdictione siti, magis subijcitur Episcopo, quam laicus suo Iudici. Iurisdictionem verò Iudicis laici in se prorogare ne quidem cum consensu Episcopi sui potest Clericus, vt notat Glossa & Abbas *in d. c. Significasti h. t.* 10

Sunt tamen casus quidam, quibus Clericus coram Iudice laico conueniri potest, & è contra laicus coram Ecclesiastico. Atque in primis Clericus coram laico, si sit vasallus laici, & de feudo controuersia oriatur, corã domino feudi vel paribus curiæ coueniri debet, *c. Ex trãsmissa 6. cum c. seq. h. t.* Gail. 1. *Obseruat.* 37. Maranta 4. *p. Distinct.* 11. *n.* 75. Idque ratione directi dominij, quod penes ipsum dominum est; & quia natura caussæ ad se personam trahit, non è diuerso. 11

Secundò, si primâ tantùm tonsurâ sit initiatus, aut in minoribus constitutus, aut coniugatus, secundum tamen dispositionem & formã Concilij Trid. *Sess. 23. cap. 6. De reformat. iuncto c. vnico De Clerico coniugato in 6.* vel si bigamus sit, *c. vnico De bigamis in 6.* aut ioculatoriam artem per annum exercuerit, vel saltem eâ de re ter monitus non resipuerit; nam hoc casu omni priuilegio clericali exuitur, *c. vnico De vita & honest. Cleric. in 6.* sicut & is, qui in assasinatus crimine deprehensus est, *c. 1. De homicidio in 6.*

E contra laicus secundum Canones subijcitur Iudici Ecclesiastico, si possideat & detineat res Ecclesię vel Clerici, *c. Si Clericus 5. h. t.* si rapuerit vel inuaserit res Ecclesiæ, *c. Cũ sit generale 8. eod.* si ius aliquod Ecclesiasticũ vsurpet, *c. Conquestus 16. eod.* Si Iudex laicus desit officio suo in administranda Iustitia, potest & laicus trahi ad Iudicẽ Ecclesiasticũ, *c. Licet 10. & c. Ex tenore eod.* denique miserabilis persona, veluti vidua, pupillus, vi de possessione sua deiecta, potest coram Ecclesiastico ad possessionem recuperandam agere, *c. Ex parte 15. eod.* 12

Vbi autem dubium est, an vocatus sit de foro seu iurisdictione vocantis, tenetur comparere & incompetentiam Iudicis allegare: & tum Iudex ipse æstimabit, an sit suæ iurisdictionis, an alienæ, *l. Si quis ex aliena D. De iudicijs, c. 1. c. Cum persona inf. De priuilegijs.*

§. II. De requisitis ad prorogationem Iurisdictionis Iudicis.

1. *Fieri debet prorogatio in iudicem, qui habeat iurisdictionem.*
2. *Et quidem ordinariam, non delegatam.*
3. *Consentiente vtroque, & renuntiante & aduersario eius.*

1 VT prorogatio iurisdictionis Iudicis subsistat, necessum est, vt is habeat iurisdictionem sufficientem ad cognitionem & decisionem caussæ, quæ inter litigantes vertitur: vt, si caussa sit spiritualis, iurisdictionem habeat spiritualem; si criminalis, non solùm possit de caussa ciuili cognoscere; sed etiam de caussa criminali, criminaliter intentata, habeatque potestatem crimina coërcendi. Alioquin non tam esset iurisdictionis veteris prorogatio, quàm nouæ collatio, quæ non est in potestate priuatorum, *l. Priuatorum Cod. De iurisdict. om. Iudic.*

2 Secundò, debet ea iurisdictio, quæ prorogatur, esse ordinaria, non delegata: nam cùm delegata non sit ipsius delegati, sed delegantis propria, *l. 1. §. fin. l. etsi Prætor D. De iurisdict. eius cui mand. est iurisd.* non potest vltra personas, in instrumento delegationis expressas, de ipsarū consensu prorogari, *c. P. & G. sup. de officio Iud. deleg.* nisi intercedat delegantis consensus, Panormit. *ibid.* quamuis mandata alicui iurisdictio ad certum diem vel tempus, possit de communi partium consensu prorogari, *c. De caussis sup. eod. l. 2. §. sed si Iudex D. De iudicijs.* Quemadmodum etiam Iudex, ad certam vsque summam iudicare iussus, potest de re maioris minorisuè quantitatis iudicare, si partes consentiant, *d. l. 2. §. 1. l. Inter conuenientes 28. D. Ad municipalem*: siue is sit Iudex ordinarius, siue delegatus, Accur. *in d. l. 1.* quia diuersitas quantitatis non inducit diuersitatem iurisdictionis. Similiter Iudex, iussus de caussa sibi commissa certo loco cognoscere, potest alio loco de ea cognoscere, si partes expressè consentiant, *c. Statutum §. in nullo De rescriptis in 6.* dummodò, si Ordinarius fuerit, intra fines sui territorij de ea cognoscat.

3 Tertiò, debet vtriusque, & renuntiantis scilicet suo foro & aduersarij, interuenire consensus, *l. 1. D. De iudicijs l. 2. Cod. De iurisdict. om. Iud.* Sufficit tamen consensus tacitus, *arg. d. l. 2. D. De iudicijs*, Bartolus *in d. l. 1. D. eod. tit.* Et eorum, qui de iurisdictione incompetentis Iudicis proroganda conuenerūt, potest alter, altero inuito, ab ea conuentione, re adhuc integrâ, recedere, *l. Si conuenerit D. De iurisdict.* Censetur verò hîc res integra, si citatio nondum sit emissa, *arg. d. l. Si conuenerit:*

conuenerit: licet Accurſ. Bart. Alexander, Iaſon, *ibid.* velint demum per litis conteſtationem deſinere eſſe integram. Non eſt autem neceſſarium ad prorogationem iuriſdictionis Iudicis, vt ipſius Iudicis conſenſus interueniat; *d. l. 2. in princ. verſic. conuenire.*

Denique non videtur in Iudicem incompetentem conſentire, qui apud eundem Iudicem actionis genus ſibi edi deſiderat, *l. Non videtur 33. D. De iudicijs.*

§. III. De Citatione ſeu in ius vocando.

1. *Citationis neceſſitas.*
2. *Quid ſit Citatio.*
3. *Diuiſio in Realem & Verbalem.*
4. *Item in Simplicem & Peremptoriam.*
5. 6. *Requiſita ad Citationem: vt fiat ad inſtantiam partis & mandato Iudicis.*
7. *Vt contineat nomen & cognomen Iudicis.*
8. *Vt contineat nomen & cognomen citati.*
9. *Item locum iudicij.*
10. *Et diem certum, quo citatus compareat.*

SVppoſitâ iuriſdictione & competentiâ Iudicis, principium inſtituendi iudicij eſt Citatio ſeu in ius vocatio, *c. Quoniam contra inf. De probat. Clement. Paſtoralis De re iudicata*, Gail. 1. *Obſeruat.* 50. quæ adeò eſt neceſſaria quoad abſentem, vt nullatenus omitti poſſit, *d. Clement. Paſtoralis.* Nam cùm ea ad defenſionem ſpectet, iuris eſt naturalis: imò, ſecundum aliquos, iuris diuini, inducta, quando Deus citauit Adamum poſt peccatum commiſſum, dicens, *Adam vbi es? Geneſ.* 3. quos refert Caluolus *in Praxi* §. *Citatio concluſ.* 1. Et ideo, eâ omiſsâ, iudicium redditur nullum, *c. Eccleſia ſup. De conſtitut.* 1

Eſt autem Citatio actus legitimus, quo quis, mandato Iudicis, iuris 2
experiundi cauſâ in iudicium vocatur. * Et vel Realis eſt vel Verbalis: 3
illa per manus iniectionem & apprehenſionem perſonæ citandæ; hæc aut priuatim per apparitorem vel litteras, aut publicè per præconem, tubam, campanam, aut edictis propoſitis, fieri ſolet, *l. 8. Cod. Quomodo & quando Iudex* &c. de qua plenè Felin. *in can. Quoniam frequenter* §. *porro inf. Vt lite non conteſtatâ* &c.

Edictali citationi tunc locus eſt, quando aliàs quis citari nequit: vt ſi locus non ſit tutus, ſi non proprij ſit territorij, ſi remotus aut varius, vbi citandus moratur, vel ſi ipſe citandus ſit vagabundus, aut impediat, ne ad ſe citatio verbalis vel per litteras peruenire poſſit, Menochius

remedio 8. *quæst.* 13. *De recup. possess. nu.* 213. *& seqq.* Si contradictor sit incertus, & citentur omnes in genere, quorum interest: vel si incerti sint creditores defuncti, & volens adire hæreditatem suspectam, cupiat facere inuentarium: vel si agatur de materia diffamationis: si sola sufficiat scientia, quæ per edictum induci potest, aut procedatur non seruato iuris ordine, Menochius *d. loco num.* 121. & sic de alijs similibus.

4 Rursus Citatio vel est Simplex vel Peremptoria. Simplex est, quæ citatum non antè contumacem constituit, quàmsi tertiò & iusto interuallo, non minùs scilicet decem dierum, in ciuilibus facta sit, *l. Tres denuntiationes Cod. Quomodo & quando Iudex &c. l. Et tertium & seq. D. De iudicijs.*

Peremptoria est, quæ simplices citationes ita perimit, vt in ius vocatum, si præfinitâ die non comparuerit, contumacem constituat, *d. l. Et tertium & l. Nonnunquam D. De iudicijs.* Et quamuis antea per interuallum ad minùs decem dierum singula edicta peremptoria citationum impetrari deberent, *l. Per interuallum D. & l. Properandum Cod. de iudicijs:* tamen hodie singulis citationum edictis necessarium esse interuallum triginta dierum, constat ex *Auth. Qui semel Cod. Quomodo & quando Iudex &c.* sic tamen, vt Iudex pro qualitate personæ, temporis, loci, alijsque similibus circumstantijs, & edictorum numerum & eorundem interualla, necessitate postulante, augere & diminuere possit, *d. l. Nonnunquam in fine D. De iudicijs c. Consuluit in fine sup. De officio delegati, c. 1 inf. De ferijs.* Vnde & post peremptorium edictum absens ex benignitate Iudicis citari potest, *l. Et post peremptorium D. De iudicijs.*

5 Vt autem Citatio sit legitima, plura requiruntur: Primò, vt fiat ad instantiam partis, dum agitur inter duos litigantes: maximè citatio ad sententiam, nisi Iudex videret perire instantiam, quia tum ex officio posset citare, Maranta 6. *p. Spec. in verbis, citatio rectè concipiatur n.* 115. *& seq.*

6 Secundò, vt fiat mandato Iudicis competentis, siue Ordinarij siue delegati, alias citatum non arctat, *l. Neminem Cod. De exhib. reis.* latè Gail. 1. *Obser.* 48. *n.* 12. *&* 50. licet sit realis, quia & hæc requirit caussæ cognitionem, quam nuntius non habet, Gail. *d. loco.* Et ideo regulariter citatio fit per apparitorem, specialem mandatum aut commissionem Iudicis habentem, *d. l. Properandum §. etsi quidem Cod. De iudicijs.* Nisi fortè delinquens in flagranti crimine capiatur; nam tunc lex ipsa licentiam concedit, Gail. *lib.* 1. *Obser.* 54. aut nisi ob tenuitatem negotij & caussæ, aut alium fori vsum, generale mandatum, ad quasdam citationes faciendas semel datum, sufficiat: quod & Alciat. probauit, *in Rubr.*

Cod.

Cod. Ne in ius vocati &c. obtinetque in plerisque Curijs, in quibus, ex fori vsu, non requiritur mandatum seu commissio Iudicis, sed ad simplicem petitionem partis fieri solet citatio, quando scilicet citatio fit in foro citantis.

Tertiò, continere debet nomen & cognomen Iudicis, vt citatus cognoscat, an Iudicis competentis iussu citatio sit decreta: nam supra iurisdictionem, vel extra territorium citanti impune non paretur, *l. fin. D. De iurisdict. om. Iud. l. 2. D. Si quis in ius vocatus &c.* Alexand. *in c. Clement. Pastoralis De sententia & re iudicata.* Gail. *lib. 1. obseruat.* 48. *n.* 7. Nisi sit Iudex domicilij, qui subditum suum vbique existentem citare potest, Gail. *d. lib. 1. Obser.* 56. *in fine.* Cuius ratio est, quia quocumque se transferat, semper manet subditus: cùm propriè subditus dicatur ratione domicilij, *c. Licet ratione h. t. & ibi* Felinus, Gail. 2. *Obser.* 35. quod & incolas facit, *l. Domicilium & ibi Glos. D. Ad municipalem, l. Ciues l. Si in patria Cod. De incolis lib.* 10. Quòd si dubitet reus, an iussu Iudicis competentis citetur, comparere debet, & incompetentiam allegare, *l. 2. D. Si quis in ius voc. non ierit & ibid.* DD. nisi notorium sit, Iudicem non habere iurisdictionem, Gail. *lib.* 1. *Obseruat.* 48. *nu.* 8. Et de hac competentia Iudex ipse citans cognoscere potest, an scilicet sit suæ iurisdictionis, an alienæ, *l. 2. §. sed si dubitetur, & l. Si quis ex aliena 5. D. De iudicijs. c. 1. c. Cum persona inf. De priuilegijs.* 7

Quartò, continere debet nomen & cognomen eius, qui citatur, *c.* 34. & 36. *sup. De rescriptis,* Gail. *d. lib.* 1. *obseru.* 49. & similiter eius, ad cuius instantiam citatur, Gail. *ibid. Obser.* 50. vt intelligat citatus, citationem non ex officio iudicis, sed ad petitionem & instantiam citantis esse factam. 8

Præterea caussam, saltem in genere, etiam in criminalibus; præsertim dum ex loco remoto citatur, secundum Abbatem *col. 2. in fine inf. De dilationib.* vt instruatur reus, super quo conuenitur, *d. c. Preterea & ibi Glos.* & paratus ad respondendum accedat, Gail. *d. lib. 1. Obseru.* 51.

Insuper locum iudicij, vt citatus sciat, an Iudex non excedat fines suæ iurisdictionis, citando extra territorium suum; & an locus, ad quem citatur, sit tutus & commodus: nam citatus ad locum non tutum vel incommodum non tenetur comparere, *c. Ex parte inf. De appellat. Clement. Pastoralis De sent. & re iudicata, l. Si locus D. De iudicijs:* & Iudex non admittens exceptionem loci non tuti (quæ etsi dilatoria sit, nihilominus etiam post litis contestationem opponi potest, tanquam continens grauamen successiuum) infert citato grauamen, à quo licitè appellatur, Gail. *d. lib. 1. Obseru.* 56. 9

10 Præterea continere debet diem certum, ac iustum & opportunum, quo citatus compareat, & commodè ad locum iudicij venire possit, vt sciat reus, an dies sit iuridica: nam diebus feriatis, veluti die festo aut vindemiarum vel messium, nemo ad iudicium venire compellendus est, *c. 1. inf. De ferijs l. 1. D. & l. 2 & 3. & fin. Cod. eod. tit.* nisi quis citatus esset die feriatâ, ad vtilitatem hominum, ex commissione Principis, qui potest talibus ferijs derogare, Caluolus *in Praxi §. Citatio concl. 3. n. 21. & 24.* & exceptis caussis alimentorum, carceratorum, pupillorum, viduarum, miserabilium personarũ, & ijs, quæ moram non patiuntur, veluti si tempore res peritura sit, vel alia vrgeat necessitas, & similibus, quæ possunt expediri diebus feriatis, & in citatione sunt exprimenda, vt citatus teneatur comparere: nam aliàs citatus habet intentionem fundatam, non comparendi die feriatâ; nisi, vt dictum est, sit citatus ex commissione Principis tali die in vtilitatem hominum. Non tamen est necesse, vt contineat horam comparendi, sed debet citatus comparere horâ caussarum solitâ, & tali horâ, in qua possit actus expediri ante noctis tenebras: &, si apponeretur certa hora, & actus nõ fieret horâ assignatâ, sed aliâ, non valeret, vt tradit Maranta *6. p. versic. Rectè citatio concipiatur n. 66.* Si verò nimis breuis dies apponatur, citatio non erit valida, *l. aut qui aliter D. Quod vi aut clam &c.* & appellari poterit, Gail. *d. lib. 1. Obseruat. 53.*

§. IV. De executione Citationis.

1. *Citatio in personam, vel ad domum fit &c. & quando.*
2. *Deinde relatio apud acta fieri debet.*

1 Commissione citationis nuntio factâ, debet is eam exequi: & quidem primò diligenter reum citandum perquirere, vt ei coram citationem insinuet in faciem. Eo autem non inuento, in subsidium potest denuntiationem procuratori illius, si quem reliquerit, vel ad domum domesticis, aut, si nemo adsit, vicinis eius exponere, relicto ibidem suæ cõmissionis exemplo, vt ad reum citatio perueniat, *l. 2. in princ. D. De agnosc. liberis, c. Caussam 3. inf. De dolo.* Quòd si verò citandus plures ædes habeat, executio citationis fiet ad eas ædes, in quibus pro maiori parte anni egit, *arg. Clement. Caussam, ibi, in domo, quam &c. De elect.* Si autem æquali tempore in omnibus habitauerit, citabitur, vbi citationis tempore agit.

2 Executione factâ, incumbit nuntio facere eius relationem, quæ in acta referri debet, vt de legitimè facta executione appareat. Relationi autem executoris creditur, propter fidem eius electam, & iuramenti religionem,

religionem, quâ Iudici est astrictus. Quamquam, asserenti, se ex mãdato Iudicis citasse, non credatur, quia ei solùm de suo facto, quale est executio, non etiam de facto alieno, cuiusmodi est commissio Iudicis, creditur. Gail. *d. lib. 1. Obser. 54. n. 4.*

§. V. De effectu Citationis.

1. *Citatum constringit ad comparendum.*
2. *Perpetuat Iudicis delegati iurisdictionem.*
3. *Præscriptionem interrumpit.*
4. *Perpetuat & iudicis ordinarij iurisdictionem.*
5. *Citatio illegitima per comparitionem validatur.*

QVod ad effectũ citationis attinet, ea legitimè facta in primis constringit citatum ad comparendum, nisi iustâ exceptione se tueatur: veluti quòd Magistratum gerat, quòd sit parens vel patronus, quos sine permissu Prætoris in ius vocare non licet; vel quòd propter loci religionem inde se mouere non poßit, quódue funus ducat, aut iusta defuncto persoluat, vel aliâ simili caussâ, de quibus latiùs videre licet *in l. 2. 3. & seqq. D. De in ius vocando & in l. 2. cum seqq. D. Si quis caution. in iud. sisten. &c.* Aliàs autem, cessante legitimâ exceptione, contumacia eius variè punitur, vt postea dicetur. 1

Secundò, perpetuat Iudicis delegati iurisdictionem, *c. 10 & fin. sup. De officio Iud. deleg.* Et ideo si quis, postquam citatus est, alterius fori esse cœperit, in ea caussa ius reuocandi domum non habebit, *l. Si quis posteaquam 7. D. De iudicijs l. penult. D. De iurisdict. om. Iud. c. Proposuisti penult. h. t. c. Gratum 20. sup. De offic. & potest. iud. deleg.* 2

Tertiò, præscriptionem triginta annorum interrumpit, *l. fin. Cod. De annali except.* * Facit etiam Iudicis ordinarij iurisdictionem perpetuam, respectu illius caussæ, cuius intuitu citatio semel legitimè facta fuit, etiamsi citatus postmodum alienæ iurisdictionis esse cœperit, *d. c. Proposuisti, l. Vbi acceptum D. De iudicijs.* 3 4

Quia verò effectus & finis præcipuus citationis est, vt reus compareat: ideo citatio illegitima, quæ tamen ad notitiam citati peruenit, per comparationem eius conualidatur, & reus comparens ad libellum actoris respondere cogitur: quia præsens regulariter citari non debet, Gail. *d. lib. 1. Obseruat. 58.* Et hinc fit quòd citatus ad certam caussam comparens, secundum communiorem sententiam, debeat respondere in alia caussâ. Gail. *d. lib. 1. Obseruat. 51. n. 7.* vbi subiungit, eò spectare, quòd actor regulariter ante litis contestationem libellum & genus actionis mutare possit. 5

TIT.

TITVLVS III.

De libelli oblatione.

1. *Quid sit Libellus.*
2. *Eius inspiciendi ac describendi copia reo facienda.*
3. *Libellus debet esse clarus & certus, non alternatiuus, non obscurus.*
4. *Libellus alternatiuus quando sustineatur.*
5. *Libellus duplex, Ciuilis seu Conuentionalis & Criminalis; & forma vtriusque.*
6. *De medio seu caussa petendi in libello conuentionali, in actione cùm reali tum personali.*
7. *Eodem libello posse plures cumulari actiones.*
8. *Libello exhibito ab actore danda reo est dilatio aliqua.*
9. *In summario iudicio non est necesse libellum scripto tradi.*
10. *Vt neque coram arbitratore.*

11.12. *An & quatenus libellum mutare & emendare liceat.*

1 REo legitimè citato comparente, nec Iudicis, ad quem vocatus est, iurisdictionem declinante, actor libellum (* qui non est aliud, quàm breuis scriptura, claram actoris siue accusatoris intentionem, seu rem, quæ petitur, caussam petendi, & nomē actoris ac rei continens) si iudicium sit plenarium, exhibebit seu edet
2 Iudici; * siue coram Ordinario siue coram delegato Iudice, siue coram arbitro agatur, siue ciuiliter siue criminaliter; & quidem scripto, licet olim secus fuerit, *l. 1. D. De edendo.* Eiusque inspiciendi ac describendi copiam Iudex reo faciet, sumptibus actoris, *Glossa in Clement. Quamuis, in V. oblatos De appellat.* vt inde reus sciat, ob quam caussam in iudicium vocatus sit, & deliberare possit, verùm cedere, an contendere velit, *l. Edita & Auth. Offeratur Cod. eod. can. Offeratur* 111. *p.* 3. & super quo exceptiones suas defensionesque formare ac fundare debeat: adeò vt, Iudice reo petenti huiusmodi copiam denegante, à tali denegatione rectè appelletur, *c. Significantibus inf. De appellat.* Vt etiam, si contendendum putet, veniat & reus ad agendum instructus, cognitâ actione, quâ conuenitur; & Iudex inspecto libello dispiciat, quo pacto concipienda sit à se sententia, quippe quæ debeat esse libello conformis, *l. Vt fundus D. Communi diuidundo.* Vnde constat, libellum non solùm esse introductum in fauorem actoris & rei, sed etiam ipsius Iudicis. Et ideo quoque libellum oportet esse clarum & certum, non alter-

alternatiuum, Gail. 1. *Obser.* 62. Quamuis non statim libellum obscurum reijcere aut confringere debeat Iudex, si modò ex ijs, quæ postea in iudicium deducuntur, apta possit sumi eius declaratio, *l. fin. Cod. De annali except. c. 3. inf. De sent. & re iud.* Alioquin si eam declarationem ineptam animaduerterit, reum ab instantia iudicij absoluet, & actorem in expensas condemnabit: relictâ interim actori potestate petitionis suæ denuò repetendæ & rectè instituendæ, *c. Examinata 15. sup. De iudicijs.* Aliàs sententia super libello euidenter inepto in caussis ordinarijs est nulla, etiam parte non opponente: tantaque est vis istius nullitatis, vt non comprehendatur sub statuto, nullitates expresse tollente, Gail. *lib. 1. Obser. 66.* Obscurior verò redditur libellus, ratione æquiuocationis, generalitatis, alternatiuæ locutionis, non contractæ infinitatis, Gail. *ibid.* Procedit tamen libellus generalis & obscurus in caussis summarijs, parte non opponente, Alexan. *Consil. 32. col. 3. lib. 4.* imò etiam, secundum Ias. *in d. l. Edita n. 6.* parte opponente: secus in ordinarijs. Potest autem libellus obscurus declarari per solum libellantem, non etiam per hæredem eius vel procuratorem, nisi is ad hoc speciale habeat mandatum: sicut nec dominus libellum procuratoris sui declarare potest. Crauat. ad Vestrium *lib. 5. cap. vlt. n. 20.* 3

Sustinetur etiam libellus alternatiuus; primò in actione hypothecaria: vt si dicat actor, Peto illum condemnari ad traditionem rei obligatæ, vel ad soluendum debitum, *per textum in l. Si fundus 16. §. in vindicatione. D. De pignor.* Gail. *lib. 1. Obser. 42. n. 8.* Nam in actione hypothecaria possessor potest retinere rem & litis æstimationem offerre creditori, *l. Si creditor 2. D. Quibus modis pig. vel hypoth. sol.* Videatur Socin. *in c. 2. h. t. n. 74.* vbi hanc regulam, quòd libellus non debeat esse alternatiuus, limitat nouem modis. Secundò, sustinetur libellus alternatiuus in materia *l. 2. Cod. De rescindenda venditione,* vbi venditor concludere debet, vt emptor aut quod deest iusto pretio suppleat, aut rem emptam restituat, *c. Cum dilecti 3. inf. de empt. & vendit.* Gail. *d. lib. 1. Obser. 62.* Tertiò, quando petitur restitutio aduersus contractum, quia tum actor potest alternatiuè concludere, quòd pronuntietur contractum esse nullum, aut, si quis sit, aduersus eum restituatur, Gail. 1. *Obser. 62. n. 7.* Quartò, quando petitur restitui res, si existat, aut eius æstimatio, si consumpta sit; quando scilicet incertum est, an res exstet, Gail. *d. Obser. 62. n. 5.* Mynf. *Cent. 2. Obser. 52. n. 7.* Alioquin si sit certum, rem exstare, ea peti debet, non eius æstimatio, quia hæc solùm in subsidium debetur, *l. fin. Cod. De fideicommiss. libert.* Panormit. *in c. Grauis inf. De restitut. spoliat. n. 22.* Gail. *d. Obser. 62. n. 6. & 7.* Similiter quando incertitudo prouenit ex facto aduersarij, Gail. & Mynf. *d. locis, per text. in l. 1. §. quia autem D. Quorum legatorum.* Hinc, inquit, 4

 Gail.

Gail. *d. Obser.* 61. *n.* 4. valet huiusmodi libellus, Peto rem iure dominij vel quasi dominij; vel, Peto me declarari dominũ vel quasi dominum.

5 Cum verò duplex sit libellus, nempe Ciuilis seu Conuentionalis, *c. fin. h. t.* qui scilicet in rem ciuilem, id est in id, quod actoris interest conceptus est; & Criminalis, qui criminis accusationem continet, *can. Nullus* IV. *quæst.* 4. cuius forma exstat in *l. Libellorum* 3. *D. De accusat.* In Conuentiali exprimendum est, quis, quid, coram quo, quo iure petatur, & à quo: in Criminali verò nomen accusatoris, rei accusati, Iudicis coram quo, delicti locus, annus, mensis, designari debet; quamuis si dies, qui mensem demonstrat, exprimatur, non aliâ mensis expressione sit opus.

6 Præterea licet in Conuentionali non sit necesse de iure Canonico exprimi conceptis verbis nomen actionis, *c. Dilecti sup. De iudicijs,* sufficiatque, vt ex forma conclusionis certum genus actionis intelligatur, quia ex caussa petendi vel medio concludendi qualitas intentatæ actionis colligitur & demonstratur, *c. Litteræ tuæ inf. De dilation.* Gail. I. *Obser.* 61. *n.* 2. tamen necesse est, vt medium concludendi seu caussa petendi exprimatur, Glossa *in d. c. Dilecti*: siue proxima, qualis in personali actione est obligatio, *l. Licet* §. *ea obligatio D. De procurat.* in reali dominium, *l. In rem D. De rei vindicat.* siue remota, qualis in actione personali est contractus, *l. Consensu*, *l. Actionum genera* §. *actionum D. De obligat. & act.* §. I. *Institut. De obligat. ex consensu*; in reali factum, ex quo causatur dominium, v. g. quòd res sit legata, vendita & tradita. Et quidem in actione personali exprimenda est caussa remota, *c. fin. h. t.* v. g. Peto à te decem ex mutuo vel ex deposito, quia ex caussa remota præsumitur proxima, scilicet obligatio. Nec sufficit exprimere caussam proximam, veluti, Peto decem, ad quæ mihi obligaris: quia eadem res ex pluribus caussis nobis deberi potest, *l. Et an eadem* §. *actiones D. De excep. rei iudicatæ*: & reus non posset ex illa, tanquam incerta & non concludente certum aliquod ius agendi, deliberare, an cedere, an verò contendere debeat, *d. c. fin. h. t.* Gail. *d. Obser.* 61. *n.* 5. In reali verò, puta in rei vindicatione, sufficit exprimere caussam proximam, v. g. Peto rem, quæ mea est ratione dominij vel quasi dominij, Gail. *lib.* I. *Obser.* 61. *n.* 7. quia ex ea sufficienter fit certior reus, an cedere, an contendere velit, *Glossa in c.* 2. *h. t. & in l.* I. *D. De edendo*, quandoquidem duo non possint eiusdem rei dominium in solidum habere, *l. Si vt certum* §. *si duobus D. Commodati, l. Pomponius* §. *sed & is D. De procuratorib.* neque eandem rem pluribus ex caussis obtinere quis possit, *d.* §. *actiones*, *l.* 3. §. *ex pluribus D. De acquir. possess. l. Non vt ex pluribus D. De reg. iuris*, Gail. *d. Obser.* 61. *n.* 8. Non prohibetur tamen actor caussam dominij simul libello comprehendere,

hendere, afferendo rem suam esse, quia sibi donata vel legata, vel alio simili titulo acquisita sit, *c. 3. inf. De sent. & re iudicata.*

Potest etiam actor plures actiones suo libello simul cumulare, siue ex diuersis caussis ad diuersa contra eundem vel diuersum agat, siue etiam ex eadem caussa, & ad idem contra diuersos agat, si modò nihil obstet cumulationi, *l. Si idem cum eo D. De iurisdict. om. Iud.* Gail. 1. *Obser. 63. n. 1.* Idque fauore dirimendarum litium, *c. Nullus De re iudicata in 6.* iisque sigillatim à reo respondendum est, & à Iudice totidem, secundum cuiusque actionis naturam, sigillatim proferendæ sunt sententiæ in eodem iudicio: quia tot sunt libelli, quot actiones & facta; & ideo, cùm separatorum separata sit ratio, totidem sententiæ requiruntur: potestque Iudex partim definitiuè, partim interlocutoriè pronuntiare, vt v. g. si post conclusionem in caussa, quoad aliquod factū in actis allegatum, desideret adhuc aliquam probationē, potest, rescissâ ex officio conclusione, vlteriorem probationem iniungere, & nihilominus quoad reliquas actiones, in quibus nihil desiderat, definitiuè pronuntiare. Non obstante, quòd sententia sit indiuidua, *l. In hoc iudicio D. fam. ercisc.* quia id verum est, quando libellus vnum factum continet; secus, quādo plura & separabilia facta continet, Gail. *d. lib. Obs. 63.* 7

Libello verò actoris secundum ordinem iuris exhibito, non statim cogitur reus respondere, sed induciæ ei dandæ sunt, vt deliberet, an contendendum sit, an acceptandus, an recusandus sit Iudex, & vt, si quas habeat exceptiones, proponat. Et quidem de iure communi dilatio viginti dierum conceditur, *Auth. Offeratur Cod. De litis contestatione.* Hanc tamen dilationem ex communi obseruatione frequenter à Iudice coarctari videmus, *arg. l. 2. D. De re iudicatâ.* 8

Dixi in initio, libellum ab actore esse exhibendum Iudici, si plenarium sit iudicium; quia in summario iudicio & breuioribus caussis etiam de iure communi non est necesse libellum scripto tradi: sed sufficit actoris petitionem coram Iudice nudis verbis proponi, eamq; actis inseri, vt re postea exigēte eius copia haberi possit, *Clem. Sepè vers. verum De verb. signif.* Bart. *in d. Auth. Offeratur.* Dubio autem existente, an aliqua caussa sit de breuioribus, arbitrabitur Iudex secundum qualitatē personarum: nam inter duos Reges aut valde diuites caussa centum aureorum est modica; inter pauperes verò eadem putatur magna, Caluolus *in Praxi §. Libellus conclus. 1. n. 5.* 9

Similiter aliud obtinet, si coram arbitratore agatur, quia coram eo nulla solemnitas iudicij necessariò seruanda est, vt Bart. & alij tradunt *in l. Si societatem. §. arbitrorum. D. Pro socio.* Et licet in iudicio ordinario litigatores inter se pacisci possint, ne sibi inuicem libellum edere cogantur, *iuxta l. Si quis Cod. De pactis*: ne tamen Iudici edatur 10

(in casibus, in quibus requiritur) nec tacitè nec expresse paci sci queunt: quia, vt antè dixi, sententia conformis libello à Iudice proferri debet, & quia libellus est introductus fauore publico, vt lites clariùs procedant, Caluolus *d. loco conclus. 5. n. 1. & 2.*

21 Cæterùm hic quæri potest, an libellus semel editus mutari vel emendari, & quousque, possit. Pro cuius resolutione præmittendum est, discrimen esse inter mutari & emendari libellum: nam mutatur, quando actio proposita vel caussa petendi expressa mutatur, & alia proponitur; vel receditur à re petita, & alia petitur; vel factum narratum mutatur. Emendatur verò libellus, quando vitium seu mendum aliquod vel obscuritas tollitur, saluâ ipsius libelli substantiâ: ita vt nec res petita, nec caussa petendi, nec ratio mutetur, *l. Si quis intentione D. de iudicijs.*

22 Potest itaque mutari libellus, tam in ciuilibus quàm in criminalibus, vsque ad litem contestatam, quia nondum est cœptum iudicium: at verò post litem contestatam actor eum mutare non potest, nisi velit vti nouo libello & nouâ instantiâ, recedendo à priori, cum refusione expensarum, *iuxta c. Examinata sup. De iudicijs*; ne quidem si partium accedat consensus: quia per litis contestationem obligatur quis instantiæ, vt ab ea recedere & amplius pænitere non valeat, *l. Is qui se obtulit, & ibi Glossa in V. qui discessit D. De rei vindicat. l. Sed etsi suscepit D. De iudicijs, l. Nemo Cod. De iurisdict. om. Iudic.* Nam sic celebratur quidam quasi contractus, per quem obligatur quis ad id, quod in iudicio petitum est, si per sententiam, quo modo consummatur iste quasi contractus, succumbat. Deinde litis contestatio, & alij actus substantiales iudicij, partium consensu tolli nequeunt, *Glossa in c. De caussis in V. consensus sup. De officio deleg.* Emendare verò libellum licet vsque ad sententiam, *d. l. Si quis intentione, & tradunt Interpp. plerique ad l. Edita 3. Cod. De edendo.* Hinc si actor de summa petita aliquid diminuere velit, vsque ad sententiam audiendus est, *arg. l. Quidam D. Si certum petatur:* sicut &, si errore ductus ab initio minus, quàm sibi debebatur, petierit, potest in eodem iudicio eademque instantia errorem suum corrigere, *§. Si minus Instit. de actionibus.*

Porrò de libelli oblatione vide plenissimè Speculat. *in Tit. de libelli concept.* Quomodo autem in singulis actionibus formandus sit libellus, tradit Caluolus *d. §. Libellus conclus. 6. & seqq.*

TITVLVS QVARTVS.

De Mutuis Petitionibus.

§. I. Quid sint mutuæ Petitiones.

1. *Ratio ordinis.*
2. *Mutua petitio nihil aliud est quàm reconuentio coram eodem iudice facta.*
3. *Etiam Clericus coram iudice laico reconueniri potest.*
4. 5. *Remouetur obiectio duplex.*

PLerumque viso actoris libello, de cuius oblatione iam dictum est, reus vicissim ab actore aliquid petit, eumque reconuenire solet, præsertim quando compensationi locus non est (vt si debitum ex vtraque parte non sit liquidum, nec intra breuem terminum, arbitrio Iudicis statuendum, liquidari possit, *secundum* Bald. *in l. fin. D. De compensat.* si neque liquidatum sit per confessionem rei, Maranta 4. *p. Dist. 6. nu.* 3. vel si legis prohibitio impediat compensationem, vt *in l.* 1. 2. 3. 7. 9. *& vlt. Cod. De compensat. l. ob negotium* 20. *D. eod. tit.* vel speciei ad speciem desideretur compensatio, *l. Si conuenerit* 18. *D. De pignorat. act.* vel denique si ex vna parte debeatur species, ex altera quantitas, *l. fin. Cod. De compensat.*) sequitur propterea hic Tit. *De mutuis petitionibus.* 1

Nam mutuæ petitiones nihil aliud sunt, quàm conuentio ex parte actoris, & reconuentio ex parte rei: & mutua petitio idem est, quòd reconuentio, quâ scilicet reus, viso libello actoris, vicissim aliud ab eo petit, coram eodem Iudice, & in eodem iudicio: etiamsi aliàs ille Iudex non sit actoris competens. Nec enim permittitur reo, durante iudicio conuentionis, actorem conuenire coram alio Iudice, ne in ipsius calumniosa potestate sit, actorem ad alium Iudicem trahere, & sic eius actionem eludere, & actorem à petitionis suæ prosecutione distrahere, *l. Si idem* §. *sed etsi mutua D. De iurisdict. Auth. Et consequenter Cod. De sent. & interlocut.* nisi in ijs casibus, quibus vel ob controuersiæ naturam & qualitatem repugnantem, v. g. feudi aut rei spiritualis, vel aliud impedimentum, actorem coram eodem Iudice nullo tempore conuenire potest reus. Bart. *in Auth. Et consequenter nu.* 3 *&* 9. cùm sic non actor ipse, sed natura & genus seu qualitas caussæ eundem Iudicem dedignetur. 2

3 Non potest autem actor quoad reconuentionem, vbi ea locum habere potest, se etiam vllà incompetentis fori exceptione tueri, quò minùs coram eodem Iudice respondere cogatur, *l. Papinianus Cod. De sent. & interlocut. om. iudic. l. Qui non cogitur* 22. *D. De iudicijs*, vbi Vlp. ait, qui non cogitur in aliquo loco agere, si ipse ibi agat, cogetur excipere actiones & ad eundem Iudicem mitti: etiamsi Clericus sit, qui coram Iudice laico reum conuenit, ex receptiori DD. sententia, quia scilicet rationi, ob quam coram laico Clericus conueniri non potest, præualet, æquitate suadente, cùm non debeat quis quem dedignari Iudicem, cuius in agendo arbitrium secutus est, *d. l. Cùm Papinianus, can. Accusatores §. cuius in agendo* 1 1 1 *q.* 8. Et huius respectu Abbas & Felinus materiam reconuentionis scribunt esse fauorabilem. Cui accedit, quòd in iudicijs inter litigantes seruanda sit æqualitas, *l. Non tamen* 20. *in fine D. De re iudicata, l. vlt. Cod. De fructibus & litium expensis*: nec personarum ratio haberi debeat, *c. in iudicijs De R. I. in 6.* Neque obstat *c. Si diligenti sup. De foro compet.* quo non licet Clerico nec expressè nec tacitè iurisdictionem laici in se prorogare, *& ibi communiter Canonistæ*: quia hoc casu non Clericus ipse prorogat iurisdictionem laici in se, sed ipsa lex prorogat seu potiùs dat & defert laico iurisdictionem in Clericum, *d. l. Cum Papin.* Et ideo hæc prorogatio est legalis, si ita vocare lubeat: nam cùm summus Pont. nusquam vetuerit Clericum coram Iudice laico reconueniri, videtur voluisse hac in parte sequi legem ciuilem, *arg. c.* 1. *inf. De noui operis nuntiat.* latè Theoph. Gilebert. *De reconuent. cap.* 11. *n.* 11. præsertim cùm videamus Pontificem delegati Iudicis iurisdictionem ad caussam, in delegationis rescripto non expressam, speciali reconuentionis fauore prorogasse, & modum procedendi, datum in caussa conuentionis, voluisse intelligi repetitum in caussa reconuentionis, *c.* 1. *&* 2. *h. t.* Constat autem competentem esse Iudicem alicuius, qui in eum iurisdictionem à lege habet, *l.* 1. *D. De eo cui mand. est iurisdict.*

Adde quòd, cùm Clerico liceat laicum coram Iudice Ecclesiastico reconuenire, æquum sit, vt laico quoque liceat Clericum coram laico reconuenire: in ijs scilicet caussis, de quibus laicus cognoscere potest, non etiam in ijs, de quibus cognoscere nequit, vt in caussa matrimonij, decimarum, & alijs spiritualibus: item criminalibus, quæ infamant aut capitales sunt, *Glossa in c. At si Clerici in V. tenet. & ibi late* Panormit. *n.* 20. *& seq. sup. De iudicijs,* Clarus *in Pract. crimin. q.* 36. *n.* 6.

4 Nec obstat, quòd priuilegium Clerici, ne conueniatur coram laico, sit toti ordini Clericorum concessum; nam pariter, quòd Legati legationis tempore conueniri non possint, publicæ vtilitatis fauore inductum est; & tamen eos reconueniri posse constat, *ex l.* 2. *§. sed etsi agant*

D. De

D. De iudicijs. Indeque sequitur dumtaxat ipsum Clericum non posse prorogare iurisdictionem laici in se, in præiudicium ordinis Clericalis, non autem quòd ipsa lex non possit.

Non obstant quoque illa iura, quæ vetant Clericum à Iudice sæculari absolui vel condemnari, sub pœna excommunicationis, *c. 1. 2. & d. c. Si diligenti sup. De foro competenti, can. Denique Distinct. 96.* quia intelligi possunt de caussis merè spiritualibus, vel quoad conuentionem, prout in *c. Qualiter 17. sup. De iudicijs*, indicant illa verba, *Ne Clerici trahantur à laicis ad iudicium seculare.* 5

§. II. Coram quo Iudice & in quibus caussis reconuentio habeat locum.

1. *Coram iudice etiam delegato reconuenire licet.*
2. *Et in caussis omnibus non prohibitis.*
3. *Non in caussis criminalibus criminaliter intentatis.*
4. *Non in caussis executiuis.*
5. *Non in caussa appellationis.*
6. *Aut quarum natura & qualitas repugnat.*

Potest reus actorem non solùm coram ordinario, sed etiam coram delegato Iudice reconuenire, *c. 2. h. t. & ibi Abbas*, Maranta 4. *p. Distinct. 6. n. 13.* Nisi Iudex delegatus datus sit de consensu vtriusque partis; tunc enim non est locus reconuentioni: quia eo casu cessat ratio *d. l. Cùm Papinianus*, cùm non à solo actore sit impetratus Iudex, sed & à reo. Ob eandem rationem non potest reus actorem reconuenire coram arbitro compromissario, *c. Cum dilectus 6. sup. De arbitris.* latè Maranta *d. p. 4. Dist. 6. n. 20.* qui etiam de ijs tantùm potest cognoscere, quæ expresso litigatorum consensu in compromissum deducta sunt, *d. c. Cùm dilectus, l. De his D. De arbitris.* Nec item coram Iudice, quem Princeps proprio motu elegit, quia etiam tunc cessat dicta ratio, Iason *in l. 3. in princ. col. fin. D. Quod quisq; iuris &c.* 1

Habet verò locum reconuentio in omnibus caussis, in quibus non reperitur expressè prohibita, nec repugnat caussæ qualitas. Et proinde etiam in caussis summarijs, *Clement. Sæpè §. verùm De verb. significat.* & quidē indubiè, si vtraque caussa sit summaria: alioquin si vna sit summaria, altera plenaria, procedit reconuentio quoad prorogandum Iudicem, vt constat ex *d. Clement. sæpe*, quæ indistinctè loquitur; sed non quoad hoc, vt vnâ sententiâ terminentur, Maranta *d. Distinct. 6. n. 38.* & in quibus casibus habeat locum reconuentio de iure communi, videre licet apud Menoch. *De arbitrarijs cent. 2. casu 184.* Thoming. *Decis. 16.* Mynsi. *Cent. 1. Obser. 10.* 2

Non

3 Non habet verò locum; Primò in caussis criminalibus criminaliter intentatis, nisi reus reconueniendo criminaliter vel maius crimen obijciat, vel prosequatur suam suorumve iniuriam, *l. 1. & l. Neganda 19. Cod. De his qui accus. non pos. l. Is qui 5. & ibi.* Gloss. & Bart. *D. de publ. iudic.* quia non obiectione aut relatione criminis, sed suâ innocentiâ reus purgatur, *d. l. Is qui 5. can. Neganda & per tot.* III. *q.* II. Quinimò reus criminaliter conuentus actorem ne quidem ciuiliter reconuenire potest, vel contrà, *l. 2. §. sed etsi agant D. De iudicijs:* nam pendente criminali caussâ nulli quæstioni ciuili locus est, *l. fin. Cod. De ord. iudic.* nisi ciuili disceptationi principaliter motæ quæstio incidat criminalis, vel criminali iudicio priùs instituto ciuilis caussa adiungatur: tunc enim Iudex suâ sententiâ, super principali latâ, vtramque quæstionem dirimet, quia sublato principali accessorium quoque corruit, *l. Cum principalis D. De reg. Iuris, c. Accessorium eod. tit. in 6.* Ciuiliter verò de crimine conuentus potest actorem reconuenire de alio crimine ciuiliter, coram Iudice competenti, id est qui sit Iudex competens reconuenti. Maranta *d. Distinct. 6. n. 68.*

4 Secundò, non habet locum in caussis executiuis, Bald. *in d. Auth. Et consequenter*, Guttierez *1. Pract. quæst. ciuil. q. 112.* sicut nec in deposito, *l. penult. Cod. Depositi, l. vlt. §. 1. in fin. D. De compensat. c. fin. inf. De deposito:* quia instrumentũ depositi habet executionem paratam. Quod intellige de reconuentione, quæ celerem rei depositæ restitutionem impediat, & pari passu ambulet; eo quòd in deposito fides exuberare debeat.

5 Tertiò, non habet locum in caussa appellationis, *l. 1. D. Eum, qui appellauit, in prouincia defendi*: quia necessitate impellente appellatio communiter interponitur, nempe propter iniuriam, quam appellans putat sibi factam esse, Maranta latè *d. Distinct. 6. n. 24.* vt proinde cesset ibi ratio *d. l. Cum Papinianus.* Quod intellige de appellatione iudiciali.

6 Denique non habet locum in ijs caussis, quarum qualitas & natura reconuentioni repugnat, & de quibus Iudex conuentionis cognoscere nequit, vti laicus de spiritualibus. Videatur Gisebert. *Tract. De reconuentione cap. 24. n. 14.*

Non permittitur etiam actori reconuento reum reconuenire, ex communi sententia, ne nimia petitionum coaceruatio Iudicem plus satis grauet, sibique mutuò actor & reus officiant.

§. 3. Quan-

§. III. Quando proponi debeat reconuentio.

1. *Ante vel post litem contestatam proponendam esse.*
2. *Etiam ad sententiam vsque.*
3. *Caussa conuentionis & reconuentionis pari passu expedienda, si liqueat pariter.*

PRoponi debet ante, vel statim post litem contestatã, priusquã iuretur de calumnia, dúmodò reus velit caussam reconuentionis cum caussa conuentionis simul in eodem iudicio terminari, ne aliàs conuentionis caussam cum graui dispendio actoris differri contingat. 1
* Alioquin reconuentioni locum esse vsque ad sententiam, vel saltem conclusionem in caussa, durante iudicio conuentionis, verius est, *arg. c. Dispendia §. reus quoque De rescriptis in 6.* vbi dicitur, posse reum reconuenire actorem, durante eodem iudicio: durat enim vsque ad sententiam seu conclusionem in caussa. Deinde in Nouella 96. *§. illud versic. sancimus*, dicitur, non priùs reconuentionem moueri posse coram alio Iudice, quàm prior lis conuentionis finem acceperit; quod fit per sententiam, *l. 1. D. De re iudicata.* Vnde quòd in quibusdam textibus dicitur, statim reconuentionem esse mouendam, vt in *d. Auth. Et consequenter*; vel incontinenti, vt *c. 1. h. t.* non aliud significatur, quàm durante adhuc eodem iudicio, si velit coram eodem Iudice reconuenire: quia coram alio non debet audiri, nisi terminatâ lite conuentionis, *d. vers. sancimus in fine.* Vel statim & incontinenti proponi debet, id est ante litem contestatam, vel statim post, vt simul terminetur cum caussa conuentionis: alioquin pari passu non ambulabit, nec simultaneus fiet processus, nec per eam retardabitur caussa conuentionis, secundum Marantam *4. p. Distinct. 6. n. 5. vbi alios citat*: vt neque quando vna caussa celeritatem desiderat, & imminet periculum animarum, nam priùs ea deciditur, de qua priùs constabit, *c. Ex conquestione inf. de restitut. spoliat.* sicut &, quando petitio actoris altiores exigit dilationes, debet differri conuentio & reconuentio expediri, & è contra: qua de re fuse Marian. Socin. *in cap. Prudentiam 2. h. t. n. 17.* Quamuis & hoc casu, quo, inquam, pari passu non ambulat reconuentio cum conuentione, non minùs subijciat actorem alienæ iurisdictioni, quàm priori casu, isque coram eodem Iudice, nullâ obstante fori præscriptione, ad caussam reconuentionis respondere cogatur, *d. l. Cum Papinianus*: adeo vt, si respon-

si respondere nolit, Iudex ei audientiam & iurisdictionem in caussæ conuentionis denegare debeat, *arg. l. Mutus 43. §. pœna D. De procurat. l. 5. Cod. eod. l. Sed etsi 26. §. & adijcitur D. Ex quibus caussis maiores &c.*

3 Propositâ verò reconuentione ante vel statim post litem contestatam, Iudex vtramque caussam, conuentionis & reconuentionis, simul expediet: sic tamen, vt priùs reus ad libellum actoris respondeat, deinde actor ad libellum rei: super vtraque verò petitione lite contestatâ, vtriusque caussæ singulos, vel etiam plures, actus iudiciales, vicissim, eodemque die, si fieri possit, habitâ semper inprimis actuum conuentionis ratione, iuxta *l. Qui appellat. 19. D. De iudic.* Iudex expediet, *c. 1. & 2. versic. cum ea inf. De ord. cognit. iunctâ Clement. Sæpè, versic. nos vsum De verb. signif.* Atque ita, si de vtraque caussâ pariter liqueat, vtramque vnâ sententiâ terminabit, *c. 1. h. t.* Vnâ sententiâ inquam; quia eodem die & eodem contextu, ac denique vnâ scripturâ proferenda est: sic tamen, vt primò scriptum sit caput conuentionis, & postea reconuentionis, & vnum post aliud immediatè legatur & proferatur. Atque ita, secundum iuris dispositionem, & inspectâ rei veritate, tot erunt seu sunt sententiæ, quot sunt caussæ & litis species, *l. Etiam §. 1. D. De minoribus, l. Quadam mulier 41. D. fam. erciscunda*: ac proinde reuera erunt duæ sententiæ, sicut sunt duæ caussæ in idem iudicium, partim rei reconuenientis, partim dirimendarum litium fauore deductæ. Si tamen Iudex, propositâ caussâ reconuentionis, super conuentione solâ sententiam proferat, ipso iure valebit, *iuxta communem in d. c. 1. & d. Auth. Et consequenter.* Eoque nomine appellationem interponendam censet Iurisc. *in l. 1. in fine D. De sententijs, quæ sine appellat. rescind.*

Illud denique hîc subijciendum, actorem, si non velit respondere ad libellum reconuentionis, hanc pati pœnam, vt non teneatur reus ad eius libellũ respondere, priusquam offerat respondere libello ipsius rei, *d. c. 1. & 2. h. t.* & facit *c. fin. in fine inf. De iuramento calumniæ.*

TITVLVS V.

De Litis contestatione.

§. I. Quid sit Litis contestatio, & quo pacto inducatur.

1. *Iudiciorum tres partes.*
2. *Iudicium impropriè sumptum à citatione incipit.*

3. Propriè

3. *Propriè verò sumptum à litis contestatione.*
4. *Effectus huius.*
5. 6. 7. *Quid sit Litis contestatio, & quo modo inducatur.*
8. 9. *Quo modo impediatur, per protestationem.*
10. *Per exceptionem peremptoriam.*

TRes vulgò faciunt partes iudicij, latiùs & impropriè sumpti: 1
primam à citatione seu in ius vocatione, vsque ad litis contestationem: secundam à litis contestatione vsque ad sententiam definitiuam exclusiuè, in qua negotium principale tractatur ac discutitur: & tertiam à sententia definitiua vsque ad executionem illius. Expeditâ primâ parte, de secunda videamus: & quidem primò de litis contestatione, quia hæc inter ea, quæ ad iudicium ordinarium seu plenarium necessariò requiruntur, principale fundamentum & veluti basis est. Nam quæ præcedunt, vt Iudicis competentis aditio, citatio, libelli oblatio, & reconuentio, non acta iudiciorum, propriè dictorum, sed eorum præparatoria dicuntur & sunt.

Etenim licet iudicium, latiùs sumptum, à citatione, legitimè factâ, 2
incipiat, quoad quosdam Iuris effectus, ad quos sola citatio sufficit: veluti quoad reddendam rem litigiosam, ita vt eius rei sit prohibita alienatio, *Auth. Litigiosa Cod. de litigiosis*; quoad inducendam litispendentiam, vt nihil innouari possit, *Clement. 2. iuncta Glos. in V. ad hoc, Vt lite pendente &c.* ad inducendam præuentionem seu præoccupationem, vbi pluribus Iudicibus competit iurisdictio, vt singulis, & in solidum, *L. Si quis posteaquam 7. D. De iudicijs*: nam ab vno illorum citatus, si citatio ad eum peruenerit, dicitur præuentus citatione, adeò quòd coram alio Iudice, concurrentem iurisdictionem habente, postea citatus, comparere non teneatur, *d. l. 7. & l. Vbi acceptum 30. iuncta Glos. ibid. D. De iudicijs, l. penult. De De iurisdict. om. Iud. c. Proposuisti sup. De foro compet. iunctâ Glos. ibid. in V. præuentus*: insuper quoad perpetuandam iurisdictionem Iudicis delegati; sic vt morte delegantis, vbi semel emanauit citatio, non exspiret, *c. Super quæstionum & c. Gratum sup. de off. iud. delegati*: ad interrumpendam præscriptionem odiosam longissimi temporis, xxx. scilicet vel xl. annorum, de qua præscriptione *in l. Sicut, l. Omnes, l. Acutissimi Cod. De præscript. 30. vel 40. annorum*, prout hæc latiùs deducta videre est apud Gail. *lib. 1. Obser. 74. à n. 16.* licet inquam, iudicium latiùs sumptum, quoad huiusmodi & similes effectus, à citatione incipiat: * tamen iudicium propriè dictum, secundum communem opinionem, à litis contestatione demùm dicitur 3
incipere, *d. c. Super quæstionum vbi Glos. in V. litis exordium*, latè Gail. *d. Obser. 74. n. 1.* nec antea dicitur lis esse, nec iudicium inchoatum,

nec actor petere, sed tantùm petere velle, *l. Amplius D. Rem ratam haberi*, Gail. *d. loco. n.* 2. Idque procedit non solùm in caussa appellationis, *l. fin. §. illud Cod. De temporib. appellat. iunctâ Glos. ibid. in V. exordium*, Gail. *d. loco n.* 3.

4 Hinc ante litis contestationem potest, tam in ciuilibus quam in criminalibus, mutari libellus, quia iudicium nôdum propriè est cœptum; non item post, *l. Non potest* 23. *D. De iudicijs:* etiam partium accedente consensu, quia actus substantiales iudicij, qualis est litis contestatio, cùm sit basis & fundamentum iudicij, *§. fin. Institut. De pœna temere litig. c. Quoniam contra inf. De probat. l. De vno quoque D. De re iudicata*, Gail. *d. loco n.* 1. nequeunt partium consensu tolli. *Glossa in c. De caussis V. consensu sup. De off. iud. delegati*, Gail. *d. loco n.* 9. Similiter ante litis contestationem potest adhuc recusari Iudex, *l. fin. Cod. de recept. Glos. in l. Et quia D. De iurisdict. om. Iud. in V. antequam*, non etiam post, *l. Nemo Cod. De iurisd. om. Iud. l. Sed etsi susceperit* 52. *D. De iudicijs.* Similiter contra actorem, sine quo tamen iudicium esse nequit, *c. Forus inf. De verb. signif.* opponi potest, quòd non habeat personam standi in iudicio: vt & aliæ exceptiones fori declinatoriæ, *l. Inter litigantes* 60. *D. De iudic. Glos. in c. Gratum in V. quasi, sup. De off. deleg.* non item post litem contestatam, quia ijs censetur renuntiatum per litis contestationem, & cœptum iudicium.

Item ante litis contestationem potest procurator, quasi re integrâ, etiam sine caussa reuocari; nec potest alium sibi substituere, quia non est factus litis dominus, cùm lis nondum cœpta sit, *l. Si procuratorem §. si quis mandauerit D. mandati:* nisi sit in rem suam constitutus, vel potestatem substituendi à domino habeat: non autem post litem contestatam, *c.* 2. *de procurat. in* 6. *l. procurat. Cod. eod. l. filiusfam l. post litem cum seq. D. eod.* quia iam factus est litis dominus, ac proinde & alium sibi substituere potest: & quia per litis contestationem iudicium incipit, ideo post eam non potest ampliùs Iudex recusari, *l. Nemo Cod. de iurisdict. om. Iud.* Et hinc etiam exceptiones peremptoriæ, si altiorem requirant indaginem, post litem contestatam proponendæ sunt, quia respiciunt merita caussæ, quæ ante litis contestationem disputari non possunt, *cap.* 1 *hoc tit. in* 6. exceptis casibus relatis à Philippo Franco *in d. c.* 1. *n.* 18. *& seq.* Videantur hæc latiùs deducta apud Gail *d. loco.*

5 Est autem litis contestatio rei ad actoris, vel è contrà, actoris ad rei petitionem principalem, negando vel affirmando seu confitendo, coram Iudice purè facta responsio, animo contestandi litem, *c. vnico h. t.*

6 Dico, coram Iudice: nam si reus ante petitionem actoris, in iudicio

dicio factam, debitum v. g. confiteatur, non inducitur per hoc litis contestatio: ac proinde nec definitiua Iudicis sententia, sed solùm soluendi præceptum subsequi debet, *l. Si debitori D. De iudicijs.* Similiter nec per responsionem rei ad positiones actoris fit litis contestatio, *d. c. vnico, c. Dudum §. partibus sup. De elect.* Bart. *in l. vnica n. 13. Cod. h. t.* nam qui ponit, non per hoc ostendit, se agere velle, vt latè ostendit Glossa *in d. c. vnico.* Nec etiam quæ ponit actor, semper petit: imò multa sæpè ponit, quæ tamen postea non petit per sententiam Iudicis sibi adiudicari; & aliud est ponere, aliud petere.

Eodem modo non inducitur litis contestatio per nudam narrationem facti, & secutam responsionem: quia, vt antè dixi, litis contestatio fit solùm per petitionis in iure propositionem, responsionemque, siue statim, siue ex interuallo, *arg. Auth. Offeratur Cod. h. tit.* siue affirmatiuè, siue negatiuè, *Glossa in d. c. vnico*; siue veritatis, siue credulitatis (vt si dicat reus, *Non credo narrata esse vera*) verbis conceptam, Bart. *in l. vnica Cod. h. t.* animo contestandi litem: non quasi necesse sit, reum expresse dicere, se respondere animo litem contestandi, quia semper ita respondere creditur & præsumitur, nisi expressè contrarium protestetur. Rota *Decis. 12. incip. Si pars in antiquis.* 7

Quin etiam, si protestetur, quòd litem super libello exhibito contestari nolit, & postea simpliciter respondeat ad libellum negatiuè, nihilominus per hoc censebitur contestata lis, *d. c. vnico. h. tit.* Ferrarien. *in forma declinatoria iudicij n. 4.* Ratio est, quia protestatio actui contraria tollit protestationis effectum, *c. Cum M. Ferrar. sup. De constitut. & ibidem* Felin. *& communiter Canonistæ*, Gail. 1. *Obser. 73. num. 6.* 8

Impedit tamen litis contestationem protestatio de non contestando, per reum responsioni suæ subiecta, vt tradunt DD. *in l. vnica Cod. & in c. vnico h. t.* Si tamen in hac protestatione fallaciter perseueret reus, poterit eius contumacia per remedia Iuris coërceri, & ad contestandam litem cogi: veluti actori petenti missionem in bonorum possessionem decernendo ex primo vel secundo decreto: nam ex primo decreto nudam rei detentionem custodię caussa & pignoris vice actor consequitur, nec fructus lucratur; ex secundo verò verus possessor efficitur, vt postea dicemus. Quamquam si per huiusmodi compulsionem reus sese grauatum senserit, appellare possit. Panormit. *in d. c. vnico.* 9

Sed nec litis fit contestatio, si peremptoria exceptio contra intentionē actoris à reo obijciatur, Maranta *6. p. h. t. n. 6. vbi alios citat*: quia non negat debitum v. g. qui se tutum exceptione asserit: nec talis exceptio impedit, quo minùs litis contestatio fieri debeat, nisi sit exceptio 10

litis finitæ, veluti rei iudicatæ, transactionis, iurisiurandi, quæ ante litis contestationem cognosci debet, *c. 1. h. t. in 6.*

Dixi etiam, purè, id est sine conditione: quia litis contestatio est actus legitimus, qui neque diem neque conditionem recipit, *l. Actus legitimi 77. D. De reg. Iuris*, Myns. *Cent. 3. Obser. 74.*

11 Fieri verò potest litis contestatio, vt colligitur ex dictis, non solùm per simplicem negationem, vt quando reus in iudicio negat simpliciter narrata per actorem, *l. vnica & ibi Glos. Cod. h. t.* sed & per confessionem, Felin. *in d. c. vnico*; & per verbum dubitatiuum credulitatis: vt si dicat reus, *Non credo narrata esse vera*, aut *vera esse ignoro*: vti communiter fieri solet, quando fit per procuratores vel hæredes, & alios, qui iustam ignorantiam prætendunt in facto alieno, l. *Quamquam 7. D. ad Velleianum.* Sic enim inducitur, si dicat reus, *Tu mentiris*, vti ex Baldo tradit Maranta *6. p. h. t. n. 4.* Alex. *in l. Turpia col. 2. De legat. 4.* nisi talia verba prolata fuerint calore iracundiæ, Abbas *in d. c. vnico n. 28. h. t.* Caluol. *in Praxi §. Litis contestatio Conclus. 1. n. 9.* Et rursus fit non solùm per principales partes, sed etiam per earundem procuratores vel aduocatos, modò eorum ad petitiones actoris responsio non fuerit ab ipsis principalibus partibus reuocata, *c. Cum causam inf. De appellat.*

§. II. De effectu Litis contestationis.

1. *Rem reddit litigiosam.*
2. *Excludit reum ab exceptionibus dilatorijs.*
3. *Inducit quasi contractum inter partes.*
4. *Interrumpit præscriptionem.*
5.9. *Actiones & iurisdictionem iudicis perpetuat.*
6. *Actiones pœnales facit descendere ad hæredes &c.*

1 EFfectus Litis contestationis sunt varij. Nam primò rem deductam in iudicium, tam reali quàm personali actione, reddit litigiosam, ita vt amplius alienari non possit, *Authent. Litigiosa Cod. De iudicijs.*

2 Secundò, excludit reum ab exceptionibus dilatorijs, quia per eam fingitur reus illis renuntiare, *l. Pomponius 40. §. rati habitionis D. De procurat. l. Exceptionem Cod. De probat. c. Inter monasterium inf. De sent. & re iudicata*: nisi de ijs antè fuerit interiecta protestatio, aut iudicio accepto ex noua caussa emerserint, vel nouissimè ad notitiam rei peruenerint: de quibus postea dicendum erit ad Tit. de exceptionibus.

3 Tertiò, à die litis contestatæ currit instantia, deque insistendo eidem inter litigatores inducit quasi contractum, *l. 3. §. idem scribit D. Depe-*

De peculio, Glossa in l. 2. §. *fin. D. De Pretor. stipulat.* ita vt actor post litem contestatam recedere à lite non possit, licet antè possit, *l. Si seruus communis*, vbi Bald. *D. De noxalib. act.* Glos. *in l. penult D. De transact.*

Quartò, interrumpit præscriptionem, à reo inchoatam, *DD. in l. Contractibus* §. 1. *& fin. Cod. de non numerata pecunia.* 4

Quintò, actiones, morte perituras, perpetuat, & ad quadraginta annos extendit, *l. 1.* §. *1. in fine Cod. De annali except. l. fin. Cod. De præscript. 30. vel 40. annorum*; modò scilicet lis fuerit contestata coram Iudice competente, Guido Papa *Sing.* 578. *n* 2. 5

Sextò, facit, vt actiones pœnales, ex delictis vel quasi delictis descendentes, ad reorum hæredes in solidum transeant, §. 1. *in fine Institut. De perpet. & tempor. act.* quæ alioquin, ex iuris ciuilis dispositione, non nisi quatenus ad eos peruenisset, competerent, *l. vnica Cod. Ex delictis defunctorum &c. in fine* Licet de Iure Pontificio, etiam lite non contestatâ, in solidum hæredes conueniri possint, vt animæ defuncti consulatur, *c. fin. inf. De sepult. c. Tua nos inf. De usuris.* Atque ita litis contestatio circa id, quod interest, damna, sumptus, fructus, reliquasque accessiones, lite prudente emergentes, Iudicis officium parit, *l. Aediles* §. *caeterum D. de Aedilitio edicto*; & ab eius tempore in actionibus stricti iuris veniunt fructus, *l. Videamus* 38. §. *Si actionem D. De vsuris*, *l. Si filiusfam.* 78. §. *vlt. D. De verb. obligat.* 6

Septimò, ex bonæ fidei possessore efficit malæ fidei, *l. Certum* 22. & *l. Morem* 26. *Cod. De rei vindicat.* Menoch. *lib. 2. præsumpt.* 31. 7

Octauò, facit, quod tutor possit constituere procuratorem, *l. Neque Cod. De procurat.* & procuratoris mandatum confirmat, procuratoremque facit litis dominum; adeò vt à principali reuocari nequeat & alium ipse sibi constituere possit, Myns. *Cent.* 1. *Obser.* 42. 8

Nonò, iurisdictionem Iudicis perpetuat & quandoque ampliat ac prorogat; adeò vt Iudicem aliàs incompetentem faciat competentem: quod tamen in Clerico non obtinet, ne quidem in actione reali, respectu Iudicis sæcularis. 9

Decimò, facit, vt ad sententiam definitiuam procedi possit de iure communi, ad quam sine ea procedi non potest, vt in c. *Si vero etiam*, in *Auth. De exhibendis reis nouella* 53. Maranta *d. loco n.* 15. *DD. in c. Quoniam frequenter inf. tit. prox. Vt lite non contestata &c.* Denique alios multos operatur effectus, de quibus videatur Specul. *De litis contestat.* §. *penult. & fin.* 10

TITVLVS VI.

Vt lite non contestata non procedatur ad testium receptionem vel ad sententiam definitiuam.

1. *Ratio ordinis.*
2. *Testes ante litis contestationem recipi regulariter non possunt.*
3. *Contumax quis dicatur.*
4.5.6. *Casus speciales, quibus recipi possunt testes.*

1 DIximus præcedenti Tit. Litis contestationem esse fundamentum ac principium, & velut angularem lapidem, vt Bald. ait *in c. vnico h. t.* iudicij ordinarij seu plenarij, *l. 1. cum Authent. Offeratur Cod. eod. tit. l. 2. Cod. De iureiur. propter calum. c. Ex parte inf. De verb. significat.* atque etiam iuris publici: ita vt neque auctoritate Iudicis neque consensu partium intermitti possit, Rota *Decis. 4. De litis contestat. in nouis*; neque ante litis contestationem caussa principalis dicatur in iudicium deducta, *c. Accedens §. cum igitur h. t.* Vt vel hinc quoque appareat, recto ordine subiungi hunc Tit. *Vt lite non contestatâ non procedatur ad testium receptionem vel ad sententiam definitiuam:* præsertim cùm ex eo, quod ante litis contestationem caussa nondum sit in iudicium deducta, nihilque petitum, nihil etiam sit, super quo testes recipi possint, aut super quo Iudex sententiam ferre queat, & ideo si eam tulerit, sit ipso iure nulla, *d. c. Accedens §. cum igitur & c. vnico tit. praeced. c. De caussis iunctâ Glos. in V. consensu sup. De officio deleg.*

2 Quid ergo, inquies, si reus, ter legitimè vel semel peremptoriè citatus, comparere nolit in iudicio, sicque litis contestationem proteruè impediat? nihilominus non poterunt testes recipi ad probandam actoris intentionem, *c. 1. 2. 3. & 4. h. t.* sed eo casu reus habebitur contumax (* est enim contumax, vt ait Iurisc. *in l. Contumacia § contumax D. De re iudicata*, qui tribus edictis propositis, vel vno pro tribus, quod vulgò peremptorium appellatur, litteris euocatus, sui præsentiam facere contemnit) & propter hanc rei contumaciam actor mittitur in possessionem bonorum, vt sic reus, videns aduersarium suum in possessione rerum suarum, tandem tædio affectus veniat responsurus. Quid autem actor consequatur ex hac missione in bonorum possessionem, postea dicetur. Quòd si verò reus nulla bona habeat, in

3 quorum

quorum possessionem actor mitti possit, vel caussa sit talis, in qua hæc missio locum non habeat, poterit reus contumax excommunicari: veluti si inter coniuges propter adulterium agatur ad separationem thori, *c. 1. in fine & c. Tuæ fraternitatis h. t.*,

Dictum fuit, ad sententiam definitiuam; quia ad interlocutoriam rectè proceditur, etiam lite non contestatâ, Abbas *in Rubr. huius tit.*

Sunt tamen speciales aliquot casus, quibus absque litis contestatione possunt testes recipi, qui notantur à Glossa *in c. Quoniam frequenter* *§. porro in V. regulariter h. t.* veluti si moueatur quæstio, an matrimonium siue spirituale (quale est inter Prælatum & Ecclesiam) siue carnale subsistat, & reus non compareat, sed sit contumax, possunt recipi testes, & ad sententiam definitiuam procedi potest: idque ne propter moram Ecclesia detrimentum patiatur, vel in matrimonio carnali viro aut mulieri fornicationis occasio præbeatur, *d. §. porro.* Quod tamen accipiendum est, si reus non sit absens à prouincia, vel non ignoretur, vbi sit, *d. §. porro vers. si verò aliter.* 4

Secundò, possunt testes recipi ante litem contestatam, quando agitur per viam inquisitionis, *d. c. Quoniam §. sunt & alij.* 5

Tertiò, si (prout latissimè deducit Socin. *in d. c. Quoniam frequenter n. 9.*) actor timeat, ne fortè inter litis contestandæ moras, testes, quibus caussa probari potest, moriantur, quia senes sint (in quo iudicando etsi DD. varient, tamen communiter iudicium illud Iudicis arbitrio relinqui placuit) aut valetudinarij, vel diu sint absfuturi (mors enim & longa absentia æquiparantur, *per text. in c. Præsentata & ibid.* Felin. *n. 2. inf. De testibus, text. & DD. in c. 2. De procurat. in 6. & in d. c. Quoniam frequenter* (vel ad bellum campestre profecturi, aut mare transfretaturi, vel si timeat actor, ne testes propter moram varient fidem, quòd labilis sit hominum memoria, potest hanc receptionem testium ante litem contestatam obtinere, vbi ciuiliter agitur: idque ad perpetuam rei memoriam, ne veritas occultetur, & probationis copia fortuitis casibus substrahatur, & quidem siue reus sit contumax, siue absens absque malitia vel etiam malitiosè latitet, vt conueniri non possit: dummodò testibus eo modo receptis actor ab initio intra annum vtilem (id est qui non currit nisi à tempore, quo potuit agere vel denuntiare, *Glossa in d. c. Quoniam frequenter in V. intra annum &* Abbas *ibid.* Socin. *ibid. n. 11.*) actionem instituat, aut saltem receptionem huiusmodi reo denuntiet: nam aliàs attestationes receptæ nullius essent momenti, *c. fin. in princ. & d. c. Quoniam §. sed etsi actor, iunctâ Glos. ibid.* & Panormit. *n. 7.* Socin. *n. 11* quia præsumeretur præsumptione iuris & de iure in fraudem distulisse, *per text. in d. c. Quoniam frequenter & Glos. ibid. in V. in fraudem,* Alciat. *Tract. De præsumpt. in princ.*

§. 2. *n.* 15. vt hac prorogatione temporis auferret reo legitimas exceptiones, quas habet contra testes.

Dixi, actorem posse hanc receptionem testium ante litem contestatam obtinere, ex prædictis caussis, quas in supplicatione pro commissione receptionis testium ad perpetuam rei memoriam coniunctim aut sigillatim exprimere debet, vnà cum articulis, super quibus vult testes recipi, cum eorumdem designatione, vt cognoscat Iudex, an ob aliquod istorum periculum sit in mora, & an articuli sint tales, vt ad probandum admitti debeant, Gail. 1. *Obser.* 92. *n.* 3. quia cùm non sit in rei potestate, quando conueniatur, *l. Purè* §. *fin. D. De doli mali except.* meritò potest is testes suos quandocumque vult producere, & petere eorum receptionem, *c. Significauit inf. De testibus, l. fin. Cod. De vsuris pupillaribus l.* 3. §. *duæ D. De Carboniano edicto,* Gail. *d. Obser.* 92. *n.* 3.

Dixi etiam, vbi ciuiliter agitur; quia huiusmodi testium receptio ex parte accusatoris non habet locum in criminalibus caussis, dum criminaliter agitur, parte alterâ absente, etiamsi de eorum morte vel diuturna absentia timeatur, vt tenent communiter DD. *in l. absente Cod. De accusat.* Gail. *d. Obser.* 92. *n* 13. *& alij, quos citat*: quia in illis caussis probationes debent esse liquidæ & strictissimæ, nec ampliantur, *l. vlt. Cod. De probat. can. Epiphanium V. q.* 6. & in executionibus pœnarum cessat fauor, *l. Auxilium in princ. D. De minoribus, & Glos. ibid. in V. pœnarum*; cùm agatur de grauissimo præiudicio, & satiùs sit nocentem absoluere, quàm innocentem condemnare, *l. Absentem D. De pœnis* Dixi, dum criminaliter agitur, quia secus dicendum, quando ciuiliter agitur, cùm non agatur tunc de tanto præiudicio, & à pari communiter procedant, merè ciuiliter agere, & de crimine ciuiliter agere, *vt in l. fin. D. De priuatis delictis & in c. Tuæ sup. De procurat. vbi latè* Abbas *&* DD. Socin. *in d. c. Quoniam frequenter n.* 9. *sub finem.*

Dixi, ex parte accusatoris; quia reo licet curare examinari testes ad perpetuam rei memoriam, fauore innocentiæ, nempe quòd tempore delicti absens vel minor fuerit, vel delictum tale sit, quod pœnam non mereatur, Gail. *d. Obser.* 92. *n.* 15. subiungens *Obser. seq.* quòd ad obtinendam commissionem ad perpetuam rei memoriam Iudex caussæ principalis adiri debeat, siue petatur à reo, siue ab actore; & *Obser.* 94. quòd pars aduersa, contra quam testes producuntur, regulariter citari debeat, ad videndum testes iurare, & dandum interrogatoria, si periculum non sit in mora. Quod addo, quia vbicumque periculum est in mora, receditur à iuris communis regulis, *l. De pupillo* §. *si quis riuos D. De noui operis nuntiat.* Gail. *d. Obser.* 93. *n.* 3. *vbi alios citat*: adeò vt receptio testium, coram incompetente Iudice facta, etiam parte alterâ non citatâ, valeat, si hoc præsens necessitas, v.g. periculum mortis testis

tis testis exigat, vt docet Gail. *ibid. n. 4. per text. in l. fin. Cod. de testibus, citans* Bart. *& alios*. Idem dicendum, si periculum non sit in mora, sed aliud periculum subsit, vt si citandus sit tyrannus, quem pars non audeat conuenire, nec ei etiam testium receptionem denuntiare, Socin. *d. loco n.* 11. Et quamuis, cessante periculo, videatur sufficere, quòd ei fiat denuntiatio, *arg. d. c. Quoniam frequenter* §. *sed etsi actor*: tamen expedit citationem fieri ex parte actoris, ad hoc, vt non teneatur eo casu intra annum agere. Vide Innoc. *in c. Significauerunt inf. De testibus*.

Quod etiam dixi, reum, quandocumque vult, posse curare examinari testes ad perpetuam rei memoriam, non obtinet, quando exceptio illi competit per modum actionis, vt in exceptione de non numerata pecunia, quia cùm tunc sit in eius potestate, eam opponere, etiam intra annum agere debet, sicut actor. *Auth. hanc autem querelam Cod. De non numerata pecunia*.

Cæterùm longè plures sunt alij casus, in quibus absque litis contestatione ad testium receptionem & sententiam definitiuam deueniri potest: & quidem Marianus Socin. *in d. c. Quoniam frequenter* numerat 82. & videre eos licet apud Caluolum *in Praxi* §. *Litis contestatio conclus.* 2.

TITVLVS VII.

De iuramento calumniæ.

§. I. Quodnam sit hoc iuramentum, & quid continere debeat.

1. *Necessitas huius iuramenti.*
2. *Calumniari, Calumnia & Calumniator quid sit.*
3. *Inscriptio huius Tituli.*
4. *Capita iuramenti de calumnia.*

FActâ coram Iudice litis contestatione, aut etiam lite non contestatâ, ijs casibus, quibus litis contestatio non est necessaria, nō aliter actori ac reo suis allegationibus vti permittitur, quàm suo ordine, priùs actor, deinde reus, iuramentum calumniæ, tactis sacrosanctis Euangelijs, præstiterit *c. penult. h. t. c. 2.* §. *1. eod. in 6. l. 2. C. eod.* Abbas *in c. Cum caussam n. 5. h. t.* Specul. *tit. De iuram. calum.* §. *1. in princ. & n. 3.* Alex. *in l. Cum Iudices n. 1. Cod. De iureiurando propter calumniam*: de quo proinde sequitur.

1 Estque adeò necessarium hoc iuramentum, vt si ab alterutra parte exactum & omissum fuerit, eius omissio vitiet processum, & sententiam latam reddat nullam, *l.* 2. §. *sed quia Cod eod.* Bartol. *in l. Cum Iudices* §. *sed quia veremur n.* 3. *Cod. d. tit.* Alexand. *in l. Qui bona* §. *si alieno n.* 14. *D. De damno infecto.* Idque de iure obtinet, licet à fisco exigatur: quia cùm hoc iuramentum calumniæ nusquam à lege fisco nominatim remissum repetiatur, illud etiam præstare debet, quandoquidem fiscus non nisi in casibus à iure expressis priuilegiatus sit, & in non expressis iuris communis dispositioni subiaceat, *l. vn. Cod. De vsuris fiscalib. lib.* 10. Dico, de iure; quia de consuetudine id non seruari in fisco testari DD. refert Gail. 1. *Obser.* 90. quia talibus iuramentis non debeat grauari fiscus, tum propter maiestatem mandantis; tum quia calumniari non præsumitur, quem necessitas officij excusat, & personæ qualitas præsumptionem calumniæ excludit. Etsi autem expresso partium consensu hoc iuramentum, tanquam introductum in bonum publicum, ne veritas occultetur, *l.* 2. §. *sed quia veremur Cod. eod.* & ad coërcendos litigatores à malitiosa litiũ intentatione, remitti nequeat *arg. c. Si diligenti sup. de foro compet. l. si vnus* §. *illud nulla ff. de pactis*, latè Caluolus *in Praxi* §. *Iuramentum calumniæ, conclus.* 1. *n.* 14. tamen tacitè remitti potest, *c.* 1. *h. t. in* 6.

2 Calumniari in criminalibus est falsa crimina intentare, *l.* 1. *in princ. D. ad Turpil.* in ciuilibus verò est per meras frustrationes negotium differre, vel per fraudem alios litibus vexare. Vnde Calumnia propriè est alicuius in litibus per fraudem & frustrationem vexatio; & Calumniatores inde appellati sunt, qui per fraudes & frustrationes alios litibus vexant, *l. Si calumnietur D. De verb. significat.* Aliàs Calumniator dicitur, qui vt calumniæ causâ negotium alicui faceret, vel non faceret, pecuniam accepit, *vt in Tit. D. De calumniatoribus*: vbi Prætor in eum intra annum in quadruplum eius pecuniæ, quam accepit, post annum simpli in factum actionem pollicetur, Vide Wesenb. *ad eum tit.*

Inscribitur autem hic Tit. *De iuramento calumniæ*, scilicet vitandæ, vt
3 explicat Abbas *in Rubr. h. t.* sicut & explicatur illud, quod ex Paulo habetur in *can Nerui Distinct.* 13. propter fornicationem vnusquisq; vxorem suam habeat; propter fornicationem, scilicet vitandam.

4 Cæterùm hoc iuramentum, vtrimque lite contestatâ mox præstandum, plura capita continet. Nam primò actor iurat se nõ calumniandi animo litem intentare, sed existimare se iustam caussam habere & fouere: reus verò iurat, quòd, putans bonâ instantiâ vti, ad reluctandum & contradicendum venerit, *l.* 2 *iunctâ Auth. In isto sacramento Cod. eod.* Nec enim hoc iuramentum est de scientia, sed de credulitate; & ideo nullus potest conqueri, quòd ad illud compellatur. Secundò, vterque

vterque iurare debet, ex consuetudine magis, quàm iuris communis dispositione, quòd interrogatus non negabit, quòd verum esse credit, quodque sciens & prudens falsâ probatione non vtetur. Tertiò, quòd nullam in tota lite superfluam, & quam non existimauerit necessariam, probationem ab aduersario suo exiget, *d. Auth. In isto Cod. eod.* Quartò, quòd dilationem non petet in fraudem, ad protelationem caussæ. Quintò, quòd nihil penitùs patrocinij causâ Iudicibus, vel alijs quibuscumq; personis, pro caussa dederit promiseritue, aut daturus sit, vel per se vel per alios, præterquam aduocatis honoraria, cæterisque personis, quibus à iure dari permittitur, *Auth. Principales Cod. eod. iunctâ l. Plebiscito D. De off. Præsidis* Hinc illi versus vulgares, relati à Glossa *in c. 1. h. t.*

Illud iuretur, quòd lis sibi iusta videtur:
Et si quæretur verum, non inficietur:
Nil promittetur, nec falsa probatio detur:
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

§. II. A quibus præstari debeat iuramentum calumniæ, vel non.

1. *Præstari debet à principalibus personis, etiam Ecclesiasticis.*
1. *Nisi per procuratorem malint agere.*
3. *Item à tutoribus, curatoribus, & similibus.*
4. *Item ab aduocatis de iure communi.*

Regulariter præstari debet ordine prædicto per ipsas principales personas, etiam Ecclesiasticas, & in principali dignitate constitutas, si ipsæ personaliter suam propriam caussam agere velint; non quidem tactis, vt alij, Euangelijs, sed propositis duntaxat, *c. fin. in princ. h. t.* Alioquin si caussam Ecclesiæ suæ agant, non possunt compelli ad hoc iuramentum, sed illud alijs defensoribus delegare debent, *d. c. 1. h. t.* 1

Quòd si personæ Ecclesiasticæ non per se, sed per procuratorem [illegible]int caussam agere, tunc possunt non minùs quàm laici hoc iura[men]tum per procuratorem præstare, dummodò id ei specialiter de[man]dent, *d. c. penult. h. t. c. fin. eod. in 6.* nisi Iudex, inspectâ contro[uersi]æ qualitate & personarum principalium conditione, ipsis potiùs, [qua]m eârum procuratoribus, etiam speciale mandatum habentibus, [i]uramentum deferre maluerit: nam eo casu ipsæ principales per illud subire cogentur, *c. In pertractandis h. t.* Sed etsi principales 2

nec actor petere, sed tantùm petere velle, *l. Amplius D. Rem ratam haberi*, Gail. *d. loco. n.* 2. Idque procedit non solùm in caussa appellationis, *l. fin. §. illud Cod. De temporib. appellat. iunctâ Glos. ibid. in V. exordium*, Gail. *d. loco n.* 3.

4 Hinc ante litis contestationem potest, tam in ciuilibus quam in criminalibus, mutari libellus, quia iudicium nõdum propriè est cœptum; non item post, *l. Non potest* 23. *D. De iudicijs:* etiam partium accedente consensu, quia actus substantiales iudicij, qualis est litis contestatio, cùm sit basis & fundamentum iudicij, §. *fin. Institut. De pœna temere litig. c. Quoniam contra inf. De probat. l. De vno quoque D. De re iudicata*, Gail. *d. loco n.* 1. nequeunt partium consensu tolli. *Glossa in c. De caussis V. consensu sup. De off. iud. delegati*, Gail. *d. loco n.* 9. Similiter ante litis contestationem potest adhuc recusari Iudex, *l. fin. Cod. de recept. Glos. in l. Et quia D. De iurisdict. om. Iud. in V. antequam*, non etiam post, *l. Nemo Cod. De iurisd. om. Iud. l. Sed etsi susceperit* 52. *D. De iudicijs.* Similiter contra actorem, sine quo tamen iudicium esse nequit, *c. Forus inf. De verb. signif.* opponi potest, quòd non habeat personam standi in iudicio: vt & aliæ exceptiones fori declinatoriæ, *l. Inter litigantes* 60. *D. De iudic. Glos. in c. Gratum in V. quasi, sup. De off. deleg.* non item post litem contestatam, quia ijs censetur renuntiatum per litis contestationem, & cœptum iudicium.

Item ante litis contestationem potest procurator, quasi re integrâ, etiam sine caussa reuocari; nec potest alium sibi substituere, quia non est factus litis dominus, cùm lis nondum cœpta sit, *l. Si procuratorem §. si quis mandauerit D. mandati:* nisi sit in rem suam constitutus, vel potestatem substituendi à domino habeat: non autem post litem contestatam, *c. 2. de procurat. in 6. l. procurat. Cod. eod l. filiusfam l. post litem cum seq. D. eod.* quia iam factus est litis dominus, ac proinde & alium sibi substituere potest: & quia per litis contestationem iudicium incipit, ideo post eam non potest amplius Iudex recusari, *l. Nemo Cod. de iurisdict. om. Iud.* Et hinc etiam exceptiones peremptoriæ, si altiorem requirant indaginem, post litem contestatam proponendæ sunt, quia respiciunt merita caussæ, quæ ante litis contestationem disputari non possunt, *cap.* 1 *hoc tit. in* 6. exceptis casibus relatis à Philippo Franco *in d. c.* 1 *n.* 18. *& seq.* Videantur hæc latiùs deducta apud Gail *d. loco.*

5 Est autem litis contestatio rei ad actoris, vel è contrà, actoris ad rei petitionem principalem, negando vel affirmando seu confitendo, coram Iudice purè facta responsio, animo contestandi litem, *c. vnico h. t.*

6 Dico, coram Iudice: nam si reus ante petitionem actoris, in iudicio

dicio factam, debitum v. g. confiteatur, non inducitur per hoc litis contestatio: ac proinde nec definitiua Iudicis sententia, sed solùm soluendi præceptum subsequi debet, *l. Si debitori D. De iudicijs.* Similiter nec per responsionem rei ad positiones actoris fit litis contestatio, *d. c. vnico, c. Dudum §. partibus sup. De elect.* Bart. *in l. vnica n. 13. Cod. h. t.* nam qui ponit, non per hoc ostendit, se agere velle, vt latè ostendit Glossa *in d. c. vnico.* Nec etiam quæ ponit actor, semper petit: imò multa sæpè ponit, quæ tamen postea non petit per sententiam Iudicis sibi adiudicari; & aliud est ponere, aliud petere.

Eodem modo non inducitur litis contestatio per nudam narrationem facti, & secutam responsionem: quia, vt antè dixi, litis contestatio fit solùm per petitionis in iure propositionem, responsionemque, siue statim, siue ex interuallo, *arg. Auth. Offeratur Cod. h. tit.* siue affirmatiuè, siue negatiuè, *Glossa in d. c. vnico*; siue veritatis, siue credulitatis (vt si dicat reus, *Non credo narrata esse vera*) verbis conceptam, Bart. *in l. vnica Cod. h. t.* animo contestandi litem: non quasi necesse sit, reum expressè dicere, se respondere animo litem contestandi, quia semper ita respondere creditur & præsumitur, nisi expressè contrarium protestetur. Rota *Decis. 12. incip. Si pars in antiquis.* 7

Quin etiam, si protestetur, quòd litem super libello exhibito contestari nolit, & postea simpliciter respondeat ad libellum negatiuè, nihilominus per hoc censebitur contestata lis, *d. c. vnico. h. tit.* Ferrarien. *in forma declinatoria iudicij n. 4.* Ratio est, quia protestatio actui contraria tollit protestationis effectum, *c. Cum M. Ferrar. sup. De constitut. & ibidem* Felin. *& communiter Canonistæ*, Gail. 1. *Obser. 73. num. 6.* 8

Impedit tamen litis contestationem protestatio de non contestando, per reum responsioni suæ subiecta, vt tradunt DD. *in l. vnica Cod. & in c. vnico h. t.* Si tamen in hac protestatione fallaciter perseueret reus, poterit eius contumacia per remedia Iuris coërceri, & ad contestandam litem cogi: veluti actori petenti missionem in bonorum possessionem decernendo ex primo vel secundo decreto: nam ex primo decreto nudam rei detentionem custodiæ caussâ & pignoris vice actor consequitur, nec fructus lucratur; ex secundo verò verus possessor efficitur, vt postea dicemus. Quamquam si per huiusmodi compulsionem reus sese grauatum senserit, appellare possit. Panormit. *in d. c. vnico.* 9

Sed nec litis fit contestatio, si peremptoria exceptio contra intentionē actoris à reo obijciatur, Maranta *6. p. h. t. n. 6. vbi alios citat*: quia non negat debitum v. g. qui se tutum exceptione asserit: nec talis exceptio impedit, quo minùs litis contestatio fieri debeat, nisi sit exceptio 10

litis finitæ, veluti rei iudicatæ, transactionis, iurisiurandi, quæ ante litis contestationem cognosci debet, *c. 1. h. t. in 6.*

Dixi etiam, purè, id est sine conditione: quia litis contestatio est actus legitimus, qui neque diem neque conditionem recipit, *l. Actus legitimi 77. D. De reg. Iuris,* Myns. *Cent. 3. Obser. 74.*

11 Fieri verò potest litis contestatio, vt colligitur ex dictis, non solùm per simplicem negationem, vt quando reus in iudicio negat simpliciter narrata per actorem, *l. vnica & ibi Glos. Cod. h. t.* sed & per confessionem, Felin. *in d. c. vnico*; & per verbum dubitatiuum credulitatis: vt si dicat reus, *Non credo narrata esse vera*, aut *vera esse ignoro*: vti communiter fieri solet, quando fit per procuratores vel hæredes, & alios, qui iustam ignorantiam prætendunt in facto alieno, *l. Quamquam 7. D. ad Velleianum.* Sic enim inducitur, si dicat reus, *Tu mentiris*, vti ex Baldo tradit Maranta *6. p. h. t. n. 4.* Alex. *in l. Turpia col. 2. De legat. 4.* nisi talia verba prolata fuerint calore iracundiæ, Abbas *in d. c. vnico n. 28. h. t.* Caluol. *in Praxi §. Litis contestatio Conclus. 1. n. 9.* Et rursus fit non solùm per principales partes, sed etiam per earundem procuratores vel aduocatos, modò eorum ad petitiones actoris responsio non fuerit ab ipsis principalibus partibus reuocata, *c. Cum caussam inf. De appellat.*

§. II. De effectu Litis contestationis.

1. *Rem reddit litigiosam.*
2. *Excludit reum ab exceptionibus dilatorijs.*
3. *Inducit quasi contractum inter partes.*
4. *Interrumpit præscriptionem.*
5. 9. *Actiones & iurisdictionem iudicis perpetuat.*
6. *Actiones pœnales facit descendere ad hæredes &c.*

1 EFfectus Litis contestationis sunt varij. Nam primò rem deductam in iudicium, tam reali quàm personali actione, reddit litigiosam, ita vt amplius alienari non possit, *Authent. Litigiosa Cod. De iudicijs.*

2 Secundò, excludit reum ab exceptionibus dilatorijs, quia per eam fingitur reus illis renuntiare, *l. Pomponius 40. §. rati habitionis D. De procurat. l. Exceptionem Cod. De probat. c. Inter monasterium inf. De sent. & re iudicata*: nisi de ijs antè fuerit interiecta protestatio, aut iudicio accepto ex noua caussa emerserint, vel nouissimè ad notitiam rei peruenerint: de quibus postea dicendum erit ad Tit. de exceptionibus.

3 Tertiò, à die litis contestatæ currit instantia, deque insistendo eidem inter litigatores inducit quasi contractum, *l. 3. §. idem scribit D. De pe-*

De peculio, Glossa in *l. 2. §. fin. D. De Prator. stipulat.* ita vt actor post litem contestatam recedere à lite non possit, licet antè possit, *l. Si seruus communis*, vbi Bald. *D. De noxalib. act.* Glos. *in l. penult. D. De transact.*

Quartò, interrumpit præscriptionem, à reo inchoatam, *DD. in l. Contractibus §. 1. & fin. Cod. de non numerata pecunia.* 4

Quintò, actiones, morte perituras, perpetuat, & ad quadraginta annos extendit, *l. 1. §. 1. in fine Cod. De annali except. l. fin. Cod. De præscript. 30. vel 40. annorum*; modò scilicet lis fuerit contestata coram Iudice competente, Guido Papa *Sing. 578. n 2.* 5

Sextò, facit, vt actiones pœnales, ex delictis vel quasi delictis descendentes, ad reorum hæredes in solidum transeant, *§. 1. in fine Institut. De perpet. & tempor. act.* quæ alioquin, ex iuris ciuilis dispositione, non nisi quatenus ad eos peruenisset, competerent, *l. vnica Cod. Ex delictis defunctorum &c. in fine* Licet de Iure Pontificio, etiam lite non contestatâ, in solidum hæredes conueniri possint, vt animæ defuncti consulatur, *c. fin. inf. De sepult. c. Tua nos inf. De usuris.* Atque ita litis contestatio circa id, quod interest, damna, sumptus, fructus, reliquasque accessiones, lite prudente emergentes, Iudicis officium parit, *l. Aediles §. cæterum D. de Aedilitio edicto*; & ab eius tempore in actionibus stricti iuris veniunt fructus, *l. Videamus 38. §. Si actionem D. De vsuris, l. Si filiusfam. 78. §. vlt. D. De verb. obligat.* 6

Septimò, ex bonæ fidei possessore efficit malæ fidei, *l. Certum 22. & l. Morem 26. Cod. De rei vindicat.* Menoch. *lib. 2. præsumpt. 31.* 7

Octauò, facit, quod tutor possit constituere procuratorem, *l. Neque Cod. De procurat.* & procuratoris mandatum confirmat, procuratoremque facit litis dominum; adeò vt à principali reuocari nequeat & alium ipse sibi constituere possit, Mynſ. *Cent. 1. Obser. 42.* 8

Nonò, iurisdictionem Iudicis perpetuat & quandoque ampliat ac prorogat; adeò vt Iudicem aliàs incompetentem faciat competentem: quod tamen in Clerico non obtinet, ne quidem in actione reali, respectu Iudicis sæcularis. 9

Decimò, facit, vt ad sententiam definitiuam procedi possit de iure communi, ad quam sine ea procedi non potest, vt in *c. Si vero etiam*, in *Auth. De exhibendis reis nouella 53.* Maranta *d. loco n. 15. DD. in c. Quoniam frequenter inf. tit. prox. Vt lite non contestata &c.* Denique alios multos operatur effectus, de quibus videatur Specul. *De litis contestat. §. penult. & fin.* 10

TITVLVS VI.

Vt lite non contestata non procedatur ad testium receptionem vel ad sententiam definitiuam.

1. *Ratio ordinis.*
2. *Testes ante litis contestationem recipi regulariter non possunt.*
3. *Contumax quis dicatur.*
4.5.6. *Casus speciales, quibus recipi possunt testes.*

1 DIximus præcedenti Tit. Litis contestationem esse fundamentum ac principium, & velut angularem lapidem, vt Bald. ait *in c. vnico h. t.* iudicij ordinarij seu plenarij, *l. 1. cum Authent. Offeratur Cod. eod. tit. l. 2. Cod. De iureiur. propter calum. c. Ex parte inf. De verb. significat.* atque etiam iuris publici: ita vt neque auctoritate Iudicis neque consensu partium intermitti possit, Rota *Decis. 4. De litis contestat. in nouis*; neque ante litis contestationem caussa principalis dicatur in iudicium deducta, *c. Accedens §. cum igitur h. t.* Vt vel hinc quoque appareat, recto ordine subiungi hunc Tit. *Vt lite non contestatâ non procedatur ad testium receptionem vel ad sententiam definitiuam:* præsertim cùm ex eo, quod ante litis contestationem caussa nondum sit in iudicium deducta, nihilque petitum, nihil etiam sit, super quo testes recipi possint, aut super quo Iudex sententiam ferre queat, & ideo si eam tulerit, sit ipso iure nulla, *d. c. Accedens §. cum igitur & c. vnico tit. praeced. c. De caussis iunctâ Glos. in V. consensu sup. De officio deleg.*

2 Quid ergo, inquies, si reus, ter legitimè vel semel peremptoriè citatus, comparere nolit in iudicio, sicque litis contestationem proteruè impediat? nihilominus non poterunt testes recipi ad probandam actoris intentionem, *c. 1. 2. 3. & 4. h. t.* sed eo casu reus habebitur contu-
3 max (* est enim contumax, vt ait Iurisc. *in l. Contumacia § contumax D. De re iudicata*, qui tribus edictis propositis, vel vno pro tribus, quod vulgò peremptorium appellatur, litteris euocatus, sui præsentiam facere contemnit) & propter hanc rei contumaciam actor mittitur in possessionem bonorum, vt sic reus, videns aduersarium suum in possessione rerum suarum, tandem tædio affectus veniat responsurus. Quid autem actor consequatur ex hac missione in bonorum possessionem, postea dicetur. Quòd si verò reus nulla bona habeat, in quorum

quorum possessionem actor mitti possit, vel caussa sit talis, in qua hæc missio locum non habeat, poterit reus contumax excommunicari: veluti si inter coniuges propter adulterium agatur ad separationem thori, *c. 1. in fine & c. Tuæ fraternitatis h. t.*,

Dictum fuit, ad sententiam definitiuam; quia ad interlocutoriam rectè proceditur, etiam lite non contestatâ, Abbas *in Rubr. huius tit.*

Sunt tamen speciales aliquot casus, quibus absque litis contestatione possunt testes recipi, qui notantur à Glossa *in c. Quoniam frequenter §. porro in V. regulariter h. t.* veluti si moueatur quæstio, an matrimonium siue spirituale (quale est inter Prælatum & Ecclesiam) siue carnale subsistat, & reus non compareat, sed sit contumax, possunt recipi testes, & ad sententiam definitiuam procedi potest: idque ne propter moram Ecclesia detrimentum patiatur, vel in matrimonio carnali viro aut mulieri fornicationis occasio præbeatur, *d. §. porro.* Quod tamen accipiendum est, si reus non sit absens à prouincia, vel non ignoretur, vbi sit, *d. §. porro vers. si verò aliter.* 4

Secundò, possunt testes recipi ante litem contestatam, quando agitur per viam inquisitionis, *d. c. Quoniam §. sunt & aly.* 5

Tertiò, si (prout latissimè deducit Socin. *in d. c. Quoniam frequenter n. 9.*) actor timeat, ne fortè inter litis contestandæ moras, testes, quibus caussa probari potest, moriantur, quia senes sint (in quo iudicando etsi DD. varient, tamen communiter iudicium illud Iudicis arbitrio relinqui placuit) aut valetudinarij, vel diu sint absfuturi (mors enim & longa absentia æquiparantur, *per text. in c. Præsentata & ibid.* Felin. *n. 2. inf. De testibus, text. & DD. in c. 2. De procurat. in 6. & in d. c. Quoniam frequenter* (vel ad bellum campestre profecturi, aut mare transfretaturi, vel si timeat actor, ne testes propter moram varient fidem, quòd labilis sit hominum memoria, potest hanc receptionem testium ante litem contestatam obtinere, vbi ciuiliter agitur: idque ad perpetuam rei memoriam, ne veritas occultetur, & probationis copia fortuitis casibus substrahatur, & quidem siue reus sit contumax, siue absens absque malitia vel etiam malitiosè latitet, vt conueniri non possit: dummodò testibus eo modo receptis actor ab initio intra annum vtilem (id est qui non currit nisi à tempore, quo potuit agere vel denuntiare, *Glossa in d. c. Quoniam frequenter in V. intra annum &* Abbas *ibid.* Socin. *ibid. n. 11.*) actionem instituat, aut saltem receptionem huiusmodi reo denuntiet: nam aliàs attestationes receptæ nullius essent momenti, *c. fin. in princ. & d. c. Quoniam §. sed etsi actor, iunctâ Glos. ibid.* & Panormit. *n. 7.* Socin. *n. 11* quia præsumeretur præsumptione iuris & de iure in fraudem distulisse, *per text. in d. c. Quoniam frequenter & Glos. ibid. in V. in fraudem,* Alciat. *Tract. De præsumpt. in princ.* 6

§. 2. *n.* 15. vt hac prorogatione temporis auferret reo legitimas exceptiones, quas habet contra testes.

Dixi, actorem posse hanc receptionem testium ante litem contestatam obtinere, ex prædictis caussis, quas in supplicatione pro commissione receptionis testium ad perpetuam rei memoriam coniunctim aut sigillatim exprimere debet, vna cum articulis, super quibus vult testes recipi, cum eorumdem designatione, vt cognoscat Iudex, an ob aliquod istorum periculum sit in mora, & an articuli sint tales, vt ad probandum admitti debeant, Gail. 1. *Obser.* 92. *n.* 3. quia cùm non sit in rei potestate, quando conueniatur, *l. Purè §. fin. D. De doli mali except.* meritò potest is testes suos quandocumque vult producere, & petere eorum receptionem, *c. Significauit inf. De testibus, l. fin. Cod. De vsuris pupillaribus l.* 3. *§. duæ D. De Carboniano edicto,* Gail. *d. Obser.* 92. *n.* 3.

Dixi etiam, vbi ciuiliter agitur; quia huiusmodi testium receptio ex parte accusatoris non habet locum in criminalibus caussis, dum criminaliter agitur, parte alterâ absente, etiamsi de eorum morte vel diuturna absentia timeatur, vt tenent communiter DD. *in l. absente Cod. De accusat.* Gail. *d. Obser.* 92. *n* 13. *& alij, quos citat*: quia in illis caussis probationes debent esse liquidæ & strictissimæ, nec amplientur, *l. vlt. Cod. De probat. can. Epiphanium V. q.* 6. & in executionibus pœnarum cessat fauor, *l. Auxilium in princ. D. De minoribus, & Glos. ibid. in V. pœnarum*; cùm agatur de grauissimo præiudicio, & satiùs sit nocentem absoluere, quàm innocentem condemnare, *l. Absentem D. De pœnis* Dixi, dum criminaliter agitur, quia secus dicendum, quando ciuiliter agitur, cùm non agatur tunc de tanto præiudicio, & à pari communiter procedant, merè ciuiliter agere, & de crimine ciuiliter agere, *vt in l. fin. D. De priuatis delictis & in c. Tua sup. De procurat. vbi latè* Abbas *&* DD. Socin. *in d. c. Quoniam frequenter n.* 9. *sub finem.*

Dixi, ex parte accusatoris; quia reo licet curare examinari testes ad perpetuam rei memoriam, fauore innocentiæ, nempe quòd tempore delicti absens vel minor fuerit, vel delictum tale sit, quod pœnam non mereatur, Gail. *d. Obser.* 92. *n.* 15. subiungens *Obser. seq.* quòd ad obtinendam commissionem ad perpetuam rei memoriam Iudex caussæ principalis adiri debeat, siue petatur à reo, siue ab actore; & *Obser.* 94. quòd pars aduersa, contra quam testes producuntur, regulariter citari debeat, ad videndum testes iurare, & dandum interrogatoria, si periculum non sit in mora. Quod addo, quia vbicumque periculum est in mora, receditur à iuris communis regulis, *l. De pupillo §. si quis riuos D. De noui operis nuntiat.* Gail. *d. Obser.* 93. *n.* 3. *vbi alios citat*: adeò vt receptio testium, coram incompetente Iudice facta, etiam parte alterâ non citatâ, valeat, si hoc præsens necessitas, v.g. periculum mortis testis

tis testis exigat, vt docet Gail. *ibid. n. 4. per text. in l. fin. Cod. de testibus, citans* Bart. *& alios.* Idem dicendum, si periculum non sit in mora, sed aliud periculum subsit, vt si citandus sit tyrannus, quem pars non audeat conuenire, nec ei etiam testium receptionem denuntiare, Socin. *d. loco n.* 11. Et quamuis, cessante periculo, videatur sufficere, quòd ei fiat denuntiatio, *arg. d. c. Quoniam frequenter* §. *sed etsi actor*: tamen expedit citationem fieri ex parte actoris, ad hoc, vt non teneatur eo casu intra annum agere. Vide Innoc. *in c. Significauerunt inf. De testibus.*

Quod etiam dixi, reum, quandocumque vult, posse curare examinari testes ad perpetuam rei memoriam, non obtinet, quando exceptio illi competit per modum actionis, vt in exceptione de non numerata pecunia, quia cùm tunc sit in eius potestate, eam opponere, etiam intra annum agere debet, sicut actor. *Auth. hanc autem querelam Cod. De non numerata pecunia.*

Cæterùm longè plures sunt alij casus, in quibus absque litis contestatione ad testium receptionem & sententiam definitiuam deueniri potest: & quidem Marianus Socin. *in d. c. Quoniam frequenter* numerat 82. & videre eos licet apud Caluolum *in Praxi* §. *Litis contestatio conclus.* 2.

TITVLVS VII.

De iuramento calumniæ.

§. I. Quodnam sit hoc iuramentum, & quid continere debeat.

1. *Necessitas huius iuramenti.*
2. *Calumniari, Calumnia & Calumniator quid sit.*
3. *Inscriptio huius Tituli.*
4. *Capita iuramenti de calumnia.*

FActâ coram Iudice litis contestatione, aut etiam lite non contestatâ, ijs casibus, quibus litis contestatio non est necessaria, nō aliter actori ac reo suis allegationibus vti permittitur, quàm suo ordine, priùs actor, deinde reus, iuramentum calumniæ, tactis sacrosanctis Euangelijs, præstiterit *c. penult. h. t. c.* 2. §. 1. *eod. in* 6. *l.* 2. *C. eod.* Abbas *in c. Cum caussam n.* 5. *h. t.* Specul. *tit. De iuram. calum.* §. 1. *in princ. & n.* 3. Alex. *in l. Cum Iudices n.* 1. *Cod. De iureiurando propter calumniam*: de quo proinde sequitur.

1 Estque adeò necessarium hoc iuramentum, vt si ab alterutra parte exactum & omissum fuerit, eius omissio vitiet processum, & sententiam latam reddat nullam, *l.* 2. §. *sed quia Cod eod.* Bartol. *in l. Cum Iudices* §. *sed quia veremur n.* 3. *Cod. d. tit.* Alexand. *in l. Qui bona* §. *si alieno n.* 14. *D. De damno infecto.* Idque de iure obtinet, licet à fisco exigatur: quia cùm hoc iuramentum calumniæ nusquam à lege fisco nominatim remissum repetiatur, illud etiam præstare debet, quandoquidem fiscus non nisi in casibus à iure expressis priuilegiatus sit, & in non expressis iuris communis dispositioni subiaceat, *l.* 1 *n. Cod. De vsuris fiscalib. lib.* 10. Dico, de iure; quia de consuetudine id non seruari in fisco testari DD. refert Gail. 1. *Obser.* 90. quia talibus iuramentis non debeat grauari fiscus, tum propter maiestatem mandantis; tum quia calumniari non præsumitur, quem necessitas officij excusat, & personæ qualitas præsumptionem calumniæ excludit. Etsi autem expresso partium consensu hoc iuramentum, tanquam introductum in bonum publicum, ne veritas occultetur, *l.* 2. §. *sed quia veremur Cod. eod.* & ad coërcendos litigatores à malitiosa litiũ intentatione, remitti nequeat *arg. c. Si diligenti sup. de foro compet. l. si vnus* §. *illud nulla ff. de pactis*, latè Caluolus *in Praxi* §. *Iuramentum calumniæ, conclus.* 1. *n.* 14. tamen tacitè remitti potest, *c.* 1. *h. t. in* 6.

2 Calumniari in criminalibus est falsa crimina intentare, *l.* 1. *in princ. D. ad Turpil.* in ciuilibus verò est per meras frustrationes negotium differre, vel per fraudem alios litibus vexare. Vnde Calumnia propriè est alicuius in litibus per fraudem & frustrationem vexatio; & Calumniatores inde appellati sunt, qui per fraudes & frustrationes alios litibus vexant, *l. Si calumnietur D. De verb. significat.* Aliàs Calumniator dicitur, qui vt calumniæ causâ negotium alicui faceret, vel non faceret, pecuniam accepit, *vt in Tit. D. De calumniatoribus*: vbi Prætor in eum intra annum in quadruplum eius pecuniæ, quam accepit, post annum simpli in factum actionem pollicetur. Vide Wesenb. *ad eum tit.*

3 Inscribitur autem hic Tit. *De iuramento calumniæ*, scilicet vitandæ, vt explicat Abbas *in Rubr. h. t.* sicut & explicatur illud, quod ex Paulo habetur in *can. Nerui Distinct.* 13. propter fornicationem vnusquisq; vxorem suam habeat; propter fornicationem, scilicet vitandam.

4 Cæterùm hoc iuramentum, vtrimque lite contestatâ mox præstandum, plura capita continet. Nam primò actor iurat se nõ calumniandi animo litem intentare, sed existimare se iustam caussam habere & fouere: reus verò iurat, quòd, putans bonâ instantiâ vti, ad reluctandum & contradicendum venerit, *l.* 2 *iunctâ Auth. In isto sacramento Cod. eod.* Nec enim hoc iuramentum est de scientia, sed de credulitate; & ideo nullus potest conqueri, quòd ad illud compellatur. Secundò, vterque

vterque iurare debet, ex consuetudine magis, quàm iuris communis dispositione, quòd interrogatus non negabit, quòd verum esse credit, quodque sciens & prudens falsâ probatione non vtetur. Tertiò, quòd nullam in tota lite superfluam, & quam non existimauerit necessariam, probationem ab aduersario suo exiget, *d. Auth. In isto Cod. eod.* Quartò, quòd dilationem non petet in fraudem, ad protelationem caussæ. Quintò, quòd nihil penitùs patrocinij causâ Iudicibus, vel alijs quibuscumq; personis, pro caussa dederit promiseritue, aut daturus sit, vel per se vel per alios, præterquam aduocatis honoraria, cæterisque personis, quibus à iure dari permittitur, *Auth. Principales Cod. eod. iunctâ l. Plebiscito D. De off. Præsidis* Hinc illi versus vulgares, relati à Glossâ *in c. 1. h. t.*

Illud iuretur, quòd lis sibi iusta videtur:
Et si quæretur verum, non inficietur:
Nil promittetur, nec falsa probatio detur:
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

§. II. A quibus præstari debeat iuramentum calumniæ, vel non.

1. *Præstari debet à principalibus personis, etiam Ecclesiasticis.*
2. *Nisi per procuratorem malint agere.*
3. *Item à tutoribus, curatoribus, & similibus.*
4. *Item ab aduocatis de iure communi.*

REgulariter præstari debet ordine prædicto per ipsas principales personas, etiam Ecclesiasticas, & in principali dignitate constitutas, si ipsæ personaliter suam propriam caussam agere velint; non quidem tactis, vt alij, Euangelijs, sed propositis dumtaxat, *c. fin. in princ. h. t.* Alioquin si caussam Ecclesiæ suæ agant, non possunt compelli ad hoc iuramentum, sed illud alijs defensoribus delegare debent, *d. c. 1. h. t.* 1

Quòd si personæ Ecclesiasticæ non per se, sed per procuratorem malint caussam agere, tunc possunt non minùs quàm laici hoc iuramentum per procuratorem præstare, dummodò id ei specialiter demandent, *d. c. penult. h. t. c. fin. eod. in 6.* nisi Iudex, inspectâ controuersiæ qualitate & personarum principalium conditione, ipsis potiùs, quàm earum procuratoribus, etiam speciale mandatum habentibus, hoc iuramentum deferre maluerit: nam eo casu ipsæ principales personæ illud subire cogentur, *c. Inpertractandis h. t.* Sed etsi principales 2

personæ hoc iuramentum præstiterint, nihilominus earundem procuratores illud etiam suo nomine & in animam suam requisiti, postquam illud susceperunt, præstare debebunt, *c. 2. §. procuratores eod. in 6.* Castren. *in d. l. cum Iudices §. fin autem.* Alioquin si recusent, submouendi sunt à prosecutione caussæ. Eodem modo dicendum, quòd licet procuratores illud suorum dominorum nomine præstiterint, tamen etiam suo nomine, & in animam suam, illud præstare teneantur, si speciale ad hoc habeant mandatum. Quod addo, quia procurator datus à Iudice cogi quidem potest ad præstandum iuramentum calumniæ, quoad ea, quæ ad officium procuratoris pertinent, non tamen quoad merita causæ seu iustitiam vel iniustitiam eius, prout latiùs deducit Gail. 1. *Obser.* 88.

3 Tutores quoque, curatores, & aliæ similes personæ, quæ alienarum rerum generalem administrationem legitimâ auctoritate habent & gerunt, vt Xenodochiorum, ciuitatumque rectores, & Ecclesiarum Prælati, etiamsi ad hoc speciale mandatum non receperint, in propriam animam de calumnia iurare debent, *d. Auth. Principales in fine & d. l. 2. §. quod obseruari oportet.* Idemque de Collegiorum Vniuersitatumque Syndicis & Monasteriorum Oeconomis, generalem administrationem habentibus, statutum est in *d. c. In pertractandis & c. seq. h. tit.* vt scilicet Ecclesiarum & Vniuersitatum nomine iurent in animas suas, & non in animas singulorum, qui sunt de Ecclesia vel Vniuersitate, quia Syndici & Oeconomi melius sciunt aut scire debent, quid iuris habeat Ecclesia vel Vniuersitas, cui inseruiunt, quàm ipsa Vniuersitas, quæ sensu caret, & quàm singuli qui sunt de Ecclesia aut Vniuersitate.

Tametsi verò etiam aduocati ex iuris dispositione de calumnia iu-
4 rare teneantur, *d. l. 2. in princ. l. Rem non nouam Cod. de iudicijs:* quia melius norunt calumniari quam partes, Romanus singul. 428. tamen consuetudo passim ea in parte iuri derogauit. Nam in Curijs omnibus, cùm ad munus postulandi admittuntur, illud generaliter in omne vitæ suæ tempus & ad omnes caussas præstant, vt proinde in singulis caussis ab eis repeti superuacaneum visum sit: & Iustinianus in *d. l. Rem non nouam in princ.* sufficere putauit, si Iudices, cùm ad iudicandi munus assumuntur, hoc iuramentum generaliter præstent. Et talem consuetudinem, ob peruersitatem hominum, magis hodie de calumnia committenda, quàm euitanda, iurantium, maximè si excedat hominum memoriam, valere posse existimat Gail *cum alijs quos citat 1. Obser.* 85. Aliàs consuetudinem, disponentem, quòd possit procedi in caussa absque iuramento calumniæ, non valere, tenet Mathesil. *Sing.* 75. *n.* 1. Menoch. *De arbitrarijs lib.* 1. *q.* 20. *n.* 4.

§. In

§. III. In quibus caussis præstandum sit iuramentum calumniæ.

1. *Præstari debet in omnibus caussis, etiam appellationis.*
2. *Et in qualibet parte litis exigi potest.*

PRæstandum est indifferenter in omnibus caussis, siue sint ciuiles, siue criminales, siue mixtæ, *arg. l. 1. in princ. Cod eod. l. fin. Cod. De fide instrument.* Menoch. *d. loco n.* 3. siue de ijs summariè seu de plano, sine figura & strepitu iudicij, siue plenariè & seruato ordine iudicij agatur, *Clement. Sæpe De verb. significat.* Menoch. *d. loco n.* 1. siue sint profanæ, siue spirituales, *c. Cæterùm h. t. c. 1. in fine eod. in 6.* licet olim in caussis spiritualibus non nisi de veritate dicenda iuraretur, *c. Litteras h. t.* Et licet semel in principali caussa & prima instantia iuratum sit de calumnia, nihilominus adhuc in caussa appellationis iurandum est: sicut & de veritate dicenda, *d. c. 1. in princ. eod. in 6.* quia caussa appellationis est alia à prima. Bart. *in l. Cum Iudices n. 7. Cod. eod.* 1

Præterea licet statim à lite contestata regulariter præstetur: tamen, quia est de ordinis iudiciarij substantia, potest à Iudice in qualibet parte litis exigi, *c. 1. & 2. eod. in 6.* etiam post conclusionem in caussa, Glossa *in c. Ex litteris in V. occultata inf. De iureiurando* Gail. 1. *Obser.* 74. *n.* 6. Sed & in ijs, quæ emergunt ante litem contestatam, & in qualibet exceptione iuratur de calumnia, *secundum* Barth. *in Auth. Hoc sacramentum Cod. eod.* Abbat. *in c. cum caussam* 17. *h. t.* Sufficit tamen semel præstare, siue ante siue post litem contestatam, quia, cùm sit generale, ad totum negotium se extendit, *d. Auth. Hoc Sacramentum,* Abbas *d. loco.* 2

§. IV. De pœnâ subterfugientis iuramentum calumniæ.

1. *Actor ab actione sua cadit, & reus pro confesso habetur.*
2. *Ante sententiam tamen iudicis declaratoriam purgationi locus est.*
3. *In spiritualibus dicta pœna locum non habet.*
4. *In procuratore an habeat, quæritur & affirmatur.*
5. *Quadruplex est iuramentum.*

Si actor

1 SI actor sine caussa hoc iuramentũ præstare nolit, ab instantia & instituta actione quasi improbus litigator cadit, *c. fin. h. t. l.* 2. §. *quod actor Cod. eod.* accedente tamen Iudicis sentẽtiâ absolutoriâ rei, vt constat ex dictis locis, in quibus verbũ *cadat* est futuri temporis, nec inducit canonem latæ sententiæ. Glossa *ibid.* Gail. 1. *Obser.* 86. *num.* 1. Reus verò pro confesso habetur, *d. l.* 2. §. *sin autem reus, & d. c. fin.* & per Iudicis sententiam definitiuam actori, iuxta libelli petitionem, condemnari debet: cùm in confessum non sint aliæ partes Iudicis, quàm in condemnando, *l. vnica Cod. De confessis, & ibid. Glossa in V. soluere.*

2 Ex eo autem, quòd vtroque casu requiratur sententia Iudicis, sequitur, quòd actor vel reus, ante huiusmodi sententiam à Iudice latam, possit suam contumaciam purgare, & pœnam hanc euitare, præstando iuramentum calumniæ; quodque, si ante eiusmodi sententiæ prolationem moriatur, actor vel reus, pœna illa, tanquam nondum commissa (cùm non incurratur ipso iure) non transeat ad hæredes eius, *l. Eos qui in princ. D. De iure fisci,* Gail. *d. Obser.* 86.

3 Insuper ista pœna non habet locum in caussis spiritualibus & beneficialibus: veluti cùm agitur de decimis, de iure patronatus, vel aliquo beneficio, ne inde detur vitiosus ad talia ingressus. Similiter nec in criminibus, in quibus non fictæ, sed luce meridianâ clariores probationes requiruntur, Costal. *ad d. l.* 2. §. *quod si actor n.* 5.

4 Cum verò procurator, speciale habens mandatum, non solùm in domini, sed etiam in suam animam iurare debeat, *c.* 2. §. *procuratores eod. in* 6. *& d. l.* 2. *in princ.* eo quòd perinde atque ipse dominus, extrahendo processum, vel iniustam caussam scienter prudenterque defendendo, calumniari posset: quæritur an, si iurare nolit in animam suam, contumacia ipsius nocitura sit domino, vt supradicta pœna locum aduersus eum habeat? Et licet benignior sit sententia, non habere (quia contumacia procuratoris nocet quidem domino in his, quæ sunt parui momenti, non verò in ijs, quæ sunt magni præiudicij, qualis est pœna non iurantis de calumnia:) tamen habere locum de rigore iuris veriùs esse existimat Gail. *lib.* 1. *Obser.* 89. quia cùm lex velit, vt procurator iuret de calumnia, etiam in animam suam, consequenter quoque velle videtur, vt, si non iuret, incidat in pœnam: alioqui iuramentum calumniæ nullum produceret effectum, & lex non rebus, sed verbis posita esset, *contra l. fin. Cod. de vsuris.* Deinde quia notum est contumaciã procuratoris nocere domino, maximè in ijs, quæ pertinent ad iudicij processum, *iuxta l. Si procurator Cod. de procuratoribus & l. Si remunerandi* §. 1. *D. mandati.*

5 Pro pleniori verò huius iuramenti cognitione sciendum, quadruplex

plex esse iuramentum. Primum est decisorium, de quo in *c. fin. inf. De iureiurando*: secundum est de veritate dicenda: tertium est de malitia, de quo fit mentio in *c. vlt. eod. in 6.* & præstatur vel ante vel post litem contestatam, *c. In caussis inf. De testib.* siue iuramentum calumniæ antea præstitum sit, siue non: & non semel duntaxat, sed toties, quoties est præsumptio contra aliquem, quòd malitiose aliquid proponat, *c. 2. in fine eod. in 6.* in caussis seu ciuilibus, seu criminalibus, *l. Thesaurus D. Ad exhibendum*, siue spiritualibus: veluti si quis post publicationem testium excipiat contra eorum personas, cùm antea non sit protestatus, quòd suo loco & tempore excipere vellet, *per text. in c. Præsentium inf. De testibus.* De pœna nolentis iurare de malitia vide Gail. 1. *Obser.* 87. Denique quartum est iuramentum de calumnia: quod quo modo differat à iuramento calumniæ patet ex iam dictis.

Præstitum autem iuramentum calumniæ operatur, vt quis excusetur à tacita & præsumpta calumnia, non autem ab euidenti & expressa. Et ideo committens calumniam, etiam in caussa ciuili, potest criminaliter accusari, finitâ caussâ, Maranta 6. *p tit. de iuramento.*

TITVLVS VIII.

De Dilationibus.

1. *Dilatio quid sit.*
2. *Diuisio in Legalem, Iudicialem & Conuentionalem.*
3. *Iudicialium dilationum aliæ sunt Citatoriæ, aliæ Probatoriæ, aliæ Executoriæ.*
4. *Citatoriæ dantur reo ad comparendum in iudicio.*
5. *Iusto interuallo & tertiò fieri debent.*
6. *Hodie dilationes omnes sunt arbitrariæ.*
7. *Potest Iudex vnâ citatione peremptoriâ vti pro tribus.*

8.9. *Deliberatoriæ dilationes dantur reo, non actori.*

10. *Probatoriæ dantur & actori & reo.*
11. *Suntq; peremptoriæ omnes.*
12. *Iudex tamen ex caussa plures dilationes concedere potest.*
13. *In concessione earum seruanda æqualitas inter actorem & reum.*
14. *Executoriæ dilationes quæ dicantur, & quando dentur.*

LIte contestatâ, ac iuramento calumniæ vtrimque præstito, solent litigatores petere inducias & dilationes: actor quidem ad suam intentionem probandam, reus verò ad actoris petitioni respondendum, & exceptionem, si quam habeat, probandam.

 Est au-

1 Est autem Dilatio Iudicialis, de qua hîc agimus (nam datur etiam extraiudicialis, Speculat. *h. t.* §. 1.) in genere iustum temporis interuallum, quod ad aliquem actum iudicialem commodiùs perficiendum conceditur actori vel reo, à lege, vel à Iudice, vel ex conuentione partium. Vnde secundum Abbatem *in c. 1. n. 15. h. t.* diuidi potest in Legalem, Iudicialem (sumendo Iudicialem, vt distinguitur à Legali, & ea, quæ ex conuentione partium competit) & in eam, quæ ex mutua conuentione partium conceditur, quæ ideo Conuentionalis appellatur.

2 Legalis est, quæ à lege (subintellige, vel statuto vel stylo Curiæ vel consuetudine) conceditur, absque ministerio Iudicis vel litigantium, *l. 1. & 4. D. De re iudicata.*

Iudicialis modo prædicto est, quam Iudex ipse dat vel ex præcepto vel ex permissione legis, *c. Cum sit Romana inf. De appellationibus.*

Conuentionalis est, quæ ex conuentione partium competit. *c. Pastoralis §. cum autem inf. De officio delegati l. De die D. Qui satisdare cogantur.*

3 Vt verò tres sunt iudicij latè sumpti partes; prima à iudicij præparatione vsque ad litis contestationem exclusiuè, quæ potiùs præparatoria est, quàm essentialis, secundum ante dicta; secunda à litis contestatione vsque ad sententiam definitiuam exclusiuè; tertia à sententia vsque ad eius executionem inclusiuè: ita Dilationum Iudicialium tres præcipuè sunt species, Nam aliæ in prima iudicij parte dantur, & dicuntur Citatoriæ & Deliberatoriæ: aliæ in secunda parte conceduntur, & vocantur Probatoriæ: aliæ denique in tertia parte, & sunt Executoriæ.

4 Citatoriæ dicuntur, quæ citato seu in iudicium vocato dantur, ad comparendum in iudicio: neque enim sic citari potest, vt statim, re-
5 lictis omnibus suis rebus, comparere debeat. * Et ideo si primò vocatus non veniat, vocandus est secundò & tertiò, iusto tamen temporis, vt minimùm decem dierum, interuallo inter singulas citationes, *l. Ad peremptorium & duabus seqq. D. De iudicijs l. Properandum §. 2. Cod. eod. tit.* Quamquam sint, qui existiment hodie decem dies inter singulas citationes auctos esse ad triginta, *Auth. Qui semel Cod. Quomodo & quando Iudex &c.* & hodie passim in hoc interuallo vtimur stylo cuiusque Curiæ, qui est alius atque alius. Potestque Iudex hanc dilationem, pro rei seu caussæ & personarum qualitate ac conditione, & temporis locorumque distantia, augere vel minuere seu moderari, *c. Consuluit*
6 *sup. De officio delegati l. 1. Cod. hoc tit. l. In oratione D. De ferijs.* * Et ob hanc caussam iure Canonico ac moribus huius sæculi omnes dilationes à iure statutæ dicuntur arbitrariæ, Busius *ad. l. 68. n. 8. D. De iudic.* Non quia Iudex eas denegare possit (nam si denegaret sine iusta caussa, locus

locus esset appellationi:) sed quia eas, vt dictum est, pro varietate circumstantiarum moderari potest vel prorogare, *d. c. Cum sit Romana & ibi DD.* & sic termini earũ potiùs sunt arbitrarij, quàm ipsæ dilationes.

Quinimò, si vtique iusta & necessaria subsit caussa, veluti propter viarum periculum, vel si celeritatem res desideret, potest pro tribus citationibus vti vnâ peremptoriâ, *c. Cum ex litteris in fine sup. De restitut. in integrum, c. Cum dilecti & c. vlt. inf. De dolo & contumacia l. 2. l. Contumacia D. De re iudicata, l. Nonnunquam D. De iudicijs:* & tunc addendum est verbum, *peremptoriè*, vt in *d. l. Ad peremptorium & duabus seqq.* Dixi, si vtique iusta & necessaria subsit caussa, quia etiam absque caussa potest, si omninò velit, vnâ pro tribus vti, Abbas *in d. c. 1. & c. vlt. & ibid. Glossa h. t.* Quod intellige, quando citatio fit ad eum finem dumtaxat, vt inducatur contumacia iudicialis, *vt in c. Quoniã frequenter sup. Vt lite non contestatâ &c. & d. c. vlt. h. t.* nam secus est in caussis grauioribus, ad priuationem alicuius officij vel beneficij tendentibus: quia in talibus non sufficit vna citatio pro tribus, sed distinctæ citationes & distincta edicta esse debent, si de iure trina citatio requiratur, Abbas & Ioan. And. *in c. Ex tua ✕ De Cler. non residen.* Cauendum tamen Iudici, ne citato peremptoriè nimis breue tempus ad comparendum præfigat, maximè si de rebus Ecclesiasticis agatur, nisi vrgeat necessitas; alioquin appellationi locus erit, *d. c. h. t.* Sola verò peremptorij edicti seu citationis peremptoriæ adsignatio non est caussa sufficiens ad appellandum, Innoc. *in d. c. 1.* sed breuior termini peremptorij adsignatio. 7

Quando autem quis vno edicto seu vnâ citatione peremptoriâ pro omnibus citandus sit, relinquitur Iudicis arbitrio. Vide plenius Gail. 1. *Obser.* 53. Butr. *in d. c. vlt. h. t.* D D. *in d. c. 1. h. t.*

Deliberatoria dilatio est, quæ datur reo, vt viso libello actoris secum deliberare possit, an litigare velit, vel non. Et ideo, si reus per litteras citatoriales plenè instrui possit, veluti si libellus fuerit citationi insertus, non conceditur ei dilatio ad deliberandum, *c. 2. h. t.* Dantur verò de iure Nouellarum viginti dies à die porrecti reo libelli actoris, *Auth. Offeratur Cod. de litis contestat.* & aliquando plures, pro distantia locorum, *c. vlt. h. t. c. Dilecti sup. De procurat.* Quinimò, etiam ijs exactis, pro varietate eorum, quæ vtrimque intra iudicij præparatoria agitanda occurrunt, varijs alijs dilationibus locus esse potest: vt si reus velit Iudicem, vt suspectum recusare, & probare esse talem, *l. Amplissimi Cod. De iudicijs*; vel impugnare rescriptum, cuius vi ad incompetentem Iudicem citatus est, *l. 2. Cod. h. t*, vel si velit auctorem suum laudare, *l. 2. Cod. Vbi in rem actio &c.* vel demonstrationem & ostensionem rei petitæ sibi fieri, *l. De pupillo §. 1. D. De noui oper. nuntiat.* vel quid aliud simile: nam dilatio ad vnumquemque actum iudicialem debitè per- 8

agendum, & ne quid præproperè fiat, dari potest maior vel minor, pro arbitrio Iudicis: in quo spectanda cuiusque Curiæ consue-
9 tudo.

Dixi deliberatorias dari reo, non etiam actori, quia actor instructus venire debet, *d. l. 2. Cod. h. t. l. Qui in alterius D. De reg. iur.* Nunquam verò datur dilatio ad id, ad quod quis instructus esse debet, *c. Littera h.*
10 *t. l. Si quando Cod. eod. c. Littera inf. De præsumpt.*

Probatoria dilatio est, quæ lite contestatâ & iuramento calumniæ præstito, actori ad suam intentionem, & reo ad exceptioné suam pro-
11 bandam, datur, consideratâ locorum intercapedine, vbi probatio facienda est, *d. c. 1. h. t.* * Et hæc omnis in caussis ciuilibus regulariter est peremptoria, Mynsi. *Cent. 1. Obser. 71.* Gail. 1. *Obser. 91.* ac proinde non nisi semel dari debet in singulis iudicij actibus, singulisq; negotijs emergentibus, *l. 1. in fine Cod. eod. l. In oratione & l. fin. in princ. D. De ferijs.* Et licet non apponatur in eius concessione verbum, *peremptoriè*: tamen ex iuris dispositione illud subintelligitur, Maranta *6. p. in tit. De dilationib.* Nec vlla hac in parte est differentia in actorem & reum, nisi quòd Iudex longiorem dilationem dare possit reo, quàm actori, eò
12 quòd non perinde reus possit venire ad iudicium paratus, sicut actor. Vtilitatis tamen litigantium caussâ receptum est, vt iustis de caussis Iudex ad eundem actum, veluti ad conuincendam contumaciam, secundam, imò tertiam & quartam dilationem impertiri possit, aut si inopinatum impedimentum emerserit, ob quod non potuerit antè res perfici, *d. l. In oratione*; vel si, lapsa primâ dilatione, superueniant litiganti nouæ probationes: in quo probando statur iuramento petentis secundam vel vlteriorem dilationem, *c. Pastoralis inf. De exceptionib.* vel alia similis caussa subsit. Non tamen aliter Iudici permittitur plurium dilationum concessio, quàm necessariarum, non autem superuacuarum, *l. 2. Cod. Vt intra certa tempora &c.* & rursus non aliter, quàm caussâ cognitâ, *l. 4. Cod. eod.* Si verò dilatio data sit absenti, ea eidem non currit, nisi à die intimationis, nec dies, quo fit intimatio, imputatur,
13 Maranta *6. p. n. 14.*

Tametsi autem dilationes omnes, vt dixi antè, sint Iudici arbitrariæ, etiam legales modo antea dicto, Maranta *d. loco n. 15. & 16.* Gail. 1. *Obser. 89. n. 13.* tamen semper æqualitas inter actorem & reum seruari debet, vt quantum temporis actori datur, tantum detur etiam reo, si petat, cùm eius partes sint fauorabiliores, *l. fauorabiliores D. De reg. iuris, c. Non licet eod. tit. in 6.* & in iudicijs æqualitas seruanda sit, *c. 1. De sent. & re iud. in 6. c. Nouit §. ceterum sup. De iudicijs*; cùm etiam iudicium claudicare non debeat, *c. Cum inter, & ibi Glossa in V. iudicare inf. De exceptionib.* Gail. *d. Obser. 89.* Hinc dilatio probatoria, quæ datur in

tur in iudicio, semper est communis: vt si detur vni parti, prosit etiam alteri, *l. petendæ Cod. De temporib. in integ. restitut.* Maranta *d. loco.* In capitalibus tamen controuersijs reo tres dilationes, accusatori duæ, etiam caussâ non cognitâ, dari possunt, *l. fin. in fine D. De Ferijs*: quia in ijs caussis maius vertitur præiudicium litigatorum. Excipitur tamen caussa criminalis adulterij, in qua nulla dilatio danda est, nisi vt personæ exhibeantur, aut Iudex, negotij qualitate motus, eam caussâ cognitâ concesserit, *l. In crimine D. De adulterijs.*

Cæterùm cùm omnis dilatio probatoria sit peremptoria, vt dictum est, quæritur, an infra terminum datum ad probandum debeat probatio absolui, an verò facta, postquam dilatio probatoria expirauit, valeat? Responsio pendet ex forma concessionis dilationis; eaque de re videatur Pelsius *in Processu iudiciario tit. 31. à n. 65.*

Executoriæ dilationes sunt, quæ dantur condemnato ad satisfaciendum: & sunt quattuor mensium, *c. Querenti sup. De officio delegati l. 2. &* 14
3 Cod. De vsuris rei iudic. l. Si debitori D. De iudicijs. Hæ dilationes non habent locum in realibus, neque in criminalibus: nam in his executio non differtur, nisi certis casibus, notatis per Hostien. *in Summa tit. De officio delegati §. quæ iurisdictio versic. quamuis*: veluti cùm Princeps iubet aliquem acrius solito puniri; cùm mulier prægnans damnatur ad mortem; cùm damnatur seruus ratiocinijs obligatus: cùm relegato adsignanda est insula.

Denique quia dilationes hodie & de iure Canonico sunt arbitrariæ, vt antè diximus, ideo Tridentina Synodus *Sess. 25. cap. 10. in fine* admonet tam Ordinarios, quàm alios quoscumque Iudices, vt terminandis caussis, quantâ fieri potest, breuitati studeant, ac litigatorum artibus, seu in litis contestatione seu in alia parte iudicij de ernenda, modis omnibus, aut termini præfixione aut competenti aliâ ratione, occurrant.

§. II. An & quatenus dilationes prorogari possint.

1. *Primam probationem prorogari non posse.*
2. *Quartam ex legitima caussa posse.*
3. *Dilationes à Iudice dari solita prorogari possunt.*

4. *Prorogatio quid sit.*
5. *Prorogatio dilatione maior esse non debet.*

1 PRimam dilationem probatoriam prorogari non posse docet Gail, 1. *Obser.* 91. quia supersit secunda & tertia; imò & quarta, quando de iusto constat impedimento, & quia dilationes sint amputandæ, *l.* 2. *Cod. De tempor. appellat.* neque ad extraordinarium prorogationis remedium deueniri debeat, quando superest ordinarium, *iuxta l. In caussæ cognitione D. De minoribus.* Imò si in prima dilatione multi fuerint testes producti & examinati, non esse dandam secundam & tertiam dilationem docet *Glossa in c. In caußis in V. productionem h. t.* quia multitudo testium refrænanda est, *c. Significauerunt inf. De testibus*, Gail. *d. loco n.* 2.

2 Quartam verò dilationem posse ex legitima caussa prorogari, cum eadem solemnitate, quâ data fuit, licet non facilè prorogari debeat, docet idem Gail. *d. loco n.* 2.

3 Similiter prorogari possunt dilationes, quæ à Iudice dantur, veluti ad contestandam litem, ad respondendum libello actoris. Imò faciliùs prorogari potest huiusmodi dilatio, quàm noua dari, *iuxta Gloss. in l. fin. Cod. De ferijs*, dummodò intra terminum prorogatio petatur: alioquin eo lapso nequit prorogari, * cùm prorogatio nihil aliud

4 sit, quàm dilationis labentis, nondum lapsæ, extensio, *l. Sed si manente D. De precario, l. Bonorum D. Rem ratam haberi.* Et ideo lapso termino non prorogatio, sed nouus terminus seu noua dilatio petenda est, eaque ex caussa dumtaxat concedenda. Dicitur autem noua dilatio, cùm finito termino prioris alia datur.

5 Non debet autem prorogatio esse maior dilatione, Rudger. Rudlandus *p.* 1. *De Commissar. lib.* 2. *cap.* 10. apud quem *cap.* 9. vide, quomodo dilationes prorogari possint, quæ solemnitates in prorogatione quartæ dilationis requirantur, quo modo contra prorogationem petitam aduersarius protestari debeat. Vide & Menochium *De arbit. lib.* 2. *casu* 52.

§. III. Qualia sint tempora dilationum.

TEmpora dilationum omnium sunt continua, *Glossa in l.* 2. *D. De diuersis & temporal. præscript.* ita vt comprehendantur tam dies feriati & solemnes, quàm non feriati. Adeò vt ne quidem repentinis ferijs interpolentur: nisi quòd, his superuenientibus, beneficio restitutionis ijs subductis, alij totidem dies subrogentur, *l. Sed etsi §. si feria D. Ex quibus caußis maiores &c.*

§. 4. De

§. IV. De effectu dilationum.

1. *Excusat dilatio à pœnâ ac mora.*
2. *Adueniente die habet vim sententia interlocutoria.*
3. *An dilatio tolli poßit.*

Effectus dilationis est, quòd excuset à pœna ac mora, & eâ durante officium conquiescat Iudicis, nihilque sit agendum aut innouandum super articulo seu capitulo, super quo data est, *c. 2. & c. Praterea h. t. l. 3. Cod. eod.* adeò vt, si quid innouatum fuerit, ipso iure sit nullum, nec queat validari de consensu partium, Caluol. *in Praxi* §. *Dilatio conclus. 6. n.* 2. Alioquin super alio articulo non conquiescit officium Iudicis, pendente dilatione: sicut nec finitâ caussâ dilationis, quia eâ finitâ immediatè finitur dilatio: vt si fuerit alicui data dilatio decem dierum ad comparendum, & citatus comparuerit in primo die, illa dilatio est perempta, & nullatenus conquiescit officium Iudicis, Caluol. *d. loco n.* 3. *&* 4. vbi subiungit, posse etiam Iudicem, pendente dilatione, se intromittere ad fauorem eius, cui data fuit dilatio; parique modo suspectum de fuga posse pendente appellatione capi. 1

Secundò, is effectus est dilationis, quòd, vbi dies seu terminus eius venit, regulariter habeat vim sententiæ interlocutoriæ, *l. Qualem D. De receptis arbitris*; & perimat actum, qui in assignato dilationis termino fieri debuit: ita vt pars postmodum comparens amplius super eadem re, nisi ex magna caussa, audiri non debeat, *l.* 1. *& vlt. D. De ferijs.* 2

Quâ formâ autem, & ob quas caussas, dentur dilationes, vide pleniùs apud Pet. Tholos. *in Syntag. Iuris vniuersi lib.* 48. *cap.* 8. *n.* 17. *& seq.*

Si verò quæratur, an dilatio tolli possit, dicendum, legalem numquam tolli posse, ne quidem in caussis summarijs, in quibus procedi potest sine strepitu & figura iudicij: nec etiam in caussa dotis, Caluol. *d. loco conclus.* 7. *n.* 1. 2. *&* 3. 3

TITVLVS IX.

De Ferijs.

1. *Feria à Dilationibus in quo distinguantur.*
2. *Feriarum nomine quid hic intelligatur.*

3. Ratio

3. *Ratio & origo nominis.*
4. *Feriarum alia sunt Solemnes seu Ordinaria, alia Repentina seu Extraordinaria.*
5. *Solemnium alia ad cultum diuinum instituta, alia ob necessitates & vtilitates humanas.*
6. *Illis renuntiari non potest, his potest.*
7. *Quanam tempore feriarum repentinarum aut ad cultum diuinum institutarum expediri possint.*
8. *Alia differentia pradictarum feriarum.*
9. *Prohibentur ferijs, ad cultum diuinum institutis, opera seruilia, non liberalia.*
10. *Prohibentur item mercatus, placitum, iudicium ad mortem vel pœnam, & iuramenti prastatio.*
11. 12. *Quid nomine Mercatus & Placiti intelligatur.*
13. *Quaritur, an citatio die festo vel ad diem festum fieri possit.*
14. *Item an testes die festo examinari possint.*
15. *Die festo appellationem permissam esse.*
16. *Quis locus attendi debeat in ferijs obseruandis.*
17. *An exempti dies festos, ab Episc. statutos, seruare teneantur.*

1 QVemadmodum, dilationibus durantibus, officium Iudicis conquiescit: ita & durantibus ferijs, ideoque rectè Titulo De dilationibus subijcitur hic Tit. *De Ferijs*, præsertim cùm feriæ sint quædam dilationes, quæ à iure dantur. * Licet à dilationibus in eo distinguantur, quòd intra dilationum tempora ea peragi possint, imò debeant, ad quæ peragenda dilationes conceduntur: tempore verò feriarum nullus contentiosæ iurisdictionis actus regulariter exerceri queat.

2 Nam Feriæ hîc generatim dicuntur dies seu tempora, quibus forensis strepitus & contentiosæ iurisdictionis exercitium planè conquiescere iubetur, vt constat ex *l. 5. D. eod.* Et ideo olim dictæ sunt Iustitium, quòd iustum staret nec progrederetur. Gellius *lib. 20. cap. 1. Noct. Attic.* Nec, durantibus illis, vlla committitur contumacia; & aliàs dies Nefasti appellabantur, iuxta illud Ouidij:

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur,
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Quia non licebat lege agere, & Prætor illa tria verba, *Do, Dico, Addico*, efficaciter effari non poterat, Varro 5. *De lingua Lat.*

3 Dicuntur autem Feriæ vel à Feriendis hostijs seu victimis, quia diebus feriarum mactabatur seu offerebatur hostia, Festus *lib. 6.* vnde & ipsæ hostiæ Feriæ dicuntur. Gell. *lib. 4. cap 6.* vel à Ferendis epulis, quia

quia in illis epulæ feriebantur ex pecorum frugumque prouentibus.

Omissis autem alijs diuisionibus Feriarum (de quibus Tholos. *partit. Iuris Canon. lib.* 1. *tit.* 2. *cap.* 19. *&* 2. *Syntag. Iuris vniuersi cap.* 16. 4
aliæ sunt Solemnes seu Ordinariæ, aliæ Repentinæ seu Extraordinariæ, *l.* 3. *Cod. eod. l.* 26. §. 7. *D. Ex quibus caussis maiores &c.* Solemnes sunt, quæ statis diebus & anni temporibus recurrere solent: nam Solemne etiã Latinè dicitur, quod quotannis fieri seu præstari solet. Extraordinariæ, quæ non certã & stabili lege, sed pro re nata & pro rebus occurrentibus vel ab Imperatore (vnde quidam Imperiales eas vocant *l. à nullo Cod. eod.*) vel à Rege vel à Consulibus, Dictatoribus, Prætoribus aut Populo, vno vel altero die tantùm, indicuntur, vt in *l. Sed etsi* §. *si feriæ D. Ex quibus caussis maiores &c.* veluti ob rem benè gestam, ob partam à Principe victoriam; quales fuerunt, quas ob bellum cum Carthaginiensibus prosperè gestum indixit Scipio, apud Liuium *lib.* 38. ob natiuitatem filij Imperatoris, Regis aut alterius Principis: ad quod alludit Martialis:

Natalem colimus, silete leges: vel ob aliam similem caussam. Et hæ, quæ in Principis honorem sunt institutæ, Honorariæ vocantur, *l.* 7. *Cod. eod.*

Solemnium rursus aliæ sunt ad diuinum cultum institutæ, quas Dies Festos appellamus, *c.* 1. *& vlt. h. t. l.* 2. 3. 6. 7. 8. *Cod. eod.* aliæ verò institutæ sunt ob necessitates & vtilitates humanas: vt sunt feriæ, quas necessitas & fatalis calamitas pestis publicè grassantis, feruores æstiui, belli vel quæuis alia caussa necessaria constituit, *l.* 6. *&* 7. *Cod. eod.* & eæ feriæ, quæ messium & vindemiarum, aliorumque fructuum colligendorum, iuxta cuiusque regionis consuetudinem, caussâ indicuntur, *l.* 2. *&* 5. *Cod. eod.* & hæ feriæ Profanæ dicuntur. 5

Tametsi autem omnibus his Feriarum generibus illud commune sit, quòd earum tempore nullus in ius vocari possit, Iason *in l.* 1. *n.* 1. *D. eod.* Caluolus *d. loco conclus.* 2. *n.* 1. nec lis expediri, quotiescumque requirit caussæ cognitionem, Caluol. *d. loco n.* 8. *ex* Menochio, *quem citat*; imò actus contentiosæ iurisdictionis gestus sit regulariter ipso iure nullus, *c. vlt. h. t. l* 2. *Cod. eod. l.* 1. *& vlt. D. eod.* vbi expresse dicitur nec processum tenere nec sententiam: tamen in eo differunt, quod ferijs, ad honorem Dei institutis, & repentinis, quia cultum diuinum & publicum magis, quàm priuatum honorem, concernunt, renuntiari non possit, quandoquidem pactis priuatorum derogari iuri publico nequeat, *c. Si diligenti sup. De foro compet. l. Ius publicum D. De pactis*; nisi repentinis renuntiatum esset communi consensu atque vsu populi, quia valeret renuntiatio, Caluol. *d. loco conclus.* 3. *n.* 2. ferijs verò messium, vindemiarum & alijs similibus, in gratiam priuatorum principaliter 6

constitutis, renunciari possit, *l. penult. Cod. De pactis*: non solùm in iudicio, sed & extra iudicium; & non solùm per dominos, verùm etiam per procuratores, modò renuntiatio non tendat in præiudicium dominorum: præsertim cùm verba edicti de his ferijs habeant, quòd nemo feriatis diebus inuitus in ius vocari debeat; nam inde sequitur à contrario sensu, posse vocari, si partes consentiant, *l. 1. D. eod.* Gail. 1 *Obser. 53. n. 16.* quodque de mutuo litigantium consensu, tempore feriarum, ob messem & vindemiam indictarum, ad quoslibet actus iudiciales procedi possit, *l. 1. & 6. D. eod.* non etiam tempore feriarum repentinarum, vel ob cultum diuinum institutarum, *c. vlt. h. t.*
7 Menoch. *lib. 1. arbitr. q. 30.* * quamuis earum tempore expediri illa possint, quæ caussæ cognitionem non desiderant, aut sunt voluntariæ iurisdictionis: vt sunt manumissio, *l. 8. Cod. eod.* dispensationes, indulgentiæ, priuilegia, & similia: vel quæ differri non possunt, sed quàm citissimè expediri debent, veluti si actio vel res tempore, præsertim vindemiarum ac messium, vel morte peritura sit, prout exempla ponuntur *in l. 1. & 2. D. eod.* & varia recenset Zerola *in Praxi p. 1. in V. Festa, ad tertium*: si contra latrones sit procedendum, *l. Prouinciarum Cod. eod.* si caussæ fiscales & publicæ agendæ sint, *l. Publicas Cod. eod.* si alimenta petantur; si atrox delictum cum publico scandalo sit commissum; nam statim iudicari & puniri potest, si ad publicum exemplum ita expediat. Solent quippe propterea hæretici diebus festis iudicari & puniri, vt tanto maior sit populi concursus ad aliorum terrorem. Sic & in paruis oppidis solent similia iudicia permitti festis diebus, quia in profestis non adsunt rustici & agrorum cultores. Similiter & ea diebus festis expediri possunt, quæ vel pietas v. g. absolutio ab excommunicatione, caussæ miserabilium personarum, tutoris & curatoris datio, alimentorum constitutio, vel publica vtilitas aut priuata necessitas expediri postulat, *c. 4. & vlt. h. t. l. 3. & penult. Cod. eod.* nam vbi periculum est in mora, receditur à regulis iuris communis, *l. De pupillo §. si quis riuos D. De noui operis nuntiat.* Gail. 1. *Obser. 53.* quodque lege licitum non est, necessitas facit licitum, *c. Quod non est De R. I. in 6.* & hinc Prosper:

Non rectè seruat legalia sabbatha cultu,
Qui pietatis opus credit in his vetitum.

Similiter nec feriarum extraordinariarũ, aut ordinariarũ profanarum habetur ratio in supplicationibus, citationibus, & processibus decernendis, exequendis, committendis, sententijs concipiendis, & relatione, Menoch. *d. lib. 1. arbit. q. 30.* Permissumque diebus feriatis iudicare in caussis summarijs, *l. Miles §. 6. D. De adulterijs*: item caussas publicas atque fiscales agitare, *l. 5. Cod. eod.* Sic si caussa intra certum tempus

tempus terminari debeat, quamuis tempus præfixum incidat in diem feriatam, potest per Iudicem expediri, Caluolus §. *Feria conclus* 2.*n*.19. atque ita de similibus.

Cur autem tempore feriarum potiùs prohibeatur strepitus iudiciorum, quàm alia opera, vt patet *ex d.c.vlt.h.t.* ratio est, quia iudicialia nō sunt ita necessaria ad hominū vitam & sustentationem, sicut alia opera. 8

Insuper in eo differunt prædictæ feriæ, quòd ferijs, ad cultum diuinum institutis, non forensia solùm negotia prohibeantur, sed & multa alia opera corporalia, nempe seruilia, quæ scilicet commoditatibus corporis seruiunt, & ideo per seruos, id est seruientes fieri solent. Sumitur enim seruitus hic latè, pro famulatu & ministerio corporali, 9
quo quis alteri inseruit & famulatur: cuiusmodi sunt arare, fodere, artificia facere, & similia, quæ diebus festis prohibentur, nisi iure vel consuetudine sint exempta, vt patet ex *c. Licet* 3. *h.t.* * Libera verò, id est quibus animus excolitur, vt loqui, docere, scribere, & similia, non prohibentur, nisi speciali iure à permissione exempta sint & prohibita. Et ideo licet die festo cuilibet scientiæ operam nauare, quamlibet scientiam & artem, prout ad mentem pertinet, tam verbo quàm scripto docere: item scribere, transcribere, iter agere, vt sic; quia hæc non sunt opera seruilia, & lex ipsa expressè limitat prohibitionem ad opera seruilia. Vocantur autem opera quædam seruilia, quædam verò libera, quia humana seruitus secundum corpus attenditur, at animus liber est, Suarez *De diebus festis lib.* 2. *cap.* 17. *n* 10. Prohibentur opera potiùs seruilia, quàm liberalia, tum quia sunt inferioris ordinis; tum 10
quia magis communia, & potissimùm occupare solent homines, eosque distrahere à rebus diuinis.

Sunt tamen nonnulla etiam opera, quæ licet seruilia non sint, tamen speciali iure prohibentur, vti mercatus, placitum, iudicium ad mortem vel pœnam, & iuramenti præstatio, *c.* 1. *h.t.* (hæc enim non esse ex se seruilia, constat ex eo, quòd non sint propria seruorum, nec sint mechanica, sed ad cognitionem & conuictum humanum ordinentur, vt inquit Suarez *d. loco cap.* 29 *nu.* 1.) ob sæcularem distractionem, 11
quam secum adferunt. Vnde vacationem & quietem, in die festo requisitam, & ab Ecclesia intentam, impedire possunt & solent.

Nomine Mercatus veniunt contractus emptionum-venditionum, locationum-conductionum, & similium, præsertim si publicè & publicâ solemnitate fiant: item publicæ nundinæ, licet varijs in locis consuetudine receptum sit, vt nundinæ diebus festis, ob maiorem populi commoditatem, fiant, prout recipi & induci potuit, cùm obseruatio Festorum sit legis humanæ (prout latè tradit Suarez *De relig.lib.* 2. *cap.* 1.) cui per consuetudinem derogari potest.

12 Nomine Placiti in iure Canonico tota caussa iudicialis & forensis tractatio significari videtur, *can. 1. xv. q. 4.* ita vt prohiberi in die festo placitum, sit idem, quòd prohiberi strepitum iudicialem, vt in *d. c. vlt. h. t.* dicitur. Nihilominus tamen probabile est, secundum Abbatem in *d. c. 1. h. t.* significari caussam dumtaxat ciuilem, quia placitum significare solet decretum, spectans ad ciuilem potiùs gubernationem, quàm ad punitionem. Et ideo *in d. c. 1.* ad placitum adijciuntur cetera: iudicium quidem ad mortem vel pœnam, vt per illa censeantur prohibitæ etiam omnes caussæ criminales; iuramentum verò additur, vt indicetur non solùm iudicium ibi prohiberi (nam illud iam antè in prioribus verbis seu ex vi prohibitionis totius iudicij forensis prohibitum censeri debet) sed etiam alia quædam iuramenta, nempe ea, quibus pacta & conuentiones inter aliquos firmantur, præsertim illa, quibus contractus ibi comprehensi sub nomine mercatus conferri solent, vt docet Suarez *De diebus festis lib. 2. cap. 30. n. 17.* præcipuè ob exceptionem subiunctam, *nisi pro pace &c.* Nam iuramentum pacis non est iudiciale: & tamen, ne comprehensum videatur, excipitur; ac proinde signum est non prohiberi solùm iuramentum iudiciale.

13 Sed cùm strepitus iudicialis consistat in inchoatione caussæ, quæ à citatione incipit, formatione processus & caussæ cognitione, ac denique in sententiæ prolatione; circa inchoationem dubitatur, an citatio die festo, vel ad diem festum, fieri possit. Respondeo ad primum, magis receptum esse, citationem decerni posse die feriatâ ad diem non feriatam, quia actus citationis non est iudicialis, sed extraiudicialis, & sic cessat ratio *c. 1. & vlt. h. t.* Ob eandemque caussam executio citationis die feriatâ fieri potest, quia est facti; nec fit per Iudicem, sed per nuntium vel Notarium, vel per litteras, nullamque caussæ cognitionem requirit, *text. in c. Prudentiam, c. Cum contingat sup. De officio delegati c. Cum parati inf De appellat.* Gail. 1. *Obser. 53. n. 5. & duobus seqq.*

Ad secundum respondeo, citationem factam ad diem feriatam de iure ciuili, ex sententia Interpretum, non valere, *per l. 2. D. Si quis in ius voc. non ierit & l. fin. Cod. h. tit.* secundum Canonistas verò valere, quia proceditur die sequenti non feriatâ, *c. Cum dilecti inf. De dolo & contumacia*, Gail. *d. loco n. 2.* Satiùs tamen foret, apponere hanc clausulam, vt citatus compareat tali die, si iuridica fuerit; si autem non fuerit iuridica, vt compareat die iuridicâ sequenti, quia cùm terminus comparendi in citatione præfixus demùm currere incipiat à tempore executionis, *c. Super eo 2. §. fin. inf. De appellat. l. 1. D. Si quis caution. &c.* Iudex illud tempus scire non potest, ob locorum distantiam & nuntiorum in exequendo tarditatem, Gail *d. loco n. 2. & 3.* In ijs tamen caussis, quæ diebus feriatis expediri possunt, vt sunt caussæ alimentorum, carcera-

carceratorum, pupillorum, viduarum, miserabilium personarum, & quæ moram non patiuntur, valet citatio ad diem feriatam.

Quoad processum seu progressum litis, etiam quæritur, an testes in die festo examinari possint? De qua quæstione fusiùs videre licet Suarez *lib. 2. cap. 3.* vbi docet, quòd licet multi Canonistæ velint examinationem testium, factam de festo, validam esse, modò iuramentum, quod generaliter & in qualibet caussa, siue temporali siue spirituali, prohibetur exigi die festo in *d. c. 1.* (verba enim textus generalia sunt, & solùm duplex exceptio ibi ponitur, quæ non minùs habet locum in temporalibus quàm in spiritualibus) præcesserit in die profesto; quasi tunc examinatio ipsa retrotrahatur ad diem præstiti iuramenti: tamen sit nulla; subiungens non solùm prolationem sententiæ iudicialis esse prohibitam & nullam in die festo, sed etiam eius executionem, *per l. Actus, l. Vt in die & l. vlt. Cod. eod.* in qua *l. vlt.* expressè dicitur, vt à cunctis executionibus excusetur, nulla quemquam vrgeat admonitio, taceat apparitio præconis, horrida vox silescat: vt meritò sub strepitu iudicij comprehendi videatur. 14

Appellationem verò esse permissam die festo, tanquam iuris naturalis & rem fauorabilem, & quæ sine magno strepitu fieri potest, tradit Glossa & Panormit. *in d. c. vlt.* Vbi insuper docet Panormit. non posse coram vero arbitro die festo iudicium agitari, vt expresse habetur in *l. Omnes dies Cod. eod.* quia ille procedit iudiciali modo & ad instar Iudicis. Aliud dicendum de arbitratore, cùm sit amicabilis compositor & conciliator pacis; & fœdera ac similia pacta non sint in die festo prohibita. 15

Quæritur insuper, an in ferijs obseruandis sit attendendus locus rei, an Iudicis, an actoris, dum contingit ferias esse in loco vno, & non in alio. Respondet Abbas in *d. c. vlt. n. 23.* communem conclusionem esse, quòd attendi debeat locus Iudicis, quia vbi agitur de ordinatione iudicij, attenditur consuetudo fori seu loci, in quo exercetur, non autem consuetudo loci litigantium: & aliàs fieri posset, quòd reus vel actor haberet duplicatas ferias, nempe regionis suæ, & loci Iudicis. 16

Quæritur denique, an exempti dies festos, quos Episcopus in sua diœcesi obseruari præcipit, seruare teneantur. Ita decernit Concil. Trid. *Sess. 25. cap. 12. de reformat.* Nauar. *in Manuali cap. 13. n. 5. vers. octauo in fine,* Choquier *De iurisdict. Ordinar. in exemptos p. 2. q. 45. n. 55.* (qua in quæstione recenset 116. casus, quibus exempti Ordinarijs subijciuntur) & ea de re exstat declaratio Cardinalium, quam refert Piasec. *in Praxi 2. p. c. 3. tit. de visitat. Regularium n. 47. quam vide.* 17

TITVLVS X.

De ordine cognitionum.

1. *Pluribus caussis concurrentibus, quarum vna ab alia dependeat, de hac primò pronuntiandum.*
2. *Petenti hæreditatem obstat exceptio natalium, quæ primò terminanda.*
3. *Mulieri vindicanti maritum obstat exceptio consanguinitatis, quæ priùs discutienda.*
4. *Actione criminali & ciuili concurrente, quæ præcedere debeat.*
5. 6. *Agenti spolij nomine quatenus obstet exceptio spolij.*

LIte contestatâ, iuramento calumniæ præstito, & dilationibus datis vel ab homine vel à Iure, ijsque lapsis, recto ordine vel actor ob contumaciam rei in possessionem mittendus esset, vel vtrimq; ad probationem procedendum; sed quia sæpè plures quæstiones in iudicium incidunt vel à litigatoribus proponuntur, de quibus priùs cognoscendum, quàm in principali caussa procedatur: ideo dispiciendum antè est, quo ordine de ijs cognoscendum & pronuntiandum sit, ne præpostera cognitio vel earum confusio iudicium impediat.

1 Hic autem ordo seruandus est, vt, quotiescumque vna caussa pendet ex alia, primò pronuntiari debeat super ea, à qua altera dependet, siue ab eodem siue à diuersis, siue agendo siue excipiendo proponatur, *l.* 5. §. 8. 9. 10. *D. De agnosc. & alend. liber l.* 16. 17. *&* 18. *D. De except. l.* 1. §. 1. *D. De rei vindicat.* Farinac. *De varijs criminibus q.* 100. *n.* 137. *& seqq.* Hinc rescindens iudicium antecedit rescissorium. Vide Fabr. *Decad.* 7. *Errore* 1. *&* 2.

2 Hinc etiam caussæ præiudiciales, in quibus de statu personæ quæritur, semper præmitti debent, quia cæteris præiudicant, id est sententia super ijs lata ostendit, quid in principali pronuntiari debeat, seu parit exceptionē rei iudicatæ in principali, & ius actoris tollit vel actorem ab agendo repellit, Farinac. *d. q.* 100. *n.* 78. *& seqq. Tesaurus decis.* 18 *n.* 18. Ideoque si quis apud Iudicem laicum petat hæreditatem ab intestato, tanquam filius, vel proximus agnatus defuncti, & reus, à quo petitur hæreditas, obijciat actorem non esse filium legitimum aut proximum agnatum defuncti, priùs de hac exceptione per Iudicem Ecclesiasticum cognoscendum & pronuntiandum erit, quàm de hæreditate actori restituenda per Iudicem laicum pronuntietur, *c.* 3. *h. t.* quia decisio quæstionis, an hæreditas actori sit restituenda, pendet ab ista exceptione natalium: nam si probetur, non esse filium legitimum, aut

proximum

proximum agnatum, frustrà agitur de hæreditate ei restituenda.

Dixi, de ista exceptione priùs esse cognoscendum per Iudicem Ecclesiasticum; quia licet de caussa status, quando incidenter venit in iudicium, cum caussa principali possit & debeat idem Iudex cognoscere, *l. Quoties l. Nulli Cod. De iudicijs, l. 1. Cod. De ord. iudic.* tamen quia caussa natalium & legitimationis, pendens ex validitate matrimonij, est Ecclesiastica, Iudex laicus ne quidem incidenter de ea cognoscere potest, vetantibus id Canonibus, *c. Lator inf. Qui filij sint legit.* cùm non deceat laicos Ecclesiastica vllo modo tractare negotia, *c. Decernimus sup. De iudicijs.*

Similiter si mulieri vindicanti aliquem, tanquam maritum suum, obijciatur exceptio consanguinitatis, seu quòd nequeat esse eius maritus, quia sit illi consanguineus in gradu prohibito, *iuxta c. Non debet inf. De consanguinitate*; priùs de hac consanguinitatis exceptione cognoscendum erit, quàm super caussâ principali pronuntietur, quia probatâ exceptione caussa principalis perimitur. Non est tamen necesse super hac exceptione pronuntiari, sed sufficit, quòd pronũtietur super principali, quòd scilicet Iudex declaret, reum non esse maritum, eumq; absoluat, *c. 1. h. t.* Facit *l. 1. Cod. De ord. iudic.* vbi dicitur, ad officiũ eius, qui de hęreditate cognoscit, pertinere cognitionem incidentis quæstionis, etiam talis, de qua aliàs principaliter non posset cognoscere (vti est quæstio de statu & ingenuitate, quæ tantùm coram Præside agitari debet, *l. 4. D. De off. Præs.*) & hoc ideo, quia non de ea, sed de hæreditate pronuntiat. Ratio est, quia in effectu hoc ipso, quo sententia fertur super principali, tacitè fertur super hac exceptione; quandoquidem propter exceptionem probatam reus absoluatur. Deinde exceptio ista concernit ipsum factum principale, & ad ipsum factum principale, de quo quæritur, perimendum proponitur; ideoque sufficit, si super ipso pronuntietur, quia tum tacitè etiam pronuntiatur super exceptione: superflua autem sunt resecanda, *c. 2. inf. De probat. can. Coepiscopi Distinct. 68.* Aliud dicendum est de exceptione, quæ concernit & impedit ipsum processum: nam super ea priùs est pronuntiandum, vel expresse vel tacitè procedendo ad actum contrarium; idque vt appareat, an sit procedendum, an non, Abbas *in d. c. 1. n. 11. versic. subijcio rationem vtriusque.*

Non obstat prædictis *c. Caussam sup. De officio delegati c. Accedens §. mandans sup. Vt lite non contestatâ &c. c. Ex conquæstione c. Litteras inf. De restitut. spoliatorum*; in quibus, non obstante consanguinitatis exceptione, proceditur in caussa principali: quia illa capitula obtinent in possessorio, id est, vbi mulier fuit in quasi possessione matrimonij, & per maritum spoliata: cui propterea agenti ad restitutionem mariti, non obstante exceptione consanguinitatis, restitui maritus debet.

N ij

Nisi fortè consanguinitas in gradu, lege diuinâ prohibito, statim probari possit; nam tum restitutio denegaretur, *d. c. Litteras* §. *propterea.* Cæterùm *in d. c.* 1. mulier agebat non possessorio iudicio, sed petitorio: non enim petebat sibi restitui maritum, sed vindicabat seu petebat sibi adiudicari, vt patet ex textu. Nam licet aliàs libera persona vindicari non possit, *l.* 1. *D. De rei vindicat.* potest tamen adiectâ caussâ, v. g. quia est meus maritus, Abbas *in d. c.* 1. *n.* 2.

4 Hinc quoque, concurrente actione criminali & ciuili, licet arbitrio Iudicis relinquatur, quænam præcedere, quænam sequi debeat, *l. penult. & vlt. Cod. De ordine iudic. l.* 26. *Cod. Ad legem Iul. de adult.* Clarus *in Pract. criminali q.* 2. §. *vlt.* & criminalis principaliter intentata excludat ciuilem, Farinac. *d. q.* 100. *n.* 59. Clarus *q.* 92. §. *fin.* Fachin. *lib.* 6. *cap.* 2. tamen, vbi ciuilis præiudicat criminali, vel è contrà, præiudicialis præcedere debet, & altera sequi, Farinac. *d. loco n.* 61. *& seqq.* Quando autem altera alteri non est præiudicialis, tum criminalis & ciuilis coniungi possunt. Vide Farinac. *d. loco n.* 75. *& seqq.*

5 Quòd si agenti spolij nomine objiciatur vicissim spolium, multùm refert, an per modum exceptionis, an per modum actionis objiciatur, de quo est *text. in c. Cum dilectus, & ibi* Abbas, *& rursus Gloss. &* Abbas *in c. fin. h. t.* vbi traditur, quid sit vtilius intentare. Nam si per modum exceptionis, seu ad actionem actoris elidendam objiciatur, v. g. si objiciatur de spolio alterius rei, petaturque, vt non audiatur actor in petitione sua, nisi antè rem restituat, tunc priùs de exceptione spolij cognoscendum est, quàm de actione spolij, *d. c. Cum dilectus, versic. sed quoniam*; quâ suspensâ dabitur terminus ad probandam exceptionem, qui est quindecim dierum, vt in *in c.* 1. *De restitut. spoliat. in* 6. *& notat* Abbas *in d. c. Cum dilectus in* 6. *Notab.* Et probatâ exceptione, non priùs cogendus est reus actori respondere, quàm restitutione sibi factâ *d. c. Cum dilectus* §. *sed quoniam*: quia quando actor & reus hærent in eadem caussa & delicto seu luto, vt dici solet, fauorabilior est reus, quàm actor, *l. fauorabiliores D. De reg. iuris.* Si verò per modum actionis objiciatur, hoc est si reus non excipiat, sed vicissim contra actorem agat de spolio, tum non repelletur actor ab agendo, nec priùs cognoscetur de caussa rei, quàm actoris, quia hîc cessat ratio *d. l. fauorabiliores*, cùm vterque sit actor, sintque duæ quæstiones seu actiones principales, nempe conuentio & reconuentio seu mutuæ petitiones, de quibus, cùm in idem iudicium deducantur, simul etiam debet cognosci; priùs quidem de caussa actoris, tum de caussa rei: sic tamen, vt vtraque caussa simul finiatur, secundum ea, quæ suprà de mutuis petitionibus diximus.

6 Rursus spoliatione per modum exceptionis contra agentem de spolio,

spolio, velut vicissim spoliatorem, propositâ & probatâ, repellitur quidem actor, seu decernitur, non esse audiendum, donec restituerit: non tamen condemnatur ad restituendum, quia finis exceptionis est repellere, non autem consequi, & exceptio est solùm actionis exclusio, ideoque non operatur restitutionem. Dixi, contra agentem, velut vicissim &c. quia secus est, si proponatur contra eum, qui non spoliauit, sed est tertius possessor, Maranta 4. *p. Distinct. 6. n.* 51. Contrà verò per viam actionis propositâ & probatâ, consequitur restitutionem, non tamen repellit agentem, quia finis actionis est consequi, non autem repellere. ita Abbas *in d. c. Cum dilectus n.* 7. Ideoque dispicere potest, vtro modo proponere sibi magis expediat: nam si ei melius sit incumbere actioni aduersarij, opponat per modum exceptionis, quia interim non procedetur super actione, sed suspendetur & detinebit rem petitam: si verò magis expediat, habere restitutionem spolij, tum proponat per viam reconuentionis, quia per eam obtinebit restitutionem rei, prout declarat Glossa *in c. fin. h. t.*

TITVLVS XI.

De plus petitionibus.

1. *Plus petitur quattuor modis Re, Tempore, Loco & Causâ.*
2. *Pœna plus petentis tempore.*
3. *Quæstio, an per exceptionem, Tu petis plus tempore, suspendatur iudicium.*
4. *Pœna plus petentis re, loco vel causâ.*
5. *Pœnam tripli iure Canonico non obtinere.*
6. *Quousque actor plus petens euitare pœnas poßit.*

QVia inter incidentes quęstiones subinde proponit vel ęxcipit reus, quòd actor plus petat, quàm sibi debeatur, & dubitari potest de ordine ac modo procedendi, ideo Titulo De ordine cognitionum in genere subijcit Pont. hunc Titulum.

Petitur autem plus quattuor modis, Re, Tempore, Loco & Causâ, 1
c. vnico h. t. §. plus autẽ Instit. De actionib. Re plus petitur, si cùm creditori debeantur quinq;, petat decẽ, vel cùm res sit eius dumtaxat pro dimidia parte, petat totã vel pro maiori parte. Tempore plus petit, qui petit ante diem, vel cõditionem, pactioni seu obligationi adiectã. Loco plus petit, qui id, quod certo loco, v. g. Louanij sibi dari stipulatus est, alio in loco veluti Antuerpiæ, sibi dari petit, sine commemoratione loci,

in quo sibi dari stipulatus est. Caussâ plus petitur, cùm aliquid in genere vel alternatiuè debetur, & res in specie, vel vnum præcisè, petitur: vt si is, cui alternatiuè debetur equus vel duodecim aurei, equum tantùm, vel duodecim aureos tantùm, & præcisè petat. Idque obtinet, etiamsi id, quod petit, vilius sit altero, quia sæpè facilius est promissori soluere, quod est maioris pretij, quã quod est minoris, & contrà: atque ita adimit promissori facultatem eligendi, quam habet, §. *præterea Institut. de Actionibus*.

2 Olim qui vno horum modorum plus petebat, caussâ cadebat, id est rem amittebat, vt explicat Iustinianus *in §. Si quis agens Institut. d. t.* & constat ex Paulo 1. *Sentent. cap.* 10. vbi ait, Caussâ cadimus vel loco, vel summâ, vel tempore, vel qualitate. Eaque pœna vsque ad Zenonem retenta fuisse videtur: nam constat ex Hermogeniano Cod. qui passim nunc exstat, *tit. De calumnia & de plus petendo*, hac de re fuisse duas Constitutiones, iuri veteri conformes, Diocletiani & Maximini. Postmodum verò hæc pœna mutata fuit: nam qui plus petit tempore, ex Zenonis Constitutione sumptus litis restituit, & dilatio temporis, non quidem totius, sed eius, quod debitori supererat, siue ex conuentione siue ex natura actionis, ad soluendum duplicatur, §. *vlt. versic. hodie autem Institut. De exceptionib.* vt sic pœna delicto commensuretur. Exemplo relegati ad opus publicum, aufugientis ante tempus, cui duplicatur pro pœna residuum temporis, ante quod aufugit, non verò totum tempus relegationis ei statutum, *l. Aut damnum §. quisquis D. De pœnis*. Et in hac pœna paris videtur esse conditionis fiscus cum priuato, tanquam qui non minùs quàm priuatus tempora agendi seruare debeat, *l. Iustas Cod. de iure fisci lib.* 10. Imò non desunt, qui hac in parte existiment duriorem esse caussam fisci, quàm priuati, *arg. d. l. iustas*, quâ iubentur concremari etiam iustæ fisci actiones, ob hoc solùm, quòd suis temporibus prolatæ non sint: quasi in fisco iuris veteris pœnæ adhuc locus sit.

3 Sed cùm in *c. vnico h. tit.* dicatur, quòd actore plus tempore petente duplicentur reo induciæ, nec cogatur postea litem excipere, nisi ei soluantur expensæ: quæri potest, an per hanc exceptionem, *Tu petis plus tempore*, suspendatur iudicium in toto, an verò debeat ferri sententia definitiua, cum pœnis appositis? Et respondet Panormit. *ibid.* quòd si ita exceptio proponatur dilatoriè, v. g. ante litem contestatam, tum impediatur iudicium super principali: si verò opponatur peremptoriè, veluti post litem contestatam, tum non impediatur, sed debeat ferri sententia de soluendo debito, finitis scilicet inducijs duplicatis: ita vt illorum verborum, *nec litem excipiat, nisi ei soluantur expensæ*, sensus sit, quòd non cogatur suscipere iudicium, non quidem illud, quod iam per li-

per litis contestationem suscepit, sed aliud, quod ex re in hoc iudicio iudicata, vel per actionem in factum, vel per implorationem officij Iudicis super executione instituetur, lapso duplicato tempore, & solutis expensis. Vt hæc exceptio, licet vocetur dilatoria exceptio solutionis, tamen hoc casu non retineat naturam suam, id est non maneat dilatoria. Potest tamen subinde etiam suspendere iudicium, iam per litis contestationem susceptum, veluti si pendente iudicio demum superueniat; vt si de non petendo ad tempus pendente iudicio pactum interuenerit; vel si reus eam sibi competere ignorauerit, vt si non ipse contraxerit, sed hæres sit debitoris, vel si ex alterius contractu conueniatur, *c. Pastoralis inf. De exceptionibus.*

Qui verò plus re vel loco aut causâ petit, ex Iustiniani Constitutione condemnatur in omne damnũ, quod suâ petitione reo intulit, & insuper pendere debet triplum eius, quod ob maioré quantitatem, libello conuentionis comprehensam, viatoribus, id est executoribus litium, sportularum nomine, præstandum fuit, *§. tripli Institut. De actionibus.* Vno tamen casu ex eiusdem Imp. Constitutione plus re petens causâ, scilicet cùm creditor, exactâ per dolum malum maioris summæ, quam sibi reuera debeatur, cautione, plus petit, & super huiusmodi petitione litem contestatur: nisi actor conuictus super maiori quantitate cum reo transigat super pœna, vel reus in iudicio confessus sit se totum debere. Cui casui postea *in Nouella* XV. *De Defensoribus ciuitatum cap.* 4. addit alium casum, scilicet cùm quis transferendi iudicij causâ apud Præsidem prouinciæ maiorem summam petit, quàm ei verè debeatur, ne cogatur debitorem pro minori summa intra trecentos aureos coram defensore ciuitatis conuenire. 4

Quæritur autem hîc, an pœna tripli, de qua antè, etiam iure Canonico obtineat. Verius est, non obtinere, vt docet Panormit. *in c. vnico h. t. n.* 9. tum, quia summus Pont. tantùm dicit condemnandum plus petentem in expensas: tum quia *d. §. tripli* loquitur, de expensis factis nomine sportularum; & ideo, cùm sportulæ in foro Ecclesiastico non præstentur, *c. Cum ab omni inf. De vita. & honest. Cleric.* non possunt eo iure triplicari. Et hoc intellige, quando plus re vel causâ petitur: nam si petatur plus tempore vel loco, habent locum aliæ pœnæ, de quibus *d. c. vnico*: vt scilicet plus loco petens teneatur ad interesse: vbi verò plus tempore petit, duplicentur induciæ, & expensas soluat plus petens. 5

Neque tamen superuacanea est *dicti c.* dispositio, quasi per antiqua iura prouisum sit de expensarum condemnatione, respectu temerè & calumniosè litigantium, *c. Calumniam inf. De pœnis, c. Finem inf. De dolo & contumacia, & alijs*: quia per antiqua iura condemnatio expensarum

venit tantùm accessoriè; & ideo Iudex, latâ semel sententiâ super principali, non potest amplius condemnare in expensas, *l. Terminato Cod. De fructibus & lit. expens.* per dispositionem verò *dicti c.* potest ea condemnatio fieri principali etiam iudicato, exhibito ad hoc nouo libello, vel etiam pendente iudicio, implorato officio Iudicis.

6 Quæritur etiam, quousque has pœnas actor plus petens euitare possit? Et licet Glossa velit posse euitare, si ante litis contestationē desistat à plus petendo, quàm sibi debeatur; vt etiā ante litē contestatam desistens meritò teneatur seu teneri debeat aduersario ad interesse, si quod sit: tamen verius est euitare posse, etiam si post litem contestatam desistat, dummodò ante sententiam, quia in *d. c.* punitur importunitas plus petentium demùm, si super petitione sua duxerint in iudicio persistendum; iam autem iudicum non dicitur, nisi à litis contestatione vsque ad sententiam: & ideo non potest dici super petitione sua in iudicio persistere, qui ante sententiam desistit.

Nec obstat, quòd talis videatur temerè litem mouisse, *arg. l. Eum quem D. De iudicijs*, & suo errore, quem iam fatetur, litem retardasse, iniquumque videatur eum errorem aduersario nocere, *arg. l. Nemo D. De reg. iuris, & l. 2. Cod. De fructibus & lit. expensis*: quia non potest dici temerè litem mouisse, qui iusto errore ductus id fecit; nec talis error ei nocere debet, *l. In seruitute § si petierit D. De bonis libert.* & litis expensæ regulariter non debentur, nisi quis sine iusta caussa litem mouerit, *l. Qui solidum D. De legatis 2. l. Omnes § præterea Cod. De Episc. & Clericis.*

TITVLVS XII.

De caussa proprietatis & possessionis.

§. I. De possessione, quid ea sit, & quotuplex, & de iudicijs possessorijs.

1. *Quæ dicatur caussa posse[ss]ionis.*
2. *Quæ proprietatis.*
3. *Possessio interdum proprietatem significat: hic actum & ius possidendi.*
4. *Vnde possessio alia facti est.*
5. *Alia iuris.*
6. *Diuiditur in Iustam & Iniustam.*
7. *In Ciuilem & Naturalem, item Ciuilem & Naturalem simul.*

8. 9. Ciuilis

8. 9. *Ciuilis qua & cur ita dicatur.*
10. *Naturalis qua sit.*
11. *Possessorium iudicium triplex, adipiscendæ, retinendæ & recuperandæ possessionis.*
12. 13. 14. *Exempla cuiusque.*
15. *Possessorium retinendæ aliud Ordinarium, aliud Summarium.*
16. 17. *Summarium quid sit & cur ita dicatur.*
18. *Possessio quibus modis probetur.*

CVm omnium frequentissimè in iure & iudicijs occurrant caussæ possessionis & proprietatis, deque ijs etiam dubitari contingat, quo ordine proponendæ & cognoscendæ, & an cumulari possint, an verò singulæ singulis iudicijs tractandæ sint, rectè subiungitur hic Tit, in quem concurrũt ferè omnia, quæ in Pand. & Cod. plurimis titulis de interdictis & eorum vsu proponuntur.

Caussa possessionis vocatur, in qua principaliter agitur de possessione, vel quasi possessione, siue adipiscenda, siue retinenda, siue recuperanda: veluti quando actor principaliter contendit possessionem rei sibi esse restituendam, & reus negat; atq; hoc appellatur Iudicium possessorium, *c. Cum super 4. h. t.* & caussa momenti, *c. 1. h. t.* non quia semper momento absoluatur; nec enim id interdum patitur improbitas inuasoris: sed quia ex natura sua apta est momento peragi, si de vi litigator statim docuerit, & quia à sententia momentaneæ possessionis non appellatur, *l. vnica Cod. De momentanea posses. Glossa in d. c. 1.* 1

Caussa proprietatis vocatur, in qua principaliter agitur de rei controuersæ proprietate seu dominio, vel alio iure, extra possessionem vel quasi possessioné: vt si actor intendat se esse & declarari dominum rei, reus verò neget; & hoc appellatur Iudiciũ petitoriũ, *d. c. Cum super h. t.* Tale iudicium est, cùm res vindicatur, *l. Qui petitoris D. De rei vindicat. l. Cum fundum §. fin. & ibi Glos. D. De vi & vi armata, c. Pastoralis h. t.* cùm hæreditas petitur, *toto tit. D. De petit hæred. Glos. penult. in l. 2. Cod. De edicto D. Hadriani tollen.* cùm quis contendit ius eligendi, præsentandi vel cõferendi sibi competere, *c. 3. & 4. h. tit.* vel agit ad vsumfructum, vsum, aut aliam seruitutem, quia agens ad ista iura incorporalia, censetur dominus iurium. Maranta *4. p. Distinct. 7. n. 1.* Cum quis agit actione personali ad rem, dicitur etiam petitorium iudicium, Maranta *d. loco.* 2

Vtro autem iudicio, an possessorio, an verò petitorio agatur, ex conclusione libelli potissimum intelligitur: nam si actor concludat aduersarium suum sibi condemnari ad restitutionem rei, agit iudicio possessorio; si verò se dominum rei controuersæ pronuntiari petat, agit petitorio.

3 Cæterùm possessio licet interdum etiam proprietatem significet, vt si quis legauerit possessiones suas, *l. Interdum D. De verb. significat. & plurimis alijs*; per translationem scilicet, quia sæpè dat effectum & commoda dominij, *c. Sæpè inf. De restit. spoliat.* & ad dominij proprietatisque acquisitionem perducit, *§. Ex his Institut. Per quas personas &c.* & contrà licet dominium subinde significet possessionem, *l. 15. Cod. De rei vindicat.* tamen etiam sumitur possessio, vt quid separatum à proprietate, *l. Quæstio D. De verb. significat.* Et ita hîc accipimus: non quidem in ea significatione, quâ sumitur in *d. l. Quæstio*, in qua tribuitur rebus ipsis possessis; sed capimus hîc possessionem pro actu vel iure posidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus posidendi dici solet possesio facti; ius verò posidendi dici solet possesio iuris.

4 Est autem possessio facti detentio rei corporalis, siue mobilis siue immobilis, corporis & animi ac iuris adminiculo.

Dicitur, rei corporalis; quia incorporalia cùm tangi non possint, non propriè posidentur, sed quasi posidentur, *l. Seruus §. incorporales D. De acquir. rer. dominio.*

Detentio ponitur loco generis: nam omnis possesio est detentio, non è diuerso, quia detentio seu detinere conuenit etiam ijs, qui posidere nequeunt, & ad eum quoque detinendi actum refertur, qui iure destituitur, sine quo ne quidem possesio facti, de qua agimus, subsistere potest: eoque nomine intelligitur etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur, estque possesionis incœptio & acquisitio.

Additur, corporis adminiculo; quia vt res aliqua incipiat posideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi, manibus, pedibus, oculis, vel alio simili modo, in quo continetur. Vnde & possesio dicitur à pedum positione *in l. 1. D. De acquir. vel amit. possess.* nam per pedum positionem super bona immobilia, quæ sunt potisima, vt v. g. super fundum, agrum, prædium, solet acquiri possesio.

Adijcitur etiam, animi adminiculo; quia debet apprehendi animo possidendi, *l. Si quis ante D. De acquir. possess.* animo enim & corpore possessionem acquirimus, *l. 3. §. 1. & l. Quemadmodum 8. D. d. t.* Hinc depositarius & commodatarius non dicuntur possidere, quia non detinent depositum & commodatum animo possidendi.

Additur denique, iuris adminiculo; non quasi omnis possessio facti iusta sit, cùm fur verè possideat rem furtiuam, & tamen iniustè: sed quia ius facit, vt talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem, nec eam impediat: sicuti impedit, ne detentio rei sacræ vel loci religiosi à laico, vel liberi hominis censeatur possessio, vt patet ex *l. Qui vniuersas D. eod.*

5 Possessio iuris, est ius reale insistendi alicui rei, tanquam suæ, non prohi-

prohibitæ posſideri. Per particulam, ius reale, excluditur poſſeſsio facti, quæ formaliter eſt ipſa occupatio & detentio actualis. Similiter excluditur detentio, quam habent inquilinus, depoſitarius, commodatarius, colonus, quia illa non eſt ius reale inſiſtendi in re, ſed tantùm ius perſonale, nempe ex contractu competens.

Dicitur, inſiſtendi rei; vt excludatur dominium, quod per ſe & formaliter eſt tantùm ius diſponendi de re. Cùm interim hoc ius in eo conſiſtat, quòd poſſeſſor poſsit rem pacificè tenere, & iuris remedijs, ſubinde etiam armis, ſe tueri aduerſus perturbantes.

Additum fuit, tanquam ſuæ; quia ſi quis inſiſtat rei, nomine alterius, non erit vera poſſeſsio. Et hinc rurſus colonus, inquilinus, depoſitarius, commodatarius, non dicuntur poſsidere, ſed ipſe dominus per eos, §. *poßidere Inſtitut. De interdictis.* Poſſumus enim per alium poſsidere, modò is habeat animum detinendi rem noſtro nomine: niſi ſit ſeruus noſter, aut filius nondum emancipatus, nam hi eius conditionis ſunt, vt non ſibi, ſed nobis acquirant, etiamſi eum animum non habeant, §. *item placet in fine Inſtitut. Per quas perſonas &c.*

Additur, non prohibitæ poſsideri; quia nullus poteſt habere ius poſſidendi contra iuris diſpoſitionem ſeu iure reſiſtente, ſed ſolùm poteſt detinere, vt v. g. rem ſacram, religioſam, locum publicum, *d. l. Qui vniuerſas* §. 1.

Diuiditur Poſſeſsio in Iuſtam & Iniuſtam. Rurſus ex parte cauſſarum ſeu titulorum, qui vt varij & pænè infiniti ſunt, etiam varias & pænè infinitas ſpecies ſeu potiùs modos poſſeſsionis conſtituunt. Hinc enim alia dicitur Pro emptore, alia Pro donato, alia Pro legato, Pro dote, Pro hærede, & ſic de cæteris. 6

Tertiò diuidi ſolet in Ciuilem & Naturalem, *l. 1. §. 1. D. Pro hærede*: addunt alij Naturalem & Ciuilem ſimul. Ciuilem vocant, quæ in Iure conſiſtit, *l. 10. Cod. De acquir. poſſeſſ.* & ſolo animo retinetur. Nam licet ad acquirendam poſſeſsionem requiratur adminiculum corporis & animi, nempe vt quis rem apprehendat & occupet, animumque & affectionem ſibi poſsidendi habeat, *d. §. Poßidere Inſtitut. De interdictis*: tamen, vt poſtea retineatur & continuetur eius poſſeſſio, ſufficit animus retinendi rem, nec deſiſtendi à poſſeſsione ipſius, *d. §. Poßidere*; idque ne per ſingula horarum momenta rebus noſtris inſiſtere neceſſe ſit. Hoc modo poſsidet, qui à re, quam poſsidet, corpore diſcedit, nullo in poſſeſsione relicto, abſque tamen animo deſiſtendi ab eius poſſeſſione, *l. clam poßidere §. qui ad nundinas D. De acquir. poſſeſſ.* 7

Dico, abſque animo deſiſtendi ab eius poſſeſsione; nam vti corpore & animo acquiritur poſſeſsio, ita etiam corpore & animo perditur; imò etiam ſolo animo, *l. 3. §. in amittenda D. d. t.* 8

Nec

Nec obstat, quòd solo animo non acquiratur, quia faciliùs amittitur, quàm acquiritur. Non tamen solo corpore amittitur, nisi etiam adsit animus non possidendi. Et ita intelligitur *l. Quemadmodum* 8. *D. eod.* & *l. ferè* 153. *D. De reg. iuris*, vbi dicitur, quòd, vt nulla possessio acquiri potest nisi animo & corpore, ita nulla amittatur, nisi in qua vtrũque in contrarium actum est: quando scilicet incipitur à corpore; secus enim, quando incipitur ab animo, qui in amittenda possessione attendendus est *d. §. in amittenda.*

9 Dicitur autem hæc possessio Ciuilis, quia iure ciuili fulcitur, seu iure ciuili magis constat, quàm Naturalis, cùm naturalis modus possidendi sit per corporalem insistentiam Et ideo possessio ciuilis Iusta appellatur, & Corporali opponitur, *l.* 24. *D. De acquir. possess.* Deinde quia parit effectus ciuiles, scilicet vsucapionem & dominium.

10 Naturalis possessio est, quæ corpore simul & animo retinetur: vt quando quis occupat rem, vt suam. Potest autem hæc coniungi Ciuili: vti quando quis est præsens, per se vel per alium, rebus, quas ciuiliter possidet; & tum dicitur naturaliter & ciuiliter possidere. Potest etiam separari à Ciuili: vt si quis me ex fundo meo deijciat, vt fundum meum possideat, ego ciuiliter ille naturaliter eum possidet: non etiam ciuiliter, quia cùm ius ciuile eiusmodi vim improbet, & possessionem auferri violento inuasori, & spoliato restitui iubeat, Iuris interpretatione non videtur possidere, *l. Si quis vi* 17. *l. Non videtur* 22. *D. d. t.* Aliquando tamen aliter accipiuntur Ciuilis & Naturalis possessio: vt scilicet Ciuilis dicatur, quâ res possidetur quoad dominium directum; Naturalis autem, quâ possidetur secundum vsumfructum vel vsum, vel habitationem, vel pignus, vel alia iura diuersa à dominio, vt constat ex *l. Naturaliter* 12. *D. eod. l.* 2. *D. Pro herede*: nam natura non aliud requirit ad constitutionem possessionis, quàm occupationem & fruitionem.

11 De possessione verò agitur tribus modis, & sic triplex est iudicium possessorium, scilicet adipiscendæ, retinendæ & recuperandæ possessionis: nam omnis controuersia de possessione instituitur vel ad adipiscendam possessionem, quam actor nunquam habuit; vel ad retinendam, quam habet; vel denique ad recuperandam, quam amisit.

12 Exemplum possessorij adipiscendæ est in interdicto, Quorum bonorum, quod competit ei, cui delata est hæreditas ex testamento vel ab intestato, eâ aditâ de iure ciuili, vel bonorum possessione agnitâ de iure Prætorio, *l.* 1. & 2. *Cod. Quorum bonorum*; ad auocandam actualem & effectualem possessionem (quam nunquam habuit, & quam ipso iure non acquirit, sicut dominium, *l. Cum heredes* 23. *in princ. D. De acquir. possess.*) ab eo, qui pro hærede eius, de cuius hæreditate agitur, vel pro

vel pro possessore possidet, vel ab eo, qui dolo culpâve desijt possidere. Vide Wesenb. *ad t. D. Quorum bonorum.* Dixi, quam nunquam habuit; quia si quando habuit, non competit possessorium adipiscendæ, *§. pro hærede instit. De interdictis*; sed recurrere debuit ad possessorium recuperandæ. Idque est generale in omnibus possessorijs adipiscendæ, Glossa *in c. 1. in fine De confess. in 6.* Maranta *4. p. Speculi Distinct. 7. n. 5.* & ideo abusiuè restitutorium vocatur.

Secundò, exemplum possessorij adipiscendæ est in interdicto Quod legatorum, possessionem ab ipsis legatarijs, vbi eam propriâ auctoritate, & non ex voluntate hæredis occuparunt, vt ex legatis Falcidiam detrahere possit: siquidem legatarij legata ab hærede petere, non propriâ auctoritate capere, debent, *l. 1. in princ. D. Quod legatorum*: vbi videatur Wesenb.

Tertiò, exemplum est in Saluiano interdicto, quod competit aduersus conductorem prædij alicuius, si inuecta & illata (quæ pensionis nomine obligata tenentur) è prædio abduxerit & abstulerit, vt possessionem eorum restituat ei, à quo conduxit. Et datur etiam aduersus tertium possessorem, *l. 1. D. de Saluiano interdicto, & notat* Abbas *in c. Pastoralis col. 4. versic. 3. h. t.*

Quartò, exemplum est in remedio *l. fin. Cod. De edicto D. Hadriani tollendo*, quod competit tantùm hæredi scripto in testamento, cuius vigore potest petere se mitti in possessionem: de quo, & qualiter procedat, vide Bart. *& D D. ibid.*

Quintò, generaliter in officio Iudicis, quod imploratur per eum, cui collatum est beneficium aliquod, vt mittatur in possessionem, quam nunquam habuit: idque procedit & seruatur generaliter de iure Canonico, Abbas *in d. c. Pastoralis col. 4. versic. & scias*; & habetur *in c. Accedens 23. & ibi per* Abbat. *& D D. inf. De accusat.*

Possessorij verò retinendæ possessionis exemplum est in interdicto Vti possidetis & Vtrobi: quorum illud datur pro rebus immobilibus, hoc pro mobilibus, vt declarat Glossa & Abbas *in d. c. Pastoralis col. 4. versic. 3.* Datur autē possessori, quando iniustè & extraiudicialiter turbatur in sua possessione, aduersus turbantem, vt turbare desinat, teneaturque ad interesse turbationis factæ. Dixi, quando extraiudicialiter turbatur; quia si turbetur iudicialiter, vt si moueatur lis super aliqua re, quam possidet, non datur ei hoc interdictum Vti possidetis: quia qui vtitur iure suo per viam iudiciariam, alteri non facit iniuriam, Abbas *in c. Audita col. 3. circa finem inf. De restit. spoliat.* Sicut nec datur contra turbantem, deiectum à sua possessione: quia licet is non possit deiectorem suum deijcere ex interuallo, verùm incontinenti dumtaxat, tamen potest impunè quandocumque & ex interuallo turbare deie- 13

ctorem in sua possessione, Maranta 4. *p. Distinct.* 7. *n.* 18. Quòd si verò duo litigent super hoc possessorio, & quilibet prætendat se possidere, is obtinebit, qui probabit de antiquiori possessione: quia iunior possessio præsumitur iniusta & clandestina, *text. & ibi Abbas col.* 4. *in c. Licet* 9. *inf. De probat.* Maranta *d. loco n.* 19. *&* 25. vbi consequenter in additionibus vide varias quæstionis circa hanc materiam remissiuè decisas.

24 Tertium, vt dixi, iudicium possessorium est recuperandæ possessionis: & in hoc fuerunt plura remedia à Iure introducta, prout ea recenset Maranta *d. Distinct.* 7. *n.* 28. Et in primis est interdictum Vnde vi, de quo ad *Tit. De restitut. spoliat.* agemus: secundum est condictio triticaria: III. condictio incerti: IV. condictio indebiti: V. actio in factũ: VI. officium Iudicis: VII. est ex æquitate *l. Si & me & Titium D. Si certum petatur*: VIII. est condictio ex *l. Si coloni* 14. *Cod. De agric. & censitis lib.* 11. & sic de similibus alijs: de quibus, & quæ ad singula requirantur, vide apud Marantam *d. Distinct.* 7. *à n.* 28.

25 Possessorium retinendæ communiter duplex statuunt: alterum Ordinarium, quod & plenarium dicitur: alterum Summarium, vel potius Summarijssimum siue Extraordinarium seu Momentaneum. Plenarium siue Ordinarium vocant, quando plena caussæ cognitio adhibetur & seruato ordine iuris, plenè discutitur atq; examinatur, vtrùm actor possideat rem, de qua agitur, non vi, non clam, non precario, ab aduersario suo, vt colligitur ex *l.* 1. *D. Vti possidetis.* Et in hoc requiruntur plenæ probationes, quia magni est momenti, propter commodum possessionis: cùm in eo sententia sit definitiua, nec aliam post se super possessione exspectet, sed plenum & perpetuum præiudicium in possessorio adferat: licet in petitorio recuperari possit. latè Gail, 1. *Obser.* 7.

26 Summarium vel Summarijssimum illud dicitur, in quo, nullo iuris ordine seruato, summatim Iudex cognoscit, vter ex litigantibus possideat tempore litis motæ; ad eum finem, vt ille tanquam possessor constituatur, & alter sit petitor: ita vt saluum ei maneat ius suum, tam quoad plenarium possessorium, quàm quoad petitorium. Huic autem possessorio Summarijssimo numquam locus esse solet, quando vterque ex litigatoribus ita contendit se possidere, vt libellum offerre nolit, & periculum est, ne veniatur ad arma: tunc enim Iudex, re summatim cognitâ, solet sine præiudicio partium declarare, interim alterũm ex litigatoribus possessorem esse, donec de possessione cognoscatur, *text. in l. Aequissimum D. De vsufructu*, ibi, *Cur enim*, inquit Iulianus, *ad arma & rixam procedere patiatur Prætor, quos potest iurisdictione suâ componere?*

27 Dicitur autem Summarijssimum, quia in eo absque tela iudicij, & sine

sine longa protelatione litis, solâ facti veritate probabiliter inspectâ, celeriter & velo leuato, vt aiunt, procedendum est, *l. Si coloni Cod. De agric. & censit. lib.* 11. ibi, *celeri reformatione*, *Clement. Sapè De verb. signific. Clement. Dispendiosam de Iudicijs.* Momentaneum verò dicitur, quia sententia in eo lata non perpetuum sed momentaneum & reparabile præiudicium adfert, quod in ordinario & pleno possessorio reparari potest, cùm sit mera puraqne interlocutio, neutri parti, siue in possessorio ordinario siue in petitorio, præiudicialis. Vnde interim aut Fiduciaria aut Depositaria possessio aut Prouisionale remedium vel decretum appellatur: in eoque imperfectæ & semiplenæ, quia modici est præiudicij, probationes admittuntur, Gail *d. Obser. 7. n. 6.*

Denique probatur possessio varijs modis, veluti ex perceptione 19 fructuum, censuum & collectarum solutione, cæterisque actibus iuris possessorij in re factis, demonstratione viciniæ, scientia, locatione, plantatione, satione, & sic de alijs, quos refert Wesenb. *ad Tit. D. De acquir. vel amit. possess.*

§. II. De Proprietate, quid sit, & quomodo differat à Possessione.

1. *Definitio Proprietatis.*
2. *Inter Proprietatem & Dominium non esse discrimen.*
3. *Differentiæ inter Proprietatem & Possessionem.*

PRoprietas definitur ius plenè & perfectè disponendi de re pro 1 lubitu & arbitratu, nisi lege vel conuentione quis prohibeatur: Et hinc quisque dicitur rei suæ moderator & arbiter. * Ve- 2 rius tamen est, quidquid alij sentiant, inter Proprietatem & Dominium nullum esse discrimen, sed promiscuum esse eorum vsum. Nam quod de proprietate scribit Callistratus in *l. Si de vi* 37. *D. De iudicijs*, idem de dominio in eadem quæstione scribit Martianus *in l. Qui cœtu* 5. *§. 1. D. Ad Leg. Iuliam de vi publica.* Id ipsum patet etiam ex *l. Exitus* 35. *D. De acquir. possess. l. Ordinarij Cod. De rei vindicat.*

Tametsi autem possessio & proprietas versentur circa idem corpus seu eandem rem, & vtrumque sit ius incorporale & à possessione dominium incipiat, *l. 1. §. 1. D. De acquir. possess.* & per easdem personas acquirantur, *Institut. Per quas personas nobis oblig. acq.* tamen adeò diuersæ ac separatæ sunt naturæ, vt dicat Iurisconsultus in *l. Naturaliter §. nihil commune D. De acquir. possess.* proprietatem nihil habere commune cum possessione.

3 Et vt ex multis differentijs paucas delibemus, nihil vetat eum esse possessorem, qui dominus non sit; & contrà, eum dominum esse, qui non possideat, *d. l. Exitus.* Rursus dominium sine titulo non acquiritur, *l. Numquam nuda* 31. *D. De acquir. rer. dominio*; possessio verò in profanis tituli adminiculum non desiderat, nisi aduersus eum, à quo possidetur, *l. Clam possidere* 6. §. *qui ad nundinas ff. De acquir. possess.* Nudo etiam animo interdum acquiritur proprietas, *l. Cum haredes* 23. *D. d. t.* possessio numquam, *l.* 3. *in princ. D. eod.* Et contrà solo animo amittitur possessio, *d. l.* 3. §. *in admittenda*; non etiam dominium, *l. Si quis vi* §. 1. *D. eod.* Præterea possessio ex pluribus caussis haberi potest, *d. l.* 3. §. *ex pluribus caussis*; at verò dominium non nisi ex vna caussa acquiritur, *l. Et an eadem* §. *actiones D. De except. rei iudicata.* Rursus in vitium litigiosi res cadit, si de proprietate controuersia in iudicio moueatur, *l.* 1. *iunctâ Authent. Litigiosa Cod. de litigiosis*; non item si de sola possessione. Insuper possessor actoris seu petitoris partes non sustinet, nec cogitur possessionem cedere, nisi probanti se esse dominum, *l. vlt. Cod. De rei vindicat.* Et vbique in pari caussa, etiam turpitudinis & delicti, potior est eius conditio, *c. Cum partium De R. I. in* 6. & præsumptionem pro se habet. Item re pluribus venditâ, is dominus efficitur, cui priùs res traditur, etiamsi in contractu sit posterior, *l. Quoties D. De rei Vindicat.*

Præterea caussa possessoria momentanea & summaria dicitur, nec à sententia super ea lata admittitur appellatio, saltem ad impediendum effectum executionis, *l.* 1. *Cod. Si de momentanea possess. &c.* Nec publicatio testium productorum in caussa possessoria impedit productionem testium in petitoria, etiam super ijsdem vel directè contrarijs articulis, *DD. in c. Veniens inf. De testibus.* Nec obstat, quò minùs testis esse posit in altera caussa, qui in vna fuit patronus vel aduocatus, Felin. *in c. Cum à nobis inf. De testibus.* Denique, vt alias differentias omittam, exceptio rei iudicatæ ex alterutra caussa alteri non obest, quò minùs qui de vna egit, alterâ experiatur, *d. l. Et an eadem.*

§. III. Coram quo Iudice tractari debeat caussa possessionis & proprietatis.

1. *Possessorium iudicium, etiam in spiritualibus, spectare ad iudicem laicum.*
2. *Sententia contraria.*
3. *Ea de iure verior.*
4. *Prior tamen recepta in praxi.*

5. *Caussa*

5. *Caussa possessionis & proprietatis coram eodem iudice tractanda; & quatenus.*

IN primis, loquendo de possessorio per se & seorsim à proprietate, sunt qui velint, possessorium retinendæ & recuperandæ ad Iudicem laicum, qui est Ordinarius loci, in quo res, de qua agitur, sita est, spectare, etiam tunc, cùm de possessorio beneficiorum, decimarum, Iuris-patronatus agitur, Glossa *in c. Litteras sup. De iuramento calumnia*, Guido Papæ *Decis.* 71. & 85. Gail 1. *Obser.* 37. *n.* 5. & *multi alij*. Probatur per *c.* 7. *inf. Qui filij sint legitimi*, in verbis, *Nos attendentes, quòd ad Regem pertinet, non ad Ecclesiam, de talibus possessionibus iudicare.* Item per *can. Petimus* x 1. *q.* 1. vbi Pont. indicare videtur, adeundum esse Rectorem prouinciæ in caussa possessionis rei Ecclesiasticæ, quam aliquis inuaserit. Per *c. vlt. sup. De iudicijs*, vbi Iudex sæcularis de possessione inter quendam Abbatem & Monachos, ex vna, & communitatem cuiusdam castri, ex altera, cognoscit: nec tamen improbat Pontifex, sed potiùs confirmat; eâ scilicet ratione, quòd possessorium rei spiritualis non sit quid spirituale, sed temporale, & potius in facto quàm in iure consistat. Et ideo, licet in caussis spiritualibus non iuretur de calumnia, *c.* 2. *sup. De iuramento calum.* tamen si pro re spirituali possessorio agatur iudicio, necesse est iurare de calumnia, *c. Litteras* §. *preterea inf. De restitut. spoliat.* Glos. *ibid. in V. iuramento, & in d. c.* 2. *in V. rebus spiritualibus.* 1

Contrà alij, dum agitur de possessorio rei spiritualis, Iudicem Ecclesiasticum etiam esse competentem volunt, Anton. Butrius *in d. c. vlt. sup. De iudicijs*, August. Bellous *ad Rubr. d. t. n.* 55. Couar. *Pract. quæst. c.* 35. *n.* 1. *versic. Secunda conclusio.* * Et hæc sententia de iure verior mihi videtur; præsertim quando de possessorio rei spiritualis inter personas Ecclesiasticas disceptatur, vel à laico persona Ecclesiastica conuenitur. Probatur ex *c. Cum sit generale sup. De foro compet.* vbi dicitur, in fauorem Ecclesiæ introductum esse, vt piorum locorum Rectores possint malefactores suos sub quo maluerint Iudice conuenire; eò quòd sæculares Iudices in exhibenda iustitia personis Ecclesiasticis sæpè in iudicio sint remisi. Probatur secundò ex Clement. 1. *De caussa posses. & propriet.* Clement. 1. *De sequestrat. possess.* vbi habetur, tam possorium quàm petitorium caussæ Ecclesiasticæ tractandum esse apud Sedem Apostolicam. Et denique *ex c.* 2. *sup. De iudicijs*; vbi dicitur, negotia Ecclesiastica apud Iudices Ecclesiasticos esse tractanda. Ratio est, quia Iudex laicus nullam in Clericos iurisdictionem habet, *c.* 1. & 2. *sup. de foro compet.* & ideo licet de re temporali agatur, & non de persona: tamen, quia cum persona Ecclesiastica est agendum, illa non 2 3

ad laicum, sed ad Ecclesiasticum trahi debet, cùm is solus in eam imperium & iurisdictionem (quæ sine modica coërcitione nulla est, *l. 2. D. De iurisdict. om. Iud.*) habeat, & solus eam compellere possit ad comparendum in iudicio:

Non obstat, *d. c. 7. Qui filij sint legitimi*: quia loquitur de rebus temporalibus & possessionibus laicorum.

Ex *d. can. Petimus* solùm colligitur, personam Ecclesiasticam posse subsidium & opem sæcularis Iudicis implorare pro recuperatione vel defensione rei suæ: at in *d. c. vlt.* agebatur caussa inter Ecclesiasticam personam & sæcularem, & Ecclesiastica trahebat sæcularem ad iudicium; ideoque eius forum sequebatur.

5 Cæterùm priorem sententiam testatur esse communem Boërius *Decis. 60. n. 23.* eamque communis iudiciorum vsus approbat & amplectitur. Adeoque, & cum Iudicis Ecclesiastici exclusione, de istis possessorijs, etiam rerum spiritualium, cognoscit Brabantiæ Concilium, & quæstio in possessorio suspendit petitorium, nisi in petitorio fuerit contestata lis coram Iudice Ecclesiastico. Quinimò, teste Zypæo *lib. 2. De iure Pontif. nouo h. t.* etiam quæstiones adipiscendæ possessionis recipit & decidit, cùm tamen per Concordata Brabantiæ interdictum adipiscendæ Iudici spirituali relinquatur. Et meritò, cùm iudicium possessorium retinendæ ac recuperandæ possessionis, sit temporale, & in facto potiùs, quàm in Iure consistat: at verò in adipiscenda possessione nihil est facti, sed solùm disquisitio Iuris, cùm sine iure & titulo possessio beneficij acquiri non possit; de quo iure, cùm sit spirituale, laicus cognoscere nequit, Ant. Faber. *in Cod. suo lib. 3. tit. 7. Definit. 1.* post Guidonem Papæ *q. 1.*

6 Porrò quamuis ita distinctæ sint possessionis & proprietatis caussæ, prout antè diximus: tamen vtraque coram eodem Iudice proponi & ab eodem terminari debet, *c. 1. h. tit.* & Iudex simpliciter ad caussam delegatus, de vtraque cognoscere & iudicare: idque ne connexitas, quam ad se mutuò habent (tum ratione subiecti, quia circa eandem rem versantur, tum ratione facilioris cognitionis & decisionis, quia qui cognouit de possessione, facilius cognoscet & decidet de proprietate) diuidatur, *contra l. Nulli Cod. De iudicijs, c. 1. inf. De sequestratione.* Quod tamen ita intelligendum, nisi litigantes sint diuersi fori (ne obstet *c. Significarunt sup. De iudicijs*, vbi dicitur, quòd actor, qui obtinuit in possessorio corã Iudice rei, non teneatur corã eodem respondere super proprietate:) & modò Iudex vtriusque caussæ cognitionem habeat, quia, exempli gratiâ, in caussa beneficiali possessorium coram Iudice laico institutum non trahit ad eundem caussam beneficij petitoriam, cùm Iudex laicus de ea cognoscere nequeat.

§. 4. An

§. VI. An caussa Possessionis & Proprietatis possint cumulari.

1. *Videtur cumulari non posse.*
2. *Sententia contraria probatur.*
3. *Quaeritur de cumulando possessorio retinendae cum petitorio.*
4. *Probatur etiam illius cumulatio.*
5. *Respondetur contrarijs.*
6. *Quo modo de vtroque pronuntiare debeat iudex.*

7.8. *Actorem, suspenso petitorio, posse experiri possessorio.*

QVæritur hîc, an vnus & idem actor aduersus eundem posit agere possessorio & petitorio simul, eiusdem rei nomine? Videri potest, quòd non, sed priùs experiendum possessorio, eoq; absoluto demùm agendũ esse petitorio, siue agatur possessorio adipiscendæ, siue retinendæ, per *l. Incerti Cod. De interdictis*, vbi dicitur, ortâ proprietatis & posseßionis lite, priùs posseßionis decidi oportere quæstionem: vt ex hoc, ordine facto, de dominij disceptatione probationes ab eo, qui de posseßione victus est, exigantur. Secundò, per *l. Ordinarij Cod. De rei vindicat.* vbi dicitur, ordinarij iuris esse, vt de posseßione iudicetur, & tunc demùm proprietatis causa ab eodem Iudice decidatur. Cum enim hæ leges non distinguant, quo possessorio agatur, videntur intelligendæ de omni possessorio, iuxta illud vulgatum, Vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Et quòd in possessorio recuperandæ posseßionis priùs agendum sit de posseßione, quàm de proprietate, probari videtur per *l. Si de vi D. De iudicijs*, *l. Qui cœtu* §. *si de vi D. Ad leg. Iuliam de vi publica*, iunctâ *l. 1. Cod. De appellat.* & per §. *retinendæ possessionis Institut. De interdictis*; vbi dicitur, non posse petitoriam actionem, id est actionem de proprietate institui, nisi ante exploratum sit, vtrius eorum sit posseßio. Accedit regula Iuris, quæ habet, quòd, cùm alicui competunt plures actiones, eiusdem rei nomine, vnâ experiri debeat. 1

Nihilominus tamen posse in eodem iudicio aduersus eundem cumulari, probatur ex *c. Cum Ecclesia c. Cum super c. Cum dilectus hoc tit. l. Cum fundum D. De vi & vi armata*; vbi, pendente rei vindicatione seu petitorio iudicio, respondet Iurisc. nihilominus rectè agi interdicto. Et *d.* §. *nihil commune* ait, non denegari interdictum Vti posideris ei, qui cœpit vindicare. 2

Ratio

Ratio huius est, quia hoc pacto minuuntur lites, & ex duabus fit vna: ad quod Iurisconsulto omninò adlaborandum est, *l. Properandum Cod. De iudicijs, & Institut. De pœna temere litigant. in princ.*

Et hoc quidem communiter receptum, quando quis onus probandi possessionem & dominium simul suscipere vult; non modò quando agitur possessorio adipiscendæ vel recuperandæ, sed etiam quando agitur possessorio retinendæ, respectu diuersarum possessionum: veluti si agam rei vindicatione aduersus possessorem, ratione naturalis possessionis, quæ penes eum est, & simul interdicto retinendæ agam aduersus eundem, ratione ciuilis possessionis, quam penes me esse contendo: tum quia id valet ad expediendas lites, tum quia nulla hîc est contrarietas.

3 Verùm admodum controuertitur, an etiam possessorium retinendæ cumulari possit cum petitorio, respectu eiusdem possessionis, v. g. naturalis? Non posse, ex eo videtur probari, quòd inter se pugnare videantur: nam qui agit possessorio retinendæ, contendit se possidere, & retinere velle possessionem, quam habet, ac proinde aduersarium non possidere: qui verò agit petitorio, tacitè saltem videtur fateri, se non possidere, sed aduersarium: quia ei, qui possidet, non datur actio in rem, sed ei, qui non possidet, *§. quod genus actionis Institut. De actionibus.* Et ideo, qui petitorio iudicio vtitur, inquit Caius Iurisc. *in l. Qui petitorio D. De rei vindicat.* ne frustrà experiatur, inquirere debet, an is, cum quo instituit actionem, possessor sit, necne. Atque ita cumulans possessorium retinendæ cum petitorio, allegat contraria seu contradictoria, nempe se possidere, & non possidere; ideoque non est audiendus, *l. Vbi pugnantia D. De reg. Iur. & similibus*: ita Bart. *& alij ad d. l. Naturaliter.*

4 Contrarium tamen apparet verius, ex *d. l. Naturaliter*; vbi dicitur, non denegari interdictum Vti possidetis ei, qui cœpit rem vindicare, quia non videatur possessioni renuntiasse, qui rem vindicauit: vbi quia non distinguitur, indicatur eum, qui rei vindicatione agit, neque ciuili neque naturali possessioni renuntiare. Nec verum est, agentem possessorio retinendæ & simul petitorio contraria allegare, nempe se naturaliter possidere, & non possidere naturaliter: nam agens possessorio retinendæ contendit quidem se possidere, & per consequens aduersarium suum non possidere; dum verò simul agit petitorio, seu simul rem vindicat, ne tacitè quidem hoc ipso fatetur aduersarium suum possidere, quia rei vindicatio datur etiam aduersus eum, qui neque naturaliter neque ciuiliter possidet, sed detinet tantùm: veluti aduersus depositarium & commodatarium, vtpote qui habent facultatem rei restituendæ, *l. Officium in fine D. De rei vindicat.*

Non

Non obstant in contrarium allata, quia obtinent illa, quando vterque litigantium & de possessione & de proprietate contendit, ita vt neuter eorum onus probandi dominium velit suscipere in se, sed in alterum reijcere (prout actor prudens non facilè suscipit, quia difficilis est probatio dominij, *l. Ad probationem Cod. De probat.*) nam tunc, quia sciri non potest, vter litigantium probare debeat, priusquam exploratum sit, vtrius sit possessio, eò quòd is demùm in petitorio teneatur probare dominium, qui caussâ cecidit in possessorio, si in petitorio obtinere velit, *l. Exitus D. De acquir. possess.* ideo eo casu priùs debet decidi possessorium, quàm petitorium. At verò cùm quis ab initio suscipit in se probationem possessionis & dominij, cessat illa incertitudo seu ratio: & proinde postulat æquitas, vt vtrumque simul eodem iudicio expediatur, vt tanto citiùs lites dirimantur & diminuantur; præsertim cùm petitorium & possessorium tendant ad diuersa, nempe possessorium ad possessionem, & petitorium ad proprietatem.

Susceptâ igitur per actorem possessionis & proprietatis probatione, 6
si vtrumque probet, potest Iudex vel de vtroque simul sententiam ferre; sic tamen, vt in pronuntiatione præmittat possessionem, in executione verò proprietatem, *c. 1. c. Cum dilectus h. t.* vel priùs, probationibus de possessione examinatis, de possessione tantùm pronuntiare, *c. 2. h. t.* Alioquin quando agitur petitorio simul & possessorio, non posse Iudicem à principio solùm admittere probationes super possessorio, tradit Abbas *in d. c. 2. n. 2.* Sin autem actor, vtriusque probatione susceptâ, possessionem quidem probauerit, sed non dominium, Iudex ei adiudicabit possessionem, non verò dominium, *c. Cum Ecclesia h. t.*

Sed quid, si ab initio solùm propositum fuerit petitorium, ac etiam desuper lis sit contestata, imò vsque ad probationes processum, 7
liceatne actori (si fortè videat se non facilè posse probare dominium, confidat verò se facilè probaturum possessionem) intentare possessorium, suspenso petitorio? Non posse, videtur: tum quia post litem contestatam non potest immutari libellus, *l. Edita Cod. De edendo*: tum quia petitorium ab initio propositum videtur priùs ad finem deducendum, quàm ad aliud procedi possit; quia qui semel aliquam actionem proposuit, necesse habet vsque ad finem litem exercere, *Auth. Qui semel Cod. Quomodo & quando Iudex &c.* Nihilominus respondet Pont. in *c. Pastoralis h. t.* eum, qui ab initio egit de proprietate, posse vsque ad conclusionem in caussa, suspenso petitorio, intentare possessorium adipiscendæ vel recuperandæ (idem esto iudicium de possessorio retinendæ, licet aliqui aliter sentiant:) quia, vt antè diximus, agendo petitorio non censetur renuntiasse possessorio, quandoquidem

nihil commune habeat proprietas cum possessione: nec hîc mutatur libellus, sed ei aliquid superadditur, nempe possessorium.

8 Non obstat *d. Auth. Qui semel*; quia hîc petitorium non suspenditur, tergiuersandi causâ, quòd *d. Auth.* vetatur, sed ex iusta caussa, ne scilicet actor deficiens in probatione dominij, omninò cadat causâ, sed probans possessionem saltem obtineat in possessorio: post conclusionem autem in caussa non potest, nisi subsistente causâ.

TITVLVS XIII.

De restitutione spoliatorum.

§. I. Remediũ hoc ob quas res, & cui cõpetat.

1. 2. *Competit hoc remedium ob ereptionem rerum immobilium.*
3. *Cui & aduersus quem competat.*
4. *In quo differat ab interdicto retinendæ possessionis.*

TAmetsi in præcedentem Titulum incurrant ferè omnia, quæ in Pandectis & Cod. de varijs interdictorum generibus & eorum vsu proponuntur: tamen ei rectè subijcitur specialiter hic Tit. *De restitutione spoliatorum*, seu de interdicto recuperandæ possessionis, tanquam qui specialem requirat tractatum, eò quòd plurima ab alijs diuersa contineat, & ex atrocitate facinoris descendat, *l. 1. §. hoc interdictum D. De vi & vi armatâ.* Vnde in Institutionibus & Cod. vocatur Interdictum Vnde vi, scilicet à primis edicti verbis, *Vnde tu illum vi deiecisti*: in Pandectis verò inscribitur Tit. De vi & vi armata, veluti à caussa efficiente, quia non nisi ei competit, qui vel vi simpliciter,
1 vel vi armatâ deiectus est de possessione * rerum scilicet immobilium, vt fundi, vel ædium. Subaudiendum verò est, vel quasi possessione; quia iura incorporalia, veluti seruitutes, reditus, beneficia, pensiones, iurisdictiones, & similia, rebus immobilibus comparantur; & tamen non propriè possidentur, sed quasi possidentur. Et ideo, si quis vi prohibeatur vti seruiture aut iurisdictione suâ, dabitur ei hoc interdictum Vnde vi, *c. Olim inter* 17. *c. Pisanis* 19. *h. t.* & similiter si beneficio suo Ecclesiastico vi priuetur, *c.* 2. 5. 7. *h. t.* Baldus *Cons.* 425. *vol.* 3.

2 Dixi, rerum immobilium, *l. Prætor ait §. & generaliter & §. illud D. De vi & vi armata*; quia ei, cui res mobilis erepta est, non competit aliquod interdictum possessorium recuperandæ possessionis, sed actio vi bonorum raptorum, vel furti, vel ad exhibendum, *d. l. 1. §. illud.* Quamuis, si res

si res eiusmodi fuerit in fundo vel ædibus, vnde quis deiectus est, atque ita eam amiserit, etiam eius nomine, saltem accessoriè, licet non principaliter, hoc interdictum competat, *d. l. 1. in princ. & §. illud 6. versic. plane, l. Si quando 9. C. Vnde vi,* Alex. *in l. Vindicatio 56. D. De rei vindic.*

Datur autem hoc interdictum ei, qui vi deiectus est; siue fuerit dominus rei, siue non; veluti si sit vsufructuarius, *l. 3. §. fin. D. De vi & vi armata:* modò tamen rem verè possederit, cùm fuit deiectus, *d. l. 1. §. interdictum autem hoc 23. c. Consultationibus 10. sup. De officio delegati;* siue naturaliter siue ciuiliter, *d. l. 1. §. deijcitur 9.* siue iustè siue iniustè. Item hæredi ac cæteris eius successoribus competit, *d. l. 1. §. hoc interdictum 44.* non quidem aduersus quemlibet possessorem aut tertium aliquem, qui non spoliauerit, & eandem rem possidere cœperit, *l. Cum à te 7. D. d. tit.* sed aduersus eum, qui per se vel per alium deiecit, vel deijci mandauit, (modò factum fuerit subsecutum, quia, vt dixi, ex facti atrocitate descendit) vel etiam deiectionem ratam habuit, *d. l. 1. §. deijcisse 12. iuncto §. sed etsi 14.* aut accedere prohibuit. 3

Differt verò hoc interdictum ab interdicto retinendæ possessionis, quòd detur per vim deiecto aduersus deiectorem, etiamsi deiectus vitiosè, vi vel clam vel precariò ab ipsomet deiectore aduersario suo possederit, *l. Sed si vi 14. D. eod.* Idque in odium eius, qui posteriùs vi deiecit: & proinde non habet hîc locum regula iuris, quòd rei sint fauorabiliores, quàm actores, quodque in pari caussa potior sit conditio possedentis. Hoc tamen limitandum est, nisi vi deiectus incontinenti deijcientē iterum deijciat, *c. Olim caussam 12. h. t.* quia vim vi repellere licet, modò non fiat ex interuallo, hoc est modò fiat, priusquam ad alios actus extraneos progressum sit, etiamsi aliquid temporis intercesserit. 4

§. II. De alio remedio recuperandæ possessionis.

1. *Interdictum Vnde vi aduersus quem competat.*
2. *Remedium ex* c. Sæpè 18. h. t. *competit aduersus quemlibet possessorem.*
3. *Modò sciens possideat iniustè.*
4. *Licet scientia superueniat demùm acceptâ re.*

QVia per interdictū Vnde vi, de quo iam dictū est, non satis consulitur spoliatis, ex quo illud datur dumtaxat aduersus eum, qui per se vel per alium deiecit, vel deijci mandauit, vel deiectionem ratam habuit, aut accedere prohibuit, non autem aduersus alium, ne 1

quidem hæredem aut successorem vniuersalem (nisi quòd in hos, quatenus ad eos peruenit, competat actio in factum, *d. l.* 1. §. *vlt.* Abbas & DD. plenè *in c. Quia col.* 5. *De iudicijs*;) nec in singularem successorem, Maranta 4. *p. Distinct.* 7. *n.* 26. ne quidem quatenus ad eum peruenit, siue iusto titulo & bonâ fide, siue absque titulo & malâ fide rem, vnde quis deiectus est, possideat; & durum admodum esset, aduersus huiusmodi possessorem non competere nisi rei vindicationem, ad quam instituendam actori incumbit probare dominium, quod sæpè
2 probatu est difficile: ideo Innoc. *in c. Sepè contingit* 18. *h. t.* introduxit aliud remedium recuperandæ possessionis, simile interdicto Vnde vi: quo actor agere potest ad recuperandã possessionem, aduersus quemlibet possessorem, spoliationis conscium, siue is rem immediatè à spoliatore acceperit, siue mediatè, etiam à possessore bonæ fidei intermedio; eâ ratione, quòd non multùm intersit quoad periculum animæ, an quis ipse inuaserit alienum, an sciens iniustè possideat: quandoquidem vitium deiectionis seu spoliationis non purgetur, nisi res reuersa sit in potestatem possessoris, qui deiectus est, vel domini, si is dominus sit: adeò vt si verus dominus possessorem deijciat, non purget hoc vitium, imò interdicto Vnde vi directò teneatur, *l. Sequitur* §. *si tu me vi cum* §. *seq. D. De vsucapionibus.*

3 Dixi, an sciens iniustè possideat; quia hoc remedium non competit aduersus eum, qui rem vi inuasam ignorans, eam possidet: hoc enim casu cessat periculum animæ seu peccati, quod sine scientia non committitur. Et ideo actori incumbit probatio clara & specifica scientiæ huiusmodi; nam aliàs generaliter ignorantia præsumitur, & obiecta scientia probari debet, *l. Verius D. De probat.* Quamquam stante ignorantiâ spoliationis huic remedio possessorio locus esse possit, eo casu, quo quis vacuam seu vacantem possessionem ingreditur, maximè ex qua alius deiectus est: nam vt ad eum casum Iustinianus, *in l. vlt. Cod. Vnde vi*, extendit vsum interdicti Vnde vi, etiamsi illi verba edicti non quadrent; ita verius est & hunc casum hoc remedio, quod ad exemplum interdicti Vnde vi introductum est, comprehendi.

4 Cæterùm à plerisque dubitatur, an hoc remedium competat aduersus eum, qui bonâ fide rem à spoliatore accepit, & demùm, eâ acceptа, vitio violentiæ laborare cognoscit? Et communiùs obtinuit, superuenientem scientiam perinde atque eam, quæ ab initio fuit, singulari successori nocere, cùm verùm sit, eam rem scienter detineri iniustè, & iniustam detentionem inuasioni æquiparet Pontifex: nec minus subsit hîc periculum animæ, quàm cùm ab initio nouit vi ablatam. Idque obtinet, siue titulo lucratiuo siue oneroso successerit, siue soluendo sit, siue non, primus spoliator: quia hîc Pont. non tam spectat

caussam

caussam acquisitionis, quàm modum, hoc est scientiam acquirentis & recipientis ac detinentis iniustè, seu periculum animæ.

§. III. De tertio remedio recuperandæ possessionis.

1. *Remedium redintegrandæ possessionis cui detur & aduersus quem.*
2. *Simile actioni quod metus caussâ.*

EST & tertium remedium recuperandæ possessionis, quod à Pragmaticis appellatur remedium redintegrandæ ex *can. Redintegrandâ* 111. *q.* 1 quod quia latissimè patet & plenissimum est atque vtilius inter omnia possessionis remedia, & cum omnibus alijs remedijs concurrit, Maranta 4 *p. Distinct.* 7. *n.* 58. hodie est in frequentissimo vsu. * Datur enim ei, siue Clerico siue Ecclesiæ siue laico, qui de re aliqua, etiam mobili, vi deiectus est, vel cui aliàs quouis modo sine iusta caussa ablata res est, Maranta *d. n.* 58. absque vlla temporis præfinitione, aduersus quemlibet eius rei possessorem, quamuis ipse non spoliauerit, nec etiam spoliationis sit conscius, sed bonæ fidei possessor, *d. can. Redintegranda, & ibi Glossa*; & siue cum vitio seu absque vitio, siue cum titulo siue absque titulo ad eum res peruenerit Maranta *d. loco*: * quia hoc remedium est in rem scriptum, sicut & actio quod metus caussâ, quæ coërcet non tantùm personam vim facientis, sed datur etiam aduersus omnes eos, ad quos res peruenit, *L. Metum* §. *vlt. D. De eo quod metus caussa* Eoque vti potest etiam colonus & inquilinus, si de detentione sua fuerit per vim deiectus, etiam aduersus quemlibet possessorem.

(margin: 1 at "frequentissimo vsu", 2 at "Maranta d. loco")

§. IV. Quo pacto facienda sit restitutio spoliato.*

1. *Spoliatus ante omnia restituendus.*
2. *Exceptio ab hac regula.*
3. *Restitui debet res cum sua caussa.*
4.5. *Quid probare debeat actor in hoc iudicio.*

TRaditur in hoc Tit. hæc regula, quòd in iudicio spoliationis spoliatus, etiamsi prædo sit, ante omnia sit restituendus, *c. In litteris h. t.* adeò vt, quamuis aliàs regulariter reus nõ condemnetur, nisi priùs 1

auditus in suis exceptionibus, *l. 1. Cod. Deprobat.* tamen spoliator, conuentus à deiecto seu spoliato, ne in suis quidem exceptionibus (veluti si actori objiciat aliquod crimen, vel quòd vi aut clam possederit, *c. Cùm quis h. t.* aut si agatur de beneficio, quòd non sit canonicè institutus, *d. c. In litteris*) audiatur, priusquam restituerit, quod vi abstulit, *c. Conquerente in fine h. t. l. 1. Cod. Si per vim vel alio modo &c.* ibi, *sine vlla cunctatione restituatur*, *l. Si quis 7.* ibi, *eademq́; protinus restituta Cod. Ad Leg. Iuliam de vi publ. vel priuata*: etiamsi de dominio exciperet, id est diceret se esse dominum rei, de cuius possessione actorem deiecit, *c. 1. h. t. c. Frequens eod. in 6.* etiamsi incontinenti illud probare vellet; nisi spoliatus consenserit, Panormit. *in d. c. 1.* Secus atque in interdicto adipiscendæ & retinendæ, vbi exceptio dominij, maximè si incontinenti probari possit, obstat agenti. Idque singulare est in hoc iudicio spoliationis, in odium violenti spoliatoris, *l. Si quis in tantam Cod. Vnde vi, c. Eum qui Deprabendis in 6.* Menoch. *De recuperanda possess. remed. 1 q. 1. n. 38.* qui licet fortè ius aliquod vel etiam dominium in re habuerit, non tamen debuit rem propriâ auctoritate auferre, sed iudicio experiri oportuit, non vim facere, nec ex delicto suo commodum reportare, *contra l. Auxilium 38. D. De minoribus*: & ideo nec temporis momento debet res penes spoliantem esse, *l. vnica Cod. Si de moment. possess. &c.* Nec habet hîc locum regula iuris, quòd dolo faciat, qui petit, quod est restituturus, *l. Dolo D. De doli mali except.* prout habet in interdicto adipiscendæ & retinendæ possessionis.

2 Sunt tamen aliqui casus, quibus spoliatus non est ante omnia restituendus: veluti si spoliatus beneficio Ecclesiastico, ante spoliationem beneficio suo spontè renuntiauerit, *c. Accepta 3. h. t.* Alioqui si post spoliationem renuntiauerit, restituendus erit, quia præsumitur vi renuntiasse, nisi actor contrarium probet, *c. Sollicitè 2. h. t.* Similiter si agenti possessorio recuperandæ vxoris, vel recuperandi mariti, objiciatur consanguinitas vel affinitas in gradu, iure diuino aut Canonico prohibito ad contrahendum matrimonium; si promptè & incontinenti probari potest, recepto ab opponente iuramento de malitia, negabitur restitutio quoad thorum, & priùs cognoscetur de consanguinitate vel affinitate, *c. Litteras h. t.* idque ob animæ periculum. Pari modo, si marito, agenti possessorio recuperandæ vxoris, objiciatur magna in vxorem seuitia, priùs cognoscendum, erit de mariti sæuitia, quàm vxor restituatur, *c. Ex transmissa 8. h. t.* Et sic de alijs quibusdam casibus.

3 Restituere autem debet spoliator rem cum omni caussa, id est cum omnibus fructibus, quos percepit aut percipere potuit, à die, quo vi

actorem

actorem deiecit, cæterasque vtilitates, *c. Grauis* 11. *h. t. l.* 1. §. *cum qui* §. *non solùm D. De vi & vi armata*, *l. Qui restituere D. De rei vindicat.* nam æquum est, vt spoliatus tantum consequatur, quanti eius interest. Et ideo quæcumque habiturus vel assecuturus erat, si non fuisset spoliatus, ei restitui debent, vel illa ipsa, vel saltem eorum æstimatio, *d. l.* 1. §. *quod autem & l. penult. D. De vi & vi armata.*

Vt tamen actor hanc restitutionem obtineat, si agat interdicto 4
Vnde vi, probare debet; primò se possedisse tempore spoliationis. Secundò, se de possessione fuisse deiectum, & quidem ab aduersario, in quem agit, vel ab alio, eius nomine, vel saltem eum spoliationem ab alio factam ratam habuisse. Si verò agere velit remedio recuperandæ possessionis, per *c. Sapè* introducto, sufficit probare, se possedisse, ac spoliatum fuisse, & possessorem rei conscium esse spoliationis, quia Pont. *per d. cap. Sapè* constituit, vt non tantùm spoliator, eiusue hæres, sed etiam singularis eius successor, non solùm primus, sed quilibet, etiam centesimus, ex Panormit. & aliorum sententia, qui scienter recepit rem, virtute *d. c. Sapè* conueniri posit.

Quòd si verò alterum prædictorum probare nequeat, cadit causâ. 5
Hinc qui mulierem aliquam absque sponsalibus vel inualidis domum suam traduxerat, quasi suam vxorem, agens tanquam spoliatus, quia ea ab eo discessisset, cecidit causâ, *c. Ex parte* 14. *h. t.* nam per solam traductionem, absque sponsalibus validis præcedentibus vel subsequentibus, non potuit cum ea contrahere aliquod vinculum obligatorium, nec accipere possessionem mulieris, tanquam vxoris suæ, *d. c. Ex parte.* Ideoque vt mulier viro restituatur, probare debet, sibi desponsatam, & à se cognitam fuisse, *c. Ex transmissa* 8. *hoc tit.* & insuper cauere debet de impunitate: nisi tanto odio mulierem prosequatur, vt meritò de ipso diffidat, nam tunc alicui probæ & honestæ mulieri vsque ad decisionem caussæ vxor custodienda committi debet, in loco, vbi vir vel parentes eius mulieri nullam posint vim inferre, *d. c. Ex transmissa.* Si deniq; spoliatus agere velit ex *can. Redintegranda*, solùm probare debet, se possedisse & spoliatum fuisse.

§. V. Quis

§. V. Quis dicatur hic spoliatus.

1. *Spoliatus etiam à iudice extraiudicialiter quis dicitur.*
2. *Requisita ad hoc, vt quis priuetur beneficio.*

ILlud postremò notandum, spoliatum hoc loco dici, qui è cuiuscumque rei, siue mobilis siue immobilis, corporalis siue incorporalis, possessione vel quasi possessione, iniustè vel indebitè, eiectus aut eà priuatus est. * Ideoque si iudex, prætermisso iuris
1 ordine, id est extraiudicialiter vel aliàs absque caussæ cognitione, aliquem possessione rei suæ, veluti beneficij aut alterius, spoliauerit aut priuauerit, is ante omnia, perinde atque si à priuato spoliatus esset, plenè restitui debet, *c. Conquerente h. t.* Neque enim Iudici, sub fiducia Magistratus, id est vt est Iudex, magis quàm vt est priuatus, quidquam contra ius facere permittitur, *l. Nec Magistratibus D. De iniurijs*, ne inde nascatur occasio iniuriarum, vnde iura descendunt, *l. Meminerunt Cod. Vnde vi*: vsque adeò, vt iudici, sic de facto iniuriosè procedenti de facto quoque resistere liceat, *l. Prohibuit Cod. De iure Fisci lib. 10.* etiamsi rescripto delegatorio inserta esset clausula, Contradictores compescendo, Lud. Roman. *Consil.* 482.

2 Et propterea vt quis iure priuetur beneficio suo, tria concurrere debent; primò grauis & rationabilis caussa, quæ per se mereatur priuationem, *can. Inuentum* XVI. *q.* 1. *c.* 1. *& ibi Glos. De capellis Monachorum in 6.* Secundò, debet hæc caussa esse manifesta seu notoria, *can. Nos in quemquam* 2. *q.* 1. Neque enim creditur Iudici, etiam Episcopo, asserenti aliquem criminosum esse, sed oportet quòd manifestè constet, *can. Si tantum & can. Placuit* VI. *q.* 2. Tertiò, quòd priuetur in iudicio seu iuris ordine seruato, *d. c. Conquerente* 7. *h. t.*

TITVLVS XIV.

De Dolo & Contumacia.

1. *Dolus duplex bonus & malus.*
2. *Contumacia quæ sit.*
3. *Et quis contumax.*
4. *Pœna contumacium.*

TItulus hic præcedenti ideo subiungitur, quia spoliatus quandoque dolo vel contumaciâ rei restitutionem consequi non potest.

1 Est autem Dolus duplex, scilicet bonus & malus. Bonus, veluti hostibus

hostibus parare insidias, *l. 1. D. De dolo.* Malus definitur omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumueniendũ, fallendum, decipiendum alterum adhibita, *d. l. 1. §. 1.* vbi exempla ponuntur. Agitur hîc de dolo malo, non simpliciter, sed quatenus contumaciæ adhæret.

Est autem Contumacia erga Iudicem vel Prælatum seu superiorem 2
commissa inobedientia, secundum Hostien. *in Summa h. t.* Significat enim Contumacia inobedientiam, & propriè contemptum potiorum, licet aliquando sumatur in bonam partem, vt apud Ciceronem 1. *Tuscul. Adhibuitque liberam contumaciam à magnitudine animi inductam, non à superbia.*

Itaque contumax litigator hîc censetur, qui tribus edictis, vel vno 3
peremptorio euocatus, & nullâ iustâ caussâ impeditus, non comparet, *l. Contumacia 13. D. De re iudicata*; vel si comparet, Iudicis dicto obtemperare recusat, *l. vnica D. Si quis ius dicenti &c.* vel sine Iudicis licentia recedit, *c. Caussam h. t.*

Dixi, nullâ iustâ caussâ impeditus; quia si ob valetudinem vel aliam iustam caussam non compareat, vel non obtemperet, à contumacia excusatur, *d. l. Contumacia versic. pœnam cum seq.*

Litigatorum autem contumacia variè coërcetur; nunc litis dam- 4
no, *d. l. Contumacia*; nunc mulctâ à Iudice inflictâ, *l. 2. D. Si quis in ius vocatus &c. DD. in l. Omnibus D. Si quis ius dicenti &c.* (quæ duæ pœnæ tantùm locum habent in vero contumace, *iuxta DD. in d. l. Omnibus §. finali*, Maranta *d. tit. De contumacia n. 9.*) nunc in expensas condemnatione & earum refectione, *c. Cum dilecti h. t.* vel aliter secundum Iudicis arbitrium, si non sit soluendo, *c. Finem litibus h. t.* Interdum ad iudicium inuitus ducitur, *l. Consentaneum Cod. quomodo & quando Iudex &c.* Subinde rei sequestratione punitur, *c. Ex litteris h. t.* Interdum excommunicatione afficitur, *c. Tuæ fraternitatis sup. Vt lite non contestata &c. Glossa in c. Actor hoc tit. in 6. & in c. Constitutionem 9. De sententia excommunicat. in 6.* nisi quod hodie ad pœnam excommunicationis non deueniatur, quando potest aduersus eum fieri realis aut personalis executio. Vide Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 3. De reformat.* Aliquando etiam missionem in bonorum possessionem patitur, ijs scilicet casibus, in quibus locum habere potest.

TITVLVS XV.

De eo, qui mittitur in possessionem, rei seruandæ caussâ.

1. *Ob contumaciam rei ex primo decreto mittitur actor in possessionem, bonorum custodiæ caussâ.*
2. *Post annum constituitur verus rei possessor, etiam citra decretum in actione reali.*
3. *In actione personali non nisi ex secundo decreto.*
4. *Reo contumace, postquam contestata lis est, iudex procedet ad sententiam definitiuam, si constet de caussæ veritate.*
5. *Sin minùs, adiudicabit actori possessionem.*
6. *Missio in possessionem locum non habet in beneficialibus.*
7. *De actore contumace.*

DIximus Tit. præcedenti, actorem aliquando ob contumaciam rei mitti in possessionem bonorum seu rei petitæ: hîc docetur, quid iuris actor ex hac missione consequatur.

Quod vt meliùs intelligatur, diligenter attendendum est,
1 vtrum reus, ante litem contestatam contumax, reali an personali actione conueniatur, & an suo an alieno nomine possideat rem. Nam si reali actione conueniatur, & rem petitam suo nomine possideat, actor custodiæ causâ mittitur ex primo decreto in possessionem rei petitæ, iuxta debiti petiti & in libello declarati mensuram, *c. Quoniam §. in alijs sup. Vt lite non contestata &c.* vt hac ratione tædio affectus reus veniat responsurus. Quòd si intra annum venerit, cautione iudicio sisti præstitâ, & exhibitâ satisfactione congruâ expensarum, possessionem
2 recuperabit. * Alioquin si intra annum à die missionis cautionem huiusmodi dare neglexerit (modò per reum non steterit, quo minùs data sit, *c. 3. h. t.*) actor statim quasi ex secundo decreto verus constituitur rei possessor, & fructus facit suos, super proprietate duntaxat aduersæ parti defensione legitimâ reseruatâ, *d. c Quoniam §. in alijs, & c. 1. & 2. h. t.* Imò etiam, actore petente, potest procedi ad rei petitæ venditionem, vel constito summariè de debito petito, potest adiudicari actori in solutum, pro modo petiti debiti, *l. Cum proponas Cod. De bonis auctorit. Iudicis possid.* Si verò actione reali conueniatur is, qui alieno nomine possidet, prout conueniri potest, *l. Officium D. De rei vindicat.* tum actor nominabit dominum in iudicio; &, si post insinuationem,

nem, eidem domino infra præscriptum à Iudice terminum factam, ipse dominus per se vel per procuratorem non compareat, ac tribus edictis legitimè euocatus in eadem contumaciâ persistat, actor post summariam cognitionem mittetur in rei possessionem, absenti proprietatis quæstione reseruatâ, *d. c. Quoniam §. in alijs.*

In actione personali ob contumaciam rei mittetur actor in bonorum possessionem, primò mobilium, deinde immobilium, si mobilia non habeat, & postremò iurium, pro modo declarati debiti, *Auth. Et qui iurat Cod. De bonis auctorit. Iudicis possid.* (licet olim ex actione personali missio fieret in omnia bona, exceptâ caussâ damni infecti, *l. 1. D. Ex quibus caussis in possessionem eatur:*) aut excommunicabitur reus, pro arbitrio Iudicis, *d. c. Quoniam §. fin. & ibi* Panormit. Intra annum tamen vel post annum veniens audietur, & possessionem recuperabit, si promittat iudicio sisti, & offerat satisfactionem expensarum. Alioquin, lapso anno, actor verus possessor, sed non nisi decernente Iudice, efficitur, saluâ reo proprietatis quæstione & defensione, *d. c. Quoniam.* 3

Decreto iudicis hîc propterea opus est, ad hoc, vt actor verã rei possessionem consequatur, quia mittitur in possessionem rei non suæ, sed tantùm sibi debitæ. At in reali mittitur in possessionem rei, quam suam esse contendit, & quæ propter contumaciam rei præsumitur esse actoris, ideoque ibi secundo decreto opus non est. Vide Wesenb. *ad tit. D. De damno infecto.*

Sin autem reus, actione reali conuentus, lite iam contestatâ contumax fuerit, modò de controuersiæ motæ veritate constet aut constare possit ex actis, diligenti examine adhibito, puta quia testes recepti sunt aut recipi possunt, vel instrumenta sunt exhibita, confessiones factæ, potest Iudex, reo absente, ad sententiam definitiuam procedere, vel eum absoluendo, si iustam caussam habuerit, vel condemnando, si noxius inuentus fuerit, eamque executioni mandare, *l. Properandum §. sin autem ex gestis & §. sin autem reus Cod. De iudicijs, c. Prout sup. De dolo & contumacia.* 4

Nec obstat, quòd sententia contra absentem & indefensum lata sit nulla, *l. 1. Cod. De sententijs & interlocut. om. Iud.* quia id quidem verum est regulariter, sed excipitur hic casus, propter contumaciam ipsius rei, absentis, & litigatoris absentia, inquit Imp. Dei præsentiâ repletur, *d. l. Properandum §. cum in terribiles:* vsque adeò, vt ne quidem reus ob contumaciam absens condemnatus, postea veniens ac fideiussores offerens audiatur, *d. §. sin autem:* nisi fortè confestim, & Iudice adhuc pro tribunali sedente, venerit, *l. Diuus D. De restitut. in integrum.* Sicut etiam non est audiendus, si à sententia condemnatoria appellare voluerit: quia non debet de Iudice queri, sed de seipso: nisi fortè in ex-

 hibendo,

hibendo, quod exhibere iussus erat, contumax extiterit, *l. Creditor §. iussus D. De appellat.*

5 Si verò de caussa nō constet, nec constare possit, vt quia actor nullos testes aut instrumenta produxit, nec vlla confessio facta est, tum actori sola possessio adiudicabitur, & incontinenti efficietur verus rei possessor, saluâ absenti proprietatis quęstione, *d. c. Prout.* Quòd si adiudicationi possessionis locus non fuerit, tum reus, etiam inuitus, cogendus est, vt compareat, *d. l. Consentaneum circa finem.* Sin autem actor, ob potentiam aut dolum rei contumacis, non possit possessionem sibi adiudicatam intra annum ingredi, vel acquisitam amiserit, nihilominus, ne contumax sit melioris conditionis, quàm obediens, anno elapso efficietur verus possessor, *c. Contingit h. t.* nisi cautionem præstiterit reus de stando iuri, *c. 1. h. t.*

6 Habet autem missio in possessionem locum, cùm de rebus profanis disceptatur, non etiam cùm de beneficialibus, vt dignitatibus, personatibus, vel beneficijs Ecclesiasticis, vt euitetur vitiosus ingressus ad beneficia, quæ sine canonica institutione obtineri non possunt. Ideoque in illis caussa dirimitur etiam lite non contestatâ, *c. vnico eod. in 6.* Idemque obtinet in caussa matrimoniali, vbi alter coniugum ita abest, quòd peremptoriè citatus venire contemnat, aut malitiosè se occultet, vel impediat, ne ad se perueniat citatio, *c. fin. §. porro sup. Vt lite non contestatâ &c.* Cæterùm quibus casibus non est locus missioni in possessionem, reus ante litis contestationem contumax, vt iuri pareat, per Ecclesiasticam censuram compellendus est, *c. Tua fraternitatis sup. Vt lite non contestatâ &c.*

7 Quantum ad actorem attinet, si is constituto sibi tempore in iudicio non comparuerit, potest reus instare, vt in expensas condemnetur, *c. 1. De dolo & contumacia in 6.* imò in omnia damna, *l. Sancimus Cod. De iudicijs.* Nec citabitur vlteriùs reus ad eius petitionem, nisi cauerit de veniendo & comparendo, *d. c. 1. in 6.* Vel petere potest, vt, actore legitimè citato & non comparente, ad probationem admittatur, & cognitâ negotij qualitate sententia feratur, etiam lite nondum contestatâ, *c. Caussam sup. De dolo & contumacia.* Secus atque in reo contumaci, in quo ad sententiam non deuenitur, nisi lite contestatâ: idque propter contumaciam actoris, quæ maior est, quàm rei, receptū est, *Glossa in d. c. Caussam*: nam actor agere non tenetur, *toto tit. Cod. Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur*; reus verò citatus necessariò comparere debet, *c. Veniens inf. De accusat.* Quòd si de negotij qualitate commodè constare non posit, reus à iudicij instantia & obseruatione relaxabitur, eique actor absens in expensas frustrà factas condemnabitur, *d. c. 1. De dolo & contumacia in 6.*

TIT.

TITVLVS XVI.

Vt lite pendente nihil innouetur.

1. *Regula, Lite pendente nihil innouandum esse.*
2. *Lis pendere quando dicatur.*

NE quis existimet, regulariter aliquid posse pendente lite innouari, quo status caussæ pendentis immutetur in alterius præiudicium, quia suprà dictum est, actorem ob rei absentis contumaciam posse mitti in possessionem bonorum: ideo hîc subijcitur regula generalis in contrarium, nempe quòd lite pendente nihil sit innouandum, quo vel actoris vel rei persona, vel eorum conditiō, aut litis pendentis qualitas statusve aliquo modo immutetur in præiudicium alterutrius: adeò vt lite pendente ne quidem Principi vel summo Pontifici supplicare liceat, sed rescripta, lite pendente impetrata, non facientia litis pendentis mentionem, tanquam subreptitia, viribus destituantur, *c. 1. & fin. h. tit.* quia præsumitur Princeps aut summus Pont. non fuisse concessurus, si intellexisset litem super ea re pendere, *c. Super litteris sup. De rescriptis.* Hinc etiam actionum & rerum litigiosarum alienatio, pendente lite quouis titulo facta, est prohibita, & ipso iure irrita, *c. 3. & 4. h. t.* Imò is, qui recepit, non tantùm cogitur eam rem confestim alienanti reddere, sed etiam pretium amittit ac tantumdem fisco præstat, si sciens rem litigiosam emerit, seu per aliam speciem contractus receperit: sin ignarus, pretium eiusdem vel veram ęstimationem, vbi pretij datio non fuit, vnà cum alia tertia parte eiusdem ab alienante recuperabit. Et, si res, pendente lite alienata, recuperari non posit, debet is, qui alienauit, aliam ęquiualentem in eius locum surrogare, *c. 3. & 4. h. t.* 1

Lis autem pendere dicitur, non tantùm, quando est contestata, sed simulatque reus ab actore in ius vocatus est, additâ & clarè expressâ causâ, ob quam vocatur, *Clement. 2. h. tit.* Litigiosa verò res dicitur, de cuius dominio caussa mouetur inter possessorem & petitorem iudiciariâ conuentione, *l. 1. iuncta Auth. Litigiosa Cod. De litigiosis.* Et ideo controuersia super possessione non facit rem litigiosam, Glossa *in c. 1. inf. De confirmat. vtili vel inut.* Accusatus igitur de adulterio, ob quod agitur ad diuortium, id est ad separationem thori, non debet pendente lite ab vxore separari, seu priuari possessione coniugali, *c. 2 h. t.* quia litis pendentia non suspendit exercitium matrimonij, Panormit. *in c. 2. n. 4. inf. Qui filij sint legitimi.* 2

Similiter si ex duobus litigantibus super electione, de se in discordia facta, alter decedat, vel renuntiet, vel à prosecutione caussæ excludatur, ad nouam electionem, ante litem super electione alterius finitam, procedi non potest, *c. 1. eod. in 6.* Pari modo, altero ex litigantibus super beneficio Ecclesiastico cedente, vel decedente, non potest, ante finitam litem cum superstite, beneficium alteri conferri, vel ad illud alius eligi aut præsentari. Irritumque ipso iure habetur, si quid secus factum fuerit, *c. 2. eod. in 6. Clement. 1. versic. si vero eod. tit.*

TITVLVS XVII.

De Sequestratione.

1. *Sequester quis & vnde dicatur.*
2. *Sequestrum à Deposito in quibus differat.*
3. *Sequestratio duplex, Voluntaria & Necessaria.*
4. *Et hæc fit dupliciter: vel ex officio Iudicis.*
5. *Vel ad petitionem partis; quæ regulariter prohibita.*
6. *Certis tamen casibus permissa.*
7. *Potissimùm vbi subest periculum dilapidationis vel interitus rei.*
8. *Euitari sequestrationem per idoneam vel etiam iuratoriam cautionem.*
9. *Aduersus sequestrum datur actio depositi sequestraria.*

ADeò lite pendente nihil est innouandum, vt etiam sequestratio rei, de qua inter aliquos contenditur, prohibita sit lite pendente, *l. vnica Cod. De sequestrat. pecuniæ prohibita, c. 1. versic. Cælestinus Papa h. t. c. 1. sup. Vt lite pendente &c.* Franc. Curtius *in Tract. de Sequestris n. 6.*

1 Sequester dicitur is, apud quem plures, nempe actor & reus, eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt, *l. Sequester D. De verb. significat.* & dicitur ab eo, quod occurrenti aut quasi sequenti eos, qui contendunt, res committatur.

2 In eo differt inter cætera Sequestrum à Deposito, quòd non modò plures, sed etiam vnus apud depositarium, deponere possint: apud sequestrum non nisi plures, *l. Licet deponere 17. D. depositi.* Secundò, res, de quibus nulla est controuersia, & custodiæ tantùm caussâ, deponuntur: sequestrantur autem res, de quibus est controuersia, *d. l. Licet deponere.* Tertiò, qui rem communem deponunt, singuli pro parte sua deponere censentur: qui verò apud sequestrum rem litigiosam deponunt,

nunt, singuli in solidum deponunt. Quartò, qui deponit simpliciter, proprietatem & possessionem retinet: qui apud sequestrum communi consensu deponunt, possessionem amittunt, nisi auctoritate Iudicis res sequestretur, inuito possessore, *l.* 3. *D. De acquir. possess.* aut inter eos expressè actum probetur, quòd tantùm custodiæ caussâ res apud sequestrum deposita sit, *d.l. Licet, l. Interesse* 39 *D. De acquir. possess.*

Sequestratio est duplex, Voluntaria & Necessaria. Voluntaria est, quæ fit consensu vtriusque partis: & hæc semper est permissa, *l. Si soluturus D. De solutionibus*: in eaque transfertur possessio in sequestrum, *d. l. Interesse D. De acquir. possess.* 3

Necessaria fit per Iudicem, partibus etiam inuitis: idque dupliciter; primò ex officio, vt quando vterque litigantium contendit se rem possidere, & periculum est, ne ad manus veniant: nam tum Iudex ex officio rem litigiosam sequestrare potest. Et hæc quoque sequestratio est permissa. * Secundò, fit ad petitionem vnius partis, alterâ contradicente: vt si actor petat sequestrari rem litigiosam, contradicente reo. Et hæc regulariter lite pendente ante sententiam de vtroque iure est prohibita: quia non oportet iudicium ab executione inchoare, nec possessorem, durante lite, commodo suæ possessionis priuare, *c.* 2. *iunctâ* Glos. *in V. sequestrari h. t. & ibid. latißimè* Panormit. ne ex rescripto quidem Imperiali, *d. c.* 2. *& ibi* Panorm. *n.* 5. 4 5

Dixi, regulariter esse prohibitam; quia multis casibus est permissa: quorum quatuor enumerat Glossa *in d. l.* 1. *Cod. De prohibita pecunia sequestrat.* vndecim verò *in d. c.* 2. *in V. sequestrari*; sedecim autem Abbas *ibid. n.* 7. viginti octo Iacobus Sahagum *in Repetit. d. c.* 2. Idque non solùm in profanarum rerum, sed etiam spiritualium seu beneficiorum Ecclesiasticorum controuersijs. Ita enim, si super beneficio contra possessorem, qui triennio non possedit, in petitorio vel possessorio lata & promulgata sit in Curia Romana vna sententia definitiua, debet Ordinarius loci beneficium vnà cum fructibus sequestrare, *Clement. vnica h. t.* vbi statuuntur pœnæ in eos, qui sequestrationem huiusmodi impediunt, vel fructus sequestratos occupant. Dixi, contra possessorē; quia si lata sit pro possessore, deneganda esset sequestratio, Glossa *in d. Clement. in V. contra possessorem,* Vestrius *lib.* 7. *cap.* 2. *n.* 6. Si verò præuenerit Iudex Romanæ Curiæ seu superior in decernendo sequestro, inferior ampliùs decernere non poterit, Piasec. 2. *p. cap.* 4. *in fine.* Similiter fructus rei, in cuius possessionem actor ex primo decreto missus est, sequestrari possunt, si eos pro arbitrio suo distrahat & dissipet, *d. c.* 2. *h. t.* Eodemque modo si reus à sententia contra se lata appellabit, possunt fructus possessionis, stante periculo dissipationis, sequestrari, donec caussa appellationis sit terminata, *l. Imperatores* 21 §. *fin.* 6

D. De

D. De appellationibus, c. vlt. h. t. Maranta *6. p. tit. De appellat. n. 88.* Et quidem, si hæc sequestratio petatur, antequam appellatio sit præsentata Iudici ad quem, & per eum recepta, debet fieri per Iudicem à quo; aliàs per Iudicem ad quem, Maranta *d. loco.*

7 Tametsi autem generaliter Iudex ex qualibet caussa, quæ sibi iusta sit visa, possit ex officio apponere sequestrum in omnibus, in quibus ad instantiam partis fieri sequestratio non posset, vt ex Bartol. & alijs tradit Gonzales *in §. 7. proœmiali ad Reg. 8. Cancell. n. 27.* tamen potissimùm permittitur, quando subest timor dilapidationis aut interitus rei, quæ sequestrari petitur: nam eo casu lite pendente res immobilis, vel alia, quæ seruando seruari potest, rectè sequestratur, ne iudicium reddatur elusorium, *contra l. Si Prætor D. De iudicijs*; & ne executio reddatur inanis, *l. Ab executione Cod. Quorum appellat. non recip.* Mobilis verò, quæ ætatem & moram litis non fert, sed tempore fit deterior, aut omninò perire posset, lite pendente, iudicis implorato officio, vendi & pretium loco rei sequestrari potest, Gail. 1. *Obser.* 148. *n. 3.* vbi *n. 4.* subiungit, eas res propriè dici seruando seruari non posse, quæ vltra triennium in sua naturali bonitate conseruari nequeunt, *per Glos. singu-*
8 *larem in l. 1. in vsucapione Cod. Si aduersus vsucapionem*: * & regulariter sequestrationem in casibus permissis euitari posse, si idonea satisdatio præstetur de rebus conseruandis: imò etiam iuratoriâ cautione sequestrum tolli, si modò persona, illam offerens, sit integræ vitæ & probatæ existimationis; secus, si sit suspecta & leuitatis opinionem apud omnes habeat. Suspectum autem quem reddunt tria potisimùm, paupertas, mali mores, & improbitas anteactæ vitæ, Gail. *d. loco n. 7.*

9 Finito autem sequestrationis tempore, vel conditione, sub qua facta est, adueniente, sequester depositi sequestrariâ actione conueniri potest, vt rem sequestratam exhibeat & restituat, *l. Ei apud quem §. 1. D. Depositi.* Quamquam posit etiam sequester, iustâ caussa interueniente, Iudicis auctoritate officium deponere. Quod dum fit, non ei, qui præsens est, res restituenda est, sed Iudicis arbitratu apud ædem aliquam sacram deponi debet, *d. l. Ei apud quem §. fin.*

TITVLVS XVIII.

De Confesśis.

1. *Legitima probatio quotuplex.*
2. *Positionibus hinc inde exhibitis, respondendum per verbum Credit vel Non credit.*

3. *Respon-*

3. *Respondere recusans obstinatè, pro confesso habetur.*
4. *Ex caussa tamen quis respondere non tenetur.*
5. *Confeßio simplex in iudicio & per verbum Credo in quo differat.*
6. *Confeßio extra iudicium non probat.*
7. *Nisi interdum semiplenè.*
8. *Confeßio de alio facta alteri non nocet.*
9. *Confeßio ab ignorante facta non nocet, si in facto erret.*
10. *Hodie confeßio vim probationis potiùs habet, quàm sententiæ.*

HActenus à Tit. De ordine cognitionum actum est de ijs, quæ præter caussam principalem in iudicium incidunt. In ipsa verò caussa principali à lite contestatâ, ad probationes hinc inde procedendum est. Et quidem priùs actor suam intentionem legitimè probare debet, *l. Qui accusare Cod. De edenda*; eâque legitimè probatâ, reus suam exceptionem, si condemnationem euitare velit, *l. Exceptio in fine Cod. De probat.*

Legitima verò probatio fit vel per aduersarij confessionem, vel per testes, vel per instrumenta, vel per iuramenti præstationem. Facillima est, quæ fit per partis aduersæ confessionem, atque ad litium expeditionem promptissima. 1

Inprimis obseruandum hîc est, quòd longæuus vsus in caussis admiserit, vt, lite contestatâ, priusquam deueniatur ad aliquod genus probationis (loco interrogationum, quæ olim de iure veteri Digest. in iure fieri solebant, de quibus in *tit. D. De interrogat in iure faciendis*, v.g. an aduersarius possideret, an pro hærede, an ex testamento, an ab intestato esset hæres, & pro qua parte) tam actor ex suo libello semel exhibito, quàm reus ex sua exceptione, eliceret quasdam positiones, easque, præstito priùs calumniæ iuramento, quod iuramentum Dandorum Practici appellant, suo aduersario in iudicio proponeret, atque ad eas aduersarius, præstito pariter calumniæ iuramento, quod iuramentum Respondendorum vocant Practici, teneretur respondere, *Clement. Sæpe §. quia positiones De verb. signif. iuncto c. Dudum sup. De elect. & c. vnico sup. De litis contestat.* Idque vt plurimùm per verbum Credit, vel Non credit, vel quibusuis alijs, absente aduocato, nisi sit idiota & rusticus, Caluolus *in Praxi §. Positiones conclus.* 2. vt quas aduersarius veras esse fateretur, non teneretur probare, *c. 1. & 2. eod in 6.* 2

Dixi, per verbum Credit vel Non credit; quia responsio per verbum Dubitat seu Dubito non admittitur, nisi fortè positio consistat in facto alieno, ad caussam tamen controuersam faciente: aliàs enim responsio negari posset, *l. fin. in fine D. Pro suo.*

3 Quòd si alter litigatorum, postquam semel comparuit, & litem contestatus est, positionibus aduersarij sui respondere iussus, obstinatè & absque caussa respondere recuset, ea, quæ in positionibus continentur, ipso iure confessus vel inficiatus esse censebitur, prout ei magis damnosum fuerit. *c. 2. eod. in 6.* Gail. 1. *Obser.* 80. *n.* 2. modò tamen id pronuntiet Iudex, Caluolus *d. loco conclus.* 3. *n.* 4. & in pertinaciæ pœnam aduersus eum, tanquam verè confessum vel verè negantem, procedetur, *d. c.* 2.

4 Dixi, obstinatè & absque caussa; quia ex caussa responsionem denegare potest: veluti si positio sit incerta vel dubia (vt enim responsio certa esse debet, ita & positio, cùm vtraque probandi caussâ fiat:) vel si sit manifestè & ex omni parte impertinens, id est non tangens aliquo modo caussam, in libello expressam, aut superflua, idque ijsdem vel æquipollentibus verbis repetita, vel captiosa, cauillosa, seu talis, vt per responsionem, ad eam respondens inducatur in perplexitatem, & in quamcumque partem respondeat, contra se dicat: si item sit calumniosa, impossibilis, obscura, vel alteri positioni contraria, Glossa *in d. c. 2. eod. in 6.* si denique negatiua, scilicet respectu sensus, non autem verborum.

5 Differt verò confessio ea, quæ fit per verbum Credo seu Credit, ab ea, quæ fit simpliciter in iudicio, quòd illa tantùm ad probationem faciat, & aduersarium releuet ab onere probandi, *d. c.* 2. hæc non modò aduersarium ab onere probandi releuet, sed etiam pro iudicato habeatur, *l. vnica Cod. eod.* Nam confessus in iudicio habetur, quasi propriâ sententiâ condemnatus, *l.* 1 *D. eod.* Idque siue ipse dominus confiteatur, siue alius eius nomine, qui speciale ad hoc mandatum habeat, *c.* 3. *h. t.* nam & procuratoris & syndici & oeconomi confessionem domino nocere, constat ex *d. c.* 3.

6 Sed hoc locum habet, quando quis in iudicio coram Iudice confitetur aliquid contra seipsum, sciens quid agat: nam confessio extra iudicium facta, etiam coram testibus, ne quidem releuat aduersarium ab onere probandi, nisi adiecta sit specialiter caussa, cur facta fuerit, *l. Cum de indebito in fine D. De probat.* quia huiusmodi confessio pro indiscreta habetur: atqui in iudicio nemo quid indiscretè & sine magna deliberatione confiteri creditur, vt tradunt *D D. in d. l. vnica Cod. eod.*

7 Sin autem confessio facta fuerit extra iudicium, absente aduersario, adiectâ causâ; si duobus legitimis testibus probari possit, semiplenam tantùm probationem efficiet, vt communiter receptum est in *c. Si cautio inf. De fide instrum.* sin, præsente aduersario, extra iudicium facta fuerit, & duobus testibus probari posit, verius videtur, plenam probationem facere, *arg. l. In exercendis Cod. De fide instrument.* & argumento

mento confessionis in scriptis ritè emissæ, quæ tam plenam & efficacem probationem facit, vt non nisi euidentissimis probationibus, habitis in scriptis, reprobari possit, *d. l. Cum de indebito.*

Dixi, contra seipsum; quia confessio vnius alteri non nocet, *c.* 1. *h. t.* 8
Et ideo si quis in iudicio confiteatur, se crimen aliquod perpetrasse cum socijs, quos fortè nominat, ex eius confessione non possunt socij condemnari, *d. c.* 1. Imò prohibet lex, ne Iudex de proprio crimine confitentem super aliena conscientia interroget, *l. vlt. in fine Cod. De accusat. can. Nemini* XV. *q.* 3. ita scilicet, vt ex alterius confessione alteri pœnam infligat: nam ex socij confessione oritur suspicio quædam contra socium, *d. c.* 1. *in fine.*

Dixi, sciens quid agat; nam si ignorans aliquid confiteatur, si qui- 9
dem in facto erret, illud vsque ad sententiam reuocare potest, & de contrario docere, *c. vlt. h. t.* quia qui errat, non fatetur: nisi ius ignoret, *l.* 2. *D. eod.* Cùm enim omnes scire debeant leges, *l. leges sacratissimæ Cod. De L L.* error iuris latam culpam continet, ac proinde non excusat, sed pœnam meretur.

Vt autem confessio in iudicio facta confitenti præiudicet, plura alia requiruntur, de quibus & eorum explicatione videatur Glossa *in d. c. vlt. h. t.*

Etsi verò ex eo, quòd in iudicio confessus habeatur pro iudicato, *l.* 10
vnica Cod. eod. in eumque, tanquam propriâ sententiâ damnatum, nullæ ampliùs videantur esse partes Iudicis in cognoscendo vel iudicando, *iuxta l. Post rem D. De re iudicata*, sed duntaxat in exequendo & præcipiendo, vt quod in iudicio confessus est, intra legitima tempora sibi præscripta præstet, *l. Si debitori D. De iudicijs* (quod communiter admittitur, quando Iudex de plano & sine forma iudicij cognoscit, non etiam quando ordine iudiciario proceditur, quia tum sententiam ferre oporteat, & potissimùm in criminalibus, in quibus quia ordo iudiciarius, qui maximè in sententia vertitur, exactè seruandus est, ob rei magnitudinem & vitæ hominis periculum, opus est sententiâ, *l. Si confessus D. De custodia reorum*:) nihilominus hodie receptius est, vt talis confessio vim probationis potiùs habeat, quàm sententiæ, ac proinde semper sententiâ opus sit. Wesenb. *D. ad h. t. n.* 8.

Denique statuit Paulus IV. & Pius V. vt confessi crimen carcerati non relaxentur, nisi parito iudicato, nec sufficiat cautio, etiamsi pecuniariâ tantùm pœnâ damnentur, positque Iudex exequi pœnam, non obstante appellatione aut inhibitione, prout refert Zyp. *De iure Pontif. nouo lib.* 2. *h. t.*

TITVLVS XIX.

De Probationibus.

§. I. Quid sit Probatio.

1. *Probare & Probatio quid.*
2. *Quæ iuris sunt, probari non debent.*
3. *Notoria non indigent quoque probatione.*

NOn semper reus admittit positiones actoris, tanquam veras, sed ad quasdam respondet negatiuè & per verbum Non credo, ideoque has actor probare debet, *l. Actor Cod. h. t.* aliàs enim, a ctore non probante, reus absoluitur, *d. l. Actor, l. Qui accusare Cod. De edendo & ibi DD. præsertim* Alciat. ac proinde post Tit. De confessis rectè subijcitur hic Tit. in quo agitur de probationibus in genere, priusquam de singulis probationum modis, qui varij sunt, agatur.

1 Omissis autem varijs acceptionibus verbi Probare, hîc idem significat, quòd Iudici fidem facere de facto aliquo dubio, de quo in iudicio est controuersia, *l. 50. D. eod.* Et Probatio non est aliud, quàm Iudici rei dubiæ, apud eum controuersæ, per legitimos modos facta ostensio. Dico, Iudici; quia probatio fit non ad instruendum aduersarium, sed ipsum Iudicem, *c. Ex litteris* in verbis, *ad cognitionem Iudicis instruendam h. t.*

2 Dixi, de facto aliquo; quia quæ sunt iuris probari non debent, quãdoquidem Iudici nota sint vel esse debeant, & secundũ leges, ex quibus caussæ decisio pendet, iudicare eum oporteat, licet eæ à litigatoribus non allegentur, *l vnica C. Vt quæ desunt aduocatis partium Iudex suppleat:* nisi ius ipsum negetur, *l. 5. D. h. t.* At verò ea, quæ sunt facti, Iudici sunt ignota, nisi illi probentur, *arg. c. 1. De constitut. in 6.*

3 Addidi, dubio; quia notoria non indigent probatione, *c. Euidentia inf. De accusationib. can. De manifesta 2. q. 1. vbi videatur quædam distinctio:* & notorium non probari sed potiùs allegari debet, *secundum DD. in Rubr. h. t.* Item allegatio notorij probatio probata dici solet: illudque attendere potest Iudex, etiamsi non allegetur à parte; nec illud inficit partis negatio nec etiam reddit dubium, *c. Super eo inf. De testib. cogendis.*

§. 2. De

§. II. De diuisione Probationis.

1. *Probatio alia est Artificialis, alia Inartificialis.*
2. *Item alia Plena, alia Semiplena.*
3.4. *Exempla vtriusque.*
5. *Item alia Iudicialis, alia Extraiudicialis.*

PRobatio, secundum Aristotelem & Ciceronem, diuiditur in Artificialem & Inartificialem. Artificialis est, quæ ex ipsa caussa argumentis & indicijs trahitur. Inartificialis est, quæ extra caussam accipitur, vel à legibus, vel à testibus, vel tabulis, vel confessione, vel iuramento, vel alijs similibus, *DD. in l. Admonendi D. De iureiurando.* 1

Secundum Iurisconsultos verò, spectantes in primis effectum & vim, quam probatio habet in iudicijs, diuiditur in Plenam & Semiplenam. Plena dicitur, quæ plenam fidem Iudici facit de re, qua de agitur: ita vt secundum eam ferre sententiam & controuersiam definire possit, nullo alio vlteriùs requisito; ideoque qui taliter probauit, non potest amplius compelli super ita probato ad iuramentum, *c. 2. h. t.* Et pro hac specie plerumque in iure nostro sumitur nomen Probationis, Glossa *in Clement. Constitutionem De elect.* Alioquin suâ generali significatione etiam præsumptionem denotat. 2

Huiusmodi est probatio, quæ fit per duos vel plures testes, omni exceptione maiores, id est quorum fides nulla ex legitima caussa eleuari potest, & qui communi hominum opinione reputantur boni viri, *c. 2. & 3. hoc tit.* Et regulariter ad plenam fidem faciendam in qualibet caussa duo tales sufficiunt, *l. Vbi numerus D. De testibus, cap. In omni 4. cap. Licet 23. inf. De testibus.* 3

Dico, regulariter; nam pluribus in casibus requiritur maior numerus: vt de iure ciuili ad testamentum septem, ad codicillos & donationem caussâ mortis, & quamlibet vltimam voluntatem, à testamento distinctam, quinque, & sic de similibus. Sic de iure Canonico testes contra Episcopum requiruntur septuaginta duo; contra Presbyterum XLIV. contra Diaconum XXVII. contra Subdiaconum, Acolytum, Exorcistam, Lectorem, Ostiarium septem; contra Clericum tres; non notati aliquâ infamia, *can. Præsul, & can. Placuit 2. q. 4.* Similiter plena probatio est, quæ fit per instrumenta publica. Nam testes & instrumenta indubitatæ probationis appellantur, *l. Emancipatione Cod. De fide instrument. & D D. in l. fin. Cod. De probationib.*

Interdum etiam, quæ fit per priuata: nam priuata scriptura, signa, & sigilla, aduersus eum, qui scripsit, signauit vel sigillauit, plenam fidem faciunt, *l. Publica* §. *vlt. D. Depositi*; licet pro eo nullam fidem habeãt, *l. Exemplo l. Non epistolis Cod. h. t.* Insuper illa, quæ fit per confessionem partis in iure, id est in loco iudicij, seu vbi ius dicitur, *l. 1. D. De confessis*, (quamquam confessio non tam sit probatio, quàm releuamen ab onere probandi, *D D. in c. 1. sup. eod.*) vel per iuramentum, quod ab altero litigatorum defertur alteri, *l. 1 & 2. D. De iureiurando:* quamquam iuramentum quoque potiùs releuet ab onere probandi, quàm probet; sic de similibus.

4 Semiplena probatio, quæ etiam imperfecta dici potest, est, quæ Iudici facit quidem aliquam, non tamen plenam fidem, id est non tantam, vt ex ea iure moueri posit ad ferendam pro hac vel illa parte sententiam, sed opinionem tantùm ingerit. Talis est, quæ fit per vnũ testem, omni exceptione maiorem, *l. Iurisiurandi Cod. De testibus.* Secundò, talis est in caussis ciuilibus, quæ ex fama cõstanti producitur, vnius tamen testis, de veritate deponentis, testimonio confirmata, Glossa & D D. *in c. Veniens inf. De testibus.* Aliàs fama inconstans non probat, sed tantùm coniecturam facit: sæpè enim fallax est rumor, *l. vlt. D. De hered. instituen.* Tertiò, quæ ex comparatione litterarum elicitur: nam talis comparatio firmam probationem non facit, eo quòd scriptura, ætatis, valetudinis, calami, atramenti, vel chartæ vitio mutetur, nec eandem semper retineat similitudinem.

Hinc patet, probationum semiplenarum quasdam esse maiores, quasdam minores: nam probatio, quæ fit per vnum testem, omni exceptione maiorem, & per aliqua indicia, quæ tamen ad plenam fidem faciendam non sufficiunt, maior est, quàm quæ fit per vnicum testem tantùm.

5 Aliter diuidi potest probatio in Iudicialem, quæ scilicet fit in iudicio, post litem contestatam, & in Extraiudicialem, quæ fit extra litem: qualis est, quæ fit ad perpetuam rei memoriam, *c. fin.* §. *1. sup. Vt lite non contestatâ &c.*

§. III. Cui incumbat onus probandi.

1. *Quisque fundamentum intentionis suæ probare debet.*
2.4. *Etiam negatiuum certis casibus.*
3. *Satisfit obiectioni.*
5. *In duplicibus vterque, actor & reus, probare debet.*
6. *Reus actori propria instrumenta edere non tenetur.*
7. *Probato delicto, rei probatio contraria non admittitur.*

Hac de

HAc de re duæ traduntur regulæ. Prima, quòd vnusquisque debeat probare fundamentum suæ intentionis, siue sit affirmatiuum, siue negatiuum: ideoque actor probare debet suam petitionem ac libellum, atque omne id, per quod petitionem & libellum sustinet seu defendit; & vicissim reus probare debet suam exceptionem, *c. 1. 2. c. In præsentia* 8. *c. Ad nostram* 12. *h. tit.* quia excipiendo fit actor, *l. 1. D. De except.* & agendo ipso facto suscipit in se onus probandi, *l. fin. Cod. eod.* Pacianus *De probat. 1. c. 7.* siue neget siue affirmet, de quo idem auctor *lib. 1. cap.* 57. 1

Dixi, siue sit affirmatiuum siue negatiuum, id est siue verbis negantibus concipiatur: quia licet regulariter neganti non incumbat probatio, *l. Ei incumbit D. eod. l. Actor Cod. eod.* tamen id fallit quibusdam casibus. Primò, quādo quis fundat intentionem suam in negatiua, siue agendo siue excipiendo, siue sit negatiua iuris, siue facti, aut qualitatis, *iuxta Glos. in l. 2 D. eod.* Latè Mascar. *De probat. concl.* 1092. *n.* 1. 2

Nec obstat, quòd dicitur, per rerum naturam factum negantis nullam esse probationem, *d. l. Actor*; ea ratione, quòd non entis, vt dicitur, nullæ sint qualitates, *l. Eius qui D. Si certum petatur*: quia id obtinet in negatiua vaga, puta indeterminata, indefinita, absoluta & simplici, quæ sine determinatione seu coarctatione loci, temporis, vel alterius circumstantiæ proponitur; talis enim negatiua nec directè nec indirectè probari potest (vt si quis neget, se in ius vocatum, se contraxisse, aduersarij procuratorem non habere mandatum:) adeò vt testis deponens super negatiua sit suspectus de falso, *DD. in c. Cum Ecclesia 3. sup. De caussa possess. &c.* Gail 1. *Obser.* 64. magisque credatur duobus affirmantibus, quàm mille negantibus, Mascar. *d. loco n.* 7. Non autem obtinet, quādo quis in negatiua se fundat, vel allegat eam, tacitè vel expressè aliquid asserendo, quia tum eam probare debet, *l. Optimam Cod. De contrah. & commit. stipulat. l. In illa, vbi* Bart. *& DD. D. De verb. obligat.* Surd. *Decis.* 316. *n.* 14. Hinc petens contractum declarari nullū, tanquam à minore celebratum, tenetur ætatem probare: & qui dicit institutionem non esse legitimam ob vitium vel defectum, vel objicit electo aliquem defectum, grauatur onere probandi, Surdus *Decis.* 104. *n.* 21. Similiter si reus, conuentus de indebito sibi soluto, neget se quidquam accepisse indebitum, & actor testibus vel instrumentis (non tamen iurisiurandi delatione, iuxta *l. Eum qui D. De iureiurando*) probauerit solutionem, reo incumbit probare, quòd pecuniam debitam acceperit, *l. Cum de indebito & ibi Glos & DD. D. eod.* 3

Secundò, negatiuam probare debet, qui sponte eius probationem in se suscepit, *c. 1. sup. De restitut. spoliat. l. Circa D. h. t.* Pacian. *d. lib. 1. cap. 7. n. 45. & seqq. & cap.* 69. Hoc tamen casu, si in probatione defecerit, 4

fecerit, nihilominus venit absoluendus, actore non probante, ex communi regula, Actore non probante reus absoluitur, Bart. *& alij in d. l. Circa D. h. t.*

5 Altera regula est, quòd in iudicio communi diuidundo, familiæ erciscundæ & finium regundorum, atque in interdicto retinendæ possessionis vterque probare debeat, quia vterque est actor & reus, *c.* 3. *& c. Licet h. t.* Et ideo Iustinianus prædicta iudicia vocat duplicia, §. *duplicia Institut. De interdictis*: v. g. in iudicijs finium regundarum vterque contendit se fines suos tantùm occupare: in interdicto retinendæ possessionis vterque contendit se possidere. Itaque in his iudicijs is obtinebit, qui probabit suam intentionem, altero non probante. Quòd si probet vterque, iudicis erit, videre, vter melius probauerit, vtrius testes sint magis idonei; vel, si agatur de possessione, vter probauerit antiquiorem vel iustiorem titulum, *d. c. Licet hoc tit.* Sin æquè probauerit vterque, pro possessore iudicandum erit, *c. Ex litteris* 3. *h. t.* tum quia in pari caussa potior debeat esse conditio possidentis, *l. In pari D. De reg. iuris*; tum quia promptiora sint iura ad absoluendum, quàm ad condemnandum, *d. c. Ex litteris* §. *quod si ambarum.*

6 Quæritur, an, si actor laboret in probatione suæ intentionis, reus compelli possit ad exhibenda propria instrumenta, si fortè ex illis putet actor posse se probare intentionem suam? Respondet Pont. *in c.* 1. *h. t.* quòd non: quia, vt dicitur *in l. Nimis graue Cod. De testib.* actor adferre debet probationes suæ intentionis, non eas ab aduersario petere, qui, actore non probante, absoluendus est, licet ex parte sua nihil præstiterit, *l. Qui accusare Cod. De edendo.*

Dixi, propria; quia aliud dicendum, si sint communia actori & reo: veluti si sit testamentum, quo vtrique aliquid sit legatum vel aliter relictum; aut instrumentum contractus, qui vtrumque concernat; vel si sint publica instrumenta: tunc enim, si ea habeat reus, cogi potest ad exhibenda, *l. Is apud quem Cod. De edendo.*

7 Quæritur secundò, an, si probetur plenè, reum deliquisse, reus autem probare velit, se non deliquisse, audiri is debeat? Respondet Pont. *in c. Ad nostram* 12. *h. t.* negatiuè. Quòd videtur intelligendum, quando vult probare talem negatiuam, seque purgare per suum iuramentum, & aliorum compurgatorum, iurantium solùm de credulitate, *iuxta c. Quoties* §. *porro inf. De purgat can.* vel per testes, de credulitate deponentes. Alioquin si vellet probare talem negatiuam indirectè per testes, de veritate deponentes, audiendus esset, iuxta Abbatem *in d. c. n.* 5. *per c. Ex tenore inf. De testib.* vt si quis probet aliquem homicidium tali die commisisse, potest contrarium indirectè probare, probando se toto eo die in alio fuisse loco.

§ 4. Quando

§. IV. Quando facienda sit probatio.

1. *Iudicialis facienda post litem contestatam.*
2. *Atque absoluenda intra certa dilationum tempora.*
3. *Post quartam productionem non admittitur vlterior.*
4. *Fieri potest tam extra, quàm in iudicio.*
5. *Extraiudicialis fit etiam ante litem contestatam.*

IVdicialis, de qua agimus, facienda est post litem contestatam, quia 1
tum demùm dicitur cœptum iudicium, nec scitur antè, an reus sit negaturus, an confessurus id, quod intenditur, quia id fit per litis contestationem, *l. 1. Cod. De litis contestat.* ac proinde sciri antea nequit, quid probandum sit, vel non. Tum verò facienda est, iudice, cui fieri debet, eam per sententiam interlocutoriam decernente, exceptâ probatione exceptionum dilatoriarum, quæ vt regulariter ante litem contestatam, tanquam litis ingressum impedientes, proponuntur, ita etiam statim in initio regulariter probari debent.

Soletque Iudex sub certis dilationibus probationem decernere, & 2
intra illas facienda atque absoluenda est, secundum ea, quæ antè de dilationibus diximus. Quamquã hoc non vsque adeò obseruetur; sufficiatque hodie litigatorem exhibuisse articulos & nominasse testes ad iuramentum & examen, cùm reliqua non sint in eius potestate: ac proinde nec illi imputandum, sed potiùs Iudici, si intra præstitutum terminum non absoluatur, Panormit. teste: secundum quem potest etiam absque termino in iudicijs probatio fieri & recipi, quando nullus præscribitur, intra quem fiat.

Post quartã tamen productionem testium aut publicata testimonia 3
non est admittenda probatio, *Auth. Qui semel Cod. h. t.* vt nec post conclusionem in caussa: * nisi in criminalibus, ad innocentiam rei probandam; quo casu etiam post sententiam & rem iudicatam recipi debet.

Cæterùm fieri probatio potest tam in loco iudicij, quàm extra, vbi- 4
cumque Iudex, qui examinationi præest, sederit. Debet tamen Iudex ad egregias personas & feminas mittere notarium, qui inibi eas examinet, *l. Ad personas, vbi D D. D. De iureiurando.*

Extraiudicialis verò probatio, vt illa, quæ fit ad perpetuam rei me- 5
moriam, vel per modum simplicis inquisitionis, aut vbi ex conuentione partium citra solemnem ordinem litigatores procedunt, fieri potest, nullâ exspectatâ litis contestatione; imò ante libellum exhibitum. Videatur Wesenb. *ad tit. D. De probat. n. 9.*

§. V. Qualis debeat esse probatio, & quis sit finis eius atque effectus.

1. *Debet esse clara & certa.*
2. *Finis est, fidem iudici facere.*
3. *Effectus, secundum eam ferre sententiam.*
4. *Et quidem in pari pro reo vel qui melius probauerit.*
5. *Actor ex nouis probationibus redintegrare instantiam potest.*

1 IN primis debet esse clara & certa probatio, *c. In præsentia* 8. *& ibi DD. h. t.* & quidem in criminalibus, præsertim capitalibus, propter maximum præiudicium, luce meridianâ clarior, *l. vlt. Cod eod. can. Sciat* 2. *q.* 8. satius enim est nocentis facinus impunitum relinquere, quàm innocentem condemnare, *l.* 5. *in princ. D. De pœnis.* Sed nec probatio generis in quæstione speciei, nisi etiam in specie fiat, sufficit, *c. Constitutus* 6. *inf. De religiosis domibus.* Et ideo probatio soluti tributi non sufficit ad probandum quem esse suum subditum: quia tributi præstatio aliud designare potest, quàm subiectionem, *c. Recepimus* 8. *inf. De priuilegijs, c. Præterea* 8. *& c. Quanto* 16. *inf. De censibus:* quia non probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse, *c. Tua inf. De sponsalibus, l. Neque natales Cod. De probat.* Neque enim omnes, qui subsunt Romanæ Ecclesiæ, ei annuatim aliquem censum soluunt: nec omnes, qui censum annuatim soluunt, ideo à iurisdictione Ordinarij exempti sunt, *d. c. Recepimus inf. De priuil.* quia possunt eum soluere ratione protectionis, vt ibidem dicitur, & in *c. Ex parte* 18. *eod. tit.*

2 Finis autem probationis est, fidem iudici facere, *l. Quingenta* 12. *D. h. t.*

3 Effectus verò, quòd secundum eam, si sufficiens fuerit, Iudex pronuntiare debeat sententiam, *l. Argentarius* 10. §. *fin. & ibi DD. D. De edendo, l.* 2. 5. 9. *Cod. De rei vindicat.* Alioquin, tanquam litem faciens suam, in id, quod litigatoris interest, condemnabitur, *d. l.* 10. *in fine.* *

4 Quòd si pares fuerint probationes actoris & rei, pro reo, tamquam fauorabiliori, pronuntiabitur, *c. Ex litteris* 3. *h. t. l.* 125. *D. De reg. iuris, l.* 5. 32. *&* 42. *D. De pœnis.* Aliàs pro eo, qui intentionem suam melius & magis sufficienter probauerit, *c. Licet* §. *ex præmissis h. t.*

Nec obstat, quòd probationes dicantur esse arbitrariæ, & ab arbitrio iudicis pendere, *l.* 3. §. *tu magis scire D. De testib.* quia nihilominus Iudex eas probationes, quas leges pro integris & plenis habent, sequi & pro integris habere debet, ne ius commune partibus inuertat, *per d. l.* 10. §. *fin.* in verbo, *de iudice queri, & ibi DD.* Nam secundum allegata &

ta,& probata Iudicem iudicare oportet, nō secundum scientiam suam, *l. Illicitas §. veritas D. De officio Præsidis, & ibi DD.*

Sed cùm actore non probante reus sit absoluendus ab instantia, *l. 4. Cod. De edendo*, *l. 2. & 23. Cod. h. t. & l. 9. Cod. De except.* quæritur, an actor ex nouis probationibus eam redintegrare valeat? Dicendum posse, dummodò reus ob defectum probationum, non etiam ex contraria probatione, aut purgatione, ab instantia sit absolutus, *d. l. 10. §. 3. D. De edendo.* 5

Denique plena probatio releuat actorem ab onere iuramenti præstandi, *c. 2. h. t.*

TITVLVS XX.

De Testibus & attestationibus.

§. I. Quis dicatur Testis, & qualis esse debeat.

1. *Modus hic probandi in omnibus iudicijs locum habet.*
2. *Testis quis dicatur.*
3. *Testes debent esse idonei.*

INter modos negata ab aduersario probandi frequentissimus est, qui fit per testes, multoque efficacior ac dignior, quàm qui fit per instrumenta, cùm etiam falsitas instrumenti vel quod deest instrumento, per testes probari possit, *c. Cum Ioannes inf. De fide instrument.* Innoc. & alij *in c. Cum P. tabellio eod. tit.* & ideo post probationes in genere videndum primo loco de testibus & attestationibus.

Modus hic probandi frequentissimus, vt dixi, in omnibus omninò iudicijs locum habere potest, tam criminalibus, quàm ciuilibus, *c. In omni 4. c. Super eo 13. & alijs h. t.* tam Ecclesiasticis & spiritualibus, quàm profanis, *c. Cum mutuis 12. c. In caussis 15. h. tit.* tam in prima, quàm in secunda instantia, *c. Fraternitatis 17 eod.* 1

Dicitur autem Testis is, qui ad fidem alicuius rei faciendam accersitur. Et Testes antiquitus Superstites dicebantur, quia super caussæ statu proferebantur. Vnde Plautus: *Mihi licet quiduis loqui, nemo adest superstes.* Nunc verò, ablatâ priori parte nominis, Testes vocantur: & horum assertio dicitur Testimonium. 2

Vt autem probent testes, debent esse idonei & fide digni, seu, vt dicitur, omni exceptione maiores, *c. 1. h. t. can. Placuit 1 v. q. 2. l. Optimam Cod. De contrah. & commit. stipulat.* qualis olim antiquo verbo 3

Legis XII. Tabb. assidui vel classei vocabantur, Wesenb. *ad D. h. tit. n.* 2. Tales verò censentur, quicumque à Canonibus vel legibus approbantur, seu à testimonio dicendo non arcentur, *l.* 1. *D. eod.*

§. II. Quinam à testimonio arceantur.

1. *Quidam prohibentur generaliter ob ætatem & infirmitatem iudicij.*
2. 3. *Pubes de ijs, quæ impubes vidit, testificari potest.*
4. *Prohibentur & generaliter damnati iudicio publico.*
5. *Surdus de auditu, cæcus de visu testificari nequit.*
6. *Quidam prohibentur in certis caussis, pro vel contra certas personas.*
7. *Nemo idoneus testis in propria est caussa.*
8. *Idonei non sunt domestici, familiares, consanguinei &c.*
9. *Exceptâ caussâ matrimoniali.*
10. *Qui dicantur testes domestici.*
11. 12. 13. 14. *Qui inter domesticos numerentur.*
15. 16. *Idonei testes non sunt infames.*
17. *Non etiam hæretici, Iudæi & pagani.*
18. *Non inimici capitales.*
19. *Non iudex, aduocatus &c. in caussa, cui patrocinatus est.*
20. *Non mulier in testamento.*
21. *Ne quidem in testamento ad piam caussam.*
22. *In codicillis potest esse testis.*
23. *Vt & in alijs caussis, etiam criminalibus, de iure ciuili.*
24. *Laicus contra Clericum quatenus testificari possit.*
25. *Monachi & Religiosi non remouentur à testimonio.*
26. *Minor* 20. *annis in criminalibus remouetur.*
27. *Quid circa qualitatem testium moribus obtineat.*

CVm edictum de testibus sit prohibitorium, fit, vt quicumque à Canonibus vel legibus expresè non prohibentur, ad testimonium ferendum admitti debeant, *l.* 1. *D. eod.* Ideo dispiciendum, quinam prohibeantur, vt, ijs cognitis, appareat, qui admittantur.

1 Qui prohibentur, alij generaliter testimonium ferre vetantur. Et in primis, ob defectum vel infirmitatem iudicij, tam in criminalibus quàm in ciuilibus, prohibentur furiosi, non habentes lucida interualla, mente capti, & pupilli, *c.* 1. *h. t. l.* 2. & 3. §. *lege Iulia D. eod.* quia iuramentum, sine quo testi non creditur, præstare nequeunt, *l.* 4. *D.*

De in

De in litem iurando. Excipitur tamen, respectu pupilli, crimen læsæ Maiestatis, quia in eo, quod grauius est, torqueri etiam potest, & in ea caussa omnium æqua conditio est, *l. Nullus* 4. *Cod. Ad Leg. Iul. Maiestatis.*

Verius etiam est, pupillum, maiorem factum, rectè testimoniũ perhibere de ijs, quæ in pupillari ætate viderit, dummodò fuerit pubertati proximus, quando res, de qua perhibet testimonium, gesta fuit: quia non prohibetur, ergò admittitur, *per d. l.* 1. *D. eod.* Sic seruus factus liber, de eo dicere testimonium potest, quod in seruitute existens vidit, *l. Notionem* 99. *in fine D. De verb. signific.* 2

Nec obstat, quòd pupillus nihil scire aut videre; sed omnia ignorare dicatur, *l. vlt. D. De iuris & facti ignorantia, & similibus*; quia hoc intelligitur quoad sui præiudicium, vt scilicet nihil scire videatur, quando ex scientia damnum aliquod ad ipsum perueniret. 3

Secundò, generaliter prohibentur damnati iudicio publico, & à Principe non restituti: item qui in vinculis custodiave publica fuerunt, iudicio publico rei: item qui cum bestijs vt depugnarent, se locauerunt: & alij, de quibus in *d. l.* 3. §. *lege Iulia.* Præterea serui, quia pro nullis habentur, *l. Quod attinet* 32. *D. D. reg. iuris.* 4

Surdus quoque de auditu, cæcus de visu testis esse non potest. Cæcitas tamen superueniens non impedit, quo minùs testificetur de ijs, quæ gesta sunt, antequam fieret cæcus: quandoquidem etiam iudicantis officio fungi possit, si illud videns susceperit, *l. Cæcus D. De iudicijs.* De eo quoque, quod gestum est, postquam cæcitas superuenit, si vocem eorum, qui quid fecisse contraxisséve dicuntur, nouerit, perhibere testimonium potest. 5

Alij prohibentur ferre testimonium pro certis vel contra certas personas, vel in certis caussis dumtaxat. * Et in primis nullus est idoneus testis in re sua aut propria caussa, *l. Nullus* 10. *D. eod.* Propria autem caussa dicitur, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet, *l.* 1 §. *in propria D. Quando appellandum sit.* Hinc hæres institutus in testamento testis esse non potest, §. *Neque hæres Institut. De testamentis.* Contrà verò legatarius & fideicommissarius particularis rectè in testamento, in quo sibi legatum vel fideicommissum relictum est, tanquam testis de iure communi adhibetur, *l. Qui testamento D. De testam.* quia non tam sibi, quàm hæredi, eiusque institutioni & testamento, sicque in caussa hæredis, ad quem principaliter testamentum pertinet, & non in propria caussa, nisi ex consequenti & secundariò, testimonium dicit. Atqui multa ex consequenti tolerantur, quæ principaliter prohibentur, *l.* 1. *D. De auctoritate tutorum.* 6

8 Secundò, domestici testes & familiares, *c. in Litteris 24. h. t. l. 2. C. eod.* item consanguinei & affines à testimonio repelluntur. 9 * Exceptâ caussâ matrimoniali, & religionis: nam ex prærogatiua coniugij, & quia fauorabilis res est, sicut & religio, parentes, fratres, & cognati vtriusque sexus, in testificatione in suorum, ad matrimonium coniungendum vel dirimendum, rectè admittuntur. *c. Videtur nobis 3. inf. Qui matrim. accus. possint.* Vt si quæratur, an matrimonium ob affinitatem vel consanguinitatem contrahi possit, an non, *can. 1. x x x v. q. 6.* Si tamen quæratur, an matrimonium sit contractum, & sponsa asserat, sponsus verò neget, & hic sit ditior aut nobilior, pater & mater sponsæ non admittuntur, *c. Super eo 22. h. t.* Similiter si dubitetur, an filius intret religionem, animo profitendi, rectè admittuntur, *can. Præsens x x. qu. 3.*

10 Dicitur autem testis domesticus propriè, qui ex eadem domo est, & nobis cohabitat, *iuxta l. Perspiciendum 11. §. furta domestica D. De pœnis.* Ad hoc tamen, vt quis sit talis domesticus, qui testificari prohibeatur, non videtur sufficere communis habitatio, sed quòd debeat concurrere alia etiam caussa, nempe vel potestas vel obedientia vel obsequium aut nimia affectio, vel alia similis: nam dominus mercenario, qui secum habitat, & patronus liberto, iure communis domicilij & habitationis iunctus est, & tamen pro eo, vel contra, testimonium dicere non prohibetur: quamquam si pro eo dixerit, videri possit suspectum; grauissimum verò, si contra, nec videatur ad hoc cogendus, si nolit, *l. 4. in fine D. eod.* E diuerso quia mercenarius domino, libertus patrono alio iure, quàm domicilij, obligatus est, nempe obedientiæ & obsequij, ideo pro eo dicere testimonium prohibetur.

11 Inter domesticos primum locum obtinet vxor, quæ meritò à testimonio in caussa mariti repellitur, *l. penult. D. eod.* siue pro marito, ob nimiam affectionem, siue aduersus maritum, ob reuerentiam, quam eidem debet & communiter exhibet aut exhibere debet. Excipitur tamen crimen læsæ Maiestatis, in quo, vt antè diximus, omnium æqualis est conditio. 12 * Secundum locum obtinent liberi, si modò vnà habitent, *d. §. furta domestica.* Et hi quidem regulariter, siue sint domestici, siue non, neque pro parentibus, neque contra parentes in iudicio admittuntur; propter reuerentiam, quam eis debent. Idemque dicendum de parentibus, respectu liberorum, *d. c. Super eo 22. h. t. & l. Parentes Cod. eod. l. Idonei 6. & l. Testis idoneus 9. D. eod.* propter nimiam affectionem parentum in liberos. Idque verum est in infinitum, *arg. l. Quique litigandi 4. D. De in ius vocando.* Et hoc ad naturales quoq; extenditur, *Glossa in d. l. Parentes.* Dixi, in iudicio; quia in extraiudicialibus, si modò emancipatione vel alio modo dissoluta sit patria potestas,

testas, filius patri & pater filio rectè testimonium perhibet in ijs, in quibus nulla vertitur filij vel patris testantis vtilitas. * Tertiò, inter domesticos testes referuntur fratres, & ex fratribus descendentes, qui simul adhuc sunt sub patria potestate, & vnà habitant: qui tamē quamuis simul non habitent, neque pro se innicem neque contra se inuicem idonei sunt testes; quia, vt dixi, inter domesticos non tam propter cōmunem habitationem, quàm propter alias concurrentes caussas introducta est hæc testimonij ferendi prohibitio. Et ideo, etiam semotâ cohabitatione, manet prohibitio, remanente causâ prohibitionis, qualis hîc est patria potestas. * Quartò, liberti, qui cum patrono morantur, in caussa patroni. Et hi non solùm à testimonio repelluntur, quamdiu domestici sunt, *iuxta l. penult. D. eod. l. Etiam Cod. eod.* sed etiam postquam desierunt esse domestici, tanquam adhuc liberti; ne ob memoriam beneficij inæstimabilis, nempe libertatis, *l. Libertas* 106. *D. De reg. iuris*, quod à patrono acceperunt, facilè pro patrono à religione iuramenti præstiti recedant. Quintò, serui adscriptitij, ab hostibus redempti, & addicti, itemque mercenarij, qui mercede constitutâ nobis seruiunt, si modò vnà nobiscum habitent, *iuxta d. l. Perspiciendum* §. 1. *D. De pœnis.* Et hactenus, quinam sint testes domestici. 13 14

Tertiò, à testimonio repelluntur infames infamiâ iuris, *c. Ex parte* 7. *c. Testimonium* 54. *h. t.* tam in ciuilibus quàm criminalibus, adeò vt nec contra infamem admittantur, Farinac. *q.* 56. *n.* 98. *&* 99. in quo tamen dissentit Mascard. *Conclus.* 462. *&* 1356. Excipiuntur casus quidam, veluti crimen læsæ Maiestatis, *d. l. Nullus*: item crimen hæresis, *c. Tanta inf. De simonia. can. Nos sequentes* §. *sed licet* vi. *q.* 1. Nec iuuat, si tempore despositionis sint emendati, nisi etiam sint restituti famæ: aliàs nihil probant. Quamquam si tempore depositionis non fuerint habiti & reputati infames, cùm reuera essent tales, probent: sicut &, quando aliter veritas haberi non potest, testi infami cum tortura plena fides adhibetur, Caluol. *in Praxi* §. *Exceptio contra testes*, *conclus.* 8. *n.* 5. vbi *n.* 7. tradit, quòd quando principalis excipiens est infamis, non possit contra testes opponere exceptionem infamiæ. 15

Quoad infames infamiâ facti distinguere solent: vt in caussis criminalibus arceantur à testimonio, *Glossa & D D. in l. 2. in V. turpitudinem D. De Senatorib.* Farinac. *q.* 56. *n.* 115. *& seqq.* Clarus *q.* 24. §. *fin.* in ciuilibus verò admittantur, *l.* 1. *& ibi* Bart. *& alij Cod. De summa Trinit. l.* 2. *D. De obsq. præstandis*; idque pro Iudicis arbitrio. De iure tamen Canonico ne quidem in ciuili caussa tales admittendos esse colligunt quidam ex *d. c. Testimonium*, in verbis, *aut grauata sit eius opinio.* Nam licet quidam intelligant de caussa criminali: idem tamen videtur esse 16

tur esse in ciuili, vt ibidē notatur. Vide *can. Infames* VI. *q.* I. Restitutus autem ad famam & honores admittitur, Farinac. *q.* 5. *n.* 79. vti vitam probatam & emendatam post pœnitentiam agens, Farinac. *d. l. n.* 134. *& seqq.* Mascard. *conclus.* 1356. *vbi limitat n.* 16.

17 Quintò, Hæretici, Iudæi & pagani non possunt esse testes contra Christianum & Catholicum, *can. Non potest & can. Pagani* II. *q.* 7. *l. Quoniam* 21. *C. De hæreticis*; tum ratione odij, quo illum prosequuntur, *can. Nonne* I. *q.* I. tum quia non potest erga homines esse fidelis, qui Deo extiterit infidelis: cùm tamen testis debeat esse fidelis, *c. Licet* 13. *h. t.* Valeret tamen testificatio Iudæi pro Christiano contra Christianum, quia sicut par affectio omnem tollit suspicionem, ita & par caussa odij; cùm contrariorum eadem sit ratio. Aduersus Iudæum verò rectè testificatur Christianus.

18 Quintò, à testimonio repelluntur inimici capitales, *Nouella* 90. *De testibus cap.* 7. qui locus non solùm de seruis, vt Authenticarum in Codicem relator voluisse videtur, sed generaliter de omnibus intelligendus est. Idque obtinet, etiamsi inimicus fuerit reconciliatus: quia nisi amicitia longo tempore confirmata fuerit, adhuc præsumitur durare inimicitia, licet etiam agatur de crimine læsæ maiestatis, simoniæ, hæresis, & alijs enormissimis criminibus, Caluol. *d.* §. *Exceptio contra testes conclus.* 4. *n.* 2. *&* 3. Capitalis autem inimicus dicitur, cum quo est controuersia seu lis capitalis, vel quæstio de libertate, cùm seruitus morti comparetur, *l. seruitutem* 209. *D. De reg. iuris*; vel etiam de existimatione seu fama, *l. Licet* 103. *D. De verb. signif.* quandoquidem existimationis & sanguinis eadem sit ratio: imò illius maior viris bonis, quàm vitæ, *l. Isti* 8. §. 2. *D. Quod metus caussâ &c.* Inimicitia autem non capitalis neutiquam repellit quem à testimonio, Abbas *in c. Inquisitionis* 21. §. *tertiæ inf. De accusat.* Caluol. *d. loco, n.* 4.

19 Sextò, Iudex, assessor, executor, aduocatus & procurator, non possunt produci testes in ea caussa, de qua cognouerunt vel in qua patrocinium præstiterunt, *l. vlt. D. h. t.* etiam in caussa appellationis, pro ea parte, pro qua in prima instantia lata fuit sententia, *c. fin. eod. in* 6. Vt neque administrator neque negotiorum gestor pro suo principali, in gesto vel gerendo negotio, etiam finito negotio, quando adhuc agitur de eiusdem commodo vel incommodo, laude vel vituperio, Farinac. *q.* 60. *n.* 261. *& seqq.* Mascar. *conclu.* 232. *n.* 29. *&* 30. *& concl.* 1357. Spec. *in tit. De teste,* §. I. Si autem is, contra quem quis fuit aduocatus, procurator, assessor, vel executor, petat eum in testem, tunc rectè admittetur. Specul. *d. loco.*

20 Septimò, mulier in testamento nequit esse testis, *l. Qui testamento* §. *mulier D. De testam.* ne quidem confecto à rustico; quia licet in eo minutus

minutus sit numerus testium, tamen quoad idoneitatem nihil reperitur immutatum. Potest verò adhiberi testis ad testamentum militis, stantis & testantis in acie, in quo testes non debent esse rogati, & in quo remissa est solemnitas iuris ciuilis, solumq; ius gentium spectatur. Quemadmodum & in testamento patris inter liberos, Glossa *in l. Hac consultißima §. ex imperfecto Cod. De testamentis:* quia in eo quoq; remissa est solemnitas iuris ciuilis, spectaturque ius gentium.

An autem possit esse testis in testamento ad pias caussas, quæritur. 21 Et communis opinio videtur eò inclinare, quia & in illo spectetur ius gentium, *c. Relatum c. Cum esses inf. De testamentis.* Attamen contrà vrget, quòd *in d. c. Relatum* exigantur duo testes legitimi, qualis non est mulier; quodque, licet in *d. c. Relatum* derogetur solemnitati iuris quoad numerum testium, non tamen reperiatur ius ciuile correctum quoad habilitatem, vt proinde seruandum sit, *arg. l. Præcipimus D. De appellat.* vt taceam alias rationes, quibus id ipsum probari potest.

Quęritur etiam, an in codicillis mulier testis esse possit. Et posse ve- 22 rius est, ex quo non reperitur prohibitum, *secundum Glos. in l. fin. in V. quinque Cod. De codicillis.* Nec obstat, quòd codicilli largo modo veniant appellatione testamenti, *Glos. vlt. in l. 1. D. De testam.* videanturque esse pars testamenti, ab eoque dependere, *Glos. in d. §. mulier:* quia non sunt verè testamentum.

In alijs verò mulier testis esse potest, non tantùm in ciuilibus, *l. Ex* 23 *eo 18. D. h. t.* sed etiam in criminalibus de iure ciuili: eo argumento, quòd lex Iulia à testimonio vis publicę eam dumtaxat remoueat, quæ palam quęstum corpore fecerit, *l. 3. §. penult. D. eod.* & in iudicio adulterij tantùm damnatam eodem crimine repellat, *d. l. Ex eo.* Nam inde à contrario sequitur, mulierem, ab his criminibus immunem & alienam, etiam in criminalibus idoneè testificari: nisi de crimine ciuiliter agatur, veluti contra Clericos, siue per viam inquisitionis, siue per viam denuntiationis vel exceptionis, *c. Quoniam 5. h. t.* Ratio autem, cur de iure ciuili in testamento non admittatur, & tamen admittatur in caussa criminali, quæ est maioris præiudicij, est hæc, quia testamenta olim fiebant calatis comitijs, in quibus mulieres suffragium non habebant.

Præterea laicus contra Clericum non admittitur, quando crimi- 24 naliter agitur, *c. De cætero 14. h. t.* quoad plenam scilicet probationem. Nam admittitur ad iudicium faciendum: sic saltem, vt Clericus subijciatur torturæ, secundum Panormit. *in. d. c. De cætero.* Excipit tamen Lopez *ad cap. 4. Pract. crimin. Bernar. Dias,* decem casus, quibus laico permittitur accusare Clericum, nempe hæresis, læsæ Maiestatis, dilapidationis bonorum Ecclesiæ, simoniæ, sacrilegij, notorij criminis: item

 dum

dum semel admissus est laicus, dum suam vel suorum iniuriam prosequitur, vel parochianus suum pastorem denuntiat, quia illius interest habere bonum; licet *Canon* 8. 11. *q.* 7. non permittat laico accusare suum superiorem, nisi in fide errauerit: & denique dum patronus presbyterum, malè curantem aut dilapidantem bona Ecclesiæ, accusat.

25 De Monachis, Canonicis regularibus & alijs Religiosis quæritur, an possint esse testes. Et verius est, posse: quia licet arceantur à negotijs sæcularibus, veluti iudicandi munere, tutela, procuratione, & similibus alijs actibus atque officijs ciuilibus ac forensibus, *can. Monachi* XVI. *q.* 1. *c.* 2. *sup. De postulando & toto tit. Ne Clerici vel Monachi sæcul. negot. &c.* non tamen inueniuntur remoueri à testimonio ferendo, ac proinde admitti debent, *arg. d. l.* 1. *D. h. t.* & aliàs neque in caussa Ecclesiæ suæ vel monasterij testificari possent: quod falsum esse patet ex *can. Super* XIV. *q.* 2. *c. Cum Nuntius* 12. *& c. Nuper* 51. *h. t. c. Etsi Christus* 26. *inf. De iureiurando.* Requiritur tamen licentia superioris, cùm velle aut nolle non habeant, sitque eorum voluntas in arbitrio superioris, *c. Si religiosus c. Si Abbatem De elect. in* 6. *c. fin. De sepulturis in* 6.

26 Denique, vt alios omittam, minor XX. annis in criminalibus nequit esse testis, quia habetur iudicij imbecillioris, lubrici & temerarij, *c. In testimonium* 20. *D. h. t.* Farinac. *q.* 58. *n.* 10. *& seqq.* Mascar. *Concl.* 1246. *n.* 5. 6. *& seqq.* In ciuilibus verò, præsertim exiguis, testificari non prohibetur. Farinac. & Mascar. *d. locis.*

27 Illud quoque postremo loco hîc obseruandum est ex Zypæo *lib.* 2. *De Iure Pontif. nouo tit. De testibus*, moribus passim obtinuisse, vt testem Iudex non repellat, nisi quid ei pars opponat, aliàs suspectum haberi. Insuperque Principem nostrum anno 1611. statuisse, ne probationes per testes recipiantur in negotijs excedentibus 300. florenos.

§. V. De modo producendi testes.

1. *Primò actor vel reus petit admitti ad probandum.*
2. *Et dari terminum probandi ac producendi testes.*
3. *Dein aduersario, citato, & comparenti ac iudici exhibet articulos.*
4. *Aduersario licet obijcere in personas testium & repellere.*
5. *Idque ante eorum receptionem & examen regulariter.*
6. *Aliàs statim ad dicendum testimonium admittendi sunt.*
7. *Examinabit eos iudex vel commissarius illius.*
8. *Debet in primis iuratus esse testis.*
9. *Quod tamen iuramentum ex caussa remitti potest.*
10. *Modus & forma examinandi.*

11. 12. *Testis debet reddere rationem dicti sui.*

13. *Dum.*

13. *Dummodò interrogetur expressè vel implicitè.*
14. 15. *Præterquam in certis caussis, vt in criminalibus &c.*
16. *Examine facto tunc reus admittitur ad probationem obiectorum.*
17. *Et ad reprobationem actor.*
18. *Quarta productio testium non admittitur regulariter.*
19. *Hinc publicantur attestationes: & fit copia partibus.*
20. *Vt contradicant depositionibus testium.*
21. *Post publicationem non admittuntur testes.*
22. *Publicatio tamen non est de substantia processus.*

VIdimus, quinam ad testimonium admitti possint, vel non. Deinceps videndum est de modo recipiendi & producendi testes.

In primis si actor suam intentionem, vel reus suam exceptionem, per testes probare velit, debet in iudicio petere ab ipso Iudice admitti ad probandum, & dari sibi terminum probandi, Gail. 1. *Obser.* 96. * Eoque facto, intra statutum sibi à Iudice terminum testes producendi sunt: citato tamen & euocato aduersario, vt videat testes produci & iurare, *c.* 2. *h. t.* vt, si quid fortè habeat, quod contra personas eorum objiciat, quò minùs idonei sint ad testimonium ferendum. id ante eorum receptionem vel examen vel saltem publicationem depositionum proferat. Alioqui contra non citatum facta receptio testium est nulla, tanquam facta contra leges & iudiciorum ordinem, *d. c.* 2. *in fine.* 1 2

Quòd si citatus aduersarius compareat, tunc producens testes exhibet ei & Iudici articulos, super quibus eos producit, & præterea nomina testium. * Tum si quid aduersarius objiciat testibus, quod eos à testimonio repellat, erit in arbitrio Iudicis, prout ei æquum videbitur, vel admittere priùs aduersarium ad probandum obiecta, suspenso interim examine, vel contrà, dilatâ probatione obiectorum, examinare testes, *c. Ex parte* 7. *h. t.* Nisi fortè objiciens obiecta incontinenti probare offerat, *d. c. Et parte versic. Tandem*; vel in dilatione examinationis aut probationis obiectorum periculum esset interitus testium Specul. *tit. De teste* §. 1. *versic. quia ergo.* 3 4

Sin autem citatus aduersarius & præsens nihil objiciat in personas testium ante eorum receptionem vel examen, vel saltem publicationem depositionum, regulariter post illatam publicationem aliquid objicere volens non auditur, quia tacendo vsque ad publicationem censetur exceptionibus contra testes renunciare, *c. Qui tacet De R. I. in 6.* Nisi vel proprio iuramento affirmet, quòd malitiosè ad hoc non procedat, *c. Præsentium* 31. *h. t.* vel ante publicationem protestatus fuerit, quòd sibi reseruet ius objiciendi, quod videbitur, *d. c. Præsentiū vers. Nisi*, 5

vel docuerit exceptiones, quas publicatione factâ objicere vult, de nouo tunc ad suam notitiam peruenisse, *d. c Præsentium*; vel nisi probauerit legitimè, quòd eas antè publicationem objicere volens, à Iudice impeditus fuerit, (quo casu etiam post sententiam eas objicere poterit, Glossa *in c. Cùm 1. & A Canonici, in V. iuramenta in fine inf. De sententia & re iudicata*;) vel denique nisi sint tales exceptiones, quæ post attestationum publicationem ipsos testes inhabilitent, veluti quòd testis sit excommunicatus, Iudæus, hæreticus, & similes, quibus renuntiare non intelligitur, Felinus *in d. c. Præsentium col. 2.*

6 Si verò testibus productis nihil objiciatur, quo eorum testimonia eneruentur, statim ad testimonium dicendum admittendi sunt. Item aduersarius, si velit, potest exhibere Iudici interrogatoria sua, vt vocant, super articulis sibi priùs exhibitis, secundum quæ petat à Iudice testes interrogari & examinari, *c. Præsentium §. testes eod. in 6.* Vt si fortè testes à producente sint subornati, id Iudex, insequendo interrogatoria aduersæ partis, faciliùs deprehendat. Et ideo cauere debet Iudex, ne istorum interrogatoriorum aduersarius copiam consequatur, ne eâ occasione suos testes ad falsitatem instruat & per subornationem fraus committatur, Glos. *in d. § testes*, Caluol. *in Praxi §. Interrogatoria concl. 1.*

7 Testibus deinde ad testimonium dicendum admissis, & tam partis producentis articulis, quàm partis aduersæ interrogatorijs Iudici exhibitis, Iudex ipse testes receptos diligenter examinabit, vel, si grauioribus distineatur negotijs, aut aliàs commodè non possit eos examinare, examen alteri, cui volet, idoneo tamen & discreto, vel etiam Iudici territorij, in quo testes degunt, committet, *c. Si qui testium 8. h. t. l. Iudices Cod. De fide instrument.* si scilicet ciuiliter agatur: nam in criminalibus hæc commissio non est permissa, *Auth. Apud eloquentissimum Cod. De fide instrument.*

8 In ipso verò examinis limine Iudex ipse, vel is, cui examen testium demandauerit, iubebit, præsente aduersario, vel etiam eo absente, si citatus comparere noluerit, *d. c. 2. versic. si verò noluerit*, testes iurare, quòd neque odio, neque amicitiâ, neque fauore, neque aliquo commodo, quod habuerint, vel habituri sint, inducti, sed solius veritatis amore moti, ad ferendum testimonium venerint, quodque super omnibus de quibus interrogabuntur, rei veritatem, prout secundum conscientiam nouerint, dicturi sint, *c. Quoniam 5. §. 2. c. Tuis quæstionibus 39. c. Nuper 51. h. t. l. Iurisiurandi Cod. eod.* quodque depositiones suas ante legitimam earundem publicationem neutri parti manifestabunt seu aperient. Nam testi non iurato minimè creditur, etiamsi esset religiosus, in præiudicium alterius, *d. c. Tuis quæstionibus & d. c. Nuper.* Idque maximè obtinet in criminalibus.

Cùm

Cùm autem hoc iuramentum non ſit de calumnia, ſed de veritate dicenda, reſpiciatque fauorem partis, pro qua teſtis producitur, & non publicam vtilitatem, partium conſenſu remitti poteſt, prout plerumque remittitur perſonis illuſtribus, aut in aliqua dignitate vel officio publico conſtitutis, *per text. in d. c. Tuis quaſtionib. & ibi Gloſ. in V. remittatur:* niſi ageretur de pręiudicio publico, aut animarum, vt in cauſſa matrimoniali. Vide Gail. 1. *Obſer.* 101. 9

Inde Iudex examinabit ſingulos teſtes ſeparatim, remotis litigantibus, *c. Venerabili* 52. *h. t.* & adſumptis tam producentis articulis, quàm aduerſæ partis interrogatorijs, vnumquemque interrogabit, cuius ſit ætatis & conditionis; an litigatores nouerit, & quâ notitiâ, vulgari an aliâ; an vni parti magis faueat quàm alteri; an ſit vnius aut alterius conſanguineus vel affinis; an ex teſtimonio ſuo commodum ſperet, vel incommodum timeat. Item interrogabit de loco, tempore, viſu, auditu, credulitate, ſcientia, fama, certitudine, & alijs ſimilibus cauſſæ circumſtantijs, *c. Cum cauſſam* 37. *h. t.* * & potiſſimùm de ratione ſui dicti ſeu depoſitionis ſiue ſcientiæ: adeò vt, ſi producentis aduerſarius in ſuis interrogatorijs id fieri iuſſerit, & examinator dolo vel negligentiâ omiſerit, ad omne intereſſe parti aduerſæ teneatur, Panormit. *in d. c. Cum cauſſam:* vt etiam, ſi teſtis, interrogatus rationem ſui dicti, eam non reddiderit per aliquem ex quinque ſenſibus, qui negotio & facto, de quo interrogatur, congruit, Farinac. *q.* 70. *n.* 128. Menoch. *De arbit. q.* 25. *n.* 3. depoſitio eius præſertim in criminalibus ſit nulla, *l. Solam Cod. eod.* Si verò reddiderit, ſed non probabilem, teſtimonio eius non credetur, *c. Præterea* 27. *h. t.* 10 11

Nam ratio in teſte dat eſſe eius teſtimonio, & illud ſaluat vel deſtruit. Et ideo licet dictum eius per ſe non probet, tamen ratio dicti reddita ſufficiens probat: vt ſi dicat, Nihil ſcio, niſi quòd viderim contenta in articulo fieri. Contrà verò, ſi dicat, Scio, quia audiui ab alio, iam deficit ratio & fundamentū ſui dicti, nec probat: nam teſtimonium de auditu alieno regulariter eſt nullum, *c. Licet* 47. *h. tit.* Dico, de auditu alieno; quia ſi res ſit perceptibilis auditu, & teſtis de proprio auditu deponat (vt ſi dicat, Sempronium eſſe obligatum Seio, quia audiuit promittentem, *c.* 2. *ſup. De conſuetudine*) probat, *c. Tam* 33. *h. t.* Debet etiam ratio dicti eſſe ſeparata ab ipſo dicto. Et ideo, ſi deponat Titium mutuaſſe Seio centum, pro cauſſa ſcientiæ dicere debet, quia vidi centum numerare ex cauſſa mutui; non autem dicere, quia ſcio: nam tunc ratio eſſet eadem cum dicto, atque ita non probaret. 12

Non tenetur tamen teſtis præciſè reddere cauſſam ſuæ ſcientiæ, niſi expreſsè vel implicitè interrogetur, *d. l. Solam & ibi* Bald. & colligitur 13

ex *d. c. Cum caussam, vbi communiter omnes*: quia non debet esse verbosus, nec respondere ad ea, de quibus non rogatur, Felinus *in d. c. Cum caus-*
14 *sam n.* 2. * præterquam in caussis criminalibus, & vbi agitur de factis, quæ solo iudicio intellectus percipiuntur: veluti si deponat aliquem esse sanæ mentis, esse diuitem, esse dominum alicuius rei, habere ius decimandi, vel aliquid aliud simile, quod potiùs iudicio intellectus, quàm aliquo sensu corporeo percipitur, de quibus latè Farinac. q. 70. Mascardus *De probat. concl.* 1376. Nam in ijs etiam non interrogatus debet reddere rationem suæ scientiæ, Abbas *in d. c. Cum caussam col.* 3. quia de supradictis nudè asserere potiùs iudicare est, quàm testificari, quod ad testem non pertinet.

15 Similiter vt probatione factâ per vnum testem, deferatur iuramentum suppletorium probationis, necessè, quòd ille testis, etiam non rogatus, reddiderit caussam dicti sui seu scientiæ: aliàs non facit semiplenam probationem.

16 Examine testium ex parte actoris producentis ita facto, admitti debet vicissim aduersarius ad probationem eorum, quæ in personas testium, ab actore productorũ, obiecerit, si antè ad hoc non fuerit à Iudice admissus. Et si ad hæc obiecta probanda aliquos produxerit te-
17 stes, * permittitur etiam vicissim actori hos testes, ad fidem eorum eneruandam vel minuendam, per alios testes reprobare. Vlteriùs vero testium reprobatio non est permissa. Et hoc est, quòd dici solet, testes probatorios & reprobatorios probatoriorum reprobare licere, sed nõ reprobatorios reprobatoriorum, *d. c. Licet dilectus* 49. *h. t.* ne ita litigatores vicissitudine probationum & reprobationum in infinitum progrediantur, ac lites protrahant.

18 His ita peractis, Iudex litigantes, in sua præsentia constitutos, interrogabit, an plures testes producere velint: & si dixerint, se velle, audientur, *c. Cum venisset* 25. *h. t.* vt si fortè timeat quis, ne auditi super articulis, super quibus eos produxit, non satis pro se deposuerit. Admittique debebit secunda & tertia productio, non autem quarta, *c. In caussis* 15. *h. t.* nisi quartò producere petens iureiurando affirmet, se id petere, non dolo, neque aliquo modo testificata didicisse, sed quia eorum, quos nunc producere intendit, copiam priùs habere non potuerit, *c. Vltra penult. h. t.* quia effrænata & nimia multitudo testiũ à Iudice refrænanda est & inhibenda, *c. Significauerunt* 36. *h. t.* Et ideo multitudo testium quadragenarium numerum super iisdem articulis excedere non potest, *d. c. Cum caussam* 37. *§. volentes h. t.*

19 Si verò negauerint se velle plures producere, & vlteriori productioni renuntiauerint, petentibus vtrinq; litigantibus, vel altero absente, citato tamen & contumace, Iudex testium dicta & attestationes publicabit,

blicabit, interloquendo hoc vel ſimili modo, *Dicta teſtium in hac cauſſa publicamus, eaq; pro publicatis & apertis habere volumus.* Facietque litigantibus poteſtatem habendi eorum copiam, & examinandi, intra competentem terminum, quatenus pro ſe vel contra faciant, *d. c. In cauſis 15. in fine c. Significauit 41. & c. Albericus 43. h. t.* * & diſpiciant, quid 20
aduerſus teſtes, contra ſe productos, ſcripto poſtmodum obijcere poſſint: veluti quòd obſcurè & confusè depoſuerint, vt ex eorum dictis elici & declarari veritas non poſſit, *c. Cum clamor 53. h. t.* adeoq; obſcurè dictum pro non dicto habetur, *l. De ætate §. nihil intereſt D. De interrogat. action.* quòd item in depoſitionibus ſibi contrarientur & contradicant: teſtis enim contrarium ſuæ priori atteſtationi, poſtea deponentis, ſine vlla vel erroris vel iuſtæ cauſſæ allegatione, teſtimonium nullum eſt, *l. 2. D. h. t. c. Cum Eccleſia verſic. nos igitur ſup. De cauſa poſſeſſ. & propriet.* vel quòd ſint ſingulares, qui regulariter non probant, *can. Nihilominus & ibi Gloſ. 111. q. 9. c. Tam litteris 33. & ibi Gloſ. in V. ſoli h. t.* Vide plenè Gabriel. *Com. concluſ. lib. 1. tit. De teſtibus concl. 2.* vbi tradit, quando probent, vel non, aut quòd falſum depoſuerint, quodque in aliqua ſui parte falſitatis vitio laborans teſtimonium in totum reprobari debeat, *Gloſſa in can. Si ad ſcripturas Diſtinct. 9.* & ſic de ſimilibus.

Publicatione atteſtationum factâ, ſuper ijſdem, vel directè contrarijs articulis, in eadem vel alia inſtantia, ijdem vel alij teſtes produci nequeunt, *c. Fraternitatis 17. & ibi communiter Interpp. h. t.* Couar. *Pract. quæſt. c. 18. n. 6.* Sicut nec quando vlteriori teſtium productioni renuntiatum eſt, *c. Intimauit 18. & c. Cum veniſſet 15. verſic. Quæſtiones h. t.* Idque ob metum ſubornationis nouorum teſtium. Hoc tamen fallit pluribus caſibus, de quibus videre licet Gail. *lib. 1. Obſer. 105.* 21

Obſeruandum autem eſt, hanc publicationem non eſſe de ſubſtantia proceſſus, ſecundum communem ſententiam: ac proinde proceſſum ac ſententiam, eâ omiſſa vel denegatâ, latam, ſi appellatum non ſit, valere, ac tranſire in rem iudicatam, Gail. *d. loco nu. 1.* quia eius omiſſio ius litigatoris lædit, non autem ordinem iudiciorũ peruertit. 22

TITVLVS XXI.

De Teſtibus cogendis.

1. *Teſtes cogi poſſunt ad dicendum teſtimonium.*
2. *Idq; vel captis pignoribus, vel mulctâ, vel per cenſuras.*
3. *In cauſſis cùm ciuilibus tum criminalibus.*

4. 5. *Satisfit obiectionibus, quoad criminales.*
6. *Quidam tamen cogi non possunt.*
7. *Nisi defectu testium aliunde veritas haberi non posit.*

TEstes quandoque, auctoritate Iudicis & legitimè ad ferendum testimonium citati, comparere refugiunt, & vel odio, vel timore, vel alia simili de caussa sese subtrahunt, aut, licet compareant, testificari nolunt: * ideo nunc subijcitur, eos, si
1 citati & moniti non venerint, vel testimonium perhibere noluerint, per Iudicem vel eius commissarium compelli ad hoc posse. Idque obtinet vtroque iure, *toto h. t. l. Si quando, cum Auth. seq. Cod. De testibus*: tum ob publicam vtilitatem, ne veritas occultetur, in alicuius praeiudicium, *can. Quamquam* XIV. *q.* 2. tum quia testimonium perhibere est munus publicum, ad quod etiam inuitus quis compellitur, *l. Cum ab initio, & ibi Glos. in V. cogat, & l. Sed si quis D. Quemad. testam. aperiantur.* Imò adeò necessarium, vt quis repellatur à munere iudicandi propter actum testificandi, *c. Dilecto* 40. *sup. De testib.* quia faciliùs reperiuntur centum Iudices, quàm vnus testis, Abbas *in d. c. Dilecto n.* 3. vbi *n.* 10. tradit praxim, quâ quis possit in testem producere Ordinarium caussae Iudicem, quando ille sibi pro teste est necessarius. Videatur Gratianus *in can. Si testes §. si exigat.* V. *q.* 3.

2 Compelluntur autem testes, secundum fori qualitatem, vel captis pignoribus, vel mulctâ inflictâ, *arg. l.* 1. §. 3. *in fine D. De inspiciendo ventre*: vel per censuras Ecclesiasticas, videlicet suspensionem, interdictum, excommunicationem, aut depositionem, vel degradationem, *c.* 1. 2. *&* 5. *h. t.*

3 Et hoc quidem in caussis ciuilibus indubitatum est, *c.* 1. 2. 6. *&* 7. *h. t.* An verò etiam in criminalibus cogi possint, non immeritò quis dubitet, propter *c.* 3. *&* 10. *h. t* Eoque magis, quòd nemo debeat alterius secreta propalare vel ei detrahere, deferendo alicui eius delicta, *can. Ex merito* VI. *q.* 1. Adeò vt tale quid faciens, actione in factum ad interesse, vel actione iniuriarum conueniri possit, *l. Si quis testamentum §. sed etsi quis D. Ad Legem Aquil.* & quandoque etiam falsi teneatur, *l.* 1. *§. is qui D. Ad leg. Corn. De falsis*: vt proinde ad id non posse cogi videatur. Verius tamen est, & communius obtinuit, etiam in criminalibus posse testes cogi dicere testimonium. Idque probatur per *c. Peruenit* 4. *&* 5. *c. Super his c. Cum contra h. t.* quia hoc non est alteri detrahere, sed veritatem dicere, non animo detrahendi, sed veritatem detegendi: quam interrogatum à Iudice celare, esset graue, imò mortale peccatum, *can. Quisquis* XI. *h.* 3. *Glos. in c.* 1. *V. occultent h. t.* Expedit enim Reipubl. ne crimina maneant impunita, *c. Vt fame* 35. *inf. De sent.*

sent. excommunicat Et ideo licet quis iurasset, se non testificaturum, nihilominus ad id compelli posset, non obstante iuramento, *d. c. Peruenit* 4. *b. t. & ibi Glos. c. Intimauit* 18. *sup. De testib.* quia cùm tale iuramentum sit contra bonos mores & temerarium, non est obligatorium, *c. Non est obligatorium De R. I. in 6.* Potestque iurans in testem vocatus, etiam propriâ auctoritate, & nullâ præuia absolutione petitâ, illi contrauenire, absque vllo periculo periurij, prout habet communis opinio, *in c. Constitutis* 45. *& ibid.* Glos. *in V. teneri sup. De testib.* latè Gail. *l.* 1. *Obser.* 100.

Dixi, in testem vocatus; quia extra eum casum iurans non reuelare secreta, si contrà faciat, periurus efficitur. Quin imò licet non iurauerit, nefariè & improbè facit, secreta alterius propalando: adeoque actione in factum ad interesse vel iniuriarũ conueniri potest, & quandoque falsi tenetur, vt antè diximus, & tradit Gail. *d. loco.*

Non obstat *d. c.* 3. quia cùm dicit, testem monendum esse & non cogendum ferre testimonium veritati, vult solùm, non esse cogendum à principio, sed priùs monendum esse; quia monitio præcedere debet coactionem, *c.* 1. *h. t.* Non autem prohibet, quò minùs cogatur, si monitioni non pareat. Ita Glossa *ibid.* 4

Non obstat quoque *d. c.* 10. quia ibi agitur de criminibus, quæ ipsis testibus objiciuntur, non quidem vt puniantur seu criminaliter, vt patet ex eo, quòd ibi quæstio erat super conuentione & reconuentione, quæ in criminalibus locum non habet, saltem vt simultaneo processu terminetur, quia non criminis relatione, sed innocentiâ reus purgetur, *l. Si is qui D. De publ. iudicijs.* Item agebatur per procuratorem, qui in criminalibus non admittitur: sed agitur de istis criminibus, ad hoc, vt à testimonio repellantur. Ad hæc autem probanda crimina non coguntur testes, quia nemo cogitur ad denudandam famam alterius. Videatur Hostien, *in Summa h. t. n.* 2. 5

Sunt tamen nonnulli, qui ad testimonium ferendum cogi non possunt: vt in primis Sacerdos ne quidem à summo Pontifice compelli potest, vt secreta confessionis reuelet, quia illa non vt homo, sed vt Dei Vicarius scire intelligitur, vt postea dicemus. Secundò, excipiuntur multæ personæ, quæ enumerantur, partim in *l. Inuiti* 19. *D. De testibus*, vt senes, valetudinarij, milites, qui cum magistratu Reip. causâ absunt, vel quibus venire non licet: partim in *can. Si testes* §. *item in Lege Iulia* 1 v. *q.* 3. partim iterùm in *l.* 4. *D. De testib.* inter quos sunt cognati & agnati, non quidem omnes, sed qui à latere se contingunt, & nullo communi patriæ potestatis vinculo tenentur: hi enim licet possint esse testes, non tamen ad hoc cogi possunt, vsque ad septimum gradum, vt colligitur ex *d. l.* 4. At verò qui sibi parentum & liberorum 6

loco sunt, quique in alterius sunt potestate, tantum abest, vt ad testimonium cogantur, vt ne volentes quidem admittantur. Tertiò, affines, non quidem omnes, sed qui sibi ad instar parentum & liberorum sunt, vt socer, socrus, gener, nurus, vitricus, nouerca, & similes, durante nimirum affinitate. Quartò, liberti contra patronos, *d. l.* 4. & similes.

7 Quandoque tamen etiam hi ad testimonium compelluntur, nempe si ob defectum aliorum testium veritas aliter indagari & haberi nequeat: nam eo casu meritò cessare debent eorum priuilegia, fauore eruendæ veritatis, quam erui publica vtilitas exposcit, Panormit. *in d. c.* 1. *h. t.* Adeò vt in Clericis quoque receptum sit, vt, licet ad testificandum in caussis laicorum compelli nequeant, tamen, deficientibus aliunde probationibus, cessante eorum prærogatiuâ, coram suo Iudice Ecclesiastico testificari debeant, *can. Quamquam & ibi Glos.* XIV. *q.* 2. vel etiam coram sæculari, cum superioris tamen licentia. Videatur Gail. *d. Obser.* 100. *n.* 15.

TITVLVS XXII.

De fide Instrumentorum.

§. I. Instrumentum quid, & quotuplex.

1. *Instrumentum vnde dicatur, & quid sit.*
2. *Instrumenta alia Publica, alia Priuata; & forma Publicorum.*
3. *Quædam etiam quoad effectum Publica sunt.*
4. *Item Publica alia sunt Iudicialia, alia Extraiudicialia.*
5. *Instrumentum Priuatum quod dicatur.*
6. *Eius variæ species, Apocha, Antapocha &c.*
7. *Item aliud propriè priuatum, aliud quasi publicum.*

PRobationis in genere diximus frequentissimam esse speciem, quæ fit per viuam vocem siue per testes, de quibus egimus: sequitur de ea, quæ fit per vocem mortuam siue per instrumenta.

1 Dicitur autem Instrumentum ab Instruendo, *l.* 1. *D. h. t.* Et ideo in hac probationum materia Instrumentum generaliter significat omne id, quo caussa instrui & fides Iudici fieri potest, siue sint testes, siue scripturæ, siue confessio, siue quæuis alia probatio, *d. l.* 1. *& l. Notionem* §. *instrumentorum D. De verb. sig.* Specialiter verò & propriè Instrumentum capitur pro qualibet scriptura, quæ fidem rei, quam continet, Iudici facit, & caussam instruit, Felin. *& alij in Rubr. h. t.*

Sunt

Sunt autem Instrumenta in hac significatione duplicia: alia enim sunt Publica, alia Priuata *l.* 5. *Cod. De probat. l. Scripturas Cod. Qui potior. in pig. hab. Nouel.* 73. *De instrumentor. cautela & fide.* Instrumentum Publicum propriè dicitur ea scriptura, quæ publicæ personæ, veluti Tabellionis seu Notarij, publici vel alterius, ad cuius officium publicum spectat instrumenti confectio, Mascar. *conclus.* 1302. *n.* 48. manu debitâ formâ confecta est, *d. Nouel. De instrum. cautela & Nouel.* 44. *De tabellionibus c.* 1. Debita forma consistit in hoc, quòd fiat à Notario publico, ex mandato Iudicis, aut à partibus ad hoc rogato, rei, de qua agitur, gnaro, cum expressione anni, indictionis, mensis, diei, loci, in quo fit contractus ipse vel actus, qui instrumento continetur: quòd præterea inscribantur nomina testium, cum ipsius Notarij seu tabellionis subscriptione, *c.* 2. *c. Inter dilectos & ibid. DD. h. t.* Couar. *Pract. quæst. cap.* 20. *n.* 2. De iure communi requiritur quoque expressio nominis aut Imperatoris aut Principis, in cuius ditione conscribitur; sed id vsus non obseruat, Couar. *d. loco n.* 1. 2

Dixi, quod publicæ personæ manu confectum est; quia sunt quædam instrumenta, quæ licet non sint à persona publica confecta, tamen quoad effectum probandi dicuntur Publica, quia scilicet perinde plenam fidem faciunt, ac si essent à publica persona confecta. Huiusmodi est scriptura alicuius priuati, sigillo aliquo publico & authentico signata, *d. c.* 2. *h. t.* quale est sigillum Episcopi, cui statur, donec contrarium ostendatur, *c. Post sessionem sup. De probationib. can. Cura* x1. *q.* 3. item Principis sæcularis, iuxta consuetudinem, per quam ei creditur, *c. Cum dilectus h. t.* similiter Capituli, *c.* 3. *sup. De probat.* insuper Ciuitatis, Vniuersitatis & alterius communitatis, ius sigilli habentis, *d. c. Inter dilectos h. t.* Secundò, scripturæ qualescumque, quæ ex archiuo publico extrahuntur, *c. Ad audientiam, vbi* Felin. *inf. De præscript. l. In fraudem §. quoties D. De iure Fisci.* Tertiò, quæ fiunt apud acta publica, *l.* 1. *&* 2. *Cod. qui in Eccles. manumittuntur.* Quartò, scriptura, habens subscriptionem scribentis & testium, *l. Scripturas Cod. Qui potiores in pig. habeantur & d. c.* 2. *h. t.* Subscriptio vel suprascriptio, in scriptura vel instrumento facta, continet & arguit subscribentis approbationem, perinde ac si totam scripturam manu propriâ scripsisset, Mascar. *concl.* 1341. *n.* 14. *&* 15. Gabriel. *lib.* 1. *conclus.* 3. nisi scripturâ non lectâ sit facta subscriptio, nomine vel testis vel alieno, Mascar. *d. loco n.* 16. 17. 18. *& seqq.* Sigilli verò appositio vim subscriptionis & confessionis obtinet, Gabriel. *tit. De probat. concl.* 4. Mascar. *concl.* 1302. *per tot.* Et à domino sigilli facta præsumitur, quando est sigillum eius, qui sigillauit, aut subscriptione hoc testatus est, Menoch. 2. *præsumpt. q.* 58. Mascar. *d. concl.* 302. Gabriel. *d. concl.* 4. *n.* 20. 3

dum semel admissus est laicus, dum suam vel suorum iniuriam prosequitur, vel parochianus suum pastorem denuntiat, quia illius interest habere bonum; licet *Canon* 8. 11. *q.* 7. non permittat laico accusare suum superiorem, nisi in fide errauerit: & denique dum patronus presbyterum, malè curantem aut dilapidantem bona Ecclesiæ, accusat.

25 De Monachis, Canonicis regularibus & alijs Religiosis quæritur, an possint esse testes. Et verius est, posse: quia licet arceantur à negotijs sæcularibus, veluti iudicandi munere, tutela, procuratione, & similibus alijs actibus atque officijs ciuilibus ac forensibus, *can. Monachi* XVI. *q.* 1. *c.* 2. *sup. De postulando & toto tit. Ne Clerici vel Monachi sæcul. negot. &c.* non tamen inueniuntur remoueri à testimonio ferendo, ac proinde admitti debent, *arg. d. l.* 1. *D. h. t.* & aliàs neque in caussa Ecclesiæ suæ vel monasterij testificari possent: quod falsum esse patet ex *can. Super* XIV. *q.* 2. *c. Cum Nuntius* 12. *& c. Nuper* 51. *h. t. c. Etsi Christus* 26. *inf. De iureiurando.* Requiritur tamen licentia superioris, cùm velle aut nolle non habeant, sitque eorum voluntas in arbitrio superioris, *c. Si religiosus c. Si Abbatem De elect. in* 6. *c. fin. De sepulturis in* 6.

26 Denique, vt alios omittam, minor XX. annis in criminalibus nequit esse testis, quia habetur iudicij imbecillioris, lubrici & temerarij, *c. In testimonium* 20. *D. h. t.* Farinac. *q.* 58. *n.* 10. *& seqq.* Mascar. *Concl.* 1246. *n.* 5. 6. *& seqq.* In ciuilibus verò, præsertim exiguis, testificari non prohibetur. Farinac. & Mascar. *d. locis.*

27 Illud quoque postremo loco hîc obseruandum est ex Zypæo *lib.* 2. *De Iure Pontif. nouo tit. De testibus*, moribus passim obtinuisse, vt testem Iudex non repellat, nisi quid ei pars opponat, aliàs suspectum haberi. Insuperque Principem nostrum anno 1611. statuisse, ne probationes per testes recipiantur in negotijs excedentibus 300. florenos.

§. V. De modo producendi testes.

1. *Primò actor vel reus petit admitti ad probandum.*
2. *Et dari terminum probandi ac producendi testes.*
3. *Dein aduersario, citato, & comparenti ac iudici exhibet articulos.*
4. *Aduersario licet obijcere in personas testium & repellere.*
5. *Idque ante eorum receptionem & examen regulariter.*
6. *Aliàs statim ad dicendum testimonium admittendi sunt.*
7. *Examinabit eos iudex vel commissarius illius.*
8. *Debet in primis iuratus esse testis.*
9. *Quod tamen iuramentum ex caussa remitti potest.*
10. *Modus & forma examinandi.*

11. 12. *Testis debet reddere rationem dicti sui.*

13. *Dum-*

13. *Dummodò interrogetur expressè vel implicitè.*
14. 15. *Præterquam in certis caussis, vt in criminalibus &c.*
16. *Examine facto tunc reus admittitur ad probationem obiectorum.*
17. *Et ad reprobationem actor.*
18. *Quarta productio testium non admittitur regulariter.*
19. *Hinc publicantur attestationes: & fit copia partibus.*
20. *Vt contradicant depositionibus testium.*
21. *Post publicationem non admittuntur testes.*
22. *Publicatio tamen non est de substantia processus.*

VIdimus, quinam ad testimonium admitti possint, vel non. Deinceps videndum est de modo recipiendi & producendi testes.

In primis si actor suam intentionem, vel reus suam exceptionem, per testes probare velit, debet in iudicio petere ab ipso Iudice admitti ad probandum, & dari sibi terminum probandi, Gail. 1. *Obser.* 96. * Eoque facto, intra statutum sibi à Iudice terminum testes producendi sunt: citato tamen & euocato aduersario, vt videat testes produci & iurare, *c.* 2. *h. t.* vt, si quid fortè habeat, quod contra personas eorum obijciat, quò minùs idonei sint ad testimonium ferendum, id ante eorum receptionem vel examen vel saltem publicationem depositionum proferat. Alioqui contra non citatum facta receptio testium est nulla, tanquam facta contra leges & iudiciorum ordinem, *d. c.* 2. *in fine.* 1 2

Quòd si citatus aduersarius compareat, tunc producens testes exhibet ei & Iudici articulos, super quibus eos producit, & præterea nomina testium. * Tum si quid aduersarius obijciat testibus, quod eos à testimonio repellat, erit in arbitrio Iudicis, prout ei æquum videbitur, vel admittere priùs aduersarium ad probandum obiecta, suspenso interim examine, vel contrà, dilatâ probatione obiectorum, examinare testes, *c. Ex parte* 7. *h. t.* Nisi fortè obijciens obiecta incontinenti probare offerat, *d. c. Et parte versic. Tandem*; vel in dilatione examinationis aut probationis obiectorum periculum esset interitus testium Specul. *tit. De teste* §. 1. *versic. quia ergo.* 3 4

Sin autem citatus aduersarius & præsens nihil obijciat in personas testium ante eorum receptionem vel examen, vel saltem publicationem depositionum, regulariter post illarum publicationem aliquid obijcere volens non auditur, quia tacendo vsque ad publicationem censetur exceptionibus contra testes renunciare, *c. Qui tacet De R. I. in* 6. Nisi vel proprio iuramento affirmet, quòd malitiosè ad hoc non procedat, *c. Præsentium* 31. *h. t.* vel ante publicationem protestatus fuerit, quòd sibi reseruet ius obijciendi, quod videbitur, *d. c. Præsentiū vers. Nisi,* 5

vel docuerit exceptiones, quas publicatione factâ obijcere vult, de nouo tunc ad suam notitiam peruenisse, *d. c Præsentium*; vel nisi probauerit legitimè, quòd eas antè publicationem obijcere volens, à Iudice impeditus fuerit, (quo casu etiam post sententiam eas obijcere poterit, Glossa *in c. Cùm 1. & A Canonici, in V. iuramenta in fine inf. De sententia & re iudicata*;) vel denique nisi sint tales exceptiones, quæ post attestationum publicationem ipsos testes inhabilitent, veluti quòd testis sit excommunicatus, Iudæus, hæreticus, & similes, quibus renuntiare non intelligitur, Felinus *in d. c. Præsentium col. 2.*

6 Si verò testibus productis nihil obijciatur, quo eorum testimonia eneruentur, statim ad testimonium dicendum admittendi sunt. Item aduersarius, si velit, potest exhibere Iudici interrogatoria sua, vt vocant, super articulis sibi priùs exhibitis, secundum quæ petat à Iudice testes interrogari & examinari, *c. Præsentium §. testes eod. in 6.* Vt si fortè testes à producente sint subornati, id Iudex, insequendo interrogatoria aduersæ partis, faciliùs deprehendat. Et ideo cauere debet Iudex, ne istorum interrogatoriorum aduersarius copiam consequatur, ne eâ occasione suos testes ad falsitatem instruat & per subornationem fraus committatur, Glos. *in d. §. testes*, Caluol. *in Praxi §. Interrogatoria concl. 1.*

7 Testibus deinde ad testimonium dicendum admissis, & tam partis producentis articulis, quàm partis aduersæ interrogatorijs Iudici exhibitis, Iudex ipse testes receptos diligenter examinabit, vel, si grauioribus distineatur negotijs, aut aliàs commodè non possit eos examinare, examen alteri, cui volet, idoneo tamen & discreto, vel etiam Iudici territorij, in quo testes degunt, committet, *c. Si qui testium 8. h. t. l. Iudices Cod. De fide instrument.* si scilicet ciuiliter agatur: nam in criminalibus hæc commissio non est permissa, *Auth. Apud eloquentissimum Cod. De fide instrument.*

8 In ipso verò examinis limine Iudex ipse, vel is, cui examen testium demandauerit, iubebit, præsente aduersario, vel etiam eo absente, si citatus comparere noluerit, *d. c. 2. versic. si verò noluerit*, testes iurare, quòd neque odio, neque amicitiâ, neque fauore, neque aliquo commodo, quod habuerint, vel habituri sint, inducti, sed solius veritatis amore moti, ad ferendum testimonium venerint, quodque super omnibus de quibus interrogabuntur, rei veritatem, prout secundum conscientiam nouerint, dicturi sint, *c. Quoniam 5. §. 2. c. Tuis quæstionibus 39. c. Nuper 51. h. t. l. Iurisiurandi Cod. eod.* quodque depositiones suas ante legitimam earundem publicationem neutri parti manifestabunt seu aperient. Nam testi non iurato minimè creditur, etiamsi esset religiosus, in præiudicium alterius, *d. c. Tuis quæstionibus & d. c. Nuper.* Idque maximè obtinet in criminalibus.

Cùm

Cùm autem hoc iuramentum non ſit de calumnia, ſed de veritate dicenda, reſpiciatque fauorem partis, pro qua teſtis producitur, & non publicam vtilitatem, partium conſenſu remitti poteſt, prout plerumque remittitur perſonis illuſtribus, aut in aliqua dignitate vel officio publico conſtitutis, *per text. in d. c. Tuis quaſtionib. & ibi Gloſ. in V. remittatur:* niſi ageretur de preiudicio publico, aut animarum, vt in cauſſa matrimoniali. Vide Gail. 1. *Obſer.* 101. 9

Inde Iudex examinabit ſingulos teſtes ſeparatim, remotis litigantibus, *c. Venerabili* 52. *h. t.* & adſumptis tam producentis articulis, quàm aduerſæ partis interrogatorijs, vnumquemque interrogabit, cuius ſit ætatis & conditionis; an litigatores nouerit, & quâ notitiâ, vulgari an aliâ; an vni parti magis faueat quàm alteri; an ſit vnius aut alterius conſanguineus vel affinis; an ex teſtimonio ſuo commodum ſperet, vel incommodum timeat. Item interrogabit de loco, tempore, viſu, auditu, credulitate, ſcientia, fama, certitudine, & alijs ſimilibus cauſſæ circumſtantijs, *c. Cum cauſſam* 37. *h. t.* * & potiſſimùm de ratione ſui dicti ſeu depoſitionis ſiue ſcientiæ: adeò vt, ſi producentis aduerſarius in ſuis interrogatorijs id fieri iuſſerit, & examinator dolo vel negligentiâ omiſerit, ad omne intereſſe parti aduerſæ teneatur, Panormit. *in d. c. Cum cauſſam:* vt etiam, ſi teſtis, interrogatus rationem ſui dicti, eam non reddiderit per aliquem ex quinque ſenſibus, qui negotio & facto, de quo interrogatur, congruit, Farinac. *q.* 70. *n.* 128. Menoch. *De arbit. q.* 25. *n.* 3. depoſitio eius præſertim in criminalibus ſit nulla, *l. Solam Cod. eod.* Si verò reddiderit, ſed non probabilem, teſtimonio eius non credetur, *c. Præterea* 27. *h. t.* 10 11

Nam ratio in teſte dat eſſe eius teſtimonio, & illud ſaluat vel deſtruit. Et ideo licet dictum eius per ſe non probet, tamen ratio dicti reddita ſufficiens probat: vt ſi dicat, Nihil ſcio, niſi quòd viderim contenta in articulo fieri. Contrà verò, ſi dicat, Scio, quia audiui ab alio, iam deficit ratio & fundamentū ſui dicti, nec probat: nam teſtimonium de auditu alieno regulariter eſt nullum, *c. Licet* 47. *h. tit.* Dico, de auditu alieno; quia ſi res ſit perceptibilis auditu, & teſtis de proprio auditu deponat (vt ſi dicat, Sempronium eſſe obligatum Seio, quia audiuit promittentem, *c.* 2. *ſup. De conſuetudine*) probat, *c. Tam* 33. *h. t.* Debet etiam ratio dicti eſſe ſeparata ab ipſo dicto. Et ideo, ſi deponat Titium mutuaſſe Seio centum, pro cauſſa ſcientiæ dicere debet, quia vidi centum numerare ex cauſſa mutui; non autem dicere, quia ſcio: nam tunc ratio eſſet eadem cum dicto, atque ita non probaret. 12

Non tenetur tamen teſtis præciſè reddere cauſſam ſuæ ſcientiæ, niſi expreſsè vel implicitè interrogetur, *d. l. Solam & ibi* Bald. & colligitur 13

ex *d. c. Cum caussam, vbi communiter omnes*: quia non debet esse verbosus, nec respondere ad ea, de quibus non rogatur, Felinus *in d. c. Cum caus-*
14 *sam n. 2.* * præterquam in caussis criminalibus, & vbi agitur de factis, quæ solo iudicio intellectus percipiuntur: veluti si deponat aliquem esse sanæ mentis, esse diuitem, esse dominum alicuius rei, habere ius decimandi, vel aliquid aliud simile, quod potiùs iudicio intellectus, quàm aliquo sensu corporeo percipitur, de quibus latè Farinac. q. 70. Mascardus *De probat. concl.* 1376. Nam in ijs etiam non interrogatus debet reddere rationem suæ scientiæ, Abbas *in d. c. Cum caussam col. 3.* quia de supradictis nudè asserere potiùs iudicare est, quàm testificari, quod ad testem non pertinet.

15 Similiter vt probatione factâ per vnum testem, deferatur iuramentum suppletorium probationis, necesse, quòd ille testis, etiam non rogatus, reddiderit caussam dicti sui seu scientiæ: aliàs non facit semiplenam probationem.

16 Examine testium ex parte actoris producentis ita facto, admitti debet vicissim aduersarius ad probationem eorum, quæ in personas testium, ab actore productorũ, obiecerit, si antè ad hoc non fuerit à Iudice admissus. Et si ad hæc obiecta probanda aliquos produxerit te-
17 stes, * permittitur etiam vicissim actori hos testes, ad fidem eorum eneruandam vel minuendam, per alios testes reprobare. Vlteriùs vero testium reprobatio non est permissa. Et hoc est, quòd dici solet, testes probatorios & reprobatorios probatoriorum reprobare licere, sed nõ reprobatorios reprobatoriorum, *d. c. Licet dilectus* 49. *h. t.* ne ita litigatores vicissitudine probationum & reprobationum in infinitum progrediantur, ac lites protrahant.

18 His ita peractis, Iudex litigantes, in sua præsentia constitutos, interrogabit, an plures testes producere velint: & si dixerint, se velle, audientur, *c. Cum venisset* 25. *h. t.* vt si fortè timeat quis, ne auditi super articulis, super quibus eos produxit, non satis pro se deposuerit. Admittique debebit secunda & tertia productio, non autem quarta, *c. In caussis* 15. *h. t.* nisi quartò producere petens iureiurando affirmet, se id petere, non dolo, neque aliquo modo testificata didicisse, sed quia eorum, quos nunc producere intendit, copiam priùs habere non potuerit, *c. Vltra penult. h. t.* quia effrænata & nimia multitudo testiũ à Iudice refrænanda est & inhibenda, *c. Significauerunt* 36. *h. t.* Et ideo multitudo testium quadragenarium numerum super iisdem articulis excedere non potest, *d. c. Cum caussam* 37. *§. volentes h. t.*

19 Si verò negauerint se velle plures producere, & vlteriori productioni renuntiauerint, petentibus vtrinq; litigantibus, vel altero absente, citato tamen & contumace, Iudex testium dicta & attestationes publicabit,

blicabit, interloquendo hoc vel ſimili modo, *Dicta teſtium in hac cauſſa publicamus, eaq́ pro publicatis & apertis habere volumus.* Facietque litigantibus poteſtatem habendi eorum copiam, & examinandi, intra competentem terminum, quatenus pro ſe vel contra faciant, *d. c. In cauſis 15. in fine c. Significauit 41. & c. Albericus 43. h. t.* * & diſpiciant, quid 20 aduerſus teſtes, contra ſe productos, ſcripto poſtmodum obijcere poſſint: veluti quòd obſcurè & confusè depoſuerint, vt ex eorum dictis elici & declarari veritas non poſſit, *c. Cum clamor 53. h. t.* adeoq; obſcurè dictum pro non dicto habetur, *l. De ætate §. nihil intereſt D. De interrogat. action.* quòd item in depoſitionibus ſibi contrarientur & contradicant: teſtis enim contrarium ſuæ priori atteſtationi, poſtea deponentis, ſine vlla vel erroris vel iuſtæ cauſſæ allegatione, teſtimonium nullum eſt, *l. 2. D. h. t. c. Cum Eccleſia verſic. nos igitur ſup. De cauſa poſſeſſ. & propriet.* vel quòd ſint ſingulares, qui regulariter non probant, *can. Nihilominus & ibi Gloſ. 1 1 1. q. 9. c. Tam litteris 33. & ibi Gloſ. in V. ſoli h. t.* Vide plenè Gabriel. *Com. concluſ. lib. 1. tit. De teſtibus concl. 2.* vbi tradit, quando probent, vel non, aut quòd falſum depoſuerint, quodque in aliqua ſui parte falſitatis vitio laborans teſtimonium in totum reprobari debeat, *Gloſſa in can. Si ad ſcripturas Diſtinct. 9.* & ſic de ſimilibus.

Publicatione atteſtationum factâ, ſuper ijſdem, vel directè contrarijs articulis, in eadem vel alia inſtantia, ijdem vel alij teſtes produci 21 nequeunt, *c. Fraternitatis 17. & ibi communiter Interpp. h. t.* Couar. *Pract. quæſt. c. 18. n. 6.* Sicut nec quando vlteriori teſtium productioni renuntiatum eſt, *c. Intimauit 18. & c. Cum veniſſet 15. verſic. Quæſtiones h. t.* Idque ob metum ſubornationis nouorum teſtium. Hoc tamen fallit pluribus caſibus, de quibus videre licet Gail. *lib. 1. Obſer. 105.*

Obſeruandum autem eſt, hanc publicationem non eſſe de ſubſtantia 22 proceſſus, ſecundum communem ſententiam: ac proinde proceſſum ac ſententiam, eâ omiſſa vel denegatâ, latam, ſi appellatum non ſit, valere, ac tranſire in rem iudicatam, Gail. *d. loco nu. 1.* quia eius omiſſio ius litigatoris lædit, non autem ordinem iudiciorũ peruertit.

TITVLVS XXI.

De Teſtibus cogendis.

1. *Teſtes cogi poſſunt ad dicendum teſtimonium.*
2. *Idq́ vel captis pignoribus, vel mulctâ, vel per cenſuras.*
3. *In cauſſis cùm ciuilibus tum criminalibus.*

4. 5. Satiſ-

4. 5. *Satisfit obiectionibus, quoad criminales.*
6. *Quidam tamen cogi non possunt.*
7. *Nisi defectu testium aliunde veritas haberi non posit.*

TEstes quandoque, auctoritate Iudicis & legitimè ad ferendum testimonium citati, comparere refugiunt, & vel odio, vel timore, vel alia simili de caussa sese subtrahunt, aut, licet compareant, testificari nolunt: * ideo nunc subijcitur, eos, si
1 citati & moniti non venerint, vel testimonium perhibere noluerint, per Iudicem vel eius commissarium compelli ad hoc posse. Idque obtinet vtroque iure, *toto h. t. l. Si quando, cum Auth. seq. Cod. De testibus:* tum ob publicam vtilitatem, ne veritas occultetur, in alicuius præiudicium, *can. Quamquam* XIV. *q.* 2. tum quia testimonium perhibere est munus publicum, ad quod etiam inuitus quis compellitur, *l. Cum ab initio, & ibi Glos. in V. cogat, & l. Sed si quis D. Quemad. testam. aperiantur.* Imò adeò necessarium, vt quis repellatur à munere iudicandi propter actum testificandi, *c. Dilecto* 40. *sup. De testib.* quia faciliùs reperiuntur centum Iudices, quàm vnus testis, Abbas *in d. c. Dilecto n.* 3. vbi *n.* 10. tradit praxim, quâ quis possit in testem producere Ordinarium caussæ Iudicem, quando ille sibi pro teste est necessarius. Videatur Gratianus *in can. Si testes §. si exigat.* V. *q.* 3.

2 Compelluntur autem testes, secundum fori qualitatem, vel captis pignoribus, vel mulctâ inflictâ, *arg. l.* 1. §. 3. *in fine D. De inspiciendo ventre*: vel per censuras Ecclesiasticas, videlicet suspensionem, interdictum, excommunicationem, aut depositionem, vel degradationem, *c.* 1. 2. *&* 5. *h. t.*

3 Et hoc quidem in caussis ciuilibus indubitatum est, *c.* 1. 2. 6. *&* 7. *h. t.* An verò etiam in criminalibus cogi possint, non immeritò quis dubitet, propter *c.* 3. *&* 10. *h. t* Eoque magis, quòd nemo debeat alterius secreta propalare vel ei detrahere, deferendo alicui eius delicta, *can. Ex merito* VI. *q.* 1. Adeò vt tale quid faciens, actione in factum ad interesse, vel actione iniuriarum conueniri possit, *l. Si quis testamentum §. sed etsi quis D. Ad Legem Aquil.* & quandoque etiam falsi teneatur, *l.* 1. §. *is qui D. Ad leg. Corn. De falsis*: vt proinde ad id non posse cogi videatur. Verius tamen est, & communius obtinuit, etiam in criminalibus posse testes cogi dicere testimonium. Idque probatur per *c. Peruenit* 4. *&* 5. *c. Super his c. Cum contra h. t.* quia hoc non est alteri detrahere, sed veritatem dicere, non animo detrahendi, sed veritatem detegendi: quam interrogatum à Iudice celare, esset graue, imò mortale peccatum, *can. Quisquis* XI. *h.* 3. *Glos. in c.* 1. *V. occultent h. t.* Expedit enim Reipubl. ne crimina maneant impunita, *c. Vt famæ* 35. *inf. De sent.*

sent. excommunicat Et ideo licet quis iurasset, se non testificaturum, nihilominus ad id compelli posset, non obstante iuramento, *d. c. Peruenit 4. h. t. & ibi Glos. c. Intimauit* 18. *sup. De testib.* quia cùm tale iuramentum sit contra bonos mores & temerarium, non est obligatorium, *c. Non est obligatorium De R. I. in 6.* Potestque iurans in testem vocatus, etiam propriâ auctoritate, & nullâ præuia absolutione petitâ, illi contrauenire, absque vllo periculo periurij, prout habet communis opinio, *in c. Constitutis* 45. *& ibid.* Glos. *in V. teneri sup. De testib.* latè Gail. *l.* 1. *Obser.* 100.

Dixi, in testem vocatus; quia extra eum casum iurans non reuelare secreta, si contrà faciat, periurus efficitur. Quin imò licet non iurauerit, nefariè & improbè facit, secreta alterius propalando: adeoque actione in factum ad interesse vel iniuriarū conueniri potest, & quandoque falsi tenetur, vt antè diximus, & tradit Gail. *d. loco.*

Non obstat *d. c.* 3. quia cùm dicit, testem monendum esse & non cogendum ferre testimonium veritati, vult solùm, non esse cogendum à principio, sed priùs monendum esse; quia monitio præcedere debet coactionem, *c.* 1. *h. t.* Non autem prohibet, quò minùs cogatur, si monitioni non pareat. Ita Glossa *ibid.* 4

Non obstat quoque *d. c.* 10. quia ibi agitur de criminibus, quæ ipsis testibus obijciuntur, non quidem vt puniantur seu criminaliter, vt patet ex eo, quòd ibi quæstio erat super conuentione & reconuentione, quæ in criminalibus locum non habet, saltem vt simultaneo processu terminetur, quia non criminis relatione, sed innocentiâ reus purgetur, *l. Si is qui D. De publ. iudicijs.* Item agebatur per procuratorem, qui in criminalibus non admittitur: sed agitur de istis criminibus, ad hoc, vt à testimonio repellantur. Ad hæc autem probanda crimina non coguntur testes, quia nemo cogitur ad denudandam famam alterius. Videatur Hostien, *in Summa h. t. n.* 2. 5

Sunt tamen nonnulli, qui ad testimonium ferendum cogi non possunt: vt in primis Sacerdos ne quidem à summo Pontifice compelli potest, vt secreta confessionis reuelet, quia illa non vt homo, sed vt Dei Vicarius scire intelligitur, vt postea dicemus. Secundò, excipiuntur multæ personæ, quæ enumerantur, partim in *l. Inuiti* 19. *D. De testibus*, vt senes, valetudinarij, milites, qui cum magistratu Reip. causâ absunt, vel quibus venire non licet: partim in *can. Si testes §. item in Lege Iulia* 1 v. *q.* 3. partim iterùm in *l.* 4. *D. De testib.* inter quos sunt cognati & agnati, non quidem omnes, sed qui à latere se contingunt, & nullo communi patriæ potestatis vinculo tenentur: hi enim licet possint esse testes, non tamen ad hoc cogi possunt, vsque ad septimum gradum, vt colligitur ex *d. l.* 4. At verò qui sibi parentum & liberorum 6

Sunt autem Instrumenta in hac significatione duplicia: alia enim sunt Publica, alia Priuata *l. 5. Cod. De probat. l. Scripturas Cod. Qui potior. in pig. hab. Nouel. 73. De instrumentor. cautela & fide.* Instrumentum Pubicum propriè dicitur ea scriptura, quæ publicæ personæ, veluti Tabellionis seu Notarij, publici vel alterius, ad cuius officium publicum spectat instrumenti confectio, Mascar. *conclus.* 1302. *n.* 48. manu debitâ formâ confecta est, *d. Nouel. De instrum. cautela & Nouel.* 44. *De tabellionibus c.* 1. Debita forma consistit in hoc, quòd fiat à Notario publico, ex mandato Iudicis, aut à partibus ad hoc rogato, rei, de qua agitur, gnaro, cum expressione anni, indictionis, mensis, diei, loci, in quo fit contractus ipse vel actus, qui instrumento continetur: quòd præterea inscribantur nomina testium, cum ipsius Notarij seu tabellionis subscriptione, *c.* 2. *c. Inter dilectos & ibid. DD. h. t.* Couar. *Pract. quæst. cap.* 20. *n.* 2. De iure communi requiritur quoque expressio nominis aut Imperatoris aut Principis, in cuius ditione conscribitur; sed id vsus non obseruat, Couar. *d. loco n.* 1. 2

Dixi, quod publicæ personæ manu confectum est; quia sunt quædam instrumenta, quæ licet non sint à persona publica confecta, tamen quoad effectum probandi dicuntur Publica, quia scilicet perinde plenam fidem faciunt, ac si essent à publica persona confecta. Huiusmodi est scriptura alicuius priuati, sigillo aliquo publico & authentico signata, *d. c.* 2. *h. t.* quale est sigillum Episcopi, cui statur, donec contrarium ostendatur, *c. Post sessionem sup. De probationib. can. Cura* x 1. *q.* 3. item Principis sæcularis, iuxta consuetudinem, per quam ei creditur, *c. Cum dilectus h. t.* similiter Capituli, *c.* 3. *sup. De probat.* insuper Ciuitatis, Vniuersitatis & alterius communitatis, ius sigilli habentis, *d. c Inter dilectos h. t.* Secundò, scripturæ qualescumque, quæ ex archiuo publico extrahuntur, *c. Ad audientiam, vbi* Felin. *inf. De præscript. l. In fraudem §. quoties D. De iure Fisci.* Tertiò, quæ fiunt apud acta publica, *l.* 1. *&* 2. *Cod. qui in Eccles. manumittuntur.* Quartò, scriptura, habens subscriptionem scribentis & testium, *l. Scripturas Cod. Qui potiores in pig. habeantur & d. c.* 2. *h. t.* Subscriptio vel suprascriptio, in scriptura vel instrumento facta, continet & arguit subscribentis approbationem, perinde ac si totam scripturam manu propriâ scripsisset, Mascar. *concl.* 1341. *n.* 14. *&* 15. Gabriel. *lib.* 1. *conclus.* 3. nisi scripturâ non lectâ sit facta subscriptio, nomine vel testis vel alieno, Mascar. *d. loco n.* 16. 17. 18. *& seqq.* Sigilli verò appositio vim subscriptionis & confessionis obtinet, Gabriel. *tit. De probat. concl.* 4. Mascar. *concl.* 1302. *per tot.* Et à domino sigilli facta præsumitur, quando est sigillum eius, qui sigillauit, aut subscriptione hoc testatus est, Menoch. 2. *præsumpt. q.* 58. Mascar. *d. concl.* 302. Gabriel. *d. concl.* 4. *n.* 20. 3

4 Diuidi possunt Publica Instrumenta in Iudicialia, quæ scilicet fiunt apud acta & in iudicio, auctore Iudice, & in Extraiudicialia, quæ fiũt in contractibus à Notario, extra iudicium, ad id rogato. Alioqui si ad hoc rogatus non fuerit, censebitur illud confecisse tanquam priuatus; sicque erit priuatum, non publicum instrumentum.

5 Priuatum Instrumentum generaliter est omnis scriptura, à priuata persona, non autem à Notario confecta, siue sit authentica, siue non: quod alio nomine vocatur Instrumentum Domesticum, *l. Instrumenta Cod. De probationib.* Et hac ratione scriptura Iudicis, etiamsi habeat testes subscriptos, censetur priuata, quia scribere non est officium Iudicis, sed tabellionis. Similiter litteræ propriâ manu Regis, vel Principis, vel Parochi, scriptæ, censentur scripturæ priuatæ: nec enim inconueniens est, scripturam priuatam à publica persona, qualis est Rex, Princeps, Parochus, emanare, quia quoad scribendum non est publica, sed priuata persona. Aliàs sumitur Instrumentum Priuatum pro instrumento non publico, nec authentico.

6 Instrumenti Priuati seu scripturæ priuatæ variæ sunt species: hæ tamen principales communiter constituuntur, Apocha, Antapocha, Syngrapha, Liber rationum & Epistola, Rebuff. *in Tract. De chirographi & scedulæ recognitione n. 13.*

Apocha Græcè, Latinis idem est quod receptio, estque scriptura, à creditore debitori dari solita, quâ creditor fatetur se recepisse pecuniã, sibi ab eo debitam, de qua in *l. Acceptolatum D. De acceptilat.* Differt autem ab Acceptilatione, quòd acceptilatione omnimoda liberatio contingat, licet pecunia soluta non sit: quia etsi soluta non sit, tamen creditor eam tanquam receptam & solutam habet. Apochâ verò non aliter contingit liberatio, quàm si pecunia soluta sit.

Antapocha vice versâ dicitur priuata scriptura, quam debitor creditori de solutis facit & tradit; vulgò *Contrecedulle* vocatur. Estque necessaria in pensionibus & præstationibus annuis, ad impediendam præscriptionem exemptionis à solutione; soletque ita fieri: *Fateor me tantum pensionis aut vsurarum nomine soluisse.*

Syngrapha dicitur scriptura siue scedula, quæ fit propriâ manu eorum, qui paciscuntur, in alicuius rei fidem.

Libellus rationum est ille, quem quilibet sibi sponte facit, de quo in *l. Rationes & in l. Instrumenta Cod. De probat.*

Epistola est scriptura priuata, quam aliquis alicui vel socius socio mittit.

7 Aliter diuidi possunt Instrumenta Priuata in propriè priuata, quæ scilicet confecta à priuata persona non faciunt plenam fidem, seu non sunt authentica, qualia sunt iam enumerata: & in ea, quæ sunt quasi publica,

publica, quæ scilicet licet à priuata persona confecta sint, tamen sunt authentica, & perinde plenam fidem faciunt, ac verè publica. Talia sunt, quæ antè diximus esse publica, quoad effectum probandi.

§. II. De differentia Publicorum & Priuatorum Instrumentorum quoad fidem & effectum.

1. *Instrumenta publica plenam fidem faciunt.*
2. *Etiam ex originali & protocollo desumpta, iussu iudicis.*
3. *Donec contrarium probetur: & quo modo infirmentur.*
4. *Instrumentum priuatum non probat pro scribente.*
5. *Exceptio.*
6. *Contra scribentem probat, etiam plenè.*

DIfferunt in eo Publica à Priuatis, quòd non solùm ipsa origi- 1
nalia, vt nostri vocant, id est prima & principalia instrumenta, publica per se, sine alio adminiculo, plenam fidem faciant de eo, quod dispositiuè continent, siue pro proferente siue contra proferentem, *c. 2. h. t.* * sed etiam eorum exempla seu exem- 2
plaria, id est ex originali ipso desumpta, dummodò iussu Iudicis desumpta seu exemplata fuerint, quo verbo vtitur Pont. *in c. vlt. h. t.* aliàs enim sine originalibus nullam fidem faciunt, *c. 1. h. t. iunctâ l. 2. D. eod.* sed tantùm coniecturam & suspicionem inducunt, vix delationi iurisiurandi sufficientem. Quinimò etiam illud, quod ex abbreuiatura seu protocollo (de nominis ratione vide Couar. *Practic. quæst. cap. 19. n. 2.*) tabellionis mortui auctoritate Iudicis in publicam formam redactum est ab alio, similem fidem facit, *c. penult. h. t.* Couar. *ibid. cap. 21. n. 3.*

Dixi, plenam fidem facere de eo, quod dispositiuè continent; quia quoad ea, quæ in illis enuntiatiuè & incidenter narrantur, non probant, in præiudicium tertij, *l. Ex hac D. De Donationib.* nisi in antiquis, quorum scilicet origo & initium centesimum annum excedit, *c. Cum caussam sup. De probat.*

Deinde quod dictum est, publicum instrumentum plenam fidem 3
facere, intelligendum est, donec contrarium probetur, *l. Cum precibus Cod. De probat. & ibi D D.* siue per testes contrarios, minimùm tres, vel duos, omni exceptione maiores, *c. Cum Ioannes 10. h. t.* Couar. *lib. 2. Var. resol. cap. 13. n. 11.* siue per aliud instrumentum, alteri contrarium: & modò aduersarius nihil obijciat; veluti quòd non sit confectum à

Notario, qui eidem subscripsit; quòd rasuram seu cancellationem habeat circa substantiale instrumenti, vel etiam rasuram dictionis vel syllabæ aut litteræ, quæ immutet sensum instrumenti, vel aliud, quod circa instrumentum vel eius sensum dubitationem inducat, quia inde reddi potest aut falsum aut saltem suspectum, *c. Inter dilectos* §. *instrumentum h. t. c. Licet inf. De crimine falsi.*

4 Instrumentum autem priuatum regulariter non facit fidem pro scribente, *l. Instrumenta, l. Rationes Cod. De probat.* quamuis esset confectum manu Notarij, si desint solemnia, ad scripturam publicam requisita, aut conscriptum manu Episcopi: quia nullo iure cauetur, quod eiusmodi scriptura habeat vim publicæ scripturæ, *c. Cum à nobis in fine sup. De testib.* etiamsi agatur de fauore piæ caussæ, quia, vt dicitur in *l. Exemplo Cod. De probationib.* pernitiosum est, vt ei scripturæ credatur, quâ vnusquisque sibi annotatione propriâ debitorē constituit: adeò vt ex scriptura merè priuata, iuxta communem sententiam, ne quidem semiplena probatio inducatur.

5 Facit tamen instrumentum priuatum fidem pro scribente. Primò, quando est trium testium subscriptione munitum, *d. c. 2. h. t.* quia tum quasi publicè confectum creditur, *l. Scripturas Cod. Qui potiores in pig. habeantur*, Couar. *Pract. quæst. c. 22. n. 3.* Secundò, si instrumentum longo tempore inter partes obseruatum sit, & in iudicio pro tali sæpiùs habitum atque exhibitum. Tertiò, si item agatur de modica summa. IV. si recipiat aliquod fomentum vel supplementum, vnde fiat authenticum, quia alia adminicula, veluti quòd scribens sit vir bonæ opinionis & famæ, & solitus semper scribere veritatem, quòd vir sit legalis, summâ præditus integritate, & scriptura contineat verisimilia. V. si sit iuramento confirmatum. VI. si inter partes conuenerit, vt instrumentum priuatum plenè probet; prout conuenire potest, cùm, quòd scriptura priuata non probet, sit introductum fauore partium, cui renuntiare possunt. Denique si ab aduersario scribentis approbatum sit, etiam plenam fidem facit, licet non sit testium subscriptione munitum, *l. Publia 26. §. fin. in fine D. Depositi.*

6 At verò contra scribentem, si caussam expressam habeat, ex qua debitum petitur, veluti ex mutuo, ex empto, ex locato, plenam fidem facit, etiam nullo teste adscripto: modò tamen is, qui scripsit, fateatur se scripsisse, quia quisque debet suæ confessioni contra se stare, *l. Generaliter Cod. De non numer. pecunia.* Sin autem caussam expressam non habeat, neutiquam probat aduersus scribentem, *c. Si cautio 14. h. t. l. Cum de indebito D. De probat.* quia censetur indiscretè scripsisse.

§. 3. Quo-

§. III. Quomodo Instrumenta edi debeant, & vbi.

1. *Edi debent in iudicio parte citatâ vsque ad conclusionem in caussa.*
2. *Non verò post conclusionem.*
3. *Quod tamen fallit vndecim modis.*
4. *Interdum partis citatio necessaria non est.*
5. *Interdum etiam ante litem contestatam produci debent.*

EDi in iudicio debent instrumenta, instar aliarum probationum: & quidem parte citatâ, ac post litem contestatam; aliàs non probant. Quamquam in eo differant à reliquis probationibus, quoad productionem, quòd produci possint non solùm in termino probatorio, seu intra terminum, intra quem examinari debent testes, sed vsque ad conclusionem in caussa, *c. Cum dilectus 9. & ibi DD. h. t.* quia in hac productione non subest metus subornationis, qui subest in testibus: nisi fortè Iudex præscripserit certum tempus, intra quod instrumenta omnia edi debeant. 1

Post conclusionem verò in caussa produci amplius non possunt, quia is est terminus exclusiuus omnium probationum, cùm factâ conclusione, de caussa liquere dicatur, *iuxta Glos. in c. Significauerunt V. liquere & ibi* Felin. *sup. De testib.* Sic etiam produci nequeunt, quando expressè renuntiatum est omnibus probationibus. 2

Hoc tamen fallit; Primò, si ex iusta aliqua caussa Iudex, postquam conclusum est in caussa, ea admittere velit, quia quoad Iudicem numquam in caussa concluditur; ideoque conclusionem rescindere & vlteriorem probationem partibus iniungere potest, *c. Cum Ioannes 10. & ibi Glos. &* Felin. *n. 12. h. t.* partemque interrogare non solùm ad declarationem retroactorum, verùm etiam ad fundandam de nouo intentionem partis, in vim nouæ probationis, *arg. d. c. Cum Ioannes.* Secundò, si producens instrumenta fidem faciat iuramento, ea demũ post conclusionem in caussa venisse ad suam notitiam, factâ priùs diligenti inquisitione, *c. Pastoralis inf. De exceptionib.* Ad hoc autem iuramentũ præstandum opus est speciali mandato in procuratore, vt illud præstet nomine domini sui, & in animã eius. Tertiò, in caussa matrimonij, in qua sententia, maximè contra matrimoniũ lata, nunquam transit in rem iudicatã, *c. Lator 7. & ibi Glos. inf. de re iudic.* IV. quando instrumentum non ad probandum, sed ad priores probationes declarandas, profertur: 3

quia

quia aliàs prohibitus probare, non vetatur probationem à se factam declarare. V. in criminalibus, in quibus non concluditur in caussa quoad reum, quin semper vsque ad sententiam possit eius innocentia detegi; idque fauore defensionis receptum est. VI. si ex beneficio restitutionis in integrum subueniatur minori, vel Ecclesiæ, aut etiam maiori, ex clausula generali, *Si qua mihi iusta &c.* VII. in caussa appellationis possunt ea instrumenta produci, quibus in priori instantia obstabat conclusio, iuxta *l. Per hanc, vbi communiter D D. Cod. De temporibus appellat.* VIII. dicta regula procedit in probationibus facti, non etiam probationibus Iuris, quibus per conclusionem non censetur præclusa via; sed leges semper allegari possunt, modò ad hoc non petatur noua dilatio, quæ esset deneganda. IX. in caussa beneficiali, secundum aliquos. X. fallit quoad recognitionem sigillorum, nam fieri potest tunc probatio post conclusionem in caussa. Denique si facta sit conclusio cum clausula, *Saluâ reproductione scripturarum, & alijs casibus.*

4 Subinde etiam non requiritur partis citatio: veluti quando instrumentum solùm producitur ad solam instructionem Iudicis, vel fit productio in fine termini, aut intra terminum datum, ad producendum scripturas seu instrumenta, vel ad probandum per omne genus probationis.

5 Similiter interdum produci debent ante litem contestatam: vt si in libello facta sit mentio instrumentorum: nam tum illa vnà cum actione aduersario petenti edenda sunt, *l. 1. §. 1. & fin. D. De edendo* Quamquam instrumentum cum libello productum non probet, nisi post litis contestationem in vim probationis repetatur seu reproducatur.

§. IV. Qualiter produci debeant Instrumenta.

1. *Edi debet ipsum originale instrumentum.*
2. *Aut exemplar, iussu iudicis inde desumptum.*
3. *Et quidem iudici totum, parti solum capitulum, de quo agitur.*
4. 5. *Quæstio, an reus actori teneatur edere instrumenta.*
6. *Quatenus tertio alicui edendum sit instrumentum.*

1 PRoduci debent in primis Iudici ipsa instrumenta originalia, quia exemplis seu exemplaribus eorum regulariter non creditur, *c. 1. h. t. l. 2. D. eod.* 2 * nisi auctoritate Iudicis exemplata sint, concurrentibus ijs, quæ ad exemplationem requiruntur. Potest tamen producens, originali semel exhibito, eo recepto, relinquere

quere in actis copiam collationatam, ne fortè originale aliquo casu in actis perdatur vel surripiatur. Nisi fortè sit instrumentum originale mandati procuratorij; nam hoc, si sit simplex, relinqui in actis debet, neque aliàs probat. Sin plura contineat capita & mandata ad plures caussas, debet originale restitui producenti, & registrari in actis ea pars mandati, quæ ad caussam facit.

Edi autem oportet instrumentum totum Iudici: ac parti tantùm eius capituli copia danda, de quo est quæstio, *c. Contingit 5. h. t.* restituto originali instrumento. 3

Cęterum an reus actori sua instrumenta edere teneatur, ad fundandam eius intentionem, quęri potest. Et dicendum, prout superiùs insinuaui *ad Tit. De probationib. §. 3. nu 6.* non teneri illi edere ea, quæ sibi propria sunt, seu quæ suis sumptibus redemit, *arg. c. 1. in fine sup. De probat.* quia neque Iuris neque æquitatis ratio permittit, vt quis inuitus arma & tela, quibus confodiatur & conficiatur, aduersario suo tradere cogatur, *l. Qui accusare 4. Cod. De edendo, l. Nimis graue 7. Cod. De testib.* Secus, si sint communia, v. g. communibus sumptibus confecta, vel testamenta inter hæredes ac legatarios: quorum nomine comparata sunt duo edicta. Primum, De tabulis exhibendis, aduersus eum, qui negat, se testamentum habere, vel asserit se exhibere non posse: alterum, Quemadmodum testamenta aperiantur, aduersus eum, qui non diffitetur testamentum apud se esse; quo casu compelli potest, vt aperiat, *toto tit. D. & Cod. Quemadmodum testamenta aperiantur.* 4

Sed cur, inquies, minùs reus tenetur actori edere sua instrumenta, ad fundandam eius intentionem, quam actor tenetur edere sua reo ad fundandam eius exceptionem, *iuxta l. Non est nouum 5. Cod. De edendo*; præsertim cùm reus in suis exceptionibus sit actor, *l. In exceptionib. 19. D. De probat.* Respondeo, quia licet reus in sua exceptione sit actor, tamen est actor necessarius, &, vt ita dicam, inuitus, cùm non sit in eius potestate, an & quando conueniatur, *l. Purè §. vlt. D. De doli mali except.* vti est in potestate actoris, an & quando velit conuenire reum, seque præmunire probationibus sufficientibus: ac proinde hac in parte fauorabilior est reus. Et hinc quoque fit, quòd cum & actor in sua replicatione sit reus, *l. 1. D. De except.* ei ad fundandam replicationem vicissim reus teneatur sua exhibere instrumenta, *l. penult. §. fin. D. Ad leg. Falcid.* 5

Vt verò intelligatur pleniùs, quando instrumentum alicui tertio edendum sit, vel non; sciendum est, communem conclusionem esse, quòd editio instrumentorum ei non sit decernenda, qui non mandauit per se vel per alium illud confici, nec successit in locum mandantis, *per l. Si quis ex argentarijs 6. §. vnde apparet & l. Quadã §. fin. D. De edendo.* 6

 Fallit

Fallit autem conclusio ista; Primò, si intersit eius, qui petit sibi edi instrumentum: tunc enim potest vel per edictum de ededo, vel actione in factum subsidiariâ illius editionem petere, licet mandato eius non sit confectum, *d. l. Quadam §. fin. & l. 2. Cod. De edendo.* Ratio est, quia instrumentum est pars probationis; & ideo, sicut testis cogitur testimonium dicere pro tertio, ita & instrumentum edi tertio debet, quando ipsius tertij edi interest: modò tamen Iudici de tali interesse constet summariè; neque enim creditur soli assertioni petentis editionem instrumenti, ob rationem antè allatam, ex *l. Qui accusare Cod. De edendo.*

Secundò fallit, si à Magistratu petatur editio alicuius statuti, ab vna parte in iudicio allegati, & ab altera negati: nam cùm tale statutum sit ius publicum, & proprium loci, vbi illud seruatur, & per consequens omnibus commune, nemini denegandum est; sed edi debet, vtique capitulum allegatum, non verò totus statutorum liber.

Fallit tertiò, in procuratore Fisci, quoad caussas ciuiles exemptionum & contributionum: nam hic potest petere, sibi edi instrumenta, non modò à tertijs, sed & ab ipsis reis conuentis, ad probandam suam intentionem, siue contra alios, siue contra reos conuentos; idque fauore speciali Fisci & Reipublicæ, *l. 2. §. item diui fratres D. De iure fisci.*

Quartò, in vsurarijs, qui tenentur codicem rationum edere, *Clement. 1. §. caterum De vsuris.* Idem dicendum de publicanis, cauponibus, stabularijs, & similibus, fraudem in contractibus committere solitis. Videatur de his pleniùs Gail. 1. *Obser. 106.*

§. V. De interpretatione Instrumentorum.

1. *Instrumentum est stricti iuris.*
2. *Prodest & obest tantùm in eo nominatis.*

1 INstrumenti, cùm sit stricti iuris, interpretatio sumi debet ex verbis: ita vt, quod non dicit instrumentum, nec nos dicere debeamus, neque extendi possit extra ea, de quibus fuit rogatus Notarius, & quibus ipse interfuit.

2 Et quemadmodum instrumenta ijs tantùm prosunt, qui nominantur, non alijs: ita etiam non alijs obsunt, quàm qui in ijs sunt nominati, neque contra alios probant, nec in præiudicium tertij iniquâ interpretatione extendi debent. Licet ad successores vel Iuris vel rei, etiam singulares, extendantur, & contra hos & pro his peræque fidem faciant atque contra auctorem, cuius iure vtuntur, prout hæc latiùs deducit Wesenbec. *ad D. h. tit.*

TIT. 23. De

TITVLVS XXIII.

De Præſumptionibus.

§. I. Quid ſit Præſumptio.

1. *Præſumptio quid ſit.*
2. *Semper circa rem dubiam verſatur.*

3.4.5. *Fictio quid ſit, & in quo differat à Præſumptione.*

LOco probationum ſunt etiam Præſumptiones, quæ quandoque plenè, quandoque ſemiplenè probant, interdum alias præſumptiones adiuuant: de quibus proinde nunc agendum eſt. 1

Eſt autem Præſumptio nihil aliud quàm coniectura probabilis, ex certo aliquo ſigno proueniens, ad adſtruendam rei dubiæ fidem, ſeu quæ, alio non adducto, pro veritate habetur.

Dicitur, rei dubiæ; quia præſumptio ſemper verſatur circa rem dubiam, quæ ſcilicet eſſe vel non eſſe poteſt. Et ideo ſæpè conuenit cum 2
veritate; in eoque differt à Fictione, * quæ eſt indubiæ falſitatis pro 3
veritate aſſumptio, ex cauſſa aliqua iuſta: fitque ſemper ſuper certo contra veritatem ipſam, *l. Qui in aliena D. de acquir. hæreditate in princ.* & propterea nunquam poteſt conuenire cum veritate.

Præterea fictio non inducitur ab homine ſed à lege dumtaxat, & eſt 4
quædam legis diſpoſitio, ideoque non admittit directè probationem in contrarium: alioquin indirectè poteſt contra fictionem probari, demonſtrando, ceſſare æquitatem, ſuper qua fundatur. At verò præſumptio de ſui natura ſemper admittit probationem in contrarium: vt de præſumptione hominis & iuris clarum eſt; & de præſumptione iuris & de iure patet ex eo, quòd, licet regulariter excludat omnem probationem in contrarium, tamen admittat confeſſionem partis in contrarium, atque etiam indirectam.

Inſuper præſumptio vna alteri aduerſari poteſt: & inde potentior 5
tollit minùs potentem probationem, *l. Diuus D. De in integ. reſtitut.* Poteſt etiam cum alia vel alijs concurrere: verſatur circa ea, quæ ſunt facti: extenditur de perſona ad perſonam, & allegari debet. Atqui fictio vna non poteſt alteri contrariari, *l. 3. §. è contrario D. De acquir. poßeß.* nec cum alia vel alijs concurrere, quia duo ſpecialia, cuiuſmodi ſunt, duæ fictiones ſimul eſſe non poſſunt: verſatur circa ea, quæ ſunt facti & iuris ſimul: nec extenditur de perſona ad perſonam: neque eſt neceſſe eam allegare, cùm ſit diſpoſitio quædam iuris.

§. II. De diuisione Præsumptionum.

1. *Præsumptio alia est Hominis, alia Iuris.*
2. *Præsumptio Hominis alia est Leuis, alia Probabilis.*
3. *Præsumptio Iuris alia est Iuris tantùm, alia Iuris & de Iure.*

1 PRæsumptionum alia est Hominis, alia Iuris. Præsumptio Hominis est quidam conceptus in mente hominis, caussatus ab aliqua coniectura. Et dicitur Hominis, quia nullo iure confirmata reperitur.

2 Diuidi ea potest in Leuem seu Temerariam & Probabilem. Temeraria est conceptus in mente hominis, caussatus ex aliqua coniectura non probabili. Et hæc nihil probat, & à iure respuitur, *c. Inquisitioni §. in 2. distinguimus inf. De sent. excommunicat. can. Oues pastorem*, in verbis, *Omnis suspicio est potiùs repellenda, quàm approbanda vel recipienda*, VI. q. I. & ideo, inquit Pontifex, nullum suspicionis arbitrio iudicandum, *can. Primo semper 2. q. 1.* Probabilis hominis præsumptio est conceptus, caussatus in mente ipsius ab aliqua coniectura probabili. Estque nunc maior, nunc minor. Vnde eandem quidam diuidunt in Vehementem seu Violentam, quæ facit plenam probationem, & non Vehementem seu Minorem, quæ facit semiplenam probationem, *d. c. Inquisitioni versic. fin.* Et si famâ publicâ vel alijs adminiculis adiuta fuerit, etiam plenam fidem facit, *c. Tertio loco 13. h. t.* Sed hæ non sunt diuersæ species, *arg. l. vlt. D. De instructo vel instrum. legato.* Et cùm variæ atque multiplices sint hominis præsumptiones, & ex varijs caussis oriri possint, non potest de his certa tradi doctrina, verùm ea relinquitur arbitrio Iudicis.

3 Præsumptio Iuris dicitur, quæ in Ipso iure est scripta, vel à lege approbata. Et hæc diuiditur in præsumptionem Iuris tantùm & in præsumptionem Iuris & de iure.

4 Præsumptio Iuris tantùm est, quando Ius in re dubia aliquid præsumit, nihil desuper constituendo, quod pro iure habeatur. Talis est præsumptio solutionis, quæ ex cancellato chirographo oritur, *l. Si chirographum 24. D. De probat.* Item ea, quâ præsumitur, patrem ante filium puberem decessisse, cùm ascendens priùs intelligatur mortuus, quàm descendens; aut filium impuberem priùs decessisse, vbi vterque vno casu, v. g. naufragio, extinctus est, cùm ætas impuberis videatur magis obnoxia repentino casui, *l. Qui duos 9. §. cum bello & §. fin. D. De rebus dubijs.* Talis quoque est, quâ præsumitur is, qui in adolescentia probis fuit moribus, etiam in senectute probus, & contrà, *c. Ex studijs*

3. c. Man-

3. *c. Mandata* 6. *c. Cum in iuuentute* 15. *h. t.* & sic de similibus alijs.

Præsumptio Iuris & de Iure est, cùm Lex aut Canon ita aliquid præsumit, vt super tali præsumptione ius firmum statuat, & eam pro veritate habeat. Dicitur præsumptio Iuris, quia à Iure introducta; & de Iure, quia super tali præsumptione lex inducit firmum ius, & eam pro veritate habet: ita vt non admittat contrariam probationem, vti admittit præsumptio iuris tantùm. Talis est præsumptio matrimonij, quæ oritur ex concubitu sponsi cum sponsa, *c. Qui fidem inf. De sponsalibus.* Vbi tamen aduertendum, tale matrimonium præsumptum inter sponsum & sponsam, propter carnalem copulam subsecutam, esse abrogatum per Concil. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 1. vt postea dicemus. Tales quoque sunt, quæ exstant in *l. Antiqua Cod. ad Senatusc. Vellianum in l. fin. Cod. Ad Macedonianum,* in *l. fin. circa princ. Cod. Arbitrium tutelæ.*

§. III. Ex quibus oriantur Præsumptiones.

1. *Oritur Præsumptio vel ex naturali caussa.*
2. *Vel ex principijs humanis alijsve circumstantijs.*
3. *Præsumptio iuris & de iure ex actis præteriti temporis.*

ORiuntur ex varijs; nempe vel ex naturali caussa, & naturalibus principijs: vt præsumptio, quâ præsumitur, non esse virginem, quæ peperit, & corruptam fuisse ac concepisse mulierem, quæ lac habet in mammis, eò quòd natura, non ars efficiat, vt mulier lac habeat in mammis propter generationem. Non est tamen certum hoc indicium corruptionis & conceptioinis, quia potest fieri, vt lac habeat, nec tamen corrupta sit: vt si illi menstrua non fluant. Sic præsumitur esse ignis, vnde fumus exire conspicitur; & sic de similibus. Et huiusmodi præsumptio meritò dicitur necessaria seu violenta, imò violentissima, nec admittere contrariam probationem. 1

* Vel oritur præsumptio ex principijs seu indicijs & coniecturis vel exemplis humanis, & lege humanâ approbatis. Vel denique ex alijs negotijs ac personarum circumstantijs, ex quibus, tanquam signis & argumentis, inducitur lex aut Canon vel homo ad aliquid de re proposita credendum, pro ratione argumenti, ex quo credulitas inducitur. 2

Præsumptio tamen Iuris & de Iure semper desumitur ex actis præteriti temporis, non autem futuri. Euerard. *in loco à tempore ad tempus.* 3

§. IV. De effectu Præsumptionis.

1. *Præsumptio temeraria non probat.*
2. *Probabilis, adiuta adminiculis, etiam plenè.*
3. *Vt & Violenta aut Vehemens, regulariter.*
4. *Præsumptio iuris est liquidissima.*
5. *Nisi per contrariam probationem elidatur.*
6. *Præsumptio iuris & de iure probationem in* **contrariũ non admittit.**
7.8.9.10. *Nisi certis casibus.*
11. *Et reijcit onus probandi in aduersarium.*

1 PRæsumptio temeraria, vt antè dixi, nullam fidem facit, & à iure reijcitur. Probabilis verò semiplenam probationem facit, *c. In inquisitioni versic. fin. inf. De sent. excommunicat.* Eamque ad torturam solam sufficere vult Bart. *in l. 1. in princ. D. De quæstionib.*

2 * Famâ verò publicâ, vel alijs adminiculis adiuta, plenam probatio-
3 nem facit, *c. Tertio loco* 13. *h. t.* * Si verò violenta, vehemens aut vehementissima fuerit, plenam fidem facit, non secus, quàm testes & instrumenta; & ad condemnationem sola sufficit, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, *c. Adferte* 2. *h. t.* Exceptis tamen grauioribus criminibus, quale est crimen hæresis, & similia, in quibus tales præsumptiones non sufficiunt, *c. Litteras* 14. *h. t.* quia in illis requiruntur probationes luce clariores, *l. fin. Cod. De probat.*

4 Sin autem fuerit præsumptio Iuris, dicitur liquidissima probatio, *l. Licet Imperator* 74. *D. De legat.* 1. *c. Cum dilecti & ibi Abbas & alij inf. De donat.* & pro veritate habetur: eique statur, donec contrarium probetur, *l. fin. in princ. D. Quod metus caussa &c. & ibi Glos. & DD. c. 1. h. t.*

5 Dixi, donec contrarium non probatur; quia cùm præsumptio solùm habeat locum in casu dubio, admittit probationem in contrarium, *l. Cum de indebito* 25. *in fine D. De probat. l. fin. D. Quod metus caussa &c.* Et cùm constat de veritate, cessat præsumptio, *d. l. fin.* nam veritas semper præualet, eique omnia cedunt, *l. penult. §. mulier D. De probat.* ac fides, quæ à probatione prouenit, magis est certa, quàm quæ à præsumptione hominis vel iuris. A fortiori autem contrariâ tollitur probatione præsumptio hominis, quæ est debilior præsumptione Iuris.

6 Aliud dicendum est de præsumptione Iuris & de Iure, quæ regulariter non admittit probationem in contrarium, *c. Is qui fidem* 30. *inf. De sponsalib.*

7 Dico, regulariter, quia certis casibus admittit. Vt inprimis per confessionem eius, pro quo stat præsumptio, siue ea confessio sit iudicialis,

cialis, siue extraiudicialis, vt verius est, modò hæc testibus rectè probetur, vel iam sit probata, vt quia de ea per scripturam constat: & modò confessio sit de his, quæ pendent à voluntate confitentis: v. g. Præsumptio Iuris & de Iure est aduersus eum, qui fassus est, se recepisse pecuniam, & intra biennium non obiecit exceptionem non numeratæ pecuniæ, *l. In contractibus Cod. De non num. pecunia*; & tamen contrà admittitur probatio ex confessione creditoris. Similiter præsumptio Iuris & de Iure est pro sententia, quæ transiuit in rem iudicatam: & tamen admittitur aduersus eam probatio, ex confessione eius, qui pro se sententiam obtinuit. Licet enim præsumptio Iuris & de Iure habeatur à lege pro veritate: tamen verè & propriè non est ipsa veritas, cùm versetur circa dubium, & in claris non sit locus coniecturis vel præsumptioni; ideoque potest in contrarium detegi veritas per confessionem eius, pro quo stat præsumptio: cùm nulla memelior nullaque efficacior sit probatio, quàm proprij oris confessio; nisi statuto, vltra ius commune, caueretur, ne contra præsumptionem Iuris & de Iure admittatur probatio.

Dixi, & modo confessio sit de his, quæ pendent à voluntate confitentis; quia in non dependentibus à confitentis potestate confessio non diluit præsumptionem Iuris & de Iure. v. g. Præsumptio Iuris & de Iure est, quòd qui contraxit sponsalia, & cognouit sponsam carnaliter, contraxerit matrimonium; & tamen aduersus hanc præsumptionem non admittitur probatio per confessionem vtriusque contrahentium, si dicant, se non contraxisse: quia ab eorum voluntate & potestate non pendet matrimonij contractus & distractus. Licet autem in dependentibus à potestate confitentis contra præsumptionem Iuris & de Iure admittatur probatio per confessionem eius, pro quo stat præsumptio: tamen cogi ad eam non potest, nisi fortè magnâ suadente æquitate eam exigat.

Secundò, admittit probationem in contrarium non solùm per quinque testes, sed etiam per duos vel tres multùm legales. 8

Tertiò, & quidem indistinctè per indirectum: quia cùm lex ad hanc præsumptionem requirat certas qualitates & circumstãtias, semper admittitur probatio, quòd non simus in tali casu, vel quòd non concurrat aliqua ex requisitis qualitatibus, etiam per duos testes. v. g. Præsumptio Iuris & de Iure est, quòd mulier, si, contracto matrimonio per metum, diu cum viro moram traxerit, in virum consenserit, & metum purgauerit, *c. Ad id 21. inf. de sponsal.* & tamen aduersus eam admittitur probatio indirecta, nempe quòd illa cohabitatio fuerit quoque violenta: nam, violentâ cohabitatione probatâ, tollitur præsumptio purgati metus. 9

Quartò,

10 Quartò, per notorium: quia probatio, quæ fit per facti euidentiam, nunquam censetur exclusa, licet cæteræ omnes sint exclusæ; modò hoc notorium sit permanens, & allegetur. Nam cùm allegatur notorium facti transeuntis, illud per testes probari debet: & licet notorium non indigeat probatione, indiget tamen allegatione.

11 Alius effectus præsumptionis Iuris, quam lex pro veritate habet, donec contrarium non probatur, est, quòd reijciat probationem in aduersarium, *c. Ex insinuatione* 3. *sup. De procurat. c. vnico inf. Ecclesiastica benef. sine deminut. confer.* & grauet aduersarium durioribus probationibus. Nam qui habet præsumptionem iuris contra se, debet illam fortioribus & apertissimis probationibus diluere, *l. vlt. & ibi Glos. D. Quod metus caussa &c.* Abbas *in c. Quia verisimile in* 2. *Notab. h.* 1. Et ita potentior est hæc præsumptio, quàm semiplena probatio, quæ non reijcit onus probandi in aduersarium. Cumque à iure pro veritate habeatur, donec contrarium probetur, necessarium non est deferre iuramentum suppletiuum probationis: quamquam qui eam pro se habet, possit illud deferre ad maiorem cautelam & firmitatem.

Dixi, præsumptionem iuris, quam lex pro veritate habet, reijcere onus probandi in aduersarium; quia si talis sit iuris præsumptio, quam lex non habeat pro veritate, sed leuem tantùm iudicet, habeatque solùm pro auxilio probationis, non transfert onus probandi in aduersarium. Sicut nec præsumptio, quæ oritur ex sententia, pendente appellatione: nec præsumptio hominis, nisi sit violenta, Menoch. *lib.* 1. *De sumpt. q.* 82.

§. V. De vi Præsumptionum in concursu.

1. *Præsumptio potentior tollit debiliorem.*
2. *Quænam censeatur potentior.*

1 QVando plures concurrunt præsumptiones, tunc potentior perimit debiliorem, *l. Diuus D. De in integrum restitut. & ibi Glos. in V. existimari*: sicut & coniectura potentior debiliorem, si modò distet coniectura à præsumptione; & verisimilitudo potentior tollit minùs potentem. Idque obtinet, licet præsumptio hominis concurrat cum præsumptione legis, modò appareat validior & firmior. *arg. l. Lucius* 93. §. *quæsitum* 3. *D. De legatis* 3. vbi masculinum ex legis dispositione concipit fæmininum: & tamen ab ea dispositione receditur, quando constat de contraria voluntate testatoris. A fortiori præsumptio tollit suspicionem, quæ videtur esse quid minus præsumptione. Sic etiam vna præsumptio cedit pluribus, nisi si talis,

talis, quæ pluribus sit potentior & efficacior: & specialis vincit generalem. Et sicut vna præsumptio tollit aliam, ita etiam vna aliam elidit; sicut vna probatio aliam.

Dum autem agitur de duabus præsumptionibus iuris vel hominis, Iudicis arbitrio relinquendum est, quæ sit potentior. Interim ab Interpretibus solet censeri potentior & firmior, quæ facit subsistere & valere actum. Item quæ benignior: quæ magis verosimilis: quæ pro reo est: quâ absurdum & iniquum euitatur. Similiter præsumptio, proueniens à substantia, potentior est eâ, quæ prouenit à solemnitate: quæ iuri communi inhæret, potentior eâ est, quæ iure speciali nititur: specialis item firmior est generali; & inter duas speciales illa, quæ specialior: naturalis item accidentali: & quæ descendit à quasi possessione potentior est eâ, quâ quæque res præsumitur libera: item fundata in ratione naturali potentior est fundatâ in ratione ciuili: & denique quæ fauet animæ potentior eâ, quâ dicimus delictum non præsumi. 2

§. VI. An Præsumptio allegari debeat, vt prosit ei, pro quo stat.

1. *Præsumptio iuris & de iure allegari non debet.*
2. *Præsumptio iuris alleganda, quando oritur ex facto proprio.*
3. *Iudex quatenus supplere eam possit.*
4. *Non verò alleganda, quando ex facto aduersarij oritur.*
5. *Præsumptio hominis semper alleganda.*
6. *Quo tempore præsumptio in iudicio allegari debeat.*

Hanc quæstionem latè tractat Menochius *De præsumpt. lib.* 1 *q.* 48. vbi in primis tradit, non esse necesse, allegari præsumptionem iuris & de iure, quia illam lex habeat pro veritate, quam Iudex velit nolit sequi debet: * præsumptionem verò iuris allegari tunc debere, quando oritur ex facto proprio, vel circa factum proprium versatur. Idque varijs demonstrat exemplis. Vt v. g. licet is, qui olim fuit dominus alicuius rei, etiam hodie præsumatur dominus, & sic de alijs: tamen huiusmodi præsumptio, etiam notoria, allegari debet, cùm ex parte agentis tùm ex parte excipientis, siue in criminalibus siue in ciuilibus, (nisi fortè colligi possit ex actis probatorijs aut versemur in caussis summarijs, quibus casibus necesse non est eam allegare:) quia alioquin posset Iudex existimare, non allegantem eâ nolle vti. Et licet Iudex possit talem præsumptionem, si non allegetur, supplere & sequi, tamen supplere non tenetur, imò non potest, quando pars nullum factum in iudicium deduxit, ex quo colligi

Margin: 1 (first line), 2 (line "quam Iudex velit nolit sequi debet")

posit, sed tunc solùm, quando factum aliquod tale in iudicium deduxit, ex quo resultet huiusmodi presumptio; quia ea, quę sunt iuris, cuiusmodi est præsumptio iuris, Iudex supplere tenetur, *l. vnica Cod. Vt quæ desunt aduocatis partium &c.* Hinc cùm ex possessione de præterito præsumatur possessio de præsenti, sufficit allegare possessionem præteritã: & cùm ex diutina præstatione resultet præsumptio caussæ subsistentis, sufficit allegare ipsam diutinam præstationem, & illam probare, quia Iudex supplere debet præsumptionem inde resultantem.

4 Secundò tradit, non videri necessariam allegationem, quando oritur ex facto aduersarij, vel circa eius factum versatur, quia nihil imputari possit ei, pro quo est talis præsumptio, si eam non alleget, cùm pendeat ex facto alterius, cuius mentem & animum non nouit. Quòd si præsumptio iuris resultet ex facto vtriusque, non esse allegandam, censent Abbas & Felin. *in c. Afferte 2. h. t.* vbi præsumptio oriens ex facto vtriusque non fuit allegata: qua de re videndus est Couar. *in c. Raínutius §. 11. n. 1. vers. sed quoties De testamentis.*

Tertiò docet, quòd, quando hæc præsumptio ex nullius oritur facto, vti est illa, quâ homo præsumitur viuere vsque ad centum annos, non satis constet inter DD. an allegari debeat, nec ne.

5 Quartò docet, præsumptionem hominis solius omninò allegandam esse, cùm hæc sit prorsus ignota iudici.

6 Denique si quæratur, quo tempore præsumptio in iudicio allegan-da sit. Respondet Menoch. *lib. 1. q. 50. & alijs, quos citat,* quouis tempore allegari posse, siue quando offertur libellus, modò tamen repetatur in termino probatorio, aliàs enim non probaret; siue quando dantur positiones; siue tempore aliarum allegationum & probationum; siue post conclusionem in caussa.

TITVLVS XXIV.

De Iureiurando.

§. I. Quid sit Iuramentum.

1. *Iuramentum vnde dicatur, & quid sit.*
2.3. *Præstari debet per verum Deum.*
4. *Etiam cùm per creaturas fit.*

PEr iusiurandum, delatum ac relatum siue à parte parti siue à iudice, nonnunquam etiam rei dubiæ fides inducitur, nempe alijs legitimis

gitimis probationibus deficientibus, *c. fin. h. t.* Estque maximum litium expediendarum remedium, *l. 1. D. eod.* & omnis controuersiæ finis, *c. Etsi Christus 26. vers. sic homines h. t.*

Dicitur autem Iuramentum à Iure, quia quod iuratur, instar iuris habendum est, & veluti ius sanctè seruandum, *arg. l. 5. §. dato D. eod.* Et nihil est aliud, quàm attestatio seu inuocatio diuini numinis in testimonium, ad fidem faciendam vel promissionem firmandam. Nam qui aliquid affirmat vel negat esse verum cum iuramento, vel se aliquid facturum cum iuramento promittit, Deum in testem illius veritatis aut promissionis appellat. Et ideo, qui falsum iurat, quantum in se est, facit Deum approbare falsum: sicut qui dicit, Deus sit mihi socius, adiutor, fautor huius furti, homicidij, affectu, & quantum in se est, facit ipsum auctorem & fautorem furti, homicidij. 1

Dicitur, inuocatio diuini numinis; quia cùm iuramentum fiat ad confirmandam veritatem infallibili testimonio, quantum ab homine fieri potest, præstari nisi per verum Deum, nequit, quia is solus mentem & intentionem hominum, à qua veritas maximè dependet, certò cognoscit, & proinde solus in infallibilem testem inuocari potest. Et hinc sequitur, iuramentum per falsum Deum non esse verum iuramentum, nec obligare nisi ex conscientia erronea, quę habet vim obligandi sub ea ratione, sub qua concipitur, nempe sub ea ratione, quâ putatur esse verum iuramentum, & factum per verum Deum. Vnde, cognitâ falsitate, & luce fidei adueniente, depulsaque conscientiâ erroneâ, non ampliùs obligat, quia est destructum eius fundamentum. 2

Non obstat, quod D. Augustinus ait *in can. Ecce dico* XXII. *q. 5.* periurum esse, qui super falsum lapidem iurat; quia intelligi potest esse periurum, vel ex opinione Ethnici, cui tale iuramentum præstatur, & cui fides in contractibus seruanda est; vel quia externâ specie periurus videtur. 3

Aliud autem dicendum est de iuramento per creaturas, prout Ioseph *Genes.* 42. videtur iurasse per salutem Pharaonis; & Moyses *Deuter.* 3. *&* 4. *Testes inuoco cælum & terram*; Paulus 1. *ad Corinth.* 15. *per gloriam vestram*: quia illud est verum iuramentum; nam dum per creaturas iuramus, non volumus ipsas nobis esse testes, sed Deum, qui in ipsis singulari modo præsidet & relucet; ita vt capiatur continens pro contento, & signans pro signato. Atque hoc modo omne iuramentum est inuocatio diuini numinis, expressè vel tacitè, verè vel ex opinione. 4

§. II. An iuramentum per Deum vel creaturas sit licitum.

1. *Videtur non esse licitum.*
2. *Probatur esse licitum, non solùm per Deum.*
3. *Sed & per creaturas.*

4.5.6. *Respondetur ad obiecta.*

1 NOn esse licitum, olim docuerunt multi hæretici. Et colligi videtur ex his Matth. 5. *Dico autem vobis, nolite iurare omninò: neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, &c.* & subiungitur, *Sit sermo vester, Est est, Non non.* Secundò ex *can. Clericum* XXII. *q.* I. vbi traditur, Clericum, per creaturas iurantem, acerrimè obiurgandum, &, si perstiterit in vitio, esse excommunicandum.

2 Dicendum nihilominus, interdum licitum esse iuramentum, non solùm per Deum, vti constat ex veteri Testamento, *Deuteron. 6 v.* 13. dum dicitur, *Dominum Deum tuum timebis & illi soli seruies, & per nomen illius iurabis*; & *Psal.* 14. vbi laudari videtur hoc iuramentum: *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo.* Item ex secundo præcepto Decalogi, quo prohibetur, ne assumamus nomen Domini Dei in vanum & frustrà: nam inde sequitur, specialiter non prohiberi, nec per se malum esse, si non frustrà nec indebito modo proferatur. Confirmaturque ex consuetudine Ecclesiæ, cuius auctoritate sæpè exigitur huiusmodi iuramentum; vel in iudicijs, *vt patet ex toto h. t. & sup. tit. De testib.* vel ad abiurandam hæresim, *vt patet ex tit. De haret.* vel ad expurgationem alicuius criminis, *vt patet ex tit. De purgat. canonica*; vel ad pacem confirmandam, obedientiam promittendam, vel alias similes caussas: sed etiam per creaturas, modo iam antè dicto.

3 Licitum autem esse hoc iuramentum omni iure patet: & quidem in primis, de iure naturali & diuino veteri constat ex iuramento Iosephi & Moysis: de iure nouo diuino ex iuramento Pauli: de iure ciuili ex *l.* 3. *§. iurari, l. Qui per salutem D. h. tit.* de iure Canonico ex *can. Si aliqua, can. Habemus* XXII. *q.* I. vbi supponitur, esse licitum iuramentum per Euangelia, per Reliquias, vel Altare; *can. Qui peierat* XXII. *q.* 5. vbi pariter supponitur, licitum esse iuramentum per Crucem consecratam vel non consecratam; & sic de similibus.

4 Non obstat, quod ex Matth. 5. in contrarium adducitur, quia ibi prohibetur iuramentum per creaturas, non quia per se sit malum, sed ob nimiam frequentiam, & ne leui de caussa iuretur, vti Iudæi iurabant. Vnde & in *d. c. Et si Christus h. t.* dicitur, quòd si fiat per creaturas,

turas, esse seruandum, quia ibi agitur de iuramento per creaturas, vt relatas ad verum Deum, vti patet ex ratione, quá ibi subdit Pontifex.

Potest tamen hoc iuramentum ratione scandali esse malum: nam cùm iurare per creaturam, secundum se & absolutè spectatam, sit idololatria, facilè contingere potest, vt si fiat absolutè inter eos, qui non facilè discernere valent, quo sensu fiat, ij scandalizentur.

Non etiam obstat, quòd postquam ibidem Christus dixit, *Sit sermo vester, Est est, Non non*, subijciat, *Quod autem his abundantius est, à malo est*: 5
quia non dicit, iuramentum esse malum, quando necessitas illud exigit, sed à malo esse, quia scilicet necessitas eius à malo prouenit, nempe, vel ab incredulitate audientium alterum aliquid simpliciter asserentē, vel negantem, vel promittentem, cui fidem adhibere nolunt, nisi assertionem aut negationem vel promissionem iuramento confirmet; vel à defectu veritatis humanæ in natura corrupta: vt sic intelligatur non de malo culpæ, sed de malo pœnæ seu imperfectionis humanæ: quia inde euenit, quòd iuramentum aliquando reputetur atque etiam sit necessarium, vt constat ex Paulo *ad Hebr. 6.* Necessitas iuramenti est, vt sit omnis controuersiæ finis & confirmatio.

Non obstat *d. canon Clericum*; quia ille loquitur de iurante per creaturas more Ethnico, tanquam per Deos quosdam, veluti Iouem & similes. 6

§. III. De requisitis ad iuramenti validitatem.

1. *Requiritur ad essentiam iuramenti, primò intentio iurantis.*
2. *Dicens* Per fidem meam, *vel simile quid, non iurat.*
3. *Secundò requiritur locutio, saltem interior.*

4. 5. 6. *Comites iuramenti liciti sunt Veritas, Iustitia & Iudicium.*

SVpposito iuramentum licitum esse, videndum nunc est, quænam ad eius validitatem requirantur. Inprimis requiritur intentio iurandi seu Deum in testem vocandi. Hinc enim dormiens vel amens non dicitur iurare, licet verba ad iuramentum apta & sufficientia proferat: quia iuramentum significat actum humanum, qui non potest esse absque intentione & voluntate. nam & ideo votum sine intentione vouendi non est verum votum, sed fictum. * Hinc etiam, qui dicit, *Per fidem meam, Per fidem* seu *fide boni viri, Per conscientiam meam*, secundum ordinariam huiusmodi formularum vsurpationem, non censetur iurare, quia non intendit iurare, sed solùm significat se loqui ex virtute fidei suæ vel veritatis, vel ex conscientia sua; vt si fallat, non habeatur verax aut fidelis, Lessius 2. *De Iust. & Iure cap.* 24. *n.* 4. 1 2

Secundò, requiritur locutio, saltem interior, quâ Deus vocetur in testem.

3 Dico, saltem interior; quia verius videtur, ne quidem in ijs, qui loqui possunt, requiri verba ad essentiam iuramenti, sed tantùm ad certiorem probationem iuramenti, vel ad manifestandam mentis significationem, Couar. *ad c. Quamuis pactum, De pactis in 6. p. 1. in princ. n.* 4 Probatur: quia iuramentum soli Deo præstatur, qui solus & etiam solius mentis inspector est, *can. Si quid inuenisti* XIV. *q. 5. can. Erubescant. Distinct.* 32. Videatur latiùs Couar. *d. loco.*

4 Tertiò, præter iam dicta, quæ ad essentiam iuramenti pertinent, ita vt, altero deficiente, non sit iuramentum, alia requiruntur, vt sit licitum, & tres, vt vocant comites habeat necesse est, scilicet Veritatē, Iustitiam & Iudicium, *d. c. Etsi Christus h. t. & tradunt Canonistæ in can. Animaduertendum* XXII. *q.* 2. Requiritur Veritas, vt scilicet id, quod asseritur vel negatur, sit verum, & quod promittitur suo tempore impleatur: alioquin iurans esset periurus, *c. Debitores c. Ad nostram c. Querelam* 10. *& alijs, h. t.* nam defectus veritatis est directè & maximè contrarius fini iuramenti, qui est confirmatio veritatis, *ad Hebr. 6.* prorsúsque destruit & eleuat auctoritatem illius.

5 Requiritur Iustitia, vt iuretur id tantùm, quod est licitum & honestum: alioquin contra bonos præstitum iuramentum non est obligatorium, nec seruandum, *c. Non est obligatorium De R. I. in 6. & similibus.* Quin imò qui, quod turpiter iurauit, adimpleret, duplici se crimine inuolueret. Et ideo dicitur, melius esse, vota stultæ promissionis non implere, quàm crimen committere: & in malis promissis rescindendam esse fidem: in turpi voto mutandum esse decretum, nec esse faciendum, quod incautè quis vouit, quia impia est promissio, quæ scelere adimpletur, *can. Si publici, can. In malis cum seq.* XXII. *q.* 4. & iuramentum non vt esset vinculum iniquitatis, est institutum, *c. Quanto* 17. *h. t. c.* 1. *eod. in 6.* Hinc igitur si, quod promittitur, sit illicitum, siue ex se, quia prohibitum, ita vt illud exequi sit malum, & peccatum seu mortale seu veniale, iuramentum promissorium adiectum non obligat, *d. c. Quanto d. c. Non est obligatorium & c. Si verò* 8 *c. Cum contingat* 28. *h. t.* quia inuoluit contradictionem, quem obligari ad peccatum veniale vel mortale, cùm nemo peccet adimplendo id, ad quod obligatur; nec potest idem simul præcipi & prohiberi. Et ideo qui promisit latroni, se illum non denuntiaturum Iudici, non obligatur eo casu, quo in contrarium esset superioris præceptum, aut denuntiationem exposceret publica vtilitas, vel salus Reipublicæ: nec enim potest quis se obligare contra præceptum superioris aut legis seu bonum commune Reip. Aliud dicendum foret, si denuntiare esset solùm consilij,

quia

quia tum non posset eum denuntiare, nisi priùs relaxato iuramenti vinculo: cùm enim iuramentum eo casu sit in alterius fauorem, & seruari absque peccato possit, obligat, nisi ipse vel alius, habens potestatem, illud relaxet, *d. c. Quamuis pactum De pactis in 6.*

Requiritur Iudicium, vt scilicet cum debita & prudenti consideratione iuretur, & tunc dumtaxat, quando necessitas, iuxta prudentis arbitrium, iuramentum postulat, pro re non leui. Exemplo Pythagorici Cliniæ, qui maluit pati trium talentorum mulctam, quàm eamdem iuramento (vti poterat) euitare; licet non fuisset falsò iuraturus. Nam qui pro re leui iurat, licet verum sit, quod iurat, tamen peccat, *c. Tua nos 24. h. t.* Vt autem sit inter hos tres comites distinctio, sub Iudicio comprehendi poterunt reliqua omnia, quæ præter Veritatem & Iustitiam ad debitum modum iurandi, secundum rectam prudentiam, quæ est auriga omnium virtutum moralium, desiderari possunt. 6

§. IV. De diuisione Iuramenti.

1. *Iuramentum aliud est Assertorium.*
2. *Aliud Promissorium.*
3. *Aliud Comminatorium.*

IVramentum varijs modis diuidi potest. Nos hîc eam tantùm diuisionem prosequemur, quæ ad institutum nostrum maximè est accommodata. Ea est, quâ diuiditur in Assertorium, Promissorium & Comminatorium.

Assertorium est, quo aliquid affirmamus aut negamus esse, fuisse 1
aut futurum esse, sine aliqua promissione: vt, Iuro, Petrum hesterno die fuisse Louanij; hodie profectum esse Mechliniam; cras rediturum. Tale quoque iuramentum est, quod præstare testes solent in dicendo testimonio, *c. Nuper 51. sup. D. testibus*: item quod præstat pars parti ex delatione Iudicis vel partis ad litem dirimendam, & vulgò litis decisorium appellatur. Et in hoc iuramento vna tantùm veritas requiritur, nempe illa, quæ asseritur: nam ita iurando nullam intendimus nobis imponere obligationem, sed solùm facere fidem eius, quod asserimus vel negamus. Sunt tamen, qui iuramentum de futuro absque promissione non minùs probabiliter referant ad promissorium, vt Suarez, *lib. 1. De iuramento cap. 8. lib. 2. cap. 1.* prout videre ibi licet.

Promissorium est, quo sanctè confirmamus nostram promissio- 2
nem vel pollicitationem, seu quod aliquid promittendo adhibemus. Atque ita per illud intendimus nos obligare ei, cui promittimus, ad faciendum

faciendum id, quod promittimus. Et ideo qui iuratam promissionem non implet, periurus censetur, *c. Tua nos* 11. *h. t.*

3 Comminatorium est, quo rem aliquam Deo vltori subijcimus, si non sit verum, quod iuramus, seu quod fit per pœnæ imprecationem, quâ nos vel aliam personam deuouemus pœnæ & vindictæ diuinæ, si fallamus: vt dum dicimus, *Ita me Deus adiuuet, Ita mihi sit propitius*: nam huiusmodi formulis non tantùm significatur, vt sit nobis propitius, si ita sit, sed etiam, vt non sit, si ita non sit. In his autem duobus posterioribus iuramentis duplex requiritur veritas, vna præsens, scilicet quòd iurans habeat animum exequendi, quod promittit; & hæc est principalis & necessariò requisita, ita vt si absit, sit periurium: altera futura, quæ consistit in executione, & est secundaria & plurimùm absque peccato abesse potest, quia sæpè expedit, quod promissum vel comminatum est, non exequi, mutatis circumstantijs.

§. V. De diuisione Iuramenti Assertorij decisorij.

1. *Aliud est Voluntarium: quod referri non potest.*
2. *Aliud est Iudiciale.*
3. *Aut iurandum, aut iuramentum delatum referri debet.*
4. *Ex caussa tamen recusari potest.*
5. *Iuramentum relatum necessariò præstandum ab eo, qui detulit.*
6. *Ex caussa tamen referri nequit.*
7.8. *Hoc iuramentum à iudice approbatum recusari à reo non posse.*
9. *Deferens prius ipse iurare debet de calumnia.*
10. *Aliud est Iuramentum Necessarium & suppletiuum probationis.*
11. *Cui deferri illud debeat, actori an reo.*

1 DEcisorij Iuramenti tres species assignari solent, nempe Iuramentum Voluntarium, Iudiciale & Necessarium.

Voluntarium est, quod extra iudiciũ pars parti defert. Dictum inde Voluntarium, quòd non nisi ex eius, cui defertur, voluntate suscipiatur, *l.* 1. 2. 3. *& alijs D. h. t.* nisi fortè inter partes cõuenerit, vt ab eo, cui defertur, præstetur; tunc enim ab eo præstandum erit: sicut & semel susceptum, ab eo, cui defertur, præstari debet, nec potest referri, *l. Iusiurandum* 17. *D. eod.* quia licet ab initio sit voluntarium, 2 tamen ex conuentione aut susceptione fit necessarium. Et hoc parit exceptionem reo, si is iurauerit, *l.* 6. *&* 9. *D. eod.* Daturque etiam successionibus tam in rem, *l.* 8. *D. eod.* quàm in personam; *l.* 7. *D. eod.* itemque

itemque fideiussoribus rei competit, *l. 28. §. 1. eod.* Actori verò, si ipse iurauerit, parit actionem in factum, *l. Actori Cod. De reb. cred.* vel actionem ex contractu, si de ipso contractu iuratum fuerit, *l. Si duo §. si quis iurauerit D. eod.*

Iudiciale Iuramentum est, quod in iudicio à parte parti defertur, 2
approbante Iudice, *l. Delata Cod. De reb. cred.* Dicitur Iudiciale à loco, in quo defertur seu præstatur. Non est autem Necessarium, quia & liberè suscipitur, & ab eo, cui delatum est, referri potest, *c. fin. versic. quamuis h. t. l. Iusiurandum 34. §. ait Prætor 6. D. eod.* nisi & simul iusserit Iudex præstari iuramentum: * alterutrum tamen facere cogitur, 3
aut, inquam, iurare, aut iuramentum referre, quando iudex illud detulit, nisi soluere malit, *d. §. ait Prætor, d. l. Delata.* Nam manifestę turpitudinis & confessionis est, nolle nec iurare, nec iusiurandum delatum referre, *l. Manifestæ 38. D. eod.* * Nisi fortè subsit iusta caussa recusandi: veluti si quis à te exigat iuramentum de facto alieno, quod 4
iustè ignoras, non teneris iurare, neque iuramentum tibi delatum referre, *d. c. fin. l. Marcellus §. 1. D. Rerum amotarum.*

Similiter actor, qui plenè probauit suam intentionem, non tenetur iuramentum, sibi à reo delatum, præstare vel referre, *c. 2. sup. De probat.* quia tunc actor sufficienter de iure suo docuit, nec iuramento indiget. Simili modo, si actio proposita talis sit, quâ reus conueniri non possit, non tenetur reus præstare iuramentum, ab actore sibi delatum, vel illud referre.

Quòd si verò iuramentum delatum referatur, necessariò præstandum erit ab eo, qui detulit: aliàs vel super principali caussa vlteriùs 5
non audietur, *d. l. Iusiurandum 34. §. datur D. eod.* vel, auxilio prouocationis secluso, super eâ conuictus censebitur, *l. Generaliter 12. §. 1. Cod. De reb. cred.* Nec immeritò, cùm non debeat displicere conditio iurisiurandi, quam detulit priùs, *d. l. Iusiurandum §. ait Prætor.* * Excipiuntur tamen aliqui casus, quibus iuramentum delatum referri non 6
potest: veluti si is, qui offert, ignarus sit rei gestæ: si ex abundanti illud delatum sit; cur enim iurare cogatur, qui sufficienter de iure suo docuit, & cui ad victoriam consequendam nihil superest agendum, sed solùm restat iudicandum?

Sed an iurisiurandi iudicialis, à Iudice approbati, iusta caussa erit 7
recusandi, si ab actore, qui nullo modo intentioné suam probauerit, reo deferatur? Ita censet Panormit. *in d. c. fin.* & alij nonnulli, quia, actore deficiente in probatione, reus, etsi nihil præstiterit, obtinere & omninò absolui debeat, *d. c. fin. l. Qui accusare Cod. De edendo.* Excepto casu, quo quis propriam scripturam negat, *Nouella 73. De instrument. cautela §. si tamen quisquam.*

At verò alij censent, etiam tunc reum, cui defertur, esse compellendum, vt iuret, *arg. l. Tutor D. h. t.* vbi dicitur, *tutorem pupilli, omnibus probationibus alijs deficientibus, iusiurandum deferentem audiendũ esse*, item *l. vlt. Cod. De fideicommissis, l. generaliter Cod. De rebus creditis, l. Manifestæ D. h. t.* vbi non distinguitur, an actor probauerit, nec ne, sed dicitur, manifestæ turpitudinis esse & confessionis, nolle iurare, aut iuramentum referre.

8 Non obstat, quòd dicitur, actore non probante reum esse absoluendum: quia illud hoc sensu verum est, quòd reus nihil probare teneatur. Cæterùm si iusiurandum ei offeratur, tenetur iurare, quia cùm tunc testis & Iudex in propria constituatur caussa, ac proinde non desumantur probationes ex domo rei, si iurare recuset; censetur fateri se malam caussam habere, præsertim cùm illud deferre possit.

9 Qui autem hoc iuramentum defert, priùs ipse iurare debet, si exigatur, se non calumniandi animo iusiurandum deferre, *d. l. Iurisiurandum* 34. *§. qui iusiurandum* 4. *l. Si non fuerit* 37. *D. h. t.* non item is, qui refert, quia non est ferendus actor, si conditionis, quam ipse detulit, nomine velit sibi iurari de calumnia, *d. §. ait Prætor.*

10 Iusiurandum Necessarium est, quod in caussa dubia à Iudice defertur reo vel actori, propter defectum plenæ probationis, *l. Admonendi* 31. *D. h. t.* Dicitur Necessarium, cùm quia à Iudice necessariò deferendum, si partes petant; tum etiam quia ab eo, cui delatum est, necessariò subeundum: aliàs enim, tanquam confessus, omni etiam prouocationis auxilio excluso, condemnari potest, *d. l. Generaliter §. 1. in princ. Cod. eod.* nisi & hîc subsit iusta caussa recusationis, *d. c. fin. h. t. & d. l. Generaliter § sin autem & seq.* veluti si, actore plenè probante, reo nihil, Iudex illud actori deferat, *c. Sicut 2. sup. De probat.*

11 Defert autem hoc iuramentum Iudex actori vel reo, prout viderit, inspectis personarum & caussæ circumstantijs aut præsumptionibus, magis expedire. Ideoque si actor minùs quàm semiplenè probauerit suam intentionem, non nisi reo ad suspicionem, aduersus se conceptam, propulsandam & purgandam deferri poterit, *d. c. fin. §. sanè h. t. & inf. toto tit De purgat. canon.* Nec licet sic delatum referre, *d. c. fin. V. famosa.* Ideo verò deferri eo casu actori non debet, quia cùm iuramentum tantùm semiplenè probet, non efficeret plenam probationem, Abbas *in d. c. fin. in V. præsumptione.* Sin actor semiplenè, aut plus quàm semiplenè probauerit, ita vt Iudicis animus magis in caussam actoris propendeat, tum actori potiùs, in supplementum probationis, vtique in ciuilibus, deferendum erit, vt communiter tradunt DD. *in d. l. Admonendi D. eod. & in d. c. fin.* nisi, vt loquuntur, persona rei sit legalior, aut actor putetur veritatem ignorare. Verius autem videtur ex *d. c. fin.*

d. l. Ad-

d. l. Admonendi & l. In bonæfidei 3. Cod. eod. non eſſe neceſſe exigi hoc iuramentum à litigatoribus, vt Iudex illud deferre poſſit, quia dicitur ijs locis, ſolere Iudices in cauſſis dubijs, probationum inopiâ, iuſiurandum deferre, & ſecundum eum, qui iurauit, pronuntiare.

§. VI. In quibus cauſſis ſit locus iuramento ſuppletiuo probationis.

1. *In cauſis omnibus locum habet.*
2. *Exceptis arduis & criminalibus criminaliter intentatis.*
3. *Reo tamen etiam in his deferri poteſt.*
4. *Quæ in dilatione eiuſdem conſideranda.*

RESpondetur ex *l. 3. §. 1. D. h. t.* habere locum, quacumque actione quis conueniatur, ſiue in perſonam, ſiue in rem, ſiue in factum, ſiue pœnali actione vel quauis aliâ, ſiue etiam de interdicto. Vnde in *l. In bonæ fidei 3. Cod. eod.* dicitur, In bonæ fidei contractibus, necnon in cæteris cauſſis, inopiâ probationum, per Iudicem iureiurando cauſsâ cognitâ res decidi oportere: in ciuilibus ſcilicet cauſſis, ijſque non arduis, nec grauioribus: aut in criminalibus, ciuiliter intentatis. * Nam cùm in arduis & criminalibus cauſſis, criminaliter intentatis, probationes debeant eſſe iuſtæ, & quidem in criminalibus luce meridianâ clariores, *l. vlt. Cod. De probat.* locus huic iuramento eſſe non poteſt, *ſecundum communem opinionem in d. l. 3. & d. l. Admonendi*; colligiturque ex *d. l. 3.* illis verbis, *actione pœnali*: nam vbi agitur criminaliter, dicitur potiùs accuſatio, quàm actio, *l. De crimine Cod. Ad Leg. Cornel. de falſis.* Atque ita illa *d. l. In Bonæ fidei* verba, *& etiam in cæteris*, de ciuilibus cauſſis accipienda ſunt. 1 2

Ex parte rei tamen in criminalibus indifferenter, ſiue ciuiliter ſiue criminaliter intentatis, ad ſuam innocentiam purgandam, poſſe eidem deferri huiuſmodi iuramentum, verius videtur, *arg. d. c. fin. h. t.* ibi, *Præſumptione verò faciente pro illo, reo deferri poteſt, ad oſtendendam ſuam innocentiam.* 3

Cæterùm quoad delationem huius iuramenti quattuor potiſſimùm in cauſſæ cognitionem venire debent, cognitio perſonarum, natura cauſſæ, quantitas rerum, & qualitas factorum: nam regulariter in cauſſis magnis & arduis non defertur, niſi pluſquam ſemiplenè probatum ſit, qualis eſt cauſſa matrimonij. 4

 §. 7. De

§. VII. De vi & effectu Iuramenti Voluntarij, Iudicialis & Necessarij.

1. *Caussa iureiurando decisa non retractatur per noua instrumenta.*
2. *Prætextu iuramenti necessarij Iudex decidere caussam potest.*
3. *Quo tamen casu retractatur sententia per noua instrumenta.*
4. *Ex iuramento datur actori in factum actio, & reo exceptio.*
5. *Idq; delato vel relato iuramento.*
6. *Vel etiam remisso ab aduersario.*
7. *Caussa debiti expressâ etiam vtilis ex contractu actio datur.*

1 VOluntarij & Iudicialis in primis ea vis est, quòd caussa iureiurando decisa non retractetur per instrumenta, postea de nouo reperta, nisi specialiter hoc lege excipiatur, *l. 1. Cod. h. t. & similibus*: aut nisi litigatorum consensu, occasione instrumentorum de nouo repertorum, efficiatur, vt alia sententia feratur, per quam prior, quæ in rem transiuit iudicatam, rescindatur, *arg. l. 1. Cod. Quando prouocare non est necesse.* Ratio est, quia tum res & controuersia potiùs tacitâ litigatorum transactione (quæ regulariter non rescinditur per instrumenta de nouo reperta, *l. Sub prætextu 19. Cod. De transact.*) decisa videtur, propter mutuum consensum, quàm sententiâ, *l. 1. & fin. D. h. t.*

2 Iurisiurandi Necessarij vis & effectus est, quòd eius prætextu valeat Iudex confestim caussam decidere, & sententiam definitiuam, vel absoluendo vel condemnando reum, ferre, *d. l. Admonendi D. eod.*
3 ita tamen, quòd sententia huiusmodi, licet in rem iudicatam transiuerit, rescindi possit prætextu nouorum instrumentorum, modò per ea iuramentum necessarium, quod sententiæ latæ caussam dedit, falsò præstitum fuisse, plenè & sine alterius adminiculo probetur, *d. l. Admonendi in prin.* Ratio est, quia tale iuramentum non defertur ex pacto litigantium, sed officio Iudicis, etiam inuito aduersario, aduersus quem sententia lata est, & qui petit eam rescindi. Pari modo talis sententia per nouos testes, id est non productos antea, rescindi potest, quia testes appellatione instrumentorum continentur, *l. 1. D. De fide instrument.*

4 Præterea supradictorum iuramentorum ea est vis, quòd ad rei iudicatæ exemplum ex eis actori iuranti Prætoria in factum actio acquiratur, ad consequendum id, quod sibi deberi iurauit, *l. Actori Cod. eod. §. Item si quis Institut. De actionib.* Neque in hac actione quæritur, an debeatur id, quod petitur, sed an iuratum sit, quia ex iuramento præstito

ftito deberi constat, *l. Nam posteaquam 9. §. 1. l. Non erit §. dolo D. eod.* Nam sicut res iudicata pro veritate habetur, ita & iuramentum, etsi falsò præstitum sit, pro veritate accipitur, cùm habeat maiorem auctoritatem, quàm res iudicata, *l. 2. D. eod.* Reo verò ex huiusmodi iuramento, v. g. si iurauerit se non debere, quod petitur, non actio, sed exceptio acquiritur, *d. l. Nam posteaquam §. 1.* ad actoris intentionem, etiam ante litis contestationem seu ingressum, perimendam, *c. 1. De litis contestat. in 6.* Nisi talis exceptio iurisiurandi altiorem indaginem postularet: nam tum litis postmodum subsequentis ingressum non impediret, *d. l. Nam posteaquam in princ.*

Et hæc quidem obtinent, quando delato vel relato priùs ab aduersario iuramento, eo modo, quo delatum vel relatum est, actor vel reus incontinenti iurauit, vel saltem delatum aut relatum incontinenti suscepit; & post dilationem ad deliberandum, sibi ex iusta caussa concessam, illud præstitit, *l. Iusiurandum 34. in princ. D. eod.* 5

Neque ad hoc, vt supradicta locum habeant, refert, an delato vel relato semel iuramento iuratum sit, an verò ei, qui paratus erat iurare, remissum, *d. l. Nam posteaquam §. 1.* quia hæc actio & exceptio non tam oritur ex iureiurando, quàm ex conuentione, quæ non minùs remisso, quàm præstito iuramento, locum habet. Nec rursus refert, an à Iudice, an à parte, in iudicio vel extra iudicium, delatum sit, *Glossa in l. 1. l. Actori Cod. eod.* Quin & procuratoris, & aduocati iuramentum legitimè præstitum, actori actionem & reo exceptionem parit. 6

Obseruandum autem hîc, quod, quando caussâ expressâ, ex qua, v. g. ex empto, sibi debitum asserit, iurat actor, non tantùm in factum ex iureiurando actio oriatur, sed & vtilis ex contractu, quem iurat, *l. Si duo §. si quis iurauerit D. eod.* Quando verò nullâ caussâ expressâ iurat, sola actio in factum oritur. Excepto, quòd in rei vindicatione vtraque actio oriatur, & in factum ex iureiurando, & vtilis in rem, siue caussam, vnde dominium nactus est, expresserit, siue non, *d. l. Nam posteaquam in fine.* Ratio diuersitatis est inter actionem in personam & actionem in rem, quòd dominium non possit nobis nisi ex vna caussa competere; & proinde de ea sola caussa iuratum esse intelligitur, etiamsi non fuerit expressa. At verò idem sæpiùs & ex pluribus caussis potest nobis deberi; & ideo de nulla certa iuratum intelligitur. 7

§. VIII. De vi & effectu Promissorij iuramenti.

1. *Inducit obligationem ad sui obseruationem.*
2. *Promissionem & contractum confirmat.*

 3. Intra-

3. *Iuramentum quando dicatur validum & obligare ad sui obseruationẽ.*
4. *Quando confirmare contractum.*
5. 6. 7. *Discrimen inter hæc duo.*

1 IVramenti Promissorij effectus inprimis est, inducere obligationem ad sui obseruationem, dummodò verâ & seriâ atque absolutâ intentione sit emissum, & reliqua adsint ad validitatem eius requisita; licet etiam illud emittens ex eo obligari nolit: quia non magis est in potestate hominis, impedire, ne iuramentum, verâ & seriâ intentione iurandi præstitum, obliget, quàm in eius sit potestate, impedire exustionem domus vel stuppæ; posito, quòd ei de facto ignẽ applicet, licet maximè nolit exuri. Nam sicut ex igne apposito sequitur necessariò exustio: ita ex iuramento, verâ intentione præstito, sequitur naturaliter & necessariò obligatio. Ratio est, quia talis obligatio non pendet directè & proximè à voluntate & intentione iurantis, sed tantùm remotè; & immediatè prouenit ex iuramento, vel alio actu, ad quem necessariò sequitur.

Dixi, absolutâ intentione emissum; quia si conditionata fuerit, tunc sicut suspendit consensum, ita etiam consequenter effectum seu obligationem, donec adueniat & existat conditio.

2 Secundus effectus est, confirmare ipsam promissionem vel pollicitationem; & aliquando etiam contractum. Quod vt intelligatur, sciendum est, 3 * differre ista, iuramentum esse validum, obligareque ad sui obseruationem, & iuramentum confirmare contractum; sed habere se vt magis & minùs communia. Nam iuramentum dicitur validum, quandocumque seruandum, ob honorem diuini nominis, etiamsi illi, in cuius fauorem præstitum est, nullum ius per illud acquiratur. Sic iuramentum de soluendis vsuris validum est, quia seruandum, ob honorem diuini nominis, cùm seruari possit absque dispendio salutis æternæ & sine præiudicio tertij: & tamen per illud nullum ius creditori acquitur; ideoque relaxato iuramento, vel impleto per solutionem vsurarum, repeti solutæ possunt. 4 * Confirmat autem contractum, quando non solùm seruandum est, sed etiam alteri, in cuius fauorem præstatur, ius tribuit, & contractum in sua specie validum efficit. Et hinc fit, quòd quamuis relaxetur iuramentum, maneat nihilominus obligatio iustitiæ ex contractu, quæ transit ad hæredes.

5 Hinc quoque patet, magnum esse discrimen inter iuramentum, quod confirmat contractum, & illud, quod non confirmat: nam quando obligat, nec tamen confirmat contractum, relinquit contractũ in sua natura inualidum atque inefficacem, si talis in se sit: quia ei vinculum nullũ adijcit, sed solùm obligat in ordine ad Deum, ne sit falsus testis.

testis. Et ideo, relaxato iuramento, potest immediatè contraueniri contractui ex se inualido, quia nulla remanet obligatio.

Quando autē confirmat contractum, tunc licet, secluso iuramento, sit nullus, tamen efficitur firmus & irreuocabilis, ratione iuramenti, vt communiter tradunt *DD in c. Cum contingat 28. h.t. & in c. 2. De pactis in 6.* Ideoq; relaxato iuramento ab alio, quàm à creditore, ex iusta aliqua caussa, v.g. ob læsionem, remanet adhuc contractus validus: quia cùm acceperit firmitatem ex iuramento, & illa dependeat à iuramento solùm in fieri, vt loquuntur, non autem in conseruari, non debet caussâ firmitatis cessante, rescindi, nisi superueniat caussa aliqua annullans, *c. Factum legitimè de R. I. in 6.* 6

Dixi, relaxato iuramento ab alio, quàm à creditore; quia si creditor ipse relaxet, etiam contractus dissoluitur, & cessat omnis obligatio. Nā creditor non potest relaxare iuramentum, quasi per se, & immediatè, sed cedendo iuri suo, & quasi tollendo fundamentum iuramenti.

Secundò differunt, quòd, quando contractus firmatur iuramento, cùm iam sit ius parti quæsitū, non liceat amplius contrauenire contractui, nec peti possit absolutio, nec factâ solutione detur repetitio, sed contractus maneat omninò firmus & irreuocabilis, vt indicant *in Auth. Sacramenta puberum Cod. Si aduersus venditionem &c.* verba illa, *inuiolabiliter custodiantur*: & illa *in d.c. 2. De pactis in 6. omninò seruari debent.* Quādo verò iuramentum est seruandum ob Dei honorem, vt in *c. Debitores 6. h.t.* tum relaxatio licitè peti potest. Et verò facilè concedi debet, quia cùm nullum ius acquiratur homini, cui iuramentum præstatur, sed Deo dumtaxat, ideò Prælatus, tanquam Christi vicarius potest illud eius nomine relaxare, subsistente iustâ caussâ relaxandi. Sin autem iurans nolit petere relaxationem, satisfaciet, licet statim, vt soluit, repetat solutum, quia impleuit iuramentum, & alter solutum iniustè retinet. 7

§. IX. Quando iuramentum confirmet contractum, quando non.

1. *Actus iure naturæ irritus non confirmatur iuramento.*
2. *Non etiam actus prohibitus ob fauorem publicum.*
3. *Confirmatur verò ob priuatam vtilitatem prohibitus principaliter.*

HAc de re aliquot regulæ assignari possunt. Quarum sit hæc Prima: Actus, qui iure naturæ est irritus vel irritari potest, non confirmatur iuramento, *secundum communem opinionem DD.* vti quando vi vel dolo extortus est: nam tunc ratione iniuriæ tenetur extortor ad restitutionem, nec vllum ius solidum acquiri-

quirit. Si tamen id, quod promittitur, non sit illicitum, seruandum est iuramentum, cùm seruari possit sine dispendio salutis æternæ, nec vergat in præiudicium tertij, si vtique ille, in cuius fauorem est præstitum, illud seruari velit, & aliàs legitimè non relaxetur.

2 Secunda regula: Quando actus prohibitus est principaliter & immediatè ob fauorem publicum, qui immediatè respicit ipsum statum Reip. & bonum communitatis, vt communitas est, non confirmatur iuramento, *c. Si diligenti 12. sup. De foro compet.* Ratio est, quia nullus priuatus potest renuntiare fauori publico, seu fauori legis, immediatè prospicientis communi bono, *l. Ius publicum D. De pactis, d. c. Si diligenti.* Talis verò actus est contra bonos mores naturales, hoc ipso, quo est contra bonum commune: & proinde iuramentum, illi adiectum, non obligat, *c. Non est obligatorium De R. I. in 6.*

3 Tertia: Quando contractus est prohibitus principaliter & immediatè ob priuatam vtilitatem & bonum cuiusque ciuis, secundariò verò ob publicam vtilitatem ac bonum commune, quatenus illud ex singulorum commodis exurgit, tunc confirmatur iuramento, *d. c. 2 De pactis in 6. & d. Auth. Sacramenta puberum*; vbi contractus fauore minoris nullus, confirmatur iuramento: & *d. c. Cum contingat h. t.* vbi alienatio fundi dotalis, fauore mulieris nulla, similiter iuramento confirmatur. Ratio est, quia vnusquisque potest renuntiare fauori pro se per legem introducto, *d. c. Si diligenti.* Et præiudicium boni communis, cùm eo casu sit modicum, Lex canonica non curat. Confirmatur autem tunc contractus, nisi sit reprobatus odio creditoris, in cuius fauorem præstatur, quia in eo sit turpitudo. Nam licet iuramentum seruandum sit, donec relaxetur, ne Deus in falsum testem adducatur: tamen tunc non confirmat contractum, ne sit vinculum iniquitatis, *contra c. Quanto 18. h. t.* Debet autem turpitudo ista esse de iure naturali vel diuino: nam si sit de iure humano, iuramentum confirmat conctum, quia supplet vitium, *c. Quamuis De pactis in 6.* purgatque vitium nullitatis, iure ciuili inductæ.

TITVLVS XXV.

De Exceptionibus.

1.2. *Ratio ordinis, & Exceptio quid sit.*
3. *Alia est Exceptio Facti seu intentionis, alia Iuris.*
4. *Exceptionum Iuris aliæ Dilatoriæ, aliæ Peremptoriæ.*
5. *Dilatoriæ quæ dicantur.*

6. Earum

6. *Earum quædam desumuntur ex persona Iudicis.*
7. *Quæ regulariter proponi debent ante litem contestatam.*
8. *Recusatio Iudicis qui & coram quo proponenda.*
9.10. *Quædam ex persona actoris & rei conventi.*
11. *Ea quoque proponenda regulariter ante litem contestatam.*
12. *Peremptoria quæ sint.*
13. *Ea regulariter vsque ad sententiam proponi possunt.*
14. *Exceptio eliditur Replicatione, & hæc Duplicatione &c.*

HVc vsque sufficienter ostensum est, quo modo actor suam intentionem probet: sequitur de Exceptionibus, quibus reus vicissim se aduersus actorem defendit: nam Exceptiones nihil aliud sunt, quàm defensiones reorum, quibus probationes seu actiones aduersariorum, siue iure cōpetentes, siue de facto intentatas, elidunt. Tametsi verò dilatoriæ exceptiones ante litem contestatam regulariter opponi debeant; vnde hic Tit. videbatur præponendus Titulo *De litis contestatione*: tamen vt simul & semel de exceptionibus agatur, rectè hoc loco subijcitur, quia exceptiones peremptoriæ, quæ magis negotium principale afficiunt, post litem contestatam vt plurimùm opponuntur. 1

Est autem Exceptio actionis vel intentionis agentis exclusio, *l. 2. in princ. D. h. t.* 2

Ea in genere vel est facti seu intentionis, vel Iuris. Facti seu intentionis est, quæ actoris, nullo iure agentis, intentionem excludit; v. g. eius, qui agit ex mutuo, nec vnquam mutuum dedit, vel, si dederit, exsolutum est. 3

Exceptio Iuris est, quæ actoris ius, id est actionem, ei ipso iure competentem, excludit, quia ob aliquam caussam iniquum esset reum eo nomine condemnari; vt v. g. eius, qui ex promissione, metu: dolove malo impellente, sibi facta, ad id, quod promissum est, agit metu, inquam, cadente in constantem virum, *c. Cum dilectus sup. De his quæ vi metusve caussa fiunt*, qualis est metus mortis, amissionis omnium vel maioris partis bonorum, *c. 2. 3. 4. d. t.*

Exceptionum Iuris aliæ sunt Dilatoriæ & temporales, aliæ Peremptoriæ & perpetuæ. *l. 2. §. vlt. & l. 3. D. h. t. §. appellantur Institut. eod.* 4

Dilatoriæ sunt, quæ principale negotium, eiusque cognitionem & iudicium ad tempus differunt, neque omninò actionem excludunt, *d. l. 2. §. vlt. & d. l. 3.* Et propterea actor illas euitare potest, *d. l. 3. § vlt.* respiciuntque incidentes quæstiones, ac præparatoria iudiciorum, *l. Exceptiones D. eod.* 5

6 Harum verò exceptionum quædam personam respiciunt Iudicis: quia scilicet sit incompetens, aut suspectus, propter cognitionem, affinitatem, necessitudinẽ domesticam aut familiaritatem, quâ actorem contingit, *l. Qui iurisdictioni* 10. *D. De iurisdict. om. iudic.* quia inimicitias habeat cum reo, *l. Si pariter* 9. *D. De liberali caussa*: quia imperitus sit iuris, aut impar magnitudini caussæ, vel quia in eadem caussa aduocatum egerit, vel eiusdem ferè generis litem habeat, vel ob aliam iustam caussam, quæ meritò moueat suspicionem reo, *c. Postremo* 36. *inf. De appellat.*

7 Hæ exceptiones, quæ etiam declinatoriæ fori appellari possunt, proponendæ sunt in principio litis, ante omnem actum iudicialem, ceterasque dilatorias exceptiones, ne aliàs reus in Iudicem consentire, vel eius iurisdictionem prorogare, vbi is incompetens est, vel suspicionis caussam negligere videatur: nisi fortè postea caussa suspicionis de nouo emerserit, quæ nouo opus habeat remedio, *l. De ætate* 11. §. *ex caussa D. de interrogat. actionib.* aut in notitiam eius venerit reus; ignorantia quippe iusta excusat, *l. Qui in alterius D. De reg. Iuris*: ideoque etiam tunc meritò Iudicem recusare potest, *c. Insinuante* 25. *sup. De officio delegati.*

8 Proponi verò debet recusatio Iudicis scripto; & quidem coram eodem Iudice, caussâ suspicionis insertâ, & coram arbitris vtrimque electis probandâ: eâque probatâ, Iudex cognitionem caussæ alteri demandabit, ex consensu recusatoris, vel ad superiorem remittet: non probatâ caussâ idem perseuerabit Iudex, *c. Secundò requiris* 41. §. *tertio & c. Cum speciali* 61. *inf. De appellat.* Quamuis de iure ciuili Iudex ordinarius recusari non possit, vt suspectus, ad hoc, vt remoueatur; sed ei, si subsit aliqua caussa suspicionis, alius adiungendus est, *Authent. Si verò contigerit Cod. De iudicijs.* Delegatus verò recusari potest, *l. Apertissimi & l. fin. Cod. De iudicijs.* Verùm de hac exceptione postea latiùs agemus *ad d. tit. De appellationibus.*

9 Aliæ exceptiones personam vel actoris concernunt: quòd is sit filiusfamilias, minor XXV. annis, seruus, Religiosus, excommunicatus, proscriptus, criminosus, mente captus; & sic de similibus: vel procuratoris, vt quòd sit miles, fœmina, mutus & surdus, accusatus de crimine, minor XXV. annis: quòd careat mandato, vel non habeat sufficiens, quòd nõ sit legitimè constitutus, veluti à minore sine auctoritate tutoris vel curatoris, vel à procuratore, qui ius substituendi non habeat; & sic de similibus. Quæ etiam in procuratorem rei conuenti rectè obijci possunt, nisi quòd hic absque mandato defensionem rei legitimè in se suscipiat.

10 Aliæ personam rei conuenti concernunt: vt si reus conuentus queratur

tatur coram Iudice, se ab actore spoliatum, & ideo restitutionis beneficium, antequam cogatur respondere, imploret; vel actorem ex legitima caussa reuocet domum.

Denique aliæ ex caussæ & actionis qualitate, ex loco vel tempore, vel alijs huiusmodi circumstantijs desumuntur: vt quòd libellus sit ineptus vel obscurus, quòd citatio tempore feriarum, aut ad locum non tutum facta sit, *c. Pastoralis* 4 *h. t.*

Dilatoriæ (quæ non sunt declinatoriæ) regulariter ante litem contestatam, intra terminum à Iudice assignatum, proponendæ sunt, *c. Inter monasterium* 20. *inf. De re iudicata, c. Cum caussam* 62. *inf. De appellat.* nisi demùm post litem contestatam vel elapsum tempus exortæ fuerint, aut ad notitiam suam peruenisse reus iureiurando affirmet, *d. c. Pastoralis,* vel talis sit exceptio, quæ retroactum processum reddat nullum: cuiusmodi est, quæ vel mandati vel iurisdictionis defectum arguit, *c. Cum venerabilis* 6. *versic. licet autem h. tit. & c. In nostra sup. De procurat.* Item exceptio excommunicationis maioris, quamuis sit dilatoria, tamen & ante & post litem contestatam obijci potest, non obstante termino peremptorio, à Iudice, ad exceptiones declinatorias vel dilatorias proponendas, præfixo. Hoc ideo, ne quis in periculum animæ suæ cogatur cum excommunicato communicare, *Clement.* 1. *h. t. c. Exceptionem* 12. *h. tit. & Clement.* 1. *eod. tit.* In ea tamen proponenda seruari debet forma præscripta *in c.* 1. *eod. in* 6. ne per malitiam opponatur. Et hoc procedit in prima instantia: nam si succumbens actor appellauerit, prætextu excommunicationis oppositæ à prosecutione appellationis repelli non debet, cùm omnis legitima defensio in iudicio reseruetur etiam excommunicato, *c. Significauerunt* 11. *h. t.* 11

Exceptiones Peremptoriæ sunt, quæ ius actoris perimunt, & semper agentibus obstant, *c.* 1. *De litis contestat. in* 6. §. *appellantur &* §. *perpetua Instit. eod.* vt exceptio doli mali, metus, pacti conuenti de non petendo seu perpetui, transactionis, solutionis, iurisiurandi, præscriptionis, rei iudicatæ, Senatusc. Velleiani, Macedoniani; & si quid aliter contra leges factum esse dicatur. 12

Hæ autem exceptiones perpetuæ & peremptoriæ regulariter ante & post litis contestationem vsque ad sententiam proponi possunt, *l.* 2. *Cod. Sententiam rescindi non posse l. præscriptionem Cod. hoc tit.* Nam exceptiones peremptoriæ litis finitæ (quales sunt, exceptio rei iudicatæ, transactionis post litem contestatam initæ, iurisiurandi voluntarij, iudicialis, aut necessarij, ad controuersiæ decisionem lite contestatâ præstiti;) & similiter exceptio rei finitæ, (qualis est exceptio transactionis ante litem contestatam initæ; iurisiurandi voluntarij, iudicia- 13

lis aut necessarij, nondum lite contestata præstiti) licet peremptoriæ sint, tamen dirimendarum litium fauore ante litem contestatam proponi possunt, propositæque ipsam litem impediunt, *c.* 1. & 2. *h.t. in* 6. Quinimò certæ sunt peremptoriæ exceptiones, quæ post sententiam definitiuam, & quidem postquam illa in rem transiuit iudicatam, opponi possunt, & oppositæ probatæque executionem impediunt: quæ recensentur à Glossa *in l.* 1. *Cod. De iuris & facti ignorantia.* Huiusmodi est Senatusc. Macedoniani & Velleiani. Vide pleniùs *Canisium lib.* 4. *tit.* 4.

14 Et hæc quidem, quæ de exceptionibus rei conuenti dicta sunt, nonnumquam contrarijs exceptionibus rursus ab actore retunduntur. Nã vti actionem excludit aut elidit exceptio rei, ita exceptionem rei exceptio actoris, quæ propriè vocatur Replicatio, quasi per eam replicetur, id est, resoluatur rei exceptio. Quòd si & hæc rursus aliâ exceptione à reo impugnetur, vocatur Duplicatio, & contra hanc solet dari Triplicatio; contra Triplicationem iterùm Quadruplicatio; & ita deinceps, multiplicatis nominibus, donec conclusione disputationi partium finis imponatur, *l.* 2. *D. h.t. & tit. Institut. De replicat.* Hæc tamen multiplicatio de Iure Canonico non admittitur, saltem quoad testes, antea productos, quos tertiò refutare non licet, vt antè diximus, ne nimium extrahatur iudicium, *c. Licet sup. De testibus, vbi latè* Panormit.

TITVLVS XXVI.

De Præscriptionibus

§. I. Præscriptio & Vsucapio quid sit.

1. *Præscriptio generaliter accipitur pro omni exceptione.*
2. *Specialiter pro exceptione peremptoria.*
3. *Differentia inter præscriptionem & vsucapionem quoad effectum.*
4. *Hodie non minùs præscriptione quàm vsucapione acquiri dominium.*
5. *Nec minus vsucapi res mobiles quàm immobiles.*
6. *Definitio præscriptionis & vsucapionis.*

TItulo præcedenti actum est de exceptionibus in genere. Species verò exceptionis peremptoriæ est exceptio præscriptionis, de qua plerumque dubitatur, an & quando competat.

1 Pro clariori intelligentia sciendum est, veteres vsurpasse Præscriptionem pro Exceptione. Primò quidem generatim, pro omni exceptione,

exceptione, quæ opponitur generatim ad excludendam actionem, intentatam ab actore. Vnde sicut Exceptionum alia est Dilatoria, alia Peremptoria: ita & Præscriptionum alia est Dilatoria, alia Peremptoria. Hoc modo accipitur in *tit. D. De exceptionibus & præscriptionib.* atque ita Præscribere pro excipere, in *l. vlt. D. De suspectis tutorib. l. 1. §. vlt. D. Ne de statu defunctorum &c. l. 52. & vlt. D. De iudicijs.* Sic quoque in *l. 3. D. De preuaricatorib.* Præscribere accusatori, est opposità exceptione accusatorem submouere & repellere.

Secundò specialiùs, pro exceptione peremptoria, proueniente ex eo, quòd tempore legibus definito quis possedisset rem aliquam, vel iure aliquo fuisset vsus, vel alius ab vsu rei abstinuisset seu cessasset tanto tempore, *vt patet ex tit. Cod. De præscript. longi temp. & De præscript. 30. vel 40. annorum.* Nam possidens rem aliquam tempore legibus definito, si impeteretur à domino, præscribebat, id est excipiebat tanti temporis possessionem, per quam excludebat intentionem actoris. 2

Et hinc patet, quomodo olim præscriptio ab vsucapione distingueretur. Nam per vsucapionem acquirebatur directum dominium, & directa in rem actio: per præscriptionem non acquirebatur directum rei dominium, nec directa actio in rem, sed tantùm exceptio peremptoria. Quamuis iure nouo ex Constitut. Iustiniani per præscriptionem vtilis actio acquisita fuerit, *l. penult. Cod. De præscript. 30. vel 40. ann.* Idque secundum leges anteriores ita quoque obtinuisse indicat ibidem Imp. & constat ex *l. Si duo §. 1. D. De iureiurando*, illis verbis, *post longi temporis præscriptionem etiam vtilem actionem habere debere*; item ex *l. Si quis diuturno D. Si seruitus vindicetur*, & *l. 1. §. fin. D. De aqua pluuia arcenda.* 3

At verò in Iure Canonico, & passim ab Interpretibus, præscriptio accipitur pro dominij acquisitione vel iuris alieni elisione, proueniente ex tempore legibus definito. Hoc modo sumpta præscriptio propriè ad vsucapionem se habet, vt magis commune; omnisque vsucapio est præscriptio, non contrà. Præscriptio enim, quâ extinguitur actio personalis vel realis, non est propriè vsucapio. 4

Dico, propriè; quia generaliter dici potest vsucapio, quatenus ius & libertas ab aliqua obligatione dicitur vsucapi: atque ita rectè dixeris, vsucapionem & præscriptionem hodie non distingui, & patere æquè latè, nec minùs per præscriptionem quàm per vsucapionem acquiri dominium.

Nam licet non desint, qui vsucapionem à præscriptione distinguant, quasi vsucapio sit rerum mobilium, præscriptio immobilium: tamen ea differentia satis subuertitur ex eo, quòd constet, etiam ante Iustinianum, vsucapionem promiscuè auctoritate Legis XII. Tabb. fuisse 5

rerum tam immobilium, quàm mobilium. §. 1. *Institut. De vsucap.* *l. Si per errorem, cum seq. l. Eum qui ædes* 23. *D. eod.* in quibus exempla vsucapionis ponuntur, fundi, ædes, prædia. Neque in eo quidquam posteà à Iustiniano mutatum est, *l. vnicâ Cod. De vsucap. transforanda.* Nam constituit Imp. in ea lege, vt res mobiles, quæ antea ex Lege XII. Tabb. anno vsucapiebantur, non nisi triennio vsucaperentur: deinde vt res immobiles omnes, non solùm Italicæ, sed & prouinciales siue prædia tributaria & stipendiaria præscriberentur, transformatâ ita vsucapione, simulque prorogato tempore in vtrisque, quod statuit decennium inter præsentes, vicennium inter absentes. Videatur Couar. *ad reg. Possessor.* §. *vnico relect.*

6 Præscriptionem igitur, postremo modo sumptam, prout in hoc Tit. sumimus, definire licet, quemadmodum Vsucapionem definit Modestinus I C. quòd sit adiectio dominij per continuationem possessionis temporis lege definiti, *l.* 3. *D. De vsucapionib.* Quæ definitio intelligi potest dupliciter; Primò caussaliter, vt caussa definiatur per effectum. Quod neque absurdum neque nouum est in iure nostro: sic enim Tutela, §. *tutela Institut. De tutelis*; & Iustitia, *Institut. De Iust. & iure,* definitur per effectum. Etenim vsucapio est caussa adiectionis dominij: formaliter verò videtur esse ipsa possessio rei alienæ. Hinc enim dicitur diutina possessio, *Institut. eod.* hinc vsucapionem inchoari, *l. Iusto* 44. §. *fin. D. De vsucap.* cœptam esse, *l. Cœptam* 40. *D. eod.* durare & perseuerare, *l. Ei à quo* 21. *& l. Non solùm* 33. §. 6. *eod.* interpellari, interrumpi, cessare, *d. l.* 33. §. 4. *l.* 1. §. 2. *& l.* 5. *D. Pro donato.* Item dicimus quem implere vsucapionem, *d. l.* 44. §. *eum qui:* quod sanè dici non posset, si nomine vsucapionis acquisitionem dominij, quæ momento contingit, designare velimus.

Secundò intelligi definitio potest formaliter, seu accipi pro ipsa formali & actuali dominij acquisitione: quo pacto sumitur Donatio, *Institut. De donat.* illis verbis, *Est & aliud genus acquisitionis, Donatio,* nam indubitatum est, donationem ibi capi pro modo acquirendi dominium. Atque ita non ipsa acquisitio dominij est effectus vsucapionis ac præscriptionis, sed dominium acquisitum: sicut donationis effectus non est acquisitio dominij, sed dominium acquisitum seu translatum. Hinc dicimus, neminem videri rem vsucepisse, nisi dominium acquisiuerit. Adiectio igitur dominij ponitur loco generis definiti, tanquam latiùs patens: quandoquidem & donatio & traditio & vsurpatio rectè dicatur adiectio seu adeptio siue acquisitio dominij. Nam per adiectionem dominij definiuit Vsucapionem Modestin. *d. l.* 3. per adeptionem Vlpian. *in Fragmentis tit.* 19. Et notandum, vsucapionem non minùs rectè dici adiectionem seu modum acquirendi dominium,

minium, quàm adeptionem seu modum adipiscendi dominium: adiectionem quidem, non quia dominium iurisgentium, quod olim tantùm per traditionem acquirebatur, adijciat dominio iuris ciuilis, vt quidam existimant; sed quia possessioni ciuili, quam vsucapiens habet, adijcit etiam dominium: adeptionem verò, quatenus illâ mediante vsucapiens dominium adipiscitur, sibique acquirit.

Non obstat dictæ definitioni, quòd in ea non fiat mentio tituli & bonæ fidei; quæ tamen adeò necessaria sunt ad vsucapionem, vt sine illis non procedat: quia illa, sicut & alia ad vsucapionem requisita, satis intelliguntur & comprehenduntur in eo, quod dicitur, *per continuationem possessionis temporis lege definiti*: nam illis verbis satis indicatur agi de tali possessione, quæ bonâ fide & titulo subnixa sit, aliaque contineat, quæ ad acquisitionem dominij requiruntur.

§. II. De requisitis ad Vsucapionem & Præscriptionem; & primò de Possessione.

1. *Sine possessione non contingere vsucapionem.*
2. *Modò sit continuata.*
3. *Quo modo interrumpatur.*
4. *Præscriptio alia odiosa, alia mixta, alia favorabilis.*

AD Vsucapionem & Præscriptionem primò requiritur Possessio vel quasi possessio, sine qua ista contingere non potest, *l. Sine possessione* 25. *D. De vsucapion. c. Caussam quæ* 7. *c. Cum olim* 18. *h. t.* & quidem necessum est, vt præscribens sibi, non alteri, possideat, *c. Si diligenti* 17. *h. t.* siue per se siue per alium, *l. Si is qui* 15. *in princ. D. eod.* adeò vt tantum præscriptum, quantum possessum dicatur, & non amplius. 1

Debet autem possessio ista seu quasi possessio esse continua, *l.* 3. *& l. Nunquam* 31. §. 1. *D. eod.* id est non debet ante tempus, ad rei, de qua agitur, præsciptionem seu vsucapionem à lege definitum, vllo momento esse interrupta, * *c. Illud* 8. *c. Auditis* 15. *h. t. l. Naturaliter* 5. *D. eod.* Nam si interrupta fuerit, siue per possessionis ablationem, quæ dicitur naturalis interruptio; *d. l. Naturaliter,* siue per litis motionem seu contestationem, quæ dicitur ciuilis interruptio; *l. Nemo Cod. De acquir. possess. l. Mora* 26. *Cod. De rei vindicat.* siue etiam per citationem, vsucapio ad effectum perduci nequit, *d. l. Nemo & alijs, Cod. De acquir. possess.* 2 3

Solet

3. *Iuramentum quando dicatur validum & obligare ad sui obseruationẽ.*
4. *Quando confirmare contractum.*
5.6.7. *Discrimen inter hæc duo.*

1 IVramenti Promissorij effectus inprimis est, inducere obligationem ad sui obseruationem, dummodò verâ & seriâ atque absolutâ intentione sit emissum, & reliqua adsint ad validitatem eius requisita; licet etiam illud emittens ex eo obligari nolit: quia non magis est in potestate hominis, impedire, ne iuramentum, verâ & seriâ intentione iurandi præstitum, obliget, quàm in eius sit potestate, impedire exustionem domus vel stuppæ; posito, quòd ei de facto ignẽ applicet, licet maximè nolit exuri. Nam sicut ex igne apposito sequitur necessariò exustio: ita ex iuramento, verâ intentione præstito, sequitur naturaliter & necessariò obligatio. Ratio est, quia talis obligatio non pendet directè & proximè à voluntate & intentione iurantis, sed tantùm remotè; & immediatè prouenit ex iuramento, vel alio actu, ad quem necessariò sequitur.

Dixi, absolutâ intentione emissum; quia si conditionata fuerit, tunc sicut suspendit consensum, ita etiam consequenter effectum seu obligationem, donec adueniat & existat conditio.

2 Secundus effectus est, confirmare ipsam promissionem vel pollicitationem; & aliquando etiam contractum. Quod vt intelligatur, sciendum est,
3 * differre ista, iuramentum esse validum, obligareque ad sui obseruationem, & iuramentum confirmare contractum; sed habere se vt magis & minùs communia. Nam iuramentum dicitur validum, quandocumque seruandum, ob honorem diuini nominis, etiamsi illi, in cuius fauorem præstitum est, nullum ius per illud acquiratur. Sic iuramentum de soluendis vsuris validum est, quia seruandum, ob honorem diuini nominis, cùm seruari possit absque dispendio salutis æternæ & sine præiudicio tertij: & tamen per illud nullum ius creditori acquiritur; ideoque relaxato iuramento, vel impleto per solutionem vsura-
4 rum, repeti solutæ possunt. * Confirmat autem contractum, quando non solùm seruandum est, sed etiam alteri, in cuius fauorem præstatur, ius tribuit, & contractum in sua specie validum efficit. Et hinc fit, quòd quamuis relaxetur iuramentum, maneat nihilominus obligatio iustitiæ ex contractu, quæ transit ad hæredes.

5 Hinc quoque patet, magnum esse discrimen inter iuramentum, quod confirmat contractum, & illud, quod non confirmat: nam quando obligat, nec tamen confirmat contractum, relinquit contractũ in sua natura inualidum atque inefficacem, si talis in se sit: quia ei vinculum nullũ adijcit, sed solùm obligat in ordine ad Deum, ne sit falsus testis.

testis. Et ideo, relaxato iuramento, potest immediatè contraueniri contractui ex se inualido, quia nulla remanet obligatio.

Quando autē confirmat contractum, tunc licet, secluso iuramento, 6
sit nullus, tamen efficitur firmus & irreuocabilis, ratione iuramenti, vt communiter tradunt *DD in c. Cum contingat 28. h.t. & in c. 2. De pactis in 6.* Ideoq; relaxato iuramento ab alio, quàm à creditore, ex iusta aliqua caussa, v.g. ob læsionem, remanet adhuc contractus validus: quia cùm acceperit firmitatem ex iuramento, & illa dependeat à iuramento solùm in fieri, vt loquuntur, non autem in conseruari, non debet caussâ firmitatis cessante, rescindi, nisi superueniat caussa aliqua annullans, *c. Factum legitimè de R. I. in 6.*

Dixi, relaxato iuramento ab alio, quàm à creditore; quia si creditor ipse relaxet, etiam contractus dissoluitur, & cessat omnis obligatio. Nā creditor non potest relaxare iuramentum, quasi per se, & immediatè, sed cedendo iuri suo, & quasi tollendo fundamentum iuramenti.

Secundò differunt, quòd, quando contractus firmatur iuramento, 7
cùm iam sit ius parti quæsitū, non liceat amplius contrauenire contractui, nec peti possit absolutio, nec factâ solutione detur repetitio, sed contractus maneat omninò firmus & irreuocabilis, vt indicant *in Auth. Sacramenta puberum Cod. Si aduersus venditionem &c.* verba illa, *inuiolabiliter custodiantur:* & illa *in d. c. 2. De pactis in 6. omninò seruari debent.* Quādo verò iuramentum est seruandum ob Dei honorem, vt in *c. Debitores 6. h.t.* tum relaxatio licitè peti potest. Et verò facilè concedi debet, quia cùm nullum ius acquiratur homini, cui iuramentum præstatur, sed Deo dumtaxat, ideò Prælatus, tanquam Christi vicarius potest illud eius nomine relaxare, subsistente iustâ caussâ relaxandi. Sin autem iurans nolit petere relaxationem, satisfaciet, licet statim, vt soluit, repetat solutum, quia impleuit iuramentum, & alter solutum iniustè retinet.

§. IX. Quando iuramentum confirmet contractum, quando non.

1. *Actus iure naturæ irritus non confirmatur iuramento.*
2. *Non etiam actus prohibitus ob fauorem publicum.*
3. *Confirmatur verò ob priuatam vtilitatem prohibitus principaliter.*

HAc de re aliquot regulæ assignari possunt. Quarum sit hæc Prima: Actus, qui iure naturæ est irritus vel irritari potest, non confirmatur iuramento, *secundum communem opinionem DD.* vti quando vi vel dolo extortus est: nam tunc ratione iniuriæ tenetur extortor ad restitutionem, nec vllum ius solidum ac-

quiri-

quirit. Si tamen id, quod promittitur, non sit illicitum, seruandum est iuramentum, cùm seruari possit sine dispendio salutis æternæ, nec vergat in præiudicium tertij, si vtique ille, in cuius fauorem est præstitum, illud seruari velit, & aliàs legitimè non relaxetur.

2 Secunda regula: Quando actus prohibitus est principaliter & immediatè ob fauorem publicum, qui immediatè respicit ipsum statum Reip. & bonum communitatis, vt communitas est, non confirmatur iuramento, *c. Si diligenti 12. sup. De foro compet.* Ratio est, quia nullus priuatus potest renuntiare fauori publico, seu fauori legis, immediatè prospicientis communi bono, *l. Ius publicum D. De pactis, d. c. Si diligenti.* Talis verò actus est contra bonos mores naturales, hoc ipso, quo est contra bonum commune: & proinde iuramentum, illi adiectum, non obligat, *c. Non est obligatorium De R. I. in 6.*

3 Tertia: Quando contractus est prohibitus principaliter & immediatè ob priuatam vtilitatem & bonum cuiusque ciuis, secundariò verò ob publicam vtilitatem ac bonum commune, quatenus illud ex singulorum commodis exurgit, tunc confirmatur iuramento, *d. c. 2 De pactis in 6. & d. Auth. Sacramenta puberum*; vbi contractus fauore minoris nullus, confirmatur iuramento: & *d. c. Cum contingat h. t.* vbi alienatio fundi dotalis, fauore mulieris nulla, similiter iuramento confirmatur. Ratio est, quia vnusquisque potest renuntiare fauori pro se per legem introducto, *d. c. Si diligenti.* Et præiudicium boni communis, cùm eo casu sit modicum, Lex canonica non curat. Confirmatur autem tunc contractus, nisi sit reprobatus odio creditoris, in cuius fauorem præstatur, quia in eo sit turpitudo. Nam licet iuramentum seruandum sit, donec relaxetur, ne Deus in falsum testem adducatur: tamen tunc non confirmat contractum, ne sit vinculum iniquitatis, *contra c. Quanto 18. h. t.* Debet autem turpitudo ista esse de iure naturali vel diuino: nam si sit de iure humano, iuramentum confirmat conctum, quia supplet vitium, *c. Quamuis De pactis in 6.* purgatque vitium nullitatis, iure ciuili inductæ.

TITVLVS XXV.

De Exceptionibus.

1.2. *Ratio ordinis, & Exceptio quid sit.*
3. *Alia est Exceptio Facti seu intentionis, alia Iuris.*
4. *Exceptionum Iuris alia Dilatoria, alia Peremptoria.*
5. *Dilatoria quæ dicantur.*

6. Earum

6. *Earum quædam desumuntur ex persona Iudicis.*
7. *Quæ regulariter proponi debent ante litem contestatam.*
8. *Recusatio Iudicis qui & coram quo proponenda.*
9.10. *Quædam ex persona actoris & rei conventi.*
11. *Ea quoque proponenda regulariter ante litem contestatam.*
12. *Peremptoriæ quæ sint.*
13. *Ea regulariter vsque ad sententiam proponi possunt.*
14. *Exceptio eliditur Replicatione, & hæc Duplicatione &c.*

HVc vsque sufficienter ostensum est, quo modo actor suam intentionem probet: sequitur de Exceptionibus, quibus reus vicissim se aduersus actorem defendit: nam Exceptiones nihil aliud sunt, quàm defensiones reorum, quibus probationes seu actiones aduersariorum, siue iure cōpetentes, siue de facto intentatas, elidunt. Tametsi verò dilatoriæ exceptiones ante litem contestatam regulariter opponi debeant; vnde hic Tit. videbatur præponendus Titulo *De litis contestatione*: tamen vt simul & semel de exceptionibus agatur, rectè hoc loco subijcitur, quia exceptiones peremptoriæ, quæ magis negotium principale afficiunt, post litem contestatam vt plurimùm opponuntur. 1

Est autem Exceptio actionis vel intentionis agentis exclusio, *l. 2. in princ. D. h. t.* 2

Ea in genere vel est facti seu intentionis, vel Iuris. Facti seu intentionis est, quæ actoris, nullo iure agentis, intentionem excludit; v. g. eius, qui agit ex mutuo, nec vnquam mutuum dedit, vel, si dederit, exsolutum est. 3

Exceptio Iuris est, quæ actoris ius, id est actionem, ei ipso iure competentem, excludit, quia ob aliquam caussam iniquum esset reum eo nomine condemnari; vt v. g. eius, qui ex promissione, metu: dolove malo impellente, sibi facta, ad id, quod promissum est, agit metu, inquam, cadente in constantem virum, *c. Cum dilectus sup. De his quæ vi metusve caussa fiunt*, qualis est metus mortis, amissionis omnium vel maioris partis bonorum, *c. 2. 3. 4. d. t.*

Exceptionum Iuris aliæ sunt Dilatoriæ & temporales, aliæ Peremptoriæ & perpetuæ. *l. 2. §. vlt. & l. 3. D. h. t. §. appellantur Institut. eod.* 4

Dilatoriæ sunt, quæ principale negotium, eiusque cognitionem & iudicium ad tempus differunt, neque omninò actionem excludunt, *d. l. 2. §. vlt. & d. l. 3.* Et propterea actor illas euitare potest, *d. l. 3. § vlt.* respiciuntque incidentes quæstiones, ac præparatoria iudiciorum, *l. Exceptiones D. eod.* 5

6 Harum verò exceptionum quædam personam respiciunt Iudicis: quia scilicet sit incompetens, aut suspectus, propter cognitionem, affinitatem, necessitudinē domesticam aut familiaritatem, quâ actorem contingit, *l. Qui iurisdictioni* 10. *D. De iurisdict. om. iudic.* quia inimicitias habeat cum reo, *l. Si pariter* 9. *D. De liberali caussa*: quia imperitus sit iuris, aut impar magnitudini caussæ, vel quia in eadem caussa aduocatum egerit, vel eiusdem ferè generis litem habeat, vel ob aliam iustam caussam, quæ meritò moueat suspicionem reo, *c. Postremo* 36. *inf. De appellat.*

7 Hæ exceptiones, quæ etiam declinatoriæ fori appellari possunt, proponendæ sunt in principio litis, ante omnem actum iudicialem, ceterasque dilatorias exceptiones, ne aliàs reus in Iudicem consentire, vel eius iurisdictionem prorogare, vbi is incompetens est, vel suspicionis caussam negligere videatur: nisi fortè postea caussa suspicionis de nouo emerserit, quæ nouo opus habeat remedio, *l. De ætate* 11. §. *ex caussa D. de interrogat. actionib.* aut in notitiam eius venerit reus; ignorantia quippe iusta excusat, *l. Qui in alterius D. De reg. Iuris*: ideoque etiam tunc meritò Iudicem recusare potest, *c. Insinuante* 25. *sup. De officio delegati.*

8 Proponi verò debet recusatio Iudicis scripto; & quidem coram eodem Iudice, caussâ suspicionis insertâ, & coram arbitris vtrimque electis probandâ: eâque probatâ, Iudex cognitionem caussæ alteri demandabit, ex consensu recusatoris, vel ad superiorem remittet: non probatâ caussâ idem perseuerabit Iudex, *c. Secundò requiris* 41. §. *tertio & c. Cum speciali* 61. *inf. De appellat.* Quamuis de iure ciuili Iudex ordinarius recusari non possit, vt suspectus, ad hoc, vt remoueatur; sed ei, si subsit aliqua caussa suspicionis, alius adiungendus est, *Authent. Si verò contigerit Cod. De iudiciis.* Delegatus verò recusari potest, *l. Apertissimi & l. fin. Cod. De iudiciis.* Verùm de hac exceptione postea latiùs agemus *ad d. tit. De appellationibus.*

9 Aliæ exceptiones personam vel actoris concernunt: quòd is sit filiusfamilias, minor XXV. annis, seruus, Religiosus, excommunicatus, proscriptus, criminosus, mente captus; & sic de similibus: vel procuratoris, vt quòd sit miles, fœmina, mutus & surdus, accusatus de crimine, minor XXV. annis: quòd careat mandato, vel non habeat sufficiens, quòd nō sit legitimè constitutus, veluti à minore sine auctoritate tutoris vel curatoris, vel à procuratore, qui ius substituendi non habeat; & sic de similibus. Quæ etiam in procuratorem rei conuenti rectè obijci possunt, nisi quòd hic absque mandato defensionem rei legitimè in se suscipiat.

10 Aliæ personam rei conuenti concernunt: vt si reus conuentus queratur

tatur coram Iudice, se ab actore spoliatum, & ideo restitutionis beneficium, antequam cogatur respondere, imploret; vel actorem ex legitima caussa reuocet domum.

Denique aliæ ex caussæ & actionis qualitate, ex loco vel tempore, vel alijs huiusmodi circumstantijs desumuntur: vt quòd libellus sit ineptus vel obscurus, quòd citatio tempore feriatum, aut ad locum non tutum facta sit, *c. Pastoralis 4 h. t.*

Dilatoriæ (quæ non sunt declinatoriæ) regulariter ante litem contestatam, intra terminum à Iudice assignatum, proponendæ sunt, *c. Inter monasterium 20. inf. De re iudicata, c. Cum caussam 62. inf. De appellat.* nisi demùm post litem contestatam vel elapsum tempus exortæ fuerint, aut ad notitiam suam peruenisse reus iureiurando affirmet, *d. c. Pastoralis*, vel talis sit exceptio, quæ retroactum processum reddat nullum: cuiusmodi est, quæ vel mandati vel iurisdictionis defectum arguit, *c. Cum venerabilis 6. versic. licet autem h. tit. & c. In nostra sup. De procurat.* Item exceptio excommunicationis maioris, quamuis sit dilatoria, tamen & ante & post litem contestatam objici potest, non obstante termino peremptorio, à Iudice, ad exceptiones declinatorias vel dilatorias proponendas, præfixo. Hoc ideo, ne quis in periculum animæ suæ cogatur cum excommunicato communicare, *Clement. 1. h. t. c. Exceptionem 12. h. tit. & Clement. 1. eod. tit.* In ea tamen proponenda seruari debet forma præscripta *in c. 1. eod. in 6.* ne per malitiam opponatur. Et hoc procedit in prima instantia: nam si succumbens actor appellauerit, prætextu excommunicationis oppositæ à prosecutione appellationis repelli non debet, cùm omnis legitima defensio in iudicio reseruetur etiam excommunicato, *c. Significauerunt 11. h. t.* 11

Exceptiones Peremptoriæ sunt, quæ ius actoris perimunt, & semper agentibus obstant, *c. 1. De litis contestat. in 6. §. appellantur & §. perpetua Instit. eod.* vt exceptio doli mali, metus, pacti conuenti de non petendo seu perpetui, transactionis, solutionis, iurisiurandi, præscriptionis, rei iudicatæ, Senatusc. Velleiani, Macedoniani; & si quid aliter contra leges factum esse dicatur. 12

Hæ autem exceptiones perpetuæ & peremptoriæ regulariter ante & post litis contestationem vsque ad sententiam proponi possunt, *l. 2. Cod. Sententiam rescindi non posse l. præscriptionem Cod. hoc tit.* Nam exceptiones peremptoriæ litis finitæ (quales sunt, exceptio rei iudicatæ, transactionis post litem contestatam initæ, iurisiurandi voluntarij, iudicialis, aut necessarij, ad controuersiæ decisionem lite contestatâ præstiti;) & similiter exceptio rei finitæ; (qualis est exceptio transactionis ante litem contestatam initæ; iurisiurandi voluntarij, indicia- 13

lis aut necessarij, nondum lite contestata præstiti) licet peremptoriæ sint, tamen dirimendarum litium fauore ante litem contestatam proponi possunt, propositæque ipsam litem impediunt, *c. 1. & 2. h. t. in 6.* Quinimò certæ sunt peremptoriæ exceptiones, quæ post sententiam definitiuam, & quidem postquam illa in rem transiuit iudicatam, opponi possunt, & oppositæ probatæque executionem impediunt: quæ recensentur à Glossa *in l. 1. Cod. De iuris & facti ignorantia.* Huiusmodi est Senatusc. Macedoniani & Velleiani. Vide pleniùs *Canisium lib. 4. tit. 4.*

14 Et hæc quidem, quæ de exceptionibus rei conuenti dicta sunt, nonnumquam contrarijs exceptionibus rursus ab actore retunduntur. Nã vti actionem excludit aut elidit exceptio rei, ita exceptionem rei exceptio actoris, quæ propriè vocatur Replicatio, quasi per eam replicetur, id est, resoluatur rei exceptio. Quòd si & hæc rursus aliâ exceptione à reo impugnetur, vocatur Duplicatio, & contra hanc solet dari Triplicatio; contra Triplicationem iterùm Quadruplicatio; & ita deinceps, multiplicatis nominibus, donec conclusione disputationi partium finis imponatur, *l. 2. D. h. t. & tit. Institut. De replicat.* Hæc tamen multiplicatio de Iure Canonico non admittitur, saltem quoad testes, antea productos, quos tertiò refutare non licet, vt antè diximus, nè nimium extrahatur iudicium, *c. Licet sup. De testibus, vbi latè* Panormit.

TITVLVS XXVI.

De Præscriptionibus

§. I. Præscriptio & Vsucapio quid sit.

1. *Præscriptio generaliter accipitur pro omni exceptione.*
2. *Specialiter pro exceptione peremptoria.*
3. *Differentia inter præscriptionem & vsucapionem quoad effectum.*
4. *Hodie non minùs præscriptione quàm vsucapione acquiri dominium.*
5. *Nec minus vsucapi res mobiles quàm immobiles.*
6. *Definitio præscriptionis & vsucapionis.*

TItulo præcedenti actum est de exceptionibus in genere. Species verò exceptionis peremptoriæ est exceptio præscriptionis, de qua plerumque dubitatur, an & quando competat.

1 Pro clariori intelligentia sciendum est, veteres vsurpasse Præscriptionem pro Exceptione. Primò quidem generatim, pro omni exceptione,

exceptione, quæ opponitur generatim ad excludendam actionem, intentatam ab actore. Vnde sicut Exceptionum alia est Dilatoria, alia Peremptoria: ita & Præscriptionum alia est Dilatoria, alia Peremptoria. Hoc modo accipitur in *tit. D. De exceptionibus & præscriptionib.* atque ita Præscribere pro excipere, in *l. vlt. D. De suspectis tutorib. l. 1. §. vlt. D. Ne de statu defunctorum &c. l. 52. & vlt. D. De iudicijs.* Sic quoque in *l. 3. D. De prauaricatorib.* Præscribere accusatori, est opposita exceptione accusatorem submouere & repellere.

Secundò specialiùs, pro exceptione peremptoria, proueniente ex eo, quòd tempore legibus definito quis possedisset rem aliquam, vel iure aliquo fuisset vsus, vel alius ab vsu rei abstinuisset seu cessasset tanto tempore, *vt patet ex tit. Cod. De præscript. longi temp. & De præscript. 30. vel 40. annorum.* Nam possidens rem aliquam tempore legibus definito, si impeteretur à domino, præscribebat, id est excipiebat tanti temporis possessionem, per quam excludebat intentionem actoris. 2

Et hinc patet, quomodo olim præscriptio ab vsucapione distingueretur. Nam per vsucapionem acquirebatur directum dominium, & directa in rem actio: per præscriptionem non acquirebatur directum rei dominium, nec directa actio in rem, sed tantùm exceptio peremptoria. Quamuis iure nouo ex Constitut. Iustiniani per præscriptionem vtilis actio acquisita fuerit, *l. penult. Cod. De præscript. 30. vel 40. ann.* Idque secundum leges anteriores ita quoque obtinuisse indicat ibidem Imp. & constat ex *l. Si duo §. 1. D. De iureiurando*, illis verbis, *post longi temporis præscriptionem etiam vtilem actionem habere debere*; item ex *l. Si quis diuturno D. Si seruitus vindicetur*, & *l. 1. §. fin. D. De aqua pluuia arcenda.* 3

At verò in Iure Canonico, & passim ab Interpretibus, præscriptio accipitur pro dominij acquisitione vel iuris alieni elisione, proueniente ex tempore legibus definito. Hoc modo sumpta præscriptio propriè ad vsucapionem se habet, vt magis commune; omnisque vsucapio est præscriptio, non contrà. Præscriptio enim, quâ extinguitur actio personalis vel realis, non est propriè vsucapio. 4

Dico, propriè; quia generaliter dici potest vsucapio, quatenus ius & libertas ab aliqua obligatione dicitur vsucapi: atque ita rectè dixeris, vsucapionem & præscriptionem hodie non distingui, & patere æquè latè, nec minùs per præscriptionem quàm per vsucapionem acquiri dominium.

Nam licet non desint, qui vsucapionem à præscriptione distinguant, quasi vsucapio sit rerum mobilium, præscriptio immobilium: tamen ea differentia satis subuertitur ex eo, quòd constet, etiam ante Iustinianum, vsucapionem promiscuè auctoritate Legis XII. Tabb. fuisse 5

 rerum

minium, quàm adeptionem seu modum adipiscendi dominium: adiectionem quidem, non quia dominium iurisgentium, quod olim tantùm per traditionem acquirebatur, adijciat dominio iuris ciuilis, vt quidam existimant; sed quia possessioni ciuili, quam vsucapiens habet, adijcit etiam dominium: adeptionem verò, quatenus illâ mediante vsucapiens dominium adipiscitur, sibique acquirit.

Non obstat dictæ definitioni, quòd in ea non fiat mentio tituli & bonæ fidei; quæ tamen adeò necessaria sunt ad vsucapionem, vt sine illis non procedat: quia illa, sicut & alia ad vsucapionem requisita, satis intelliguntur & comprehenduntur in eo, quod dicitur, *per continuationem possessionis temporis lege definiti:* nam illis verbis satis indicatur agi de tali possessione, quæ bonâ fide & titulo subnixa sit, aliaque contineat, quæ ad acquisitionem dominij requiruntur.

§. II. De requisitis ad Vsucapionem & Præscriptionem; & primò de Possessione.

1. *Sine possessione non contingere vsucapionem.*
2. *Modò sit continuata.*
3. *Quo modo interrumpatur.*
4. *Præscriptio alia odiosa, alia mixta, alia favorabilis.*

AD Vsucapionem & Præscriptionem primò requiritur Possessio vel quasi possessio, sine qua ista contingere non potest, *l. Sine possessione* 25. *D. De vsucapion. c. Caussam quæ* 7. *c. Cum olim* 18. *h. t.* & quidem necessum est, vt præscribens sibi, non alteri, possideat, *c. Si diligenti* 17. *h. t.* siue per se siue per alium, *l. Si is qui* 15. *in princ. D. eod.* adeò vt tantum præscriptum, quantum possessum dicatur, & non amplius. 1

Debet autem possessio ista seu quasi possessio esse continua, *l.* 3. *& l. Nunquam* 31. §. 1. *D. eod.* id est non debet ante tempus, ad rei, de qua agitur, præsciptionem seu vsucapionem à lege definitum, vllo momento esse interrupta, * *c. Illud* 8. *c. Auditis* 15. *h. t. l. Naturaliter* 5. *D. eod.* Nam si interrupta fuerit, siue per possessionis ablationem, quæ dicitur naturalis interruptio; *d. l. Naturaliter,* siue per litis motionem seu contestationem, quæ dicitur ciuilis interruptio, *l. Nemo Cod. De acquir. possess. l. Mora* 26. *Cod. De rei vindicat.* siue etiam per citationem, vsucapio ad effectum perduci nequit, *d. l. Nemo & alijs, Cod. De acquir. possess.* 2 3

Solet

4 Solent tamen distinguere inter præscriptionem odiosam, mixtam, & fauorabilem: quòd odiosa seu 30. vel 40. annorum solâ citatione, legitimè factâ, interrumpatur, Gail. 1 *Obser. 45. n. 20. Glos. fin. in c. Cùm plures De officio delegati in 6.* Panormit. *in c. penult. n. 2. sup. De foro compet.* quia procedit ex negligentia non contradicentis: quòd mixta, id est 10. vel 20. annorum, non citatione, sed litis contestatione interrumpatur. *d. l. Mora Cod. De rei vindicat.* quia cùm partim sit fauorabilis, respectu scilicet præscribentis, partim odiosa, ob negligentiam non repetentis rem suam, media via eligitur: quòd denique fauorabilis, id est triennalis, quæ cum titulo & bona fide obtinet in rebus mobilibus, neque citatione neque litis contestatione interrumpatur; sed sententiâ definitiuâ opus sit: quia huiusmodi præscriptio in fauorem præscribentis introducta sit, *l. Si post acceptum D. De rei vindicat. l. 2. §. 1. D. De vsucap. pro emptore,* latiùs Gail. *d. loco n. 22.*

Illud quoque hîc specialiter statutum est, vt anterioris iusti possessoris possessio cum sequentis possessoris possessione continuetur, & in triennium, decennium vicennium, tricennium connumeretur, *l. vnica circa finem Cod. De vsucap. transformanda.*

§. III. De bona fide.

1. *Bona fides quid sit.*
2. *Iuris error ad bonam fidem non sufficit.*
3. *Nisi sit ius dubium.*
4. *De dubitante, an & quatenus sit bona fidei.*
5. *De possessore iustum & coloratum titulum habente.*

1 SEcundò requiritur bona fides, *c. Mala fidei. possessor De R. I. in 6. c. fin. h. t.* id est credulitas, quâ quis prudenter credit & sibi persuadet, rem esse suam, aut saltem noscit esse alienam: vt si putet eum, à quo accepit, fuisse dominum, cùm non esset, aut saltem ius transferendi habuisse, *l. Bona fidei D. De verb. significat.* nam malæ fidei possessor non præscribit, *d. c. Mala fidei & d. c fin. l. Si aliena D. eod.*

2 Dixi, prudenter; quia si ex ignorantia crassa vel inordinata cupiditate procedat persuasio illa, non erit bona fides. Et hinc iuris clari error, veluti si quis rem contractu vsurario, quem putabat esse iustum, sibi comparauerit, aut vestem vel equum à Religioso acceperit, nesciens Religiosum donare non posse, tanquam improbabilis, possessoribus ad bonam fidem non sufficit, *l. Iuris & l. Error D. De iuris & facti ignorantia d. l. Nunquam in princ.* licet talis ignorantia seu error inculpatus sufficiat ad præscribendos fructus, ex ipsa re perceptos, Couar.

1. Var.

1. *Var. resol. cap.* 3. *n.* 8. Nauar. *lib.* 1. *Concil.* 6. *tit. De officio Iudicis*, *l. Sed etsi* §. *scire D. De petit. hæredit.* quia error circa fructus videtur esse error facti: existimat enim possessor, se illos percipere ex re sua. Iam autem ignorantia facti ad præscriptionem prodest, *d. l. Iuris & d. l. Error.*

Dixi, iuris clari ignorantiam non prodesse; quia aliud dicendum de ignorantia iuris valdè dubij, vel etiam verè dubij, Nauar. *d. loco*: quia quando ius est verè dubium, id est de quo vtrimque multorum sunt sententiæ, licet in praxi vtramlibet sequi sententiam, perinde ac si clarum ius esset, Lessius 2. *De Iustit. cap.* 6. *Disputat.* 5. *n.* 16. 3

Quòd si verò dubitet quis, an res sit sua, non erit bonæ fidei, ad inchoandam possessionem, quamdiu manet dubitatio, Couar. *ad Reg. Possessor* 2. *p.* §. 7. *n.* 3. *& seq.* quia vt quis rem, quam antea non habebat, sibi vindicare & vsurpare incipiat, requiritur, vt determinatè iudicet eam vel nullius esse, & ita fieri suam per occupationem, vel certè esse suam, licet id antea non aduerterit. Censetur tamen talis habere bonam fidem, sufficientem ad continuandam possessionem, bonâ fide cœptã. Probatur ex *can. Si virgo* XXXIV. *q.* 1. vbi dicitur *in iure prædiorum tamdiu quemque possessorem bonæ fidei dici, quamdiu se possidere ignorat alienum*: & ex *d. l. fin. h. t.* vbi dicitur, *oportere, vt qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ.* Etenim dubius non est sibi conscius rei alienæ, & ignorat se possidere alienum; atque in dubio melior est conditio possidentis, quàm non possidentis. Videatur Couar. *d. loco* §. 7. Lessius *d. cap.* 6. *Dubitat.* 3. *&* 4. vbi tradit, quòd dubitans, num res sit sua, & simul dubitans, an liceat eam sibi retinere, & tamen retinens rem, malâ fide continuet possessionem, nec ei currat præscriptio, *l. Si fur D. De vsucap.* 4

In possessore autem, titulum iustum & coloratum habente videtur in dubio rectiùs præsumi bona fides, *arg. l. Verius D. De probat.* nisi fortè à rei domino, ne emeret, admonitus, emerit, *l. Si fundum Cod. De rei vindicat.* vel aliàs contra legum interdicta mercatus fuerit. 5

§. IV. Quo tempore bona fides requiratur.

1. *Mala fides superueniens iure ciuili non interrumpit vsucapionem.*
2. *Quia vsucapio est iuris.*
3. *Hæres proinde malæ fidei succedens defuncto rectè præscribit eo iure.*
4. *Non è diuerso.*
5. *Singularis successor quando accessionis iure vtatur.*
6. *Iure Pontificio bona fides omni tempore adesse debet.*
7. *Bona fides à quo tempore adesse debeat in contractibus.*
8. *Mala fides, post completam vsucapionem superueniens, non nocet.*

9. *Per vsucapionem acquiritur dominium etiam directum.*
10. *Ratio introducendæ vsucapionis.*
11. 12. 13. *Remouentur opposita vsucapioni.*

1 REquiritur de iure ciuili solùm ab initio bona fides: nam eo iure mala fides superueniens non interrumpit præscriptionem,
2 * quia illa est facti, vsucapio verò seu præscriptio (nam hæc duo hodie confunduntur) iam inchoata est iuris: quæ autem sunt facti, non debent tollere ea, quæ sunt iuris, *l. Si vnus §. pactus ne*
3 *peteret D. De pactis.* * Et ideo iure ciuili si defunctus possederit bonâ fide rem aliquam aliquo tempore, poterit eius successor vniuersalis, v. g. hæres aut bonorum possessor aut fideicommissarius, licet malæ fidei fuerit, vsucapere, vtendo accessione illius temporis, quo defunctus possedit, & cœpit vsucapere: quia sufficit defunctum ab initio fuisse bonæ fidei possessorem, cum eius personam repræsentet, sitque successor vniuersalis, *l. Hæres 22. D. De vsucap.* & eiusdem cum illo iuris, *l. Hæredem D. De reg. Iuris*; habeaturque pro eadem persona, *d. l. Hæres.* Hinc etiam è diuerso, si defunctus fuerit malæ fidei possessor, hæres eius quantumuis bonæ fidei, nullo tempore poterit præscribere, licet non vtatur accessione temporis, quo defunctus possedit: quia repræsentat personam defuncti, in illiusque omne ius succedit, & vitia refert, nec malam fidem suâ ignorantiâ excludit. *l. Cum hæres D. De diuersis & temporal. præscript.*

4 In singularibus autem successoribus quouis titulo, siue lucratiuo siue oneroso, non aliter tempora coniunguntur, quàm si vterque, tam auctor quàm successor, bonæ fidei initium habuerit. Ideoque si venditor fuerit bonæ fidei possessor, emptor verò malâ fide cœperit possidere rem, non poterit vti accessione temporis, quo venditor possedit, neque etiam absque accessione per se vllo tempore vsucapere, *l. 2. §. si tam rem D. pro emptore.* Et contrà, si venditor malâ fide cœperit possidere, emptor verò bonâ fide, poterit hic quidem per se tempore legitimo vsucapere, quia in successorem singularem vitia auctoris non transeunt nec impediunt vsucapionem, *c. Cura inf. De Iure patronatus*: non tamen poterit vti auctoris sui accessione.

5 At verò Iure Pontificio malæ fidei possessor nullo tempore, quantumuis longo, præscribit, & mala fides superueniens interrumpit præscriptionem, *c. fin. h. t.* quia qui scit rem esse alienam ante completam vsucapionem, & tamen retinet tanquam suam, mortaliter peccat, *d. c. fin. c. an. Si quid manifesti* XXXIV. *q. 5.*

6 Nec obstat ratio iuris ciuilis, quia illa ex iuris quadam subtilitate nata est, quæ animæ periculo non est præferenda. Et ideo etiam in foro

sæculari

sæculari seu laico ius Canonicum seruandum est; quia regula est, quòd, quando ius ciuile pugnat cum Canonico, & agitur de peccato vitando, sequendum sit Canonicum, etiam in foro ciuili, *c. Nolit 13. sup. De iudicijs.*

Obseruanda verò hîc est differentia inter emptionem & alios contractus: nam in alijs contractibus sufficit adesse bonam fidem à tempore traditionis, licet ea non adfuerit à tempore contractus, *l. Si aliena 10. l. Si is qui 15. l. Iusto 44. D. De vsucap.* In emptione verò non solùm tempore traditionis adesse debet, sed & tempore ipsius contractus. Ratio diuersitatis est, quia improbè facit, qui, dato pretio, rem alienam inuito domino in se transferri per venditoris fraudem studet: nec potest in mala fide non esse, qui rem ab eo nundinatur, quem scit non esse dominum, nec ius alienandi habere, *l. Si in emptione 34. §. item D. De contrah. empt. l. Alienum 6. l. Eos 14. & l. Si seruum 16. Cod. De furtis.* At verò si v. g. mihi stipuler ab aliquo rem alienam sciens, sufficit ad præscriptionem, quòd existimem esse eius, quando eam mihi tradit, quia possum meritò existimare, illum sibi eam rem comparasse, ad satisfaciendum promissioni suæ. Quamquam si quis, iustissimo errore ductus, putet se emisse rem, quam non emit, vt quia persuasum ei sit, à seruo vel procuratore suo esse emptam, poterit, non obstante errore, rem talem præscribere, *l. 2. §. si à pupillo, cum seq. D. Pro emptore.* 7

Sed quid si, præscriptione legitimè completâ, superueniat deinde scientia rei alienæ? Poterit qui præscripsit, non obstante tali scientiâ rem præscriptam retinere, tanquam iam non amplius alienam, sed suam: quia per præscriptionem auctoritate legis dominium illius (* 8 non tantùm vtile, sed etiam directum, siue sit res mobilis, siue immobilis, vt patet ex *l. 3. D. de vsucap.* vbi vsucapio dicitur esse adiectio siue acquisitio dominij, sine distinctione vtilis vel directi. Similiter Canones indistinctè loquuntur de dominio, dum agunt de vsucapione seu præscriptione: & in *can. Clerici* XXVI. *q. 3.* dominium, per præscriptionem acquisitum, vocatur proprietas. Idque obtinet, siue dominus fuerit negligens, siue non: * quia leges introduxerunt præscriptionem non tam ob negligentiam dominorum, quàm ob bonum publicum, ne diu & ferè semper incerta essent rerum dominia, *l. 1. D. De vsucap.* vtque litium aliquando esset finis, *l. fin. D. Pro suo*; & longi temporis error ac confusio euitaretur, *c. Vigilanti 5. h. t.* 9 10

Ideoque non obstat, quòd dicitur, neminem priuandum esse re suâ sine culpa: quia id non obtinet, quando, vt priuetur, exigit ratio boni communis seu publici. 11

Hinc etiam non obstat Reg. quâ dicitur, id, quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non debere, *l. Id quod nostrum D. De reg.* 12

iuris: quia id fieri poteſt poſtulante bono publico: & diuturnũ domini ſilentium eſt veluti factum eius, alienantis rem ſuam, *l. Alienationis D. De verb. ſignificat.* Idque ex diſpoſitione legis, quæ propter bonum publicum præſumit dominum, tanto tempore tacentem, & in rebus ſuis requirendis ac recuperandis negligentem, in alienationem earum conſentire. Ideoque non poteſt etiam dici præſcribens locupletari cum alterius, ſcilicet domini, iactura, *contra l. Nam hoc natura D. De condict. indebiti*: quia is ſibi imputare debet, quòd intra ſtatutum à lege tempus rem ſuam inquirere & à poſſeſſore recuperare non ſtuduerit.

Non obſtat quoque, quòd is, cui res eſt adiudicata per ſententiam Iudicis, nitentem & ſubnixam falsâ præſumptione, teneatur ad reſtitutionem: tum quia Iudex per ſuam ſententiam non intendit transferre dominium, ſed ſolùm declarare, vtrius ſit; cùm interim per legem præſcriptionis intendat, ita exigente bono publico, transferre dominium in præſcribentem: tum quia præſcriptio non nititur falsâ præſumptione negligentiæ, ſed exigentiâ boni communis.

§. V. De Titulo.

1. *Ad vſucapionem neceſſarius eſt titulus ſiue cauſſa poßidendi.*
2. 5. *Titulum ſufficit eſſe putatiuum, non verum.*
3. 4. *In præſcriptione longißimi temporis non eſt neceſſarius.*

1 INſuper ad præſcriptionem requiritur iuſtus titulus, id eſt cauſſa habilis ad transferendum dominium vel vſucapiendi conditionem. Talis eſt ſtipulatio, emptio, donatio, permutatio, teſtamentum, legatum, & ſimiles, *l. Diutina Cod. De præſcript. longi temporis.* Nam titulus huiuſmodi eſt cauſſa iuſtæ poſſeſſionis, quæ eſt proxima cauſſa vſucapionis ſeu præſcriptionis. Et regula Iuris eſt, abſque iuſto titulo non poſſe dominium per vſucapionem ſeu præſcriptionem acquiri, *l. Nullo iuſto 23. Cod. De rei vindicat.* Hinc commodatarius, depoſitarius, conductor, colonus, inquilinus, rem commodatam, depoſitam, conductam præſcribere non poſſunt: quia non ſunt illi iuſti tituli, id eſt, habiles & ſufficientes ad transferendum dominium.

2 Neceſſe tamen non eſt, hunc titulum eſſe verum, ſed ſufficit eſſe putatiuum, ſeu quòd meritò & iuſto errore putetur eſſe verus. Hinc etiam nunc pro emptore, nunc pro legato, nunc pro dote, nunc pro ſuo, & ſic de ſimilibus, quamuis verus titulus non adſit, ratione iuſti erroris permiſſa eſt vſucapio: vt v.g. ſi fundum, quem mihi tradis, dicas te vendidiſſe patri meo, nec tamen vendideris, *l. Si ancillam D. Pro ſuo*: vel dixeris mihi rem legatam, cùm non eſſet, *l. fin. D. Pro legato.*

3 An verò de iure Canonico etiam requiratur titulus, meritò dubitari poteſt, præſertim ob *c. Ad aures c. Si diligenti h. t. c. 1. eod. in 6.* vbi traditur, ſufficere

sufficere bonam fidem, neq; esse necessarium titulum, nisi præsumptio vel ius commune sit contra præscribentem.

Cæterùm hoc intelligendũ videtur de præscriptione longioris temporis, quàm ordinarij, ad præscribendum, veluti centum annorum vel 30. vel 40. Nam regulariter in huiusmodi præscriptione neque de iure Canonico, neque de iure ciuili requiritur titulus, sed sufficit bona fides cum possessione tanti temporis: quia sæpè multa habemus in rebus nostris, quæ propter diuturnitatem temporis quo titulo acceperimus, ignoramus. Videatur Couar. *ad reg. Possessor* §. 5. *n.* 2. 4

Vt verò breuiori vel alio tempore ordinario, v.g. 10. vel 20. annorũ, contra priuatum præscribatur, verus vel putatiuus requiritur titulus, *l. Celsus D. eod. c. Si diligenti h. t. l. vnica Cod. De vsucap. transformanda*: nisi sit præscriptio rerum incorporaliũ, *l. Si quis diuturno D. Si seruitus vindicetur*: quia tractatur de modico præiudicio; secus, si de magno: vel nisi sit præscriptio statutaria, in qua secundum Bald. *in l.* 2. *Cod. de præscript. longi temp.* non requiritur titulus. 5

§. VI. De Tempore.

1. *Tempus ad vsucapionem requisitum est varium.*
2. *Res mobiles priuati hominis triennio vsucapiuntur.*
3.5. *Res mobiles & immobiles sine titulo 30. annis.*
4. *Immobiles cum titulo 10. vel 20. annis.*
6. *Contra Ecclesiam Romanam centum annis.*
7. *Contra aliam piam caussam quadraginta.*
8. *Exceptio.*
9. *Nomine rerum immobilium quæ veniant.*
10. *Seruitutes etiam præscribi ad instar rerum immobilium.*
11. *Seruitus mixta & realis quæ dicatur.*
12. *A quo tempore seruitutum currat præscriptio.*
13. *Quo pacto iura incorporalia dicantur vsucapi.*

DEnique requiritur, vt tempus ad præscriptionẽ seu vsucapionem à iure præscriptum, sit completum: quod tempus pro varietate rerum, quæ præscribuntur, varium est. Et quidem ante Iustiniani tẽpora res mobiles in Italia poterant vsucapi annali possessione, immobiles verò biennio, *Institut. De vsucap. in princ.* Cũ verò hoc ius non satis esset consentaneũ æquitati, Iustinianus illud reformauit, & statuit,* vt res mobiles hominis priuati vel etiã Ecclesiæ cuiusuis triennali possessione vsucaperẽtur; prout de rebus priuati hominis cõstat ex *l. vnica Cod. De vsucap. transfor. & Instit. d. t.* & de rebus Ecclesiæ ex *Auth. Quas actiones Cod. De sacrosanctis Eccles.* quæ Authentica recepta est ab Ecclesia, vt patet *ex can. vlt. & penult.* XVI. *q.* 3. 1 2

3 Ad vsucapionem rerum mobilium sine titulo requiruntur triginta anni, siue eæ priuatæ sint, *l. 3. Cod. De præscript. 30. vel 40. annorum*; vbi res immobiles contra priuatum præscribuntur triginta annis sine titulo (nam inde idem iudicandum est de mobilibus, quandoquidem de ijs nihil aliud statutum sit deficiente titulo;) siue Ecclesiæ, quia cùm Ecclesia in mobilibus non habeat priuilegium, sed tantùm in immobilibus, quoad res mobiles censeri eodem iure debet, quo priuatu. Videatur Couar. *ad Reg. Possessor §. 5. n. 2.*

4 Quod ad res immobiles attinet, eæ quoque vel sunt priuatorum, ad quarum præscriptionem cum titulo requiruntur decem anni inter præsentes, viginti inter absentes, *Institut. d. loco & d. l. vnica.* Præsentes dicuntur, qui in eadem ciuitate vel prouincia habitant: absentes, qui in diuersis prouincijs, Abbas in *c. De quarta h. t.* siue res sit sita in eadem ciuitate vel prouincia, siue alibi, etiam trans mare: nam in præscriptione situs rei præscribendæ non attenditur, *l. Cum in longi §. sancimus Cod. De præscript. longi temp.*

Quòd si quis præsens fuerit octo annis, & postmodum aliò migret mutandæ habitationis caussâ, vt res immobilis contra ipsum præscribatur, seu potiùs vt præscriptio, inchoata per octo annos, compleatur, opus erit adhuc quattuor annis, quia supererant duo anni ad eam complendam contra præsentem, qui duplicari nunc debent ratione absentiæ, *Auth. Quòd si quis Cod. De præscript. longi temp.*

5 Sine titulo præscribuntur res immobiles triginta annis, ex *c. Sanctorum 3. h. t. l. Si quis §. 2. Cod. De præscript. 30. vel 40. annorum.*

6 Vel sunt res immobiles Ecclesiæ; eæque vel Romanæ, ad quarum præscriptionem contra ipsam Ecclesiam requiruntur centum anni, *c. Cum vobis 14. h. t. c. fin. eod. in 6. Auth. Quas actiones Cod. De sacros. Eccles.*

7 Vel alterius Ecclesiæ, hospitalis, Monasterij, aut piæ caussæ, veluti legata & donationes ad pias caussas, & requiruntur quadraginta anni, vt de Ecclesia habetur, *in c. De quarta 4. h. t.* de alijs verò pijs locis & caussis *d. Auth. Quas actiones*, Couar. in *in d. Reg. Possessor §. 2. n. 3.*

8 Idque obtinet, siue sit priuatus, qui præscribit, siue alia Ecclesia, etiam Romana seu summus Pontifex, præscribat. * Attamen aduersus monasteria quædam & Collegia Regularium ex priuilegio non præscribitur, nisi sexaginta annis: veluti aduersus Monasteria Ordinis Sancti Benedicti, eosque qui illorum priuilegijs gaudent, & aduersus Congregationem Sancti Saluatoris. Quòd si, postquam quis per quinquennium cœperit præscribere rem immobilem priuati cum titulo, ea res deuenerit ad Ecclesiam inferiorem Romanâ, satis erit possidere deinceps cum bona fide per viginti annos, vt aduersus eam Ecclesiam valeat

valeat præſcriptio, quia deerat ſolùm dimidium temporis requiſiti ad præſcribendum contra priuatum inter præſentes: ſi verò ad Eccleſiam Romanam pertinere incipiat, ſufficiet deinceps poſſeſſio quinquaginta annorum. Cæterùm ipſa Romana Eccleſia ſeu ſummus Pontifex, & quilibet alius Princeps aduerſus priuatum eodem tempore præſcribere poteſt, quo quilibet priuatus aduerſus alium priuatum.

Nomine autem rerum immobilium comprehenduntur etiam iura 9
& actiones ad immobilia: item cenſus, reditus, beneficia, ius patronatus ac ſeruitutes: * nam & hæ quoque, ſaltem mixtæ & merè rea- 10
les præſcribuntur eodem tempore, quo res immobiles, nempe cum titulo decem annis inter præſentes, viginti inter abſentes, & ſine titulo triginta annis, *l. fin. verſic. fin. Cod. De præſcript. long. temp.* ne eo caſu, quo adeſt titulus, in merè reali ſeruitute requiritur ſcientia & patientia eius, contra quem præſcribitur, *d. l. fin.* 1. ſed tunc ſolùm, quando abeſt titulus, *l. 1. & 2. Cod. De ſeruitutib. & aqua.*

Seruitus mixta dicitur, quæ à re debetur perſonæ. Talis eſt vſuſ- 11
fructus, qui præſcribitur non ratione poſſeſſionis, quam vſufructuarius habet in fundo, cùm illa poſſeſſio ſit tantùm naturalis, ſed ratione ciuilis poſſeſſionis ipſius iuris vtendi fruendi, ſeu iuris, quod vocatur vſusfructus, Gomeſ. *Var. reſolut. lib. 2. cap. 15. ſub. n. 20. verſic. item etiam quia illa poſſeſſio.* Seruitus merè realis dicitur, quæ à re rei debetur. Et licet quidam hic diſtinguant inter merè reales continuas, quales volunt eſſe tigni immittendi, oneris ferendi, ſtillicidij & ſimiles, & inter diſcontinuas, quales ponunt ſeruitutem itineris, viæ, actus: tamen hanc diſtinctionem alij meritò improbant, cùm omnes ſeruitutes habeant cauſſam continuam, licet exercitium interdum intermittatur, *l. 14. Cod. De ſeruitutibus l. 28. D. eod. tit.* animoque perpetuò retineantur.

Cùm autem proxima cauſſa præſcriptionis ſit continua poſſeſſio, 12
ſciendũ, eam aliter incipere in ſeruitutibus affirmatiuis, id eſt in quibus tribuitur ius ad aliquid agendũ, circa rem alterius, vt eſt tigni immittendi, aquæductus, & ſimiles; aliter verò in negatiuis, id eſt quibus ius datur ad impediendum, ne quis aliquid agat, v. g. ne altiùs tollat domum, ne venetur in tali ſilua, ne eruat lapides in tali fundo: nam in affirmatiuis incipit ab eo die, quo quis tali iure vtitur bonâ fide; in negatiuis verò incipit ab eo die, quo quis prohibet vel impedit alterum, ne quid agat.

Sed quomodo, inquies, ſeruitutes, aliaque iura incorporalia, vſu- 13
capi & præſcribi poſſunt, cùm neque tradi neque poſſideri queant, & ſine poſſeſſione non contingat vſucapio ſeu præſcriptio? quia licet propriè non tradantur, nec etiam propriè poſſideantur; tamen, ſicuti

quaſi

quasi traduntur, & quasi possidentur, ita etiam quasi vsucapionem seu præscriptionem admittunt, & quidem instar immobilium, *l. fin. Cod. De præscript. long. temp. l. 2. & penult. Cod. De seruitutib.* quia immobilibus annumerantur, *l. 13. Cod. d. t.*

§. VII. Quinam præscribere possint.

1. *Tantum præscriptum, quantum possessum.*
2. *Etiam filiusfam. & pupillus vsucapere potest.*
3. *Non verò seruus.*

PRæscribere possunt, qui suo nomine possidere: quia, vt dictum est, sine possessione non currit præscriptio; * & inde tantum
1 dicitur præscriptum, quantum possessum, & non ampliùs, *c. Cum olim & ibi DD. h. t. l. 1. §. Iulianus & ibi Gloss. Bart. & alij, D. De itinere actuque priuato.* Ideoque præscriptâ seruitute pascendi centum oues in fundo alieno, si maior numerus pascatur, non censetur aucta seruitus, *d. §. Iulianus l. 12. Cod. De seruitutibus, l. 1. §. 18 D. De aqua quotid & æstiua.*

Hinc igitur non solùm paterfamilias,* sed etiam filiusfamilias, ma-
2 ximè castrensia & quasi castrensia peculia, vsucapere potest: & similiter pupillus, *l. 4. §. 1. & 2. D. De vsucap.* etiam sine tutore, modò habeat animum posidendi. *d. §. 2.* Azo in *Summa tit. De vsucap. pro emptore nu.* 4. Item infans, sed tutore auctore, *l. 32. §. 2. D. De acquir. possess.* Sic etiam furiosus, quod ante furorem posidere cœpit, vsucapit, *d. l. 4. §. 3.* Hostien. *in Summa h. t. n. 3.* * Aliud dicendum de seruo: nam
3 is vsucapere non potest, *d. l. 4. §. 4. l. 22. & 118. D. De reg. Iuris*; quamuis dominus etiam ignorans ex caussa peculiari per seruum posit vsucapere, *l. 1. §. 5. D. De acquir. possess. l. 2. D. Pro soluto.*

§. VIII. Quæ res præscribi possint.

1. *Præscribi possunt res omnes, non prohibitæ specialiter.*
2. *Prohibentur, Exemptio ab obedientia superioris.*
3. *Ius visitandi, procurationis exigendæ.*
4. *Res, quæ non sunt in commercio.*
5. *Limites prouinciarum.*
6. *Res pro indiuiso communes pluribus.*
7. *Res meræ facultatis &c.*

Præscribi

PRæscribi seu vsucapi possunt omnes res, cùm corporales, siue eæ mobiles sint siue immobiles, *Institut. De vsucap. in princ.* tum etiam incorporales, modo antea dicto; nisi aliquâ lege vel speciali ratione vsucapi prohibeantur. 1

Prohibentur autem præscribi; Primò, Exemptio ab obedientia superioris, *c. Cum non liceat* 12. *h. t.* 2

Secundò, Ius visitandi & procurationis exigendæ, aduersus superiorem, quando scilicet ea procuratio ex iure competit: non etiã si ex priuilegio competat vel consuetudine, quia præscribi poterit, *c. Cum ex officij* 16. *h. t. iunctâ doctrinâ D D. ibid.* Capella Tholos. 332. cùm, quod priuilegio, etiam præscriptione acquiri possit. Hinc quia Legatus Sedis Apostolicæ ex iure procurationes exigit, ideo aduersus eum præscribi nequeunt, *c. Accedentes* 11. *h. t.* Alius tamen, præter subditum, potest præscribere contra Prælatum, vt ad se pertineant subditi ipsius Prælati, & à se in posterum visitentur, sibique, non antiquo Prælato, procuratio debeatur, *d. c. Cum ex officij h. t.* 3

Tertiò, Res vsibus publicis deputatæ, vt forum, theatra, via publica, & similes; itemque res commercio hominum exemptæ, vt res sacræ, religiosæ, §. *sed aliquando Institut. eod. l.* 9. *D. eod.* Item ius decimarum à laico post Concilium Lateranẽse præscribi non potest, sicut nec alia res spiritualis, quia eius est incapax laicus, *c. Caussam* 7. *h. t.* 4

Quartò, Limites prouinciales Episcopatuum ac Parochiarum, & quæ huiusmodi finibus cohærent, modò tamen constet tales fines pręfixos constitutosque fuisse, *c. Super eo* 4. *inf. De parochijs, can. Quicumque iuncta Glos. can. Licet cum can. seq.* XVI. *q.* 4. ne scilicet prouinciarum termini confundantur, *d. can. Quicumque.* Aliàs si de his non constet, vel probari non possint, præscribi poterunt, *c. Quia iudicante* 9. *h. t. can. Volumus* XVI. *q.* 5. 5

V. liber homo. VI. Res furtiua & vi possessa, & quæ ex ea nascitur, §. *furtiua Institut. De vsucap.* VII. Res fisci, *Institut. eod.* VIII Res alienari prohibitæ, vt res pupillares, *l* 10. *D. Quemad. seruitus amit.* IX. Res dotales, *l.* 4. *&* 16. *D. De fundo dotali*: nisi inchoata fuerit præscriptio, antequam res fierent dotales, *l.* 30. §. *fin. Cod. De iure dotium.*

X. Res indiuisim communes pluribus, ab aliquo sociorum præscribi non possunt, cùm is nomine aliorum possideat, *l. Communem D. Quemad. seruitus amit.* nisi, iuxta distinctionem Boerij *Decis.* 58. consortes seu fratres aut cohæredes æquis portionibus pro diuiso possederint: nam tunc præsumitur inter eos facta diuisio. 6

Denique, vt alias similes omittam, res, quæ sunt meræ facultatis, pręscribi nequeunt, *l.* 2. *D. De via publica*: nisi prohibitioni interpositæ is, qui meram facultatem habet, cum patientia acquieuerit. Vide Gail. 2. 7

Obser. 18. *n.* 4. vbi tradit iuri offerendi propterea non præscribi, ne quidem spatio triginta annorum, quia consistat in mera facultate; & simul ostendit, ius offerendi habere quoque locum inter creditores, si tamen præscribi spatio 30. annorum, quia non competat creditoribus per modum facultatis, sed per modum actionis, cùm sit accessorium ad ipsam actionem: ad exemplum actionis hypothecariæ, quæ similiter triginta annis præscribitur, *l. Cùm notissimi C. De præscript.* 30. *vel* 40. *annor.* Gail. *d. loco n.* 12.

TITVLVS XXVII.

De sententia & re iudicatâ.

§. Sententia quid sit & quotuplex.

1. *Ratio ordinis.*
2. *Sententia quæ dicatur.*
3. *Res iudicata quid sit.*
4. *Sententiarum alia Definitiua, alia Interlocutoria.*
5. *Definitiua alia Condemnatoria, alia Absolutoria.*
6. *Interlocutoria quæ sit.*
7. *Vnde sic dicatur.*
8.9. *Alia est merè interlocutoria, alia vim habens definitiva.*

1 EXpeditis ijs, quibus se actores ad agendum, & intentionem suam fundandam, muniunt, & ijs, quibus è diuerso rei sese ad propulsandas & elidendas actiones, & intentionem actorum eneruandam, atque absolutionem ab impetitione eorundem per sententiam iudicis assequendam, defendunt: sequitur, vt agamus de ipsa Iudicis sententia, quâ, visis actis, probationibus, allegationibus atque exceptionibus, secundum quod ex ijs sibi iustum visum fuerit, super causâ controuersâ pronuntiat, & finem controuersiæ imponit, vel absoluendo vel condemnando; & consequenter de re iudicata.

2 Nam Sententia hîc est ipsa pronuntiatio seu definitio Iudicis, finem
3 controuersiæ imponens. * Res verò iudicata est ipsa caussa controuersa, quæ finem controuersiæ pronuntiatione Iudicis accepit, vel absolutione vel condemnatione, *l.* 1. *D. De re iudicata.* Quamquam & sententia, quatenus decurso ab ea appellationis tempore manet, veluti à

luti à partibus approbata & iudicata, non malè quoque res iudicata dicatur; eoque pacto dici soleat, sententiam transire vel transiuisse in rem iudicatam.

Sententiarum alia est Definitiua, alia Interlocutoria. Definitiua est sententia Iudicis, quæ principalem caussam seu controuersiam definit ac terminat, absoluendo vel condemnando, *l.* 1. *D. De re iudicata, Glos. in Clement.* 2. *De sequestrat. possess. & fructuum.* 4

Per hoc quod dicitur, Sententia Iudicis, excluduntur Arbitrium, Transactio, Iusiurandum, Præceptum de soluendo, quod fit in confessum, non seruato ordine iuris, & sine caussæ cognitione: quia licet hæc caussam definiant, non tamen sunt sententiæ definitiuæ.

Dicitur, absoluendo vel condemnando; quia aliàs non esset definitiua, *d. l.* 1. *D. De re iudicata & l. Præses* 3. *Cod. De sent. & interlocut. om. iud.* Nisi sit sententia in caussa appellationis, in qua sufficit dicere Iudicem, malè esse appellatum, benè iudicatum, vel contrà *l. Eos qui* 6. *Cod. De appellat.* Non tamen necesse est Iudicem vti verbo Condemno vel Absoluo, sed sufficit, quòd vtatur æquipollentibus, *Glossa in d. l. Præses*: quia licet, vbi certa verba pro forma requiruntur vti in Baptismo & Eucharistia, non sufficiant æquipollentia, tamen sufficiunt, vbi solùm verba in genere pro forma requiruntur, vt in sententia definitiua, in matrimonio, in quo sufficit consensum per quæcumque verba exprimere, *c. Ex litteris c. Ex parte inf. De sponsalib.* & in stipulatione, *L.* 1. *§. Si quis ita & §. fin. D. De verb. obligat.*

Hinc autem patet Definitiuam esse duplicem, scilicet Condemnatoriam & Absolutoriam. Exempla sententiæ definitiuæ sunt, si Iudex pronuntiet satisdandum esse, vel non esse, quando principaliter petitur, aliquin non esset definitiua: si de nullitate sententiæ principaliter dubitetur, & super eo sententia feratur: si pronuntietur rem esse petitoris: si quis condemnetur ad restituendum rem aliquam; & sic de similibus. 5

Sententia Interlocutoria propriè dicitur, quæ inter principium & finem caussæ super aliquo incidenti vel emergenti profertur, *Glossa in Clement.* 1. *De sequestrat. possess. in V. definitiua*, Maranta *in Spec. p.* 6. *tit. De sententijs n.* 2. 6

Dico, propriè; quia interdum interlocutoria fertur post finem caussæ & sententiam latam, & tamen manet interlocutoria, *l. Cum Clericis Cod. De Episc. & Clericis, l. Iubemus, & ibi Glos. Cod. De aduocat. diuers. iudicior.* Interdum etiam, vbi non est aliud aliquod principium vel finis, *§. si quis autem Nouel. De hæredit. & Falcidia.* Ideoque generaliter definiri posse videtur, quòd sit pronuntiatio Iudicis, facta ad alicuius articuli expeditionem.

7 Dicitur autem Interlocutoria, & Interlocutio simpliciter, à modo proferendi, vel quia Iudex per eam non definiat caussam, sed vt plurimùm summariè inter partes, interim, & dum exspectatur iudicium definitiuum, super aliquo incidenti vel emergenti interloquitur: vel quia inter partes loquendo sine solemnitate scripturæ pronuntiat. Hostiens. *in Summa h. t. §. 2. in princ.* Veluti si Iudex interloquendo concedat vel deneget parti petenti dilationem aut testium productionem: si dicat procedendum esse in caussa: si declaret se Iudicem competentem: & breuiter, omne Iudicis decretum est sententia interlocutoria.

8 Sententia Interlocutoria diuiditur in Interlocutoriam meram, & interlocutoriam, quæ habet vim sententiæ definitiuæ. Merè Interlocutoria est, quæ neque instantiæ neque negotio principali, nec etiam articulo substantiali negotij principalis finem imponit, seu quæ quoad id, super quo fertur, non parit præiudicium irreparabile, nec, quantum est ex se, facit cessare officium Iudicis, sed potest ab eodem Iudice reuocari. Talis est, quâ defert appellationi; licet hæc non possit reuocari, quia id fit ex eo, quòd Iudex deferendo appellationi, abdicet à se omnem iurisdictionem. Talis quoque est omnis pronuntiatio Iudicis post definitiuam, quia finito negotio, nihil quoad illud superest definiendum.

Sententia Interlocutoria vim definitiuæ habens dicitur, quæ quo-
9 ad id, super quo fertur, parit præiudicium irreparabile per definitiuam, vel appellationem à definitiua, & postquam non exspectatur alia sententia super eo, super quo lata est; seu quæ caussam principalem non definit, sed vnam partem substantialem negotij principalis, & post se aliam exspectat sententiam, quæ toti caussæ finem imponat. Talis est, quâ pronuntiatur caussa deserta. Item præceptum de soluendo: & omnis sententia, quæ definit vnum articulum substantialem negotij principalis: vt si Iudex minorem, petentem restitui in integrum, pronuntiet non esse minorem: si admittat vel reijcit exceptionem peremptoriam: insuper omnis interlocutoria, quæ continet aliquid dari vel fieri. Videatur Maranta *p. 6. in V. & demùm fertur sententia §. decisoria iudicij à n. 42. vsque ad 45.*

§. II. De differentia inter Sententiam definitiuam & interlocutoriam.

1. *Definitiua totum negotium definit, non interlocutoria.*
2. *Definitiua reuocari non potest.*

3 Modi

3. *Modò sententia sit valida.*
4.5.6. *Interlocutoria reuocari potest.*
7. *Etiam tacitè.*
8. *Etiam à successore & iudice appellationis.*
9. *Item à delegante delegati interlocutoria.*
10. *Nisi fuerit mandata executioni.*
11. *Nisi transiuerit in formam contractus, & alijs modis.*
12. *Reuocari etiam nequit interlocutoria vim definitiua habens.*
13. *Definitiua in scriptis ferri debet.*
14. *Et seruato iuris ordine.*
15. *Et citatâ parte absente.*

PAtet in primis ex antedictis in eo distingui, quòd definitiua totum negotium principale definiat eique finem imponat: interlocutoria non, sed tantùm articulum, super quo fertur. 1

Secundò differt, quòd definitiua reuocari non possit ab eodem Iudice, ne de consensu quidem partium, siue lata sit in ciuili siue in criminali caussa, ne quidem prætextu erroris, neque etiam infra decem dies, licet eam Iudex in melius reformare vellet. Ratio est, quia eâ latâ Iudex functus est officio suo, *l. Iudex posteaquam 55. D. De re iudicata*; & quia litium finis aliquis esse debet. 2

Neque verò quoad principale dumtaxat negotium Iudex suam sententiam definitiuam reuocare non potest, sed nec quoad accessoria, v. g. quoad expensarum aut fructuum condemnationem vel absolutionem, quia accessorium sequitur principale. Et ideo sicut principale, quod est sententia definitiua, reuocari nequit, ita nec accessorium. Sed nec Iudicis, qui sententiam definitiuam tulit, successor eam reuocare potest, *l. Post sententiam C. De sent. & interlocut.* Quamquam Princeps suam sententiam mutare & ad nutum corrigere possit: quia sententia est de iure ciuili, quo solutus est Princeps.

Prædicta tamen intelligenda sunt de sententia definitiua valida. Nam si sit ipso iure nulla, tunc eadem caussa ab eodem Iudice iterum cognosci potest: veluti si vnus ex Iudicibus, quibus caussa fuit delegata, dum sententiam cum alijs ferret, fuerit publicè excommunicatus, sententia ipso iure est nulla, quia in publicè excommunicato non inhæret iurisdictio, *c. Ad probandum 24. h. t.* Et propterea alij Iudices, ijdemque non excommunicati, iterum de eadem caussa cognoscere possunt. 3

At verò merè interlocutoriam Iudex, qui eam tulit, reuocare potest, etiam nemine petente, ac consensu partium vel alterius non interueniente, *c. Cum cessante & ibi DD. in §. libere, inf. De appellat.* Sicut & 4

omne grauamen, quod intulit, *c. Concertationi* 8. *& c.* 10. *De appellat. in* 6. adeò quòd, inspectâ nudâ potestate Iudicis, eam reuocare possit, etiam in deterius; quàuis secus ex æquitate, *d. c. Cum cessante*, ibi, *sano vsus consilio*: & siue sit lata in iudicio siue extra iudicium, quia *d. c. Cum cessante* loquitur generaliter, & de comminatione, quæ extra iudicium fieri potest. Et hoc obtinet tam in delegato Iudice, quà in Ordinario, *d. c. Cum cessante & ibi Glos.* licet etiam ab interlocutoria sit appellatum, *d. c. Cum cessante*: quia, licet per appellationem à definitiua desinat esse Iudex, & iurisdictio transferatur in superiorem, non tamen per appellationem ab interlocutoria vel grauamine, saltem incommutabiliter, *l. Quod iußit D. De re iudicata.* Si tamen Iudex à quo statuerit appellanti terminum recipiendi Apostolos, & arripiendi iter ad superiorem, interim quiescere officium eius debet.

5 Rursus reuocari potest sententia merè interlocutoria, siue erratum fuerit interloquendo, siue non; licet pars, ad cuius vtilitatem lata fuit, possit à tali reuocatione appellare: & rursus siue lata sit super incidenti vel emergenti aut super processu, siue valida sit aut nulla, siue ante aut post decem dies, vsque ad sententiam definitiuam; quia licet quoad partem transeat in re iudicatam, non tamen quoad Iudicem, *Glossa in d. c. Cum cessante.*

6 Nec obstat, quòd post decem dies sit parti quæsitum ius, quod Iudex non videtur posse tollere, *l. Id quod nostrum D. De reg. Iuris*: quia licet Iudex ius parti quæsitum irreuocabiliter, veluti per sententiam definitiuam, tollere nequeat, tamen quæsitum reuocabiliter, veluti interloquendo, tollere potest: sic enim in donationibus caussâ mortis, & contractibus innominatis ius parti quæritur, & tamen tollitur alterius pœnitentiâ.

7 Potest item Iudex reuocare interlocutoriam non solùm expresè, sed etiam tacitè: vt si, postquam pronuntiauit testes audiendos non esse, eos dein admittat, censetur tacitè reuocare suam interlocutionem; quia non minùs est facere, quàm dicere.

8 Rursus non solùm Iudex, qui sententiam interlocutoriam tulit, & grauamen intulit, eiusque successor, reuocare illam potest, sed & Iudex appellationis, *c. Non solùm & c. fin. De appellat. in* 6. in quem per appellationem est potestas transfusa.

9 Similiter sententiam interlocutoriã delegati potest Iudex delegans reuocare, atque etiam totum negotium ad se trahere: quin & reuocare Iudicem, qui eam tulit, si eundem delegauerit, *l. Iudicium soluitur* 58. *D. De iudicijs.*

10 Si tamen interlocutoria fuerit mandata executioni, cùm sic res desinat esse integra, reuocari non potest: nisi subsit iusta caussa, aut reuocetur con-

tur consensu partium, quæ possunt iuri suo renuntiare: vel nisi nullius aut modici sit præiudicij, quia tunc etiam absque consensu partium potest reuocari; sicut & quando non concernit commodum partis, sed Iudicis potestatem: vel nisi sit nulla, quia sicuti de facto est lata, ita de facto potest reuocari.

Reuocari etiam nequit, si transiuerit in formam contractus vel quasi 11
contractus: si sit lata cum principali, id est definitiua, quia tunc censetur pars illius: si fuerit confirmata per Principem: si appellatum sit à Iudice, qui eam tulit, & is detulerit appellationi, quia deferendo abdicat à se iurisdictionem, & illam transfundit in superiorē: si Iudex superior inhibuerit: si lata sit de consensu partiū, aut per partes confirmata, nam tunc reuocari nequit absq; partium consensu, nisi caussa subsit. Sic nec interlocutoria, lata antè definitiuam, post definitiuam potest reuocari: & generaliter toties Iudex non potest eam reuocare, quoties interloquendo functus est officio suo.

Dixi antè, meram interlocutoriam posse reuocari; quia interlocu- 12
toriam, vim definitiuam habentem, Iudex nequit reuocare, nisi lata sit super incidenti, non finiente litem, sed vnum articulum tantùm, non substantialē negotij principalis: aut lata sit officio Iudicis nobilis.

13
Tertiò, differunt definitiua & interlocutoria, quòd definitiua ferri in scriptis debeat, vt postea dicemus, non item interlocutoria, quæ nudo facto sine scripto ferri potest: nisi in illa magna caussæ cognitio vertteretur, aut simul cum principali feratur, aut per eam appellatio ad Pontificem interponatur, *c. 1. h. t. n. 6.*

Quartò, definitiua non valet, si feratur non seruato Iuris ordine; secus de interlocutoria, *can. Si Episcopus* 11. *q.* 3.

Quintò, sententia definitiua non valet, etiam in fauorem partis
absentis, non citatæ: secus de interlocutoria. Et sic de similibus, de 14
quibus videri potest Rebuffus, *in l. Quod iussit D. de re iudicata versic. Capiamus.*

§. III. Quomodo ferenda sit Sententia.

1. *Primò in caussa concludendum.*
2. *Tum citandæ partes ad audiendum ius dici.*
3. *Deinde iudex ipse pro tribunali sedens sententiam feret.*
4. *Idque in loco publico & consueto.*
5. *Ferenda in scripto sententia.*
6. *Seruato iuris ordine.*
7. *Secundum allegata & probata, & secundum ius.*
8. *Debet certa esse sententia & conformis libello.*

9. Debet

9. *Debet ferri tempore congruo.*
10. *Die iuridicâ, non feriatâ.*
11. *Et quidem de die, & non de nocte.*
12. *Et eâ die, ad quam facta est citatio.*
13. *Continere debet condemnationem vel absolutionem.*
14. *Victus victori in expensas condemnandus.*

ALlegatis & probatis hinc inde, tam ex parte actoris quàm ex parte rei, omnibus, quæ ad suam caussam & intentionem spectare iudicauerint, Iudex ex officio suo mercenario litigatores interrogare solet, an aliquid aliud ad intentionis suæ probationem allegatum velint. Quòd si se allegare velle dixerint, audientur, & Iudex competentem terminum statuet, intra quem illud allegent, *Auth. Iubemus Cod. De iudiciis*: quia Iudex nequit ferre sententiam, nisi omnibus auditis, quæ litigatores vtrumque producere & al-
1 legare volunt, *can. Iudicantem* 11. *quæst.* 5. * Si verò dixerint, se nihil aliud proponendum habere, iubet eos vtrimque vlterioribus probationibus renuntiare, & in caussa concludere. Eaque renuntiatio & conclusio confestim in actis inseritur, *c. Quoniam sup. De probat.* nec postea vlla vel allegatio vel probatio vel exceptio admittitur, *c. Cum venisset* 25. *versic. renuntiatum fuit sup. De testibus.*

Indeque Iudex ad caussæ principalis decisionem se accinget, & al-
2 legatis ac probatis omnibus diligenter & maturè discussis atque examinatis, curabit citari vtrumque litigantium, vt certo die compareat ad audiendum ius dici & sententiam ferri, *c. Bertholdus* 18. *h. t. in verbis, nec per se &c. c* 2. *De dolo in 6.* Alioquin contra absentem non citatum lata sententia est nulla, *l. Ea quæ Cod. Quomodo & quando Iudex &c.* quia sic adimitur defensio.

Itaque die dicto, præsentibus litigatoribus seu eorum procurat ori-
3 bus, vel etiam absentibus (dummodò legitimè citati fuerint, & in assignatione diei dictum, quòd siue comparuerint siue non, ad sententiam ferendam procedetur) Iudex ipse pro tribunali sedens, & iustitiam æquitatemque ac solum Deum præ oculis habens, Christi nomine inuocato (prout semper in principio sententiæ inuocari debet, *arg. c. Veritatis*, ibi, *in nomine Domini sup. De dolo*,) sententiam in scripto secundum eum, qui iustiorem caussam sustinuerit, feret, & finem controuersiæ principali imponet.

Dixi, Iudex ipse; quia sententiā ipsemet ferre debet, nisi consuetudo vel stylus aliud induxerit, aut etiam iura per alium ferri permittant. Sic enim Episcopi, aliæque personæ illustres, per substitutos sententias suas ferre possunt.

Debet

Debet autem Iudex recitare ſententiam in loco publico, & maiorum ſuorum, ſi ſit Ordinarius, qui certam ſedem habet, *l. penult. D. De Iuſtitia & Iure.* Alioquin delegatus ad vnam cauſſam locum iuriſdicendi cauſsâ, honeſtum tamen, eligere poteſt, *l. Si cum dies §. ſi arbiter D. De arbitris*: quia is non habet certam ſedem deputatam: ſecus in delegato ad vniuerſitatem cauſarum, qui tenetur ſeruare locum delegantis. Epiſcopus verò in quolibet loco ſuæ dioeceſis ſententiam ferre poteſt, *c. Cum Epiſcopus De officio ordinarij in 6.* Poteſt tamen Iudex ex conſenſu partium ferre ſententiam in loco non ſolito, modò non egrediatur ſuum territorium: & ſimiliter Iudex appellationis in quolibet loco honeſto. Idem dicendum, ſi locus ſolitus non ſit tutus: ſi Epiſcopus ſit vi expulſus extra ſuam ſedem ſeu dioeceſin: ſi procedatur de plano, aut in cauſſis voluntariæ iuriſdictionis. 4

Sententia de ſcripto recitari debet, vt ſit valida, *c. fin. eod. in 6.* Idque vt euitetur fraus in iudicijs, quæ facilè eueniret, vnum pro alio proferendo. Excipiuntur tamen leues cauſſæ ſeu lites, maximè vilium perſonarum & cauſſarum, in quibus non eſt opus ferri ſententiam ſcripto, *Auth. Niſi breues Cod. De ſent. ex breuiculo recitandis.* Item cauſſa matrimonialis, idque ſpeciali fauore matrimonij & liberorum. 5

Inſuper ferri debet, ſeruato iuris ordine, aliàs eſt nulla, *c. Ad probandum 24. h. t.* adeò quòd ne quidem ſummus Pontifex ab eo recedere ſoleat, niſi neceſſitas vel vtilitas hoc poſtulet, *c. In cauſſis 19. h. t.* Ideoq; ferri debet lite conteſtatâ, auditis vtrimque probationibus, cauſâque plenè cognitâ; aliàs non valet, *l. Prolatam Cod. De ſent. & interlocut. &c.* & in eo diſtinguitur ab interlocutoria. 6

Præterea ſecundum allegata & probata ferenda ſententia, non ſecundum ſcientiam priuatam, *can. Iudicat. III. q. 7. l. Illicitas §. veritas D. De officio Præſidis*: item ſecundum legum præſcripta, *c. 1. h. t.* Nam ſententia lata contra leges aut Canones, ſi contineat iuris errorem expreſſum, eſt ipſo iure nulla, *d. c. 1. c. Cum inter 13.* in verbis, *cum contra ius conſtitutionis expreſſè lata h. t. & l. Si expreſſum 19. D. eod.* Vt ſi Iudex pronuntiet minorem XIV. annis poſſe facere teſtamentum, quia lex id expreſsè prohibet, *l. A qua ætate D. Qui teſtam. facere poſ. l. 2. C. Quando prouocare non eſt neceſſe.* Si verò contineat iuris errorem non expreſſum, quamuis lata contra leges & Canones, valet, quia præſumptio iuris eſt pro ſententia, quòd ſcilicet Iudex iuſtâ cauſsâ motus eam tulerit. Et hoc eſt, quod dicitur, ſententiam contra ius litigatoris latam ipſo iure valere & tranſire poſſe in rem iudicatam, *d. c. Cum inter verſic. etſi contra ius h. t.* Vt ſi motâ lite, an aliquis poſſit condere teſtamentum, Iudex pronuntiet, defunctum potuiſſe facere teſtamentum, nec addat maiorem XIV. annis, valet ſententia ipſo iure, & ſuccurrendum erit 7

ei, contra quem lata est, per appellationẽ intra debitum tempus interpositam, *l.2. Cod. Quando prouocare non est necesse*: vel per restitutionem in integrum, vel alio extraordinario remedio. Quòd si verò Iudex, secutus falsa testimonia vel instrumenta sententiam tulerit, summo iure valebit, sed per restitutionem in integrum & ex integro de caussa agi poterit, *toto tit. Cod. Si ex falsis instrumentis &c.*

8 Insuper sententiã regulariter oportet esse certã & conformẽ libello, *c. Licet inf. De simonia, Clement. Sæpè §. verum De verb. significat.* Difformis tamen libello fieri potest in caussis criminalibus: nam licet accusator libello suo petat reum puniri hac vel illâ pœnâ, potest Iudex, nõ attento libello, infligere eã, quæ sibi iusta videbitur. Similiter in ciuilibus potest Iudex quoad modos, qualitates & tempora, non sequi petitionem libelli, sufficitq; si sententia sic conformis libelle in re petita, in caussa & actione. In re quidẽ petita sic, quòd Iudex de alia non pronuntiet, nisi fortè vnà in libello petatur, & pẽdente iudicio incipiat constare de alia, debita vel per probationem vel per confessionem. Quâ ratione potest Iudex etiam petentem debitum condemnare ad restitutionẽ pignoris, licet ea non sit petita: quia illa restitutio venit ex natura actionis. Atque ita sententia potest ferri super non petitis in libello, quando sunt vel de natura petitorum, vel correlatiua, vel correspondentia, vel ex eodẽ fonte manant. Papa quoq; & Princeps, quia soluti sunt legibus, solâ veritate facti inspectâ, pronuntiare possunt. Quod intellige de ueritate legibus roborata, Gail. 1. *Obser. 42. quem vide.*

In caussa verò petendi sic conformis esse debet, quòd Iudex aliam non proferat, *l. Habeat D. De instit. actione.* Denique in actione, vt Iudex sequatur actionem, quam actor instituit, *l. Edita Cod. De edendo.* Attamen libellus, vt sententia ei conformis sit valida, debet esse aptus: nam super inepto lata ipso iure, etiam parte non opponente, est nulla, *c. Cum dilecti inf. De emptione*: adeò quòd Iudex appellationis eam non possit reformare, sed necessariò super nullitate pronuntiare debeat, actorem in expensas condemnando. Vide Gail. 1. *Obser. 66.*

9 Ad hæc ferri debet sententia tempore congruo: & quidem in criminalibus intra duos annos, à contestatione litis numerandos; aliàs lapsu biennij instantia accusatoris perit & accusator punitur, *l.1. & fin. Cod. Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur*: In ciuilibus autem intra triennium, à cõtestatione litis numerandum, aliàs triennij lapsu iudicij instantia extinguitur, *l. Properandum in princ. Cod. De iudicijs.* Licet ius Canonicũ, quod à quolibet iusto grauamine priùs admiserat appellationem, noluerit instantiam lapsu triennij perire, *c. Venerabilis sup. De iudicijs.*

10 Præterea ferri debet die nõ feriatâ, sed iuridica, *c.1. sup. De ferijs*; aliàs non tenet, *l. Si vt proponis in princ. Cod. Quo modo & quando Iudex &c.* siue feriæ

feriç sint indictç in honorem Dei, *l. fin. Cod. De ferijs*; siue ob necessitatem hominum, *l. D. eod.* siue sint repentinæ, siue non, *Clement. Sæpè De verb. significat.* Hoc tamen discrimine, quòd ferijs in dictis in honorẽ Dei lata sentẽtia, ne quidẽ ex consensu partium valeat; in dictis autem in priuatã hominum vtilitatẽ lata, de partium consensu expresso vel tacito, valeat, *c. fin. sup. De ferijs, l. omnes Cod. eod. tit. d. l. Si vt proponis.* Aliud dicendum de extraiudiciali vel interlocutoria sententia.

Debet etiam ferri de die: nam de nocte lata communiter non valet, *c. Consuluit, & ibi Glos. sup. De officio delegati.* Et in hoc distinguitur iterum definitiua ab interlocutoria, quæ noctu & quolibet tempore ferri potest: sicut & quolibet loco, nisi requirat caussæ cognitionem. Si tamen consuetudo obtineret, sententiam noctu ferri, valeret: sicut &, si ambæ partes sint præsentes, & non contradicant. 11

Rursus ferenda eâ die & horâ, ad quam facta est citatio, non ante vel post, quando scilicet citatus non fuit contumax: nam si fuerit contumax, potest Iudex postea quandocumque sententiam ferre, sine alia citatione; ex quo propter contumaciam semper est in mora. 12

Potest etiam ferri sententia dilatione pendente, *l. Siue pars Cod. De delationib.* aliàs est nulla.

Semperque continere debet condemnationem vel absolutionem, expresse vel virtualiter, *l. Quid tamen si arbiter D. De arbitris*; alias vel aliter non valet, *l. 1. D. De re iudicata, c. Illa inf. De accusationibus.* Potest tamen eadem sententia & absolutionem & condemnationem continere, respectu diuersorum articulorum. 13

Caussam verò condemnationis vel absolutionis regulariter exprimi non oportet, *c. Sicut 16. vbi Panor. h. tit.* neque consuetum est exprimi, quia eâ probatâ falsâ sentẽtia esset ipso iure nulla, quæ nõ expresâ caussâ præsumitur ritè & legitimè secundũ caussas ex actis apparentes lata.

Deniq; incumbit Iudici regulariter victum, tanquam temerarium litigatorem, condemnare in expensas, *l. Properandum §. siue autẽ Cod. De iudicijs*, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, *c. Calumniam inf. De pœnis.* Nam regula est, victum victori in expensas condemnandũ esse: nisi sententia pro absente feratur, *d. l. Properandum & d. c. Calumniam*, aut fortè caussam litigandi probabilem habuerit, *c. Sacro §. cumque De sent. excommunicat.* Non tamen in omnes omninò, sed tantùm necessarias expensas condemnandus est: nõ etiam in voluntarias seu voluptuarias *Glos. in c. Finem litibus sup. De dolo & contum.* Quare si rusticus pedester ire solitus, eques vel vehiculo ad iudiciũ veniat, hæ expensæ non veniunt in condemnationem, *Glos. in l. Idemque §. idem Labeo D. mandati.* Deduci quoque expensç debent, quas victor domi facturus fuisset: quas Iudex & testes non deducunt, quia pro iure alieno laborant, victor autẽ pro suo. 14

§. IV. De pluribus Iudicibus eiusdem litis.

1. *Hoc casu omnes sententiam dicent.*
2. *Vno condemnante, altero absoluente tenet pro reo sententia.*
3. *Delegatis dissentientibus in pendenti est sententia.*

1 SI aliquis sit solus Iudex, sententiam solus ferre potest & debet, *l. Diem proferre* 27. §. 4. *D. De arbitris*, *c. fin. h. t. in 6.* Si verò plures fuerint constituti Iudices, proferent omnes sententiam, idq; coram, nec valebit sententia reliquorum, vno absente, *d. l.* 27. §. 4. Si autem adsit, & contra alios sentiat, vel etiam iuret, sibi non liquere, statur reliquorum sententiæ, *d. l.* 27. Sin omnes sint præsentes, sed in diuersas summas condemnent, stabitur minimæ, nisi plures in maiores summas consentiant, *c.* 1. *De arbitris in 6.* nam & deterior pars præualet, si numerosior sit, *d. l.* 27. §. 3. *D. eod.*

2 Quòd si è duobus vnus absoluat, alter condemnet, præualebit sententia absolutoria, seu pro reo lata, *c. fin. h. t.* iuxta regulam iuris, quæ dictat, cùm partium sunt obscura, reo potiùs esse fauendum, *c. Cum partium De R. I. in 6. & l. Fauorabiliores D. eod. tit.* Nisi agentis caussa sit fauorabilis, veluti caussa libertatis, dotis, matrimonij, testamenti, secundum quam lata sententia actori magis proficiet, quàm alia lata pro reo, *d. c. fin. & l. Si pars* 10. *D. De inoff. testamento*; aut absolutoria sit manifestè iniqua, *d. l. Si pars.*

3 Et hæc quidem in iudicibus ordinarijs, qui iurisdictionem exercent suo nomine: nam si duo delegati dissentiant, sententia vtriusq; erit in pendenti, donec delegans, cuius nomine exercent iurisdictioné, alteram, prout sibi videbitur, eligat & cófirmet *d. c. fin. & l. duo Iudices* 28. *D. De re iudic.* Arbitrorum verò dissentientium sententiæ nullius sunt momenti, *d. c. fin. d. l. Diem* 27. §. 3. *D. De receptis arbitris.*

§. V. De fine & effectu Sententiæ definitiuæ.

1. *Finit litem & potestatem iudicis.*
2. *Facit ius inter partes.*
3. *Producit actori actionem iudicati, reo exceptionem.*
4. *Non retractatur ob noua instrumenta aut errorem calculi.*

Finis

FInis & effectus sententiæ definitiuæ in primis est, finire litem, *c. 2. h. t.* & finire potestatem Iudicis, quia is, posteaquam semel sententiam dixit, quoad eam caussam desinit esse iudex, *l. Iudex 55. D. De re iudicata.* Et ideo sententiam semel latam non potest mutare, emendare, corrigere, reuocare, *l. Quod iussit 14. D. De re iudicata*, nec in ea reseruare sibi condemnationem in expensas, quia iam functus est officio, *l. Paulus 42. D. d. tit & d. l. Iudex.* nec potest pro parte decidere, pro parte non. Si tamen in prolatione sententiæ omiserit condemnationem in expensas, poterit totâ eâ die, quâ sententiam tulit, quæ eidem desunt, veluti condemnationem ac taxationem expensarum, supplere, postea verò non potest, *d. l. Paulus*, nec amplius illæ peti poterunt, *l. 3. Cod. De fructibus & lit. expensis.* 1

Secundò, facit ius inter partes, inter quas lata est, vbi in rem transiuerit iudicatam, id est vbi intra decem dies à die prolationis vel sciente ab ea non fuerit appellatum, *c. Inter monasterium 20. h. t* aut appellatio fuerit deserta: quia tum pro veritate habetur, *l. Res iudicata D. De reg. Iuris*; idque præsumptione iuris & de iure: licet contra ius litigatoris lata fuerit, *c. Cum inter vos 13. h. t.* 2

Dixi, facere ius inter partes, inter quas lata est; quia res inter alios acta ac iudicata alijs regulariter non nocet, *c. penult. h. t.* Et in hoc differt sententia & res iudicata à lege & Canone, quia lex & Canon omnes omninò obligant, *c. 1. sup. De constitut.* Et ideo, si ex duobus hæredibus debitoris alter condemnetur, alteri integra defensio est, etiamsi ex eadem caussa cum hærede sciuerit agi, *l. Sæpè D. De re iudicata.*

Dixi, regulariter; quia hæc regula, quòd res inter alios acta alijs non præiudicet, patitur quasdam exceptiones, de quibus *in d. l. Sæpè D. De re iudic.* Nam si quis de ea re, cuius actio vel defensio primùm sibi competit, agi cum sequenti vel alio patiatur, & taceat, sententia contra sequentem lata, ipsi etiam præiudicabit, *d. l. Sæpe.* v. g. si gener socerum vel possessor venditorem, de proprietate rei emptæ vel in dotem datæ experiri patiatur, condemnato socero vel venditore, sententia nocebit genero vel possessori: quia licet cum his actum non sit, tamen quia ex eorum voluntate actum esse intelligitur, eis scientibus præiudicabit.

Tertius effectus est, producere actori, pro quo lata est, actionem iudicati siue rei iudicatæ, vt præstet reus id, in quo condemnatus est, satisfaciatq; sententiæ, *l. Actori 8. Cod. De rebus creditis.* Estque ciuilis ea actio, descendens ex lege XII. Tabb. personalis, *l. 3. §. 11. D. De peculio:* perpetua & rei persecutoria, hæredi & in hæredem competens, *l. Miles §. vlt. D. De re iudicata.* Reo verò per sententiam absoluto producit exceptionem rei iudicatæ, contra actorem eiusque hæredem, vel alium, 3

 ciuis

eius nomine agentem, *l. Rei iudicata D. De excep. rei iudic.* nisi forte nunc ab intestato conueniatur, qui antè ex testamento conueniebatur.

4 Denique sententia semel lata non rescinditur prætextu instrumentorum de nouo repertorum, vel aliarum probationum, *c. Inter monasterium c. suborta 21. h. t. l. Sub prætextu. Cod. De transact. l. Sub specie D. De re iudicata.* Nisi lata sit ex præsumptionibus, aut ex opinione peritorum in aliqua arte, aut in caussa matrimoniali, alijsque caussis exceptis, de quibus *Glos. in c. Lator. 7. h. t.* nec item ratione erroris in calculo seu computatione, *l. 2. Cod. De re iudicata l. vnica Cod. De errore calculi*; nisi error calculi in sententia exprimatur, *l. 19. §. 1. D. quæ sententiæ sine appellat. rescinduntur.* Solutum quoque auctoritate rei iudicatæ non repetitur tanquam indebitum, *l. 1. Cod. De condict. indebiti, l. Si fideiussor §. in omnibus D. mandati l. Cum putarem D. Familiæ erciscundæ.*

TITVLVS XXVIII.

De Appellationibus, Recusationibus, & Relationibus.

§. I. Quid sit Appellatio & quotuplex.

1. *Ratio ordinis.*
2. *Appellatio quid sit.*
3. *Alia est Iudicialis, alia Extraiudicialis.*
4. *Extraiudicialis quo modo fiat.*
5. *Item appellationum aliæ rationabiles, aliæ frustratoriæ &c.*

1 QVia sententia subinde fertur contra ius alterius litigantium, siue per imperitiam Iudicis, siue quia litigator non satis ius suum deduxerit & probauerit: ideo necessarium fuit, vt introduceretur appellandi vsus, *l. 1. D. h. t.* nam per appellationem effectus sententiæ impeditur, quæ aliàs transiret in rem iudicatam; & quia Recusatio ac Relatio conueniunt cum Appellatione in iurisdictione Iudicis suspendenda, ideò, ne Tituli multiplicentur, simul & semel de his tribus tractandum erit.

2 Est autem Appellatio hoc loco ab inferiore Iudice ad superiorem facta prouocatio, ratione grauaminis illati vel inferendi.

3 Ea est duplex, Iudicialis, quæ propriè & strictè dicitur Appellatio; & Extraiudicialis, *c. Clement. 3. eod. tit.* & hæc dicitur Appellatio latè sumpta.

sumpta. Illa est à sententia siue definitiua siue interlocutoria, vt ea corrigatur: hæc autem ab actibus & decretis extraiudicialibus, *c. 1. c. Concertationi h.t. in 6. l. 1. §. solent. D. Quando appellandum sit*, vt dum appellatur ab electione, spoliatione, & similibus, *Clement. Sicut 3. eod. tit.* Et solet dici Prouocatio ad caussam, & habet vim conuentionis, *c. Cum sit Romana. 5. §. si vero h. t.* ideoque fieri debet ad Iudicem ordinarium, coram quo citandus & vocandus esset aduersarius pro lite, dum est litigandum viâ ordinariâ, *d. c. Cùm sit Romana in fine, Glos. in d. c. Concertationi in V. grauatum*: nec vnquam suspendit executionem, nec caussat attentata, *c. Cum inter 21. sup. De electione*, Gonzales *ad Reg.* VIII. *Cancell. Glos. 9. in annotat. contra nullitates & attentata n. 29.* vbi subiungit, hanc esse vnam differentiam inter appellationem extraiudicialem & iudicialem, ex quatuordecim, quas assignat Abbas *in c. Bona memoria 51. h. t.*

Rursus Extraiudicialis est duplex: aut enim non à Iudice, sed à parte extra iudicium appellatur, *d. c. Bona memoria*; vel à Iudice extraiudicialiter procedente. 4

Appellationum, siue Iudicialium siue Extraiudicialium, aliæ sunt rationabiles & iustæ seu legitimæ, aliæ frustratoriæ, friuolæ, inanes & leues. Frustratoriæ, vt quæ morandæ solutionis vel suspendendi iudicij caussâ interponuntur, *l. Tutor D. De vsuris.* Friuolæ autem & leues, quæ pro minimis rebus interijciuntur, quæque vt tales & temerariæ reijciuntur, & quas etiam reijcit Vlp. in *l. Si rem alienam §. solutam autem D. De pignorat actione.* 5

§. II. Quis appellare possit.

1. *Appellat quilibet, cuius interest.*
2. *Vnius è socijs appellatio etiam alijs prodest.*
3. *Et domini prodest subdito.*
4. *Excommunicatus in iudicio rectè appellat.*
5. *Item procurator habens mandatum.*
6. *Non grauatus non appellat.*

APpellare potest non solùm is, qui condemnatus est, nomine siue suo siue alieno, veluti procuratorio, tutorio, *l. 4. §. fin. & tutor 27. D. h. t.* modò non sit condemnatus verè contumax. *l. 1. Cod. Quorum appellat. non recip.* sed etiam quilibet alius, cuius interest, licet condemnatus non sit, *l. 1. D. De appellat. recip.* 1

Hinc

Hinc enim humanitatis ratione receptum est, vt pro damnato ad supplicium prouocare quilibet possit, *l. 6. D. h. t.* quasi omnium interfit, innocentem defendi, & hominem hominis beneficio affici, *l. Seruus D. De seruis exportandis.*

2 Quòd si vnus è pluribus appellauerit, & caussa sit communis, & vna eademque omnium defensio, appellatio eius etiam proderit alijs, qui non appellauerint, *l. 1. & 2. Cod. Si vnus ex pluribus appell. l. 10. §. fin. D. eod.* Quod obtinet etiam in correis criminalibus, Iul. Clarus *§. fin. q. 94. versic. Quero numquid.* Licet aliud obtineat in beneficio restitutionis, in quo vnius restitutio alteri non prodest, *d. l. 2. & l. 1. Cod. Si in communi eademque caussa in integ. restit. postuletur.*

3 Sed & domini appellatio subdito prodest, si subditi saltem per cõsequentiam intersit, *arg. c. Dilectis 55. h. t.*

4 Excommunicatus appellare quidem potest iudicialiter, quia illa appellatio est species defensionis, quam ne quidem diabolo denegandam scribit Speculator; extraiudicialiter verò appellare non potest, quia talis appellatio habet vim conuentionis: atqui excommunicatus alterum conuenire non potest.

5 Vt autem procurator possit appellare, debet habere mandatum, saltem generale, hocque sufficit, cùm appellatio sit de prosecutione primæ instantiæ: & ideo tenetur quoque appellare, & appellationem à se interpositam denuntiare domino, illis casibus, quibus prosequi non tenetur, *c. penult. sup. De procurat.* An autem & quando possit vel teneatur aut non teneatur eam prosequi, vide Sacciam *Tract. De appellat. q. 5.* Caluolum *in Praxi §. Procurator Conclus. 1.*

6 Quemadmodum verò quilibet grauatus & cuius interest potest appellare, ita è diuerso nõ grauatus, & cuius nõ interest, nõ appellat, quia grauamen est caussa appellationis, quo proinde cessante cessit appellatio. Hinc ob veram contumaciam condemnatus non appellat, quia nõ dicitur is grauatus. Similiter nec notorius delinquens seu confessus & conuictus, quia non dicitur quoque grauatus. Sed & friuolè appellans audiri non debet, quia grauatus non sit, sed alium grauare studeat: vnde etiam mulctari vel excommunicari potest.

§. III. A quibus Iudicibus appellare liceat.

1. *Regulariter ab omnibus iudicibus appellatur.*
2. *Fallit in Principe, non recognoscente superiorem.*
3. *Fallit item in supremis Concilijs.*

4. In

4. *In Episcopo, cuius prorogata est iurisdictio.*
5. *In delegato à Principe.*
6. *In arbitro.*
7. *In iudice, qui reuocauit grauamen.*

Regulariter appellari potest ab omnibus Iudicibus, qui sententiam tulerunt, siue sint ordinarij siue delegati, *can. Omnis, can. Ad Romanam 2. quæst. 7.* Speculator *h. t. §. videndum restat* 18. & latè Scaccia *De appellat. q.16.* Cùm enim appellatio habeat naturam defensionis, *c. Cum specialis 61. §. porro h. t.* debet omnibus regulariter esse permissa: nec facit iniuriam Iudici, qui ab eius sententia appellat. Rebuff. *Tract. De supplicat. n.* 49. 1

Fallit autem hæc regula; Primò, in Principe, non recognoscente superiorem, nisi ad aliorum relationem pronuntiauerit, aut ab eo malè informato ad melius informandum appelletur, Scaccia *q* 8. *n.* 65. quia de substantia appellationis est, quòd fiat à minori ad maiorem, qualem non habet, qui alium non recognoscit superiorem. Si tamen sententia Principis sæcularis huiusmodi contineret manifestam iniquitatem, posset ab ea ad Papam appellari, *arg. Glos. in c. Ex transmissa sup. De foro competenti*: quia Papa ratione peccati omnium talium Principum est Iudex competens. 2

Secundò, fallit in supremis Concilijs, quia eorum sententia censetur sententia Regis aut Principis. 3

Tertiò, in Episcopo, cuius iurisdictio fuit prorogata, *l. Episcopali Cod. De Episcopali audientia.* Idque speciale est in Episcopo: nam secus obtinet in alio Iudice prorogato, vel dato de communi consensu partium, *l. Ex consensu 23. h. t.* 4

Quartò, in delegato à Principe, cum clausula, *Remotâ appellatione, c. Pastoralis 53. h. t.* quæ tamen clausula de friuola & leui, non etiam de graui & legitima appellatione intelligi debet, *d. c. Pastoralis,* Gail. 1. *Obser.* 33. *n.* 4. & 5. De effectu verò istius clausulæ vide citatos à Maranta, *6. p. principali actu 2. n.* 238. 5

Quintò, in arbitro, nisi fuerit arbiter Iuris, vt antè diximus, *ad Tit. de arbitris.* Vide Marantam *d. 6. p. actu 2. principali n. 262. & seqq. & 4. p. principali Distinct. 6. versic. Quæro, an coram arbitro &c.* 6

Denique in Iudice, qui reuocauit grauamen, quod fuerat comminatus; nisi alio modo sit suspectus, *c. Cum cessante 60. h. t.* 7

§. IV. A quibus sententijs seu actibus appellare liceat, vel non.

1. *Iure ciuili appellatur à sententia definitiua.*
2. *Et ab interlocutoria, vim definitiua habente.*
3. *Iure Canonico ab omni grauamine.*
4. Ex Concil. Trid. *tantùm à grauamine irreparabili.*
5. *Ab eadem sententia tertiò appellare non licet.*
6. *Non appellat verus contumax.*
7. *Non confessus & conuictus.*
8. *Non reus de crimine notorio.*
9. *Aut condemnatus de crimine hæresis &c.*
10. *Non condemnatus pro debito publico.*
11. *Non Officialis condemnatus à suo iudice.*
12. *Præterea non appellatur à sententia in caussa decimarum.*
13. *Non ab eo actu, quem quis probauit.*
14. *Non in caussis requirentibus celeritatem.*
15. *Non à nominatione ad munera publica.*
16. *Non ex ui clausulæ* Appellatione remotâ *&c.*

1 REgulariter appellari potest à quacumq; sententia, & in quibuscumq; caussis seu casibus, siue ciuilibus siue criminalibus, *c. Cũ Romana 5. h. t.* nisi inueniatur à iure prohibitum, Rebuff. *Tract. De appellat. in præfat. n. 72.* quia regulariter appellatio est magis fauorabilis, quàm sententia, Gonzales *ad Reg.* VIII. *Cancell. in annotat. ad Glossam 9. contra nullitates & attentata n. 25.* Hoc tamen discrimine inter ius ciuile & Canonicum, quòd iure ciuili tantùm permittatur appellatio à sententia definitiua, & quidem valida: nam ab inualidis, cùm ipso iure nullæ sint, frustrà appellatur, *toto tit. Cod. Quando prouocare non est necesse, & tit. D. Quæ sententiæ sine appellat. rescinduntur. l. Si expreßim 19. l. Ex consensu 23. § 1. D. h. t.* licet in dubio nullitas possit per alternatiuã appellationi coniungi, *DD. in d. l. Si expreßim.*
2 * Ab interlocutoria autẽ hoc iure appellare non licet, *l. Ante 7. Cod. Quorum appellat. non recip. l. fin. Cod. De sentent. & interlocut. om. iud.* nisi certis casibus, quibus scilicet interlocutoria habet vim definitiuæ, & continet grauamen, quod per sententiam definitiuam vel appellationem ab ea reparari non possit, *l. Intra 47. D. De minoribus, l. 2. D. De appellationibus recipien. l. Arbitro D. Qui satisd. cogant.* Vide latiùs Hostien. *in Summa h. t.* tum quia aliàs Iudex interlocutoriam, quam tulit, reuocare potest; tum quia

quia si quid in ea peccatum sit, potest corrigi per sequentem sententiam definitiuam: & ideo præsumit lex, tales appellationes interponi tantùm differendæ litis caussâ; & appellationes eiusmodi Interpretes vocant appellationes frustratoriæ dilationis.

At verò iure Canonico ab omni interlocutoria & omni grauamine, etiam extraiudiciali, illato vel inferendo, appellare licet, *d. c. Cum sit Romana* §. *si vero c. Bona memoria* 52. *c. Vt debitus* 59. *& alijs h. t.* quia appellatio est species defensionis, & in præsidium innocentiæ comparata, *c. Pastoralis* 53. *& c. Cum speciali* 61. §. *porro h. t.* & ius Canonicum omnem iniquitatem corrigi statim cupit, nec vult differri in sententiam definitiuam, quæ sæpè multo pòst tempore sequitur. 3

Cæterùm Concilium Trid. *Sess.* 24. *cap.* 20. *De reformat.* & *Sess.* 13. *cap.* 1. *De reformat.* non aliter permittit appellari ab interlocutoria, quàm si vim definitiuæ habeat, & grauamen contineat irreparabile, cuiusmodi est incarceratio, tortura, excommunicatio, suspensio, interdictum, Piasec. *Praxis Episcop. p.* 2. *cap.* 4. *tit. De appellat. n.* 10?. omnisq; actus irretractabilis, & quo executioni mandato pars grauata amplius subleuari non potest per definitiuam, aut appellationem à definitiua, vel non sine difficultate & præiudicio partis aut negotij principalis, Gonzales *ad Reg.* VIII. *Cancel. in Annotat. ad* §. 9. *n.* 176. *& tribus seqq.* 4

Dixi, regulariter appellari posse à quacumque sententia; quia multi sunt casus, quibus appellatio non licet. Nam inprimis ab vna & eadem sententia, siue definitiua siue interlocutoria, & ab vno & eodem iudice, tertiò appellare non licet, *c. Sua nobis* 65. *h. t. l.* 1. *Cod. Ne liceat in vna eademque &c.* quia lex & Canon præsumit esse iustum, quod tribus diuersis iudicijs ac conformibus sententijs est firmatum; & quidem præsumptione iuris & de iure, & quia aliàs lites in infinitum protraherentur. Si tamen per tertiam sententiam inferatur nouum grauamen, vt si tertius Iudex condemnet in expensas, in quas alij non condemnarunt, poterit ab ipso grauamine appellari: sicut & is, qui bis appellauit, potest sententiam tertiam dicere nullam; & si super ista nullitate succumbat, licebit iterum appellare, tanquam à nouo grauamine. 5 6

Secundò, verus contumax non appellat, *l.* 1. *Cod. Quorum appellat. non recip. l. Ex consensu* 23. § *fin. D. h. t.* Vide Facciam *De appellat. q.* 17. *limitat.* 3. *n.* 4. quia appellatio datur oppresso & grauato à Iudice, non autem ei, qui Iudici est rebellis, vti est verus contumax.

Tertiò, Confessus & simul conuictus non appellat, si vtique sponte suâ confessus, & clarâ probatione conuictus sit: non verò si per tormenta sit confessus, aut dubiâ probatione conuictus, aut si confessus 7

 solùm

solùm fuerit, & non conuictus, vel contrà: nam tum appellare posset, quia illa duo copulatiuè requiruntur, de iure non tantùm ciuili, sed & Canonico, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, vt tradit Maranta *6.p. actu 2.n.292.* vbi declarat, quo pacto intelligendum sit *c. Romana 3. §. sin autem h. t. in 6.* quo innui videtur, confessum, & non conuictum, audiendum non esse: ex quo aliqui differentiam inter ius ciuile & Canonicum desumunt.

8 Quartò, non appellatur in factis notorijs, *c. Cum sit 5. in fine c. Peruenit 13. c. Consuluit 14. h. t.* nisi in appellatione inseratur caussa rationabilis, *Glos. in d. §. sin autem in V. mandetur:* quia constat reum, de crimine notorio condemnatum, si appellet, tantùm appellare differendæ pœnæ causâ: quod admitti non debet, cùm, vt ait Pont. appellatio non sit remedium, ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ constitutum, *c. Cum speciali 61. §. porrò h. t.*

9 Quintò, condemnatus de crimine falsæ monetæ, *l. 1. Cod De falsa moneta*; læsæ Maiestatis, *l. Constitutiones D. h. t.* aut hæresis, *c. Vt inquisitionis De hæreticis in 6.* aut de raptu virginis, *l. vnica §. si autem Cod. De raptu virg.* In quibus tamen criminibus appellari potest ante sententiā.

10 Sextò, condemnatus pro debito publico seu fiscali, *l. Abstinendum 4. l. fin. Cod. Quorum appellat. non recip. can. Ei qui appellat §. quoties 2. q. 6.* quando scilicet fiscus certat de damno vitando: secus, si de lucro captando.

11 Septimò, Officialis alicuius Iudicis, pro gestis in officio condemnatus, à suo Iudice non appellat, *l. Nulli Cod. Quorum appellat. non recip.* sicut nec quilibet Officialis, condemnatus in syndicatu, ad effectum retardandæ executionis.

12 Octauò, non appellatur à sententia lata in caussa decimarum, *c. Tua nobis, & ibi Glos. inf. De decimis:* nec item de iure ciuili à sententia lata in caussa possessorij, *l. 1. Cod. De momentanea possess.* quando scilicet caussa est modici præiudicij; cuiusmodi est iudicium spoliationis, quod summariè & veluti in momento expediri consueuit. Et hoc quoad effectum retardandæ executionis: alioquin valet appellatio quoad effectum deuolutiuum. Similiter de iure ciuili non appellatur in caussis minimis, & breuioribus: secus de iure Canonico.

13 Nonò, non appellat quis ab eo actu, quem probauit, *l. Ab eo Cod. Quomodo & quando Iudex &c.* Similiter non appellat, qui renuntiauit appellationi suæ, siue expresè siue tacitè, vt renuntiare potest, *l. fin. Cod. De temporibus, appellat.* vti quando accepit terminum ad soluendū.

14 Decimò, non appellatur in caussis requirentibus celeritatem, saltem ad impediendam executionem: nec vbi agitur de regularis disciplinæ correctione, *c. Ad nostram & alijs h. t.* quia, vt ait Pont. *in d. c.*

Ad nostram.

Ad nostram, remedium appellationis non ideo est inuentum, vt alicui à religionis & ordinis obseruantia exorbitanti debeat in sua nequitia patrocinium exhibere: nisi corrigens excedat modum in corrigendo, quia tum appellare licet, caussâ grauaminis expressâ, *c. De Priore 31. h. t.*

Vndecimò, non appellatur à nominatione ad munera auctoritate publica, & vtilitate priuata, v. g. ad tutelam, *l. 1. §. si quis D. Quando appellandum sit.* Alioquin à nominatione ad munera, auctoritate & vtilitate publica, licet appellare, *l. 2. Cod. De decurionibus.* 15

Duodecimò, non etiam ab actu, qui fit secundum iuris dispositionem, nisi expressâ & insertâ rationabili caussâ, ob quam admitti debeat appellatio: quia regula generalis est, quòd à lege generali, latâ ab eo, qui habeat potestatem ferendæ legis, non possit appellari, *textus & D D. in c. Quia nos 32. h. t.*

Denique, vt alios casus omittam, non appellatur in caussis commissis cum clausula, *Appellatione remotâ*: quâ clausulâ, quoad appellationem à definitiua, solus Princeps in rescriptis suis vti potest; quoad interlocutoriam verò etiam inferior. Nec item à sententia excommunicationis, iam lata, saltem ad effectum retardandæ executionis. Nec insuper à monitione & mandato de residendo in Ecclesia, quam quis obtinet, *c. Peruenit 28. & ibi D D. h. t.*

Notandum postremò, pro complemento, quòd in omnibus casibus, in quibus non potest appellari à sententia definitiua, possit appellari ab interlocutoria: quia eius grauamen non speratur posse reparari per appellationem à definitiua. 16

§. V. Coram quo sit appellandum.

1. *Appellandum à iudice & coram eo, qui sententiam tulit.*
2. *Absente iudice facta appellatio cui intimanda.*

APpellandum, siue iudicialiter siue extraiudicialiter, corã Iudice, qui sententiam tulit, & à quo appellatur, *c. Vt debitus 59. h. t.* quia illi debet innotescere appellatio, ad hoc, vt vlteriùs non procedat; &, si processerit, reuocentur per eum acta tanquam attentata. Et ideo, si plures de caussa cognouerint, & sententiam dixerint, debet coram omnibus simul collectis, vel, si omnium copia simul haberi non possit, coram singulis vel maiori parte ipsorum separatim appellari, *Clement. 1. h. t.* Quòd si nequidem maioris partis copia haberi possit, sufficiet appellare coram eo, vel ijs, cuius vel quorum copia haberi potest, adiectâ protestatione. Si denique nullius copia haberi queat, aut etiam coram Iudice, à quo præsente quis ob iustum metũ appellare non audeat, protestatione super hoc interpositâ, 1

 & caussa

& caussis appellationis saltem in genere expressis, coram probis viris vel coram Notario & testibus, etiam extraiudicialiter, appellare potest, *c. vlt. & ibi Glos. & Francus h. t.* vel adire Iudicem ad quem, porrigendo ei appellationem suam. Quis autem dicitur metus iustus, relinquitur Iudicis arbitrio, Franc. *in d. c. vlt. n. 12.*

2 Quando verò appellatio interponitur absente Iudice & parte, debet ob absentiam, quia scilicet copia eorum haberi non possit, appellatio, coram superiore Iudice vel honestis personis interposita, vtrique & Iudici & parti intimari, ad hoc, vt suspendatur iurisdictio Iudicis à quo: nisi aliter ad eorum notitiam peruenerit, vt latè deducit Sacciа *De appellat. q. 6. n. 31. & seqq.* Sin autem interposita sit in absentia Iudicis, propter eius metũ, non est necesse ipsi intimari: quia sicut metus iustus excusat ab appellatione, coram eo facienda, ita & ab intimatione appellationis eidem faciendæ. Similiter si appelletur extraiudicialiter in absentia aduersarij, debet intra mensem ei vel eius procuratori intimari, *Clement. Caussam. 3. De elect.*

§. VI. Ad quem sit appellandum.

1. *Appellandum à iudice inferiore ad superiorem.*
2. *Et quidem gradatim, non omisso iudice intermedio.*
3. *Quod tamen fallit iure Canonico quoad Summum Pontificem.*
4. *Ratio diuersitatis.*
5. *Nisi etiam partes prorogent iurisdictionem alterius iudicis.*
6. *Fallit quoque in delegato iudice regulariter.*
7. *De prouocante per errorem ad alium iudicem, quàm debuit.*

1 APpellandum est à Iudice inferiore, qui sententiam tulit, ad eius superiorem, & quidem gradatim ad proximum & immediatum, non autem ad alium, siue æqualem siue superiorem, non proximum, *l. Imperatores 21. in princ. h. t.*

Dico, ab inferiori ad superiorem; quia superioris est corrigere factum seu errorem inferioris, non contrà, *c. Cum inferior sup De maiorit. & obed.* adeò vt ne quidem consuetudine induci possit, vt ad minorem vel parem fiat appellatio, quia consuetudo inducens, vt minor in maiorem vel par in parem habeat iurisdictionem, non valet, Archidiac. *in can. Inferior Distinct. 21.*

2 Dixi, & quidem gradatim ad proximum, *c. Dilecti 65. h. t. c. Romana eod. in 6.* quia confundi iurisdictiones non debent, *l. Nemo Cod. De iurisdict. omnium Iudic. Glos. ibid. in V. auxilium.* Idque adeo obtinet iure ciuili, vt ne quidem ad Imperatorem seu Principem, omisso medio Iudice, liceat appellare, *d. l. Imperatores D. h. t.*

Dico,

Dico, iure ciuili; quia iure Pontificio à quolibet inferiore Iudice, 3
in caussis fori Ecclesiastici, vel etiam sæcularis, quoad eos, qui subsunt temporali iurisdictioni Ecclesiæ, ad summum Pontificem immediatè, omissis intermedijs iudicibus appellare licet, *c. 7. c. De priore 31. c. Ad audientiam 34. c. Dilecti 52. h. t.* Sicut & ad Legatum de Latere, in prouincia sibi decreta existentem, *c. 1. sup. De officio Legati, & ibi* Panormit. Maranta *6. p. actu 2. n. 371.* quia gerit vices Papæ, & concurrit cum quolibet Ordinario in prouincia sibi decreta. Aliàs regulariter etiam iure Canonico oportet grãdatim appellare ad proximum superiorem, nisi fortè consuetudo loci (quæ iurisdictionem tribuit, *c. Cum contingat sup. De foro compet.*) aliud ferat, *c. 3. § ab Archidiacono eod. in 6.*

Ratio diuersitatis inter Ius ciuile & Canonicum est, quia summus 4
Pontifex omnium inferiorum Iudicum est Ordinarius, & cum omnibus Ordinarijs, ob Sedis Apostolicæ prærogatiuam, concurrit, *d. c. Si duobus 7. & alijs similibus*, Concil. Trid. *Sess. 24. cap 20. De reformat.* nec communicando aliquibus iurisdictionem ordinariam vel delegatam, abdicat à se suam iurisdictionem. At verò Princeps iurisdictionem inferiorum Iudicum à se abdicauit, *d. l. Imperatores.*

Intellige tamen, appellationem ad alium, quàm ad immediatum 5
superiorem, non subsistere de iure ciuili, si contra eam excipiatur, aliàs valebit, *Glossa in d. c. Dilecti:* quia partes prorogare possunt in se iurisdictionem alterius Iudicis, etiam sine consensu Iudicis prioris.

Intellige rursus prædicta quoad appellationem ab Ordinario Iudi- 6
ce: nam à delegato ad delegantem vel eius in officio successorem appellatur, vt antè diximus: nisi Ordinarius delegans caussam delegaret, quia suspectus, nam tunc non ad ipsum delegantem, sed ad immediatum eius superiorem appellabitur: aut nisi delegans totius caussæ iurisdictionem delegauerit, *c. Super quæstionum 27. §. porro sup. De officio Iud. delegati.*

Quòd si Iudex laicus commiserit caussam Episcopo, ab eius sententia ad delegantem laicum vel eius superiorem laicum appellabitur. Si verò duo Iudices pronuntiauerint, quorum vnus sit laicus, alter Ecclesiasticus, appellari debet ad superiorem Ecclesiasticum, quippe digniorem, Maranta *6. p. actu 2. n. 392.* Sicut & quando laicus & Clericus sunt arbitratores, reductio fit ad superiorem Ecclesiasticum. Maranta *d. loco n. seq.* Si laicus pronuntiauerit se Iudicem competentem in aliqua caussa spirituali, non appellabitur ad eius superiorem laicum, sed Episcopum. Maranta *d. loco n. 397.*

Denique si per errorem quis ad alium Iudicem quàm debuit, prouo- 7
cauerit, distinguendum: nam si ad alium maiorem prouocauerit, error ei non nocebit; secus, si ad minorem, *l. 1. §. si quis in princ. D. h. t.*

§. 7. Quan-

§. VII. Quando & à quo tempore interponi debeat appellatio.

1. *Tempora fatalia appellationis tria.*
2. *Tempus introducendæ appellationis hodie 10. dierum.*
3. *Idque à die latæ sententiæ, vel scientiæ; & est continuum.*
4. *Lapso eo tempore appellatio fit deserta.*
5. *De appellatione tertij.*
6. *Currit decendium, si grauamen sit momentaneum.*

1 CIrca appellationem tria potissimùm considerantur tempora, nempe tempus interponendæ appellationis, tempus petendi apostolos, & tempus prosequendæ ac finiendæ appellationis. Et hæc tempora vocantur tempora fatalia appellationis, quia nisi intra ea respectiuè interponatur appellatio, petantur apostoli, & fiat prosecutio appellationis, eiusque caussa terminetur, ijs elapsis appellatio efficitur deserta & quasi moritur aut fato quodam extinguitur, *l. Cum lite mortua D. Iudicatum solui.*

2 Quantum ad primum tempus attinet, olim de iure D. & Cod. poterat quis in caussa propria appellare intra biduum, in caussa aliena intra triduum dumtaxat, & non vltra, *l. Si quidem §. biduum §. dies §. in propria D. quando appellandum sit, l. Eos 6. §. fin. autem Cod. De appellat. q. 12. in princ.* Hodie ex Iustiniani Constitutione appellari debet intra decendium id est decem dies, à die latæ sententiæ, vel certè à die scientiæ, quo sententiam latam esse intellexerit is, qui appellare velit, *latè* Scaccia *De appellat. q. 12. n. 7.* Idque obtinet, siue à definitiua, siue ab interlocutoria, siue ab alio grauamine, etiam extraiudiciali, appelletur, *Auth. Hodie Cod. De appellat. c. Quod ad consultationem 15. sup. De sent. & re iudicata, c. Cum dilectus §. fin sup. De elect. & alijs similibus*, Gail. 1. *Obser.* 139. sine discrimine propriæ aut alienæ caussæ: licet etiam sententia sit sub conditione lata, *l. 1. §. biduum D. Quando appellandum sit, can. Biduum 2. q. 6.* Scaccia *d. loco n. 111.* Atque hoc tempus etiam locum habet in supplicationibus, *Auth. Qua supplicatio Cod. de precib. Imp. offeren. Glos. in c. Significauerunt sup. de testibus:* neque ex Iudicis permissione aut partium consensu prorogari potest, *Glossa communiter approbata in d. c. Cum sit Romana 5. h. t.* Gail. 1. *Obser.* 139. *n* 6. licet valeat statutum vel stylus illud augens vel diminuens.

3 Currit autem, secundum ius commune, de momento ad momentum, à die latæ sententiæ vel scientiæ, *d. Auth. Hodie d. c. Quod ad consultationem,*

tationem, *Glos. in Clement. Sicut De appellat. in V. die*: ita tamen, vt ab initio sit vtile, quia non currit impedito vel ignoranti, nisi sit verè contumax; sed postmodum efficitur continuum, *l.* 1. §. *dies D. Quando appellandum*: ita vt etiam feriæ solemnes includantur, *l.* 1. *Cod. De ferijs, l. Siue pars* §. *feria Cod. De dilationibus.* * Et si infra hoc tempus non appelletur, sententia transit in rem iudicatam, & appellatio efficitur deserta, *d. Auth. Hodie & ibi communiter DD. d. c. Quod ad consultationem & d. c. Significauerunt.* Nec sufficit appellanti, si probet se appellasse, nisi probet etiam se intra debitum tempus appellasse, Scaccia *De appellat. q.* 12. *n.* 40 In dubio autem, an lapsum sit vltimum momentum decendij, iudicandum, non esse lapsum, & consequenter appellationem non esse desertam, ne ius alterius pereat: quò fit, vt in dubio etiam deferendum sit appellationi. 4

Sed & si tertius aliquis pro suo interesse velit adhærere appellationi, per alium interpositæ, vel appellationem ab alio absque mandato legitimo nomine suo interpositam, ratificare, id etiam facere tenetur intra decem dies, *c. Vt circa De elect. in 6*, Gail. 1. *Obser.* 122 Sin autem velit solùm prosequi appellationem ab alio interpositam, pro suo interesse, admitti debebit, licet non appellauerit, *l. Ab executore* 4. §. 2. *D. h. t. c. Cum super* 23. *sup. De officio iud. delegati*: quia per appellationem principalis suspensa est sententia, & omnibus, quibus grauamen illatum est, aperta via; ita vt aliâ appellatione opus non sit. Ideoque appellatione semel coram Iudice ad quem introductâ, ipse appellatus potest adhærere appellationi appellantis, & deducere sua iura, antea non deducta, perinde ac si ipsemet ab initio debito tempore appellasset, quamuis appellans nolit suam appellationem prosequi, quia appellatio est communis vtrique parti. 5

Quod autem diximus, appellandum esse intra decem dies à die latæ sententiæ vel saltem scientiæ, illud obtinet, quando grauamen est momentaneum: secus, quando tractum successiuum, & caussam habet continuam, cuiusmodi est incarceratio, excommunicatio, interdictum: nam tunc, quandiu durat sine præfinitione temporis, quasi à præsenti & continuo grauamine appellare licet. Sic incarceratus semper appellare potest, etiam vltra mèses, quia semper grauatur. Similiter toties quis appellare potest, quoties citatur ad locum non tutum, quia grauamen habet caussam continuam; & quoties de nouo citatur, toties de nouo grauatur. 6

Hoc tamen non procederet, si Iudex esset interlocutus, illum fuisse iustè carceratum, aut locum esse tutum: quia tunc intra decem dies à die interlocutionis appellandum esset, & aliàs sententia transiret in rem iudicatam, nec vlteriùs appellare liceret, Gail. 1. *Obser.* 139. *n.* 14.

quia sententia contra ius partis lata, si ab ea non appelletur, transit in rem iudicatam, *l. Cum prolatis D. De iudicijs.* Et propterea hoc tempus decem dierum dicitur fatale, quia eo lapso perit facultas appellandi.

§. VIII. Qualiter sit interponenda appellatio.

1. *Appellatio præsentanda est Iudici vel causa Notario.*
2. 3 *Libellus appellatorius quid contineri debeat.*

1 IN primis ita interponenda est, vt de ea interposita appareat. Non tamen est necesse illam præsentare Iudici, sedenti pro tribunali, sed potest vbique præsentari, ad hoc, vt sententia non transeat in rem iudicatam: imò sufficit illam præsentare actorum magistro seu Notario, absque Iudice, Maranta *6. p. actu 2. n. 134.*

2 Tametsi verò plerumque in vsu sit, vt in libello appellatorio exprimatur nomen Iudicis à quo, Iudicis ad quem, & aduersarij, *l. 1. §. libelli D. h. t.* tamen non videtur omninò necessaria ista expressio, vt, si quid istorum omittatur, metuenda sit præscriptio, *l. Scio 3. in princ. D. h. t.* Quamquam commodissimũ foret, exprimi nomen Iudicis à quo, vt intelligi possit, à quo Iudice & à qua sententia appelletur, & an ordine debito.

3 Nomen verò Iudicis ad quem licet non exprimatur, tamen censetur prouocatum ad eum, ad quem de iure prouocari debet, *l. 1. §. si quis in appellatione l. Imperat. D. h. t.* Et ideo huiusmodi appellatio generalis, etiam de iure Canonico, subsistit, quia illo quoque iure gradatim appellari debet, exceptis paucis casibus specialibus: nam in dubio quis censetur velle vti iure communi, non speciali, Imola *in l. 1. n. 16. D. h. t.* Decius *in c. 2. n. 4. h. t.* & incertitudo, si quæ sit in huiusmodi appellatione, aptissimè declaratur, dum appellans suam appellationem introducit & prosequitur. Reliqua huc spectantia patebunt ex §. seq.

§. IX. De

§. IX. De differentia definitiuæ ab interlocutoria quoad interponendam appellationẽ.

1. *A definitiua statim & incontinenti appellatur viuâ voce.*
2. *Ab interlocutoria non nisi in scriptis.*
3. *Nisi vim definitiuæ habeat.*
4. *Appellatur à definitiua non expressâ caussâ.*
5. *Ab interlocutoria non nisi expresso grauamine.*
6. *Appellatio à definitiua ex nouis actis iustificari potest.*
7. *Ab interlocutoria non nisi ex antiquis actis.*
8. *Pendente appellatione ab interlocutoria, Iudex procedere potest.*
9. *Non à definitiua.*

A definitiua potest statim à latâ sententiâ appellari viuâ voce, *l. 5. § fin. D. h. t.* quod dicunt illicò appellare, *l. Litigatoribus 14 Cod. eod.* Sufficitque dicere, Appello, *l. 2. D. h. t.* & hoc scribi in actis per Notarium. Statim, inquã, à latâ sententiâ, id est Iudice adhuc sedente pro tribunali. Si verò non fuerit incontinenti viuâ voce appellatum, debet scripto interponi appellatio, *l. 3. D. eod.* Exceptis caussis breuioribus, de quibus in *Auth. Breuiores Cod. De sententijs ex breuiculo recitandis*; In quibus potest appellari viuâ voce, Maranta 6. *p. actu 2. n. 143.* Et debent in appellatione scripto interposita inseri hæc verba, *Prouoco & Appello*; aut æquipollentia, veluti *Submitto me protectioni & tuitioni talis Iudicis &c.* Maranta *d. loco n. 135.* 1

In interlocutoria verò, siue statim & incontinenti siue ex interuallo appelletur, siue Iudice adhuc pro tribunali sedente, siue non, semper in scriptis porrecto libello appellatorio, (qui contineat nomen appellantis, *l. 1. §. vlt. D. h. t.* non tamen necessariò nomen eius, contra quem, *l. 3. D. eod.*) appellandum est, *c. 1. eod. in 6. c. Vt circa c. Si postquam c. Quamuis De elect. in 6.* Exceptis aliquibus casibus, de quibus Phil. Francus *d. c. 1. &* Præpositus *in c. Vt debitus 59. h. t.* etiamsi appelletur ad alium, quàm ad Papam, Rebuff. in *l. Quod iussit D. De re iudicata versic. Nota 2. n. 134. in fine*, vbi pleniùs vide. Dixi, porrecto libello appellatorio; quia non sufficit dicere Notario, *Scribe, qualiter appello,* seu *quòd appellem.* 2

Si tamen sententia interlocutoria habeat vim definitiuæ, potest incontinẽti viuâ voce ab ea appellari, quia in ea omnes solemnitates seruari debent, quæ in appellatione à definitiua, cui æquiparatur. 3

Quòd si verò quis appellauerit viuâ voce, cum reseruatione facultatis postea appellandi in scriptis, & postmodum etiam appellet, vnde tunc incipiat currere tempus prosequendæ appellationis, an à prima an verò à secunda appellatione, vide Marantam *d. 6. p. actu 2. n. 144.*

4 Præterea in appellatione à definitiua vel definitiuæ vim habente, cùm ius ipsum permittat appellationem, nòn requiritur expressio caussæ in specie, *l. Scio 3. D. h. t.* sed sufficit, quòd appellans dicat se grauatum, & sententiam esse iniustam, Maranta *d. loco n. 152.* nisi appellans sit tertius aliquis, prætendens aliquod interesse, Felin. *& alij in c. Quod ad consultationem sup. De sent. & re iudicata*; aut appelletur in casibus, à iure vel ab homine prohibitis, *Glos. in c. Romana §. si autem in V. mandetur eod. in 6.* Nã cùm eo casu appellans habeat iuris præsumptionem contra se, non tenetur Iudex deferre eius appellationi; nisi alleget rationabilem caussam, ob quam cesset ista præsumptio, aut appelletur in materia visitationis aut correctionis, Conc. Trid. *Sess. 13. cap. 10. §. in caussis,* Nauar. *consil. 1. h. t.*

5 At verò in appellatione ab interlocutoria requiritur expressio grauaminis seu caussæ, coram eodem Iudice, *c. Cùm caussam 62. c. Vt debitus 59. h. tit. vbi* Præpositus *ponit nouem limitationes*; & quidem legitimæ ac probabilis, *d. c. Vt debitus*, atque in specie; si plures sint, omnes debent nominatim exprimi, nec sufficeret facere relationem ad acta. Quin imò caussa exprimi debet, etiam notoria: quia licet notorium releuet ab onere opponendi, Maranta *d. loco n. 154.* Idque vt debitus honor deferatur Iudici. Nam cùm fieri possit, vt à Iudice, expressâ caussâ rationabili, iustitiam consequatur appellans, non debet permitti ab eodem recedere, non expressâ caussa, *d. c. Vt debitus c. 1. eod. in 6.* Dicitur autem caussa rationabilis, quandocumque Iudex grauat contra ius scriptum, vel denegat iuris beneficium, *arg. c. De his sub finem Distinct. 28. c. penult. & vlt. inf. De secundis nuptijs*: vt si neget restitutionem spoliato, priusquam de proprietate cognoscat: vel si neget quartam productionem testium cum solemnitate legali, *c. Ex conquestione sup. De testibus*: vel non admittat recusationem, propter affinitatem, consanguinitatem, *c. Postremo 36.* & generaliter, vbi non admittuntur legitimæ exceptiones, *c. Ex parte sup. De officio iud. delegati.* Quo casu cautè faciet excipiens, si apud Iudicem instet, vt super exceptione admittenda vel non admittenda interloquatur, *secundum Glos. in Clement. vlt. h. t. in V. repulsione,* vt faciliùs coram Iudice ad quem ostendat, se ex hac caussa grauatum, quòd exceptionem suam non admiserit, *c. Dilecti c. Interposita 70. h. t.* vel eâ neglectâ vlteriùs processerit, *c. Ex parte 97. h. t.*

Rursus

Rursus appellatio à definitiua potest ex nouis actis seu caussis & 6
probationibus iustificari, *l. eos* §. 1. *Cod. eod. l. Per hanc Cod. De tempor. & reparat. appellationum*: * Appellatio verò ab interlocutoria iusti- 7
ficanda est ex antiquis actis, *Clement. appellanti eod. tit.* quia ab interlocutoria non appellatur, nisi Iudex iniuriam fecerit appellanti. Ista autem iniuria non potest detegi, nisi ex iisdem actis & caussis, coram Iudice à quo deductis, non autem de nouo deducendis: nisi aliquid de nouo veniat in notitiam appellantis, *arg. c. Insinuante sup. De officio iud. delegati*; vel nisi interlocutoria contineat grauamen irreparabile, vt si Iudex pronuntiarit aliquem torquendum; aut aliàs habeat vim definitiuæ; aut appellans obtulerit caussas grauaminis & probationis coram Iudice à quo, & non fuerit admissus; aut sententia lata sit contra contumacem: quia his casibus iustificari potest ex nouis actis, caussis & probationibus.

Denique, vt alias differentias omittam, in interlocutoria Iudex à 8
quo, nisi detulerit appellationi, aut contineat grauamen irreparabile, procedit, donec illi, parte legitime citatâ, sit inhibitum per Iudicem ad quem, *c. Non solum eod. in 6.* valetque processus, *c. fin. De dolo in 6.* etiam absque vlteriori citatione appellantis: ex quo appellando videtur se facere contumacem & declarare, quod non velit comparere, *d. c. fin.* Nec potest Iudex ad quem inhibere Iudici à quo vlteriorem progressum, priusquam constiterit legitime fuisse appellatum, *Glos. in c. Romana eod. in 6.*

At pendente appellatione à sententia definitiua nihil innouandum est, *l. Appellatione Cod. eod. d. c. Non solum eod. in 6.* quia statim 9
atque interposita est, ligat manum Iudicis à quo. Idque obtinet etiam ante interpositam appellationem intra 10. dies.

§. X. De tempore petendi Apostolos.

1.2. *Apostoli qui & vnde dicantur.*
3. *Sunt triplices, Dimissorij, Reuerentiales, Refutatorij.*
4. *Petendi & recipiendi hodie intra triginta dies.*
5. *Qui dies currunt à die scientia.*
6. *Potest tamen iudex breuiorem terminum statuere, non longiorem.*
7. *Tutius est statim à lata sententia petere apostolos.*
8. *Quæritur, an in appellatione extraiudiciali peti possint.*

APostoli (qui etiam sunt pars appellationis, vt latè Scaccia *q.12.n.* 2
24.) hoc loco dicuntur litteræ dimissoriæ, quas Iudex, à quo appellatum est, transmittit ad Iudicem, ad quem appellatum est, in testimonium & fidem appellationis interpositæ.

Dicuntur Dimissoriæ, quia per eas caussa transmittitur ad Iudicem ad quem, *l. Dimissoriæ D. De verb. signif. l. vnica D. De libellis dimiss.*

2 Dicuntur autem Apostoli id est Nuntij, à Græco ἀποστέλλω, quod est Mitto, quia mittuntur ad Iudicem ad quem, vt de caussa appellationis instrui possit.

3 Sunt autem triplices Apostoli in frequentiori vsu, nempe Dimissorij, Reuerentiales & Refutatorij. Dimissorij sunt litteræ, ad Iudicem appellatum directæ, testificantes de appellatione, coram Iudice à quo vel honestis personis interposita & admissa.

Reuerentiales sunt, quando non ob caussæ Iustitiam, sed solùm ob reuerentiam superioris, ad quem appellatur, Iudex à quo defert appellationi, *c. 1. eod. in 6. l. Eos 6. §. super his Cod. De appellat.*

Refutatorij sunt, quibus Iudex à quo significat Iudici ad quem, se non admisisse appellationem, de quibus in *l. fin. §. in refutatorijs Cod. eod. Glos. in d. c. 1. in V. exhiberi.* Quando autem Iudex appellationem reijcit, adijcere caussam debet, *d. c. 1. l. penult. D. De appellat. non recipien.* Aliàs si recuset absque caussa punitur, *l. Quoniam Iudices Cod. eod.*

4 Apostolis olim petendis & recipiendis, ac Iudici ad quem porrigendis, præscripti erant quinque dies, Paulus 5. *Sent. tit. 34. can. Ab eo 2. q. 6.* & intra hos dies de iure Canonico instanter & sępiùs, saltem vno contextu, peti debebant. At verò postea præscripti sunt triginta dies, intra quos similiter instanter & sæpiùs, saltem vno contextu, peti debent: alioquin si intra dictos xxx. dies appellans apostolos non petat, vel non recipiat, censetur appellationi renuntiasse, & efficitur appellatio deserta, *d. can. Ab eo 2. q. 6. Clement. Quamuis h. t. c. 6. eod. in 6. l. Iudicibus 24. Cod. eod. l. vnica D. De libellis dimissorijs.* Similiter efficitur deserta appellatio, si apostolos oblatos intra idem tempus recipere recuset, *d. Clement. Quamuis §. verum.* Quòd si verò per Iudicem à quo stet, quo minùs eos recipiat, debet de eo protestari, *d. Clement. Quamuis:* & si absque caussa intra eos dies dederit, puniendus est, *d. l. Iudicibus.* Quinimò post elapsum tempus potest appellans Iudicem à quo coram Iudice, ad quem prouocauit, conuenire, *l. Si appellationem 31. Cod. eod.*

5 Verius autem est, dies hos currere à die scientiæ, quo quis sententiam latam esse intellexerit, & à quo habuit facultatem appellandi, ne aliàs hoc inconueniens eueniat, quòd ignoranti præclusum sit tempus petendi apostolos, cui nondum præclusum est tempus appellandi, Miranta 6. *p. artic. 2. n. 130.* Et ideo *d. l. Iudicibus,* definiens, currere tempus à die latæ sententiæ, intelligi potest, quando appellans habuit notitiam sententiæ latæ vel incontinenti à sententia lata viuâ voce appellauit

pellauit

pellauit: vt sic concordet cum *c. Ab eo eod. in 6. & Clement. Quamuis*, quæ volunt currere à die appellationis interiectæ.

Atque hæc ita intelligenda sunt, nisi Iudex à quo breuiorem terminum petendi apostolos statuerit appellanti. Nam licet verius sit, non posse longiorem præscribere, Capel. Tholos. *decis.* 44. tamen breuiorem præscribere potest: quo elapso, si non fuerint petiti, non minùs efficitur appellatio deserta, quã lapsis triginta diebus; quia eiusmodi terminus breuior, à Iudice præscriptus, succedit in vicem termini iuris, & eundem parit effectum, *c. Ex insinuatione* 50. *h.t.* 6

Tametsi autẽ sufficiat intra terminum, siue Iuris siue hominis, petere apostolos, etiam vltimâ die: nihilominus tutius est, eos incontinenti & simul cũ appellatione petere: quia si appellatum sit à definitiua, Iudex à quo post petitos apostolos nequit vlterius procedere, nisi priùs dederit refutatorios, quamuis appellatio esset merè friuola. At verò non petitis apostolis potest vlterius procedere, quãdo appellatio est friuola.

An verò etiã in appellatione extraiudiciali peti Apostoli debeant, quæritur. Et distinguendum est: vel enim appellatur à Iudice, extraiudicialiter procedente; & tunc peti debent, quia est, qui eos dare potest, nempe Iudex à quo: vel appellatur à parte; & tum non est necesse eos petere, quia non est, qui eos det. Quamuis tutius sit etiam tum petere, sub hac conditione, si sit, qui dare possit. Scaccia *De appellat. q.* 13. *art.* 2. *n.* 32.

Denique si quæratur, cuius expensis dandi sint apostoli, communis responsio est, quòd expensis appellantis, Maranta *d. loco n.* 224. Scaccia *q.* 14. *n.* 114.

§. XI. Quibus appellationibus sit deferendum.

1. 2. 3. *Quatenus iudex puniendus, non deferens appellationi.*
4. *Deferre tenetur etiam appellationi ab interlocutoria sententia.*
5. *Quod tamen fallit iure Canonico.*
6. *Nisi ex iusta caussa appelletur.*
7. *Vt & in dubio deferri satius est.*
8. *Concil. Trid. hac de re sanctio.*
9. *Stylus Curiæ Romanæ.*
10. *De appellationibus ad futurum Concilium, ad tribunal Dei.*

Regulariter Iudex à quo tenetur cuilibet appellationi deferre adeò vt, si non deferat, quando est interposita ex iusta caussa, puniatur de iure ciuili pœnâ 30. librarũ auri, si caussa sit ciuilis; sin criminalis, arbitrariâ, *l. Quoniam Iudices* 21. *C.h.t.* Maranta 6. *p. actu* 2. *n.* 210. Iure verò Canonico, si Iudex non deferat appellationi ad summum Pontificem interpositæ, ad ipsum Pontificem puniendus

niendus mitti debeat, *c. De priore 31. h. t.* sicut ad Imperatorem pro merito puniendus mittitur, qui appellationem ad eum interpositam in caussa cùm ciuili tum criminali non receperit, *l. A Proconsulibus 6. in fine Cod. h. t.*

2 Quòd si appellatum fuerit ad inferiorem Papâ, plerique existimant pœnam non deferentis appellationi in caussa ciuili esse arbitrariam, & sic in vsu magis pecuniariam, Franc. *in d. c. De priore*; in criminali verò caussa pœnam depositionis, *can. Decreto 2. q. 6.*

3 Exspectandus tamen hac in re est finis appellationis, vt non puniatur Iudex, qui reiecit appellationem, si iudicatum fuerit malè appellatum fuisse, vt qui in exitu deprehendatur iustè non detulisse.

4 Sed an Iudex à quo perinde debeat deferre appellationi ab interlocutoria, atque à definitiua, quæritur: nam Impp. *in d. l. Quoniam Iudices*, agere de sententia definitiua, manifestè patet ex eo, quòd loquantur de sententia terminante intentionem iurgantium, quod præstat sola definitiua, *l. Præses Cod. De sent. & interlocut. om. Iud.* Sed dicendum id, quod hac in re statuit lex ciuilis de definitiua, producendum esse ad interlocutoriam, vim definitiuæ habentem, à qua perinde atque à definitiua permittitur iure ciuili appellatio.

5 At verò iure Canonico licet permittatur appellatio ab omni interlocutoria, grauamen aliquod inferente, *c. Super eo 12. h. t.* tamen Iudex à quo non tenetur ei semper deferre, verum potest, non obstante appellatione ab interlocutoria, in caussa progredi, quamdiu per Iudicem prouocatum ei non fuerit legitimè facta inhibitio, id est cum caussæ cognitione, vt sciatur, an iustè appellatum sit, *c. Cùm appellationibus c. Non solum eod. in 6.* Maranta *d. l. n. 207.* potestque de apostolis refutatorijs respondere, si hoc ei æquum visum fuerit. * Si tamen ap-

6 pelletur ab interlocutoria ex iusta caussa, tenetur deferre appellationi; &, si non detulerit, perinde poterit puniri, ac si appellationi à definitiua non detulisset, Maranta *d. loco:* ideoque iura volunt exprimi caussam grauaminis in appellatione ab interlocutoria, vt si ea iusta sit, appellationi deferatur.

7 In dubio quoque satius est, vt ei deferat Iudex, quia licet sententia, quæ transiuit in rem iudicatam, habeat præsumptionem iustitiæ, *c. Bona 23. §. porro sup. De elect.* imò pro veritate habeatur, *l. Res iudicata D. De reg. Iuris:* tamen ea, quæ nondum transiuit in rem iudicatam, non magis iustitiæ quàm iniustitiæ præsumptionem habet, sed ad vtramque partem ita se habet, vt vel iusta vel iniusta pronuntietur, *l. Chirographis 57. §. vlt. D. De administrat. tutorum*, *l. Herennius 63. §. 1. D. De euictionibus.*

Dixi antè, regulariter omni appellationi esse deferendum; quia Iudex

Iudex ei deferre non tenetur ijs casibus, quibus de iure prohibita est appellatio, de quibus antea egimus.

Cæterùm Conc. Trid. *Seß.* 22. *cap.* 7. *De reformat.* ordinauit, vt ab omnibus Legatis, Nuntijs Apostolicis, Metropolitanis, alijsque superioribus Iudicibus, in admittendis appellationibus & concedendis inhibitionibus seruetur Constitutio Innocentij IV. relata in *c. Romana eod. in 6.* & eleganti analysi enucleata à Cl. V. Stephano Weymsio, Antecessore & Collega nostro. 8

Seruat quoque stylus Curiæ Romanæ vsitatus, vt non deferatur appellationibus in rebus parui momenti, v. g. in summa non excedente decem ducatos, vti ex Vestrio testatur Piasec. *in Praxi Episc. p. 2. cap. 4. art. 15. n.* 8. quod & statuta curiæ Metropolitanæ Mechliniensis habent, ad taxam scilicet quinquaginta florenorum, teste Zypæo *h. t. n.* 8.

Deniq; prouocationes à summo Pontifice ad futurum Concilium, tanquam erroneæ & schismaticæ, damnatæ sunt à Pio II. & Iulio II. eodem Zypæo teste, *d. loco n.* 16. vbi etiam tradit Reges reum læsæ Maiestatis habere eum, qui ab eorum sententijs ad Papam appellat; profert exempla illorum, qui ad tribunal Dei prouocarunt.

§. XII. De tempore introducendæ & prosequendæ appellationis.

1. *Tempus est vel annus vel biennium.*
2. *Quod currit de momento ad momentum.*
3. *Licet iudici breuius tempus præscribere.*
4. *Atque etiam ipsi appellanti, non appellato.*
5. *Ad finiendam appellationem iudex à quo terminũ præscribere nequit.*
6. *Terminus breuior quo tempore præscribi poßit.*
7. *Iudex ad quem appellanti præscribere terminum non potest.*
8. *Fit deserta appellatio per lapsum terminum.*

HOc tempus hodie de iure communi vel annus est, vel ex caussa biennium, à die interpositæ appellationis, quando in iudicio appellatur, *c. Cum sit Romana* 5. *c. Ex ratione* 8. *h. t. Clement. Sicut & ibi Glos. eod. Auth. Ei qui appellat. Cod. De temporib. appellat.* aut vbi extraiudicialiter appellatur, vel vbi sententia nulla est lata, à die illati grauaminis: quandoquidem talis appellatio sit veluti conditionalis, si grauamen inferatur. 1

Cęterùm hoc tempus non currit de momento ad momentum, sicut currit decendium ad appellandum, quia dies appellationis non consideratur, *Glos. in Clement. Sicut h. t.* nec durante compromisso cursum habet, *Clement. Quamdiu eod. t. Auth. Si tamen Cod. De temporib. appellat.* 2

3 Permittitur autem iudici, vt breuius tempus ad introducendam & prosequendam appellationem præscribat, si velit, *d. c. Cum sit Romana:* ita vt appellatio, si appellans intra tempus illud non introduxerit & prosecutus fuerit eandem aliquo & qualicumque modo, efficiatur deserta, & sententiæ ac Iudicio Iudicis à quo stare compellatur, *c. Personas 4. h. t.* perinde atque per lapsum termini iure definiti, in cuius locum succedit terminus à Iudice præscriptus, *Glos. in d. Clement. Sicut,* Innoc. *in c. Ex ratione 8. & in d. c. Personas n. 3. & 4.* Panormit. *in d. c. Cum sit Romana n. 4.* Gail. 1. *Obser. 104. n. 2.* Potestque Iudex, lapso termino à se præscripto, sententiam suam mandare executioni, etiam non exspectato lapsu termini iuris, *d. c. Personas,* ibi, *ex tunc iudicio tuo stare compellas;* item, *ex tunc sententia tua parere constringas:* nam dictio *ex tunc* extraneum temporis momentum significat, *l. 4. §. vlt. D. De condit. & demonstrat. l. In substitutione D. De vulgari & pupil. subst.*

4 Idem obtinet, si ipsemet appellans sibi breuiorem terminum præscripserit, prout præscribere potest, *c. Sæpè 44. c. Oblata 57. c. Nicolao 64. h. t.* modò tamen is sit congruus & conueniens, *c. Consueuit 14. h. t.* Vt verò appellatus appellanti talem terminum præfigat, non permittitur, ne in illius sit potestate, appellantem nimium coarctare, & aduersario suo legem ponere, Ioan. Andr. & Panormit, *in d. c. Personas:* sicut nec nimis accelerando permittitur terminum aut appellantem præuenire, *c. Sæpè 44. in fine h. t.*

5 Ad finiendam tamen appellationem Iudex à quo terminum breuiorem præscribere non potest, sed tantùm ad introducendam & prosequendam: quia Iudici ad quem nequit præscribere legem, vt scilicet intra hunc vel illum terminum caussam appellationis expediat, *c. Ex insinuatione 50. h. t.* Et in hoc differt terminus ab homine seu Iudice præscriptus à termino Iuris, quòd terminus Iuris sit etiam ad definiendam appellationem, terminus autem hominis ad inchoandam prosecutionem, Wames. *in d. c. Personas n. 5.*

6 Verius autem est Iudicem à quo posse hunc terminum breuiorem præscribere, non solùm, quando admisit appellationem, verùm etiam quando eandem reiecit: quia id facit ad celeriorem caussæ expeditionem, ne sententia à se lata maneat diutiùs in suspenso, & vt occuratur malitiæ appellantium, ad executionem sententiæ differendam, ac tantò citiùs per superiorem cognoscatur, rectène appellationem admiserit vel reiecerit. Quin etiam verius est, Iudicem à quo, postquam detulit appellationi, posse huiusmodi terminum præscribere ex interuallo, *c. 1. versic. post hoc eod. in 6.*

Faciliùs verò eidem permittitur, postquam talem breuiorem terminum præscripsit, eundem, priusquam lapsus sit, prorogare, *l. Sed*

si 5. D.

§ 5. D. *De precario*, quasi quamdiu decurrit, is in eius sit potestate, & ad illum perduret iurisdictio, Rota *Decis.* 35. *aliàs* 384. *in antiquis*, Decius *in d. c. Personas.* Dixi, prinsquam lapsus sit; quia cùm sit peremptorius. *d. c. Sapè* 44. *h. t.* lapsus eius facit, vt sententia immutabiliter transeat in rem iudicatam, *d. c. Personas h. t. l. vlt.* §. *illud Cod. De temporib. appellat.* nullaque admittatur moræ purgatio, quia morâ contractâ statim subintrat legis dispositio, hoc est desertæ appellationis effectus.

At verò Iudex ad quem præfigere appellanti terminum huiusmodi ad prosequendam appellationem nequit, quia habet terminum à iure statutum: nisi vbi periculum ex nimia dilatione immineret, vti in caussis spiritualibus, electionum, postulationum, & alijs beneficialibus; quæ cùm caussam aliquo modo publicam contineant, accelerari debent: sicut & caussa matrimonialis, ob periculum incoestus vel adulterij, *c. Quoniam frequenter* §. 1. *sup. Vt lite non contestata*: item caussa alimentorum, ob periculum vitæ, *l. Necare D. De agnoscendis liberis.* 7

Cæterùm vt per lapsum termini tam à iure quam ab homine definiti deserta fiat appellatio, consummatum tempus vtriusque termini, seu vltimus dies eiusque lapsus exspectandus est, quamuis iam antè constet appellationis prosecutionem fieri non posse, Wames. *in d. c. Personas h. t.* Et si Iudex à quo simpliciter, prout fieri sæpè solet, præscripserit terminum ad appellationem prosequendam, sufficit qualitercumque prosequi, etiam per solam itineris arreptionem, vel per solum impetrationis rescripti actum, vt in *c. Ex parte h. t. c. Dilectus sup. De rescriptis.* licet non doceatur de litteris impetratis; nisi consuetudine vel statuto aliud obtineat. 8

§. XIV. De caussis biennij ad introducendam prosequendam & finiendam appellationem.

1. *Caussa concedendi biennij ad introducendã &c. appellationem varia.*
2. *Ex parte appellantis infirmitas & paupertas.*
3. *Quæ etiam excusat à cursu fatalium.*
4. *Ex parte appellati, si is prosecutionem impediat.*
5. *Ex parte vtriusque, si partes suspendant aut prorogent tempus.*
6.7.8. *Remouentur obiectiones.*
9. *Ex parte Iudicis, si per eum fiet, quo minùs appellatio finiatur.*
10. *Ex parte tertij impedientis, vel ex negligentia procuratoris.*

11. *Ex casu & fortuna.*

12. *Solet quandoque ex caussa etiam tertius annus indulgeri.*

1 AD introducendam, prosequendam, & finiendã appellationem diximus dari de iure tam ciuili quàm Canonico annũ, & ex caussa biennium, ita tamen, vt Iudex à quo breuius tempus præscribere queat. Dispiciendum nunc est de temporis huiusmodi caussis. Eæ variæ esse & concurrere possunt, vel ex parte appellantis, vel ex parte appellati, vel vtriusque, vel Iudicis, vel alicuius tertij, vel denique ex casu & fortunæ.

2 Ex parte appellantis: vt si infirmitate ita detentus fuerit, vel paupertate aut inopiâ ita laborauerit, quòd appellationem interpositam prosequi & finire non potuerit, *c. Ex ratione* 8. ibi, *per impotentiam h. t. c. penult. inf. De solutionib.* Scaccia. *q.* 15. *art.* 3. Nam si difficultas excuset à mora, *Glos. in l. Quod D. Si certum petatur*, Iason *ibid. & communiter* DD. multò magis paupertas & inopia à desertione appellationis, cùm impossibilium nulla sit obligatio, *l. Impossibilium D. De reg. iuris*, & est communis, teste Gail. *Obser.* 142.

3 Sed dubitatur, an etiam paupertas & inopia excuset à cursu fatalium interponendæ appellationis? Et verius est, excusare, quando ad appellandum opus est sumptu aliquo, vti quando ex interuallo in scriptis appellandum est. Secus, quando nullo sumptu est opus, vt quando incontinenti viuâ voce appellari potest. Nec videtur opus protestatione pauperis, vt tenet Bald. in *c.* 3. *n.* 2. *sup. De rescriptis*; maximè si sit nota Iudici: alioqui si ignota sit, cùm in facto cõsistat, allegari & probari debet, *per l. In bello §. facta D. De captiuis & postlim. reuers.* tanquam fundamentum intentionis pauperis, si vtique miserabili priuilegio paupertatis vti velit, Gail. *d. Obser.* 142. *n.* 3. *vbi pleniùs vide.*

4 Ex parte appellati: vt si is de facto, vel per se vel per alium, extra iudicium appellantem impediat, quò minùs appellationem prosequi possit; vel in iudicio frustratorijs dilationibus efficiat, ne appellatio debito tempore finiatur: nam & hoc casu appellanti conceditur ipso iure secundus annus vel saltem seruatur appellans illæsus, vt tempora prosequendi appellationem ei non currant, Rota *Decis.* 102. *incip. fatalia, in nouis*, Scaccia *d. loco n.* 61. quia tempus fatalium hoc casu labitur culpâ & facto aduersarij, & desertio fieri debet contra culpabilem & negligentem, non contra impeditum, Scaccia *d. loco.*

5 Ex parte vtriusque: vt si partes, durante appellatione, mutuo consensu peregrinationem aliquam suscipiant, vel compromittant in arbitros: nam, durante eiusmodi peregrinatione vel compromisso, temporis cursus suspenditur ipso iure, nec proinde opus est secundo anno, *Clement.*

Clement. Quamdiu h. t. Auth. Si tamen Cod. De temporib. appellat. Scaccia *d. loco, n.* 165. *& seq.* Ratio est, quia cùm tempus prosequendæ appellationis detur vtrique parti, potest pacto & mutuo consensu partium suspendi. Quin & hoc iure nostro permittitur litigantibus, non tantùm suspendere fatalia, *d. Clement. Quamdiu*: sed etiam prorogare, *l. fin. §. fin. Cod. De temporib. appellat. l. Quod si nolis §. si quid ita D. De Ædilitio edicto c. De caussis 4. sup. De officio iud. delegati.*

Nec obstat, quòd tempus primæ instantiæ, puta triennium, consensu partium prorogari nequeat, ne quidem mediante iuramento, vel per compromissum, aut adiectionem pœnæ, licet abbreuiari possit fauore boni publici, vt lites citiùs finiantur, *Glos. in l. Properandum V. triennium Cod. De iudicijs,* Gail. 1. *Obser.* 141. *n.* 5. quia non est simile. Ratio differentiæ est, quòd, finitâ primâ instantia per cursum triennij, saluum adhuc maneat ius agendi de integro, solumque acta pereant, saluo iure partis: at verò, finitâ caussâ appellationis, totum ius appellantis corruit & intercidit, totaque caussa perimitur, & sententia à qua in rem transit iudicatam, *Clement. Sicut h. t.* eique stare cogitur appellans, licet iniqua sit, *c. Personas 4. h. t.* & appellationi renuntiare intelligitur, *c. Directa 39. h. t.* Ideoque meritò tempus prosequendæ appellationis prorogari potest de consensu partium, propter præiudiciū aliàs irrecuparabile. Vide latè Maran. 5. *p. n.* 23. Gail. 1 *Obser.* 141. 6

Non obstat *c. Oblata 57. h. t.* quia loquitur de Iudice, cui licet permittatur abbreuiare hoc tempus, non tamen prorogare: at verò partes litigantes & abbreuiare & prorogare possunt. 7

Non obstat etiam *l. Nemo Cod. De temporib appellat.* quia loquitur de reparatione, quæ fit finito tempore, vt colligitur ex eadem lege, faciente mentionem reparationis: hic autem loquimur de prorogatione, quæ fit durante tempore, *l. Sed si manente 5. D. De precario.* 8

Ex parte Iudicis potest interuenire impedimentum, si vel ob infirmitatem vel ob aliam caussam pro tribunali non sedeat, vel aliàs per eum stet, quò minùs caussa appellationis ad finem intra debitum tempus perducatur. Et hoc casu, si iudex ille sit Princeps, non recognoscens superiorem, ipso iure appellans seruatur indemnis, ita vt ei tempora appellationis non currant, *Auth. Sed & lis cum seq Cod. De temporib. appellat. can. Anteriorum §. ad hæc sancimus 2. q. 6.* Gail. 1. *Obser.* 141. *n.* 7 Idque propter multitudines curarum & negotiorum, ob quam non decet Principem temporum angustijs concludi, *l. Præcipimus Cod. De appellat.* Quam rationem Pontifex transfert quoque ad appellationes, quæ ad auditorium Papæ deferuntur, *c. Ex insinuatione 50. ibi, lis integra permaneat hoc tit.* Si verò sit Iudex inferior Principe, tunc ipso iure per iudicem indulgetur impedito secundus annus, 9

 l. vlt. §.

l. vlt. §. vlt. Cod. De temporib. appellat. Sed hoc casu debet appellans, seu eius procurator, prout praxis obseruat, protestari, & quidem sæpiùs, quòd per se partemque suam non stet, quò minùs in caussa celeriùs procedatur, quodque proinde fatalia sibi partique suæ currere non debeant, *Glos. in c. Cupientes §. quod si per viginti De elect. in 6.* Maranta 6. *p. actu* 2. *n.* 230. Gail. *d. loco n.* 9. At verò quando impedimentum aliunde prouenit, quàm ex parte Iudicis, non est necessaria huiusmodi protestatio, sed sufficit, quòd impedimentum probetur: tutius tamen est, vt omni casu interponatur.

10 Ex parte alicuius tertij vel etiam ex negligentia procuratoris potest euenire impedimentum, ne intra debitum tempus seu annum appellatio finiatur; & tunc rata manet: ab eaque nec datur appellanti secundus annus, sed datur contra tertium impedientem, si soluendo sit, actio ad interesse, *l. Arbitrio* 18 *§. dolo D. De dolo malo.* Exemplo debitoris, qui dolo malo facit, vt legitimis temporibus transactis dies actionis pereat in temporalibus actionibus, *d. §. dolo &c.* vel instantia biennij in criminali, *l.* 1. *&* 2. *Cod. Vt intra certum tempus*; & in ciuili triennalis, *l. Properandum Cod. De iudicijs.* Contra procuratorem verò, si soluendo sit, datur actio mandati ad damna & interesse, *l. Si remunerandi §.* 1. *l. Si procuratorem & l. A procuratore D. Mandati, l. Si procurator Cod. De procuratorib.* Nam sibi imputet necesse est, quòd negligentem procuratorem elegerit, *c. Sæpe* 44. *h. t. l. Sed etsi §. fin. D. De instit. actione l. Cum mandato in fin. D. De minoribus, Glos. in c.* 1. *&* 2 *in V. restituimus De in integrum restitut.* Si verò tertius vel procurator soluendo non sit, succurretur ei per restitutionem in integrum, *Glos. in c. Ex ratione* 8. *h. t. d. l. Properandum §. vlt. Cod. De iudicijs.*

11 Denique prouenire impedimentum potest ex casu & fortuna.

12 Quòd si verò & in toto secundo anno appellans fuerit impeditus, solet ei dari ex iustissima caussa etiam tertius annus, *d. c. Ex ratione:* non tamen ipso iure, vti datur secundus, sed à Iudice per viam restitutionis in integrum. Et quidem integer annus, si toto secundo anno fuerit impeditus: alioquin annus non integer sed solùm tantum temporis ei restituitur, quantum abstulerit impedimentum, Abbas *in d. c. Ex ratione*; iuxta naturam scilicet restitutionis in integrum, quæ est, vt tantum restituatur, quantum abstulerit læsio, *Clement vnica & ibi notata de restitut. in integrum.* Quia vero ista restitutio incidenter petitur, ideo datur præuiâ summaria cognitione, sine libello aut litis contestatione, vel alia speciali caussæ cognitione, præuiâ tamen citatione partis ad videndum restitutionem fieri, Gail. 1. *Obser.* 143. *in fine.* Aliàs, vbi restitutio in integrum principaliter deducitur, ordo Iuris est necessarius, Gail. *ibid.*

§. XV. Quale

§. XV. Quale debeat esse impedimentum primi anni seu primi fatalis, vt præbeat caussam dandi secundum annum seu secundum fatale.

1. *Debet iustum esse impedimentum.*
2. *Deq; eo constare euidentissimè.*
3. *Nec sufficit iuramentum appellantis.*
4. *Neque credendum iudici, asserenti tale impedimentum.*
5. *Si de eo non constiterit, iudex post lapsum anni poterit sententiam exequi.*
9. *Dummodò appellans etiam de diligentia sua doceat.*
7.8. *Iustè impedito primo anno dari semper secundum integrum.*
9. *Discrimen inter primum & secundum annum.*
10. *Cur legitimè impedito in secundo anno non detur tertius.*

DEbet esse iustum & ineuitabile seu inexorabile impedimentũ, & non affectatum: nam si appellans illud affectarit, vel suâ culpâ illi caussam præbuerit, æquum non est ei hac in parte subueniri, *l. 2. §. si quis tamen D. Si quis cautionibus &c.* * Cùm autem in facto consistat, & ex veritate facti dependeat, non debet præsumi, *c. 1. De constitut. in 6. c. Cum in iure sup. De officio iud. delegati,* sed omninò & plenè atque euidentissimè probari, *l. vlt. §. illud Cod. De temporib. appellat c. Ex ratione 8. h. t.* 1 2

Et ideo non sufficit iuramentum appellantis, nisi fortè in caussis modici præiudicij: nam iuramentum, præsertim vltroneum, nec à Iudice nec ab aduersario delatum, non potest seruire pro vllo genere probationis; & quando eius vsus permittitur, est potiùs exoneratio quàm species probationis. Imò cùm Iustinianus *in d. §. illud* requirat euidentissimam probationem, non sufficit iuramentum appellantis cum vnius testis testimonio: quia quando à Iure vel Canone, liquida seu euidens (à fortiori quando euidentissima) probatio requiritur, ea non potest confici ex coniunctione duarum imperfectarum; & proinde in proposito impedimentum huiusmodi probari debet, vel per duos testes idoneos, vel per partis aduersæ confessionem, vel per instrumentum; nisi aliàs sit notorium euidentiâ facti. 3

Et ne Iudici quidem credi debet, asserenti tale impedimentum, etiam ex propria persona (vt si fateatur, se ob valetudinem non potuisse 4
vacare

vacare caussæ cognitioni, aut pro tribunali sedere:) ne facilè fraus fiat, *l. Si forte D. De castrensi peculio*; neue in iudicio tam iudicantis quàm testificantis personâ fungatur, *c. Ex litteris sup. De probat. l. Fama D. De verb. signif.* Adeò vt, licet in iudicio testis vnus probet semiplenè, tamen Iudici in iudicio non aliter credatur, quàm per acta iudicialia, vel aliàs per legitima constet documenta, *c. Quoniam contra 11. sup. De probat.* Et hinc licet facilis sit præsumptio iuris pro iustitia sententiæ, latæ à Iudice, *c. Bonæ 23. sup. De elect.* non tamen pro iudicis facto.

5 Quòd si igitur de impedimento non constiterit euidenter, nec appareat de protestatione de non lapsu fatalium, poterit Iudex à quo, lapso termino seu anno, sententiam suam, velut desertâ appellatione, mandare executioni (parte tamen citatâ, vt tenet Bald. *in l. Si contra 8. Cod. De appellat. & in l. 2. in fine Cod. De temporib. appellat.* & Franc. *in d. c. Ex ratione h. t.*) non exspectato lapsu biennij, secundum Marantam, *p. 6. actu 2. n. 23.* tum quia lex non dat biennium, nisi iustâ subsistente causâ, & quidem euidenter probatâ: tum quia primum annum lex appellat primum fatale, & secundum annum vocat secundum fatale, *l. 2. in princ. & ibi Glos. Cod. De temporib. appellat.* quod non rectè diceretur, nisi primi anni lapsus perinde atque lapsus secundi anni perimeret appellationem, non dato & probato impedimento, *Clement. Sicut h. t. l. fin. Cod. d. tit.*

6 Non tamen sufficit sola impedimenti probatio, nisi vltrà appellans de diligentia sua doceat, etiam ad impedimentum amouendum: quia tunc demùm dicitur ex iusta & necessaria caussa impeditus, quando factâ diligentiâ remanet impedimentum; & qui potest facere, vt possit, iam dicitur posse, *l. 135. D. De reg. Iuris.* Nec dicitur impeditus, qui facilè potest impedimentum amouere, imò dicitur illud volens pati, latè Scaccia *q. 15. art. 16.*

7 Cæterùm hîc quæritur, an iustè impedito in primo anno semper detur integer secundus annus? Et quidem non est dubium, dari integrum, quando toto primo anno fuit impeditus, vel diligentiam debitam adhibuit, licet impedimentum parum durauerit, Scaccia *d. loco artic. 5. versic. Primus casus est, cum seq.* At verò quando non fuit toto primo anno impeditus, sed aliquo tempore tantùm, an ei tunc detur secundus annus integer, non satis conuenit.

8 Omissis aliorum varijs distinctionibus, tametsi ea sententia de rigore iuris verior videatur, quæ subsistente in aliqua parte primi anni impedimento, existimat, dandum esse secundum annum; non vt indistinctè eo toto appellans vti possit, sed vt inde tantum desumat, quantum in priori anno per quodcumque iustum impedimentum ei fuit ademptum, *arg. l. Ab hostibus §. sed quod simpliciter D. Ex quibus caussis*

caussis maioris &c. tamen vsu fori, præsertim Ecclesiastici, magis obtinuit, vt propter quodcumque impedimentum primi anni detur secundus integer; modò extet aliqua diligẽtia appellantis, & totus primus annus non fuerit negligentiâ lapsus, siue potuerit, siue non potuerit appellans, deducto impedimenti tempore, in reliquo caussam appellationis peragere: quia tale impedimentum non debet appellanti ad damnum referri, sed appellato ad pœnam, *c. Significante* 69. *h. t.* Capella Tholos. 9. *Decis.* 331. Probatur ex *Auth. Si appellat. Cod. d. tit.* vbi dicitur, quòd ad obtinendum hunc secundum annum sufficiat, si vel nouissimâ iuduciarum die appellans ad agendam caussam coram Iudice compareat. Confirmatur ex eo, quòd totus primus annus sit in arbitrio appellantis, quando velit incipere & prosequi appellationem, modò supersit sibi tempus sufficiens ad eam finiendam, arbitrio Iudicis determinandum, iuxta Oldrad. *Cons.* 60. *n.* 3. *vers. quod si impeditus.* Videatur de his Scaccia *quæst.* 15. *art.* 5.

Illud autem discriminis est inter primum & secundum annum, quòd 9 primus simpliciter & ipso iure detur; secundus autem etiam ipso iure detur, sed non nisi ex iusta & necessaria caussâ. Insuper quòd primus annus non sit præcisè fatalis, sed solùm sub conditione, si nulla iusta interuenerit caussa, quæ appellantem impediuerit, quia ex tali caussa datur secundus annus. At verò secundus est præcisè fatalis.

Cur autem in secundo anno legitimè impedito non tam detur ter- 10 tius annus ipso iure, quàm impedito in primo anno datur secundus, ratio est, quia ius præsumit quemlibet appellantem posse quamlibet caussam appellationis quãtumuis arduam intra bienniũ peragere, modò summâ ope summoque opere, prout lex requirit ad hoc nitatur, eo quòd in vsu id sit frequentius aut fieri possit, *arg. l. Ex his cum l. seq. D. De legibus.* Et ideo hoc præcisè tempus prosequendæ appellationis pręscribit, vt tanto certior celeriorque sit litium finis.

§. XV. De effectu appellationis.

1. *Regulariter appellatione pendente nihil innouandum.*
2. *Attentata post appellationem à definitiua statim reuocanda.*
3. *Ab interlocutoria non aliàs, quàm vbi constiterit de caussa.*
4. *Idque in appellatione cùm iudiciali tum extra iudiciali.*
5. *Non indistinctè tamen; & ratio differentiæ.*
6. *Præterea appellationem oportet esse intimatam iudici & parti.*
7. *In quacumque parte iudicij reuocatio fieri potest.*
8. *Forma petendi reuocari attentata duplex.*
9. *Vbi interest, vtrùm pars appellans, an verò appellata attentauerit.*

1 Regula Iuris est, quòd pendente decendio ad appellandum, aut etiam pendente appellatione, siue recepta sit, siue non, nihil possit innouari seu attentari in caussa, sed omnia in eodem statu, in quo erant tempore introducendæ vel introductæ appellationis, quamdiu de ea cognoscitur, manere debeant, *l. vnica D. Nihil innouari appellat. interpos.* Et quidem si recepta sit, quia recepta est; si verò non sit recepta, ne ei præiudicium fiat, priusquam deliberatum fuerit, an recipienda sit, vel non. *d. l. vnica, c. Non solùm h. t. in 6.* Deinde quia appellatio iurisdictionem Iudicis à quo suspendit, *c. Si à Iudice h. t. in 6. l. vlt. §. sin autem Cod. de temporib. appellat. c. Cum inter sup. De sent. & re iudicata*, & quasi dormire facit, *c. Pastoralis §. 1. h. t.*

2 Ideoque si post appellationem à definitiua aliquid innouauerit seu attentarit Iudex à quo, illud in primis statim & ante omnia per Iudicem appellationis remedio attentatorum reuocari, irritari seu cassari debet, Philip. Franc. *in c. Consulit & c. Bona 51. h. t.* nisi fortè caussa attentatorum altiorem requirat indaginem, nec probari incontinenti possit: nam tunc principalem caussam non suspendit nec impedit; sed vtramque simul prosequi oportet, *l. Si constiterit Cod. Finium regund.* Gail. 1. *Obser.* 146.

3 Si verò post appellationem ab interlocutoriâ quid innouauerit, id reuocari & cassari debet, vbi appellationis caussam veram esse constiterit, *d. c. Non solùm:* nisi Iudex appellationis, deuoluto ad se negotio, Iudici à quo inhibuerit, ne procedat vlteriùs, *d. c. Non solùm.*

4 Habet autem hoc remedium attentatorum locum, non tantùm in appellatione iudiciali, sed & extraiudiciali, quia non solùm prohibet lex aliquid innouari, pendente appellatione, sed generaliter lite pendente, *c. 1. & 2. sup. Vt lite pend. nihil innouetur.* Et ideo, cùm appellatio extraiudicialis vt minimùm sit prouocatio ad caussam, *c. Cùm sit Romana 5. vers. si verò h. t.* etiam litis constituit pendentiam; ac proinde quod post eam innouatur, rectè pendente lite innouari dicitur, & per consequens etiam ante omnia reuocari oportet.

5 Hoc tamen est discrimen inter appellationem iudicialem & extraiudicialem, quòd in iudiciali reuocentur omnia, licet non sint directè contra appellationem; in extraiudiciali verò ea dumtaxat, quæ sunt directè contra appellationem, & non alia, vt tradit Maranta *6. p. actu 2. n. 4.* Ratio differentiæ est, quòd appellatio iudicialis etiam in vno articulo, siue habeat connexitatem cum tota caussa, siue non, in totum & quoad totam caussam suspendeat iurisdictionem Iudicis; ideoque omnia reuocantur. At verò appellatio extraiudicialis non suspendit iurisdictionem, ex quo extraiudicialiter proceditur; ideoque reuocatur

catur

batur dumtaxat, quod est in grauamen appellationis, seu contra appellationem.

Dixi, siue habeat connexitatem cum caussa principali, siue non; quia licet iuxta aliquos & quidem in puncto iuris appellatio ab vno articulo, qui separatus sit à caussa principali, non suspendat iurisdictionem, nisi respectu illius articuli; tamen secundum Glossam & Abbatem *in c. Super eo* 10. *h. t.* cui conformis est praxis, suspendit, siue sit connexus, siue non, ne, cùm arbitrio Iudicis relinquatur, quæ sint connexa, quæ non, facilè inclinetur ad iudicandum pro connexitate, vt sic totam caussam ad se trahat. Videatur Scaccia *q.* 17. *limit.* 47. *memb.* 2. *n.* 12.

Insuper vt attentata in iudiciali appellatione reuocétur, necesse est, quòd appellatio fuerit intimata Iudici & parti: nam aliàs Iudex & pars, ignorantes appellationem, possunt de iure procedere in caussa, nec reuocantur tunc per eos attentata, Maranta *d. loco.* Secus in extraiudiciali, in qua reuocantur, licet non fuerit intimata appellatio, *vt ibid. tradit n.* 403. 6

Potest autem peti reuocatio attentatorum in quacumque parte iudicij, vsque ad conclusionem in caussâ, non vltrà, Maranta *d. loco*, Gail. 1. *Obser.* 146. *n.* 10. Rota 27. *Decis. Licet pars, in nouis h. t.* Quod intellige quoad attentata ante conclusionem: nam secùs obtinet in commissis post conclusionem. 7

Petuntur reuocari dupliciter: aut implorato principaliter officio Iudicis, pro ipsorum reuocatione; aut accessoriè, prosequendo appellationem. Et hoc casu, quamuis super libello attentatorum contestata lis fuerit, si à causâ principali separari queãt, reuocari ante sententiam definitiuam poterunt; aliàs si talia sint, vt non possint rescindi nisi per sententiam definitiuam, ea exspectanda erit, vt in casu *l. Chirographis* §. 1. *D. De administrat. tutor.* Gail. 1. *Obser.* 146. *n.* 8. 8

Cùm verò attẽtata fiant aut per partem aut per Iudicem, & vtroque casu ante omnia reuocanda sint, prout latè tradit Monachus in *c. Cupientes n.* 132. *cum seqq. De elect. in* 6. multùm interest, vtrùm appellans, an appellatus attentet: quia si appellans aliquid attentet, quod sit contra propriam appellationem, veluti si pendente appellatione aduersarium suâ possessione, quæ controuertitur, spoliet, eo ipso tanquàm sibi contrarius censetur non deferre propriæ appellationi, & ius sibi ipsi dicendo Iudicem contemnere, sicque indignum se facere appellationis beneficio; cùm frustrà legis imploret auxilium, qui contra legis nititur volũtatem, *c. Bene memoriæ sup. De elect. l. Auxilium* §. *fin. De minorib.* Ac proinde sententia à quâ statim transit in rem iudicatam; eamque Iudex à quo potest executioni mandare, perinde ac si nunquam fuisset 9

appellatum, *c. Cum stat 5. h. t.* Nec hoc casu opus erat appellato exhibere libellum, vt attentata reuocentur, sed solùm vt ijs probatis Iudex appellationis caussam tanquam desertam pro executione ad Iudicem à quo remittat. Secus autem, si attentata non sint contraria appellationi, quia eo casu reuocari debent. Videatur Gail. *d. Obser.* 146. vbi *n.* 19. tradit, quo pacto pronuntiari debeat, quando appellatus vel Iudex à quo pendente appellatione attentat.

§. XVI. De priuilegijs remedio attentatorum competentibus.

1. *Huic remedio non potest opponi exceptio proprietatis.*
2. *Nullam requirit prioris status iustitiam.*
3. *Non requirit ordinem iudiciarium.*
4. *Agenti hoc remedio non potest opponi exceptio excommunicationis.*
5. *Datur aduersus quemcumque possessorem.*

1 REmedium attentatorum plurima priuilegia habet, estque longè promptius remedium spoliato seu turbato in sua possessione, quàm interdictum vnde vi: nam licet spoliatus ante omnia sit restituendus, ita vt attentata & innouata ante omnia sint reuocanda, *c. Non solum h. t. in 6.* tamen agenti, vt attentata reuocentur, non potest opponi vlla exceptio proprietatis aut potioris iuris, Afflict. *Decis.* 352. sed sufficit constare quoquo modo aduersus eum attentatum & innouatum fuisse. At verò agenti interdicto vnde vi notorius defectus proprietatis obijci potest, & sæpè restitutionem remoratur, *c. Ad decimas De restitut. spoliat. in 6.* Item opponi potest exceptio alterius spolij, *c. 2. §. sed quoniam sup. De ordine cognit.* Innouati autem reuocationem non moratur partis aduersæ attentatum: licet de eo quoque reuocando æquè expeditè agi possit, vtrique parti ex æquo patente Iudicis officio, Panormit. *in c. Bona memoria 51. h. t.*

2 Insuper in interdicto ex caussa spolij beneficij requiritur allegatio & probatio seu iustificatio alicuius tituli, saltem colorati, *Clement. 1. De caussa possess. & propriet.* non verò in remedio attentatorum, in quo nulla requiritur prioris status iustitia, sed sufficit sola veritas.

3 Præterea in interdicto, quia est ad instar actionis, *§. vlt. Institut. De interdictis*, ordo iudicialis obseruandus est: nec sine libello, litis contestatione, & alijs, quæ in ordinarijs iudicijs plerumque requiruntur, ad restitutionem peruenitur, *c. 2. sup. Vt lite non contestata.* In reuocatione verò attentatorum, si notoria sint, non requiritur ordo iudiciarius, nec litis contestatione opus est; sed implorato Iudicis officio mercenatio de plano proceditur, cum sola citatione & caussæ cognitione,
alijs

alijs solemnibus omissis, *d. c. vlt. sup. De ordine cognit. c. 1. Vt lite pendente in 6.* Gail. *d. Obser.* 146. Quoties enim aliquid Iudicis officio mercenario explicatur, non est opus libello, sed de plano proceditur, *DD. ad rubr. D. De interrogat actionibus.* Imò Iudex ex officio, parte non petente, & sic non iure actionis talia attentata reuocare potest: quia per attentata plus Iudex quàm pars læditur, & lex prohibens lite pendente aliquid innouari, contemnitur, Gail. *d. loco.*

Rursus agenti interdicto potest obijci exceptio excommunicationis, quia pro actore habetur, *c. Intelleximus sup. De iudicijs, c. Cum inter c. vlt. sup. De except.* non etiam petenti reuocationem attentatorum, Decius *Cons.* 200. *col. fin. versic. Secundo.* Ratio est, quia ista petitio, saltem in appellatione iudiciali, magis sapit naturam defensionis, quæ excommunicato permittitur, *d. c. Intelleximus & d. c. vlt. De except.* quàm actionis seu impetitionis, quæ excommunicato denegatur. 4

Dixi, saltem in appellatione iudiciali; quia, cùm extraiudicialis appellatio, præsertim quæ à parte interponitur, non tam sit appellatio, quàm prouocatio ad caussam, *c. Cùm sit 5. versic. Si verò h. tit.* & pro actione magis sit, *l. Qui appellat 29. D. De iudicijs.* verius videtur, quòd in huiusmodi extraiudiciali appellatione petenti reuocationem attentatorum obstet exceptio excommunicationis, quia illa verè agenti obijcitur, non autem defendenti: secus autem in ea, quæ à Iudice interponitur; præsertim in mixta executione, quia cùm sit quoque species defensionis, verius videtur, exceptionem excommunicationis non posse morari attentati reuocationem.

Denique Interdictum vnde vi non datur contra quemcumque, sed eum dumtaxat, qui vi deiecit, vel deijci mandauit, aut deiectionem suo nomine factam, ratam habuit, *l. 1. D. De vi & vi armata, c. Cùm ad sedem. c. Sepè sup. de restitut. spoliat.* Et ideo ne quidem datur contra eum, ad quem res sine vitio spolij peruenit, v. g. contra emptorem rei, ab alio per vim occupatæ: & quidem iure ciuili indistinctè, iure autem Canonico, si modò ad eum bonâ fide peruenerit, *d. c. Sepè.* At verò remedium attentatorum datur aduersus quemcumque possessorem, siue bonâ fide siue malâ, siue scienter siue ignoranter; siue per partem siue per Iudicem res ad eum peruenerit, *c. Ex parte sup. de testibus.* Non quòd attentatum grauius sit, quàm spolium, quippe cùm spoliator sit prædo, qui vim vel publicam vel priuatam committit, *l. 1. §. ne quid autem, l. Si de fundo D. De vi & vi armata*; & atrocitatem facti in se contineat, *d. l. 1. § interdictum*; nec verba sufficiant, *l. Si quis vxorem §. si neque D. De furtis*; attentatum verò sine vllâ specie delicti fieri possit: sed quia qui attentat non solùm aduersarium lædit, sed & Iudicem, & quidem magis offendit & legis prohibitioni resistit. 5

§. XVIII. Quænam liceant Iudici vel partibus, pendente appellatione.

1. *Pendente appellatione licet non allegata allegare &c.*
2. *Potest fieri innouatio contra tertium.*
3. *Quæque fieri poterant pendente caussâ principali.*
4. *Similiter denuntiare licet quem excommunicatum.*
5. *Si friuola sit appellatio, rectè proceditur ad executionem sententiæ.*
6. *Pendente appellatione licet facere, quæ eandem promoueant.*

TAmetsi regula Iuris sit, pendente appellatione nihil innouandum esse, plurima tamen cùm Iudici tum etiam partibus
1 pendente appellatione permissa sunt. * Nam in primis vtrique parti licet non proposita proponere, & non probata probare, atque exceptiones opponere, modò tamen actionem & caussam, coram Iudice à quo propositam, respiciant, & ei connexa sint, *l. Per hanc Cod. De temporib. appellat.*

2 Secundò, potest innouatio fieri contra tertium, etiam super eadem re, si nihil intersit appellantis eam innouationem fieri, vel non fieri. Exempli gratiâ, si ex duobus reis debendi in solidum vnus conuentus & condemnatus appellauerit, non obstante eâ appellatione, alius conueniri, & aduersus eum Iudex æquè procedere potest, *l. Creditor in princ. D. Mandati*; quia res inter alios acta alijs non præiudicat, *c. Romana §. in alijs h. t. in 6.* Gail. 1. *Obser.* 144. Et sicut exceptio spolij, ita & attentatorum alicui tertio opponi non potest, *Glos. in d. l. Creditor in V. posse in fine*, modò non habeat caussam ab ipso spoliante vel attentante.

3 Tertiò, ea attentari & innouari possunt pendente appellatione, quæ poterant fieri & innouari pendente caussâ principali: quale est, compellere litigantem ad cauendum, vt in *l. Postquam hæres § Imperator & ibi* Bart. *D. Vt legatorum & fideicommissorum nomine caueatur.* Hinc possessor, pendente appellatione, commodo fruitur possessionis, & rectè possessionem suam continuat, nemoque ob contradictionem vel appellationem alterius fructu possessionis suæ carere debet, Ioan. Monachus in *c. Cupientes n.* 138. *De elect. in 6.* Nec attentare dicitur, qui ius suum prosequitur, continuando scilicet possessionem suam, fructusque percipiendo, sed veteri iure vti, *c. 1. sup. Vt lite pendente &c.* Gail. 1. *Obs.* 147. Similiter patronus, cui competit ius præsentandi plures ad beneficium vacans, præsentato vno potest secundum præsentare, non

tate, non obstante appellatione: quia ante appellationem licita ei erat huiusmodi præsentatio, nec debet hac facultate priuari per appellationem prius præsentati.

Quartò, si debitor, qui appellauit, ex noua caussa factus sit suspectus de fugâ, potest non obstante appellatione capi à creditore, etiam propriâ auctoritate.

Quintò, si appelletur à sententia excommunicationis vel alterius censuræ Ecclesiasticæ, veluti interdicti & suspensionis, iam lata, potest Iudex à quo, non obstante appellatione, denuntiare & publicare appellantem excommunicatum, vt ab alijs vitetur, *c. Pastoralis 53. §. verum & ibi* Abbas *h. t.* & similiter declarare suspensum, interdictum: quia excommunicatio est censura medicinals, tendens ad correctionem, sicut & aliæ censuræ; & in potestate est appellantis censuras huiusmodi euitare. Ideoque aliud esset dicendum, si infligerentur in pœnam, sicut infertur dèpositio, quæ proinde per appellationem suspenditur, Scaccia *q. 3. art. 1. n. 77. & seq.* Similiter Iudex potest excommunicatum priuare fructibus sui beneficij & distributionibus, Abbas *in d. c. Pastoralis*: quia ex quo exemptus est à communione Ecclesiæ, non debet ex fructibus eius alimentari. 4

Dixi, si appelletur à sententia excommunicationis vel alterius censuræ Ecclesiasticæ, iam lata; quia si appelletur à declaratoria, quâ Iudex declaret quem incidisse in sententiam excommunicationis, non potest, eâ appellatione pendente, aliquid innouare: quia cùm fieri possit, vt malè declaret, meritò permittitur ab huiusmodi declaratoria appellatio; sicut & permittitur extraiudicialis appellatio à sententia excommunicationis ferenda, tanquàm à futuro grauamine; ita vt sententia exommunicationis postea lata sit ipso iure nulla, *c. Dilecti h. t.* Pari modo potest Iudex excommunicatum absoluere ab excommunicatione, non obstante appellatione aduersæ partis, ne absoluatur; idque ne in excommunicatione decedat, *c. Quâ fronte 26. h. t.*

Sextò, si appellatio sit manifestè friuola, potest Iudex à quo, dummodò ei non detulerit, procedere ad executionem sententię suæ, *c. Cùm appellationis 5. eod. in 6.* sicut & ijs casibus omnibus, quibus de iure appellare non licet, *c. Non solùm eod. in 6.* vel vbi statuta aut iura concedunt paratam executionem: nisi in casibus eiusmodi prohibitis appellans alleget iustam aliquam caussam, ob quam admitti debeat appellatio, *Glossa in d. c. Romana §. si autem eod. in 6.* Similiter appellatio in possessorio non retractat executionem iure ciuili, *l. vnica Cod. Si De momentanea possess. &c.* licet secus sit de iure Canonico, *Clement. vnica De sequestrat. possess. &c. Glos. in c. Cum ad sedem in V. interdictum sup. De restitut. spoliat.* Sic quoque in factis notorijs appellatio non suspendit executionem 5

tionem; ideoque dicitur notoriè criminosum non esse audiendum, *c. Proposuit 24. h. t.*

Septimò, si alicui mandatum sit, vt resideat in loco beneficij sui, & is appellet, potest Iudex, non obstante appellatione, committere vices eius alteri, qui interim de fructibus beneficij alatur, *c. Peruenit 28. h. t.*

6 Denique, vt alia omittam, generaliter potest Iudex à quo pendente appellatione omnia illa facere, quæ tendunt ad faciliorem & expeditiorem exitum caussæ appellationis, dummodò se non immisceat appellationi. Et ideo potest saltem incontinenti taxare expensas, in quas condemnauit: quia tunc non dicitur innouare, nec propriè interloqui, sed declarare pronuntiata. Similiter appellanti potest statuere certum terminum ad recipiendos apostolos; ita vt, si intra assignatum terminum eos non receperit, appellatio efficiatur deserta, *Clement. Quamuis eod. tit.* vel ad iter arripiendum ad Iudicem superiorem, *c. Peruenit 28. h. t.* vel ad se præsentandum coram Iudice, *c. Personas 4. h. t.* vel ad appellationem prosequendam, *c. Ad hæc 20. h. t.* & sic de alijs similibus, quibus non præscribit legem superiori, quod facere nequit.

Aduertendum autem, quòd licet in casu, quo de iure appellare non licet, attentata non reuocentur, ex priuilegio attentatorum, tamen reuocari possint per viam querelæ à superiori, Maranta *p. vlt. sextæ partis princip. actu 2. n. 117.*

§. XVIII. De Recusationibus.

1. *Recusatio suspendit iurisdictionem iudicis.*
2. *Debet esse legitima.*
3. *Debet proponi ante omnem actum iudicialem.*
4. *Et quidem libello ac scripto.*
5. *Iure Canonico caussa suspicionis in libello exprimenda.*
6.7. *De caussa suspicionis intra præfixum tempus cognoscunt arbitri.*
8. *Sin neglexerint vel detrectarint, procedet Iudex recusatus.*
9. *Iure ciuili non est necesse exprimi caussam suspicionis.*
10. *Iure Canonico tam Ordinarius, quàm delegatus recusari potest.*
11. *Iure ciuili delegatus, non etiam ordinarius recusatur.*
12. *Etiam commissarij ad audiendos testes recusari possunt.*

1 SEquitur de Recusationibus, quæ in multis conueniunt cum appellationibus, & à pari ferè procedunt: cùm sicut per appellationem, ita & per recusationem iudicis suspendatur eius iurisdictio; nec possit in caussa, in qua recusatur, ad aliquem actum procedere, & si processerit, processus sit nullus: nisi recusans post

recusatio-

recuſationem conſenſerit in Iudicem recuſatum; vel coram eo comparuerit, nullâ proteſtatione interiectâ, quòd velit ſibi ſaluam manere ſuam recuſationem. Videatur Vantius *De nullitatibus Tit. De nullitat. ex defectu iuriſdict. ordinarià n.* 140.

Recuſatio legitima ſit neceſſe eſt & legitimè propoſita, quia friuolam ſeu fruſtratoriam poteſt Iudex recuſatus contemnere, eâque contemptâ aduerſus recuſantem vlteriùs progredi, ad exemplum friuolæ ſeu fruſtratoriæ appellationis. 2

Cum verò exceptio recuſationis ſit dilatoria, *ſecundum communem in l. Apertiſsimi Cod. De iudicijs & in c. Poſtremo* 36. *iuncto c. Cum ſpeciali* 61. *h. t.* & ſimul declinatoria; debet non ſolùm ante litem conteſtatam, ſed & ante omnem actum iudicialem proponi, ne aliàs reus in Iudicem conſentire ſeu iudicium ſuſcipere, vel ſuſpicionis cauſſam non curare videatur, *l. fin Cod. De exceptionibus & d. l. Apertiſsimi*: niſi fortè poſtmodum, id eſt poſt aliam dilatoriam exceptionem, vel poſt litis conteſtationem, cauſſa ſuſpicionis ſuperuenerit: quia quæ de nouo emergunt, nouo opus habent remedio, *l. De ætate* 11. §. *ex cauſſa* 8. *D. De interrogat. actionibus*; vel exſtiterit quidem ante, verùm poſt litis conteſtationem demùm in notitiam rei venerit, quia iuſta ignorantia excuſat, *l. Qui in alterius D. De reg. iuris*: ideoque tunc poſt litem quoque conteſtatam obijci poteſt, *c. Inſinuante ſup. De officio Iud. delegati*. 3

Proponi debet recuſatio Iudicis, non verbis, ſed ſcripto, quia huiuſmodi recuſatio interlocutoriæ æquiparatur, à qua in ſcripto appellari debet, *c. Cordi eod. in* 6. Ideoque libello opus eſt, qui Iudici exhibeatur, ſi is fuerit præſens; ſecus, ſi abſens, *d. l. fin. Cod. De except.* 4

Sed & iure Canonico cauſſa ſuſpicionis in libello recuſatorio exprimenda eſt. Et tunc Iudex recuſatus ſubſiſtet, mandabitque vtrique litigatorum, vel etiam coget, ſi opus ſit, vt communi conſenſu eligant vnum vel plures arbitros, & in diſſenſu ſinguli vnum. * Qui quidem arbitri electi, arbitrio recepto, non cognoſcent de cauſſa principali, ſed ſuſpicionis dumtaxat, deque veritate & idoneitate illius, *c. Legitima eod. in* 6. ſtatuentque recuſatori terminum ad eam probandam, *c. Secundò requiris* 41. §. 1. *& c. Cùm ſpeciali* 61. *h. t.* Quòd ſi in cognoſcendo conuenire nequeant, aſſument tertium, qui cum ijs iudicet: & ad hoc per Iudicem recuſatum cogi poterunt, *d. c. Cùm ſpeciali*, ſicut & vt ferant ſententiam intra certum terminum. 5 6

Probatâ coram arbitris ſufficienter iuſtâ cauſsâ ſuſpicionis, & ſentētiâ deſuper per arbitros latâ, Iudex cognitionem cauſſæ alteri demādabit, de conſenſu recuſatoris, vel ad ſuperiorem remittet, *d. c. Cùm ſpeciali verſ. cauſſa*. Nō probata verò, vel probatâ quidem, ſed illegitimâ & inidoneâ iudicatâ cauſsâ, ad Iudicem recuſatum remittetur, iſq; perſe- 7

nerabit Iudex, *d. c. Secundò requiris* §. 3. *d. c. Cùm speciali iuncto c.* 4. *sup. De foro competenti*: sicut & quando Iudex appellationis pronuntiat benè iudicatum, & malè appellatum, remittitur caussa ad Iudicem à quo, *c. Vt debitus* 59. *in fine h. t.*

8 Quòd si verò arbitri intra præfixum sibi tempus vel neglexerint vel detrectarint declarare, an caussa sit iusta, & Iudex recusatus malit finem temporis ijs præfixi exspectare, quàm ad id cogere, lapso tempore sine vlla arbitrorum sententia, potestas procedendi vlterius ad ...sum reuertitur seu eius tollitur suspensio, *d. c. Legitima in fine.*

9 Cæterùm iure ciuili non est necesse caussam suspicionis in libello recusatorio exprimi, sed sufficit nuda allegatio caussæ. Vnde & in genere, secundum formulam recusandi traditam à *Glos. in d. l. Apertissimi in V. recusare & V. libello*, potest allegari quis suspectus, etiam sine caussæ expressione, dummodò recusans iuramentum præstet de calumnia, quòd calumniosè non recuset: nam hoc iuramentum erit loco probationis, eò quòd quilibet præsumatur memor suæ salutis, *Glos. in d. l. Apertissimi in V. recusare.* Et ideo arbitri, à partibus electi, secundum ius ciuile, omisso articulo suspicionis, in caussa principali cognoscunt tanquam si à Principe essent eius dati Iudices: quia ex quo suspicionis caussa non est inserenda, nec consequenter est probanda, *l. fin Cod. De iudicijs.*

10 Sed & illud discriminis est inter ius Canonicum & ciuile, quòd iure Canonico tam Ordinarius, quàm delegatus recusari possit, etiam Episcopus, *d. c. Secundò requiris* §. 3. *& d. c. Cum speciali, & alijs similibus.*

11 At verò iure ciuili delegatus quidem recusari potest, vt suspectus, *d. l. fin. Cod. De iudicijs & d. l. Apertissimi*: nisi delegatio expressè facta sit à Principe, cum clausula, *Remotâ recusatione*; prout indubiè de iure communi delegare potest, quandoquidem possit caussam alicui committere, remotâ appellatione, *l. 1. §. fin. D. A quibus appellare non licet*; quæ est species defensionis, in præsidium innocentiæ introducta, & proinde iuris naturalis, *d. c. Cum speciali*: nam inde à fortiori poterit delegare cum clausula, Remotâ recusatione, cùm hâc ademptâ supersit adhuc remedium appellationis, vt notat Glos. *in d. l. Apertissimi in V. recusare.* Cæterùm eodem iure Ordinarius Iudex nequit recusari, vt suspectus, ad hoc, vt remoueatur, tanquam suspectus; sed si subsit aliqua caussa suspicionis, alius ei adiungendus est, *Auth. Si verò contigerit Cod. de iudicijs. Glos. in d. l. Apertissimi V. Iudices.*

12 An autem commissarij dati ad recipiendos & examinandos testes recusari possint, dubitatur. Et verius est, posse: quia sunt Iudices delegati, omnisque victoria in probationibus consistit. Ac proinde plurimùm

plurimùm interest partium, habere commissarios, omni exceptione maiores. Non tamen hoc casu ad arbitros, sed ad dantem recurri vel prouocari, vt alios commissarios non suspectos det, tradit Gail. 1. *Obser.* 33. vbi vide, an totum aliquod Collegium vel Vniuersitas aut Synodus vel Parlamentum recusari possit, eò quòd caput illius sit suspectum.

§. XIX. De iustis caussis & effectu relationis.

1. *Caussæ recusationis iustæ in arbitrio Iudicis positæ.*
2. *Sunt variæ & multiplices.*
3. *Effectus recusationis est, suspendere iurisdictionem Iudicis.*
4. 5. *Aliàs processus erit nullus ipso iure.*

QVæ sit iusta caussa recusandi Iudicem certò definiri nequit: 1
ideoque magis in arbitrio Iudicis, quàm certâ legis definitione ea res consistit, Panor. *in c. Cum speciali 61. h. t.* Et hinc fit, quòd recusatione propositâ plerumque cognitio illius ad arbitros reijciatur, *c. Suspicionis sup. De officio delegati d. c. Cum speciali & c. Legitima eod. in 6.* Ad quos non esset necesse recurrere, si eius in iure certa extaret definitio. Iusta interim & indubitata reputatur omnis illa, quam Canon vel Lex pro tali habet.

Sunt autem variæ & multiplices eiusmodi iustæ caussæ recusatio- 2
nis. Et quidem Maranta *in Spec. suo aureo p. 6 De appellat. actu 2. à n.* 27. enumerat quadraginta: quarum prima est, si Iudex sit familiaris alteri parti, magnâ scilicet non modicâ familiaritate. Secunda, si Iudex ordinarius ex aliqua iusta caussa sit suspectus, potest & vicarius eius ex eadem caussa recusari, licet in specie aduersus vicarium nulla alia sit suspicio. Tertia, si Iudex sit consanguineus alterius partis, & non æqualiter vtriusque. Quarta, si dominus sit suspectus, ex eadem suspicionis caussa tota ipsius familia potest allegari suspecta: & sic de alijs similibus, de quibus vide Marantam *d. loco.*

Effectus recusationis est, quòd postquam fuerit proposita, pēdente 3
desuper cognitione, nisi friuolam esse constiterit, Iudex in caussa supersedere, nec ad vlteriora procedere debeat: aliàs processus erit nullus, & sententia, si quam tulerit, nulla. * Cæterùm an ipso iure, an verò 4
validitas vel nullitas sententię seu processus pendeat ab euentu probādæ vel improbandæ caussæ, vt probatâ caussâ recusationis declaretur nullus, improbatâ verò validus (sicut attentata per Iudicem à quo,

post interpositam appellationem ab interlocutoria ante inhibitionem Iudicis ad quem legitimam, non reuocantur, priusquam de veritate constiterit) variant Interpretes, Gail. 1. *Obser.* 33. *n.* 12. Sed verius est, ipso iure & quidem vtroque, esse nullum, *secundum Glos. in can. Quotiens* 2. *q.* 6. Marantam 4. *p. Distinct.* 16. *versic.* 2.

5 Dicitur, esse nullum; tum quia satius est vt impediatur, ne quid fiat, quàm vt factum postea cum verecundia Iudicis recusati retractetur: tum quia generaliter sicut inimici, ita quoque suspecti non debent esse caussæ Iudices, *c. Secundò requiris* §. *tertio postulas h. t.* Est enim periculosissimum & à ratione alienum coram Iudice suspecto litigare, *c. Cum inter sup. De except. c. Accedens sup. Vt lite non contestata, & d. l. Apertissimi*: ita vt Iudex recusatus non assimiletur ei, à cuius interlocutione dumtaxat est appellatum, sed ei, cui post appellationem ab interlocutione per Iudicem prouocatum facta est inhibitio vlterioris prosecutionis; quasi vti ibi hominis, ita hîc inhibitio sit Iuris: constat autem omnia acta post inhibitionem esse ipso iure nulla, *c. Non solùm h. t. in* 6.

§. XX. De Relationibus.

1. *Relationum affinitas cum appellationibus.*
2. *Differentia.*
3. *Quid sit Relatio.*
4. *Fit dupliciter.*
5. *Hodie vtroque iure ferè extra vsum abijt.*
6. *De relatione ad Principem.*
7. *Differentia Relationis & Consultationis.*

1 APpellationibus rectè quoque subijciuntur Relationes, sicut & in Pandectis, propter similitudinem, quam cum ijs habent: nam sicut appellatio fit ab inferiore ad superiorem, ita & relatio; & sicut pendente appellatione, ita & pendente relatione, imò etiam promissâ, dumtaxat nihil attentari seu innouari debet, *c. Licet sup. De officio iud. delegati. l.* 1. *D. Nihil innouari appellat. interpositâ, l. Ex illo Cod. De appellat. l. Si quando Cod. De relation. & ibi* Bald. quia sicut per appellationem caussæ cognitio deuoluitur ad superiorem, ita & per relationem; sic quòd apud referentem seu remittentem esse desinat, *l. Ad Principem* 22. *D. De appellat. & relation.*

2 Quamuis in eo differat relatio ab appellatione, quòd appellatio post, relatio autem ante sententiam interponatur: exceptis caussis criminalibus, *l. Inter pœnas* 6. *D. De interdictis & releg. l. Si quis filio* §. *quid tamen D. De iniusto rupto test. am.*

Est enim

Est enim Relatio hoc loco, omissis alijs eius acceptionibus, de quibus Maranta *6. p. actu 2. n. 10.* Iudicis inferioris, de iure dubitantis, ad superiorem, Pontificem vel Principem, aut etiam Proconsulem vel Præsidem transmissa consultatio, vt sciat quid in iudicando sequendum sit, *l. Eum quem §. 1. D. De iudicijs.* Dixi, de iure dubitantis; quia in ambiguitatibus factorum improbata est relatio. Wesemb. *ad tit. D De appellat.* 3

Fit autem relatio dupliciter: aut simpliciter, prout olim iuxta Canones in magna Iudicum ignauia aut timiditate fieri solebat, *c. Dudum De elect. c. 1. Vt lite non contestata &c.* vel additâ declaratione eius, in qua est referens. 4

Vsus huius olim de iure ciuili frequens fuit, & obuius, *l. 1. & seq. Cod. De relationib* ac deinceps etiam Nouellis Iustiniani constitutionibus retentus & ampliatus. *Nouell.* 82. *§. vlt. & 113. & 115. in princ.* Verùm postea per Nouellam 125. penitus ferè sublatus est. Sic & Pontificiæ relationes vsum quoque suum ferè amiserunt, vel eo argumento, quod earum vnico ferè loco dumtaxat in hoc titulo fiat mentio, *c. Intimasti h. t.* nisi quòd in inferioribus rusticorum tribunalibus adhuc vtcumque retineantur, in quibus ad proxima superiora tribunalia fieri solet relatio. Et hodie plerisque in locis fieri solet relatio caussæ ad cõsilium, vt vocant, sapientis, & plerumque Iurisperitorum, quâ relatione durante etiam suspenditur iurisdictio Iudicis inferioris, *c. Cùm in veteri sup. De elect.* 5

Dum verò ad Principem fit relatio, exemplum partibus edendum est, vt si fortè relatio alicui minùs plena videatur, suas rationes & refutatorios libellos Principi offerre queat, *l. 1. & 2. & toto tit. Cod. De relationibus*, Wesemb. *ad D. eod. tit. in fine.* 6

Porrò licet Consultatio & Relatio in vsu appellationis plerumque confundantur, cùm per consultationem fiat relatio, & per relationem consultatio, transmissis actis: tamen Iustinianus hæc separauit *tit. Cod. De relat.* & *tit. Cod. De appellat. & consultat.* eo quòd consultatio in sola & nuda interrogatione super aliquo iuris dubio plerumque consistat; relatio autem in explicatione totius caussæ, transmissis etiam actis, *l. Sciendùm D. De appellat. recipien. l. vlt. Cod. de relat.* 7

Denique de specialibus priuilegijs quorundam Flandrorum circa materiam huius tituli vide apud Zypæum *De Iure Pontif. nouo lib. 2. hoc tit. in fine.*

TITVLVS XXIX.

De Peregrinantibus.

1. *Peregrinans hoc loco quis dicatur.*
2. *Peregrinatio ad sedem Apostolicam quando effectum appellationis habeat.*
3. *Et quis sit effectus.*

Habet & peregrinatio ad sedem Apostolicam vim & effectum appellationis: vnde hic Tit. subijcitur. * Peregri-
1 nans in genere dicitur, quicumque per aliena loca peragrans proficiscitur: & Peregrini Romanis fuerunt, qui ciues Romani non erant, *l. 6. §. solemus D. De hered. instituendis, l. 1. Cod. eod. tit.* seu qui ius ciuitatis non habebant, vt quia Latinæ essent conditionis, vel penitus alienigenæ, indeque Peregrinitas statum & conditionem peregrinorum significat. Hoc verò loco Peregrinans specialiter capitur pro eo, qui ad sedem Apostolicam proficiscitur, *c. vnico h. t.* siue ex caussa peregrinationis ad limina Apostolorum, siue ex alia, *vt ibid. tradit* Abbas *n. 2.*

2 Habet autem talis peregrinatio seu profectio effectum & vim appellationis, si modò secuta fuerit intra decem dies à die illati grauaminis, & fuerit intimata Iudici vel parti, Scaccia *De appellat q. 6. n. 42.* quia sicut appellans eximit se à iurisdictione Iudicis à quo, & se confert in iurisdictionem & tutelam Iudicis ad quem: ita etiam qui post caussam motam ad sedem Apostolicam proficiscitur, licet verè non appellet, tamen perinde se confert cum omnibus rebus in protectionem summi Pontificis, atque si verè appellaret, quoad articulum, super quo appellaret, *d. c. vnico.* Sic vt eo ipso, quo iter arripit, censeatur ipso facto appellare, quod plus est quàm verbis appellare, *c. Dilecti filij 52. sup. De appellat.* Rota *Decis. 54. aliàs 385. Si appelletur n. 1. De appellat. innouis*, Franc. *in d. c. Dilecti n. 1. &* Cardinalis *n. 4.*

3 Et ideo quemadmodum Iudex à quo pendente appellatione nihil innouare potest, quoad articulos seu articulum, super quibus vel super quo appellatum est, sic etiam nihil innouandum est in rebus eius, qui Romam proficiscitur ad sedem Apostolicam: adeò vt quidquid post arreptum iter ablatum vel substractum fuerit, ei restitui debeat.

beat. Nec solùm vim appellationis habet huiusmodi itineris arreptio, sed etiam releuat ab onere petendi Apostolos, vt ex Innoc. refert & sequitur Ancharanus, *in cap. 6. nu. 3. notab. 4. De appellationib. in 6.*

Dixi, post motam caussam; quia itineris arreptio ad Papam ante cœptam caussam non habet vim appellationis: quamquam si ex iusta caussa facta fuerit, suspendat iurisdictionem inferioris Iudicis, & tueatur eum, qui ipse proficiscitur; non verò eum, qui nuntium mittit, Scaccia *q. 6. n.* 43. vbi subiungit, non habere quoque vim citationis, si fiat, postquam fuit citatus vel habuit notitiam litterarum, quas aduersarius impetrauit à Papa *per c. Meminim us 9. & c. Suggestum 25. sup. De appellat.*

TITVLVS XXX.

De confirmatione vtili vel inutili.

1. *Confirmatio ex certa scientia est vtilis.*
2. *Subreptitiè vel obreptitiè obtenta est inutilis.*

VIsum est de suspensione sententiæ seu iurisdictionis Iudicis à quo, quæ fit beneficio siue appellationis, siue peregrinationis. Cæterùm quia contingit sententiam seu processum iudicialem non semper retractari à superiore Iudice, siue summus Pontifex sit, siue alius, ad quem appellatum est, sed subinde confirmari, vt cùm pronuntiat, benè iudicatum & malè appellatum: ideo hic Tit. sequitur.

Multùm autem interest, an aliquid cõfirmetur à summo Pontifice, an ab alio inferiori: nam quod Pontifex ex certa scientia confirmauit, siue sit sententia, siue arbitrium, siue priuilegium, siue quid aliud, 1
c. Cum dilecta & c. penult. h. t. illud firmum manet, nec mutari vel de eo per inferiorem aliquem ampliùs cognosci potest, nisi ex speciali Pontificis mandato, *c. 1 & 2. h. t.* & hæc dicitur *vtilis confirmatio.* Sic in *c. Vt nostrum 56. sup. De appellat.* habetur, quòd, postquam Papa reuocauit ad se negotium aliquod, ita ligentur manus inferiorum, vt nihil vlteriùs validè in eodem negotio per eos fieri possit.

Dixi,

Dixi, ex certa scientia: nam si confirmatio fuerit obtenta per subreptionem vel obreptionem, tum quilibet Iudex competens de ea cognoscere potest, *c. Bona memoria, c. Ad nostram, c. Porrecta, c. Examinata hoc tit.* quia quod summus Pontifex re non satis cognitâ, prout se habet seu habebat, sed vel falso narrato vel vero suppresso, confirmauit, non intelligitur confirmasse; qui si rem plenè intellexisset, non fuisset confirmaturus, *c. Super litteris sup. de rescriptis.* Hinc si Religiosus impetrauerit à summo Pontifice confirmationem super administratione temporali, subticito quòd esset Regularis, tanquam subreptitia non valet: si verò expresserit, rescriptum præsumitur falsum, quia summus Pontifex non consueuit tale quid concedere. *d. c. Ad nostram & d. c. Porrecta.* Et hæc dicitur *confirmatio inutilis*: quia licet non statim sit ipso iure nulla, tamen per exceptionem repelli potest, secundum ea, quæ suprà diximus Tit. De Rescriptis.

De confirmatione contractuum & priuilegiorum, quid ea operetur, & quando tribuat nouum ius, vel non, vide Gail. *lib. 2. Obser. 1. per totam.*

Finis Libri Secundi.

PARA-

PARATITLA SIVE SVMMARIA ET METHODICA EXPLICATIO LIBRI TERTII DECRETALIVM.

TITVLVS I.

De vita & honestate Clericorum.

1. *Caussarum fori Ecclesiastici aliæ Temporales, aliæ Spirituales.*
2. *Item aliæ Ciuiles, aliæ Criminales.*
3. *Ciuilium aliæ propriæ Clericorum, aliæ communes Clericis & laicis.*
4. *Methodus libri huius.*
5. *Clerici quo modo instituere & componere vitam debeant.*
6. *Debent esse continentes.*
7. *Abstinere à crapula & ebrietate.*
8. *Vitare tabernas cauponarias.*
9. *Alieni ab omni auaritia.*
10. *Abstinere à lusu alearum & taxillorum.*
11. *A mimis, ioculatoribus, & inhonestis spectaculis.*
12. *A negotijs & commercijs sæcularibus.*

13.14.15. *Deferentes vestes congruentes ordini suo.*

16. *Non portantes arma.*
17. *Non comam aut barbam nutrientes.*
18. *Dum diuina celebrant, separati à populo.*
19. *Denique ab omni crimine abstinentes.*

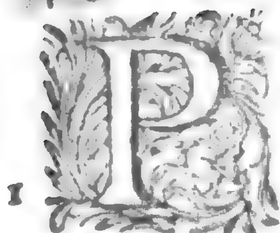

POST explicatam toto præcedenti libro vniuersam ordinis iudiciarij rationem, proximum est, vt ad materiam ipsam seu res & caussas, quę in forum seu iudicium Ecclesiasticum deduci solent, transeamus.

1 Earum aliæ sunt Temporales; vt si de fundo, equo, domo, pecunia, & similibus agatur, de quibus etiam Iudex laicus cognoscere potest in suo foro. Aliæ sunt Spirituales, vel spiritualibus annexæ, de quibus, quando quæstio est iuris, ne quidem incidenter Iudicem sæcularem cognoscendi potestatem habere, diximus suprà, & tradit Foller. ad Marantam 4. *p. Distinct.* 13. *n.* 2. *&* 3.

2 Rursus aliæ sunt Ciuiles, quarum appellatione comprehenduntur etiam multæ spirituales, secundum Cardinalem, *in Clement.* 1. *col.* 4. *q.* 5. *De officio delegati*; vt cùm agitur de iure aliquo incorporali, veluti Sacramentis Ecclesiæ, officio & administratione Ecclesiæ, præbenda, dignitate, Canonicatu, personatu, decimis, vestibus, & alijs ornamentis Ecclesiæ, *Clement. Dispendiosam De iudicijs*, Abbas in *c. Consulere* 38. *c. Ad nostram*, *c. Ad aures* 24. *inf. De Simonia*: item de caussa matrimoniali, legitimatione prolis, & generaliter vbicumque agitur de caussis beneficialibus; quoad petitorium scilicet: nam si iudicio agatur possessorio, puta ad recuperandam possessionem beneficij Ecclesiastici, non est caussa spiritualis, vt notant Glos. & Abbas *in c. Cum dilectus* 32. *sup. De elect. & rursus Glos. &* Abbas *in c. Litteras* 7. *sup. De iuram. calumniæ*, Cardin. *in d. Clement. Dispendiosam in* 10. *quæst.* Aliæ verò sunt Criminales, vt cùm agitur de hæresi, apostasia, vsuris, & similibus. Primò agemus de Ciuilibus; postea de Criminalibus acturi.

3 Cùm autem Ciuilium aliæ sint propriæ Clericorum (sumpto hîc eo nomine generaliter, vt comprehendat omnes, qui diuinis ministerijs & officijs sunt mancipati, licet nullo ordine Ecclesiastico, & ne tonsurâ quidem, insigniti sint; vt Moniales, & olim Monachi, & alij huiusmodi) quales sunt caussæ beneficiorum Ecclesiasticorum; aliæ verò sint communes tam Clericis quàm Laicis, vt sunt contractuum testamentorumque iura, cum sacrorum & Sacramentorum vsu; aliæ
4 denique laicorum dumtaxat, vt caussæ matrimoniales: * de duobus prioribus generibus hoc libro agendum est; hoc ordine, vt primùm de Clericorum moribus seu vita & honestate tractetur: cùm quia hæc potissimùm in Clericis requiruntur, qui toti populo se exemplum & vitæ formam exhibeant necesse est, de ijsque controuersiæ existere possunt; tum quia in bonorum diuisione, animi, corporis & fortunæ, tanquam animi bona, quæ consistunt in virtutibus, primum locum obtinent.

Quibus

Quibus autem præditi moribus, & quâ conuersatione debeant esse Clerici, præclarè describit Isidorus *De Ecclesiast. officijs lib. 2. c. 2.* indeque Gratianus in *Can. His igitur Distinct.* 23. & vel ipsa nominis indicat notio: cùm enim, vt lib. 1. diximus, Clerici dicantur à Græca voce κλῆρος, quasi de sorte vel in sortem Domini vocati sint, decet eos omninò, vt verbis vtar Concil. Trid. *Sess. 22. cap. 1. De reformat.* vitam moresque suos omnes ita componere, vt habitu, gestu, incessu, sermone, alijsque omnibus rebus nil, nisi graue, moderatum, ac religione plenum, præ se ferant; leuia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant; vt eorũ actiones cunctis adferant venerationem. 5

6 Cùm igitur nihil sit à purissimis & mundissimis illis mysterijs diuinis, quibus mancipantur, alienius, quàm polluti corporis polluta conscientia, peculiariter Clericos non solùm ab incontinentia, verùm etiam ab omni incontinentiæ ac libidinis Venereæ suspicione oportet esse alienos & immunes, *c. Vt Clericorum* 13. *h. t.* illamque quàm maximè à locis ac rebus sacris reijcere & propulsare. Et propterea Clericus Moniales vel earum monasteria frequentans familiariùs, quàm deceat, si monitus non desistat, deponitur; laicus verò excommunicatur, *c. Monasteria* 8. *h. t.* Deque hæresi suspectus est vehementer, & contra eum tanquam hæreticum procedi potest. qui in eam proruperit iniquitatem, vt pœnitentem ad libidinem actusque illicitos alliciat prouocetque, quemadmodum Archiepiscopo Hispalensi rescripsit Pius V. apud Piasec. *p. 2. cap. 4. artic. 6. n.* 10.

7 Ac proinde etiam ad vitam & honestatem spectat Clericorum; Primò, vt à crapula & ebrietate (quæ omnium vitiorum fomes ac nutrix est, *can. fin. Distinct.* 35.) diligenter abstineant, vt vinum sibi temperent, & se vino; quandoquidem ebrietas, & mentis inducat exilium, & libidinis prouocet incentiuum, *cap. A crapula* 14. *h. t.* vbi qui calices fœcundiores exhaurit, & ad æquales haustus alium obligat (scilicet ad se mutuò ingurgitandum & inebriandum) si monitus à superiore non desistat, ab officio vel beneficio suspenditur. Aliàs ad æquales haustus potatio, quæ caussâ honoris aut votiuæ salutis pro Principibus aut amicis fit, licita est; modò ea cautio adsit, ne quis inebrietur, Zypæus *De iure Pont. nouo h. t. n.* 8.

8 Secundò, vt prorsus euitent tabernas, nisi fortè caussâ necessitatis in itinere constituti, *can. Non oportet, can. Nulli Clerico, & can. Clerico Distinct.* 44. *c. penult. h. t.* Quod & Synodus prouincialis Mechliniensis an. 1607. præcipit. In istis autem Canonibus non est constituta pœna contrarium facientibus; & ideo relicta videtur arbitrio superioris, vt eam, consideratis frequentatione actuum, personarum qualitate, & videntium scandalo, maiorem vel minorem infligat.

 Tertiò,

9 Tertiò, vt ab omni auaritia sint maximè alieni: nā qui festinat ditari non erit innocens, vt ait Sapiens, *Prouerb* 28. imò auaro nihil est scelestius, nihilque iniquius, quàm amare pecuniam, *Eccles.* 10. Et proinde Iudices Ecclesiastici, siue Ordinarij siue delegati, gratis iudicare debēt, *c. Cum ab omni* 10. *h. t.* si scilicet habeant aliunde, ex quo honestè viuant.

10 Quartò, vt ad aleas & taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint, *c. penult. h. t.* Alea ludus tabulæ est, eoque nomine intelligitur omnis ludus, in varietate fortunæ consistens, quique casu potiùs quàm arte dirigitur. Prohibetur autem ludus iste, sicut & taxillorum, Clericis, propter plurima, quæ occasione illius perpetrari solent crimina; quorum sedecim refert, & certis versibus comprehendit Hostien. *in Summa tit. De excessibus Pralatorum* §. *Clericus.* Et sanè alearum taxillorumque nulli prosperi euentus: nam & qui perdit, affligitur; & qui vincit, illicitur, inque insidias protrahitur, omnesque huiusmodi ludimagistri nudi, inopes atque egeni existere solent. Vnde Horat. *lib.* 1. *epist.* 18.

Quem damnosa Venus, quem praceps alea nudat.

11 Quintò, vt mimis, ioculatoribus & histrionibus non intendant, *d. c. penult. h. t.* vt à ludis theatralibus abstineant, *c. Cum decorem* 12. *h. t.* nec huiusmodi ludos aut inhonesta spectacula in Ecclesijs exhibeant, *d. c. Cum decorem*: quia per huiusmodi ludos & inhonesta spectacula Ecclesiæ inquinaretur honestas & dignitas, quam tamen decet decor & sanctitudo, *Psal.* 92. quæq; esse debet domus orationis, *Marci* 11. Vide Conc. Trid. *Sess.* 22. *in decreto de obseru. & euitandis in clebratione Missæ.*

12 Sextò, vt negotijs & commercijs sæcularibus sese non implicent; aliàs post monitionem tertiam quoad bona sua priuilegium perdant clericale, *c. vlt. h. t.*

13 Septimò, vt vestes congruentes suo ordini semper deferant, (quamuis aliàs habitus non faciat Monachum) vt per decentiam habitus extrinseci, morum honestatem intrinsecam ostendant, Conc. Trid. *Sess.* 14. *cap.* 6. Nam forma vestium, inquit S. Bernardus *De considerat. lib.* 3. *cap.* 11. deformitatis mentium, & morum indicium est. Quid sibi vult, quòd Clerici aliud esse, aliud videri volunt? nempe habitu milites, quæstu Clericos, actu neutrum exhibent: nam neque pugnant, vt milites, neque, vt Clerici, euangelizant. Ita ille. Ideoq; licet proprius habitus Clericorum nullibi determinetur, *teste Glos. fin. in Clement.* 1. *De elect.* tamen à vestibus inhonestis, & luxum præ se ferentibus, veluti rubeis & viridibus, abstinere debent. Exceptis S. R. Ecclesiæ Cardinalibus, quibus ab Innoc. IV. in Concilio Lugdunensi anno 1240. concessus fuit galeri & purpuræ vsus, vt ex Platina refert Piasec. *in Prax. Epis. c.* 2 *p. cap.* 3. *art.* 2. *n.* 29. Habitu præterea longiori aut breuiori vti non

non decet, quàm qui ordini cuiusque conueniat, nullo alio admixto, *c. penult. h. t.* & vestem oportet esse talarem, *can. penult. Distinct.* 23.

In Synodo autem Mechliniensi 1607. *tit.* 18. *c.* 4. statuitur, vt Clericus & togam & pileum deferat quadratum: verùm eius decreti obseruantiam remisisse Reuerendiss. Ioan. Miræum Clero ciuitatis Antuerpiensis, in acceptatione eiusdem Synodi, ob singulares istius loci respectus, testatur Zypæus *hic. n.* 6. Dum verò peregrinatur, vel est in villa Clericus, modò habitu vtatur vltra genua pendente, excusatur per d. Synod. Mechlin. 14

Excusat etiam paupertas & metus & verisimile periculum itineris, *d. c. penult. h. t.* Nec propter vnicam habitus omissionem priuatur Clericus priuilegio clericali; verùm ad hoc requiritur perseuerantia, & vt ex tali habitus indecentis vsu communiter existimetur laicus, vti ex Prospero Farinac. notat. Piasec. *d. loco n.* 30. Qui ibidem tradit *n.* 29. honestatem vestium Clericalium ponderandam esse ex consuetudine & vsu cuiusque regionis, *per can. Si quis virorum Dist.* 30. videlicet ne sint communes cum illis, quibus laici & militares in illa regione vtuntur, Glos. *in d. can. Si quis virorum, & alia similis in d. c. penult. V. deauratis,* Steph. Weyms. *in Analysi sua ad Clement. Quoniam h. tit. n.* 14. Quare prohibentur etiam vti frænis, sellis, pectoralibus, calcaribus auratis, fibulis, corrigeis auri vel argenti ornatum habentibus, an nulo: exceptis ijs, quibus ratione dignitatis id concessum est, *d. cap. penult. h. t.* 15

Postremò notandum hîc est, Constitutionem Sixti V. contra non vtentes aut abutentes habitu Clericali, quam cum eiusdem moderatione refert Piasec. *d. loco n.* 28. non esse receptam vsu quoad pœnam priuationis ipso facto incurrendam.

Octauò, cùm officium clericale reddat inhabiles ad pugnandum Clericos, etiam contra Saracenos, *c. Ex multa* 9. *in fine inf. De voto & voti redempt.* quippe cùm simul nequeant Deo & sæculo militare, *can. Quicunq;* XXIII. *q.* 8. & lacrymæ atq; orationes sint munimenta sacerdotum, *can. Conuenior §. quid ergo d. caussa & quæst.* arma portare non debent, *c.* 2. *h. t.* ad offendendum scilicet: nam ad se, vel res suas, vel proximum defendendum, vel ad latronum terrorem, si per loca periculosa transituri sint, ea deferre possunt, *c. Dilecto De sententia excommunicat. in 6. can. Maximianus* XXIII. *q.* 3. & notat Panormit. *in d. c.* 2. adijciens, nomine armorum non venire paruum cultellum ad scindendum fortè panem aptatum. Licet autem Clerici sæculares ob delationem armorum non sint ipso facto excommunicati, sed excommunicari possint, *d. c.* 2. tamen Religiosi arma tenentes intra septa monasterij absque licentia Superioris, sunt ipso facto excommunicati, *Clement. Ne in agro De statu Regularium.* 16

17 Nonò, interdictum Clericis, vt comam aut barbam non nutriant, *c. 4. 5. 7. h. t.* quia ministri altaris debent mentem habere eleuatam, non velatam, D. Thom. *p. 3. q. 40. art. 1.* (capilli autem in velamen dati sunt, *1. ad Corinth. 11.*) & quia omnis superfluitas temporalis à Clerico abesse debet, *c. penult. h. t.* superflua autem per capillos significantur, cùm ex superfluis generentur, D. Thom. *d. loco.* Hac tamen in re videmus passim obtinere in contrarium consuetudinem, quæ valet, *arg. c. fin. sup. De consuetudine.*

18 Decimò, vel communiter, *c. Quoniam 9. h. t* vel separatim inter se viuentes rebus diuinis vacare debent, nec permittere, dum sacra faciunt, populum intra cancellos ad altare consistere; vt separatus sit clerus à populo, *c. 1. h. t.* & vt liberiùs sacra officia exercere & intendere diuinis valeant, *can. Sacerdotum 30. De consecrat. Distinct. 2.* cùmque laicis sint digniores, *can. Duo sunt XII. q. 1.* debent in loco & sedibus præferri laicis.

19 Denique, vt summatim dicam, debent ab omnibus criminibus, imò ab omni eo, quod speciem criminis habet, vel alteri scandalo esse potest, omni diligentiâ sibi cauere & abstinere. Vide præclaram admonitionem Concilij Trid. *Sess. 2. in Decreto de modo viuendi §. Episcopos verò & quoscumque alios, & in proœmio Decreti De reformat. Sess. 14. & cap. 6. eiusdem Sess. item Sess. 22. cap. 1. & Sess. 24. cap. 12.*

TITVLVS II.

De cohabitatione Clericorum & mulierum.

1. *Interdicta Clericis habitatio cum mulieribus, exceptâ matre, auiâ &c.*
2. *Nisi & tales de lubrica vita sint suspectæ.*
3. 5. *Pœna Clericorum non abstinentium à consortio mulierum.*
4. *Ratio huius interdictionis.*
6. *An liceat Clerici concubinarij Missam audire.*

SOlent mulierum consortia reddere vitam Clericorum de incontinentia suspectam; vnde meritò hic Tit. sequitur.

Vetuerunt proinde & interdixerunt Canones Clericis non
1 solùm matrimonium ac matrimonij vsum, verùm etiam quamlibet periculosam ac suspectam cum mulieribus cohabitationem, præterquam cum auia, matertera, amita, matre, sorore, filia, nepte, & quæcum-

quæcumque ex familia sunt domesticâ necessitate, veluti ancillæ & pedissequæ, *can. Cum Volumus* 24. *can. Omnibus* 26. *Distinct.* 81. *& can. Interdixit Distinct.* 32. Ratio huius exceptionis est, quia in illis personis naturale fœdus nihil permittit sæui criminis suspicari, *c. A nobis* 9. *h. t.* Ideoque idem dicendum de alijs prouectioris ætatis fæminis, modò honestè sint & omnem suspicionem excludant.

Quòd si & tales de incontinentia & lubrica vita sint suspectæ, ne 2
Clericis quidem licebit cum eis cohabitare, quia instigante diabolo & in illis scelus perpetratum reperitur, aut etiam in pedissequis earumdem, *c.* 1. *h. t.* nam & Thamar à fratre suo oppressa & corrupta fuit, 2. *Reg.* 13. Vnde de D. Augustino legitur, quòd ne cum sorore quidem habitare voluerit, dicens: Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt, *can. Legitur* 25. *Distinct.* 81. Sin autem ex his Clericis sacris initiatus indigeret aliquâ, habeat eam in vico aut in villa, longè à sua conuersatione, & inde ei, quæ sunt necessaria, subministret, *d. c.* 1.

Alioqui Clericus sacris initiatus, qui cum mulieribus suspectis ver- 3
satur, si ab earum colloquio ac consortio ter monitus non abstineat, excommunicandus est *c.* 2. *h. t.* Si verò fornicariam seu concubinam habeat, & monitus eam non dimittat, suspendi debet à beneficijs Ecclesiasticis, priuandus fructibus beneficij sui; &, si suspensus, eandem retinere adhuc præsumpserit, deponi seu priuari beneficio *c.* 4. *eod.* si tamen exactâ probatione constet teneri concubinā à Clerico: nec enim mox & præcipitanter ad sententiam priuationis aut depositionis prosiliendum est; & non solùm præsumptionibus, sed concludentibus probationibus ad hoc opus est. Ad eam tamen abiurandam, compelli non debet ob periculum periurij, *c.* 3. *eod.* Et licet, vbi crimen Clerici concubinarij notorium est, ad condemnationem eius ac punitionem, nec testis nec accusator sit necessarius, aut opus præuiâ monitione, *c. Tua nos* 8. *eod.* cùm excessus notorius examine non indigeat, *c. Bona sup. De elect.* nullaque validior sit probatio, quàm per euidentiam rei, *Glos. in c. Ad nostram sup. De iureiurando*: tamen sine monitione præuia ad priuationem perueniri non potest, *c. Sicut* 4. *c. Si autem* 6. *h. t.* Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 14.

Episcopi verò & Religiosi nullam omninò ad cohabitandum admittere mulierem debent, *Nouell.* 5. *De Monachis cap.* 3. *Nouell.* 123. *De sanctiss. Episcopis cap.* 29. *in fine, L. Eum qui, & Auth. Episcopus Cod. De Episc. & Clericis, & similibus*, Hostien. *in Summa h. tit.* idque ob statum perfectionis, in quo tales sunt.

Porrò tam strictæ prohibitionis Clericorum cum mulieribus co- 4
habitationis rationes assignari variæ possunt; Prima, quòd difficillimum sit Clericis castitatem seruare illibatam, cohabitando, conuersando,

ſando, aut familiariùs agendo cum mulieribus: imò pænè tam impoſſibile, quàm ſtupam aut ceram appoſitam igni illæſam ſeruare, aut abſcondere fouereque ignem in ſinu, vt veſtimenta non ardeant, aut ambulare ſuper prunas, vt plantæ non adurantur, *Prouerb. 6.* Nec eſt, quòd quis viribus ſuis confidat: nam quis Dauide vel Sampſone fortior? aut Salomone ſapientior? quos tamen incauta familiaritas & perniitioſa mulierum vicerunt & deceperunt blandimenta. Et vt ceſſaret periculum, tamen talis conuerſatio, inquit Auguſt. ſuſpicionis malam porrigit famam & pudicitiæ bonum fruſtra intrinſecus laborioſo agone cuſtodit, quod extrinſecus efficit infamari. Secunda, quia huiuſmodi cohabitatio & conuerſatio plurimùm arcet Clericos à perfectione in illis requiſita, *can. Hoſpitalium* 17. *Diſtinct.* 32. Tertia, eſt excellentia miniſterij ſacerdotalis, quæ ex parte miniſtri requirit maximam munditiem.

5 Quid autem de Clericis incontinentibus quoad pœnas & modum procedendi ſtatuat Concilium Trid. breuitatis cauſâ videre ibidem licet, *Seſſ.* 25. *cap.* & 14. *ſeq. De reformat.* Quâq; ratione idem Concilium aduerſus concubinarios laicos procedendum putet, & quibus pœnis afficiendi ſint, traditur *Seſſ.* 24. *cap.* 8.

6 Tantum ſupereſt hîc dubium, an, qui nouit Clericum concubinarium ſiue fornicatorem, Miſſam eius licitè audire vel ab eo Sacramenta percipere valeat? Id enim vetare videtur, *canon Nullus* 5. *Diſtinct.* 32. Sed dicendum ex *c. Veſtra & c. vlt. h. t.* quòd, cùm Clericus aut Preſbyter fornicarius quoad ſe tantùm ſuſpenſus ſit, id eſt, non percipiat fructum diuinorum myſteriorum ac Sacramentorum ad ſuam ſalutem, non verò quoad alios; in officio nequaquã vitari debeat, quamdiu toleratur: niſi peccatum huiuſmodi ſit notorium per ſententiam, vel per confeſſionem in iure factam, (quod Interpp. vocant notorium iuris) aut per euidentiam rei, quæ tergiuerſatione aliquâ celari non poſſit, nempe quando crimen ita eſt publicum, vt toti populo pateat (quod vocãt notorium facti:) *c. Tua nos* 8. & *d. cap. vlt. h. t.* hoc enim caſu, de quo intelligitur *d. canon Nullus*, vitari debet: non quòd diuina Sacramenta, quæ purgatoria cunctarum cogitationum exiſtunt, polluere valeat; ſed vt peccandi licentia cæteris auferatur, & ipſe, videns ſe contemni ob fornicationem, citiùs ad pœnitentiæ fructum trahatur, *d. c. Veſtra h. t.*

TIT. 3. De

TITVLVS III.

De Clericis coniugatis.

§. I. De Clerico ordine ſacro initiato.

CAnones ſacri caſtitatem Clericis ita commendatam eſſe voluerunt, vt non ſolùm illis prohibuerint cohabitationem cum mulieribus, ſibi non iunctis matrimonio, ſed etiam iam inde à temporibus Apoſtolorum cœlibatum adeò annexum eſſe voluerint ſacris Ordinibus, vt ijs initiati neque vxores ducere, neque ductis antea poſt ordinationē vti permittantur, ſaltem in Eccleſia Latina: quin etiam caſtitatem perpetuam vouere debeant ſacris initiandi, vt conſtat ex *can. Apoſtolorum* 15. varijſque auctoritatibus ſummorum Pontificum, Conciliorum, & veterum Patrum, *Diſtinct.* 28. & 32. *per tot.* varijs item ea de re editis ciuilibus Conſtitutionibus, *l. Eum qui & Auth. Multò magis Cod. De Epiſc. & Clericis. & ſimilibus.* 1

Diſpiciendum autē potiſſimùm hîc eſt, quatenus Clerici coniugati beneficia habere vel retinere poſſint, vel non: nam de validitate matrimonij per Clericum contracti agetur *lib.* IV. *Tit. Qui Clerici vel vouentes matrim. contrahere poſſunt.*

Cœlibatus igitur à ſacris Canonibus ita annexus ſemper fuit Ordinibus ſacris, vt ſi quis ordine ſacro initiatus vxorem duxerit, & matrimonium ſit nullum, prout definit Conc. Trid. *Seſſ.* 14. *cap.* 9. & compelli debeat ad ductam abiurandam, ac pœnitentiam agendam de cōmiſſo, per excommunicationis & ſuſpenſionis ab executione Ordinum ſententiam, ſimulq; priuari officijs & beneficijs Eccleſiaſticis, *c.* 1 *h. t.* 2

Quin imò decreto Conc. Toletani IV. permiſſum fuit Epiſcopis, fœminas huiuſmodi, coniunctas Clericis illicitè, auferre & venundare; illis pro tempore relegatis ad pœnitentiam, quos ſuâ libidine infeciſſent. Sed & Vrbanus II in *can. Eos qui Diſtinct.* 32. Principibus indulſit licentiam redigendi in ſeruitutem focarias, ſi Clerici, ab Epiſcopo moniti, nollent ab illis ſeparari. 3

4 Vnde patet Canonum Ecclesiæ circa hanc rem alios mitiores, alios seueriores olim fuisse. Nam & Conc. Toletanum VIII. *cap.* 6. iubet eiusmodi fœminas recludi in monasterijs, vt ibidem sub grauibus pœnitentiæ oneribus vsque ad finem vitæ degant. Ancyranum verò, *cap.* 20. annos pœnitentiæ septem adultero imponit. Neocæsarien. *cap.* 1. Presbyterum, vxorem ducentem, deponi; fornicantem vel adulterantem extra Ecclesiam abijci, & inter laicos ad pœnitentiam redigi mandat. Eliberit. *cap.* 13. statuit, virginibus votifragis, etiam resipiscentibus, in fine tantùm dandam esse communionem. Virginibus sine voto in corpus suum peccantibus annus præscribitur, priusquam reconcilientur, si modò violatoribus suis nupserint; sin alijs, quinquennij pœnitentia. Idem Concil. *cap.* 17. statuit, si vidua peccauerit, post quinquennem pœnitentiam communioni restituendam, si correo nupserit; sin alteri, nec in fine dandam communionem. Concilium verò Matiscon. *cap.* 2. statuit, vt nulla mulier in cubiculum Episcopi

5 absque duobus Presbyteris aut certè Diaconis ingredi permittatur, referente Zypæo *De Iure Pontif. noua lib.* 3. *h. t. n.* 2. * Verùm, vt antè diximus, hodie & quoad pœnas & quoad modos procedendi contra concubinarios Clericos, sequendum est Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 14. *De reformat.*

6 Insuper Clerici coniugati fiunt irregulares; ita vt nec in susceptis Ordinibus ministrare, nec ad maiores promoueri valeant.

Præterea sunt excommunicati ipso iure, *Clement. vnica De affinitate & consanguinit.* reseruatâ absolutione Episcopo, *Glos. ibid. in V. obtinere.* Vide Sanchez *De Matrimonio lib.* 7. *Disputat.* 48. fusiùs *d. Clement.* explicantem.

Item redduntur suspecti de hæresi; & potest contra eos per Inquisitores procedi.

Incurrunt etiam pœnam stupri, si virginem sub figura ac prætextu matrimonij violarint, quamuis verba de præsenti ac benedictiones præcesserint, Dias *in Praxi crim. Canonica cap.* 74.

7 Cæterùm meritò hæc ita constituta sunt à sacris Canonibus: nam si in veteri lege, qui adsistebant altari, ad offerendum panes materiales, & sacrificia animalium mortuorum, iubebantur esse mundi, *Exodi* 9. & continentes abstinentesque ab vxoribus, pro tempore, quo ministraturi erant, *can. Tenere* §. *nam si priscis Distinct.* 31. si item Flamines gentiles seu sacerdotes Ethnici in superstitiosis suis cultibus ac ritibus, ipsi satanæ seruientes, tanto opere ac studio castitatem seruarint: quàm castos & puros esse decet sacerdotes Dei, ac reliquos Clericos, sacris initiatos, qui velut templum ac vasa sunt Domini & sacrarium Spiritus sancti, iugiterque altari adsistunt, *can. Decernimus Distinct.* 28, *& similibus:*

& similibus: præsertim cùm non accedant ad offerendas carnes vitulorum aut hircorum, vt in veteri lege, sed ad immolandum agnum immaculatum, ipsum Saluatorem IESVM Christum, verum Deum & hominem.

Dixi antè, saltem in Ecclesia Latina; quia licet in Ecclesia Orientali seu Græca nunquam licuerit post sacros Ordines susceptos vxorem ducere, vt patet ex *can. Si quis eorum Distinct.* 32, *c. A multis sup. De ætate & qualitate ordinan.* tamen concessum tandem fuit, vt saltem antea ductis vterentur, vti constat ex *c. Cum olim h. t. can. Aliter Distinct.* 31.

Vbi tamen obseruandum, olim, ante tempora D. Gregorij, Subdiaconatum non fuisse Ordinem sacrum, vt suprà diximus, ac proinde licuisse tunc Subdiaconis vxores ducere, & ductis vti.

§. II. De Clerico minoribus Ordinibus initiato, contrahente matrimonium.

1. *Talis ductâ vxore amittit beneficium ipso facto.*
2. *Nec resignare illud potest in fauorem tertij.*
3. 4. *Licet etiam matrimonium sit nullum, vel irritum.*
5. *Clericus impubes, vel pubes cum pubere contrahens non excidit beneficio.*
6. *Aliàs ne quidem consensu Episc. beneficium simplex retinere potest.*
7. 8. *Coniugatus quibus casibus beneficium retinere possit.*

QVòd si verò Clericus, in minoribus Ordinibus constitutus, continere se non possit, aut non velit, permittendus est vxorem sortiri, *can. Si qui verò Distinct.* 32. *can. Quia tua §. si qui* XXI. *quæst.* 1. Verùm si contraxerit validè, beneficium, si quod habuerit, statim ductâ vxore vacat, *c.* 1. *h. t.* sicut & pensio, si quam habeat titulo clericali, seu loco beneficij, quod resignauit: quia per matrimonium, licet copula non sequatur, vinculo incompatibili cum beneficio sese quis astringit; sicque eo ipso per spontaneam dimissionem videtur beneficium repudiare, nec illud recuperat sponsâ decedente vel monasterium ingrediente, *DD. in d. c.* 1. quia quod semel exstinctum est, non reuiuiscit amplius, licet caussa extinguens cesset, *can. Quàm periculosum* VII. *q.* 1. *Clement. Gratiæ De rescriptis.* Ob eandem rationem accessus, regressus, ac quodlibet aliud ius ad beneficium Ecclesiasticum vacat ipso iure, *d. Clement. Gratiæ*: quia faciliùs perditur ius ad rem, quàm in re, *c. Quemadmodum sup. De iureiurando.* 1

Hinc sequitur Clericum, post contractû validè matrimonium, non 2

posse beneficium, quod antè obtinebat, resignare in alicuius fauorem, sed teneri possessionem eius statim dimittere, posseque illud, tanquam vacans ipso iure & facto, impetrari.

3 Quòd si matrimonium sit nullum, iam grauissima est quæstio, an vacet similiter beneficium: de qua varij variè sentiunt, vt videre est apud Sanchez *De matrim. lib.* 7. *Disput.* 43. vbi, relatis tribus sententijs, adhæret tertiæ, nempe per matrimonium quomodocumque & quacumq; ex caussa nullum non amitti ipso iure beneficium, sed sententiâ Iudicis opus esse; eâ inter alias ratione, quòd non præstet impedimentum, quod de iure non sortitur effectum; quodque paria sint esse nullum ipso facto & non factum; nec in vllo textu inueniatur decisum, solam attentationem cum ipso facto irrito sufficere in hoc casu.

4 Hinc etiam verius est, Clericum initiatum sacris Ordinibus, contrahentem matrimonium, sed irritum, propter consanguinitatem, vel aliud impedimentum dirimens, non amittere beneficium suum ipso iure, vt tradit Sanchez *d. loco*.

5 Quid si Clericus impubes cum sponsa impubere aut pubere, vel pubes cum impubere per verba de præsenti contraxerit, nec malitia suppleat ætatem? (cuiusmodi matrimonium resoluitur in sponsalia de futuro, *c. vnico De desponsat. impuberum in 6.*) Talis non excidet beneficio suo, nisi adueniente legitimâ ætate matrimonium sic contractũ ratificetur, ijs modis, de quibus per *text. Glos. & DD. in d. c. vnico*: siquidem constat apud omnes, non amitti beneficia per sponsalia de futuro, quandoquidem statum incompatibilem cum beneficio non inducant, sed sint duntaxat via ad illum.

6 An autem consensu Episcopi Clericus beneficium simplex, ante contractum matrimonium obtentum, retinere possit, matrimonio contracto cum virgine, quæri etiam potest? Communi opinione receptum est, non posse; quia coniugati beneficiorum sunt incapaces. Non obstat *canon Si qui Distinct.* 32. & *canon Quia tua* XII. *qu.* I. quia non loquuntur de beneficijs Ecclesiasticis, sed de stipendijs sustentationis, quæ dantur Clericis coniugatis, clericaliter viuentibus, & Ecclesiæ deseruientibus; idque de gratia magis, quàm de iure, & tanquam eleemosyna, non tanquam præbenda.

Nota

7 Cæterùm ijs casibus, quibus coniugatus potest suscipere Ordines, *secundum dicta à nobis lib.* I. potest etiam beneficium obtinere. Et ita intelligendus est *canon De Siracusana Distinct.* 28. vbi habens vxorem, eligitur in Episcopum.

8 Potest etiam coniugatus obtinere beneficium ex dispensatione, non quidem Episcopi, sed summi Pontificis, *c. Diuersis* 5. *h. t.* vbi iubetur, vt Episcopus coniugatos beneficijs, post coniugium adeptis, priuet;

priuet; & statim subditur, *Nisi fortè tu talibus scienter contuleris Ecclesiastica beneficia, quibus eos non per te, sed per superiorem decernimus spoliandos:* nam inde colligitur, non sufficere dispensationem Episcopi; quæ si sufficeret, non essent spoliandi beneficijs, ab Episcopo sibi collatis.

Non obstat, quòd Episcopus dispenset cum homicida & irregulari, *c. Ad audientiam 12. inf. I e homicidio*; & cum deposito, *can. Sodomita Dist. 63.* qui sunt casus grauiores: quia in materia dispensationis, quæ est exorbitans à iure, non valet argumentum à casibus permissis ad non permissos etiam minores. Vide Sanchez *De matrim. lib. 7. Disputat. 42. n. 17. & seq.*

§. III. An Clericus coniugatus immunitate Ecclesiasticâ perinde gaudeat ac non coniugatus.

1. *Clericus coniugatus qualiter priuilegio fori gaudeat.*
2. *In Clerico coniugato quis censeatur habitus clericalis.*
3. *Quid in eodem requirat Conc. Trident.*
4. *Quoad cetera priuilegia reputatur laicus.*
5. *Separatus ab vxore & ordinatus gaudet priuilegijs clericalibus.*
6. *Contrà Clericus ordinatus per dispensationem vxorem ducens.*

ITa videtur de iure antiquo: at verò iure nouo, *in c. vnico h. t. in 6.* 1
statuitur, vt præter priuilegium canonis *Si quis suadente* XVII. *q.* 4. (quo manus violentas in Clericum inijciens excommunicationem incurrit, nonnisi à summo Pontif. absoluendus) gaudeat duntaxat priuilegio fori: & quidem, vt docet Sanchez. *d. lib. 7. Disp. 46. n. 22.* quoad caussas, non ciuiles, sed criminales, siue eæ criminaliter siue ciuiliter intententur, prout Clericis conceditur in *c. 2. sup. De foro compet.* idque non aliter, quàm si cum vnicâ & virgine contraxerit, & tempore commissi delicti (quod ad hoc, vt quis gaudeat foro, etiam attenditur, *arg. l. 1. D. I e panu*) tonsuram & simul habitum deferat seu detulerit clericalem, exteriorem scilicet & apparentem, *d. c. vnico*, ibi, *vestes deferant clericales, & similibus.*

2 Dicitur autem habitus clericalis, cùm eius nō sit à iure determinata qualitas, quo ex regionis vsu honesti Clerici coniugati vtuntur, *arg. c. Ioannes 7. h. t.* ita scilicet, vt ex aspectu à quolibet iudicetur Clericus, *Glos. communiter approbata in c. penult. sup. De vita & honest. Clericor.* Neque enim cogendus est ijs vestibus indui, quibus Clerici non coniugati, ministerio Ecclesiæ vacantes, vtuntur.

3 Cæterùm decretum *d. c vnici* confirmat Concilium Trident. *Sess.* 23. *cap.* 6. *De reformat.* eique hæc superaddit, modò Clerici tales Ecclesiæ alicuius seruitio vel ministerio ab Episcopo sint deputati, eidemque Ecclesiæ in clericali habitu & tonsura deseruiant & ministrent.

Quòd si harum conditionum vel vna defecerit, nullo priuilegio clericali gaudebunt, consuetudine in contrarium, etiam immemoriali, nequidquam suffragante. Sed & amittent cetera, præter priuilegium canonis & fori, eo ipso, quo contrahunt matrimonium: fori verò & canonis eo ipso, quo non seruant conditiones requisitas, etiam citra admonitionem vel declarationem Iudicis; quia ista priuatio non imponitur vt delicti pœna, sed ob defectum conditionis requisitæ. Vide Steph. Weymss. *in analysi sua ad d. c.* 1.

4 Insuper quoad cetera priuilegia Clericus coniugatus reputatur omninò laicus, etiam per matrimonium nondum consummatum. Sanches *d. loco n.* 13. *& seq.* Ideoque nec Vicarius Episcopi in spiritualibus esse potest, nec interesse diuinis tempore interdicti, nec gaudet priuilegio clericali, quoad gabellas, indictiones, numera sæcularia, & quæcumque alia obsequia.

5 Quòd si verò coniugatus cum vnica & virgine separetur ab vxore communi consensu, legitimoque modo ordinetur, perinde gaudebit immunitate Ecclesiastica ac cæteri non coniugati, quia talis reputatur ab Ecclesia non tanquam coniugatus, sed tanquam viduus continens; & ciuili quodam modo, quoad vsum & societatem matrimonij, vxor illi quasi mortua censetur. A fortiori idem dicendum, si illa moriatur, & ipse redeat ad propria Clericorum ministeria. Videatur pleniùs Sanchez *d. loco.*

6 Aliud dicendum de eo, qui in sacris constitutus per dispensationem ducit vxorem, quia talis omninò abstrahitur & quasi deponitur à statu clericali. Sanches *d. loco:* vbi docet Clericum coniugatum per negotiationem honestam non amittere dicta priuilegia, modò conditiones requisitas seruet. Similiter docet Clericum coniugatum cum vnica & virgine, amittentem priuilegia clericalia ob depositionem habitus clericalis & tonsuræ, ea recuperare, resumptis habitu & tonsurâ, nec per vnam aut alteram habitus dimissionem amitti priuilegia, modò aliàs continuò deferat.

TIT.

TITVLVS IV.

De Clericis non residentibus.

Clerici non solùm inhonestè viuunt, mulierum consortia familiaritatéq; consectando, sed & non residendo in Ecclesijs suis, & interim fructus percipiendo; eam ob caussam quandoque etiam puniendi & priuandi beneficijs.

Est autem Residere nihil aliud, quàm deseruire, Flaminius *De Resignat. benefic. lib.* 1. *q.* 10. & Residere personaliter non est aliud, quàm personale debitum per se præstare. 1

Cùm igitur beneficium detur propter officium, *c. fin. De rescriptis in 6.* ideo nullus ad beneficium Ecclesiasticum adsumendus est, nisi qui in loco eiusdem residere & per se deseruire possit, *c.* 3. *&* 4. *h. t.* Omnesque beneficiati ad residentiam personalem, id est ad personale ministerium in loco beneficij, Episcopi quidem & Pastores, qui curam animarum habent, de iure naturali & diuino, Lessius 2. *De iure & Iust. cap.* 34. *Dubitat.* 39. relqui verò de iure communi tenentur; siue dignitatem annexam habeant, *c.* 1. 2. 3. *&* 8. *h. t.* siue aliud quodcumque, & quantumuis tenue ac modicum, *c. Conquerente* 6. *& c. Inter quatuor* 10. *h. t.* Adeò vt ipse Iustinianus Imp. in *l. Generaliter sancimus Cod. De Episc. & Clericis*, sanxerit, eos tantùm Clericos & Monachos immunitatis beneficio à cura & tutela gaudere, qui apud sacrosanctas Ecclesias vel monasteria permanent, non vagantes, & qui circa diuina ministeria non sunt desides. 2

Nec hîc habet locum regula Iuris, quòd quis possit per alium facere, quod per seipsum potest: quia patitur exceptionem, quando electa est industria & opera personæ; vt in collatione beneficij semper electa intelligitur, *c. Is cui De officio Iud. delegati in 6.* nam opera vnius

non est

non est opera alterius, *l. Si non sortem §. libertus D. De condict. indebiti.* Excipiuntur tamen præstimonia seu præstimoniales portiones habentes: cùm enim hæc ex sua institutione non videantur habere vllum seruitium annexum, præter lectionem horarum, non videntur quoque requirere residentiam, Garzias *De benefic. 3. p. cap, 2. n. 2.*

3 Dixi, de iure communi; quia ex generali totius Ecclesiæ consuetudine beneficia simplicia residentiam non requirunt, Flamin. *d. loco n.* 67. Ideóque potest quis per substitutum illis deseruire.

4 Hinc quoque fit, quòd, vbi fundator in erectione alicuius Capellaniæ, vel alterius simplicis Beneficij, disposuerit, vt, contingente eius vacatione, conferatur alicui, qui celebret tot Missas in hebdomada vel mense, non teneatur talis prouisus esse sacerdos, nec possit cogi per Episcopum, vt per se celebret: nisi fundator disertis verbis expresserit, vt per se celebret, aut vt Capellanus sit actu sacerdos, Capellania sit sacerdotalis, vt præsentandus sit sacerdos, vel quid simile, vt latè docet Gonzal. *ad Reg.* VIII. *Cancell. Glos. 5. à n.* 74. vbi de hoc refert declarationem Cardd. Et ratio est, quia cùm aliàs fundator se semper censeatur conformare dispositioni iuris ciuilis seu vniuersalis consuetudinis, *l. 2.* ibi, *ad ius retulit*, *Cod. De hæred. instituendis*, *l. Cum quidam §. quemadmodum Cod. De verb. significat.* secundum quam beneficia simplicia non requirunt residentiam; ideo per verba illa, *celebret tot vel tot Missas*, non prohibet, ne per alium celebretur; nec ea verba important obligationem sacerdotij, nec celebrationem per ipsummet Capellanũ, sed designant onus ipsi Capellaniæ seu simplici beneficio, quod per alium expleri potest, nisi aliter fundator expresè disposuerit.

5 Quòd si Prælatus vel alius Clericus, residentiæ adstrictus, ab Ecclesia sua aut beneficio, residentiam requirente, sine iusta caussa abfuerit, monendus est per superiorem, vt ad Ecclesiam redeat: qui tum, si intra tempus congruum, sibi præfixum, non redierit, iure suo ac beneficio priuari potest, atque alius eligi, & beneficium alteri conferri, *c. Ex parte* 8. *c. Qualiter* 9. *& c. vlt. h. t.* idque remotâ quoque appellatione, *c. Relatum* 4. *& c. Conquerente* 6. *eod.* quamuis sit Cardinalis, *c. 2. eod.*

Si verò nesciatur, vbi terrarum degat Clericus, tribus edictis publicis, Ecclesiæ eius valuis affigendis, citandus & euocandus est: qui si intra sex menses non reuertatur, beneficio suo exui potest, *c. 1. c. Ex tua deuotionis* 11. *h. t.* Idque in simplici etiam beneficio obtinet, quia licet illud non requirat residentiam ex generali consuetudine, tamen ob delictum vagationis potest quis eo priuari, Zerola 1. *p. V. Priuatio.*

Dixi, à sua Eccl. abs.

6 Dixi, absque iusta caussa; quia sunt nonnullæ caussæ, ob quas quis à sua Ecclesia vel beneficio abesse potest: veluti caussa studiorum in aliqua

aliqua Vniuersitate, petitâ tamen priùs à Superiore licentiâ, *c. Tuæ fraternitatis* 12 *h. t.* si Romano Pontifici quis inseruiat, *c. Cùm dilectus* 14. *eod.* vel proprio Episcopo, *c. Ad audientiam* 15. *eod.* vel propriæ Ecclesiæ negotia curet, *c. Ex parte* 13. *eod.*

Similiter abesse quis potest ob pestem grassantem in loco beneficij: 7
ob capitales inimicitias, post beneficium obtentum ortas: ob aëris intemperiem, vel iustam & rationabilem corporis necessitatem, vel ob morbum, *c.* 1. *inf. De Clerico ægrotante.*

Ex aliqua harum caussarum, vel alia simili, absentes grossos fructus, 8
vt loquuntur, beneficiorum suorum percipere poterunt, *d. c. Tuæ fraternitatis & d c. Cum dilectus*; sed distributiones amittent quotidianas (quæ aliàs manualia beneficia seu victualia nuncupantur, *c. vnico eod. in 6.*) exceptis casibus à Iure expressis: quia illæ præsentibus dumtaxat pro officio diuino, cui statis horis intersunt, debentur, *c. De cætero 7. in fine h. tit.* & qui aliter nomine distributionum quicquam receperit, dominium illius non acquiret, imò tenebitur ad restitutionem, *d. c. vnico eod. in 6.* Cuius Capituli decretum, quod Bonifacium VIII auctorem habet, in vsum reuocat Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 12. *De reformat.* Vide omninò Analysin *ad d. Constitut. Bonifac.* V. Cl. Steph. Weymsij.

Dixi, exceptis casibus à Iure expressis; quia in *d. c. vnico* tres casus seu caussæ excipiuntur, ob quas absentes à diuinis officijs distributiones percipiunt. Prima est corporalis languor & infirmitas grauis, ob quam 9
quis diuinis interesse non possit, de qua postea latiùs *Tit. De Cler. ægrotante.* Secunda est iusta & rationabilis corporis necessitas: quam distinctam esse caussam à priori ostendit Weyms. *ib. n.* 16. *& seqq.* Tertia euidens Ecclesię vtilitas. Adde senium, ob quod quis nequit diuinis interesse, Weyms. *ib. n.* 20. Prædictis tamẽ caussis non obstantibus, si Ecclesia patiatur ministrorum, qui officium diuinum peragant, defectũ, possunt ex iusta aliqua caussa absentes reuocari ad Ecclesiæ ministerium, & compelli ad hoc per substractionem fructuum, *c. penult. h. t.*

Cæterùm quia iuxta veteres Canones, qui aliquantisper absunt, non videntur abesse, quia statim reuersuri sint, *can. Non oportet, & can. seq.* VII. *q.* 1. ideo Conc. Trid. hac in parte modum statuit, multaq; circa 10
residentiam Clericorũ innouauit: veluti de residentia Primatum, Patriarcharum, Metropolitanorum & Episcoporũ, *Sess.* 6. *c.* 1. *& Sess.* 23. *c.* 1. *De reformat.* de residentia verò eorũ, qui obtinent beneficia, de iure vel consuetudine requirentia residentiam, *Sess.* 6. *c* 2. *De reform.* & de residentia obtinentium Dignitates, Personatus, Officia, *Sess.* 21. *c.* 3. *& Sess.* 22. *c.* 3. *De reform.* Denique de residentia obtinentium Canonicatus, Præbendas aut portiones, *Sess.* 24. *c.* 12. & de pœnis non residentium ijsdem locis.

TITVLVS V.

De Præbendis & Dignitatibus.

§. I. Quid ſit Præbenda & Beneficium Eccleſiaſticum.

1. *Præbenda propriè quæ dicatur; & variæ illius acceptiones.*
2. *Quæ Canonia ſeu Canonicatus.*
3. *Quid ſit Beneficium Eccleſiaſticum.*
4. *In eo tria conſiderari; primò Officium.*
5. 6. *Deinde ius percipiendi fructus, & ipſos fructus.*
7. *Beneficium ex ſua inſtitutione perpetuum eſſe debet.*

DE bonis Clericorum internis tam animi quàm corporis iam dictum eſt. Dicendum nunc eſt de bonis eorũ externis, nempe de Præbendis & Dignitatibus, cæteriſq; beneficijs, in quibus reſidere debent.

1 Præbenda propriè dicitur canonica portio, *c. Vacante 26. c. Dilectus 27. & alijs h. t.* Eſtq; ſpiritualis, ratione Canoniæ ſeu Canonicatus, cui annectitur, *d. c. Dilectus.* Cæterùm in hoc Titulo capitur generaliter pro omni beneficio Eccleſiaſtico, ſicut & in *c. Maioribus* 8. *c. Tuis quæſtionibus 23. h. t.* Quin etiam ſubinde capitur pro quadam fructuum perceptione à Canonicatu ſeu Canonia ſeiuncta, quæ licet ex Eccleſiæ bonis præſtetur, non tamen ratione officij diuini, ſed pro temporali aliquo labore benè meritis de Eccleſia datur, *c. fin. inf. De Magiſtris, can. Poſſeſſiones 161.* XVI. *q. 1. d. c. Maioribus & d. c. Dilectus.* Eaque in ſignificatione etiam laicus eſt capax præbendæ, & ſubinde in Iure noſtro præbendam habere dicitur: cùm alioquin præbendæ, id eſt, portionis canonicæ, vt eſt ſpiritualis, ratione Canoniæ, cui annectitur, ſit incapax.

2 Canonia verò ſeu Canonicatus propriè dicitur ius ſpirituale, eo ipſo proueniens, quo quis recipitur in Canonicum, id eſt adſumitur ad tale miniſterium officij Clericalis, quale habent Canonici.

3 Vt autem generaliter de beneficijs agamus Eccleſiaſticis, omiſſis varijs Beneficij ſignificationibus, Beneficium Eccleſiaſticum hoc loco dicitur ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis Eccleſiaſticis ſeu Deo dicatis, propter aliquod officium ſpirituale, auctoritate Eccleſiæ conſtitutum.

Vnde

Vnde patet in beneficio Ecclesiastico tria distingui. Primum est ipsum officium seu obligatio, quâ quis tenetur spiritualem aliquam functionem obire, veluti horas Canonicas legere, Sacramenta administrare. Et hoc est omninò spirituale; non tamen est beneficium sed fundamentum & caussa beneficij: nam beneficium datur propter officium, *c. fin. De rescriptis in 6.* * Secundum est ius percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis, quia æquum est, vt qui altari seruit, de altari etiam viuat, *c. Cum secundum 14. h. t.* Ideoque si Episcopus aliquem admiserit ad Ordines absque titulo seu beneficio, qui non habeat de suo, vnde viuat, tenetur ipse eidem prouidere & subministrare necessaria ad subsidium vitæ, *c. 2. h. t.* donec aliunde Clerico suppetat, *c. Episcopus 4. h. t.* Hinc etiam in Ecclesia non oportet plures esse Clericos, quàm ali possunt: & ei, qui in Canonicorum numerum receptus est, absque præbenda seu portione canonica, vti fieri quandoque solet, primo quoque tempore præbenda seu canonica portio est assignanda, *c. Relatum 9. c. Dilectus 19. eod.* Hoc autem ius propriè Beneficium dicitur, & est spirituale, quia oritur ex spirituali officio, tanquam caussa sine qua non, cui inseparabiliter est annexum * Tertium sunt ipsi fructus, percipiendi ex bonis Ecclesiasticis, id est, ex bonis Deo dicatis, & Ecclesiæ donatis; & sunt quid temporale. Constatque eos olim diuisos fuisse in quatuor portiones, & ex illis auctoritate Ecclesiæ postea fuisse beneficia erecta, singulis titulis certâ portione fructuum assignatâ. Lessius 2. *De Iure & Iust. cap. 34. Dubit. 1. n. 1. & 2.* 4 5 6

7 Dicitur, ius perpetuum, saltem ex sua institutione, *can. Precepta Distinct. 55. can. Sanctorum Distinct. 70. & similibus* Ideoque quòd beneficia regularia sint ad nutum superioris amouibilia, exceptis curatis & electiuis, id non habent ex sua institutione, sed ex eo, quòd ea obtinentes sint subiecti superioribus suis, quoad officia, habitationem, & vitæ directionem. Quòd si auctoritate Pontificis beneficium aliquod seculare fiat amouibile, desinit esse propriè beneficium. Et similiter si quod ex fundatione, constitutione, vel statuto erigatur temporale, non erit propriè beneficium, de quo Canones loquuntur; licet quidam aliter sentiant.

§. II. De diuisione Beneficiorum.

1. *Diuiduntur in Maiora & Minora.*
2. *In Curata & non Curata.*
3. *In Duplicia & Simplicia.*

4.5.6.7. *Quid sit Dignitas, Personatus & Officium.*

8. *Item diuiduntur in Secularia & Regularia.*

 Quod-

9.12.13. *Quodnam censeatur Regulare.*
10.11. *Regulare quando Clerico sæculari conferri valeat, & contrà.*
14. *Regula, Sæcularia sæcularibus, Regularia Regularibus conferenda.*
15. *Præterea diuiduntur in Collatiua & Electiua.*
16. *In Manualia & non Manualia.*
17. *In Patrimonialia & non Patrimonialia.*
18. *In Monocula & non Monocula.*
19. *In ea, quæ sunt iuris patronatus, & ab eo libera.*
20. *In beneficia villæ murata & non murata.*
21. *Item Ecclesiarum Collegiatarum & non Collegiatarum.*

1 BEneficia diuiduntur; Primò in Maiora & Minora. Maiora sunt Papatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, Abbatia. Minora sunt his inferiora.

2 Secundò, in Curata & non Curata. Curata dicuntur, quæ animarum curam annexam habent: idque vel propriè, seu quoad forum interius, quia beneficiato sit data potestas populo, certis limitibus distincto, siue parochiæ suæ Sacramenta administrandi, & verbum Dei annuntiandi, citra vllam aliam iurisdictionem. *Clement.* 2. §. *verum De sepulturis*: vel impropriè, seu quoad forum exterius aut contentiosum, quia scilicet beneficiatus ea exerceat, quæ sunt iurisdictionis spiritualis, qualia sunt inquirere, suspendere, excommunicare, absoluere. Vide Concil. Trid. *Sess.* 32. *cap.* 1. *De reformat.* Talem curam habet Archidiaconus, *c.* 1. *sup. De officio Archid.* Archipresbyter, *c.* 1. *sup. De officio Archipresb.* Non curata sunt, quibus nulla eiusmodi cura annexa est. Et in dubio beneficium censetur non curatum; ac proinde asserenti curatum incumbit probatio.

3 Tertiò, alia sunt Duplicia, alia Simplicia. Duplicia dicuntur omnia illa, quæ curam animarum, vel administrationem, vel dignitatem, vel personatum, vel officium adiunctum habent. Vnde eorum subdiuisio oritur in membra iam enumerata.

4 Dignitatem habent, quæ præeminentiã, seu administrationem rerum Ecclesiasticarum cum iurisdictione; vt Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia sæcularis & regularis. Et Dignitas non est aliud, quàm huiusmodi præeminentia seu administratio.

5 Personatum habent, quæ præeminentiam sedis & aliorum, sine iurisdictione; v.g. honorificum locum in choro, in processionibus, in suffragijs, vt Cantoria, & similia. Et Personatus dicitur huiusmodi præeminentia.

6 Officium habent, quæ administrationem rerum Ecclesiasticarum, sine iurisdictione, præeminentia atque honore, vt Sacrista, Custos. Et Officium dicitur huiusmodi administratio: licet administratio etiam

iam latiùs sumatur, vt comprehendat alia quoque beneficia, *c. 2. sup. De ætate & qualitate ordin.*

Cæterùm licet hæc tria, Dignitas, Personatus & Officium iure Canonum subinde ita distinguantur, id tamen non est perpetuum; verùm interdum eodem iure pro vno & eodem accipiuntur, vt in *c. Cum accessissent 8. sup. De constitutionibus.* Ideoque tutius erit, quoad vim istorum nominum spectare consuetudinem cuiusque Ecclesiæ, *iuxta communem sententiam*: sic vt beneficium illud censeatur habere dignitatem vel esse dignitas, quod ex consuetudine pro tali habetur, maximè quando in creatione illius non reperitur assignata beneficio dignitas. 7

Sed & illud hîc notandum, hodiè de consuetudine plerosque personatus inter simplicia beneficia censeri; adeò vt etiam minoribus ætate conferantur, teste Zypæo *Tit. De Clericis non resident. n. 5.*

Quartò, diuiduntur in Sæcularia & Regularia. Sæculare est, quod addictum & debitum est sæcularibus Clericis, id est qui nullam sunt professi regulam, sed in sæculo militant & seruiunt Deo: idque vel ex fundatione, vel consuetudine aut præscriptione, *c. Cum de beneficio 5. eod. in 6.* præscriptione inquam XL annorum, cum bona fide & titulo, *c. Cùm Ecclesia sup. De caussa possess. & propriet. iuncto c. Vigilanti sup. De præscriptionib.* 8

Beneficia verò omnia censentur sæcularia, nisi contrarium probetur: veluti primò, quia in fundatione ita cautum reperiatur, vel quia præsumantur esse regularia ex XL. annorum decursu, quo per Regulares eis deseruitum fuit, Nauar. *Cons. 3. De præbend.* Gonzal. *ad Reg.* VIII. *Cancell. Glos. 7. in princ.* Zerola *V. Beneficium p. 2. n. 11.* 9

Potest tamen beneficium regulare, & Regularibus professis in titulum conferri solitum, etiã Clerico sæculari conferri, modò is quoq; emittat professionem, *c. Cùm causam 27. c. Officij 38. sup De elect.* Abbas *ibid. n. 5.* Idque non à Papa dumtaxat, sed ab alijs quoque Ordinarijs Collatoribus, iuxta declarationem Cardd. quam refert Gonzal. *ad d. reg. Glos. 8. n. 78.* Piasec. *2. p. cap. 5. artic. 3. nu. 27.* Excipiuntur, iuxta eandem declarationem, Abbatiæ & beneficia administrationem habentia, quæ non nisi professis secundum Canones per inferiores Ordinarios conferri possunt, Piasec. *d. loco.* Tenetur autem sæcularis eo modo promotus, intra sex menses profiteri, Concil. Trid. *Sess. 25. cap. 21. De Regularib.* vel aliud tempus, iuxta arbitrium Superioris, pro diuersitate qualitatis ipsorum personarum, *Glos. in d. c. Officij in V. competenter,* Piasec. *d. loco n. 29.* 10

Similiter Regularis quoque præficitur Ecclesiæ sæculari, caussâ necessitatis id exigente, deque consensu Superioris, *Clement. 1. iunctâ Glos. in V. sæcularis De electione.* Non tamen licet Regularibus, etiam de 11

licentia sui Superioris, absque dispensatione summi Pontificis, obtinere curatum beneficium, etiam ad tempus, iuxta declarationẽ Cardd. quam refert Gonzales *Glos. 7 n. 25.* & Piasec. *d. loco n. 30.*

12 Secundò, Beneficium præsumitur regulare, si sit capella erecta in monasterio, per Regularem regi solita. Nam si per sæcularem regi talis capella sit solita, idque quia is fuerit primus cleri status, Gonzal. *d. Glos. 7. n. 1.* beneficium erit sæculare.

13 Regulare itaque beneficium est, quod regi debet per Regularem, vel ex fundatione, vel Ordinarij seu superioris institutione, *c. 2. & ibi DD. inf. De capellis Monachorum*, vel annorum XL. præscriptione cum bona fide & titulo, *arg. d. c. Vigilanti sup. De præscrip. & d. c. Cum de bene-*

14 *ficio h. t. in 6.* * Hinc Axioma illud iuris, Sæcularia beneficia Sæcularibus & Regularia Regularibus esse conferenda, *c. Cum ad nostram 37. c. Officij 38. sup. De electione d. c. Cum de beneficio*, Conc. Trid. *Sess. 14. cap. 10. De reformat.*

15 Quintò, Beneficiorum Ecclesiasticorum alia sunt Collatiua, quæ scilicet collatione, aut alio quàm electionis modo, obtinentur: alia sunt Electiua, quibus prouidetur per electionem, à superiore confirmandam; potissimùm dum in electione seruatur forma *cap. Quia propter 42. sup. De electione.* Eiusmodi sunt Papatus, Patriarchatus, Episcopatus, collegiatarum Ecclesiarum Præposituræ: nisi aliter ex fundatione, consuetudine, præscriptione legitima, aut priuilegio obtineat.

16 Sextò, alia sunt Manualia, alia non manualia. Manualia vocantur, quæ ad nutum conferentis auocari possunt. Et hæc diximus non esse propriè beneficia, quia non sunt iura perpetua percipiendi fructus. An autem sine caussa quis possit amoueri à beneficio manuali, latè disputat Riccius *in Praxi Decis. 398.* vbi affirmatiuè resoluit. Cætera autem, quæ adimi nequeunt, nisi certis de caussis, à iure permissis, dicuntur non manualia, *Glos. in Clement. Quia regulare De supplenda neglig. Prælator.*

17 Septimò, alia dicuntur Patrimonialia, alia non patrimonialia. Patrimoniale dicitur, non quod patrimonij naturam & rationem habeat, sed quia non potest conferri nisi Clerico, ex patria, loco, vel parochia oriundo. Videatur Couar. *Pract. quæst. cap. 35. nu. 5. & cap. 38. nu. 4.* Garzias *De benef. 7. p. cap. 15.* Non patrimoniale dicitur, quod cuilibet siue ex patria, siue ex loco, siue ex parochia oriundo, siue externo, conferri potest.

18 Octauò, aliud vocatur Monoculum, aliud non monoculum. Monoculum dicitur, quando Prælatus tantum illud habet ad conferendum. Vnde facilè intelligitur quodnam sit non monoculum.

Nonò,

Nonò, diuidi poſſunt in ea, quæ ſunt iuris patronatus, & ea, quæ non ſunt iuris patronatus, ſed ab eo libera. 19

Decimò, diuidi quoque poſſunt in beneficia villæ muratæ & non muratæ: quæ diuiſio maximè conſideratur in Gallia. Vide Pet. Greg. Toloſanum *Syntag. iuris vniuerſi lib.* 17. *cap.* 3. *& Tract. De beneficijs cap.* 10. *nu.* 17. 20

Vndecimò, in beneficia Eccleſiarum collegiatarum, & non collegiatarum: de qua diuiſione vide Toloſan. *dictis locis*; ſicut & de illa, quâ diuiduntur in Nominata & Innominata. 21

Denique ſubijciendum hîc foret, quibus modis beneficia acquirantur, qui quibus conferant: verùm de his non minùs commodè dicetur poſtea ad *Tit. De Institutionibus*: ex quo, quæ ibidem proponemus de Collationibus, reuocari huc poterunt.

TITVLVS VI.

De Clerico ægrotante vel debilitato.

1. *Clerico ægrotanti debentur fructus & distributiones.*
2. *Qualis eſſe debeat infirmitas.*
3. *Quo modo probari.*
4. *Coadiutor incurabili morbo laboranti dandus.*
5. *De Clerico debilitato.*

DIxi antè, omnes omninò Clericos, qualecumque beneficium Eccleſiaſticum habeant, de iure communi teneri ad reſidentiam; & præbendas, aliaque beneficia, non niſi ijs, qui per ſe reſidere valeant, eſſe conferenda; imò beneficia ob non reſidentiam Clericis eſſe auferenda: quid igitur ſtatuendum de Clericis ægrotantibus vel debilitatis? * Dico, tantùm abeſſe, vt tales morbo tali laborantes, ob quem officium & miniſterium ſuum obire aut reſidere nequeant, beneficijs ſuis exuendi ſint; quin potiùs omnes eorum fructus atque etiam diſtributiones quotidianæ cedere eis debeant, *c.* 1. *&* 2. *h. t. c. vnico De Clericis non reſident. in* 6. Abbas *Conſ.* 70. *per tot. lib.* 1. quia afflicto non eſt danda afflictio, imò potius ipſius miſeriæ miſerendum, *c. Ex parte h. t.* 1

Infirmitatem, oportet eſſe grauem, & quæ ſit immediata cauſſa abſentiæ, vt ſcilicet Clericus ægrotans, dum ſanus eſt, ſolitus ſit intereſſe 2

esse diuinis: aliàs leuis infirmitas, veluti febricula aliqua, aut quartana inueterata, aut morbus sonticus, non excusat: vt neque excusat, quando infirmitas non est vera & immediata caussa absentiæ; vt si Clericus infirmus, dum sanus est, non sit solitus interesse diuinis: nam tunc, durante ægritudine, non recipiet distributiones, Couar. 3. *Var. resol. cap. 13. n. 8. versic. Sexto, vbi alios citat. DD. communiter in d. c. vnico De Clericis non resid. in 6.*

3 Probatur autem infirmitas præcipuè per iuratam assertionem ipsius infirmi, nisi sit persona suspecta, cui non sit deferendum iuramentum. Præterea per attestationem Medici: per aspectum corporis, veluti quia facies appareat admodum extenuata: denique per domesticos. Semel autem infirmus semper præsumitur infirmus, donec contrarium probetur, Mascard. *De probat. Concl.* 897.

4 Itaque si Ecclesiæ Rector, siue Episcopus siue alius Episcopo inferior, lepræ maculâ inficiatur, aut alio graui & incurabili morbo ita laboret, vt munus suum obire nequeat (cùm iniustum sit quem ob molestiam corporis irruentem priuari honore suo, & nusquam Canones præcipiant, vt ægroto & amoto Prælato alius succedat) datur ei Coadiutor, qui vices eius suppleat, *can.* 1. VII. *q.* 1. *c.* 3. *&* 4. *h. t.* Sic & Prælato senectute grauato Coadiutor dandus est, *c. vnico eod. in 6. can. Nihil §. ecce & duobus cann. seqq.* VII. *q.* 1. item furioso, *d. c. vnico eod. in 6. §. si verò*; & paralytico; *c. vlt. h. t.* Et hic ex fructibus beneficij ægrotantis, si opulentum sit; sin minus, ab Ecclesia, cui seruit, ali debet, *d. c. 3. & 4. h. t. d. c. vnico eod. in 6.* Conc. Trid. *Sess. 21. cap. 6.* Datus autem sine futura successione Coadiutor, censetur datus & datur in Ecclesiæ ac Prælati fauorem. Quando autem datur cum futura successione, datur in fauorem ipsius Coadiutoris; & ideo dari prohibetur à Concil. Trid. *Sess. 26. cap. 7. De reformat.* nisi vrgens necessitas aut euidens Ecclesiæ vtilitas postulet, & in Coadiutore dando concurrant omnes qualitates, quæ à Iure ipsoque Concilio in Episcopo & Prælatis requiruntur.

5 Quòd si Clericus sacerdos debilitatus aut mutilatus, fortè digitis sine sua culpa truncatus, rem diuinam facere & Missam celebrare nequeat, fructus nihilominus beneficij sui percipiet, & cæteris ordinis sui muneribus, quibus sine scandalo & offensione populi licet, fungi potest, *c. 2. h. t.*

TIT.

TITVLVS VII.

De Institutionibus.

§. I. Quid sit Institutio & Collatio.

1. *Beneficia duobus modis acquiri, iustè & iniustè.*
2. *Institutionis variæ acceptiones.*
3. *Generaliter accepta comprehendit quamlibet prouisionem.*
4. *Collatio quid sit, & quotuplex.*
5. *In quo differat ab electione, præsentatione & postulatione.*
6. *Beneficium à quo acceptari possit.*

De præbendis & dignitatibus atque alijs beneficijs in genere dictum est antea. Deinceps dicendum est, quomodo beneficia Ecclesiastica acquirantur; qui ea conferant, & quibus conferri debeant.

1 Duobus modis in genere beneficia acquiruntur, scilicet iustè vel iniustè. Iustè per canonicam institutionem: iniustè verò sine canonica institutione, veluti per simoniam, per preces hæreticorum, per iniuriam. Regula autem Iuris est, Beneficium Ecclesiasticum non posse licitè sine canonica institutione obtineri, *c.* 1. *De R. I. in* 6.

2 Pro cuius intelligentia obseruandum est, Institutionem interdum sumi pro libera collatione beneficij Ecclesiastici, *vt passim in h. t.* interdum pro deductione in possessionem ipsius beneficij, quæ iure communi ad Archidiaconum spectat quando scilicet collatio vel institutio collatiua seu auctorisabilis, vt vocaut, præcessit. *c.* 7. *sup. De officio Archidiaconi.* Quamquam hodie plerisque in locis ea Archipresbyteris seu Decanis ruralibus demandetur; & passim Collegia ac Capitula suos collegas in possessionem mittant & titulum admittant, à patronis fortè datum, quod est vice canocicæ institutionis. Aliquando verò pro collatione beneficij, nō libera, qualis est ea, quæ fit ad præsentationem patroni, & specialiter Institutio appellatur: eique similis est ea, quæ fit ad nominationē vel mandatum alterius, puta Principis aut Pontificis.

3 Igitur *in d c.* 1. nomen Institutionis sumitur generaliter, vt comprehendat quamlibet prouisionem seu modum, quo acquiritur beneficium, siue sit electio specialiter dicta, cum confirmatione sequenti; siue postulatio cum admissione; siue nominatio ac præsentatio patroni, cum institutione secuta; siue collatio libera; siue prouisio Papæ; siue permutatio; & sic de similibus.

Dicitur autem Canonica, quando fit secundum Canones seu à Canonibus approbatur. Vt verò sit Canonica, requiritur potestas in instituente, & habilitas ex parte eius, qui instituitur, cum alijs solemnitatibus à iure requisitis.

Porrò, omissis alijs modis acquirendi beneficia Ecclesiastica, de quorum nonnullis libro 1. egimus, vt de Electione, Postulatione, Translatione, hîc potissimùm agendum de Collatione atque Institutione, specialiter sumpta.

4 Collatio specialiter dicta est assignatio seu concessio beneficij vacantis, facta ab habente potestatem. Diuiditur in Liberam & non Liberam. Libera dicitur gratuita beneficij vacantis concessio, facta ab habente potestatem, seu quæ fit solo iure Prælati. Vnde & donatio dicitur, *c. fin. De officio Vicarij in 6.* Non libera quæ fit ad præsentationem nominationem, aut mandatum alicuius, seu quæ non fit solo iure Prælati.

5 Differt Collatio ab Electione, Præsentatione & Postulatione, quòd per Collationem acceptatam, etiam ante adeptam possessionem, acquiratur ius in re, *c. Si tibi absenti 17. De præbendis in 6.* sicut & per Institutionem: per Electioné verò & Præsentationem acceptatam tantùm ius ad rem. At per Postulationem nullum ius acquiritur postulatio: sicut nec per Præsentationem ante acceptationem.

6 Potest autem acceptari beneficium non tantùm ab eo, cui collatum est, sed & ab alio eius nomine, puta procuratore, siue Ecclesiastico siue laico, qui in hoc nudum ministerium præstat; modò tamen speciale mandatum habeat ad acceptandã possessioné, licet speciatim beneficium aliquod in eo nominatum non fuerit: alioqui generale mandatũ etiam cum libera administratione non sufficit. Vide Couar. *lib. 3. Var. resol. cap. 16. n. 4.* Quamquam beneficium absenti collatum, & ab alio, qui mandatum non habuit, eius nomine acceptatum, censeatur acquisitum à die acceptationis, modò intra tempus ad acceptandũ secuta fuerit ratihabitio, Couar. *ib. n. 5.* Piasec. *p. 2. c. 5. a. 3. n. 10. & seqq.*

§. II. Qui conferre beneficia possint.

1. *Conferre potest indistinctè beneficia omnia summus Pont.*
2. *Legatus à Latere in prouincia sibi decreta.*
3. *Episcopus in sua dioecesi.*
4. *Nisi sint beneficia reseruata aut affecta.*
5. *Cathedralis Ecclesiæ præbendas confert simul cum Capitulo.*
6. *Similiter Ecclesiarum collegiatarum Prælatus & Capitulum.*
7. *Capitulum Sede vacante quatenus conferre possit.*

8. Item

8. *Item Vicarius Episcopi.*
9. *Et sequester.*
10. *Bona item fidei possessor.*
11. *Interdum ius conferendi alijs competit, etiam laicis.*

VT collatio sit canonica fieri ab eo debet, qui conferendi habet potestatem. Itaque nunc videndum, quis beneficia conferre possit.

Et quidem in primis summus Pontifex, tanquam Vicarius Christi & D. Petri successor, cùm summam & amplissimam potestatem habeat, quoad ea, quæ in beneficijs iuris sunt positiui, *c. Licet De præbendis in 6. Clement. 1. Vt lite pendente &c.* omnia & qualiacumque beneficis, siue electiua siue collatiua, siue iuris sint patronatus, conferre potest, non modò in perpetuum seu ad vitam collatarij, sed & ad tempus, *c. Si gratiosè De rescriptis in 6.* Vnde beneficia omnia, respectu illius, dicuntur manualia. 1

Potest etiam iuri patronorum, siue Ecclesiasticorum siue laicorum, itemque iuri Ordinariorum derogare: cum Ordinarijs cumulatiuè concurrere, eosdemque in mensibus eorum, etiam alternatiuis, præuenire; ita vt collatio prior à Pontif. facta præferatur collationi posteriori Ordinarij, nisi prouiso à Papa obstet regula de verisimili notitia, Garzias *De benef. p. 6. cap. 1.* Potest insuper beneficia non vacantia promittere & conferre. Rursus beneficia suæ collationi reseruare, siue generaliter, siue specialiter, vt constat ex *Extrauag. Execrabilis Ioan. XXII. De præben. & Extrauag. Ad regimen eod. tit. in communib. c. Licet 2. & c. Præsenti 34. eod. in 6.*

Secundò, Legatus à Latere potest conferre beneficia in prouincia sibi decreta, tempore suæ Legationis vacantia; & in eorum collatione concurrit cum Ordinario, *c. 1. & 2. De officio Legati in 6.* prout latiùs docuimus, *lib. 1. eod. tit.* §. 3. ad quem hic remitto. 2

Tertiò, beneficia cõferre possunt Ordinarij Collatores inferiores, qui suo iure ea conferunt, siue ius illud habeant à iure, seu Canone, siue à Papa, siue à consuetudine vel præscriptione. Et quidem de iure communi Episcopus est Collator ordinarius beneficiorũ in sua diocesi, *can. Omnes basilicæ & seq. XVI. q. 7. c. Conquerente 16. sup. De officio iud. ordin. c. Ex frequentibus 3. h. t.* Piasec. 2. *p. cap. 5. art. 2. n. 10.* * 3

Certis tamen casibus ea conferre nequit: veluti si sint reseruata vel affecta, si iurispatronatus, vel alia de caussa spectent ad aliorum collationem. 4

Cæterùm an collatio præbendarum in Ecclesijs Cathedralibus ad solum spectet Episcopum, variant Interpretes. Probabilior sententia 5

est eorum, qui volunt spectare ad Episcopum & Capitulum simul, per *c. Grauenimis 29. & c. Cum Ecclesia 31. in fine sup. De elect. & ibi Glos.* quia cùm Episcopus & Capitulum sint vnum corpus, æquum est, vt simul concurrant in collatione præbendarum; nisi consuetudine, priuilegio, vel statuto, quæ seruanda sunt, aliud obtineat, *d. c. Cum Ecclesia*: prout passim obtinere videmus.

Non obstant iura, quibus alij nituntur in contrarium: quia illa non sunt clara; & quædam loquuntur iuxta consuetudinem ac speciale ius Ecclesiæ, de qua agebatur, & quidem narrativè, non dispositiuè. Vide Garziam *5. p. cap. 1. n 52. & seq.*

Quando autem collatio ad Episcopum & Capitulum simul spectat, tunc Capitulum habet dimidiam vocem & Episcopus aliam dimidiam, id est tantum valet vox Episcopi, quantum vox totius Capituli, vel maioris partis, *c. Pastoralis & ibi Glos. sup. De rescriptis.* Adeò vt, si Episcopus vni contulerit, & Capitulum alteri, neutra subsistat collatio, licet etiam Canonici aliquot ad suffragium accesserint Episcopi. Quamquam intra semestre, datum ad conferendum, si interim Papa non contulerit, possint consentire in vnum: si non consenserint, deuoluitur collatio ad superiorem, *c. Postulastis inf. De concess. præbendæ.* Si verò præbendam huiusmodi, ad collationem vtriusque spectantem, Episcopus solus contulerit, nec intra semestre Capitulum contradixerit, subsistet collatio.

Potest autem Episcopus beneficia, ad suam collationem spectantia, etiam dum moratur in aliena diœcesi, conferre; sicut & eorum resignationes admittere, quia vtrumque est voluntariæ iurisdictionis, *c. Nouit iunctâ Glos. in V. terminos sup. De officio Legati*, Piasec. *2. p. cap. 5. art. 3. n. 87.*

6 Quartò, licet nonnulli velint collationem ac prouisionem Canonicatuum & dignitatum in Ecclesijs Collegiatis spectare ad Episcopum, *iuxta d. can. Omnes basilicæ*: verius tamen est præsentationem seu electionem ad eiusmodi beneficia spectare simul ad Prælatum Ecclesiæ, veluti Præpositum, & Capitulum, institutionem verò seu confirmationem ad Episcopum, *c. Ex frequentibus 3. h. t.* Nisi Ecclesia Collegiata careat Prælato, & subijciatur immediatè summo Pontifici: quo casu spectabit electio ad solum Capitulum. Et hæc ita de iure communi: nam ex consuetudine, quæ alia atque alia est in singulis ferè Ecclesijs, vel ex priuilegio aut præscriptione aliter obtinuit, vt scilicet prouisio vel ad solum spectet Capitulum, vel ad solum Episcopum, vel ad Prælatum Ecclesiæ, vel ad hebdomadarium seu turnarium, vt vocant, vel ad Capitulum & Episcopum alternatim. Aliorum verò beneficiorum in Ecclesijs inferioribus collatio ad solum Episco-

Episcopum de iure communi spectat, etiam sine consensu Capituli, si sint minora; sin maiora, non nisi de consilio sui Capituli, *iuxta c. Nouit inf. De his quæ fiunt à Prælato sine cons. Capit.* Videatur pleniùs de his Garzias 5. *p. cap.* 4.

Quintò, Capitulum, Sede vacante, vel suspenso Episcopo, potest conferre ea beneficia, quæ sunt necessariæ collationis, non etiam ea, quæ liberam collationem spectant Episcopi, vt postea dicemus latiùs. Beneficia tamen, quæ sunt simultaneæ collationis, id est, quæ spectant ad collationem Episcopi & Capituli simul, liberè conferre potest, *c. vnico Ne sede vacante &c. in 6.* Piasec. *d. c. 5. art. 2. num.* 42. 7

Sextò, Vicarius Episcopi potest conferre beneficia necessariæ collationis, non etiam ea, quæ sunt liberæ collationis, absque speciali commissione & licentia Episcopi, *c. fin. iunctâ Glos. in V. commissa De officio Vicarij in 6.* Vnde confirmat electos, instituit præsentatos; imò etiam vni ex præsentatis gratificari potest, Piasec. *d. loco num.* 37. *& seqq.* 8

Septimò, Sequester conferre beneficium potest, quando collationis est capax: nam laicus citra priuilegium spiritualia tractare prohibetur, *c. 2. sup. De iudicijs.* Vide Garz. *d. p.* 5. *cap.* 6. 9

Octauò, Bonæ fidei possessor; quia collatio numeratur inter fructus, qui ad bonæ fidei possessorem spectant. Adeoque prouisus à possessore bonæ fidei præfertur prouiso à proprietario, *c. Querelam sup. De elect.* Videatur Garz. *d. p. 5. cap.* 5. Gonzal. *ad reg.* VIII. *Cancell. Glos.* 45. §. 2. 10

Quandoque etiam Abbatibus, Prioribus, seu alijs inferioribus Prælatis ex singulari iure seu priuilegio competit ius beneficia conferendi, *Clement. vnica De supplenda neglig. Prælat.* imò etiam laicis ac mulieri ex priuilegio & indulto Apostolico, Boërius *Decis.* 32. *n.* 10. Cassad. *Decis.* 1. *tit. De iure patronatus.*

An verò Imperator, Rex Franciæ, vel alij Principes habeant ius conferendi beneficia in suis regnis, vide Boër. *Decis.* 32. *&* Rebuf. *Tract. De Regia ad Prælat. nominatione in V. Cathedralibus.*

§. III. Quibus conferri beneficia debeant.

1. *Conferri debent Clericis idoneis.*
2. *Præferendus doctior minùs docto.*
3. *Et quandoque minùs doctus doctiori.*
4. *Nemo instituendus, nisi examinatus & idoneus repertus fuerit.*
5. 6. *Nisi Episcopus aliquem nominauerit: & de hoc quæstio.*
7. *Institutio de iure ad Episcopum spectat.*
8. *De consuetudine ad Archidiaconum.*
9. *Semel examinatus, iterum ab eodem vel successore non examinandus.*

1 CONferri debent Clericis, iisque idoneis, qui Deo & Ecclesijs velint & valeant gratum impendere famulatum, *c. Graue 29. sup. De præben.* siue nobiles sint, siue ignobiles: licet etiam inualuisset consuetudo in aliqua Ecclesia, vt quædam beneficia solis nobilibus conferantur, quia non generis, sed virtutum nobilitas, vitæque honestas Deo gratos facit, *c. penult. eod. tit.* Hinc rescripsit summus Pont. pueris non posse beneficia Ecclesiastica conferri, quia ad deseruiendum in Ecclesia non sint idonei, *c. Super inordinata 35. h.t.* Hinc etiam Concil. Trid. *Sess. 22. cap. 4. in fine* generatim statuit, vt non alijs fiat collatio seu prouisio, quàm qui iam ætatem & cæteras habilitates integrè habere dignoscantur; aliterq; irrita sit.

2 Præferendus propterea est doctior minùs docto, cæteris paribus, Couar *in c. Peccatum p. 2. §. 7. n. 4. De R. I. in 6. &* Piasec. *in Praxi 2.*
3 *p. c. 5. art. 3. n. 10.* * Quamuis dignus & minùs doctus, cuius noti & probati sint mores, præferri possit digniori & doctiori, cuius vita ignoratur, ex declaratione Card. quam ibidem refert Piasec. Item idoneum ex eadem ciuitate, vel de gremio Ecclesiæ, vel si de genere fuerit fundatoris, externo magis idoneo præferendum docet ibidem Piasec. post Lambertin. *De iure patron. lib. 2. p. 3. art. 6.* & Zecchum *De benef. c. 12. n. 26.*

4 Statuit etiam Concil. Trid. *Sess. 7. cap. 13.* ne præsentati seu electi vel nominati à quibusuis Ecclesiasticis personis, etiam Sedis Apostolicæ Nuntijs, ad quæuis Ecclesiastica beneficia, instituantur, nec confirmentur aut admittantur, etiam virtute cuiusuis priuilegij seu consuetudinis, nisi fuerint priùs à locorum Ordinarijs examinati & idonei reperti; neve vllus appellationis remedio se tueri possit, quo minùs examen subire teneatur. Præsentatis, electis seu nominatis ab Vniuersi-

Vniuersitatibus seu Collegijs Generalium Studiorum exceptis, de quibus Rebuf. *in Praxi Benef. tit. De rescripto in forma pauperum.* * Si 5
tamen nominatio ad Episcopum spectet, & institutio ad aliquem inferiorem, fuerit satis, si Episcopus Clericum nominet & offerat, *secundum Abbatem in c. Significasti 18. inf. De iure patronatus*: quia præsentando approbat, eiusque est approbare Clericos suæ dioecesis, *c. vlt. sup. De Clericis peregrinan.*

Verùm si nominatio spectet ad vnum Episcopum, & institutio ad 6
alium alterius dioecesis, in qua situm est beneficium, an etiam sola sufficiet nominatio & oblatio, vt instituatur? Sufficere quidam putant, quia verum sit, eum approbatum esse ab Ordinario. Azorius *lib. 2. Institut. Moral. cap. 22. q. vlt.* Attamen verius videtur ex Conc. Trid. examinandum & approbandum ab Ordinario loci, in quo situm est beneficium: quia non statim ex eo, quòd quis sit idoneus in vno loco, inferre licet æquè idoneum fore in alio: ipsumq; Concil. mandat præsentatum & electum à Nuntio Apostolico, qui & Ordinarius est intra limites suæ legationis, examinari ab Ordinario loci, quippe cui exploratũ magis sit, quàm idoneis in sua dioecesi opus habeat Clericis & ministris. Zyp. *h. t. n. 2.* * Cùm etiã præsentatus siue electus aliũ 7
pro obtinenda institutione adire non possit, quàm Episcopum, loci Ordinarium, qui super hoc habet fundatam intentionem in iure: & quidẽ sub pœna nullitatis, nisi ex priuilegio vel aliter institutio pertineat ad alium Prẹlatum, inferiorem Episcopo, Conc. Trid. *Sess. 14. c. 13. De reform.* Quo tamen casu instituendus non nisi ab Episcopo examinari potest super idoneitate, maximè ad beneficia curata: nam ad eum spectat examen non ad alium inferiorem, Conc. Trid. *Sess. 25. c. 9. De reformat.* Piasec. *p. 2. c. 5. artic. 2. n. 27.* * Vbi verò ex consuetudine 8
constitutio beneficiorum spectat ad Archidiaconum, vt in his locis passim, ei per dictum Concilium non derogatur.

Cæterùm non potest Episcopus examinare promotum ad Ordinem vel beneficium à suo antecessore, nisi post promotionem superuenerit aliqua caussa, vt in *c. Accepimus sup. De ætate & qualitate ordinand.* Sic enim & sacra Congregatio declarauit, Regularem, semel examinatum & idoneum repertum ad confessiones audiendas, non debere ab eodem Ordinario vel eius successore denuò examinari, Zerola *1. p. V. Confessor §. 2.*

§. 4. In

§. IV. In quibus consistat idoneitas Clericorum ad beneficia.

1. *Consistit ea in ordine, ætate, & cæteris qualitatibus.*
2. *Incapaces beneficiorum enumerantur.*
3. *Inter eos etiam filij sunt hæreticorum.*
4.5. *Item excommunicati, interdicti, & irregulares.*
6. *Quis ordo & quæ ætas requiratur, remissivè.*
7. *Quæ scientia & literatura.*
8. *Beneficia quædam certæ familiæ debita sunt.*
9. *Prouisi tenentur facere Fidei professionem.*

1 CONsistit hæc in ordine, ætate, scientia, morum probitate, natalibus, & alijs, quæ ad quadraginta septem cumulat Cæsar Lambertinus, referente Gonzales *ad reg.* VIII. *Cancell. Glos.* 4. *n.* 109. vbi subiungit, Quis est hodie, in quo illa concurrunt, & laudabimus eum? Sed illa moraliter accipienda sunt, vt scilicet secundum mores humanos adsint, quatenus fieri potest.

2 Vt verò summatim perstringam, consistit primò idoneitas in defectu canonici impedimenti. Hinc incapaces sunt beneficiorum Ecclesiasticorũ; Primò, nõ baptizati, *c.* 1. *sup. De presb. non baptizato.* Secundò, non insigniti tonsurâ, *c. Ex litteris sup. De transact.* Tertiò, illegitimi, quive defectum patiuntur natalium, *c.* 1. *&* 2. *De filijs presb. in* 6. Cùm eo tamen Episcopus dispensare potest ad minores Ordines, & ad sim-
3 plex beneficium, *d. c.* 1. Vide suprà *lib.* 1. *eod. tit.* * IV. filij hæreticorum, & qui in Iure dicuntur credentes hæreticis, veluti hæreticorum fautores, defensores, receptatores, *c. Quicumque* 2. §. *hæretici & c. Statutum* 15. *De hæret. in* 6. Intellige de filijs hæreticorum, qui tales esse, vel tales etiam decessisse probantur, deque illis hæreticorum fautoribus & receptatoribus, quos similiter per sententiam in iudicio constiterit fuisse & obijsse tales, *d. c. Statutum*, idque vsque ad secundum gradum in linea paterna; in materna verò ad primum dumtaxat, *d. c. Statutum.* V. Coniugati, *sup. De Clericis coniugatis* §. 2. VI. Bigami,
4 *sup. De bigamis non ordin. in* , *ne.* * VII. Excommunicati, *c. Postulastis* 7. *in prin. inf. De Clerico excommunicato*, Couar. *in c. Alma mater p.* 1 §. 7. *n.* 1. Si tamen conferatur beneficium excommunicato, ignoranti se esse excommunicatum, poterit illud retinere post absolutionem, dispensante eo, ad quem collatio spectabat, Riccius *in Praxi Decis.* 184. *n.* 173. vbi subiungit, posse quem acceptare beneficium, sibi

ante

ante excommunicationem collatum, & post absolutionem idem possidere ac retinere. VIII. Suspensi, *c. Dilectus sup. De consuetudine.* * 5
IX. Interdicti & violatores interdicti, *c. 1. sup. De postulat. Praelat.* X. Irregulares, ex quocumque irregularitatis capite. Idque procedit, licet quis ignarus & nescius sit huius irregularitatis. Et collatio facta irregulari nullum ei tribuit ius, proindeque fructus receptos tenetur restituere; non tamen priuatur priùs acquisitis, nec impeditur ab actu iurisdictionis, sed Ordinis dumtaxat. Ita latè Riccius *Decis.* 185. Piasec. *p. 2. c. 5. artic. 3. n. 16.* XI. hostiliter persequentes, insequentes, percutientes aut capientes S. R. Ecclesiæ Cardinalem, & eius criminis socij: item filij & nepotes in recta linea, *c. Felicis 5. in princ. De pœnis in 6.* Huc referuntur percutientes, capientes, bannientes Episcopum, eiusque criminis socij, consiliarij, fautores & defensores: nam hi omnes itemque filij ac nepotes redduntur ipso facto inhabiles ad acquirenda beneficia in ea Ecclesia & dioecesi, in qua Episcopus præsidet, non etiam in alijs. *Clement. 1. in princ. De pœnis & Glos. ibid.* XII. Cæci, qui horas Canonicas recitare nequeunt. Denique Simoniaci, & alij similes.

Quantum ad ordinem & ætatem attinet ordinandorum, & præficiendorum beneficijs, videri possunt quæ alibi de his diximus, *lib. 1. tit. 14. §. 3. & 4.* Quibus illud hîc addo, semper eum Ordinem attendi oportere, quem ipsa dignitas vel beneficium ex sui natura vel consuetudine aut statuto requirit, non autem, quem fortè requireret aliud beneficium eidem vnitum: nam hoc non alterat, sed sequitur naturam eius, cui vnitum est, prout in simili declarauit sacra Congregatio Cardd. Interpp. Conc. cuius declarationem refert Piasec. *p. 2. cap. 5. artic. 3 num. 17.* 6

Scientia verò talis requiritur, quæ ad munus beneficio annexum ritè & debitè obeundum est necessaria, arbitrio Episcopi & examinatorum; ideoque maior vel minor, pro diuersitate munerum. Piasec. *d. art. 3. nu. 11. & seqq.* Repetenda hîc quoque sunt, quæ de qualitate scripsimus ordinandorum, *d. lib. 1. tit. 14. §. 2.* Quod autem DD. communiter asserunt, collationem factam illiterato esse nullam, limitandum puto ad omnimodam illiteraturam, cùm quis Grammaticus non est, vel nescit legere: alioqui quando vel mediocris est doctrina ac literatura, existimo tenere collationem, sed beneficiatum beneficio priuandum, tenerique ad renuntiandum, *c. Dudum sup. De electione c. vlt. sup. De ætate & qualit. &c. c. Nisi sup. De renuntiatione.* 7

Videndum etiam est, vt, si beneficia debeantur certis personis, seu certo generi personarum, ex fundatione (cuius forma seruanda est in prouisione beneficiorum, Garz. *7. p. cap. 15 n. 4. & 5.*) institutione, 8

statuto, consuetudine vel priuilegio, ijs conferantur, modò scilicet sint habiles, *arg. l. Vt gradatim versic. etsi lege D. De muneribus & honoribus.* Garz. *d. loco n.* 2 & 3. *iuncto n.* 12. nam aliàs præsentatio vel prouisio facta non habenti qualitates, ex fundatione requisitas, est inualida, nempe si quis, eas qualitates habens, contradicat & sibi prouisionem fieri petat. Videatur plenius Garz. *d. loco.*

9 Præterea obseruandum est, Conc. Trid. *Sess.* 24 *cap.* 12. statuere, vt prouisi de beneficijs quibuscumque, curam animarum habentibus, teneantur à die adeptæ possessionis ad minus intra duos menses coram Episcopo, vel, eo impedito, coram generali eius Vicario seu Officiali publicam Fidei facere professionem: prouisi autem de Canonicatibus & dignitatibus in Ecclesijs Cathedralibus non solùm coram Episcopo seu eius Officiali, sed etiam in Capitulo idem præstare teneantur, sub pœnis ibidem statutis. Vide Piasec. *d. c.* 5. *art.* 3. *n.* 89. & Zypæum *Tit. De præbendis n.* 3. Denique subijciendum hoc loco foret de modo, quo conferri debent beneficia; sed quia de eo pro parte agitur infrà in Tit. *Vt Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur*: ideo hîc dicenda, vt simul & semel ea de re tractetur, ad eum Tit. reijcimus.

TITVLVS VIII.

De concessione præbendæ & Ecclesiæ non vacantis.

§. I.

1. 2. *Beneficia non conferenda aut promittenda, nisi vacent.*
3. *Licet in genere quis promittat.*
4. 5. *Exspectatiuæ sublatæ, etiam olim in Belgio.*

SOlent præbendæ ac dignitates, aliaque beneficia Ecclesiastica conferri aut promitti, antequam vacent; & quandoque, dum vacant, non conferri: sequitur proinde, vt videamus tam de promissionibus & concessionibus non vacantium, quàm de negligentia circa concessiones vacantium, & tradamus breuiter, quando conferri debeant, vel non.

1 Conferri autem debent, quando vacant, & non antè, quia non vacantis beneficij collatio, tanquam continens votum captandæ mortis

mortis alterius, (quod est contra bonos mores, *l. vlt. c. De pactis*) est ipso iure reprobata & nulla, *c. 1. & 2 & per tot. h. t. can. Non furem* VII. *q. 1.* Adeò quidem, vt si quis impetret scienter, aut se patiatur in beneficium viuentis institui, ab Ecclesiastica communione sit arcendus & deponendus, id est sacris ordinibus, quibus initiatus est, spoliandus, *d. c. 1 h. t.* sitque inhabilis, etiam eo mortuo, ad illud consequendum, absque dispensatione summi Pontificis, Panormit. *ibid.*

Si vero non patiatur quidem se institui, sed tantùm promissio- 2
nem beneficij non vacantis acceptet, ius nullum ad beneficium acquirit, quia vetat etiam Canon beneficia non vacantia promitti, *d. c. 2. & c. Ex tenore 13. h. t.* Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 10. De reformat.*

Nec refert, an generaliter an speci[illegible]at beneficij non vacan- 3
tis promissio, *d. c. 2.* ideoque non obstante tali promissione, potest beneficium, simul atque vacat, alteri, quàm cui promissum est, conferri; non obstante etiam appellatione eius, cui promissum est, *c. Relatum 3. h. t.* Et licet iure Decretalium Greg. IX. Prælatus, qui promisisset fortè in genere se alicui de beneficio prospecturum, videatur ad hoc obligatus, *c. Accedens 14. h. t.* eo quòd promissio huiusmodi non ita adiunctum habeat votum captandæ mortis, cùm multis alijs modis adimpleri possit, quàm per mortem alterius, veluti si beneficium adhuc obtinens coadiutorem petat, *c. De rectoribus 3. sup. De Cler. ægrotante*; si præbendam opulentam inter duos Episcopus diuidat, *c. Vacante 26. sup. De præbendis*: tamen iure Decretalium Bonif. VIII. talis promissio est vetita, *c. Detestanda cod. in 6.*

Nec obstat *d. cap. Relatum*: quia ibi Episcopus iam recepto in Canonicum promiserat præbendam, ad quam conferendam etiam sine promissione tenebatur, cùm Canonicatus non debeat nec possit esse diu sine præbenda.

Sed nec exspectatiuæ dari ampliùs possunt ad primum beneficiũ 4
vacans: quia illas nouissimè dari vetuit Concil. Trident. *Sess. 24. cap. 19. De reformat.* vt etiam frustrà Ordinarij accedat consensus, vti ex declaratione Cardd. tradit Gonzales *ad Reg.* VIII. *Cancell.* §. 1. *proœmiali num. 63.* vbi subiungit eamdẽ Congregationem declarasse, ex eodem decreto exspectatiuarum prohibitarum seu abrogatarum non posse erigi Canonicatum supernumerarium ad futuram præbendam: atque insuper per illud decretum tolli omnes mentales reseruationes; quales erant, quando Papa reseruabat beneficium vel in specie vel in genere, per Bullam vel per Breue, ad prouidendum personæ, quam non exprimebat, sed in mente retinebat.

5 Sed & hîc in Belgio nostro iam olim prohibitas fuisse exspectatiuas per Maximilianum Imp. *litteris Edicti datis Mechliniæ 12. Septemb.* 1485. & regressus ad beneficia resignata, reseruationes pensionum, translationes, inscijs & inuitis ijs, qui grauata beneficia possiderent, refert Zypæus *De Iure Pontif. nouo lib. 3. h. t. in fine.*

§. II. Quibus modis beneficia vacent.

1. *Vacare contingit beneficia varijs modis.*
2. *Qui ad tria vel quattuor genera reuocari possunt.*

1 VArijs modis vacant beneficia; Primò, per mortem naturalem beneficiati. Secundò, per renuntiationem simplicem, vel ex caussa permutationis: ita tamen, vt, si beneficium sit iuris patronatus, consensus interueniat patroni, quem sufficit superuenire postea. Riccius *latè Decis.* 219. Tertiò, per priuationem & depositionem. IV. per electionis cassationem. V. per translationem. VI. per adeptionem secundi incompatibilis pacificam. VII. Si quis habens parochialem Ecclesiam non fuerit promotus intra annum. VIII. Si beneficiatus contrahat matrimonium vel sponsalia per verba de præsenti, modo antea explicato. IX Si quis per vim obtineat seu occupet secundum. X. per ingressum Religionis, professione secutâ. XI. Si electus intra mensem à tempore præsentatæ electionis, vel à tempore præstituto, non consenserit, vacat Prælatura: &, si intra tres menses, post consensum electioni datum, non petierit confirmationem, ipso iure amittit ius sibi quæsitum per electionem. XII. Vacant beneficia Episcopi electi & confirmati, postque menses tres, datos ad petendam consecrationem. XIII. Quando beneficium habetur pro derelicto. XIV. Quando quis alienat res beneficij sui. XV. per crimen hæresis, simoniæ, læsæ Maiestatis, sentẽtiâ declaratoriâ præcedente: & pluribus alijs modis, quos vide apud Staphilæum *De litteris gratiæ Tit. De varijs modis vacationis.* Rebuffum *in Praxi benefic. Tit. Requisita ad collationem bonam à n. 49. & Tract. De Regia ad Prælaturas nominatione, §. monasterijs V. vacantibus, vbi enumerat triginta & vnum modos.*

2 Possunt tamen omnes reuocari ad tria vel quattuor genera. Nam beneficia vacant vel de facto tantùm; vel de iure tantùm, vel per sententiam Iudicis, vel denique de iure & facto simul. Ipso facto tantùm vacat beneficium, quando quis de facto, vi vel metu, cogitur relinquere sui beneficij possessionem, vel vi de possessione deijcitur, *c. 2. & 3. sup. De his quæ vi metusve caussa fiunt.* Ipso iure tantùm vacare dicitur, quando ab ipso iure inducitur vacatio, seu quando, certo aliquo casu aduueniente,

adueniente, ab ipso iure declaratur quis priuatus beneficio, ita vt absque alia declaratione Iudicis aut monitione vel citatione illud alteri conferri possit, licet is, qui iure priuatur, possideat beneficium. Per sententiam Iudicis vacat, quando ab ipso Iudice ob aliquod delictum inducitur vacatio seu priuatur quis beneficio. Ipso iure & facto vacat per mortem beneficiati vel per renuntiationem vel resignationem veri tituli.

§. III. Intra quod tempus conferri debeant beneficia.

1. *Conferri debent intra sex menses.*
2. *De beneficij. in Commendam dari solitis.*

CONferri debent intra stata tēpora, id est intra sex menses: alioquin ijs elapsis, ab Episcopo, si ad eum spectet collatio, ea deuoluitur ad Capitulum, & contrà à Capitulo ad Episcopum. Hinc ad Metropolitanum, *c. 2. h. t.* & ab hoc ad Patriarcham, cui Metropolitanus subijcitur, vel, si nulli Patriarchæ subijciatur, ad summum Pontificem. Hoc tamen tempus sex mensium computatur non à die vacationis, sed à die, quo collator sciuit vel scire debuit beneficium vacare; neque illud legitimè impedito currit, *c. Quia diuersitatem. 5. h. t. c. 3. sup. De supplenda negligentia Prælator.* Quòd si collator post tempus sibi præfixum contulerit beneficium adhuc vacans alteri, sustinetur quidem eo casu collatio, sed ex patientia, dummodò contulerit idoneo. 1

Quandoque verò beneficia vacantia non conferuntur in titulum, sed commendantur. Est autem Commendare nihil aliud, quàm deponere, *l. Commendare* 108. *D. De verb. signif. l. Lucius D. Depositi, cap. Ne quis arbitretur* XXII. *q. 2. c. 1. inf. De Deposito Glos. in c. Nemo sup. De electione in V. commendare.* Sed quia de commendatione beneficiorum nec tempus nec breuitas, cui studeo, fusiùs agere permittit, videri potest Azor. 2. *p. Institut. moral. lib. 6. cap.* 31, & alij, quos citat Gonzal. *ad Reg.* VIII. *Cancell. Glos.* 5. §. 8. *n.* 62. & Garz. *De benefic.* 4. *p. cap.* 4. 2

Illud tamen notandum, quòd beneficium commendatum, siue ad tempus siue in perpetuum, morte commendatarij non censeatur vacare per obitum. Latè Gonzales *d. loco à num.* 48. Quodque, vt in Gallia nihil pænè frequentius est Vicarijs perpetuis, ita nihil quoque videatur Ecclesiæ Gallicanæ esse perniciosius, dum vt plurimùm pueris & infantibus dignitates & beneficia in Cōmendam

dantur. Prudentius sanè Principes Belgici Ecclesiæ consulunt, dum huiusmodi Commendas non concedunt, nec vllis nisi professis Regulares dignitates conferunt: tantaque circumspectione indulto suo quoad nominationem ad primarias dignitates vtuntur, vt ipsæ Ecclesiæ sperare non possint à Cleri electione meliorem sortem, quàm à nominatione Principali, vt rectè scribit Zyp. *Tit. De Clerico ægrotante, n.* 3. subiungens *n.* 4. iam olim in Brabantia Ordines à Principibus suis stipulatos fuisse, ne ipsi vllas dignitates in Commendam darent, aut permitterent dari; idq; summo Reip. bono, quamuis in Burgundia nonnihil ab huiusmodi voto deflectantur; ex vitio vicini, inquit, aëris.

§. IV. De incompatibilitate & pluralitate beneficiorum.

1. 2. *Beneficia quædam compatibilia, quædam incompatibilia.*
3. *Incompatibilia vel sunt primi generis.*
4. *In quibus solus Pont. dispensat regulariter.*
5. *Vel sunt incompatibilia secundi generis, id est quoad retentionem.*
6. *In quibus Episcopus dispensare potest.*
7. *Compatibilia sunt simplicia beneficia.*
8. *Dummodo alterum non sit sufficiens ad sustentationem.*
9. *Nec tunc dispensatione opus est de consuetudine.*
10. 11. *Quodnam dicatur sufficiens.*
12. *Difformia sub eodem tecto esse compatibilia.*
13. *Nullus triplex esse potest in eadem Ecclesia.*
14. *Ex quibus caussis beneficia sine dispensatione sibi compatiantur.*
15. *Ex quibus cum dispensatione.*

1 NOn abs re fuerit, hîc aliqua de incompatibilitate & pluralitate beneficiorum subnectere.

Et tametsi varij exstent Iuris textus, quibus probari videatur, beneficia omnia esse incompatibilia, quia quodlibet beneficium de iure communi personalem requirat residentiam, vnde potissimùm resultat incompatibilitas: non desunt tamen alij, ex quibus probari potest, eorum quædam esse compatibilia, quædam incompatibilia, vt in *c. Gratia sup. De rescriptis, in Clement. Gratia eod. tit.* Vnde & Conc. Trid. *Sess. 7. cap. 4. De reformat.* supponit quædam esse compatibilia.

Dicuntur

Dicuntur autem compatibilia, quæ vel ex iure communi, vel ex consuetudine, vel statuto aut fundatione, simul obtineri ac retineri possunt. Incompatibilia verò, quæ nec de iure communi, nec ex consuetudine, statuto aut fundatione, simul possunt retineri. Talia sunt duo beneficia curata, duæ dignitates, duo personatus, duo officia, siue in eadem Ecclesia, siue in diuersis; & pleraque alia, personalem residentiã requirentia, *c. Ad hæc* 13. *c. Præterea* 14. *c. Cum non ignores*, *c. De multa* 28. *sup. De præbendis.* 2

Incompatibilia sunt duplicis generis: nam alia ita sunt incompatibilia, vt per adeptionem secundi pacificam, vnà cum libera fructuum perceptione, aut vbi per beneficiatum steterit, quò minùs acceperit possessionem, vacet prius ipso iure. Talia sunt duo curata beneficia, duæ dignitates, duo personatus, duo officia, & alia, quæ iurisdictionem aliquam annexam habent, vt visitandi, corrigendi, excommunicandi, *d. c. De multa*, *& Extrauagante Execrabilis Ioan.* XXII. *De præbendis.* Item vnum cathedrale cum parochiali, ex noua dispositione Concilij Tridentini, *Sess.* 24. *cap.* 17. *De reformat.* Item duo vniformia sub eodem tecto, id est, in eadem Ecclesia, ad eandem functionem instituta, idemque onus & officium habentia, eodem tempore explendum; cuiusmodi sunt duo Canonicatus, duæ Capellaniæ in eadem Ecclesia. Alioquin ad inducendam huiusmodi incompatibilitatem non sufficit, quòd sint in vna Ecclesia, vel quòd simili nomine nuncupentur. Nauar. *Consil.* 16. *De præbendis.* Piasec. 2. *p. cap.* 5. *artic.* 3. *num.* 72. Vide latè Riccium in *Praxi Decis.* 41. Et hæc vocantur *Incompatibilia primi generis*; & prius, quod vacat ipso iure per adeptionem secundi, reseruatur Sedi Apostolicæ, *d. Extrauag. Execrabilis.* 3

Intelligitur autem tunc demùm vacare primum, postquam quis fuerit nactus pacificam possessionem secundi, cum libera fructuum perceptione, fraude cessante. Vnde si fructus secundi ex aliqua caussa alteri ad tempus debeantur, non censetur vacare primum, *c. Si tibi absenti De præbendis in 6. & ibid.* Franc. Gemin. Dias *in Praxi cap.* 42. Piasec. *d. loco n.* 74.

In huiusmodi verò beneficijs simul retinendis non potest dispensare Episcopus, cùm id apertè prohibeatur in *d. c. De multa*; & quia prohibitio est Concilij, contra quod dispensare non potest Episcopus, *c. Cum dilectus iunctâ Glos. in V. in ætate sup. De elect.* nisi grauis subsit necessitas, quæ legem non habet, aut euidens vtilitas; potissimùm vbi Pontifex consuli nequit, qui alioqui solus relaxare ius commune potest, non etiam Episcopus vel Legatus, Piasec. *d. loco n.* 78. *ex* Archid. Staphil. Rebuffo, *quos citat.* 4

Alia

5 Alia sunt incompatibilia quoad retentionem tantùm, quia scilicet simul retineri non possunt absque dispensatione. Non tamen ita sunt incompatibilia, vt per acceptationem secundi & possessionem pacificam vacet prius ipso iure, sed datur optio habenti, vt eligat retinendum; altero verò potest per superiorem priuari. Et hæc vocantur *Incompatibilia secundi generis*: cuiusmodi sunt dignitas & Canonicatus in diuersis Ecclesijs, & reliqua, residentiam quidem personalem requirentia, non tamen habentia curam animarum, dignitatem, personatum, vel officium annexum; nec sunt vniformia sub eodem tecto, licet simplicia sint. * Et quoad retentionem huiusmodi beneficiorum dispensare potest Episcopus, *iuxta Glos. communiter receptam in c. Dudum 2. in V. intitulatam sup. De elect.* cùm nullibi prohibeatur. Imò & consuetudo iusta in talibus excusare potest, cùm eodem modo consuetudo, quo dispensatio, derogare iuri possit, *c. vlt. sup. De consuet.* Piasec. *d. loco n.* 81.

6

7 Compatibilia sunt simplicia beneficia, quæ ex statuto, vel consuetudine, vel fundatione, personalem residentiam non requirunt, vel
8 quorum vnum requirit residentiam, alterum non vtique, * quando scilicet alterum non est sufficiens ad congruam sustentationem beneficiati: alioqui si vnum sufficiat, retineri simul de iure communi nequeunt, *c. Conquerente 6. sup. De Clericis non resident. can. Singula Distinct. 89. & similibus*; quibus statuitur, vt singula Ecclesiastici iuris officia singulis quibusque personis conferantur. Conc. verò Trident. *Sess. 24. cap 17. De reformat.* statuit, vt in posterum singulis vnicum dumtaxat beneficium conferatur: quod quidem si ad vitam eius, cui confertur, honestè sustentandam non sit sufficiens, liceat eidem aliud simplex sufficiens, dummodò vtrumque personalem residentiam non requirat, conferri; non contrà, vt habenti beneficium sufficiens concedatur aliud insufficiens.

9 Et generali consuetudine obtinuit vt in talibus simul retinendis non petatur dispensatio, sed conscientiæ cuiusque relinquatur, vt secum iudicet, an vnum non sufficiat ad sui sustentationem, quo excusari possit apud Deum, Piasec. *d. loco n.* 84. vbi tamen subiungit, tutiorem & communiorem sententiam esse, vt hoc in arbitrio sit iudicis, isque æstimet sufficientiam beneficij, consideratâ qualitate personæ, loci & temporis, cùm vnum & idem beneficium, respectu temporum & personarum, nunc magnum & sufficiens, nunc paruum seu tenue videri possit.

10 Interim illud sufficiens dici potest, ex quo Clericus, pro gradus sui conditione, se, suosq;, familiares, parentes, fratres & consanguineos egentes, honestè sustentare valeat, non etiam augere studeat, vt ex Conc.

Conc. Trid. *Seß. 25. cap. 1. De reformat.* tradit Zypæus *De Iure Pontif. nouo lib. 3. Tit. De Clericis non resident, n. 3.*

Præterea in dijudicanda sufficientia huiusmodi non est habenda ratio bonorum patrimonialium, cùm illa, fructusque eorum, reseruare sibi beneficiatus possit, & ex fructibus solius viuere beneficij, *secundum communem DD. sententiam*, teste Piasec. *d. loco n. 86.* vbi Felin. Couar. Nauar. & alios citat. 11

Cæterùm memorat Zyp. *d. loco n. 4.* ex certis & iustis caussis indultum Canonicis Antuerpiensibus priuilegium, vt plura beneficia possint obtinere & retinere, modò non sint curata, aut personalem residentiam de iure vel consuetudine non requirant; atque illi hodieque locum esse.

De beneficijs difformibus sub eodem tecto, an ea sint incompatibilia, dissentiunt Interpretes. Verius est, de iure communi esse compatibilia, si modò aliàs sibi mutuò non pugnent, ratione residentiæ aut seruitij, Lessius 2. *De Iure & Iustit. cap. 34. n. 44.* 12

Dixi, de iure communi; quia sunt quædam declarationes Cardd. quibus difformia sub eodem tecto declarantur ex mente Conc. Trid. esse incompatibilia: secundum quas declarationes, si à summo Pontifice sint approbatæ, consequenter dicendum, post Conc. Trid. per assecutionem secundi, cum pacifica possessione & libera fructuum perceptione, vacare primum ipso iure.

Non potest tamen quis in eadem Ecclesia esse triplex absque dispensatione summi Pontificis; nec valet consuetudo aut statutum in contrarium, *c. 1. De consuet. in 6.* Garz. *p. 11. cap. 5. n. 23.* 13

Porrò, vt summatim dicam, certis casibus plura simul beneficia obtinere quis potest, aut sine dispensatione, aut cum dispensatione. Sine dispensatione; Primò, quando sunt purè simplicia, etiam Canonicatus, quorum neutrum sufficiat ad congruam sustentationem beneficiati, & alterum non requirat residentiam, siue ex institutione, siue ex præscripta consuetudine: imò etiam, quando vnum est sufficiens, modò non sit Canonicatus, & alterum insufficiens non requirat residentiam. 14

Vbi obseruandum, quòd licet ante Conc. Trid. duo curata beneficia ita tenuia, vt non possent Rectorem alere, potuerint retineri absque dispensatione, *c. Eam te sup. De ætate & qualit. ordin.* tamen post Conc. *Seß. 24. cap. 17. De reformat.* nequeant retineri absque dispensatione summi Pontificis.

Secundò, si Ecclesia Cathedralis vel parochialis, aut dignitas, propter angustias tenuitatemque non sufficiat sustentationi congruæ sui Rectoris, potest simul cum ea obtineri beneficium simplex, non re-

quirens residentiam. Colligitur ex Conc. Trid. *d. Sess.* 24. *cap.* 13. & 17.

Tertiò, quando dignitati aut Canonicatui accessoriè annexa est parochialis, quæ per Vicarium administrari solet: quia beneficium vnitum alteri perpetuò & accessoriè censetur vnum cum illo, & naturam eius induit, licet simplex fuerit; imò prædium eius reputatur, vt proinde hoc casu magis vnicum beneficium obtineatur, quàm plura.

Quartò, si vnum detur in titulum, alterum in commendam ad tempus, veluti sex menses, quamuis sit parochialis Ecclesia, quia commenda non dat titulum, nec inducit incompatibilitatem, *can. Qui plures* XXI. *q.* 1. *c. Dudum* 54. *circa fin. sup. De elect. & ibi Glos. in V. intitulatam, c. Nemo eod. tit. in* 6. Piasec. *d. art.* 3. *n.* 76. Eo tamen casu videtur requiri saltem Ordinarij dispensatio.

Per dispensationem verò incompatibilia quis obtinere potest, ex iusta caussa: veluti ob Ecclesiæ necessitatem, vt quia alij idonei desint; vel ob magnam vtilitatem, vt si non sint alij potentes satis ad Ecclesiæ tuitionem; vel ob meritorum euidentem prærogatiuam, qualis est nobilitas, dignitas personæ, litteratura insignis, industria, prudentia, *c. De multa* 28. *& d. Extrauag. Execrabilis.* Sed hæc caussa reuocatur ad secundam. Dispensat autem in incompatibilibus primi generis solus Pont. regulariter, vt antea monuimus: in alijs etiam Legatus vel Episcopus, modò vtrumque personalem residentiam non requirat, Conc. Trid. *d. Sess.* 24. *cap.* 17. Cæterùm conniuentia plura possidenti nihil prodest, quia hæc non est aut intelligitur dispensatio, *c. Cùm iam dudum* 18. *in fine sup. De præbendis.*

TITVLVS IX.

Ne sede vacante aliquid innouetur.

1. *Capituli nomine quid hîc intelligatur.*
2. *Sede vel Ecclesiâ vacante nihil innouandum.*
3. *Capitulum Sede vacante beneficia conferre nequit.*
4. *Potest tamen conferre beneficia deuoluta.*
5. *Potest & dare in commendam ad tempus.*
6. *Sede vacante administrat & iurisdictione Episcopali fungitur.*
7. *Vnde iudicat &c. item confirmat vel infirmat electos.*

8. *Recipit*

8. *Recipit resignationes beneficiorum & instituit præsentatos.*
9. *Dispensat cum illegitimo quoad Ordines minores.*
10. *Vnit beneficia.*
11. *Absoluit à casibus Episcopo reseruatis.*
12. *Non tamen exercet ea, quæ sunt ordinis Episcopalis.*
13. *Ex decreto Conc. Trid. Capit. Sede vac. Oeconomum & Vicarium constituit.*

COnstat ex antedictis, collationem præbendarum & dignitatum de iure communi pertinere ad Episcopum. Vnde dubitari poterat, an Sede vacante, id est mortuo Episcopo, vel etiam excommunicato, aut suspenso ab officio, Capitulum succedat Episcopo in eorundem collatione.

Vbi pro clariori intelligentia præmittendum est, nomine Capituli hîc intelligi ipsum Canonicorum Collegium, seu Canonicos congregatos: nam soli Canonici (non etiam alij Clerici, quantumuis in eadem Ecclesia beneficiati) vnà cum eo, qui illis præest, siue Decano, siue Præposito, pro diuersa Ecclesiarum consuetudine, Capitulum constituunt, Ioan. And. & alij passim in *c. Ex eo De elect. in 6.* Et hinc quoque qui eis præest, siue Decanus, siue Præpositus nomine Capituli venit, *c. Nouit. inf. De his quæ fiunt à Prælato sine cons. Capituli.* 1

Hoc præmisso, dicendum, regulariter, vacante Ecclesiâ, nihil esse innouandum, id est faciendum, quod præiudicet Ecclesiæ vel Prælati defuncti successori, *c. 1. §. attendentes h. t.* adeò vt iudicium contra Ecclesiam, Sede vacante, eaque de caussâ legitimo defensore carentem, habitum, sit nullum, *d. c. 1. h. t.* Sicut & iure ciuili sententia est nulla contra minores, tutorem vel curatorem non habentes, atque indefensos (quibus Ecclesia Prælato carens comparatur in *d. c. vlt.*) lata, *l. Acta 43. D. De re iudicata.* 2

Similiter dicendum, Capitulum non posse beneficia vacantia, quæ de iure communi vel consuetudine ad solius Episcopi collationem spectât, conferre, *c. 2. h. t.* tum quia id nusquam inuenitur cautum in iure, *c. 2. h. t.* tum quia collatio illorum beneficiorum inter fructus Episcopi connumeratur, *c. fin. De officio Vicarij in 6.* quos Capitulum dilapidare non potest, sed futuro Episcopo reseruare tenetur, *c. Cum vos 4. sup. De officio Ordinarij, c. Quia sæpè 40. De elect. in 6.* Idque obtinet, etiamsi aliàs Episcopus non consueuisset talia beneficia conferre sine consilio & assensu Capituli. Et nec Archiepiscopo quidem, Sede vacante vel suspenso Episcopo, in beneficijs huiusmodi conferendis sese ingerere licet, nisi in certis caussis deuolutionis, Piasec. *p. 2. cap. 5. artic. 2. num. 28. & seqq.* 3

4 Potest tamen Capitulum conferre beneficia, quæ vel ad Episcopi collationem, per negligentiam inferioris Collatoris, deuoluta sunt. Abbas *in d. c. 2. h. t.* quia cùm talium collatio non proueniat ex ipsa dignitate Episcopali, sed ex accidente, scilicet negligentia inferiorum, non potest dici fructus aut inter fructus dignitatis censeri, Zyp. *De Iure Pont. nouo h. t. n. 7.* vel quæ simul ad collationem Episcopi & Capituli spectant; nam tunc totum ius Capitulo accrescit, *c. vnico eod. in 6.* Videatur Garz. *5. p. cap. 4. n. 49. 50. & 51.*

5 Potest etiam, Sede vacante, beneficium, spectans ad collationem solius Episcopi, commendare ad tempus, donec alius succedat, Piasec. *d. loco n. 43.*

6 Præterea quia, Episcopo mortuo, nō statim illi alius sufficitur, ideo, ne mora hæc vacanti Ecclesiæ dānosa sit, prudenter à sacris Canonibus statutum fuit, vt interea eiusdem Ecclesiæ Capitulum in iurisdictionem & administrationem tam spiritualium quàm temporalium rerū, exceptis casibus à Iure denegatis, succedat, *c. 3. De supplenda neglig. Prælat. in 6. c. Cum olim sup. De maiorit. & obed. & similib.* Idemq; obtinet, Episcopo à paganis & schismaticis capto, & nondū Ecclesiæ suæ restituto, nisi aliter ea de re consultus Pontifex statuerit, *d. c. 3.* Similiter propter absentiā vel etiam subinde propter delictum Episcopi, *Glos. in c. Ab abolendam inf. De hæret.* * Hinc Capitulum iudicat, condemnat, absoluit, ex-
7 communicat, Sede vacante, vice Episcopi, perinde ac si Episcopus viueret, *c. His quæ sup. De maiorit. & obed.* Similiter electos Prælatos Ecclesiarum, quæ sunt in diœcesi Episcopali, confirmat vel infirmat, *c. Cum olim, iunctâ Glos. in V. capitulo sup. d. tit.* Piasec. *d. loco n. 44.* Adeoque si electio spectet ad Capitulum, & confirmatio ad Episcopum; Capitulum, iure capitulari eliget, & confirmabit iure Episcopali, *arg. l. Si consul D. De adoptionib.*

8 Pari modo permutationes seu resignationes beneficiorum ex caussa permutationis recipere potest, Abbas *in d. c. Cùm olim*, ibi, *Sextò dubitatur*, Piasec *d. loco n. 45.* sicut & instituere præsentatos à patronis, *c. 1. De institut. in 6.* quia hoc, sicut & prius, est quid necessarium & de-
9 bitum, nec sic vllum futuro Episcopo procreatur præiudicium. * Potest & dispensare cum eo, qui defectum patitur natalium, ad
10 minores Ordines, & vt simplex beneficium obtineat. * Vnire beneficia, vel vnioni auctoritatem præstare, dummodo iuri Episcopali nihil detrahat, *c. vnico h. t. in 6.* Piasec. *d. c. 5. artic. 3. n. 61. vbi alios citat.*

11 Potest insuper absoluere à casibus, Episcopo reseruatis, & dispensare in censuris & irregularitatibus, in quibus dispensandi facultas competit Episcopo; cui Capitulum succedit in his, quæ sunt necessariæ & contentiosæ iurisdictionis, Panormit. *in c. 2. circa fin. h. t. & in*

c. Cùm

c. Cùm olim sup. De maiorit. & obed. Sunt autem casus reseruati Episcopis alij de iure, alij de consuetudine, alij denique, quos ipsimet sibi reseruant. Videatur Piasec. *p. 2. cap. 1. artic. 3.*

Dixi antè, Exceptis casibus à Iure denegatis; quia quædam excipiuntur à Iure: nam, præter enumerata iam antè, nō potest exercere ea, quæ sunt ordinis Episcopalis, puta ordinare Clericos, consecrare Ecclesias, & eiusmodi alia: licet possit efficere, vt ea expediantur per Episcopos vicinos, sine præiudicio futuri successoris, *c. Is cui 24. De elect. in 6.* 12

Obseruandum postremò hîc est, quòd Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 16. De reformat.* mandet, vt Capitulum, Sede vacante, vbi fructuum percipiendorum ei munus incumbit, Oeconomum vnum, vel plures fideles ac diligentes decernat, qui rerum Ecclesiasticarum & prouentuum curam gerant; eorum rationes ei, ad quem pertinebit, redditurí. Item vt Officialem seu Vicarium infra octo dies post mortem Episcopi constituat, vel existentem confirmet: de cuius officio lib. 1. egimus satis. Currit autem octiduum illud à die notæ vacationis, etiam per translationem, nondum adeptâ quoque possessione, ex congregat. Interpp. Concilij, Quaranta *V. Capitulum q. 12.* 13

Cæterùm de administratione Capituli, Sede vacante, pleniùs videre licet Panormit. & alios ad *d. c. Cum olim sup. De maiorit. & obed.* Patauin. *Tract. de hac. re,* & Conc. Trid. *d. Sess. 24. cap. 1. & 16.*

TITVLVS X.

De his, quæ fiunt à Prælato sine consensu Capituli.

1. *Prælatus in arduis pleraque expedire nequit sine consensu Capituli.*
2. *In leuibus negotijs solo consilio est opus.*
3. *Vt & in statutis condendis.*
4. *Nisi in casibus à Iure expreßis.*
5. *Decretum Conc. Trid. de iudicanda persona Capitulari.*
6. 7. 8. *Quænam in condendis statutis seruanda sint.*
9. *Qualiter Episc. Capitulo quid proponat ad deliberandum.*

QVemadmodum Sede vacante nihil est innouandum per Capitulum: ita è diuerso, Sede non vacante Episcopus vel alius Prælatus de rebus Ecclesiæ pro arbitrio disponere, sine consensu aut con-

 silio

1 silio Capituli,* multaq; alia expedire non potest. Veluti ardua in primis: qualia sunt, Abbates & Abbatissas, aliasq; personas Ecclesiasticas, in beneficijs instituere vel destituere, *c. Nouit. 4. h. t.* collationes beneficiorũ & electiones confirmare, *c. Quanto 5. h. t.* Ecclesias, sibi aut suæ Ecclesiæ subiectas, alijs Ecclesijs, etiam Monasterijs attribuere, *c. Tua nuper 8. & c. Pastoralis 9. eod.* veteres dignitates suppressas in sua Ecclesia suscitare: Ecclesiæ statum mutare. Sic irrita est Episcopi donatio, venditio, commutatio rei Ecclesiasticæ absque tractatu, consensu, & subscriptione totius Cleri vel Capituli, *c. 1. & d. c. Tua nuper,* quamuis confirmari possit ex ratihabitione Capituli.

2 In leuibus verò negotijs non requiritur consensus Capituli, sed satis est consilium adhibere, quod tamen sequi non tenetur, Innoc. *in c. fin. sup. De maiorit. & odedien.*

3 Similiter in statutis condendis opus quidem consilio est Capituli, *d. c. Quanto h. t. & ibi Abbas n. 4.* nec valeret consuetudo in contrarium, secundum Hostien. *in Summa h. t. n. 2.* verùm id quoque non tenetur sequi, nisi in casibus à Iure expressis, prout sacra Congregatio respondit apud Piasec. *2. p. cap. 2. art. 2. n. 7.*

4 Casus autem à Iure expressi sunt hi. In primis de iure requiritur non tantùm consilium, sed & consensus Capituli, quotiescumque illius vertitur interesse particulare, *c. vlt. h. t.* Ideoque si collatio beneficiorum spectet iunctim ad Episcopum & Capitulum, non potest Episcopus sine consensu Capituli quicquam de illis disponere, *c. Ea noscitur 6. h. t.* Secundò, nihil potest sine consensu Capituli in casu, quo diminueretur Ecclesiæ auctoritas, seu ei præiudicium fieret, *c. Dilecti sup. De maiorit. & obedien.* nec enim Episcopus potest facere Ecclesiæ suæ conditionem deteriorem, Tertiò, in casu, quo agitur de alienatione bonorum, Ecclesiæ damnosa, *d. c. 1. h. t.* vel de obligatione Ecclesiæ, *c. Quod quibusdam inf. De fideiussoribus.* Quartò, vbi ageretur de præiudicio, quoad subiectionem vel exemptionem Capituli, *c. vlt. sup. De maiorit. & obed.* Denique in casuum seu caussarum criminalium agitatione, *caussa XVII. q. 7. per tot.*

5 Et in iudicanda persona aliqua Capitulari non nisi de consilio & assensu duorum, à Capitulo in principio cuiuslibet anni ad hoc deputandorum Episcopus vel eius Vicarius procedere potest, ex noua ordinatione, Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 6. De reformat.* Quòd si Capitulum eam deputationem neglexerit, tum, post monitionem præuiam de electione in principio anni facienda, potest Episcopus procedere & iudicare solus, Piasec. *d. loco n. 9. ex declarat. Cardd. Interpp.* Et procedit dictum decretum sine distinctione in delictis tã grauibus, quàm leuibus, etiam vbi absque forma iudicij proceditur. Latè Riccius *in*

praxi

Praxi Decis. 566. vbi subiungit Decreto illi locum esse quoad Capitula exempta dumtaxat. Deputatio tamen Procuratoris fiscalis etiam hoc casu ad solum spectat Episcopum, absque consilio Capituli, Zerola *in V. Fiscus* §. 3. *ex sacra Congregat.* Sed & quando totum Capitulum deliquit, non est locus Decreto, potestque Episcopus solus procedere contra Capitulares, absque adiunctis: modò delictum non sit in personam vel contemptum Episcopi, vel Episcopus non habeat interesse; nam tum ea facultas procedendi deuoluitur ad proximum superiorem.

Illud quoque specialiter aduertendum esse tradit Piasec. *d. loco*, vt quàm rarissimè in condendis statutis Episcopus pœnas apponat excommunicationis, ne ex frequentia abeant in contemptum: sed vt potiùs pœnis vtatur temporalibus; rariùs pecuniarijs, ad euitandam auaritiæ suspicionem, quæ ab Episcopo abesse debet longiùs, *c. Cum ab omni* 10. *sup. De vita & honest. Clericorum.* 6

Et quia statuta Episcopi ligant tantùm quoad pœnam, non etiam quoad culpam, ideò necessum est, vt virtutem sui statuti declaret apertiùs. 7

Denique abstinere debet à multitudine statutorum & præceptorum, quia quemadmodum vbi plures sunt Medici, plures existere morbi solent, ita etiam, vbi plurimæ leges, plurimum est vitiorum. Et interdum toleranda sunt potiùs mala aliqua, ne eueniant grauiora: quia, vt *Prou.* 30. ait Sapiens, *Qui multum emungit, elicit sanguinem, can. Denique Distinct.* 4. & qui multùm corrigit, offendit. Leuiter castigatus reuerentiam exhibet castiganti, asperitatis autem nimiæ increpatio nec increpationem recipit, nec salutem, *c. Cum beatus* 8. *Distinct.* 45. Ideoque meminerit semper Prælatus illius B. Chrysostomi, apud Piasec. *d. loco n.* 10. *Circa vitam tuam esto austerus, circa aliorum benignus. Audiant te homines parua mandantem & grandia facientem.* 8

Quòd si Episcopus aliquid Canonicis ad deliberandum velit proponere de re nec ad suum, nec suorum commodum spectante, poterit ipse Capitulum conuocare, vota exquirere, & iuxta ea concludere. Absente verò Episcopo, omninò hoc ab ijs, qui sunt de Capitulo, ad quos illud de iure vel consuetudine spectat, perficiatur, nec ad id Vicarius Episcopi admittatur, *secundum* Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 6. *De reformat.* nisi forte Præses Capituli fuerit Vicarius, quia tum eâ qualitate id facere posset, Zyp. *h. tit. in fine.* 9

TIT. II. De

TITVLVS XI.

De his, quæ fiunt à maiore parte Capituli.

1. *Requiri ad hoc consensum maioris & sanioris partis.*
2. *Maiorem dici respectu totius Capituli.*
3. *Non sufficere maiorem partem, nisi & sanior sit.*
4. *Admittitur tamen contradictio minoris partis.*

OCcasione eorum, quæ superiori Tit. dicta sunt de his, quæ fiunt à Prælato & Capitulo, vel de consensu aut consilio Capituli, quæritur hîc, quid iuris sit circa consensum vel dissensum eorum, qui sunt de Capitulo, si plures sint.

1 Et dicendum, ad hoc, vt Vniuersitas aliqua, Collegium vel Capitulum, aliquid censeatur facere, vel consensum suum præbere, vbi is requiritur, non semper exigi totius Vniuersitatis, Collegij vel Capituli consensum; sed sæpè sufficere, si maior & sanior pars consentiat, *c. 1. h. t. l. Quod maior D. Ad municipalem, & similibus.*

2 Maior verò pars & sanior pars quæ dicatur, repete ex *lib. 1. Tit. 6. §. 4. De forma & modo electionis.* Quibus illud adde, maiorem partem Capituli dici respectu totius Capituli, non autem respectu partium, Zerola 1. *p. V. Capitulum* §. 13. Ideoque si duodecim sint Canonici, & tres eligant Titium, tres Sempronium, sex verò Mæuium, nulla istarum partium potest dici maior pars Capituli; sed necesse est, vt saltem sint septem ad maiorem partem constituendam. Quamquam obtineat aliud in maiori parte patronorum, siue laicorum siue Clericorum, quando præsentant, vt singuli: nam tunc sufficit habere maiorem partem, respectu minorum partium; veluti si ex sex patronis duo præsentent Titium, vnus Sempronium, & tres Mæuium, hi tres præualent.

3 Deinde notandum, quòd, vbi ad actum aliquem consensus requiritur maioris & sanioris partis, non sufficiat consensus maioris, nisi ea simul fuerit & sanior; *c. 1. & vlt. h. t.* quia vbi duo requiruntur coniunctim, alterum eorum non sufficit, §. *Si illud & illud Instit. De heredib. instituen. l. Subheredi plures D. De condit. instit.*

4 Quod verò à maiori & saniori parte Vniuersitatis, Collegij vel Capituli fit, regulariter præualet, nisi minor pars vel etiam vnus aliquis de

quis de Capitulo iusta de caussa ab eo appellauerit, aut expresse contraxerit, *c. 1. & c. Ex ore h. t.* vel negotium tangat omnes, vt singulos, iuxta regulã Iuris, Quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet.

In Collegijs tamen passim obtinuisse, vt, quòd maior numerus non respectu totius sed minoris partis decreuerit, ratum sit, & plenum habeat vigorem, testatur Zyp. *h. t. n. 1.* quamuis, inquit, in electione Monialium aliam opinionem secuta sit Congregatio.

TITVLVS XII.

Vt Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.

1. *Beneficia sine diminutione aut reseruatione fructuum conferenda.*
2. *nisi ex caussa necessitatis vel alia iusta.*
3. *Potest & ex caussa imponi pensio beneficio.*
4. *In collatione facienda seruari debet forma eidem prescripta.*
5. *De concursu & examine quoad curata beneficia iuris patronatus.*
6. *Debent beneficia conferri gratis, sine modo & conditione.*
7. *Non ad tempus; & limitatio huius.*
8. *Quàtenus sub conditione fiat collatio & presentatio.*

9.10. *Debet & liberè, non subreptitiè aut obreptitiè.*

PRæcedentibus titulis abundè actum fuit de collationibus beneficiorum, siue ea Episcopus conferat, vel solus, vel cum Capitulo aut consensu Capituli, siue ipsum Capitulum solum, vel quilibet alius collator: nunc videndum est, quo pacto conferri debeant.

Et in primis tenetur omnis collator conferre beneficium Ecclesiasticum sine dimunitione, *c. vnico h. t. cum similibus.* Adeò vt ex eo neq; sibi aut nepoti, neque alteri cuilibet reseruare possit partem aliquam prouentuum, *d. c. vnico*; aut collationem differre, vt ipse interim percipiat fructus, *c. Extirpanda 30. in fine sup. De prabendis, c. Prohibemus 7. in fine inf. De censibus*; nec item vnũ beneficium duobus conferre, *c. Maioribus. c. Vacante 26. c. Cum caussam 36. sup. De prabend.* 1

Attamen si iusta subsit caussa, veluti si Ecclesia magno ære alieno grauetur, vel alia vrgeat necessitas, potest ad tempus, priusquam beneficium conferatur, pars fructuum in vsus Ecclesiæ seruari, *c. penult. inf. De verbor. signif. d. c. vnico & ibi* Innoc. & Abbas. Imò potest Prælatus, 2

de consensu sui Capituli, iustâ & necessariâ subsistente causâ beneficium aliquod extinguere in perpetuum, *c. Cum accessisset* 8. *sup. De constitut.* vel ad sustentandam suam dignitatem Episcopalem, antequam beneficium conferat, partem aliquam fructuum sibi retinere ad tempus, *Glos. fin. in d. c. vnico.* Quamuis in talibus foret tutiùs, petere concessionem à Sede Apostolica, Piasec. *p.* 2. *c.* 5. *arg. textus c. Tua nobis de verb. significat.* sed hæc retentio fructuum non debet fieri à Prælato, mediante pactione aliquâ cum eo, cui confert beneficium, quia hoc saperet simoniacam prauitatem, *d. c. vnico circa finem.*

3 Potest etiam Episcopus, iustâ subsistente causâ, beneficio conferendo imponere pensionem, puta ob bonum pacis & vtilitatis vel ad sopiendam litem, quando beneficium est litigiosum, ad redimendam vexam, vt loquuntur, *c. Nisi essent* 21. *sup. De præbendis, c. Audiuimus inf. De collus. deteg.* Piasec. *d. loco n.* 64. vel vt subueniatur & alimenta præstentur seni parocho, qui ampliùs deseruire nequit, Gigas *De pensionib. q.* 6. *n.* 3. *post* Ancharan. *Cons.* 279. vel in permutatione beneficiorum, ratione inæqualitatis, si beneficium alterum alteri præponderet in fructibus, *c. Ad quæstiones* 6. *inf. De rerum permutat.* Aliàs pensio, per Episcopum sine iusta caussa beneficio imposita, est nulla, Garz. 1. *p. cap.* 5. *n.* 296. Gonzal. *ad Reg.* VIII. *Cancell. Glos.* 5. *cap.* 5. vbi pleniùs de pensionis impositione videre licet.

4 Insuper in collatione seu prouisione beneficiorum seruanda est forma, à iure statuto, consuetudine, aut fundatione præscripta; aliàs namque prouisio esset nulla, Garz. 9. *p. cap.* 1. Et in prouisione Ecclesiarum parochialium seruanda est forma, à Conc. Trid. tradita, *Sess.* 24. *cap.* 18. *De reformat.* alioquin prouisio præter & contra formam, præsertim quoad concursum & examen instituendum, facta, est omninò nulla, ex Constitutione Pij V. quam refert Piasec., *d. loco n.* 4. vbi etiam tradit *n.* 5. ex declaratione Cardd. quam refert, ne quidem Doctorem vel Licentiatum, in aliqua Iuris vel Theologiæ professione, excusari ab hoc examine, petentes sibi prouideri de Ecclesia parochiali: & in beneficijs curatis, Sedi Apostolicæ, vel cuicumque alteri reseruatis vacantibus, similem concursum siue examen posse institui ab Episcopo & eligi digniorem, instituendum à Sede Apostolica, seu alio, cui fuerit reseruatum beneficium. De curatis tamen inquit, vacantibus in Curia, siue per resignationem in manibus Papæ, solet Dataria prouidere sine concursu, præmisso solo examine.

5 Qunantum ad curata beneficia attinet, quæ iuris sunt patronatus: ea vel sunt iuris patronatus Ecclesiastici quæ si vacauerint in mensibus Apostolicis, illis quoque per concursum & examen prouideri debet: si verò vocauerint in mensibus non reseruatis, patronus nominabit plures

plures examinandos, vel etiam Episcopus alios inuitabit ad concursum & tunc demùm quem patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus iudicauerit, eliget & præsentabit Episcopo, instituendum in beneficio vacante Piasec. *d. loco. n.* 7. Vel sunt iuris patronatus laicorum; & tunc non requiritur huiusmodi concursus, sed tantùm examinari debet præsentatus, & admitti, si idoneus repertus fuerit, Conc. Trid. *d. Sess.* 24. *c.* 18. §. *Quodsi ius patronatus.* Nisi plures sint præsentati, quia tunc institui potest concursus inter præsentatos tantum, *ex declarat. Cardd.* Vbi subiungit, in parochialibus Ecclesijs, quæ regularibus conferri consueuerunt, non requiri concursum, sed solum examen sufficere: vt &, quando cura animarum spectat ad Collegium, vel est annexa alicui præbendæ seu beneficio ex natura simplici.

6 Debent præterea beneficia conferri gratis, id est non interueniente pretio, vel aliquo, quod pretio sit æstimabile: taliterque beneficium obtinens, tamquam simoniacus, est ipso iure excommunicatus, & collatio ipso iure nulla, *Extrauag. Cum detestabile De simonia.* Item purè, id est sine conditione, sine pacto, non alternatiuè. *can. Quam pio* 1. *q.* 2. *c fin. sup. De pactis & c.* 2. *De elect. in* 6. quia talia quoque redolent simoniam. Item sine modo, quia hic accedit prohibitæ conditioni, *c. Verum* 4. *inf De condit. appositis.*

7 Præterea in perpetuū seu ad vitam, collatarij non verò ad tempus, *c. vnico iunctâ Glos. in V. perpetui De capellis Monach. in* 6. Rebuf. *De re-* ...*d collationem n.* 13. Vicarius tamen vel Oeconomus ad tempus ... *Cum vos* 4. *sup. De officio Ordinarij.* Beneficium etiam cura... test Episcopus in commendam ad sex menses, *c. Nemo* 15. ... & talis Commendatarius non dicitur verus Prælatus vel ...ed Depositarius & Procurator; nec fructus facit suos, sed ...gere, & in necessitates Ecclesiæ dispensare potest, Glos. in. *d.* ...*o in V. commendare.* At verò beneficia simplicia etiam ad vitam ...endare potest Episcopus, *c. Si constiterit* 13. *inf. de accusat.* quod ...ont. in maioribus beneficijs sæpè facit, Et talis Commendatarius ...citur verus Prælatus, habet eandem auctoritatem & potestatem iurisdictionis & administrationis, quam habet obtinens beneficium in titulum, & facit fructus sucs, potestq; vti baculo & mitrâ, si hoc competat beneficio commendato ex vsu loci vel aliâ ratione, Piasec. *d. loco n.* 40. & 41. Datur etiam beneficium ad tempus, quando datur coadiutor ægroto, seni, illiterato, *c. penult. & sup. De Clerico ægrotante;* vbi vide, & quæ lib. 1. ad *Tit. De officio & potest. Vicarij* §. 7. de Coadiutore diximus.

8 Potest etiam fieri collatio sub conditione, quæ ipso iure vel statuto,

quirens residentiam. Colligitur ex Conc. Trid. *d. Sess.* 24. *cap.* 13. & 17.

Tertiò, quando dignitati aut Canonicatui accessoriè annexa est parochialis, quæ per Vicarium administrari solet: quia beneficium vnitum alteri perpetuò & accessoriè censetur vnum cum illo, & naturam eius induit, licet simplex fuerit; imò prædium eius reputatur, vt proinde hoc casu magis vnicum beneficium obtineatur, quàm plura.

Quartò, si vnum detur in titulum, alterum in commendam ad tempus, veluti sex menses, quamuis sit parochialis Ecclesia, quia commenda non dat titulum, nec inducit incompatibilitatem, *can. Qui plures* XXI. *q.* 1. *c. Dudum* 54. *circa fin. sup. De elect. & ibi Glos. in V. intitulatam, c. Nemo eod. tit. in* 6. Piasec. *d. art.* 3. *n.* 76. Eo tamen casu videtur requiri saltem Ordinarij dispensatio.

Per dispensationem verò incompatibilia quis obtinere potest, ex iusta caussa: veluti ob Ecclesiæ necessitatem, vt quia alij idonei desint; vel ob magnam vtilitatem, vt si non sint alij potentes satis ad Ecclesiæ tuitionem; vel ob meritorum euidentem prærogatiuam, qualis est nobilitas, dignitas personæ, litteratura insignis, industria, prudentia, *c. De multa* 28. *& d. Extrauag. Execrabilis.* Sed hæc caussa reuocatur ad secundam. Dispensat autem in incompatibilibus primi generis solus Pont. regulariter, vt antea monuimus: in alijs etiam Legatus vel Episcopus, modò vtrumque personalem residentiam non requirat, Conc. Trid. *d. Sess.* 24. *cap.* 17. Cæterùm conuiuentia plura possidenti nihil prodest, quia hæc non est aut intelligitur dispensatio, *c. Cùm iam dudum* 18. *in fine sup. De præbendis.*

TITVLVS IX.

Ne sede vacante aliquid innouetur.

1. *Capituli nomine quid hîc intelligatur.*
2. *Sede vel Ecclesiâ vacante nihil innouandum.*
3. *Capitulum Sede vacante beneficia conferre nequit.*
4. *Potest tamen conferre beneficia deuoluta.*
5. *Potest & dare in commendam ad tempus.*
6. *Sede vacante administrat & iurisdictione Episcopali fungitur.*
7. *Vnde iudicat &c. item confirmat vel infirmat electos.*

8. Recipit

8. *Recipit resignationes beneficiorum & instituit præsentatos.*
9. *Dispensat cum illegitimo quoad Ordines minores.*
10. *Vnit beneficia.*
11. *Absoluit à casibus Episcopo reseruatis.*
12. *Non tamen exercet ea, quæ sunt ordinis Episcopalis.*
13. *Ex decreto Conc. Trid. Capit. Sede vac. Oeconomum & Vicarium constituit.*

Constat ex antedictis, collationem præbendarum & dignitatum de iure communi pertinere ad Episcopum. Vnde dubitari poterat, an Sede vacante, id est mortuo Episcopo, vel etiam excommunicato, aut suspenso ab officio, Capitulum succedat Episcopo in eorundem collatione.

Vbi pro clariori intelligentia præmittendum est, nomine Capituli hîc intelligi ipsum Canonicorum Collegium, seu Canonicos congregatos: nam soli Canonici (non etiam alij Clerici, quantumuis in eadem Ecclesia beneficiati) vnà cum eo, qui illis præest, siue Decano, siue Præposito, pro diuersa Ecclesiarum consuetudine, Capitulum constituunt, Ioan. And. & alij passim in *c. Ex eo De elect. in 6.* Et hinc quoque qui eis præest, siue Decanus, siue Præpositus nomine Capituli venit, *c. Nouit, inf. De his quæ fiunt à Prælato sine cons. Capituli.* 1

Hoc præmisso, dicendum, regulariter, vacante Ecclesiâ, nihil esse innouandum, id est faciendum, quod præiudicet Ecclesiæ vel Prælati defuncti successori, *c. 1. §. attendentes h. t.* adeò vt iudicium contra Ecclesiam, Sede vacante, eaque de caussâ legitimo defensore carentem, habitum, sit nullum, *d. c. 1. h. t.* Sicut & iure ciuili sententia est nulla contra minores, tutorem vel curatorem non habentes, atque indefensos (quibus Ecclesia Prælato carens comparatur in *d. c. vlt.*) lata, *l. Acta 43. D. De re iudicata.* 2

Similiter dicendum, Capitulum non posse beneficia vacantia, quæ de iure communi vel consuetudine ad solius Episcopi collationem spectât, conferre, *c. 2. h. t.* tum quia id nusquam inuenitur cautum in iure, *c. 2. h. t.* tum quia collatio illorum beneficiorum inter fructus Episcopi connumeratur, *c. fin. De officio Vicarij in 6.* quos Capitulum dilapidare non potest, sed futuro Episcopo reseruare tenetur, *c. Cum vos 4. sup. De officio Ordinarij, c. Quia sæpè 40. De elect. in 6.* Idque obtinet, etiamsi aliàs Episcopus non consueuisset talia beneficia conferre sine consilio & assensu Capituli. Et nec Archiepiscopo quidem, Sede vacante vel suspenso Episcopo, in beneficijs huiusmodi conferendis sese ingerere licet, nisi in certis caussis deuolutionis, Piasec. *p. 2. cap. 5. artic. 2. num. 28. & seqq.* 3

4 Potest tamen Capitulum conferre beneficia, quæ vel ad Episcopi collationem, per negligentiam inferioris Collatoris, deuoluta sunt. Abbas *in d. c. 2. h. t.* quia cùm talium collatio non proueniat ex ipsa dignitate Episcopali, sed ex accidente, scilicet negligentia inferiorum, non potest dici fructus aut inter fructus dignitatis censeri, Zyp. *De Iure Pont. nouo h. t. n. 7.* vel quæ simul ad collationem Episcopi & Capituli spectant; nam tunc totum ius Capitulo accrescit, *c. vnico eod. in 6.* Videatur Garz. *5. p. cap. 4. n. 49. 50. & 51.*

5 Potest etiam, Sede vacante, beneficium, spectans ad collationem solius Episcopi, commendare ad tempus, donec alius succedat, Piasec. *d. loco n. 43.*

6 Præterea quia, Episcopo mortuo, nō statim illi alius sufficitur, ideo, ne mora hæc vacanti Ecclesiæ dānosa sit, prudenter à sacris Canonibus statutum fuit, vt interea eiusdem Ecclesiæ Capitulum in iurisdictionem & administrationem tam spiritualium quàm temporalium rerū, exceptis casibus à Iure denegatis, succedat, *c. 3. De supplenda neglig. Prælat. in 6. c. Cum olim sup. De maiorit. & obed. & similib.* Idemq; obtinet, Episcopo à paganis & schismaticis capto, & nondū Ecclesiæ suæ restituto, nisi aliter ea de re consultus Pontifex statuerit, *d. c. 3.* Similiter propter absentiā vel etiam subinde propter delictum Episcopi, *Glos. in c. Ab abolendam*

7 *inf. De hæret.* * Hinc Capitulum iudicat, condemnat, absoluit, excommunicat, Sede vacante, vice Episcopi, perinde ac si Episcopus viueret, *c. His quæ sup. De maiorit. & obed.* Similiter electos Prælatos Ecclesiarum, quæ sunt in dioecesi Episcopali, confirmat vel infirmat, *c. Cum olim, iunctâ Glos. in V. capitulo sup. d. tit.* Piasec. *d. loco n. 44.* Adeoque si electio spectet ad Capitulum, & confirmatio ad Episcopum; Capitulum, iure capitulari eliget, & confirmabit iure Episcopali, *arg. l. Si consul D. De adoptionib.*

8 Pari modo permutationes seu resignationes beneficiorum ex caussa permutationis recipere potest, Abbas *in d. c. Cùm olim*, ibi, *Sextò dubitatur*, Piasec *d. loco n. 45.* sicut & instituere præsentatos à patronis, *c. 1. De institut. in 6.* quia hoc, sicut & prius, est quid necessarium & de-

9 bitum, nec sic vllum futuro Episcopo procreatur præiudicium. * Potest & dispensare cum eo, qui defectum patitur natalium, ad

10 minores Ordines, & vt simplex beneficium obtineat. * Vnire beneficia, vel vnioni auctoritatem præstare, dummodo iuri Episcopali nihil detrahat, *c. vnico h. t. in 6.* Piasec. *d. c. 5. artic. 3. n. 61. vbi alios citat.*

11 Potest insuper absoluere à casibus, Episcopo reseruatis, & dispensare in censuris & irregularitatibus, in quibus dispensandi facultas competit Episcopo; cui Capitulum succedit in his, quæ sunt necessariæ & contentiosæ iurisdictionis, Panormit. *in c. 2. circa fin. h. t. & in*

c. Cùm

c. *Cùm olim sup. De maiorit. & obed.* Sunt autem casus reseruati Episcopis alij de iure, alij de consuetudine, alij denique, quos ipsimet sibi reseruant. Videatur Piasec. *p. 2. cap. 1. artic. 3.*

Dixi antè, Exceptis casibus à Iure denegatis; quia quædam excipiuntur à Iure: nam, præter enumerata iam antè, nō potest exercere ea, quæ sunt ordinis Episcopalis, puta ordinare Clericos, consecrare Ecclesias, & eiusmodi alia: licet possit efficere, vt ea expediantur per Episcopos vicinos, sine præiudicio futuri successoris, *c. Is cui 24. De elect. in 6.* 12

Obseruandum postremò hîc est, quòd Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 16. De reformat.* mandet, vt Capitulum, Sede vacante, vbi fructuum percipiendorum ei munus incumbit, Oeconomum vnum, vel plures fideles ac diligentes decernat, qui rerum Ecclesiasticarum & prouentuum curam gerant; eorum rationes ei, ad quem pertinebit, redditури. Item vt Officialem seu Vicarium infra octo dies post mortem Episcopi constituat, vel existentem confirmet: de cuius officio lib. 1. egimus satis. Currit autem octiduum illud à die notæ vacationis, etiam per translationem, nondum adeptâ quoque possessione, ex congregat. Interpp. Concilij, Quaranta *V. Capitulum q. 12.* 13

Cæterùm de administratione Capituli, Sede vacante, pleniùs videre licet Panormit. & alios ad *d. c. Cum olim sup. De maiorit. & obed.* Patauin. *Tract. de hac. re*, & Conc. Trid. *d. Sess. 24. cap. 1. & 16.*

TITVLVS X.

De his, quæ fiunt à Prælato sine consensu Capituli.

1. *Prælatus in arduis pleraque expedire nequit sine consensu Capituli.*
2. *In leuibus negotijs solo consilio est opus.*
3. *Vt & in statutis condendis.*
4. *Nisi in casibus à Iure expreßis.*
5. *Decretum Conc. Trid. de iudicanda persona Capitulari.*
6. 7. 8. *Quænam in condendis statutis seruanda sint.*
9. *Qualiter Episc. Capitulo quid proponat ad deliberandum.*

QVemadmodum Sede vacante nihil est innouandum per Capitulum: ita è diuerso, Sede non vacante Episcopus vel alius Prælatus de rebus Ecclesiæ pro arbitrio disponere, sine consensu aut con-

 silio

1 silio Capituli,* multaq; alia expedire non potest. Veluti ardua in primis: qualia sunt, Abbates & Abbatissas, aliasq; personas Ecclesiasticas, in beneficijs instituere vel destituere, *c. Nouit. 4. h. t.* collationes beneficiorũ & electiones confirmare, *c. Quanto 5. h. t.* Ecclesias, sibi aut suæ Ecclesiæ subiectas, alijs Ecclesijs, etiam Monasterijs attribuere, *c. Tua nuper 8. & c. Pastoralis 9. eod.* veteres dignitates suppressas in sua Ecclesia suscitare: Ecclesiæ statum mutare. Sic irrita est Episcopi donatio, venditio, commutatio rei Ecclesiasticæ absque tractatu, consensu, & subscriptione totius Cleri vel Capituli, *c. 1. & d. c. Tua nuper,* quamuis confirmari possit ex ratihabitione Capituli.

2 In leuibus verò negotijs non requiritur consensus Capituli, sed satis est consilium adhibere, quod tamen sequi non tenetur, Innoc. *in c. fin. sup. De maiorit. & odedien.*

3 Similiter in statutis condendis opus quidem consilio est Capituli, *d. c. Quanto h. t. & ibi Abbas n. 4.* nec valeret consuetudo in contrarium, secundum Hostien. *in Summa h. t. n. 2.* verùm id quoque non tenetur sequi, nisi in casibus à Iure expressis, prout sacra Congregatio respondit apud Piasec. *2. p. cap. 2. art. 2. n. 7.*

4 Casus autem à Iure expressi sunt hi. In primis de iure requiritur non tantùm consilium, sed & consensus Capituli, quotiescumque illius vertitur interesse particulare, *c. vlt. h. t.* Ideoque si collatio beneficiorum spectet iunctim ad Episcopum & Capitulum, non potest Episcopus sine consensu Capituli quicquam de illis disponere, *c. Ea noscitur 6. h. t.* Secundò, nihil potest sine consensu Capituli in casu, quo diminueretur Ecclesiæ auctoritas, seu ei præiudicium fieret, *c. Dilecti sup. De maiorit. & obodien.* nec enim Episcopus potest facere Ecclesiæ suæ conditionem deteriorem, Tertiò, in casu, quo agitur de alienatione bonorum, Ecclesiæ damnosa, *d. c. 1. h. t.* vel de obligatione Ecclesiæ, *c. Quod quidusdam inf. De fideiussoribus.* Quartò, vbi ageretur de præiudicio, quoad subiectionem vel exemptionem Capituli, *c. vlt. sup. De maiorit. & obed.* Denique in casuum seu caussarum criminalium agitatione, *caussa XVII. q. 7. per tot.*

5 Et in iudicanda persona aliqua Capitulari non nisi de consilio & assensu duorum, à Capitulo in principio cuiuslibet anni ad hoc deputandorum Episcopus vel eius Vicarius procedere potest, ex noua ordinatione, Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 6. De reformat.* Quòd si Capitulum eam deputationem neglexerit, tum, post monitionem præuiam de electione in principio anni facienda, potest Episcopus procedere & iudicare solus, Piasec. *d. loco n. 9. ex declarat. Cardd. Interpp.* Et procedit dictum decretum sine distinctione in delictis tã grauibus, quàm leuibus, etiam vbi absque forma iudicij proceditur. Latè Riccius *in*

Praxi

Praxi Decis. 566. vbi subiungit Decreto illi locum esse quoad Capitula exempta dumtaxat. Deputatio tamen Procuratoris fiscalis etiam hoc casu ad solum spectat Episcopum, absque consilio Capituli, *Zerola in V. Fiscus* §. 3. *ex sacra Congregat.* Sed & quando totum Capitulum deliquit, non est locus Decreto, potestque Episcopus solus procedere contra Capitulares, absque adiunctis: modò delictum non sit in personam vel contemptum Episcopi, vel Episcopus non habeat interesse; nam tum ea facultas procedendi deuoluitur ad proximum superiorem.

Illud quoque specialiter aduertendum esse tradit Piasec. *d. loco*, vt 6
quàm rarissimè in condendis statutis Episcopus pœnas apponat excommunicationis, ne ex frequentia abeant in contemptum: sed vt potiùs pœnis vtatur temporalibus; rariùs pecuniarijs, ad euitandam auaritiæ suspicionem, quæ ab Episcopo abesse debet longiùs, *c. Cùm ab omni* 10. *sup. De vita & honest. Clericorum.*

Et quia statuta Episcopi ligant tantùm quoad pœnam, non et- 7
iam quoad culpam, ideò necessum est, vt virtutem sui statuti declaret apertiùs.

Denique abstinere debet à multitudine statutorum & præcepto- 8
rum, quia quemadmodum vbi plures sunt Medici, plures existere morbi solent, ita etiam, vbi plurimæ leges, plurimum est vitiorum. Et interdum toleranda sunt potiùs mala aliqua, ne eueniant grauiora: quia, vt *Prou.* 30. ait Sapiens, *Qui multum emungit, elicit sanguinem, can. Denique Distinct.* 4. & qui multùm corrigit, offendit. Leuiter castigatus reuerentiam exhibet castiganti, asperitatis autem nimiæ increpatio nec increpationem recipit, nec salutem, *c. Cum beatus* 8. *Distinct.* 45. Ideoque meminerit semper Prælatus illius B. Chrysostomi, apud Piasec. *d. loco n.* 10. *Circa vitam tuam esto austerus, circa aliorum benignus. Audiant te homines parua mandantem & grandia facientem.*

Quòd si Episcopus aliquid Canonicis ad deliberandum velit pro- 9
ponere de re nec ad suum, nec suorum commodum spectante, poterit ipse Capitulum conuocare, vota exquirere, & iuxta ea concludere. Absente verò Episcopo, omninò hoc ab ijs, qui sunt de Capitulo, ad quos illud de iure vel consuetudine spectat, perficiatur, nec ad id Vicarius Episcopi admittatur, *secundum* Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 6. *De reformat.* nisi fortè Præses Capituli fuerit Vicarius, quia tum eâ qualitate id facere posset, Zyp. *h. tit. in fine.*

TITVLVS XI.

De his, quæ fiunt à maiore parte Capituli.

1. *Requiri ad hoc consensum maioris & sanioris partis.*
2. *Maiorem dici respectu totius Capituli.*
3. *Non sufficere maiorem partem, nisi & sanior sit.*
4. *Admittitur tamen contradictio minoris partis.*

OCcasione eorum, quæ superiori Tit. dicta sunt de his, quæ fiunt à Prælato & Capitulo, vel de consensu aut consilio Capituli, quæritur hîc, quid iuris sit circa consensum vel dissensum eorum, qui sunt de Capitulo, si plures sint.

1 Et dicendum, ad hoc, vt Vniuersitas aliqua, Collegium vel Capitulum, aliquid censeatur facere, vel consensum suum præbere, vbi is requiritur, non semper exigi totius Vniuersitatis, Collegij vel Capituli consensum; sed sæpè sufficere, si maior & sanior pars consentiat, *c. 1. h. t. l. Quod maior D. Ad municipalem, & similibus.*

2 Maior verò pars & sanior pars quæ dicatur, repete ex *lib. 1. Tit. 6. §. 4. De forma & modo electionis.* Quibus illud adde, maiorem partem Capituli dici respectu totius Capituli, non autem respectu partium, Zerola *1. p. v. Capitulum* §. 13. Ideoque si duodecim sint Canonici, & tres eligant Titium, tres Sempronium, sex verò Mæuium, nulla istarum partium potest dici maior pars Capituli; sed necesse est, vt saltem sint septem ad maiorem partem constituendam. Quamquam obtineat aliud in maiori parte patronorum, siue laicorum siue Clericorum, quando præsentant, vt singuli: nam tunc sufficit habere maiorem partem, respectu minorum partium; veluti si ex sex patronis duo præsentent Titium, vnus Sempronium, & tres Mæuium, hi tres præualent.

3 Deinde notandum, quòd, vbi ad actum aliquem consensus requiritur maioris & sanioris partis, non sufficiat consensus maioris, nisi ea simul fuerit & sanior; *c. 1. & vlt. h. t.* quia vbi duo requiruntur coniunctim, alterum eorum non sufficit, §. *Si illud & illud Instit. De hæredib. instituen. l. Si hæredi plures D. De condit. instit.*

4 Quod verò à maiori & saniori parte Vniuersitatis, Collegij vel Capituli fit, regulariter præualet, nisi minor pars vel etiam vnus aliquis de

quis de Capitulo iusta de caussa ab eo appellauerit, aut expresse contraxerit, *c. 1. & c. Ex ore h. t.* vel negotium tangat omnes, vt singulos, iuxta regulã Iuris, Quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet.

In Collegijs tamen passim obtinuisse, vt, quòd maior numerus non respectu totius sed minoris partis decreuerit, ratum sit, & plenum habeat vigorem, testatur Zyp. *h. t. n. 1.* quamuis, inquit, in electione Monialium aliam opinionem secuta sit Congregatio.

TITVLVS XII.

Vt Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.

1. *Beneficia sine diminutione aut reseruatione fructuum conferenda.*
2. *nisi ex caussa necessitatis vel alia iusta.*
3. *Potest & ex caussa imponi pensio beneficio.*
4. *In collatione facienda seruari debet forma eidem praescripta.*
5. *De concursu & examine quoad curata beneficia iuris patronatus.*
6. *Debent beneficia conferri gratis, sine modo & conditione.*
7. *Non ad tempus; & limitatio huius.*
8. *Quatenus sub conditione fiat collatio & praesentatio.*
9.10. *Debet & liberè, non subreptitiè aut obreptitiè.*

PRaecedentibus titulis abundè actum fuit de collationibus beneficiorum, siue ea Episcopus conferat, vel solus, vel cum Capitulo aut consensu Capituli, siue ipsum Capitulum solum, vel quilibet alius collator: nunc videndum est, quo pacto conferri debeant.

Et in primis tenetur omnis collator conferre beneficium Ecclesiasticum sine dimunitione, *c. vnico h. t. cum similibus.* Adeò vt ex eo neq; sibi aut nepoti, neque alteri cuilibet reseruare possit partem aliquam prouentuum, *d. c. vnico*; aut collationem differre, vt ipse interim percipiat fructus, *c. Extirpanda 30. in fine sup. De praebendis, c. Prohibemus 7. in fine inf. De censibus*; nec item vnũ beneficium duobus conferre, *c. Maioribus. c. Vacante 26. c. Cum caussam 36. sup. De praebend.* 1

Attamen si iusta subsit caussa, veluti si Ecclesia magno aere alieno grauetur, vel alia vrgeat necessitas, potest ad tempus, priusquam beneficium conferatur, pars fructuum in vsus Ecclesiae seruari, *c. penult. inf. De verbor. signif. d. c. vnico & ibi* Innoc. & Abbas. Imò potest Praelatus, 2

de consensu sui Capituli, iustâ & necessariâ subsistente caussâ beneficium aliquod extinguere in perpetuum, *c. Cum accessisset 8. sup. De constitut.* vel ad sustentandam suam dignitatem Episcopalem, antequam beneficium conferat, partem aliquam fructuum sibi retinere ad tempus, *Glos. fin. in d. c. vnico.* Quamuis in talibus foret tutiùs, petere concessionem à Sede Apostolica, Piasec. *p. 2. c. 5. arg. textus c. Tua nobis de verb. significat.* sed hæc retentio fructuum non debet fieri à Prælato, mediante pactione aliquâ cum eo, cui confert beneficium, quia hoc saperet simoniacam prauitatem, *d. c. vnico circa finem.*

3 Potest etiam Episcopus, iustâ subsistente caussâ, beneficio conferendo imponere pensionem, puta ob bonum pacis & vtilitatis vel ad sopiendam litem, quando beneficium est litigiosum, ad redimendam vexam, vt loquuntur, *c. Nisi essent 21. sup. De præbendis, c. Audiuimus inf. De collus. deteg.* Piasec. *d. loco n. 64.* vel vt subueniatur & alimenta præstentur seni parocho, qui ampliùs deseruire nequit, Gigas *De pensionib. q. 6. n. 3. post* Ancharan. *Cons. 279.* vel in permutatione beneficiorum, ratione inæqualitatis, si beneficium alterum alteri præponderet in fructibus, *c. Ad quæstiones 6. inf. De rerum permutat.* Aliàs pensio, per Episcopum sine iusta caussa beneficio imposita, est nulla, Garz. *1. p. cap. 5. n. 296.* Gonzal. *ad Reg. VIII. Cancell. Glos. 5. cap. 5.* vbi pleniùs de pensionis impositione videre licet.

4 Insuper in collatione seu prouisione beneficiorum seruanda est forma, à iure statuto, consuetudine, aut fundatione præscripta; aliàs namque prouisio esset nulla, Garz. *9. p. cap. 1.* Et in prouisione Ecclesiarum parochialium seruanda est forma, à Conc. Trid. tradita, *Sess. 24. cap. 18. De reformat.* alioquin prouisio præter & contra formam, præsertim quoad concursum & examen instituendum, facta, est omninò nulla, ex Constitutione Pij V. quam refert Piasec. *d. loco n. 4.* vbi etiam tradit *n. 5.* ex declaratione Cardd. quam refert, ne quidem Doctorem vel Licentiatum, in aliqua Iuris vel Theologiæ professione, excusari ab hoc examine, petentes sibi prouideri de Ecclesia parochiali: & in beneficijs curatis, Sedi Apostolicæ, vel cuicumque alteri reseruatis vacantibus, similem concursum siue examen posse institui ab Episcopo & eligi digniorem, instituendum à Sede Apostolica, seu alio, cui fuerit reseruatum beneficium. De curatis tamen inquit, vacantibus in Curia, siue per resignationem in manibus Papæ, solet Dataria prouidere sine concursu, præmisso solo examine.

5 Qunantum ad curata beneficia attinet, quæ iuris sunt patronatus: ea vel sunt iuris patronatus Ecclesiastici quæ si vacauerint in mensibus Apostolicis, illis quoque per concursum & examen prouideri debet: si verò vocauerint in mensibus non reseruatis, patronus nominabit plures

plures examinandos, vel etiam Episcopus alios inuitabit ad concursum & tunc demùm quem patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus iudicauerit, eliget & præsentabit Episcopo, instituendum in beneficio vacante Piasec. *d. loco n.* 7. Vel sunt iuris patronatus laicorum; & tunc non requiritur huiusmodi concursus, sed tantùm examinari debet præsentatus, & admitti, si idoneus repertus fuerit, Conc. Trid. *d. Sess.* 24. *c.* 18. §. *Quod si ius patronatus.* Nisi plures sint præsentati, quia tunc institui potest concursus inter præsentatos tantùm, *ex declarat. Cardd.* Vbi subiungit, in parochialibus Ecclesijs, quæ regularibus conferri consueuerunt, non requiri concursum, sed solum examen sufficere: vt &, quando cura animarum spectat ad Collegium, vel est annexa alicui præbendæ seu beneficio ex natura simplici.

Debent præterea beneficia conferri gratis, id est non interueniente pretio, vel aliquo, quod pretio sit æstimabile: taliterque beneficium obtinens, tamquam simoniacus, est ipso iure excommunicatus, & collatio ipso iure nulla, *Extrauag. Cum detestabile De simonia.* Item purè, id est sine conditione, sine pacto, non alternatiuè. *can. Quam pio* 1. *q.* 2. *c fin. sup. De pactis & c.* 2. *De elect. in* 6. quia talia quoque redolent simoniam. Item sine modo, quia hic accedit prohibitæ conditioni, *c. Verum* 4. *inf De condit. appositis.* 6

Præterea in perpetuū seu ad vitam, collatarij non verò ad tempus, *c. vnico iunctâ Glos. in V. perpetui De capellis Monach. in* 6. Rebuf. *De requisitis ad collationem n.* 13. Vicarius tamen vel Oeconomus ad tempus dari solet, *c. Cum vos* 4. *sup. De officio Ordinarij.* Beneficium etiam curatum dare potest Episcopus in commendam ad sex menses, *c. Nemo* 15. *De elect. in* 6. & talis Commendatarius non dicitur verus Prælatus vel curatus, sed Depositarius & Procurator; nec fructus facit suos, sed eos colligere, & in necessitates Ecclesiæ dispensare potest, Glos. in. *d. c. Nemo in V. commendare.* At verò beneficia simplicia etiam ad vitam commendare potest Episcopus, *c. Si constiterit* 13. *inf. de accusat.* quod & Pont. in maioribus beneficijs sæpè facit, Et talis Commendatarius dicitur verus Prælatus, habet eandem auctoritatem & potestatem iurisdictionis & administrationis, quam habet obtinens beneficium in titulum, & facit fructus suos, potestq; vti baculo & mitrâ, si hoc competat beneficio commendato ex vsu loci vel aliâ ratione, Piasec. *d. loco n.* 40. & 41. Datur etiam beneficium ad tempus, quando datur coadiutor ægroto, seni, illiterato, *c penult. & sup. De Clerico ægrotante;* vbi vide, & quæ lib. 1. ad *Tit. De officio & potest. Vicarij* §. 7. de Coadiutore diximus. 7

Potest etiam fieri collatio sub conditione, quæ ipso iure vel statuto, 8

vel fundatione, institutione, aut consuetudine legitimâ inest, si eo modo exprimatur, quo inest, cum conditio, quæ sui naturâ inest, non efficiat contractum conditionalem; veluti si parochiale beneficium conferatur alicui sub conditione, vt aliud simile deponat; vt residear; vel sub conditione, si vacet; si sit dignus, *Glos. in c. 2. De elect. in 6. in V. incerta* Rebuff. *De requisitis ad collationem num. 2.* Piasec. *d. loco num. 32. in fine.* Similiter valet præsentatio, non modò alternatiua, sed etiam conditionalis, incerta, dubia & obscura, dummodò intra tempus, quod datur ad præsentandum, conditio purificetur, incertitudo, dubietas & obscuritas tollatur.

9 Ad hæc conferri debet beneficium liberè, id est, non per metum, non per vim, *c. 2. c. Ad aures sup. De his quæ vi metusve caußâ fiunt*; quia collatio est quædam donatio, quæ liberaliter fit.

10 Denique non subreptitiè aut obreptitiè si fiat à Papa, vel eius legato, sub pœnâ nullitatis, *c. Cum adeo sup. De re iudicatâ*, nam collatio Ordinarij, qui motu proprio & Ecclesijs, non personis, vti Pontifex & Legatus eius, prouidet, non potest impugnari subreptionis, *Clement. 2. De officio Ordinarij.*

TITVLVS XIII.

De rebus Ecclesiæ alienandis vel non.

§. I.

1. *Clericis omnibus prohibita alienatio rerum Ecclesiasticarum.*
2. *Episcopus tenetur facere inuentarium bonorum suæ Ecclesiæ.*
3. *Et iurare de non alienando.*
4. *Nomine alienationis quid hic intelligatur.*
5. *Etiam iura alienari nequeunt.*
6. *Pœna alienantium res Ecclesiæ.*

DE collatione præbendarum ac beneficiorum, & modis, quibus ea fieri debet, satis superque dictum est. Deinceps videamus, quid iuris Clerici beneficiati in rebus Ecclesiæ & bonis beneficiorum suorũ habeant, potissimùm circa alienationem talium bonorum. Inscriptio verò Tit. huius duplex membrum habet de alienandis rebus Ecclesiæ vel non alienandis.

Quod

Quod ad secundum hoc attinet, alienatio ista à sacris Canonibus vetita est Clericis, *toto tit. hoc in 6. Clement & Extrauag.* Non tantùm simplicibus, sed etiam Prælatis, Episcopis & Archiepiscopis, *c. Si quis, presbyterorum 6. c. Ad audientiam 9. h. t.* & multò magis laicis, id est, Regibus & Principibus, in quorum territorio res illæ sitæ sunt, *c. 2. h. t.* non tantùm in extraneum vel laicum, verum etiam in aliam Ecclesiam vel personam Ecclesiasticam, *c. 1. h. t.* Eâ ratione, quòd bona Ecclesiæ sint ipsius Ecclesiæ, non Clericorum, qui ante distributionem & applicationem, sibi legitimè factam, sunt tantùm administratores & procuratores *can. Si priuatum vlt.* XII. *q.* 1. qui nequeunt donare seu remittere, *c. 2. inf. De donat. l. filiusfam. D. eod. tit. l. Contra iuris 28. §. 2. l. Imperatores 37. D. De pactis, l. Pactum curatoris 22. Cod. De pactis, l. Præses 12. Cod. De transact.* Garz. *De benef. p. 3. cap. 3. num. 46.* Vnde neque Episcopus vel alius Clericus sibi ea bona vsurpare potest, *d. can. Si priuatum, can Monemus* XII. *q. 2.* sed custodire tenetur Episcopus, & vel cum vitæ periculo defendere, *can. Conuenior 12. iunctâ Glos. in V. pro altaribus* XXIII. *q. 8.* * facere item repertorium seu inuentarium omnium bonorum & iurium suæ Ecclesiæ & aliorum beneficiorum Ecclesiasticorum suæ dioecesis, & construere archiuum, in quo huiusmodi iura deponantur & adseruentur, Piasec. *2. p. cap. 5. artic. 4. num. 2.* vbi refert de archiuo in Ecclesia Cathedrali construendo emanasse Constitut. à Sixtò V. incip. *Prouida*, publicatam Romæ anno 1587. die 8. Iunij. 1 2

3 Tanto verò minùs potest Episcopus alienare bona Ecclesiæ suæ, quia is in promotione sua solet iurare hoc modo: *Possessiones vero ad mensam meam pertinentes, non vendam, neque donabo, neque impignerabo, neque de nouo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum consensu Capituli Ecclesiæ meæ, inconsulto Romano Pontifice. Et si ad aliquã alienationem deuenero, pœnas, in quadam super hoc edita Constitutione contentas, eo ipso incurrere volo, &c.* Piasec. *d. loco n. 5.*

4 Nomine autem alienationis licet propriè veniat omnis actus, per quem transfertur rei dominium, hic tamen id latius sumitur, vt contineat donationem, venditionem, permutationem, emphyteusim, infeudationem, vsumfructum, hypothecam, locationem ad longum tempus, *c. Nulli 5. §. alienationis h. t. l. vlt. C. De reb. alienis non alienan.* Hæredis item institutionem, legatum, fideicommissum, *cap. 1. cap. Cum in officijs cum duobus seqq. sup. De transact.* etiam transactionem, quando per eam res traditur: secus enim, quando per eam res tenetur, Rebuff. *in compendio alienationis rerum Ecclesiæ num. 2.* Imò & *iuxta Extrauagantem Ambitiosæ h. tit. in communibus*, locationem vltra triennium, quando scilicet res quotannis dat fructum.

Alioqui si res alternis annis dumtaxat, fructum ferat, potest locari ad sexennium: sicut &, quando eius conditionis est, vt non nisi quolibet triennio ex ea fructus percipiatur, ad nouennium, Couar. 2. *Variar. resol. cap. 16. n. 6.*

5 Sed nec iura, actiones vel nomina debitorum alienari permittuntur, Abbas in *d. c. Nulli n. 9. h. t.* Neque etiam seruitus aliqua de nouo Ecclesiæ imponi potest, Piasec. *d. loco n. 2.*

6 Quòd si Clericus vel Prælatus, non obstante hac prohibitione, rem Ecclesiæ, alienauerit, & alienatio ipso iure est nulla, & tam alienans, quàm qui accepit, nisi mox eam rem restituat cum fructibus, excommunicatur, *c. Si quis 6. h. t.* Et quilibet Clericus Ecclesiæ, cuius res est alienata, imò etiam ipse Prælatus, qui alienauit rem, potest eam repetere à quolibet possessore, vnà cum fructibus, à tempore alienationis, *d. c. Si quis.* Quin etiam emptor, licet fortè bonâ fide emerit, ignorans rem esse Ecclesiæ, cogitur eam restituere, non recepto ab Ecclesia, cuius res est, pretio: sicut & iure ciuili emptor rei alienæ, *l. Si mancipium Cod. De rei vindicat.* Quia alienans rem meam, sine meo consensu, non potest mihi nocere & damno esse, *l. Non debet 74. D. De reg. Iuris.* Poterit tamen emptor bonæ fidei pretium repetere ab auctore suo, id est ab eo, à quo emit, *c. Ad audientiam 9. h. t.* Si verò fuerit malæ fidei emptor, is & rem restituere cogitur, & pretium amittit, quod cedit non lucro vendentis, sed Ecclesiæ, cuius res alienata est, *l. Iubemus 14. § 1. Cod. De sacrosanct. Ecclesijs.* Neq; contraria consuetudo alienandi iuuat alienationem, quia censetur irrationabilis, *Glos. in c. Cum caussa in V. præiudicat. sup. de sent. & re iudicata.* Piasec. *d. loco n. 13.*

§. II. Quibus casibus sit permissa rerum Ecclesiæ alienatio.

1. *Res quæ seruando seruari non possunt, licitè alienantur.*
2. *Res item in feudum dari solita de nouo infeudari.*
3. *Item res exigui valoris.*
4. *Vt & res nondum quæsitæ Ecclesiæ.*
5. *Vel relicta incapacibus, veluti Mendicantibus.*
6. *Item usufructus bonorum, durante vitâ Prelati.*
7. *Aliàs non possunt, nisi ex iusta caussa & solemniter.*

1 SEquitur alterum membrum de alienandis rebus Ecclesiæ, quia regula de non alienandis patitur certis casibus exceptionem. Et in primis licitè alienantur res mobiles, quæ seruando seruari nō possunt, id est quæ sine notabili deterioratione nō durarent, quæque

quæque vtendo absumuntur, vt sunt arborum fructus, vinum, oleum, frumentum, iumenta & pecora singularia, Piasec. *d. loco n.* 19. Pecunia etiam regulariter numeratur inter res, quæ seruanda seruari nequeunt, cùm retenta nihil operetur, *Panormit. in c. Nulli* 5. *n.* 11. *h. t.* nisi hæc rei immobili comparandæ, voto, iuramento, aut præcepto superioris destinata sit, quia tum inter res immobiles numeranda est, Piasec, *d. loco* vbi refert ita decisum fuisse in Rota. Similiter arbores grandes, quæ non cõsueuerunt cædi, annumerantur immobilibus, Choppin. *De sacra politia lib.* 3. *tit.* 8. *n.* 12. nec possunt etiam siluæ cæduæ taliter exscindi, quo bona Ecclesiæ deteriorentur, Panormit. *in d. c. Nulli*, Nauar. *Cons.* 6. *nu.* 2. *eod. tit.*

Præterea res antè infeudari vel in emphyteusim dari solita, feudo huiusmodi vel emphyteusi exspirante, iterum in feudum seu emphyteusim dari potest, absque solemnitate iuris ad alienationem præscripta; modò id fiat in Ecclesiæ euidentem vtilitatem, & antequam illius rei fructus Ecclesiæ incorporentur: quia tum non censetur noua alienatio, quæ à iure prohibetur, sed continuatio quædam alienationis antea factæ. Vt autem res dicatur in feudum vel in emphyteusim dari solita, sufficiunt duo actus concessionis factæ, vel vnus solemnis cum XL. annorum decursu, Piasec. *d. loco n.* 20. vbi subiungit, quòd, cessante caussâ primæ concessionis, non possit de nouo concedi: quodque, si maior offeratur census vel canon, non debeat concedi pro antiquo canone; neque cum tali conditione, quæ grauior sit Ecclesiæ, quàm antè fuit, neque pro fœminis, si masculis tantùm concedi consueuerit. 2

Terrulæ quoque, vineolæ, & aliæ res, siue immobiles siue mobiles modici & exigui valoris, si id postulet Ecclesiæ vtilitas & necessitas, alienari possunt, *can. Terrulas* XII. *q.* 2. cui neque per *Extrauag. Ambitiosæ in Communib. h. t.* neque per Conc. Trid. derogatum esse, idque declarasse sacram Congregat. Cardd. testatur, Quaranta V. *Alienatio n.* 14. & ex eo Piasec. *d. loco n.* 24. Quæ autem dicatur res modici & exigui valoris, arbitrio relinquitur Iudicis seu boni viri, qui, consideratis Ecclesiæ alienantis facultatibus, valore rei alienandæ, & loci consuetudine, æstimabit & iudicabit, an res sit modica seu modici valoris, *arg. textus in c. Ceterum inf. De donat.* Piasec. *ibid. n.* 25. 3

Pari modo potest terra Ecclesiæ non fertilis dari in emphyteusim hæredibus eius, cuius studio primùm ad culturam est redacta, *c. Ad aures* 7. *h. t.*

Potest etiam licitè alienari res, nondum quæsita Ecclesiæ, id est, nondum cœpta possideri ab Ecclesia: sic enim remitti potest legatum, vel hæreditas relicta testamento Ecclesiæ; maximè si timeantur odia, vel scan- 4

vel scandala. Etenim in acquirendis potest Prælatus præiudicare Ecclesiæ suæ: nisi legatum communiter seruiret Episcopo & Capitulo; quo casu illi Episcopus renuntiare non posset in præiudicium Capituli.

5 Similiter relicta Ecclesiæ incapaci, v. g Mendicantibus, licitè alienantur, Piasec. *d. loco n.* 32. Vbi subijcit, posse etiam Regulares bona sua vigore priuilegiorum sibi indultorum alienare; ac specialiter Gregorium XIII. indulsisse Patribus Societatis IESV, vt possint bona sua alienare arbitrio sui Præpositi Generalis, nullâ aliâ petitâ licentiâ à Sede Apostolica vel loci Ordinario.

6 Denique vsumfructum bonorum mensæ suæ Prælatus ad beneplacitum suum, vel vitâ suâ durante licitè alteri concedit, Piasec. *d. loco num.* 35.

7 Aliarum verò rerum immobilium, atque etiam mobilium, si pretiosæ sint, & seruando seruari possint, vt sunt vasa aurea, argentea, casulæ, tapetes, & quæcumque triennio non corrumpuntur, vel notabiliter non deteriorantur, alienatio non aliter permittitur, quàm ex iusta caussa, & seruatâ formâ à Iure præscriptâ, *c. vnico* 17. *Extrauag. h. t. can. Sine exceptione* XII. *q.* 2. Quæ duo ad validitatem alienationis coniunctim requiruntur, vt vnum sine altero non sufficiat, & altero deficiente alienatio sit ipso iure nulla, *c. vlt. h. t.* De vtroque proinde specialiter nunc videamus.

§. III. Quæ sit iusta caussa, & in quo consistat solemnitas alienandi res Ecclesiæ.

1. *Iustæ caussæ alienandi res Ecclesiæ.*
2. *Ritus & solemnitas.*
3. *An inconsulto Pont. alienatio sit licita, & quatenus.*
4. *In dubio præsumuntur seruatæ solemnitates.*
5. *Enormiter læsa Ecclesia restitui potest.*

8 IVsta igitur caussa alienandi res Ecclesiæ est quadruplex. Prima est Necessitas, cui aliter succurri nequeat, *Clement.* 1. *h. t. c.* 1. *inf. De pignoribus*: vt si Ecclesia ære alieno grauata sit, nec habeat res mobiles vllas, vnde soluat. Secunda Vtilitas manifesta: vt si res aliqua Ecclesiæ alienetur ad aliam meliorem emendam, *d. Clement.* 1 *& d. can. Sine Exceptione c. Vt super* 8. *in fine h. t.* Tertia Pietas, veluti ad redimendos captiuos, pauperes tempore famis alendos, *can. Aurum, can.* Gloria

Gloria x I I. *q.* 2. Quarta est Incommoditas, vt si res Ecclesiæ sit sumptuosa, & parum vtilis; sed hæc reuocatur ad secundam.

Solemnitas seu forma consistit in his quattuor; Primò, vt à Prælato cum Capitulo vel Clero super re alienanda fiat tractatus, an expediat rem alienari, *d. can. Sine exceptione:* & sufficit vnus tractatus. Secundò, vt Capitulum consentiat expresse in alienationem, saltem pro maiori & saniori parte, *d. c.* 8. *in fine h. t. & c. Quanto sup. De his quæ fiunt à Prælato sine cons. Capit.* Tertiò, vt Capitulum subscribat: hoc tamen non requiritur, nisi in donatione, venditione, & permutatione. Imò iam consuetudine receptum est, vt sufficiat subscriptio Notarij. Quòd si alienetur res Ecclesiæ, habentis Rectorem vnum, eo quoque inconsulto vel inuito res alienari nequit, *c. Placuit* 151. x I I. *q.* 2. ne quidem vacante Ecclesiâ, *can. vlt.* x. *q.* 2. Quartò, vt Superioris accedat auctoritas; qui in non exemptis est Episcopus, à quo saltem in his ditionibus concedi facultatẽ alienandi res, ad Ecclesias sibi subiectas spectantes, testatur Zyp. *h. t. n.* 2. In exẽptis est Prælatus, cui Ecclesia vel Monasteriũ immediatè subest. In alienatione tamẽ rerum Monasterij non tantùm opus est consensu Capituli & Abbatis, sed & Episcopi, qui cognoscat, an expediat Ecclesiæ alienationem fieri, *can. Abbatibus* x I I *qu.* 2. *can. In venditionibus* x V I. *q.* 7 In patronatis Ecclesijs consensum Patroni non necessariò requiri, tenet Abbas *in c. vnico sup. Vt Ecclesiast. benef. sine diminut. confer.* Piasec. *d. loco n.* 16. nisi quoad bona, quæ ab ipso patrono prouenerunt: quo pacto intelligi potest Choppin. *De sacra polit. lib.* 43. *tit.* 2. *n* 28. vbi consensum requirit patroni. 2

Præter hanc formam Paullus I I. in *d. Extrauag. Ambitiosæ* statuit, sub grauibus pœnis, ne vlla fiat alienatio concessioque bonorum Ecclesiasticorum aut pij loci, inconsulto Romano Pontifice; & vt facta aliter nullius sit roboris & momenti. Hæc tamen Extrauagans non videtur passim vsu recepta, præsertim quoad locationem & quoad pœnas, Siluester *in Summa V. Alienatio* §. 15. Nauar. *in Manuali cap.* 27. *n.* 149. Couar. *lib.* 2. *Var. resol. c.* 16. *n.* 6. Neque opus est hac consultatione in rebus exigui momenti: nec quando de facili adiri & consuli Pontifex non potest, vel vbi constat alienationem esse necessariam & in mora periculum esset, veluti pro alimonia pauperum vrgente famæ vel aliâ necessitate, pro redemptione captiuorum, *can. Gloria Episcopi* x I I. *q.* 2. Piasec. *d. loco n.* 28. Nec item in alienatione summæ pecuniariæ ad pium vsum, quantumuis ea magna sit, si ad mensam pertineat Prælati, Lessius *De Iustit. & Iur. lib.* 2. *cap.* 24. *Dubitat.* 11. 3

In dubio autem præsumuntur seruatæ solemnitates, ex diuturnitate temporis. Nec id mirum, cùm temporis etiam diuturnitate nempe x L. annorũ præscribi res Ecclesiæ possint. Piasec. *ibid. n.* 17. *vbi alios citat.* 4

Nec obstat Constitutio Pauli IV. quam refert Petr. Matthæus *in suo VII. Decretal. lib. 2. Tit. 2. c. 2.* quâ omnes alienationes bonorum quorumuis Ecclesiasticorum, sine requisitis solemnitatibus, & in damnum Ecclesiarum factas, reuocauit, nullâque temporis præscriptione validari posse decreuit: quia illam Constitutionem Pius IV. reuocauit & reduxit ad terminos Iuris communis, Piasec. ibid.

Multò magis præscripta censebitur res Ecclesiæ, si à tempore alienationis intercesserit tempus immemoriale, vel centum annorum, etiam contra Ecclesiam Romanam, *c. Ad audientiam sup. De præscript.* etiam in casu, quo lex prohiberet præscriptionem, quia talis prohibitio non excludit immemorialem, nisi & hæc expresè nominetur Piasec. *d. loco n.* 18. Si tamen ex instrumento alienationis appareret iniustus titulus, qui caussaret malam fidem, tum non induceretur præscriptio, *c. fin. sup. De præscript.* Nauar *Conc. 3. & 5. De censibus.*

5 Obseruandum postremò hîc est, quòd vbi subsistit alienatio, quia fuit facta & ex iusta caussa, & solemniter, id est seruatâ formâ à iure præscriptâ, si tamen per eam inueniatur Ecclesia enormiter læsa, possit petere restitui in integrum, & rescindi alienationem, *c. Ad nostram 11. h. t.*

TITVLVS XIV.

De Precarijs.

1. *Nomen Contractus aliquando propriè, quandoque latiùs sumi.*
2. *Contractuum alij Nominati, alij Innominati.*
3. *Item alij bonæ fidei, alij stricti iuris.*
4. *Alij Re, alij Scriptura, alij Verbis, alij Consensu perficiuntur.*
5. *Precarium quid sit.*
6. *In quo à Commodato differat.*
7. *Sumi pro contractu, & pro re, quæ precario datur.*
8. *In quo à Precarijs differat.*
9. *Precariam à Precarijs non distingui.*
10. *Precaria quinto quoque anno renouanda.*
11. *Et ex caussa reuocari potest.*

QVoniam superiori Tit. dictum est, alienationem rerum Ecclesiæ regulariter esse prohibitam: ideo nunc sequitur de quibusdam alienationis speciebus seu contractibus, quibus fit alienatio; & quidem

quidem primò de precarijs, quia cùm per eas non transferatur dominium, sed solùm vtilitas, dubitari potest, an sint licitæ an non.

Pro pleniori autem intellectu eorum, quæ hoc Tit. aliquot sequentibus dicentur, præmittendum est, Contractum aliquando sumi propriè pro obligatione vltro citroque, quam Greci συνάλλαγμα vocant, *l. Labeo* 19. *D. De verb. significat.* id est pro conuentione, quæ vtrimque obligationem parit; nam obligatio non est propriè contractus, sed eius effectus: aliàs verò latiùs sumi nec distingui à Pacto, nihilque aliud esse, quàm duorum pluriúmve in idem placitum consensum, seu conuentionem; siue pariat vtrimque obligationem, vt Emptio-venditio, Locatio-conductio; siue ex altera parte tantùm, vt Donatio, Promissioque acceptata, Depositum, Precarium. Et in hac acceptione Contractus in primis diuiditur in Nominatum & Innominatum. 1

Nominatus contractus dicitur, qui certum & distinctum ab alijs contractibus nomen habet. Cuiusmodi sunt Emptio-uenditio, Locatio-conductio, Commodatum, Depositum, Mutuum, Pignus, Fideiussio, & nonnulli alij, *l.* 1. §. *fin.* & *l.* 7. *circa prin. D. De pactis.* Quibus adijcitur Precarium, Precaria seu Precariæ, Feudum & Donatio, licet Feudum quidam numerent inter Innominatos. 2

Innominatus contractus dicitur, qui quantumuis nomen generale habeat, vel circumscriptione aut circumlocutione aliquâ designetur, tamen in certum aliquod & proprium nomen contractus non abijt; quamuis subsit caussa, cur nascatur obligatio, puta quia alter alteri quippiam fecit aut dedit. Huius quattuor genera recensentur, Do vt des, Facio vt facias, Do vt facias, & Facio vt des, *d. l.* 7. de quibus in hoc iure Pontificio nihil peculiariter traditur. Huc referri potest Permutatio, de qua hic quoque agitur.

Secundò diuiditur in contractum bonæ fidei & stricti iuris. Nam licet ad omnem contractum bona fides requiratur, *l. Bonam fidem Cod. De actionibus*: tamen bonæ fidei contractus specialiter dicitur, in quo exuberat bona fides, & in quo potest multa Iudex ex æquo & bono arbitrari, nempe illa, quæ ex bona fide, ex æquo & bono alterum alteri præstare oportet, quamuis de ijs nihil sit conuentum, vt Emptio, Locatio, Societas, Commodatum, Depositum, & alij, qui in §. *actionum Institut. De actionibus numerantur.* 3

Stricti iuris sunt, in quibus Iudex ad verba contractus astringitur, nec alter alteri in plus obligatur, quam inter contrahentes actum est. Tales sunt omnes stipulationes, contractus emphyteuticus, feudalis &c.

4 Tertiò, alius perficitur re, alius scripturâ seu litteris, alius verbis, alius consensu. Re perfici dicitur, in quo obligatio non oritur ex sola conuentione seu consensu, sed ex ipsa rei traditione. Huiusmodi sunt Commodatum, Depositum, Mutuum, Permutatio: nam hi contractus ante traditionem rei dicuntur nuda pacta, nec pariunt obligationem; nec in plus potest quis per hos contractus obligari, quàm acceperit. De Mutuo non agit Pontifex.

Scripturâ perficitur, qui ante scripturam ratus non habetur, vt Emphyteusis, & omnis alius contractus, quem contrahentes nolunt concludere, nisi coram Notario, qui de eo instrumentum conficiat.

Verbis dicitur perfici, qui præter consensum requirit certam verborum formulam, vt omnes stipulationes, quæ constant præuiâ vnius interrogatione & alterius subsecutâ responsione: vt, *Promittis dare centum? promitto*; *Facies? faciam*; *Fideiubes? fideiubeo*; & sic de cęteris. Et de his duobus generibus contractuum, nihil quoque specialiter tradit Pontifex, legibus contentus ciuilibus.

Consensu perficitur, ad cuius substantiam non requiritur interuentus certæ formulæ verborum, nec scripturæ, nec rei traditio, sed sufficit consensus, *l. consensu D. De obligat. & action* vt Emptio-venditio, Locatio-conductio, Mandatum, Societas. Ideoque licet ad omnem contractum requiratur res aliqua, quæ in contractum deducatur, non tamen contractus omnis dicitur re perfici, quia scilicet non est necesse, vt eius traditio ad substantiam contractus interueniat, prout interuenire debet ad substantiam contractuum, qui re ineuntur, seu perficiuntur.

Potest autem & solet tripliciter quæri de contractibus; primò de ipsis ineundis & inter se distinguendis: secundò de eorundem accessionibus; & denique de ijsdem dissoluendis atque finiendis.

5 Agit verò Pontifex in primis de precarijs, quia regulariter fructus rerum Ecclesiasticarum dari possunt precario. Estque contractus, quo alicuius rei vsus petenti gratis conceditur, ad arbitrium concedentis reuocandus, *l. 1. & 2. D., De precario, c. fin. h. t.* Nam de natura precarij est, vt danti restituatur, quandocumque ei libuerit; pactumque in contrarium repugnat naturæ precarij, nec concedentem obligat, quo minùs pro arbitrio suo precarium reuocare possit, *d. c. fin. l. Cum precario D. eod.*

6 Atque ita in hac parte distinguitur Precarium à Commodato, quod non nisi expleto vsu, ad quem datum est, repeti potest: sicut & in eo, quod Precarium concedatur sine præfinitione certi vsus, Commodatum verò ad certum & determinatum vsum, *Glos. in c. 1. in V. commodatum inf. De commodato.*

Sumitur

Sumitur tamen precarium non solum pro contractu, prout illud ante definiuimus, sed etiam pro re ipsa, quæ precario datur & accipitur. Ita sumitur à Glos. *in c. fin. in V. precarium h. t.* dum dicit precarium esse, quod precibus ad vtendum datur, quam diu patitur is, qui concessit. Ita etiam sumitur, quando dicimus precarium danti esse restituendum, quandocumque ei libuerit. 7

Cum Precario affinitatem habent Precariæ, quæ tamen ab eo inter cætera distinguuntur, quod non possint reuocari pro arbitrio concedentis, sintque contractus, quo veluti precarius vsufructus prædij Ecclesiastici alicui conceditur, quinto quoquo anno renouandus, *cap. 1. h. t.* 8

Et licet Hostien. distinguat Precarias in plurali numero à precaria in singulari, quasi Precariæ sint contractus, quo veluti precarius vsusfructus prædij Ecclesiastici conceditur alicui, etiam vltra vitam, quinto quoquo anno renouandus, *d. c. 1. can. Precariæ x. q. 2.* at verò Precaria sit contractus quo conceditur alicui vsusfructus prædij alicuius Ecclesiastici in tempus vitæ dumtaxat, ad triplum vel duplum fructuum ipsius rei, quam Ecclesiæ dedit, *d. can. Precaria & Glos. ibid.* qui de quinquennio in quinquenniũ non renouetur. Verius tamen est, nõ differre Abbas *in d. c. 1. n. 3. secundum communẽ DD. opinionẽ:* prout hæc duo, Precarias, inquã, & Precariam confundit etiam Cuiacius *lib. 1. De feudis Tit. 5.* Quamquam varijs modis, & potissimùm tribus, quos recenset Abbas *d. loco*, precariæ fieri possit. 9

Dixi autem precariam seu precarias renouandas de quinquennio in quinquennium: quod fit non tam de iuris dispositione, quàm secundum consuetudinem, vt patet ex *d. c. 1.* Idque ad perpetuam rei memoriam, ne scilicet, cùm ad hæredes & de persona ad personam precaria transeat (nisi ad vitam alicuius concessa fuerit, quod non constituit diuersam speciem ab ea, quæ vltra vitam conceditur, sed modum dumtaxat diuersum) facilè eius inducatur obliuio, *arg. can. Longinquitate x 11. q. 2.* dicatque tandem rem accipiens, vel eius hæres, eam esse propriam, & non Ecclesiæ. Ideoque sicut non petens inuestituram à nouo domino, cadit iure suo: ita non petens renouationem precariæ, elapso quinquennio; etiamsi in diuturnius tempus concessa fuerit, Abbas *in d. c. 1. n. 5.* 10

Potest verò precaria reuocari, si irrationabiliter facta fuerit, & quidem ab ipso concedente. Est enim singulare in alienatione rei Ecclesiasticæ in Ecclesiæ præiudicium, vt possit alienans rem alienatam repetere, & contra factum proprium venire, *c. Si quis sup. De rebus Ecclesiæ non alienandis.* 11

Denique licet precaria iure ciuili videatur incognita, tamen vestigium

gium eius exstare videtur apud Iustinianum in *Nouella* 120. §. *si vero aliquis.*

TITVLVS XV.

De Commodato.

1. *Commodati acceptiones.*
2. *Definitio eiusdem explicata.*
3. *Commodatarius tenetur de dolo; de culpa, lata, leui, & leuissima.*
4. *Actio commodati directa & contraria.*

CVm Precarijs multùm conuenit Commodatum cùm & hoc ad preces alterius, & recipientis gratiâ regulariter fiat, §. *Item is cui Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio.*

1 * Et sicut Precarium diximus sumi quandoque pro ipsa re precario data, interdum verò pro contractu, quo aliquid precario datur: ita etiam ista vocabula Commodatum, Depositum, Mutuum, Pignus subinde, accipiuntur pro ipsa re commodata (quasi ad commodum vtentis data, *Glos. in c. vnico in V. commodatum h. t.* vel quasi cum modo & præscripto fine data) deposita, mutuata, pignori data; interdum verò pro ipso contractu commodati, depositi, mutui, pignoris.

2 Et in hac posteriori acceptione Commodatum est contractus nominatus, quo res aliqua gratuitò alicui vtenda conceditur, ad tempus, finem, ac modum certum, eâ lege, vt eadē res in specie reddatur, *d. §. Is cui l.* 1. §. *item is cui D. De obligat. & action.* Atque is quidem, qui sic rem suam alteri ad vtendum concedit, dicitur Commodator seu Commodans; qui verò accipit, Commodatarius.

Per particulam, *gratuitò*, excluditur locatio, quâ quidem res vtenda datur, sed mercede constitutâ. Per particulam, *vtenda*, excluditur Pignus & Depositum; & similiter contractus innominati, quia in his contractibus non datur res ad vtendum. Per particulam, *ad tempus, finem, ac modum certum*, excluditur Precarium, vt constat ex antedictis. Et quia commodatum datur ad certum vsum; ideo si quis re commodatâ aliter vtatur, quā commodata est, tenetur non tantùm commodati, sed etiam furti, *l. Si vt certo §. quin imò D. Commodati.*

Postremis verbis, *ea lege &c.* excluditur Mutuum, in quo non eadem res, sed alia eiusdem generis & qualitatis redditur. A quo distinguitur insuper commodatum, quòd in mutuo, transferatur rei dominium; in commodato vero nec rei dominium seu proprietas, nec etiam

etiam possessio, *l. Rei commodatæ D. eod.* sed tantùm vsus conceditur. Ideoque si res commodata casu fortuito, sine culpa commodatarij perierit, non commodatario, sed commodanti perit, quia res perit suo domino, *l. Pignus Cod. De pignorat. act.* & debitor speciei interitu speciei liberatur.

Cùm autem commodatum commodatarij tantum gratiâ contrahi soleat, ideo etiam regulariter commodatarius tenetur de dolo, de lata, leui, & leuissima culpa, *d. l. Si vt certo §. nunc videndum.* In qua hæc regula traditur, vt si contractus ineatur solius dantis gratiâ & commodo, vti fit in deposito, tum præstetur dolus & lata culpa tantùm; exceptis quibusdam contractibus, nempe mandati, tutelæ, negotiorum gestorum, ob specialem in ijs rationem: si verò solùm gratiâ accipientis, prout regulariter fit in commodato, tum præstetur & dolus & culpa omnis lata, leuis & leuissima; excepto precario, in quo, quia ad libitum concedentis reuocari potest, non nisi dolus & lata culpa præstatur, vt sic rem precario accipiens, grauatus in vno, releuetur in alio: si denique gratiâ vtriusque, vti in pignore, præstetur dolus, item culpa lata & leuis, non etiam leuissima. Hinc etiam in commodato præstabitur dolus & lata culpa tantùm, si detur gratiâ solius commodantis, v. g. ad excipiendos eius amicos. Casus verò fortuitus ex natura contractus regulariter non præstatur, nisi æstimatio rei in contractum venerit, vel conuentio aut culpa vel mora aliqua præcesserit, *d. l. Si vt certo §. nunc videndum & d. c. vnico h. t.* 3

Ex commodato duæ oriuntur actiones ciuiles, vna directa, altera contraria, quasi ex opposito respiciens directam. Directa datur commodotari, vel eius hæredi, aduersus commodatarium, & eius hæredem, *l. In commodato §. si ex hoc facto D. h. t.* ad rem commodatam, finito vsu, integram & saluam, & cum accessorijs, omnique vtilitate, si quæ contigerit, repetendam. Contraria datur commodatario, & eius hæredi, contra commodatorem, vel eius hæredem, ad id, quod sua interest, si res commodata ante vsum expletum auferatur, aut non permittatur commodatarius eâ vti ad eum vsum, ad quem commodata fuit: item ad consequendum damnum, si quod vitio rei commodatæ, celato à commodatore, illatum fuerit; & simul ad repetendos sumptus, in rem commodatam factos: exceptis tamen cibarijs, & modicis impendijs, quæ naturali ratione ad eum, qui re vtitur, pertinent. Videatur Wesenb. *D. ad hunc Tit.* 4

TIT.

TITVLVS XVI.

De Deposito.

1. *Depositum vnde dicatur & quid significet.*
2. *Definitio.*
3. 4. *Depositarium teneri de dolo regulariter.*
5. *Actiones commodati, directa & contraria.*

PRecarium & Commodatum diximus esse contractus, qui fiunt gratiâ recipientis: sequitur Depositum, quod fit gratiâ concedentis.

1 Depositum, inquit Iurisconf. *in l.* 1. *D. h. t.* est quod custodiendum alicui datum est. Dictum ex eo, quòd ponitur; præpositio enim De auget positum, vt ostendat totum fidei eius esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet. Sed ibi sumit Iurisc. Depositum pro ipsa re deposita; hîc autem illud sumimus pro contractu.

2 Et hoc modo definitur.

Depositum est contractus, re initus, quo aliquid custodiendum datur seu traditur; nullâ mercede datâ aut promissâ. Ideoque cùm in deposito, res alicui tantùm, custodienda detur, si depositarius eâ vtatur, & depositi & furti tenebitur; nisi pactus sit cum deponente vt eâ vti possit, *l. Si sacculum D. Depositi*, & deponens rem repetere eam potest, quandocumque illi libuerit, nec contrà compensationi aut deductioni locus est, *l. vlt. Cod. De compensat. c.* 2. *h. t.* ne contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam referatur, *d. c.* 2. §. *sanè.* Et propterea non obstat, quòd regulariter secus sit in alijs contractibus, *l. ideoq. D. De compensat.*

3 Quia verò depositum regulariter contrahitur gratiâ solius deponentis, ideo depositarius dolum præstare tenetur, *l. Contractus* 23. *D. De reg. Iuris* etiamsi pactus esset, ne de dolo teneretur, quia tale pactum est contra fidem, in omnibus contractibus requisitam, *d. l. contractus*; & contra bonos mores, *l.* 1. §. *si conuenit D. h. t.* Abesse autem bona fides præsumitur, si rebus tuis saluis res depositas amisisti, *d. cap.* 2. Potest tamen dolus præteritus, etiam admissus, pacto remitti ab eo, cuius interest, quia hîc periculum non est, ne Depositarius inuitetur ad peccandum in rem depositam, vti in priori casu.

4 Tenetur etiam de lata culpa, quæ est non intelligere quod omnes intelligunt, *l. Lata culpa D. De verb. signif.* Vt si aperto ostio, vbi res est deposita,

deposita, domum relinquat, quia inquit Paulus in *l. Magna negligentia D. De verb. signif.* magna negligentia culpa est, magna culpa dolus est, id est dolo in Iure comparatur, *l. 1. versic. sed etsi D. Si mensor &c.*

De leui & leuissima culpa depositarius non tenetur, nisi certis casibus. Nam primò, si aliquid sibi dari pro custodia pactus sit, aut receperit aliquid, tenetur de leui culpa, *d. c. 2. h. t. l. Si vt certo §. nunc videndum D. Commodati*; quia tum etiam depositarij gratiâ contractus est initus: non tamen tenetur de leuissima. Secundò, si se deposito obtulerit, *d. c. 2. l. 1. §. sæpe D. eod.* Tertiò, si inter deponentem & depositarium conuenerit, vt depositarius de leui & leuissima culpa teneatur, quia pacta dant legem contractibus. Quartò, si sit in mora restituendi depositum. 5

Casum verò fortuitum nunquam præstat depositarius, nisi conuenerit, vel culpâ aut morâ ipsius casus acciderit, *d. c. 2. & d. l. 1. §. si conuenit D. eod.*

De deposito apud Clericum, si fortè dolo aut culpâ eius res perierit, aut deterior reddita fuerit, non tenetur Ecclesia: sicut nec de mutuo, quod Clerico datum fuerit, nisi quatenus probetur in Ecclesiæ vtilitatem versum, *c. 1. h. t. c. penult. inf. De fideiuss.* ne hoc casu locupletetur cum alterius iniuria, *l. Nam hoc natura D. De condict. indeb.* Aliàs delictum personæ non debet redundare in damnum Ecclesiæ, *c. Cum venerabilis §. licet autem sup. De except. arg. c. 1. & ibi Glos. in V. facturam De præscript. c. Si Episcopum* XVI. *q.* 6.

Ex deposito duæ similiter oriuntur actiones, directa & contraria. Directa est, quæ datur depositori, vel eius hæredi, aduersus depositarium, vel eius hæredem, ad repetendam rem depositam, vel eius æstimationem, vel damnum, vel quid simile. Et hæc rursus est vel ciuilis, bonæ fidei, rei persecutoria & perpetua; vel Prętoria, Wesenb. *ad D. h. t.* Contraria datur depositario, aduersus depositorem, ad repetenda impendia in rei depositæ custodiam facta. Wesen. *d. loco.* 4

TITVLVS XVII.

De Emptione & Venditione.

§. I. Quid sit Emptio-Venditio, & requisita ad eam.

1. *Frequentia & vtilitas huius contractus.*
2. *Definitio; & requisita ad hunc contractum.*
3. *Cur solo consensu contrahi dicatur.*

4. *De emptione-venditione scripto contracta.*
5. *In quibus à permutatione differat.*

1 VIsum est, de nonnullis contractibus, qui re ineuntur, & alterius tantùm gratiâ: deinceps videndum est de aliquibus, qui consensu & vtriusque partis causâ contrahuntur. * Ac primò quidem de emptione-venditione; quia is præ cæteris contractibus & frequentior est & vtilior: nam lex XII. Tabb. emptionis nomine omnem alienationem complexa fuit, *l. Statu liberi D. De statu liberis* & veteres emptionis ac venditionis nomine promiscuè vtebantur, *l. Veteres D. De actionibus empti*, & ibi Gothof. omnisque hodie mercatus præcipuè emptione & venditione sustinetur.

Licet autem hic contractus sit vnicus, tamen diuersâ consideratione duplex nomen sortitus est: nam respectu ementis dicitur Emptio; respectu vendentis Venditio nuncupatur.

2 Emptio-venditio igitur est contractus Iuris gentium, nominatus, bonæ fidei, de re certo pretio habenda. Ad cuius substantiam tria hæc requiruntur. Primò, Res, quæ veneat, siue illa nunc existat; siue futura sit, vt fructus nasci turi; siue etiam solum sit spes futuram esse: nam sine re non potest intelligi emptio-venditio. Secundò, Pretium: nam & sine pretio nulla est emptio-venditio, *l. Inter patrem §. vel sine pretio D. eod.* Et hoc consistere debet in pecunia numerata, *§. pretium Instit. eod.* Tertiò, Vt in rem venditor & emptor consentiant, verè, non simulatè, *c. Ad nostram h. t.* quia plus valet, quod agitur, quàm quòd simulatè concipitur, *toto tit. Cod. Plus valere quod agitur* &c. Interdum & arrha interuenit in hoc contractu daturque vel in signum celebrati contractus, *l. 35. D. De contrah. empt.* aut inchoati, postmodum perfiniendi: qua de re vide Wesenb. *D. ad h. t.*

Cæterùm licet ad emptionis-venditionis substantiam requiratur
3 res, vt diximus, rectè nihilominus solo consensu contrahi dicitur, quia non est necesse, vt ad eius substantiam & perfectionem interueniat rei traditio, aut verba, aut litteræ, sed mox atque de re certo pretio habenda conuenit, etiamsi res non tradatur, perfectionem suam accepit quoad vim scilicet obligandi & actionem producendi, quia tunc nascitur efficax obligatio & actio, nec potest alter, altero inuito, ab emptione discedere, *l. De contractu Cod. De rescind. vendit.* & omne periculum ac commodum, quod rei venditæ accidit, ad emptorem pertinet, etiam re non traditâ.

Aliud dicendum, si placuisset emptionem fieri in scriptis, vt ple-
4 rumque fieri solet in emptionibus vtique rerum immobilium: tunc enim non antè perfecta censetur, quàm instrumentum emptionis fuerit omnibus numeris suis absolutum, *§. 1. Instit. eod.* Non potest tamen

men emptor perfectâ sic emptione agere aduersus venditorem, vt rem tradat, nisi pretium conuentum integrum afferat, *l. Iulianus D. De actionibus empti.*

Ex prædictis facilè fuerit distinguere emptionem & venditionem à permutatione: nam in emptione res pro pecunia, in permutatione res pro re datur: in illa ex sola conuentione seu consensu nascitur obligatio, in hac non nisi re traditâ: in illa venditor solû tenetur ad possessionem præstandam, in hac permutator tenetur dominium transferre: illa potest consistere in traditione rei alienæ, non item hæc, prout ista patent ex *l. 1. D. De rerum permut.* 5

§. II. Quæ res vendi possint.

1. *Vendi possunt res etiam aliena.*
2. *Quo casu conditionem vsucapiendi transfert venditio.*
3. *Teneturq; de euictione regulariter.*

QVarumlibet autem rerum, quas habere, possidere, aut quasi possidere, aut persequi possumus, rectè fit venditio, modò eas vel natura, vel ius gentium, vel mores ciuitatis commercio hominum non exemerint, *l. Si in emptione §. omnium D. eod.* vel nisi aliunde, siue iure, siue statuto, vendi prohibeantur. Ideoque nihil interest, an res sit mobilis, an immobilis; an corporalis, an verò incorporalis, veluti hæreditas, seruitus, obligatio, actio, & similes, *l. 3. & ibi Glos. in V. corporalia, D. De acquir. rer. dominio.* * an item sit propria, an aliena. Nec enim tenetur venditor rem facere emptoris propriam, seu transferre in eum rei dominium: sed satis est, quòd faciat emptori rem licere habere, *l. Si ita distrahatur § fin. D. De contrah. empt.* 1

2 Si tamen venditor sit rei dominus, eam tradendo, transfert in emptorem eiusdem dominium: si autem vendiderit rem alienam, non nisi vsucapiendi conditionem transfert, id est solùm facit, vt emptor illam legitimo tempore possit præscribere.

3 Tenetur que hoc casu venditor emptori de euictione, *d. l. Iulianus*; id est si contingat currente tempore præscriptionis rem à domino euinci & auocari ab emptore, tenetur ei venditor quanti interest ipsius rem euictam non fuisse. Idque siue venditor sciuerit esse alienam, siue ignorauerit, quia scire is debuit conditionem rei, quam vendidit, *l. Quisquis Cod. De rescind. vendit.* alioquin si vterque sciuerit esse alienam, ex neutra parte contrahitur obligatio, *l. Si in emptione §. si & emptor. D. eod.* Si verò solus emptor sciuerit, non tenetur ei venditor, nisi de euictione conuenerit, *l. Si fundum D. De euictionib.* Sibi enim imputet,

quòd sciens rem alienam emerit. Alios casus, quibus venditor non tenetur de euictione, enumerat Pontifex in *c. vlt. h. t.*

Primus est, si emptor non denunciauerit venditori, sibi litem motam esse. Secundus, si denuntiauerit quidem, sed emptor ex propria contumacia condemnetur. Tertius, si per iniuriam Iudicis condemnetur: quia his casibus nulla interuenit culpa venditoris, quam præstare teneatur.

§. III. De rescindenda venditione.

1. *Læsus vltra dimidium iusti pretij quis dicatur.*
2. *Venditor vel emptor læsus vltra dimidium ad quid teneatur.*
3. *Quatenus contrahentibus alteri alterum circumuenire liceat.*

INter modos, quibus ab emptione-venditione perfecta receditur, frequentissimus est, qui fit propter læsionem vltra dimidium iusti
1 pretij. * Verius autem est siue emptorem siue venditorem dici deceptum vltra dimidium iusti pretij, quando non accepit dimidium eius, quod dedit: vt v.g. emptor dicatur deceptus vltra dimidiũ, si rem, valentem decem, emerit viginti vno; venditor verò, si rem, valentem decem, vendiderit tantùm quatuor: siquidem neuter his casibus accepit dimidium eius, quod dedit. Vnde facilè refellitur opinio volentium emptorem dici vltra dimidium deceptum, si rem, valentem decem, emerit sedecim: nec enim potest dici tum deceptus vltra dimidium eius, quod dedit, cùm plus quàm dimidium illius acceperit. Igitur in æstimatione læsionis vltra dimidium spectari debet non solùm pretium, vt volunt; sed & res ipsa, eaque conferenda cum pretio dato: nam hac consideratione patet emptorem, qui pro re, valente decem, dedit viginti vnum, esse deceptum vltra dimidium, quia non accepit dimidium eius, quod dedit; quamuis tum etiam dici possit deceptus vltra duplum, si solum pretium spectetur.

2 Non potest tamen præcisè agi ad rescindendam venditionem ex capite læsionis vltra dimidium, sed emptor deceptus potest vel rescissâ venditione rem restituere, repetito pretio, vel, manente venditione, repetere partem pretij, quam vltra dimidiũ soluit. Similiter si venditor deceptus sit in electione, in arbitrio est emptoris, vel supplere, quod iusto pretio deest, vel rem restituere *c. Cum dilecti versic. quia vero h. t.*

3 Tametsi autem ob læsionem infra dimidium iusti pretij lex non rescindat venditionem, sed talem læsionem toleret: tamen non ideo licet alterum contrahentium vsque ad dimidium iusti pretij circumuenire, sed iusto pretio res vendi & emi debet. Nec obstat *l. In caussa*

D. De

D. De minorib. quia quòd ibi dicitur, licere contrahentibus naturaliter se circumuenire, intelligi debet infra latitudinem iusti pretij, quod est vel summum, vel medium, aut infimum. Et ideo vetat Pontifex in *c. 1. h. t.* ne quis cariùs vendat transeuntibus, quàm alijs.

§. IV. Quæ res vendi non possint.

1. *Vendi non possunt res spirituales, sacra, publica &c.*
2. *Res item dotalis regulariter.*
3. *Duplex ex hoc contractu actio nascitur, empti, & venditi.*

DIxi antè, quamlibet rem vendi posse, nisi vel natura, vel ius gentium, vel mores ciuitatis eas commercio hominum exemerint. Nam inprimis res, quæ non est, nec futura speratur, seruus vel equus mortuus, vendi non potest. Secundò, Res spirituales, vt iurisdictio Episcopalis, beneficia, ordines Ecclesiastici. Tertio, Res sacræ, religiosæ, sanctæ; vt vasa sacra, vestes, altaria, reliquiæ Sanctorum. IV. Homo liber. V. Publicis vsibus destinata, seu res vniuersitatis, vt forum publicum, via publica, basilica: à priuatis scilicet hominibus; alioquin talia ab vniuersitate ipsa vendi possunt. VI Res dotalis, vel donata propter nuptias, licet vxor consentiat. Exceptis certis casibus: vti in *c. Peruenit h. t.* veluti si pretio æstimata sit dos & maritus alia bona habeat; si vendat dotem ex caussa necessariâ, non voluntaria; si conuertat in vtilitatem vxoris, vel si vxor consentiat, iureiurando adhibito, siue per se, siue per procuratorem, cui ad hoc dederit speciale mandatum, *c. vlt. De procurat. in 6.* aut si maritus ad diuisionem fundi dotalis prouocetur à socio, qui habeat fundum communem. VII. Litigiosa res, vel restitutioni obnoxia. VIII. Venena, nisi alterius materiæ adiectione possint fieri salubria, *l. Quod sæpè §. veneni D. h. t.* IX. Non licet Iudici iudicium iustum vendere, vel testi testimonium. Aduocato tamen permissum est vendere patrocinium iustum; & Iurisconsulto consilium iustum, *can. Non licet xi. q. 3.* & sic de similibus, quæ breuitatis caussâ omitto.

Margin numbers: 1 (beside first line), 2 (beside "Exceptis certis casibus")

Denique ex hoc contractu duæ oriuntur actiones: vna dicta ex empto, quæ datur emptori contra venditorem, ad petendam rem venditam: altera dicta ex vendito, quæ datur venditor contra emptorem, ad petendum pretium; de quibus in *Tit. D. De actionibus empti & venditi.* 3

TITVLVS XVIII.

De Locatione & Conductione.

§. I.

1. *Locatio-conductio quid sit; quis Locator & quis Conductor.*
2. *In quibus distinguatur ab emptione-venditione.*
3. *Locator perfecto contractu ad quid teneatur.*
4. *Ad quid conductor.*
5. *Locationes, anticipatis solutionibus factas, Conc. Trid. decernit nullas.*
6. *Successor quando stare teneatur locationi sui prædecessoris.*

EMptioni-venditioni proxima est Locatio-conductio, iisdemque ferè iuris regulis consistit: adeò, vt in quibusdam quæri soleat, an sit emptio-venditio, an verò locatio-conductio, *l. 1. D. h. t.*

1 Est autem Locatio-conductio contractus solo consensu initus, quo aliquid vtendum-fruendum vel faciendum datur, certâ mercede constitutâ.

Dico, solo consensu initus; quia mox atque inter contrahentes de mercede seu pensione pro vsu alicuius rei vel opera hominis conuenit, perfecta est locatio-conductio, etiamsi nec res ipsa, nec verba, nec litteræ interueniant; ita vt neuter, altero inuito, possit resilire. Locatorem existimant quidam esse illum, qui mercedem accipit; Conductorem eum, qui dat: sed verius est, eum dici locatorem, qui aliquid vtendum-fruendum, vel faciendum dat; Conductorem verò, qui aliquid vtendum-fruendum, vel faciendum suscipit, vtercumque det vel accipiat pecunias. Sic enim qui fulloni dat vestimenta polienda, locator dicitur, & tamen pecuniam dat. Similiter dominus locat domum ædificandam, & pecuniam dat. E diuerso qui vestimenta polienda vel domum ædificandam suscipit, conductor dicitur, & tamen pecuniam accipit.

2 Distinguitur Locatio-conductio ab emptione-venditione, quòd in emptione-venditione transferatur dominium, secutâ traditione, si venditor sit dominus rei venditæ, non item in locatione, saltem ad modicum tempus; quodque in hoc solùm detur aliquid vtendum, fruendũ, faciendum. Et ideo licet Clerico sit permissum vendere bona Eccle-

na Ecclesiæ, ea tamen locare potest ad modicum tempus, *c. Vt vestra h. t.* Præterea in emptione-venditione pretium consistere debet in pecunia numerata: in locatione merces potest consistere etiam in rebus fungibilibus, *l. Si olei Cod. eod.* id est quæ pondere, numero, aut mensurâ constant, vel etiam in quota parte fructuum; vt si colonus pro prædio conducto soluat annuè certam partem fructuum, vt secundam, tertiam, aut quartam.

Non obstat, *l. 1. §. si quis seruum D. Depositi* vbi dicitur, mercedem in locatione consistere in pecunia: quia ibi nomen pecuniæ sumitur generaliter, vt etiam comprehendat res fungibiles: vt & *l. fin. Cod. De constituta pecunia, l. 1. §. creditum D. De reb. creditis.*

Perfectâ locatione tenetur locator conductori rem locatam præstare, vt eâ vtatur, fruatur tempore conuento, nec ante illud tempus finitum regulariter expellere conductorem licet, *c. 1. h. t.* Dico, regulariter; quia tres casus enumerat Pontifex in *c. Propter §. verum h. t.* quibus permissum est eum expollere. Primus, si superueniat necessitas aliqua, v. g. domum reficiendi, quæ tempore locationis non imminebat. Secundus, si conductor in re conducta malè versetur. Tertius, si, vbi locatio plurium est annorum, conductor toto biennio mercedem non soluat, *l. Aede Cod. eod.* etiamsi pactus esset, ne expelleretur, *l. Quæro §. inter D. eod.* quia hoc pactum intelligitur, modò pensionem debito tempore soluat; Si verò locatio sit ad minus tempus statim quoque decurso tempore ob defectum solutionis expelli conductor potest. 3

Aliàs si locator vel non præstet rem locatam, vel cogat conductorem ante tempus locationis finitum emigrare, tenetur conductori præstare, quanti ipsius interest, non posse vti frui re conductâ, aut emigrare ante tempus conuentum, *l. Si tibi alienam D. eod.* nisi conductori aliam domum æquè commodam præstet, *l. Si quis domum D. eod.* Et ideo locator volens rem locatam vendere, potest vendere eâ lege, vt emptor sinat conductorem explere tempus conductionis, *l. Si merces §. qui fundum D. eod.*

Contrà conductor prædij v. g. tenetur statis temporibus pensionem seu mercedem soluere. Cuius tamen subinde facienda est remissio: veluti si sine culpa conductoris seu casu fortuito, vel vitio rei contigerit sterilitas, quæ cum vbertate præcedentis vel sequentis anni, vbi plurium annorum est locatio, compensari non possit, *c. Propter sterilitatem h. t.* Modicam tamen sterilitatem æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum non aufertur, *l. Si merces §. vis maior D. eod.* Nec enim ob magnam anni sequentis vbertatem augeri pensio debet, Castren. ad *d. l. Si merces §. vis maior.* Ratio autem, cur locator pensionem 4

pensionem remittere debeat pro rata damni, casu fortuito dati, cùm casus fortuitus à neutro contrahente sit præstandus, est, quia casus iste seu sterilitas contingit in ipsa re locatoris, nempe in fructibus adhuc pendentibus; quorum est dominus, cùm sint pars fundi: ideoque casum illum ferre debet, *iuxta l. Pignus Cod. De pignorib.* Aliud proinde esset, si fructus à colono percepti, & in horreum coniecti pereant aut perierint, *l. Damnum Cod. eod.*

5 Obseruandum autem hîc, Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 11. omnes locationes, anticipatis solutionibus in præiudicium successorum, & quascumque locationes rerum Ecclesiasticarum in damnum Ecclesiæ, contra Canonicas sanctiones factas, etiamsi confirmatæ sint à Sede Apostolica, decernere nullas & irritas.

6 Insuper notandum, successorem stare locationi prædecessoris sui non teneri, quando is nomine proprio & in suam vtilitatem locauit fructus & reditus suæ dignitatis, beneficij, vel officij; nisi in casu, quo res non esset integra: vt si consiti sint agri, si pendeant fructus, vel inchoatus sit annus. Latè Ricciu *in Praxi Decis.* 112. Vide varios citatos à Gallemaert. *ad d. cap.* 11. *Conc. Trid.*

7 Denique ex hoc contractu duæ oriuntur actiones: vna, quæ dicitur ex locato vel locati, & datur locatori aduersus conductorem: altera ex conducto vel conducti, quæ datur conductori aduersus locatorem; de quibus vide Wesenb. *D. h. t.*

§. II. De Emphyteusi.

1. *Emphyteusis vnde dicatur, & quid sit.*
2. *In quo distinguatur ab emptione-venditione, à locatione-conductione.*
3. *Emphyteuta amittit ius emphyteuseos, si non soluat canonem.*
4. *Si item vendat rem non factâ denuntiatione domino directo.*
5. *Cui propter alienationem soluitur 50. pars pretij seu laudemium.*

AD Tit. de locato retulit Pont. Emphyteusim, ob maximam eius cum locatione-conductione affinitatem.

1 Emphyteusis autē Græcè idem valet, quod Implantatio & Insitio: diciturq; ager dari in emphyteusim, quādo datur, vt conseratur arboribus, vel segetibus. Inde verò accommodatum est hoc nomen ad significandum contractum, quo res in Emphyteusim datur.

Quo pacto definiri potest contractus, iuris ciuilis, bonæ fidei, quo, scripturâ interueniente, fundus vnius alteri fruendus in plures annos, quàm decem, aut in perpetuum traditur, eâ lege, vt eum meliorem, fructuo-

fructuosiorem que reddat, sub onere annuæ pensionis, tradenti seu domino directo soluendæ.

Est autem hic contractus veluti medius inter emptionem-venditionem & locationem-conductionem: adeò, vt cùm olim dubitaretur, essetne emptio-venditio, an verò locatio-conductio, ob similitudinem, quam cum illis habet, tandem Zeno Imperator distinctum & specialem contractum fecerit.

Differt ab emptione-venditione, quòd in emphyteusi non transferatur dominium directum, vt in venditione: à locatione verò, quòd non tantùm vsus, sed etiam vtile dominium transferatur, directo apud dominum remanente. In cuius directi dominij recognitionem cùm emphyteuta soluat canonem seu pensionem annuam, non autem in compensationem fructuum, quos ex fundo percipit, vti conductor mercedem soluit; ideo propter sterilitatem non fit ei remissio, sicut fit conductori: nec potest meliorationes, quas fecit in fundũ emphyteuticum, alteri vendere, nisi cum consensu domini, à quo eum in emphyteusin accepit. Cùm enim is sit directus dominus, nec intersit emphyteutæ, à quo pretium meliorationum accipiat, an à domino directo, an verò ab alio; meritò præfertur cuilibet alteri. Et ad hoc, vt secum deliberet, an eas velit emere, an non, habet spatium duorum mensium *c. Potuit h. t. l. 3. Cod. De iure emphyteut.* 2

Id quoque receptum est in emphyteusi, vt emphyteuta, solutionem canonis vltra biennium protrahens, emphyteusin Ecclesiasticam amittat, nisi celeri satisfactione moram soluendi canonis purgauerit, *d. c. Potuit §. fin.* Idque etiã licet ei, vt canonem solueret, non fuerit nuntiatum, quia hoc casu dies pro homine interpellat. Ciuilem verò amittit, si per triennium cessauerit: nec in hac videtur posse mora postmodum oblatione purgari, quia longius tempus hîc præstitutum meritò loco purgationis censetur. 3

Similiter excidit emphyteuta iure suo, si emphyteusin vendiderit nullâ denuntiatione factâ domino directo, aut factâ quidem, sed non expectato termino duorum mensium, qui domino conceduntur ad deliberandum, num velit oblato pretio emphyteusin recipere ad se. 4

Cæterùm quando emphyteusis ex consensu domini alienatur, soluitur ei quinquagesima pars pretij, *l. 3. Cod. De iure emphyteut.* quæ pars vocari solet Laudemium. Videatur Iulius Clarus *§. emphyteusis q. 23. & 25.* & Geor. Frantzkius *Tract. singulari de Laudemijs.*

TITVLVS XIX.

De rerum permutatione.

1. *Definitio Permutationis.*
2. *Quæ res permutari poßint.*
3. 4. *Permutari poſſunt beneficia cum beneficijs auctoritate ſuperioris.*
5. *Dummodo alia etiam concurrant.*
6. *Et nihil admiſceatur temporale.*

POſteaquam Pont egit de nonnullis contractibus nominatis, aliquid etiam ſubijcit de innominatis, & nominatim de permutatione. Quod nomen licèt videatur proprium, tamen generale eſt, nec ſignificat aliquam certam ſpeciem contractus, quandoquidem quilibet contractus, in quo aliquid vltrò citroque præſtatur, permutatio quædam ſit: nam in emptione res vendita verè permutatur cum pretio; in locatione merces cum opera; & ſic de cęteris. Hîc autem ſumitur ſpecialiter, prout diſtinguitur ab alijs contractibus.

1 Quo pacto definiri poteſt contractus, Iuris gentium, innominatus, bonæ fidei, re & conſenſu conſtans, in quo certa ſpecies cum alia certa ſpecie commutatur. Nam ſi genus cum genere vel ſpecie commutetur, exiſtimant quidam eſſe contractum Do vt des, ex quo oritur actio ſtricti iuris, cùm ex permutatione oriatur actio bonæ fidei.

2 Poſſunt autem permutari omnes certæ ſpecies, quæ ſunt in commercio hominum, modò permutantium ſint, nec permutari prohibeantur: non tantùm res corporales cum corporalibus, ſed etiam corporales cum incorporalibus, dummodò merè temporales ſint, vt v. g. fundus cum annua penſione permutari poſſunt.

3 Dico, dummodò merè temporales ſint: nam temporalia cum ſpiritualibus abſque ſimoniæ labe permutari non poſſunt, ſed benè ſpiritualia cum ſpiritualibus, vt beneficia cum beneficijs inter perſonas idoneas, auctoritate tamen Superioris, *c. Quæſitum c. Ad quæſtiones h.t.* Sic quoque aliæ res Eccleſiaſticæ cum alijs item Eccleſiaſticis permutari poſſunt, etiam addito pretio, ad æqualitatem fructuum & redituum compenſandam, *d. c. Ad quæſtiones.*

Quia verò permutatio eſt ſpecies alienationis, ideo in permutatione rerum Eccleſiæ eædem ſolemnitates requiruntur, quæ in earumdem alienatione; & vbi alienatio permittitur, à fortiori permitti debet per-

bet permutatio, modò ratio, cur alienatio permittitur, ad permutationem adaptari possit.

Dixi antè, spiritualium cum spiritualibus, & beneficiorum cum beneficijs permutationem fieri posse auctoritate Superioris; quia licet beneficiati de suorum beneficiorum permutatione facienda agere & tractare valeant, tamen permutationem ipsam priuatâ auctoritate facere aut concludere nequeunt, quia talis permutatio labem simoniæ semper continet; & proinde vterque suo beneficio permutato priuari potest, *d. c. Quæsitum.* 4

Ad beneficiorum verò permutationem plura requiruntur. Primum, vt vterque permutantium ius habeat in beneficio, quod permutat, *c. Cum vniuersorum*, in verbis, *prebendarum suarum h. t. l. 1. D. eod.* Adeò vt alter, qui beneficium suum resignauit, ex caussa permutationis possit sine noua collatione ad illud redire, *d. c. Cum vniuersorum*, *c. Si beneficia de preben. in 6.* Secundò requiritur, vt beneficia vtrimque resignentur in manibus superioris; & vt is vtrimque ex caussa permutationis resignatum & vacans alteri alterius beneficium conferat: alioquin si conferat alicui tertio, collatio est nulla, *c. vnico h. t. in 6.* etiamsi is tertius haberet exspectatiuam ad primum beneficium vacans, quia beneficia ex caussa permutationis resignata, non simpliciter resignata sunt, nec vacant, sed sub ea conditione duntaxat, vt alter alterius beneficium consequatur, *d. c. vnico.* 5

Nec obstat, quòd resignatio beneficij debeat esse pura absque vlla conditione vel pacto, *d. c. Quæsitum*; quia hoc verum est, quando adijceretur conditio, modus vel pactum ab ipsis resignantibus, citra auctoritatem Superioris; & vbi conditio non admittitur à Iure, vt fit in permutatione, *Clement vnica eod. tit.* Quòd si resignatione ab vna parte factâ, alter nolit ex sua parte eam adimplere, prior ad beneficium suum redibit. Vtrimque factâ resignatione, si vnus nolit alterius beneficium habere, alter vtrumque obtinebit.

Cauendum verò, ne in permutatione beneficiorum aliquid admisceatur temporale, quia sic committeretur simonia. Et ideo consultus Pontifex in *d. c. Ad quæstiones*, an duæ parochiales Ecclesiæ permutari inuicem possent, attributis vtrimque possessionibus, & pro minus valentibus suppleri pretium, respondit, posse fieri, dummodò Ecclesiæ ipsæ & possessiones separatim permutentur, & contractus isti non misceantur inuicem. 6

TITVLVS XX.

De Feudis.

§. I. Quid sit Feudum.

1. *Contractum feudalem esse nominatum.*
2. *Definitio Feudi.*
3. *In quo contractus feudalis ab emphyteusi differat.*

1 SVnt qui ad contractus innominatos referant contractum Feudalem, quia à Iure scripto proprium nomen non habeat; imò sit prorsus incognitus. * Verius tamen & communius obtinuit, esse nominatum; quia tametsi à Iure scripto non habeat nomen, habet tamen à consuetudine, nempe hoc, Feudum. Quod licet frequentius ita sumatur, prout significat rem ipsam, quæ in feudum conceditur; tamen quandoque etiam sumitur, vt ipsum contractum designet feudalem, seu pro ipso contractu feudali.

2 Atque hoc pacto sumptum nomen Feudi definiri potest, quòd sit beneuola & libera rei immobilis vel æquiualentis concessio, cum translatione vtilis dominij, retentâ proprietate seu directo dominio, sub onere fidelitatis, & obsequij personalis exhibendi.

Dicitur, beneuola & libera concessio; vt distinguatur à Locatione & Emphyteusi, in quibus vsus rei conceditur, sed propter pensionem & annuum canonem. In puro autem Feudo non soluitur pensio vel canon, sed obsequium tantùm personale exhibetur. Quòd si aliquando in Feudo aliquid soluatur in recognitionem directi dominij, ex ea parte declinat ad naturam emphyteusis, & deficit à natura Feudi.

Dicitur, rei immobilis; quia res mobilis in feudum dari nequit, *Tit.* 1. *lib.* 2. *De vsibus Feudorum.* Nomine autem Rei continetur non solùm res soli seu fundi, sed quidquid solo seu fundo cohæret, vt ædificia, vineæ, arbores in superficie soli constitutæ: item ea, quæ immobilibus comparantur, vt seruitutes; nam & in ijs quasi possessionem & quasi dominium esse dicimus, *l. Seruitutes D. De seruitut. vrban. prædiorum l. Possessores* 12. *Cod. De fundis patrimon. lib.* 11. Item annui reditus, qui ex aliqua re immobili debentur, vel saltem ex perpetua aliqua negotiatione, vt cùm de cella vinaria feudum conceditur, *cap.* 1. §. *sciendum De feudi cognit.* Si quis autem ignorans rem alienam,

aut al-

aut alteri obligatam, in feudum acceperit, poteſt agere, vt alia res eiuſdem bonitatis & æſtimationis ſibi detur in feudum, cum prima euicta: ſecus, ſi ſciens; niſi ſpeciali pacto ſibi proſpexerit, *c. 1. Tit. De inueſtitura de re aliena lib. 2.*

Dixi, ſic vt in eum transferatur vtile dominium; vt diſtinguatur ab vſufructu ſimplici, qui iure ſeruitutis debetur, & quo non transfertur vtile dominium; eſtque ſeruitus perſonalis, quæ morte vſufructuarij extinguitur: cùm interim Feudum tranſeat ad hæredes maſculos, imò etiam ad fæminas, ſi de his nominatim ſit dictum. Quia verò in feudo transfertur dominium vtile, ideo res alienari prohibita in feudum nouum dari nequit, *c. 1. Tit. Per quos fiat inueſtitura lib. 2.*

Additum eſt, ſub onere fidelitatis &c. quia ſi res aliqua in feudum detur, eâ lege, vt nihil ſeruitij præſtetur domino, erit impropriè Feudum, quod Francum, id eſt, liberum appellant. Tenetur autem Vaſallus domino directo non ſolùm fidelitatem promittere, ſed & iurare: de quo iuramento vide *Tit. De noua forma fidelitatis lib. 2.* Illud tamen de ſubſtantia feudi non eſt, quia remitti poteſt.

Differt inſuper contractus feudalis ab emphyteuſi in eo, quòd, ortâ inter aliquos controuerſiâ de feudo, de ea dominus cognoſcat; non autem in emphyteuſi. Præterea Vaſallus ſeu feudatarius non poteſt ſine conſenſu domini feudum oppignorare; emphyteuta verò poteſt fundum emphyteuticum. Similiter feudatarius non poteſt alteri feudum abſque conſenſu domini dare, quia manet domino obligatus, nec poteſt alium in ſuum locum ſubrogare; emphyteuta poteſt ius ſuum alteri cedere, quia non ipſe, ſed res emphyteutica eſt domino obligata. In Feudo fæmina non ſuccedit, niſi ſit fæmineum, aut niſi id expreſsè actum ſit, quia nequit perſonale obſequium æquè ac vir præſtare: at verò rem in emphyteuſin accipere poteſt, quia æquè ac vir rem meliorare poteſt, qui eſt finis emphyteuſeos. Feudatarius non cogitur domino obſequium præſtare, niſi illo petente; emphyteuta verò tenetur conſtituto tempore penſionem ſoluere. Feudatarius denique poteſt ſe abdicare feudo, ſine voluntate domini; non item emphyteuta emphyteuſi.

§. II. Quis in feudum rem aliquam dare possit.

1. *Dare potest quilibet laicus, rerum suarum liber dominus.*
2. *Clericus quoad bona Ecclesiastica non item.*
3. *Exceptio triplex.*
4. *Vasallus sine consensu domini feudum alienare nequit.*
5. *Quid iuris de eo sit in Brabantia ac Flandria.*

1 Concessio feudi vnicuique laico, qui liberam rerum suarum administrationem habet, permissa est; etiam fœminæ, *t. 1. Per quos fiat inuestitura*, *& arg. l. In re mandata Cod Mandati.* Quamquam non desint, qui rusticis & plebeis eam negent, Fachin. 7. *Controuers. cap.* 84. alijs tamen id affirmantibus.

2 Ecclesiastico verò infra summum Pontificem, sine eius auctoritate, quoad bona Ecclesiastica, non ita permittitur dare in feudum, *c. vnico De reb. Ecclesia non alienan. in Extrauag. commun. c. Per tuas inf. De donationibus c. 2. sup. De locato*: licet Abbas, Abbatissa, & Præpositus id facere potuerint, vt patet ex *tit. 6. lib. 1. Feud.* Ratio est, quia datio in feudum est alienatio; imò donatio quædam, quæ facta à Prælato, in præiudicium Ecclesiæ, est nulla. Adeoque Pius IV. excommunicauit omnes persuasores & mediatores infeudationum bonorum Ecclesiasticorum, 4. Kalen. Aprilis 1566. apud Pet. Matthæum 7. *Decretal. lib. 1. tit. 1. cap. 6.* Et proinde non posset hodie Episcopus ius decimarum dare in feudum, vt colligitur ex *c. Prohibemus inf. De decimis*: vbi etiam prohibetur, ne laici decimas, quas ante Concilium Lateranense habuerunt, transferant in alios laicos.

3 Excipiuntur tamen certi casus. Nam Prælatus Ecclesiæ, res in feudum dari solitas, si morte Vasalli vel aliter ad Ecclesiam redierint, priusquam factæ sint de mensa Ecclesiæ, potest iterum alteri in feudum dare, si modò id ex Ecclesiæ vtilitate esse arbitretur, *c. 2. h. t.* etiamsi iurasset, se res Ecclesiæ de nouo non daturum in feudum, inconsulto Romano Pontifice: quia illud iuramentum intelligi debet de ijs rebus, quæ antea non sunt solitæ in feudum dari.

Secundò, si illicite à Vasallo alienatum fuerit feudum, & sic ipso iure commissum, potest Prælatus idem alteri dare, etiam filio vel consanguineo eiusdem Vasalli.

Tertiò, Feudum Ecclesiæ ita alienatum, vt facilè recuperari non possit, potest alicui laico potentiori concedi, qui illud recuperet & ab Ecclesia recognoscat.

Quin

Quin autem Clericus in proprijs bonis, id est quæ non intuitu Ecclesiæ acquisiuit, possit feudum constituere, non est dubitandum, *c. 1. in princ. De clerico qui inuestituram &c.* cùm hæc bona nihil à laicorum bonis distent, *c. Quia nos c. Relatum inf. De testamentis.*

Non potest autem Vasallus feudum sine consensu domini alienare vel oppignorare: &, si id fecerit, feudum amittit; sicut & qui feudum domino negat. Cum consensu verò domini potest illud alienare, vel etiam pignori dare, tam directo domino, quàm extraneo, *c. 4. h. t.* Quòd si directo domino pignori det, dominus abstinēdo à vasalli seruitio, fructus ex feudo perceptos non tenetur computare in sortem, id est non deducit eos de principali debito, quia scilicet eos percipit pro fidelitate & seruitio, ad quod obligatus est Vasallus, *d. c. 1.* Licet aliàs regulariter creditor fructus ex pignore perceptos computet in sortem. 4

In Brabantia potest quis ex indulto Principali feudum, cui libuerit, testamento relinquere, vel aliàs inter viuos alienare. In Flandria verò non nisi iuratâ coram Feudalibus necessitate, quòd scilicet non possit iuxta suam qualitatem se exhibere, nisi feudo vendito. Vt proinde allodialia, si quæ habeat, præcedere debeant: adeò vt, si verè necessitas non fuisse probetur, alienatio debeat declarari nulla, prout in Parlamento Mechliniensi an. 1617. factum fuisse testatur Zyp. *De Iure Pontif. nouo lib. 3 h. t.* vbi subiungit, existere quandam Ordinationem Comitis Flandriæ Ludouici, innouatam per Philippum Bonum 27. Augusti 1460. ne feuda alienentur sine indulto Principis, néve pro debitis subhastentur, nec à proximo agnato haberi possint, etiam quæ sunt ex prouidentia maiorum, nisi is hæres fuerit. Quòd si possidens feudum nobile, quod seruitium personale debet, monasterium ingrediatur, statim transmittit, *c. vnico De Vasallo milite, qui bellica arma deposuit.* Allodia verò venerabilem domum sequuntur, si ea bonorum sit capax, *Nouella 76. & 123. cap. 38.* Si verò feudum fuerit non nobile, nec seruitium personale debeat, retinet vsumfructum ad vitam naturalem, & postea transmittit ad proximum agnatum. ita Zyp. *d. loco* ex Aluaroto & D D. *in d. c. vnico De vasallo milite.* 5

TITVLVS XXI.

De Pignoribus & alijs cautionibus.

§. I. Quid sit Pignus, & quotuplex.

1. *Cautio multiplex est.*
2. *Pignus & Hypothecam sæpiùs confundi.*
3. *Vtrumque tripliciter vsurpari.*
4.6. *Contrahitur pignus vel expresè vel tacitè.*
5. *Pignus Prætorium & Iudiciale.*
7. *De hypotheca obligatione ex moribus hodiernis.*

1 SEquitur nunc de his, quæ contractibus perfectis, tam nominatis quàm innominatis, ad eorum maiorem securitatem adhiberi solent; cuiusmodi sunt, simplex promissio, & Iuramentum seu iuratoria cautio de soluendo vel adimplendo debito, Pignus & Fideiussio; & quidem nominatim de duobus posterioribus, primoque loco de Pignoribus, quia plus cautionis est in re, cuius accessione contrahitur pignus, quàm in persona, cuius accessione contrahitur fideiussio, *l. Plus cautionis D. De reg. Iuris.*

2 Inscribitur autem hic Tit. *De pignoribus & alijs cautionibus*; quia præter pignus multiplex est cautio. Nam cùm cautio significet securitatem, quâ quis redditur securus de eo, quod sibi promittitur vel debetur, & hoc multipliciter contingere soleat; fit, vt multiplex quoque resultet cautio; alia simplex, quæ fit solâ promissione; alia fideiussoria, quæ fit datis fideiussoribus; alia hypothecaria, quæ fit cum hypotheca: & sic de alijs. Pontifex tamen hîc ferè agit de pignoribus tantùm, non etiam de alijs cautionibus in particulari.

Etsi autem hæc nomina Pignus & Hypotheca sic distinguantur, vt Pignus propriè dicatur rei mobilis, inspectâ etiam notione nominis, quia pugno id est de manu in manum traditur; hypotheca verò rei immobilis, & non traditæ, quæque nudâ conuentione contrahitur, §. *Item Seruiana Instit. De actionibus*, *l. Si rem §. propriè D. De pignorat.*
3 *action.* tamen sæpiùs confunduntur. * Et vtrumque tripliciter vsurpatur; Primò, pro ipsa re, mobili vel immobili, creditori in securitatem debiti obligata. Secundò, pro ipso contractu seu conuentione,

quâ pignus vel hypotheca contrahitur. Tertiò, pro obligatione seu iure, quod ex contractu in re nascitur, quoque creditor nomine eius, quod sibi debetur, rem obligatam tênet.

Secundo modo sumptum, pro contractu scilicet, definiri potest, esse contractus, Iurisgentium, nominatus, bonæ fidei, quo creditori ius in re alicuius constituitur, vt debitum ei sit tanto tutius.

Contrahitur autem pignus vel Expresse, vel Tacitè. Expresse quidem dupliciter, vel mutuâ partium conuentione, quo casu non est opus præsentiâ vel traditione rei, *l. 1. D. De pignorat. act.* Vel citra conuentionem; idque vel iussu testatoris, rem aliquam suo creditori iubentis esse pignori; vel decreto Iudicis aut Magistratus, per missionem in possessionem & detentionem rei. Et hoc est vel Prætorium vel Iudiciale. 4

Prætorium dicitur, quando Iudex ex primo decreto nullâ præcedente sententiâ mittit creditorem in possessionem rei. Iudiciale, quando ex sententia præcedente vel re iudicata mittit agentem ex primo decreto. Ita distingui, conuincunt diuersi Tituli Codicis, *De Prætorio pignore*, & *Si in caussa iudicati pignus captum sit.* Alioquin vtrumque largo modo dici potest Iudiciale, eò quòd à Iudice detur: vel etiam Prætorium, vt colligitur ex *l. 1. & 2. Cod. De Prætorio pignore & l. Non mirum D. De pignorat. act.* 5

Tacitè contrahitur pignus, quando ex vi & dispositione legis vel statuti introducitur. Hoc pacto omnia bona, debitoris Fisci vel Principis, siue ratione contractus siue tributi, sunt ipsi tacitè oppignorata. Excepto minori, qui si aliquid emerit à fisco, sola res empta manet obligata pro pretio. Similiter bona tutoris, curatoris, administratoris Ecclesiæ, ciuitatis, sunt tacitè obligata pupillo, minori, Ecclesiæ, ciuitati, pro administratione. Item bona mariti, vxori pro doti; bona patris, filio pro administratione bonorum aduentiorum filij; bona defuncti, legatario pro legato; emptum pecuniâ pupilli, ipsi pupillo, pro pretio: idque cum priuilegio prælationis ante omnes creditores, in re empta hypothecam habentes. Similiter fructus rei conductæ, domino fundi, pro pensione: inuecta & illata in prædium, pro pensione & damno rei locatæ conductæ; in vrbanum quidem indistinctè; in rusticum, si domino sciente inuecta sint: & sic de similibus, de quibus vide Neguzant. *De pignorib. p. 2. memb. 4.* Aliud exemplum taciti ac præsumpti pignoris adfert Pontifex in *cap. Illo vos h. t.* quando scil. verbis simulatur emptio: quod ibidem breuitatis caussâ videatur. 6

Rursus vtrumque pignus seu hypotheca, id est tacita vel expressa, est duplex, nempe alia Vniuersalis, alia Particularis. Vniuersalis est, in qua omnia bona, non modò præsentia, sed & futura obligantur. Et

hoc non impedit rei alienationem, quia in locum eius succedit pretium. Particularis est, quando res aliqua particularis obligatur. Et hæc semper afficit ipsam rem ad quemcumque possessorem deueniat, donec debitum fuerit solutum, aut obligatio fuerit condonata vel præscriptione extincta.

7 Notandum verò hîc ex Zypæo *De Iure Pont. nouo lib. 3. h. t.* hodie ex Edicto Caroli V. an. 1529. & multarum prouinciarum moribus, non contrahi hypothecę obligationé, nisi coram Magistratu loci, vbi res sita est; ac proinde non esse ordinem prælationis inter generalem hypothecam habentes. Verùm Edictum illud locũ habet dumtaxat in hypotheca conuentionali, non autem legali. Factaque obligatione coram Iudice loci, non opus est aliâ rei apprehensione: prout nec rerum dominium acquiritur ex dicto Caroli Edicto, repetito per edictum Alberti an. 1611. 12. Iulij art. 14. & 15. & vsu hîc inueterato, nisi coram Magistratu loci, adhibitis consuetis solemnitatibus.

§. II. Quæ res oppignarari possint.

1. *Oppignorari possunt res omnes alienari non prohibitæ.*
2. *Prohibentur res sacræ, sanctæ, religiosæ.*
3. *Res Ecclesiæ.*
4. *Ius patronatus.*
5. *Res pupillares, minorum, litigiosæ, &c.*

1 OPpignorari possunt res omnes, quæ sunt debitoris, vel in quibus ius aliquod habet, siue eæ mobiles sint, siue immobiles, siue corporales siue incorporales, vt census, debita seu nomina, tam futura quàm præsentia; vectigalia; & sic de cæteris: nisi à natura, vel lege, vel statuto, aut persona, alienari prohibeantur. Nam oppignoratio est quædam alienatio: licet enim debitor retineat proprietatem rei oppignoratæ, tamen alienat ius pignoris, quod est ius reale, afficiens & sequens ipsam rem. Quinimò etiam pignus ipsum oppignorari potest, quia creditor ius suum, quod in pignore habet, potest alteri oppignorare, quamuis res, in qua pignus constitutum est, sit debitoris, *l. 1. & 2. Cod. Si pignus pignori datum sit*. Verum simulatque solutionem acceperit, desinit secunda oppignoratio, quippe desinente primâ, in qua fundabatur secunda. Quod si ager pignori datus sit, etiam fructus ipsi oppignorari censentur, licet de ijs nihil actum sit.

2 Dixi, nisi à natura, vel lege &c. Hinc enim res sacræ, sanctæ, religiosæ, quia in commercio non sunt, & alienari prohibentur, etiam oppignorari nequeunt, *l. 3. Cod. Quæ res pignori dari non pos. l. 3. Cod. De religios.*

religios. & sumptibus funerum. Similiter liber homo, *c. 2 h. t.* licet sit filiusfamilias, *l. Qui filios 6. Cod. Quæ res pignori &c.* Potest tamen captus & redemptus ab hostibus seipsum tradere in pignus, pro pretio, quod alius eius nomine persoluit, donec pretium vel obsequio vel pecuniâ restituerit. Potest etiam dari obses, maximè in caussa belli, vt pactis stetur.

Secundò, oppignorari nequeunt bona mobilia pretiosa, cultui diuino dicata, atque aliæ res Ecclesiæ immobiles, alienari prohibitæ; nisi sit iusta caussa, & adhibeatur solemnitas, ad alienationem requisita. 3

Aliàs si quis horum aut similium oppignorauerit aliquid, poterit Ecclesia vel repetere & vindicare pignus à possessore, vel si maluerit, cogere hæredem eius, qui rem Ecclesiæ obligauit, vt eam redimat & restituat Ecclesiæ, *c. 3. & ibi Glos. h. t.* Teneturque hoc casu hæres in solidum, ob dolum aut culpam defuncti, qui oppignorauerit res, quas sciuit esse Ecclesiæ. Possunt tamen res Ecclesiæ titulo generalis hypothecæ obligari, vt colligitur ex *c. Nulli sup. De rebus Eccles. non alien.*

Ius quoque patronatus licet cum vniuersitate bonorũ vendi queat, modò ratione eius non exigatur maius pretium, tamen oppignorari non potest; quia non est res, per quam debitum pecuniarium possit compensari. Ideoque si castrum, cui est annexum tale ius, oppignoretur, manet ius patronatus penes priorem patronum. 4

Tertiò, oppignorari nequeunt res pupillares, res minorum, litigiosæ, fundus dotalis, instrumenta rustica & ad cultum agri spectantia. Item, secundum aliquos, seruitutes prædiorum tam vrbanorum quàm rusticorum; inter quas tamen alij discrimen constituunt. Insuper res fideicommisso subiectæ, præmium futuræ victoriæ, feudum sine voluntate directi domini: licet fructus feudi pignori esse posse receptum sit, *Speculat. De pignor.* §. 1. Res item alienę, nisi ex voluntate domini. Si tamen debitor, qui rem alienam oppignorauit, postea fiat eius dominus, pignus conualescet. 5

§. III. De pactis pignorum.

1. *Pactum antichresios improbatur iure Pontificio.*
2. *Pactum item legis commissoriæ in pignore vtrumque ius improbat.*
3. 4. *Quod si tamen iuratum fuerit, seruandum est iuramentum.*
5. *Dominus directus ex feudo oppignorato rectè fructus percipit.*

Recipit hic contractus pactiones, conditionẽ ac diem, *l. Si conuenerit D. De pignorat. act.* dummodò legibus vel Canonibus non aduersentur. Quod addo, quia licet pactum de lucrandis per credito- 1

 rem

rem fructibus rei pignoratæ (quos alioquin, quando pignus datum est in securitatem tantùm debiti, in sortem imputare tenetur; nisi fortè ratione lucri cessantis vel damni emergentis vel ex alia caussa eos retinere permittatur, vt colligitur ex *c. 1. & 2. inf. De vsuris*) quod antichresin vocant, legibus ciuilibus approbetur, id tamen improbant Canones.

Dixi, quando pignus datum est in securitatem tantùm debiti; quia si datum sit, vt etiam creditor eo fruatur interim, loco rei debitæ, non tenetur imputare fructus in sortem, *c. Salubriter 16. inf. De vsuris*: vbi gener non tenetur fructus pignoris, à socero recepti, pro dote promissa perceptos, in sortem imputare, quia non fuit ea mens soceri, vt ratione horum fructuum minueretur dos, sed vt gener illis frueretur ad sustinenda onera matrimonij, donec illi dos reputaretur. Alioqui si constaret dedisse pignus tantum in securitatem dotis, nulla subesset ratio fructus illos retinendi, nisi ratione lucri cessantis.

2 Sic quoque licet in emptione-venditione pactum legis commissoriæ, id est, vt, nisi intra certum diem pretium soluatur, res fiat inempta, approbetur *Tit. D. De lege commissoria*: tamen in pignore tam à legibus, quàm Canonibus, tanquam vsurarium, improbatur, *l. vlt. Cod. De pact. pignor. c. Significante 7. h. t.* veluti si datâ mutuò pecuniâ, eiusque nomine pignore constituto, conueniatur, vt, nisi intra certum diem pecunia soluatur, pignus sit creditoris. Ratio est, quia cùm pignus plerumque pluris sit, quàm debitum, pro quo est obligatum, creditor per tale pactum verè paciscitur sibi aliquid vltra sortem dari; quod est vsurarium.

3 Quòd si tamen iurauerit debitor se, nisi intra certum diem pecunia debita soluatur, pignus non repetiturum, istud iuramentum seruandum esse non obscurè indicat Pont. in *d. c. Significante*, in verbis, *iuramenti debitum adimpleuit*. Ratio est, quia Iure Pontificio omne iuramentum seruandum est, quod absque præiudicio tertij & dispendio salutis æternæ seruari potest. Sic enim seruandum est iuramentum de soluendis vsuris, *c. Debitores sup. De iureiur.* quia eas soluere non est peccatum, sed accipere.

4 Non obstat, quòd pactum legis commissoriæ in pignore sit nullum, vtpote contra legem & Canonem; ac proinde & iuramentum nullius roboris, tanquam illius accessorium, videatur, *arg. l. Cùm principalis D. De reg. iuris*: quia præterquam quòd illa lex non habeat locum, vbi diuersa est ratio accessorij & principalis, vti hoc casu, vbi dictum pactum est prohibitum in odium creditoris, aliquid vltra sortem exigentis; iuramentum verò spectat ad reuerentiam diuini numinis, ideoque seruandum, cùm non tendat in præiudicium tertij aut salutis æternæ: dicendum est, iuramentum hìc non tam esse accessorium quàm

quàm principale, quia primaria obligatio per illud acquiritur Deo, secundaria parti, Couar. *ad c. Quamuis De pactis in 6.* §.3.*n.*3.

Sunt & alij duo casus *in d. c. Salubriter*, quibus creditor fructus ex pignore perceptos in sortem imputare non tenetur, sed eos retinere potest, sorte manente integrâ; nempe quando feudum directo domino à vasallo est oppignoratum, *c.* 1. *sup. De feudis*: & quando emphyteuta oppignorauit directo domino rem emphyteuticam. Ratio est, quia contractus feudalis & emphyteuticus inter alias tacitas conditiones, cum quibus semper censentur celebrari, nisi contrarium exprimatur, habent & hanc, vt, si feudum vel fundus emphyteuticus oppignorentur directo domino, possit ipse percipere fructus, sorte non minutâ; idque ne res apud directum dominum existens fructificet alteri, quod non videtur rationi consonum. 5

Non debet tamen hoc casu, quo, inquam, vult percipere fructus directus dominus, exigere obsequium vel pensionem solitam, nec percipere fructus, quos res producit, quâ parte ea melior est effecta per industriam emphyteutæ: Insuper non debent feudum vel emphyteusis esse comparata magnâ pecuniæ summâ, vel magnis obsequijs antecedentibus, sed bona ex parte concessa gratis. Videatur Nauar. *in Manuali cap.* 17. *n.* 217.

§. IV. De actionibus resultantibus ex pignore.

1. *Actio pignoratitia vel directa est, competens debitori.*
2. *Vel contraria, quæ datur creditori aduersus debitorem.*
3. *Hypothecaria actio quæ sit.*
4. *In quo differat à pignoratitia.*
5. *Quando cumulari hæ actiones possint.*

Constituto pignore, duplex ex eo oritur actio: vna, quæ propriè vocatur Pignoratitia; altera Hypothecaria. Pignoratitia vel est Directa vel Contraria.

Directa datur debitori, persoluto debito, aduersus creditorem, vt rem sibi pignoratam restituat, vnà cum fructibus, & damnum dolo culpáve datum resarciat. Cùm enim pignus vtriusque gratiâ contrahatur, & vt creditoribus magis in tuto sit debitum, & vt debitoribus magis pecunia credatur, ideo dolus, lata, & leuis culpa præstatur à creditore, non etiam leuissima: sicut nec vis maior aut casus fortuitus, *arg. l. Si rates D. De actionibus empti.* Nisi hoc casu culpâ 1

creditoris perijsse rem debitor probet, Glos. *in l. Si creditor Cod. De pignorat. act.* Et hæc non datur debitori, nisi priùs pignus sit traditum creditori, quia oritur ex interuentu rei, *Instit. Quib. modis. vt contrah. obligatio*; vel saltem fingatur traditum, vt in locatore, cui finguntur tradita bona conductoris, quæ habet sibi obligata pro pensione, etiamsi verè tradita non sint, Negusant. De *pignorib. p. 7. membro 1. n. 2.* Quæ autem veniant in actionem pignoratiam, tradit idem auctor *memb. 3. eiusdem partis.*

2 Contraria datur creditori, aduersus debitorem, ad id, quod sibi pignoris nomine abest: vt si fortè sumptus in rem pignoratam fecerit, aut res aliena sibi oppignorata fuerit. Et hæc datur creditori, etiamsi pignus ei traditum non fuerit, Negusant. *d. loco n. 3.* Varios verò casus, quibus pignoratitia contraria competit creditori aduersus debitorem, vide apud eundem *d. p. 7. membro 3. à n. 13. & præsertim à n. 22.*

3 Hypothecaria actio datur creditori, ad vindicandum pignus à quocumque possessore, debito non soluto; vt ita rei pignoratæ incumbens, si non soluatur debitum, possit eam distrahere, & ex eius pretio, quod sibi debetur, decerpere: siue de ea distrahenda nominatim conuenerit, siue non; imò etiamsi conuenerit, ne distraheretur, factâ denuntiatione à legibus statutâ, seu seruato Iuris ordine.

Differt insuper Pignoratitia ab Hypothecaria, (quæ & Seruiana & quasi Seruiana appellatur) quòd pignoratitia sit personalis, *l. fin. Cod. De distract. pignor.* quia oritur ex contractu: bonæ fidei ac ciuilis; & cùm sit personalis, tollitur præscriptione 30. annorum, *l. Sicut Cod. De præscript. 30. annorum.* Hypothecaria verò realis seu in rem, *l. Pignoris 18. Cod. De pignorib.* stricti iuris, vel arbitraria, Prætoria: tolliturque interdum decem annis, interdum 20. interdum 30. & interdum 40. vt in *l. 1. Cod. Si aduersus creditorem.* Latiùs Negusant. *Distinct. 6. in 2. membro n. 1. & 2.* Illud etiam obseruandum hic, quòd quando agitur contra debitorem, possint cumulari in eodem libello personalis & hypothecaria, vt in *Nouel. De fideiussorib. §. sed neque*, latè Mynsi. *cent. 1. Obser. 58.* non autem, si agatur simul contra debitorem & tertium possessorem, quia tum priùs agi debet contra debitorem, & postea contra tertium possessorem, *Auth. Sed hodie Cod. De actionibus & obligat. Authent. Hoc ita si debitor Cod. De pignorib.* Nec potest agi contra tertium possessorem hypothecariâ, nisi priùs actum fuerit personali contra principalem debitorem, vel eius hæredes, vel hæreditatem iacentem, vel fideiussores, si existent, & nisi obtentâ priùs aduersus eos sententiâ, Negusant *De pignorib. p. 8.*

rib. p. 8. membro 1. n. 9. & 10. Factâ autem excussione principalis potest creditor experiri in solidum aduersus quemlibet possessorem, etiam diuisim & pro parte possidentem, prout latè tradit Guido Papæ *Decis.* 432. Si tamen diuisim semel petierit, ampliùs solidum à singulis non petet, *arg. l. Liberum fuit* 16. *Cod. De fideiussor.* Et si lite iam contestatâ debitor bona hypothecata alienauerit, possessor habens caussam à debitore conueniri poterit ante ipsum debitorem, Negusant. *d. memb.* 1. *n.* 10.

§. V. Quomodo dissoluatur Pignus.

DIssoluitur integrâ debiti solutione, remissione, oblatione, consignatione & depositione, *l.* 1. *Cod. Qui potiores in pig. hab.* Item rei interitu, mutatione debitoris, nouatione voluntariâ, dominij impetratione, tempore, sententiâ vel iureiurando: vt si iuratum vel iudicatum sit, pignus obligatum non esse. Vide Wesenb. *in Parat. Tit. Quib. mod. pig. vel hypoth. soluitur.*

Quòd si quæras, an re auocatâ per remedium *legis* 2. *Cod. De rescind. vendit.* resoluatur hypotheca, medio tempore ab emptore constituta? Resolui verius est.

TITVLVS XXII.

De Fideiussoribus.

§. I. Quis dicatur Fideiussor.

1. *Fideiussor dicitur qui pro alio accessoriè se obligat.*
2. *In quo differat à Constitutore.*
3.4. *A Mandatore & Expromissore*
5. *A correis debendi.*

FIdeiussor latâ significatione omnis is dicitur, qui alterius obligationem in se suscipit, & suâ fide esse iubet: indeque nomen existit, *l. Quamuis §. si mulier D. Ad S. C. Velleian.* siue sit fideiussor propriè dictus, siue mandator siue constituens seu constitutor, siue expromissor. * Propriè verò dicitur fideiussor, qui per stipulationem pro alio accessoriè se obligat. 1

Dico

2 Dico, pro alio; quia nemo pro ſe ipſo, id eſt pro eo, quod ipſemet debet, fideiubere poteſt. In quo differt in primis à Conſtitutore, quia poteſt quis conſtituere, quod ipſemet debet, §. *in perſonam Inſtit. De actionibus.* Sicut & in eo, quòd poſſit quis conſtituere ſiue pro ſe ſiue pro alio, etiam nudo pacto, vel per epiſtolam; & conſtitutor principalem obligationem tantùm ſequatur.

3 Differt à Mandatore, quia mandator nudo conſenſu conſtituitur, etiam abſens: fideiuſſor non niſi per ſtipulationem & præſens, *l. 12. Cod. h. t.* Rurſus mandator ſuo nomine obligatur, & obligationem principalem præcedit; nam mandator dicitur, qui mandat alicui credi, vel cum aliquo contrahi, & id ſuâ fide eſſe iubet, id eſt promittit ſe ſoluturum, ſi is, pro quo mandat, non ſoluat, *l. 12. §. ſi poſt creditam D. Mandati.* Fideiuſſor autem ſolùm alieno nomine obligatur, & plerumque ſequitur obligationem principalem; quam tamen etiam præcedere poteſt, §. *Fideiuſſor Inſtit. h. t.*

4 Ab Expromiſſore verò differt, quòd expromiſſor, etiamſi pro alio obligetur per ſtipulationem, ita tamen obligatus ſit, vt rem principalem liberet. Vnde per expromiſſionem fit nouatio, non etiam per fideiuſſionem, cùm principalis maneat obligatus.

5 Denique à correis debendi differt, quòd correi ſuo nomine, & quidem principaliter, promittant; fideiuſſor pro alio tantùm, & quidem acceſſoriè: vnde & adpromiſſor vocatur.

In quibus obligationibus adhiberi poſſit fideiuſſor.

1. ***Omni generi obligationum accedere fideiuſſor poteſt.***
2. ***Etiam ex delicto deſcendentium, ſi ad pœnam agatur pecuniariam.***
3. ***Fideiuſſor dotis quando detur.***

1 ADhiberi poteſt in omni genere obligationũ, quomodocũq; contractæ fuerint, §. 1. *inſtit. h. t. l. 1 2. 8. §. 1. l. 26. D. eod.* Nec refert, an obligatio cui accedit, ſit ciuilis tantùm, an naturalis tantùm, an ciuilis & naturalis ſimul; an Prætoria, an principalis vel acceſſoria, cùm & fideiuſſor fideiuſſoris dari poſſit: an item ſit contracta, an contrahenda, *l. Stipulatus §. adhiberi D. eod.* Nam licet fideiuſſio hęc de facto præcedat obligationem principalem, tamen quoad vim ſuſpenditur, donec principalis obligetur.

2 Non refert quoque, an ex contractu, vel quaſi, ex delicto vel quaſi, oriatur. Saluo, quòd in criminalibus non aliter adhiberi poſſit, quàm

ſi agatur

si agatur ad pœnam pecuniariam, quia pro criminis pœna corporali exsoluenda, cùm nemo sit membrorum suorum dominus, *l. Liber homo D. Ad. L. Aquiliam*, dari non potest fideiussor.

Similiter fideiussor dotis, vel pro conseruatione dotis, aliter dari nequit, quàm si maritus ad inopiam notoriè vergat, *c. Per vestras inf. De donat. inter virum & vxor.* vel, vt aliqui volunt, nisi vltrò à marito offeratur. Et ideo dixi, fideiussorem adhiberi posse in omni genere obligationum, quia non in singulis obligationibus adhiberi potest. Quando autem dicitur, posse adhiberi in omni obligatione, hoc ita intelligendum est, vt sit distributio pro generibus singulorum, non autem pro singulis generum, vt loquuntur Dialectici. 3

§. II. Quinam fideiubere possint.

1. *Possunt omnes, qui obligari.*
2. *Etiam Clericus pro laico.*
3. *Non tamen Religiosus.*

Fideiubere possunt omnes, qui obligari: nisi specialiter prohibeantur, vt fœminæ, milites, serui, & similes. Vt autem laicus pro Clerico fideiubere potest, *c. Constitutus h. t.* ita & Clericus pro laico, si videat illum de fideiussore laborare, *c. 2. eod.* 1

Nec obstat *cap. 1. h. t.* vbi dicitur Clericus ab Ecclesia abijciendus, qui fideiussionibus inseruit: quia id accipiendum est de Clerico, qui frequentibus fideiussionibus se immiscet, & consequenter se nimium sæcularibus inuoluit negotijs, *can. Te quidem* XI. *q. 1. & Tit. Decretal. Ne Clerici vel Monachi secul. neg. se immisceant.* 2

Religiosus tamen fideiubere nequit, nisi impetratâ facultate à suo Prælato, *c. penult. h. t.* quia non habet velle aut nolle aliquid, nisi auctoritate Superioris, cui voluntatem suam subiecit. Adeò vt ne quidem quicquam sibi donatum accipere valeat, nisi Prælatus annuat, *can. Non dicatis* XII. *q. 1.* 3

§. III. Quo pacto obligetur fideiussor.

1. *In plus obligari non potest, quàm principalis debeat.*
2. *In maiorem summam adsumptum teneri pro concurrente quantitate.*
3. *Etiam in partem debiti rectè adsumitur.*
4. *Accepti simpliciter, si plures sint, singuli in solidum tenentur.*

5. *Hodie tamen eis competit beneficium diuisionis.*
6. *Vt & beneficium ordinis, ne ante principalem conueniantur.*
7. *Fideiussor soluens habet regressum aduersus principalem.*
8. *Etiam aduersus Clericum.*

1 DEbet esse paris aut non deterioris conditionis cum principali. Et ideo licet in æqualem quantitatem vel minorem, atque etiam efficaciùs se obligare possit, quàm principalis obligetur; veluti cùm pro naturaliter tantùm obligato fideiubet, quo casu non modò naturaliter, sed etiam ciuiliter & proinde arctiùs obligatur: non tamen in maiorem quantitatem seu duriorem caussam, vel in plus, quàm debeat principalis, se obligare potest.

2 Quòd si tamen ita fideiusserit aliquis, sunt, qui velint, fideiussionem in totum corruere, *arg. l. Gracè §. illud. D. h. t.* vbi dicitur, fideiussores in duriorē caussam adhibitos omninò non obligari: nam *omninò non* idem est, ac nullo modo. Sed verius est obligari, saltem ad concurrentem quantitatem: vt, si pro obligato in quinque fideiusserit pro decem, obligetur in quinque; quia minor quantitas inest minori, & qui interrogat decem, interrogat quinque, *l. 1. §. si stipulanti D. De verb. obligat. l. Rogatus 33. D. Mandati, & l. Si à reo 70. in princ. D. h. t.*

Non obstat *d. l. Gracè:* quia verba citata ita sunt conuertenda, & legenda, *non omninò obligari*: vel si retineatur vulgata lectio, ea intelligenda erit conformiter ad alias leges; vt dicatur, omninò non obligari, id est, nullo modo, in plus scilicet, quàm debeat reus principalis.

Non obstat quoque, quòd fideiubens purè, pro eo, quod principalis debet in diem vel sub conditione, nullo modo obligetur; quia non est par ratio. Neque enim inest dies aut conditio in obligatione pura, sicut minor quantitas inest maiori.

3 In partem debiti rectè quoque adsumitur fideiussor, si hoc ipsum exprimatur, *l. Fideiussores 9. D. h. t.* sicut & in id, quod minus creditor à suo debitore consequetur: quo casu fideiussor, nisi excusso principali, conueniri non potest, *l. fin. & ibi DD. D. Si certum petatur.*

4 Alioqui acceptus simpliciter, adeò in solidum obligatur, vt, licet plures pro eodem debitore accepti sint, singuli ipso iure in solidum teneantur, *§. Si plures Instit. h. t. l. Reos Cod. eod.* Et ideo iure Pandect. &
5 Cod. liberum erat creditori petere debitum, à quo vellet. * Verùm hodie ex epistola D. Hadriani habent beneficium, vt vocant, diuisionis, quo cogitur creditor diuidere actionem, & accipere à singulis viriles partes, dummodò litis contestatæ tempore soluendo sint; idque ope exceptionis. Nec enim ipso iure creditoris diuiditur actio, *l. Inter fideiussores 26. D. h. t.* Ideoque si, omissâ exceptione, vnus solidum soluerit,

uerit, non repetet, *l. Si testamento* 49. §. 1. *D. eod.* neque à creditore, quia soluit ei, quod debebat; neque à confideiussoribus, quia sibi imputet, quod soluerit solidum, nec exceptionem D. Hadriani obiecerit.

Nec potest actione negotiorum gestorum repetere partes, quia soluendo non tam gessit negotium confideiussorum, quàm suum: solidum enim soluit, vt se liberaret ab obligatione.

Quòd si tamen, prius quam soluat, petierit à creditore cedi sibi actionem, quam habet, aduersus confideiussores, poterit postea actione sibi cessâ à confideiussoribus repetere partes, *l. Vt fideiussor* 39. *D. eod.* Sin autem creditor credere actionem nolit, non nisi ad partem soluendam compelli potest, doli exceptione creditori agenti oppositâ, *l.* 2. *Cod. eod.*

6 Cæterùm quia fideiussor æquè ac principalis obligatur, ad id scilicet, quod tempore fideiussionis erat in obligatione, *l.* 4. & 10. *Cod. eod.* (quod addo, quia ne vsurarum quidem nomine, vel ex culpa morave debitoris regulariter tenetur, nisi in omnem caussam se obligauerit, *l. Quæro* 54. *D. Locati*) ideo Iure veteri ante principalem conueniri poterat. *l.* 2. 3. 5. *Cod. h. t.* Hodie verò ex nouella Constitutione Iustin. 4. *cap.* 1. & *Auth. Præsente Cod. eod.* non nisi excusso principali; nisi is sit absens à prouincia, vt conueniri non possit, *d. Nouel.* 4. aut notoriè non sit soluendo; aut huic beneficio quod vocant beneficium ordinis, renuntiauerit fideiussor, potissimùm si iuratò, Gail. 2. *Obser.* 27.

Iuuatur autem fideiussor hoc beneficio tantùm ope exceptionis; eâque non oppositâ, valebit iudicium, Gail *d. loco.*

7 Quòd si verò debitor principalis vel absit, aut sit excussus; vel aliàs constet eum non esse soluendo, cogitur fideiussor soluere: qui tamen solutione factâ habet regressum aduersus debitorem, vt repetat, quod soluit, & præterea omne damnum, expensas atque interesse consequatur, Bald *in l. Si pro ea Cod. Mandati.* Idque vel actione mandati, si soluerit pro principali, eo vel expresè vel tacitè mandante, vt puta præsente & patiente, *l. Inter caussas* 26. §. *Si is qui D. Mandati*; vel negotiorum gestorum, si pro absente fideiusserit, *l. Ex mandato* 20. §. 1 *D. eod. tit.*

8 Et hæc quoque obtinent, si quis pro Clerico fideiusserit, qui fideiussorem suum tenetur facere indemnem: adeò vt, si nihil aliud habeat, quàm fructus sui beneficij, possint illi per iudicem assignari fideiussori, donec ipsi satisfiat, *c.* 2. *h. t.*

Nec obstat, quòd iure ciuili non possit oppignorari spes præmiorũ eorum, quæ pro coronis Athletis pensitanda sunt, *l. Spem eorum Cod.*

Quæ res pignori oblig. poss. Quibus non absimiles videntur fructus beneficiorum: quia licet dicta præmia obligari non possint, tamen capi ex iudicato possunt, *l. Stipendia Cod. De execut. rei iudicatæ*, Ideoq; & fructus beneficiorum ex caussa iudicati, id est, iam iudicato & condemnato Clerico, vt fideiussori soluat, rectè addicuntur fideiussori. *d. cap. 2.*

§. IV. Quibus modis extinguatur fideiussio.

1. *Extinguitur varijs modis, sicut obligatio principalis.*
2. *Fideiussor, priusquam solutum sit, quando liberetur à fideiussione.*

1 EXtinguitur ijs modis fideiussio, quibus stipulatio vel contractus principalis: quod pluribus modis fieri potest, *de quib. Tit. Institut. Quib. modis tollit oblig.* veluti integrâ solutione principalis debiti, nouatione, actionis confusione, nempe si creditor succedat principali debitori; si etiam fideiussor succedat debitori, quia extinctâ accessoriâ obligatione fit ipse debitor principalis, vel contrà, si debitor succedat fideiussori; & similibus alijs, de quibus videatur Treutler. *Selectar. Disputat. vol. 2. Disput. 28. thesi. 7.* Pet. Greg.
2 Tolosan. *Partit. Iuris Can. lib. 3. tit. 11. c. 7.*

Sed quæritur hîc, an fideiussor, priusquam soluerit, possit conuenire debitorem, vt se à fideiussione liberet, vel soluendo creditori, vel aliter ei satisfaciendo? Et dicendum, regulariter non posse, *l. Si pro ea Cod. Mandati*: tum quia aliàs fideiussionis beneficium esset debitori inutile, quia statim post fideiussionem posset agere ad liberationem: tum quia fideiubendo pro alio, non solùm se obligat pro eo, sed etiam promittit se pro eo soluturum, ac proinde quamdiu non soluit, nondum perficit, quod promisit. Attamen quattuor modis, quos enumerat Pont. in *c. Constitutus & cap. vlt. h. tit.* compellitur debitor absoluere à fideiussione suum fideiussorem. Primus est, si debitor solutionem nimis diu protrahat, quod arbitrio Iudicis relinquitur. Secundus, si debitor principalis bona sua dissipare incipiat. Tertius, si fideiussor sit condemnatus soluere. Quartus, si ita conuenerit ab initio.

TIT.

TITVLVS XXIII.
De Solutionibus.

1. *Nomen Solutionis generaliter & specialiter sumitur.*
2. *Debitor etiam est hæres debitoris principalis.*
3. 4. *Quatenus Prælatus teneatur ad æs alienum sui prædecessoris.*
5. *Quatenus cogi poßit ad soluendum, qui soluendo non est.*
6. 7. *Et quid de Clerico.* 8. *De eo, qui per errorem soluit indebitum.*

DIctum est hactenus satis de contractibus, quo modo ineantur, & quo pacto cautionibus, pignoribus scilicet & fideiussoribus firmentur. Sequitur nunc de eorum solutionibus.

Solutio namque generaliter hîc sumitur pro omni liberatione, quoquo modo contingat, *l. Solutionis verbum* 54. *D. h. t.* siue 1 ipso iure, veluti solutione propriè dictâ, nouatione, confusione, transactione, & similibus; siue ope exceptionis, veluti pacto de non petendo, sententiâ, tempore, cõtingat liberari. Specialiter verò sumitur pro naturali præstatione eius, quod debetur, *l.* 49. *& l. penult. D. eod.*

Debitor autem hîc dicitur non tantùm principalis, sed & fideiussor & hæres: ille quia spontè ad obligationem accedit; hîc quia succedit in locum & ius defuncti, quo debitum continetur, *l. fin. §. fin vero D. De iure deliberandi l. Hæredem* 59. *l. Hæreditas* 62. *D. De reg. iuris.* 2 Æquum verò est, vt ad quem deuenerint bona defuncti, idem & onera ferat, *l. Secundum naturam* 10. *D. eod. tit.*

Pari ferè ratione successor in Ecclesia vel beneficio tenetur soluere æs alienum sui prædecessoris, pro necessitate vel vtilitate Ecclesiæ suæ contractum, *c.* 1. *h. t.* Non quòd in Ecclesia seu beneficio sit hæres sui 3 prædecessoris, sed quia in ipsa Ecclesia seu beneficio, quod debito obnoxium est, succedit.

Dixi, pro necessitate vel vtilitate Ecclesiæ, quia ipsa Ecclesia non tenetur pro alienis debitis. Imò Prælatus, qui pro alienis debitis Ecclesiam obligat, remouendus est ab administratione rerum Ecclesiæ, *c.* 5 2. *h. t.* Et ideo nec successor eo nomine tenetur. Alioqui & hæredem ipsius prędecessoris teneri suprà dictũ est, *c. Ex præsentium sup. De pignorib.*

Sed quid si debitor non sit soluendo? Olim quidem, qui non habebat in ære, luebat in corpore, & incarcerari poterat; sed quia id du- 4 rum erat, cùm afflicto nõ sit addenda afflictio, ex benignitate concessum fuit postea, vt bonis cedere posset, per quod duplex beneficium consequitur: prius, vt non possit trahi in carcerem, *l.* 1. *Cod. Qui bonis cedere possunt*: alterum, vt non possit in plus conueniri & condemnari, quàm facere potest, *toto tit. D. & Cod. De ceß. bonorum.*

6 Quid de Clerico? Plerique veteres, *cum Glos. inc. Odoardus h. t.* putauerunt etiam Clericum ad euitandum carcerem teneri cedere bonis: quia scilicet iure Ciuili ita constitutum sit, nec vsquam iure Pontificio id expressim correctum in Clerico reperiatur, vt proinde in hoc Canones debeant leges imitari, *c. 1. inf. De noui operis nuntiat.* Attamen benignior est aliorum sententia, qui volunt Clericum non indigere hoc beneficio, quia comparetur militi, qui condemnatus eatenus tantùm cogitur soluere, quatenus facere potest, nec trahi potest in carcerem ob debitum ciuile, *l. Miles 6. & ibi Zasius, l. Item miles 18. D. De re iudicata*, Franc. Viuius *Decis. 29. n. 17.* vt proinde nec ob simile debitum Clericus sit incarcerandus. Alioqui quin propter delicta incarcerari queat, dubium non est.

7 Probatur hæc sententia ex *d. c. Odoardus*, vbi iubet summus Pont. Clericum, non habentem, vnde soluat, relaxari ab excommunicatione, receptâ priùs ab eo cautione idoneâ (iuratoriâ scilicet) de soluendo, cùm ad pinguiorem fortunam peruenerit, nullâ factâ mentione cessionis; quam tamen dubio procul expressisset, si eâ opus fuisset.

Dixi, iuratoriâ; tum quia qui soluendo non est, quo modo fideiussorem aut pignus inueniet? tum quia qui pignus & fideiussorem dare potest, aut dedit, non potest dici non esse soluendo: quia si ipse non soluerit, fideiussor soluet, vel pignus distrahetur. Hinc Vlpianus *in l. Nemo D. De reg. iuris*, nemo dubitat, inquit, soluendo videri eum, qui defenditur, quia scilicet idoneus defensor nemo est, nisi qui satisdederit, id est fideiusserit. *§. Si verò in personam, Instit. De satisdationib.* Ideoque notandum, verba aliquando impropriè sumi pro subiecta materia, vt in *d. c. Odoardus* verba, *idoneâ cautione.*

Sanè Philippus Pulcher, Rex Galliæ, referente Choppino *Politia sacra lib. 3. cap. 2. n. 2.* vetuit bona mobilia Clericorum pro debito apprehendi, & venire publicè seu subhastari, quantumuis Pontificibus inimicus. Et Clemens VII. *per Bullam incip. Cùm ex multorum*, decreuit caussas cessionis vel discussionis bonorum, aut dilationis quinquennalis, expediendas infra breuem terminum. Paullus verò III. *per Bullam incip. Nota*, vetuit litteras moratorias per quoscumque Iudices concedi. Zyp. *d. tit.* vbi subiungit, Edicto anni 1540. presbyteros, si adsistant, quos vulgò Bancæ-ruptos seu Fallitos vocant, eorumve occultent bona, puniri per apprehensionem temporalium: ac solutiones hodie non impediri per exceptionem non numeratæ pecuniæ; cui hodie locum non esse, censuit Concilium Brabantiæ 4. *Septemb.* 1545.

8 Alioqui si quis per errorem indebitum soluerit, quin solutum repetere possit, dubium non est, *toto Tit. D. De condict. indeb.* Sed quia hoc casu actor intendit se indebitum soluisse, & reus negat, quæritur, vter probare

probare debeat, quòd fuerit indebitum. Distinguit Pontifex in *cap. vlt. hoc tit.* Si reus idemque creditor fateatur sibi solutum esse, sed neget indebitum fuisse, quod solutum est, tunc actori incumbet probatio indebitum solutum fuisse, quia is actor est, & contra actorem præsumptio est iuris, cùm nemo præsumatur iactare suum, nec verisimile sit, quemquã tam esse supinum in rebus suis, vt soluat aliquid, quod non debet. Sin reus neget sibi solutum esse, & actor probet, tunc erit rei probare debitum fuisse, quod solutum est, quia iam præsumptio iuris est contra reum, propter mendacium, *l. Cùm de indebito 25. D. De probationib.*

TITVLVS XXIV.

De Donationibus.

§. I. Quid sit Donatio & quotuplex.

1. 2. *Donatio vnde dicta, & definitio.*
3. *Duplex est, mortis caussâ, & inter viuos.*
4. *Mortis caussa donatio in quo legatis æquiparetur.*
5. *Donatio inter viuos quæ sit.*
6. 7. *Illam facilè reuocari, hanc non nisi ex certis caussis.*

QVamquam veriùs sit, donationem de iure nouissimo esse contractum, iurisgentium, nominatum, *l. penult. §. fin. Cod. h. t.* & quidem stricti iuris, *l. Eum 22. & l. Hæreditatem 28. D. eod.* tamen summum Pontificem imitati, rectè eam à contractibus separamus, & subijcimus Tit. *De solutionibus*: tum quia magis pertinet ad caussam liberalitatis, quàm obligationis seu contractus, quandoquidem qui donat non id agat, vt alterum sibi obliget, quod contractibus est proprium, sed vt donatariũ, id est eum, cui donat, beneficio afficiat; nec aliam ob caussam det, quàm vt liberalitatem exerceat: tum vt paullatim à donationibus proprijs, de quibus hîc agendum, ad vltimas voluntates, quæ etiam sunt quædam donationes, sed impropriæ, perueniamus.

Dicitur autem Donatio à Donando, quasi Dono datum vel Doni 1
datio, *l. Senatus 35. §. 1. D. De mortis caussa donat.*

Definiri verò potest liberalitas, quæ nullo iure cogente exercetur, 2
l. 1. in princ. l. Donari 29. D. h. t. l. Donari 28. D. De reg. iuris. Exercetur, inquam,

inquam, donando vel remittendo: nam remissio certi alicuius iuris donatio est, *l. Si quis 12. D. De nouationib. & similibus.*

3 Donationum alia est mortis caussâ, alia inter viuos. Mortis caussâ donatio est, quæ fit propter mortis suspicionem; ita scilicet, vt donator exprimat se mortis caussâ donare, vel aliunde ita donare constet: aliàs enim præsumitur absolutè & inter viuos donare, licet ægrotus & in extremis vitæ constitutus donet, *l. Seia 42. in fine D. De mortis caussa donat.* Et propterea impropria hæc donatio est, quia non fit ex mera liberalitate, vt perpetuò res fiat donatarij, sed vt certis casibus ad donatorem redeat, *l. 1. D. d. tit.*

4 Cùm verò ob mortis fiat suspicionẽ, ad exemplum legatorum, modus acquirendi dominij est ciuilis, quia dominium rei donatæ à morte donantis transfert in donatarium citra traditionem, sicut legatum in legatarium, *l. 1. & 2. D. De Publ. in rem act.* & ferè legatis exęquatur. Nam & eodem modo reuocatur, & morte donatoris demùm confirmatur, & Lex Falcidia, quæ legatis modum imponit, etiam ad donationes mortis caussâ porrecta est.

5 Dico, ferè; quia naturâ & substantiâ differt donatio caussâ mortis à legato. Neq; enim perficitur nisi consensu duorum, scilicet donatoris & donatarij, cùm legatum solius testatoris constet voluntate. Et qui donat mortis caussâ, potest sibi hanc legem imponere, ne rem donatam reuocare possit, *l. Si alienam 13. §. fin. D. De mortis caussâ donat.* quod non potest, qui legat, *l. Si quis 22. D. De legat. 3.*

6 Inter viuos donatio est, quæ fit sine vlla mortis suspicione, ex mera liberalitate, & eâ mente ac proposito, vt res donata statim fiat accipiẽtis, nec vllo casu ad donatorem reuertatur. Et ideo semel perfecta temerè reuocari non potest: in quo distinguitur à donatione caussâ mortis, quæ facilè reuocatur. Primò quidem, si factâ tali donatione in infirmitate, conualuerit dein donator. Latè Costalius *ad l. Non omnis 19. D. Si certum petatur.* Secundò, si donatarius ante donatorem decesserit, *l. Si filiofamilias 23 De mortis caussâ donat.* Tertiò, si donatorem pœnituerit donationis, *d. l. Non omnis in princ. l. Qui mortis 30. D. d. t.* siquidem donans caussâ mortis, mauult quidem donatarium habere rem donatam, quàm hæredem suum, magis tamen se, quàm donatarium. In quo posteriori rursus distinguitur à donatione inter viuos. Datur autem ad hanc reuocandam condictio ob caussam dati, vel vtilis in rem actio, *l. Qui mortis 30. & d. l. Senatus §. 3. d. tit.*

7 Dixi, non posse temerè reuocari; quia ex certis caussis potest: veluti ob ingratitudinem donatarij probatam; vt si probetur impias manus, vel atroces iniurias, vel graue damnum donatori intulisse, vel vitæ eius insidiatum, reuocari quidem tunc potest à donatore,

donatore, non tamen ab eius hærede, *c. vlt. h. t. l. fin. Cod. eod.* Idque obtinet, licet adiecta esse clausula in instrumento donationis, de re non reuocanda ob ingratitudinem.

Similiter probabile est, donationem omnium bonorum, vel maioris partis, (quam validam multi probabiliter existimant, per *l. 8. Cod. De reuocan. donat. l. 5. Cod. De inofficios. donat.*) reuocari per supernascentiam liberorum, iustorum scilicet, vel per subsequens matrimonium legitimatorum, non etiam naturalium aut beneficio Principis natalibus restitutorum, *per text. in l. Si vnquam Cod. De reuoc. donat.* ad quam latè Tiraq. etiamsi facta esset Ecclesiæ, *can. Licet & ibi Glos.* XVII. *q.* 4.

§. II. Qualis in dubio fiat interpretatio donationis inter viuos.

1. *Donationes huiusmodi plenissimè interpretamur.*
2. *Vltimas voluntates plenius.*
3. *Contractus plenè.*

QVia verò donatio hæc inter viuos ex mera liberalitate donatoris proficiscitur, ideo in dubio, hoc est quando non constat satis ex verbis, quid donator senserit, latissima fit interpretatio pro donatario, *c. Cum dilecti 6. h. t.* Et propterea si quis donauerit aliquem ex equis suis, nec appareat, de quo senserit, optimus præstari debet, quia præsumit Lex & Canon hanc fuisse mentem & intentionem donatoris, *d. c. Cum dilecti*. Pari modo si Episcopus cum consensu patroni vtatur hac simplicitate verborum, *Concedimus vobis illam Ecclesiam*, censetur vterque totum ius concedere, quod quisque habet in ea Ecclesia: patronus quidem ius patronatus, Episcopus verò quod temporaliter obtinet in eadem, *c. Pastoralis 7. h. t.* 1

Secus in vltimis voluntatibus, in quibus non plenissima, sed plenior fit interpretatio, *l. In testamentis 12. D. De reg. Iuris.* Vnde si quis equum aliquem ex suis alicui legauerit, nec expresserit quem, datur quidem legatario electio, vt non cogatur pessimum accipere, non tamen potest optimum eligere, sed aliquem inter optimum & pessimum, *l. Legato generaliter 37. D. De legat. 1.* quia testator non intelligitur tam liberalis, quã qui donat inter viuos. Nam testator donat, cùm morietur, & cùm ampliùs bonis suis frui non poterit; donator verò etiam cùm vti posset. 2

In contractibus autem non plenissima, nec plenior, sed plena fit interpretatio, id est vt contractus potiùs valeat, quàm pereat, *l. Quoties D. de reb. dubijs.* Et ideo si quis equum aliquem ex suis vendiderit, sine expressione vllius, potest tradere, quem voluerit, etiam pessimum, quia 3

Tt 2 id sufficit,

id sufficit, vt contractus subsistat. Et hoc est, quod habet Regula Iuris; Semper in obscuris quod minimum est sequimur, *l. Semper 9. D. De R.I.*

§. II. Quo pacto donatio inter viuos perficiatur.

1. *Iure veteri non nisi traditione rei perficiebatur donatio.*
2. *Iure nouo etiam solo consensu.*
3. *Donatio excedens 500. solidos insinuari debet.*
4. *Exceptis quibusdam casibus.*

1 IVre veteri *D. & Cod.* donatio huiusmodi non perficiebatur nudo pacto seu consensu, sed traditione rei: & hac solâ ratione dici poterat modus naturalis acquirendi dominij, iuxta §. *Per traditionem 40. Instit. De rer. diuis.* nec aliter oriebatur actio ante traditionem,
2 quàm si donatarius fuisset stipulatus, rem donatam sibi tradi. * Cæterùm Iustinianus Imp. id correxit, voluitque donationem solo consensu seu voluntate, quouis modo manifestatâ, perfici, ac solo consensu perfectam habere in se necessitatem traditionis, ad exemplum venditionis, etiamsi donatarius non fuisset stipulatus sibi rem tradi, §. *Aliæ autem Instit. h. t. l. Si quis argentum, Cod. eod.* quod sequitur Pont. in *cap. 1. h. t.* idque condictione ex lege vel ex stipulatu, si stipulatio adiecta fuerit. Vnde patet, donationem inter viuos non esse modum acquirendi dominij, sed caussam, quia est caussa traditionis, per quam dominium proximè acquiritur.

3 Quòd si hæc donatio excesserit quingentos solidos seu aureos, actis interuenientibus apud Magistratum insinuari debet, ex eiusdem Iustiniani Constitutione, *in l. penult. Cod. eod.* Olim verò si excederet ducétos solidos, insinuatione opus erat, ad obuiandum fraudibus nonnullorum, qui possent subornare falsos testes, aut falsum instrumentum, aut chirographum. Ideoque simpliciter & nudè ei renuntiari nequit, *arg. l. Nemo potest 55. D. De legat. 1.* & absque insinuatione facta donatio est inualida, non quidem in totum, vt verius est, ne vtile per inutile vitietur, sed ex parte, quâ quingentos solidos excedit.

4 Ab hac tamen necessitate insinuationis, excipiuntur quædam donationes: vt in primis eæ, quæ fiunt in redemptionem captiuorum, in refectionem ædium, ruinâ aut incendio consumptarum, vel à magistris militum factæ ipsis militibus, *l. penult. Cod. eod.* Secundò, donationes factæ à Principe, superiorem non recognoscente, alicui priuato, vel contrà, *Glos. in l. Sancimus & Authent. Item Cod. eod.* Sed & insinuationis defectum supplet iuramentum, Gail. 2. *Obser.* 39.

§. 3. De

§. III. De alia diuisione Donationis in Propriam & Impropriam.

1. *Donatio alia Propria est, alia Impropria.*
2. 3. *Impropria, quæ ex caussa fit: veluti propter nuptias.*
4. 5. *Donatio caussâ dotis, remuneratoria.*
6. *Et donatio, quæ fit sub modo vel conditione.*

ALiter diuidi potest Donatio in Propriam, quæ etiam pura & simplex dicitur, & in Impropriam. Propria iam antè à nobis definita est, quam scilicet donator sine vlla caussa, ex mera liberalitate, eâ mente peragit, vt nullo casu velit eam reuocari. * Impropria est, quæ fit ob caussam aliquam, vel sub modo, aut sub conditione. Ob caussam, vt Donatio propter nuptias, Donatio caussâ dotis, Donatio remuneratoria, Donatio caussâ mortis. 1 2

3 Donatio propter nuptias est, quâ vir aliquid vxori dat, in vicem & securitatem dotis, ab ea, vel alio eius nomine, pro sustinendis oneribus matrimonij, acceptæ. Et hæc olim vocabatur Ante nuptias, neque post celebratas nuptias fieri poterat, cùm prohibita esset donatio inter virum & vxorem. Hodie verò vocatur Propter nuptias, quia Iustinianus Imp. permisit donationem huiusmodi non solùm augeri constante matrimonio, sed etiam initium sumere: exemplo dotium, quæ constante matrimonio nõ solùm augentur, sed etiam fiunt, *l. vlt. Cod. De donat. ante vel propter nuptias*, §. *Est & aliud genus Instit. h. t.*

4 Donatio caussâ dotis est, quæ fit marito ab vxore, vel ab alio eius nomine, pro sustinendis oneribus matrimonij, *l. Pro oneribus & passim Cod. De iure dot.* Vnde & constante matrimonio reuocari non potest, nisi maritus ad inopiam vergat, vel bona eius fisco inferantur, *l. Si constante iunctâ l. Si marito D. Soluto matrim.*

5 Donatio remuneratoria est, quæ fit in vicem præstiti officij; vnde irreuocabilis est, *l. Aquilius & l. Si pater 34. D. h. t.*

6 Donatio sub modo est, quâ aliquid cum certo modo, certave lege donatur, *toto Tit. Cod. De donat. quæ sub modo &c.* Et hæc priuato facta, si adiecto modo satisfactum non fuerit, à donatore impunè reuocatur, *l. vlt. Cod. eod.* Cæterò quin facta Ecclesiæ non reuocatur, ob modum non impletum, sed agitur ad eius impletionem: nisi ipsi modo adiecta sit clausula reuocatoria, hæc vel similis, Et si modo non fuerit paritum, res donata repetatur, *c. Verum inf. De condition. appositis.*

§. V. Quinam donare possint.

1. *Donare possunt rerum suarum plenè domini.*
2. *Clerici proinde res Ecclesiæ donare non possunt.*
3. *Nisi fortè Episcopus construat & dotet Ecclesiam.*
4. *Limitatio huius.*

1 OMnes & soli domini, qui liberam bonorum suorum administrationem habent, cum potestate alienandi. Hinc furiosus, prodigus, cui bonis est interdictum, donare nequit. Similiter nec minor xxv. annis, licet sit rerum suarum dominus. Sed neq; permissa est donatio coniugibus inter se, *toto Tit. Cod. De donat. inter vir. & vxorem*: nec inuicem parentibus & liberis, in eorũ potestate constitutis, *l. Cùm de bonis 11. & l. Siue emancipatis 17. Cod. h. t. l. Donationes 25. Cod. De don. inter vir. & vxorẽ.* Licet his duobus casibus morte donatoris donatio conualescat, *d. l. 17. Cod. h. t. l. 2. Cod. Si quis alteri vel sibi emerit.* Sicut & iuramento, *c. Cum contingat sup. De iureiur.* Gail. 2. *Obser.* 38. Quin etiam donatio parentis in filium emancipatione confirmatur, *d. l. 11. & 17. C. h. t.*

2 Cæterùm tametsi Clerico de bonis proprijs seu patrimonialibus & quasi patrimonialibus donare liceat, quantum velit, vel alio quocunque modo disponere, vt dicemus proximo Tit. *De peculio Clericorum*: bona tamen Ecclesiæ donare non potest: adeò vt nequidem Episcopus aut quilibet Prælatus, cùm non dominus, sed tantùm procurator sit rerum Ecclesiasticarum, eas donare possit, *c. 2. h. t.* nisi rei quantitas seu modicitas, vel loci consuetudo, à Canonibus non improbata, do-
3 nationem permittat, *c. 3. h. t.* * vel nisi Episcopus in sua dioecesi Monasteriũ vel Ecclesiam aliquam construat: nam hoc casu potest illud quidem ex rebus suæ Ecclesiæ vsque ad quinquagesimam partem redituum eius, hanc verò ad centesimam, & non vltrà, dotare, *can. Bona rei 74. XII. q. 2. c. Apostolica h. t.*

4 Quamquam si his casibus Ecclesia cathedralis grauiter lædatur, talis dotatio foret reuocanda, *d. c. Apostolica.* Et in his distinguitur Prælatus Ecclesiæ à procuratore: cui licet à domino permissa sit libera rerum administratio, nihil tamen earum, siue immobilium, siue mobilium, quæ seruando seruari possunt, alienare potest sine consensu domini, *l. Procurator totorum D. De procurator.* Res verò Ecclesiæ non exiguas non aliter donare potest Prælatus, quàm cum consensu Capituli, & ex iusta caussa; adeò, vt nequidem Episcopus Ecclesiã suæ dioecesis pio alicui loco concedere possit sine consensu sui Capituli, *c. Pastoralis h. t.*

TIT.

TITVLVS XXV.

De peculio Clericorum.

1. *Peculium quid sit.*
2. *Constat vel ex proprijs & patrimonialibus bonis Clericorum.*
3. *De quibus disponunt liberè.*
4. *Vel ex bonis Ecclesiæ.*
5. *Vel ex bonis intuitu Ecclesiæ vel beneficij quæsitis.*
6. *Clericos etiam illorum esse plenè dominos, probatur.*

NOn importunè, vbi de donationibus egit Pont. & quia de testamentarijs dispositionibus deinceps acturus est, interijcit hunc Tit. *De peculio Clericorum*, vt distinctiùs & melius intelligatur conditio bonorum, quæ Clerici sibi acquisiuerint, & quatenus ex ijs donare, testari, aliterve disponere valeant.

Dicitur autem Peculium, auctore Vlpiano in *l. Depositi* §. 2. *D. De peculio*, quasi pusilla pecunia. Illudque inprimis Clericis competit, si veteres Canones spectemus, *can. Clericus*, *can. Duo sunt* XII. *q.* 1. Verũ cùm hodie per recentiores Canones Clericis rerũ possidendarum amplior facta sit potestas, ideo peculium eorum triplex solet statui. Vel enim constat ex proprijs Clericorum bonis, siue ea patrimonialia sint, siue quasi patrimonialia; vel ex bonis Ecclesiæ; vel denique ex bonis intuitu Ecclesiæ acquisitis, *toto h. t. can.* 1. *&* 2. XII. *q.* 3. 1

Propria bona Clericorum sunt, quæ vel ex successione hæreditaria, legato, fideicommisso, donatione, aut alio quocumque titulo, dummodò non occasione Ecclesiæ vel beneficij, Clericis obuenerint. Ac proinde eorum nomine comprehenduntur quasi patrimonialia, quæ scilicet acquirunt ratione Clericalis ordinis vel officij, sed aliâ ratione quàm beneficij, veluti celebrando, concionando, canendo, confessiones audiendo, Vicariæ temporali deseruiendo, aut alias similes actiones spirituales exercendo. Similiter ea, quæ proprio labore & personali industriâ lucrantur, ex alijs, quàm suorum beneficiorum, bonis. 2

Cùm verò Clerici bonorum patrimonialium plenè sint domini, perinde vt laici suorum, *can. Episcopi & duobus seqq.* XII. *q.* 1. *c. Quia nos inf. De testam.* de ijs etiam quouis modo, siue inter viuos siue testamento aut aliâ vltimâ voluntate, disponere possunt, *d. can. Episcopi & alijs cap.* 1. *versic. Si autem cum seq. c. Relatum c. Requisisti inf. de testam.* Idem dicen- 3

dum de quasi patrimonialibus, *iuxta* Nauar. *De reditibus Ecclef. q. 1. monito* 29. quia illa dantur Clericis in mercedem laboris ac seruitij & operæ personalis præstitæ, vel liberaliter in sustentationem, absque vllo onere, tacito vel expresso, dandi superflua pauperibus. Idem etiam dicendum de ijs, quæ beneficiatus sibi substrahit ex debita sustentatione, parciùs viuendo, quàm possit.

4 Bona Ecclesiæ dicuntur, quæ Ecclesiæ eiusque Ministris consecrata vel destinata sunt, siue immobilia, siue mobilia, vt agri, domus, siluæ, calices, & alia, quæ quocunque titulo, siue donationis, siue emptionis, siue legati &c. ad Ecclesiam peruenerint. Inter quæ censendi sunt fructus pendentes, cùm sint pars fundorum. Et hæc sunt in dominio Ecclesiæ: nec in ijs quicquam iuris, præter administrationem, sibi vindicare Clericus potest, *c. 2. sup. De donat. can. Episcopi, can. Manifesta, can. fin.* XII. *q.* 1.

5 Bona intuitu Ecclesiæ acquisita sunt fructus & prouentus beneficiorum, collecti & percepti, aliaque generaliter, quæ quauis Ecclesiæ vel beneficij occasione Clericis acquiruntur.

6 Et de his, quid iuris in ijs habeant Clerici, variant admodum Interpretes. Duæ sunt celebriores sententiæ. Prima asserit, Clericos fructuum eiusmodi tantùm esse vsuarios, id est posse eos sumere inde, quantum necessarium est ad commodam sui sustentationem; reliquum verò ex lege, non solùm charitatis sed & Iustitiæ, erogandum in pios vsus & vsus pauperum, iuxta illud D. Hieronimi, *Tibi ô Sacerdos viuere de altari non luxuriari permittitur*, referente Gratiano *Distinct.* 44. *in princ.* Idemque apertius *Dist.* 42. *in princ. Aliena capere conuincitur, qui vltra necessaria sibi retinere probatur.* Altera & probabilior sententia est, Clericos omnium fructuum & prouentuum, quos ex beneficijs suis percipiunt, siue sint distributiones, siue fructus alij, esse absolutè dominos; non solùm quoad partem, congruæ sustentationi necessariam, verùm etiam quoad redundantem: ita vt, si profanè expenderint, non teneantur ad restitutionem, licet grauiter peccent sic expendendo. Hanc tenet Sarmiento *De reditibus Ecclesiast. p.* 2. *c.* 1. *&* 2. *& plures alij.*

7 Quoad distributiones idem probatur ex *c. vnico De Clericis non resident. in* 6. Concil. Trid. *Sess.* 22. *cap.* 3. *De reformat.* Similiter quoad alios fructus probatur ex eodem Conc. *Sess.* 23. *c.* 1. *De reformat.* & alijs tum eiusdem Conc. locis tum Iuris Pontificij textibus, in quibus indicatur, Clericos facere tales fructus suos, vel certis casibus non facere suos. Ideoque non rectè æquiparantur vsuarijs vel vsufructuarijs, aut non nisi certo respectu & secundum quid, vt loquuntur: nam maiorem in ijs habent facultatem, quàm vsuarij. Et licet sint eorum domini,

domini, tamen minorem habent, quàm vsufructuarij, qui in vita & morte fructus suos, cuicumque voluerint, relinquere possunt, absque vllo paupertatis aut pietatis intuitu: hanc enim potestatem non habent Clerici, vt constat ex Conç. Trid. *Sess. 25. c. 1. De reformat.* Vide Sarmiento *d. loco.*

TITVLVS XXVI.

De Testamentis & vltimis voluntatibus.

§. I. Quid sit Testamentum.

1. *Testamentum vnde dictum, & definitio.*
2. *In quo consistat solemnitas testamenti iure ciuili.*

ABsoluto tractatu de peculio Clericorum, id est de bonis, quæ Clericis ex propria industria vel amicorum liberalitate aut successione obueniunt, deque modis aliquot, quibus inter viuos de ijs bonis disponere possunt, sequitur vt videamus, quâ ratione de ijsdem testamento vel aliâ vltimâ voluntate disponere liceat.

Testamentum (ex eo appellatum, quòd sit testatio mentis, quia declarat, quæ sit mens & vltima voluntas hominis, *Institut li. t. in princ.*) est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo, quod quis post mortē suam fieri velit, *l. 1. D. Qui testam. fac. poss.* Iusta sententia, id est, solemnis & legitima, vel secundum legum præscriptum de testamentis ordinata. Atque per hanc partem excluduntur cæteræ vltimæ voluntates, vt legata, codicilli, fideicommissa, donatio caussâ mortis, (quæ & ipsa inter vltimas voluntates refertur, quia morte confirmatur, *l. Non videtur D. De mortis caussâ donat.* ad instar legati *l. vlt. in fine Cod. h. t.* licet aliàs sit contractus:) quia non sunt sententiæ iustæ, id est solemnes, nec regulis de testamentorum ordinatione conformes. 1

Consistit autem solemnitas testamenti de iure ciuili in eo, quòd fiat vno tempore & contextu; ita vt nullus actus extraneus & alienus à testamento intermisceatur, *l. Hæredes in fine D. Qui testam. fac. poss. l. Antiquitas Cod h. tit.* quòd item fiat coram septem testibus, ad hoc euocatis & rogatis, *d. l. Hæredes §. in testamento*; qui nomina sua subscribant, & signent testamentum annulo, vel proprio vel alieno, aut alio signaculo, 2

signaculo, §. *Sed cum paullatim Institut. h. t.* Ac denique in hæredis institutione directa, hoc est vt nominetur aliquis, qui in vniuersum ius defuncti sit successurus, *l. Hæredem 59. D. De R. I.*

Per sequentia verba excluduntur omnes contractus & donationes inter viuos, quæque effectum suum, non exspectatâ morte contrahentium, consequuntur.

§. II. De diuisione Testamenti.

1. *Testamentum aliud Scriptum, aliud Nuncupatiuum.*
2. *Vtrumque vel Paganicum vel Militare.*
3. *Testamenta hodierna esse nuncupatiua.*
4. *Forma testandi iure Pontificio præscripta.*
5. 6. *Per hoc non videri derogatum Iuri ciuili.*
7. *Cur proprius Parochus requiratur.*
8. 9. *Fauor testamenti ad piam caussam.*
10. *Testamentum ad caussam non piam, non solemne, an sit validum in foro conscientiæ.*
11. *Fauor testamenti inter liberos.*

1 REiectis testamentorum generibus, quæ apud veteres in vsu fuerunt, vt quod calatis comitijs dicebatur, quod in procinctu, quod per æs & libram fiebat, tanquam antiquatis, & quæ in desuetudinem abierunt, diuidi solet in testamentum Scriptum, de quo iam egimus, & Nuncupatiuum, quo testator, non interueniente scripturâ, coram septem testibus, ad hoc conuocatis, nuncupat & exprimit palam nomen hæredis & legatorum dationem, *l. Iubemus §. quòd si & §. oportet l. Hac consultißima §. per nuncupationem Cod. h. t. & l. Hæredes §. penult. D. eod. tit.* Atque ita distinguitur à testamento scripto, quod ad substantiam huius non requiratur scriptura, nec testium subscriptio aut subsignatio, sitque ex mero iure Ciuili. Et propterea Prætor ex eo non decernebat bonorum possessionem, *l. Si ita scriptum D. De bonor. possess. secundum tabb.*

2 Vtrumque testamentum, scriptum, inquam, & nuncupatiuum vel Paganicum est, vel Militare. Paganicum est eius, qui non est miles: & hoc regulariter requirit septem testes, eosque rogatos, *dictis ll. Iubemus, & Hac consultißima, ibidemq́, D D.* Militare est militis: & hoc si fiat à milite in expeditione bellica, nullam requirit solemnitatem Iuris Ciuilis, sed ad eius validitatem sufficit, quòd constet quoquo modo de militis voluntate, siue scripta, siue non scripta, *l. Ex testamento l. Milites Cod. De testam. milit. Instit. eod. tit. in princ.* quia arma magis, quàm

quàm leges scire præsumuntur milites, nec sinunt occupationes bellicæ Iurisperitos adhibere, aut quid leges iubeant inquirere. Quod quia facere possunt mulieres & rustici, etiamsi imperiti sint Iuris, non gaudent simili priuilegio.

Dixi, si fiat à milite in expeditione bellica; quia si testetur post missionem, aut extra castra, licet militet adhuc, solemni iure testari debet, *l. penult. Cod. De testam. milit.* §. 4. *Instit. eod. tit.*

Hodie verò passim receptum est moribus, vt testamentum fiat coram Notario, & duobus pluribusve testibus. Quod testamenti genus esse nuncupatiuum verius est, quia testator voluntatem suam coram testibus nuncupat, Notarius verò voluntatem nuncupatam excipit scripto: non ad substantiam testamenti, sed ad rei gestæ comprobationem, nempe testamentum nuncupatiuum factum fuisse. 3

Similiter Iure Pontificio valet testamentum, factum coram Parocho & duobus tribusve testibus, potissimùm si fiat ad piam caussam, veluti si pauperes hæredes instituantur, vel Ecclesia aut Monasterium aliquod. Quo casu ad validitatem testamenti, etiam in foro externo, non requiri vllas solemnitates, Iure ciuili introductas, sed sufficere ea, quæ iuris sunt gentium, vt scilicet duo adsint testes, nec aliam qualitatem in testibus exigi, quàm quæ ex ipso iure gentium insit, docet Couar. *De testamentis c.* 11. *n.* 9. Iul. Clarus §. *Testamentum q.* 6. *n.* 1. & facit tex. in *c. Relatum* 11. *h. t.* Quinimò nequidem requiri duos testes, ad hoc, vt testamentum sit validum, dummodò sit potestas in disponente, capacitas in eo, in cuius fauorem disponitur, & libertas in dispositione, docet Lessius 2. *de Iust. & Iure c.* 19. *dub.* 2. *n.* 7. Ita vt testes ad probationem dumtaxat sint necessarij. Idque obtinet etiam, vbi testamentum non fit principaliter ad piam caussam; veluti vbi laicus instituitur hæres, vt in *c. Cum esses* 10. *h. t.* quia, inquit, Pont. scriptum est, quòd in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. 4

Quamquam hoc casu, quo, inquam, non fit ad piam caussam testamentum, positâ contrariâ consuetudine & vsu, verius videatur, vtrumque ius in suo foro seruandum esse: Ciuile quidem in foro ciuili, & terris Imperij; Pontificiũ verò in foro Ecclesiastico, & ditionibus Rom. Ecclesiæ, etiam quoad temporalem iurisdictionem, subiectis, Iul. Clarus *d.* §. *Testamentum q.* 57. Nam decisio & responsio in *d. cap. Cum esses* directa est ad Episcopum Hostiensem, qui in temporalibus subiectus est Romano Pontifici. 5

Nec obstat illud *Deuteron.* 17. & 19. *Ioan.* 8. & 2. *ad Corinth.* 13. quod in ore duorum vel trium testium stet omne verbum, cuius meminit Pont. in *d. c. Cùm esses & d. c. Relatum*: nam hoc ita accipi debet, quòd non possit aliquis condemnari, nisi testes minimùm duo vel tres con- 6

tra eum deponant; non autem, quasi nullus actus celebrari queat, adhibitis pluribus testibus, quàm tribus vel duobus, & quasi hoc sit contra legem diuinam. Etenim Pontifex ipse in *d. c. Cùm esses* præter duos testes vult adhiberi presbyterum parochialem. Præterea non damnat consuetudinem Hostiensis Episcopatus, requirentem ad testamentum septem testes, quasi diuino iuri contrariam, sed quia ea contra generale Ecclesiæ ius receptum non legitimè inducta esset.

7 Loquitur verò Pont. in *d. c. Cum esses* de proprio Parocho, quia non est tanta præsumptio falsitatis in eo, atque in extraneo. Si tamen loco presbyteri interueniant duo alij testes, valebit testamentum, quia duo idonei testes supplent vicem Parochi, maiorisque sunt auctoritatis, quàm solus Parochus, *arg. c. Licet ex quadam* 47. *sup. De testibus*, Abbas *in d. c. Cum esses n.* 7. Non tamen alterius Confessarij, etiam à Parocho specialiter deputati, sufficeret præsentia, *secundum* Choppin. *De sacra Polit. lib.* 2 *tit.* 1. *n.* 14. Et Edictum Principis nostri an. 1611. art. 12. requirit Notarium, Pastorem aut eius vicarium, certamque formam præscribit testamentis ordinandis, de qua vide Zyp. *de iure Pont. nouo h. t. n.* 13. *&* 20.

8 Valere quoque testamentum, quoad legata pia, non instituto hærede aliquo, existimat Eman. Sa *V. Testamentum* §. 4.

9 Similiter licet vltima voluntas pendere ex alieno arbitrio non debeat, improbetque ius ciuile dispositionem testamentariam in alterius arbitrium relatam, *l. Illa institutio D. De hered. instituendis:* de æquitate tamen Canonica, fauore piæ caussæ, is, qui extremam suam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur decedere intestatus, *c. Cum tibi* 13. *h. t.* Bart. *in l.* 1. *Cod. De sacros. Eccles.* Marc. Anton. Genuen. *in Praxi cap.* 2. *n.* 13. *per l. Theopompus D. De dote prælegata, l. Quem heredi D. De rebus dubijs.* Quamquam alij malint *d. c. Cum tibi* intelligi de ipsa executione vltimæ voluntatis, non de dispositione. An autem testamentum ab infirmo in extremis constituto ad interrogationem alterius factum, valeat, videatur Alexan. *Cons.* 33. *incip. Ponderatis.*

10 Illud quoque hîc controuertitur, an testamentum factum ad caussam non piam sit validum in foro conscientiæ, si desint solemnitates, Iure positiuo requisitæ? Negat Couar. *c.* 10. *n.* 12. affirmat Less. 2. *De Iure & Iust. c.* 19. *per l. Etsi inutiliter Cod. De fideicom. &* §. *vlt. Instit. De fideicom. heredit.* Eâ ratione, quòd ex tali testamento, iuxta communem sententiam, oriatur obligatio naturalis, & solemnitas Iuris tantùm requiratur in testamentis, vt fidem faciat in foro externo, & falsitas omnis deceptioque euitetur, *l. Quæstionem* 32. *Cod. De fideicommissis.*

Neç

Nec obstat, inquit, *l. Hac consultissima Cod. De testam.* nec § *Ex eo Instit. Quib. mod. testam. infirmentur,* vbi tale testamentum dicitur esse nullum: quia illi textus loquuntur de nullitate in foro externo, in quo iustis de caussis ex tali testamento, perinde ac si nullum esset, non datur actio. Etsi autem lex ciuilis tali testamento non adsistat, non tamen ei resistit; ideoque oritur saltem obligatio naturalis, sicut ex nudo pacto. Sic fideicommissum, si ex testamento nullo agnoscatur, solui debere, non vt ex testamento, sed quasi alia relinquentis voluntate, iudicatum refert. Charondas *lib.* 3. *Respons.* 47. Denique 11
vt in testamento ad pias caussas non requiruntur solemnitates Iuris ciuilis, ita nec in testamento inter liberos vtriusque sexus, *d. l. Hac consultissima* §. *ex imperfecto*; sed tantùm attenditur dispositio Iuris gentium. Ideoque sicut in testamento ad pias caussas duo sufficiunt testes, etiam non rogati, ita & in testamento inter liberos.

§. III. De Institutione hæredis.

1. *Institutio hæredis est caput testamenti.*
2. *Codicillis institui hæres directò non potest.*
3. *Liberi, in potestate existentes, necessariò instituendi vel exhæredandi.*
4. *Instituendi liberi in legitima portione.*
5. *Absque vllo onere vel grauamine.*

TEstamenti basis & fundamentum est hæredis institutio, sine 1
qua inutile est testamentum, *Instit. De fideicom. hæred.* §. 2. Quod & in hac caussa, sicut & in numero testium, distinguitur à Codicillis, in quibus sufficiunt quinque testes, * nec continent hæredis institutionem, saltem directam. Quod addo, quia per fideicommissum hæreditas codicillis iure relinquitur, *Instit. De codicillis in fine l. 2. & l. Si idem Cod. eod. tit.* sicut & legata, fideicommissa, & alia similia, *Instit De sing. rebus per fideicom. relictis.* Vnde si quis hæredem in codicillis instituat, ea institutio flectitur in fideicommissum, censeturque hæres successurus ab intestato, rogatus restituere hæreditatem instituto in codicillis.

Tametsi verò quis, quem velit, hæredem instituere possit, cùm nihil sit, quod magis hominibus debeatur, quàm vt supremæ voluntatis liber sit stylus, *l. 1. Cod. De sacros. Eccles.* si tamen testator liberos habeat in potestate, qui etiam viuo patre rerũ paternarum quodammodo domini existimantur, §. *Sui 2. Instit. De hæred. qualit.* eos aut nominatim instituat necesse est, aut exhæredet nominatim & ex certa caussa

aut exhæredationis, per scriptum hæredem probanda, Nouel. 115. *cap.* 3. Alioqui si in potestate existentes præterierit, testamentum est ipso iure nullum; quoad institutionem scilicet, nam legata & fideicommissa firma manent, *d. Nouel.* 115. *c.* 3. *in fine & Auth. ex caussa Cod. De liberis præterit.* nimirum vt in eo puniatur testator, in quo peccauit. Si verò liberos præterierit emancipatos, testamentum quidem subsistet ipso iure, sed Prætor vel Iudex dabit præteritis bonorum defuncti possessionem contra tabulas testamenti, §. *Emancipatos* 3. *Instit. De exhæredat. liberorum.*

4 Institui autem debent liberi vt minimùm in legitima sua portione: quæ olim fuit quarta pars, hodie verò si liberi sint quattuor aut pauciores, est triens, id est tertia pars; sin plures, quàm quattuor, est semis, id est dimidia pars eius, quod habituri essent ab intestato. Quòd si minus quàm legitima vel quantacumque pars eis fuerit relicta, tunc agere poterunt, non quidem querelâ inofficiosi testamenti, vt olim, *l. Papinianus* 8. §. *quoniam D. De inoff. testam.* sed ex Constitutione Iustiniani condictione ex lege, ad supplementum, *l. Omnimodo* 30. *l. Scimus* 36. *Cod. d. t.* quæ non finitur quinquennio, vt querela inofficiosi, sed durat triginta annis, vti omnes actiones personales, *d. l. Scimus.*

5 Hæc verò legitima portio nullo onere, veluti vsufructu, fideicommisso, condictione, modo, aliave re grauari potest. Quod si secus fiat, onus pro non adiecto habetur, *l. Quoniam in prioribus* 32. *Cod. eod. c. Raynutius* 17. in verbis, *ipsam in legitima non potuit aggrauare h. t.* Diciturque ibidem, *legitima iure naturæ debita* : & *naturæ debitum*, in *c. Raynaldus* 18. *h. tit.*

§. IV. De duplici detractione legitimæ & Trebellianicæ.

1. *Detractio hæc iure Canonico fieri potest.*
2. 3. *Probatur etiam iure ciuili illi locum esse.*
4. *Grauatus legatis detrahit quartam ex Lege Falcidia.*
5. *Episcopus ex legatis Ecclesiæ detrahit portionem Canonicam.*

1 Legitimam dixi naturæ debitum, nulloque onere grauandam. Et propterea si filius, à patre institutus hæres, iussus sit hæreditatem alteri restituere, non solùm legitimam suam portionem ab hoc onere fideicommissi seruabit liberam, sed prætereà iure Pontificio quartam detrahet Trebellianicam, id est quartam partem totius hæreditatis, quam iussus fuerit restituere; & vtramque por-

que portionem, cui voluerit, relinquere poterit, vel ab intestato ad legitimos suos hæredes transmittere, quia reliquum dumtaxat fideicommisso continetur, *c. Raynutius & c. Raynaldus h. t.* Habetque locum duplex hæc detractio etiam in testamentis liberorum, respectu parentum, ijs scilicet casibus, quibus permissum est liberis condere testamentum, *arg. d. c. Raynutius & c. Raynaldus, iunctâ l. Nam etsi parentibus 15. in princ. D. De inoff. testamento.*

Verùm, an vtraque hæc deductio seu detractio etiam Iure ciuili obtineat, admodum controuertitur. Non obtinere, probari videtur ex *l. In ratione 11. §. quod vulgò D. Ad L. Falcidiam*, vbi vnica quarta detrahitur; & *l. Iubemus Cod. Ad. S. C. Trebell.* vbi iubentur liberi, qui rogati sunt restituere hæreditatem, dodrantem, id est nouem vncias totius hæreditatis restituere. 3

Cæterùm verius videtur, filium fideicommisso grauatum posse etiam Iure ciuili detrahere vtramque quartam; siue sub conditione vel in diem rogatus sit restituere, vt vult communis Interpp. sententia, siue purè: quia tanquam regulare traditur à DD. *ad l. Qui non militabat 78. D. De hæred. instituen.* quòd quando auxilia plura per leges promittuntur ex caussis diuersis, competant singula, nec vnum per aliud excludatur, nisi per alias leges aliud statuatur. Ideoque cùm filius habeat legitimam ex vna caussa, nempe pro debito naturæ, ad excludendam querelam inofficiosi testamenti, & insuper Trebellianicam ex alia caussa, scilicet pro præmio aditionis, ad hæreditatem restituendam, poterit vtramque deducere: sicut filius, cui aliquid prælegatum est, si ita grauetur legatis, vt legi Falcidiæ locus sit, prælegatum suum retinet, & nihilominus de cæteris legatis quartam Falcidiæ detrahet, prælegato in Falcidiam non computato, *d. l. Qui non militabat, iunctâ l. Ex facto proponebatur 35. D. De hæred. instit. l. In quartam 91. D. Ad L. Falcid.* quia hæc duo ex diuersis caussis competunt; prælegatum ex voluntate testatoris; Falcidia beneficio legis. 3

Et hoc quoque videtur indicare Iustinianus Imp. qui cùm in *l. Si pater & in l. Quoniam in prioribus Cod. De inoff. testam.* voluisset onere fideicommissi vniuersalis grauatum, liberari ab eo onere, quoad legitimam, sic tamen, vt legitima querelam inofficiosi excludat; nihilominus postea in *l. Iubemus Cod. Ad S C. Trebelli.* eidem filio concedit quartam Trebellianicam, pro præmio aditionis. Ideoque sicut rogatus hæres, idemque creditor, alicui alteri hæreditatem restituere, non alia bona censetur rogatus restituere, quàm quæ, deducto per hæredem debito proprio, supersunt. (iuris siquidem est notissimi, cuiusque ea demùm censeri bona, quæ deducto ære alieno supersunt:) ita filius iussus restituere hæreditatem, non alia restituet bona, quã quæ, de-

ductâ legitimâ, tanquam sibi naturaliter debitâ, supersunt, cùm ea fideicommisso grauari non possit: & deducet Trebellianicam ex ijs, quæ iussus fuerit restituere. Plura de hac quæstione vide apud Fachin. 5. *Controuers. cap.* 2.

4 Quemadmodum autem grauatus fideicommisso detrahit quartam Trebellianicam, ita grauatus legatis vltra dodrantem, id est nouem vncias (omnis enim hæreditas cuiuscumque quantitatis in duodecim vncias à Iure distribuitur, totaque hæreditas venit Assis nomine:) detrahit quartam Falcidiæ, beneficio Legis Falcidiæ, *toto Tit. D. & Cod. & Institut. Ad Leg. Falcidiam.* Exceptis legatis pijs, & nonnullis alijs, quæ deductionem illam non admittunt: de quibus latè D D. *ad l. In testamento cum Auth. seq. Cod. Ad. L. Falcid.*

5 Denique obseruandum hîc est, Episcopum de legatis Ecclesiæ, in sua dioecesi sitæ, detrahere portionem Canonicam (quæ respectu consuetudinis cuiusque loci varia est, *Glos. in c. Requisisti* 15. *in V. quartam h. t.*) prout præscribitur in *c. Officij* 14. *h. t. d. c. Requisisti*: nisi citra fraudem legata fuerint Ecclesiæ pro ornamentis, fabrica, cereis, luminaribus, vel alijs similibus pijs caussis, vt pro alendis pauperibus, maritandis, aut in monasterio collocandis puellis pauperibus, *c. vlt. h. t. vbi fusiùs D D. sicut & in d. c. Officij.* Vide & Piasec. 2. *p. Praxis Episcopalis c.* 5. *art.* 4. *n.* 40. *& seqq.*

§. V. De Substitutionibus.

1. *Substitutio alia Directa, alia Indirecta seu Obliqua.*
2.3. *Directa alia est Vulgaris, alia Pupillaris; eaq; Tacita vel Expressa.*
4.5.6. *Alia item Exemplaris, Reciproca, Compendiosa.*

POtest testator plures gradus hæredum & institutionum facere, sed quælibet post primam vocatur Substitutio, quæ nihil aliud est, quàm hæredis secundo gradu vel deinceps, in locum prioris, institutio. Estq; Directa vel Indirecta seu Obliqua.

1 Directa est, quæ fit verbis directis, seu quâ hæreditas substituto defertur directè & immediatè à testatore, absque alicuius ministerio, qui illam alteri restituat, vt si testator dicat: *Titius hæres esto, si Titius hæres non erit, Caius hæres esto.*

Indirecta est, quæ verbis fit indirectis, obliquis vel precarijs, seu quâ hæreditas substituto defertur per alterum, qui illi eam restituat; vnde & Obliqua & Fideicommissaria appellatur: vt si testator institutum à se hæredem roget, vel fidei eius committat, vt hæreditatem alteri restituat.

Directa

Directa vulgò diuiditur in Vulgarem, Pupillarem, Exemplarem, Reciprocam & Compendiosam. Quibus addi potest Militaris. Vulgaris est, quæ concipitur in casum, quo institutus hæres non erit, siue quia noluerit, siue quia non potuerit: atq; in vnum casum concepta comprehendit & aliũ. Dicitur Vulgaris, quia à quolibet testatore fieri potest cuilibet; & per eam substitutus fit testatori hæres. 2

Pupillaris est, quæ fit impuberi, in potestate testatoris existenti, nec 3
per mortem ipsius in potestatem alterius recasuro, instituto in casum, quo hæres erit, & ante pubertatem decesserit: & per hanc substitutus non testatori, sed impuberi fit hæres. Vtraque hæc substitutio est vel Expressa vel Tacita. Expressa est, quando testator exprimit conditionem, quæ omni substitutioni vulgari vel pupillari inest; videlicet, Si institutus hæres non erit, aut, Si filius meus intra pubertatem moriatur. Tacita est, quando conditionem illam non exprimit, sed subintelligitur ex præsumptione legis, præsumentis talem esse voluntatem testatoris. Vulgaris vtraque exspirat aditâ hæreditate; pupillaris verò non per aditionem hæreditatis, sed demùm cùm pubes fit, cui pupillariter facta est substitutio. Continent autem se mutuò vulgaris & pupillaris, quando casus vtriusque in eandem personam concurrere potest: vt in impubere; si ei vulgariter substituatur, continetur tacita pupillaris.

Exemplaris est, quæ fit liberis furiosis aut mente captis, in casum, 4
quo adhuc furiosi aut mente capti decesserint. Dicitur Exemplaris, quia ad exemplum pupillaris, intuitu humanitatis, introducta est, *l. Humanitatis Cod. De impub. & alijs substit.* Et hoc modo etiam mater & auus maternus substituere potest, licet non pupillariter, quia exemplaris substitutio non dependet à patria potestate, vti pupillaris.

Reciproca, quæ & Breuiloqua dicitur, quia breuibus fit verbis, est, 5
quando plures hæredes instituti sibi inuicem substituuntur, vt si testator dicat: *Caium & Selium hæredes meos instituo, & eosdem inuicem substituo.*

Compendiosa est, quæ plures quoad diuersa tempora continet 6
substitutiones, vt si dicat testator: *Instituo filium meum hæredem, & quandocumque decesserit, substituo ei Caium.* Vnde distinguitur à Reciproca, quòd illa contineat plures substitutiones quoad personas, pluresque similes substitutionum species continere possit; Compendiosa verò plures quoad tempora, respectu vnius personæ & necessariò dissimiles, prout latiùs de his, & alijs discriminibus, videre licet *Gloss. & DD. ad d. cap. Raynutius h. t.*

§. 6. Qui-

§. VI. Quinam testari possint.

1. *Prohibentur quidam subiecti potestati alterius.*
2. *Quidam ob defectum animi vel corporis.*
3. *Quidam ob crimen.*
4. *Clericus de bonis patrimonialibus testari potest.*
5. *Item de ijs bonis, quæ industriâ suâ acquisiuit.*
6. *Queq; viuendo parciùs congruæ sustentationi subtraxit.*
7. *De bonis intuitu Ecclesiæ quæsitis testari nequit.*
8. *Quatenus & quibus donare ex ijs bonis possit.*
9. *Hodie de consuetudine Clericis passim permissa facultas testandi.*

1 TEstari possunt omnes, qui non prohibentur, *l. 4. D. Qui testam. fac. pos.* Prohibentur autem quidam, vel quia potestati alterius subiecti sunt, vti filiusfamilias, extra castrense & quasi castrense peculium, etiam consentiente patre, *l. Qui in potestate 6. D. eod.* quia vult Lex XII. Tabb. vt qui testatur sit paterfamilias, & de re sua testetur. Et testamentorum iura per se firma esse oportet, non ex alieno pendere arbitrio, *l. Illa institutio 32. D. De hæred. instituen.* Ideoque non obstat, quod filiusfam. consentiente patre donare possit causâ mortis, quia cùm donatio talis magis sapiat naturam cuiusdam contractus, ab alterius pendere arbitrio potest.

Similiter Religiosi professi, *Auth. Ingressi Cod. De sacros. Eccles. can. Quia ingredientibus & seqq.* XIX. *q. 3.* nisi ex concessione summi Pontificis. Vide Couar. *De testam, c. 2. nu. 17. & 18.* Nauar. *in Commentario 2. De Regularibus n. 58.*

Serui item, *l. 16. 19. & 20. §. 7. D. Qui testam. fac. pos.* Quin etiam de statu suo dubitantes vel errantes, *l. 14. 15. D. eod.* Capti ab hostibus §. *vlt. Instit. Quib. non est permissum fac. testam.*

2 Vel prohibentur propter defectum aliquem; eumque vel animi, vt impuberes, mente capti, furiosi, prodigi, quibus est interdicta bonorum administratio; vel corporis, vt surdi & muti à natiuitate: item cœci, nisi certâ aliquâ obseruatione, quàm præscripsit Iustin. Imp. in *l. Hac consultissima Cod. h. t.*

3 Vel denique prohibentur propter crimen, vt si quis commiserit crimen aliquod, cui à Iure annexa sit pœna, quâ ipso facto sit intestabilis, *l. Is cui 18. & l. Cum lege 26. D. eod.*

4 Præcipua hîc difficultas est de Clericis beneficiatis. Et dubium non est, quin de bonis patrimonialibus & quasi patrimonialibus testamentum facere possint, *c. 1. c. 4. c. Quia nos 9. c. Relatum 12. h. t.* quemadmodum

admodum & donare ea possunt inter viuos pro arbitratu suo, vel reseruare consanguineis, & viuere ex bonis Ecclesiæ, quantumuis diuites sint, cùm nemo teneatur proprijs militare stipendijs, *c. Cum secundum* 14. *sup. De præbendis*, Piasec. 2. *p. cap.* 5. *artic.* 4. *n.* 45. ne quidem Episcopus; qui tamen mensâ victuque frugali, & suppellectili modestâ vti debet, Conc. Trid. *Seß.* 25. *c.* 1. *De reformat.* seruatâ ratione qualitatis, personæ, nobilitatis, gradus, & consuetudine loci: quandoque enim quod vni sufficere honestè potest, non sufficeret alteri, *can. Clericum, iunctâ Glos. in V. neceßitatem* XXI. *q.* 1. Nauar. *De redit. Eccles. q.* 1. *n.* 92.

Pari modo testari potest Clericus de ijs bonis, quæ labore personalique operâ sibi comparauerit, etiam per eos actus, ad quos ipsum beneficium obligabat: vt si Curatus extra prouentus sui beneficij aliquid lucretur, celebrando Missas, concionando, audiendo confessiones, inseruiendo Capellaniæ, Vicariatus officio fungendo, administrando Sacramenta, quia taliter quæsita æquiparantur patrimonialibus, de quibus liberè disponere Clericum posse, perinde ac laicum de suis, diximus antè, *ad. Tit. De peculio Clericorum per can. Episcopi* XII. *q.* 1. *can. Fixum ibid. q.* 5. *c. Quia nos* 9. *h. t.* 5

Item dicendum de ijs, quæ parciùs viuendo ex prouentibus sui beneficij congruæ sustentationi substraxerit, Nauar. *d. q.* 1. *num.* 59. *& dixi suprà ad d. Tit. De peculio Cleric.* Quantum autem requiratur ad honestam sustentationem cuiusque, cùm non possit illud certâ regulâ determinari, relinquitur arbitrio conscientiæ timoratæ, Piasec. *d. loco n.* 52. post Nauar. *d. loco q.* 2. *n.* 20. Regulariter in beneficio modici valoris, vt ducatorum XXX. vltra victum nihil præsumitur superesse; & ideo bona, quæ supersunt, censentur acquisita proprio labore, vt proinde de illis testari liceat. 6

Sed quæritur de bonis, quæ Clerici intuitu Ecclesiæ acquisiuerunt, veluti de fructibus beneficiorum suorum, qui congruæ sustentationi supersunt. Et dicendum, quòd, licet eorum sint domini, *c. vnico De Clericis non resident. in* 6. Conc. Trid. *Seß.* 22. *cap.* 3. *& Seß.* 24. *cap.* 12. *De reformat.* tamen Iure Pontificio ne quidem ad piam caussam testari possint, *c.* 1. *&* 2. *Cùm in officijs* 7. *c. Quia nos* 9. *c. Relatum* 12. *h. t. can. Episcopi* XII. *q.* 1. Adeò vt ne Pontifex quidem de reditibus sui Pontificatus testari consueuerit, Piasec. *d. loco n.* 49. post Nauar. *d. q.* 1. *n.* 27. *&* 73. Ratio est, quia Ius Pontificium voluit bona eiusmodi post mortem beneficiati redire ad Ecclesiam, *d. c.* 1. *in fine, & d. c. Cum in in officijs in fine.* Idq; vt auerteret Ecclesiasticos ab accumulādis opibus, incitaretque ad eas res in vita liberaliter in pios vsus expendendas. Et ideo Clericis donationem talium bonorum inter viuos ad pios vsus 7

permisit, *can. Quod autem* x x. q. 7. non autem testamenti factionem vel quasi, id est donationem causâ mortis. Nisi facultatem de ijs testandi à summo Pont. ob inuerint, qui eam concedere potest, & de facto sæpè cōcedit, Piasec. *d. loco in fine*, ex Nauar. & Staphilæo, quos citat.

8 Possunt tamen Clerici in ægritudine constituti ex fructibus beneficiorum suorum, non testamentariâ dispositione, sed eleemosynæ intuitu donare & erogare aliquid, etiam amicis vel familiaribus suis, ratione obsequij aut beneficij sibi vel Ecclesiæ præstiti; moderatè tamen, *c. Ad hæc* 8. *d. c. Relatum* 12. *h. t.* imò & intuitu sanguinis consanguineis, si egeant, ad decentem eorum sustentationem, *can. Non satis, can. Est probanda Distinct.* 86. consideratâ qualitate, quam tales acquirunt per promotionem eius, qui donat, ad aliud beneficium vel dignitatem: crescit enim Clerici promotione etiam consanguineorum dignitas; & in tali gradu non sufficeret eis ad decentem sustentationem, quod antea sufficere poterat, Piasec. *d. loco n.* 47. Attamen dari tantum non debet, quo augeantur & ditescant, Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 1. *De reformat.* Vnde D. Ambros. 1. *Officior. cap.* 5. *Melius est*, inquit, *vt ipse tuis subuenias, quibus pudor est ab alijs sumptum deposcere; non tamen, vt illi ditiores fieri velint ex eo, quod tu conferre potes inopibus.*

9 At verò hodie generali ferè consuetudine receptum videmus, vt Clerici de fructibus beneficiorum suorum validè testentur, etiam ad profanos vsus, vbicumque talis consuetudo legitimè præscripta est; dummodò fines illius non transgrediantur, & congruentem portionem erogent in pauperes & pios vsus. Ratio huius, quia prohibitio, ne Clerici de talibus bonis testentur, non est iuris diuini, naturalis, aut gentium, sed iuris merè positiui, vt proinde contrario iure positiuo, nempe contrariâ consuetudine, tolli possit.

Nec potest dici, talem consuetudinem testandi, in profanos vtique vsus, tacitè improbari in *d. c. Relatum*: quia eadem alibi saltem ex parte videtur probari in *c. Suscepti De elect. in* 6. Vide Couar. ad *d. c. Cùm in officijs*, Less. 2. *De Iure & Iust. cap.* 19. *Dubitat.* 4. *à n.* 42.

Planè licet in *c.* 1. *h. t.* prohibeatur Episcopo testari de rebus intuitu Ecclesiæ quæsitis; & Paulus III Prælatos adeò fecerit inhabiles, vt ne locis quidem pijs vltra decimam partem relinqui quocumq; titulo velit, omnesq; testandi contrarias concessiones eò reducat, vt refert Pet. Mat. *in* VII. *Decretal. lib.* 2. *t.* 14. *c.* 1. tamen & S. Willibrordū, à quo initia nostræ fidei hæc regio suscepit, testamentum sine vllius Pontificiæ facultatis mentione cōdidisse, & se nullius Episc. testamentum eo nomine, quod non habuerit facultatem testandi à summo Pont. in Belgio irritatum scire testatur Zyp. *De Iure Pont. nouo h. t. n.* 7.

§. 7. De

§. VII. De testibus in testamento adhibendis.

1. *Prohibetur mulier testis esse in testamento.*
2 *Non in codicillis, remissiuè.*
3. *Non in testamento patris inter liberos.*
4. *Non in testamento ad piam caussam, ex communi sententia.*
5. *Quæ hic refellitur.*
6. *Prohibetur & impubes, & seruus, &c. item ipse heres.*
7. *Non verò legatarij & fideicommissarij singulares.*
8. *Denique prohibentur, quos leges intestabiles esse iubent.*

TEstes similiter in testamento adhiberi possunt, qui non prohibentur. Prohibetur autem in primis mulier: nam licet ea in iudicio dicere testimonium possit, etiam in caussis criminalibus, secundum Ius Ciuile, non verò secundum Canones, vt dixi suprà, *Tit. De testibus* §. 2. *n.* 23. non tamen in testamentis, *l. Qui testamento* 20. §. 6. *D. Qui testam. fac. pos.* non solùm ob iudicij infirmitatem: sic enim & à iudicio repellenda esset: sed quia iuris publici, à quo testamenti factio est, communionem non habet. Præterea testamenta olim calatis comitijs fieri solebant, in quibus mulieres ius suffragij non habebant. Tum etiam propter fraudes, quæ faciliùs in testamentis, quàm in iudicijs, etiam criminalibus, committi possunt. Vnde verius videtur, ne quidem Iure Canonico posse mulierem in testamento ad caussas profanas condito esse testem, Iul. Clarus §. *Testamentum q.* 55. *n.* 3. 1

An autem in codicillis testis esse possit, dixi suprà ad *Tit. De testibus d.* §. 2. *n.* 22. id verius videri, ex quo non reperiatur prohibitum, *secundùm Glos. in l. fin. in V. cuique Cod. De codicillis.* 2

Docui ibidem, posse testem esse in testamento patris inter liberos, *Glos. in l. Hac consultissima* §. *ex imperfecto Cod. De testamentis*: vt & in testamento militis in acie testantis; quia in his remissa est solemnitas iuris ciuilis, spectaturque solùm ius gentium. 3

Sed quid de testamento ad pias caussas? Communis opinio mulierem hîc admittere videtur, quia & in eo spectetur ius gentium, *c. Cùm esses & c. Relatum* 11. *h. t.* * Contrà tamen vrget, quòd in *d. c. Relatum* exigantur duo legitimi testes, qualis non est mulier in testamento. Secundò, quòd, licet in *d. c. Relatum* derogetur solemnitati iuris, quoad numerum testium, non tamen reperiatur ius ciuile correctum, quoad habili- 4 5

habilitatem, ac proinde seruandum sit, *l. Sancimus Cod. De appellat.* Tertiò, quòd mulier non possit esse testis in testamento, ob sexus fragilitatem; quæ ratio hìc æquè militat, atque in quouis alio testamento. Quartò, quòd si in testamento, in quo septem requiruntur testes, non possit cum alijs adhiberi; quo tamen casu numerus aliorum facilè suppleuerit eius fragilitatem, *l. Si quis ex argentarijs* §. 1. *D. De edendo*: multò minùs in hoc testamento, in quo minor numerus requiritur.

Nec est par ratio testamenti patris inter liberos: quia ibi caussa intestati fouet caussam testati, *D D. in d. §. ex imperfecto*, Facit *textus in l.* 1. *Cod. De his qui sibi ascribunt in testam.* in verbis, *Si cùm testamentum scriptum non esset iustus successor futurus esset.*

Nec verùm videtur, in testamento ad piam caussam solùm attendi ius gentium, cùm vltra numerum duorum testium requiratur præsentia Parochi, quam non exigit ius gentium.

6 Secundò, prohibentur, impubes, seruus, furiosus, mutus, surdus, prodigus, cui bonis interdictum est, hæres scriptus, & qui eidem vel testatori ratione patriæ potestatis coniunctus est, §. *In testibus* 9. *&* §.
7 *seq. Institut. De testam. ordinan.* * Iure tamen speciali non denegatur testimonium legatario & fideicommissario singulari, eorumque filijs puberibus, & alijs, in potestate existentibus, §. *Legatarijs autem Instit. eod.* quia cùm plerumque testibus aliquid relinquatur, vt fideliores existant, & remunerandi causâ, non debet destrui testamentum eo, quod ad confirmationem illius factum est. Neque hinc sequitur, eos esse testes in propria caussa, saltem principaliter, & non nisi ex consequenti & secundariò: *de quo sup. Tit. De testib.* §. 2. *n.* 6.

8 Tertiò, prohibentur esse testes, quos improbos intestabilesque vocant, id est quibus leges denegant testamenti factionem, aut testimonij dictionem, *l. Is cui* §. *vlt. D. Qui testam. fac. poss.* Cuiusmodi sunt damnati ob crimen famosum.

Denique notandum hìc est, Edicto Principum nostrorum *an.* 1611. *art.* 19. cautum esse, ne probationes per testes fiant, non tantùm in contractibus, excedentibus summam trecentorum florenorum, sed & in testamentis, quasi plus dictum, quàm scriptum appareat. Insuper *art.* 12. requiri, vt non solùm scribantur testamenta, sed & subscribantur à testatore & duobus testibus, ad hoc vocatis, si scribere nouerint; cuius etiam mentio instrumento inserenda sit à tabellionibus vel pastoribus.

§. 8. De

§. VIII. De executione testamentorum & vltimarum voluntarum.

1. *Executores alij legitimi, alij testamentarij, alij datiui.*
2. *Intra quod tempus executio fieri debeat.*
3. *Nullo existente executore cogi potest hæres soluere legata.*
4. *Episcopi omnium piarum dispositionum sunt executores.*

EXplicato iure testandi, superest ius testamenta exequendi siue 1
mandandi executioni supremæ voluntatis elogia iudiciaque defunctorum. Igitur executores testamentorum, siue sint hæredes ipsi, *c. Si hæredes* 7. *h. t.* siue alij, *c. Tua nobis* 17. *eod.* siue per testatorem dati (quos testamentarios non malè appellaueris,) siue à Iure constituti, *l. Nulli Cod. De Episcopis & Clericis* (quos legitimos appellare licet) siue per iudicem aut magistratum, quos datiuos D D. vocant, *l. Solent Iudices* §. 1. *De aliment. & cib. leg.* licet ab initio & re adhuc integrâ liberum eis sit suscipere officiũ; tamen eo semel suscepto cogi possunt, vel ab Episcopo suæ dioecesis, eiusve Vicario, vel etiam à Principe sæculari, exequi vltimam voluntatem defuncti, *c. penult. h. t. iuncta Nouel.* 131. *De Ecclesiast. titulis cap.* 10. *& l. Hæredes* 50. *D. De hæred. petit.* * Idque intra tempus à testatore definitum: quod cur- 2
rit non à die facti testamenti vel mortis testatoris, sed à die aditæ hæreditatis, *l. Statu liberos* 3. §. *si quis* 11. *D. De statu liberis.*

Alioqui nullo tempore à testatore ad exequendum testamentum definito, datur Iure Pontificio anni spatium, eoque elapso, si executores vota defuncti non adimpleuerint, sed executionem protraxerint, ius exequendi deuoluitur ad Episcopum, *c. Nos quidem* 3. *h. t.* nisi quòd ad pia legata dentur sex menses, secundum Panorm. *ad d. c. Nos quidem.*

Quòd si nullus testamento executor nominatus sit, potest ipse hæ- 3
rès cogi ab Episcopo per censuram Ecclesiasticam, vt expleat defuncti voluntatem, & legata soluat: & nisi exequatur, potest ei interdici administratio bonorum defuncti; imò etiam priuari omni commodo, quod ex testamento fuerit consecutus, *d. c. Si hæredes h. t. Auth. Hoc amplius Cod. De fideicommissis, desumpta ex Nouel.* 1. *cap.* 1.

Dixi, cogendos executores, vel hæredes defuncti, si executor non 4
sit, ab Episcopo, eiusve Vicario, vel Principe; nam Episcopum esse executorem vltimarum voluntatum, patet ex *d. c. Nos quidem c. Si hæredes, c. Tua nobis h. t.* ac statuit nouissimè Conc. Trid. *Sess.* 22. *cap.* 8.

De reformat. vt Episcopi, etiam tamquam Sedis Apostolicæ delegati, in casibus à Iure concessis, omnium piarum dispositionum, tam in vltima voluntate, quàm inter viuos, sint executores. De Principe verò sæculari, etiam in pijs caussis, constat ex *d. Nouel* 131. *De Ecclesiast. titulis cap.* 10. & 11. & *d. l. Hereditas D. De hæred. petit.* Ita vt hanc rem appareat esse mixti fori; sitque præuentioni locus, Sanchez *De matrim. lib.* 2. *Disputat* 250. *nu.* 1. nihilque noui quoad huiusmodi pias dispositiones Concil. Trid. statuisse videatur.

TITVLVS XXVII.

De successione ab intestato.

1. *Intestatus decedere qui dicatur.*
2. *Ab intestato vocantur primò descendentes, id est liberi.*
3. *Secundò ascendentes.*
4. *Tertiò laterales.*
5. *Quartò, vir vxori, & contrà succedit; ac postremò fiscus.*
6. *Clericis ab intestato quo modo succedatur.*
7. *Et quid de hac successione mores dictent hodierni.*
8. *Bastardis intestatis succedit hodie Princeps.*

SVccessio omnis iure ciuili vel ex testamento defertur, quæ ideo dicitur testamentaria, vel ab intestato & à lege, vnde & legitima nuncupatur: cui tunc demùm locus est, quando certum est, ex testamento succedi non posse, *l. Quamdiu* 39. *D. De acquir. vel omit. hæredit.* Ideoque postquam dictum est de successione testamentaria, rectè sequitur de successione, quam ab intestato defert Lex vel Canon.

1 Intestatus dicitur decedere, qui vel omninò testamentum non fecit: vel fecit quidem, sed non Iure, id est non adhibitis solemnitatibus à Iure requisitis: vel cuius testamentum ex post facto ruptum irritumve factum est: vel denique ex cuius testamento nemo hæres extiterit, *tex. in prin. Instit. De hered. quæ ab intest. defer.*

2 Quòd igitur ad hanc successionem attinet in bonis sæcularium, in primis intestati bona deferuntur iustis liberis, id est descendentibus eius, ex legitimo matrimonio procreatis, aut per subsequens matrimonium, etiam in articulo mortis, legitimatis: & quidem in capita, si primi gradus sint; sin vlterioris, in stirpes, omni agnationis emancipationisve

tionisve discrimine hodie sublato, *Nouel.* 118. *cap.* 1.

Iustis verò liberis non exstantibus, deferuntur ascendentibus, saluâ gradus prærogatiuâ, ita scilicet, vt proximiores excludant remotiores. v. g. pater auum paternum & maternum, & similiter mater auum paternum & maternum, Couar. *De succes. ab intestato conclus.* 3. & 4. Et si plures parentes concurrant in eodem gradu, v. g. auus & auia materni generis, & auus paternus distributio fiet in stirpes, non in capita. 3

An autem pater & mater ad filij intestati successionem æqualiter admittantur variant Interpretes. Bartolus quidem patrem ad bona paterna, vel patris intuitu acquisita, matrem ad bona materna, vel matris intuitu quæsita, admittit: Baldus verò, Cynus, Salicet. eos æqualiter admittunt; & quidem æquius. In bonis autem per defunctum quæsitis omnes admittunt æqualiter.

Quòd si defuncto sint fratres aut sorores, ex vtroque parente sibi iuncti, ij, exclusis alijs collateralibus vlterioribus, cum proximis gradua scendentibus concurrent in capita, *d. Nouel.* 118. *cap.* 2.

Deficientibus ascendentibus, primo loco fratres sororesve ex vtroque latere coniuncti, si soli existant, in capita; si verò cum fratrum filijs concurrant, in stirpes, ad defuncti hæreditatem vocantur. Quòd si soli extent fratrum filij, eos ad patrui intestati successionem vocari in capita potiùs, quàm in stirpes, verius est, Couar. *d. loco.* Non extantibus verò fratribus vtrimque coniunctis, vocantur vno tantùm latere iuncti; ita tamen vt vterinis materna, consanguineis paterna bona deferantur. 4

Quòd si neque fratres neque fratrum liberos defunctus reliquerit, tum proximior quisque consanguineus succedet vsque ad decimum gradum, sublato sexus, item cognationis atque agnationis discrimine, *d. Nouel.* 118. *c.* 3. *in fine & c.* 4.

His omnibus deficientibus, succedit vir vxori, & contrà, *l. vnica Cod. Vnde vir & vxor*; & postremò Fiscus, *l.* 1. & 4. *Cod. De bonis vacantibus*: nisi consortes eum excludant; veluti Decurioni intestato succedit Curia; nauiculario corpus nauiculariorum. Et hæc quidem quoad successionem in bonis allodialibus sæcularium: nam in feudalibus alius ferè est successionis ordo, vt patet ex *cap.* 1. *De natura success. Feud.* & *cap.* 1. *De successione Feudi.* 5

Clericis verò succedunt ab intestato, in bonis quidem patrimonialibus & proprio labore atque industriâ quæsitis primo loco liberi, si quos habeant ex legitimo matrimonio, vt si Clericus ante sacros ordines coniugatus vixerit. His deficientibus secundo ordine parentes vocantur vnà cum fratribus & sororibus germanis, hoc est ex vtroque 6

latere iunctis. Quòd si defunctus parentes superstites non habeat, tum tertio ordine succedunt à latere venientes, secundum gradus prærogatiuam, vsque ad decimum gradum. Consanguineis verò vsque ad decimum gradum deficientibus succedit Clerico Ecclesia, vel altare, cui seruiuit, *can. fin.* X I I. *q.* 5. *c.* 1. *& ibid. Glos. &* D D. *h. t.*

In bonis autem intuitu Ecclesiæ quæsitis succedit Collegium Clericorum, vel successor ipsius Clerici, si is bona separatim extra Collegium possidebat, vti Episcopus, Parochus, & similes. *c. Relatum* 12. *sup. De testam. c. fin. De officio Ordinarij in* 6. *Clement.* 2. *De elect.* Vide *c. Quia sæpè* 11. *De elect. in* 6. *can. Quoniam quidam Distinct.* 75. *can. Illud cum seq.* X I I. *q.* 2. Latè Guil. Redoanus *De spolijs Ecclesiæ q.* 8.

Quòd si appareat demortuum & suo labore industriaque quæsiuisse, & ex patrimonio habuisse bona aliqua, tum diuidi ea debent in quattuor partes; quarum vnam Episcopus, alteram Ecclesia, tertiam pauperes, quartam consanguinei capient, *c.* 2. *h. t.* vel loci cuiusque consuetudo attendi circa hæc debet, Piasec. 2. *p. cap.* 5. *artic.* 4. *n.* 41.

7 Plerisque hodie locis Clericis ab intestato decedentibus succedunt consanguinei hæredes, prout in tota Gallia obtinere, nisi sint bona comparata sub nomine & ad opus Ecclesiæ, testatur Zyp. *De Iure Pontif. nouo lib.* 3. *Tit. De testam. n.* 1. vbi subiungit, hîc in Belgio Clericis intestatè defunctis quoad bona mobilia succedere Capitula aut Episcopos: licet olim Comites Flandriæ Clericis testatis & intestatis in semissem mobilium successerint, vsque ad Robertum Frisium, qui hoc onus remisit, siue ob metum Vrbani II. siue vt scelera sua expiaret.

In Brabantia ac Comitatu Namurcensi bona Clericorum bastardorum, etiam in sacris constitutorum, ex Concordatis *anni* 1541. 18. *Augusti* §. *bona verò*, nisi à Principe testandi licentiam obtinuerint, vel natalibus fuerint restituti, immobilia quidem spectant ad Principem, mobilia verò diuidi debent inter Principem & Episcopum, donec de iure vel consuetudine aliter fieri debere constiterit, Zyp. *d. loco.*

8 Et moribus ferè passim obtinuit, vt bastardis seu naturalibus succedat Princeps, si modò sine testamento, sine legitima prole, sine matre, fratribus vel sororibus, ex eadem matre natis, decedant, qua de re fusiùs videre licet Griuel. *Decis. Dolanâ* 144. In Brabantia tamen non videntur habere testamenti factionē, aliter actiuam quàm inter liberos, nisi à Principe impetrent, vt testatur Zyp. *d. lib. Tit. De success. quæ ab intestato defer.* vt nec passiuam etiam de iure habent, respectu patris, *Auth. Ex complexu Cod. De incestis nuptijs,* Mynsing. *cent.* 1. *Obseru.* 35. Zyp. & Griuel. *dictis locis fusè.*

TIT. 28. De

TITVLVS XXVIII.

De Sepulturis.

§. I.

1. 2. *Quid sit Sepulcrum & Sepultura.*
3. *Olim ne in ciuitate quidem quis sepeliebatur.*
4. 5. *Hodie in Cœmeteriis, in & apud Ecclesias.*

IVs sepulturæ, vt & iura decimarum, primitiarum & oblationum, spectăt ad bona Clericorũ externa, quę non ab Ecclesia accipiunt, sed à laicis quoque ratione ministerij Ecclesiastici. Sed & de sepulturis ideo sequitur, quia spectat ad Episcopum, quem diximus antè esse executorem vltimarum voluntatum, non solùm vt bona testatorum atque intestatorum legitimè distribuantur, verùm etiã, vt corpora eorum, si Christiani & Catholici piè in Domino obdormierint, iuxta morem consuetum sepulturæ mandentur.

Obseruandum in primis hîc, Sepulcrum dici locum concauum, in quo corpus ossaque hominis condita sunt, à Sepeliendo; vt Simulachrũ à Simulando, Lauacrum à Lauando: licet alij aliunde deriuent. Quo pacto distinguatur à Monumento, vide in *l. Monumentum* 42. *D. De religiosis & sumpt. funerum.* Sepulcri autem appellatione omnis locus sepulturę continetur, *l. Prætor §. sepulchri D. De sepulcro violato.* 1

Sepultura verò quandoque sepulchrum dicitur, *can. Aurum* XII. *q.* 2. *can. Secundum canonicam* XXIV. *q.* 8. *cap. penult. h. t.* Sic vsurpat Cicero in Epistolis: *Ab Atheniensibus locum sepulturæ intra vrbem vt darent, impetrare non potui*: quandoque actus ipse sepeliendi, seu officium, quod sepeliendis corporibus impenditur, *can. Præcipiendum* XIII. *q.* 2. *c. Non satis inf. De Simonia*, vbi prohibetur venditio sepulturæ. Hinc Cicero in Verrem: *Dico mercedem funeris ac sepulturæ constitui nefas fuisse.* 2

Olim nec in Ecclesijs, nec in ciuitate quidem sepulcra fieri permittebantur: sic enim ait Lex XII. Tab. *Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, neue vrito*, Cicero *lib.* 2. *De Legib.* Quod ipsum vetarunt Dioclet. & Maximian. in *l. Mortuorum* 12. *Cod. De religiosis & sumpt. funerum*; & Hadrianus, teste Vlpiano in *l.* 3. *D. De sepulcro violato*: sed extra opidum more Græcorum mortui sepeliebantur, & si intrò ferrentur, 3

 id summo

id summo honori concedebatur, vt notat Cicero *pro Flacco*. Videatur hac de re latiùs Petrus Greg. Tholos. *Syntag. Iuris vniuersi lib. 23. cap. 23.*

At apud Christianos hodie locus communis sepeliendis corporibus
4 est destinatus, & Cœmeterium appellatur, à Græco verbo κοιμάω, quod sopio significat seu dormire facio, quasi Dormitorium, quia mortui in eo dormire dicantur, *1. ad Thessal.* 4. *can. Aurum* XII. *q.* 2. *can. Vbicumque* 26. *& can Qui diuina* XIII. *q.* 2. donec scilicet in resurrectione generali à Deo excitati euigilent. Et ideo nimia mortuorum lamentatio ex pusillanimitate & desperatione futurę resurrectionis quodammodo prouenit, *d. can. Vbicumque cum seq.*

Sunt autem Cœmeteria per Episcopum ab alijs locis profanis & puris diuidenda ac consecranda iuxta Ecclesias vel intra confinia earum, *can. Sicut* XVII. *q.* 4. ad sepeliendos Christianos, *d. can. Aurum* XII. *q.* 2. Idque iustis de caussis; veluti vt mortuorum cadauera minùs ab immundis vexentur spiritibus, & mortui Sanctorum illorum commendentur patrocinijs, quorum nomini consecrata est Ecclesia, in qua vel cuius cœmeterio sepulti sunt, *can. Non æstimemus* XIII. *q.* 2. Præterea vt defunctorum proximi, ad loca sacra venientes, suorum, quorum sepulcra contuentur, recordentur, & pro ijs pias Deo preces fundant, *can. Cum grauia* XII. *q.* 2.

Vnde & sepulcra seu cœmeteria apud illas Ecclesias & Monasteria ex antiquo disposita reperiuntur, in quibus Religiosorum fratrum conuentus sunt constituti, & orationes atque Missarum solemnia tam pro viuis quàm pro defunctis frequentiùs celebrantur, *c. Fraternitatem* 3. *h. t.*

§. II. Ius Sepulturæ ad quam Ecclesiam spectet.

1. *Sepeliendus quilibet in Ecclesia parœciali.*
2. *Etiam cùm ruri agens, ruralia exercendi caussâ, ibidem decesserit.*
3. *In loco interdicto nemo sepeliendus.*
4. *De peregrinis, exteris & scholaribus.*
5. *De Prælatis & Religiosis.*
6. *De Clericis.*

1 QVisque regulariter sepeliendus est in Ecclesia Parœciali, vel cœmeterio eius, in qua recepit aut recipere debuit Sacramenta, & audire diuina, *c. 1. c. In nostra* 10. *h. t. c. Is qui eod. in* 6. Quòd si quis in vna

in vna Ecclesia audiuerit diuina, in alia perceperit Sacramenta; aut fuerit parœcianus duarum Ecclesiarum, habentium ius sepulturæ (veluti si domicilia duo in diuersis habuerit parœcijs, & in vtroque pariter habitauerit, aut habuerit domicilium partim vnius, partim alterius parœciæ, *iuxta Glos. in c. Cum quis in 3. notab. eod. in 6.*) locus erit præuentioni, *arg c. Duobus De rescriptis in 6. d. Cum quis, & Glos. ibid.* diuisâ quartâ inter dictas Ecclesias, *d. c. Cum quis & ibi Glos.* Alioquin contendentibus de sepultura alicuius sese interponet Episcopus, & definiet, eo inspecto, vbi quis pro maiori tempore habitauerit.

Habens domicilium in ciuitate vel castro, seque ad villam conferens ruralem recreationis aut ruralia exercendi caussâ, ibique inopinato interitu, non electâ sepulturâ, decedens, non in Ecclesia parœciali dictæ villæ, sed suâ seu ciuitatis, vel potiùs in sepulcro maiorum, si alibi habeat, sepeliri debet, dum modò absque periculo ad illud asportari valeat, *c. Is qui h. t. in 6.* quartâ tamen datâ Ecclesiæ rurali, in qua percepit Sacramenta. 2

Tempore verò interdicti Ecclesiastici, is, quem aliàs in sepulcro maiorum suorum sepeliri oportuit, sepelietur in Ecclesia parœciali, vel Cathedrali, si & ista sit interdicta. Quòd si hæ omnes interdicto subiaceant, in nulla earum sepeliri quis potest, *c. Vt priuilegia sup. De priuilegijs*; sed in Monasterio proximiori. Syluester *in V. Sepultura n. 8.* 3

Peregrini, si deferri commodè ad sepulcra maiorum possint, in ijs sepeliendi; sin minùs, aut si maiorum sepulcra ignorentur, præuentioni locus erit inter Cathedralem & parœcialem Ecclesiam, nisi Sacramenta perceperint in parœciali, quia tunc tacitè censentur elegisse inibi sepulturam: quemadmodum & aduenæ, qui primùm venerint, animo manendi in eo loco. Idem dicendum est de Scholaribus aut damnatis ad mortem, nisi contraria sit consuetudo: deque exteris ac forensibus, habentibus hospitium in ciuitate, cùm in ea Sacramenta percipiant: imò etiam de viatoribus transeuntibus, nec habentibus hospitium. Nam licet hoc casu Glos. & nonnulli alij ius sepulturæ asserant vindicentque Cathedrali: verius tamen est, spectare illud ad parœcialem Ecclesiam, præsertim si per presbyterum parœcialem fuerint administrata Sacramenta, Riccius *in Praxi Decis. 659.* 4

Prælati Regulares sepeliri debent in Ecclesia suæ Prælaturæ, vel, si in duabus Ecclesijs Prælati existant, vbi moriuntur, Archidiac. *in d. c. Cum quis h. t. in 6.* Religiosi verò non peregrini in loco suæ religionis, vel aliàs in Monasterijs sui Ordinis, si illuc commodè transferri possint, aut in parœcia loci, in quo decedunt, *can. 1. XVI. q. 1.* 5

Denique Clerici in Ecclesia, in qua sunt beneficiati, quia ibi censentur habere domicilium, *c. 3. De tempor. ordinat. in 6.* maximè Præ- 6

lati, qui habentur pro viris & coniugibus Ecclesiæ, *can Si vir* VII. q. 1. c. 2. & 3. *sup. De translat. Episcopi.*

§. III. Liberum esse vnicuique eligere locum Sepulturæ.

1. *Libera cuique electio est sepultura.*
2. *Etiam vxori, inconsulto marito. & filiofamilias.*
3. *Non verò Religiosis.*
4. *In hac electione variare licet.*
5. *Pœna sepelientis alienum paræcianum.*
6. *Electio sepulturæ alteri committi potest.*
7. *Ius funerandi quibus Ecclesijs competat.*

1 Regula superior, dictans quemque sepeliendum in Ecclesia parochiali, seu eius cœmeterio, in qua recepit aut recipere debuit Sacramenta, & audire diuina, fallit, si vel elegerit alibi sepulturam, aut alibi sepulcra maiorum habeat: liberum enim est cuilibet, quo velit loco, dummodò vel ex iure communi vel ex priuilegio ius funerandi illi competat, sepulturam sibi deligere; *c. 1. in V. nulli tamen negamus, & c. Cum super h. tit. c. 2. §. fin. h. tit. in 6.* Sic Christus natus in Bethleem, nutritus in Nazareth, *Matth. 2.* sepultus fuit Ierosolymis in sepulcro Ioseph.

2 Adeò autem electio sepulturæ libera est, vt etiam vxor, inconsulto marito, & filius existens in potestate patris, modò sit pubes, sine patris consensu hanc potestatem sibi vindicet, *cap. De vxore h. tit. & cap. penult. eod. in 6.* quia effectus electionis confertur in tempus, quo mulier soluitur à lege viri, & filius à patria potestate. In ijs autem, in quibus attenditur effectus, paria sunt, disponere tempore habili, vel inhabili, modò effectus in tempus habile conferatur, *l. Quod sponsa Cod. De donat. ante nuptias, l. In tempus D. De hered. instituendis.* Et propterea, sicut liberum viro est eligere sepulturam, ita & mulieri, *d. cap. De vxore*: ob eandemque caussam etiam seruus sepulturam eligere potest, Ioan. Andr. *in d. cap. De vxore,* quia in spiritualibus cessat patria aut dominica potestas, *cap. 1. infra De coniugio seruorum.*

Filio verò impuberi ob defectum iudicij pater sepulturam eligit, si id ferat loci consuetudo: alioquin eâ cessante in sepulcro maiorum

maiorum vel parœciali Ecclesia sepeliendus est, *d. c. penult.* Pubes autem liberè sibi eligit sepulturam, quamuis absque assensu patris pro refrigerio animæ suæ nihil legare possit, extra peculium castrense aut quasi castrense, *d. c. penult.*

Religiosi quoque, cùm non habeant velle aut nolle, eligere sibi sepulturam nequeunt, nisi fortè adeò remoti à suis degant monasterijs, vt cùm moriuntur ad ea commodè transferri non possint, *cap. vlt. h. tit. in 6.* 3

Similiter nec adiudicati morti per sententiam, Lælius Zechus *De Republica Christiane cap.* 28. *versic. Secundò fallit*, licet Sacramenta percipere valeant, *Clement.* 1. *De pœnit. & remissionib.* Vti nec furiosus, *arg. cap. fin sup. De success. ab intestato.*

Cæteroquin adeò libera electio est in cæteris adultis seu puberibus, siue masculis siue fœminis, vt etiam, antiquâ sepulturâ dimissâ, nouam eligere cuilibet liceat, & quidem in loco minùs religioso, veluti in Capella, in qua rariùs, aut semel tantùm in anno celebretur, *cap.* 2 *§. fin. h. tit. in 6.* modò id malitiosè non fiat.

Quin etiam in hac electione variare quis potest vsque ad extremum vitæ spiritum, licet promisisset antè se tali loco inhumandum, vel aliam Ecclesiam non electurum, *cap.* 1. *h. tit in 6. c.* 1. *De pactis in 6.* Imò verò districtè inhibetur Clericis ac Religiosis, ne quem inducant ad eligendum apud se sepulturam, vel iam electam vlteriùs non mutandam: aliterque facta electio nullius firmitatis decernitur, iuberturque defunctus deferri ad eum locum, in quo, cessante tali electione, sepeliendus erat, *d. cap.* 1. *hoc tit. in 6.* 4

Quòd si qui alienum parœcianum sepelierint, quem sepelire non debebant, vel quia canonicam portionem suæ Ecclesiæ non reliquerit, *c. Fraternitatem h. tit.* vel quia ibi non elegerit aut potuerit sepeliri, *c. In nostra* 10. *versic. Eisdemq; h. tit.* tenentur illi, quicumque demùm sint, ad restitutionem cadaueris cum omnibus, quæ occasione sepulturæ quomodolibet acceperint, *cap. Ex parte* 5. *cap. Cùm liberum* 6. *h. tit.* Quam nisi fecerint intra decendium, Ecclesia, in qua sepultus fuerit, simulque cœmeterium eo ipso Ecclesiastico subijcitur interdicto, quousque restitutioni satisfiat, *c.* 1. *h. tit in 6. & ibid. Glos.* 5

Nec etiam in potestate consanguineorum est, vt defunctum extra parochiam aut maiorum sepulcrum sepeliant: excepto patre, qui pro filio impubere sepulturam eligit, *c. De vxore* 7. *h. t. & c. Licet eod. in 6.*

* Posse tamen quem sepulturæ suæ electionem alteri committere 6

tradit Riccius *in Praxi Decis. 663.* vbi *Decis. seq.* subijcit, electionem sepulturæ probari etiam per testes singulares, & sepulcrum familiæ vel hæreditarium probari ex inspectione litterarum, ipsi sepulcro inscriptarum.

7 Dixi antè, quemlibet sepeliendum in Ecclesia, quæ ius funerandi habeat: nec enim ius illud omnibus Ecclesijs competit, sed tantùm habentibus populum seu parœcianos, vel ex priuilegio aliquo, *c. Nimis iniqua 16. & c. seq. inf. De excessibus Prælatorum, c. Vt priuilegia 24. inf. De priuilegijs.* Cuiusmodi priuilegium Prædicatoribus & Minoribus competit, *Clement. Dudum h. t.*

8 An autem hi possint de iure communi processionaliter intrare parochiam, & per se, inuito Pastore, accipere funus, in sua Ecclesia sepeliendum, quæri potest. Posse tradit Emanuel Roderic. *Quæst. Canon. & Regular. tomo 3.* & Oldradus *Cons. 252.* Nihilominus nuper consultus in hac caussa contrarium respondi, motus *tex. in can. Ecclesias* XIII. *q. 1.* Idque etiam tradit & probat Oldrad. sibi contrarius *Cons. 82.* Latè Rebuff. *Ad Constitutiones Regias De sent. excommunicat. art. 3. Glossa 1. n. 3.* Si quæ verò sit hac in re consuetudo vel pactum, omninò seruari debet.

§. IV. Quinam sepeliendi sint in Sepulcro maiorum?

1. *Conceditur etiam laicis habere sepulcra in Ecclesijs.*
2. *Sepulcra alia Familiaria, alia Hæreditaria.*
3. *Pacisci non licet vt quis solus in loco aliquo habeat sepulturam.*
4. *Qui veniant nomine Maiorum quoad sepulcra maiorum.*
5. *Filij apud quos sepeliendi.*
6. *Vxor vbi sepelienda.*

1 CEssante dictâ electione, si quis sepulcrum maiorum habeat, in eo sepeliri debet, *c. 1. h. t. c. 1. eod in 6.* Sic Abraham, Isaac & Iacob, in remotis existentes, voluerunt sepeliri in sepulcro maiorum suorum, *Genes. 25. 49. & 50.* Et licet aliquando fuerit prohibitum sepeliri laicos in Ecclesia, *can. Præcipiendum* XIII. *q. 2* tamen ex humanitate quadam conceditur ijs, vt etiam in Ecclesia aliqua vel cœmeterio sepulcra maiorum habeant, quæ alioquin ipsis tamquam res spirituales competere nequeunt, nec quoad proprietatem, nec quoad possessionem aut quasi, Abbas *in c. Quanto ad finem sup. De iudicijs.*

Hinc

Hinc iuxta Caium I. C. *in l. Familiaria 5. D. De religiosis & sumpt. funerum,* distingui potest inter Familiaria & Hæreditaria sepulcra, quòd 2
Familiaria sint, quæ quis sibi familiæque suæ constituit: quorum ius non transit ad cognatos vel affines, si non instituantur hæredes, *l. Ius familiarium Cod. De relig. & sumptib. funer.* hæredibus tamen, quamquam extraneis, competit, *l. Is consequenter §. 1. D. Familiæ herciscundæ l. Ius sepulcri 13. Cod. d. tit.* Hæreditarium verò, quod quis sibi hæredibusque suis constituit, vel, vt Vlpian. ait *in l. 6. D. De religiosis &c.* quod paterfamilias iure hæreditario acquisiuit.

Non potest tamen iniri pactum, vt in sacello aliquo præter posteros 3
fundatoris nulli alij sepeliantur. Quin tali pacto, tamquam turpi, non obstante, poterit Prælatus vrgente necessitate, veluti si locus alius ad sepeliendum non sit, alios inibi sepelire, Archidiac. *in can. Præcipimus* XII *q. 1.* Lud. Rom. *Singul.* 189. Cessante verò necessitate, vel iustâ caussa, non debet Prælatus seu Rector Ecclesiæ electam vel propriam alicuius sepulturam eo inuito alteri concedere, Bart. *in l. 2. §. 1. D. De operib. publ. l. 2. & l. Si plures D. De relig. & sumptib. fun.* At deficiente familiâ concedi ea alijs potest, Zechus *De Republ. Christiana cap. 28. n. 16.* dummodò insignia primi fundatoris non auferantur à sepulcro, vt ex alijs docet Zech. *d. loco.*

Cæterùm Maiores dicuntur pater, auus, & alij superiores, *l. Iurisconsultus 10. §. parentes 7. D. De gradibus, l. Quæcumque §. parentes D. De in ius vocando.* Hîc verò Maior propriè dicitur pater & auus, eò quòd 4
vnio sepulturæ procedat ex affectione, quæ inter viuos fuit, quæque maior esse solet inter filium & patrem, nepotem & auum, quàm inter alios superiores, Oldrad. *Cons.* 25. Ideoque si pater & auus sint sepulti in vno loco, proauus & tritauus in alio, sepelietur filius cum patre & auo: sin pater in vno loco sepultus sit, auus & alij maiores in alio, sepelietur cum auo, Zech. *d. loco.*

Frater autē & soror in eodem sepulcro sepeliendi sunt, *can. Vnaquæque* XIII. *q. 2.* * Filij verò naturales in sepulcro patris, nisi is fuerit in 5
dignitate constitutus, *arg. l. Ex facto §. si quis 4. D. Ad SC. Trebell.* Spurij & legitimati à Principe sepeliuntur cum matre, nisi ea illustris fuerit, *l. 1. D. Ad municipalem*; aut aliud petierit pater. Legitimi verò & naturales cum patre, licet hæredes eius non existant, *can. Ebron* XIII *q. 2.* Oldrad. *d. Cons.* 25. & 257.

Quantum ad vxorem attinet, si sepulturam non elegerit, sepelienda est in sepulcro viri, *d. can. Vnaquæque* XIII. *q. 2.* vt quos coniunxit 6
vnum coniugium, quorumque mens vna fuit in vita, coniungat & sepulcrum, *d. can. Ebron & d. can. Vnaquæque.* nisi à viro separata aut vir ipse excommunicatus fuerit. Quòd si plures habuerit viros, nec elegerit

elegerit sepulturam, cum vltimo, cuius domicilium retinet & honorem, tumulanda est, *c. Is qui h. t. in 6.* licet vidua facta transtulerit se ad domum patris vel alium locum. Si verò decedat ante virum, statur consuetudini, vel sepelietur in sepulcro maiorum mariti sui, si is declaret se velle ibi sepeliri, vel in alio loco, quem sibi elegerit pro sepultura. Si non constet, vbi velit sepeliri, sepelietur in sepulcro maiorum suorum, Abbas *in c. De vxore circa finem h. t.* vbi dubitat, an vir, non electâ sepulturâ, sepeliendus sit in sepulcro vxoris.

§. V. De portione Canonica parœciali Ecclesiæ debita.

1. *Portio Canonica ex quibus bonis detrahenda.*
2. *Quantitas illius.*
3. *Priuilegiati an & quatenus exempti à Canonica portione.*
4. *Ex quibus non debeatur dicta portio.*

SI quis sepeliatur extra Ecclesiam suam parœcialem, siue propter electionem sepulturæ alibi, siue ob sepulcrum maiorum, debetur ab Ecclesia sepulturæ, etiam exempta, Ecclesiæ parœciali, in qua percepit Sacramenta, & audiuit diuina, vel percipere atque audire debuit, pro labore & cura animarum, quam Curatus gessit, portio, vt vocant, Canonica, *c. Requisisti sup. De testamentis c. Relatum 2. & ibi* Innocent. *c. Cum super 8. c. In nostra 10. h. t. c. Cum quis eod. in 6.*
1 Detrahiturque hæc portio ex ijs, quæ defunctus, in legitima ætate constitutus, pro salute animæ & ratione sepulturæ reliquerit Ecclesiæ, in qua sepulturam elegit. Sed etsi quis, in ægritudine constitutus, se suaque monasterio offerat, debetur portio Canonica Ecclesiæ parœciali, dummodò ex ægritudine illa decesserit: secus si in sanitate, *c. De his 7. h. t.*

2 Hæc autem portio quandoque est quarta, vt in *d. c. Cum super 8. h. t.* quandoque tertia, vt in *c. 1.* quandoque media, vt in *d. c. Relatum 2.* quandoque minor; ideoque in eius quantitate definienda loci cuiusque spectanda est consuetudo, *c. Certificari 9. & ibid.* DD. *h. t.* Notatque Abbas, sufficere consuetudinem decem annorum, quia non sit contra ius, sed præter ius; maximeque attendi hîc debent statuta & concordata, si quæ sint, *c. vlt. De pactis in 6.* Et hinc Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 13.* decernit, vt quibuscumque in locis iam ante annos quadraginta, quarta, quæ funeralium dicitur, Cathedrali aut parochiali Ecclesiæ solita fuerit persolui, eadem integro iure & eadē portione, vt antè, eidem Ecclesiæ

Ecclesiæ persoluatur, non obstantibus concessionibus, gratijs, priuilegijs, etiam Mari magno nuncupatis, aut alijs quibuscumque.

Estque hæc mens Pontificum, huiusmodi priuilegia concedentium, vt ijs priuilegiati ciuiliter & vrbanè vtantur, vt scribit Zyp. *h. tit. n.* 7. Vnde quamuis à Pio V. & antè à Iulio III. & alijs, quorum meminit Choppin. *Monast. lib.* 2. *tit* 1. *n.* 3. per specialia priuilegia Prædicatores, Minores, & cæteri Mendicantes Ordines, exempti videantur à quarta funeralium, quam antè de iure soluere tenebantur, *iuxta d. c. In nostra* 10. *h. t. & Clement. Dudum versic. Verùm eod. tit.* vbi iubentur soluere quartam parœcialibus Ecclesijs tam de obuentionibus quàm funeralibus (id est ijs, quæ cum funere deferuntur) quibuscumque, & quomodocumque relictis, distinctè vel indistinctè, ad quoscumque certos vel determinatos vsus, etiam de quibus Canonica portio ab alijs Ecclesijs dari vel exigi non consueuit, vel non debet de iure, prout latiùs in *d. Clemen. Dudum Glos. ibid. ad V. funeralibus*: vbi ostendit per *d. Clement.* corrigi *cap.* 2. *in Extrauag. communib. h. t.* secundum cuius dispositionem etiam candelas sibi ex integro retinebant: tamen idem Pius V. Pont. declarauit mentem suam fuisse hanc, inuitandi scil. Parochos, vt quoties eorum parochiani in Ecclesijs Mendicantium sepeliuntur, ipsi quoque præsentes intersint, ac propterea quartam partem consequantur omnium, quæ ab hæredibus defunctorum pro funeralibus dantur. Officia tamen mortuorum, & alia munia, quæ in huiusmodi monasterijs adhiberi solent, non à Canonicis, Parochis, aut Clero, sed ab ipsis fratribus peragi debent. Mar. Antonius Genuen. *in Praxi Neapol. cap.* 62. 3

Cæterùm Canonica hæc portio non debetur nec detrahitur ex ijs, quæ relicta sunt alijs Ecclesijs seu pijs locis, quàm vbi quis sepelitur, Glossa & Abbas *in c.* 1. *in d. c. Cum super in c. Certificari* 9. *h. t.* Nec item ex legatis pro ornamentis, pro fabrica, luminaribus, anniuersario, septimo, vicesimo aut tricesimo die, siue alijs, ad perpetuum cultum diuinum relictis, modò non subsit fraus aliqua, nec iure suo priuetur Episcopus vel Parochus, *c. fin. sup. De testamentis c. Ex parte vestra* 31. *inf. De verb. significat.* Nec item ex donatis Ecclesiæ inter viuos, Hostien. *in d. c.* 1. *h. t.* Non de equis & armis, quæ indulta sunt militibus Ierosolymitanis seu Hospitalarijs, in subsidium terræ sanctæ, *c. In nostra h. t.* Non de relictis pro incertis malè ablatis. Videatur pleniùs de his tractans Lælius Zechius *De Repub. Christiana cap.* 28. *n.* 18. 4

§. VI. De Canonica portione Episcopali.

1. *Canonica Episcopalis portio quanta.*
2. *Quatenus detrahere eam possit Episcopus.*
3. *Ex eo, quod Episcopo relictum est, quatenus Ecclesia debeatur sua portio.*
4. *Non detrahitur portio Episcopalis ex relicto pauperibus in genere.*
5. *Non ex relicto pro restauratione & ædificatione Ecclesiæ.*
6. *Non ex relictis pro ornamentis, luminaribus &c.*
7. *Non ex legato pro maritandis virginibus.*
8. *Non ex legato, quod fit Regularibus.*
9. *Non fit detractio, nisi deductis oneribus.*
10. *Consuetudine introduci potest, ne quarta Episcopo debeatur.*

1 Reperitur & alia portio Canonica in iure Pontificio, quæ dicitur Episcopalis, quia Episcopo debetur, pro cura, quam in suam dioecesim impendit, ex relictis alicui Ecclesiæ, *c. Conquerente in V. mortuario um sup. De officio Ordinarij, c. Officij cum se j. sup. De testamentis.* * Et hæc quoque nunc est quarta, nunc tertia pars, *c. Requisisti sup. De testamentis, can. Vobis, can. Concesso, can. Vulterrana* XII. *q.* 2. *d. c. Conquerente:* quandoque media, *can. Antiquos* X. *q.* 1. *c* 2. *h. t.*

2 Hanc autem portionem detrahere potest Episcopus, licet testator seu defunctus expresserit, quod non velit aliquid Episcopo relictum, sed Ecclesiæ, quia priuata testatoris dispositio generalem Canonis constitutionem immutare nequit, *d. c. Requisisti vers. secus autem.*

3 Quemadmodum verò Episcopo competit sua portio, si quid Ecclesiæ relinquatur, ita si quid Episcopo relictum fuerit, ex eo Ecclesia parochialis suam Canonicam detrahit portionem, nisi expresserit testator, quod velit illud esse Episcopi tantùm, aut præsumatur relictum Episcopo intuitu personæ, & non Ecclesiæ; veluti quia à coniuncto ac propinquo relictum ei sit, *d. c. Requisisti vers. Si verò relinquatur.* Aliàs quando relinquitur aliquid Episcopo intuitu Ecclesiæ, veluti ab extraneo, tunc ex eo portionem habebit Ecclesia parochialis. Quòd si coniunctim Episcopo & Ecclesiæ Cathedrali legetur aliquid, de eo inter ipsos Canonica est diuisio facienda: quemadmodum & si istud Episcopo, & illud Ecclesiæ relictum sit; nisi stare malint voluntati & dispositioni testatoris, *d. c. Requisisti vers. Si verò istud.* aut testator iusserit

Episcopum

Episcopum sibi relicto contentum esse, *d. c. Officij*. Cum Ecclesijs verò inferioribus Episcopus non diuidit sibi relictum, quia non est illi tanta communio cum talibus Ecclesijs, sicut cum Cathedrali: quartam tamen ex ijs, quæ hisce Ecclesijs relinquuntur, rectè detrahit, *d. c. Requisisti* §. *Secus autem*: vbi de hac re pleniùs videre licet, vt & in Decisione Rotæ Romanæ, quam refert Piasec. *2. p. cap. 5. artic. 4. n.* 40. Vbi in primis dicitur regulare esse, * quòd de ijs, quæ 4
relinquuntur pauperibus in genere, nulla debeatur quarta. Cuius ratio est, quia quando relinquitur aliquid pauperibus in genere, illud relinquitur personis, non autem pijs locis: de relictis verò personis non detrahitur quarta Episcopalis, *c. Ex parte* 31. *De verb. significat.* Nisi relictum esset pauperibus certi loci, quia legatum tunc videtur factum intuitu pij loci & ipsi loco.

In eadem Decisione resoluitur de relictis pro restauratione Eccle- 5
siæ matricis, ædificatione & reparatione Ecclesiarum, Monasteriorum, Hospitalium, & aliorum piorum locorum, non deberi quartam, *per text. in c. vlt.* ibi, *seu fabrica sup. De testam. & in d. c. Ex parte*, ibi, *vel ad fabricam*.

An verò si de præsenti Ecclesia non indigeat restauratione, debeatur hoc casu quarta, dubitatum fuit. Et alijs negantibus, alijs affirmantibus, in eadem Decis. resolutum fuit, attendendam esse formam legati: v. g. si testator velit statim vel in singulos annos aliquid solui pro restauratione Ecclesiæ, quæ reparatione non indigeat, vt tunc debeatur quarta: non si pro restauratione Ecclesiæ ita legauerit, quoties ea indigebit. * Et ita quoque dicendum de relictis pro subuentione luminarium, ornamentorum, & aliorum, ad cultum diuinum 6
pertinentium, ex ijs non deberi quartam, *d. c. fin.* nisi vsus esset indeterminatus, & non destinatus cultui diuino, *d. c. Ex parte & d. c. Requisisti.*

An autem debeatur ex relictis pro alijs pijs operibus in genere, pendet, inquit eadem Decisio, à futuro euentu: quia si executores distribuerint legatum in fabricam, luminaria, ornamenta Ecclesiæ, vel in concernentia diuinum cultum, non detrahitur quarta, *d. c. fin. & d. c. Ex parte*: secus si in piorum locorum vsum non priuilegiatum.

Sed neque detrahitur ex legato relicto pro maritandis anno quoli- 7
bet duabus puellis, vel pro vna puella consanguinea: quia vel sunt pauperes, & constat non deberi quartam, cùm legatum sit factum personæ, & non loco; vel non sunt pauperes, & tunc quoque non debetur, cùm ob eandem rationem, tum quia tale legatum non dicitur pium.

Non deducitur quoque ex legatis, quæ fiunt Regularibus, *Extrauag.* 8

l. h. t. in communib. De bonis verò relictis à Clerico intestato permittitur Episcopo retinere quartam, vbi talis est consuetudo, *arg. c. vlt. De officio Ordinarij in 6. c. Sancto, iunctâ Glos. in V. morientium sup. De success. ab intestato.*

Sed & de bonis laicorum, ab intestato decedentium, potest Episcopus deducere quartam, distribuendam in pios vsus, vbi consuetudo talis viget, vt de consuetudine regni Neapolitani testatur Genuens. *in Praxi cap. 66.* vbi refert responsum sacrę Congregat. super tali dubio, & ex eo Piasec. *d. cap. 5. art. 4. n. 42.*

9 Deducenda autem hæc quarta est, deductis priùs oneribus, id est, solutis debitis, si quæ sint, & impensis in pompam funebrem factis, cęterisque, quæ fuerint necessaria pro seruitoribus & ministris, *d. c. vlt. §. porro De officio Ordinarij in 6.* Piasec. *d. loco n. 42. in fine.*

10 Potest deniq; consuetudine siue præscriptione legitimâ induci, ne quarta Episcopo debeatur, *c. De quarta sup. De præscript.* Consuetudo tamen, ne Ecclesia parochialis aliquid capiat nomine quartæ, est irrationabilis, secundum Piasec. *d. loco n. 40. in fine ex* Hostien. *in Summa h. t. n. 8.*

§. VII. Quibus deneganda sit sepultura.

1. *Sepultura fauorabilis, nec facilè deneganda.*
2. *Denegatur omnibus excommunicatis, vt hæreticis, vsurariis &c.*
3. *Item Monachis proprietariis.*
4. *Quosque in peccato mortali sine contritione decessisse constiterit.*
5. *In loco interdicto nemo sepeliendus.*
6. *Pœna contrauenientium huic legi.*

1 QVamquam ab Ecclesiastica sepultura nemo arcendus videatur, iuxta illud *Eccles. 7. Mortuo non prohibeas gratiam, sciens quoniam omnes moriemur,* vt habetur in *can. In Ecclesiastico 4. XIII. q. 2.* tantaque fuerit cura apud Romanos in sepeliendis corporibus, vt hæreditate indignum iudicarent eum, qui defunctũ debitè
2 non sepelijsset, *l. Hæreditas D. De hæred. petit. l. Milites Cod. eod.* * tamen ex Iuris dispositione nonnullis iustè denegatur, imò planè interdicitur Ecclesiastica sepultura: veluti paganis, *can. Ecclesiam 26. cum seq. De consecrat. Distinct. 1.* Iudæis, hæreticis, etiam post mortem damnatis, eorumque fautoribus & receptatoribus, *can. Sanè XXIV q. 2. c. 2. De hæret. in 6.*

in 6. c. Excommunicamus §. credentes inf. De haret. cæterisque excommunicatis, quia quibuscum non communicamus viuentibus, cum eis nec mortuis communicare debemus, c. Ex parte, c. Sacris h. t. Clement. 1. eod. c. Ad hac inf. De priuilegijs: veluti vsurarijs publicis, nisi pœnituerint, & cauerint de restitutione facienda, c. Quia in omnibus inf. De vsuris, c. Quamquam eod. tit. in 6. Clement. 1. eod. tit.

Insuper denegatur sepultura ijs, qui sibi ex proposito & sponte manus mortemque intulerint, can. Placuit XXIII. q. 5. can. Quibus XIII. q. 2. secus si casu aut fatuitate, can. De occidendis XVIII. q. 5. In duello item interfectis, Conc. Trid. Sess. 25. cap. 19. De reformat. c. 1. inf. De torneamentis. Item blasphemis impœnitentibus, c. Statuimus inf. De maledicis. Raptoribus, non satisfacientibus, c. 2. inf. De raptorib. Furibus & latronibus, in flagranti crimine occisis: secus, si comprehensi aut vulnerati, & confessi presbytero fuerint, can. Fures & latrones XIII. q. 2. c. 2. inf. De furtis. * Monachis, qui in extremis cum peculio & habere propriũ 3
inuenti fuerint, c. Monachi 2. c. Super quodam 4. c. Cum ad monasterium §. quod si proprietas inf. De statu Monachorum. Nominatim interdictis, Clement. 1. De sepult. Tutorem testamento constituentibus presbyterum, can. vlt. Distinct. 88. Ad hæc nec semel in anno peccata sua ritè confessis, quique ad minus in Paschate Eucharistiæ Sacramentum non sumpserint, c. Omnis vtriusque inf. De pœnit. & remiss. Exenteratis item seu quorum ossa nudata & separata sunt à carne, aliò transferenda, c. 1. De sepult. in Extrauag. communib. Vltimo etiam supplicio damnatis, si moriantur impœnitentes, aliàs sepeliuntur, can. Quaesitum XIII. q. 2. l 1. & fin. D. De cadaueribus punitorum: accedente tamen Principis aut Iudicis auctoritate, qui subinde iubet ad exemplum aliorum cadauera eorum in loco supplicij remanere, l. 2. D. d. tit.

Denique ijs omnibus, quos in grauioribus peccatis impœnitentes 4
decessisse constiterit, can. Quibus can. Pro obeuntibus XIII. q. 2. nisi signa contritionis dederint; ad quod probandum sufficere vnum testem notat Zech. De Rep. Christiana cap. 28. n. 26.

Sed & tempore interdicti generalis omnibus in eo loco denega- 5
tur sepultura. Exceptis Clericis, qui si seruarint interdictum, sine campanarum pulsatione ac cessantibus solemnitatibus omnibus cum silentio sepeliri in cœmeterio possunt, c. Quod in te 11. inf. De pœnit. & remiss. Similiter si Ecclesia vel cœmeteriũ subiaceat interdicto, nemo inibi sepeliri potest.

Quòd si de facto sepeliantur, qui de iure prohibentur, Ecclesia vel cœmeterium polluitur, reconciliariq; debet, priusquam alij Christiani ibi inhumentur, c. Consuluisti inf. De consecrat. Ecclesiæ, & ossa eorum, si discerni queant, exhumari, c. Sacris 12. h. t.

6 Qui verò huiusmodi personas, sepeliri prohibitas, contemptis Ecclesiæ clauibus, aut interdicti tempore in Ecclesia aut cœmeterio sepelire ausus fuerit, ipso facto excommunicationis sententiam incurrit, à qua non priùs absolui potest, quàm ad arbitrium diœcesani Episcopi, eis, quibus iniuria irrogata est, satisfactionem competentem exhibuerit, nullo exemptionis aut alio priuilegio illi suffragante, *Clement. 1. h. t.*

Hæc tamẽ intelligenda sunt de ijs, qui impœnitentes decessernit, nec in articulo mortis reconciliati Ecclesiæ fuerint: nam si quis, dum in extremis ageret, legitimè absolutus fuerit, ei cœmeterium, aliaque Ecclesiæ suffragia minimè deneganda sunt, *d. c. Sacris h. t.* Et si tales damnum aliquid alijs intulerint, non obstante absolutione, hæredes eorum & propinqui, ad quos bona deuenerint, ad restitutionem damni illati conueniri compellique per censuras Ecclesiasticas poterunt, *d. c. Sacris & c. In litteris 5. inf. De raptoribus.*

In eo verò, quem casus inopinatus oppressit, hanc regulam sequimur, vt cui communicabamus viuenti, etiam defuncto communicemus, *c. Ex parte* 11. *h. t.* nisi constiterit in peccato mortali cum improba & impœnitenti conscientia è vita migrasse, Glos. & Panormit. *ad d. c. Ex parte per text. in can. Non æstimemus, can. Pro obeuntibus* XIII. *q.* 2.

§. VIII. An pro sepultura aliquid exigi possit.

1. *Terram semel consecratam pro sepultura vendi non posse.*
2. *Quatenus consuetudo toleret pro sepultura exigi aliquid.*
3 *Vt & pro licentia sepeliendi quem alibi.*

TAmetsi quis terram, profanam adhuc & puram, seu nondum consecratam, sanctam aut religiosam factam (per inhumationem scilicet alicuius corporis humani, *l. Purus Cod. De religios. & sumptibus funerum*) possit pro sepultura emere, *can. Au-*
1 *rum* XII. *q.* 2. * tamen terram semel religiosam factam, seu cultui diuino dicatam auctoritate Episcopi, pro sepultura vendere & emere absque Simoniæ labe non licet: neque pro exequijs aut sepultura aliquid exigere, etiam prætextu alicuius consuetudinis, *c. Abolendæ* 13. *h. t. c. Suam nobis & c. Audiuimus c. Non satis c. Ad Apostolicam inf. De Simonia can. Questa can. In Ecclesiastico can. Præcipiendum can. Postquam pretio* XIII. *q.* 2.

2 Quod tamen intelligendum est de consuetudine, proueniente ex coacta

coacta solutione: aliud enim dicendum de ea, quæ introducta fuit ex pia & laudabili deuotione fidelium; nam illa seruanda est, & populus ad illius obseruationem cogi potest, si non iure actionis, saltem officio Iudicis, *c. Ex parte* 18. *inf. De censibus*, latè Riccius *in Praxi Decis.* 665. *n.* 4. Quare si sepeliēdus aliquid Ecclesiæ, in qua vel cuius cœmeterio sepulturam elegit, viuens tradi iusserit, aut post mortem parentes proximi vel hæredes pro luminaribus vel eleemosyna vltrò dare voluerint, spontè oblatum accipi poterit, non etiam exigi, ne aut venalis dicatur Ecclesia, aut Clerici de hominum morte gaudere videantur, si ex eorum cadaueribus studeant quærere quolibet modo compendium; nisi, vt dictum est, pia & laudabilis consuetudo aliud dictauerit, *d. c. Ad Apostolicam.* Hæc enim in recipiendis muneribus circa spiritualia inspici debet, *can. Agatho Distinct.* 63. *can. Conquestus* 1 x. *q.* 3.

An autem pro concedenda licentia sepeliendi alibi eum, qui sepulturam non elegerit, aliquid exigi iure possit, quærit Riccius *in Praxi Decis.* 665. Et refert posse, itaque fuisse resolutum à Curia Romana, quia talis licentia peti soleat caussâ consequendi honorabiliorem locum in alia Ecclesia; ideoq; propter eiusmodi præeminentiam posse honorem illum pretio æstimari & vendi: cùm hoc casu non vendatur sepultura, quæ gratis præstanda est defunctis. Videatur fusiùs Pet. Greg. Tholosan. *Partit. Iuris Canon. lib.* 1. *Tit.* 15. *cap.* 5. Zech. *De Repub. Christiana cap.* 28. *n.* 19. *vers. Caueant etiam.* 8

§. IX. De violantibus sepulcra & pœnis eorum.

1. *Duplex in violatores est pœna, Ciuilis & Criminalis.*
2. *Quibus modis sepulcrum violetur.*
3. *Arma & insignia à sepulcris amoueri non posse.*

SEpulcrorum violatores & ciuiliter & criminaliter puniuntur, *l.* 3. *& l. De sepulcro D. De sepulcro violato.* Ciuilis pœna est pecuniaria, soluenda ijs, quorum interest, vel denuntiantibus; estque centum aureorum, *d. l.* 3. §. 1. *&* §. *si quis in sepulcro & d. l. De sepulcro*, & quanti interest, *l. Liberum D. De religiosis & sumpt. funerum.* Criminalis est modò mulcta, modò capitalis. 1

Violatur autem Sepulcrum varijs modis: vt si quis in sepulcrum alterius, eo inuito, cadauer inferat: si dolo malo quis in eo habitet, aut ædificium, aliudve, quod caussâ sepulcri factum non est, habeat: si ossa 2

ossa aliò transferat, non petitâ licentiâ à Pontifice, olim Principe, vel etiam à Magistratu, si caussa rationabilis transferendi occurreret. Quod obtinet, quando cadauer ibi sepultum est eo animo, vt perpetuò illic maneat: alioquin si eo animo, vt postea aliò transferatur, licebit illud transferre sine licentia, nec sepultura temporalis locum religiosum facit. Item si quis sepulcrum demoliatur: & si seruus id fecerit, iubente domino, pœna est metallum; si adsque iussu, relegatio.

Actio etiam de sepulcro violato infamiam irrogat, prout hæc latiùs deducit & probat, aliaque eodem spectantia tradit Tholosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib. 33. cap. 23. à n. 11.*

8 An autem affixio armorum in proprijs sepulturis prohiberi possit, quærit Riccius *in Praxi Decis. 667.* & resoluit non posse: subiungens, contra amouentes arma atque insignia ex sepulturis dari actionem iniuriarum.

TITVLVS XXIX.

De Parœcijs & Parœcianis.

§. I. Quæ dicatur Ecclesia Parochialis, & vnde.

1. *Ecclesiarum variæ diuisiones & differentiæ.*
2. *Curata Ecclesia quæ sit.*
3. *Quæ Parochialis.*
4. 5. *Parochus & Parochia, item Parœcus & Parœcia vnde dicantur.*
6. 7. *Ratio instituendarum Ecclesiarum parochialium.*
8. *Substantialia Ecclesiæ Parochialis.*
9. *Parochiæ distinctæ esse debent.*
10. *Item dotatæ pro decente sustentatione: & ratio dotandi.*
11. *Vnus dumtaxat præficiendus Ecclesiæ.*
12. *Parochianus seu Parœcianus quis censeatur.*

1 OMissis Ecclesiarum varijs diuisionibus, differentijs, nominibus, pro varia ratione dignitatis, loci, formæ viuendi, & similium (vt quòd alia dicatur Romana, alia Primatialis, Patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis seu Cathedralis, à Cathedra seu sede Episcopi: alia Collegiata, eaque vel Regularis vel Sæ-

vel Sæcularis, alia non Collegiata: rursus alia Curata, alia Parochialis, alia Matrix, quæ subinde dicitur Parochialis Ecclesia, cui alia adiungitur in subsidium, vt in *c. Ad audientiam inf. De Eccles. ædificandis c. Ex transmissa sup. De præscript.* subinde verò eo nomine appellatur Cathedralis Ecclesia, vt in *c. Venerabili inf. De verbor. significat.* estque principalis, primaria ac maior cæteris in loco aliquo, *Clement. 1. De sent. excommunicat.*) breuiter hîc dicendum de Parochiali, eò quòd superiori titulo tractatum sit de quodam eius iure, quod consistit in funerando, dubitarique posset generaliter de alijs ipsius iuribus.

Notandum verò Curatam Ecclesiam subinde sumi, vt à Parochiali distinguitur, & tum ea dicitur Curata, quæ habet curam animarum tam interiorem, quàm exteriorem, id est, tam in foro pœnitentiali, quàm contentioso, Innocent. *in c. Dudum sup. De elect.* Et ideo Ecclesiæ Curatæ hoc modo sumptæ Præfectus potest excommunicare, suspendere, interdicere, visitare, inquirere, facinorosos capere, & in carcerem mittere, aliaque huiusmodi, quæ ad morum correctionem spectant, exercere, *d. c. Dudum versic. Sed cum in iure, vbi Glos.* Et si sit Regularis, Monachos; sin Sæcularis, Clericos alios sibi subiectos habet. 2

Parochialis autem Ecclesia dicitur ea, quæ habet curam animarum interiorem seu in foro pœnitentiali, non autem exteriorem seu in foro contentioso: & quidem sine aliqua prærogatiua vel prælatione; aliàs diceretur Dignitas vel Personatus.

Originem trahit à Græca voce vel παροχὴ, quasi à præbendo, vel παροικία, quasi à vicinia seu accolatu. Siquidem nonnulli, vt Budæus *in Annotat. poster. ad l. fin. D. De muner. & honoribus*, volunt *Parochum* dici, quasi *Parœcum* seu habitatorem, à Græco παροικεῖν. Incola enim, inquit Pomponius in *l. Pupillus D. De verb. signific.* est, qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Græci πάροικον, id est, iuxta habitantem vocant. Vt Parochia dicatur, quasi vicinia & Parochiani quasi vicini & incolæ, seu habitatores eiusdem viciniæ sacræ, & Parochus, quasi præcipuus in eiusmodi sacra vicinia, seu in spiritualibus præpositus. 3

Alij verò existimant Parochum dictum à παρέχειν, id est Præbendo. Dicebantur enim apud Ethnicos Parochi, qui Legatis publicè Romam missis, & alijs alicuius dignitatis hospitibus, salem & ligna cæteraque necessaria præbebant, vt notauit Acron ad illud Horatij *lib. 1. Serm. Sat. 5.* 4

Et parochi, quæ debent, ligna, salemq;

Hinc igitur à præbendo seu subministrando Parochum apud Christianos dici alij malunt, eò quòd commissæ sibi plebi, seu populo sa-

crum diuini Verbi & Sacramentorum pabulum ad pascendas animas præbeant & subministrent.

6 Cùm enim augeretur Romæ populus Christianus, distribuit Euaristus I. Pont. teste Platina *in eius vita*, Sacerdotes per singulas Vrbis curias, qui præberent Sacramenta & alia sacra populo, & vicissim ab illo necessaria ad victum acciperent; indeque partes illas Vrbis sic distributæ dictæ sunt Parochiæ, & subditi Parochi.

7 Deinceps circa an. Domini 266. Dionysius Pont. similem procurauit distributionem Parochiarum per vniuersum orbem, Curionibus seu Parochis, pro necessarijs ad vitam, assignatis decimis, quæ intra terminos Parochiæ cuiusque continerentur, *can. 1. can. Ecclesias XIII. quæst. 1. can. 1. Distinct. 90. can. Episcopi Distinct. 80. c. Pastoralis sup. De his, quæ fiunt à Prelato &c.* Petrus Greg. Tholos. *Syntag. Iuris Vniuersi lib. 16. cap. 8 num. 33.* Idque ne quis alterius parochiæ fines aut ius inuaderet, sed quisque curam Ecclesiamque haberet sibi legitimè assignatam.

Vnde Abbas vult Parochiam dici, quasi partitionem curæ, quia cuilibet presbytero parochiali detur certa pars ciuitatis vel diœcesis per eum curanda: qui inde & Curatus appellatur, & subinde Curio à Curia, id est, regione vrbis, cui præponitur in sacris, vt apud Varronem *lib. 4. De lingua Latina.* Erant enim Romæ Curiones olim Curiarum sacerdotes, qui in Curijs diuina curabant, & ex lege Romuli Curiarum suffragio creabantur. Dionys. Halicar. *lib. 2. Antiqq. Roman.*

8 Licet igitur Parochia subinde accipiatur pro tota dioecesi, *can. Si quis ordinandus cum duobus seqq. Distinct. 92. can. Licet in regulis XVI. q. 4.* hîc tamen sumitur pro certa alicuius dioecesis Ecclesia, quæ habet populum, certis limitibus distinctum, cum potestate fori pœnitentialis, id est ligandi & soluendi, subditis Sacramenta administrandi, idque ex necessitate oneris Ecclesiæ imposita: hæc enim omnia simul requiruntur, vt Ecclesia dicatur & sit Parochialis, prout latiùs tradit Gonzales *ad Reg. VIII Cancell. Glos. 6 à n. 34.* Choquier *in Scholijs ad Preces Imperiales primarias Sect. 2. in verbis, Cum cura.* Ideoque licet Ecclesia aliqua habeat fontem baptismalem atque etiam ius sepulturæ, ex consuetudine vel auctoritate Superioris Antistitis, non tamen dicetur Parochialis, nisi habeat populum certis finibus distinctum: quem si olim habuerit, & nunc non habeat, vel ob bellorum calamitatem, vel pestem sæuientem, vel loci inundationem, dicetur Parochialis habitu, non actu, donec populus redierit. Hinc etiam licet Minoribus ac Prædicatoribus ex priuilegio competat audire confessiones, non tamen Curati dicuntur. Aliquando etiam sumitur pro loco ipso, in quo

in quo huiusmodi populus, Ecclesiæ deputatus, degit: vt cùm dicimus, hunc vel illum habitare in hac vel illa parochia.

Debent autem Parochiæ esse distinctæ, ne ordo Ecclesiasticus con- 9
fundatur, neve vna & eadem Ecclesia duarum quodammodo fiat dioecesion, cum graui incommodo subditorum. Et ideo quoque non debet parochia vnius dioecesis quacumque de caussa alterius dioecesis beneficio, aut Monasterio seu Collegio, vel loco etiam pio perpetuò vniri, Conc. Trident. *Sess.* 14. *cap.* 9. *De reformat.*

Fines verò Parochiæ & distinctio populi probantur per testes, deponentes, quòd à tempore immemoriali tales fines fuerint obseruati Et vbi de finibus, & his, quæ finibus cohærent, constat, nequeunt præscribi, *c. Super eo* 3. *hoc tit. d. can. Licet in regulis.* Si verò Ecclesia Parochialis certos & proprios non habeat fines, nec eius Rector proprium populum, quem regat, sed promiscuè petentibus Sacramenta administret, mandat Synodus Trid. *Sess.* 24. *cap.* 13. *De reformat.* Episcopis, vt distincto populo in certas propriasque parochias, vnicuique suum perpetuum, peculiaremq; Parochum assignet.

Insuper requiritur ad parochialem Ecclesiam, vt sit fundata auctoritate Episcopi, qui fines designet, plebem constituat, & Parochialem nominet, *can. Nullus omnino* XVI. *q.* 7. Conc. Trid. *d. loco.*

Præterea competenter dotari debet, *cap.* 1. *De prebendis in* 6. *c. Quisquis sup. De vita & honest. Clericorum*, habitâ scilicet ratione qualitatis, loci, personarum, & temporis. Si verò adeò tennes sint reditus, vt 10
debitis oneribus nequeant sufficere, prouidebit Episcopus per vnionem beneficiorum simplicium, vel etiam curam habentium, quæ tamen regularia non sint, & sine obtinentis præiudicio, Concil. Trid. *Sess.* 21. *cap.* 5 *De reformat. & d. Sess.* 24. *cap.* 13.

Quòd si id fieri nequeat, prouidebit per adsignationem primitiarum, ad quas populum posse cogi certis casibus, dicam postea, aut decimarum, etiam infeudatarum, secundum Choppin. *De sacra Polit. lib.* 3. *tit.* 4. *n.* 19. 21. *&* 22. Rebuff. *Tract. De decimis. q.* 5. (quamquam secus statuit edictum ad Synodum Cameracensem *anni* 1586. *art.* 12. & Mechliniensem *art.* 15. *&* 16.) vel per Parochianorum symbola & collectas, aut quâ aliâ commodiori ratione, quâ necessitati Rectoris aut Parochiæ decenter succurratur.

Poterit etiam vnire duas Parochiales Ecclesias, vnâ non sufficiente ad Rectoris decentem sustentationem, modò populus non ita sit numerosus, vt vnus sufficere Rector nequeat: vel etiam nouam parochialem Ecclesiam erigere, vbi id necessitas exigit, ob locorum distantiam & amplitudinem parochiæ, erectamque dotare ex fructibus Ecclesiæ matricis, si hæc abundet, Conc. Trid. *Sess.* 21. *c.* 4. Piasec. *p.* 2. *c.* 3. *a.* 3. *in fin.*

Refert autem Zyp. *h. tit. n.* 10. Pium V. statuisse, vt non infra quinquaginta & non vltra centum aureos hæc prouisio extendatur: Synodum verò Mechlimiensem anni 1607. vt non infra triginta libras Flandricas & non supra quinquaginta, nisi Episcoporum iudicio Parochiæ amplitudo aliquid vltra requireret, computatis certis prouentibus, & incertis, quo dicta prouisio ad certam summam, inspectis tribus aut quatuor annis vltimis, redigi possit.

Ibidem tradit, in hac prouisione procuranda summariè & sine strepitu iudicij procedendum esse: & quando ad collectas deuenitur, im-
11 plorandum subsidium Conciliorum prouincialium.

Rursus Ecclesię Parochiali institutæ debet pręfigi vnicus Sacerdos, qui in ea baptismum & reliqua Sacramenta populo ministret, *c.* 1. *& alijs h. t. can. Sicut in vnaquaque* XXI. *q.* 2. curamque animarum proprio nomine, non alieno, exerceat. Alioqui si duo instituantur, neuter Curatus dicetur, Oldrad. *Cons.* 67. quia vt humana sponsa duos coniuges habere nequit eodem tempore, *c.* 1. *inf. De sponsa duorum*: ita Ecclesia duos Clericos sponsos, qui eiusdem eodem tempore curam habeant, *d. can. Sicut in vnaquaque.* Et aliàs haberet duo capita, quod prodigiosum esset. Hinc cura animarum dicitur esse pænes Prælatum non pænes eius Vicarium, etiamsi sit perpetuus, Mascardus *De probat. Conclus.* 489. *n.* 13.

Qualis autem, quâ formâ & quo ordine quis præfigi debeat Parochiali Ecclesiæ, videatur Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 18. *De reformat. & ibid. declarationes Cardd.*

12 Cæterùm Parochianus seu Parœcianus dicitur & habetur alicuius Ecclesiæ, qui intra Parochiæ limites habitat, animo ibidem manendi, ita vt sit verè translatus, non iuris fictione, siue audierit ibi diuina, siue non, *can.* 1. *Distinct.* 28. *c.* 3. *De sepulturis in* 6. Etiamsi sit beneficiatus & Curatus alienæ Ecclesiæ, dummodo in ea non resideat, Frederic. de Senis *Cons.* 254. Canonicus tamen vel alius Clericus Cathedralis Ecclesiæ habitans in aliena parochia, vt resideat in Cathedrali, non fit Parochianus Ecclesiæ Parochialis, sed Cathedralis, Lapus *Allegat.* 63. *sub. finem vers. Hoc dico.*

§. II. In quibus consistat ius Ecclesiæ Parochialis.

1. *Parochiani in Ecclesia sua baptizandi.*
2. *Et quid circa hoc incumbat Parocho.*
3. *Peccata sua confiteri & communicare debent in Paschate.*

4. Parochi

4. *Parochi circa ægrotos officium.*
5. *Nuptiæ in Ecclesia solemniter celebrandæ.*
6. *Missa & diuina in eadem audienda.*
7. *Mortui sepeliendi.*

IVs Ecclesiæ Parochialis consistit in pluribus. Et primò quidem in eo, quòd populus illi subiectus seu parœciani debeant in ea baptismum recipere. * Et ad hoc incumbit Parocho, fontem baptismalem diligenter mundeque custodire, ac videre, vt semper adsit sufficiens aqua, cauteque occlusa: cauere insuper, ne suâ culpâ quis decedat absque baptismo, sub pœna depositionis, *can. Quicumque De consecrat. Distinct.* 4. Habere librum, in quo nomina baptizatorum, parentum & patrinorum diligenter describat, Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 2. *De reformat. matrim.* notetque annum, mensem & diem, quo singuli baptizantur: vt & in alio libro nomina confirmatorum, parentum ac susceptorum. 1 2

Subditos præterea Ecclesiæ parochialis oportet semel saltem in anno sacram suorum peccatorum confessionem facere, sacrosanctum Christi corpus quotannis in Paschate percipere, *c. Omnis vtriusque sex. De pœnitent. & remissionib.* insuperque iusto ac debito tempore sacri olei vnctionem petere, *Clement.* 1. §. *Dudum De sepulturis.* 3

Et ad eum finem incumbit Parocho diligenter visitare infirmos, hortari ad pœnitentiam, ad benè moriendum: grauiterque puniri debet, si appareat aliquos eius negligentiâ absque susceptione Sacramentorum mortuos esse, *can. Si presbyter* XXVI. *q* 6. Nullo siquidem casu excusari potest Parochus, quo minùs adsistat & ministret Sacramenta morientibus, ne quidem metu pestis vel alterius contagiosi morbi, vt ex Ripa, *Tract. De peste n.* 147. & alijs, tradit Piasec. 2. *p. cap.* 2. *art.* 3. *n.* 27. Et *n. seq.* refert Constitutionem Pij V. *an.* 1566. *die* 11. *Martij*, innouantis Constitut. Innoc. III. quâ præcipitur Medicis, vt, cùm ad ægrotos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant, vt animarum medicos vocent, quibus omnia peccata sua iuxta ritum sanctæ Romanæ Ecclesiæ confiteantur. 4

Ad hæc quia clandestina matrimonia Ecclesia semper detestata est, *can. Non omnis can. Honorantur & can. fin.* XXXII. *q.* 2. ideo nuptiæ eorum, qui matrimonio iunguntur, non nisi solemni ritu & coram proprio Parocho, vel alio sacerdote, de ipsius Parochi vel Ordinarij licentia, in facie Ecclesiæ celebrari debent, Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 1. *De reformat. matrim.* Mandatque Conc. Parocho, vt librum habeat, in quo coniugum, & testium nomina, denique & locum contracti matrimonij describat; quem diligenter apud se custodire teneatur. 5

Et Sereniss. Princeps noster edicto anni 1611. ad obuiandum difficultatibus super probatione ætatis, temporis matrimonij contracti, aut obitus personarum, siue in ordine ad promotionem ad Ordines sacros, aut ad beneficia vel officia sæcularia, & alia similia, mandauit huiusmodi annotationis copiam authenticam quotannis in archiuis Episcopalibus deponi. Eademque ex caussa *art.* 21. decreuit, vt probationes Ordinum susceptorum, & votorum monasticorum, fiant per litteras, & non per testes. Zyp. *h. t. n.* 6.

6 Diebus item Dominicis & Festis populus in Ecclesia sua parochiali rem diuinam audire debet, *c. Vt Dominicis* 2. *h. t.* Conc. Trid. *Sess.* 5. *cap.* 2. *& Sess.* 24. *cap.* 4. Vbi mandat Episcopis, vt moneant populum diligenter, teneri vnumquemque parochiæ suæ interesse, vbi commodè id fieri potest, ad audiendum verbum Dei. Quamuis cogi ad hoc nemo possit, quia Conc. vtitur verbo, *moneant.* Et ita responsum fuisse à sacra Congregat. & à Leone X. refert Piasec. *d. loco n.* 21. nempe satisfieri præcepto Ecclesiæ, si audiatur Missa in Ecclesia Regularium.

Planè iam olim in Germania & Flandria ea de re fuisse controuersiã inter Religiosos Mendicantes & Parochos, argumento est Constitutio Sixti IV. *in Extrauag. communib. Vices illius, De treuga & pace,* quâ eamdem decidit sub certis formis & modis. Quamquem ne sic quidem, nostrâ etiam ætate, cessent lites, propter priuilegia à posterioribus Pontificibus concessa Mendicantibus, de quibus videre licet Azor. 1. *p. Institut. Moral. lib.* 13. *cap.* 2. quæ quantum vsus probauerit, vel abusus prorogauerit, non facile dictu est, inquit Zyp. *h. t. n.* 2.

7 Denique, vt alia omittam, in parochiali Ecclesia sepeliendi mortui, *Clement. Dudum §. verum De sepulturis*: nisi alibi sepulturam elegerint, iuxta ea, quæ Tit. præcedenti de hac re diximus.

Quænam verò, vltra prædicta, ex decretis Conc. Trid. incumbant Parocho, videre ibi passim licet, & colligit pleraque Piasc. *d. loco De visitatione Parochialis Ecclesiæ.*

TITVLVS XXX.

De Decimis, Primitijs & Oblationib.

§. I. Oblatio quid sit & quotuplex.

1. *Oblatio in genere complectitur etiam Decimas & Primitias.*
2. *Oblatio in specie quid sit.*

3. Tres

3. *Tres illius species.*
4. *Oblationes certis casibus sunt de necessitate.*

RECtoribus Parochiarum debentur Oblationes, quæ diebus Dominicis & Festis in Missa offerri solent, insuperque soluendæ ijs Decimæ ac Primitiæ: de quibus proinde agendum nunc est.

Et quidem primò de Oblationibus, tanquam generalioribus: nam Oblatio in genere videtur idem esse, quod alicuius rei non petitæ spontanea largitio. Illa fit aut homini, & Donatio appellatur, aut Deo, & magis Oblatio in Iure Canonico vocatur, quia cùm Deus sit rerum omnium dominus, nihil ei dari potest. 1

Oblatio in genere diuidi potest in Oblationem specialiter dictam, contractâ voce generis in speciem, & in Decimas ac Primitias: quæ tria in solis Ecclesiæ bonis præcipuè numerantur, *c. Caussa Carpensis 13. inf. De verb. signif.* & Dei censentur, *can. Saluator 1. q. 3.*

Oblatio specialiter dicitur, quidquid à Christi fidelibus de proprijs & licitis ad diuinum cultum vel honorem Deo vel Ecclesiæ datur, *d. c. Caussa Carpensis*, siue sit res mobilis, vt monilia, pecunia, ornamenta, & similia, siue immobilis, vt ager, prædium, fundus. 2

Sunt autem oblationum huiusmodi tres species siue modi potiùs. Prima, quando aliquid donatur Deo vel Ecclesiæ inter viuos, de qua suprà *Tit. De donationibus*. Secunda, quando aliquid datur Deo vel Ecclesiæ causâ mortis, de qua in *c. Officij & in c. Requisisti sup. De testam.* Tertia, quæ fit ad altare vel manum Sacerdotis celebrantis, *can. Antiquos x. q. 1.* Et hæc ex consuetudine specialiter Oblatio dici solet: & sine ea parochiani ad Ecclesiam diebus festis & Dominicis inter Missarum solemnia facienda, iuxta consuetudinem receptam, accedere non debent, *can. Quia Sacerdotes x. q 1.* Eaque consuetudo ex deuotione populi, non ex exactione Clericorum, initium habuit. 3

Tametsi verò oblationes de sui natura sint voluntariæ, & communi lege nemo teneatur diebus Dominicis & Festis ad offerendum: tamen subinde sunt de necessitate; Primò, ratione consuetudinis receptæ, cui satisfit communiter, quando maior pars populi, Capituli aut Collegij offert. Secundò, si ministri Ecclesiæ egeant: nec enim suis stipendijs militare tenentur, *c. Cum ex officij sup. De præscrip.* Tertiò, si concedatur fundus vniuersitati aut congregationi seu communitati, eâ conditione, vt fiat oblatio Ecclesiæ, *can. Oblationes XIII. q. 2.* Quartò, ex deputatione aut promissione, vt si quis inter viuos vel in vltima voluntate aliquid relinquat, Ecclesiæ soluendum aut offerendum, *can. Nulli XII. q. 2.* 4

§. 2. Qui-

§. II. Quibus cedant oblationes.

1. *Cedunt Parocho vel Prælato Ecclesiæ.*
2. *Etiam Capellæ.*
3. *Nisi intuitu ipsius Capellæ fiant.*
4. *Quatenus Episcopo debeantur.*

1 SI fiant in Ecclesia Parochiali cedunt Parocho: si in alia Ecclesia,
2 Prælato illius, *can. Quia Sacerdotes* x. *q.* 1. * Similiter si fiant Capellæ intra limites parochiæ, cedunt Parocho, non Sacerdoti Capellæ, Panormit. *in c. Pastoralis n.* 2. *sup. De his quæ fiunt à Prælato &c.* Azor. 1. *Institut. Moral. lib.* 7. *cap.* 27. *q.* 13. nisi Capella habeat bona distincta aut gubernationem separatam ab Ecclesia, vt ex Felino tradit Wames. *Cons.* 436. *n.* 9. Idem dicendum, si fiant picturæ in pariete domus priuatæ, intra parochiam sitæ: nisi consuetudo introduxisset, vt ad dispositionem Episcopi spectarent.

3 Si autem offeratur quid altari seu Capellæ in Ecclesia existenti, non intuitu Ecclesiæ, sed intuitu ipsius altaris siue Capellæ, habentis bona distincta, cedit vsui altaris siue Capellæ, Felin. *in c. Dilectus n.* 2. *&* 3. *sup. De officio Ordinarij*, Piasf. 2 *p. cap.* 5. *art.* 4. *n.* 44. Cuius verò intuitu aliquid oblatum esse dicatur, ex coniecturis iudicandum est.

4 Sed & de oblationibus, quæ fiunt Ecclesijs, participare potest Episcopus, *can. Concesso* XII. *q.* 2. nimirum vbi talis esset consuetudo. Alioquin regulariter Parochus habet intentionem fundatam de iure, super oblationibus, quæ fiunt intra fines parochiæ suæ, vel quæ fiunt circa benedictiones nuptiarum, purificationes post partum, in administratione Sacramentorum, celebratione Missarum, *can. Statuimus* XVI. *q.* 1. etiamsi hæc per alium, & non per Parochum, exerceantur, quia per se facere videtur, qui per alium facit, *c. Qui facit De R. I. in* 6. Piasec. *d. loco*.

Si verò Episcopus ipse celebret in Cathedrali vel in parochiali Ecclesia, vel alia quacumque, oblationes ei soli cedunt, *c. Super eo sup. De Parochijs*, Hostiens. *in Summa d. tit. n.* 2. Sicut & Archiepiscopo cedunt, quando celebrat in prouincia, nisi consuetudo sit in contrarium aut nimis frequenter ibi celebret. Vbi tamen Episcopo in parochia celebrante oblationes ex consuetudine percipit Parochus, debetur Episcopo Canonica portio, *c. Conquerente sup. De officio Ordinarij*. Quòd si Episcopus vel Archiepiscopus celebret in locis exemptis, oblationes cedunt ei, qui ius habet parochiale.

Nolentibus autem parochianis consuetas oblationes facere, non ideo

ideo ijs Sacramenta subtrahere debet Parochus, sed, ijs ministratis, potest officium Superioris, nempe Episcopi, implorare, vt suas obeant partes.

§. III. A quibus oblationes sint recipiendæ.

1. *Non ab hæreticis, excommunicatis &c.*
2. *Laici oblationum incapaces.*
3. *Et Religiosi regulariter.*

NOn ab omnibus promiscuè: quia non ab hæreticis, excommunicatis, Simoniacis, oppressoribus pauperum, raptoribus, vsurarijs manifestis, & alijs similibus, vt fusiùs videre licet apud Clem. Romanum, *lib. 4. Constitut. Apostolic. cap. 6.* Idque in detestationem huiusmodi criminum: vt ita reiecti, resipiscant, neve Ecclesia videatur delictorum fautrix, oblationes ex maleficio percipiendo. 1

Insuper non à publicis pænitentibus: nec item, secundum aliquos, à meretricibus: neque ab ijs, qui aliena offerunt, *c. Caussa Carpensis*, in verbis, *de proprijs, inf. De verb. signif.* Sed & indignũ est offerre Deo, quod non dignatur homo accipere, *can. fin. Distinct.* 49.

Laicis autem interdictum est sub pœna Papalis excommunicationis oblationes accipere, vel alijs accipiendas committere, *can. Quia sacerdotes* 13. *& seq.* x. *q.* 1. Conc. Trid. *Sess.* 22. *cap.* 15. & cùm sint earum incapaces, non valet consuetudo in contrarium. 2

Sed nec Religiosi eas percipere possunt, nisi de licentia Rectoris Ecclesiæ, vel per ordinationem Ecclesiæ, vel tanquam ministri altaris, si ijs ob id dentur. Vide *can. Oblationes cum duobus seqq.* XIII. *q.* 2. *&* *can. In canonibus* XVI. *q.* 7. 3

§. IV. Decimæ quid sint, & quo iure debitæ.

1. *Decima & in genere & specialiter sumitur.*
2. *Specialiter prout est pars fructuum non taxata, & taxata.*
3. *Quæritur, quo iure decimæ debeantur.*
4. *Deberi solo iure Ecclesiastico.*
5. *Multorum fructuum & insolitas non deberi decimas.*
6. *Soluuntur contraria.*

1 DEcima in genere nihil aliud est, quàm decima pars quarumcumque rerum, quæ Principibus, aut Sacerdotibus seu Ministris Ecclesiæ persoluitur, quâ sublatâ relinquuntur nouem, *c. Cum homines 7. h. t.* Hîc autem specialiùs sumitur pro decima parte omnium bonorum mobilium, siue fructuum, iure quæsitorum, quæ Ministris Ecclesiæ quotannis persoluitur.

Dico, omnium bonorum mobilium; quia id colligitur ex *c. Non est 22.* in verbis, *& de omnibus bonis decima* &c. & *c. Nuntios 6.* ibi, *de apibus & de omni fructu, h. t.* Dixi, iure quæsitorum, ex *c. Transmissa*, ibi, *quia fidelis homo &c. h. t.* & species furti est, de alieno largiri, & beneficij debitorem sibi acquirere, *l. Si pignore D. De furtis.* Dixi, pro decima parte, ex *c. 1. & per tot. h. t.* quia licet subinde soluatur duodecima, vicesima vel alia, tamen portio illa semper habetur pro decima.

2 Vt autem sciatur, quo iure inuenta & debita sit Decima, notandũ est, Decimam posse dupliciter considerari; primò quatenus est pars quædam fructuum, quos percipimus, non tamen certa & definita, sed tanta, quanta est necessaria ad debitam Clericorum, nobis spiritualia ministrantium, & pro nobis preces Deo fundentium, sustentationem; siue sit pars decima, siue octaua, siue vicesima, siue alia. Et in hac acceptione satis conuenit inter omnes, deberi decimam non modò iure naturali, sed etiam diuino, quia vtrumque ius præcipit, vt Ministris Ecclesiæ, nobis spiritualia subministrantibus, necessariam sustentationem præbeamus, iuxta illud Pauli, *1. ad Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus:* & illud Christi, *Dignus est operarius mercede.*

Secundò, considerari potest, quatenus est certa & taxata pars fructuum, nempe decima, quæ soluitur ad Ministrorum Ecclesiæ sustentationem: deque hac tota est difficultas, an debeatur iure naturali & diuino, an verò solo iure Canonico. Et quidem in veteri lege debitam & solutam fuisse decimam partem constat ex *Leuit. 22. & 27.*

3 An verò etiam in lege Euangelica iure diuino debeatur, non ita constat. Deberi est communis Canonistarum opinio; Primò ex *Matth. 23. v. 23.* vbi cùm dixisset Christus, *Decimatis mentham & anethum,* subiungit, *Oportuit hæc facere & illa non omittere*: nam verbum, *oportuit*, indicat obligationem iuris diuini. Secundò ex illo *Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum Cœlorum*: nam inde sequitur, quòd si illi soluerint decimas ex præcepto diuino, multò magis nos teneri. Tertiò ex varijs Capitulis *h. t. c. Tua 25. & seq. c. In aliquibus 32. in fine & alijs*; varijsque Canonibus, *vt can. Decimas can. Decimæ & can. vlt. XVI. q. 1. & similibus*; quibus videtur dici, decimas deberi ex constitutione diuina.

Verior

Verior tamen est contraria Theologorum communis sententia, istam quotam tempore legis Euangelicæ solo iure Ecclesiastico, quantumuis iam inde à temporibus Apostolorum, deberi: quam sequitur Couar. 1. *Var. resol. cap.* 17. quia in lege Euangelica nullum extat præceptum de hac quantitate fructuum persoluenda, sed solùm dicitur ministris rerum spiritualium deberi congruam sustentationem: nusquam autem habetur, an decima, an alia pars fructuum debeatur. Deinde si esset iuris diuini, non posset consuetudine tolli aut minui; & tamen tolli aut minui posse, constat ex *d. c. In aliquibus* § *fin.* Imò in quibusdam locis multorum fructuum, vt olerum, raparum, fabarum, & similium, sublatæ sunt decimæ. Et hinc Carolus V. Imp. *anno* 1520. edixit in Belgio, ne à subditis suis exigerentur decimæ eorum fructuum, de quibus à quadraginta retrò annis nullæ exactæ aut solutæ essent, cum tamen cogniti essent fructus. Et postmodum declarauit, vt de insolitis fructibus soluerentur decimæ, si in alijs locis, vbi soliti sunt seminari, & colligi, solitæ sint solui. Deficiente verò consuetudine ad ius recurrendum, quo de omnibus, quæ terra gignit, decimæ debentur, vti patebit ex mox dicendis. Huc facit, quod ex Boerio, *ad Consuet. Bituric.* refert Zypæus *h. t. n.* 2. Episcopum Abbiensem, cùm decimas crocorum exegisset, subditique solutioné detrectarent, sub prætextu, quòd eas antea non soluissent, sententiam obtinuisse, eâ ratione, quòd alijs in locis decimæ de croco soluerentur. Memorat idem, Brabantiæ Concilium 2. *Aprilis* 1545. pro Abbate Canonicorum Regularium S. Gertrudis Louanij iudicasse, non censeri nouas decimas lignorum, in locis, vbi ex lignis decimæ soluuntur, quamuis siluæ infra quadraginta annos plantatæ vel sponte enatæ essent. Addit ibidem, in materia panici iudicasse eundem Senatum contra incolas de Willebroeck: eamque sententiam quoad omnes ius facere, cùm decidat qualitatem istius frumenti, scilicet quòd sit decimabile.

4 (margin, beside line 1) · 5 (margin, beside "fabarum, & similium")

6 Non obstat præceptum legis veteris de decima soluenda: quia cùm illud fuerit iudiciale, & non morale, morte Christi fuit abrogatum; licet auctoritate Ecclesiæ de nouo constitutum fuerit, vt decima pars solueretur.

Non obstat quoque, quod ex Matth. 23. allegatum fuit: quia Christus ibi loquitur de tempore illius legis, quo decimæ iure diuino debitæ erant.

Pariter non obstat illud, *Nisi abundauerit iustitia vestra &c.* quia debet esse maior, non in soluenda decima (alioquin deberemus plus quàm decimam soluere, quandoquidem illi accuratissimè decimam de omnibus soluerint) sed in reformandis internis affectibus, quia

iustitia illorum solùm erat externa, putabantque sufficere, si non occiderent, aut non mœcharentur exteriùs, Interiora verò negligebant.

Non obstant deinque Iura in contrarium allata, cum alijs similibus: in ijs enim decimæ dicuntur deberi ex constitutione diuina, quia scilicet, quòd debeantur, ortum habet ex constitutione & lege diuina in veteri Testamento, ad cuius imitationem Ecclesia eas solui præcepit in nouo Testamento. Vel dicendum, in ijs non sumi decimas, prout sunt certa & definita pars fructuum, quo pacto dicimus deberi solùm iure Ecclesiastico, sed prout sunt pars fructuum, necessaria Clericis, ad congruam eorum sustentationem.

Dicuntur autem decimæ esse Dei & ei solui, quia soluuntur Ecclesiæ ministris, quibus quod soluitur & datur, Deus sibi solui & dari dicit.

Dicuntur etiam subinde non posse minui, quamdiu scilicet viget lex Ecclesiastica, quæ ad imitationem legis veteris hanc quotam iustissimis de caussis taxauit, præceptum iam abrogatum renouando.

§. V. Ex quibus rebus decimæ debeantur, & quotuplices sint.

1. *Debentur ex omnibus omninò fructibus, & lucro negotiationis.*
2. *Decimæ aliæ Prædiales, aliæ Personales, aliæ Mixtæ.*
3. *Differentia inter has species.*
4. *Decimarum incapaces sunt laici.*

1 IVre communi debentur decimæ de omni frumento, grano, vino, & leguminibus omnis generis, *c. Ex multiplici* 3. *& c. Non est* 22. *h. t.* 2. *Paralip.* 13. de reditibus molendinorum, etiam vento agitatorũ, *c. Peruenit* 5 *c. Ex transmissa* 23. *h. t.* de fœno, lana, apibus, agnis, gallinis, columbis, *d. c. Ex multiplici & d. c. Ex transmissa*: de fructibus arborũ, *d. c. Non est & c. Cùm homines* 7. *eod.* ex conductione domus, prædij, & cuiuscunq; rei. *c. Ex parte* 22. *c. A nobis* 24. *eod.* à quocumq; teneantur; nisi se exemptos speciali iure doceant. Deniq; ex quacumq; lucrosa, honesta tamẽ & licita negotiatione, atq; adeò ex stipendio militiæ. *d. c. Non est.*

2 Hinc diuidi solẽt decimę in Personales, Prædiales & Mixtas: Prædiales sunt, quæ soluuntur de prædiorum fructibus, veluti fœno, vino, fructibus arborum, obuentionibus molendinorum, locatarum ædium, aliorumque similium.

Personales dicũtur, quę ex rebus, quas quisq; sibi industriâ & operâ suâ acquirit, persoluuntur, *c.* 20. *& c. Tua nobis* 26. *in fine h. t.* veluti ex lucro negotiationis cuiuscumq; honestæ, vel similis artificij. *c.* 28. *h. t.* ex stipendio militię vel alterius muneris, aut ex venatione, *d. c. Non est.*

Mixtæ

Mixtæ dicuntur, quæ partim prædiales, partim personales sunt. Huiusmodi sunt, quæ ex fructibus pecorum, veluti ex fœtu, lana, lacte, soluuntur, *c. Peruenit* 5. *cum seq. h. t.* Sunt tamen, qui malint huiusmodi decimas reuocare ad prædiales, quando animalia in pascuis pascuntur: ad personales verò, vbi domi porrecto pastu aluntur; & tum demùm constituere mixtum genus, quando vtrimque æquè pascuntur, *arg. §. Si Titius Institut. De rer. diuisione.*

Differunt autem prædiales à personalibus, quòd prædiales statim atque collectæ sint solui debeant & quidem integræ, sine vlla expensarum deductione, quæ fieri solent in colenda prædia, in quærendos & colligendos fructus, *d. c. Cum homines* 7. *& d. c. Non est* 22. *h. t.* Et solui debent Parocho, in cuius parochia crescunt & colliguntur, etiamsi colonus in alia habitet, *c. Quoniam* 13. *h. t.* nisi consuetudine contrarium obtineat, quæ hoc casu esset seruanda, *c. Cum sint homines* 18. *h. t.* Personales verò soluuntur Ecclesiæ seu Parocho, in cuius parochia habitat persona, ratione perceptionis Sacramentorum, deductis tamen expensis, *c. Ad Apostolica* 20. *& c. Pastoralis* 28. *eod.* Ratio differentiæ, quoad deductionem expensarum, est, quòd fructus prædiales sint & censeantur fructus, etiam non deductis expensis: secus in personalibus, quia in negotiatione nihil censetur acquiri, nisi quod superest, deductis expensis, *l. Mutius* 30. *D. Pro socio.* At in prædijs nulli fructus acquiruntur, nisi saluâ decimâ, quam sibi Dominus in signum vniuersalis dominij reseruauit, *d. c. Pastoralis:* & ideo priùs soluendæ sunt decimæ, quàm census & tributa, *c. Cum homines* 7. *& c. Cum non sit in homine* 33 *h. t.* 3

Quia verò ius decimarum est spirituale, cùm propter diuina & Sacramentorum administrationem decimæ soluantur, ideo laicis eas possidere non licet, ne quidem Principis aut alterius cuiusuis concessione, *c. Quamuis* 17. *c. Tua* 25. *& c. Dudum* 31. *h. t.* Quod intelligendũ est de decimis acquisitis post Lateranense Concilium: nam ante Conc. illud acquisitas etiam hodie retinere possunt, *c. Probibemus* 19. *h. t.* Quamuis enim laici iuris primarij decimarum (quod scilicet nascitur ex eo, quod ministris rerum spiritualiũ à populo vicissim debeatur sustentatio) tanquã spiritualis, & fundati in titulo spirituali, nẽpe in munere Ecclesiastico administrandi Sacramenta, sint incapaces, *can. Reuertimini* XVI. *q.* 1. sunt tamen capaces iuris decimarũ cuiusdam secundarij, quod ab illo primario oritur. Et ideo laicis fructus decimarũ ad firmã dari possunt, vt loquitur Pont. *in c.* 2. *sup. De locato & conducto, & c. fin. inf. Ne Prelati vices suas &c.* Et huiusmodi ius subinde Pontifices Imperatoribus, Regibus, alijsque Principibus ob bene merita in Ecclesiã concesserunt: quas decimas Pragmatici vocant decimas infeudatas, 4

 Ioan.

Ioan. Imbert. *Institut forens. lib.* 1. *c.* 25. Extra quas laicis nullæ aliæ vel decimæ vel oblationes Ecclesiæ concedi possunt. Et Prælatus contrà faciens grauiter puniendus ac deponendus est, *c. Quamuis sit graue* 17. *h. t.* Nec potest laicus transferre decimas in alium laicum, etiamsi cum titulo illas possideat, *d. c. Prohibemus* 19. *h. t.* nec etiam donare, licet sit Rex: adeò vt nec ex eius titulo præstetur caussa præscribendi, *d. c. Dudum.* Vide Couar. *lib* 1. *Var. res. c.* 17. *n.* 5. & Gutierrez *lib.* 1. *Quæst. ciuil. qu.* 15. vbi latè de intellectu *d. c. Prohibemus*, vt probet laicos ante Lateran. Concil. capaces fuisse decimarum: & *qu.* 16. asserit, si dubitetur, an decimæ titulo feudi à laicis possessæ, fuerint concessæ ante vel post dictum Concilium, probatâ earum possessione à tempore immemoriali, præsumi concessas ante Concilium.

§. VI. Quibus debeantur decimæ.

1. *Decimæ primò debita fuerunt cœtui Clericorum in genere.*
2. *Postea singulis, ratione beneficij & tituli.*
3. *Ex lege iustitiæ debentur solis Curatis.*
4. *Qui ad eas de iure communi habent fundatam intentionem.*
5. *Prædiales decimæ debentur Ecclesiæ prædiali.*
6. *Personales Parochiali Ecclesiæ.*
7. *Licet quis in Monasterijs audiat diuina & percipiat Sacramenta.*
8. *Habens plura domicilia vel in confinijs habitans cui decimas debeat.*
9. *Vel si dubitetur, cuius sit parochia.*
10. *Mixtæ decimæ cui debeantur.*
11. *Decimæ an debeantur baptismali Ecclesiæ, an verò parochiali.*
12. *Baptismalis Ecclesia quæ dicatur.*
13. *Variè distinguitur circa præcedentem quæstionem.*
14. *Decimæ quibus casibus Episcopo debeantur.*
15. *Et quando summo Pontifici.*
16. *Debentur autem Clericis, quantumuis diuitibus.*

1 ILlud verò hîc latiùs pertractandum est, quibus debeantur decimæ. Ex prima igitur Ecclesiæ ordinatione debebantur cœtui Clericorum in genere, qui populo spiritualia administrabat, vel in hac administratione eidem adsistebat, vel pro populo preces fundebat: hos enim omnes Ecclesia voluit ex decimis ali, omniumque intuitu eas imperauit, relictâ distributione Prælatis, quorum auctoritate dabatur singulis, quantum opus erat, cùm ex decimis, tum alijs fidelium oblationibus.

2 At verò postquã in Ecclesia diuisio facta est beneficiorum, singulis Clericis debetur ea portio, quæ titulo cuiusq; beneficij est attributa & annexa.

annexa. * Alioquin, sepositâ omni Ecclesiæ assignatione, præcepto & taxatione, ex lege Iustitiæ ijs solis debentur decimæ, qui curam gerunt animarum, quia ius percipiendi decimas consequitur illud debitum, quo seminantibus spiritualia debentur temporalia. Et ideo etiam his ante omnes vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel fidelium contributionibus, vel alijs bonis Ecclesiasticis, est prouidendum. 3

Hinc postquam Dionysius Pont. distinctis parochijs Ecclesias singulas & prouentus earū singulis tribuit presbyteris, *can. Ecclesias* XIII. *q.* I. *c. Pastoralis* 9. *sup. De his quæ fiunt à Prælato &c.* quilibet Parochus habet intentionem fundatam de iure communi ad has decimas, vt non teneatur probare eas ad se spectare, postquam à iure sunt attributæ Parochis, *c. A nobis* 24. *c. Cum contingat* 29. *& c. seq. h. t.* Rebuff. *Tract. De decimis q.* 7. *n.* 4. etiam contra Episcopum, *c. fin. sup. De parochijs*: * Parochus quidem Ecclesiæ prædialis ad decimas prædiales, seu decimas soluendas ex fructibus prædiorum, intra fines suæ parochiæ, licet non administret Sacramenta domino prædij alicuius, si fortè is moretur extra parochiam (tenetur enim orare parochus etiam pro illis, qui prædia in sua parochia habent, ideoq; de fructibus prouenientibus ex huiusmodi prædijs debentur eidem decimæ, Turrecrem. in *can*, I. §. *ad hac* XVI. *q.* I.) * parochialis verò ad personales; idque ratione perceptionis Sacramentorum, quia scilicet in ea parochia quis audiat diuina & recipiat Secramenta seu recipere debeat, per totum anni circulum, *can. Questi* XVI *q.* I. Rebuff. *q.* 6. *n.* 2. vel per maiorem anni partem. Alioquin si æqualiter in duabus Ecclesijs diuina audiat, diuidentur æqualiter hæ decimæ, aut aliàs pro rata temporis, Rebuff. *d. q.* 6. *n.* 2. Alex. Moneta *De decimis cap.* 7. *nu.* 19. 4 5 6

Neque si quis in Monasterijs audiuerit diuina, aut etiam perceperit Sacramenta, vt hodie fit, ideo decimæ personales illis debitæ sunt, sed Ecclesiæ parochiali, in qua domicilium habet, cùm in ea Ecclesia & diuina audiri & Sacramenta percipi debeant, *c.* 2. *sup. De parochijs & c. Cum quis* §. I. *De sepulturis in* 6. pariaq; sint, recipere, vel recipere posse, & per quem stare, quo minùs recipiat, *l. Quod te D. si certum petatur, cum similibus*: vt proinde cùm per Curatum non stet, quo minùs recipiat vel audiat, non sit ei imputandum, *l. In Iure D. De reg. Iuris*, latiùs Moneta *d. loco n.* 20. 7

Quid si quis plura habeat domicilia in diuersis parochijs? Tunc illi soluet decimas, in qua principale domicilium habet, vt ex Bohic. & Rebuffo docet idem Moneta *d. loco n.* 21. vbi subiungit, domo sitâ in confinio duarum parochiarum, vtrique deberi decimam personalem: * sin dubitetur, cuius parochiæ sit domus, inspiciendum esse 8 9

situm

situm ianuæ, quia illius censebitur parochiæ, in qua ianua sita est. Si verò duo habuerit ostia, illud attendi debet, quod anterius & nobilius est.

Quòd si quis mutauerit domicilium, decimæ non debebuntur ampliùs priori Curato, sed secundo, si in eius parochia audiantur diuina & recipiantur Sacramenta. Sin autem sit dubium de voluntate constituendi domicilium, tunc requiritur, quod per multum temporis ibi mora trahatur.

10 Porrò decimæ mixtæ diuidendæ sunt inter prædialem & parochialem Ecclesiam, iuxta quod de reali & personali decima participant. Videri possunt hæc fusiùs tractata apud Monetam *d. loco à n.* 21. & Rebuffum *d. q. 6.*

11 Sed quid si controuersia oriatur inter baptismalem Ecclesiam & parochialem, quando ab ea est diuersa? Pro resolutione notandum,

12 * Baptismalem Ecclesiam dici, in qua fons est baptismalis, & parochiani baptizantur, Glos. & Abbas *in c. Cùm contingat* 29. *h. t.* nec potest esse nisi vna, cum suis Capellis, in vna parochia, *can. Plures* XVI. *q.* 1. Et hæc licet regulariter sit quoque curata, non tamen necessariò, nec semper: & tunc per Parochialem intelligitur illa, quæ intra fines baptismales posita est; sic tamen, vt in ea administrentur Sacramenta: & ab aliquibus Capella vel Oratorium vel Succursus appellatur.

13 Hoc prænotato, dicendum, quòd, licet seclusâ consuetudine, conuentione, & priuilegio, regulariter & in dubio, decimæ debeantur baptismali, *can. In dioecesi* XIII. *q.* 6. *can. De decimis & can. Statuimus* XVI. *q.* 1. Moneta *d. loco n.* 27. *vbi alios citat,* hac distinctione vtendum videatur. Vel enim prædia, de quorum fructibus decimandis agitur, sita sunt infra limites Ecclesiæ baptismalis; & tunc dubium non est, quin illi decimæ debeantur: vel sunt sita infra limites Ecclesiæ parochialis, quæ non est sub limitibus baptismalis, & tunc quoque non est dubium, quin ad Ecclesiam spectent parochialem. Neque eo casu contendere debet cum baptismali Ecclesia, sed cum Episcopo, Moneta *d. loco n.* 28. Vel parochialis est sub baptismali, prædia verò sita sunt infra limites parochialis; & tunc iterum distinguendum. Vel enim baptismalis erecta fuit in baptismalem post parochialem, ita vt comprehendat sub se parochialem, tanquam capellam: & tum Ecclesia parochialis habebit suas decimas antiquas, quia non censetur erecta cum incommodo & præiudicio iam antè erectarum. Et hæc quidem quoad decimas reales: nam personales diuidendæ sunt inter Ecclesiam baptismalem, propter baptismum, & Parochialem, propter alia diuina. Vel Ecclesia parochialis est infra limites baptismalis, constatque baptismalem priùs fuisse erectam; & tunc, si etiam constet decimas

decimas assignatas fuisse parochiali in eius constructione, eidem debitæ sunt, vt latiùs deducit & probat Moneta, *d. loco.* Quòd si dubitetur, an priùs fuerit erecta parochialis, an baptismalis, tunc baptismalis de iure communi habet fundatam intentionem. Si verò baptismalis Ecclesia consenserit assignationi limitum & fundationi parochiæ, tum censetur remisisse ius decimandi, & alia iura parochialia, quoad illam portionem limitum, qui nonæ Ecclesiæ assignati sunt: non tamen potest pro huiusmodi consensu aliquid accipere, Moneta *d. loco n.* 30. & 31. *vbi alios citat.*

Certis tamen casibus decima de iure Episcopo debetur. Primò, 14
quando prædiũ est situm in parochia Ecclesiæ Cathedralis, & ad Episc. proximè spectat Ecclesiæ parochialis cura. Alioquin si illius alius sit Curatus, ipsi decima debetur, Rebuff. *q.* 7. *n.* 7. Moneta *d. cap.* 7. *n.* 7. Secundò, quando prædium in nulla parochia est situm, *c. Quoniam* 13. *& ibi* Abbas *n.* 2. *&* 4. *hoc tit.* Rebuff. *d. loco num.* 8. & Moneta *num.* 9. Tertiò, quando parochiæ non sunt distinctæ, quia tunc tota dioecesis est Episcopi parochia, *can. Omnes basilicæ* XVI. *quæst.* 7. Quartò, quando consuetudo id habet, vt ad Episcopum spectent decimæ, ea seruanda est, Moneta *d. loco n.* 12. & Rebuff. *d. q.* 7. *n.* 10. Quintò, decimis donatis Ecclesiæ Cathedrali, vel alio modo ei debitis, tunc Episcopus de iure communi in illis est fundatus, Moneta *ibid. n.* 13. post Rebuff. *d. q.* 7. *n.* 13. subiungens, illas decimas inter fratres, qui sunt Canonici Cathedralis Ecclesiæ, diuidendas. Sextò, Episcopus similiter est fundatus de iure communi in sua Canonica portione seu quarta decimarum, Moneta *d. l. n.* 14. *per c. Conquerente sup. De officio Ordinarij & c. De quarta sup. De præscript.* subiungens hanc quartam deberi Episcopo, ratione coniunctionis & vniuersalis curæ, quã habet in Ecclesijs subiectis, Ecclesiæque Cathedrali seu matrici nullum competere ius in Ecclesijs seu Capellis ciuitatis; posseque Episcopum, nomine cuiuslibet Ecclesiæ parochialis sibi subiectæ, ad decimas agere, quando non est Curatus, qui agat.

Sed & summo Pontifici debetur decima, si eam, postulante necessitate, exegerit: prout exigere potest, triplici ex capite; nempe tamquam pastor vniuersalis omnium Christi fidelium; tamquam supremus administrator omnium bonorum Ecclesiasticorum; & denique tamquam supremus Princeps in spiritualibus. Vnde non solùm ab Ecclesiasticis omnibus, sed ab omnibus omninò Christianis, non decimam dumtaxat, sed & plures, & in summa eam contributionem, quæ est necessaria ad bonum spirituale Ecclesiæ tuendum, exigere potest. Videatur Lessius 2. *De Iust. & Iure cap.* 39. *Dubitat.* 5.

Porrò decimæ Clericis siue Parochis debitæ sunt, non intuitu personarum,

sonarum, sed intuitu Dei & seruitij, seu ministerij & officij Ecclesiastici, ideoque illis, quantumuis diuitibus, persoluendæ sunt, *can. Decima* XVI. *q.* 1. nec enim ob diuitias alicui sua iura auferri oportet, *can.* 1. XXIV. *q.* 1. vti nec Principi aut Regi opulento tributa, vel creditori copioso pecuniæ debitæ denegantur: licet etiam mali & improbi sint Clerici vel Sacerdotes, *can. Si Episcopus* XVI. *q.* 6. *c. Tua nobis, vbi Glos.* Abbas *& alij hoc tit.* vel in malos vsus conuertant. Vide Rebuff. *d. loco nu.* 16. *& q.* 13. *in princ.* Monetam *loco citato n.* 32. *& duobus seqq.*

Illud hîc postremò subiungendum, quòd si aliqua fuerit consuetudo, præscriptio, vel compositio legitima de transferendis decimis ab vna Ecclesia ad aliam, eam seruandam esse, Moneta *d. l. n.* 6.

§. VII. A quibus debeantur decimæ.

1. *Prædiales debentur ab omnibus, qui prædia possident & colunt.*
2. *Etiam Iudæis & Saracenis.*
3. *Modus eas soluendi.*
4. *Personales ab omnibus, qui diuina audiunt.*

1 DEbentur generaliter ab omnibus Christianis, etiam Religiosis, nisi speciali iure aut priuilegio sint ab earum solutione exempti, *c. Commissum* 4. *c. A nobis* 24. *h. t. iuncto c. fin.* §. *ceterum eod. in* 6. Et quidem prædiales debentur ab omnibus, qui prædia possident in parochia aliqua, siue propria, siue aliena, *c.*
2 *Tua nobis* 26. *h. t.* * Quin & Iudæi de agris, quos sub ditione Principum Christianorum colunt, vel qui ad eos peruenerunt, cùm antea decimis essent subiecti, soluere eas tenentur, *c. De terris* 16. *hoc tit.* Idem tradunt DD. de Saracenis & paganis, quia cùm decima sit onus annexum rei, transit illud vnà cum re ad quemcumque possessorem, *can. Si quis laicus, cum similibus* XVI. *q.* 1. *c. Cum non sit* 33. *h. t.*

Quòd verò ad modum attinet soluendi decimas istas, Carolus V. 7. *Iunij* 1554 & Philippus II. 1564. 6. *Iunij* sub graui pœna edixerunt, vt decimæ integrè soluantur, neque fructus ex agris auehantur ante vel post Solis occasum, vel non monitis decimatoribus, vel antequam in manipulos colligantur & in aceruos componantur, & vt decimis suis pacificè vti frui Ecclesiastici sinantur, referente Zyp. *h. tit. n.* 3. Quod & plures, inquit, sanxerunt Galliæ Reges, quos refert Choppin.

Choppin. *De sacra Politia lib. 2. tit. 4. n. 3.* Et ita quoque de iure fieri oportere asserit Riccius, *in Praxi Epis. Decis.* 544.

Ad personales decimas tenentur omnes & soli illi, qui diuina percipiunt vel audiunt, aut percipere vel audire debent in aliqua Ecclesia, *D D. in c. 2. h. t.* latè Rebuff. *De decimis q. 5.* vbi *n. 11. aduersus Glos.* tradit, etiam Iudæos teneri ad personales, quia quòd diuina non percipiant vel non audiant, non stat per Ecclesiam, quæ nemini gremium claudit. 4

§. VIII. Quibus modis quis eximatur à decimarum præstatione.

1. *Eximitur quis priuilegio.*
2. *Limitatio illius.*
3. *Item consuetudo eximit.*
4. *Præscriptio.* 5. *Compositio.* 6. *Remissio.*

Potest quis siue laicus siue Clericis eximi à præstatione decimarum, quatenus iuris sunt Canonici seu positiui, iuxta antè dicta. Et primò quidem priuilegio, non quidem Principis laici *c. A nobis 24. c. Tua 25. c. Dudum 31. h. t.* aut Episcopi, aut ius Canonicum relaxare nequit, sed Pontificis, *c. Ex multiplici 3 d. c. A nobis & alijs h. t.* Sic leprosi, communiter viuentes, eximuntur à solutione decimarum de hortis & nutrimentis animalium suorum, *c. 2. inf. De Eccles. ædificandis.* Similiter Cisterciensibus, Templarijs & Hospitalarijs indultæ sunt decimæ laborum, id est, prædiorum suorum, non noualium, quæ proprijs colunt manibus & sumptibus, *c. Ex parte 10. c. Ad audientiam 13. hoc tit.* modò acquisita sint ante Concilium Lateranense, *c. penult. h. t.* Alijs verò Religiosis in *d. c. Ex parte* conceditur, ne soluant decimas de hortis & nutrimentis animalium suorum, id est, de animalibus, quæ ipsi nutriunt, vt exponit Glossa, & de noualibus, quæ proprijs manibus & sumptibus excolunt. 1

Hoc tamen priuilegium non extenditur ad decimas, in quarum perceptionis possessione erat Ecclesia parochialis, vel alia, Oldrad. *Cons. 268.* Choppin. *lib. 3. De sacra Polit. tit. 2. num. 7.* Sicut nec extenditur ad prædia, ab alijs conducta, *c. Dilecti 8. h. t.* Neq; priuilegium super decimis laborum extenditur ad terras, quæ alijs colendæ traduntur, *c. Licet 11. eod.* nisi id ipsum exprimatur, prout refert Choppin. *d. tit. 2. num. 7.* priuilegium Bonifacij VIII. quo indulsit Cisterciensibus, ne de terris suis, quas alijs colendas concederent, de quibus tamen 2

nullus decimas vel primitias percepisset, soluerent decimas, aut earum cultores. Cuiusmodi priuilegium eis antea ab Eugenio III. indultum fuit. Refert ibidem *n.* 9. Bullā Martini V. quâ ampliorem Cisterciensibus immunitatem à decimis concessit. Post Cistercienses verò similem immunitatem à decimis, quoad terras ab ipsis excultas, obtinuerunt omnes Mendicantes Ordines: maioremque libertatem Collegijs Societ. IESV concessit Gregor. XIII. *Constitut. suâ incip. Pastorali* 1. *Ianuarij* 1578. quam refert Piasec. *p.* 2. *praxis Episc. cap.* 4. *art.* 9. *num.* 17. Cæterùm priuilegium hoc non soluendi decimas reuocatur, si ex post facto incipiat esse nociuum, *c. Suggestum* 9. *h. t.*

8 Secundò, eximitur quis à præstatione decimarum per consuetudinem legitimè introductam. Hinc valet consuetudo, vt ex quibusdam fructibus vel bonis, vti minutis, v. g. oleribus, rapis, fabis, & similibus, non soluatur decima, vel non integra, sed minor, v. g duodecima, vicesima, tricesima, *c. Commissum* 4 *c. Dilecti* 8. *c. In aliquibus* 32. *h. t.* Guido Papæ *Cons.* 284. Ideoque iura dicentia decimam soluendam esse cum integritate debita, *c. Non est* 22. *& c. Tua nobis* 26. *in fine*, intelligenda sunt de integritate solui solita. Hinc etiam valet consuetudo, vt Clerici nullas soluant decimas, vt laici non soluant personales, vel non nisi in fine anni, aut vt decima vni parochiæ iure debita soluatur alteri, *c. Ad Apostolica* 20. *cum similibus h. t.*

Planè personales decimas seu ex lucro industriæ nullibi ferè solui testatur Nauar. *in Manuali c.* 21. *n.* 31. vsumque in hac materia decimarum, si qua alia, valde variare, notat Zyp. *h. tit. sub n.* 5. nam alibi decimas deberi lignorum, alibi animalium, alibi leguminum. Sic, eodem referente, in maritimis locis harum ditionum consuetudo obtinere dicitur, quòd is, qui terram aliquam natantem, concedente Principe (in cuius alioqui regalia ea transit, dum mare aut flumen non recedit eodem impetu, sed longissimo tempore inundat, mutatque planè formam) vindicat à mari & aggeribus munit, lucretur decimas, quādo ab hominum memoria culta non fuit, & Ecclesia decimas nunquam habuit. Alioquin si Ecclesia semel decimas habuerit, & Princeps concedat prioribus dominis vindicationem, tunc sicut proprietas redit ad dominum, ita & decimæ ad Ecclesiam. Si tamen agri, ex quibus decimæ debebantur, maneant inculti per annos centum, & postea nascantur fruges, debebuntur decimæ, quia hoc casu non fuit mutata forma, vt in priori per inundationem.

Tertiò, præscriptione: nam licet laici sint incapaces iuris percipiendi decimas, ac proinde nullâ præscriptione etiam immemorali illud acquirere valeant, *c. Caussam sup. De præscript.* tamen nullibi habetur expressum, quòd sint incapaces exemptionis ab earum præstatione; & ideo

& ideo illam præscribere possunt, sine titulo quidem tempore hominum memoriam excedente, quia iuris præsumptio est in contrarium, *c.* 1. *De præscript. in 6.* cum titulo verò spatio quadraginta annorum, quia non minori tempore contra Ecclesiam currit præscriptio, *c.* 4. 6. & 8. *sup. De præscript.* nisi fortè ob specialem aliquam rationem, vt in *c. Si De terra inf. De priuilegijs.*

Quartò, compositione, *c. Ex multiplici* 3. *c. Nuper penult. h. t.* Sic inter Clericos fieri potest compositio, vt vni, non alteri, decima soluatur, *c. Dilecti* 8. *h. t. & ibi* Abbas, modò nihil temporale ab altero præstandum intercedat, *c. fin. sup. De rerum permutat.* Eritque talis compositio perpetua, & ligabit successores, dummodò auctoritate Episcopi facta fuerit, *c. Statuimus sup. De transact.* Nec tollitur per priuilegium sequens, nisi de illa mentionem faciat, *d. c. Ex multiplici.* 6

Quintò, per remissionem. Sic Clerici à præstatione decimarum Episcopalium per remissionem Canonicè factam, id est de consensu Capituli & ex caussa eximi possunt, *c. Quia circa* 22. *inf. De priuilegijs.* Sic paupertatis intuitu pauperibus decima remitti debet, *can. fin.* XVI. *q.* 1. 5

§. IX. De decimis noualium, deque actione & cognitione decimarum.

1. *Quid sit Nouale.*
2. *Decimæ noualium debentur Ecclesiæ parochiali.*
3. *Priuilegium de percipiendis decimis non comprehendit nouales.*
4. *Præscriptio decimarum non extenditur ad nouales.*
5. *Præscriptâ vnâ specie decimabili etiam aliæ præscriptæ censentur.*
6. *Cognitio decimarum ad quem spectet.*

DE decimis quoque noualium hîc aliquid subijciendum est. Solet autem Nouale varijs modis exponi: nam Iurisc. in *l. Silua* 30. §. *noualis D. De verb. signif.* Noualem interpretatur terrã præcisam, vel, vt alij legunt, proscissam, quæ anno cessauit. Quam interpretationem sequitur Isidor. 15. *Etymolog. cap.* 13. Noualis, inquiens, ager est primùm proscissus, qui alternis annis vacat, nouandarum sibi virium caussâ. Vnde illud Virgilij 1. *Georg.* 1

Alternis idem tonsas cessare nouales.

Et confirmat Varro *lib.* 4. *De Latina*, ei opponens agrum restibilem, id est qui restituitur ac seritur quotannis. Interdum sumitur Nouale pro terra, quæ singulis annis semine renouatur. Valla *lib.* 6. iuxta illud Virgilij *Ecl.* 1.

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Alij Nouale vocant siluam, quæ extirpatis arboribus ad culturam redigitur, *per text. in l. vlt. in fine D. De termino moto.*

2 Nos hîc in materia decimarum vnà cum Innoc. *in c. Quid per nouale inf. De verbor. significat.* Nouale sumimus pro agro de nouo ad culturam redacto, de quo non extat memoria, quòd aliquando cultus fuerit. Non tamen pro quolibet tali agro hîc specialiter sumitur, sed pro eo, qui ante culturam vel modicum vel nullum fructum adferebat, *Glos. in c. Commissum 4. in V. pascuis h. t.*

3 Debentur verò decimæ noualium, seposito priuilegio, præscriptione, consuetudine aut compositione, Parochiali Ecclesiæ, in cuius finibus exsurgunt, & quidem pro modo limitum, sicut & aliæ decimæ, *c. Non est 22. c. Cum contingat 29. h. t.* Ac proinde, si noualia appareant inter duas parochias, prout intra limites huius vel illius exsurgent, ad hanc vel illam pertinebunt ex illis decimæ, pro modo limitum: adeò vt si tres partes noualium exsurgant intra limites vnius parochiæ, & quarta pars intra limites alterius, illa tres partes decimarum, hæc quartam habere debeat. Si verò nulli appareant limites, quibus noualia regi possint, tum fiet inter eas diuisio, vt voluit Henric. Bohic. *per cap. Peruenit 5. h. tit.* aut Episcopus, cui volet, suo iudicio eas assignabit.

4 Nec priuilegium alicui, etiam Clerico vel Monasterio, de decimis in aliena parochia percipiendis, concessum, comprehendit noualia, nisi rationabilis caussa ostendatur, cur comprehendere debeat, *d. c. Cum contingat:* nam verius est, vt docet Rebuffus *d. q. 14. n. 13.* illum textum intelligi generaliter de omni eo, qui vel præscripserit, vel consuetudine aut concessione etiam à Papa acquisiuerit in aliqua parochia, vt is noualium non habeat decimas, nisi has quoque ad se pertinere doceat.

5 Similiter si quis, siue Clericus, siue laicus, siue Monasterium, præscripserit decimas in aliquo loco, & fiant ibidem noualia, decimã eorum non habebit, sed illius loci Curatus, *d. c. Cum contingat & ibi Glos. ac DD.* Ratio est, quia præscriptio in vno prædio non extenditur ad aliud, *c. Cum in tua 30. h. t.* nisi etiam possedisset noualium decimas tempore immemoriali, sine titulo aut cum titulo, quadraginta annis, vel nisi præscripserit decimam in vna parte prædij & alia pars fiat noualis, *d. cap. Cum in tua*; modò scilicet appareat esse vnum prædium.

6 Vbi etiam notandum circa præscriptionem decimarum, eum, qui præscripsit decimas frumenti in aliquo prædio, si ibi seminetur auena vel alia species, habiturum etiam auenæ vel alterius rei ibi seminatæ

minatæ decimam, ne res diuerso iure censeatur, *c. Cùm in tua l. Eum qui D. De vsucap.* Et in dubio decimæ præscriptio est realis censenda, id est terram concernens, non speciem fructuum perceptorum: ac proinde qui in certa terra decimam præscripsit, videtur quoad omnes illius terræ fructus præscripsisse. Qui plura de decimis noualium desiderat, videat Rebuff. *d. q.* 14. & Alex. Monetam *De decimis cap.* 4. *à n.* 50.

Denique circa actionem, quâ decimæ exigi possunt, & modum procedendi in earum exactione, videatur Rebuffus *d. Tract. De decimis q.* 9. Moneta *cap.* 8. *cum alijs, quos citat.* Vbi tamen obseruandum ex Concordatis Brabantiæ, decimarum cognitionem in possessorio ad Principem, in petitorio ad Ecclesiam spectare, si non agatur de decimis infeudatis, etiam per Ecclesiam possessis, *ex §. in causis merè in Concord. Brab.* vbi inter decimas infeudatas maximè censent referendas, quæ ad ipsum Principis dominium spectant, de quo priuatiuè Concilium solet cognoscere. Ita Zypæus *h. tit. num.* 2. *in fine.*

§. X. De pœnis detinentium vel non soluentium decimas.

QVemadmodum detinentes tributa multis afficiuntur pœnis, vt in *can. Si tributum* XI. *q.* 1. *Tit. Cod. Sine censu vel reliquijs fundum comparari non posse, & Tit. De annonis & tributis lib.* 10. ita etiam non soluentes aut detinentes decimas, quæ sunt tributa ægentium animarum, *can. Decima* XVI. *q.* 1. *c. Tua* 26. *h. t.*

Ac primò quidem tamquam configentes Deum, humano more loquendo, *can. Reuertimini* XVI. *q.* 1 digni sunt animaduersione diuini iudicij, *iuxta c. Quamuis* 17. *h. t.*

Secundò, semper in fame & penuria maledicti erunt: nam timendum est, vt quisquis Deo debitum suum substrahit, ne ei auferat Deus necessaria sua, *can. Admonemus* XVI. *q.* 2. Contrà verò eas soluens diues erit & benedictus, *d. can Reuertimini in verb. & effundam &c.* Hinc maiores nostri ideo copijs omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæsari censum reddebant: modò autem quia decessit deuotio Dei, accessit indictio fisci Noluimus partiri cum Deo decimas, modò autem totum tollitur. Hoc tollit fiscus, quod non accepit Christus. Ita Diuus Augustinus. *can. Maiores* XVI. *q.* 7.

Tertiò,

Tertiò, non soluens decimas infirmitatem & ægritudinem, tandemque mortem etiam æternam incurrit: soluens verò sanitatem corporis & animæ ac cælestia dona consequetur, *d. can. Decima.*

Quartò, non soluens decimam ad decimam reuocabitur, *d. can. Decima,* id est, tantùm decima ei remanebit, aut dæmonibus, qui sunt decima pars Angelorum, associabitur, *vt ibidem exponit Glos.* impioque militi dabit, quod non vult dari Sacerdoti, *d. can. Decima.*

Quintò, res alienas inuadit & rapit: nam idem est iniustè detinere, quod rapere, *Glossa ad d. can. Decima*: imò sacrilegium committit, *can. fin.* XVI. *q.* I. *can. Quisquis ibid. q.* 4. *& can. Decimas ibid. q.* 7.

Sextò, excommunicari potest & debet, *can. Omnes decimæ* XVI. *q.* 7. *can. Statuimus ibid. q.* I. *c. Peruenit, c. Ad hæc, & similibus, h. t. Clement. Dispendiosam De iudicijs,* Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 12. *De reformat.* non tamen ipso iure est excommunicatus, vt colligitur ex citatis Iuribus, solùm comminantibus excommunicationem.

Denique indignus Ecclesiasticâ est sepulturâ, Rebuff. *De decimis qu. vlt. n.* 15. *per c. Prohibemus* 19. *h. t. vbi Glos.* Abbas, *& alij.*

De pœnis Religiosorum grauantium vel fraudantium Ecclesias circa decimas videatur *Clement.* I. *De decimis.*

§. XI. De Primitijs.

1. *Primitiæ quæ dicantur.*
2. *Debitas esse ex præcepto.*
3. *Quantitas Primitiarum ex consuetudine definienda.*
4. *Debentur proprio Parocho.*

1 PRimitiæ distinguuntur ab Oblationibus, quòd oblationes, vt diximus, sint, quæcumque de proprijs & licitis rebus à fidelibus Deo offeruntur: Primitiæ verò vocentur primi fructus agrorum & arborum, Deo, vt largitori omnium bonorum, vel eius Ecclesiæ dati, priusquam alij eiusdem generis nostris vsibus deputentur. Æquum enim est, vt Deum, cunctorum bonorum largitorem, primorum oblatione in signum grati animi recognoscamus. Sic Abel, de pecoribus, Cain de frugibus terræ obtulit, *Genes.* 4.

Et quidem primitias olim lege diuinâ scriptâ debitas fuisse, constat ex varijs Scripturæ locis, & nominatim *Malach.* 3. vbi conqueritur Deus de Iudæis, quòd decimas & primitias non soluerent.

2 At verò Iure Canonico quidam non deberi existimant; alij contrà, *arg. can. Decimas & can Reuertimini* XVI. *q.* 7. Sed verior aliorum sententia, qui opinantur ex præcepto eas deberi duobus casibus, scilicet

si sit

si sit consuetudo eas præstandi, & quando Ministri Ecclesiæ indigent: hisque duobus casibus eas retinentes excommunicari, *iuxta can. Frater hoc* §. 2. *Distinct.* 32. aliàs autem esse de consilio.

Quantum verò ad quantitatem primitiarum attinet, probabilius est, eam non esse speciali nomine definitam à iure, ac proinde arbitrio offerentium relictam, aut recurrendum ad consuetudinem, quæ est optima legum interpres, vt ea pars soluatur, quæ vsu & consuetudine præstari solet. Nam & paruam fuisse primitiarum quantitatem patet ex *d. can. Reuertimini.* Nec obstat *c.* 1. *h. t.* quia quod ibi dicitur non est definitio legis seu iuris, sed sola magistrorum traditio ad occurrendum auaritiæ sacerdotum. Vide *can. fin.* XVII. *q.* 4. *& can. Diaconi Distinct.* 93. 3

Quod si magna sit penuria Parochi, seu eius, cui primitiæ debentur, nec sit ibi aliqua consuetudo, spectanda erit consuetudo vicinioris loci, si quæ sit, vt in *c. Cum olim sup. De consuetudine.* Si verò vicinorum locorum diuersæ sint consuetudines, eligenda erit mediocritas, vel quod minimũ est, aut arbitrio soluentis standum. latè Boerius *Decis.* 236. *n.* 3. 4. 5.

Cæterùm licet primitiæ Deo offerantur, tanquam bonorum largitori, *d. can. Reuertimini*: tamen quia Deus suam partem Sacerdotibus & Leuiticis, cultui diuino inseruientibus, dedit, ideo soluendæ sunt & debentur proprio Parocho aut Clericis, qui pro offerentibus preces fundunt, *can. Ecclesias* §. *item cum decimis* XIII. *q.* 1. *& similibus.* Quarum quidem primitiarum solutionem non tenetur Parochus statim maturis fructibus acceptare, sed nouem diebus debent esse apud matrem, id est, in spica, quæ est mater grani, *Glos. in l. Stipulatio ista* 38. *in V. incertam D. De verb. obligat.* maximè in primitijs & decimis vitulorum & agnorum, si voluerit Sacerdos, tempus in solutione exspectandum est, vt tamdiu sint apud matrem, quamdiu periculum est ne pereant, si à matre separentur. Boer. *d. Decis.* 236. *sub. n.* 2. 4

TITVLVS XXXI.

De Regularibus, & transeuntibus ad Religionem.

§. I. Qui dicatur Regulares, & Monachi.

1. *Regulares dicti à Regula speciali.*
2. *Monachi & Moniales à solitudine.*
3. *Mendicantes non propriè Monachos esse.*

CLerici in genere alij sunt Sæculares, de quorum moribus & bonis externis expositum est hactenus, alij Regulares, de quorum etiam vita & moribus bonisque videndum est.

1 Regulares dicuntur à Regula speciali, quam profitentur, aliterque Religiosi appellantur, quia certæ Religioni adstricti sunt. Et inter hos alij sunt & dicuntur Abbates vel Abbatissæ, alij Priores, ijque vel claustrales vel conuentuales, alij Superiores, alij simplices Monnachi seu Religiosi aut Moniales. Tales quoque sunt Canonici Regulares, milites Hospitalarij, Teutonici, alijque, qui sub certa & approbata à Sede Apostolica regulâ ad tria vota substantialia, paupertatis scilicet, obedientiæ, & castitatis se obstrinxerunt, *c. fin. inf. De religiosis domibus, iuncto cap. vnico eod. in 6.*

2 Monachi verò & Moniales à solitudine claustri, cui se adstrinxerunt, nomen sortiti sunt, *can.* 1. *&* 8. XVI. *q.* 1. Monachus enim Græcè idem est, quod Latinè solus ac singularis, *d. can.* 1. *&* 8. non quòd seorsim, extra aliorum fratrum consortium, viuat vel viuere debeat, cùm id vetent sacri Canones, *c.* 2. *De statu Monach. & similibus:* sed quòd semotus à vita & moribus sæcularium soli Deo, quasi mundo mortuus, viuat, *d. can.* 8. *iuncto can. Qui verè* XVI. *q.* 1. Vitare enim debet hominum commercia & frequentiam, vt vita nomini conueniat, *can. Si cupis ibid.*

3 Hinc nomen Monachi propriè non conuenit omnibus Religiosis, sed ijs solis, qui vitæ contemplatiuæ dediti sunt. * Adeoque Mendicántes, cùm assiduè inter homines versentur, non sunt propriè Monachi: multò minùs, qui ex instituto sunt Clerici seu Sacerdotes, vti Canonici Regulares & Religiosi Societatis IESV, Less. 2. *De Iure & Iustitia cap.* 41. *dubitat.* 1. Alia enim, vt ibidem ait, est Religio Clericorum, alia Monachorumr, vt constat ex *c. Licet* 18. *h. t. can Nullus, can. Mandamus* XIX. *q.* 3. *& alijs iuribus:* quamquam in fauorabilibus nomine Monachorum veniant omnes Religiosi, vt docet Panormit. in *c. Ex parte sup. De postulat. Prælator.*

§. II. Quo pacto fiant Monachi.

1. *Fiunt dupliciter vel parentum oblatione, vel professione.*
2. *Professio vel expressè fit.* 3. *Vel tacitè.*

4. Decretum

4. Decretum Conc. Trid. de tempore professionis Monasticæ.
5. Quatenus Conc. admittat tacitam professionem.

MOnachi fiunt vel parentum deuotâ oblatione, vel propria professione, *can. Monachum* XX. *q.* 1. *c. Cum virum* 12. *h. tit.* Parentum oblatione, veluti si pater vel mater filium filiamve impuberé adhuc monasterio tradat. Hoc tamen casu potest filius maior factus & ingressus annos pubertatis, dissentire, & ad sæculum redire, *d. c. Cum virum, cum similibus*: nam Religionis Monasticæ professio ante pubertatem emissa non obligat, ob defectum iudicij, *c. Significatum* 11. *h. t. & c.* 1. *eod. in* 6. 1

Propria professio duobus fit modis, expresse vel tacite. Expresse, si pubes Religioni nominatim se deuoueat (quibuscumque verbis vtatur, modò per illa intendat se Deo & Religioni obstringere; Less. *De Iust. & Iure c.* 41. *n.* 57.) in manibus Abbatis vel alterius Superioris, aut etiam simplicis Monachi, à Prælato mandatum habentis, eius Religionis, quâ sibi elegerit, aut si professionem antea factam expresse ratam habeat, etiamsi habitum Monachalem non assumpserit nec assumat, quia Monachum non habitus sed professio facit, *c. Porrectum* 13. *c. Ad Apostolicam & c. Ex parte* 22. *h. t.* imò licet Monasterium antea nunquam fuerit ingressus, *c. Sicut nobis* 17. *eod.* 2

Nec obstat, quòd intra tempus probationis (quod arbitrarium est, interdum scilicet annus, interdum biennium, subinde triennium, prout Prælato discreto expedire visum fuerit) nec fieri nec recipi debeat professio, *d. c. Ad. Apostolicam*: quia illud obtinet, vbi professio nondum facta est; aliàs facta & recepta tenet, iuxta illud, multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent, *d. c. Ad Apostolicam.*

Excipiuntur tamen Ordines Mendicantium, veluti Minorum, Prędicatorum, aliorumque similium, in quibus singulari iure cautum est, ne quis intra probationis annum ad professionem Ordinis admittatur: & si secus factum fuerit, vt nec receptus alligetur Ordini, & ipsi recipientes à receptione professionis aliorum sint suspensi, aliaque pænâ, pro grauioribus culpis infligi ipsis solitâ, puniendi, *c.* 2. & 3. *eod. in* 6. Nam licet Alexander IV. id statuerit tantùm in Prædicatoribus & Minoribus, Bonifacius VIII. tamen ad omnes cuiusuis ordinis Mendicantes prorogauit, *d. c.* 2. *eod. in* 6.

Tacitè fit professio, quando quis non verbis & scripturâ, sed alio indicio mentem suam religionis à se susceptæ declarat: veluti si masculus maior XIV. annis, fæmina XII. Religionis habitum gestet per annum, vbi is habitus communis est & indistinctus nouitijs ac professis, hoc ipso censetur tacitè professus, *c.* 1. *h. tit. in* 6. *Clement.* 3

 Eos qui

Eos qui eod. vel, vbi distinctus est habitus & proprius professorum, si post annum XIV. sciens & volens perseueret per triduum in eo habitu, *c. 1. & 3. eod. in 6. c. Ad nostram 7. h. t.* vel si actibus professorum proprijs se vltrò ingesserit. *c. Vidua 4. h. t. &* Abbas *ibid.* vt si in Capitulo suffragium dederit: nec tunc requiritur triduum. Debent tamen ista fieri animo profitendi, & consentiente eo, cuius est admittere, Less. 2. *De Iust. & Iure cap. 41. dubitat. 7. n. 57. in fine.*

4 Et ita quidem de iure communi: nam Concil. Trident. cuius constitutione hodie vtimur, *Sess. 25. cap. 15. De Regular.* abrogando *d. c. Ad Apostolicam*, statuit, ne in quacumq; Religione, tam virorum, quàm mulierum, professio fiat ante decimum sextum annum expletum, neve qui minori tempore, quàm per annum, post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur: & vt professio, antea facta, sit nulla, nullamque inducat obligationem, ad alicuius Regulæ vel Religionis vel Ordinis obseruationem, aut ad alios quoscumque effectus. Et *cap. seq.* decreuit, vt nulla renuntiatio aut obligatio, antea facta, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuscumque caussæ piæ valeat, nisi cum licentia Episcopi siue eius Vicarij fiat, intra duos menses proximos ante professionem: nec aliàs intelligatur effectum suum sortiri, nisi secutâ professione; aliterque facta, etiam cum huius fauoris expressa renuntiatione, vel iurata, sit irrita, & nullius effectus.

5 Vnde patet inter alia, per dictum decretum Concil. Trident. sublatam esse professionem tacitam; quæ intra annum probationis Iure Decretalium fieri poterat, veluti per gestationem habitus proprij professorum ad triduum, vel quòd deferens habitum sciens & vltro opus faceret proprium professorum, *d. c. Ad Apostolicam & c. 4. h. t. & c. Constitutionem eod. in 6.* exemplo matrimonij carnalis, *c. Is qui inf. De*
6 *sponsal.* cùm Conc. integrum annum requirat, Nauar. *Cons. 35. n. 5. De Regularib.* & Azor. *Instit. Moral. lib. 12. c. 4.* Alioquin si quis, probationis & ætatis anno sexto-decimo expleto, per alium annum detulerit habitum, professorum & nouitiorum communem, & non manifestè distinctum, censebitur tacitè etiam nunc professus; nec enim hanc tacitam professionem Conc. excludit: sicut nec illam, quæ inducitur per taciturnitatem quinquennij à die professionis inualidæ, modò sciuerit inualidam; sed eam approbat, *d. Sess. cap. 19.* Et aliàs inualidè professus, nisi, sciens inualidam fuisse professionem, eam postea ratam habuerit vel tacitè vel expressè, potest absque scandalo habitum dimittere. Sed quia huic rei facilè fraus fieret, statuit Conc. *d. c. 19.* vt nemo audiatur nisi intra quinquennium à die professionis, allegatis caussis coram Superiore suo & Ordinario.

Mandat

Mandat idem Conc. *d. c.* 16. ne ante professionem, excepto victu & vestitu, quocumque prætextu à parentibus vel propinquis aut curatoribus, aliquid monasterio ex bonis nouitij tribuatur; ne hac occasione discedere nequeat, quòd totam, vel maiorem partem substantiæ suæ, monasterium possideat, nec facilè, si discesserit, id recuperare possit.

Imò mandat, vt abeuntibus ante professioné omnia sua restituantur, sub pœna anathematis. Ideoque dicendum, si ante professionem quis moriatur, restituenda bona esse, quibus ea competunt, Zerola *p.* 2. *V. Moniales* §. 11. post Nauar. Gutierrez *Can. qu. lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 107.

Porrò decreto Conc. Trid. *d. c.* 15. non comprehenduntur Ordines militares, *ex declaratione Sacræ Congregat.* quia non sunt in strictissimo rigore Religiosi, de quibus Conc. loquitur, vti patet ex *cap. seq.* quod loquitur de Religiosis, qui veram paupertatem voueant; quales non sunt hi Ordines, Sanchez *De matrim. lib.* 7. *Disputat.* 44. *n.* 48.

§. III. De requisitis ad validitatem professionis.

1. *Religionem ingrediens debet esse sui iuris.*
2. *Episcopus relictâ Ecclesiâ ad Religionem transire nequit.*
3. 4. *Profiteri nequit furiosus & illegitimus.*
5. *Debet liber & voluntarius esse ingressus.*
6. *Conc. Trid. circa hoc decretum.*
7. *Requiritur & consensus Capituli.*
8. *Vt nulla adsit conditio, repugnans substantiæ Religionis.*
9. *Vt contineat tria vota, obedientiæ, paupertatis, & castitatis.*
10. 11. *Beghinas & Canonicas fœminas non esse Religiosas.*
12. *Potest quis professus in vna ad strictiorem Religionem transire.*
13. *Quot admitti possint ad monasterium.*

VT valida sit professio, præter ætatem legitimam & annum probationis, plura alia requiruntur. * Atque inprimis, vt Religioné ingredi volens sit sui iuris, & non alteri adstrictus. 1
Hinc seruus absque consensu domini, vel eo ignorante, Religionem ingressus, imò etiam professus, cum ijs, quæ secũ introduxerit, intra trienniũ restituitur domino repetenti; fide tamé acceptâ de impunitate, *can. Si quis* XVII. *q.* 2. Hinc etiã Religioné ingredi nequeũt impuberes, sine consensu parentum aut tutorũ, quibus subsunt quoad vitæ dispositioné: ingressosq; absq; suo consensu possunt reuocare parentes aut tu-

aut tutores intra annum dumtaxat, *c.* 2. *& c. Ad nostram* 8. *h. t.* Puberes autem facti, etiam illis inuitis, ingrediuntur & profitentur, *c. Cum vires* 12. *h. t.* quia per pubertatem quoad statum & electionem vitæ efficiuntur sui iuris & arbitrij. Vbi verò dura atque austera est Religio,
2 requiritur plena pubertas, id est ætas XVIII. annorum, *c.* 6. *h. t.*

Secundò, Episcopi relictis suis Ecclesijs absque Romani Pontificis consensu & auctoritate transire ad Religionem nequeunt, *c. Licet* 18. *in fine h. t. & arg. c. Nisi cum pridem sup. De renuntiat.* vbi inter caussas concedendæ renuntiationis non enumeratur ingressus in Religionē. Deinde quia Episcopi sunt adstricti suæ Ecclesiæ, sicut maritus vxori; & proinde vt maritus non potest deserere vxorem suam absque eius consensu, ita nec Episcopus Ecclesiam: quem consensum summus Pont. tanquam omnium Ecclesiarum curam habens, sibi reseruauit.

Tertiò, Coniuges consummato matrimonio: *de quo ad Tit. seqq.*

3 Quartò, Furiosus profitendo non obligatur, ob defectum iudicij, nisi factus sanæ mentis ratam habuerit professionem, *c. Sicut* 15. *h. t.*

4 Quintò, Illegitimus non admittitur ad Religionem, in qua pater eius siue ante siue post natiuitatem professus fuerit, si is adhuc sit superstes.

5 Sextò, Debet voluntarius esse ingressus, voluntaria & libera professio à metu, præsertim cadente in constantem virum, etiam reuerentiali, quando is adiunctus est minis. Qua de re hæc statuit Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 18. *De regularibus*, anathemati subijciendo omnes & quoscumque, cuiuscumque qualitatis & conditionis, qui quomodocumque coëgerint puellam, viduam, aut aliam quamcumque mulierem inuitam, præterquam in casibus à Iure expressis, ad ingrediendum monasterium, emittendam posessionem, quique auxilium, consilium vel fauorem dederint. Simili quoque anathemati subijcit eos, qui volentes ingredi Religionem quoquo modo sine iusta caussa impedierint. Metus verò ab intrinseco proueniens, vt in vouentibus ob metum mortis naturalis, vel naufragij, & similiter metus leuis non cadens in constantem virum, attentâ ingredientis personâ & qualitate, non inualidat ingressum. Couar. *in* 4. *Decretal.* 2. *p. cap.* 3. §. 4. Sicut etiam non irritatur, si cessante caussâ metus, perseueret in Religione.

6 Sed &, vt liberior sit Virginum professio, mandat Conc. Trid. *d. Sess.* 25. *cap.* 17. vt, si puella, habitum regularem assumere volens, sit maior duodecim annis, ante susceptionem habitus & rursus ante emissionem professionis, examinetur & exploretur virginis voluntas diligenter, an non coacta aut seducta fuerit, an sciat, quid agat: idque extra septa Monasterij, in Ecclesia scilicet aut circa, præsentibus Notario & duabus grauibus matronis, non consanguineis, nec puellæ coniunctis

conuinctis, Zerola *ex Congregat. Cardd. Interpp. p. 1. V. Moniales*. Teneturque Præfecta Monasterio, ne professionis tempus Episcopus ignoret, eundem ante mensem finiti nouitiatus certiorem facere, sub pœna suspensionis ab officio, quamdiu Episcopo videbitur, Conc. Trid. *d. loco*. Quòd si verò ea examinatio fuerit omissa, Ordinarius nihil à professa sciscitari debet, sed eam sibi relinquere, & animaduertere in Præfectas, Zerola *d. loco*. Nullique permittitur professionem suam inualidam dicere & ad libertatē proclamare, nisi intra quinquenniū à die professionis, nec aliter, nisi deductis caussis coram Ordinario & superiore suo, vt ex eodem Conc. *d. Sess.* 25. *cap.* 19. *Sess.* 25. antè diximus. Sin autem Ordinarius sit simul superior, veluti si Monasterium sit Episcopatui vnitum, tunc ille solus, de nullitate poterit cognoscere, quia Conc. dum coniungit vtrumque, supponit vtrumque adesse, nempe quem simul esse Episcopum & superiorem. Post quinquennium tamen ex caussa iusta potest quis restitui aduersus professionem à se emissam per vim aut metum, vel ob aliam caussam inualidam, veluti durante vi aut metu aut alio reclamandi impedimento, vltra quinquennium, Riccius *Decis.* 657. Et ideo quod Conc. statuit, post quinquennium non esse quem audiendum, intelligi debet de communi via, non autem de extraordinario remedio restitutionis in integrum ex iusta caussa, Azor. *p.* 1. *Instit. Moral. lib.* 12. *c.* 4. *versic. Postremò*.

Septimò, requiritur consensus Capituli, nec sufficit adhiberi consilium *c. Ea nescitur 6. sup. De his, quæ fiunt à Prælato &c.* 7

Octauò, requiritur, vt fiat professio in Religione aliqua per Sedem Apostolicam approbata, *c. vnico De voto in 6.*

Nonò, vt nulla adsit conditio, substantiæ Religionis repugnans: 8
qualis est, si profiteatur eâ lege, vt possit sua bona retinere, egredi suo arbitratu, ducere vxorem, & similes. Secus, si profiteatur absolutè, licet antè pactus esset, vt sibi liceret habere pecuniam, vel manere domi, vel habere vsum bonorum suorum; de licentia tamen seu dependentia ab arbitrio Superioris, *c. Insinuante 7. inf. Qui Clerici vel vouentes &c.* Verumtamen post Conc. Trid. talia pacta fieri nequeunt sine Pontificis auctoritate.

Decimò, requiritur, vt professio fiat de tribus votis substantiali- 9
bus, Obedientia scilicet Paupertate & Castitate, & quidem in perpetuum, *c. Cum ad monasterium 6. inf. De statu Monach.* Sufficit tamen ea fieri expressè vel implicitè, vt latiùs deducit Less. *lib.* 2. *De Iustit. & Iure cap.* 41. *dubit.* 1. Hinc qui in Monasterijs Conuersi & Oblati dicuntur, non sunt verè Religiosi, si prædicta vota non emittant: * Vt nec 10
quæ Beghinæ vulgò dicuntur, quippe quæ nullam approbatam regulam pro-

lam profiteantur, neque obedientiæ aut paupertatis voto sint adstrictæ: quarum statum, quòd aliter de mysterijs fidei nostræ sentirent, licet penitus abolendum decreuerit Clemens V. *Clement.* 1. *De religiosis domib. & Clement.* 3. *De haret.* tamen eâ Clementis abrogatione non contineri eas, quæ culpâ carent, nec suspectæ sunt, declarauit Ioan. XXII. *c. vnico De relig. domibus in Extrauag. communib.* Et in *d. Clement.* 1. dicitur, quòd si fideles aliquæ mulieres, promissâ vel non promissâ continentiâ, in suis hospitijs honestè conuersantes pœnitentiam agere voluerint, & virtutum Domino in humilitatis spiritu deseruire, hoc eisdem liceat, prout Dominus ipsis inspirabit.

11 Similiter ob eandem caussam Religiosæ non sunt Canonicæ fæminæ, quas Canonissas vocamus, quæ viuunt exemplo Canonicorum sæcularium, nec renuntiant proprijs, neque vllam professionem emittunt: vnde nec ad clausuram cogi possunt, Azor. *lib.* 13. *Institut. moral. cap.* 9. exeuntque liberè & nubunt: exceptis paucis, vt Abbatissâ, Priore, Sacristâ, Præpositâ, Decanâ, quæ virginitatem vouent, vt dicunt. Et licet harum status improbari videatur per Innoc. II. *in can. Pernitiosam* XVIII. *q.* 2. tamen eam viuendi rationem non esse damnatam, etsi nec approbata sit, tradit Azor. *d. loco.* Item licet Pont. *in Clement. Attendentes De statu Monachor.* velit eas per locorum Ordinarios, si exemptæ non fuerint, suâ, si verò exemptæ fuerint, Apostolicâ auctoritate visitari; non intendit tamen per hoc earum statum, Regulam seu Ordinem approbare: sicut nec in *c. Indemnitatibus* §. *penult. De elect. in* 6. vbi decreta in Canonicis electionibus præscripta iubet seruari in Abbatissarum seu alio nomine nuncupatarum Præfectarum. De his pleniùs videre licet apud Tolosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 15 *cap.* 17. *num.* 9. *& apud* Zyp. *h. tit.* vbi plura etiam tradit de earum origine, ac norma viuendi: quæritque *ibid. num.* 7. an tam Beghinæ, quàm hæ Canonicæ censeantur personæ Ecclesiasticæ & Religiosæ, eo sensu, quo loca pia & congregationes religiosæ dicuntur, ad eum scilicet effectum, vt subsint Episcopo, & coram eo stare iuri teneantur, nec forum Episcopi declinare valeant.

12 Vndecimò, qui Religionem in monasterio aliquo professi sunt ad aliud strictioris Regulæ & sanctioris vitæ transire possunt, non verò Religionis laxioris, *c. Sanè* 10. *& c. Licet* 18. *h. t.* Conc. Trid. *Sess.* 25. *c.* 19. *in fine De Regularibus.* Idq; non nisi petitâ priùs facultate à suo Prælato: qui si facultatem neget transeundi poterit nihilominus ad aliam Religionem migrare, *d. c. Licet.*

13 Denique quod ad numerum attinet recipiendorum ad Monasterium aliquod, Bonifac. VIII. *in c. Periculoso* §. *sanè De statu Regular. in* 6. statuit, ne in monasterio fæminarum, quod proprios habet reditus, plu-

tus, plures recipiantur, quàm de illius bonis siue prouentibus possint sine penuria sustentari: aliterq; factam receptionem decreuit irritam. Conc. verò Trid. *Sess.* 25. *c.* 3. statuit, vt in monasterijs & domibus tam virorum quàm mulierum, bona immobilia possidentibus, vel non possidentibus, is tantùm numerus constituatur, & in posterum conseruetur, qui vel ex reditibus proprijs monasteriorũ, vel ex consuetis eleemosynis cõmodè posit sustentari Vide Zyp. *Tit. De Regularib. n.* 34. Less. *De Iure & Iust. l.* 2. *c.* 35. *dub.* 12. Gutierrez *l.* 1. *Can. q.* 32. *n.* 61. *& seqq.*

TITVLVS XXXII.

De conuersione coniugatorum.

1. *Alter coniugum, inuito altero, ingredi Religionem nequit.*
2. *Mutuo consensu, etiam consummato matrimonio, licet.*

3. 4. 5. 6. *Quandoque altero etiam inuito.*

NOn tantùm cœlibes, sed & quandoque coniugati Monasterium ingrediuntur ac Religionem profitentur: de quorum tamen ingressu dubitari poterat, ex quo Religio votum contineat castitatis, quod matrimonij vsui repugnat.

1 Vnde dicendum, coniuges consummato matrimonio non posse validè profiteri Religionem, seu eam ingredi, sine mutuo consensu: adeò vt si, maritus inuitâ vel ignorante vxore profiteatur, repeti ab ea possit & redire cogatur ad vxorem, ac petenti debitum reddere, licet exigere illud non possit, sed quantum in se est seruare teneatur castitatem. Vnde mortuâ vxore non quidem ad monasterium redire cogendus est, quamuis ei congruentius esset ad salutem, si rediret; verùm cum alia contrahere matrimonium non potest, propter votum continentiæ semel liberè emissum, *c. Quidam* 3. *& c. Placet* 12. *h. t.* Si verò vxor à mariti ingressu adulterium commiserit, repetere maritum non potest, licet eidem licentiam ingrediendi non dederit, vel etiam ad eam dandam dolo metuve inducta fuerit, *c. Constitutus* 15. *& c. Accedens* 17. *h. t.*

2 Mutuo verò & libero consensu ingredi possunt: ita tamen, vt maritus consentiente vxore ingredi nequeat, nisi & ipsa Religionem aliquam profiteatur, si iuuenis si, vel talis, quæ in sæculo manens meritò de incontinentia possit fieri suspecta. Alioquin si senex sit & sterilis, aut talis, vt sine suspicione manere in sæculo possit, votum sufficiet continentiæ, in manibus Episcopi emissum, *cap. Cum sis* 4. *& seq. cap. Vxoratus*, *& alijs hoc tit.* Et hæc omnia fieri

 debent

debet, auctoritate vel Episcopi, vel Archiepiscopi interpositâ, *can. Si vir* XXVII. *q.* 2. Quamuis irrita non sit professio, si aliter facta fuerit: & maritus, consentiente vel sciente ac dissimulante vxore suâ, Religionem ingressus & professus, eâ mortuâ redire ad sæculum nequit, vel aliam sibi matrimonio copulare, *c. Ex parte* 9. *& c. Consuluit seq. h. t.* Vide Less. 2. *De Iust. & Iure cap.* 41. *Dubit.* 3. *n.* 23.

3 Potest tamen alter coniugum, altero etiam inuito, Religionem ingredi certis casibus. Primò, si matrimonium needum sit consummatum; & tum manenti in sæculo licitum est ad secunda vota transire, *c. Verum* 2. *c. Ex publico* 7. *h. t.*

4 Secundò, etiam post consummatum, secundum probabiliorem sententiam, vxor ingredi potest, si maritus per vim illud consummauerit, ante expletos duos menses, qui ei à iure, *in d. c. Ex publico*, conceduntur: idque ob grauem iniuriam, quam eidem intulit; vt propterea iure suo priuari non debeat, Sanchez 2. *De matrim. Disputat.* 23. *n.* 6. *vbi alios citat.* Idem videtur dicendum, si per grauem metum consummationem extorserit, quia similis iniuria est.

5 Tertiò, si alter coniugum committat adulterium, licet innocenti Religionem ingredi, *can. Agathosa* XXVII. *q.* 2. *& colligitur ex c. Constitutum, cum duobus seqq. h. t.* Vt tamen id ordinatè procedat, primò auctoritate Iudicis, caussâ cognitâ, separatio fiat necesse est, partim ad vitandum scandalum, partim ne repeti possit, & cogi ad redeundum. Quòd si alter quoque adulterium occultè commiserit, puta maritus, non potest vxorem dimittere, vt Religioné ingrediatur, quia paria delicta mutuâ compensatione tolluntur, *c. fin. inf. De adulterijs.* Idem dicendum, si cognito vxoris adulterio, debitum petijt vel reddidit, quia illi censetur reconciliatus, ac ius suum remisisse, *can.* 1. XXXII. *q.* 1.

6 Quartò, si alter incidat in hęresin, & iudicio Ecclesiæ fiat separatio, potest innocens ad Religioné transire, etiamsi ille conuerti voluerit: si verò non fuerit facta separatio iudicio Ecclesiæ, tum tenetur emendatum recipere, nec potest Religionem ingredi, *c. fin. h. t. iuncto c. De illa inf. De diuortijs.*

TITVLVS XXXIII.

De conuersione infidelium.

1. *Infidelis quis hic dicatur.*
2. *Infidelis conuersus rectè contrahit cum fideli.*

Etiam

ETiam infideles subinde ad fidem Christianam conuertuntur: ideò & de horum conuersione dicendum est aliquid

Infidelis generaliter dici potest quilibet discrepans à fide, quia quidquid à fide Catholica discrepat, fidei Christianæ est contrarium, *l. Cælicolarum in fine Cod. De Iudæis & Cælicolis*, Hostien. *in Summa h. t.* Hîc autem specialiter sumitur pro eo, qui nunquam fidem suscepit, qualis est Iudæus, Paganus, Saracenus. Et ideo hæreticus non dicitur conuerti, sed reuerti. 1

Si igitur infidelis conuertatur ad fidem, poterit contrahere matrimonium cum fideli, nisi cùm adhuc esset in infidelitate, machinatione & dolo maritum eius occideret: alioqui si absque machinatione, veluti in bello, nihil prohibet, quo minùs illam conuersus ad fidem in vxorem ducat, *c. 1. h. t.* Quod si verò alter infidelium (inter quos potest esse matrimonium, vt contractus est ciuilis, non vt Sacramentum, *c. Gaudemus inf. De diuortijs*) conuertatur ad fidem Catholicam, communis proles assignari debet conuerso, ne ab infideli inducatur in errorem, *c. 2. h.* t. Nam placuit summam esse rationem, quæ pro religione facit, *l. Sunt personæ 43. in fine D. De relig. & sumptib. funerum.* Cæterùm de matrimonio infidelium, cùm inter se, tum cum fidelibus, postea fusiùs agemus. 2

TITVLVS XXXIV.

De Voto & voti redemptione.

§. I.

1. *Quid sit Votum.*
2. *Votum debet esse deliberatum.* 3. 4. *Liberum & cum effectu.*
5. *Qui vouere non poßint.*

QVia antè dictum est de Regularibus & Religionem intrantibus, deque infidelibus, qui ad fidem conuertuntur, qui omnes votum quoddam emittunt; illi eligionis, quod Monachum facere dicitur, & non habitus, hi verò fidei: meritò nunc sequitur de voto in genere, eiusque redemptione.

Votum autem est alicuius boni operis cum deliberatione liberè Deo facta promissio; cum animo scilicet obligandi se, ab eo, qui se obligare potest. 1

Dico, alicuius boni operis, quale est peregrinari ad loca sancta eleemosynam dare, *c. 1. & 2. h. t.* quia in malis promissis frangenda fides potiùs quàm seruanda, *can. In malis* XXII. *q.* 4. Et si quid voueatur,

ueatur, quod corpori vel animæ certum adferat discrimen, non acceptatur à Deo, nec obligat, *c. Inter cæteras sup. De iureiurando.* Hinc etiam votum debet esse de meliori bono, quàm sit eius oppositum; ideoq; non obligat votum de non mutuando, de non dando eleemosynam, non ingrediendo Religionem, quia oppositum est Deo gratius.

2 Dixi, cum deliberatione; id est cum perfecta & plena animaduersione eius, quod agitur, quia nemo censetur sibi alicuius obligationis vinculum, quale est votum, imponere, nisi plenè aduertat, quid agat. Hinc qui in ætate tenera, facilitate potiùs, quàm ex arbitrio discretionis, vouerat, facilè fuit à voto absolutus, *c. 2. eod.* & feruore passionis vouens ingredi Religionem, non obligatur, *can. Gonsaldus* XVII. *q. 2.* Sed neque furiosi vouendo aut profitendo obligantur, nisi sanæ mentis effecti votum in furore emissum ratum habuerint, *c. Sicut tenor 15. sup. De Regularibus.* Idem dicendum de infantibus.

3 Dixi, liberè; quia votum metu vel dolo iniurioso extortum est irritum, *c. 1. & 2. sup. De his quæ vi metusve &c.* Idem dicendum de voto per errorem emisso.

Dixi, Deo facta promissio; quia homini facta non est votum *c. Magna 8.* ibi, *Vouete & reddite Domino Deo vestro h. t.* nam Vouere est aliquid Deo sanctè promittere, vt constat ex auctoribus Latinis, licet aliàs sumatur pro desiderare, & Votum pro Desiderio.

4 Dixi, facta promissio; quia ex sola boni faciendi conceptione seu proposito, quantumuis deliberato, non obligatur quis, tamquam ex voto, si vlteriùs ad promissionem non sit progressus, *can. Qui bona* XVII. *q. 1.* ne quidem eo casu, quo quis Religionem intrat animo & proposito in ea perseuerandi ac perpetuò Deo seruiendi, Nauar. *in Manuali cap. 12. n. 26. & communiter Theologi,* & colligitur ex *c. Litteraturam 3. h. t.* vbi expressè dicitur, eum, qui vltra propositum mutandæ vitæ non est progressus, voto non teneri; item ex Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 13.* vbi concedens nouitijs annum probationis, vult eos toto eo tempore manere liberos ad egrediendũ, si putent disciplinã sibi non conuenire.

Non obstat *c. Statuimus & c. Consulti sup. De Regularib.* quatenus ibi statuitur, nouitios posse liberè ad sæculum intra annum redire, nisi euidenter appareat, quòd tales absolutè voluerint vitam mutare & in religione perpetuò Domino seruire: nec similiter *c. Beneficium eod. t. in 6.* vbi dicitur beneficium ingressi Religionem posse alteri dari, si constet absolutè voluisse vitam mutare: quia illis locis agitur de proposito, quod promissione seu voto firmatum est, licet exterius verbis vel nullis vel nullam voti speciem præ se ferentibus fuerit expressum.

Addidi, cum animo se obligandi; quia actus agentium ex intentione non operantur vltra intentionem.

Denique

Denique additur, ab eo, qui se obligare potest; quia quidam sese voto obligare non possunt; vel absolutè, vt infantes & furiosi, ob defectum iudicij; vel non ita validè, quin votum eorum ab alio, in cuius sunt potestate, irritari possit, vt impuberes, sine consensu parentum aut tutorum, *can.* 1. 2. & 3. xx. *q.* 2. Item coniuges post consummatum matrimonium, sine mutuo consensu. 5

Sic nec Episcopus vouere peregrinationem potest, absque consensu suæ Ecclesiæ, *c. Magna* 7. *h. t.* nec Clericus, absque licentia sui Episcopi, licet sine eius consensu Religionem ingredi possit. Similiter Monachus sine consensu Superioris, quia velle aut nolle non habet, *c. Quorundam c. Si Religiosi De elect. in* 6. Denique serui, coloni adscriptitij vel originarij, in præiudicium suorum dominorum, vouere nequeunt, *can. Generalis Distinct.* 54.

§. II. De diuisione Voti.

1. *Votum aliud Solemne & Simplex.* 2. *Aliud Expressum & Tacitum.*
3. *Aliud Purum & Conditionale: item Personale, Reale, Mixtum.*
4. *Aliud Perpetuum & Temporale.*

VOtum variè diuidi solet. Primò in Solemne & Simplex. Solemne generaliter dici potest, quod fit publicè, certis solemnitatibus, v. g. testibus aut iuramento, adhibitis. Vel specialiter, quantum ad matrimonium pòst contractum dirimendum, Solemne votum dicitur, quod ex decreto Ecclesiæ annexum est susceptioni Ordinis sacri: & professione vel expressâ vel tacitâ Religionis per sedem Apostolicam approbatæ continetur, *c. vnico h. t. in* 6. Simplex verò votum hodie est omne aliud votum, licet professione Religionis non approbatæ contineatur. 1

Secundò diuiditur in Expressum & Tacitum. Expressum est, quod verbis discretis exprimitur. Tacitum, quod eo ipso fieri censetur, quo voluntariè aliquid agitur, cui ipsum votum est annexum vel supponitur. Huiusmodi est, quod fit susceptione Ordinis sacri. 2

Tertiò, diuiditur in Purum & Conditionale. Item in Personale, Reale & Mixtum. Personale est, dum promittitur, quod personam solam attingit, v. g. aliqua actio vel omissio, vt peregrinatio ad visitandum sepulcrum Domini, *c.* 2. *h. t.* Tale etiam est votum Religionis aut ieiunij. Reale est, quo res externa promittitur, vt in *c. Ex parte* 18. *inf. De censib.* Mixtum, quo vtrumque, veluti peregrinatio cũ oblatione, vel profectio Ierosolymam ad eam armis liberandam, *c. Non est & seq. h. t.*

Denique diuiditur Votũm in Perpetuum & Temporale.

§. III. De obligatione adimplendi votum, deque voti solutione.

1. *Votum ab initio voluntatis est, ex postfacto necessitatis.*
2. *Soluitur votum defectu materiæ.* 3 *Et Conditionis.*
4. *Irritatione.* 5. *Commutatione* 7. *Dispensatione.*
6. *Quilibet commutare potest, qui dispensare.*

1 TAmetsi ab initio liberum sit vouere, vel non vouere, tamen non est liberum à voto semel emisso resilire, absque propriæ salutis dispendio, nisi eius solutio interuenerit, *c. Licet 6. cum c. seq. h. t. can. 1. & seqq.* XVII. *q.* 1. adeò vt ne quidem caussâ conuertendi aliquem ad fidem liceat infringere votum, *can. Non solùm* XXXII. *q.* 8. Quin imò hæres etiam defuncti votum adimplere tenetur, si tale sit, quod per alterum impleri possit, vti est votum reale, aliàs paternâ successione se indignum reddet, & reum anathematis, *d. c. Licet & c. Si hæredes 6. sup. De testamentis.*

2 Solui seu redimi votum potest quinque modis. Primò, defectu materiæ, si voti legitima materia desinat esse, vel absolutè vel respectu vouentis: vt si turpe votum fuerit, si quid incautiùs quem vouisse contigerit, vel si propter infirmitatem, vel paupertatem, vel aliam iustam caussam, votum non possit vtiliter adimpleri, *can. 5. & alijs* XXII. *q. 4. c. Quod super 8. in princ. cum cap. seq. h. t.*

3 Secundò, defectu conditionis: vt si quis quid vouerit sub certa conditione, quæ non eueniat, aut si caussa voti cesset, *c. Magna 7. §. fin. h. tit.*

4 Tertiò, irritatione: vt si obligatio voti perfecta pendeat aliquo modo ab alterius voluntate, qui non vellit eam approbare; nam tale votum vel ex natura, vel ex Iuris dispositione hanc tacitam habet conditionem, nisi superior, vel alius, cuius interest, contradixerit. Ita omnia vota Religiosorum, præter votum arctioris Religionis, posse à Prælato irritari, docet Nauar. *in Manuali cap.* 12. *n.* 65. Similiter vota impuberum irritari possunt à parentibus & tutoribus, *c. Si quis 2. sup. De regularib.* Vota item seruorum à dominis, quatenus eorum obsequijs obesse possunt. Hinc quoque maritus omnia vota coniugis, quæ sibi incommodent, & ad familiæ administrationem pertineant, cuius ipse, vti & mulieris, caput est, irritare potest, vt passim docent Canonistæ.

5 Quartò, commutatione: nam in primis quilibet auctoritate propriâ vo-

priâ votum suum in id, quod manifestè melius & Deo gratius est, potest commutare, *c. Peruenit 3. sup. De iureiur.* Nec obstat *c. 1. h. t.* vbi dicitur, commutationem voti pendere ab arbitrio eius, qui præsidet, seu superioris: quia huius requiritur auctoritas, quando non constat, id, in quod fieri debet commutatio, esse melius. Non obstat etiam, quòd debitor soluens creditori rem, etiam meliorem, non liberetur, sed teneatur soluere, quod debet: quia creditori solui potest melius, quando id ipsi gratius est. Non obstat denique, quòd quis in propria caussa nequeat esse Iudex: quia potest, parte consentiente, non autem inuitâ.

Præterea quilibet votum commutare potest, qui in eo dispensare, siue potestate ordinariâ, siue delegata; licet non è diuerso. Ratio est, quia commutatio voti est quædam veluti imperfecta dispensatio seu relaxatio, *arg. c. 1. h. t.* Nam dispensare in voto nihil aliud est, quàm nomine Dei absolutè condonare obligationem: Commutare verò est condonare cum onere, vt scilicet loco prioris obligationis aliam suscipias. Iam autem regula Iuris habet, quòd cui licet id, quod est plus, liceat vtique, quod est minus, non contrà. In commutatione voti haberi debet ratio expensarum, quæ in expletione voti fuissent faciendæ, habitâ personarum ratione, vt illæ impendantur in aliquod opus pium. In voto autem de dando, faciendo, videndum, an inde non sit ius quæsitum alteri, quia tum dispensare ampliùs non posset Episcopus, sine illius assensu, cui ius esset quæsitum: nisi sit illius dominus superiorve tam absolutus, vt posit ipsi auferre rem quæsitam, & dare alteri, Piasec. *2. p. cap. 1. artic. 3. n. 8. versic. In commutatione.* 6

Quintò, dispensatione: nam Episcopus, & qui Episcopalem iurisdictionem habet, potest dispensare in omnibus votis suorum subditorum: exceptis ijs, quæ summo Pontifici reseruata sunt, nempe, *iuxta communem sententiam*, voto castitatis perpetuæ, voto approbatæ Religionis, voto peregrinationis ad Terram sanctam, ad limina Apostolorum, & Compostellam ad S. Iacobum. Nam licet Iuris textus aliquis non reperiatur, qui hæc quinq; vota soli Papæ reseruet, præter votum trânsmarinum, *c. Quod super & c. Ex multa h. t.* ex stylo tamen Romanæ Curiæ, qui satis colligitur ex *Extrauag. Etsi domini De pœnit. & remissionib. in commun.* omnia hæc reseruata sunt summo Pontifici. Ex caussa tamen dispensare debet Episcopus: nam sine caussa dispensare nequit, *can. Non potest & seq. 1. q. 7*, contrà verò si non dispensaret, cùm adest caussa iusta, peccaret, Piasec. *d. n. 8. vers. Et generaliter.* 7

TIT. 35 De

TITVLVS XXXV.

De statu Monachorum & Canonicorum Regularium.

1. *Status sumitur & generaliter & strictè.*
2. *Ad statum Monachorum spectat, seruare Regulam quam professi sunt.*
3. *Proprium habere aut possidere non possunt.*
4. *Quatenus circa hoc dispensare valeat Pont.*
5. *Quatenus ab vno monasterio ad aliud migrare liceat.*
6. *De clausura monialium, remissiuè.*
7. *Monachi ad Ecclesias parochiales adsumi nequeunt, vt Regulares.*
8. *Singulis triennijs instituenda Concilia Regularium prouincialia.*

PLerumque emittentes votum Religionis, fiunt & dicuntur Monachi ac Canonici Regulares, de quorum proinde statu, id est conditione viuendique ratione deinceps tractatum instituit Pontifex.

1 Notandum verò est ex Lessio 2. *De Iustit. & Iure cap* 41. *dubitat.* 1. Statum sumi & generaliter & strictè. Generaliter pro quáuis vitæ conditione, in qua homo ad tempus vel perpetuò stat & permanet. Sic dicitur Status innocentiæ, Status legis naturæ, legis Moysaicæ, Euangelicæ, Status huius vitæ vel futuræ, Status Ecclesiasticus, sæcularis, seruorum, liberorum, viduarum, & sic de similibus. Strictè verò sumitur pro conditione vitæ immobili, per quam alteri obstricti sumus; vt firmitatem quandam denotet. Et hoc modo tres dumtaxat Status in Ecclesia constituuntur à D. Thoma, scilicet Episcoporum, Religiosorum, & Coniugatorum. Nam Episcopi perpetuo vinculo obstricti sunt obsequio suæ Ecclesiæ, Religiosi obsequio diuino, Coniuges obsequio mutuo. Ex his duo priores sunt spirituales, & vocantur Status perfectionis, tertius est sæcularis.

2 Status autem Religiosus seu Religiosorum vel Monachorum rursus sumi potest dupliciter, nempe vel in actu primo, vt loquuntur, siue in habitu, & sic nihil est aliud, quàm debitum religiosè seu monachaliter, vt ita dicam, viuendi; vel in actu secundo, & sic est ipsa religiosa seu monachalis vita. In hoc igitur Tit. Status sumitur strictè pro ipsa conditione vitæ Monasticæ immobili, per quam suis Superioribus obstringuntur & Regulæ, quam professi sunt.

Ad sta-

Ad statum & mores Monachorum ac Canonicorum Regularium 2
pertinet inprimis, vt ad Regulæ, quam professi sunt, præscriptum vitam instituant & componant, *c. Cum ad monasterium 6. h. t.* Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 1. De Regularib.* vbi præcipit, vt diligenter obseruent, quæ ad suæ professionis perfectionem, vt obedientiæ, paupertatis & castitatis, ac si quæ alia sint suæ Regulæ & Ordinis peculiaria, quæ emiserint vota vel præcepta. Ac proinde, cùm Religio sit status pœnitentiæ ac tristitiæ, & contemptus diuitiarum fastusque ac gloriæ mundanę, S. Thom. 2.2. *q.* 187. *art.* 6. vilibus indui & vti debent vestibus, quemadmodum pœnitentes exemplo Regis Niniues, qui *Ionæ* 3. indutus fuit sacco; & Achab, qui 3. *Reg.* 21. operuit cilicio carnem suam. Qua de caussa vetuit Innoc. III. Pont. ne quis Monachorum lineis camisijs vteretur, *c. Cum ad monasterium h. t.*

Item districtè inhibetur, ne quis Monachorum proprium quoquo 3
modo possideat, *can. Non dicatis* XII. *q.* 1. *d. c. Cum ad monasterium, & c. Ioannes 5. sup. De Regularib.* & Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 2. Sin autem aliquid habere proprij deprehensi fuerint, regulari præuiâ monitione, expelli è monasterio debent, nec vlteriùs recipi, nisi pœniteant, *d. c. Cum ad monast.* Quinimò si Monachus vel Canonicus Regularis post mortem inueniatur aliquid proprij habuisse in vita, illud cum eo extra monasterium in loco non sacro humari debet, *d. c. Cum ad monasterium*, ibi *in sterquilinio.* Et quod amplius est, sepultus in loco sacro effodi iubetur, & proijci ab Ecclesia, *c. Super quodam 4. h. t.* Ex permissione tamen Prælati peculium aliquod pro administratione rerum habere Monacho licet, *c. Monachi 2. v. rs. Qui verò peculium*, non etiam proprietate tenus, quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeò annexa est Regulæ Monachali, * vt aduersus eam ne summus 4
quidem Pont. possit licentiam indulgere: quod passim intelligunt DD. remanente statu Monachali seu religioso, cui repugnat habere aliquid proprium, prout eo nomine significatur dominium & vsus, independens ab arbitrio Superioris. Alioquin vt Religiosus possit habere dominiũ alicuius rei, quod assiduè à Superioris nutu dependeat, dispensare potest Pont. quia tale dominium statui religioso non repugnat, neque proprij nomine comprehendi solet, quando dicitur Religiosus non posse proprium habere, vt tradit Less. 2. *De Iustit. cap.* 4. *dubitat.* 5. *n.* 22. *& cap.* 41. *dubitat.* 9. Ratio autem, cur Religiosus, solemniter professus, nihil omninò possit habere tanquam proprium, est, quia per solemne votum paupertatis non solùm se spoliauit omni dominio, sed & incapacem reddidit omnis dominij & iuris temporalis, idque vi voti solemnis, quod eam vim habet ex ordinatione Ecclesiæ, vt docet Less. *d. c.* 4. *dubitat.* 5. Verùm quid de his distinctiùs

Regularium prouincialia, *c. In singulis in princ. h. t.* Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 8. *De Regularib.* in quibus corrigantur, quæ videbuntur corrigenda. Visitatores etiam creandi, qui visitationis officium dilgenter exequantur, omniaque & singula obseruari fideliter curent, quæ de statu Monachorum constituta sunt in *d. Clement. Attendentes.* Iuxta quam ordinationem refert. Choppin. *lib.* 2. *Monastic. Tit.* 2. *n.* 17. Benedictinos exemptos in plerisque Galliæ prouincijs, sese in congregationes redegisse, ac varia cõdidisse Regularis disciplinæ statuta, quæ à Sixto V. & Gregorio XIII. confirmata sint, teste Zyp. *Tit. De Regularib.* Quòd si id negligant Regulares, cogere eos ad hoc potest Metropolita seu Archiepiscopus, eoque negligente Episcopus, in cuius dioecesi sunt Monasteria, tamquam Sedis Apostolicæ delegati, Concil. Trid. *d. cap.* 8. Zerola *p.* 2. *V. Monasteria* §. 2.

TITVLVS XXXVI.

De Religiosis domibus, vt Episcopo sint subiectæ.

§. I.

1. *Hospitalium nomine quæ veniant.*
2. *Monasteria, vt & Ecclesiæ omnes, subiecta Episcopo loci.*
3. *Item Hospitalia omnia.*
4. *Dummodò exempta non sint.*
5. *Quæ tamen visitari ab Episcopo possunt.*

DE Monachis ac Religiosis duo expediuimus, nẽpe de ingressu ac professione, deq; statu, id est regulis & institutis vitæ monasticæ ac religiosę. Sequitur tertium de rebus, id est de domibus & monasterijs, alijsque religiosis ac pijs locis. Cuiusmodi sunt Hospitalia, quæ pietati exercendæ ex professo dedicata sunt, & plerumque Ecclesijs cohærent, *toto h. t. & eod. in* 6. Dicunturq; ab hospitibus piè excipiendis & tractandis; proq; eorum varietate varia sortiuntur nomina. Alia enim sunt Xenodochia, quibus peregrini; alia Orphanotrophia, quibus orphani; alia Gerontocomia, quibus senes; alia Brephotrophia, quibus egentium infantes; alia Nosocomia, quibus ægroti excipiuntur; alia denique Ptochotrophia, in quibus pauperes aluntur; alijs atque alijs nominibus appellantur, de quibus in *can. In qualibet* XXIII. *q.* 8. *l. Illud* 17. *l. Sancimus* 18. *Cod. De sacros. Ecclesijs,* & plenius apud Tholosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 15. *cap.* 28. 1

2 De his autem omnibus videndum est, quibusnam subiiciantur. Et in primis dicendum, Monasteria, sicut Ecclesias omnes, subijci Episcopo loci, in quo sita sunt, *c.* 1. 3. 7. *& vlt. h. t. can. Quidam, cum seq. can. Monasteria* XVIII. *q.* 2. *can. Omnes basilicæ* XVI. *q.* 7. Habetque Episcopus quoad hoc de iure communi fundatam intentionem suam, *d. c.* 7. *h. t.* etiamsi sint alterius loci aut dioecesis Monasterijs atque Ecclesijs vnita, quia per vnionem nihil deperit Episcopo loci, in quo situm est Monasterium, *c.* 2. *h. t.*

3 Idem dicendum de Hospitalibus, vt Xenodochijs & alijs similibus, *d. c.* 3, *c.* 4. *& alijs h. t.* Ita vt ad Episcopum loci, in quo sita sunt, spectet, prouidere, ne eorum res dissipentur, ne talia loca ad alios vsus, quàm ad quos fidelium largitate & auctoritate Episcopi destinata sunt, conuertantur, neve in beneficium cuiquam sæculari Clerico conferantur, etiamsi consuetudine id fuerit aliàs obseruatum (nisi vel in eorum fundatione aliter constitutum fuerit, vel per electionem de Rectore huiusmodi loci sit prouidendum:) sed vt gubernatio eorum committatur viris prouidis ac boni testimonij, qui instar tutorum & curatorum iuramentum præstent, repertorium siue inuentarium bonorum faciant, atque Ordinarijs, vel alijs, quibus huiusmodi loca subsunt, vel ab ijs deputandis, quotannis administrationis suæ rationem reddant, *Clement. Quia contingit* 2. *h. t.* vbi pleniùs de huiusmodi locorum administratione, & in Analysi D. Steph. Weymsij *ad d. Clement.* Concil. Trid. *Sess.* 7. *cap.* 15. *De reformat. Sess.* 22. *c.* 8. *&* 9. *& Sess.* 25. *cap.* 8. *De reformat.* Choppin. *De Politia sacra lib.* 3. *tit.* 5. *n.* 2. vbi latè tradit eiusmodi piorum locorum curam iam olim quoque spectasse ad Episcopum, vt proinde Conc. Trid. non adeò quidquam noui quoad hoc statuisse videatur.

4 Et hæc quidem procedunt, dummodò talia pia loca auctoritate Episcopi sint exstructa, *c. Ad hæc* 4. *h. t.* & nisi probentur exempta, vel priuilegio, vel præscriptione XL. annorum, *c. Cum dilectus* 8. *h. t. c. Cum olim* 18. *& seq. sup. De præscript.* Sic tamen, vt si priuilegio exempta sint, priuilegium huiusmodi, tanquam iuri communi derogans, ac proinde strictè accipiendum, *c. vlt. in fine De filijs presbyteror. in* 6. non producatur vltra loca ipsa exempta, & iura sua Episcopis inuiolata seruentur, *c. Porro* 7. *c. Petijstis* 20. *inf. De priuilegijs.* Et ideo si Parochiæ vel Capellæ alicui Monasterio exempto subiectæ sint, non tamen ideo & ipsæ exemptæ censeri debent, *c.* 1. *h. t. c. Ex vre* 17. *inf. De priuil.* nisi & in his quoque legitimâ præscriptione aut priuilegio derogatum sit iuribus Episcopalibus, *d. c. Cum olim.*

5 Vt autem huiusmodi loca probentur exempta à iurisdictione Ordinarij, poterit nihilominus Ordinarius auctoritate Apostolicâ visitare ac refor-

ac reformare, si reformatione aliquâ opus fuerit: ita tamen vt per hoc nullum exemptionibus seu priuilegijs, quoad alia, præiudicium generetur, *d. Clement.* 2. *in princ.*

Prędicta etiam non habent locum in Hospitalibus militarium Ordinum, aut Religiosorum, *d. Clement.* 2. §. *Præmissa.* Et si quæ sint Hospitalia, in quibus consueuerint ab antiquo exerceri spiritualia & exhiberi Sacramenta pauperibus, ea consuetudo seruanda est, *d. Clement. in fine.*

§. II. Quatenus Episcopus visitare possit Hospitalia, & alia pia loca, à laicis regi solita.

1. *Hospitalia à laicis regi solita etiam à laicis visitari possunt.*
2. *Hospitalia, superstite fundatore, non subsunt Ordinario.*
3. *Post mortem tamen visitari ab eo possunt.*
4. *Vt & Confraternitates qualibet.*
5. *Vltra triennium non committenda vni administratio Hospitalium.*
6. *Ex Concord. Brab. visitatio Hospitalium est mixti fori.*

CÆterùm circa decretum Conc. Trid. quoad propositam materiam, obseruandum est, quòd licet tribuat Concilium Episcopis facultatem visitandi Hospitalia & alia pia loca; non tamen prohibeat, quin etiam Iudices sæculares eadem visitare possint, si hoc eis aliàs legitimè liceat. Insuper Episcopum non habere potestatem visitandi Hospitalia & Confraternitates, quæ à laicis reguntur, nisi in casibus à Iure communi permissis. 1

Et ideo hæc potestas non extenditur ad Hospitalia, & alia similia loca, absque auctoritate Episcopi erecta, superstite fundatore, cùm non dicantur propriè loca religiosa, sed subsint omninò dispositioni ipsius fundatoris; ita vt ab eodem destrui, & de illis pro arbitratu suo, prout & de alijs bonis, disponere valeat, *Glos. in can. In Ecclesiasticis* XIII. *q.* 2. Siluester *V. Hospitalia.* Zerola *p.* 1. *V. Hospitale* §. 1. Piasec. *p.* 2. *cap.* 3. *artic.* 5. *n.* 12. 2

Quamquam Episcopus talia post mortem fundatoris visitare possit, ad hoc, vt videat, an & quo modo satisfiat ordinationi defuncti: audire item, inspicere atque examinare computus & administrationem Rectorum ac procuratorum: idque, vt tradit Zerola *d. loco* §. 2. & 3. virtute decreti Concil. Trid. *Sess.* 22. *cap.* 9. vbi statuitur, vt admini- 3

stratores, tam Ecclesiastici, quàm laici, cuiusuis fabricæ hospitalis, confraternitatis, & quorumcumque piorum locorum, singulis annis teneantur reddere rationem administrationis Ordinario, nisi secus sit cautum in fundatione, cui non derogauit Concilium. Ideoque si in fundatione cautum sit, ne Episcopus se visitationi vel rationibus immisceat, id seruandum erit, Zerola *d. loco* §. 5.

Nec obstat, quòd non sint loca religiosa: quia ad hoc, vt visitari possint, sufficit, quod sint loca pia. Non obstat quoque quòd *d. c.* 9. tollat priuilegia, statuta & consuetudines quascumque in contrarium: quia non tollit fundationem.

4 Verùm quoad Confraternitates laicorum, siue regendas, siue visitandas, attinet, exstat insignis Constitutio Clementis VIII. 24. *Decemb.* 1604. quam refert Piasec. *d. loco n.* 8. per quam, vt summariè dicam, statuit, ne vllæ eiusmodi Confraternitates erigantur, nisi de assensu Ordinarij loci: vt Confratrum statuta ab eodem Ordinario examinentur, approbentur, & corrigantur: vt indulgentias concedendas priùs cognoscat & promulgandas decernat: vt eleemosynæ & collectæ non nisi arbitrio eiusdem in pios vsus Confratres erogent: vt Confessarij Confraternitatis ab Ordinario approbentur, qui nec à casibus reseruatis absoluere possint.

5 Insuper ad hoc quoque sedulò aduigilare & prouidere Episcopus debet, ne hospitalium, & aliorum similium locorum, administratio seu gubernatio vni & eidem vltra triennium committatur, nisi aliter in fundatione cautum reperiatur, Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 8.

6 Sed nec illud hîc prætereundũ est, quod refert Zypæus *h. tit. in princ.* ex Concordatis Brabantiæ, §. *Si Magistri fabricarum*, contineri inibi hanc distinctionem, vt si Rectores Hospitaliũ & Fabricarum sint laici, & à laicis institui soleant, correctio & destitutio, & rationum exactio, præsente tamẽ Curato, à laicis fiat; &, si negligentes fuerint, pro illa vice Episcopus in omnibus suppleat: si autem Ecclesiastici sint, aut laici ab Ecclesiasticis instituti, omnia faciat Episcopus. Quamquam dici possit etiam priori casu, saltem post Conc. Trid. *Sess.* 22. *c.* 9. vbi Episcopo disertè auctoritatem facit exigendi rationes ab administratoribus, tam Ecclesiasticis quàm laicis quorumcunq; piorũ locorum, Episcopũ eiusve delegatũ suam quoq; auctoritatem posse interponere. Quod & in Belgio est receptum. Imo Serenissi. Principes nostri in edicto pro feliciori exitu & executione Conc. Mechlin. *an.* 1607. maiorẽ etiã potestatem Episcopis & ab eis deputatis concesserunt. Sed hoc interest, quòd dum proceditur iuxta concordata, Episcopi iure suo nitantur; dũ ex edicto, tanquã Principis delegati, veluti ex eius cõmissione: quodq; si à decretis appelletur, ad laicos caussa deuoluatur; illo autẽ casu ad superiores

Episcopi,

Episcopi, iuxta ius commune. Dictis verò concordatis nō videri derogatum per illud edictum docet Zyp. *ibid.* eâ ratione, quòd generi per speciem non vice versâ derogetur.

TITVLVS XXXVII.

De capellis Monachorum & aliorum Religiosorum.

1. *Capella, Capellania, vnde nomen habeant.*
2. *Distingui vulgò Capellaniam & Capellam.*
3. *Capella habens populum, cum cura animarum, à sæculari regi debet.*
4. *Aliàs duo tresve Monachi Capellis præficiendi.*
5. *Nouam Religionem quis propriâ auctoritate constituere non potest.*

NOn semper Monachi omnes habitant in Monasterijs, sed sæpè ad Capellas ac Prioratus mittuntur, dependentes ab ipsis Monasterijs, quæ sunt domus principales Religiosorum.

Capellæ non vna etymologica ratio est seu deductio, de qua Tholosan. *Syntag. Iuris Vniuersi lib.* 15. *n.* 29. Azor. 2. *Moral. Institut. lib.* 3. *cap.* 8. Verius videtur nomen esse Gallicum, dicique à simplici tecto, quo Reges Francorum, exustis à Normannis ac Sclauis sacris ædibus, Oratoria campestria lateribus vndique patentibus & patulis tegebant: nam tectum Gallis simpliciter *Chapelle* dicitur, indeque alia nomina formata sunt. Et quia eiusmodi tectum fieri solebat ex pellibus caprarum, inde Capellam à caprinis pellibus dici quidam volunt, Glos. in *can. Concedimus De consecrat. Distinct.* 1. & Sacerdotes, qui in huiusmodi oratorijs seu tentorijs præfecti erant, Capellani dicti sunt. Factumque, vt Iure Canonico Capellæ nomine significetur aliquando Altare, in aliqua sacra æde constructum, *can. Quæsitum can. Altare* 1. *q.* 3. aliquando Oratoriū, seu sacra ædicula, à templo seiuncta; interdum etiam Oratorium, extra templum quidem positum, sed eidem templo annexum & adhærens; subinde etiam locus sacer in templo ferreis aut ligneis cancellis clausus, vnū vel plura altaria continens. 1

Cæterùm Practici Romani Capellam à Capellania distinguunt, vt Capella sit corpus, & Ecclesia per se, Capellania verò dicatur altare, in aliqua Ecclesia existens, teste Rebuffo *in Praxi benefic. Tit. Sæculare benef. quotuplex sit n.* 14. Et ita Capella hîc sumitur, pro Ecclesia scilicet minori, existente per se & seorsim ab Ecclesia maiori vel Monasterio. 2

Capella itaque hoc modo sumpta vel habet populum aliquem subditum, & curam animarum, vel non habet. Si habeat, & spectet ad Monasterium, non debet à Monachis regi, sed in ea Episcopus Capel- 3

lanum

lanum sæcularem, qui populum regat, consilio Monachorum instituere debet: ita vt ex solius Episcopi arbitrio tam ordinatio eius, quàm depositio, & totius vitæ pendeat conuersatio, *c. 1. h. t.*

4 Sed & Episcopus curare debet, ne Abbates vel aliorum Religiosorum Prælati singulos Monachos aut Religiosos in huiusmodi Capellis vel Prioratibus constituant, sed tres, vel saltem duos. Nec proderit rescriptum Prælato, si quod habeat à summo Pont. quòd singulos constituere valeat, fortè ob paupertatem Capellæ aut Prioratus, nisi rescriptum mentionem faciat Conc. Lateranensis, *c. Ex parte 3. h. t.* nam aliàs illud rescriptum habetur obreptitium vel subreptitium.

Quòd si verò Abbas aliquem Monachum solum in Capella constituerit, potest Episcopus eum cogere, vt vel reuocet illum ad claustrum, vel socium ei vel socios adiungat, *c. Ad audientiam 4. h. t.* Idque ne sibi relictus ad peiora diffluat.

5 Illud etiam in *c. fin. eod. tit.* constituitur, ne quis nouam Religionem constituat sine auctoritate summi Pont. neve in diuersis monasterijs quis sit Abbas vel Monachus.

TITVLVS XXXVIII.

De iure Patronatus.

§. I. Quid sit, & quibus modis acquiratur hoc ius.

1. *Quid sit ius patronatus.*
2. *Præter præsentationem an ius aliquod competat patrono in beneficio.*
3. *Acquiritur hoc ius fundatione, constructione, dotatione.*
4. *Item præscriptione & priuilegio.*

QVæ deinceps traduntur in hoc libro de iure Patronatus, de Censibus, de Sacramentis, de Ecclesijs earumque immunitatibus, communia ferè sunt Clericis Regularibus & Laicis, vel sunt loco appendicis & supplementi cuiusdam ad superiora: veluti ius patronatus ad præbendas & dignitates, in quibus nonnunquam fit institutio ad præsentationem patroni.

1 Est autem Ius patronatus, prout ei correspondet institutio, ius præsentandi instituendum ad beneficium vacans: ita vt eius sic sumpti tres sint termini, Præsentatio, Admissio, & Institutio, Riccius *in praxi post De-*

post Decis. 230. *in* 2. *Notab.* Alioquin etiam in Prælaturis, quæ sine institutione per electionem conferuntur, ius patronatus locum habet: non quidem vt patronus priùs præsentet eligendum, sed vt vel electioni faciendæ intersit, *c. Nobis* 25. *vers. nisi aliter h. t.* vel factam electionem suo assensu comprobet, *d. c. Nobis c. Cum terra* 14. *c. Sacrosancta* 51. *sup. De elect.*

Dixi, præsentandi; quia non potest patronus propriâ auctoritate aliquem in beneficium intrudere, vel in eo instituere, *c. Praeterea* 4. *c. Cum laici* 10 *& alijs h. t.* Vt neque in perceptione fructuum, prouentuum, obuentionum, vllatenus vllave ex caussa vel occasione sese ingerere patroni debent, sed illos liberè Rectori seu beneficiato distribuendos dimittere, Conc. Trid. *Sess.* 25. *c.* 9. *De reformat.* & colligitur *ex d. c. Praeterea h. t.* Multò minus immiscere se ijs possunt, quæ ad Sacramentorum administrationem spectant: visitationi verò ornamentorum Ecclesiæ aut bonorum stabilium seu fabricarum prouentibus non aliter, quàm quatenus id eis ex institutione ac fundatione competit, Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap* 3. *in fine,* Riccius *Decis.* 165. 2

An autem in alienatione rerum Ecclesiæ patronatæ, vt ita loquar, requiratur consensus patroni, tractat idem Riccius *Decis.* 178. vbi negatiuè resoluit, cùm quia id nullo iure cautum reperiatur, tum quia ius patronatus ad actum præsentationis limitatum sit. Competit tamen patrono ius sese opponendi, si res Ecclesiæ dissipentur, aut sine caussa distrahantur, *can. Filijs* XVI. *q.* 7. Cæteraque patrono competentia his versibus comprehendit Glos. *in d. c. Nobis*

Patrono debetur honos, onus, vtilitasq́;,
Præsens vt præsit, defendat, alatur egenus.

Tribus autē potissimùm modis acquiritur ius patronatus. Primò, per fundationem; si prædium donetur, aut relinquatur Ecclesiæ extruendæ, *can. Abbatem* 4. XVIII. *q.* 2. *c. Quoniam* 3. *& ibi Glos. h. t.* Secundò, per constructionem; cùm quis Ecclesiā suis sumptibus construit, *can. Monasterium & similibus* XVI. *q.* 7. vel etiam planè dirutam ac destructam reparat; licet ex ijsdem lapidibus, & eadem materia, & altare intactum manserit: secus, si non planè dirutam repararit. Tertiò, per dotationē; si congruam & sufficientem dotem Ecclesię quis assignet, vel ministris Ecclesię & luminaribus necessaria constituat, *can. Nemo De consecrat. Distinct.* 1. Vt tamen vbique Episcopi accedat consensus, *d. c. Nobis h. t. & ibid.* DD. *can Piæ mentis can. Filijs can. Considerandum* XVI. *q.* 7. Gaiz. *p.* 5. *cap.* 9. *n.* 71. quia non spectat ad laicos, imponere onus aliquod 3

Ecclesijs, *c. Ecclesia 10. sup. De constitut.* Quamuis sufficiat ex postfacto superuenire, Riccius *Decis.* 143. *n.* 3. & in dubio ex diuturnitate temporis interuenisse præsumatur, Garz. *d. loco n.* 72. 73. *&* 74. Alioquin Vicarius Episcopi absque speciali mandato in reseruationem huius iuris consentire non potest, Garz. *d. loco n.* 75. Capitulum verò Sede vacante potest.

Cæterùm per fundationem vel extructionem acquiritur demùm ius patronatus, quando extructa & dotata est sufficienter Ecclesia, siue ab ipso fundatore seu constructore, siue ab alio: atq; ita patet posse ius patronatus acquiri pluribus, *c.* 1. 2. 3. *& c. Cùm quæstio* 27. *h. t.* etiam æqualiter, licet inæqualiter contulerint, *c. Ad audientiam* 3. *inf. De Eccles. ædificandis.*

4 Dixi, tribus potissimùm modis acquiri ius patronatus: nam & alijs modis acquiritur, veluti per immemorialem præscriptionem, vtique contra Ecclesiam ab initio liberam, *c. Querelam* 24. *sup. De elect.* & contra non liberam, sed patronatam, seu potiùs contra eius patronum, spatio quadraginta annorum, Couar. *ad c. Possessor p.* 2. §. 10. *De R. I. in* 6. Fachin. *lib.* 8. *Controuers. c.* 24. Item per priuilegium summi Pontificis, ob summam eius in omnes Ecclesias & beneficia potestatem, *c.* 2. *De præbendis in* 6. non etiam per priuilegium inferiorum Antistitum, vel Episcopi, *c.* 2. *De reb. Eccles. non alienandis in* 6. latè Garz. 5. *p. c.* 9. *n.* 128. Prædictis autem modis potest etiam fæmina acquirere ius patronatus, *c. Ex literis* 7. *h. t. c. fin. sup. De concess. præbendæ:* non tamen Iudæus, paganus, hæreticus, quia iura tantùm mentionem faciunt fidelium & Christianorum.

Porrò de acquisitione vel probatione iuris patronatus vide Conc. Trid. *Sess* 14. *c.* 12. *De reformat. & Sess.* 24. *c.* 9. *De reformat.* & Piasec. *d. loco n.* 21. *& seqq.*

§. II. Quotuplex sit ius patronatus.

1. *Aliud est Ecclesiasticum, aliud Laicum.*
2. *Vera ratio appellationis cuiusque.*
3. *Cur hoc ius laico competat.*

1 EST duplex, aliud Ecclesiasticum, aliud Laicum; addunt aliqui Mixtum. Ius patronatus Ecclesiasticum vocant nonnulli, quod Ecclesiæ vel Clerico competit; Laicum, quod laico; Mixtum, quod partim Clerico, partim laico: sita vt à qualitate illud obtinentis denominetur, siue ab initio fuerit Ecclesiasticum, siue laicum.

Sed ve-

Sed verius est, Ecclesiasticum dici, quod competit ratione Ecclesiæ, licet originem habuerit ex patrimonio laici : sufficit enim postea quouis modo translatum esse in Ecclesiam, vel Capitulum, vel Monasterium, vel alicui dignitati aut beneficio fuisse annexũ, *c. vnico h. t. in 6.* latè Garz. *5. p. cap. 1. n. 553.* 2

Similiter Laicum, quod alicui siue laico siue Clerico competit ratione proprij patrimonij, non verò ratione Ecclesiæ, vel beneficij, Garz. *d. c. 1. n. 592. vbi alios citat*, Riccius *Decis.* 169. Quod si non appareat, quâ ratione competat, attenditur ius successionis: nam si per successionem deferatur, præsumitur laicum, quia iura Ecclesiastica iure successionis non deferuntur, nec dantur; *c. 1. sup. De præbendis.*

Conformiter Mixtum dicitur, quod partim ratione patrimonij, partim ratione Ecclesiæ competit. * Tametsi autem de rigore iuris laicus ius patronatus, de quo hîc agimus, habere non possit, cum sit spirituale, seu potiùs ius temporale spirituali annexum, 3 *c. De iure 16. h. t. c. Quanto sup. De iudicijs* (antecedenter scilicet, quia ordinatur ad præsentandum Clericum ad beneficium, vt in eo instituatur) & laicus spiritualia tractare nequeat, *c. Decernimus sup. De iudicijs c. Caussam sup. De præscript.* tamen ex benignitate quadam à sacris Canonib. conceditur illi hoc ius, remunerationis cuiusdam causâ, vt hac ratione magis prouocentur laici ad fundandas, extruendas & dotandas Ecclesias.

§. III. Quo modo differat ius patronatus Ecclesiasticum à laico.

1. *Patronus Ecclesiasticus habet semestre; laicus quadrimestre.*
2. *Quod currit à die notitiæ vacationis.*
3. *Pœna patroni, non præsentantis aliquem intra dictum tempus.*
4. *Ecclesiasticus variare non potest in præsentando; laicus potest.*
5. *Legatus summi Pont. beneficia iuris patronatus Eccles. conferre potest; laici non potest.*

PRæter discrimen, quod ex definitionibus colligitur, differunt in his. Primò, quòd patronus Ecclesiasticus habeat tẽpus semestre, id est sex mensium ad præsentandum; laicus quadrimestre dumtaxat, *c. Eam te 22. c. Cùm propter 27. & alijs h. t. c. vnico eod. in 6.* Quando autẽ sunt simul patroni Ecclesiastici & laici, omnes ratione communionis habent semestre, *Glos. in d. c. vnico §. verum*, Garz. *5. p. c. 9. n. 28. & duobus seqq.* nec intra hoc tempus potest intelligi negligentia patroni, *d. c. vnico.* Et

ideo intra quadrimestre, concessum laico, collatio beneficij vacantes est nulla, siue facta sit ab Ordinario, vel eius Vicario, *c. Quod autem 5. in fine h. t.* siue à Papa, viâ ordinaria, *d. c. vnico:* ita vt nec patrono, nec ei, qui ex præsentatione patroni institutionem obtinuit, præiudicet.

2 Currit verò hoc tempus, non à die, quo vacat beneficium, vt olim obseruatum fuit in Rota, *Rota Decis. 1. alias 38. in antiq.* sed hodie à die notitiæ, quia in nulla materia, quantumuis leui, tempus currit ignoranti, *l. 2. Cod. Qui admitti ad bon. poss. possunt*, latè Riccius *in Praxi Decis. 172.* notitiæ, inquam, non interpretatiuè sed verè vel præsumptè determinandæ per iudicem Ecclesiasticum, consideratâ qualitate beneficij, modo vacationis, longitudine temporis, distantiâ locorum, & famâ: nec scientia vnius patronorum nocet alteri, sed scienti tantùm.

3 Quòd si patronus intra tempus à die notitiæ sibi cōcessum non præsentauerit aliquem, vel quia neglexerit, vel quia, si plures sint, inter eos lis est de iure patronatus, mox, lapso hoc tempore, pro ea vice deuoluitur collatio ad eum, ad quem spectat institutio, licet is sit Episcopo inferior; ab exemptis verò ad Papam.

4 Secundò, Patronus Ecclesiasticus, si aliquem idoneum præsentauerit, non potest intra idem tempus alium præsentare: quod si fecerit, nihilominus præferetur prior tempore, tanquam iure potior, *c. Cum autem 24. h. t.* Et hinc fit, quòd ei dentur potiùs sex menses ad præsentandum, quàm laico, vt, cùm in illo grauetur, in hoc releuetur. Nam laicus, præsentato vno aut etiam pluribus, potest adhuc intra idem quadrimestre alium vel alios præsentare; non quidem recedendo à prima præsentatione sine caussa, *c. Pastoralis 29. h. t.* sed accumulando posteriorem priori, *c. Quod autem 5. & d. c. Cum autem 24. h. t.* & quidem toties, quoties voluerit, *iuxta Glos. in Clement. Plures §. fin. in V. præsentare h. t.* Atque ex his Episcopus instituet, quem maximè idoneum iudicabit, vel, si omnes idoneos iudicet, quem voluerit, *d. c. Quod autem.*

5 Tertiò, Legatus summi Pontificis beneficia iuris patronatus Ecclesiastici conferre potest, absque consensu & præsentatione patroni Ecclesiastici, non etiam beneficia iuris patronatus laici, sine consensu patroni, Garz. *5. p. c. 1. n. 571.* Ratio diuersitatis est, quia patronus Ecclesiasticus subest iurisdictioni Legati, non autem patronus laicus, *c. Cùm dilectus 28. h. t.* Hinc etiam nequit conferre beneficia iuris patronatus mixti, sine patronorum consensu, ne ex societate præiudicetur laico, eàque ratione laici auocentur à fundatione & dotatione Ecclesiarum. Quæ ratio cùm cesset in beneficijs

beneficijs iuris patronatus Ecclesiastici, ex priuilegio siue speciali siue generali, vel præscriptione aut consuetudine, ideo Legatus illa conferre potest absque derogatione Iuris patronatus, etiam nullâ eius factâ mentione, Garz *d. cap. 1. n. 573.*

§. IV. Quomodo ius patronatus transferatur.

1. 2. *Transfertur venditione, etiam in emptorem rei singularis.*
2. *Donatione.*
4. *Permutatione.*
5. *Successione.*

QVattuor potissimùm modis transfertur ius patronatus in tertium aliquem, venditione, donatione, permutatione, & iure hæreditariæ successionis, siue ex testamento, siue ab intestato.

Venditione, non quidem per se, quia sic vendi nequit absque Simonia, *c. Quia Clerici 6. c. De iure 16. h. t.* Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 9. De reformat.* sed cum vniuersitate bonorum, veluti si villa aliqua vendatur, cui annexum sit ius patronatus, vel hæreditas, quæ iuris intellectum habet, *l. Hæreditas 50. De hered. petit.* simul ad emptorem ius transit patronatus cum ipsa villa aut hæreditate, Riccius *Decis. 179.* nisi nominatim in emptione exceptum fuerit, *c. Ex litteris 7. c. Cùm sæculum 13. h. t.* Garz. *5. p. cap. 9. n. 11. & seqq.* modò tamen eius intuitu maius pretium non exigatur: nam sic quoque committeretur simonia. 1

Verius quoq; est, transire hoc ius in emptorem rei particularis, veluti fundi, palatij, vel domus, cui accessoriè adhæret, Garz. *d. cap. 9. n. 31. & seq.* Item in emphyteutam, vel conductorem ad longum tempus, ratione dominij vtilis, quod in emphyteutam & conductorem eiusmodi transit. Vnde aliud obtinet in creditore vniuersitatis oppignoratæ, *c. Cùm Bertoldus sup. De sent. & re iudicata.* 2

Titulo verò donationis aut legati ita transit, modò, si donetur vel legetur laico, adsit vel ex interuallo consensus accedat Episcopi, qui non requiritur, si Ecclesiæ vel loco pio donetur, *c. Nullus 17. & ibi Glos. ac DD. h. t.* latè Pialec. *in Praxi Episc. lib. 2. cap. 5.* 3

 art. 1.

art. 1. *num.* 36.* Ratio diuersitatis est, quòd laici magis grauent Ecclesias, quàm Clerici, *can. Laicus can. Laici* 11. *q.* 7. quodque Clerici, si excesserint terminos, faciliùs compesci possint, quàm laici.

4 Titulo permutationis, modò cum alio spirituali permutetur, *iuxta c. Ad Quæstiones sup. De rer. permutatione.*

5 Denique titulo & iure successionis, *can. Considerandum* XVI. *q.* 7. *c. Quoniam* 3. *h. t.* non tantùm in hæredes consanguineos, sed etiã ex testamento in extraneos, siue masculos siue fæminas, siue adultos siue pupillos, idque mox aditâ hæreditate, etiam ante captam possessionem, Garz. *d. cap.* 9. *n.* 143. licet contrarium doceat Riccius *Decis.* 162. Et quidem in solidum, quia ius patronatus est indiuiduum, *c.* 1. *h. t.* quemadmodum iure ciuili seruitutes, quæ idcirco ad hæredes in solidum transeunt, *l.* 2. *§. ex his igitur D. De verb. obligat.* in stirpes tamen, non in capita: vt si ex pluribus patronis vnius defuncti plures sint hæredes hi omnes in præsentando vnam vocem habeant, ob personam defuncti, quę in vnum omnes repræsentant, *Clement* 1. *h. t.* Non tamen quilibet ab alio seorsim præsentare potest, sed omnes communiter: quamuis vt Ecclesiæ prouideatur faciliùs, pacisci possint, vt alternis vicibus præsentent.

§. V. De præsentatione.

1. *Quid sit præsentatio.*
2. *Patrono negligente ad Ordinarium deuoluitur collatio.*
3. *Patronus seipsum præsentare non potest.*
4. *Tutor præsentat pro minore septem annis.*
5. *Quid iuris sit, si plures sint patroni.*
6. *Nominatio Vicarij est quædam præsentatio.*

1 PRæsentatio hoc loco est personæ per patronum Episcopo, vel alteri, ad quem institutio pertinet, legitimè facta exhibitio, vt ei de beneficio vacante prouideat. Vacante enim Ecclesiâ, quæ sit iuris patronatus, debet patronus intra tempus debitum præsentare Clericum, quem idoneum confidit, ei, ad quem spectat institutio; eo tamen discrimine inter patronum laicum & Ec-
2 clesiasticum. * Nam si laicus inidoneum nominet ac præsentet, iubendus est intra idem tempus alium idoneum præsentare: aliàs, lapso eo termino & nullâ idonei factâ præsentatione, potest is, ad quem

quem spectat institutio, beneficium liberè, id est absque præsentatione, idoneo conferre. Si verò Clericus, vel Monasterium, vel Capitulum scienter aliquem inidoneum præsentauerit, ipso facto pro ea vice priuatur iure præsentandi, & is, ad quem spectat institutio, potest liberè beneficium conferre, *c. 2. sup. De concess. prebendæ, Clement. vnica De supplen. neglig. Prælat.* Sin ignoranter, non aliter intra semestre præsentare alium poterit, quàm si prius præsentatus suam præsentationem repudiauerit.

Cæterùm tametsi pater filium idoneum præsentare possit, quia quoad hoc non censetur in Iure eadem persona cum patre, non potest tamen præsentare seipsum, *cap. Per nostras 26. h. tit.* tum quia tamquam ambitiosus esset repellendus, *can. In scripturis* VIII. *q.* I. *l. Si quemquam Cod. De Episcopis & Clericis*, atqui non ambitione, sed labore conuenit vnumquemque ad honorem peruenire, *l. Contra publicam Cod. De re militari, & facit can. Miramur Distinct. 61.* tum quia inter præsentantem & præsentatum actualis debet esse distinctio, *cap. vlt. sup. De institut.* Riccius *Decis.* 197. Si tamen sint plures patroni eiusdem beneficij vel Ecclesiæ, poterunt ex seipsis præsentare vnum, *Glos. in c. Consuluit*, Riccius *Decis.* 197. Et si vnicus sit patronus, potest ei quoque de patronato beneficio prouideri, non tamen per præsentationem, sed per spontaneam prouisionem eius, ad quem spectat institutio, Panormit. *in d. cap. Per nostras n. 3. h. tit.* 3

Quòd si patronus sit pupillus, minor septennio, præsentabit tutor: si verò sit maior, tunc ipse etiam sine tutoris auctoritate præsentare potest, ab eoque præsentatus præferendus est præsentato à tutore, quia vt penes illum est dominium iuris patronatus, ita & præsentatio, *can. Decernimus* XVI. *q.* 7. 4

Si plures sint patroni, & ius patronatus spectet ad eos, vt singulos, prout in dubio spectare præsumitur, possunt singuli separatim præsentare, alijs non vocatis vel requisitis: secus si spectet ad eos, vt vniuersos seu iure collegij. Ratio prioris est, quia eo casu non requiritur simultaneus omnium consensus, nisi fortè vigore statuti aut consuetudinis alicuius soliti sint simul conuenire. Et tunc præsentatio simoniacè facta per vnum, non præiudicat præsentationi aliorum, quia tot sunt præsentationes, quot patroni. Ratio posterioris est, quia tum requiritur simultaneus consensus: & ideo præsentatio simoniacè per vnum facta, præiudicat alijs, quia tunc est vnica præsentatio, Riccius *Decis.* 225. Vide Garz. *d. cap. 9. num.* 222. & Riccium *Decis.* 177. Sin autem plures patroni eiusdem Ecclesiæ vel beneficij concurrant & discordent in præsentatione, 5

alijs

alijs hunc, alijs alium præsentantibus, ille præficietur Ecclesiæ, qui maioribus iuuatur meritis, & plurium approbatur adsensu, modò hoc fieri sine scandalo possit; alioqui ipse Episcopus liberè absque præsentatione aliquem instituet, *c. Quoniam 3. vbi Glos. h. t.* Riccius *Decis.* 191. Quod si nec hoc absque scandalo vel turba fieri possit, Episcopus Ecclesiam claudet & tollet inde reliquias, donec inter patronos conueniat, *c. 1. 2. h. t.* In paritate vocum & meritorum est locus gratificationi, *c. Cum autem 24. h. t.* nec ab ea gratificatione appellare licet, Riccius *d. Decis.* 191. vbi etiam notat, quòd ciuis extero, & senior iuueni præferri debeat.

6 Ad præsentationem reducitur nominatio Vicarij, facta per eos, in quorum Ecclesijs vnitis is constituitur: nam & illa dici præsentatio potest & solet, inquit Garz. *d. loco n.* 26. qua de re vide eundem *p. 9. cap. 2. dub. 19. à n.* 285. De nominationibus Vniuersitatum ad beneficia vacatur, aquarum priuilegio Louanij gaudemus, & quarum in Gallia vsus est, vide citatos per Garz. *p. 4. cap. 1. n. 27.*

§. VI. De Institutione.

1. *Quid hoc loco sit Institutio.*
2. *Præsentatus, dummodò idoneus, necessariò instituendus.*
3. *Per quem fiat institutio.*
4. *Tempus ad instituendum præstitutum non est.*

1 INstitutio in Iure Canonico interdum sumitur pro collatione Ecclesiæ seu beneficij, *vt passim Tit. Decret. De institutionib.* subinde verò pro deductione in possessionem Ecclesiæ seu beneficij Ecclesiastici, quæ iure communi ad Archidiaconum spectat, *c. Ab hæc c. Vt nostrum 9. sup. De officio Archidiac.* Hoc verò loco & quidem propriè sumitur pro translatione iuris Ecclesiastici, quæ fit ad præsentationem patroni Ecclesiæ seu beneficij. *c.* 4. 5. 7. 8. *& similibus h. t.*

2 Præsentato itaque idoneo, debet is, ad quem spectat ius instituendi, velit nolit illi beneficium, ad quod est præsentatus, conferre: aliàs institutio, spreto patrono, intra tempus ei datum ad præsentandum, est ipso iure nulla; idque ex defectu potestatis conferendi illud beneficium intra id tempus.

3 Fit autem institutio vel per Episcopum, *c. 3. sup. De Institut.* aut Sede vacante per Capitulum, *c. 1. h. t.* aut denique per eum, cui aliàs vel ex priuilegio vel præscriptione ius illud competit, *c. Auditu* 14.

ditis 15. *c. Cum olim* 18. *h. t. sup. De praescript.* Et ideo, si institutio ad inferiorem Episcopo spectet, ipsius Episcopi erit, curare, vt is instituat: alioquin, eo negligente, ad Episcopum deuoluitur institutio.

Quòd si patronus ius patronatus in Episcopum spontè transtulerit, & institutio spectet ad inferiorem Episcopo, tunc praesentatio ad Episcopum, institutio verò ad istum inferiorem spectabit. Aliàs si institutio ad solum spectet Episcopum, confundetur eo casu praesentatio cum institutione, & proinde liberè, id est absque praesentatione, beneficium conferet; dummodò solus sit patronus: nam si cum eo sint alij, tunc cum alijs praesentabit sibipsi, priusquam instituat.

Obseruandum autem hic, nullum esse tempus constitutum Ordinario, ad instituendum, vti nec instituto ab Ordinario, ad capiendam possessionem, nisi de parochiali agatur: nam tum fieri institutio debet intra duos menses, ex Bulla Pij V. de concursu; aliàs deuoluitur institutio ad Papam, vel potest simpliciter appellari, Zerola *hoc. tit.* §. 8. *dub.* 3. 4

§. VII. Quomodo amittatur ius patronatus.

1.2.3.4. *Amittitur ex capite & ob crimen ipsius patroni varijs modis.*
5. *Si cedatur ius illud Ecclesiae patronatae.*
6. *Dirutâ Ecclesiâ patronatâ.*
7. *Per confiscationem bonorum, quibus accessoriè cohaeret.*
8. *Non autem per non vsum, aut per praesentationem compatroni.*
9. *Regalia instar iuris patronatus.*

AMittitur Primò, si patronus Rectorem, vel alium Clericum eiusdem Ecclesiae, per se, vel per alium, occidere vel mutilare nefariè praesumpserit; & quidem vsque ad quartum gradum, quoad posteros eius, *c. In quibusdam inf. De poenis.* Eoque casu ius patronatus cedit Ecclesiae, cui iniuria illata est. 1

Secundò, si haeresios vel laesae Maiestatis reum se fecerit. Et hoc casu ius patronatus, vnà cum vniuersitate bonorum, vel alia re particulari, cui adhaeret, fisco infertur, *c. Vergentis* 10. *inf. De haereticis.* 2

Tertiò, si iurisdictiones, bona, census, & iura Ecclesiae quâcumque arte aut quocumque quaesito colore sibi vsurpet patronus, Conc. Trid. *Sess.* 22. *cap.* 11. *De reformat.* estque excommunicatus ipso iure, non nisi à summo Pont. absoluendus. 3

 Quartò,

4 Quartò, amittitur ipso quoque iure, si quis venditionis, aut alio quocumque titulo, contra Canonicas sanctiones, ius illud in alium transferre præsumpserit, *c. Quia Clerici 6. h. t.* subijciturque pœnis excommunicationis & interdicti, ex decreto Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 9. De reformat.* Et eo casu Ecclesia redit ad libertatem, Piasec. *2. p. cap. 5. art. 1. n. 37.*

5 Quintò, si ius illud Ecclesiæ patronatæ cedatur, vel si quis Ecclesiam iuris patronatus sine reseruatione sui iuris patiatur fieri Collegiatam.

6 Sextò, si Ecclesia incendio consumpta fuerit, aut terræmotu vel vitio suo corruerit: vel si patronus ius patronatus præscribi patiatur.

7 Septimò, per confiscationem bonorum, si illis accessoriè adhæreat, etiam extra casum læsæ Maiestatis aut hæresis, transit ius patronatus vnà cum bonis confiscatis in fiscum, etiam quoad exercitium; bonisque deinde per fiscum diuenditis, transit simul in emptorem. Dico, si illis accessoriè adhæreat; quia si sit personale, & per se principale, non includitur in confiscatione bonorum, nec Iudex laicus potest illud per se addicere & adiudicare fisco, ex defectu iurisdictionis, & incapacitate. Ideoque eo casu remanebit penes delinquentem, donec per Iudicem Ecclesiasticum tamquam indignus priuetur. Sententiâ autem Iudicis priuatoriâ secutâ, si ius patronatus sit sanguinis, & spectet ad familiam seu consanguineos, vel eos, qui sunt de genere, ad illos transibit, iuxta dispositionem fundatoris: si verò sit hæreditarium, & ad extraneos transmissibile, euanescit ius patronatus, & Ecclesia remanet libera. Non secutâ sententiâ Iudicis priuatoriâ, ius patronatus hæreditarium transit ad hæredem, vel ex testamento, vel ab intestato, præterquam in crimine hæresios. ita latè Garzias *De benef. cap. 9. à n. 25. vsque ad 32.*

8 Quando autem priuilegium præsentandi per non vsum amittatur, vide apud Puteum, *Decis. 379.* Veran. *Decis. 130. p. 2.* Riccium *Decis. 204. n. 242.* vbi tradit ius patronatus non amitti per non vsum. Vt neque amittitur præsentatione factâ per vnum ex compatronis, sed saluum manet reliquorum ius, modò omnes fuerint in possessione, & eodem iure veniant; aliàs secus. Riccius *Decis. 209.* qui *Decis. 226.* quærit, an præsentatus, cui mouetur lis, possit aliquid soluere aduersario, vt à lite discedat? Et posse, certis limitationibus & conditionibus, decidit.

9 Denique ad instar iuris patronatus, seu ex eo natum esse ius Regaliæ, notat Zyp. *h. t. in fine:* verùm in Brabantia & alibi in his

Belgicis ditionibus non habere locum. Addit, Clerum Flandriæ ante exemptionem à corona Franciæ non admisisse regaliam: excepto Episcopatu Tornacensi, cuius tamen Episcopo Ludouicus an. 1357. eam restituerit, donec certiùs de ea sibi liqueret. Sed rursus extortam fuisse sub Philippo Pulcro, Rege Castiliæ, quem scribit ob eam, aliasque caussas, cum Franco bellum noluisse, sed ad Hispaniam anhelasse: nec fuit, inquit, idem Clerus subiectus Ecclesiæ Gallicanæ aut Pragmaticæ sanctioni, aut nominationibus Parisiensibus, sed semper seorsim res suas sibi habuit.

TITVLVS XXXIX.

De Censibus, Exactionibus & Procurationibus.

§. I.

1. *Census quid hic significet.*
2. *Episcopo nomine Cathedratici debentur duo solidi.*
3. *Patrono Ecclesiæ vel beneficij debetur census ab initio impositus.*
4. *Ex post facto census imponi non potest, ne quidem Prælatis.*
5. *Ne quidem etiam iuratò.*
6. *In qua moneta soluendus sit census.*

CEnsus in generali & communi acceptione significat, quidquid annuatim in quantitate seu summa persoluitur, *l. Ætatem D. De censibus*, eâque ratione etiam tributum & pensionem comprehendit. Hîc autem sumitur pro annuo reditu, qui ex prouentibus Ecclesiæ soluitur vel Superioribus, in signum subiectionis, vt Episcopo, *c. Constitutus 6. sup. De Religios. domibus*, & interdum summo Pontifici, *c. Recepimus 8, inf. De priuilegijs*, vel etiam inferioribus Clericis, *c. Querelam 24. sup. De elect. c. Cùm Canonicis penult. h. t.* quandoque patrono, siue Clerico siue laico, *c. Præterea 23. sup. De iure patronatus.* 1

Etenim Episcopo à qualibet Ecclesia suæ dioecesis debentur duo solidi, nomine Synodatici siue Cathedratici, in signum subiectionis & honorem Cathedræ, *c. Conquerente sup. De officio Iud. Ordin. c. Pastoralis & ibi* Glos. Innoc. & Panormit. *sup. De Donat. can. Placuit* 10. *q.* 3. 2

3 Item patrono debetur census seu reditus, quem in fundatione & dotatione Ecclesiæ ab initio sibi auctoritate Episcopi reseruauerit, *d. c. Preterea sup. De iure patronat.* * Dico, ab initio; quia,
4 postquam Ecclesia iam dotata & consecrata est, noui census imponi non possunt, nec veteres augeri, *c. Scientes 3. c. Prohibemus 7. c. Significauit 13. hoc tit.* non modò à patronis, siue Clericis siue laicis, *c. Cum Clerici 11. & c. Quamuis 15. hoc tit.* sed nec à Prælatis quidem Ecclesiarum, *c. Preterea 8. & cap. seq. hoc tit.* quia impositio census est quædam alienatio iurium Ecclesiæ & impositio seruitutis cuiusdam, quâ Ecclesia grauatur, Abbas in *d. cap. Praterea hoc tit.* iura autem Ecclesiæ nequeunt, nisi ex iustâ & rationabili causâ & adhibitâ solemnitate alienari, *can. Sine XII. qu. 2. & dixi sup. Tit. De rebus Eccles. non alienandis.* Hanc autem solemnitatem adhibere Prælatus non potest, dum nouum censum in suam vtilitatem vult imponere Ecclesiæ, cùm nemo in proprio facto sibi auctor esse queat, *Clement. 1. De rebus Eccles. non alienandis*: licet id possit ad vtilitatem alterius Ecclesiæ, subsistente iustâ causâ, quando in eo loco iurisdictionem habet Episcopalem, secundum Abbatem *in d. cap. Prohibemus.*

5 Sed neque fideiussoria vel iuratoria cautio de nouo censu imponendo & soluendo, aut veteri augendo quicquam operabitur, verùm tale iuramentum omninò relaxandum erit. *cap. Grauis 15. & d. cap. Significauit 13. hoc. tit.* quia cùm vergat in detrimentum Ecclesiæ, non tenet, *cap. Sicut 2. sup. De iureiurando:* quamquam absoluatur ad cautelam, qui eiusmodi iuramentum præstiterit, Glos. *ibid.*

Permittitur tamen Episcopo, quando Ecclesiam suæ dioecesis cum consensu sui Capituli exemptione donat, *cap. Pastoralis 7. in fine sup. De donat.* in eadem sibi reseruare censum aliquem, *cap. Constitutus 6. sup. De religiosis domibus cap. Cùm venerabilis 21. hoc tit.* Sic enim & Pontifex, cùm Ecclesiam à iurisdictione eximit Episcopi, & in suam tutelam recipit, solet oblatum eo nomine censum recipere, *d. cap. Constitutus versic. nos quoque, cap. Si Papa De priuilegijs in 6.* Sic etiam permittitur patrono Ecclesiæ tempore fundationis aut dotationis moderatum reditum pensionis nomine constituere, *d. cap. Præterea & ibi* Glossa & Abbas *sup. De iure patronatus.*

Inferiores autem Clerici Ecclesias, quibus præsunt, non possunt absque auctoritate & assensu Episcopi censuales facere, seu censu aliquo onerare; cum auctoritate verò Episcopi possunt.

6 Sed cùm hic census annuus, de quo agitur, solui plerumque soleat in moneta, quæ sæpè vel augetur vel minuitur, quæri potest, quâ mo-

quâ monetâ solui census debeat. Respondet Pontifex *in cap. Cùm 10. & cap. penult. hoc tit.* soluendum esse ad antiquam monetam, id esse secundum æstimationem monetæ, quæ tunc cursum habuit, quando constitutus fuit census: nisi præscriptum, sit vt soluatur ad alterius monetæ æstimationem.

§. II. De Exactionibus.

1. *Subditi ab Episcopo non grauandi exactionibus.*
2. *Exigi tamen potest charitatiuum subsidium.*

EXactionum nomine intelligit hîc Pont. tributa, vectigalia & tallias, *c. Omnis 2. h. tit.* * Prohibet autem *in c. Cùm Apostolus 6. §. prohibemus h. t.* ne subditos suos tallijs & exactionibus Episcopi grauare præsumant. * Permittit tamen, vt superueniente iustâ & rationabili caussâ, cur subsidio opus habeant, valeant cum charitate moderatum ab eis auxilium postulare: quod ideo Interpretes solent appellare Charitatiuum subsidium, *d. §. prohibemus & cap. Conquirente 16. in fine sup. De officio Iudicis Ordinarij*, Piasec. *p. 2. cap. 2. art. 2. num. 12.* de quo latè Chassan. *ad Consuet. Burg. Rub. 1. §. 4. vers. Et sur ces hommes subiectz num. 11. & multis seqq.* Boërius *Decis. 138.* extantque de eodem singulares Tract. Bartholomæi de Bellenzinis & Remigij de Gonnij. Cæterùm *in d. §. Prohibemus in fine* vetat quoque Pontifex, ne Archidiaconi siue Decani vllas exactiones siue tallias in Presbyteros seu Clericos exercere præsumant. 1 2

§. III. De Procurationibus.

1. *Procurationum nomine quid hîc veniat.*
2. *Nulla Ecclesia ab his libera, ne quidem præscriptione.*
3. *Modus visitationis & procurationis.*
4. *Visitatio à Cathedrali Ecclesia inchoanda.*
5. *Forma & ordo visitationis, remissiuè.*

PEr Procurationes hoc. Tit. intelligitur necessariorum sumptuum exhibitio quæ ratione visitationis debetur ab Ecclesia vel Monasterio, ei cui ex officio incumbit ius & onus visitandi, siue is sit Episcopus, siue Archidiaconus, siue Decanus, siue Legatus summi Pontificis, *c. Cùm Apostolus 6. in princ. c. Cum instantia 17. c. Procurationes 23. h. t.* 1

2 Ab his autem procurationibus nulla Ecclesia aut Monasterium excusatur, & ne quidem præscriptione tolli possunt, *d. c. Cùm Apostolus §. prohibemus, d. c. Cum instantia h. t. & c. Conquerente sup. De officio Iud. Ordin.* tum quia exhibeantur in signum subiectionis & obedientiæ, quam contra Prælatum subditus nequit præscribere, *c. Cum non liceat sup. De præscript.* tum quia, cùm nemo cogatur, Apostolo teste, *1. ad Corinth.* 9. suis militare stipendijs, meritò qui spiritualia seminat, & carnalia metere debeat. Ideoque licet Ecclesia aliqua steterit diu, nec vnquam procurationem visitanti exhibuerit, tamen nunc demùm petenti exhibere cogitur, *c. Venerabili* 24. *h. t.* nisi per priuilegium speciale summi Pontificis probet se ab ea exemptam, *d. c. Cum instantia.*

3 Quantum ad modum visitationis & procurationis attinet, eum quidem præscripserunt olim Conc. Lateranense, in *d. c. Cum Apostolus*, & deinde Lugdunense, *in c. 2. h. t. in 6.* verùm hodie tota hæc res reuocanda est ad decretum, Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 3. *De reformat.* ex quo & *can. Decernimus, can. Episcopum* 10. *q.* 1. & tenetur Episcopus totam suam dioecesim circumire ad minùs semel quolibet biennio: & quidem per se, nisi legitimè impeditus fuerit; nam tunc ei permittitur, vt visitationem alteri committat, *d. can. Episcopum, c. Inter cetera sup. De officio Ordinarij, c. Si Episcopus eod. in 6.* Conc. Trid. *d. loco in princ.* Non tamen cogitur Episcopus præcisè visitationem suam absoluere & concludere intra prædictum tempus, sed id relictum est arbitrio ipsius, moderato tamen & discreto, *ex rescript. sacræ Congregat.* Piasec. 2. *p. c.* 3. *art.* 1. *n.* 1.

4 Hanc verò visitationem à Cathedrali incipere debet, *c. Romana h. t. in 6.* nec aliquâ exemptione, cõsuetudine, sententiâ, iuramento, aut concordiâ (nisi ea à Sede Apostolica fuerit confirmata, ex certa scientia, *iuxta declarat. sacræ Congregat.*) Capitula huius, vel aliarum maiorum Ecclesiarum, illorumque personæ, sese ab hac visitatione subducere vel tueri possunt, Conc. Trid. *Sess.* 6. *cap.* 4. *De reformat.*

5 Quâ autem formâ & quo ordine visitationem instituere, & de quibus inquirere debeat Episcopus, siue Cathedralem visitet Ecclesiam, siue Collegiatam vel Parochialem, siue Seminaria, Confraternitates, Hospitalia, vel denique Regulares ac Sanctimoniales, quia id fusè tradit Piasec. 2. *p. Praxis Episc. toto cap.* 3. eiusque rei Praxin compendiosam libro singulari complexus est Paulus Salodius, Canonicus Mediolanensis, à sanctissimo Card. Carolo Borromæo per dioecesim Mediolan. deputatus Visitator: ideo breuitatis causâ ad eos lectorem remitto.

§. 4. A Qui-

§. IV. A quibus debeantur procurationes & victualia.

1, 2. *Procurationes & victualia deberi à Clero & Ecclesijs dumtaxat.*
3. *Cætera iura Episcopalia in qua moneta soluenda.*
4. *Procuratio, Cathedraticum & charitatiuum subsidium præscribi non potest.*
5. *Facultas visitandi datur Episcopo cumulatiuè.*
6. *Quæ datur Ordinarijs, censeri datam Abbatibus vel alijs Præfectis.*
7. *Quæ præstanda sint visitantibus.*

NOtandum verò, procurationes & victualia, de quibus Conc. Trid. loquutur, de iure solùm deberi à Clero, Ecclesijs, & locis pijs, non autem à laicis, quamuis simul visitentur, quia nullus Iuris textus laicos ad hoc onus expreſsè obligat, sed solum Clerum, Ecclesias, & pia loca, dum visitantur, vt passim videre est, & maximè in *c. Cùm instantia § sanè in his exigendis h. t. Extrauag. vnicâ §. ita quod expensa & §. nostræ h. t. in communib. can. Intra cetera & can. Illud* x. *q.* 3. vbi tantùm Clericorum & Ecclesiarum fit mentio; & ita Glos. *in c.* 1. *in princ. in V. laicos h. t. in* 6. vbi testatur de consuetudine. 1

Nec obstat, quòd textus videantur velle, vt sumptus victualium præstentur à visitatis, *c. Romana §. deinde h. t. in* 6. *c. Si Episcopus sup. De officio Iud. Ordin. can. Cauendum* x. *q.* 3. Conc. Trid. *d. loco*: quia id intelligi debet de Clericis visitatis, vt patet ex allegatis iuribus, & præsertim ex *c. Exigit De censib. in* 6. in verbis, *quousque de duplo huiusmodi grauatis Ecclesijs plenariam satisfactionem impendant*, & *c. Felicis eod. in* 6. vbi Glos. *loca visitata* interpretatur Ecclesias, *in V. persoluendum.* Videatur hac de re pleniùs disserens Griuel. *Decis. Dolanâ* 119. vbi refert in hanc sententiam rescriptum Principum Belgij ad Senatum Dolanum. 2

Quantum ad alia iura Episcopalia, ea quoque solui debent secundum antiquam taxam, *d. c. Prohibemus*, & mensuram, *c. Ex parte* 18, & antiquam monetam, nisi in alterius monetæ solutione præscriptum sit, *c. Olim* 20. *h. t. & c. Conquerente sup. De offic. Iud. Ordin.* vbi taxatum ad duos solidos mutari & excedi non debet. Verùm quia solidorum valor conformis non est, sed varius, attentâ variâ 3

prouin-

prouinciarum taxatione, *secundum* Couar. *l. Variar. resolut. cap.* 2. *&* 3. ideo in eius solutione spectandi erit diuersarum Cathedralium legitima consuetudo, Zerola *in Praxi* 1. *p. in V. Ius Cathedraticum*, vbi pleniùs vide. Verũ hæc tempora vix antiquos nummos ferunt, ob nouas artes circa monetam, non tam nouiter repertas, quàm nimis exercitas, inquit Zyp. *h. t. n.* 9. *in fine.*

4 Deinde notandum, quòd sicut contra procurationem non potest præscribi, *c. Ex officij sup. De præscript.* ita nec contra ius Cathedraticum aut subsidium charitatiuum: quamuis contrariâ consuetudine introduci possit, ne soluantur, vt constat ex Conc. Trid. *d. Sess.* 24. *cap.* 3. vbi vult visitationem gratis fieri, vbi ea consuetudo est, vt nec victualia, nec pecunia, nec quidquam aliud à Visitatoribus accipiatur: siquidem multa per consuetudinem tolli possunt, quæ nequeunt per præscriptionem, Zerola *d. loco ad* 4. cùm multa etiam requirantur ad præscriptionem, vt v. g. titulus, bona fides &c. quæ non requiruntur ad consuetudinem.

5 Notandum tertiò, quòd facultas visitandi, quæ datur à Conc. Trid. *Sess.* 6. *cap.* 4. *& Sess.* 25. *cap.* 6. detur cumulatiuè, non verò priuatiuè, id est cum aliorum exclusione. Ideoque si qui ex iure vel ex consuetudine potestatem habeant visitandi, poterunt eâ vti, si velint, aut cum Episcopo, aut seorsim ab eo, quando voluerint visitare, *ex Congregat. Interpp. Conc.* Gonzales *ad Reg.* VIII. *Cancell.* §. *proemialis* 2. *n.* 21.

6 Notandum quartò, quòd dum *Sess.* 7. *cap.* 8. *& Sess.* 21. *cap.* 8. datur Ordinario potestas visitandi quotannis quascumque Ecclesias, etiam quomodolibet exemptas, auctoritate Apostolicâ, sub nomine Ordinarij intelligantur etiam Abbates, similesque Monasteriorum Præfecti, vt proinde visitare suas Ecclesias possint: quia sub nomine Ordinariorum etiam inferiores Ecclesiarum præfecti intelliguntur, qui iurisdictionem habent, non itidem sub nomine Dioecesani, vt ex Azorio *Institut. moral. lib.* 12. *cap.* 18. notat Zyp. *h. t. n.*7. Vbi subiungit, quòd cùm videatur esse repugnantia quædam inter *cap.* 8. *Sess.* 21. cui congruit *cap.* 10. *Sess.* 24. vbi statuitur, ne vlla exemptio visitationi Episcopi obstare possit, & inter *cap.* 20. *Sess.* 25. *De Regularib.* vbi contrà statuitur, vt Abbates, qui sunt Ordinum capita, & alij prædictorum Ordinum Superiores, Episcopis non subditi, quibus est in alia inferiora Monasteria Prioratusve legitima iurisdictio, eadem illa subdita sibi Monasteria & Prioratus suo quique loco atque ordine ex officio visitent, etiamsi commendata existant: Clemens VIII. *ex sententia Sacræ Congregat.* 20. *Iunij* 1595. pro Monasterijs Cistecienſis Ordinis vtriusque sexus

ſexus datis litteris declarauit, non licere Ordinarijs Monaſteria dicti Ordinis viſitare, niſi iuxta præſcriptum decreti *Seſſ.* 21. *cap.* 8.

Denique ex eodem Conc. Trid. *Seſſ.* 24. *cap.* 3. §. *Interimque* 7
caueant, videndum, ne Epiſcopi, dum viſitant, & qui in eorum ſunt comitatu, inutilibus ſumptibus cuiquam graues onerive ſint, neve ipſi, aut quiſquam ſuorum, quidquam procurationis cauſsâ pro viſitatione, etiam teſtamentorum ad pios vſus, præter id, quod ex relictis pijs iure debetur, aut alio quouis nomine, nec pecuniam, nec munus, quodcumque ſit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant: non obſtante quacumque conſuetudine, etiam immemorabili. Exceptis tantùm victualibus, quæ ſibi, ac ſuis frugaliter, moderateque, pro temporis tantùm neceſſitate, & non vltrà, erunt miniſtranda: ſic tamen, vt ſit in optione eorum, qui viſitantur, an malint ſoluere id, quod erat ab ipſis antè certâ pecuniâ taxatâ conſuetum ſolui, an verò prædicta victualia ſubminiſtrare: ſaluo item iure conuentionum antiquarum, cum Monaſterijs, alijſve pijs locis, aut Eccleſijs non Cathedralibus inito, quod illæſum permanere debeat.

TITVLVS XL.

De conſecratione Eccleſiæ vel Altaris.

1. *Eccleſia & Altaria conſecranda ab Epiſcopo.*
2. *Et ſemel impenſa conſecratio non repetitur.*
3. *Quo pacto probetur Eccleſiam conſecratam eſſe.*
4. *Quibus caſibus iterari poſſit conſecratio vel non.*
5. *Quibus caſibus reconcilianda ſit Eccleſia.*
6. *Eccleſiâ pollutâ, cenſetur pollutum cœmeterium, non contrà.*

AD plenum ius patronatus non ſufficit, Eccleſiam eſſe fundatam, conſtructam, & dotatam, ſed inſuper requiritur, vt ſit conſecrata: iuſtâ proinde ratione hic Tit. ſubijcitur, *De conſecratione Eccleſiæ vel Altaris*; præſertim cùm immunitates & cenſus, de quibus antè egit Pont. concedi & imponi ſoleant in ipſa conſecratione.

1 Ecclesiâ igitur legitimè exstructâ, priusquam sacris ministerijs seu mysterijs deputetur, ne diuino cultui mora inijciatur, quantocius consecranda est à dioecesano Episcopo, *can. Ecclesias* XVI. *q.* 7. *c.* 1. *sup. De religiosis domib.* vel ab alio, de dioecesani mandato, *c. Aqua penult. h. t.* non autem à simplici aliquo sacerdote, ne quidem de mandato Episcopi: quia consecratio Ecclesiæ est ordinis Episcopalis, & proinde nequit demandari Clericis inferioris gradus, *d. c. penult.* Pari modo consecranda quoque sunt Altaria lapidea, in Ecclesia constituta, siue plura, siue vnum, siue eodem die & simul cum Ecclesia, siue diuersis & seorsim; sicut eodem die licet plures Episcopos consecrare, *c. 5. h. t.* Neq; enim ex consecratione Ecclesiæ sequitur Altarium consecratio, *c.* 1. *h. tit.*

Debet autem hæc consecratio fieri inter Missarum solemnia, *can.* 2. *& can. De Fabrica De consecrat. Distinct.* 1. & ritus omnes in Pontificali præscripti necessariò adhibendi sunt, Piasec. 1. *p. cap.* 2. *art.* 4. *n.* 9. Idque ex Eccesiæ præcepto aut consuetudine: & propterea rata & firmata manebit consecratio, facta sine Missæ sacrificio. Quolibet verò die, siue festo siue profano consecrari Ecclesia potest, *cap. tua Fraternitas* 2. *hoc tit.*

2 Semelque impensa consecratio, instar baptismi, non repetitur, *can. Ecclesijs* 20. *d. Distinct.* 1. ne quidem eo casu, quo Ecclesia, illęsis parietibus, vel in toto vel pro maiori parte corruit, *c. Ligneis* 6. *& ibi Glos. hoc tit.*

3 Quòd si de Ecclesiarum vel Altarium consecratione dubitetur, nec de ea scripturæ appareant, vel testes existant, consecrari eas oportet, *can. Ecclesia* 18. *d. Distinct.* 1. Creditur verò dicto vnius testis, qui dicat fuisse consecratam, siue de visu, siue de auditu. Vel si appareat nota aliqua in libris Ecclesiæ, vel in pariete, seu aliqua tabula marmorea, iudicatur fuisse consecratam. Huiusmodi enim semiplenæ probationes tunc sufficiunt, quandocumque nemini fit præiudicium aliquod, *can. Solemnitates* 16 *iuncta Glos. in V. scriptura De consecrat. Distinct.* 1. Piasec. *d. loco n.* 5. *&* 6. Sin autem dubitetur, à quo consecranda aut dedicanda sit Ecclesia, seu in cuius sit dioecesi, consecrabitur ab eo Episcopo, qui ibidem priùs Episcopalia exercuerit, *cap.* 1. *sup. De religiosis domibus.*

4 Ecclesiâ verò exustâ (ita scilicet, vt parietes combusti, diruti, vel totaliter aut pro maiore parte decrustati sint) aut dirutâ (ita vt parietes ex toto vel pro maiori parte corruerint) ac deinde in eandem vel similem formam ex ijsdem lapidibus restitutâ, iteranda consecrationis est solemnitas, *d. can. Ecclesijs* 20. *& can. De Fabrica* 24. *Distinct.* 1. Secus si tectum dumtaxat, aut de parietibus quid modicum fuerit exustum aut di-

aut dirutum, *d. c. Ligneis 6. h. t.* Piasec. *d. loco*, vbi tradit, id totum pendere à iudicio Episcopi: quia consecratio consistit in parte exteriori parietum, qui chrismate liniuntur, & in quibus signum Crucis apponitur.

Sed neque iterùm consecranda est Ecclesia, si successiuis temporibus partes eius exemptæ fuerint & reparatæ, sed sufficit aspersio aquæ benedictæ, *d. can. De fabrica*: quia semper eadem intelligitur Ecclesia, idque ne facilè contingat iterari consecrationem. Altari verò violato, id est si vel loco motum fuerit, vel lapis illi impositus, qui sigillum continet, confractus aut diminutus, ipsum Altare, non Ecclesia, iterùm consecrari debet.

Quòd si Ecclesia consecrata per iniuriosam sanguinis, etiam Martyris, aut seminis humani, effusionem, siue licitam siue illicitam, Piasec. *d. loco n. 7. versic. Item polluitur per c. fin. h. t.* aut per sepulturam pagani, hæretici, excommunicati, polluta fuerit, cadauere eiusmodi exhumato, si discerni possit, non quidem iterùm consecranda, sed reconcilianda est ab Episcopo aspersione aquæ solemniter cum vino & cinere per eundem benedictæ, quò diuina officia in ea resumi possint, *c. Proposuisti 4. c. Aqua 9. & alijs h. t. c. vnico eod. in 6.* Piasec. *d. loco n. 7.* Quod receptum est in terrorem delinquentium: & ideo ob occultam pollutionem Ecclesia non indiget reconciliatione, Piasec. *ibid. vers. In omnibus.* Ecclesiam verò, in qua cadauera infidelium sepeliuntur, consecrare non licet, sed si apta videatur ad consecrandum, non nisi euulsis inde corporibus, erasis parietibus & tignis, reædificanda & consecranda est, *can. Ecclesiam 28. De consecrat. Distinct. 1.* 5

Dixi, per iniuriosam sanguinis effusionem; quia sola talis Ecclesiam polluit, *d. c. vnico eod. in 6.* non si casu aliquo percussus fuerit quis ad sanguinis profluuium, aut si modicus fluat sanguis, ex naribus puta percussi. Piasec. *d. n. 7. in princ.*

Dixi, etiam Martyris; quia licet sanguis Martyris Ecclesiam non polluat, sed ornet: tamen Ecclesia polluitur propter persecutoris actionem, quæ Deo displicet, non ob Martyris passionem, quæ Deo est gratissima.

Porrò Ecclesiâ pollutâ, etiam cœmeterium, eidem contiguum, censetur esse pollutum, non è conuerso, ne minus dignum & accessorium trahat ad se magis dignum & principale, *d. c. vnico, iuncto c. Accessorium De R. I in 6.* Duorum verò pluriumve cœmeteriorum, sibi cohærentium, sed pariete sciunctorum, polluto altero, alterum propterea non censetur pollutum, licet ab vno ad aliud detur accessus, *d. c. vnico, vbi plenius Glos. ad V. pollui.* Vt autem Ec- 6

clesia polluta reconciliari debet, ita & altaria in ea existentia, Panormit. *& alij in d. c. Proposuisti h. t.*

Notandum hîc quoque, diem anniuersarium consecrationis ex iusta caussa posse in alium diem transferri, prout respondit Sacra Congregatio Episcopo Brixoniensi 19. *Februarij*, 1585.

TITVLVS XLI.

De celebratione Missarum, & Sacramento Eucharistiæ, & diuinis officijs.

§. I. Quid sit Eucharistiâ, & de materia huius Sacramenti.

1. *Definitio huius Sacramenti.*
2. *Materia est panis & vinum.*
3. 4. *Panis verò triticeus, azymus, non fermentatus.*
5. *Vinum autem de vite & purum.*
6. *Cur vinum aquæ misceatur.*

Consecratio Ecclesiæ vel Altaris, de qua proximè dictum est, ordinatur ad celebrationem Missarum, aliaque diuina officia ac principaliter ad confectionem Eucharistiæ, quæ non nisi in Ecclesia vel Altari consecrato celebrari debent. Acturusque de his Pont. exorditur ab excellentissimo & augustissimo Eucharistiæ Sacramento, quia illud est Missæ fundamentum & caput.

1 Omissis autem varijs nominibus, quibus hoc Sacramentum ob varios respectus, quos habet, nuncupatur, definiri potest, esse Sacramentum, continens sub specie panis & vini, vel alterius eorum, verum corpus & sanguinem Christi, vt colligitur ex *c. Martius 6. h. t.* & decreto Conc. Trid. de hoc Sacramento *Sess.* 13. *c.* 1. *&* 3. *& can.* 1. *&* 3. Corpus quidem sub specie panis, & sanguinem sub specie vini, ex vi verborum; ipsum autem corpus sub specie vini, & sanguinem sub specie panis, animamque sub vtraque, vi naturalis illius connexionis & concomitantiæ, quâ partes Christi Domini inter se copulantur; diuinitatem verò propter admirabilem illam

eius

eius cum corpore & anima hypostaticam vnionem, prout expressè declarat Conc. Trid. *d. loco, cap.* 3. Vide *can. Species & plures alios, De Consecrat. Distinct.* 2.

Materia huius Sacramenti est panis triticeus & vinum de vite, modicè aquæ mixtum, *can 1. can. Non oportet 4. can. Cum omnes 7. & alijs De consecrat, Distinct.* 2. nam Christus in vltima cœna hoc Sacramentum instituens, hanc materiã adhibuit, *can. In Sacramento Dist.* 2. Conc. Trid. *Sess.* 22 *can.* 9. Si quis dixerit, aquam non esse miscendam vino in calice offerendo, eò quòd sit contra Christi institutionem, anathema sit. * Panis quidem triticeus, cùm quia illo communiter vtimur, tum quia ceteris melius nutrimentum præstat. Hinc panis ex farre, oryza, fabis, castaneis, & id genus alijs fructibus vel leguminibus, non est materia huius Sacramenti: vti nec puls, vel farina, elixata, friata & spissata in panem, vt satis inter omnes conuenit. Similiter nec panis confectus ex aqua rosacea, aut alia species distincta à naturali, nisi tam modica fuerit admixta, quòd in naturalem transierit. 2 3

De siligineo verò pane sitne materia huius Sacramenti, dubitatur. Ita existimat D. Thom. quia solo accidente differat siligo à tritico, & ex tritico nasci soleat siligo in sterili & macra terra, Aliud dicendum de lolio, etiam nato ex tritico, quia mutat naturam & desinit esse triticum, vt notatur in *d. can. In Sacramento.*

Græci vtuntur pane fermentato, Niceph. *lib.* 3. *c.* 18. melius Latini pane vtuntur azymo, seu non fermentato, *c. vlt. h. t.* quia Christus in eo consecrauit, nempe XIV. Lunâ Martij, quo tempore non nisi azymi panes comedi poterant, vt patet *Exodi* 12. & ex alijs locis veteris Testamenti: tum quia meliùs significatur synceritas vitæ, requisita in accedentibus ad hoc epulum: tum quia meliùs designatur, quod verbum vniuerit sibi naturam humanam purissimam ac sine vlla virilis seminis permixtiones. Si tamen Latinus vteretur pane fermentato, verè conficeret hoc Sacramentum, iuxta communem Theologorum sententiam, *aduersus Glos. in can.* 2. *De consecrat. d. Distinct.* 2. sed grauiter peccaret. 4

Requiritur etiam vinum de vite, vt loquitur Conc. Florent. *in instruct. Armenior.* quia in eo Christus Sacramentũ hoc cõfecit, *Luca* 22. *d. can in Sacramento.* Et hoc solũ vinum est propriè vinum. Hinc lac non est materia huius Sacramenti, *d. can. Cum omne Distinct.* 2. vti nec acetum ex vino confectum, cùm non sit vinum, sed vini corruptela: nec etiam omphacinum, quod ex vuis immaturis exprimitur, quia non tam vinum est, quàm vini quidam embrio. Aliud dicendum de vino acescente, ac tendente 5

ad acritudinem, quamdiu manet substantialis forma vini; licet in tali vino consecrans peccaret, ob irreuerentiam Sacramenti. Similiter aliter dicendum de musto: nam Iulius Pontifex in *d. can. Cum omne*, permittit in necessitate vuas in calice premi. Non tamen integræ sunt Sacramento miscendæ, *can. Didiscimus d. Distinct.* 2. cùm quia ibi aliquid est præter vinum; tum quia vua non est moraliter vinum potabile, vti nec vinum congelatum.

6 Cur autem vinum debeat esse permixtum aquæ, tres adfert rationes Conc. Trid. *d. Sess.* 22. *cap.* 7. Prima est, quòd Christum Dominum ita fecisse credatur. Et hæc ratio adfertur à plurimis Patribus & Concilijs, vt videre licet apud Azor. 1. *p. Instit. moral. lib.* 10. *cap.* 30. Secunda, quia è latere eius simul aqua cum sanguine exierit, *d. can.* 1. *De consecrat. Distinct.* 2. ac proinde ad vtrumque exprimendum modica aqua permiscetur, sic vt à vino absorbeatur, *c. Pernitiosus penult. h. t.* Alioquin licet quidam existiment aquam in calice admixtam vino non conuerti in sanguinem Christi, nisi antè fuerit in vinum conuersa: nihilominus contraria sententia est probabilis, vt patet ex *d. c. Cum Marthæ h. tit.* Confirmaturque ex eo, quòd sæpè non possit tam celeriter aqua vino admixta naturali actione conuerti in vinum, præsertim quando vinum est debile, & multum aquæ admiscetur, veluti tertia pars, *iuxta can.* 19. *Conc. Triburiensis.* An autem aqua sit permiscenda vino ex Christi præcepto, an verò ex institutione Ecclesiæ, quæri potest. Et probabilius esse posterius colligitur ex Conc. Trid. *d. loco*, Azor. *d. cap.* 30. *vers. Altera quæstio.* Tertia, vt repræsentetur vnio Christi cum Ecclesia: nam vinum significat Christũ, & aqua populum fidelem *d. can. Cum omne vers. Ergo Distinct.* 2.

§. II. De forma & Ministro Eucharistiæ.

1. *Forma quibus verbis constet, & effectus illius.*
2. *Minister huius Sacramenti est solus Sacerdos, licet malus &c.*
3. *Confici debet in sacrificio Missæ.*
4. *Et semel in die tantùm regulariter.*

1 FOrma consecrandi à Christo tradita *Matth.* 26. *Marci* 14. *Lucæ* 22. 1. *ad Cor.* 11. in pane est hæc, *Hoc est corpus meum:* & in vino, *Hic est calix sanguinis mei*, seu *Hic est sanguis meus.* Quâ prolatâ seu accedente ad prædictam materiam per debitum Ministrum, fit conuersio totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi, & totius substantiæ vini in substantiam sanguinis

(quæ

(quæ conuersio conuenienter & propriè ab Ecclesia Transubstantiatio est appellata, Conc. Trid. *d. Sess.* 13. *cap.* 4.) ita vt eodem prorsus instanti, quo desinit esse substantia panis, sub speciebus incipiat esse corpus Christi & sanguinis: ad eum modum, quo docent Philosophi, idem esse instans, quo desinit esse forma aëris, & producitur forma ignis. Remanentque post consecrationem solæ species sine vllo prorsus subiecto, cum sola sua extensione, à se formaliter tantùm distincta, non etiam cum quantitate substantiæ, vt probabilius existimo.

In hoc autem Sacramento tria reperiuntur, quæ diligenter distinguenda sunt, videlicet forma visibilis panis & vini, veritas corporis, & virtus spiritualis, prout distinguuntur & explicantur in *d. c. Cum Martha* §. *Distinguendum h. t.*

Minister conficiēs hoc Sacramentum est solus Sacerdos ritè ordinatus, *c.* 1. *sup. De Trinit. can. Perlectis* §. *ad presbyterum Distinct.* 25. siue bonis sit siue malus, etiam irregularis, interdictus, suspensus ab Ordine, depositus, degradatus, Simoniacus, publicus & notorius peccator. Nam licet hi à Iure cōsecrare prohibeantur, si tamen consecrent de facto debitâ formâ & intentione, verè efficiunt corpus Christi quia non inmerito consecrantis, sed in verbo efficitur Creatoris, *can. Et dixit* 26. *in fine, can. Quia corpus* 35. *vers. Recedat can. Panis est* 55. *& can. Corpus* 60. *De consecrat. Distinct.* 2. & virtute Spiritus sancti, *can. Vtrum* 72. *ead. Dist.* atque vt meritis bonorum virtus Sacramentorum non amplificatur, ita nec malorum vitijs attenuatur, *can. Multi sæcularium* 1. *q.* 1. 2

Conficere verò hoc Sacramentum tenetur Sacerdos in sacrificio Missæ, ac toties illud sumere, quoties celebrat, & quidem sub vtraque specie, *can. Relatum* 11. *d. Distinct.* 2. Alioquin simulans se conficere, & non conficiens, peccat grauius, quàm qui conficit, sciens in peccato mortali se constitutum, quia primo casu Deo illudit, & proximum decipit, altero solum offendit Deum *c. De homine* 7. *h. t.* Consecrans verò & non communicans ab Ecclesiæ arcetur liminibus, *can. Peracta* 10. *d. Distinct.* & à celebratione suspenditur per annum *d. can. Relatum.* 3

Tenetur item Sacerdos quilibet, quanto frequentius potest Missarū solemnia celebrare, *c. Significatum* 12. *sup. De prebendis*, Conc. Trid. *Sess.* 23. *c.* 14. semel tamen in die dumtaxat, *c. Consuluisti* 3. *h. t.* quia Christus semel passus est, & totum mundum redemit: felixque in primis est, qui vnam dignè celebrare potest. Quia tamen quotidie peccamus, saltem ijs peccatis, sine quibus mortalis viuere infirmitas non potest, ideo iteratur quotidie hæc oblatio, vt quia 4

quia quotidie labimur, Christus quotidie mysticè pro nobis immoletur, & recidiua delictorum peccata relaxet, *can. Iteratur* 71. *De consecrat. Distinct.* 2. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam, inquit D. Ambros. *can. Si quotiescumque* 14. *d. Distinct.* Excipitur dies Natiuitatis Dominicæ, quo tres, & casus necessitatis, quo duas, nonetiam plures, celebrare Missas licet, *c. Consuluisti* 3. *& c. Ex parte* 5. *h. t.* modò tamen post sumptionem corporis Christi in prima vinum perfusionis seu ablutionis non acceperit, *d. c. Ex parte:* quia hoc Sacramentum à ieiuno sumi debet, *can. Nihil* 16. *in fine* VII. *q.* 1. Casus auté necessitatis, & cur tres Missas in Natiuitate Domini celebrare liceat, vide apud Glos. *in d. c. Consuluisti*, & Nauar. *in Manuali cap.* 15. *num.* 87.

§. III. De alijs non conficientibus hoc Sacramentibus, illud tamen sumentibus.

1. *Quilibet Christianus sumere illud debet, saltem semel in anno.*
2. *Quinam remoueantur à communione.*
3. *Laici & Clerici non celebrantes sub vna specie communicant.*
4. *Solus Sacerdos erogat hoc Sacramentum regulariter.*

1 NOn solus Sacerdos, hoc Sacramentum solus conficiens, illud sumere debet, sed & quilibet alius Christianus, vbi ad annos discretionis peruenerit. Et quidem olim circa prima fidei incunabula frequentissima erat apud fideles eius susceptio, verùm postmodum, tepescente paullatim Christi fidelium ardore, statutum fuit, vt, nisi quis fortè maioribus criminibus impediretur, ter saltem in anno, nempe in festo Paschatis, Pentecostes & Natalis Domini, communicaret, *can. Etsi non frequentius* 16. *can. Omnis homo* 21. *De consecrat. Distinct.* 2. ac tandem eò decursum est, vt quisq; saltem ad minus semel in anno, & quidem in Paschate, suscipiat Eucharistiæ Sacramentum, arcendus alioqui ab ingressu Ecclesiæ & Ecclesiasticâ priuandus sepulturâ: nisi fortè quis de proprij Sacerdotis consilio, ob aliquam rationabilem caussam, ad tempus duxerit abstinendum, *c. Omnis vtriusque* 12. *inf. De pœnit. & remissionib.*

2 Quod præceptum de communicando in Paschate currit à Dominica palmarum vsque ad octauam Paschatis inclusiuè, vt ex alijs, quos eam in rem citat, tradit Zerola, *in Praxi* 1. *p. V. Eucharistia* §. 7. ita vt, qui communicat intra hoc tempus, satisfaciat præcepto, nec incurrat pœnas, quæ passim à Prælatis imponuntur non communicantibus in Paschate.

Paschate. Quinimò satisfaciunt, qui communicant quolibet die Quadragesimæ, vbi de hoc est legitima & præscripta consuetudo. Nauar. *in Manuali cap.* 21. *n.* 45. licet olim, sub Marco Aurelio, à Sotere Pontifice statutum fuerit, vt in cœna Domini communicaretur: nam postea hæc angustia temporis ad duas hebdomadas laxata est.

Debet autem quisque, ad hoc Sacramentum accedens, peccata sua omnia legitimè fuisse confessus. Item ieiunus, exceptâ caussâ extremæ infirmitatis, in qua, ne sine viatico hoc infirmus decedat, etiam à cibo sumpto rectè communicat, *can. Presbyter* 93. *De Consecrat. Dist.* 2. Debet abstinuisse ab vxore & Venere ante sacram communionem tribus, quatuorve aut octo diebus, ex honestate tamen, non de præcepto, *can. Omnis homo* 21. *d. Distinct.* 2. Non excommunicatus aut interdictus, *can. Tribus gradibus* 23. §. *præcipimus & similibus:* non hæreticus aut infidelis, *can. penult. & fin.* XXIV. *q.* 1. *can. Quia passus* 36. *d. Distinct.* 2. non histrio aut scenicus, quamdiu huiusmodi artes improbas exercent, *can. Pro dilectione* 95. *cum can. seq. ead. Distinct.* sed demùm peractâ confessione ac pœnitentiâ. In caussa tamen necessitatis, id est morientibus, sed pœnitentibus, etiam ex grauissimis sceleribus, viaticum Eucharistiæ non est negandum, licet in vita denegari debuerit, *can. Pœnitentes Distinct.* 50. etiam excõmunicatis, modò satisfecerint, *can. Tanta* 24. *Dist.* 86. Similiter nec denegari debet infirmis, qui postquã illud petierint, priusquam accipere potuerint, oppressi infirmitate obmutuerunt aut in phrenesin lapsi sunt, habito testimonio eorum, qui petentem ac pœnitentẽ audierint, *can. Is qui* XXVI. *q.* 6. Sed nec occultum peccatorem, quem sacerdos pro certo scit esse reum alicuius criminis & impœnitentem, publicè accedentem ad communionem nominatim repellere potest, *c. Si sacerdos* 2. *sup. De officio Iud. Ordin.* sed debet eum secretò monere, ne se ingerat communioni: quam nec Christus ipsi Iudæ, quamuis eius occultam proditionis cogitationem nosset, negauit, *d. c. Si sacerdos & can. Sicut Iudas* 68. *De consecrat. Distinct.* 2. 2

Cæterùm licet Sacerdos celebrans Sacramentum hoc sub vtraque specie participet, tamen ab Ecclesia receptum est, vt laici & Clerici, illud non conficientes, sub vna tantùm specie panis sumant, Conc. Trid. *Sess.* 21. *cap.* 1. *in doctrina De communione*, sub qua non minùs totus atque integer Christus verumque Sacramentum, quàm sub vtraque, sumitur, Conc. Trid. *ibid. cap.* 3. *& can.* 3. sicut etiam in singulis portionibus hostiæ consecratæ totus & integer est ac sumitur, *can. Qui manducat & alijs d. Distinct.* 2. Conc. 3

Trid. *Seß.* 13. *can.* 3. vbi anathemate ferit secus sentientes.

4 Præterea quamuis olim communicantes proprijs manibus hoc Sacramentum acciperent, postmodum tamen id vetitum fuit, statutumque, vt, sicut solus Sacerdos illud conficit, ita & solus eroget alijs; adeò vt si aliter quàm per semetipsum presbyter infirmum vel alium communicet, sui gradus periculo subiaceat, *can. Peruenit* 29. *De consecrat. Distinct.* 2. Absente tamen Episcopo & presbytero potest Diaconus conferre, *can. Diaconos* 13. *Distinct.* 93. imò etiam præsente presbytero, si necessitas vrgeat, *d. can. Diaconos & can. Præsente ibid.* qua de re vide latiùs Azor. 1. *p. Institut. moral. lib.* 10. *cap.* 23. Religiosi verò absque licentia speciali presbyteri parochialis vel concessione summi Pontificis Clericis aut laicis hoc Sacramentum administrare non possunt sub pœna excommunicationis, ipso facto incurrendæ, absolutione summo Pontifici reseruatâ, *Clement.* 1. *De priuilegijs.*

§. IV De effectu Eucharistiæ.

IN primis per illud seu in ipso recolitur memoria Passionis Christi, *can. Iteratur, & alijs pluribus, De consecrat. Distinct.* 2. Ritè sumentibus confert gratiam. Estque cibus & potus spiritualis, non corporis, sed animæ substantiam fulciens, *can. Non iste panis* 56. *d. Distinct.* & quo restauratur, quod ex calore concupiscentiæ per venialia peccata deperditur: cuiusque sumptione transimus in carnem eius, qui caro nostra factus est, scilicet Christi, *can. In quibus* 58. *d. Distinct.* illique vnimur atque incorporamur, vnum cum illo efficimur, ac de illius spiritu viuimus, *can. Christus* 57. *cum duobus seqq. d. Distinct.* 2. & æternæ vitæ simus participes, *d. can. Christus & alijs d. Distinct.* Peccata etiam venialia relaxat, *can. Si quotiescumque & pluribus alijs ea d. Distinct.* Alioquin si quis conscius sibi alicuius peccati mortalis, ac habens adhuc voluntatem peccandi, illud accipiat, nihil proficit ad mundationem, nec salutem acquirit eius perceptione, sed damnationem, & grauatur magis, *can. Qui scelerate cum can. seq. d. Distinct.* 2.

Denique, vt alios effectus omittam, conseruat hominem à peccatis futuris, cùm quatenus est cibus, cor hominis interius corroborans, augendo in eo habitum charitatis & gratiæ; tum quatenus, tanquam signum Passionis Christi, per quam victi sunt dæmones, dæmonum repellit insultus.

TIT. 42. De

TITVLVS XLII.

De Baptiſmo & eius effectu.

§. I. Quid ſit Baptiſmus & quotuplex.

1. 2. Vnde dicatur Baptiſmus, & Deſinitio illius.
3. Materia. 4. Forma. 5. Diuiſio.

POſtquam actum eſt de Sacramento Euchariſtiæ, quo in ſacrificio nihil maius eſſe poteſt, *can. Nihil 8. De conſecrat. Diſtinct. 2.* meritò ſubijciendum de Baptiſmo, eiuſque effectu, quandoquidem ſit omnium aliorum Sacramentorum fundamentum, & ianua vitæ ſpiritualis, *c. Veniens inf. De presbyt. non baptizato*, quippe per quem tranſimus in numerum credentium, Chriſto incorporamur, eiuſque membra efficimur, *can. Quia paſſus 36. De conſecrat. d. Diſtinct. 2.* 1

Baptiſma autem Græcè idem eſt, quod apud Latinos Merſio ſeu Tinctio aut etiam Ablutio, à verbo βαπτίζω, quod abluo ſeu mergo ſignificat; nàm à peccatis originali & actuali abluit, *can. Regenerante 136. De conſecrat Diſtinct. 4.* nec confertur ordinariè, niſi per merſionem aquæ, *c. penult. h. t.* Vnde in ſacris litteris paſſim vocatur Lauacrum regenerationis, & à Patribus Flumen gratiæ, Diluuium peccatorum.

Omiſſis autem aliorum definitionibus, in Catechiſmo Rom. definitur Baptiſmus eſſe Sacramentum regenerationis per aquam in verbo vitæ, *ex Ioan. 3. & Paul. ad Epheſ. 5.* 2

Per particulam, regenerationis, diſtinguitur à reliquis Sacramentis, ſaltem veteris legis, quæ non iuſtificabant animas.

Per particulam, per aquam, apertè diſtinguitur à reliquis Sacramentis nouæ legis, & ſimul exprimitur materia huius Sacramenti, quæ eſt aqua, non quælibet, ſed vera & naturalis, ſiue calida ſiue frigida, *d. c. penult. h. t.* Conc Trid. *Seſſ. 7. c. 2. De Baptiſmo.* Ideoque per aquam roſaceam aut aliam ſtillatitiam, aut per ſaliuam, lacrymas, ſudorem, lac, vinum vel alium ſimilem liquorem, ab aqua naturali differentem ſpecie, iuxta communem DD. ſententiam, non confertur Baptiſmus. Quòd ſi verò dubitetur, an ſit aqua vera, vti eſt nix, glacies, pruina, priuſquam liquefiat, non licet extra neceſſitatem extremam eâ vti abſque ſacrilegio. 3

Cur verò potiùs per aquam, quàm per aliam materiam conferatur, plures adferuntur rationes, è quibus tres refert Catechismus Rom. quarum prima est, quia cùm Baptismus omnibus omninò ad salutem sit necessarius, conueniens fuit, vt conferretur per aquã, quæ est omnibus communis & facilè ab omnibus haberi potest. Secunda, quia aqua effectum Baptismi maximè significat: vt enim aqua sordes abluit corporis, ita Baptismus maculas seu peccata animæ delet. Tertia, quia vt aqua refrigerandis corporibus aptissima est, sic Baptismo cupiditatum ardor maxima ex parte extinguitur.

4 Per sequentem particulam, in verbo vitæ, exprimitur forma, quæ est verbum spirituale viuificans: non enim sanat aqua, nisi in eam Spiritus sanctus descenderit, & aquam consecrauerit, *can. Per aquam* 9. *De consecrat. Distinct.* 4. quod fit accedente verbo ad aquæ elementum, *d. c. penult. & alijs h. t.* & explicitè his verbis exprimitur: *Ego te baptizo In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti*, *c.* 1. *h. t.* Effici tamen Baptissimum etiam hac formâ, quâ Græci vtuntur, *Baptizetur talis seruus Christi In nomine Patris & Filij &c.* vel, *Baptizatur manibus meis In nomine Patris &c.* declarat Conc. Florent, *in instruct. Armenorum de baptismo.* Idem dicendum de hac forma, *Baptizat te Christus In nomine Patris &c.* Hæ tamen formæ, cùm sint contra præceptum Ecclesiæ, non sunt à Latinis vsurpandæ.

Adeò autem necessaria sunt ad Baptismum aqua & verbum, vt altero omisso non sit Baptismi Sacramentum. Error tamen in pronuntiatione syllabarum per ignorantiam recti sermonis aut linguæ impedimentum non officit, *can. Si non* 72. *& can. Retulerunt* 86. *De consecrat. Distinct.* 4.

Ablutio seu mersio in aquam an vnica sit, quæ vnicam Christi Passionem significat, an trina, quæ Trinitatem, non interest. Et satiùs est seruare aut retinere Ecclesiæ cuiusque consuetudinem, *can. De trina* 80. *De consecrat. Distinct.* 4. Necessum tamen est, vt aqua tangat immediatè corpus: quamuis sufficiat minimam guttã aquæ tangere quamcumque veram partem corporis viuam, etiam minimum digitum: imò & capillos, secundum quosdam, quamuis hoc postremum satis incertum sit. Debet verò ablutio seu mersio fieri, dum verba proferuntur, quia verba & forma in collatione Sacramentorum coniungi debent. Et cauendum, dum trina fit ablutio vel immersio, ne ad vnamquamque ablutionem tota forma repetatur, sed vt sub vna formæ prolatione tres fiant ablutiones. De alijs cæremonijs, ab Ecclesia adhiberi solitis, vide Bellarm. 2. *Controuers. lib.* 3. *De Sacramento Baptismi*, *cap.* 25. De earum ve-

rum verò significatione, vide *can. Postea* 68. *vsque ad can. Venit De consecrat. Distinct.* 4.

Diuiditur autem Baptismus in Baptismum fluminis seu aquæ, 5
quem antè definiuimus, Baptismum flaminis seu spiritus, qui fit per contritionem & conuersionem ad Deum, & Baptismum sanguinis seu Martyrij, qualis fuit Innocentium, & latronis, in Cruce Deum confitentis, *can. Baptismi* 34. *can. Catechumenum* 37. *De consecrat Distinct.* 4. Primus propriè dicitur Baptismus: reliqui ratione effectus, quia scilicet Baptismi effectum habent, deletionem nempe peccati originalis, & in adultis actualis & gratiæ collationem, quando Baptismus aquæ haberi nequit, *d. can. Baptismi & alijs similibus.* Si quis autem baptizatus fuerit Baptismo flaminis, datâ opportunitate tenetur suscipere Baptismum aquæ.

§. II. De Ministro Baptismi, deque susceptoribus seu patrinis.

1. *Minister huius Sacramenti est solus Sacerdos.*
2. *Et in necessitate alius quilibet.*
3. *Patrini seu susceptores cur necessarij in baptismo.*
4. *Sufficere ad summum duos, scilicet vnum & vnam.*
5. *Qui prohibeantur esse patrini.*

Minister Baptismi ex officio est solus Sacerdos, id est, Episcopus & presbyter, non etiam Diaconus, nisi ex commissione sacerdotis, Parochi, vel Episcopi, *can. Diaconos* 13. *Distinct.* 93. *can. Constat.* 19. *De consecrat. Distinct.* 4. 1

In casu tamen necessitatis extremæ etiam Diaconus, imò & laicus baptizare potest, *d. can. Constat can. In necessitate* 21. *De consecrat. Distinct.* 4. atque etiam mulier, absente viro, *can. Mulier ead. Distinct.* Quin & paganus, Iudæus, Schismaticus, hæreticus, & facinorosus quisque, *vt patet ex varijs Canonibus d. Distinct.* 4. modò formam Ecclesiæ seruent, & facere intendant, quod facit Ecclesia: & speciatim de hæretico definitum exstat in Conc. Trid. *Sess.* 7. *cap.* 4. Idque receptum est, ne quis sine lauacro regenerationis decedat, *d. can. Constat in fine.* Quam ob caussam etiã pater proprium filium, in extremo vitæ positum, & nondum baptizatum, baptizare potest, nec ideo à matrimonio vel copula vxoris arcetur, *can. Ad limina* xxx. *q.* 1. Nemo tamen seipsum baptizare potest, quia inter baptizantem & baptizatum debet esse discretio, vt indicat pronomẽ, Te, in assignata antè forma, *c. Debitum* 4. *h. t.* 2

3 Præter ministrum Baptismi, nisi baptizandi aliud vrgeat necessitas, solent & alij adhiberi, nempe sponsores, qui Patres lustrici, Patrini, Matrinæve vulgò vocantur, vel susceptores, quorum fide & professione, qui per se credere vel loqui nesciunt, vt paruuli, muti, & surdi, & ægrotantes, qui pro se respondere non possunt, baptismum suscipiunt, *can. Paruuli* 74. *cum can. seq. d. Dist.* 4.

4 Et quidem de Iure communi non nisi vnus, siue vir, siue mulier, baptizatum de sacro fonte suscipere potest, *can. Non plures* 101. *d. Distinct.* 4. *c. fin. De cognat. spirituali in* 6. vel ad summum vnus & vna, vt nouissimè statuit Conc. Trid. *Sess.* 24. *De reformat. matrim. cap.* 2. qui tanquam proprij parentes debent baptizatum instituere in necessarijs ad salutem, in Symbolo, oratione Dominicâ, mortuis vel id facere negligentibus parentibus.

5 Ab hac susceptione infantis in baptismo arcentur in primis hæretici, Iudæi, infideles, *can. In baptismate* 102. *d. Distinct.* 51. Item Abbas, Monachus, Monialis vel religiosa persona, *can. Non licet* 103. *can. Monachi* 104 *ead. Dist.* Regulariter etiam pater & mater naturalis respectu filij sui, *can. penult. & vlt.* XXX. *q.* 4. Quâ ratione autem ex huiusmodi susceptione & inter quos contrahatur cognatio spiritualis lib. 14. explicabitur.

§. III. Quinam baptizandi & in quo loco.

VT in veteri lege Circumcisio tam paruulis quàm adultis ad salutem necessaria erat, ita etiam Baptismus, qui in eius locum successit, *c. Maiores* 3. *h. t.* * Et quidem par-
1 uuli, licet adhuc loqui vel credere nesciant, sicut etiam ægri, muti & surdi, qui pro se respondere non possunt, alijs vice illorum profitentibus & respondentibus de fide, rectè baptismum suscipiunt, *can. Paruuli* 74. *& seq. can. Cùm pro paruulis* 77. *& alijs similibus, De consecrat. Distinct.* 4. Maiores verò, qui per & pro se respondere possunt, propriâ fide & professione eundem suscipiunt. Ideoque necesse est, vt habeant intentionem recipiendi id, quod dat Ecclesia, vel Christus instituit: imò ad effectum gratiæ habere quoque debent fidem, iuxta illud Christi: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*: item dolorem de peccatis, cum proposito melioris vitæ, iuxta illud *Actor.* 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remissione peccatorum.*

2 Quidã tamen expresè prohibentur baptizari: nam in primis adulti dor-

ulti dormientes vel amentes non aliter baptizari cum effectu possunt, quàm si ante somnum vel amentiam baptizari voluerint, *d. c. Maiores* §. *Item quæritur.* * Non baptizatur etiam infans, existens in vtero 3
matris, quia qui natus adhuc secundum Adam non est, renasci secundum Christum non potest: neque reperiri potest regeneratio, vbi generatio non præcessit, *can. Qui in maternis.* 114. *d. Distinct.* 4. Materque prægnans baptizata nihil in hoc participat infanti, qui nascitur, quia vniuscuiusq; propria voluntas in confessione fidei spectanda est, *can. Si ad matris* 114. *can. Si qua mulier* 116. *ead. distinct.* * Si ta- 4
men infantis in vtero existentis aliquod membrum ex vtero appareat, in eo, si modò viuat, vrgente periculo, baptizari poterit, iuxta probabiliorem & tutiorem sententiam. Existente verò dubio, an quis sit baptizatus, baptizandus erit his verbis, *Si baptizatus es, non te baptizo, sed si nondum baptizatus es, ego te baptizo, In nomine Patris &c. c. 2. h. t.*

Quod ad locum attinet, in quo quis baptizandus, constituit Cle- 5
mens V. ne quis in aulis, vel cameris, vel alijs priuatis domibus, sed dumtaxat in Ecclesijs, vbi sunt ad hoc fontes specialiter deputati, aliquos audeat baptizare: nisi Regum vel Principum liberi fuerint, aut talis necessitas emerserit, ob quam ad Ecclesiam absque periculo accessus haberi nequeat. Qui secus præsumpserit, aut suam in hoc præsentiam exhibuerit, taliter per Episcopum suum castigandus erit, vt alij attentare simile non præsumant, *Clement. vnica h. t.* Similiter in Abbatijs & Monasterijs prohibentur esse baptisteria, *can. Pridem.* XVIII. *q.* 2.

§. IV. De effectu Baptismi.

1. 2. *Baptismus iterari nequit, & pœna iterantium.*

EFfectus proprius & principalis baptismi est, delere originale peccatum, atque etiã in adultis omne actuale præcedens, *can. Firmissimè & alijs De consecrat. Distinct.* 4. Conc. Trid. *Sess.* 5. *De peccato originali.* Præterea gratiam & virtutes infundere, atque aperire regnum cœlorum, *c. Maiores h. t.* caussare spiritualem quandam cognationem, de qua dicetur libro sequenti: imprimere charecterem indelebilem; * eoque fit, vt sine sacrilegio reiterari non possit, *c. fin.* 1
h. t. Conc. Trid. *Sess.* 7. *can* 11. Adeoque habet odio rebaptizatos Ecclesia, vt qui non ignoranter rebaptizantur, iterum Christum crucifigere dicantur, *can. Quibus d. Distinct.* 4. & ab Ordinibus arceantur; quamuis etiam ignoranter, ignorantiâ scilicet iuris, rebaptizati fuerint, *d. can. Quibus.*

Qui ve-

Qui verò ausu temerario baptisma reiterare conati fuerint, mucrone excommunicationis perculsi ab omni officio & beneficio deponuntur: imò & iure ciuili vltimo supplicio afficiuntur, *l. 2. Cod. Ne sanctum baptisma reiteretur.*

TITVLVS XLIII.

De Presbytero non baptizato.

CVm, vt suprà dictum est, Baptismus sit ianua & fundamentum omnium Sacramentorum, & ante susceptionem baptismi non suscipiatur aliud Sacramentum, *c. 3. h. t.* satis inde colligitur, quid statuendum sit de Presbyteris non baptizatis, nempe tales non suscipere Ordinis characterem, ac proinde baptizandos, & tum demùm ordinandos, *c. 1. & d. c. 3. h. t.*

Quòd si tamen quis non baptizatus crediderit probabiliter se baptizatum, fidemque Catholicam amplexus, in ea vsque ad extremum vitæ diem perseuerauerit, omissio baptismi ei non nocebit, quia vt D. Augustin. ait, Baptismus inuisibiliter ministratur, quem non contemptus religionis, sed terminus necessitatis excludit, *c. 2. h. t.*

TITVLVS XLIV.

De custodia Eucharistiæ, Chrismatis & aliorum Sacramentorum.

1. *Eucharistia in Ecclesijs parochialibus adseruanda.*
2. *In pixide argentea vel eburnea.*
3. *Non in Capellis vel alijs Ecclesijs non parochialibus.*
4. *Quo modo & quando deferenda ad ægrotos.*

CÙm Baptismus, in quo Chrismate vtitur, omnibus ad salutem sit necessarius, Eucharistia verò ideo instituta, vt nobis sit cibus cœlestis & viaticum, ne in ipsa via deficiamus, & in certamine succumbamus, vt in omnem casum necessitatis haberi possit copia Eucharistiæ, Chrismatis & aliorum Sacramentorum, rectè hîc subijcitur de custodia Eucharistiæ & Chrismatis.
1 * Varijsq; Concilijs ac Canonibus cautum fuit, vt in omnibus Ecclesijs Parochialibus

chialibus

chialibus pro infirmis Eucharistia semper parata habeatur, diligenter & mundè in loco conspicuo, honorificè ac decenter exornato, iuxta facultates Ecclesiæ cuiusque, sub clauibus (penes Parochum vel Capellanũ custodiendis) conseruetur, cũ Chrismate, ne temeraria alicuius manus ad aliqua horribilia vel nefaria excercenda extendi queat: & contrà facientes, si nimirum vel incautiùs custodierint, per tres menses ab officio suspenduntur, vel grauiori subiacent vltioni, si per eorum incuriam aliquid nefandum contigerit, *c. 1. h. t.* Conc. Trid. *Sess. 13. cap. 6. in Decreto De obseruando sacræ Eucharistiæ Sacramento.*

In tabernaculo seu loco, quo deponitur & custoditur Eucharistia, oportet esse pixides duas, in quarum altera conseruetur, altera deferatur ad infirmos; easque argenteas vel eburneas, non ligneas, ob periculum fractionis; nec lapideas, ob humiditatem & ponderasitatem. atque ita obseruat vbique praxis, Zerola *p. 1. V. Eucharistia ad 1.* Quæ quidem pixides seu vasa non nisi super altari viatico vel ad minus super corporali poni debent. Videndumque, vt saltem singulis octo diebus Eucharistia renouetur, etiam tempore interdicti, & in Ecclesia specialiter interdicta, *per c. Permittimus inf. De sent. excommunicat.* Zerola *d. loco vers. Ad tertium,* Piasec. *2. p. cap. 3. art. 3. n. 25.* 2

Cæterùm in Capellis vel alijs Ecclesijs non Parochialibus sacra Eucharistia retineri non potest, ne quidem de licentia Episcopi, sed ex auctoritate & concessione Papæ dumtaxat, prout Sacram Congregat. respondisse refert Piasec. *d. c. 3. art. 5. n. 7.* Sed & Conc. Trid. *Sess. 25. cap. 10.* vetat, ne sacrosanctum hoc Sacramentum intra chorum vel septa monasterij Monialium conseruetur: quamquam possit ex caussa, vt in die aliquo festo, cum licentia Prælati illic exponi ad deuotionem Monialium, Emanuel Sa *i. V. Eucharistia § . 35.* 3

Deferri autem debet in decenti habitu, & non nisi cum lumine, à Capellano vel Parocho, stolâ & superpelliceo induto, & sonante companâ: teneturq; populus in eleuatione eiusdem & delatione ad infirmos se reuerenter inclinare; & transgressores grauiter sunt puniendi, *c. Sane 10. sup. De celebrat. Missarum.* Non esse verò deferendum per plateam, in qua Iudæi habitant, respondisse Sacram Congregat. tradit Piasec. *d. c. 3. art. 3. n. 25.* Vt neque ad infirmos deferendum est, qui fortè ob tussum vel aliud aliquod impedimentum communicare nequeunt, sed vt adorent tantum, vti ex declaratione eiusdem Congregationis tradit Zerola *d. loco § . 5.* 4

Denique præcipiunt quoque Canones, vt cetera vasa ministerij

Ecclesiastici & vestimenta ministrorum munda & nitida conseruentur: & vt suppellectilia vel propria Clericornm vel aliena in Ecclesijs non admittantur, nisi necessitas vrgeat propter hostiles incursus vel repentinum incendium, vel quid simile, *c. 2. h. t.*

TITVLVS XLV.

De Reliquijs & veneratione Sanctorum.

1. *Quæ dicantur Reliquiæ Sanctorum.*
2. *Vendi non possunt, nec paßim ostendi.*
3. *Quando publicè venerari eas liceat.*
4. *Venerari aliquem pro Sancto publicè non licet sine licentia Papæ.*

1 REliquiæ Sanctorum diligenter quoque adseruandę in Ecclesijs sunt, sicut Eucharistia & Chrisma; nullumque Altare erigi potest, in quo non sit aliquid reliquiarum Sancti alicuius conditum, *can. Placuit 26. De consecrat. Dist. 1.*

Nomine Reliquiarum intelliguntur hîc, *iuxta* Azor. 1. *p. Instit. moral. lib. 9. cap. 8.* Sanctorum corpora ac corporum quælibet partes, capilli, ossa, carnes, dentes, cineres, pulueres, vestes, & alia, quibus vsi sunt, dum in terris versarentur: item panni & vela, quæ eorum ossibus vel corporibus admota fuerint, vel quæ ipsos tetigerint, aut pertinuerint ad eosdem.

2 Reliquiæ autem Sanctorum antiquæ exponi venales prohibentur: nec passim etiam ostendi debent, & quidem extra capsam
3 nullatenus, ne facilè populus circa illas decipiatur. * Non licet quoq; de nouo inuentas publicè venerari, nisi priùs auctoritate summi Pontificis fuerint approbatæ, *c. 2. h. t.* antiquas verò licet, etiã absq; noua Rom. Pont. auctoritate. Similiter reliquię alicuius, qui iam pridem fuerit in Sanctorum numerum adscriptus, inuentę de nouo recipi quidem & coli possunt, etiam publicè, sed non nisi recognoscente & approbante Episcopo, iuxta Conc. Trid. *Sess. 25. Decreto De inuocat. venerat. & reliquijs Sanctorum*, quod hac in parte videtur modificasse *d. c. 2. h. t.*

4 Pari modo non licet aliquem pro Sancto publicè venerari absque licentia & auctoritate Rom. Pont. etiamsi miraculis clarus sit, *c. 1. h. t.* quia quandoque etiam per prauos homines fiunt miracula, Abbas *ibid. & can. Teneamus 56. q. 1.* Sic enim, teste Zyp. *h. t. in princ.* Tacitus *lib. 4. Histor.* refert duo nõ sacra miracula à Vespasiano

patrata,

patrata, nempe eius attactu ægro conuersam fuisse ad vsum manum, & cœco reluxisse diem. Pluraque alia videre licet apud Tolosan, *Syntag. Iuris vniuersi lib. 48. c. 15. n. 12. & lib. 34. c. 16. n. 6. & c. 17. n. 2.*

Dixi, publicè; quia potest quis priuatim fundere preces ad eum, quem credit sanctum, *arg. d. c. 2. h. t. in V. publicè, à contrario.* Qui verò iustum dicit iniustum, aut sanctum non sanctum, vel iniustum dicit iustum, aut non sanctum asserit sanctum, abominabilis est apud Deum, *can. Si quis dixerit 57. q. 3* & Christum violat, *can. Si quis ibid.*

Postremò mandat Synodus Trid. Episcopis & Parochis, ceterisque docendi munus curâque sustinentibus, vt diligenter instruant populum de Sanctorum intercessione, & vtili ac necessaria inuocatione, reliquiarum honore, & legitimo imaginum vsu. Conc. Trid. *d. Sess. 25.* vbi pleniùs vide.

TITVLVS XLVI.

De obseruatione Ieiuniorum.

1. *Qui ieiunare teneantur.*
2. *Consistit obseruatio ieiunij in abstinentia à cibis vetitis.*
3. *In abstinentia à pluribus refectionibus.*
4. *Licita tamen collatiuncula est.*
5. *Item consistit in certa refectionis hora.*

AD deuotionem & propter venerationem Sanctorum, de qua proximè diximus, indicta ab Ecclesia sunt ieiunia: de quorum obseruatione hoc Tit. agitur. * Sunt autem hu- 1
iusmodi ieiunia ab omnibus, cuiuscumque perfectionis aut dignitatis existant, qui ad annum ætatis vigesimum primum peruenerint, nec sexagesimum excesserint, nisi iustâ aliquâ causâ excusentur, diligenter obseruanda, *c. 1. & 2. h. t.* idque sub reatu peccati mortalis, iuxta communem, vt probatur ex *can. 68. Apostolorum:* vbi violatores ieiunij, si Clerici sint, iubentur deponi; si laici, excommunicari. Ratio huius obligationis quoad omnes est, quòd omnes, saltem vt plurimùm, egeant castigatione carnis, vt spiritui subsit; satisfactione pro peccatis, & aptitudine mentis ad adorandum: ad hæc autem instituta & præcepta sunt ieiunia.

Obseruatio verò ieiunij, prout ab Ecclesia præcipitur, in tribus 2
potissimùm consistit. Primò, in abstinentia à cibis certi generis, veluti à carnibus: item ab ouis & lacticinijs, & ceteris, quæ à carnibus originem trahunt, in Quadragesimâ, *can. Denique Dist. 4.* Dico, in Quadragesima; quia extra eam ius commune oua & lacticinia permittit.

Cæterùm quia pro varietate locorum quoad oua & lacticinia varia est consuetudo, ideo generatim dicendum, ab illis cibis abstinendum esse, quorum vsum consuetudo non permittit.

3 Secundò, consistit in abstinentia à pluribus refectionibus; ita vt intra diem naturalem non nisi semel corpus cibo reficiatur. Dico, cibo; quia Ecclesia non prohibet crebriorem sumptionem potus tempore ieiunij; eâ ratione, quia potus magis ordinetur ad cibi per corpus distributionem & sitim sedandam, quàm ad alendum corpus: & si alat interdum, id per accidens est, nec tantum alit, quantum cibus. Hinc licet excedens in potu peccet contra temperantiam, non tamen soluit ieiunium.

4 Sed dubitatur de vespertina collatiuncula, sit ne licita, non modò ne potus noceat, & somni conciliandi caussâ, vt olim, sed & alendi caussâ, & absque potu. Et dicendum, licitam esse ex consuetudine, quæ in ieiunijs magnam vim obtinet. Huius autem quantitas est, quam pro diuersitate locorum & personarum consuetudo recepta tenet: nec enim eadem omnibus ob regionum & personarum diuersitatem præscribi potest. Non licet tamen hanc collatiunculã sumere mane aut meridie, cœnâ in vesperam dilatâ, nisi subsit aliqua iusta caussa: v. g. si iter aliquod sit suscipiendum, negotium peragendum, aut debilitas moram non patiatur.

5 Tertiò denique consistit obseruatio ieiunij in certa refectionis hora, quæ hodie ex consuetudine passim recepta est circa meridiem: non quidem quasi tunc necesse sit cibum sumere, cùm possimus, & quidem cum maiori merito, abstinere toto die; sed quia non liceat ante illam horã notabili tempore cibum sumere. Quamquam probabilius sit, talem anticipationem, seposito contemptu, tantùm veniale esse peccatum, *iuxta* Innoc. Ioan. And. Ancharan. in *c. 1. h. t.* quia non violatur substantia ieiunij, quæ consistit dumtaxat in abstinentia ciborum vetitorum & secundæ refectionis, sed solùm circumstantia quædam accidentalis, quæ, manente substantiâ ieiunij, variari potest, & successu temporis magnam varietatem in Ecclesia habuit. Vide Couar. *lib. 4. Var. resol. cap.* 20. vbi doctissimè de ieiuniorum, quæ Ecclesia Catholica Christianis indixit, ordinatione & origine tractat.

TIT. 47. De

TITVLVS XLVII.

De purificatione post partum.

1. *Lege Moysaicâ mulier post partum purificari debuit.*
2. *Hodie id consilij est, non præcepti.*

QVemadmodum ieiunia ob deuotionem & venerationem Sanctorum inducta fuere, ita & purificatio post partum inducta fuit ob reuerentiam Ecclesiarum. * 1
Et quidem lege Moysaicâ mulier post partum immunda habebatur; ideoque si masculum enixa esset, arcebatur à templo triginta tribus diebus; si puellam, sexaginta sex, *Leuit.* 12. *can.* 1. *Distinct.* 5.

Cæterùm lex illa Mosayca, quippe moralis, per mortem Christi 2
siue legem Euangelij abrogata fuit: & ideo hodie statim à partu actura gratias ingredi Ecclesiam potest, si voluerit; ne pœna, quam in pariendo patitur, vertatur illi in culpam, quasi in pariendo peccaret, *c. vnico h. t. can. Si mulier Distinct.* 5. Si tamen ex veneratione voluerit aliquamdiu abstinere ab Ecclesia, deuotio eius non est improbanda, *d. c. vnico.* Bonarum quippe mentium est, ibi culpas suas agnoscere, vbi culpa non est, quia sæpè sine culpa agitur, quod venit ex culpa, *can. vlt. d. Distinct.* 5.

TITVLVS XLVIII.

De Ecclesiis ædificandis vel reparandis.

§. I. De ædificandis Ecclesijs.

1. *Ecclesiæ nomine quid hic veniat.*
2. *In Oratorijs priuatis Missam celebrare non licet.*
3. *Ecclesiæ de nouo erigi non debent sine auctoritate Pont. vel Episc.*
4. *Et nisi eis dos competens assignetur.*
5. *Ecclesiæ nouæ erectione noceri non debet vicinis ædibus.*

6. *Nec praeiudicium inferri antiquæ Ecclesiæ.*
7. *Leprosis permittitur Ecclesiam propriam habere.*
8. *Item Episcopo Eccles. nouam construere ex rebus Ecclesiæ suæ.*
9. *Episcopatus de nouo institui poßunt.*

PRæcedentibus titulis actum est de Ecclesiarum consecratione, earumq; & Sanctorum veneratione: non abs re fuerit, si aliquid etiam dicamus de ædificandis & reparandis Ecclesijs. Nam & hæc cura ad Clericorum officium refertur, si vel loca quædam careant Ecclesijs de nouo ædificandis, vel si eæ corruant, vt proinde reparari debeant.

1 Ecclesiæ nomen Græcum est, & generale, significans quamlibet congregationem & conuentum: item collectionem Christi fidelium, eamque vnam sub vno capite, Catholicam seu vniuersalem. Sumitur verò hîc Ecclesia materialiter pro æde publica, diuino cultui exercendo ac præcipuè sacrificio Missæ auctoritate Episcopi deputata: vocaturque etiam Templum & Basilica, id est domus Regia, Weymss. *in Analysi c. Ad audientiam 3. h. tit. n. 1. & 2.* Nam sicuti non alij, quàm Deo sacrati Sacerdotes, possunt Missas cantare, sacrificium super altare offerre: sic nec in alijs, quàm diuino cultui mancipatis locis Missas cantare aut sacrificia offerre licet; nisi quis super hoc speciali priuilegio munitus sit, aut summa coegerit necessitas, *can. Sicut De consecrat. Distinct.* 1. veluti si Ecclesia sit combusta: quo casu, donec ea restauretur, in Capellis cum tabula consecrata celebrare interdum permittitur, *can. Concedimus ead. Distinct.*

2 Hinc licet permissum cuilibet sit domi suæ habere oratorium, orationis caussâ, *can. Vnicuique 33. ead. Distinct.* dummodò in eo campana publicè exposita non pulsetur, *c. Patentibus* 10. *inf. De priuilegijs*: non tamen ad sacrificium Missæ peragendum; nisi sit oratorium ad diuinum tantummodò cultum dedicatum & ab Ordinario designatum, ab eodemque visitetur, Conc. Trid. *Sess. 22. in Decreto De obseruandis & euitandis in celebratione Missæ §. Neminem.* Aliàs si quis in Oratorijs intra priuatos parietes constitutis absque consensu Episcopi celebrare præsumpserit, deponendus erit, *can. Clericos & similibus d. Distinct.* 1.

3 Nemini autem liberum est Ecclesiam de nouo ædificare; in locis quidem exemptis citra auctoritatem Papæ, *c. Auctoritate De priuil. n. 6.* in locis verò Episcopo seu Ordinariæ iurisdictioni subiectis absque auctoritate ipsius Episcopi, qui in loco exstruendæ Ecclesiæ vel per se vel per alium, crucem figat; atrium publicè designet, lapidemque prima-

primarium ponat: ab eo, qui ædificare intendit, priùs constitutâ dote pro luminaribus & ministris Ecclesiæ atque oneribus Episcopalibus persoluendis, *can. Nemo Ecclesiam d. Distinct. 1. Nouel. 67. Vt nullus ædificet &c.* Tholosan. *Partit. Iuris Can. lib. 1. tit. 4. cap. 5.* Quamuis sufficiat, si post constructam Ecclesiam etiam tacitè consentiat Episcopus. Quòd si Episcopus sine iusta caussa cōsentire nolit, aut primarium lapidem ponere vel positionem eius alteri delegare, compellendus erit auctoritate Superioris, *c. Nullus 17. sup. De iure patronatus,* Pias. *1. p. cap. 2. art. 4. in princ.* Si verò præter consensum Episc. Ecclesiam quis construxerit, nec alteri noceat, destrui quidem non debet, sed iacturam patietur iuris patrono debiti, Ecclesiaq; cum dote sua iuribus Episcopalibus applicabitur.

Vnicuique verò Ecclesiæ pro dote attribui debet mansus vnus, liber ab omni seruitute & onere temporali, id est prædium, quod sufficiat duobus bobus in anno ad laborandum *c. 1. iunctâ Glos. sup De censib.* Sin omissâ dote Ecclesia extructa sit, nihilominus qui extruxit dotis nomine rectè conuenitur, *c. Cum sicut 8. sup. De consecrat. Eccles.* aut in subsidium ad Episcopum consecratorem recurritur, *arg. c. 2. sup. De præbendis,* Piasec. *d. loco n. 3.* 4

Prospicere etiam oportet Episcopum diligenter, vt, quisquis desiderat ædificare Ecclesiam, id faciat pietatis intuitu, non quæstus cupiditate, *can. Si quis basilicam d. Distinct. 1.* & ne vicinis ædibus noceatur, puta luminibus earum officiendo, aut non legitimum spatium relinquendo: nam licet religionis fauor sit summus, tamen ad iustitiæ normam reuocari debet; ideoque noui operis nuntiatione factâ ex vicinis ædibus, siue iure siue iniuriâ, id, quod extructum fuerit, diruendum est, *c. 1. & 2. inf. De noui operis nuntiat.* 5

Videndum etiam, ne ædificetur de nouo Ecclesia, etiam parochialis, in præiudicium antiquæ: nisi fortè ex iusta caussa, iuxta arbitrium Episcopi, veluti si Ecclesia parochialis ita creuerit, vt vna omnibus non sufficiat, vel ob nimiam distantiam aliquorum parochianorum, qui sine magno incommodo & difficultate Ecclesiam adire non possint, *c. Ad audientiam h. t.* aut si tam frequens sit populus, vt pluribus egeat oratorijs & pastoribus, *cap. vlt. h. t.* tum enim auctoritate Episcopi noua Ecclesia extrui potest, etiam inuito Rectore: imò & portio competens ex prouentibus Ecclesiæ antiquæ, si ea abundet, arbitrio eiusdem Episcopi assignari nouæ, *d. cap. Ad audientiam versic. quia igitur,* Conc. Trid. *Sess. 2. cap. 4 De reformat.* non obstante iuramento, quod Episcopus antiquæ Ecclesiæ præstiterit de rebus eius non alienandis, *d. c. vlt.* 6

si vtique

si vtique non adsit modus dotandi aliunde, & id fiat sine præiudicio possidentis, vt declarauit Sacra Congregatio, teste Piasec. *d. loco n.* 2. Vide Riccium *Decis.* 554. Imò si necesse fuerit, potest Episcopus compellere populum ad subministranda nouo Parocho ea, quæ sufficiant ad eius sustentationem, Conc. Trid. *d. c.* 4. vbi etiam statuit, quòd Episcopus in huiusmodi procedere possit tamquam Sedis Apostolicæ delegatus. Hoc tamen casu antiqua Ecclesia acquirit ius patronatus in nouam, & eius matrix dicitur, *d. cap. Ad audientiam*; eique à noua honor exhibendus est: pars verò populi, quæ nouæ Ecclesiæ supponitur, à iure prioris absoluitur, *can. Præcipimus* XVI. *q.* I. Cæterùm congruenter iam dictis de Ecclesijs nouis ædificandis statuit Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 3. *De Regularib.* ne de cætero vlla Monasteria ac domus tam virorum, quàm mulierum, & mendicantium, sine Episcopi, in cuius dioecesi erigenda sunt, priùs obtenta licentia erigantur. quâ de re vide Zyp. *De Iure Pont. nouo lib.* 3. *Tit. De Regularib. n.* 15. vbi etiam notat Carolum V. *anno* 1520. 29. *Octob.* edixisse, ne in Brabantia nouæ Ecclesiæ aut Capellæ ædificentur, sub pœna ædificatori infligēda & demolitionis, *iuxta c.* I. *inf. De noui operis nuntiat.* quodque vti non oportet nouos Ordines sine Pontificis auctoritate institui, ita Confraternitates & Collegia censeantur illicita, quæ non sunt à superioribus approbata, ex Charonda *lib.* 12. *Resp.* 64.

7 Leprosis verò sub communi vita simul congregatis permitti debet propriam habere Ecclesiam cum cœmeterio & presbytero, sine
8 præiudicio tamen antiquarum parochiarum, *c.* 2. *h. t.* * Episcopo quoque pro sepultura propria Ecclesiam ædificare aut Monasterium construere, atque ex rebus Ecclesiæ, cui præsidet, dotare licet: hoc tamen discrimine, vt si Monasterium construat, non nisi quinquagesimam partem; si verò aliam Ecclesiam, non monasticis formandam regulis, sed ob aliam caussam, non nisi centesimam partem census Ecclesiæ, cui præsidet, conferre debeat, *c. penult. sup. De donationibus.*

Porrò obtinuit consuetudo ab antiquo recepta, vt versus Oriētem Ecclesiæ ædificentur, de qua consuetudine testatur Clemens *lib.* 2. *Apostolic. Constitut. cap.* 61. Piasec. *d. loco n.* 3.

Quæque de nouis parochialibus Ecclesijs exstruendis ex necessitate & graui caussa, etiam absque Rectoris consensu, iam diximus, obtinent quoque in Episcopatibus, ex simili necessitate & graui caussa de nouo instituendis, *arg. c. Sicut vnire inf. De excessib. Prælator.* & ex D. Bernardo *Epist.* 131. docet Zyp. *h. t. n.* 14. subiungens, summo Reipubl. ac Religionis bono, ad instantiam Regis Phi-

gis Philippi II. Pium IV. Pont. 4. Idus Maij 1559. erexisse nouos Episcopatus in Belgio, & eorum districtus in dioeceses erigendas separasse ab Episcopatibus, Leodiensi, Vltraiectensi, & Cameracensi, alijsque, erectis sedibus Episcopalibus Cameracensi & Vltraiectinâ, ac Collegiatâ Ecclesiâ Mechliniensi, in Archiepiscopales. Addens, Archiepiscopum Mechliniensem, licet Belgij Primas non sit, tamen inter cæteros esse primum, & in exequijs Rudolphi Imp. Mechliniensi Cameracensem cessisse, vindicias ei addicente Serenissimo Principe nostro Alberto.

§. II. De reparandis Ecclesijs.

1. *Ecclesia habet tacitam hypothecam in bonis eius, qui damnum intulit.*
2. *Tenentur ad reparationem alij ex consuetudine, alij ex conuentionibus.*
3. *His cessantibus, ex fabrica reparari Ecclesiæ debent.*

AD Ecclesiarum reparationem tenentur in primis, quicumque suâ culpâ damnum intulerint, tam Iure diuino & naturali, quàm positiuo, siue ciuili siue Canonico: adeò vt Ecclesia, ex æquitate Iuris Canonici, in bonis eorum tacitam habeat hypothecam, & quidem potiorem tacitâ hypothecâ mulieris, quam ea habet pro dote in bonis mariti, atque etiam fisci. Sic & Prælatus vel Magistratus, ex cuius negligentia damnum accedit, tenetur. 1

Secundò, tenentur ij, ad quos consuetudo legitimè introducta (nisi laici sint) hoc onus transmisit: cuius probatio, cùm in facto consistat, alleganti incumbit: qua de re vide Zyp. *h. tit. n.12.* 2

Tertiò tenentur, quibus ex specialibus locorum statutis & cõuentionibus huiusmodi reparatio incumbit: qualia statuta & conuentiones particulares plurimæ sunt in his regionibus.

Quartò, cessantibus statutis & consuetudine, reparatio Ecclesiæ fieri debet ex ea portione, quæ à iure vel consuetudine ad fabricam deputata est. Quòd si verò vel nulla sit à iure aut consuetudine assignata portio huiusmodi, vel ea non sufficiat ad reparationẽ, interpellandus est Prelatus, qui decimas percipit, quia nõ est ferendus, qui lucrum amplectitur, & onus ei annexũ contemnit. 3 4

Etsi verò decimæ Feudales in manu laica iam ante Conc. Lateran. existentes, sint immunes ab onere reparãdarum Ecclesiarũ & alendorum parochorum, quasi Feudi propriam naturam habeant, *prout declarauit Decisio Hollandica* 16. non tamen illæ, quę dominum aliquem agnoscunt, prout tradit Zyp. *Tit. De feudis n.* 3. vbi refert sententiam ea de re in Concilio Brabantiæ latam. Quanquam secus videatur, si Ecclesiasticus decimas percipiat, quæ non per se reuersæ sint ad Ecclesiam, sed in consequentiam bonorum laicorum, quæ possidet, quo[illegible]m aut sunt pars, aut ab ijs dependent, & quorum proinde naturam sortiuntur & accessoriè sequuntur, vt post Molin. notat Zyp. *h.t.n.* 13.

5 Quintò, prædictis non sufficientibus, Episcopus, Canonici, cæteriq; Clerici omnes in eadem Ecclesia beneficiati, pro rata suorum beneficiorum & fructuum, conferre debent, deducto eo, quod ad victum & vestitum decentem est necessarium, *c.* 1. *c. De his* 4. *h. t. can. Si Monachus* XVI. *q.* 2. *can. Decernimus* X. *q.* 2. Capella Tholos. *Decis.* 499. facit *l. Si quis à liberis* §. *de alimentis* *D. De alendis liberis.* Sic enim nec priuata debita aliter soluere tenetur Clericus, quàm ne egeat; ideoque nec cedit foro, nec incarceratur, *c. Odoardus sup. De solutionib.*

Sextò, si ne ista quidem sufficiant, eundum est ad populum, qui ibi Sacramenta percipit, nullâ habitâ differentiâ inter nobiles & ignobiles, etiamsi commodo Ecclesiæ renuntiare vellent: nec enim est in potestate parochianorum, cui Ecclesiæ subsint & vbi Sacramenta percipiant ac diuinis intersint, *c.* 2. *sup. De Parochijs.*

Septimò, prædictis adhuc non sufficientibus, potest Episcopus fructus ac prouentus Capellarum, sub ipsa Ecclesia existentium, ad eius refectionem deputare, Capellanis, vnde honestè viuant, reseruatâ congruâ & competenti portione. Vide Conc. Trid. *Sess.* 21. *cap.* 7. *& declarat. Congregationis Conc. quam refert* Zerola *p.* 1. *V. Visitatio dub.* 9. *incip. Si populus nolit.*

Potest etiam eo casu Episcopus, quæ pro malè partis incertis accipit à testatore aliquo, in reparationem Ecclesiæ conuertere. Eodemque modo potest concubinarios condemnare ad aliquam summam pro reparatione Ecclesiæ. Videatur Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 14. Weyms. *in Analypsi c. Ad audientiam n.* 21. *& seqq.* Hæc omnia verò latius deducit & probat Pet. Peckius *Tract. De reparandis Ecclesijs*, vbi alias quæstiones mouet & discutit.

TIT. 49. De

TITVLVS XLIX.

De immunitate Ecclesiarum, cœmeterij, & rerum ad eas pertinentium.

1. *Immunitas alia est Personarum, alia Locorum, alia Bonorum.*
2. *Personalis immunitas in quibus consistat.*
3. *In quibus consistat exemptio Localis.*
4. 5. *Confugientes ad Ecclesiam quatenus iure azyli gaudeant.*

POst tractatum de Ecclesijs quà ędificandis quà reparandis, sequitur recto ordine de immunitate tam ipsarum Ecclesiarum, quàm cœmeteriorum, & aliarum rerum ad eas spectantium, præsertim cùm illa sæpè à laicis, tanquã Ecclesiasticis plurimùm infensis, violetur: cuius proinde tuitio vel maximè ad officium Clericorum spectat.

Immunitas in genere nihil est aliud, quàm vacatio seu libertas vel exemptio à muneribus publicis, quæ alioqui sunt communia, vt colligitur ex *c.* 1. *h. t. in.* 6. *Tit. D. De vacatione & excusatione munerum & Tit. D. De iure immunitatis:* nam Munus, præter donum, nunc onus, nunc officium, siue dignitatem vel honorem significat, *l. Munus §. tribus modis D. De verb. signif.*

Diuidi potest Immunitas vel ex parte subiectorum, quibus competit, sicque triplex statui potest, alia Personarum Ecclesiasticarum, alia Locorum sacrorum, alia denique Bonorum; quamuis hæc vltima ad duas priores reuocari possit: vel ex parte munerum seu onerum, à quibus est exemptio; & ideo, vt Munerum ciuilium alia sunt Personalia, alia Patrimonialia, alia Mixta, de quibus, quæ sint & quid sint, vide *l.* 1. *& fin. D. De muner. & honoribus:* ita & Immunitas alia est à Personalibus muneribus, alia à Patrimonialibus, alia à Mixtis. 1

Personalis immunitas in primis consistit in priuilegio Canonis *Si quis suadente diabolo* XVII. *q.* 4. nam violentas manus inijciens in Clericum, excommunicatur. Secundò, in priuilegio fori, de quo *lib.* 2. *Tit. De foro competenti.* Tertiò, in exemptione ab omnibus oneribus personalibus, seu quæ animi prouisione & corporali labore 2

bore absoluuntur, *l. fin D. De muneribus*; etiamsi honesta sint, & non sordida, vt sunt tutela, cura, legationes, murorum defensio, & similia, *can. Generaliter* XVI. *q.* 1. Exceptâ tamen curâ miserabilium personarum, vt viduarum & pupillorum, ac murorum defensione necessariâ, *c. Peruenit* 2. *h.t. can. Peruenit Dist.* 86. Non tenentur item ire ad bellum, vt pugnent, etiam instante necessitate, Abbas *in d. c. Peruenit h.t.* Piasec. 2 *p. c.* 4. *art.* 8. *n.* 4. Quartò, in omnimoda exemptione ab obligatione legum ciuilium, pro solis laicis, vel de materia Ecclesiastica aut bonis Ecclesiarum aut personis Ecclesiasticis, conditarum, quia hæc omnia à iurisdictione laicorum exempta sunt. Legibus verò Principum sæcularium, abstrahendo à Clericis & laicis, latis de materia temporali omnibus communi, ad Reipubl. bonam pacificamque gubernationem (quales sunt, quibus pretia rebus venalibus imponuntur, vsus armorum prohibetur, vel asportatio frumenti interdicitur, & similes, quæ possunt æquè seruari ab omnibus, sine indecentia vel iniquo grauamine) adstringuntur quidem quoad vim directiuam, ex æquitate, & iure naturali exigente, vt cùm sint ciues ac membra Reipub. politicæ, conforment se reliquo corpori, ad pacem & gubernationem eius conseruandam; quoad vim verò coactiuam non aliter, quàm quatenus ab Ecclesia confirmatæ sunt, & ratæ habentur. Et ideo si contrauenerint, nequeunt à Iudice sæculari puniri. Similiter consistit hæc immunitas in exemptione ab oneribus patrimonialibus, quæ imponuntur ratione rerum, quas quis possidet: cuiusmodi sunt tributa, vectigalia, talliæ seu collectæ, *c. Non minus* 4. *c. Aduersus* 7. *h. tit.* nisi euidens vrgeat necessitas, vel magna Reipubl. vtilitas agatur, cui subcurrendæ vel procurandæ laicorum facultates non sufficiant, *d. c. Peruenit c. Non minus & c. Aduersus*, Gutierrez. *Quæst. ciuil. lib.* 1. *cap.* 3. vbi latè disputat, quando & quatenus Clerici teneantur ad refectiones pontium, fontium publicorum, murorum & aliarum id generis contributionum.

3 Immunitas localis, Ecclesijs earumque cœmeterijs concessa, consistit primò, in eo, ne in ipsis frequententur emptiones-venditiones, aut aliæ negotiationes & nundinæ, vniuersitatum & societatum quarumlibet concilia, conciones & publica parlamenta, multò minùs fœda & profana colloquia, vel quæcumque alia, quæ diuinum possunt turbare officium: neve seruiant litibus aut iudicijs sæcularibus, maximè criminalibus, quæ sanguinis pœnam irrogent, agitandis & exercendis, *c.* 1. *& c. Cùm Ecclesia* 5. *h. t. c.* 2. *versic. Cessent eod. in* 6. Aliud dicendum de ijs, quæ sunt voluntariæ iurisdictionis, vt sunt manumissio, collatio Doctoratus, & similia. Secundò, ne domus, quas vel inhabitant Clerici, vel à laicis conductæ, multò minùs domus ipsarum Ecclesiarum,

clesiarum seruiant hospitibus recipiendis, *d. c. 1. h. t.* nisi fortè, antequam cederent Ecclesiæ, eiusmodi oneribus fuerint obnoxiæ, aut Principis repentinus ad expeditionem aliquam id exigat aduentus. Tertiò, ne in ijs recipiantur suppellectilia priuatorum, nisi etiam vrgeat necessitas, *c. fin. sup. De custodia Eucharistiæ:* sic tamen, vt necessitate cessante res in pristina loca reportentur, *vt ibid. dicitur.* Quartò, ne incastellentur seu muniantur, & in seruitutem redigantur à laicis, *can. Sanctorum* x. *q.* 1. Hostien. *& alij in c. Cùm Ecclesia 6. h. t.* Excepto tempore necessitatis, quo Episcopus id permittere potest, modò cessante necessitate incastellatio quoque cesset, Hostien. *d. loco n.* 6. * Quintò, 4 in eo, quòd reus cuiuscumque criminis, ad Ecclesiam confugiens, paucis casibus exceptis, inde, si quidem liber sit homo, nullo modo inuitus extrahi ad mortem vel ad pœnam possit: sin seruus, non antè ad seruitium inuitus redire compellatur, quàm dominus de impunitate eius iuratò cauerit Clericis, *c. Inter alia 6. h. t.* Sed nec ob æs alienũ ad Ecclesiam fugiens ab ea de iure extrahi debet, *l. vlt. Cod. De his qui ad Eccles. confug.* Gutierrez latè *Quæst. ciuil lib.* 1. *c.* 1. post Couar. *Var. resol. lib.* 2. *cap.* 20. *n.* 14. Ratio huius immunitatis est honor Ecclesiæ debitus, ne in minori sit honore, quàm olim Ethnicorũ aræ & statuæ.

Hac porrò immunitate gaudet omnis Ecclesia, auctoritate Episcopi erecta & diuino cultui destinata, siue sit consecrata, siue non, *c. Ecclesia 9. h. t.* siue in ea diuina peracta fuerint, siue non, siue sit polluta seu interdicta, siue non; Abbas *in d. cap. Ecclesia.*

Quin imò quadraginta passibus circum Ecclesiam matricem seu baptismalem, triginta verò, si Ecclesia minor sit, atque etiam palatio Episcopali extra Ecclesiæ circuitũ sito, sacri Canones hanc immunitatem concesserunt; adeoque ad Monasteria, Hospitalia, priuata oratoria ac sacella, auctoritate Episcopi erecta, porrexerunt, licet plurimùm valeat circa hoc consuetudo, teste Panor. *in d. c. Eccles.* & Couar. *d. loco n.* 4.

5 Nõ tamẽ omnes indistinctè hac immunitate seu iure azyli, vt vocat textus Iuris ciuilis, gaudent: nã in *d. c. Inter alia* excipitur publicus latro & nocturnus depopulator agrorum: & in *c.* 1. *inf. De homicidio* excipitur is, qui per industriam & per insidias occiderit proximum suum; non etiam is, qui non proditoriè, licet diliberato animo occiderit. Insuper in *c. fin. h. t.* excipiuntur, qui spe immunitatis in ipsis Ecclesijs aut cœmiterijs delinquunt, aliàs delictũ non commissuri: cùm in eo, in quo dilinquit puniri quis debeat, & frustrà legis auxilium imploret, qui committit in legem. Vide Couar. *d. loco n.* 6. Gutierrez *d. lib.* 1. *cap.* 2. & Constitut. hac de re Gregorij XIV. *incip. Cùm aliàs nonnulli,* quam refert Piasec. *p.* 2. *cap.* 4. *art.* 8.

TITVLVS L.

Ne Clerici vel Monachi sæcularibus negotijs se immisceant.

1. *Quibus negotijs sæcularibus Clerici se immiscere vetentur.*
2. *Vetant Canones Legibus ciuilibus aut Medicinæ operam dare.*
3. *Pœna Clericorum negotiantium.*
4. *Ratio prohibitionis huiusmodi.*

NOn omnes verò Clerici vel Monachi gaudent eâ immunitate, de qua proximè dictum est, à vectigalibus scilicet & tributis, sed ita demùm, si se sæcularibus non immisceant atque inuoluant negotijs: id quod vel maximè Clericorum & Ecclesiasticorum quorumlibet officium exigit.

1 Vetantur itaque Clerici sacris initiati vel beneficiati, itemque Monachi immiscere se negotijs sæcularibus, v. g. lites prosequi, *cap. 1. h. t. vbi pleraque alia eiusmodi negotia enumerantur*: laicis ministrare, ipsorum negotia gerendo vel procurando, *cap. 2. h. t.* procurationes villarum aut iurisdictiones sæculares sub aliquibus Principibus exercere seu iudicijs præesse, sub pœna depositionis aut grauiori, si sit Religiosus, *c. 4. h. t.* iudicium sanguinis agitare, sub pœna similiter depositionis ab officio & beneficio, *c. Clericis 5. 6. Sententiam 9. h. t.* aut lucri caussâ negotiari, sub interminatione anathematis, *c. Secundum instituta 6. h. t.* aut tabellionatus officium exercere, *c. Sicut 8. h. t.* ac generaliter, quæcumque auocant à contemplatione & spiritualis vitæ instituto, cui mancipati sunt, *can. Duo sunt XII. q. 1.* Nemo enim militans Deo implicet se sæculari-

2 bus negotijs, inquit Apostolus *2. ad Timot. 7. d. c. 1. & c. 4. h. t.* Adeò vt ne Legum quidem ciuilium aut Medicinæ studia, quantumuis per se honestissima, ipsis promiscuè permittantur, *c. Non magnopere 3. & c. vlt h. t.* præsertim Religiosis ac Monachis, atque alijs etiam presbyteris, dignitatem aliquam vel personatum habentibus, vt Theologiæ Iurisque Pontificij studio, quod illorum proprium esse debet, pro laudabiliori muneris sui functione, diligentiùs incumbere valeant.

3 Aliàs Clerici vel Monachi, qui huiusmodi negotijs sæcularibus sese immiscent, non modò non gaudent prædictâ immunitate à vectiga-

vectigalibus & tributis, cæterisq; priuilegijs Clericalibus, sed alijs quoque pœnis afficiuntur, *c. Sed nec procurationes & alijs h.t.*

Cæterùm Carolus V. referente Zyp. *h. t. n.* 2. Clericos negotiantes declarauit à nullo onere immunes fore, quod ob huiusmodi negotia pendunt laici, 2. *Febr.* 1528. Cui consonat *c. Quamquam sup. De censibus & Clement. Præsenti eod. tit.* iuxta priuilegium Leonis X. ei concessum, 2. *Id. Iunij* 1515. In Concordatis verò Brabantiæ §. *Clerici* multa, eodem teste, enarrantur, quæ Clericis permittuntur vel inhibentur, sed agunt, inquit, maximè de priuilegio fori.

4 Ratio horum omnium est, quia Clericos, sacris Ordinibus initiatos, ac Monachos & Conuersos, diuino officio ac contemplationi & orationi mancipatos, conuenit ab omni strepitu temporalium cessare, *d. can. Duo sunt* XII. *q.* I. Nam qui mittit manum ad aratrum, respiciens retrò, non est aptus regno Dei: nec fieri potest, vt profectus spiritualis non impediatur per sæculares occupationes, iuxta illud, nescio cuius, *Numquam redij minùs homo, quàm cum inter homines fui,* Zyp. *d. loco in princ.* Adde negotiationes istas vix fieri absque peccato, vt notatur in *c. Nauiganti vlt. inf. De vsuris & in can. Fornicari Distinct.* 88. Et ideo licet laicis permittantur, non tamen nisi ad vsum & necessitatem, cùm nihil sit miserius quàm propter nummum Deum contemnere. Porrò quatenus & quousque liceat Clerico negotiari vel artificium exercere, vide Guiliel. Redoan. *De spolijs Eccles. q.* 8. *à n.* 33.

Finis Libri Tertij.

PARA-

PARATITLA SIVE SVMMARIA ET METHODICA EXPLICATIO LIBRI QVARTI DECRETALIVM.

TITVLVS I.

De Sponsalibus & Matrimonio.

§. I. Quid sint Sponsalia & quotuplicia.

1. *Definitio & origo Sponsaliorum.*
2. *Diuisio in sponsalia de futuro, & de præsenti.*
3. *Requisita ad sponsalia de futuro.*

SATIS superque dictum est libro tertio de rebus Clericorum ac Religiosorum, deque rebus, quæ Ecclesiasticis ac laicis communes sunt. Exigit ordo, vt hoc quarto libro agamus de rebus proprijs laicorum, non quidem omnibus, sed ijs, quæ quãuis laicis solis conueniant, tamen ad forum & iudicium pertinent Ecclesiæ. Eiusmodi sunt matrimonia, & quæ ijs necessariò accedunt, *c. Accedens* 10. *sup. De procurat.* Videndum igitur primò, quid sit Matrimonium, quomodo & per quas personas contrahatur: secundò, quis sit matrimonij fructus, id est quæ sit legitima proles: tertiò, quomodo matrimonium dissoluatur: & denique quomodo iteretur; sed quia per Sponsalia ad matrimonia deuenitur, priùs de illis tractandum est.

Sunt

Sunt autem Sponsalia futurarum nuptiarum promissa, *can. Nostrates* xxx. *q*.5. seu mentio & repromissio, *l*. 1. *D. De Sponsalib.* sic dicta à Spondendo, teste Vlpiano, quòd veteribus moris esset stipulari & spondere sibi futuras vxores: vnde & Sponsi Sponsæque appellatio nata est, *l*. 2. & 3. *D. eod.* A. Gellius *lib*. 4. *Noct. Attic. c*. 4. Spondere verò à sponte, id est voluntate deducit Varro *lib*. 4. *De lingua Lat.* vt Spondeo sit, quasi Sponte do vel promitto. *Qui spoponderat*, inquit, *filiam, despondisse dicebatur, quòd de sponte eius, id est voluntate exierat.* 1

Diuiduntur Sponsalia in Sponsalia de futuro, quæ iam definita sunt, & proprie Sponsalia vocantur, *c. Præterea* 2. *c. Is qui* 30. & *c. vlt. h. t.* & in Sponsalia de præsenti, quæ non sunt aliud, quàm mutuus in matrimonium consensus, seu ipsum matrimonium, *c. Ex parte* 9. *c. Veniens* 15. & *alijs h.t.* Dicuntur tamen etiam Sponsalia, quia & in matrimonij contractu quędam fit promissio mutuæ traditionis corporum, saltem tacitè: imò matrimonium per sponsionem seu stipulationem, siue interrogationem & responsionem, cōtrahitur, *c. penult. h. t.* Pari modo etiam Sponsa aliquando & propriùs sumitur pro ea, quæ promisit matrimonium de futuro, & nondum contraxit per verba de præsenti, *can. Quidam desponsauit* 31. *can. Desponsatas* 46. & *similibus*. xxvii. *q*. 2. aliquando verò sumitur pro ea, quæ contraxit quidem de præsenti, sed nondum illud consummauit, *c. Institutum* 39. & *pluribus alijs, d. loco, c*. 2. & *fin. inf. De sponsa duorum.* Et hac acceptione Dei-para Virgo vocatur sponsa Iosephi & Iosephus sponsus Virginis, cùm inter eos intercesserit contractus matrimonij de præsenti. Hæc tamen posterior vsurpatio est minùs vsitata, soletque post contractum matrimonium per verba de præsenti mulier communiter vocari coniux, *can. Qui desponsatam* 12. *d. caussa* & *q*. aut vxor, licet aliquando in Iure sponsa de futuro vocetur coniux aut vxor, *c. Iuuenis* 3. & *ibi Glos. in V. coniux h.t.* 2

Ad Sponsalia proprij nominis seu de futuro requiritur ea ætas, quæ intelligat id, quod agit, & septennio completo definita est, tam in fæmina quàm masculo, *d. c*. 3. *h. t.* Requiritur etiam consensus, *c*. 1. 4. 5. *inf. De desponsat. impub.* & quidem liber, cùm sponsalia ordinentur ad matrimonia, quæ libera esse debent, & pertineant ad statū hominis, qui in arbitrio & electione est cuiusque. Quo pacto autem sponsalia, quæ parentes plerumque pro filijs puberibus vel impuberibus contrahunt, valeant seu obligent, vel non, dicemus postea ad *Tit. De desponsat. impub.* Debet insuper hic consensus esse mutuus: quorum enim vnum corpus futu- 3

 rum

rum est, vnus debet esse & animus. *can. De neptis* XXXI. *q.* 2. Ideoque in *l.* 1. *D. De sponsal.* Sponsalia dicuntur esse futurarum nuptiarum repromissio, vt designetur reciproca obligatio & consensus. Exprimi quoque oportet hunc consensum aliquo signo exteriori, vt mutuò innotescat, siue verbis, siue litteris, siue alio modo: licet aliquando verba vel signa æquipollentia requirantur ad probationem consensus, *c. Tuæ fraternitati* 25. *& c. penult. h. t.*

§. II. Quinam sponsalia contrahere possint & quibus modis.

1. *Sponsalia rectè contrahunt maiores septennio, regulariter.*
2. *Siue verbis, siue nudo consensu, per se, vel per alios.*
3. *Purè, vel sub conditione.*

1 CONtrahere sponsalia possunt maiores septennio, *c.* 4. *&* 5. *& c. Ad dissoluendum inf. De desponsat. impub.* quia huic ætati aliquod iudicium animi inest, vt intelligant contrahentes, quid agant, *l. In sponsalibus* 14. *D. h. t.* non etiam minores, in quibus malitia supplet ætatem, *c.* 3. *h. t.* Couar. *De sponsalib. c.* 2. dummodò aliàs à matrimonio contrahendo non arceantur: nam quibus nuptiæ interdictæ sunt, illi etiam sponsalia, quę sunt aditus & præparatio nuptiarum, contrahere vetantur, *l. Oratio* 16. *D. eod.* & quidem ex ijsdem impedimentis, si sint perpetua, nec post contracta superueniant spōsalia: secus si temporaria. Nam impubes potest contrahere sponsalia, non tamen pro eo tempore matrimonium, nisi malitia suppleat ætatem. Similiter qui vouit castitatē ad tempus, non potest pro eo tempore matrimoniū contrahere, validè tamen contrahit sponsalia, *arg. l. Solet D. De his qui not. infamia.*

2 Possunt verò prædicti spōsalia cōtrahere vel per seipsos, si præsentes sint, siue verbis, siue nudo consensu, vt ex interpretatione Iuris, in *c. vnico §. idem quoq; De desponsat. impub. in* 6. siue etiam solo nutu, vel alijs indicijs, *c. Cùm apud sedem* 23. *h. t. l. Nutu* 21. *D. De legat.* 3. vel, si absentes sint, per litteras, nuntium, aut procuratorem, ad hoc idoneum, id est ad hoc speciale mandatum habentem, ob magnum quod ex facto tam arduo possit imminere periculum. Ob quod etiam nequit alium sibi substituere, nisi hoc eidem specialiter commissum fuerit, *c. vlt. De procurat. in* 6.

3 Præterea cōtrahi possunt sponsalia vel purè, vel sub conditione, *c. vnico eod. in* 6. Purè concipiuntur his aut similibus verbis, *Ego te*

accipiam

accipiam in vxorem, & ego te in maritum; vel, *Ego te in meam, & ego te in meum, c. penult. h. t. & c. 3. inf. De sponsa duorum.* Sub conditione, hac vel simili formâ, *Ego te in vxorem accipiam, si tantum dotis nomine dederis*, vel *si consentiat pater*; quæ ex euentu pendent, *c. 3. & 5. inf. De condit. apposit. c. vnico in fine h. t. in 6.* vel, *Accipiam te in vxorem, si intra tale tempus volueris*: quo casu in certum diem vel tempus contrahi dicuntur. Quod si intra dictum tempus noluerit, à promissione liber est, aliamque eligere potest, qui ita promisit, *cap. Sicut 22. h. tit.*

Aliam solemnitatem sponsalia necessariò non desiderant, nullam contestationem, nullam scripturam, nullam Parochi aut alterius sacerdotis præsentiam, nisi de honestate dumtaxat: adeò vt sponsalibus obstare non debeat, quòd clandestina sint, quia circa hoc & alia pleraque in sponsalibus per Conc. Trid. nihil immutatum legimus: quæ propterea relicta esse in terminis iuris communis sæpiùs respondisse sacram Congregat. scribit Zyp. *h. in princ.* post Gutierrez *Tract. De matrim. c. 4.* Vide Canis. *ad h. tit. circa princ.*

§. III. De effectu Sponsaliorum.

1. *Sponsalia de præsenti habent eundem effectum cum matrimonio.*
2. *Sponsalia de futuro an necessitatem imponant ad matrimonium contrahendum.*
3. *Differentia inter sponsalia purè contracta & conditionalia.*

EFfectus sponsaliorum de præsenti idē est cum effectu matrimonij, quia non sunt aliud quàm ipsum matrimonium; ideoque non magis quàm istud dissolui possunt, *c. 1. 2. & 3. inf. De sponsa duor.* nec per secunda sponsalia de præsenti, nec etiam per matrimonium copulâ carnali consummatum, *cap. penult. h. t.* Quare si quis cum duabus successiuè sponsalia de præsenti contraxerit, priori adhærebit, & eam vxorem habebit, *d. c. 1.* etiamsi consuetudinem cum alterâ habuisset, *d. cap. 3. & cap. fin. h. tit.* 1

Quantum verò ad effectum attinet sponsaliorum de futuro, licet olim Iure ciuili alterutri desponsatorum, vel patri, in cuius esset potestate, licuerit sponsalibus renuntiare, *l. In potestate Cod. h. t.* adeò vt ne quidem pœna promissa deberetur, *l. Titia 134. D. De verb. obligat.* tamen Iure nouo Codicis cautum fuit, vt si quis 2

contractis sponsalibus nolit nuptias exequi, maior quidem XXV. annis duplicet arrhas, minor verò tantùm restituat, & si, qui dedit, non contrahat, eas amittat: præterquam si absque culpa alterius sponsalia dissoluantur, puta morte alterius, vel lege nuptias prohibente, aut dissolutionem permittente, *l. 3. & 5. Cod. h. t.* At Iure Pontificio pœnitere quidem licet, sed qui sponsalia contraxerunt, monendi sunt, & modis omnibus inducendi, vt fidem datam seruent, *c. Præterea 2. h. t.* imò etiam alter ab altero ad hoc iudicis auctoritate compelli potest, *c. Ex litteris 10. & c. Sicut 22. h.t.* Franc. Leo *Thesaur. forens. cap. 24. n. 2.* quia graue est fidem fallere, nihilque fidei humanæ tam congruum est, quàm vt pacta seruentur & adimpleantur, *l. 1. D. De pactis, c. 1. & 2. sup. De pactis.*

Nec obstat, quòd matrimonia debeant esse libera, quia sensus est, quòd debeant esse libera à necessitate extrinsecus obueniente; non autem à necessitate intrinsecus proueniente, prout hic prouenit ex consensu & promissione de matrimonio contrahendo. Et ideo sicut cæteri contractus dicuntur ab initio esse voluntatis, ex post facto verò, vbi scilicet semel initi sunt, aut promissio de ijs ineundis facta, dicuntur necessitatis, *l. In commodato 17. §. 3. D. Commodati, l. In bonæ fidei §. si tamen D. De eo quod certo loco, l. Si sterilis 21. §. penult. D. De actionib. empti, & similibus:* ita & matrimonium, prout latè tradit Gutierrez *Tract. De iuramento confirmatorio cap. 51. n. 4. & lib. 1. Can. qu. cap. 18. n. 10.* vbi sub finem addit, hanc esse praxim vniuersalem orbis.

Non tamen statim per censuras Ecclesiasticas cogendi sunt, *iuxta d. c. Ex litteris*, sed priùs per alias pœnas, etiam carceris, Marc. Ant. Genuen. *in Praxi Neapol. cap. 14. Sess. 23.* Basil. Pontius *De sacram. matrimonij lib. 12. c. 6. num. 2. & seqq.* Quod procedit, etiamsi non accesserit defloratio, modò de promissione constet, Genuen. *ibid.* Farinac. *Decis. criminali 73.* Cæteroquin si qui omnò renitantur, non sunt cogendi præcisè, quamuis iurauerint se simul contracturos matrimonium, *d. c. 2. h. t.* quia coactiones solent plerumque difficiles habere exitus, *c. Requisiuit 17. h. t.* & matrimonium coactè initum est ipso iure nullum, *c. De muliere 6. c. Veniens 13. c. Ad id 21. h. t.*

3 Differunt autem quoad effectum sponsalia purè contracta à conditionalibus, quòd contracta purè sint ab initio perfecta, quodque consensu valida, licet aliàs nulla ob impedimentum vel consanguinitatis vel affinitatis, aliâve ratione, inducant publicę honestatis iustitiam, quæ quidem impediat & dirimat sponsalia vel matrimonia contrahenda, non autem contracta dissoluat.

Condi-

Conditionalia verò non nisi eueniente conditione obligationem aut effectum aliquem publicamque iustitiam inducunt, *c. vnico circa princ. iuncto §. fin. h. t. in 6.* aut nisi postea consensus de præsenti intercedat, aut copula carnalis inter sponsum & sponsam subsequatur: nam his duobus casibus videntur à conditione adposita recessisse, & concessisse matrimonium, *cap. 5. & 6. inf. De conditionibus appositis &c.* Adhibitâ tamen moderatione Conc. Trident. *Sess. 24. cap. 1. De reformat.* quâ matrimonia clandestina decernuntur irrita, nec sponsalia de futuro per sequentem copulam transeunt in matrimonium, sicut transibant secundum Iura antiqua.

§. IV. Quibus modis sponsalia dissoluantur.

1. *Dissoluuntur morte alterutrius: dissensu mutuo.*
2.3.4. *Per Religionis ingressum: Ordinis sacri susceptionem: discessum alterius.*
5.6. *Per lapsum temporis: per defectum conditionis.*
7.8. *Per subsequens matrimonium ac fornicationem alterius.*
9.10. *Per lepram aut aliam deformitatem: per sæuitiam.*
11. *Per superuenientem affinitatem & votum castitatis.*

Dissoluuntur Primò morte alterutrius: nam mors omnia soluit, *Nouel. 22. De nuptijs c. 20. in princ.* Secundò, mutuo & contrario consensu contrahentium, sponsi & sponsæ, puberum; quemadmodum societas consensu sociorum inita dissensu mutuo dissoluitur, *c. 2. h. t. l. In actione 66. D. Pro socio:* quia quisque potest remittere, quod sua interest, ac iuri suo cedere, quamdiu non resultat vinculum indissolubile. Nihilque tam naturale est, quàm vnumquodque dissolui eo modo, quo colligatum est, *l. Nihil tam naturale 35. D. De R. I.* Idque adeò obtinet, licet sponsalia iureiurando confirmata fuerint, quia quotiescumque iuramentum in fauorem alicuius est præstitum, ab eodem remitti potest, *c. 1. sup. De iureiur.* Couar. *cap. 5. De sponsalib. in princ.* 1

Dixi, puberum, quia si vterque vel alter eorum sit impubes, non dissoluuntur mutuo consensu sponsalia, nisi vbi ad annos pubertatis peruenerint, *c. A nobis 8. c. De illis 9. inf. De desponsat. impub.* Et hoc statutum est ob inconstantiam & leuitatem puerorũ, ne quotidie noua contrahant sponsalia. In hac tamen specie solo dissensu

eius, qui pubes factus est, sponsalia distrahuntur, non exspectato alterius, siue puberis siue impuberis, consensu, *d. cap. De illis cum seq.* nisi fortè sponsalia iuramento confirmata essent; nam eo casu etiam alterius dissensus requiritur, *c. Ex litteris* 10. *h. t.*

2 Tertiò, dissoluuntur per Religionis ingressum, *can. Scripsit* 26. §. *sponsi verò* (vbi exempla proferuntur) *& similibus* XXVII. *q.* 2. nam si matrimoniũ ratum, non consummatum, ingressu Religionis dissoluitur, vt postea dicemus, à fortiori sponsalia, etiam non exspectatâ professione. Vt proinde manens in sæculo mox atque alter ingressus est Nouitiatum seu habitum suscepit monasticum, prorsus à sua promissione solutus sit, etamsi alter postmodũ deponat habitum. Si tamen Religionem ingressus postea ante emissam professionẽ grediatur, tenetur ex parte sua cum muliere adhuc libera contrahere, si & illa velit, quia ipse solutus non est à suâ obligatione. Quòd si verò quis cui fidẽ dederit, præstito iuramento de contrahendo matrimonio, & velit Religionem ingredi, tutius facturus dicitur, si contrahat priùs matrimonium, sicque iuramentum adimpleat, & tunc Religionem ingrediatur, *c. Commissum* 16. *h. t.*

3 Quartò per susceptionem Ordinis sacri, nam is impedit contrahi matrimonium, *cap.* 1. *&* 2. *inf. Qui Clerici vel vouentes &c.*

4 Quintò, per discessum alterius, ad alias & remotas terras se transferentis, non præmonito altero, *c. De illis* 5. *h. t.* quia sponsus ita per orbem vagans videtur ex parte sua renuntiasse sponsalibus & cessisse iuri suo; ac proinde alteri eadem renuntiandi potestas facta intelligitur. Vide Couar. *d. c.* 3. *De sponsalibus,* vbi tradit, quid de Iure ciuili aliter statutum sit, nempe vt sponsa teneatur exspectare absentem sponsum per triennium, *l.* 2. *Cod. De repud.*

5 Sextò, per lapsum temporis præstituti ad matrimonium de præsenti contrahendum, *c. Sicut* 22. *h. t.* Cùm enim hoc tempus adiectum sit restringendæ obligationis causâ, vtique vltra protendi non debet, contra mentem contrahentium.

6 Septimò, si conditio sponsalibus, etiam iuratis, adiecta, non sit impleta, *c.* 3. *inf. De condit. appositis.* Nam quæ sub conditione promittuntur, non antè obligationem pariunt, quàm conditio extiterit, quia sic deest consensus. Aliud dicendum, secundum ius antiquum, si ante defectum conditionis carnalis interuenerit copula, quia per eam censetur recessum à conditione, *c. Per tuas* 6. *inf. eod. tit.* Agitur autem hîc de conditionibus honestis & licitis, vt postea dicemus.

7 Octauò, Sponsalia de futuro, non secutâ copulâ, dissoluuntur per sequentia sponsalia de præsenti sponsi sponsæve cum tertio, tamquam per fortius vinculũ, licet priora fuerint iuramento confirmata, & in

& in posterioribus non sit secuta copula, *cap. Si inter penult. hoc. tit.* Dixi, non secutâ copulâ, quia cùm secundum Ius antiquum, vt antè diximus, sponsalia de futuro per secutam copulam transeant in matrimonium de præsenti, non sufficiente adhoc conatu, *cap. Veniens* 15. *cap. Is qui fidem.* 30. *& cap. fin. hoc tit.* secundum illud Ius secutâ copulâ sunt indissolubilia per posteriora, siue de futuro, etiã iuramento confirmata (quia cùm tale iuramentum sit de re illicita, non addit maius vinculum, quàm si abesset) siue de præsenti.

Nonò, dissoluuntur per subsequentem fornicationem alterius, siue voluntariam, siue coactam, *cap. Quemadmodum* 25 *sup. De iureiurando*: siue carnalem, siue spiritualem, vt per hæresim vel apostasiam, *cap.* 2. *inf. De diuortijs can. Non solum, can. Iam nunc & seq.* XXVIII. *q.* 1. ita tamen, vt solus innocens ab obligatione liberetur: nam delictum suum nemini patrocinari debet. Per præcedentem tamen fornicationem, quæ tempore contractus fuit, dummodò cognita aut facilè cognosci potuerit, non dirimuntur sponsalia, *d. cap. Quemadmodum*: secus si fuerit occulta omninò, & probabiliter ignorata. 8

Decimò, per superuenientiam lepræ, paralysios, aut alterius morbi contagiosi, vel propter amissionem nasi, oculi, aut aliam notabilem deformitatem in alterutro contrahensium, *d. cap. Quemadmodum & cap. fin. inf. De coniugio lepros.* Dico, in alterutro, quia tanta in coniugij vinculo est æqualitas, vt quæ in vxore locum habent, eadem & in viro obtineant, & è diuerso, *can.* 1. *& seqq.* XXXII. *q.* 6. 9

XI per atrocem sæuitiam sponsi sponsæve, antea incognitam, & detectam postmodum, *c. Dilectus* 24. *h. tit.* Similiter ob superuenientes inimicitias capitales inter sponsum sponsamque, vel vtriusque familiam, ne fortè quid deterius inde contingat, *cap.* 2. *hoc tit.* 10

XII. Per superuenientem affinitatem, vel ratione cognationis spiritualis, *c. Veniens inf. De cognat. spirituali*; vel ratione copulæ carnalis intra gradum prohibitum, *d. c. Veniens & alijs*: cùm enim ob affinitatem impediatur matrimoniũ, frustrà de sponsalibus contenditur, *can. Si quis sponsam* XXVI. *q.* 2. 11

XIII. per votum castitatis, in sæculo emissum, ante sponsalia, *c. Rursus inf. Qui Clerici vel vouentes.* An autem etiam antè contracta per subsequens tale votum dissoluantur, dubitatur. Negat Nauar. *d. loco n.* 27. Affirmat Sotus, volens tale votum esse licitum, quia pertineat ad statum perfectionis, & in sponsalibus semper intelligatur, dummodò non subeam statum perfectiorem.

§. V. De

§. V. De Matrimonio, quid nominis & rei.

1. *Matrimonium vide dictum, Coniugium, Connubium Nuptiæ.*
.2 *Matrimonij definitio enucleata.*
3. *Polygamia omni iure vetita.*
4. *Nuptias consensus non concubitus facit.*
5. *Verum matrimonium fuisse inter B. Iosephum & Virginem Deiparam.*
6. *Matrimonium est indiuidua consuetudo.*

SPonsalibus diximus initiari matrimonium, de quibus cùm iam egerimus, postulat ordo, vt de ipso matrimonio videamus, atque in primis de varijs eius appellationibus.

1 Dicitur verò Matrimonium à Matre potiùs, quàm à Patre Patrimonium, vel quia, *iuxta D. August. contra Faustum cap. 26.* non ob aliud debeat fæmina nubere, quàm vt mater fiat, matrisq; nomen speret, vel, vt Gregor. propter dolores atque officium seu labores, quos in procreanda & educanda prole suffert mater, *c. Ex litteris sup. De conuers. infidelium.* Aliter passim in Iure appellatur Coniugium, Connubium, Nuptiæ, *l. In eo iure 45. D. De ritu nupt.* Coniugium à Iugo domesticæ curæ, cui pariter deportando mulier & vir per matrimonium adstringuntur, *can. Cum initiatur 5.* XXVII, *q. 2.* indeque Coniuges, auctore Festo, quod sint pares eiusdem iugi. Connubium verò & Nuptiæ à Nubendo, id est velando seu tegendo, vel vt fæminæ nouerint se semper maritis, tanquam capitibus suis, subditas, *can. Feminæ 7.* XXX. *q. 5. can. Cum caput 15.* XXXIII *q. 5.* vel quia pudoris gratiâ puellæ caput suum obnubere solebant, priusquam viro traderētur, *can. Nec illud* XXX. *q. 5.* Vnde & Rebecca *Genes. 25.* viso & cognito Isaac, cui vxor ducebatur, pallio se operuit, *d. can. Nec illud.* Sumitur tamen Nuptiarum nomen etiam aliter, quàm pro matrimonio, nempe pro solemnitate & hilaritate, quæ matrimonij celebrandi caussâ adhiberi solet, vt dum sacri Canones certis temporibus nuptias prohibent, *prout in c. Capellanus tuus 4. sup. De ferijs, & similibus.* Alioquin Nuptiæ pro contractu matrimonij sumptæ numquam interdicuntur, ne quidem Quadragesimali tempore, *d. c. Capellanus, & ibid,* Abbas *& alij.* Patetque ex Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 10. De reformat. matrimonij.*

Matri-

Matrimonium autem definitur vir. & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens, *c. Illud* 11. *sup. De præsumpt. Institut. De patria potest. in princ.* Dicitur, viri & mulieris; quia matrimonium non potest esse nisi in dispari sexu. Hinc nefanda & abominãda, summeque à matrimonio aliena est illa coniunctio, quâ viri viris commiscentur; eamque morte vlciscuntur leges, non modò diuinæ, *Genes.* 19. *Leuit.* 18. *Exodi* 20. sed & humanæ, *l. Cum vir Cod. Ad l. Iuliam de adult.* Iure verò Canonico, si tales Clerici fuerint, deijciuntur à Clero, vel ad agendam pœnitentiam in monasterium detruduntur: sin laici, excommunicantur, & à cœtu hominum arcentur, *c. Clerici inf. De excessibus Prælator. c. Vt clericorum sup. De vita & honest. Cleric.* 2

Dicitur etiam, viri & mulieris, in singulari numero; quia neque Iure ciuili neque Canonico licitè possunt per matrimonium plures, siue viri siue fœminæ, coniungi vni viro vel fœminæ: & polygamia, seu pluritas virorum aut mulierum simul, repugnat quattuor finibus matrimonij; qui sunt, procreatio prolis, & educatio; socialis cohabitatio ad familiam rectè administrandam, muniaque domestica inter se congruè partienda ac subeunda; remedium concupiscentiæ; ac denique sacramentum seu signum coniunctionis Christi cum Ecclesia. Dixi, simul, quia licet, semperque licuit, successiuè plures habere vel vxores vel viros, priori matrimonio per mortem alterius coniugum dissoluto, *vt patet ex Tit. De secundis nuptijs.* 3

Sequitur in definitione, coniunctio. Pro cuius intelligentia sciendum, in matrimonio hæc tria potissimùm reperiri, consensum interiorem, contractum exteriorem, & vinculum ex ijs ortum: hîc autem sumitur coniunctio pro vinculo animorum, nato ex mutuo consensu interiori & contractu exteriori, tamquam caussa efficiente; non autem pro coniunctione corporum, quia matrimonium non facit concubitus, seu virginitatis defloratio, sed pactio coniugalis, seu mutua voluntas & consensus, *l. Nuptias D. De Reg. Iuris, can. Cum initiatur can. Sufficiat* XXVII. *q.* 2. *c. Cùm locum* 14. *& alijs h. tit.* Et cùm carnalis copula sit vsus rei, in alterius potestatem per matrimonium translatæ, non magis ad essentiam matrimonij pertinet, quàm in omni alio contractu, veluti emptionis, locationis &c. vsus rei in eum deductæ pertinet ad substantiam ipsius contractus. 4

Hinc sequitur, matrimonium, solo consensu contractum, licet nulla copula carnalis intercesserit, dici verè matrimonium, *can. Coniuges & can. Coniux* XXVII. *q.* 2. nec dirimi per aliud subsequens cum alia, etiam carnali copulâ consummatum, *c. fin. inf. De sponsa duorum.* * 5
Similiter verum matrimonium fuisse inter B. Ioseph & D. Virginem, *can. Beata* XXVII. *q.* 2. quos coniuges fecit consensus cohabitandi, &

indiuiduam vitæ consuetudinem retinendi: nam licet B. Virgo proposuisset seruare votum virginitatis in corde, nihilominus committens virginitatem suam diuinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, sed diuinæ inspirationi in vtroque obediendo, *d. can. Beata.*

Non obstat *can. Non est dubium 16. cum seq. ibid.* vbi dicitur, Non esse dubium, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua commistio sexus non docetur fuisse: quia, vt aduertit editio Gregoriana, prior Canon non reperitur apud D. Augustinum, ex quo eum citat Gratianus, videturque summarium Canonis sequentis, quem deprauatè quoque legit Gratianus, vt videre ibidem licet in editione Gregoriana.

Non obstat etiam, quòd matrimonium efficiat, vt sint duo in carne vna, quod non videtur efficere ante copulam: quia esse duos in carne vna, non est commisceri, sed haberi tamquam vnam carnem, quod fit per hoc solùm, quod vterque alterius corporis potestatem habeat.

6 Continetur autem matrimonio indiuidua consuetudo, quia eo animo contrahitur, vt numquam dissoluatur: nec enim matrimonium ad tempus contrahi potest, *can. Solet* XXXII. *q.* 2. *c. fin. inf. De condit. appositis.* In eoque distinguitur à concubinatu, qui tantùm ad tempus initur, donec placuerit.

Non obstat, quòd Iure ciuili matrimonium multis modis etiam quoad vinculum dissolui queat, altero coniugum licet inuito, *toto Tit. D. De diuortijs & Cod. De repudijs:* quia illa dissolutio & separatio præter mentem & animum contrahentium euenit. Iure verò Pontificio, quod hac in parte sequendum est, matrimonium est verè indiuiduum atque indissolubile quoad viuit vterque coniugum, quia quos Deus coniunxit, homo ne separet, *can. Si quis cum matre in fine can. Quos Deus seq.* XXXIII. *q.* 2. Licet aliquando coniuges separentur à se inuicem quoad thorum seu cohabitationem, *inf. Tit. De diuortijs*; & matrimonium non consummatum per Religionis ingressum dissoluatur. Indiuiduâ verò consuetudine continetur, vt mulier talem se in omnibus exhibeat viro, qualis ipsa sibi est, & è conuerso, *d. can. Beata*, seu, vt dicitur in *l.* 1. *D. De ritu nuptiarum*, consortiū omnis vitæ, diuini atque humani iuris communicatio. Et hinc fit, quòd eiusdem ciuitatis censeatur vxor, cuius est maritus, *l. fin. §. idem rescripserunt, D. Ad municipalem*; aliaque similia ei ratione mariti competant: de quibus vide Tholosanum *Syntag. Iuris vniuersi lib. 9. cap. 4. n. 9.*

§. 6. De

§. VI. De materia, forma & ministro matrimonij.

1. *Materia sunt corpora ipsorum contrahentium.*

2. *Forma sunt verba coniugum siue signa exprimentia consensum.*

3. 4. *Ministri sunt personæ contrahentes, non Sacerdos.*

OMissis varijs Doctorum opinionibus, dicendum, materiam matrimonij esse ipsa corpora contrahentium. Vt enim aliorum contractuum materia semper est res illa, de qua est contractus, quæque datur & accipitur, veluti materia emptionis est domus, ager, equus, vestis: ita etiam cùm in contractu matrimonij corpora ipsorum contrahentium tradantur mutuò & accipiantur, iuxta illud 1. *ad Corinth.* 7. *Vir non habet potestatem sui corporis &c.* ipsa erunt materia huius Sacramenti, non etiam consensus, *vt vult Glos. in c. Tua nos 26. h. t.* quandoquidem Christus matrimonium reliquerit intra limites & naturam contractus, additâ ei consecratione, vt esset contractus sacer, qui ante Christi institutionem erat profanus. Vide Couar. 2. *p. De matrim.* §. *vnico n.* 8. 1

Similiter vt forma aliorum contractuum est consensus mutuus, expressus verbis vel signo aliquo externo, quo inter contrahentes de re danda & accipienda conuenit: ita forma matrimonij sunt verba ipsa coniugum vel signa externa, exprimentia consensum. Nam licet in profanis contractibus verba sufficiant sine consensu interno, eò quòd homines verbis exteriùs prolatis stare debeant, nec possint iudicare de internis: tamen in contractu matrimonij, ob ipsius excellentiam, requiritur etiam consensus internus, signo aliquo externo expressus. Verba ad contrahendum matrimonium magis idonea sunt, *Ego te in meam vxorem accipio, & ego te accipio in meum maritum, c. Si inter virum penult h. t.* vel alia similia, consensum de præsenti exprimentia: dummodò seriò, non ioco pronuntientur, alioquin non obligarent, *l. Obligationum substantia* §. *fin. D. De oblig. & act.* Quòd si verò idonei scientiâ & ætate ad contrahendum matrimonium, per verba contrahant obscura, vt alter alterum non intelligat, communem verborum intellectum idiomatis, quo contrahunt, sequi tenentur, *c. Ex litteris hoc tit.* 2

3 Ministri verò huius Sacramenti sunt ipsæmet personæ contrahentes. Siquidem is est minister Sacramenti, qui formam Sacramenti superinducit materiæ: id autem faciunt contrahentes, proferendo verba, aut signa edendo, quibus mutuum consensum exprimunt. Quamquam, vbi Conc. Trid. est promulgatum, debeat ex illius decreto ea verba proferre, aut signa edere, in præsentia Parochi, aut alterius de eius licentia, & coram testibus, vt postea dicemus.

4 Quòd autem Sacerdos non sit huius Sacramenti minister, nec eius verba & benedictio sint de essentia matrimonij, sed merè extrinseca, patet tum ex eo, quod ante Conc. Trid. matrimonium, siue publicè siue clandestinè absque Sacerdote contractum, fuerit verum matrimonium; tum ex eo, quòd secundæ nuptiæ non benedicantur à Sacerdote, & tamen sint vera matrimonia & Sacramenta.

Non obstat *Canon Aliter* xxx. *q.* 5. vbi matrimonia, sine Sacerdote contracta, videntur non esse matrimonia, sed adulteria, vel stupra, vel fornicationes: quia id intelligitur de foro exteriori, quatenus Ecclesia semper præsumpsit & iudicauit fornicationem, nisi matrimonium legitimis testibus probari possit. Hodie post Conc. Trid. matrimonium absq; præsentia Parochi, vel alterius Sacerdotis, de ipsius Parochi vel Ordinarij licentia, contractum est nullum & irritum, vt postea dicetur.

§. VII. De ætate requisita ad contrahendum matrimonium.

1. *AEtatem leges pubertate & annorum numero definierunt.*
2. *Canones ex habitu corporis & potentia generandi.*

1 QVemadmodum ad contrahenda sponsalia, ita & ad matrimonia ineunda in primis requisita est ætas certa. Quâ autẽ ætate expediat & valeant matrimonia contrahi, variè censuerunt Philosophi, vt videre licet apud Couar. *p.* 2. *De matrim. cap.* 5. Cùm verò matrimonium ad prolis generationem institutum sit, Iura tam Ciuilia quàm Canonica hanc ætatem pubertate definierunt: hoc tamen discrimine, quòd Ciuilia pubertatem ex annorum numero soleant æstimare, in masculo quattuordecim, in fœmina duodecim, *Institut. De nupt. in princ. iuncto Tit. Quibus modis finiatur tut. & c.* 3. *inf. De desponsat. impub.* eâ quidem differentiâ inter vtrumq; sexum, quòd potentia generandi citiùs fœminis, quàm viris accidere soleat, qua de re latè Tiraquel. *lib.* 6. *connub. nu.* 38. Guttierez *in Authent.*

tbent. Sacramenta puberum Cod. Si aduersus venditionem &c.

At verò sacri Canones pubertatem ex habitu corporis & potentia generandi metiuntur, quæ prædictum annorum numerum nonnunquam anteuertit, *c. 3. 8. & alijs inf. De desponsat. impub.* Quòd cùm sit, dicitur malitia siue prudentia supplere ætatem, scilicet iuris Ciuilis, *c. 9. inf. d. tit. & c. vnico §. 1. eod. in 6.* Exempla vide apud Sanchez *De matrim. lib. 7. Disputat. 14. n. 29.* Tiraquel. *d. loco nu. 37.* Ideoque si pubes & impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, & in quibus ætatem malitia non suppleat, per verba contraxerint de præsenti, nullum inter eos erit matrimonium: adeò vt ne quidem per aduentum pubertatis conualescat, nisi iure veteri per carnis copulam subsecutam, vel aliquem modum alium contrahentes eosdem cum eiusdem perseuerentia voluntatis, ad pubertatis tempora peruenisse constiterit euidenter, *d. c. vnico §. 1. De desponsat. impub. in 6.* Matrimonium tamen ita contractum ex iuris interpretatione resoluitur in sponsalia de futuro, inducitque iustitiam publicæ honestatis, *d. c. vnico §. 1. in fine*; vt scilicet actus, qui non valet, vti agitur, saltem eo modo valeat, quo valere potest. Vno tamen casu matrimonium inter impuberes contrahi potest & contractum toleratur, ex Constitut. Nicolai Papæ, in *c. 2. inf. De desponsat. impub.* nempe vrgentissimâ aliquâ necessitate interueniente, vtpote pro bono pacis.

§. VIII. De consensu contrahentium matrimonium.

1. *Matrimonium citra consensum mutuum iniri non potest.*
2. *Et ad hoc virtualis sufficit consensus.*
3. *Exprimi debet signo aliquo exteriori.*
4. *Debet esse liber ab omni iusto metu.*

5.6. *Nisi is purgetur. Vanus metus non excusat.*

REquiri quoque ad matrimonium vel maximè mutuum consensus illud contrahentium, satis constat ex *c. Cum locum 14. & alijs h. t.* quia is solus, & non concubitus, nuptias facere dicitur: & inter inuitos aut dissentientes non contrahitur matrimonium, *l. Si patre cogente 22. l. Inuitam 28. D. De ritu nupt.* adeò vt nullâ auctoritate humanâ iniri possit matrimonium citra interuentum huius mutui consensus, eo quòd, vt alias rationes omittam, matrimonium sit contractus quidam, de cuius essentia est consensus contrahentium. 1

2 Necesse tamen non est, hunc consensum esse formalem, sed sufficit virtualis, qui præsupponit actualem præcessisse. Nam placuit per procuratorem iniri matrimonium posse, dum tamen ad hoc speciale habuerit mandatum de certa ducenda, quod medio tempore non fuerit reuocatum, *c. fin. De procurat. in 6.* Hoc enim casu, licet dominus eo tempore, quo procurator eius nomine contrahit, nihil minùs cogitet, quàm de matrimonio, subsistit matrimonium, & verè contrahitur, quia sufficit, quòd consenserit, & in eo proposito permanserit, donec consensus alterius ex post facto accesserit: siquidem hoc modo & alij contractus, qui consensu ineuntur, possunt inter absentes per nuntium vel epistolam celebrari, *l. 1. §. fin. D. De contrah. empt.*

Debet autem consensus hic conferri in mutuam corporũ potestatem, & veluti dominium ac traditionem, non verò in ipsam copulam carnalem, nisi implicitè, quia illa non spectat ad essentiam matrimonij, *vt patet ex antè dictis, & ex can. Beata & duobus seqq.* XXVII. *quæst.* 2.

3 Præterea exprimi aliquo signo exteriori, vt vtrique innotescat. Nihil tamen refert, an verbis, an nutu, vel alio indicio exteriori à contrahentibus exprimatur, *c. Cum apud sedem* 23. *c. Tuæ fraternitati* 5. *h. t.* cùm etiam muti ac surdi matrimonium rectè contrahant per consensum signis expressum. Cur autem mutus matrimonium potiùs nutu contrahere valeat, quàm Sacerdos nutu pœnitentem absoluere, ratio hæc est, quia matrimonium habet formam contractus, qui ex natura sua celebrari etiam inter mutos atque absentes potest. At verò Sacramentum pœnitentiæ habet formam iudicij, in quo pronuntianda est à Iudice sententia, audito priùs & examinato reo: iam autem mutus naturâ prohibetur esse Iudex, *l. Cum Prætor* 12. *§. non autem D. De iudicijs.*

4 Insuper consensus liber sit necesse est ab omni metu, qui possit in virum constantem cadere, *cap. Veniens* 15. *h. tit.* id est qui prudentem & constantem virum meritò permoueat ad matrimonium, tamquam ad minus malum: qualis est metus mortis, mutilationis, seruitutis, verberum, longi carceris, exilij, stupri, amissionis bonorum vel maioris partis, excommunicationis iniustæ & sublatu difficilis, ac denique omnis, qui respectiuè meritò grauis censeri queat. Quod vir prudens arbitrabitur: nam talis metus matrimonium, quod maximè liberum esse debet, reddit nullum, *d. cap. Cum locum & alijs h. tit.* etiamsi consummatum fuerit: idque ex constitutione humana, ob defectum sufficientis & plenæ libertatis, non verò iure naturali aut diuino præcisè, ex defectu libertatis, vt vult Couar. quia quæ metu fiunt, sunt absolutè libera, possuntque esse meritoria vel

ria vel demeritoria, licet secundum quid sint violenta, ex 8. *Ethic. cap.* 1.

Nihil autem interest, an contrahens suâ culpâ, an alienâ, inciderit in hunc metum, vt patet in eo, qui deprehensus in stupro cum puella stricto pugione ad matrimonium cum ea contrahendum adigitur, *d. cap. Veniens* 15. *iuncto d. cap. Cum locum hoc tit.* dummodò incussus metus iniustè fuerit in ordine ad extorquendum consensum matrimonialem. Nam si quis iustè adiudicatus suspendio ob metum mortis cum meretrice vel alia simili persona, vt subinde fit, contrahat, vel per excommunicationem cogatur contrahere cum ea, cum qua se contracturum iurauit, tenet matrimonium.

A iusto verò metu recessum videbitur, si metum passus passave spontè alteri contrahentium cohabitauerit, *cap. Ad id* 21. *h. t.* aut corpus illi suum commiscuerit: conualescit enim eiusmodi matrimonium nouo succedente consensu libero, saltem tacito. 5

Cæterùm vanus timor matrimonio contrahendo nihil obest, *l. Vani timoris* 84. *D. De Regulis Iuris.* Cuiusmodi esse metum reuerentialem verius videtur, quo filius vel filia ob reuerentiam parentum, nullis verberibus, minis, aut alio iusto metu, adacta in matrimonium oblatum consentit, *arg. l. Si patre cogente* 22. *De ritu nuptiarum.* 6

§. IX. De consensu parentum, an is necessarius.

1. *Iure Ciuili necessarius est.*
2. *Iure Canonico de honestate dumtaxat.*

Differunt hac in parte Ius Ciuile & Canonicum. Nam Ciuile eorum, in quorũ sunt potestate contrahentes, consensum, & quidem præuium, exigit, *Institut. De nupt. in princ.* adeò vt, licet nuptiæ sine parentum consensu contractæ, hoc iure, contemplatione publicæ vtilitatis, non dissoluantur, Paullus 2. *Sent. Tit.* 20. nihilominus tamen iniustæ atque illegitimæ, iniustique & illegitimi ex eis suscepti liberi censeantur, *l. Paullus* 11. *D. De statu hominum.* Impunè tamen filij filiæve sine patris, in cuius sunt potestate, consensu contrahunt, si is ante vicesimum quintum annum ætatis conditionem eis non quærat, aut iniuriâ prohibuerit ducere vxorẽ vel nubere, *l. Capite* 19. *D. De ritu nupt.* vel patrẽ furor occupet, *Inst. De nupt. in princ.* vel captiuitas, *l. Si ita* 10. *l. seq. D. d. t.* Matris, curatorũ, & aliorũ, 1

in quo-

in quorum potestate non sunt contrahentes, consensus non videtur necessarius, *l. In copulanda Cod. De nuptijs.* Similiter filius filiave emancipata sine consensu patris vxorem ducere & nubere potest, *l. Filius* 25. *D. De ritu nupt.* nisi ætate adhuc minor sit; hoc enim casu lex assensum patris exigit, *l. In coniunctione* 20. *Cod. De nuptijs*; licet vidua sit, *l. Vidua* 18. *Cod. eod.* Præsumitur autem consentire pater, fauore matrimonij, qui sciens illud contrahi non contradicit, *l.* 1. §. 1. *D. De sponsalib.*

2 At verò Iure Canonico honestum quidem est adhibere consensum parentum, *c.* 1. *inf. De despons at. impub.* idque suadet ratio naturalis. Et quidem multò magis expedit adhibere in matrimonio, quã in sponsalibus, propter indissolubile vinculum, quod inducit, vt vbi periculum maius intenditur, cautiùs etiam agatur, *c. Vbi periculum* 3. *De elect. in* 6. maximè ex parte filiarum, quarum sexus & infirmitas paternæ prudentiæ vel iuris subsidium desiderat, *l.* 1. *&* 2. *D. Ad SC. Velleanum*: quippe quæ plerumq; maritorũ titillatione aduersus propria cõmoda consensum præbent, *l. Si pater Cod. De sponsal.* Indeque fit, quòd multi Canones matrimonia sine consensu parentum contracta damnent, vt *can. Nostrates & alij* XXXII. *q.* 2. Veruntamen id necessarium non est, sed sufficit consensus eorum, qui contrahunt, vt patet ex *can. Sufficiat* XXVII. *q.* 2. & Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 1. *De reformat. matrim.* vbi anathemate damnat affirmantes, matrimonia à filijsfam. sine consensu parentum contracta esse irrita, & parentes ea rata vel irrita facere posse, eo quòd matrimonia debeant esse libera. Cui fauet ea ratio, quòd in ijs, quæ ad Sacramenta pertinent, non consideretur patria potestas, *c. fin. De iudicijs in* 6. Hinc meritò Couar. 2. *p. De sponsal. c.* 3. §. 5. docet, filiam sine consensu patris nubentem non posse exhæredari, licet turpi vel indigno nubat, ante ætatis annum XXV. quantumuis pater velit eam tradere æquè digno, congruâ constitutâ dote: quia nemini facit iniuriam, qui iure permittente matrimonium contrahit; & aliàs tolleretur aut plurimùm minueretur libertas, ad matrimonium à Iure Canonico requisita.

§. X. Quinam matrimonium contrahere possint.

1. *Quidam prohibentur naturâ, quidam lege.*
2. *Impedimenta dirimentia matrimonium contractum.*
3. *Impedimenta contrahi impedientia posit.*
4. *De hermaphrodito.*

Circa

CIrca requisita ad contrahendnm matrimonium restant personæ contrahentium. Contrahere possunt, quicumque in legitima ætate constituti consentire possunt, modò non prohibeantur. Est enim edictum de matrimonio cōtrahendo prohibitorium, vt quicumque non prohibentur, per consequentiam admittantur, *c. Cum apud 23. h. t.*

Prohibentur autem aliqui aut naturâ, vt furiosi, durante furore, *c. Dilectus 24. h. t.* alioquin interuallo lucido furiosus contrahere potest, nec contractum superueniente furore dissoluitur: item impuberes, nisi malitia suppleat ætatem; & impotentes, *l. In caussis Cod. De repudijs*: Aut lege, eâq; vel naturali, aut diuinâ, aut Ecclesiasticâ. Nam licet Ecclesia matrimonij naturam, vt est Sacramentum, immutare non possit, tamen, quatenus est contractus, certas leges ac solemnitates ad illud contrahendum potest præscribere: quia Christus euehens matrimonium ad rationem Sacramenti, statuendo vt omnis legitimus matrimonij contractus inter fideles, id est baptizatos, sit Sacramentum, nihil immutauit circa matrimonium, vt est contractus; nec definiuit, qualis & quis esse debeat hic legitimus contractus: nec item, quæ personæ essent legitimæ vel illegitimæ ad eum celebrandum; sed id reliquit humanæ potestati. 1

Et ideo potest Ecclesia aliquos ab eo contrahendo submouere: prout etiam submouet, constituto duplici impedimentorum genere, vno dirimentium, vt vocant, altero impedientium contrahi, non tamen dirimentium contractum. Impedimenta dirimentia, secundum ius antiquum, duodecim assignantur, contenta his versibus: 2

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas.
Si sis affinis, si fortè coire nequibis.
Hæc socianda vetant, connubia facta retractant.

Quibus Tridentina Synodus adijcit clandestinum matrimonium.

Impedimenta verò, quæ matrimonium contrahi impediunt, non tamen dirimunt contractum, sunt duplicis generis. Quædam enim nō consurgunt ex crimine aliquo, & sunt quinque, his versibus contenta: 3

Ecclesiæ vetitum, nec non tempus feriatum,
Atque Cathecismus, sponsalia, iungito votum,
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

Alia ex crimine proficiscuntur, & sunt septem, comprehensa his versibus:

Incestus, raptus sponsata, mors mulieris,
Susceptus propria sobolis, mors presbyteralis,

§. V. De Matrimonio, quid nominis & rei.

1. *Matrimonium vide dictum, Coniugium, Connubium Nuptiæ.*
2. *Matrimonij definitio enucleata.*
3. *Polygamia omni iure vetita.*
4. *Nuptias consensus non concubitus facit.*
5. *Verum matrimonium fuisse inter B. Iosephum & Virginem Deiparam.*
6. *Matrimonium est indiuidua consuetudo.*

SPonsalibus diximus initiari matrimonium, de quibus cùm iam egerimus, postulat ordo, vt de ipso matrimonio videamus, atque in primis de varijs eius appellationibus.

1 Dicitur verò Matrimonium à Matre potiùs, quàm à Patre Patrimonium, vel quia, *iuxta D. August. contra Faustum cap. 26.* non ob aliud debeat fæmina nubere, quàm vt mater fiat, matrisq; nomen speret, vel, vt Gregor. propter dolores atque officium seu labores, quos in procreanda & educanda prole suffert mater, *c. Ex litteris sup. De conuers. infidelium.* Aliter passim in Iure appellatur Coniugium, Connubium, Nuptiæ, *l. In eo iure 45. D. De ritu nupt.* Coniugium à Iugo domesticæ curæ, cui pariter deportando mulier & vir per matrimonium adstringuntur, *can. Cum initiatur 5. XXVII. q. 2.* indeque Coniuges, auctore Festo, quod sint pares eiusdem iugi. Connubium verò & Nuptiæ à Nubendo, id est velando seu tegendo, vel vt fæminæ nouerint se semper maritis, tanquam capitibus suis, subditas, *can. Feminæ 7. XXX. q. 5. can. Cum caput 15. XXXIII q. 5.* vel quia pudoris gratiâ puellæ caput suum obnubere solebant, priusquam viro traderētur, *can. Nec illud XXX. q. 5.* Vnde & Rebecca *Genes. 25.* viso & cognito Isaac, cui vxor ducebatur, pallio se operuit, *d. can. Nec illud.* Sumitur tamen Nuptiarum nomen etiam aliter, quàm pro matrimonio, nempe pro solemnitate & hilaritate, quæ matrimonij celebrandi caussâ adhiberi solet, vt dum sacri Canones certis temporibus nuptias prohibent, *prout in c. Capellanus tuus 4. sup. De ferijs, & similibus.* Alioquin Nuptiæ pro contractu matrimonij sumptæ numquam interdicuntur, ne quidem Quadragesimali tempore, *d. c. Capellanus, & ibid,* Abbas *& alij.* Patetque ex Conc. Trid. *Sess. 24. cap. 10. De reformat. matrimonij.*

Matri-

Matrimonium autem definitur vir. & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens, *c. Illud* 11. *sup. De præsumpt. Institut. De patria potest. in princ.* Dicitur, viri & mulieris; quia matrimonium non potest esse nisi in dispari sexu. Hinc nefanda & abominãda, summeque à matrimonio aliena est illa coniunctio, quâ viri viris commiscentur; eamque morte vlciscuntur leges, non modò diuinæ, *Genes.* 19. *Leuit.* 18. *Exodi* 20. sed & humanæ, *l. Cum vir Cod. Ad l. Iuliam de adult.* Iure verò Canonico, si tales Clerici fuerint, deijciuntur à Clero, vel ad agendam pœnitentiam in monasterium detruduntur: sin laici, excommunicantur, & à cœtu hominum arcentur, *c. Clerici inf. De excessibus Prælator. c. Vt clericorum sup. De vita & honest. Cleric.* 2

Dicitur etiam, viri & mulieris, in singulari numero; quia neque Iure ciuili neque Canonico licitè possunt per matrimonium plures, siue viri siue fæminæ, coniungi vni viro vel fæminæ: & polygamia, seu pluritas virorum aut mulierum simul, repugnat quattuor finibus matrimonij; qui sunt, procreatio prolis, & educatio; socialis cohabitatio ad familiam rectè administrandam, muniaque domestica inter se congruè partienda ac subeunda; remedium concupiscentiæ; ac denique sacramentum seu signum coniunctionis Christi cum Ecclesia. Dixi, simul, quia licet, semperque licuit, successiuè plures habere vel vxores vel viros, priori matrimonio per mortem alterius coniugum dissoluto, *vt patet ex Tit. De secundis nuptijs.* 3

Sequitur in definitione, coniunctio. Pro cuius intelligentia sciendum, in matrimonio hæc tria potissimùm reperiri, consensum interiorem, contractum exteriorem, & vinculum ex ijs ortum: hîc autem sumitur coniunctio pro vinculo animorum, nato ex mutuo consensu interiori & contractu exteriori, tamquam caussa efficiente; non autem pro coniunctione corporum, quia matrimonium non facit concubitus, seu virginitatis defloratio, sed pactio coniugalis, seu mutua voluntas & consensus, *l. Nuptias D. De Reg. Iuris, can. Cum initiatur can. Sufficiat* XXVII. *q.* 2. *c. Cùm locum* 14. *& alijs h. tit.* Et cùm carnalis copula sit vsus rei, in alterius potestatem per matrimonium translatæ, non magis ad essentiam matrimonij pertinet, quàm in omni alio contractu, veluti emptionis, locationis &c. vsus rei in eum deductæ pertinet ad substantiam ipsius contractus. 4

Hinc sequitur, matrimonium, solo consensu contractum, licet nulla copula carnalis intercesserit, dici verè matrimonium, *can. Coniuges & can. Coniux* XXVII. *q.* 2. nec dirimi per aliud subsequens cum alia, etiam carnali copulâ consummatum, *c. fin. inf. De sponsa duorum.* * 5
Similiter verum matrimonium fuisse inter B. Ioseph & D. Virginem, *can. Beata* XXVII. *q.* 2. quos coniuges fecit consensus cohabitandi, &

 indiui-

indiuiduam vitæ consuetudinem retinendi: nam licet B. Virgo proposuisset seruare votum virginitatis in corde, nihilominus committens virginitatem suam diuinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, sed diuinæ inspirationi in vtroque obediendo, *d. can. Beata.*

Non obstat *can. Non est dubium 16. cum seq. ibid.* vbi dicitur, Non esse dubium, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua commistio sexus non docetur fuisse: quia, vt aduertit editio Gregoriana, prior Canon non reperitur apud D. Augustinum, ex quo eum citat Gratianus, videturque summarium Canonis sequentis, quem deprauatè quoque legit Gratianus, vt videre ibidem licet in editione Gregoriana.

Non obstat etiam, quòd matrimonium efficiat, vt sint duo in carne vna, quod non videtur efficere ante copulam: quia esse duos in carne vna, non est commisceri, sed haberi tamquam vnam carnem, quod fit per hoc solùm, quod vterque alterius corporis potestatem habeat.

6 Continetur autem matrimonio indiuidua consuetudo, quia eo animo contrahitur, vt numquam dissoluatur: nec enim matrimonium ad tempus contrahi potest, *can. Solet* XXXII. *q.* 2. *c. fin. inf. De condit. appositis.* In eoque distinguitur à concubinatu, qui tantùm ad tempus initur, donec placuerit.

Non obstat, quòd Iure ciuili matrimonium multis modis etiam quoad vinculum dissolui queat, altero coniugum licet inuito, *toto Tit. D. De diuortijs & Cod. De repudijs:* quia illa dissolutio & separatio præter mentem & animum contrahentium euenit. Iure verò Pontificio, quod hac in parte sequendum est, matrimonium est verè indiuiduum atque indissolubile quoad viuit vterque coniugum, quia quos Deus coniunxit, homo ne separet, *can. Si quis cum matre in fine can. Quos Deus seq.* XXXIII. *q.* 2. Licet aliquando coniuges separentur à se inuicem quoad thorum seu cohabitationem, *inf. Tit. De diuortijs*; & matrimonium non consummatum per Religionis ingressum dissoluatur. Indiuiduâ verò consuetudine continetur, vt mulier talem se in omnibus exhibeat viro, qualis ipsa sibi est, & è conuerso, *d. can. Beata*, seu, vt dicitur in *l. 1. D. De ritu nuptiarum*, consortiũ omnis vitæ, diuini atque humani iuris communicatio. Et hinc fit, quòd eiusdem ciuitatis censeatur vxor, cuius est maritus, *l. fin. §. idem rescripserunt, D. Ad municipalem*; aliaque similia ei ratione mariti competant: de quibus vide Tholosanum *Syntag. Iuris vniuersi lib. 9. cap. 4. n. 9.*

§. 6. De

§. VI. De materia, forma & ministro matrimonij.

1. *Materia sunt corpora ipsorum contrahentium.*

2. *Forma sunt verba coniugum siue signa exprimentia consensum.*

3. 4. *Ministri sunt personæ contrahentes, non Sacerdos.*

OMissis varijs Doctorum opinionibus, dicendum, materiam matrimonij esse ipsa corpora contrahentium. Vt enim aliorum contractuum materia semper est res illa, de qua est contractus, quæque datur & accipitur, veluti materia emptionis est domus, ager, equus, vestis: ita etiam cùm in contractu matrimonij corpora ipsorum contrahentium tradantur mutuò & accipiantur, iuxta illud 1. *ad Corinth.* 7. *Vir non habet potestatem sui corporis &c.* ipsa erunt materia huius Sacramenti, non etiam consensus, *vt vult Glos. in c. Tua nos* 26. *h.t.* quandoquidem Christus matrimonium reliquerit intra limites & naturam contractus, additâ ei consecratione, vt esset contractus sacer, qui ante Christi institutionem erat profanus. Vide Couar. 2. *p. De matrim.* §. *vnico n.* 8. 1

Similiter vt forma aliorum contractuum est consensus mutuus, expressus verbis vel signo aliquo externo, quo inter contrahentes de re danda & accipienda conuenit: ita forma matrimonij sunt verba ipsa coniugum vel signa externa, exprimentia consensum. Nam licet in profanis contractibus verba sufficiant sine consensu interno, eò quòd homines verbis exteriùs prolatis stare debeant, nec possint iudicare de internis: tamen in contractu matrimonij, ob ipsius excellentiam, requiritur etiam consensus internus, signo aliquo externo expressus. Verba ad contrahendum matrimonium magis idonea sunt, *Ego te in meam vxorem accipio, & ego te accipio in meum maritum, c. Si inter virum penult h. t.* vel alia similia, consensum de præsenti exprimentia: dummodò seriò, non ioco pronuntientur, alioquin non obligarent, *l. Obligationum substantia* §. *fin. D. De oblig. & act.* Quòd si verò idonei scientiâ & ætate ad contrahendum matrimonium, per verba contrahant obscura, vt alter alterum non intelligat, communem verborum intellectum idiomatis, quo contrahunt, sequi tenentur, *c. Ex litteris hoc tit.* 2

3 Ministri verò huius Sacramenti sunt ipsæmet personæ contrahentes. Siquidem is est minister Sacramenti, qui formam Sacramenti superinducit materiæ: id autem faciunt contrahentes, proferendo verba, aut signa edendo, quibus mutuum consensum exprimunt. Quamquam, vbi Conc. Trid. est promulgatum, debeat ex illius decreto ea verba proferre, aut signa edere, in præsentia Parochi, aut alterius de eius licentia, & coram testibus, vt postea dicemus.

4 Quòd autem Sacerdos non sit huius Sacramenti minister, nec eius verba & benedictio sint de essentia matrimonij, sed merè extrinseca, patet tum ex eo, quod ante Conc. Trid. matrimonium, siue publicè siue clandestinè absque Sacerdote contractum, fuerit verum matrimonium; tum ex eo, quòd secundæ nuptiæ non benedicantur à Sacerdote, & tamen sint vera matrimonia & Sacramenta.

Non obstat *Canon Aliter xxx. q. 5.* vbi matrimonia, sine Sacerdote contracta, videntur non esse matrimonia, sed adulteria, vel stupra, vel fornicationes: quia id intelligitur de foro exteriori, quatenus Ecclesia semper præsumpsit & iudicauit fornicationem, nisi matrimonium legitimis testibus probari possit. Hodie post Conc. Trid. matrimonium absq; præsentia Parochi, vel alterius Sacerdotis, de ipsius Parochi vel Ordinarij licentia, contractum est nullum & irritum, vt postea dicetur.

§. VII. De ætate requisita ad contrahendum matrimonium.

1. *Ætatem leges pubertate & annorum numero definierunt.*
2. *Canones ex habitu corporis & potentia generandi.*

1 Qvemadmodum ad contrahenda sponsalia, ita & ad matrimonia ineunda in primis requisita est ætas certa. Quâ autẽ ætate expediat & valeant matrimonia contrahi, variè censuerunt Philosophi, vt videre licet apud Couar. *p. 2. De matrim. cap. 5.* Cùm verò matrimonium ad prolis generationem institutum sit, Iura tam Ciuilia quàm Canonica hanc ætatem pubertate definierunt: hoc tamen discrimine, quòd Ciuilia pubertatem ex annorum numero soleant æstimare, in masculo quattuordecim, in fœmina duodecim, *Institut. De nupt. in princ. iuncto Tit. Quibus modis finiatur tut. & c. 3. inf. De desponsat. impub.* eâ quidem differentiâ inter vtrumq; sexum, quòd potentia generandi citiùs fœminis, quàm viris accidere soleat, qua de re latè Tiraquel. *lib. 6. connub. nu.* 38. Guttierez *in Authent.*

rbent. *Sacramenta puberum Cod. Si aduersus venditionem &c.*

At verò sacri Canones pubertatem ex habitu corporis & potentia generandi metiuntur, quæ prædictum annorum numerum nonnunquam anteuertit, *c. 3. 8. & alijs inf. De desponsat. impub.* Quòd cùm sit, dicitur malitia siue prudentia supplere ætatem, scilicet iuris Ciuilis, *c. 9. inf. d. tit. & c. vnico* §. 1. *eod. in 6.* Exempla vide apud Sanchez *De matrim. lib. 7. Disputat.* 14. *n.* 29. Tiraquel. *d. loco nu.* 37. Ideoque si pubes & impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, & in quibus ætatem malitia non suppleat, per verba contraxerint de præsenti, nullum inter eos erit matrimonium: adeò vt ne quidem per aduentum pubertatis conualescat, nisi iure veteri per carnis copulam subsecutam, vel aliquem modum alium contrahentes eosdem cum eiusdem perseuerentia voluntatis, ad pubertatis tempora peruenisse constiterit euidenter, *d. c. vnico* §. 1. *De desponsat. impub. in 6.* Matrimonium tamen ita contractum ex iuris interpretatione resoluitur in sponsalia de futuro, induciteque iustitiam publicæ honestatis, *d. c. vnico* §. 1. *in fine*; vt scilicet actus, qui non valet, vti agitur, saltem eo modo valeat, quo valere potest. Vno tamen casu matrimonium inter impuberes contrahi potest & contractum toleratur, ex Constitut. Nicolai Papæ, in *c. 2. inf. De desponsat. impub.* nempe vrgentissimâ aliquâ necessitate interueniente, vtpote pro bono pacis. 2

§. VIII. De consensu contrahentium matrimonium.

1. *Matrimonium citra consensum mutuum iniri non potest.*
2. *Et ad hoc virtualis sufficit consensus.*
3. *Exprimi debet signo aliquo exteriori.*
4. *Debet esse liber ab omni iusto metu.*
5. 6. *Nisi is purgetur. Vanus metus non excusat.*

REquiri quoque ad matrimonium vel maximè mutuum consensus illud contrahentium, satis constat ex *c. Cum locum* 14. *& alijs b. t.* quia is solus, & non concubitus, nuptias facere dicitur: & inter inuitos aut dissentientes non contrahitur matrimonium, *l. Si patre cogente* 22. *l. Inuitam* 28. *D. De ritu nupt.* adeò vt nullâ auctoritate humanâ iniri possit matrimonium citra interuentum huius mutui consensus, eo quòd, vt alias rationes omittam, matrimonium sit contractus quidam, de cuius essentia est consensus contrahentium. 1

2 Necesse tamen non est, hunc consensum esse formalem, sed sufficit virtualis, qui præsupponit actualem præcessisse. Nam placuit per procuratorem iniri matrimonium posse, dum tamen ad hoc speciale habuerit mandatum de certa ducenda, quod medio tempore non fuerit reuocatum, *c. fin. De procurat. in 6*. Hoc enim casu, licet dominus eo tempore, quo procurator eius nomine contrahit, nihil minùs cogitet, quàm de matrimonio, subsistit matrimonium, & verè contrahitur, quia sufficit, quòd consenserit, & in eo proposito permanserit, donec consensus alterius ex post facto accesserit: siquidem hoc modo & alij contractus, qui consensu ineuntur, possunt inter absentes per nuntium vel epistolam celebrari, *l. 1. §. fin. D. De contrah. empt.*

Debet autem consensus hic conferri in mutuam corporũ potestatem, & veluti dominium ac traditionem, non verò in ipsam copulam carnalem, nisi implicitè, quia illa non spectat ad essentiam matrimonij, *vt patet ex antè dictis, & ex can. Beata & duobus seqq.* XXVII. *quæst.* 2.

3 Præterea exprimi aliquo signo exteriori, vt vtrique innotescat. Nihil tamen refert, an verbis, an nutu, vel alio indicio exteriori à contrahentibus exprimatur, *c. Cum apud sedem 23. c. Tua fraternitati 5. h. t.* cùm etiam muti ac surdi matrimonium rectè contrahant per consensum signis expressum. Cur autem mutus matrimonium potiùs nutu contrahere valeat, quàm Sacerdos nutu pœnitentem absoluere, ratio hæc est, quia matrimonium habet formam contractus, qui ex natura sua celebrari etiam inter mutos atque absentes potest. At verò Sacramentum pœnitentiæ habet formam iudicij, in quo pronuntianda est à Iudice sententia, audito priùs & examinato reo: iam autem mutus naturâ prohibetur esse Iudex, *l. Cum Prætor 12. §. non autem D. De iudicijs.*

4 Insuper consensus liber sit necesse est ab omni metu, qui possit in virum constantem cadere, *cap. Veniens 15. h. tit.* id est qui prudentem & constantem virum meritò permoueat ad matrimonium, tamquam ad minus malum: qualis est metus mortis, mutilationis, seruitutis, verberum, longi carceris, exilij, stupri, amissionis bonorum vel maioris partis, excommunicationis iniustæ & sublatu difficilis, ac denique omnis, qui respectiuè meritò grauis censeri queat. Quod vir prudens arbitrabitur: nam talis metus matrimonium, quod maximè liberum esse debet, reddit nullum, *d. cap. Cum locum & alijs h. tit.* etiamsi consummatum fuerit: idque ex constitutione humana, ob defectum sufficientis & plenæ libertatis, non verò iure naturali aut diuino præcisè, ex defectu libertatis, vt vult Couar. quia quæ metu fiunt, sunt absolutè libera, possuntque esse meritoria vel

ria vel demeritoria, licet secundum quid sint violenta, ex 8. *Ethic. cap.* 1.

Nihil autem interest, an contrahens suâ culpâ, an alienâ, inciderit in hunc metum, vt patet in eo, qui deprehensus in stupro cum puella stricto pugione ad matrimonium cum ea contrahendum adigitur, *d. cap. Veniens* 15. *iuncto d. cap. Cum locum hoc tit.* dummodò incussus metus iniustè fuerit in ordine ad extorquendum consensum matrimonialem. Nam si quis iustè adiudicatus suspendio ob metum mortis cum meretrice vel alia simili persona, vt subinde fit, contrahat, vel per excommunicationem cogatur contrahere cum ea, cum qua se contracturum iurauit, tenet matrimonium.

A iusto verò metu recessum videbitur, si metum passus passave spontè alteri contrahentium cohabitauerit, *cap. Ad id* 21. *h. t.* aut corpus illi suum commiscuerit: conualescit enim eiusmodi matrimonium nouo succedente consensu libero, saltem tacito. 5

Cæterùm vanus timor matrimonio contrahendo nihil obest, *l. Vani timoris* 84. *D. De Regulis Iuris.* Cuiusmodi esse metum reuerentialem verius videtur, quo filius vel filia ob reuerentiam parentum, nullis verberibus, minis, aut alio iusto metu, adacta in matrimonium oblatum consentit, *arg. l. Si patre cogente* 22. *De ritu nuptiarum.* 6

§. IX. De consensu parentum, an is necessarius.

1. *Iure Ciuili necessarius est.*
2. *Iure Canonico de honestate dumtaxat.*

DIfferunt hac in parte Ius Ciuile & Canonicum. Nam Ciuile eorum, in quorũ sunt potestate contrahentes, consensum, & quidem præuium, exigit, *Institut. De nupt. in princ.* adeò vt, licet nuptiæ sine parentum consensu contractæ, hoc iure, contemplatione publicæ vtilitatis, non dissoluantur, Paullus 2. *Sent. Tit.* 20. nihilominus tamen iniustæ atque illegitimæ, iniustique & illegitimi ex eis suscepti liberi censeantur, *l. Paullus* 11. *D. De statu hominum.* Impunè tamen filij filiæve sine patris, in cuius sunt potestate, consensu contrahunt, si is ante vicesimum quintum annum ætatis conditionem eis non quærat, aut iniuriâ prohibuerit ducere vxorẽ vel nubere, *l. Capite* 19. *D. De ritu nupt.* vel patrẽ furor occupet, *Inst. De nupt. in princ.* vel captiuitas, *l. Si ita* 10. *l. seq. D. d. t.* Matris, curatorũ, & aliorũ, in quo- 1

CIrca requiſita ad contrahendnm matrimonium reſtant perſonæ contrahentium. Contrahere poſſunt, quicumque in legitima ætate conſtituti conſentire poſſunt, modò non prohibeantur. Eſt enim edictum de matrimonio cõtrahendo prohibitorium, vt quicumque non prohibentur, per conſequentiam admittantur, *c. Cum apud* 23. *h. t.*

Prohibentur autem aliqui aut naturâ, vt furioſi, durante furore, *c. Dilectus* 24. *h. t.* alioquin interuallo lucido furioſus contrahere poteſt, nec contractum ſuperueniente furore diſſoluitur: item impuberes, niſi malitia ſuppleat ætatem; & impotentes, *l. In cauſis Cod. De repudijs*: Aut lege, eâq; vel naturali, aut diuinâ, aut Eccleſiaſticâ. Nam licet Eccleſia matrimonij naturam, vt eſt Sacramentum, immutare non poſſit, tamen, quatenus eſt contractus, certas leges ac ſolemnitates ad illud contrahendum poteſt præſcribere: quia Chriſtus euehens matrimonium ad rationem Sacramenti, ſtatuendo vt omnis legitimus matrimonij contractus inter fideles, id eſt baptizatos, ſit Sacramentum, nihil immutauit circa matrimonium, vt eſt contractus; nec definiuit, qualis & quis eſſe debeat hic legitimus contractus: nec item, quæ perſonæ eſſent legitimæ vel illegitimæ ad eum celebrandum; ſed id reliquit humanæ poteſtati. 1

Et ideo poteſt Eccleſia aliquos ab eo contrahendo ſubmouere: prout etiam ſubmouet, conſtituto duplici impedimentorum genere, vno dirimentium, vt vocant, altero impedientium contrahi, non tamen dirimentium contractum. Impedimenta dirimentia, ſecundum ius antiquum, duodecim aſſignantur, contenta his verſibus: 2

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus diſparitas, vis, ordo, ligamen, honeſtas.
Si ſis affinis, ſi fortè coire nequibis.
Hæc ſocianda vetant, connubia facta retractant.

Quibus Tridentina Synodus adijcit clandeſtinum matrimonium.

Impedimenta verò, quæ matrimonium contrahi impediunt, non tamen dirimunt contractum, ſunt duplicis generis. Quædam enim nõ conſurgunt ex crimine aliquo, & ſunt quinque, his verſibus contenta: 3

Eccleſiæ vetitum, nec non tempus feriatum,
Atque Catheciſmus, ſponſalia, iungito votum,
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

Alia ex crimine proficiſcuntur, & ſunt ſeptem, comprehenſa his verſibus:

Inceſtus, raptus ſponſatæ, mors mulieris,
Suſceptus propriæ ſobolis, mors presbyteralis,

Vel si pœniteat solemniter, aut monialem
Accipiat, prohibent hæc coniugium sociandum.

De quibus omnibus agerem eo ordine, quo proposita sunt, nisi propositum esset sequi ordinem Titulorum, qui in Decretalibus sunt.

4 Quantum autem ad hermaphroditum attinet, cùm iudicandus sit vir vel fæmina, secundum sexum in eo præualentem, *l. Quæritur D. De statu hominum*, si virilis præualeat sexus, vir iudicandus erit, & vxorem ducere poterit: sin fæmineus præualeat, viro nubere, *Glos. in can. Si testes in V. ad testimonium* IV. *q.* 3. Et si iuxta alium sexum contrahat, matrimonium erit irritum, & quidem iure naturæ, tanquam initum inter personas eiusdem sexus. Quòd si vterque sexus sit æqualis, poterit eligere sexum, quo vti malit; &, præstito iuramento, quòd in posterum non nisi semel electo vtetur, secundum eum, quem elegerit, matrimonio iungi. Vide Sanchez *De matrim. lib.* 7. *Disp.* 16.

TITVLVS II.

De desponsatione impuberum.

1. *Ætas ad contrahenda sponsalia definita non est, vt in nuptijs.*
2. *Plurimùm septennis est, dummodo vsus rationis adsit.*
3. *De sponsalibus duorum infantium vel alterutrius.*
4. *Impuberibus permissum est à sponsalibus recedere.*
5. *Etiam in sponsalibus malitiâ suppleri ætatem.*

DE sponsalibus & matrimonio in genere vidimus, & vtrobique de iure tam Ciuili quàm Canonico diximus requiri certam ætatem, de qua quoad sponsalia contrahenda paullò specialiùs agendum est.

1 Quia igitur sponsalia sunt promissiones quædam, vt antè dictum est, ideo deposcunt necessariò vsum rationis & aliquam prudentiam, ac proinde ætatem saltem septennem, in vtroque sexu completam, *c.* 4. *cap. Accessit* 5. *& alijs hoc tit.* quia vsus rationis & prudentia vt plurimùm adsunt post septennium, superatâ iam infantiâ, *l. In sponsalibus* 14. *D. De sponsal. & l. Si infanti* 18. *in princ. Cod. De iure deliberandi*, sufficit tamen vltimam diem esse incœptam, fauore matrimonij.

Ad matrimonium verò contrahendum diximus suprà iure Ciuili definitam esse ætatem, duodecim annorum in fæminis, quatuordecim in masculis. Ratio diuersitatis inter sponsalia & matrimonium est, quòd ad sponsalia sufficiat vsus rationis, qui eodem tempore viris &

ris & fæminis aduenit seu aduenire solet: ad matrimonium verò requiratur potentia generandi, quæ solet citiùs fæminis accidere.

Id tamen intelligendum est, dummodò septennes vsum rationis 2
habeant. Nam si vterque vel alter vsum rationis non habeat, irrita sunt sponsalia. Et ideo Modestinus I. C. *d. l. In sponsalibus* ait, non esse definitam ætatem in sponsalibus, vt in matrimonijs, quia scilicet in matrimonio semper sufficit ætas definita à Iure: in sponsalibus non semper, quia sæpè septennio completo deest vsus rationis.

Si igitur infantes adinuicem, vel vnus maior septennio & alter mi- 3
nor, sponsalia contraxerint, ipsi, vel parentes pro ijs, sunt nulla & irrita sponsalia huiusmodi, nec per lapsum dicti temporis conualescunt, nisi per cohabitationem eorum mutuam, seu aliàs verbo (vt si facti maiores vocent se sponsos) vel facto (vt si post septennium se osculentur vt sponsi) liquidò appareat, eosdem in eadem voluntate factos maiores septennio perdurare, *c. vnico eod. in 6.* seu aliàs expressè vel tacitè sponsalia ratificent.

Hinc qui cum puella minore septennio contraxit, non prohibetur matrem eius in vxorem accipere, nisi illa maior septennio facta in sponsalia consenserit, *d cap. Litteras 4. hoc tit.* Etenim maior septennio, licet impubes adhuc, potest contrahere sponsalia de futuro, quia scilicet intelligit aliquo modo, quid agat, quod satis est ad sponsalia
de futuro, *d. l. In sponsalibus.* * Attamen quia impuberes non om- 4
ninò intelligunt, quid agant, permittitur ipsis, vbi ad annos pubertatis peruenerint, à sponsalibus ante pubertatem contractis resilire, si voluerint, *cap. De illis 7. cap. A nobis 8. & cap. Attestationes 10. h. tit.* nisi carnalis commixtio antè interuenerit, spectato iure antiquo, quia sic videntur consensisse in matrimonium, licet nondum fuerint puberes, anticipante & supplente tempus pubertatis malitiâ, *d. cap. A nobis & cap. De illis 9. hoc tit.* Secus iuxta Conc. Trid. ex cuius decreto sponsalia de futuro non ampliùs per copulam subsecutam transeunt in matrimonium.

Non obstant Iura quædam, in quibus dicitur, impuberem sponsalia, à patre suo nomine contracta, postquam peruenerit ad perfectam ætatem, debere omninò adimplere: quia id intelligitur de debito honestatis, non necessitatis.

Non obstat quoque, quòd filiæ tum demùm potestas dissentiendi concedi videatur, si indignum moribus vel turpem sponsum elegerit ei pater, *l. Sed ea quæ patris §. tunc autem D. De sponsalibus*, aliasque iure Ciuili dissentiendo iustam ingratitudinis atque exhæredationis caussam præbeat, *Nouel.* 115. *Vt cum de appellat. cognosc. cap.* 3. §. *Si alicui* 11. quia hoc Iure Canonico non obtinet, Glos. *in c. 1. h. t.*

5 An autem vt in matrimonio ita & in ſponſalibus malitia ſuppleat ætatem, video diſſentire D D. Probabilius videtur ſupplere, prout exiſtimant Couar. & Sanchez, quia Iura tantùm requirunt ſeptennium, vt contracturi ſponſalia intelligant, quid agant, *d. l. In ſponſalibus:* ergò ſi ante ſeptennium id intelligant, malitiâ ſupplente ætatem, validus erit contractus; præſertim cùm in ſponſalibus non tantum ſit periculum, quantum in matrimonio, quod eſt indiſſolubile, & oneribus plenum. Idque ſatis in Iure expreſſum videtur, ſaltem in æquiualenti, hoc ipſo ſcilicet, quo Ius diſpoſuit, per malitiam ſuppleri ætatem in matrimonio, cùm ſponſalia ſint via & diſpoſitio ad matrimonium.

Vt proinde non obſtet, quòd vbi Ius certam ætatem ad intellectum & diſcretionem exigit, non poſſit ea per malitiam aut præcox iudicium ſuppleri, niſi Ius ipſum id exprimat, prout expreſſit pro contractu matrimonij, *c. Continebatur 6. d. c. A nobis h. t.* non etiam pro ſponſalibus: quia illud obtinet, niſi contrarium ſit Iure expreſſum in aliquo æquiualenti, vti hîc contingit. Vide Sanchez *lib. 1. Diſp. 16. q. 2. & 3.* in qua tenet, ſufficere ad validitatem ſponſaliorum, in quacumque ætate, ſi ante ſeptennium adſit: præſcriptum nihilominus eſſe ſeptennium à Iure, vt præſumatur rationis vſus, qui in ea ætate & non antè præſumitur, niſi contrarium manifeſtè appareat.

TITVLVS III.

De clandeſtina deſponſatione.

1. *Clandeſtina matrimonia ſemper Eccleſia deteſtata fuit.*
2. *Conc. Trid. decretum de contrahendis matrimonijs.*
3. *Denuntiationes ſiue banna ex cauſſa remitti poſſunt.*
4. *Matrimonium abſque Parocho & teſtibus contractum eſt nullum.*
5. *Denuntiationes ad ſolemnitatem pertinent, non ad eſſentiam.*
6. *Conc. Trid. non obligare, niſi vbi publicatum eſt.*
7. *Parochus proprius quis dicatur.*
8. *Eius præſentia requiritur, non approbatio.*
9. *Actu presbyter ſit neceſſe non eſt.*
10. *Matrimonium clandeſtinè contractum de nouo contrahi poteſt.*
11. *Circa ſponſalia nihil immutatum nouo iure.*
12. *Quis proprius ſit Parochus vagabundorum & peregrinorum.*

Interea

INter ea, quæ in contrahendis matrimonijs in primis cauenda sunt, vel maximum est vitium clandestinæ desponsationis, id est matrimonij clam contracti, de quo in hoc Tit. agitur. Nam tametsi iure antiquo matrimonia clandestina, id est non præsentibus Parocho vel testibus, libero consensu contrahentium celebrata, rata ac vera essent, *c. 1. h. t.* prout etiam definit Conc. Trid. *Sess. 24. c. 1. De reformat. matrim. in princ.* quia consensus interpositus priuatim consensus est, & solus facit matrimonium: tamen Ecclesia ob grauissima incommoda, quæ ex huiusmodi matrimonijs in Republ. contingere solebant, ea semper detestata fuit, atque prohibuit, *can. Non omnis & alijs* XXXII. *q. 2. can. Aliter, can. Nostrates* XXX. *q. 5.* 1

Nouissimè verò Conc. Trid. *d. loco*, cùm animaduerteret prohibitiones illas ob hominum inobedientiam iam non prodesse, & grauia peccata perpenderet, quæ ex ijsdem clandestinis coniugijs ortum haberent, præsertim eorum, qui in statu damnationis permanerent, dum, priore vxore, cum qua clam contraxerant, relictâ, cum alia palam contraherent, cum eaque in perpetuo adulterio viuerent; præcepit, vt in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter à proprio contrahentium Parocho tribus continuis diebus festiuis in Ecclesia inter Missarum solemnia publicè denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum: quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonij in facie Ecclesiæ procedatur; vbi Parochus, viro & muliere interrogatis, & eorum mutuo consensu intellecto, dicat, *Ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*; vel alijs vtatur verbis, iuxta receptum vniuscuiusque prouinciæ ritum. Quòd si aliquando probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiosè impediri posse, si tot præcesserint denuntiationes, tunc vel vna tantùm denuntiatio fiat, vel saltem Parocho & duobus vel tribus testibus præsentibus matrimonium celebretur, ac deinde ante illius consummationem denuntiationes in Ecclesia fiant, vt, si aliqua subsint impedimenta, faciliùs detegantur: nisi Ordinarius ipse expedire iudicauerit, vt prædictæ denuntiationes remittantur: quod illius prudentiæ & iudicio sancta Synodus relinquit * Remittique possunt per Episcopum, non solùm ex caussa in Concilio expressa, cùm scilicet matrimonium malitiosè impediri potest, verùm etiam ex alijs, iustis tamen & arbitrio Episcopi ponderandis, de quibus Zyp. *Tit. De sponsal. & matrim. n.* 11. vt si instet tempus clausum, vt vocant, quo nuptiæ prohibentur: si aliàs timeatur, ne puella à parentibus vel tutoribus tradatur ignobili: si constitutus in articulo mortis velit contrahere cum concubina, vt legitimetur proles ex ea iam antè suscepta: si diues velit ducere pau-

2 (margin, beside "Nouissimè") 3 (margin, beside "Synodus relinquit")

perem, nobilis ignobilem, senex iuuenem, Piasec. *p. 2. cap. 4. art. 4. num. 5.* post Nauar. *in Manuali c. 22. à n. 30.* & Henriquez *De matrim. cap. 5.* subiungens, his casibus, & similibus, quibus concedenda videretur denuntiationum omissio, securius esse priùs examinare testes ad minùs duos, qui deponant, scire se inter contrahentes nullum subesse impedimentum, ex Genuen. *in Praxi cap. 26. n. 4.*

4 Qui verò aliter, quàm præsenti Parocho, vel alio sacerdote, de ipsius Parochi seu Ordinarij (subaudi, vel Vicarij eius generalis, iuxta declarationem Cardd.) licentia, & duobus vel tribus testibus, matrimonium contrahere attentabunt, eos dicta Synodus ad sic contrahendum omninò inhabiles reddit, & huiusmodi contractus irritos & nullos esse decernit.

5 Vbi obseruandum, denuntiationes & celebrationem matrimonij in facie Ecclesiæ spectare dumtaxat ad solemnitatem: & propterea, si omittantur, non ideo irritari matrimonium, sed reddi clandestinum, modò cætera requisita seruentur, vt patet ex verbis ipsius Decreti; licet puniri possint sic contrahentes, Nauar. *in Manuali d. cap. 22.* Pias. *d. loco n. 4.* At verò præsentia Parochi, vel alterius sacerdotis, de eius vel Ordinarij licentia, & adhiditio testium, spectant ad matrimonij quandam essentiam: & proinde si hæc desint, vel eorum aliquid, matrimonij contractus non solùm clandestinus, sed & nullus irritusve erit, *vt patet ex versic. Qui aliter quàm præsente Parocho &c.* Adeò vt vlteriùs per Episcopum irritari non debeat, sed solâ opus sit declaratione, esse nullum & irritum, Pias. *d. loco n. 7. ex declarat. Cardd. quam refert.* Quinimò matrimonium taliter contractum adeò est nullum, vt contrahentes possint, si velint, separari ab inuicem, etiam non exspectatâ sententiâ Iudicis declaratoriâ, Nauar. *De clandest. desponsat. Cons. 3. n. 2. & Cons. 5. n. 1.* nec ratificetur per subsequentem copulam, quia illa ratificatio cessat post Conc. Trid. vt antè diximus, & docet Nauar. *De sponsal. Cons. 18. n. 3.* imò ne quidem in sponsalia de futuro resoluitur, Nauar. *d. Cons. 3. n. 3.* nisi esset contractum inter impuberes, vel vnum puberem & alium impuberem, *iuxta c. 1. De desponsat. impub. in 6.* Pias. *d. loco n. 9.*

6 Obserua tamen prædicta obtinere in locis, vbi hoc decretũ Conc. Trid. promulgatum est: nam spectat tantùm ad ea matrimonia, quæ post publicationem eius contracta sunt, adeoque post triginta dies, à die primæ publicationis in parochia factæ numerandos, *vt colligitur ex fine d. cap. 1. Conc. Trid.* & quidem post Kalend. Maij an. 1564. *iuxta Bullam Pij IV.*

7 Parochus autem proprius, quem Conc. requirit, est Parochus seu sacerdos, cui principaliter incumbit cura animarum in loco, vbi contracturi

tracturi domicilium fixum habent, siue vir, siue mulier. Quod addo, quia sufficit præsentia Parochi seu habitationis vel mulieris, dum in eius parochia contrahitur, vel viri, quando in huius parochia celebratur matrimonium: quia solùm requirit præsentiam Parochi absolutè, non autem vtriusque coniugis, & ita declarasse Sacram Congregationem testatur Nauar. *De clandest. desponsat. Cons.* 4. *num.* 1. Hinc licet Parochus sponsæ non possit eidem adsistere in parochia sponsi, valeret nihilominus matrimonium, si contrà fieret, quia verè est Parochus alterius.

Proprij item Parochi nomine venit quilibet sacerdos, deputatus ab ipso Parocho: & satisfit Concil. si coram illo contrahatur, etiamsi generaliter tantùm ipsi fuerit commissum exercitium Sacramentorum: imò si verbaliter tantùm, Piasec, *d. loco num.* 13. *&* 14. *ex* Nauar. *quem citat.*

Non requiritur autem Parochi approbatio: nam ipso quoque contradicente contractum matrimonium valet, dummodò ad celebrationem eius verè & formaliter ab ipsis contrahentibus adhibitus sit, seu adhibeatur, tamquam testis, vel adhibitum esse appareat, licet ex alia caussa inuitatus venerit, etiam confabulationis causâ, vel inuitus & per vim compulsus præsens fuerit: licet etiam Ordinarius illi inhibuerit, ne tales vel tales matrimonio iungeret, *ex declarat. Cardd.* Gonzal. *ad Reg.* VIII. *Cancell. Glos.* 48. *n.* 35. Gutier. *De matrim. c.* 69. Neque enim voluntas Parochi aut consensus requiritur, sicut nec aliorum testium, sed tantùm adhibetur tamquam testis magnæ auctoritatis, Pias. *d. loco n.* 17. Alioquin si fuerit fortuitò præsens, & de eo contrahentes nihil cogitauerint vel cogitent, aut licet cogitauerint cogitentve, non tamen ipsum in testem adhibuerint vel adhibeant, contractus erit clandestinus & nullus. Quemadmodum & si fuerit præsens, nec tamen quidquam viderit vel audiuerit eorum, quæ gerebantur, nisi affectasset non intelligere, *ex declarat. Cardd.* 8

Præterea necesse nõ est, vt Parochus sit actu presbyter, sed sufficit quòd sit verè Parochus, habens titulum & ius Parochi, licet primâ tantum tonsurâ insignitus sit, *vt colligitur ex verbis generalibus d. Conc.* Quamuis aliud dicendum sit de substituto à Parocho, quem Sacerdotem esse oportere constat ex verbis Conc. ibi, *vel alio sacerdote.* Idque conuenientius fore, nempe vt Parochus non actu sacerdos deleget alicui sacerdoti vices suas, vt is intersit matrimonio contrahendo, respondit Sacra Congregatio, Pias. *d. loco n.* 15. 9

Porrò licet matrimonium ex defectu Parochi vel testium (quos sufficit esse vel patrem vel matrem sponsi sponsęve, vel alios quoscumque, siuę consanguineos, siue extraneos, siue viros, siue fœminas, ex 10

quo

quo Conc. generaliter & indistinctè de testibus loquitur, Couar. 2. *p. De sponsal. cap.* 8. §. 12. *n.* 8.) sit nullum, ita vt nequidem sponsaliorum inducat obligationem, & qui sic contraxit possit etiam cum consanguinea vel affine sponsæ contrahere, si modò non fuerit secuta copula, nec aliud subfuerit impedimentum, *iuxta declar. Cardd.* tamen possunt, qui sic clandestinè & proinde nulliter contraxerunt, licet veniant grauiter puniendi, iterum seruatâ formâ decreti Conc. etiam sine dispensatione contrahere, nouo præstito consensu: quia per decretum illud solùm redduntur inhabiles ad sic contrahendum, id est, clandestinè, *vt patet ex decreti verbis.*

Dixi, nouo præstito consensu; quia is planè necessarius est: sicut & quando propter alios defectus matrimonium ab initio est nullum, Nauar. *De sponsal. Cons.* 6. *n.* 4. *& Cons.* 12. *n.* 3. Vnde & stylus Curiæ seruat, vt in concedendis dispensationibus super matrimonio contracto, stante impedimento impediente & dirimente, semper addatur clausula, *de nouo præstito consensu,* Nauar. *d. Cons.* 6. Piasec. *d. loco n.* 10. vbi subiungit, quòd vbi impedimentum esset occultum, posse sponsos priuatim tantùm sibi mutuò præstare consensum, absque Parochi vel testium præsentia, prout sufficere declarauit Pius V. referente etiam Nauar. *in Manuali c.* 22. *n.* 70. Idem tradit latè Sanchez. *De matrim. lib.* 2. *Disp.* 37. *à. n.* 3. dicens, Conc. Trid. numquam comprehendisse hunc casum, cùm loquatur de clandestinis matrimonijs: hoc autem matrimonium cùm fuerit coram Parocho & testibus contractum, licet nulliter, propter occultum impedimentum, numquam fuit clandestinum, nec ea de caussa ab Ecclesia prohibitum, nec per Conc. Trid. irritatum; imò Ecclesia putauit esse validum.

11 Cæterùm sponsalia de futuro clandestina dictum Conc. non irritauit, nec quidquam circa ea immutauit, sed reliquit in terminis Iuris communis: præterquam quòd per copulam superuenientem non amplius, vt antè, transeant in matrimonium, *prout sæpiùs respondit Congregatio Cardd.* Gutterez *De matrim. cap.* 4. Sanchez. *lib.* 3. *Disp.* 40. *n.* 6. *&* 7. Riccius *in Praxi Decis.* 234. Et ideo valent sponsalia de futuro contracta, non seruatis prædictis solemnitatibus, Nauar. *De sponsal. Cons.* 5. *n.* 2.

12 Denique quantum ad vagabundos attinet, qui nullam certam sedem habent, contrahere tales possunt coram Parocho oppidi vel loci, in quo fuerint, quia is illorum est Parochus, prout declarauit Eugenius Pont. referente Caietano *in V. Absolutio.* Alia est ratio peregrinorum, alienigenarum, in loco aliquo ad certum tempus commorantium: nam istos oportere contrahere coram Parocho, in cuius parochia habitant, declarauit Sacra Congregatio. Ideoque si qui, ne impe-

impediantur à suo Parocho, se dolosè conferant in aliam ciuitatem, animo reuertendi, postquam matrimonium inibi contraxerint, non erit validum matrimonium, Nauar. *lib.4. Cons. tit.3. Cons.2.*

TITVLVS IV.

De sponsa duorum.

1. *Non licet bina sponsalia contrahere.*
2. *Contrahens cum vna de futuro, cum alia de praesenti, huic adhaerebit.*
3. *Vxor non certificata de morte viri contrahere non potest.*
4. *Viro reuerso ad eundem reuerti cogitur.*
5. *Contrahit quis cum alia validè, mortua vxore, quam credebat viuã.*

Contingere potest, vt quis contrahat successiuè sponsalia cũ diuersis, & dubitari, quænam preualeant. Dicendumque, non licere ei, qui sponsalia contraxerit cum vna, postea contrahere cum alia, quia fides promissa vni seruanda est, *c.1. h. t.* 1

Quòd si tamen quis contractis sponsalibus de futuro cum vna, postea cum alia contrahat sponsalia de præsenti quãuis hoc agendo peccet grauiter, nihilominus adhærere debet posteriori, cum qua contraxit de præsenti, *d.c.1.* quia, vt antè diximus, sponsalia de futuro, dummodò non fuerit secuta copula, spectato iure antiquo, per sponsalia de præsenti, etiam secutâ copulâ, tanquã per fortius vinculum dissoluuntur, nisi fuerint iuramento confirmata. Sponsalia enim de præsenti sunt idẽ, quod matrimonium, nec magis quàm matrimonium dissolui possunt. Sin autem cum vtraque contraxerit per verba de præsenti, ei adhærere debet, & vxorem habere, cum qua priùs contraxerit, licet cum secunda, & non cum priori, consueuerit, *c.3. c. vlt. h. t.* quia vinculum prioris matrimonij est indissolubile, ac proinde eo durante non potest alter coniugum iungi alteri, *c. Gaudemus inf. De diuortijs.* Idque obtinet, licet matrimonium primum inutile sit propter morbum vel exsectionem, *can. Si qui* XXXII. *q.7* aut sterilitatem, *can. Tantũ eod. q.* aut diuturnam absentiã coniugis, *c.2. inf. De secundis nupt.* Conc. Trid. *Sess.24. can.5.* 2

Vnde vxor nõ certificata de morte viri, iuuenili ætate & fragilitate carnis nõ obstante, contrahere nequit, licet factâ diligenter inquisitione ignoret, quid sit de marito, qui longiori tempore abfuit, *c. In præsentia 19. sup. De sponsalib.* Quod non minùs in viris obseruandum statuitur absentibus vxoribus, *d. c.2. De secundis nupt.* Si verò aliquis vel aliqua dubitet adhuc de morte absentis coniugis, & fortè contraxerit, reddere debitum postulanti, non verò exigere debet, *d. c.2.* 3

4 Cæterùm quocumque tempore & casu coniux absens redierit, aut superstitem esse constiterit, quia secundum matrimonium fuit nullum, non obstante bonâ fide alterius, relictis adulterinis complexibus, ad priorem coniugem reuertatur, *d. c. 2. in fine.* nec vllo modo liceat tali petere vel reddere debitum secundæ vxori vel marito; imò potiùs sententiam excommunicationis sustineat, *iuxta c. Inquisitioni inf. De sent. excommunicat.* adeò vt ne quidem cum illa manere possit, *can. Si virgo* XXXIV. *q. 2.*

Nec obstat, *c Perlatum* 8. *inf. Qui filij sint legitimi*, vbi definitur, legitimos fuisse filios secundi coniugij viuëte priore marito: quia caussa fuit, quòd diuortium à priori marito & transitus ad secundas nuptias facta fuerint per iudicium Ecclesiæ.

Postremò si quis credens vxorem suam esse viuam, cùm sit mortua, ineat matrimonium cum alia, validum erit, modò hac conditione ineatur, Contraho tecum si possum, vel in quantum possum, etiamsi existimet se non posse: quia satis est, quod ex parte rei possit, Couar. *De sponsal. 2. p. §. 7. n. 2.* Aliàs simul & eodem tempore habens duas vxores viuentes est infamis, *l. 1. D. De his qui not. infamia l. Neminem Cod. De incestis nupt.* Abbas *in c. 2. h. t.*

TITVLVS V.

De conditionibus appositis in desponsationibus & alijs contractibus.

1. *Sponsalia & purè & sub conditione contrahuntur.*
2. *Similiter matrimonium & purè & sub conditione.*
3. *Modò honesta conditio sit, poßibilis, & de futuro.*
4. *Impoßibilis habetur pro non adiecta: vt & turpis de futuro.*

SPonsalia diximus quandoque purè, quandoque sub conditione contrahi: vnde sumptâ occasione tractat Pont. de conditionibus apponi solitis tam in sponsalitio contractu siue desponsationibus & matrimonijs, quàm in alijs contractibus.

1 Vt illud obiter repetam, purè contrahuntur sponsalia his aut similibus verbis, *Ego te accipiam in vxorem, & ego te in maritum:* sub conditione verò hac vel simili formâ, *Ego te in vxorem accipiam, si tantum dotis nomine*

nomine dederis, vel, *si pater consenserit*; & mulier vtroque casu assentiatur, *c. 3. & 5. h. t.*

Pari modo matrimonium purè vel sub conditione contrahi potest. 2
Purè, veluti, *Accipio te in vxorem, & ego accipio te in maritum*: & hoc pacto contractum statim suum sortitur effectum; sicut & sponsalia purè contracta. Sub conditione, veluti, *Accipio te in vxorem, si patri placuerit*, vel, *tantum dederis*, & mulier assentiatur: & hoc modo contractum pendet ex euentu conditionis, sicut & sponsalia sub conditione contracta, *c. Super eo 5. h. t.* Conditioneque positâ statim, absque alio contractu, valet matrimonium; sicut & sponsalia, & omnes alij contractus, sub conditione initi, mox eueniente conditione valere incipiunt. Nec enim est ratio, cur non idem obtineat in matrimonio, vt communiter docent Canonistæ in *d. c. Super eo.*

Nec obstat, quòd ad matrimonium requiratur vtriusque consensus, qui non extat, quando superuenit conditio: quia dicendum, etiam tum adesse, si non formalem, saltem virtualem, quem sufficere diximus antè.

Quòd si qui sub conditione contraxit matrimonium, postea, ante conditionis euentum, desponsatam cognoscat, censetur à conditione apposita recedere, & ex tunc incipit valere matrimonium, *cap. Per tuas 6. h. tit.*

Prædicta tamen intelligenda sunt de conditione honesta ac possi- 3
bili de futuro: hæc enim conditionis propriè dictæ potestatem obtinet, id est negotium in euentum aliquem suspendit; propriéque conditio dicitur, quæ in futurum confertur, *l. Cum ad præsens l. Itaque & similibus D. De reb. creditis.* Ac proinde conditio de præsenti aut præterito, cuiuscumque sit generis, non suspendit matrimonium, sed illud aut vitiat, si deficiat, vel, si adsit & impleta fuerit, statim valet matrimonium.

Dixi etiam, possibili; quia conditio omninò necessaria de futuro nec vitiat matrimonium, nec suspendit (veluti, *Contraho tecum, si cælum cras moueatur, Si sol cras oriatur*:) sed statim subsistit matrimonium, quia licet eiusmodi conditio pendeat ex futuro, est tamen determinata in sua caussa, ac proinde æquiualet conditioni de præsenti vel præterito.

Præterea impossibilis conditio (veluti, *Si cælum digito tetigeris*, *Si* 4
lunam cælo detraxeris, aut *pisces aureos piscatus fueris*,) habetur pro non adiecta; sicut & turpis conditio de futuro (vt *Si hominem interfeceris*;) idque fauore matrimonij, vt potiùs valeat, quàm non valeat, *cap. fin. h. t.* nisi talis conditio turpis repugnet naturæ matrimonij seu tribus eius bonis essentialibus, quæ sunt fides, proles, Sacramentum, *can.*

Omne itaque XXVII. *q.* 2. nam talis conditio adiecta matrimonio, etiam ex parte vnius tantùm, illud vitiat: veluti si quis dicat, *Contraho tecum, si pro quæstu adulterandam te tradas, Si procures abortum, Donec inueniam aliam te ditiorem*, contractus matrimonialis caret effectu, *d. cap. vlt.* nam prima conditio repugnat primo bono matrimonij: secunda secundo, & tertia tertio. Repugnat etiam aliquem velle contrahere matrimonium, & apponere conditionem matrimonio contrariam. Si verò talis conditio sit de præterito vel præsenti, non vitiat matrimonium, veluti, *Contraho tecum, si sis adultera, Si impediuisti partum*, modò non obliget ad aliquid futurum quod sit contra matrimonij bona.

Quo pacto autem differant sponsalia purè contracta à contractis sub conditione diximus hoc eodem lib. *Tit.* 1. §. 2.

TITVLVS VI.

Qui Clerici vel vouentes matrimonium contrahere possint.

1. *Ordo sacer impedit matrimonium contrahendum & contractum dirimit.*

2. 3. *Similiter votum solemne: simplex verò non dirimit contractum.*

DIximus, qui, quâ ætate, quo pacto matrimonium contrahere possint, deque impedimento vno matrimonij, cùm impediente, vt sunt sponsalia de futuro, tum dirimente, quale est aliud matrimonium præcedens: sequitur nunc ordine de alijs impedimentis; quæ posita sunt vel in defectu materiæ, cuiusmodi est ordo & votum solemne, cognatio, affinitas, aliaque similia; vel in defectu formæ, vt sunt error personæ, & conditionis, violentia siue metus, de quo suprà obiter egimus; vel in defectu qualitatum, circumstantiarum & conditionum accidentariarum ipsius matrimonij, vt sunt votum simplex, interdictum Ecclesiæ, aliaque id genus.

1 Quòd igitur ad Ordinem & votum attinet, constitutis quidem in minoribus Ordinibus licere vxorem ducere dictum est antè *lib.* 3. *Tit.* 3. At verò Ordo sacer non tantùm impedit matrimonium contrahendum, sed & dirimit contractum, vt definitur in Conc. Trid. *Seß.* 24. *can.* 9. constatque ex plurimis alijs Canonibus, *Distinct.* 28. & 32. Dirimit autem non solùm ratione voti annexi, verùm etiam ratione

tione sui, quatenus ipsi Ordini lex Ecclesiastica, irritans matrimonium, est annexa: nam si quis in ordinatione nollet vouere, & accepto Ordine contraheret, matrimonium illud esset irritum, non tamen ratione voti. Dirimit etiam ex Iure Ecclesiastico, vti vel ex eo patet, quòd summus Pontifex dispensare possit, vt quis post Ordinem sacrum susceptum contrahat matrimonium. Vide quæ *d. lib.* 3. de Clericis coniugatis diximus fusiùs.

Quòd si quis constante matrimonio, etiam nondum consummato, sacris initietur Ordinibus, non consentiente vxore, monendus & inducendus est ab Episcopo, vt Religionem ingrediatur. Sin renuerit, & vxor institerit, compelli debet per censuram Ecclesiasticam ad matrimonij consummationem, reddendumque vxori debitum; illud tamen exigere non potest: & talis ab Ordinum executione suspensus est atq; irregularis, *c. vnico De voto in Extrauag. Ioan.* XXII. & viuere cælebs à morte vxoris debet. In sacris verò constitutus scienter contrahens matrimonium incurrit ipso facto excommunicationem, *ex Clement. vnica De consanguinit. & affinit.*

Votum continentiæ vel est simplex vel solemne, de quo *d. lib* 3. *Tit.* 34. Simplex impedit quidem matrimonium contrahendum (quia non potest votum continentiæ reddere, ad quod tamen obligatur, qui post illud emissum contrahit matrimonium, cùm debitum petenti coniugi reddere tenetur) non tamen dirimit contractum, *c. Meminimus* 3. *c. Consuluit* 4. *c. Rursus* 6. *h. t.* Exceptis tribus votis Societatis IESV, per quæ, licet simplicia, post annum probationis emissa emittentes redduntur inhabiles ad contrahendum matrimonium, iuxta Bullam Greg. XIII. *incip. Ascendente Domino, editam anno* 1584. 2

Votum solemne & impedit matrimonium contrahendum, & postea contractum dirimit, *c.* 1. & 2. *h. t.* Concil. Trid. *Sess.* 24. *can.* 9. Dirimit autem ex solo Iure Ecclesiastico, quia non aliunde habet, quòd dirimat, quàm ratione solemnitatis superadditæ, vt patet ex voto simplici, quod matrimonium non dirimit. Ideoque cùm solemnitas voti ex sola Ecclesiæ constitutione sit inuenta, *c. vnico De voto in* 6. sequitur, voto solemni hanc vim ac potestatem inesse ex solo Iure Ecclesiastico, proindeque posse Pontificem super eo dispensare, prout constat aliquoties dispensasse. 3

TITVLVS VII.

De eo, qui duxit in matrimoniũ eam, quàm polluit per adulterium.

1. *Impeditur matrimonium, si alter coniugum cum alio mortẽ coniugis procurauerit.*
2. *Si item adulter mortem coniugis suæ aut mariti adulteri.*
3. *Si adulteri dederint sibi mutuò fidem de contrahendo.*

ALiud impedimentum sequitur, quod prouenit ex crimine. Duplex autem est crimen, matrimonium impediens ac dirimens, homicidium scilicet & adulterium; sed in tribus dumtaxat casibus.

1 Primus est, si maritus vel vxor vnà cum alio conspirauerit in mortem coniugis, animo simul contrahendi matrimonium. Nam hoc casu, si sequatur ex eorum machinatione mors coniugis, nullo modo possunt inter se matrimonio coniungi, licet non intercesserit adulterium; imò licet alter esset infidelis, & ad eius conuersionem patrata talis occisio, *c. Laudabilem & ibi Glos. sup. De conuers. infidel.* quia, vt dicitur ibidem, tale damnum eo lucro Ecclesia dispensare non vult.

Dixi, quando vnà cum alio conspirauit, animo simul postea contrahendi; quia si alter tantùm mortem procurauerit, aut aliâ intentione, quàm ad contrahendum, non impeditur matrimonium, *d. c. Laudabilem Glos. in c. Super 3. h. t. ad V. machinata.* Nec sufficit hoc casu ratihabitio occisionis, suo nomine factæ, quamuis sufficiat iussio, consilium, auxilium, *c. 1. sup. De conuers. infidel.* Nauar. *in Manuali cap. 22. n. 46.* Ratio diuersitatis est, quia ratihabitio non est caussa actus, nec ad illum concurrit, sicut concurrunt consilium, iussio vel auxilium. Alioquin si nec consilium nec iussio concurrat (vt quia alter interficiens iam omninò fuerit determinatus ad interficiendum, nec consilio animosior factus, aut mandatum ante occisionem reuocatum) hæc quoque non sufficiunt

Non obstat, quòd ratihabitio retrotrahatur, & mandato æquiparetur, etiam in delictis; quia id fictione fit Iuris. Vt autem hæc locum habeat, debent extrema esse habilia ad ipsum actum exercendum, quòd hîc esse non potest, quia morte iam illatâ, machinatio mortis, quę ad hoc impedimentum requiritur, amplius interuenire non potest.

Dixi,

Dixi, si sequatur mors; quia illud colligitur *ex can. Si quis viuente* XXXI. *q.* I. ibi, *occidisse notetur.* Et verba *d. c. Super hoc & c. Significasti h. tit.* debent accipi cum effectu, *iuxta c. Relatum sup. De Clericis non resident.*

Secundus casus est, si vel maritus adulter aliquid machinatus fue- 2
rit in mortem coniugis suæ, maritive adulteræ, vt cum ea contrahere possit; vel adultera in mortem mariti sui, vxorisve adulteri, vt adultero nubat, *d. cap. Super hoc.* Et hoc casu sola non sufficit machinatio, sed requiritur, vt inde mors sit secuta.

Tertius casus est, si adulteri dederint sibi mutuò fidem de contra- 3
hendo matrimonio post mortem coniugis, aut si adhuc viuente coniuge de facto inter se contraxerint, *c. Significauit c. Veniens & c. fin. h. tit. can. Relatum* XXXI. *q.* I. Oportet itaque hoc casu datam esse fidem, & interuenisse verum adulterium ante mortem coniugis: nam solum adulterium non obstat matrimonio contrahendo, *d. c. Significasti & d. can. Si quis viuente.* Nec obstat *c.* I. *h. t.* ex quo (in verbis *& illam maximè, cui fidem dederat vxore suâ viuente*) videtur idem colligi, quamuis fides data non sit: nam dictio *maximè* accipi debet pro *tantùm,* Abbas *ibid.* Similiter propositum vel desiderium, absque voluntate sese obligandi, non sufficeret, sicuti neque conatus copulæ: quia requiritur adulterium consummatum per copulam, & quidem materialiter ac formaliter, nempe vt à parte rei sit adulterium, & vterque sciat esse adulterium, id est vt probabiliter cognoscat, se, vel alterum, vel vtrumque esse coniugatum, *d. c. Significasti.* Ideoque si quæ errore ducta cum alieno marito, tanquam cum cœlibe, contraxerit, non prohibetur, defunctâ vxore illius, in nouum matrimonium cum eodem conuenire, *d. c.* I. *c. Veniens h. t.* quemadmodum & si adulterium tantùm intercesserit, nullo contractu matrimoniali aut sponsalitio admixto, *d. c. Significasti c. Cum haberet* 5. *h. t.*

Extra prædictos casus non dirimi matrimonium, inter adulteros contractum, patet ex *can. Denique* XXXI. *q.* I. Ratio autem, cur istis casibus impediatur matrimonium inter adulteros, est, ne ob matrimonij spem detur ansa & occasio interficiendæ coniugis.

Sed quomodo, inquies, Ecclesia potuit hoc impedimentum indicere infideli, à sua iurisdictione omninò exempto? Respondeo, non indixisse illi, nec indicere potuisse, sed fideli, vt perpetuò nequeat cum infideli, licet ad fidem conuertatur, matrimonium contrahere.

TIT. 8. De

TITVLVS VIII.

De coniugio leproſorum.

1. *Matrimonium propter lepram ſuperuenientem non diſſoluitur.*
2. *Sponſalia de futuro diſſolui poſſunt.*

1 DE lepra ſuperueniente, cùm hæc ſoluat ſponſalia de futuro, quæri meritò poterat, an etiam matrimonium contractum dirimat. Et dicendum, lepræ morbum matrimonij impedimentis minimè annumerandum eſſe, & proinde nec ipſum matrimonium, quippe indiuiduum & indiſſolubile vinculum continens, nec eius effectum propter lepram, vel aliud morbi genus ſuperueniens, diſſolui: tenerique matrimonio coniunctos, non obſtante leprâ ſuperueniente, ſeſe coniugali affectione tractare, vel ad perpetuam continentiam vouendam inducendos eſſe, *c.* 1. *&* 2. *h. tit.* Imò poſſunt etiam leproſi matrimonium contrahere, ſi inueniant, qui eos accipere velint; obliganturque ſibi inuicem reddere debitum, licet infirmus à ſano illud exigat, *d. c.* 2.

2 Verùm ſi ſponſalia tantùm de futuro contracta ſint, poteſt alter ob ſuperuenientem lepræ morbum à ſponſalibus reſilire, *c. vlt. h. t.* ſicut & ob aliam quamlibet enormem deformitatem ſuperuenientem, quia ſponſalia intelliguntur contracta, rebus in eodem ſtatu permanentibus, *c. Quemadmodum ſup. De iureiurando.*

TITVLVS IX.

De coniugio ſeruorum.

1. *Error perſonæ eſt impedimentum impediens & dirimens.*
2. *Similiter error conditionis ſeruilis.*
3. *Eſtq; hoc impedimentum iuris Eccleſiaſtici, non naturalis.*
4. *Ignarus conditionis ſeruilis propriâ auctoritate recedere ab vxore poteſt.*

5.6. *Valet matrimonium liberi cum liberta, ſerui cum ancilla &c.*

7. *Error circa bona fortunæ nec impedit nec dirimit.*

HIc agitur de impedimento conditionis & erroris. Vbi obſeruandum, errorem in contrahendo matrimonio contingere dupliciter, aut circa perſonam, vt ſi quis cum vna quapiã contrahat,

trahet, putans esse aliam; aut circa conditionem & statum personæ, vt si putetur liber, qui verè est seruus; aut circa fortunam, vt si putetur diues, qui est pauper; aut denique circa alias qualitates, vt si putetur nobilis aut virgo, quæ talis non est.

Ex his error personæ impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum; siue antecesserit, id est, præbuerit caussam contractui matrimoniali, quippe qui aliàs secutus non fuisset; siue concomitatus fuerit, id est, non induxerit ad contrahendum, quo tamen non existente contractum fuisset matrimonium. Ratio est, quia vterque hic error tollit consensum voluntarium in personam præsentem, qui tamen consensus est caussa efficiens matrimonij; & absque eo matrimonium iure naturæ est irritum: consentit enim in personam, quam animo concipit, & non consentit, qui errat, *c. 2. & vlt. h. t.* Et ideo talis error dirimit matrimonium iure naturæ, quia libertatem & consensum aufert, *l. Si per errorem D. De iurisdict. om Iud.* 1

Similiter error conditionis seruilis impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum: ideoque si liber contrahat cum serua, quam liberam esse credebat, potest, postquam conditionem illius detexerit, ab ea separari, & aliam ducere, *c. 2. 3. & vlt. h. t. can. Si quis ingenuus* XXIX. *q. 2.* nisi eandem, postquam intellexerit esse seruam, cognouerit carnaliter, *d. c. 2. & c. 4. h. t.* aut cum ea contraxerit, *d. can. Si quis ingenuus, cum duobus seqq.* XXIX. *q. 2.* Idem est iudicium de eo, qui dubitans de conditione alterius, cum ea contrahit, quia talis non censetur errare & non consentire, ideoque subsistit matrimonium. 2

Estque hoc impedimentum non iuris naturalis, (vt constat cùm ex eo, quòd seruitus cognita non dirimat matrimonium; tum ex eo, quòd hic error non sit in substantia rei, de qua contrahitur, sed in qualitate, cuiusmodi error non tollit voluntarium simpliciter, sed tantùm secundum quid, nec impedit etiam absolutam traditionem corporis & rationi status consonam, sed solùm plenam & perfectissimam) sed Ecclesiastici, inductum ab Ecclesia, fauore eius, qui est liber, qui alioqui grauiter deciperetur, propter obsequia domini, quibus serua adstringitur, & quia seruitus bonis matrimonij admodum aduersatur: bono quidem Sacramenti atque indiuiduæ vitæ societati, quia seruus tenetur in domo domini habitare, ab eoque mitti potest ad partes remotiores, inibi vendendus: bono verò fidei, quia ad lubitum reddere debitum non potest, sed cùm ei vacat, & obsequijs domini satisfecit: denique bono prolis, quia eam alere nequit, cùm omnia acquirat domino, nec sit futura in potestate parentis, vt religiosè educatur. Nec hinc sequitur, hoc impedimentum esse iuris naturalis, quia licet bonis aduersetur matrimonij, vt dictum est, non ita tamen, 3

vt substantiam matrimonij destruat; ideoque non magis irritaret matrimonium, quàm error circa qualitatem, nisi Ecclesia aliter statuisset. Vide Sanchez *De matrim. lib. 7. Disp.* 19.

4 An verò coniux, ignarus seruilis conditionis, possit propriâ auctoritate ab vxore recedere, vbi seruitutem detexit, quæri potest. Resp. posse, cessante scandalo: secus, si non cessaret scandalum. Et in hoc posteriori casu coniugi seruilis conditionis incumbit onus probandi scientiam suæ conditionis in altero, quia in libero præsumitur ignorantia seruitutis alterius, tamquam facti alieni, nisi contrarium probetur, *cap. Præsumitur De Regulis Iuris in 6.* aut nisi tempore contracti matrimonij seruitus alterius fuisset communiter eo in loco nota, præsumitur enim scientia eorum, quæ communiter innotescunt, *cap. 1. sup. De postulat. Prælator. can. Quod dicitis Dist.* 16.

5 Valet autem matrimonium liberi cum liberta (id est ea, quæ cùm antea ancilla & serua fuerit, iam libertate donata est) quam existimat liberam & ingenuam, quia iam verè libera est. Hinc etiam serui adscriptitij, id est coloni, qui glebæ & fundo perpetuò colendo adscripti & addicti sunt; item originarij, id est ex adscriptitijs nati, validè contrahunt, cum sint verè liberi, licet ad certas operas teneantur, Glossa & Abbas *in cap. 2. inf. De Iudæis* nec; conditionis error dirimit matrimonium, quia Ecclesia non ex cuiuscumque conditionis, sed seruilis dumtaxat, errore matrimonium irritat.

6 Similiter valet matrimonium serui cum ancilla, vel etiam serui cum libera, seruitute antea notâ, inuito quoque domino, *cap. 1. h. t.* Attamen per hoc non liberatur seruus à consuetis & debitis seruitijs domino exhibendis, *d. cap. 1.* & liber ancillam scienter ducens fit irregularis, *can. Si quis viduam Dist.* 34. quia vilis & infamis persona reputatur. Sunt tamen quidam casus, quibus seruus contrahens cum libera fit liber, de quibus vide Couar. *De sponsal. 2. p. cap. 3. §. 7.* Sanchez *d. lib. 7. Disput.* 20. Et hæc quidem Iure Canonico: nam Iure Romano legitimæ nuptiæ solùm contrahuntur inter ciues Romanos.

7 Denique error circa bona fortunæ & alias qualitates coniugum nec impedit nec dirimit matrimonium, modò non redundet in errorem personæ: sicut nec alij contractus, v. g. venditio & emptio, si sint absoluti, ex simili errore rescinduntur. Ratio est, quia talis error non tollit consensum in personam præsentem, licet illa, quoad aliquas conditiones accidentarias matrimonio, existimetur aliter affecta.

TIT.

TITVLVS X.

De natis ex libero ventre.

1. *Partus sequitur ventrem, id est conditionem matris.*
2. *Idque siue ex legitimo siue non legitimo matrimonio filij nati sunt.*

CVm superiori Tit. dixerimus, subsistere Iure Canonico matrimonium inter seruum & seruam vel libertam, illius occasione hîc quæritur, an natus ex libero ventre, id est matre liberâ, patre verò seruo, censendus sit seruus, an liber: idque ex conditione matris æstimandum esse traditur. * Vnde natus ex libero ventre, id est matre liberâ, non quidem ingenuâ, sed & libertâ, 1
cuiuscunque conditionis fuerit pater, liber erit & ingenuus: & è diuerso nascetur seruus, si mater fuerit ancilla, *c. vnico h. t. c. vlt. sup. De seruis non ordinandis, l. Partum Cod. De rei vindicat. §. penult. Instit. De iure personar. §. sed si quis Instit. De ingenuis.* Ratio est, quia quando quæritur de seruitute vel libertate, partus sequitur ventrem, id est conditionem matris, *l. 5. §. 2. D. De statu hominum.* Idque fauorabilius est proli, quandoquidem ad hoc, vt sit libera, sufficiat matrem fuisse liberam aliquo tempore, vel conceptionis, vel partus, vel medio, etiam per minimum momentum à conceptione: quia non debet calamitas matris nocere ei, qui in ventre est, *d. l. 5. D. De statu hom. & Instit. de ingenuis.* Cùm interim respectu patris non nisi conceptionis tempus, quo caussa est efficiens, inspici possit. Adde, quòd quoad libertatem leges inspexerint id, quod est certius: iam autem constare certò nequit, quo patre filius sit procreatus, cùm tamen constet semper, ex qua matre sit in lucem editus.

Et hoc quidem obtinet, licet quis ex propria ancilla filium habeat; nam & is eius seruus est, *l. 2. Cod. Si mancipium ita fuerit alienatum &c. l. fin. Cod. Communia de manumissionibus:* * siue filij nati sint ex non legitimo matrimonio, *d. l. 5 §. 2. D. De statu hominum,* siue ex legitimo, 2
quia textus Iuris indistinctè loquuntur.

Non obstat *l. Cùm legitimè 19. D. d. tit.* quia ea ita intelligi debet, quòd filij ex legitimo matrimonio sequantur patrem, quoad familiam & originem, *Glossa ibid.* Non obstat quoque *can. fin.* XXXII. *q.* 4. quia à Glossa & communiter explicatur, vt filij tales sequantur deteriorem partem, id est debiliorem, qualis est fæmina.

Hæc tamen intelligenda ſunt, quando agitur de ſeruitute vel libertate ex vi natalium: quia alijs de cauſſis poteſt natus ex libero ventre redigi in ſeruitutem, veluti ſi ob ingratitudinem pater in ſeruitutem reducatur, *l. 2. Cod. De libertis & eorum liberis*, *verſ. filijs.* Videatur Hoſtien. *in Summa h.t. §. Et in quibus*, Sanchez *De matrim. lib. 7. Diſputat. 24.*

Præterea ſi conſuetudo alicubi aliter habeat, ea, fauore libertatis, non eſt improbanda, *c. Licet. 3. ſup. De coniugio ſernor.* Nam cùm hæc res ſit ex iure poſitiuo, poteſt conſuetudo præualere, *c. vlt. ſup. De conſuetudine.*

TITVLVS XI.

De cognatione ſpirituali.

1. *Cognati qui dicantur.*
2. *Cognatio triplex, Naturalis, Spiritualis, Ciuilis.*
3. *Cognatio Spiritualis quænam dicatur.*
4. *Cur ex Baptiſmo & Confirmatione oriatur, non ex alijs Sacramentis.*
5. *Inter quos contrahatur de Iure Decretalium.*
6. *Decretum Conc. Trid. ea de re.*
7. *Cognatio ſpiritualis, quæ ex Catechiſmo oriri ſolet, hodie ſublata.*
8. *Cognatio ſpiritualis dirimit matrimonium poſtea contractum.*

1 NIhil eſt, quod magis impediat matrimonium contrahendum, aut dirimat contractum, quàm cognatio. Hocque impedimentum ex cognatione proueniens latè patet, & propterea de eo per plures Titulos tractat Pontifex.

Cognati ab eo dici putantur, quòd quaſi vnà communitérve nati, vel ab eodem orti progenitíve ſint, *l. 4. §. 1. D. De gradibus & affinib.* vel quaſi ex vno nati, aut quaſi commune naſcendi principium habuerint, *l. 1. §. 1. D. Vnde cognati.*

2 Eſt autem Cognatio generale nomen, ſignificans omne vinculum, quod vel naturaliter ex iure ſanguinis vel ex Iuris diſpoſitione inter aliquos contingit. Hinc accommodatè ad propoſitum diuidi poteſt in Cognationem Naturalem, Spiritualem (de qua tanquam digniore prius agendum eſt) & Ciuilem ſiue Legalem.

3 Cognatio Spiritualis, quam Compaternitatem & Commaternitatem vulgò appellant, eſt vinculum ac coniunctio, naſcens ex conſtitutione Eccleſiæ inter aliquos ex Baptiſmi & Confirmationis collatione

latione, vel recipientis hæc Sacramenta susceptione; indeque Spiritualis dicta est, *c. vlt. h. t. in 6.*

Dixi, ex constitutione Ecclesiæ; quia cùm hæc Sacramenta nullum habeant fundamentum in iure naturæ, sed ex sola Christi institutione incœperint, nec vllus reperiatur in sacra Scriptura locus, vbi illius fiat mentio, non potest hæc cognatio esse Iuris naturæ vel diuini positiui; licet fundamentum aliquod in Iure diuino habeat, quandoquidem 1. *Pet.* 1. appelletur regeneratio per Christum facta per hæc Sacramenta: ac proinde restat, vt sit inducta per Ecclesiam, *can. De eo, can. Si quis filiastrum, & alijs multis* XXX. *q.* 1. *c. Veniens* 9. *& similibus h. t. c.* 1. *eod in* 6.

Ideo autem nascitur potiùs ex Baptismo & Confirmatione, quàm ex alijs Sacramentis, quia per Baptismum & Confirmationem, & non per alia Sacramenta, renascitur & regeneratur homo ad vitam æternam, seu vnus ab alio recipit esse quoddam spirituale, *can.* 1. 2. *&* 3. XXX. *q.* 3. Et in his Sacramentis ministrans est quasi generans, susceptor verò siue patrinus est quasi mater, quæ nomine Ecclesiæ in suo gremio suscepit baptizatum & confirmatum. Et propterea vt per naturalem natiuitatem naturalis exurgit cognatio, impediens & dirimens matrimonium, ita per spiritualem spiritualis cognatio oritur, similiter impediens & dirimens matrimonium, ob peculiarem reuerentiam, quam alter alteri debet, cui maximè repugnat actus coniugalis. Proindeq; cùm in alijs Sacramentis non contingat hæc aut similis regeneratio non contrahitur quoque aliqua cognatio, spiritualis, *c. fin.* §. *fin. in* 6. Nam licet conferant esse spirituale gratiæ, non tamen id faciunt per modum spiritualis regenerationis, sed vel per modum alimentationis aut reconciliationis, vt Eucharistia, vel per modum sanationis aut reconciliationis, vt Pœnitentia. 4

Contrahitur hæc cognatio Iure Decretalium inter baptizatum & patrinum patrinamve siue suscipientem de baptismo, interque eundem baptizatum & suspicientis liberos atque vxorem, ante susceptionem carnaliter ab eodem cognitam: item inter suscipientem ac baptizati patrem matremque: ac denique inter baptizatum & baptizantem, eiusque filios & filias, *c.* 3. 4. 6. *&* 8. *h. t. c.* 1. *eod. in* 6. Iisdemq; modis ex confirmatione oritur, *d. c.* 1. §. *fin. eod. in* 6. Et ideo si inter hos contrahatur matrimonium, Iure Decretalium esset dirimendum. Possunt tamen eodem iure filij compatrum matrimonio inter se iungi, modò per neutrum eorum deuentum sit ad compaternitatem, & modò non obstet consuetudo loci, *d. c.* 1. *&* 3. *h. t.* 5

Cæterùm Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 2. *De reformat. matrim.* grauissimis de caussis hanc cognationem spiritualem nonnihil coarctauit; 6

statuitq; vt vnus tantùm, siue vir siue mulier, iuxta sacrorum Canonum instituta, vel ad summum vnus & vna baptizatum de Baptismo suscipiant; inter quos ac baptizatum ipsum, & illius patrem & matrem, nec non inter baptizantem & baptizatum, baptizatiq; patrem & matrem tantùm cõtrahatur spiritualis cognatio. Et paullò post, Ea quoq; cognatio, inquit, quæ ex Confirmatione contrahitur, confirmantem & confirmatum, illiusq; patrem & matrem, ac tenentem non egrediatur: omnibus inter alias personas huius spiritualis cognationis impedimentis omninò sublatis.

7 Ex quibus verbis Sanchez *De matrim. lib. 7. Disp. 10.* existimat cognationem spiritualem imperfectam, quæ Iure Decretalium oriebatur ex Catechismo inter easdem personas, inter quas ex Baptismo oriebatur, *c. Contracto 5. h. t. c. 2. eod in 6.* (eò quòd Catechismus ex natura sua sit quoddam initium Baptismi & regenerationis spiritualis) esse sublatam, cognationisque spiritualis impedimentum similiter sublatum, prætera quam in casibus ibi expressis, inter quos non recensetur Catechismus.

8 Dirimit verò cognatio spiritualis matrimonium postea contractum dumtaxat, *c. Veniens 6. h. t. d. c. 1. eod. in 6.* non verò antea contractum, si superueniat, *c. Si vir 2. h. t.* Nam nec vllum aliud impedimentum dirimit matrimonium, antea legitimè contractum, licet vsum eius, id est, petitionem debiti impedire possit. Si quis enim filiam suam baptizet scienter, extra casum necessitatis, non potest ab vxore sua debitum petere, licet reddere teneatur, *d. c. 2.* Et licet aliquando separatio concubitus coniugum ob id indicta fuerit, *can. 1. xxx. q. 1.* tamen id postea fuit reformatum, *can. Nosce, can. Dictum d. loco.*

TITVLVS XII.

De cognatione legali.

1. *Quæ dicatur Cognatio legalis.*
2. *Impedit contrahi matrimonium & dirimit contractum inter adscendentes & descendentes.*
3. *Inter collaterales tantùm durante adoptione.*
4. *Inter fratres adoptiuos eorumq; liberos, & similes cõsistit matrimoniũ.*

1 COgnatio legalis est proximitas per adoptionem alicuius proueniens: inde appellationem hanc sortita, quòd primùm à legibus ciuilibus inuenta & inducta sit, *§. Sed si quia Institut. De nuptijs:* deinde à sacris Canonibus accepta & approbata, *c. vnico h. t. can. Ita diligere xxx. q. 3.*

2 Hæc non solùm impedit matrimonium contrahi, sed etiam postea contractum

contractum dirimit. Et quidem in infinitum inter eos, qui per adoptionem sibi parentum liberorumque loco esse cœperint: veluti inter adoptantem & adoptatum, eiusque liberos seu descendentes: inter adoptantem & vxorē adoptati, quæ est illi instar nurus: ac rursus inter adoptatum & vxorem adoptantis, quę illi est instar nouercæ, *d. tan. Ita diligere, l. Adoptiuus 14. l. Quin etiam 55. D. De ritu nupt.* Adeò vt ne quidem dissolutâ per emancipationem adoptione contrahere valeant, quia in nuptijs contrahendis non tam spectandum quid liceat, quàm quod honestum est, naturale scilicet ius, sola honestate ac solo pudore constans, *d. l. Adoptiuus §. 2. in fine, l. Semper 197. D. De R. I.* honestum autem non est, vt qui parentum loco fuerunt, vel sunt, contrahant cum ijs, qui fuerunt vel sunt loco liberorum.

In alijs verò, qui per adoptionem parentū liberorumq; locum non obtinēt, sed fratrū sororumve & à latere venientium, veluti inter filios naturales adoptantis, in eius potestate existentes, & adoptatum, impedit quidem & dirimit matrimonium hęc cognatio, sed eousque tantùm, donec manet adoptio, *l. 17. D. De ritu nupt. d. c. vnico h. t.* vbi dicitur, inter filium legitimum & sororem adoptiuum nuptias consistere non posse, quamdiu durat adoptio: nā verba illa, consistere non posse, insinuant satis, dissoluendū esse matrimoniū, vel permanere non posse. Adde, quòd verbum, potest, præpositâ negatione tollat potentiam & reddat actum nullum, *Glos. in c. 1. De R. I. in 6.* Ratio est, quia honestas nō patitur, vt quis cum sorore, licet adoptiua, matrimonium contrahat, quamdiu durat adoptio, quæ imitatrix est naturæ. Quâ dissolutâ siue per mortem adoptantis, siue per emancipationē, cùm non sint ampliùs fratres & sorores, tanquam cessante causâ cessat hæc prohibitio, vt & durante eâ durat, cùm sit ob interpretatiuam tantùm filiationē, ex adoptione prouenientem. Secus atq; in quasi ascendentibus & quasi descendentibus, quia reuerentia, quam debet adoptatus, cum sua vxore & suis descendentibus, adoptanti, eiusque vxori, est perpetua, & proinde perpetua etiam prohibitio. 3

Cæterùm inter adoptantē & adoptiui parentes, itemq; inter fratres sororesve adoptiuos, id est, adoptatos ab eodem parente, potest consistere matrimoniū, quia inter eos nullo iure cognatio inducta reperitur. Nā *d. c. vnicum h. t.* loquitur de vera filia patris adoptantis, quæ incœpit esse soror adoptiui fratris, filij scilicet adoptati à suo legitimo patre. 4

A fortiori etiam filij duorū fratrum adoptiuorum, & rursus filia illegitima adoptantis & adoptatus matrimonio iungi possunt, ob eandē rationē, quia si cognatio hæc inter filios legitimos & adoptiuos cesset, solutâ patriâ potestate, minùs etiam eadem contrahitur, vbi filius vel filia talis est, vt non sit in patria potestate, qualis est illegitimus.

Non

Non obstat *d. canon Ita diligere* xxx. *q.* 3. vbi dicitur, inter eos, qui naturâ, & eos qui adoptione filij sunt, non contrahi matrimonia: quia ibi per filium naturalem intelligitur legitimus, diciturque naturâ filius siue naturalis, non vt distinguatur à legitimo, sed à spirituali.

Non obstat etiam, quòd filius illegitimus non possit contrahere cum consanguineis seu patris; vnde sequi videbatur, quòd nec cum adoptiua ipsius filia: quia prius fit propter vinculum naturale consanguinitatis cum patre, eiusque consequenter consanguineis. Iam autem cum adoptiuis nullum est vinculum naturale, sed ciuile dumtaxat: & hoc quidem cùm cesset, solutâ patriâ potestate, non contrahitur inter eos matrimonium, qui in patriam potestatem non transeunt. Ob hanc eandem caussam potest pater adoptans contrahere cum filia filiæ suæ adoptiuæ, quia cùm hæc non sit in potestate matris, non potest transire in potestatem adoptantis matrem. Videatur de his latiùs Sanchez *De matrim. lib.* 7. *Disp.* 63.

TITVLVS XIII.

De eo, qui cognouit consanguineam vxoris vel sponsæ suæ.

1. *Affinitas orta ex copula illicita, soluit sponsalia de futuro.*
2. *Non etiam sponsalia de præsenti.*
3. *Incestus impedit exactionem debiti, & contrahi aliud matrimonium.*
4. *Non tantùm ex parte viri, sed & vxoris, incestum committentis.*
5. *Idq; vsque ad secundum affinitatis gradum, ex decreto Conc. Trid.*
6. *Incestus tamen formalis sit oportet & consummatus.*
7. *Differentia inter incestum cum consanguinea vxoris & consanguineo sponsæ.*

CVm duobus superioribus Titulis actum sit de cognatione spirituali & legali, ordo postulabat, vt de cognatione carnali seu naturali ageremus, verùm visum fuit non importunum, si priùs satisfieret dubio de ijs impedimentis, quæ quidem tunc cùm sponsalia vel matrimonium inter aliquos contraherentur, nulla erant, sed postmodum inter eosdem, contractis iam sponsalibus vel matrimonio, superuenerunt; cuiusmodi est affinitatis cognatio, quæ oritur ex copula habita cùm consanguinea vxoris: de hac enim dubitari etiam poterat, vtrùm impediret & dirimeret matrimonium.

Si quis

Si quis igitur cognouerit consanguineam sponsæ suę de futuro, eiusmodi sponsalia de futuro legitimè contracta dissoluuntur, neque illi eandem sponsam suam, vel etiam aliam, licet vxorem ducere, potestque illa impune alteri nubere, *c. Ex litteris* 8. *cum c. seq. & vlt. h. t.*

Dixi, vel etiam aliam; quia huiusmodi fornicatio cum consanguineis sponsæ non solùm impedit contrahi matrimonium cum sponsa, sed etiam cum alia, vt patet ex *c.* 2. *h. t.* ibi, *Quòd si matrem sponsæ suæ cognouit, & sponsa numquam carnaliter adhæsit &c. poterit ex desponsatione cum alia matrimonium contrahere*: nam in textu illo intelligit necessariò Pont. sponsam de futuro, & non de præsenti; quia tunc ne quidem posset ex dispensatione cum alia contrahere, cum qua tamen posse cõtrahere dicitur, nempe solutis iam sponsalibus de futuro, ob contractam cum sponsa affinitatem ex copula cum eius matre. Hoc tamen impedimentum non est perpetuum, sed temporale, quamdiu scilicet viuit complex delicti, cum quo incestus ille contra publicam honestatem commissus est: nam nec complex, viuente sponso, nec sponsus, viuente complice, poterit vllum matrimonium inire. Altero autem vitâ functo, poterit superstes liberè ad nuptias trãsire, *iuxta text. in c. Duo pueri* 12. *sup. De desponsat. impub.* ibi, *neutri, viuente altero, dabitur licentia contrahendi.* Et hoc ne delictum, quod contra publicam honestatem, ortam ex sponsalibus, accedendo ad sponsæ consanguineam commisit, maneat impunitum. Ideo verò ad tempus dumtaxat inducitur hoc impedimentum, quia non est propriè incestus, nec tantum crimen, quantum cum consanguinea vel affine committitur.

Dixi etiam, sponsæ de futuro; quia si quis cognouerit consanguineam sponsæ suæ de præsenti, non dissoluuntur sponsalia, cùm illa sint ipsum matrimonium, & affinitas ex fornicatione superueniens non dissoluat matrimonium, *c.* 1. 2. 4. 5. 6. *& c. Tua fraternitatis* 10. *h. t.* Sed in pœnam tam grauis peccati fornicator ille non potest ab vxore sua exigere debitum, quia iam illi affinis est, reddere tamen vxori petenti tenetur, *d. c.* 1. *& c. Transmissæ* 4. *h. t.* quia hæc, cùm non fuerit particeps criminis, non debet sine sua culpa puniri & priuari iure suo, *d. c.* 10. *in fine, & c. Discretionem* 6. *versic. Sed nec affinitas h. t.* Idem dicendum, etiamsi quis sponsæ suæ de futuro consanguineam in gradu prohibito cognouerit, & postea cum eadem sponsa matrimoniũ contraxerit: nam quamuis grauiter peccet, cum ea postea matrimonium contrahendo, tamen contractum non dissoluitur; verùm ob enormitatem criminis non licet ei ab vxore petere debitum; reddere tamen tenetur, dummodò sponsa, ignara eiusmodi delicti, cum eo contraxerit: alioqui si, priusquam contraheret, illius fuerit conscia, non poterit etiam ipsa à marito suo debitum exigere, *d. cap. Ex* 2

litteris h.t. Sibi enim imputet necesse est, quòd ab eo se non segregrarit, antequam contraheret, vti poterat, dissolutis sponsalibus de futuro, per affinitatem ex fornicatione subortam.

3 Cæterùm non solùm prohibetur sponsus, qui cognouit consanguineam vxoris suæ, exigere ab vxore debitum, & quidem perpetuò, sed & eidem interdicitur aliud quodcumque matrimonium, vxore mortuâ, propter iniuriam, quam intulit matrimonio.

4 Idque obtinet etiam in vxore, si incestũ commiserit cum cõsanguineo viri sui, ob eandem rationem: nam *canon Si quis viduam* XXXII. *q.* 7. *& canon Si quis cum matre* XXXIV. *q.* 2. dum hoc impedimentum constituunt, expresè loquuntur de fœmina. Vt proinde non obstet, quòd omnes textus huius Tit. statuentes hoc impedimentum, loquantur de solo viro, cognoscente vxoris consanguineam. Non obstat quoque, quòd textus imponentes pœnas raptori fæminæ, non extendantur ad viri raptricem: quia id fit ex eo, quòd raptus fæminæ frequens sit, raptus autem viri rarissimus; ideoq; leges, quæ aptantur ijs, quæ communiter accidunt, constituerunt pœnas, soli raptui fæminæ, prætermisso raptu viri, tanquam raro. At verò incestus non minùs frequens est in fæmina, quàm viro, & in vtroque par prorsus militat ratio, nempe iniuria matrimonij.

Præterea non ipsis solùm coniugibus, huiusmodi incestus reis, interdicitur aliud matrimonium, sed etiam illis cõsanguineis coniugis, cum quibus alter coniugum huiusmodi incestum commiserit, vt patet ex *d. c.* 1. *h. t.* ibi *Si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec filiastra, nec ille vllo vnquam tempore alijs se poterunt matrimonio copulare.* Cuius ratio est, quòd & ipsi iniquè concurrerint ad iniuriam irrogandam matrimonio, contractâ affinitate inter coniuges, ex qua impeditur vsus matrimonij: nam inde meritò quoque puniuntur in matrimonio, sicut & coniux ipse, qui incestum cum illis commisit.

Verius etiam est, hoc impedimentum perpetuum, tam quoad petitionem debiti, quàm quoad aliud matrimonium contrahendum, incurrere eum, qui cognoscit consanguineam sponsæ de præsenti ante consummatum matrimonium, non minùs, quàm si post consummatum cognoscat, *d. cap.* 1. *& d. cap. Transmissæ h. t.* latè Sanchez *De matrim. lib.* 7. *Disp.* 15.

5 Porrò, licet impedimentum hoc de Iure communi vsq; ad quartum gradum protenderetur, tamen ex quo Conc. Trid. coarctauit affinitatem, ex fornicatione ortam, vsque ad secundum gradum, etiam consequenter hoc impedimentum coarctauit, vt non oriatur nisi ex incestu cum consanguineis alterius coniugis, intra secundum gradum.

6 Incestum intellige formalem, id est, cum illa, quam quis sciuerit esse consangui-

consanguineam sponsæ vel vxoris suæ, & è diuerso, *d. c.* 1. *h. t.* Item consummatum, quia ratio huius impedimenti est affinitas iniquè contracta, impediens vsum matrimonij: iam autem copula non consummata producere non potest huiusmodi affinitatem, ac proinde nec hoc impedimentum: quod cùm sit pœnale, etiam sic restringendum est, vt delictum consummatum exigat.

Non refert tamen, an is incestus seu copula incestuosa contingat, viuente adhuc vxore, an mortuâ, *d. c. Transmissæ*: vt neque, an sit occulta, an notoria. Nec item prærequiritur sententia Iudicis, vt inducat hoc impedimentum, vt docet Sanchez *d. loco*: vbi latè disputat *num.* 5. an hoc quoque impedimentum oriatur ex incestu cum proprijs consanguineis. Et negatiuè resoluit, eo quòd sit pœna, ac proinde restringendum; cùm etiam textus, hoc impedimentum statuentes, non loquantur expresè de incestu cum consanguineis proprijs. Nec obstat, quòd hic incestus sit in se grauior, quàm incestus cum consanguinea vxoris: quia non ita offendit matrimonium, & quandoquidem ex illo non oriatur affinitas, nec impedimentum vsus matrimonij; & incestus non tam sit impedimentum ratione culpæ quàm ratione affinitatis, ab ipso ortæ: hæc autem solùm oritur cum consanguineis. Ita Sanchez *d. loco*.

Denique differentia hæc est inter incestum cum consanguinea vxoris, & cum consanguineo sponsæ de futuro, quòd ille impedimentum præstet perpetuum, impediens tam petitionem debiti, quàm matrimonium contrahendum, non tamen contractum dirimens; hic verò sit impedimentum dumtaxat temporale, quoad matrimonium cum alia contrahendum, nempe quamdiu viuit sponsa; nam eâ mortuâ potest sponsus ad nuptias transire.

TITVLVS XIV.

De Consanguinitate & Affinitate.

§. I. De Consanguinitate.

1. 2. *Cognatio naturalis quid sit & quotuplex.*
3. *Agnati & Cognati qui dicantur.*
4. *Cognatorum alij Ascendentes, alij Descendentes, alij Collaterales.*
5. *Inter ascendentes & descendentes prohibitæ nuptiæ in infinitum.*
6. *Inter collaterales differentia inter Ius Ciuile & Canonicum.*
7. *Eaq; prohibitio etiam inter seruos obtinet.*

SVperest videndum de cognatione carnali seu naturali, quæ inter cętera matrimonij impedimenta principem ferè locum tenet, & consistit in consanguinitate, ad quam accedit ea personarum propinquitas, quæ Affinitas dicitur.

1 Cognatio Naturalis seu Consanguinitas est vinculum seu propinquitas siue cohærentia personarum, ex eodem stipite seu sanguine propinquo descendentium, vel quarum vna ab altera verè descendit. Vnde & Consanguinei dicuntur, quasi vno sanguine iuncti.

Addidi, propinquo; ne quis inferat, nos omnes esse inuicem cognatos, quia habeamus communem parentem Adamum: nam hîc de propinquo parente agitur, cuius intuitu matrimonium vel permittitur vel interdicitur, *text. singularis in can.* I. XXXV. *quæst.* I.

2 Cognatio Naturalis generaliter sumpta diuiditur in Agnationem & Cognationem, specialiter dictam, contractâ voce generis in speciem, quæ quia proprio nomine caret, voce generis appellatur: ad eum modum, quo adoptio generaliter sumpta diuiditur in arrogationem & adoptionem specialiter dictam. Alioqui Cognatio nomen generis est, & Agnatio semper speciei, & alterum ciuile, alterum naturale nomen est, *l. Iurisconsultus* §. I. *D. De gradib. & affinibus.*

3 Agnati dicuntur, qui ex eodem sanguine per virilem sexum descendunt, §. 2. *Institut. De legit. agnat. successione.* Et Agnatio est horum propinquitas.

Cognati verò specialiter dicuntur, qui ex eodem sanguine per matrem seu lineam fæmineam descendunt, *d.* §. 2. Et horum propinquitas dicitur Cognatio specialiter dicta. Cognatorum & Agnatorum differentiam sustulit Iustinianus quoad successiones, *Nouel.* 118. *De hæredib. ab intestato venient.* §. *Nullum verò volumus.*

4 Cognatorum autem generaliter sumptorum alij sunt Ascendentes, vt parentes, qui scilicet nos genuerunt, veluti pater, mater, auus, auia, proauus, proauia, & qui supra hos sunt: alij Descendentes, vt qui ex nobis nascuntur, veluti, filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis, & qui vltrà sunt. Nam licet apud Romanos Ascendentium nomen latiùs pateat, quàm Parentum, sicut & Liberorum nomen angustius, quàm Descendentium, vt constat ex *d. l. Iurisconsultus* §. *Parentes* 7. vbi parentes vsq; ad tritauum proprio vocabulo nominantur; vlteriores, qui non habent speciale nomen, Maiores; liberi verò vsque ad trinepotem, & qui vltra sunt, Posteriores vocantur: latiùs tamen hîc Parentum & Liberorum vocabulum vsurpamus. Alij denique sunt Collaterales seu transuersales, qui scilicet neque nos genuerunt, neque à nobis geniti sunt, sed eandem nobiscum stirpem communem habent, veluti

frater

frater & soror, atque ex ijs descendentes, patruus & auunculus, alijque similes.

Inter Ascendentes & Descendentes seu parentes & liberos nu- 5
ptiæ prohibentur, & quidem in infinitum. *l. Nuptiæ, iunctâ l. Nihil D. De ritu nupt. §. Ergo non omnes Instit. De nupt.* Et in hac nuptiarum prohibitione non est differentia inter ius Canonicum & Ciuile, neque summus Pont. super ea dispensare potest, quia est Iuris naturalis, quod est immutabile.

Inter Collaterales verò seu transuersales prohibentur etiam nuptiæ, 6
non tamen in infinitum; sed Iure Ciuili vsque ad quartum gradum exclusiuè Iure verò Canonico veteri vsque ad septimum, *can.* 1. *can. Nullum, can. Nulli, & alijs* xxxv. *q.* 2. adeò vt, licet aliquando sexto generationis gradu propinquitas generis terminaretur, vt patet ex *can.* 1. xxxv. *q.* 4. permissumque fuerit Anglis matrimonium in quarto & quinto gradu, *can. Quadam lex terrena* 20. *ead. caussa q.* 2. tamen id postmodum sit prohibitum, *can. Contradicimus seq. ibid.* At verò Iure Pontificio nouo redacta est hæc prohibitio ad quartum consanguinitatis gradum inclusiuè, *c. Non debet* 8. *h. t.* nec valet contra hanc prohibitionem consuetudo, sed tamquam corruptela reprobatur: licet consuetudo personas alioqui legitimas, ad contrahendum reddens illegitimas, seruanda sit, si ex eius non obseruantia nasceretur scandalum, *c.* 1. *& c. Super eo sup. De cognat. spirituali.* Infideles tamen coniuncti in gradu prohibito à lege Canonica post baptismum non separantur, *c. De infidelibus* 4. *h. t. c. Gaudemus inf. De diuortijs.*

Hæc autem prohibitio intra quartum gradum consanguinitatis in- 7
clusiuè de iure Canonico, vel etiam intra tertium de Iure Ciuili, in seruis quoq; obtinet, *§. illud Institut. De nuptijs.* Nam licet cognatio seruitute amitti dicatur, imò serui de iure Ciuili pro nullis aut mortuis habeantur: id tamen intelligitur quoad ius successionis, testamentorum, tutelarum, aliorumque similium. Alioqui naturâ inspectâ dicicitur etiam inter seruos cognatio, quæ scilicet in seruitute naturaliter contracta est, *Instit. De seruili cognat.* & in nuptijs contrahendis obseruatur. Ideoque matrem suam ex seruitute manumissam filius manumissus ducere vxorem non potest; vti nec frater sororem, sororisve filiam, quia in contrahendis matrimonijs naturale ius, naturalisve pudor inspiciendus est, *l. Adoptiuus* 14. §. 2. *D. De ritu nupt.* & iure naturali omnes homines sunt æquales: nec potest ratio ciuilis tollere ea, quæ sunt iuris naturalis.

§. II. De gradibus cognationum eorumque subductione.

1. *Linea cognationum triplex.*
2. *Graduum computatio in linea recta eadem est vtroque Iure.*
3. *In linea transuersali est diuersa, & ratio differentiæ.*
4. 5. *Duplex Regula hic spectanda iure Canonico.*
6. *Nihilq; refert, quales sint mediæ personæ.*

1 CONsanguinitas seu cognatio distinguitur per lineas, & linea per gradus. Linea est ordinata series personarum, sanguine iunctarum. Estque triplex, Ascendentium scilicet, Descendentium, & hæc vtraque recta, ac Collateralium, quæ etiam transuersa vocatur. In qualibet autem plures sunt gradus, tanquam in scala quadam: dicuntur enim gradus cognationum à similitudine scalarum, locorumque procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id est in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus, *l. vlt. §. gradus 10. D. De gradibus & affinib.*

Quod vt faciliùs intelligatur, concipiendæ sunt personæ, tamquam puncta quædam, gradus verò, tamquam lineæ inter eiusmodi puncta seu personas ductæ, ita vt, quot sunt lineæ, tot constituantur gradus. V. G. concipiantur pater & filius veluti duo puncta, & inter eos concipiatur vna linea, & rursus alia inter filium & nepotem, eodem modo consideratos, & sic deinceps progrediendo. Hinc gradus, sicut & lineæ, alij sunt superioris ordinis seu ascendentium, alij inferioris seu descendentium, alij denique collateralis ordinis seu collateralium, *l. 1. D. De gradib. & affinib.*

2 Quantum ad subductionem & numerationem graduum attinet, in linea recta seu inter ascendentes & descendentes nulla est differentia inter ius Ciuile & Canonicum: nam quot hîc sunt personæ, totidem sunt gradus, vnâ demptâ. Ideoque pater & filius sunt in primo gradu; filius & auus in secundo; filius & proauus in tertio; & sic deinceps. Vel hoc modo descendendo, filius & filia sunt in primo gradu; nepos & neptis in secundo; pronepos & proneptis in tertio; & sic deinceps. Ascendendo verò in primo gradu sunt pater & mater; in secundo gradu auus & auia; in tertio proauus & proauia; in quarto abauus abauia; & sic deinceps, *l. 1. 3. & 10. D. eod.* Ratio est, quia cùm pater & filius omnium ordinum, superioris

superioris, inquam, inferioris & collateralis primum gradum constituant, necessum est, vt quacumque versus quis progrediatur, vlteriùs transeat, & sic ad secundum gradum.

At verò in linea transuersali magna est differentia inter ius Ciuile & Canonicum. Primò quidem, quia iure Ciuili nullus est primus gradus in transuersalibus, *l.* 1. §. 10. *D. eod.* Iure Canonico etiam in ijs datur primus gradus. Secundò, Iure ciuili in transuersalibus tot sunt gradus, quot generationes; ideóque frater & soror eo iure secundum gradum constituunt, *d. l.* 1. *& l.* 10. §. 9. *eod.* quia interueniunt duæ generationes, nempe fratris & sororis: nam ascendendo à fratre ad communem patrem, habes vnam generationem: rursus descendendo ab eodem communi patre ad sororem, habes secundam generationem, nempe sororis, ac proinde secundum gradum. 3

Et ita quidem iure Ciuili numerantur gradus, propter successionem hæreditariam, *can. Ad sedem* xxxv. *q.* 5. in qua patris vel matris persona prior numeratur, exclusis fratribus & sororibus defuncti, *d. l.* 10. §. 9. Nisi quòd hodie fratres & sorores simul & vnà cum parentibus succedant, ex Iustiniani Constitutione, *Nouel.* 118. *De hæredibus ab intestato venient.* Et ideo cùm ius Ciuile non habeat specialem rationem graduum in ordine ad matrimonium, permittit illud inter patrueles ac consobrinis, id est duorum fratrum vel duarum sororum liberos, §. *Duorum Institut. De nuptijs*: quod damnat ius Canonicum, quo frater & soror constituunt primum gradum, & eorum filij secundum.

Nam in ijs, qui æqualiter à communi stipite distant, iure Canonico obtinet hæc Regula, vt quoto gradu distant à communi stipite, eodem distent inter se, *d. can. Ad sedem can. Parentela* xxxv. *qu.* 5. ac proinde duo fratres sunt in primo gradu, quia eo gradu distant à proximo communi stipite, nempe patre. Duorum verò fratrum vel duarum sororum filij sunt in secundo gradu, quia eodem coniunguntur in communi stipite, qui est auus. Ratio huius Regulæ est, quia cùm tota & adæquata coniunctionis horum ratio sit vnio cum stripite communi, meritò computatio graduum penes distantiam ab illo desumitur, nec magis vel minùs possunt inter se distare, quàm ab illo distant. 4

In ijs, qui inæqualiter distant à communi stipite, obtinet hæc Regula, vt quoto gradu remotior distat à communi stipite, eodem inter se distent, *c. vlt. h. t.* quia remotior proximiorem ad se trahit, fauore matrimonij. Deinde si computatio fieret penes distantiam propinquioris, non possent gradus commodè distingui: nam vbi alter esset 5

in primo

in primo gradu cum ſtipite, alter verò in tertio vel quarto, coniungerentur inter ſe in primo gradu, inſtar fratrum, cùm tamen implicet coniunctiores eſſe inter ſe, quàm cum ſtipite, à quo ſumitur adæquata ratio propinquitatis èorum inter ſe. Itaq; iure Pontificio patruus vel auunculus tuus tibi ſecundo gradu eſt coniunctus, quia cùm ſis remotior à communi ſtipite, nempe auo tuo, quippe ab eo diſtans duobus gradibus, cùm interim patruus vel auunculus tuus ab eodem diſtet vno tantùm, ſequitur, iuxta præcedentem regulam, quod à patruo vel auunculo tuo diſtes duobus gradibus, & è contra. Nam ius Canonicum ſemper duos, de quorum coniunctione matrimoniali quæritur, in vno eodemque gradu conſtituit, à fratribus & ſororibus incipiendo, ibidemque primum gradum conſtituendo; ſecundum verò in fratrum & ſororum filijs, & ita deinceps deſcendendo.

6 In hac autem graduum ſupputatione nihil refert, an mediæ perſonæ ſint in rerum natura, an ſint naturales & legitimæ ſimul, an verò naturales tantùm, *l. Et nihil intereſt* 54. *D. De ritu nupt.* an ſint ingenuæ, vel ſeruæ, vel libertæ, *d.l. Adoptiuus* 14. *D. eod.* quia hîc ius naturale ſanguinis ſpectatur.

§. III. De Affinitate.

1. *Quid ſit Affinitas, qui Affines, & vnde dicti.*
2. *Oritur affinitas ſecundum Canones etiam ex illicito coitu.*
3. *Gradus affinitatis computantur exemplo graduum conſanguinitatis.*
4. *Prohibitio matrimonij propter affinitatem quouſque extendatur.*
5. *De triplici genere affinitatis.*

1 AFfinitas eſt vinculum, reſultans ex vnione duorum in vnam carnem, per carnalem copulam. Quamuis enim Affines ex vi vocis dicantur, qui confines agros poſſident, tranſlatitiè tamen Affines ſunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quòd duæ cognationes, inter ſe diuerſæ, per nuptias copulentur, & altera ad alterius cognationis finem accedat, *l. Non facilè* 4. §. 3. *D. De gradib. & affinib.* (vbi affinium nomina hæc numerantur & explicantur, ſocer, ſocrus, gener, nurus, nouerca, vitricus, priuignus, priuigna, leuir, glos:) non quòd cognati viri & vxoris inter ſe affines ſint, & iungi matrimonio prohibeantur, id enim falſum eſt; ſed quòd cognati viri fiant affines vxori, & è contrà, cognati vxoris fiant affines viro, vt explicatur in *can. Porro* XXXV. *q.* 5. Ad cæteros verò affinitas non porrigitur, *c. Quod ſuper h. t.* Ideoq; conſanguinei vxoris rectè matrimonium contrahunt cum conſanguineis viri, ceſſantibus alijs impedimentis: veluti

veluti pater & filius cum matre & filia, item duo fratres cum duabus sororibus, & sic de cæteris consanguineis diuersarum cognationum. At verò vir ipse cum cognatis mulieris, vel ipsa mulier cum cognatis viri sui matrimonio iungi non potest, *d. c. Quod super*, *& similibus*.

Et licet hæc affinitas iure Ciuili tantùm ex nuptijs oriatur, *l.* 4. §. 2
3. *D. De gradib. & affinibus*: iure tamen Canonico etiam ex illicito nascitur concubitu, *c.* 6. *&* 10. *sup. De eo qui cognouit consang.* quia cùm maritus & vxor sint vna caro, *d. can. Porro*, & similiter qui commiscetur meretrici vnum corpus cum illa efficiatur, *can. In eo* XXXII. *q.* 4. fit vt vtroque casu hæc vnitas, & per consequens affinitas, contingat & proueniat, tam scilicet ex illicito concubitu quàm ex licito. Atq; hinc fit, quòd si nulla adhuc carnalis copula inter maritum & vxorem intercesserit, nulla quoque affinitas ex tali matrimonio propriè oriatur, sed tantummodo impedimentum publicæ honestatis, *c. Si quis vxorem cum seq.* XXVII. *q.* 2.

Tametsi autem affinitatis per se & propriè gradus nulli sint, *d. l.* 4. 3
§. 5. *D. De gradib.* quia gradus ratione cognationis naturalis, quæ hîc non est, dicuntur: tamen, quatenus affinitas in cognatione naturali fundatur, ad illius imitationem etiam gradus habere dicitur, & ad instar graduum consanguinitatis numerantur: nam quoto quisque consanguinitatis gradu attingit maritum, eodem gradu affinitatis attingit eius vxorem, & è contra, *d. can. Porro*: & quemadmodum consanguineorum alij sunt parentum & liberorum, ita & affinium alij sunt parentum & liberorum loco; inter quos, sicut inter consanguineos ascendentes & descendentes, nuptiæ prohibentur in infinitum: alij etiam ex transuerso coniuncti sunt; inter quos olim, sicut & inter consanguineos collaterales, nuptiæ prohibebantur, ad septimum vsque gradum, *c. Nullum in vtroque & similibus* XXXV. *q.* 3. * Verùm hodiè, 4
exemplo consanguinitatis, redactum est hoc impedimentum matrimonij, ex affinitate consurgens, vsque ad quartum gradum inclusiuè, *c. Non debet* 8. *vers. Prohibitio h. t.* Quamuis Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 4. *De reformat. matrim.* idem impedimentum, quatenus propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, & matrimonium postea contractum dirimit, ad eos tantùm, qui in primo & secundo gradu coniunguntur, restrinxerit, statuendo vlteriùs, vt in vlterioribus gradibus huiusmodi affinitas matrimonium postea initum non dirimat.

Quod verò dicitur matrimonium dirimi per affinitatem præce- 5
dentem, intra quartum gradum (eo quòd, cùm per mutuam corporum coniunctionem vir & mulier vna caro fiant, meritò alter ab alterius consanguineis, æquè vt à proprijs, vsque ad eum gradum absti-

Tttt nere

nere debeat, *c. 1. vers. aquè enim h. tit.)* intelligendum est de affinitate primi generis, non secundi, tertij, vel vlterioris, *d. c. 1. & c. Non debet h. tit.* vbi Glos. copiosè explicat, quid sit primum, secundum, & tertium genus affinitatis. Exemplo res clara fiet. V. G. Vxor fratris mei est mihi meisq; consanguineis affinis in primo genere affinitatis: mortuo verò fratre meo, si illa alteri nubat, hic secundus eius maritus erit mihi meisque consanguineis affinis in secundo genere affinitatis: & rursus, mortuâ vxore fratris mei, si hic secundus eius maritus aliam vxorem duxerit, illa me cæterosque consanguineos meos continget in tertio affinitatis genere: nam copula addita copulæ efficit hæc diuersa genera affinitatis. Iure itaque veteri inter affines cuiuscumque generis prohibitæ erant nuptiæ, *can. 1. seq. xxxv. q. 1. & similibus.* Verùm postmodum in *d. c. Non debet.* hoc impedimentum reductum est ad primum genus affinitatis. Vide *Glos. ibid.*

§. IV. De Iustitiâ publicæ honestatis.

1. *Quid sit impedimentum Iustitiæ publicæ honestatis.*
2. *Vnde oriatur, & quousque extendatur iure Decretalium.*
3. *Conc. Trid. Decretum de hoc impedimento.*

1 IVstitia publicæ honestatis, cuius à nobis etiam antè facta fuit mentio, affinitatem quandam habet cum affinitate, de quâ iam egimus, & præstat impedimentum quoddam contrahendis matrimonijs. Est enim Iustitia publicæ honestatis propinquitas quædam ex sponsalibus aut matrimonio orta: nam sicut ex carnali copulâ, siue licita, siue illicita, oritur quædam affinitas inter virum & consanguineos vxoris, & è contrà, ita ex sponsalibus & matrimonio rato non consummato, aut etiam illicito & inualido, oritur inter sponsam & consanguineos sponsi, & è diuerso, inchoata quædam affinitas, *l. 8. D. De gradib. & affinib.* quam communiter appellant Iustitiam publicæ honestatis seu Publicam honestatem, *c. vnico De sponsalib. in 6.* eo quòd publica honestas dictet & exigat, vt sponsus à cognatis sponsæ suæ, & contrà sponsa à consanguineis sponsi sui, abstineat, *c. 3. 4. & 8. sup. De sponsalibus.*

2 Oritur autem hoc impedimentum ex sponsalibus, certis quidem & puris, mox atque contracta sunt: ex conditionalibus verò post conditionis demùm euentum, *d. c. vnico.* Et quidem Iure Decretalium nascebatur non solùm ex sponsalibus legitimè contractis, sed etiam ex contractis perperam & inualidè, ob caussam consanguinitatis, affinitatis, religionis, vel aliam similem, dummodò non essent nulla ex defectu

fectu consensus, d. c. vnico. Eodem Iure Decretalium hoc impedimentum quarto gradu circumscriptum erat, *d. c. Non debet.*

Cæterùm ex Conc. Tridentini Decreto, *Sess 24. cap. 3. De reformat. matrimon.* non oritur ex sponsalibus, quâcumque ratione inualidis & nullis, sed ex validis tantùm; & quidem quoad sponsalia de futuro, non vltra primum gradum, & sic per dictum Condilium correctum fuit ius antiquum quoad sponsalia de futuro. Alioquin sponsalia de præsenti, quamuis illicita sint & inualida ob aliquod impedimentum, modò non sint nulla ex defectu consensus, inducunt hoc impedimentum vsque ad quartum gradum, prout colligitur ex *d. c. vnico.* quia illa non continentur in restrictione per Concilium facta ad primum gradum, sed remanserunt in terminis Iuris communis, vt declarauit Pius V. Constitut. *incip. Ad Romanum,* quam refert Piasec. *2. p. cap. 4. art. 4. num. 21.* Nascitur enim hoc impedimentum post Conc. Tridentinum ex matrimonio clandestino seu nulliter contracto ob non seruatam formam Conc. prout declarauit Congregatio Cardd. 3

TITVLVS XV.

De frigidis & maleficiatis & impotentia coëundi.

1. *Vir aut mulier quando impotens ad coitum censeatur.*
2. *Impotentia perpetua & immedicabilis impedit matrimonium.*
3. *Sciens cum impotente contrahens non separandus.*
4. *Impedimentum hoc vel naturale est vel accidentale.*
5. 6. 7. *Dissolutio matrimonij ex caussa impotentiæ iudicio Ecclesiæ facienda.*
8. *An spado matrimonium contrahere possit.*

INter impedimenta matrimonij numeratur etiam impotentia coëundi perpetua, siue illa ex frigiditate viri, siue ex maleficio seu veneficio aliáve ex caussa proueniat. 1

Impotentia autem coitus seu copulæ in viro tunc esse censetur, quando nequit consummare copulam coniugalem, emittendo semen in matricem: ex parte verò mulieris, quando est arctior, vt mulier fieri non possit, vel viri semen retinere vllo modo nequeat, *l. Quæritur 14. §. mulierem 7. D. De ædilitio edicto.*

2 Huiusmodi impotentia præcedens matrimonium, si sit perpetua & immedicabilis (prout censetur esse, quando sine miraculo aut graui læsione corporis vel probabili periculo animæ, cùm id solùm posse dicamur, quod licitè possumus præstare, Sanchez *De matrim. lib. 7. Disput. 93. nu. 9.* tolli non potest, *c. 10. & 6. h. tit.*) impedit contrahi matrimonium, & postea contractum dirimit, si alter coniugum hoc petat, & impotentia recto iudicio probetur, *c. 2. 3. 5. 6. & vlt. hoc tit.* quia ei repugnat obligatio ad copulam coniugalem, quæ ex matrimonij contractu exurgit; cùm impossibilium nulla sit obligatio. Ideoq; non potest conualescere, nisi, cessante impotentiâ, de nouo ineatur, Sanchez *d. loco qu. 2.* Aliàs temporaria impotentia non sufficit, *c. Fraternitatis 6. hoc tit.* siue sciatur à potente, siue ignoretur, Sanchez *d. lib. 7. Disput. 92 nu. 4.*

3 Dixi, præcedens matrimonium; quia si matrimonio semel valido siue rato, etiam ante copulam superuenerit, non dirimit illud, Glos *in c. Ex litteris 3. h. t. can. Si vxorem XXXII. qu. 5. can. Si qui, ead. caussa q. 7.* Sanchez *d. lib. 7. Disput. 102. vbi alios citat.*

Si verò quis sciens cum impotente contraxerit, non separabitur: verùm si non possit habere tanquam maritum vel vxorem, habeat vt fratrem vel sororem, *c. Consultationi 4. h. t.* ita vt & à concubitu & ab alijs, quæ solis coniugibus licent, abstineat: aliàs separari debet.

4 Hoc autem impedimentum vel est naturale & à principio intrinseco, vt in puero, ob defectum ætatis, qui vt non potest reddere debitum, ita non est aptus coniugio, *c. 2. h. t.* vt in viro ita frigido, vt mulieri cómisceri non possit; & in fœmina ita arcta, vt à viro cognosci nequeat, *c. 3. h. t.* Vel est accidentale seu à caussâ extrinsecâ: veluti in ijs, qui castrati sunt, *l. 6. D. De liberis & posthumis.* quod peculiare est viris; vel maleficio seu veneficio impediuntur ab actu coniugali, quod vtrique sexui commune est; vel quibus sunt collisi aut contriti testiculi.

5 Et ne in dissolutione matrimonij fraus aliqua subsit, non segregantur illicò coniuges, licet vterque alterius impotentiam coram Iudice confiteatur; sed probatione opus est: quæ vel statim ex aspectu corporis per euidentia signa (vt si virilia omninò amputata, aut omninò arida, & sic vi motiuâ destituta habeat) liquere potest, & tunc statim fit dissolutio iudicio Ecclesiæ, nullo alio exspectato, *c. 2 & c. 5. h. t.* quia taliter impotens non est materia idonea ad matrimonium, quod propterea deficit defectu materiæ. Cumque exstet apertissima probatio, frustrà exspectabitur euentus triennij vel alterius temporis, cuius nullus induceretur effectus, *c. Cùm contingat sup. De officio delegati*; frustraque exigetur iuramentum coniugum, aut septima manus propinquorum, Sanchez *d. lib. 7. disp. 107. n. 3.* Vel non potest statim liquere, & tunc

& tunc debent integro triennio à tempore celebrati coniugij & attentatæ copulæ, Sanchez *d. lib. 7. disp.* 110. cohabitare, & se fideliter experiri. Lapsoque eo tempore, si ambo fateanrur impotentiam, & si iurent vtrimque ad auertendam & tollendam collusionem inter coniùges, cum septima manu propinquorum, id est cum septem propinquis, vel cum septima manu vicinorum, bonæ fidei seu famæ, si propinqui desint, se frustrà expertos fuisse, poterit, qui impotentem duxerit, illâ demissâ aliam ducere, sicut & è diuerso, *c. Laudabilem & c. vlt. h. t.*

Verùm si deprehendatur postea, illum, qui impotens probatus fuerat, non esse impotentem, quia fortè aliam similem duxerit vxorem, & eam vel aliam fornicariè cognouerit, tunc præterquam quòd illi, qui impotentiam iurarũt, sint rei periurij, tenetur is, qui fuerit solutus, ad vxorem priorem redire, *c. 1. & d. c. Laudabilem h. tit.* Nec hîc obstabit exceptio rei iudicatæ, quia sententia lata in matrimonio quoad ipsum matrimonium non transit in rem iudicatam, licet bis confirmata fuerit, aut ab ea non fuerit appellatum. Et proinde quandocumque constat de iniquitate sententiæ, propter periculum animæ, quod resultat ex sententia, separante veros coniuges, & vniente eos, qui coniuges esse nequeunt, retractari potest, *c. Lator præsentium*, 7. *c. Tenor.* 10. *c. Consanguinei* 11. *sup. De sent. & re iudicata*, Sanchez *d. lib.* 7. *Disput.* 100. Couar. *in* 4. *Decretal.* 2. *p. cap.* 8. §. 12. *num.* 16. *& duobus seqq.* 6

Quòd si vxor ad diuortium prouocet statim, id est post vnum aut duos menses à contractis nuptijs, seu potiùs à tempore attentatę copulæ, quia virum impotentem asserat, & vir id neget, re legitimè seu recto iudicio probatâ, siue per signa euidentia & euidenter concludentia, siue per verisimiliter euidentia & verisimiliter solùm concludentia, præstito matronarum coniugum, & septimæ manus propinquorum aut vicinorum, alij nubere potest, *d. c. 1. vers. Si autem statim.* Dixi, vel potiùs à tempore attentatæ copulæ; quia non nisi ab eo tempore mulier nosse potuit, an secum coire vir posset, *d. c.* 1. Sin autem non statim proclamauerit, sed post annum v. g. vel dimidium, virumque impotentem asserat, & vir id neget, creditur viro, eo quòd sit caput mulieris, cui imputandum, quòd tamdiu tacuerit, *d. c. 1. vers. Illa autem.* Attamen hoc intellige, nisi manifestè, veluti per inspectionem, contrarium probari possit. 7

De Spadone, an contrahere possit matrimonium, dubitatur. Pro resolutione notandum, Spadonis nomen sumi nunc generaliter pro eo, qui generare non potest, siue à naturâ siue ex accidenti: eoque nomine sic sumpto & à naturâ spadones, & thlibiæ id est quibus contriti aut 8

ti aut collisi sunt testiculi, & castrati, & si quod aliud spadonum genus sit, continentur, *l. Spadonum, D. De verb. signif.* nunc specialiter & propriè, prout à castrato & thlibia distinguitur, pro eo, qui vitium habet à natura, *l. 2. §. illud D. De adopt.* In spadone igitur ius Ciuile admittit matrimonium, non verò in castrato, *l. Si serua §. si spadoni D. De iure dotium*, quia cùm hoc vitium in spadone plerumque eueniat ex contortione meatuum seminis, vt Medici docent, spes est, quòd amoto & purgato vitio generare possit: secus in castrato. At verò iure Canonico vterque perperam matrimonium contrahere videtur, ex ratione textus in *c. 2. h. tit.* Et licet de eo spadone, qui aptus est ad copulam, non etiam ad generandum, apud Canonistas dubitatum fuerit: tamen Sixtus V. per litteras quasdam, quas refert Gutierrez *can. Quæst. lib. 1. cap. 16.* eunuchorum & spadonum, vtroque testiculo carentium, matrimonia non tantùm contrahenda, sed contracta à talibus, declarauit nulla, irrita, & inualida.

TITVLVS XVI.

De matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiæ.

1. *Interdictum Ecclesiæ, est impedimentum impediens.*
2. *Similiter impedimentum temporis interdicti.*

POstremo loco inter impedimenta matrimonij refert Pont. interdictum Ecclesiæ seu prohibitionem Iudicis Ecclesiastici, ne matrimonium inter aliquos contrahatur; quod quidem impedimentum est tantùm impediens, non etiam dirimens matrimonium.

1 Impedit autem, donec de impedimento, quod obijcitur, vel de quo dubitatur, & ratione cuius huiusmodi prohibitio emanabit, cognitum fuerit. Si verò, non obstante interdicto, aliqui contraxerint, non dirimitur quidem matrimonium, si non subsit aliud impedimentum dirimens probatum, sed puniendi sunt propter inobedientiam taliter contrahentes, *cap. 1. & 2. hoc tit.* Interea tamen, dum de caussa cognoscitur, separandi sunt, *c. vlt. h. t.*

2 Huic impedimento affine est aliud, quod vocatur tempus feriarum seu feriatum, quo significatur, solemnitates nuptiarum ab Ecclesia esse interdictas certis anni temporibus, nempe à prima Dominica

minica Aduentus vsque ad Epiphaniam,& à feria quarta Cinerum vsque ad octauam Paschatis inclusiuè, ex Conc. Trident. *Seß. 24. cap. 1. De reformat. matrim.* Alioqui Iure veteri prohibebantur ab Aduentu ad Epiphaniam; à Septuagesima ad octauam Paschatis; à diebus Rogationum ad octauam Pentecostes, *can. Non oportet* 8. *cum seq.* XXXIII. *qu.* 4. *cap. Compellamus* 4. *sup. De ferijs*: quia illis temporibus communio erat in præcepto, eaque festa sunt omnium toto anno occurrentium celeberrima; solemnitates autem nuptiarum vehementer à spiritualibus auocant, & ad carnalia trahunt, Siluest. *in Summa V. Matrimonium cap.* 3. Cæteroquin absque solemnitatibus, id est benedictione sponsi & sponsæ inter Missarum solemnia, traductione sponsæ in domum sponsi, cum conuiuijs, saltationibus, & alijs id genus pompis nuptialibus, etiam prædictis temporibus matrimonium contrahere, ac consummare licet.

APPENDIX.

De alijs quibusdam impedimentis matrimonij cùm dirimentibus tum impedientibus.

1. *Impedimenta dirimentia matrimonium.*
2. *Impedimenta non dirimentia.*

PRæter impedimenta matrimonij, de quibus cum Pont. egimus hactenus, sunt & quædam alia partim dirimentia partim impedientia: quare vt plenior eorum habeatur cognitio, non abs re fuerit, compendio quodam omnia & singula hîc recensere eo ordine quo suprà *Tit.* 1. §. 10. *huius libri* versibus quibusdam comprehensa & proposita sunt.

Inter impedimenta igitur dirimentia primum locum obtinet, Error & Conditio siue qualitas status, de quo suprà Tit. 9. *De coniugio seruorum.*

Secundum est Votum continentiæ solemne, de quo Tit. 6. *Qui Clerici vel vouentes &c.*

Tertium est Cognatio, de qua Tit. 11. & 12. *De cognat. spirituali & De cognat. legali.*

Quartum est Crimen, de quo Tit. 7. *De eo, qui duxit in matrim. quam polluit per adult.*

V. est

V. est Disparitas cultus, quæ scilicet reperitur inter baptizatum & non baptizatum seu infidelem, veluti Iudæum, paganum; & non modò impedit contrahi matrimonium inter fidelem & infidelem, verùm etiam contractum dirimit, (licet fidelis cum catechumeno, id est in fide Catholica instructo, & volente baptizari, contrahat, *can. Non oportet & ibi Glos.* XXVIII. *qu.* I. Quamuis enim inter infideles, id est non baptizatos, possit esse verum & legitimum matrimonium, quatenus est contractus quidam, vt multis probat Gratianus *d. loco in Summa*; etiam in secundo consanguinitatis gradu, quandoquidem, cùm extra Ecclesiam sint, non ligentur sacris Canonibus, *c. Gaudemus* 8. *inf. De diuort.* nec dissoluatur eorum matrimonium, si postea conuertantur ad fidem, *d. c. Gaudemus*: tamen matrimonium, prout est Sacramentum, ac proinde supponit Baptismum, non potest esse inter fidelem & infidelem, *can. Iudæorum, can. Caue* XXVIII. *qu.* I. Hinc in *l. Ne quis Cod. De Iudæis*, si Christianus Iudæam, vel Iudæus Christianam in coniugem sibi adsciuerit, publico iudicio, adulteri instar, tenetur. Vnde patet, ne quidem inter fidelem & infidelem consistere matrimonium, vt est contractus legitimus, *arg. c. Veniens sup. De presb. non baptizato*; quia scilicet contra leges fit.

VI. est Vis siue metus grauis, qui cadere possit in constantem virum, dummodò incussus fuerit ad contrahendum matrimonium, de quo suprà *Tit.* I. §. 9. *n.* 4. *lib. huius.* Illud hîc restat inquirendum, an inter raptorem & raptam consistat matrimonium. Negat Iustinianus, in *l. vnica Cod. De raptu virg.* Contrarium statuitur in *c. vlt. inf. De raptoribus, iuncto c. penult. inf. De secundis nupt.* Hocque ius sequimur, seruatâ tamen moderatione Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 6. *De reformat. matrim.* vbi decernit, inter raptorem & raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Et addit: Quòd si rapta à raptore separata, & in loco tuto & libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in vxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium & fauorem præbentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumq; dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, siue eam vxorem duxerit, siue non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare.

VII. est Ordo sacer, de quo sup. Tit. 6. *Qui Clerici vel vouentes matrim. contrahere possint.*

VIII. Ligamen seu vinculum prioris matrimonij, contracti per verba de præsenti, de quo Tit. 4. *De sponsa duorum*: nam licet Tit. ille solùm inscribatur *De sponsa duorum*; tamen in eodem agit etiam Pont. de eo, qui, contracto priùs matrimonio cum vna eadem viuente contrahit cum alia, & è contra.

IX. est

IX. est Honestas seu Iustitia publicæ honestatis, de qua supra Tit. 14. *De consanguinitate & affinitate*, § 4.

X. est Affinitas, de qua d. Tit. *De consang. & affinitate* §. 5.

XI. Impotentia coëundi, de qua Tit. 15. *De frigidis & maleficiatis.*

Denique est impedimentum clandestinæ desponsationis siue matrimonij clam contracti, de quo Tit. 3. *De clandestina desponsatione:* quod nouissimè per Conc. Trid. effectum est dirimens.

Inter impedimenta non dirimentia matrimonium primum est, interdictum Ecclesiæ, de quo proximè Tit. superiori dictum est. 2

Secundum est temporis interdicti seu temporis feriati, vulgus clausum vocat, de quo *d. Tit.*

Tertium, Cognatio spiritualis, orta ex Catechismo. Notandum enim, quòd, quemadmodum ex Baptismo & Confirmatione oritur quædam cognatio spiritualis perfecta, ita etiam ex Catechismo oriatur quædam spiritualis cognatio imperfecta, *c. Contracto sup. De cognat. spirituali, c. 2. eod. in 6.* Catechismus verò est instructio baptizandi solemniter à sacerdote facta, priusquam baptizetur, de articulis fidei Catholicæ Romanæ credendis, respondente patrino, nomine baptizandi, *can. Ante baptismum De consecrat. Distinct.* 4. Ex hac itaque instructione cognatio oritur spiritualis imperfecta, inter easdem personas, inter quas ex Baptismo, olimque extendebatur ad omnes, ad quos cognatio ex Baptismo. Nam Catechismus ex natura sua est quoddam initium Baptismi & regenerationis spiritualis, ideoque prout ex Baptismo nascitur cognatio spiritualis, ita & ex Catechismo oriri debet, conformiter ad cognationem ex Baptismo, tamquam ad mensuram suam: ac proinde pariter quoque extendi debet, cùm sit eadem ratio vtriusque, si non quoad dirimendum matrimonium, saltem quoad impediendum. Quod addo, quia cognatio hæc spiritualis ex Catechismo est tantùm impediens, non etiam dirimens impedimentum, ista verò etiam dirimens. Hinc sequitur, hanc cognationem per Conc. Trid. restrictam esse ad eum modum, quo cognatio spiritualis ex Baptismo vel Confirmatione restricta est, nempe vt contrahatur dumtaxat inter catechisantem & catechisatum, eiusque parentes. Cæterùm, vt antè diximus, existimat Sanchez *De matrim. lib.* 7. *Disp.* 10. eam per Conc. Trid. non solùm esse restrictam, sed etiam prorsus sublatam.

IV. Sponsalia, cum alio vel alia antè contracta, de quo Tit. *De spons. duor.*

V. Votum castitatis simplex, de quo in *c. De voto in 6. in c.* 3. 5. & 6. *sup. Qui clerici vel vouentes &c.* Hoc impedimentum oritur etiam ex voto Religionis, absolutam profitentis castitatem: item ex voto susci-

piendi sacros Ordines, aut non nubendi, vt patet ex *c. Meminimus c. Consuluit c. Rursus sup. Qui clerici vel vouentes &c.* Vide pleniùs Nauar. *in Manuali cap. 22. n. 73.*

VI. Crimen incestus, de quo Tit. *De eo qui cognouit consang. vxoris suæ.*

VII. Raptus sponsæ alterius, *can. Statutum* XXVII. *q. 2. iuncto. c. fin. inf. De raptorib.* Vbi aduerte eum, qui rapuit sponsam alienam, cum nulla posse contrahere, & inter raptorem ac raptam esse impedimentum dirimens, quamdiu rapta manet in potestate raptoris, vt antè diximus: ac denique raptum non sponsæ nullo modo impedire matrimonium cum alia non rapta.

VIII. Vxoricidium seu cœdes vxoris suæ, *can. Admonere & can. Interfecta* XXXIII. *q. 2.* Quod intellige de simplici occisione, quia coniuncta cum adulterio, impedimentum esset dirimens. Intellige rursus de cœde facta propriâ auctoritate, nam si quis vxorem auctoritate publicâ & tanquam Iustitiæ minister occidat, nec peccat, nec impedimentum hoc incurrit, iuxta doctrinam communem. Eadem pœna extenditur ad mariti cœdem. Nec obstat, quòd pœna non debeat extendi vltra suum casum, quia, vt Nauar. *d. loco n.* 74. id fallit in ijs correlatiuis, in quibus eadem ratio idem suadet, prout hîc.

IX. Susceptio proprij filij de sacro fonte seu Baptismo, eo animo facta, vt ob cognationem spiritualem inde contractam debitum coniugale alteri parenti substrahatur: talis enim, mortuâ coniuge, cum alia contrahere prohibetur, *can. De eo* XXX. *q. 1.* Eadem est ratio de eo, qui tenet filium in Confirmatione.

X. Cœdes presbyteri, quando scilicet quis conuictus in iudicio de ea fuerit, *c. Qui presbyterum inf. De pœnit. & remissionib.*

XI. Solemnis pœnitentia: æquum enim est, vt qui semel solemnem pœnitentiam egit, totâ vitâ luctum præ se ferat, *can. De his & similibus* XXXIII. *q. 2.*

XII. Coniugium scienter contractum cum Moniali professa, *can. Si quis* XXVII. *q. 1.* His addi potest excommunicatio maior & minor: nam cùm ea impediat omnium Sacramentorum perceptionem, similiter impedit, ne matrimonij Sacramentum legitimè suscipiatur.

Denique quoduis peccatum mortale, quo contrahens tempore contractus detinetur: cùm enim matrimonium sit Sacramentum, sanctè tractandum est, Conc. Trid. *Sess. 24. cap. fin. in fine De reformat. matrim.* Vide de his omnibus pleniùs Nauar. *d. loco num.* 74. *& seqq.* Couar. 2. *p. De sponsalib. cap. 6.* Cæterùm in impedimentis non dirimentibus dispensare Episcopus potest: præterquam in sponsalibus cum alio vel alia contractis, quia talis dispensatio contineret in se iniuriam

iuriam tertij, cui si ipse cedat, potest alter iure suo liberè, cui volet, matrimonio iungi: & præterquam in voto castitatis ac Religionis, quia summo Pontifici super hoc reseruatur dispensatio. Vide Nauar. *d. loco n.* 85. vbi tradit, quando ob consuetudinem non sit opus in his petere dispensationem.

TITVLVS XVII.

Qui filij sint legitimi.

1. *Legitimi sunt nati ex iustis nuptiis.*
2. *Ex parentibus publicè & solemniter matrimonio iunctis.*
3. *Legitimati per subsequens matrimonium.*
4. *Legitimati à summo Pont. vel alio Principe.*
5. *In adoptionem dati.*

DE ratione & modo contrahendorum matrimoniorũ hactenus abunde dictum est. Hoc Tit. agitur de effectu & fructu matrimonij ritè contracti, de legitimis scilicet filijs: illi enim aut nascuntur tales, aut fiunt.

Legitimi igitur in primis sunt filij, qui ex legitimo matrimonio seu iustis nuptijs procreati sunt, *c. Caussam* 7. *c. Peruenit* 11. *h. t.* Et hi dicuntur naturales & legitimi, quasi quos natura & lex ciuilis agnoscit, vt distinguantur à naturalibus & à legitimis tantùm. 1

Secundò, legitimi sunt, qui ex parentibus publicè quidem & solemniter (prout præscribitur in *c. Cum inhibitio sup. De desponsat. impub.*) sed nulliter, propter aliquod impedimentum latens, matrimonio iunctis nati sunt, licet postmodum declaretur matrimonium nullum, *d. c. Peruenit & c. Cum inter 2. h. t.* adeò vt ignorantia & bona fides vnius hac in re sufficiat, si modò iuncti fuerint in facie Ecclesiæ, *iuxta d. c. Cum inhibitio.* Ideòque si coniugatus, viuente primâ vxore, in facie Ecclesiæ cum secunda, hoc ignorante, contrahat, proles eorum legitima erit, & quidem quoad omnia, etiam feuda & hæreditates; idque fauore prolis, *c. Ex tenore 14. h. t.* Præsumitur autem bona fides, quamdiu non apparet mala, *c. 2. & ibi DD. h. t.* Sed & ex matrimonio errore iuris probabili (qui scilicet bonam fidem parere possit, veluti dum erratur in decisione iuris dubij) contracto legitimam prolem nasci communiter placuit, *per c. Per venerabilem 13. & d. c. Ex tenore h. t.* 2

Vuuu ij Tertiò,

3 Tertiò, nati ex soluto & soluta, inter quos consistere matrimonium poterat, licet ab initio illegitimi fuerint, per subsequens matrimonium legitimantur, *c. Tanta & ibi Glos. &* Abbas *h. t.* & quidem quoad omnia; præter Cardinalatum, ex Constitutione Sixti V. teste Garzia *De benef. 7. p. cap. 1. num. 28.* etiam sine interuentu instrumentorum dotalium de iure Canonico, *d. c. Tanta & ibi* Abbas, contra ius Ciuile: nam matrimonium omnem maculam & vitium abstergit, ideoque perinde habentur & sunt, ac si ex legitimo matrimonio nati essent. Idque obtinet, etiamsi matrimonium illud in articulo mortis, desperatâ iam salute, sit contractum.

Dixi, ex soluto & soluta, inter quos consistere matrimonium poterat; quia nati ex soluto & coniugata, vel soluta & coniugato, non legitimantur per subsequens matrimonium, mortuâ coniugati aut coniugatæ coniuge, *d. c. Caussam & d. c. Tanta* (vbi spurij vocantur) quia danti operam rei illicitæ imputatur quidquid inde euenit, etiam præter eius cogitatum & intentionem, *c. Continebatur & c. Tua inf. De homicidio.* Et hi tamquam ex damnato coitu nati ab hæreditate repellendi sunt: imò & ab alimentis eos lex Ciuilis excludit, *l. Ex complexu C. De incestis nuptijs.* Alioquin ius Pontificium, in hoc ius Ciuile tamquam nimis durum corrigens, iubet etiam ex damnato coitu natos ali à patre ac necessaria subministrari, *c. Cum haberet sup. De eo qui duxit in matrimonium &c.* quia iuris est naturalis, vt pater filium alat.

4 Quartò, legitimi sunt, nati quidem extra iustas nuptias, verùm à summo Pontifice vel alio Principe legitimati. Et quidem quoad spiritualia, veluti quoad beneficiorum & Ordinum capacitatem potest summus Pontifex legitimare omnes Christianos, cuiuscumque nationis vel prouinciæ, tamquam sibi in spiritualibus subiectos: quoad profana verò, veluti vt succedant parentibus, non nisi eos, qui ipsi in profanis subijciuntur: nisi magna Reipubl. caussa postularet illegitimum legitimari extra ditionem summi Pontificis, veluti vt reddatur capax successionis in regnum aliquod, *c. Per venerabilem b. t.* Aliàs in rebus profanis legitimatio petenda est ab illo Principe laico, cui legitimandus subijcitur, *l. 12. D. De natalibus restituendis.*

5 Denique aliâ acceptione filij legitimi dicuntur, qui per adoptionem, naturæ imitatricem, in filios electi sunt. Et hi vocantur legitimi tantùm, vt distinguantur à legitimis & naturalibus simul, quasi quos lex ciuilis agnoscit, non tamen natura.

Ex prædictis facilè intelligitur, quinam filij illegitimi dicantur, nempe ij, qui ex illegitima coniunctione nati sunt. Græcis vnâ voce generali Nothi dicuntur; eorumque variæ sunt species: alij enim Nothi specialiter appellantur, contractâ voce generis ad speciem, alij

alij Naturales, alij Spurij, alij alijs atque alijs nominibus nuncupantur: inter quos diligenter distinguendum esse admonet Pont. in *cap. Nisi cum pridem §. persona verò sup. 1 e renuntiat.* Sed quia in eorum distinctione Interpretes variant, videatur Glos. & Abbas *ad d. §. persone.*

An autem quis sit legitimus, an non, determinatio ad Iudicem spectat Ecclesiasticum, *c. Lator præsentium & c. Caussam h. t.* licet tantùm incidenter moueatur hæc quæstio, quia laicus est omninò incapax huius iudicij, ideoque in hoc casu accessorium non sequitur principale.

TITVLVS XVIII.

Qui matrimonium accusare possunt, vel contra illud testari.

1. *Non omnes ad accusandum matrimonium admittuntur.*
2. *Qui & quatenus accusare poßint.*
3. 4. *Qualiter & vsque ad quem gradum.*

SVperest tertia ac postrema pars huius libri, de dissolutione matrimonij, & quæ eam consequuntur. Dissolui autem matrimonium de facto non iure contractum priuatâ auctoritate nequit, nec declarari nullum, sed Iudicis Ecclesiastici auctoritate & caussæ cognitione opus est.

Videndum igitur in primis, quinam accusare matrimonium vel contrà testificari possint: neque enim omnes quandocumq; aut indistinctè ad illud impugnandum admittendi sunt. Nam si quis tempore denuntiationis à sacerdote factæ, tacuerit, is postea contracto matrimonio non auditur, & repellitur ab accusatione; nisi denuntiationem probabiliter ignorauerit, vel iuret, quòd de nouo post denuntiationem didicerit ea, quæ obiecturus est, quodque ad hoc ex malitiâ non procedat: nam tunc licet ab ijs didicisset, qui tempore denuntiationis siluerint, repelli non debet, *c. vlt. h. t.* 1

Similiter si petatur dissolui matrimonium ob aliquod impedimentum, quod non cōtineat delictum coniugum, nec alterius, quàm coniugum, intersit illud dissolui; veluti, si ideo, quia vir sit frigidus vel maleficiatus, aut aliter impotens ad matrimonij actum, vel erratum fuerit in conditione status; tum accusatio ad solos spectat coniuges. 2

Quòd si delictum contineat, vt quia aliqui in gradu vetito contraxisse vel contrahere velle dicuntur, tum quilibet ad accusandum matrimoniū admittuntur; potissimùm tamen parentes, iisq; deficientibus proximiores cognati & agnati, id est frater, soror, patruus, auunculus, amita, matertera, & horum descendentes, *cap. Videtur 3. h. tit. can. 1. cum seq.* XXXV. *quæst. 6.* quia tales genealogiam suam, consanguinitatemque & affinitatem inter contrahentes optimè norunt, ideoque fauore matrimonij cæteris præferuntur, *d. c. Videtur*: licet aliàs in criminalibus caussis & contractibus non admittatur neque pater in caussa filij, neq; filius in caussa patris, *d. c. Videtur*. Progenie verò omni deficiente, ab antiquioribus & honestioribus, quibus eadem propinquitas vel affinitas nota verisimiliter esse debet, accusatio testimoniumque recipi poterit, *d. can. 1. cum seq.* XXXV. *quæst. 6.* Vbi tamen alter coniugum diuitijs, honore, nobilitate & potentiâ præualeret, testimonium parentis inferioris omninò suspectum redderetur, nulloque modo admittendum, quandoquidem parentes filiorum incrementa & honores affectare comperiantur.

3 Quoties igitur aliqui propter impedimentum consanguinitatis vel affinitatis separari petuntur, duobus vel tribus testibus adhibitis, qui de eadem consanguinitate supersint, vel totidem senioribus & melioribus loci, id legitimè comprobari debet, *c. Quoties 5. sup. De testib.* Qui quidem testes etiam personaliter coram iudice compareant & testimonium dicant necesse est, non etiam per litteras, *c. 2. h. t.* insuperque duplici adhibito iuramento: primo, quòd non priuato odio, neque amicitiâ, neque pro aliquo commodo, quod habuerint, vel habeant, vel habituri sint, ad hoc fuerint inducti: deinde quòd sicut ipsi dicunt, rei veritatem acceperint à maioribus suis, credantque ita esse, *d. cap. Quoties, can. 3. 4. & 5.* XXXV. *q. 6.*

4 Cæterùm licet olim, quando ad septimum vsque gradum prohibitio matrimonij inter consanguineos & affines extendebatur, testes de auditu, non etiam de visu, admitterentur ad eum vsque gradum, ob breuem hominum vitam: tamen, postquam ista prohibitio ad quartum gradum reducta est, hoc de auditu testimonium in Concil. Lateranensi reiectum fuit, exceptis duodecim casibus, qui referuntur in *cap. Licet 47. sup. De testibus*, vbi vide.

TITVLVS XIX.

De diuortijs.

1. *Diuortium quid sit, quotuplex, & in quo à Repudio differat.*
2. *Matrimonium aliud legitimum, non ratum, aliud ratū, non legitimū.*

3. *Matri-*

3. *Matrimonium legitimè contractum iure Pont. est indissolubile.*
4. *De matrimonio inter infideles contracto.*

INstitutâ peractâque legitimè accusatione ad ipsam matrimonij dissolutionem seu diuortium peruenitur. Nam Diuortium est dissolutio matrimonij, quæ vtroque coniuge viuente contingit, *Glos. in can.* 1. XXXII. *q.* 7. dictum à diuersitate mentium, quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium, *l.* 2. *D. h. t.* vel potiùs à Diuertendo seu Diuortendo, vt alij malunt: nam & *diuortia aquarum* dixit Cicero, & *diuortia itinerum* Liuius. 1

Differt Diuortium à Repudio, quòd illud inter virum & vxorem tantùm fieri dicatur, Repudium verò sponsæ remitti videatur: & in vxoris personam non absurdè cadit, vt dicitur *in l. Inter stuprum* 100. *D. De verb. signif.* Et *in l. Inter Diuortium* 191. *cod. tit.* repudiari posse dicitur etiam futurum matrimonium, non rectè autē sponsa diuortisse.

Diuortium sumitur dupliciter; primò pro diremptione matrimonij quoad vinculum, & propriè diuortium dicitur. Secundò pro separatione coniugum quoad thorum & cohabitationem, durante tamen adhuc matrimonij vinculo; quod impropriè diuortium appellatur.

Vt autem sciatur, quod & quâ ratione matrimonium dissoluatur, 2
Notandum matrimonium aliud esse verum seu legitimum, non ratum; aliud ratum, non legitimum; aliud legitimum & ratum. Legitimum est, quod secundum leges vel prouinciæ mores contrahitur: cuiusmodi est matrimonium inter infideles, secundum eorum leges contractum; non enim est ratum seu firmum, quia non est indissolubile. Ratum, non legitimum, est matrimonium, contemptis Iuris solemnitatibus nuptialibus, solo affectu maritali contractum: quale est clandestinum matrimonium inter fideles, Iure Decretalium. Quod addo, quia post Conc. Trid. est nullum. Legitimum & ratum est, quod inter fideles legitimè seu secundum leges patriæque mores contrahitur.

Tametsi verò Iure Ciuili certas ob caussas matrimonium semel legitimè inter aliquos contractum, verè & omninò dirimi potuerit, etiā quoad vinculum, vt videre licet *toto Tit. D. De diuortijs & Tit. Cod. De repudijs*; veluti captiuitate, aliave ex caussa: tamen Iure Pontificio matrimonium semel inter fideles legitimè contractum, si consummatū fuerit, non aliter solui potest quoad vinculum, quàm per mortem alterius coniugis, *c. Gaudemus h. t can. Puto & alijs* XXXII. *q.* I quia quos Deus coniunxit homo ne separet, *c. vlt. sup. De translat. Episcopi*; & quia matrimonium repræsentat vnionem Christi cum Ecclesia per caritatem & per naturæ conformitatem: proindeque vt illa est indissolubilis, ita & matrimonium indissolubile esse debet. Adeò vt, licet alter coniugum vel labatur fortè in hæresin, vel transeat ad infideles, tamen idcirco vinculum coniugale inter eos dissolui nequeat, *c.* 2. *& c. Quanto* 7. *h. t.* 3

Dixi, semel legitimè contractum; quia si inter eos contractum sit, inter quos ob aliquod impedimentum, puta consanguinitatis vel affinitatis in gradu prohibito, prohibitum est matrimonium, licet sit ipso iure nullum, & proinde de iure dissolui non debeat: attamen vti de facto contractum fuit, ita etiam iure Pontificio de facto distrahi & dissolui potest, *c. vlt. h. t.* non quidem propriâ auctoritate contrahentium, sed tantùm auctoritate Iudicis Ecclesiastici, vel saltem ex officio Iudicis ordinarij, *c. Porrò 3. h. t.*

4 Quòd si tamen pagani, id est non Christiani, in gradu, lege Canonicâ tantùm prohibito, matrimonio iuncti ad fidem conuertantur, non dirimetur matrimonium, nec quoad vinculum nec quoad thorum. Verùm si paganus plures vxores habuerit, post fidem susceptam, dimissis cæteris, adhærebit primæ: sicut & si repudiatâ primâ cum secundâ contraxerit, licet repudiata interim cum alio contraxisset: nec poterit dimissor hoc casu objicere fornicationem dimissæ, nisi aliàs fuerit fornicata, *d. c. Gaudemus in fine.*

Si verò infidelium coniugum alter ad fidem Christianam conuertatur, alter autem perseueret in infidelitate, &, vel nullo modo, vel non sine blasphemia diuini nominis, vel vt coniugem pertrahat ad peccatum mortale, ei cohabitare velit, dirimi poterit matrimonium, & fidelis ad secunda, si voluerit, vota transire, *d. c. Quanto, & d. c. Gaudemus*: quia licet matrimonium verum seu legitimum inter fideles existat, non tamen est ratum, non repręsentat coniunctionem Christi cum Ecclesia, *d. c. Quanto, vers. Nam etsi.* Aliàs per solam conuersionem alterius seu baptismum non dissoluitur, vt patet ex 1. *Corinth.* 7. *can. Iam nunc* XXVIII. *q.* 1.

Non obstat prædictis, de indissolubilitate matrimonij inter fideles legitimi & consummati, illud Matth. 5. *Omnis qui dimiserit vxorem suã, exceptâ fornicationis caussâ, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterat.* Et rursus cap. 19. *Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur, & qui demissam duxerit, mœchatur:* ex quo colligi videtur, licere vxorem dimittere fornicariam, & aliam ducere. Nam Respond. sensum verborum Matthæi 5. esse, ipsi imputandum adulterium vxoris, quod eidem non imputabitur, si dimitteret ex caussa fornicationis, quia tunc mœchantem dimitteret. Similiter Matthæi 19. sensus est, quòd sit ei auctor, vt mœchetur. Aliter responderi potest, prædicta verba intelligi de dimissione quoad thorum, cuius fuerat antè facta mentio, non autem de dimissione quoad vinculum. Nam cùm Christo moueretur quæstio à Pharisæis de perfecta dimissione, qualis fiebat per libellum repudij, & hæc dimissio contineret quoque separationem à thoro & cohabitatione coniugis, & præ-

terea

terea potestatem ducendi aliam vxorem: Christus in sua responsione ita distinxit, vt alterum, scilicet separationem à thoro & cohabitatione diceret esse licitum, sed ex caussa fornicationis dumtaxat, non aliter; alterum verò diceret esse illicitum, & verum adulterium. Cuius responsionis prior pars continetur illis verbis, *Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem*, scilicet, peccat, quod subaudiendum, vel, quod vtique non licet: posterior verò illis verbis, *& qui dimissam duxerit, adulterat* vel *mœchatur*: ita vt particula, *nisi*, accipiatur quidem exceptiuè, sed ad priorem partem responsionis dumtaxat pertineat, non autem ad alia sequentia.

§. I. De dissolubilitate matrimonij rati non consummati.

1. *Dissoluitur huiusmodi matrimonium per Religionis ingressum.*
2. *Per dispensationem summi Pontificis.*

MAtrimonium ratum, non consummatum, inter fideles dissolui posse per solemnem Religionis approbatæ ingressum seu professionem, ab altero coniugum factam, etiam altero repugnante, patet ex *c. Commissum 16. sup. De sponsalib. & alijs similibus*, Conc. Trid. *Sess. 24. can. 6.* manensque in sæculo post emissam professionem alterius (quam exspectare tenetur) si continere nolit, iterùm contrahere potest, *cap. Ex publico 7. sup. De conuers. coniugat.* Ratio cur dissolui tunc matrimonium possit, licet sit Sacramentum, est, quia tantùm repræsentat vnionem Christi cum Ecclesia per gratiam, non etiam per charitatem & naturæ conformitatem; ideoque cùm illa sit dissolubilis per peccatum mortale, etiam matrimonium, vnionem illam repræsentans, dissolubile erit & imperfectum Sacramentum. Cùm enim Sacramentum matrimonij primò significet coniunctionem Christi cum anima, per gratiam; secundò coniunctionem Christi cum Ecclesia, per charitatem; tertiò coniunctionem Christi cum Ecclesia per naturæ conformationem, & ex his significationibus primam dumtaxat habeat matrimonium, ratum, non consummatum, quippe per quod coniugati nondum sint perfectè duo in carne vna: non est perfectum Sacramentum, quoad omnem significationem, sed imperfectum, & dissolubile. 1

Non obstat illud, Quos Deus coniunxit homo non separet: quia intelligitur de matrimonio consummato, non autem de rato tantùm.

Secundò, dissolui potest per dispensationẽ summi Pont. prout cõstat sæpè ex grauibus caussis dispensasse. vide Nau. *in Manuali c.22.n.21.* 2

Cur autem non æquè dissoluatur per Ordinis sacri, vel etiam Episcopalis, susceptionem atque per professionem Religionis approbatæ, ratio est hæc, quia Ordo sacer & status Episcopalis non pugnat ex natura sua cum statu coniugali & vsu matrimonij (prout patet in Sacerdotibus & Episcopis Græcis) sicut Religio, quæ est mors quædam spiritualis, consistens in totali rerum omnium temporalium abdicatione.

§. II. De dissolutione matrimonij quoad thorum.

1. *Casus, quibus hoc modo dissoluitur matrimonium.*
2. *Casus, quibus non dißoluitur.*

1 CErtissimi Iuris est, matrimonium ratum & consummatum posse etiam inter fideles dissolui quoad thorum & cohabitationem, manente inter eos vinculo matrimonij, vt patet ex toto hoc Tit. Decretal. & definitur per Conc. Trid. *Sess.* 24. *can.* 8. Et quidem primò fieri id potest mutuo consensu, ad perfectiorem statum acquirendum: veluti si vterque voueat perpetuam castitatem, aut ad Religionem transeat, *cap.* 1. *&* 2. *sup. De conuers. coniugatorum.*

Secundò, fit hæc separatio, si alter coniugum spiritualiter fornicatus fuerit, nempe si labatur in hæresim, vel in gentilismum decidat, *c.* 2. *& seq. h. t.*

Tertiò, si alter alterum impellat ad peccatum, ita vt cum eo sine periculo offensionis diuinæ, suspicionis apud homines, participationis in crimine, cohabitare non possit, *d. c.* 2. *h. t.* Eadem est ratio, si dimissio iudicetur necessaria ad emendationem & correctionem vxoris, *c. Si vir* 3. *inf. De adulterijs.*

Quartò, si alter in alterum sæuiat nimiùm: nisi fortè maritus sufficientem det cautionem, arbitrio iudicis, de non offendenda vxore, *c.* 1. *sup. Vt lite non contestata &c.*

Quintò, Votum vltramarinum, ad liberandam terram sanctam, etiam inuitâ vxore, vir emittere & adimplere potest, *cap. Ex multa* §. *in tanta sup. De voto & voti redempt.*

Sextò, si alter coniugum adulterium vel fornicationem (quo nomine omnis illicitus coitus etiam contra naturam continetur) commiserit, *c. Accusatores c. Intelleximus & c. fin. inf. De adulterijs*, iuxta illud.

Fidem frangenti fides frangatur eidem. Idque obtinet, licet alter alteri iurauerit,

iurauerit, nunquam se repudiaturum, quia caussa adulterij vel fornicationis superuenientis semper excepta videtur, *c. Quemadmodum* 25. *sup. De iureiurando.* Pendente autem iudicio de adulterio, non fiet separatio thori, nec ante probatam accusationem priuari accusatus debet iure, quod in alterum habet, *c.* 2. *sup. Vt lite non contestata &c.* Attamen non tenetur vir vxorem, vel contrà, ob adulterium aut fornicationem dimittere, si pœnitentiâ ducta emendetur, nec perseueret in crimine: imò, cessante scandalo, dimissam & non perseuerantem in crimine potest sibi reconciliare. Alioqui adultera, quam recipere non vult, ad agendam perpetuam pœnitentiam in claustro aliquo cum mulieribus Religiosis collocanda est, *cap. Gaudeamus* 19. *sup. De conuers. coniugat.*

Cæterùm obseruandum, licere alteri coniugum hanc separationem ob fornicationem alterius facere propriâ auctoritate, quoad thorum duntaxat, non etiam quoad cohabitationem, quia est res publica & quæ scandalo esse potest; ideoque non nisi iudicio Ecclesiæ fieri debet, *c. Porro* 3. *h. t.* nisi adulterium fuerit omninò publicum & notorium, *c. Significasti* 4. *h. t.*

Ob furtum verò vel aliud crimen, aut ob morbum coniugis non fit hæc separatio, *d. c.* 2. *h. t.* Nec obseruatur *Nouel. De nuptijs c.* 16. §. *has itaque caussas*; neque *l. Iubemus* § *inter culpas Cod. De repudijs*; nec rursus *Nouel.* 117. *cap.* 8. *& seq.* quia per Ius Canonicum, cui in caussis matrimonialibus standum est, corriguntur.

Sed & certis casibus alter coniugum separari ob fornicationem seu adulterium non potest. Primò, quando tantùm materiale est adulterium: veluti si mulier vim passa fuerit, *can. Itane, cum similibus* XXXII. *q.* 5. quia vbi non est culpa, ibi nec pæna esse debet: vel si quis fraudulenter sub specie mariti aliquam cognouerit, *can. In lectum* XXXII. *q.* 2. 2

Secundò, quando vterque pari crimine tenetur, *cap. Intelleximus & cap. fin. inf. De adulterijs:* quia paria delicta mutuâ compensatione tolluntur.

Tertiò, quando vir vxori fuit auctor adulterij, veluti si eam prostituerit, *c. Discretionem sup. De eo qui cognouit consanguineam &c.*

Quartò, quando post cognitum adulterium vxoris rem cum ea habuit, *can. Si quis vxorem* XXXII. *q.* 5.

Quintò, quando repudiatâ vxore ante Baptismum, ambo deinde ad fidem conuertuntur: nam vxor, licet fuerit à secundo viro ante Baptismum cognita, priori nihilominus erit reconcilianda, *c. Gaudemus h. t.* Sin sine caussa & temerè vxor diuerterit, excommunicatur, *can. Si qua mulier Dist.* 30 (nisi ex iracundia diuertens redierit statim) & restitui ante omnia marito repetenti, sicut & è diuerso, debet: nisi

exceptio fuerit legitima, vt si vxor virum repetens publicè sit adultera, vel viro repetente vxorem timeatur nimia eius sæuitia. Videantur quæ suprà diximus de hac restitutione, *Tit. De restitut. spoliatorum lib.* 2.

TITVLVS XX.

De donationibus inter virum & vxorem, & de dote post diuortium restituenda.

1. *Dos quid sit. Est Aduentitia vel Profectitia.*
2. *Donatio propter nuptias.*
3. *Soluto matrimonio illa mulieri, hæc marito restituenda.*
4. *Donationes extra caussas dotis facta censentur quoque reuocata.*
5. *Vir agens pro dote non excluditur ob inopiam.*

IVdicem Ecclesiasticum, vbi caussâ cognitâ viderit sententiam diuortij esse ferendam, siue ad declarandum matrimonium nullum, siue ad separationem thori & cohabitationem tantùm, pronuntiare quoque oportet de dote ac donationibus propter nuptias, restituendis, vel non restituendis: nam de his plerumque diuortio facto incidenter quæstio mouetur, tanquam de accessorijs ad matrimonium, *c. 3. h. t.*

1 Dos est pecunia, quæ ab vxore, vel ab alio eius nomine, pro sustinendis oneribus matrimonij marito datur remittiturve, *l. Pro oneribus 20. & passim Cod. De iure dotium.* Quæ proinde constante matrimonio repeti non potest, nisi maritus labatur facultatibus, *l. Si constante D. Soluto matrim.* aut bona eius fisco inferantur, *l. Si marito D. De repudijs:* veluti propter crimen læsæ majestatis, vis publicæ, paricidij, veneficij, de sicarijs, *l. Quinque 3. D. De bonis damnat.* item crimen hæresis, *c. Decreuit De haret. in 6.* nisi inter maritum & vxorem intercessisset pactum de lucranda dote per maritum, Glos. & Bart. *in d. l. Quinque.* Vnde infertur, dotem filiæ posse in præiudicium patris publicari, *Authent. Qui contra Cod. De incestis nuptijs.*

Ea est, vel Profectitia, vel Aduentitia. Profectitia, quæ à patre vel parente

parente virilis sexus profecta est de bonis vel facto eius, *l. 5. in princ. D. De iure dot. l. 6. Cod. eod.* Aduentitia, quæ à quouis alio, vel ex ipsius mulieris bonis data est, *d. l. 5. §. Si pater 6.*

Donatio propter nuptias est, quam sponsus, vel alius eius nomine, facit sponsæ in securitatem dotis, *l. penult. & vlt. Cod. De donat. ante nuptias.* Eò namque spectat donatio ista, vt mulieri sit cautum de dote recuperanda soluto matrimonio, si ea vel perierit, vel deterior facta fuerit culpâ mariti. Vnde & Iure nouissimo ita doti adequata est, vt non modò pari quantitate constitui debeat, sed & ijsdem pactis ac conditionibus, *l. Ex morte 9. cum Auth. seq. Cod. De pactis conuentis &c.* Olim quidem dicebatur donatio hæc ante nuptias, quia post nuptias fieri non poterat; primò quidem vetantibus id moribus, postmodum etiam iure inde orto, *l. 1. 2. & 3. vbi ratio additur, D. De donat. inter vir. & vxorem.* Cæterùm Iustinus Imp. exemplo dotium, quæ augeri & post nuptias poterant, permisit etiam donationes eiusmodi augeri constante matrimonio, *d. l. Si constante Cod. De donat. ante nuptias:* Iustinianus verò constituit, vt non augeantur tantùm, sed etiam constante matrimonio initium accipiant, nec ampliùs donationes ante nuptias, sed propter nuptias vocentur, *l. vlt. Cod. d. tit. & Institut. De donat. §. Est & aliud.* 2

Vt igitur soluto ex caussa licita matrimonio dos mulieri, aut ei, qui dedit, restitui debet, *c. 1. 2. & 3. hoc tit.* ita etiam donatio propter nuptias marito, *c. fin vers. sanè eod.* nisi vel consuetudine vel pacto coniugum de lucranda dote donationeve propter nuptias, quod vtrimque æquale sit necesse est, contrarium inducatur seu inductum sit, *d. vers. sane.* Imò, quod amplius est, etiam ea bona, quæ constante matrimonio communiter coniuges acquisierint, diuidi æqualiter inter eos oportet, *d. c. 1. & 2. hoc tit.* licet postea ob consanguinitatem contingat dissolui matrimonium, vel sit putatiuum tantùm, bonâ fide contractum, *d. c. 2.* ibi, *quem loco viri tenebat &c.* facit *l. Si cum dotem §. fin. D. Soluto matrim.* 3

Quòd si scienter vetitum matrimonium aliqui contraxerint, priuantur ijs, quæ sibi mutuò dederint (nisi aut minori ætate aut errore aliquo excusentur) eaque fiscus sibi vindicat, *c. Etsi necesse 5. hoc tit.*

Sin mulier ob caussam fornicationis iudicio Ecclesiæ aut propriâ voluntate à viro discesserit, nec postea eidem fuerit reconciliata, perdit dotem seu dotalitium, illudque cedit lucro mariti innocentis, *c. Plerumque 4. hoc tit.* Reuersa & reconciliata marito dotem non amittet, quia sic maritus iniuriam remisisse censetur, prout remittere potest, *c. 3. inf. De adulterijs.*

4 Insuper vtrouis modo diuortium fiat, siue quoad ipsum vinculum matrimonij dissoluendum, siue quoad separationem thori dumtaxat, donationes, quæ inter virum & vxorem constante matrimonio extra caussas dotis vel donationis propter nuptis factæ fuerint, censentur tacitè reuocari, *c. fin. h. t.* Nam licet eiusmodi donationes extra caussas dotis & donationis propter nuptias, quibus alter coniugum locupletior, & pauperior alter efficitur, vtroque Iure prohibitæ sint, *l. 1. D. De donat. inter vir & vxorem & d.c. fin. in princ.* tamen si non fuerint expresse vel tacitè, veluti diuortio, reuocatæ, morte donantis confirmantur, *l. Sed interim 11. D. eod. & d. c. fin.* Ad sponsos hæc prohibitio non pertinet, *l. Si sponsus*, *l. Inter eos 27. D. eod.* nec ad eas donationes, quibus alter non fit pauperior, alter ditior, *l. Si fructus Cod. eod. d. c. fin.* nec rursus ad eas, quæ conferuntur in tempus mortis vel diuortij, *d. l. Sed interim §. fin.* quia, vt dicitur in *l. 10. D. eod.* in illud tempus excurrunt, quo amplius non sunt vir & vxor: & propterea cessat ratio prohibitionis, morteque confirmantur, si in viuis reuocatæ non fuerint, *l. Cum hic status 32. §. 2. D. eod.*

Quemadmodum autem diuortio, ita & morte alterutrius soluto matrimonio dos & donatio propter nuptias restitui debent aut superstiti aut defuncti hæredibus, nisi similiter vel pacto coniugum vel statuto vel consuetudine prouinciæ aliud obtinuerit, *d. c. fin. vers. sanè.*

5 Cæterùm si vir, agens pro dote, vergat ad inopiam, non ideo excluditur omninò, verùm assignabitur ei dos sub cautione, secundum facultates eius præstanda, quòd soluto matrimonio dotem restituet: nam æquum est, vt cui vxor credit corpus suum, eidem magis credat dotem, *c. Per vestras 7 h. t.* Sin autem ne sic quidem sufficienter sit prouisum consumptioni dotis, ea deponetur apud mercatorem, vt de parte honesti lucri inde prouenientis onera matrimonij vir sustineat, *d. c. Per vestras.*

TITVLVS XXI.

De secundis nuptijs.

1. *Secundæ nuptiæ quæ dicantur.*
2. *Intra annum luctus nubens iure Canonico non est infamis.*
3. *Differentia inter primas & secundas nuptias.*

1 DEnique diuortio facto solent coniuges sæpiùs ad secundas nuptias transire, de quibus propterea vltimo loco restat agendum. Vocantur autē hîc secundæ nuptiæ non eæ tantùm, quæ primas proximè sequuntur, sed tertiæ, quartæ, ac deinceps, quotiescumq; iterantur:

rantur: quæ altero coniugum mortuo, aut propter aliquod impedimẽtum dirimens matrimonio declarato nullo, permittuntur superstiti, ad vitandum periculum fornicationis, *can. Quomodo, cum similibus* XXXI. *q.* I. *c. penult. & vlt. h. t.*

Nec obstat *canon Hac ratione ibid.* in quo Ioan. Chrysost. secundas nuptias vocat honestam fornicationem: quia canon ille non est Chrysostomi, sed auctoris alicuius incerti & operis imperfecti in Matth. quod falsò Chrysostomo adscribitur. Vide editionem Gregorianam *d. can. Hac ratione.*

Tametsi verò iure ciuili notetur infamiâ mulier, intra annum luctus id est intra annum à morte mariti nubens alteri, *l.* 1. *&* 2. *Cod. h. t. & l. Liberorum D. De his qui not. infamiâ*: tamen iure Pont. quamuis magis probentur primæ nuptiæ, quàm secundæ, *can. Nuptiarum* XXVII. *q.* I. *d can. Quomodo & similibus*, non damnantur secundæ nuptiæ, nec vllam infamiam aut aliam pœnam, à Iure Ciuili statutam, incurrit mulier nubens intra tempus luctus, auctoritate Apostoli, qui indistinctè loquitur, I. *Corinth.* 7. *& ad Rom.* 7. *Mulier, viro mortuo, soluta est à lege viri sui; in Domino nubat, cui voluerit*: non adijciens, vt demùm post annum luctus nubat, *cap. penult. & vlt. h. t.* 2

Differunt tamen primæ & secundæ nuptiæ; primò, quòd secundæ nuptiæ non benedicantur à Parocho vel sacerdote, *cap.* I. *& c.* 3. *h. t.* quia cùm alter contrahẽtium saltem in primis nuptijs fuerit semel benedictus, eaque benedictio semper duret, non est iteranda, nisi consuetudine introductum fuerit contrarium, Nauar. in *Manuali cap.* 22. *n.* 83. aut sint secundæ ex parte viri tantùm, vt si viduus ducat virginem, tunc benedici posse tradit Arm. in *V. Matrimonium n.* 71. 3

Secundò, prohibetur etiam Presbyter secundis nuptijs interesse, *can. De his* XXXI. *q.* I.

Tertiò, relicta pro pauperibus mulieribus dotandis & maritandis nequeunt distribui in dotem viduarum nubere volentium, quantumçumque pauperes sint, quia appellatio matrimonij ad primas nuptias refertur, *l. Boues* 89. §. I. *D. De verb. signif.*

Quartò, fauorabiliores sunt primæ in capiendis legatis, quàm secundæ: nam legatum sub conditione, *Si non nupserit*, virgini, quæ nondum experta est virum, relictum, etiamsi nupserit, ei, non obstante conditione, debetur; secus in vidua, *l. Cum tale legatum* §. 5. *D. De condit. & demonstrat.*

Quintò, mulier, quæ iterum nupsit, nequit ob ingratitudinem reuocare donationes liberis prioris matrimonij factas: exceptis tribus casibus, enumeratis in Nouella 22. *De nuptijs cap.* 35. At verò vidua vnius matrimonij potest, *l. His solis* 7. *Cod. De reuoc. donat.*

PARA-

Iudicia criminalia tribus potissimùm modis instituuntur, nempe per Accusationem, Inquisitionem, Denuntiationem, *c. Licet Heli* 31. *in princ. inf. De Simonia.*

Accusatio, secundum Hostien. *in Summa h. t.* est criminis alicuius apud Iudicem competentem, vindictæ publicæ caussâ, inscriptione interueniente, legitimè facta delatio. Colligitur hæc descriptio ex *l. fin. Cod. De accusat.* & communiter receptam esse. tradit Iul. Clarus *in Pract. crim. q.* 12. *n.* 1. Dixi, vindictæ publicæ caussa; in exemplum scilicet populi, vt omnes à talibus criminibus abstineant. Accusare verò est deferre reum criminis alicuius per libellum ad Iudicem, cum subscriptione deferentis: & qui defert Accusator dicitur, vti Actor, qui in ciuilibus caussis prouocat ad Iudicem. 1

Debet autem libellus accusatorius continere inprimis nomen Iudicis, coram quo crimen proponitur, vt sciatur, an is sit competens, vt *Tit. Cod. Vbi de criminibus agi oporteat*: item nomen accusatoris & accusati, vt constet, quis sit accusator, & quis accusetur, (quamquam si nomen accusati ignoretur, possit describi ex habitu, officio, vel alijs circumstantijs:) speciem insuper criminis: locum & tempus commissi criminis (aliàs accusatio redderetur incerta, & ipso iure nulla, etiam parte non opponente, Iul. Clarus, *d. q.* 12. *n.* 9. eriperetur que reo facultas se defendẽdi:) item personas, in quas vel cum quibus illud perpetratum dicitur: insuperque subscriptionem accusatoris in crimen, siue ad pœnam talionis, non tantùm in publicis delictis, verùm etiam in priuatis, criminaliter intentatis, *l. fin. D. De priuat. delictis*, *l. fin. D. De furtis.* Quod constitutum est, vt homines deterreantur à calumnijs, *l. penult. & ibi Glos. &* Salicet. *Cod. De accusat.* & ne innocentia alicuius temerè periclitetur & vim patiatur. Formam accusationis vide in *l. Libellorum D. De accusat. & can. fin. §. libellorum* II *q.* 8. & quæ latè deducuntur à Greg. Tholos. *lib.* 5. *Partit. Iuris Can. tit.* 9. *cap.* 4. 2

Cæterùm non tenetur accusator inuitus horam & diem designare, nisi id reus petat, vt scilicet negatiuam, loco & tempore coarctatam, puta se eo die fuisse in aliquo loco, remoto à loco delicti, probare possit, *l. Optimam Cod. De contrahenda stipulat.* aut nisi crimen tali die commissum sit mitiùs puniendum, Iul. Clar. *d. loco vers. Dixi etiam.* Et si diem expresserit, qui mensem designet, aliâ mensis designatione opus non erit, Wesenb. *D. ad h. t. n.* 11. aliàs enim nimis coarctaretur potestas accusandi & probandi, quandoquidem quis diei vel septimanæ facilè obliuisci possit, cùm non ita cadat sub sensum, vt locus. 3

Inscriptio verò, ac pœna talionis hodie passim à foro recessit, valetque eiusmodi consuetudo, Felin. in *c. Super his vlt. Notab. h. t.* Gothof. *ad d. l. fin. Cod. De accusat.* Et sanè ob antiquum rigorem multi deterre-

 bantur

bantur ab accusando, multaque crimina propterea manebant impunita. Quamquam etiam hodie, si quis aliquem de crimine aliquo deferat, & partem formatam, vt vocant, se aduersus eum constituat, soleat carceri committi, donec satisdederit idoneè, de accusatione prosequenda, & iniuria resarcienda, si crimen intentatum minùs probet, *l. 2. Cod. De exhibendis reis*. Quia tamen hæc pro diuersitate locorum diuersimodè exercentur & obseruantur, satius fuerit sequi stylum & consuetudinem cuiusque loci.

Sed & in tabulis Legū Brabantiæ, vulgò *den Lantchartre* anni 1312. legimus Ioannem Ducem pœnam talionis disertè innouasse, decreuisseque eo loco habendum esse eum, qui alium in iure conuenisset, & querelas non probasset, quo alius fuisset habendus probato crimine.

Denique si accusatio non fuerit legitimè concepta, nomen rei abolentur, & ex integro repetendi reum fit potestas, *d. l. Libellorum* §. 1.

§. II. Quinam accusare possint.

1. *Prohibentur, quorum nihil interest.*
2. *Qui semel destiterint ab accusando.*
3. *Laicus volens accusare Clericum.*
4. *Inimicus accusati aut inimico eius cohabitans.*
5. *Mulier, pupillus, miles, infames &c.*
6. *Aliàs accusator audiendus est, etiam Monachus aduersus Prælatum.*
7. *Nemo per procuratorem accusare aut defendere se potest.*
8. *Nemo inuitus accusare cogitur, & quatenus desistere liceat.*
9. *Quibus hodie munus accusandi deferatur.*

1 ACcusare possunt omnes, qui non prohibentur, *l. Qui accusare* 8. *D. De accusat.* Prohibetur autem quis accusare aliquem ob varias caussas: vel quia eius, qui vult accusare, nihil intersit, *c. Illa 3. h. t.* exceptis publicis iudiciis: vel quia eundem
2 eiusdem criminis semel accusauerit; nam qui semel ab accusando destitit, amplius non auditur, *l. Accusationi 6. Cod. De his accus. non pos.* imò perpetuum illi silentium imponitur, licet ante inscriptionem destiterit, *c. Licet 14. h. t.* Similiter qui semel à crimine absolutus est per sententiam definitiuam, iterum accusari nec ab eodem nec ab alio potest, *c. De his 6. & ibi DD. h. t.* Vt neque semel condemnatus ac punitus, Maranta *6. p. Spec. aurei n.* 49. nam de eiusdem hominis admisso sæpiùs quæri non debet, *l. Licet 6. in fine D. Nautæ caupones &c.* nisi fortè ex collusione primi accusatoris secundus doceat perperàm absolutum fuisse, *c. 1. inf. De collus. detegenda, l. 3. §. nam si D. De prævaricatorib.* Maranta *d. loco num.* 50. Abbas *in d. c. De his hostit.* Præ-

sumitur

sumitur autem collusio, si accusator conuersetur cum accusato: si post litem contestatam nec accusator nec accusatus compareat ad terminum statutum per Iudicem, Maranta *d. loco n.* 51.

Dixi, per sententiam definitiuam; quia absolutus ab obseruatione iudicij dumtaxat, licet non possit amplius accusari ab eodem, secundum Canones (per primam enim accusationem factus fuit inimicus, ac proinde repellendus eo Iure, *c. Repellantur* 7. *c. Cum P.* 10. *c. Cum oporteat* 19. *hoc tit.*) potest tamen ab alio tertio: & quidem de iure Ciuili indistinctè tam à primo, quàm ab alio, cùm secundum Ius ciuile inimici ab accusatione non repellantur. Posset tamen absolutus rursus accusari à tertio, prosequente suam vel suorum iniuriam, dummodò ignoret accusationem fuisse ab alio institutam; secus si sciuerit: nam & tertio obstat exceptio rei iudicatæ, Maranta *d. loco n.* 54. vbi alia vide eodem spectantia.

Tertiò, repellitur laicus, volens accusare Clericum: nam cùm Clericis laicos opidò infestos tradiderit antiquitas, *c. Clericis in princ. De immunit. Eccles. in* 6. quod & experientia docet, præsertim hoc infelici sæculo; regulariter non admittuntur laici aduersus Clericos in criminalibus, *d. c. Cum P. hoc tit. can.* 2. *&* 3. *can. Sicut* 6. 11. *q.* 7. prout nec Clerici aduersus laicos, *d. can. Sicut* nisi fortè laici suam vel suorum iniuriam prosequantur, *c. De cætero* 14. *sup. De testib. can. Omnibus* IV. *q.* 6. aut nisi agatur de occultis quibusdam criminibus, in quibus propter enormitatem Ecclesia laicos aduersus Clericos admittit, vt sunt Simonia, Hæresis, crimen læsæ majestatis, *c. Tanta*, *c. Licet Heli* 31. *inf. De Simonia*. Eodem iure Canonico non admittuntur aduersus Clericos viles abiectæque personæ, non probatæ vitæ, *can. Quærendum* 11. *q.* 7. modò reus earum consuetudine antea vsus non fuerit, *c. Nulli* 5. *h. t.* 3

Quartò repellitur accusator, quia inimicus est accusati, aut inimico eius cohabitat, *d. c. Repellantur* 7. *d. c. Cum P.* 9. *& c. Meminimus* 13 *h. t.* & hoc de iure Canonico, vt dixi, quia præsumitur eiusmodi accusatio proficisci ex odio. Vnde nec criminosus accusator aduersus alium criminosum admittitur, *can. Omnes*, *can. Qui crimen* VI *q.* 1. *d. can. Quærendum* 11. *q.* 7. *can. Qui sine*, *can. Postulatus* III *q.* 7. 4

Denique prohibentur accusare, alij propter sexum vel ætatem, vt mulier & pupillus; alij propter sacramentum, vt milites; alij propter majestatem & potestatem; alij propter delictum proprium, vt infames; alij propter turpem quæstum, vt qui duo iudicia aduersus duos reos subscripta habent, nummosve ob accusandum vel nõ accusandum acceperint; alij propter conditionem suam, vt filij aduersus parentes, liberti & alumni aduersus patronos; alij propter suspicionem calumniæ, 5

vel

vel ob alias similes caussas, de quibus in *can. Prohibentur* II. *q.* 1. & *in d. l. Qui accusare* 8. & *seqq. D. h. t.* & Iul. Clarus *in Pract. Crimin. quaest.* 14. quarum si aliqua accusatori obijciatur, statim est ab accusatione repellendus, etiam non audito reo de crimine. Et hoc est, quod Pont. ait, si legitimus non fuerit accusator, non fatigandum esse reum siue accusatum, *c.* 1. *h. t.* Porrò plerosque, qui accusare prohibentur, Glossa *ad d. c.* 1. complectitur his versibus:

Fœmina, pupillus, delatus, crimine tentus,
Suspectus quaestu, corruptus, sortilegusque,
Infamis, seruus, pauper, cum milite Princeps,
Libertus, socius socium, nec non inimicus.
Clericus Ecclesiam nullus deferre valebit.

Hi tamen omnes ab accusatione non excluduntur, si suam vel suorum iniuriam exsequantur, mortemve defendant, *l. Hi tamen* 11. *D. h. t. l.* 8. & 12. *Cod. eod.* Exceptis liberis, libertis, & alumnis, quibus ne istis quidem casibus parentem patronumve accusare permittitur, nisi ciuiliter agatur, *d. l. Hi tamen* §. 1. *l. Iniquum* 17. *Cod. De his qui accus. non poss.* Aliàs si qui alios accusare velint, eos immunes esse oportet à crimine, *can. Qui sine peccato, can Postulatus* II. *q.* 7. Hodie etiam paupertas non repellit ab accusatione pauperem, honestae fidei & vitae, Clarus *d. q.* 14. *n.* 19.

6 Quòd si accusatori nulla iusta obijci caussa possit, ob quam ab accusatione remoueri debeat, omninò audiendus est, quisquis ille sit: adeò vt etiam Monachus, quamuis obedientiam vouerit Praelato suo, nisi alia rationabilis caussa impediat, accusare valeat. Imò debent eidem ex bonis Monasterij suppeditari sumptus, necessarij ad prosequendam accusationem, *c. Illa* 3. *c. Ex parte tua h. t.* Quin etiam, vt sit expeditior reformatio Monasterij, si quam sententiam excommunicationis, suspensionis, aut interdicti Abbas, pendente accusatione, protulerit, aut per alios ferri curauerit, ea ipso iure relaxatur; sicut & iuramentum de tacenda veritate, *c. Cum* 26. *h. t.* Alios tamen Monachus accusare non potest, *d. c. Ex parte tua*, nisi intersit Monasterij, & de licentia Abbatis, *can. Monachi* 35. XVI. *q.* 1. quia censetur mundo mortuus, *can. Placuit ibid.*

7 Quemadmodum autem ad crimen iudicij publici accusationemque criminalem prosequendam non admittitur procurator, ita neque ad defendendum, *l. penult. D. De publ. iudicijs*, *c. Veniens* 15. *h. tit.* Licet reus absens possit per procuratorem allegare caussas absentiae, aliasque exceptiones, quae ipsum crimen propositum non attingant, *d. c. Veniens* & *c. Cum dilecti* 18. *h. t.* secus si agatur de crimine non criminaliter, v. g. per modum exceptionis, *c. Super his* 16. *h. t.* vel de crimine priuato,

priuato, v. g. iniuriarum, *can. Absens §. nisi* III. *q.* 9. *l. fin. Cod. De iniurijs*; vel de alijs leuibus criminibus, *l. Leuia* 6. *D. h. t.*

Nemo etiam inuitus accusare cogitur, *can. Si quem pœnituerit, can. Si quis iratus* II. *q.* 7. *Tit. Cod. Vt nemo inuitus agere vel accus. cog.* Potestque quilibet ante libelli oblationem & inscriptionem ab accusatione incœpta desistere; sed desistẽti imponitur silentium perpetuum, ne deinceps eundem de eodem crimine accuset vel infamet, *c. Licet* 14. *h. tit.* At verò post inscriptionem cogitur accusationem prosequi, nec impune citra abolitionem desistit, *l. Quæsitum* 5. *D. Ad SC. Turpill.* Publicè enim interest, accusationem non intermitti, siue vera sit, vt delictum puniatur, siue falsa, ne calumnator impunè euadat, & licentius in innocentiam cuiusque grassetur. Verius etiam est, fratres se inuicem accusare non posse, *l. Si magnum Cod. De his qui accus. non possunt*: nisi in leuioribus criminibus, *l. Si sororem* 18. *Cod. eod.* aut nisi alter alterius vitæ insidiatus fuerit, Glos. & Salicet. *ad d. l. Si magnum*: nam & idem in matre aduersus filium sibi insidiantem admissum est, *l. Propter* 14. *Cod. d. tit.* vt neque filius prohibetur de facto matris queri, *l. Hi tamen* 11. §. 1. *D. De accusat.* 8

Cæterùm obseruandum est, hodie munus accusandi apud sæcularem Iudicem deferri procuratoribus fisci; apud Iudicem verò Ecclesiasticum aliquibus electis & probæ fidei Clericis, qui Promotores aut Procuratores fiscales, vel Syndici, interdum etiam Nuntij dicuntur, quos huic muneri præficiendos tradit Bern. Diaz *in Praxi crimin. Can. c.* 4. & in quibusdam dioecesibus per Belgium ita seruari refert oculatus testis Zyp. olimque consuetum fuisse, *lib.* 5. *De iure Pont. nouo h. t. n.* 8. Et tales non debent se inscribere, quandoquidem necessitas officij eos liberet à suspicione calumniæ, nisi hæc manifestè appareat, *l. Post legatum* 5. §. *Aduocatum D. De his quibus vt indignis &c.* Solent tamen plerumque alij priuati, quorum aliunde interest delicta puniri, se his adiungere, eisque denuntiare crimina ac suggerere probationes, ad suam suorumque iniuriam prosequendam: vnde & euitant delatoris prohibiti notam, *l. Deferre* 18. §. *Sed communem & l. Delator* 44. *D. De iure fisci* cùm nemini in caussis proprijs accusandi licentia sit deneganda, *can. Omnibus* IV. *q.* 6. 9

§. III. Quinam accuſari non poſſint.

1. *Non mortui, non Legati, Præſides, Magiſtratus &c.*
2.3. *Non abſoluti per ſententiam, neque abſentes.*
4. *Non infantes & furioſi.*
5. *De ſeruis reis.*

1 SIcut non omnes accuſare poſſunt, ita nec omnes accuſari. Non in primis mortui, *l. Ex iudiciorum 20. h. t. l. fin. D. Ad Leg. Iul. Majeſt.* Non Legati Imperatoris aut Prouinciales, non Magiſtratus populi Rom. & qui Reipubl. cauſâ abſunt, *l. Hos accuſare 12. D. eod.* Idemque dicendum de alijs, qui in honore miniſterioue publico ſunt: qui quidem rectè poſtulantur rei, ſed eorum differtur accuſatio, & cautione iudicio ſiſtendi cauſâ promittitur in finem honoris, *l. Si adulterium 38. in fine D. ad Leg. Iul. De adult.*

2 Tertiò, ſemel abſoluti per ſententiam iterum accuſari non poſſunt, de quo iam antè dictum.

3 Quartò, non etiam abſentes, multoq; minùs damnari, *l. Abſentem 6. Cod. h. t. l. Abſentem 5. D. De pœnis*: ſed tantùm annotatio fit bonorum, & poſt annum publicatio, *d. l. Abſentem l. 1. & 2. Cod. De requir. reis*; quamuis procuratorem habeant, *l. penult. §. 1. D. De publ. iudicijs c. Veniens 15. h. t. c. Tua 5. ſup. De procurat. can. Abſens vero 111. quæſt. 9.* quia Iudex ex rei præſentia, vultu, aſpectu, qualitate perſonæ, conſtantia, trepidatione, ex oculorum ſermoniſque indicijs in criminis cognitionem deducitur, vt Caniſ. ait *lib. 4. Tit. 19. §. Qui verò accuſari, arg. l. 2. & 3. D. De teſtib. l. De more 10. §. tormenta D. De quæſtionib.* Idque verum eſt, ſi crimen tale ſit, ex quo pœna corporalis, vel in metallum, aut ſimilis infligenda venit, *d. l. Abſentem D. De pœnis & d. c. Veniens*, vbi pœna ſimilis eſt capitali. Excepto tamē crimine læſæ Majeſtatis, *vt in Extrau. Henr. XII. Quomodo in læſa Maieſtatis &c.* Cæteroquin ſi pecuniariam pœnam, aut quæ æſtimationem contingit, crimen mereatur, poterit ea in abſentem, ſi ſæpiùs admonitus per contumaciam abſit, ſtatui, & vſque ad relegationem procedi, *d. l. Abſentem D. De pœnis.* Planè hodie in Gallia & alibi, & in foris Eccleſiaſticis bonorum annotationi locum non eſſe, poſſeque abſentes contumaces damnari, etiam ad mortē, eorumq; bona addici fiſco, notat Gothof. *ad d. l. Abſentem Cod. h. t.* poſt Iul. Clar. *q. 44. n. 3. & 4.*

4 Quintò, non infantes & furioſi, *l. Infans 12. D. Ad Leg. Corn. De ſicar. l. Diuus 14. D. De officio Præſ.* Minores verò XXV. annis tunc rectè accuſantur, ſi puberes aut pubertati proximi deliquerint, quippe

capaces iam doli, *l. Pupillum* 111. *D. De R. I.* quamquam interdum miseratio ætatis mouere possit Iudicem ad mitigandam pœnam, *l. Auxilium* 37. *D. De minoribus.*

Omnibus verò legibus serui fiunt & postulantur rei; exceptâ pœnâ pecuniariâ vel capitis, id est amissionis ciuitatis, quæ seruo non competit, *d. l. Hos accusare* 12. §. *omnibus* 4. *D. h. tit.* Ex ciuilibus caussis eorum domini noxaliter conueniuntur, *l. penult. & vlt. Cod. De noxalibus action.* Ita hæc tradit Canis. *d. loco* §. *Omnibus autem.* 5

§. IV. De Inquisitione.

1. *Inquisitio quid sit.*
2. *Hanc instituet Iudex publicâ famâ instigante.*
3. *Eaq; pracedere debet inquisitionem.*
4. *De eadem constare cebet ex actis & informatione.*
5. *Nec sufficit, si duo pluresve iurati adfirment, quē commisisse crimen.*
6. *Inquisitio vel generaliter fit vel specialiter.*
7. *Generalis inquisitio permissa est iudici de quolibet delicto.*
8. *In speciali inquisitione quæ edenda & quo modo procedendum.*
9. *Interest an per inquisitionem probatum sit crimen, an per accusationem.*
10. *Ad inquisitionem necessaria est citatio offensi & consanguineorum.*
11. *Denique à iudice competente fieri debet.*

INquisitio est alicuius criminis manifesti per Iudicem competentem canonicè facta inuestigatio. Idque ita à Iure receptum est, ne deficiente accusatore delicta manerent impunita, cum grauissimo Reipublicæ detrimento, nempe vt Præsidi, Officiali alicuius prouinciæ aut ciuitatis seu Iudici ex officio suo liceat nocentes, veluti fures, latrones, sacrilegos, homicidas, & alios, conquirere, & prout quisque deliquerit, in eum animaduertere, sicque prouinciam aut ciuitatem, cui præest, malis homibus purgare, *l. Congruit.* 13. *D. De officio Pres. Nouell.* 128. *De collatoribus* §. *Iubemus.* 1

Quam tamen inquisitionem Iudex non aliter instituet, quàm si famâ publicâ & rumore vulgi non temerario ad hoc permotus fuerit, *c. Cum oporteat* 19. *c. Inquisitionis* 21. §. *Tertiæ dubitationis c. Qualiter* 24. *h. tit.* ne temerè in aliquem & cum periculo alienæ existimationis grassetur, *arg. l. Prætor* 7. *in princ. D. De iniurijs.* Deque occultis criminibus prohibita est inquisitio, *dicto capit. Cum oporteat*: & propterea in primis constare oportet de delicto commisso, saltem in genere, verbi gratiâ quod reperiatur homo occisus, furtum 2

factum,

factum, vel rapina, vel aliud simile, nesciaturq; à quo: & de isto Iudex ante omnia se informare debet, & curare describi in actis qualitatem delicti, Maranta *6. p. princ. n. 17. & 18.*

3 Secundò, contra infamatum de crimine aliquo inquiri non debet, nisi fama publica vel clamosa insinuatio præcesserit, vt loquitur Pont. *in d. c. Inquisitionis §. tertia & d. c. Qualiter & quando in fine h. tit.* quia hæc est loco denuntiatoris vel accusatoris; *d. c. Qualiter circa princ.*
4 plenè Felin. *in c. Licet 14. h. t.* * Et de tali fama, proueniente non à maleuolis & maledicis, sed à viris prouidis & honestis, constare etiam debet ex actis & ex ipsa informatione, aliàs inquisitio impugnari posset, *d. c. Qualiter* Ideoque licet Iudici ab aliquibus clam porrigatur libellus infamationis, quo quis grauis alicuius criminis accusetur, non tamen ad inquisitionem procedi debet, nisi de eo quoque fama accusati sit læsa, ne inde nascantur iniuriæ, vnde iura nasci debent, Iudicisque vilescat auctoritas, *d. c. Inquisitionis & d. c. Qualiter.*

5 Quod adeò verum est, vt non sufficiat quoque ad inquisitionem specialem instituendam, quòd duo pluresve etiam iuratò affirment aliquem crimen aliquod, se videntibus, commisisse, de quo non laboret infamiâ aliquâ seu clamosa non præcesserit insinuatio, *d. c. Inquisitionis §. tertia:* quia aliàs adhuc occulta res est, minimeque per publicam inquisitionem prodenda; sed requiritur, vt rumor de eo sit sparsus per maiorem partem viciniæ, collegij, vel vniuersitatis, in qua moratur.

Hinc etiam reus rectè aduersus inquirentem excipit de fama delicti publica, quod eâ non sit respersus, Glos. *ad c. 1. V. fuerunt h. t. in 6.* vel quòd non nisi à maleuolis & inimicis promanarit. Alioqui omisâ hac exceptione, sustinebitur aduersus reum inquisitio, quasi huic exceptioni tacitè renuntiantem, *c. 1. & 2. eod. in 6.* Imò nec subditi tenentur patefacere auctorem, etiam sub iuramento rogati, si is nullâ laboret infamiâ, nihilque mali in posterum timeatur, Less. *2. De Iustit. cap. 3. Dubitat. 6. vbi latiùs vide.*

Excipitur tamen à supradictis crimen patefactum ex generali inquisitione, item commissum vel confessum in iudicio: quodque suspicione communi laborat, vel est contra bonum publicum, aut infectiuum, Zyp. *h. t. n. 4.* Excipiuntur item crimina, læsæ majestatis diuinæ atq; humanæ, falsæ monetæ, latrocinij, in quibus etiam ex sola confessione socij in socium inquiritur, *l. Quisquis §. 9. Cod. Ad l. Iul. maiest. l. 1. Cod. De falsa moneta l. Diuus 6. D. De custodia reorum l. 9. Cod. De feriis.* Idq; obtinet, dum inquisitio contra certam personâ, puta Mæuium, Titium, vel alium instituitur, Canis. *d. loco §. qua certè obtinent.*

6 Fit verò inquisitio generaliter, quando de delicto quidem constat,

constat, non tamen de delinquente. Et hæc potest fieri absque fama præcedente, Abbas in *c. Pernitiosa sup. De officio Iud. Ordinarij.* Specialiter autem fit, quando de vtroque constat; vel ex fama publica, à personis idoneis & fide dignis cum circumstantijs ad Iudicem delata, *d. c. Inquisitionis §. Tertia versic. Ad hoc & d. c. Quando 24. versic. Ad corrigendos*: vel ex denuntiatione, factâ à parte offensa vel ab extraneo, siue ex necessitate officij, siue motu proprio. Nam aliàs inquisitio specialis regulariter prohibita est, tamquam regulis Iuris contraria, cùm nemo sine accusatore damnandus sit, *l. Rescripto 6. §. si quis D. De muner. & honorib. Glossa & DD. in l. Ex lege §. si publico D. De adulterijs.* Vnde & Christus *Ioan. 8.* dixit *Mulier, vbi sunt, qui te accusant, nemo te condemnauit?* & respondente muliere, *Nemo Domine*; respondit, *Nec ego te condemno*, deficiente scilicet accusatore. Et cùm sciret Iudam furem esse, tamen quia non erat accusatus, ideo non fuit eiectus, *can. Nihil contra 2. q. 1.*

Si tamen inquisitio fiat, non ad effectum puniendi, sed corrigendi & pro salute animæ, vt dum Episcopus visitat Ecclesiam, dum se informat de vita & moribus eligendi, consecrandi, promouendi ad Ordines, tunc quia ex officio inquirit, fama aliqua præcedat necesse nō est, Abbas in *d. c. Perniciosa sup. De officio Ordin.* latè Maranta *6. p. n. 32.* Sicut & quando Iudex inquirit de mandato Principis, assertiuè dicentis in sua commissione, constare sibi de crimine, seu quòd fama deuenerit ad aures suas. Aliàs si commissio facta sit simpliciter, tacitam habet conditionem, modò scilicet præcedat fama, Maranta *d. loco n. 25.*

Generalis inquisitio est præparatio ad specialem: nec prohibetur 7
Iudex generaliter inquirere de quolibet delicto, vt ad specialem inquisitionem deueniat, *l. 1. §. qui quæstionem D. De quæstionib. iunctâ. l. Congruit D. De officio Præs.* Innoc. *ad c. Bona 23. n. 5. sup. De elect.* & vbi generalis præcessit, deueniri potest ad specialem, sine alia probatione famæ, nempe quando per generalem reperit Iudex sufficientia & vrgentia indicia, Maranta *d. 6. p. n. 30 & duobus seqq.*

In inquisitione verò speciali de iure Canonico debent ei, contra 8
quem instituitur, edi capitula, de quibus fuerit inquirendum, *c. 1. eod. in 6.* & quidem specialia, quæ scilicet contineant omnes & singulas circumstantias delicti, commissi tali loco, anno, mense, cum tali persona, aduersus talem, & sic de alijs, *secundum formam l. Libellorum 3. D. De accusat.* vt reus facultatem habeat defendendi se, *c. Qualiter 24. vers. Debet igitur h. t.* Maranta *d. loco n. 35. & 37.* Aliud dicendum, si inquisitio fiat de crimine læsæ majestatis, siue diuinæ, vt de hæresi ac blasphemia, siue humanæ, in quibus summariè & de plano proceditur, Marāta *d. loco n. 36.* Imò non solùm dicta, sed etiam nomina testiū sunt publicanda, nec non exceptiones & replicationes legitimæ admittendæ,

tendæ, *d.* § *Debet igitur.* vbi vide, qualiter Prælatus procedere debeat in inquisitione facienda contra subditos: item quo pacto institui ea debeat contra ipsos Prælatos, si delinquant. Requiritur enim talis diffamatio in Prælato, qui diutiùs sine scandalo dissimulari non possit, vel sine periculo tolerari. De iuramento verò, quod inquisitores exigunt ab inquisitis, vide in *d. c. Qualiter* 17. *h. t.*

Cæterùm refert Zyp *h. t. n.* 4. in concordatis Brabantiæ §. *De crimine concubinatus*, & §. *De crimine adulterij*, disertè cautum esse, ne cognoscat Ecclesiasticus nisi de notorio concubinatu & adulterio, & vt testes Synodales non denuntient nisi adulteros notorios: ne scilicet Promotores spe lucri statim ad accusandum prosiliant, vbi vel rumusculum aliquē inaudierint. Et *n.* 2. tradit *art.* 54. *Lati Introit. Brab.* ordinatum fuisse, ne Officiarij quemquam boni nominis & famæ apprehendant, nisi priùs plenam habuerint informationem suspicionum, commissorum criminum, ob quæ apprehendere velint: & vt neque è domo abducere, neq; inquisitionem in domo instituere valeant aliter, quàm de iure & antiquo locorum vsu liceat, saluo iure ampliori ciuitatum Antuerp. Louan. & Siluæduc. *addit.* 2. *art.* 10. *dicti Introitus.*

9 Multùm autem refert, an delictum aliquod probatum fuerit per inquisitionem, an verò per accusationem: quia per accusationem prodito & probato crimine, tenetur Iudex pœnam à lege statutam infligere; eo verò patefacto per inquisitionem, licet certam pœnam crimini lex præscripserit, tamen Iudex eam moderari pro suo arbitratu poterit, secundum personæ merita, & delicti qualitatem, *d. c. Inquisitionis* 21. *in princ.* nisi crimen sit eiusmodi, quod executionem impediat Ordinis, aut delinquentem beneficio indignum reddat; veluti si quis per inquisitionem probatus fuerit simoniacus: nam istis duobus casibus nullum Iudicis est arbitrium; sed priori fit depositio perinde atque in accusatione, & in secundo fit priuatio: nec potest Iudex has pœnas moderari, *d. c. Inquisitionis.*

10 Insuper requiritur ad inquisitionem citatio offensi & consanguineorum proximiorum: quibus à iure permittitur prosequi suam suorumve iniuriam, vt declarent, an accusationem instituere velint. Nam comparente accusatore de iure ciuili cessat inquisitio, tamquam remedium extraordinarium, *l. In prouinciali* 3. *D. De noui operis nuntiat.* ita vt coram alio quoque Iudice institui possit accusatio, impediatque inquisitionem coram alio cœptam Exceptis casibus, quibus inquisitio permittitur de iure, vt in crimine læsæ majestatis, & alijs, traditis per Glos *in l. Ex lege* §. *si publico D. De adult.* vel statuto; quia cùm tunc sit remedium perinde ordinarium atque accusatio, non tollitur per superuenientem accusationem: atqui iure Canonico inquisitio reme-

remedium est ordinarium. Excipitur & is casus, quo inquisitus datâ operâ affectaret & procuraret accusationem coram alio Iudice, ad impediendam executionem, aut offensus à Iudice rogatus ante cœptam inquisitionem, an velit accusare, responderit nolle. Videatur de his & similibus alijs Maranta *d. p. 6. à n. 38. vsque ad n. 49.*

Denique fieri inquisitio debet, à Iudice competente, aliàs non valet; & in casibus à Iure permissis, prout de iure Canonico contra vsurarium permittitur in *c. Cum in dioecesi 15. inf. De vsuris*, Maranta *d. loco n. 106.* 11

§. V. De Denuntiatione.

1. 2. 3. *Denuntiatio alia Ciuilis, alia Euangelica, alia Canonica.*
4. *Denuntiatio Canonica ab accusatione in quibus differat.*
5. *Ea duplex est generalis & specialis.*

DEnuntiatio est triplex, Ciuilis seu Iudicialis, Euangelica & Canonica. Ciuilis, quæ à iure Ciuili introducta est; veluti quæ fit per ministros publicos (quos & stationarios ab officio vocãt) ad hoc cõstitutos, vt delicta admissa denũtient Magistratibus, eorumque auctores prodant, quatenus in eos fiat inquisitio, *l. Ea quidem 7. iunctâ l. seq. & l. Singuli 14. Cod. De accusat. l. Diuus 6. D. De custod. & exhib. reorum*: ad publicam scilicet vindictam; ideoque dicitur publica, vt distinguatur à priuata, quę fit ad priuatũ interesse & commodum: vt si filius vel seruus opprimatur indebitè à patre vel domino, aut quilibet alius à potentiore, præsertim miserabilis persona, possunt tales hoc denuntiare in iudicio, vt per Iudicem releuentur, Maranta *6. p. Tit. De denuntiatione*, quem vide, vt & Abbatem *in c. Nouit 13. col. 17. sup. De iudicijs.* Quòd si minister publicus perperam aliquem detulerit, non tamen punietur propterea, nisi per iniuriam detulisse deprehendatur, quia officij necessitas eum excusat à calumnia. Videatur Prosper Farniac. *in Criminal. q. 16. n. 15. cum seq.* Ad hanc autem denuntiationem non admittitur priuatus, cum possit, si velit, accusationem instituere, *l. fin. Cod. d. Tit. can. Quisquis* II. *q. 8.* 1

Denuntiatio Euangelica est, quæ ex lege Euangelica est introducta, *Matth. 18. & Luca 17.* In ea hic ordo seruatur, vt delinquens primũ corripiatur priuatim, deinde, si correptioni non paruerit, iterũ moneatur, adhibito vno vel duobus testibus, & tum demùm, si contumax perstiterit, denuntietur Ecclesię, *c. Nouit 13. sup. De iudicijs, c. Licet Heli 31. inf. De Simonia, can. Si peccauerit* II. *q. 1.* atque ita eam semper præcedere debet bina monitio, etiam in notorijs, nec procederet aliàs, Maranta *d. loco n. 5.* quem pleniùs vide, & Weymſ. *in Analysi ad c. Qualiter 24. h. t.* 2

3 Denuntiatio Canonica, de qua hîc agimus, est alicuius criminis apud Iudicem absque inscriptione legitimè facta delatio, potissimùm ad emendationem rei. Colligitur ex *c.* 2. 3. *& alijs h. t.* Ab ea, sicut & ab accusatione, repelluntur infames, inimici, excommunicati, *c. Cum oporteat* 19 *& c. seq. h. t.* Et quemadmodum Monachus Abbatem suum delinquentem accusare, ita & denuntiare potest, sumptibus ipsius Monasterij: siquidèm prodita est hæc denuntiatio contra Ecclesiarum & Monasteriorum Prælatos, vt eorum excessus à subditis, Clericis vel Monachis, si monitioni non acquieuerint, deferantur ad Superiorem suum, *d. c.* 2. 3. *& c. Cum dilectus* 20. *h. t. c.* 2. *inf. De calumniatorib.* quia illorum interest bonum habere Prælatum, *arg. can. Audacter* VIII. *q.* I.

4 Conuenit hæc denuntiatio cum accusatione, quòd vtraque fiat coram Iudice. Differt verò ab eadem; primò in modo instituendi: nam ad accusationem necessaria est inscriptio, non ad denuntiationem; nec denuntians facit se partem, sicut accusator. Secundò fine, quia accusatio fit principaliter ad pœnam & vindictam publicam, vt scilicet delictum puniatur; denuntiatio verò fit ad emendationem & correctionem vitæ, atque ob eam caussam non est opus inscriptione, sed amicâ & charitatiuâ præmonitione: quâ non obstante si in eodē perseueret crimine, tunc demùm nuntiari & deferri Iudici Ecclesiastico debet; aliàs à denuntiatione repellitur is, qui non præmonuit, *d. c.* 2. *h. t.* Et in hoc rursus distinguitur ab accusatione, quam fama publica præcedere debet: nec sufficit infamia ad condemnandum, nisi probetur, *c. Inquisitionis* 21. §. *fin. & c. Accedens* 23. *h. t.* Quamquam hæc inducat infamato necessitatem purgationis, in qua si deficiat, punitur, vt conuictus, *toto Tit. De purgat. Canonica.*

5 Denuntiationem Canonicam diuidit Maranta in Specialem & Generalem: vt specialis sit, quæ per eum fit, cuius interest habere bonum Prælatum, vel administratorem, vel subditum, vt scilicet primò monitus bis, si sit incorrigibilis, remoueatur ab officio & beneficio, *c. Custos Ecclesiæ sup. De officio Custodis, c. Licet Heli inf. De Simonia.* Vt verò generalis sit, quando agitur de matrimonio dissoluendo, & de eius impedimentis: permissum enim est cuilibet impedimentum canonicum, si quod subsit inter contrahentes, veluti consanguinitatis, vel simile, denuntiare Iudici Ecclesiastico, *c. Tua nos* 7. *iuncta Glos. ibid. sup. De cognat. spirituali can.* I. XXXV. *q.* 6. Et de hac loquitur textus in *c. Ad dissoluendum* 13. *sup. De desponsat. impub. c. Cum inhibitio* 3. *sup. De clandest. desponsat.*

§. 6. De

§. VI. De alijs modis procedendi in criminalibus.

1. *Modus procedendi in criminalibus per exceptionem.*
2. *Item sine ordine vel per notorium.*
3. *Notorium crimen quod dicatur.*
4. *Modus procedendi per implorationem officij iudicis.*
5. *Nemo absens condemnandus.*
6.7.8.9. *Ordo procedendi in criminali iudicio.*
10. *De executione sententiæ in criminalibus.*

MOdis instituendi iudicij criminalis addunt & istos, per exceptionem, sine ordine siue per notorium, per implorationem officij Iudicis.

Per exceptionem obijcitur crimen, vel nudè ad defensionem, accusatoribus vel testibus, vt ab accusatione vel ferendo testimonio repellantur, *c. 1. sup. De exceptionib.* Vnde necessaria hîc inscriptio non est, nec punitur excipiens, si crimen obiectum non probauerit, quia, cùm ad sui defensionem dumtaxat illud objiciat, nemini facit iniuriam, *l. Iniuriarum §. 1. D. De iniurijs:* nisi fortè crimen principali caussæ cohæreat, vt in *c. Super his 16. h. t.* Vel per exceptionem opponitur crimen, vt quis ab officio vel beneficio, quod affectat, repellatur; & hoc quoque casu non est necessaria inscriptio. 1

Sine ordine vel per notorium proceditur, quando crimen est notorium & euidens; nam tunc nec testis nec accusator est necessarius, nullâque aliâ probatione neque vllo opus est iudiciario ordine, quia, vt Pont. ait, euidentia patrati sceleris non indiget clamore accusatoris, *c. 9. h. t.* * Dicitur autem hîc notorium crimen, quod nullâ tergiuersatione celari aut tegi potest, quippe patratum coram populo, vel maiori eius parte, *can. Manifesta 17. II. q. 1. c. Tua 8. sup. De cohabitat. Clericorum c. penult. inf. De purgat. Canonica,* Iul. Clar. *in Pract. crim. §. fin. q. 9.* licet aliàs latiùs pateat notorium, vt in *c. vlt. sup. De cohabitat. Cleric.* Non aliter tamen coërcebitur sine ordine crimen, quàm si Iudici circumstantiæ ipsius delicti plenè perspectæ cognitæque sint. Neque enim sufficit, scribente Canis. *in Summa lib. 4. Tit. 19. §. vlt.* Titium v. g. publicè omnibus spectantibus hominem occidisse, vt in eum pœnâ Legis Corneliæ animaduerti possit; sed necesse est scire, anne defendendi sui caussâ aut aliâ ratione motus hominem occiderit, ob quam pœna vel omninò remittenda sit, vel mitiganda, *l. Aut* 2 3

facta 16. D. De pœnis, cap. Sicut dignum 6. in princ. inf. De homicidio, Iul. Clar. *d. q.* 9. Et hinc Titio tantisper danda dilatio est, donec exceptiones suas proposuerit & probauerit, nisi fortè criminis qualitas aliud postulet, vt ad condemnandum & puniendum properari debeat, *per textum in l. Si quis filio 6. §. hi autem omnes D. De iniusto, rupto testam. c. Quoniam* 10. *sup. De filijs presbyt.* Vide Ant. Comes. *Var. resolut. Tomo* 3. *cap.* 1. *n.* 43.

4 Quantum ad modum attinet procedendi per implorationem officij Iudicis, quotuplex sit eius officium, & qualiter hoc modo procedatur, & an litis contestatio necessaria sit, vel alia iudicij solemnia, partim iam antè diximus, ad *Tit. De officio Iud. Ordinarij*, & videre de his licet Bart. *& D D. ad. l.* 1. *D. De iurisdict. om. Iud.* Glos. & Canonistas in *c. Iudicis officium sup. De officio Iud.*

5 Illud postremò & generaliter hîc obseruandum, vt nemo absens iudicetur, nisi ex contumacia fuerit absens,* legibus cùm diuinis tum humanis id vetantibus, *l. Absentem 6. Cod. De accusat. l. Absentem* 5. *D. De pœnis, can. Accusatores in fine* 111. *q.* 8. *& alijs.* * Quodque in criminali quoque iudicio seruandus sit ordo iuris, & procedi debeat per litis contestationem, per exceptiones, probationes, &c. ad instar ciuilis, *c. vlt inf. De purgat. Canon. l.* 2. *Cod. De exhib. reis, l. Qui accusare Cod. De edendo.* Eo primùm excepto, quòd in criminalibus non sit opus aptâ libelli conclusione, imò ne conclusione quidem ad certam pœnam, quia ea iure comprehensa est. Idque tantum operatur in criminali iudicio, quantum petitio agentis in ciuili. Et cùm iure comprehensa sit, suppleri à Iudice potest, qui etiam ob eandem rationem aliter condemnare potest, quàm petitum sit. Wesenb. *ad Tit. D. De accusat. sub n.* 12.

6

7 Secundò, eo quoque excepto, quòd hîc probationes requirantur euidentiores & luce clariores, *l. fin. Cod. De probat.* adeò vt præsumptiones non sufficiant ad condemnandum, *d. l. Absentem D. De pœnis c. Litteras* 14. *sup. De præsumpt.* sed tantùm ad absoluendum, *Glos. in Clement. vnica ad V. non volens De hom.* præterquam in delictis, quæ non nisi per coniecturas & præsumptiones probari possunt, *l. Non omnes* 5. *§. à barbaris D. De re militari, c. Afferte* 2. *c. Litteras* 12. *sup. De præsumpt.*

8 Tertiò, quòd reo defensio permittenda sit, quamuis appareat, iustam non subesse, etiam post conclusionem in caussa; imò & post sententiam. Quin &, si prætermiserit eam reus, potest Iudex adsumere personam rei, deque innocentia eius quærere, *l. Si non defendantur D. De pœnis l.* 1. *in fine D. De quæstionib.* sicuti è diuerso, desistente aut impedito accusatore, ex officio accusationem prosequi inchoatam. Imò sunt, qui velint, etiam nocentissimum damnari non posse, nisi termino defen-

defensionis ante omnia concesso & assignato. ita latè Wesenb. *d. loco.*

Quartò, excipiuntur leuiora crimina: item læsæ majestatis & hære- 9
sis; in quibus de plano proceditur & cognoscitur, *iuxta text. & ibi latiùs D D. in l. Leuia 6. D. h. tit. cap. fin. De haret. in 6.* In quibus proinde sufficit qualis qualis petitio, nec inepta conclusio nocebit: quia quod de necessitate nō requiritur, id si ineptè interueniat, non vitiat actum, Wesenb *d. loco in fine.*

Denique legitimè conuicto reo, vel idoneis testibus, vel apertissi- 10
mis documentis, vel indicijs indubitatis ac luce clarioribus, *d. l. fin. Cod. De probat. iunctâ l. Qui sententiam 16. Cod. De pœnis*, vel propriâ confessione, *d. l. Qui sententiam l. Seruos 8. Cod. Ad l. Iul. De vi publica, l. 5. D. De custod. reorum, iunctâ l. 1. D. De quaestionibus, can. 1. cum multis seqq.* II. *q. 1.* (quam & à reo, argumentis euidentioribus & indicijs certis oppresso, extorquere Iudex potest, quæstionibus adhibitis, *l. Milites 8. §. 1. Cod. De quaestionib. l. Vnius 18. §. 1. & 2. D. eod.* Iul Clar. *in Pract. crim. q. 64. & ibid.* Baiard.) mox sententia in eum ferenda est, & executioni mandanda, *l. Cum reis 18. Cod. De pœnis*: interiecto tamen illius temporis spatio, quod ad appellandum conceditur, *l. Addictos 29. & ibi* Bart. *Cod. De appellat. l. vnica D. Nihil nouari appellat. interpositâ*; aut suspensâ sententiâ per triginta dies, si ipse Princeps vindicari in aliquem seueriùs, contra consuetudinem suam, pro caussæ intuitu & qualitatate, iusserit, *l. Si vindicari 20. Cod. De pœnis*; aut si mulier prægnans condemnata fuerit, nam & huius suspenditur pœna, quoad pariat: cùm nec quæstio de ea haberi possit, quamdiu prægnans est, *l. Pragnantis 3. D. De pœnis.*

Non impletâ aut derelictâ accusatione, reus absoluitur, & accusator pœnam talionis, aut alias, incurrit. Quibus autem modis non impleatur, tradit Wesenb. *d. loco n. 16.*

TITVLVS II.

De calumniatoribus.

CVm Reipublicæ expediat, non minùs dare operam, ne quis calumnijs & falsis criminibus oneretur, quàm ne crimina maneant impunita, ideo circa iudiciorum criminalium ingressum videndum quoque fuit de calumniatoribus. Accusatorum & denun-

tiatorum temeritas malitiaque tripliciter deprehenditur seu triplex est: vel enim calumniantur, vel præuaricantur, vel tergiuersantur.

Calumniari est falsum crimen scienter & dolo malo intendere, *l. 1. §. 1. D. Ad SC. Turpill. l. Athletas §. calumniator D. De his qui not. infamia.* Vnde Calumniator dicitur, qui falsum crimen scienter & dolo malo intendit seu proponit. Talisque præsumitur eo ipso, quo crimen intentatũ non probauit, *c. 2. & ibi* Abbas *h. tit. can. Qui non probauerit* II. *q. 3.* Nam cùm alium ad iudicium prouocans paratas habere probationes suas debeat, *l. Qui accusare Cod. De edendo*: meritò, si defecerit in probatione, videtur sine caussa, id est calumniosè litem mouisse.

Quia tamen non protinus is, qui non probat, quod intendit, calumniari videtur, ideo eius rei inquisitio arbitrio cognoscentis committitur, qui reo absoluto, priusquam sententiam ferat, de accusatoris consilio quæret, quâ mente ductus ad accusationem processerit. Et quidem si iusto errore aut aliâ iustâ causâ, quæ à dolo excuset, motum reppererit, eum absoluet; si verò in euidenti calumnia eum deprehenderit, legitimam pœnam (quæ in publicis iudicijs hodie est pœna talionis, vt quod alij malitiosè molitus fuit, ipse luat, *l. fin. Cod. h. tit.* in priuatis extraordinaria, pro qualitate admissi criminis, *l. 3. D. Ad SC. Turpill.*) ei irrogabit, *d. l. 1. §. Sed non vtiq; 3. can. Quisquis* II. *q* 8. *& similibus.*

Quòd si fortè non possit eadem pœnâ affici, quâ accusatus probato crimine mulctandus fuisset, punietur in supplementum alio modo. Et ideo si Subdiaconus Diaconum vel alterius ordinis maiorem calumniosè accusauerit, priuabitur officio & verberibus publicè castigatus in exilium mittetur, *c. 1. h. t.*

Tametsi autem denuntians ad inscriptionem non teneatur, tamen si persona Ecclesiastica superiori denuntiauerit crimen aliquod, non probatum sufficienter, indicanda erit ei purgatio Canonica, & interim, donec innocentiam suam purgat, nempe quòd non calumniandi animo ad delationem criminis processerit, ab officio & beneficio suspendendus erit, vt cæteri simili pœnâ perterriti ad infamiam vel aliorum, vel suorum maximè Prælatorum, facilè non prosiliant, *c. vlt. & ibi* Abbas *h. t.*

Præuaricari est vera crimina abscondere, & falsa deregere, *l. 1. in princ. D. Ad S. C. Turpill.* & Præuaricator dicitur quasi varicator, inquit Vlpian. qui diuersam partem adiuuat proditâ caussâ suâ, *d. l. 1.* aut qui vera crimina abscondit, colluditque cum reo, falsas probationes admittendo, & veras dissimulando; ita vt ex vtraque parte consistat, quin imò ex altera, cui se aduersarium simulauit. Punitur autem præuaricator iudicio arbitrario, Abbas *in d. c. 1.*

Tergi-

Tergiuersari est in vniuersum ab accusatione desistere, *d. l. 1. D. Ad SC. Turpill.* Quod vtique accusatione semel institutâ non licet, citra abolitionem, quâ reorum numero reus eximitur, & accusationis memoria aboletur, *l. Si interueniente 12. D. eod.* 3

Est autem abolitio duplex: alia generalis, quæ est absolutio ab omni accusatione, quam solus Princeps indulgere potest: alia specialis, quâ vna tantùm accusatio perimitur & extinguitur. Et hæc fit quatuor modis; primò per Principem, vti generalis; secundò per mortem accusantis vel accusati; tertiò per biennij lapsum, sine culpa accusatoris, *l. Abolitio Cod. De abolitionib.* quartò per postulationem accusatoris, si eam à Iudice postulauerit. Vide Hostien. *in Summa h. tit.* 4

TITVLVS III.

De Simonia, & ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittatur.

§. I. De crimine seu delictis in genere.

1. *Delictum, Peccatum & Crimen hîc promiscuè sumi, & quid sit.*
2. *Delictorum alia Deum principaliter, alia proximum lædunt.*
3. *Item alia sunt merè Ecclesiastica, alia merè sæcularia, alia mixta.*

EXpedito primo capite huius libri de iudicio criminali apud Iudicem Ecclesiasticum, nempe de accusationibus, inquisitionibus & denuntiationibus, & earum occasione de calumniatoribus: sequitur alterum de generibus criminum, ob quæ iudicium criminale instituitur.

Omissâ autem quorundam distinctione, maioris studij quàm fructus, inter Delictum, Peccatum & Crimen, quasi Peccatum perpetrando & committendo, Crimen sceleris atrocitate, Delictum verò omittendo contrahatur, quandoquidem promiscuè vsurpari possint, & vsurpentur à Iustin. in *l. 1. Cod. Si aduersus delictum &c.* nos quoque promiscuè vsurpabimus hoc loco: ita tamẽ, vt licet Peccatũ seu Delictũ in genere nihil aliud sit, quã actus humanus malus, vt docet Couar. *in Clem. Si furiosus p. 2. in princ. n. 1. in fin:* pressiùs tamen hîc illud accipiamus, vbi agimus de delictis in ordine ad pœnas humanas, nempe pro actu humano malo, qui accusatione & coërcitione à Iure seu Iudice 1

humano dignus sit, siue dolo malo fiat, siue culpâ, etiam leuissimâ, admittatur. Dico pro actu humano; vt indicem debere illud esse voluntarium, siue directè, siue indirectè, siue interpretatiuè, prout etiam constat ex Gratiano xv. *q.* 1. *in princ.* & Couar. *d. loco.* Dico, qui accusatione &c. vt indicem delictum ex re ipsa oriri, id est ex ipso maleficio, *l.* 4. *in princ. D. De obligat. & act.* quia solâ cogitatione conceptum à Iure non coërcetur, *l. Cogitationis* 18. *D. De pœnis*; sed vltorem habet Deum, *can. fin.* xxxii. *q* 3. Aliàs si voluntas seu actus interior in actum eruperit exteriorem, legi subijcitur humanæ, eâque puniendus venit, *l. Is qui cum telo Cod. Ad L. Cornel. de sicar.* maximè vbi in actum exteriorem ita deductus est, vt per conantem non steterit, quò minùs delictum fuerit consummatum, *can Qui peierare* xxii. *q.* 5. *& similib.* potissimùm in maleficijs, vbi principium & voluntas, non exitus, spectatur, *iuxta l. Quoniã* 6. *multa Cod. Ad l. Iul. de vi publ. cum simılib.* & generaliter in ijs delictis, quæ facilè in consequentiam trahuntur.

Omisâ item delictorum eâ diuisione, quâ iure Ciuili diuiduntur in Publica & Priuata, & rursus Publica in Capitalia & non Capitalia,
2 *de qua Instit. De publ. iudicijs l.* 1. *&* 2. *D. eod.* * iure Canonico ita commodè diuidi possunt; Primò, quòd aut principaliter offendant diuinam majestatem, vt Simonia, Hæresis, Schisma, Apostasia, Blasphemia, Sortilegium, de quibus etiam priùs agendum erit; aut læsionem siue damnum adferant proximo, veluti Homicidium, Furtum, Rapina, Vsura, Adulterium, Stuprum, Incestus, Raptus, Iniuria, & similia, de quibus posteriùs agemus.

Secundò, quòd alia sint leuia, alia grauia, grauiora ac grauissima, quorum differentiam malim arbitrio Iudicis relinquere, quam hic tradere.

3 Tertiò, quòd alia sint merè Ecclesiastica seu fori Ecclesiastici, alia merè sæcularia seu fori sæcularis, alia mixta seu mixti fori. Merè Ecclesiastica sunt, quorum cognitio Ecclesiastico Iudici reseruata est, licet per laicum commissa sint, vt crimen Hæresis, violatio voti, Deo facti, aut alicuius præcepti Ecclesiæ, violatio censuræ Ecclesiasticæ, sacrilegium in sacris commissum, & similia, de quibus Abbas & alij, *in c. Cũ sit generalis* 8. *sup. De foro compet.* Merè sæcularia sunt ea, de quibus, si à laicis committantur, soli Iudices sæculares cognoscunt, vt Homicidium, Furtum, Rapina & similia. Mixta sunt, de quibus, si à laicis committantur, tam Ecclesiasticus quàm sæcularis Iudex potest cognoscere; cuiusmodi sunt Adulterium, Sodomia, & alia, de quibus Iul. Clar. *in Pract. Crim. q.* 37.

§. 2. Simo-

§. II. Simonia quid sit.

INter delicta, quæ diuinam offendunt maiestatem, grauissimum est Simonia; tum quia per illam homo rem, non suam, sed cuius tantùm est dispensator, vendit, tum quia rem spiritualem pretiò æstimat, eoque pacto vilem facit; similis Iudæ, quia Christi dona vendit. Tamq; graue delictum censetur Simonia, vt eius cõparatione cætera omnia pro nihilo reputentur, *can. vlt.* 1. *q.* 7. & *c. Per tuas* 32. *h. t.*

Dicitur autem Simonia à Simone Mago siue magicæ disciplinæ perito, *can. penult.* XXIV. *q.* 3. quia is primus tempore noui Testamenti legitur hoc crimine se & quidem grauissimè polluisse, dum donum Dei seu gratiam Spiritus mercari voluit, vt *Actor* 8. *can. Qui studet* 1. *q.* 1. & *can. Saluator* 1. *q.* 3. 1

Definitur studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali annexũ. Dicitur, studiosa voluntas; id est deliberata, vt excludantur motus voluntatis non plenè deliberati. Sumiturque hîc voluntas pro ipso actu voluntatis, caussa nimirum pro effectu. 2

Dicitur, emendi & vendendi; quibus verbis intelligitur omnis contractus onerosus, seu non gratuitus, siue sit emptio, siue permutatio, siue locatio; omnisque pactio, siue ea tacita sit, siue expressa.

Dicitur, pretio temporali; quia in hoc consistit ratio Simoniæ, quòd res spiritualis aut spirituali annexa æstimetur pretio temporali, vel aliquâ re, quo pretio sit æstimabilis. Et ideo si detur res spiritualis pro spirituali, aut etiam temporalis, verùm non per modum pretij, sed per modum eleemosynæ, nempe vt rem spiritualem administrans inde viuat, non erit Simonia. Imò talem consuetudinem, velut piam & laudabilem, probat Pont. & seruari præcipit, *in c. Ad Apostolicã* 42. *h. t.*

Nec obstat *c. Non satis* 8. *c. Cum in Ecclesia* 9. *c. In tantum* 38. *c. Iacobus* 44. *h. t.* quia ibi solùm improbat Pont. prauam consuetudinem, quæ inoleuerat, vt aliquid temporale pro rebus ipsis spiritualibus detur vel accipiatur ex pacto; quantumuis sit inueterata, quia diuturnitas temporis non minuit peccatum, sed auget, *d. c. Non satis*; tantoque grauiora sunt peccata, quanto diutius infelicem animam tenuerint, *d. c. Cum in Ecclesia.*

3 Pretium ex *can. Sunt nonnulli* 114. 1. *q.* 1. *& can. Saluator* 1. *q.* 3. ſolet ſtatui triplex, ſcilicet pretium muneris à manu, vt pecunia, (quo nomine intelligitur res omnis, quæ eſt in commercio noſtro) veſtis, equus, & ſimilia vendi conſueta: pretium linguæ ſiue muneris à lingua, vt laus, vituperatio, item patrocinium aduocati interceſſio & commendatio apud Principem, modò ex pacto fiant & obligationẽ inducant; & ideo Simoniam committit, qui pro humana gratia vel laude confert Ordines, *d. can. Sunt nonnulli.* Denique pretium eſt obſequij, ſiue muneris ab obſequio, vt miniſterium aliquod in rebus temporalibus, quale eſt famuli, œconomi. Vide Nauar. *in Manuali cap.* 23. *n.* 102. & latè Suarez *lib.* 4. *De ſtatu Religionis qui eſt de Simonia cap.* 37. 38. 39. *&* 40.

4 Spirituale hîc vocatur non omne aut ſolum incorporale, ſed quod aliquo modo eſt ſpirituale, ſiue ſit aliquid reale, ſiue morale tantùm, ſiue per modum actus, ſiue per modum habitus. Eſtque hæc materia Simoniæ, quia cùm naturâ ſuâ ſit tale, vt induſtriâ humanâ comparari nequeat, ſed diuino munere concedi gratis poſſit & debeat, magna fuerit irreuerentia, ſi pretio, ſicut aliæ res humanæ, æſtimetur. Ideoque non eſt Simonia, vendere doctrinam vel notitiam cuiuſuis veritatis, naturali induſtriâ comparabilis, prout etiam conſtat ex *can. Non liceat* 11. *q.* 3. Sunt autem res ſpirituales triplicis generis. Alię ſunt tales ſecundum eſſentiam, vt gratia gratũ faciens, virtutes infuſæ, dona Spiritus ſancti, gratiæ gratis datæ, de quibus 1. *ad Corinth.* 12. *& ad Epheſ.* 4. Huc pertinent character ac poteſtas ordinis & iuriſdictionis Eccleſię. Aliæ ſunt ſpirituales ſecundum cauſſam, vt Sacramenta, quæ ſunt cauſſa gratiæ: quò referuntur Miſſæ Sacrificium, & omnia Sacramentalia, oleum ſacrum, chriſma, aqua benedicta, agnus Dei & ſimilia. Aliæ denique ſecundum effectum, vt operationes & exercitia, quæ alicui ſpirituali & ſupernaturali dono conueniunt, vt prophetiſare, facere miracula, adminiſtrare Sacramenta, diſpenſare, commutare vota, & ſimilia.

5 Spirituali annexum eſt, quod cum aliquo ſpirituali connexionem habet. Quod tribus modis contingit, antecedenter, concomitanter, & conſequenter. Antecedenter, & tunc conſideratur vt cauſſa illius, cui annexum dicitur: cuiuſmodi ſunt ea, quæ tamquam præuia & præſuppoſita per ſe ordinantur ad ſpiritualia à Chriſto inſtituta, vt vaſa ſacra, veſtes ſacræ, calices, campanæ, benedictio templi, conſecratio, & ſimilia, quæ ad ſacrificium Miſſæ referuntur. Simile eſt ius patronatus, quia præſupponitur præſentationi ad beneficia, & ius ſepulturæ, quia per illud acquirit ſepultus multa bona ſpiritualia, à Chriſto inſtituta. Cõcomitanter, vt labor & actio omnis, quæ in functionibus ſpiritualibus ſiue miniſtro Sacramentorum conſiſtit. Vbi obſeruan-

obseruandum, laborem illum esse duplicem, vnum præcedentem & non necessarium nec intrinsecum administrationi; & pro illo licet accipere pecuniam & eundem subijcere pretio, secluso tamen scandalo: alterum intrinsecum administrationi ipsi, & in quo ipsa Sacramenti administratio consistit; qualis est, qui impenditur in celebrando, audiendo confessiones, & pro tali non licet accipere pretium. Consequenter, quod à spirituali dependet & consideratur vt effectus ratione suæ caussæ; cuiusmodi sunt beneficia Ecclesiastica, quia supponunt officium diuinum, propter quod dantur. In istis tamen non cōmittitur Simonia, nisi interueniat pactum, tacitũ vel expressum, de dando pretio pro eiusmodi spiritualibus, secundum communem sententiam: ac proinde non est Simonia, si Sacerdos præstet ministeria sacra, etiam principaliter, ob lucrum temporale, si nullum pactũ expressum vel tacitum interueniat. Similiter nec si detur alicui beneficium, ob amorem humanum, vt quia sanguine vel amicitiâ iunctus est, vel ob timorem, ne tibi noceat, modò non interueniat pactum, Less. 2. *De Iustit. c. 35. Dubitat.* 1. *&* latè Decianus *in Tract. Crimin. To.* 1. *lib.* 5. *cap.* 79. *&* 80.

§. III. Quotuplex sit Simonia.

1. *Simonia alia est Iuris diuini, alia Iuris humani.*
2. *Item alia Mentalis, alia Conuentionalis, alia Realis.*
3. *Alia item Confidentia, quæ species est conuentionalis.*

DVobus potissimùm modis diuidi potest. Primò in Simoniam Iuris diuini & Simoniam Iuris humani siue Ecclesiastici: nam licet nonnulli velint omnem Simoniam esse Iuris diuini, verius tamē est, aliquam esse Iuris humani, vt præter Theologos communiter tradunt Canonistæ in *c. Quæsitum & in c. Cum olim sup. De rer. permutat.* eâ ratione, quòd sola Ecclesia possit suâ lege efficere, vt res, quæ ex natura sua est vendibilis, secundum id, quod temporale est, non sit vendibilis quoad eandem partem, ob ordinem, quem habet ad partem spiritualem, seu in reuerentiam rei spiritualis, cui connectitur, non addendo aliquam nouam sanctitatem, vel consecrationem. Talis Simonia locum habet in venditione beneficiorum quoad partem temporalem seu ius fructuum, quam partem Ecclesia statuit non vendibilem, ratione diuini officij, à quo ex Ecclesiæ statuto dependet. Similiter in venditione quorundam officiorum minùs spiritualium, *can. Saluator* 1 *quæst.* 3. vt Sacristæ, Oeconomi Ecclesiæ, Aduocati Ecclesiæ, & similium, quæ ex solo iure positiuo annexa sunt spiritualibus. Præterea in permutatione beneficiorum Ecclesiasticorum, 1

sine auctoritate superiorum factâ, *d. c. Quaesitum sup. de rer permutat.* quia potuit Ecclesia illa facere non permutabilia, ob sanctitatem ministerij: quamquam talis permutatio generaliori solùm ratione dicatur simoniaca, si non interuenerit aliquid temporale, tamquam pretium rei spiritualis. Huic diuisioni respondet illa Glos. solemnis, *in c. Ex parte 13. sup. De offic. & potest. Iud. deleg. & in c. Cumpridem 4 V. illicita pactionis sup. De pactis,* quâ dicuntur quaedam prohibita, quia simoniaca, quaedam simoniaca, quia prohibita. Vide Gutierrez *lib. 2. Can. quaest. cap. 23.*

2 Secundò diuidi potest in Mentalem, Conuentionalem & Realem. Mentalis est internum propositum, quo quis, dum confert alteri spirituale, intendit eum obligare ad reddendum temporale, vel è contra, sine vllo pacto exteriori, expresso vel tacito: veluti si quis Episcopo det pecuniã, vel eidem seruiat, eâ intentione, vt pro illa pecunia aut obsequio in mercedem ei conferat beneficium, ipseque Episcopus eidem beneficium contulerit, nullo tamen pacto, expresso vel tacito, interueniente.

3 Conuentionalis est, quando tacitè vel expresse intercessit pactum, citra tamen excutionem, saltem vtrimque factam. Et ideo duobus modis fieri potest; Primò si tantùm sit initum pactum, absque vlteriori progressu ad traditionem rei, ex alterutra parte; & haec vocatur purè conuentionalis. Secundò, si vna pars dederit pretium, & altera nondum tradiderit rem spiritualem, vel contrà; & haec vocatur conuentionalis mixta, quia constat partim reali partim conuentionali. * Huius species est Simonia, quae vocatur Confidentiae, quâ quis paciscitur cum eo, cui confert vel procurat beneficium, eligendo, praesentando, postulando, resignando in fauorem, instituendo, confirmando, commendando, vel aliâ ratione, vt is, qui beneficium accepturus est, illud ipsum sibi procuranti, vel alteri, puta fratri vel nepoti, cum fructibus vel eorum portione cedat: aduersus quam speciem exstat Constitutio Pij IV. an. 1564. & duplex Pij V. prior an. 1568. altera sequenti anno edita, & ad easdem Tract. insignem scripsit Flamin. Parisius.

Realis est, quando pactio ex vtraque parte completa est, saltem inchoatè, vt si collatio beneficij facta sit, & pars pretij soluta.

§. IV. De poenis Simoniacorum.

1. *Mentalis Simonia non subijcitur poenis Iuris.*
2. *Vt neque conuentionalis, praeter confidentialem.*
3.4. *Poena Simoniaci in ordine, cùm conferentis, tum ordinati.*

5. Ea an

5. *Ea an extendantur ad eos, qui proprima tonsura aliquid acceperint.*
6. *Pœna Simoniaci in Religionis ingressu.*
7. *Collatio, institutio, admissio ad benefitia gratis fieri debet.*
8. *Imò neque pro pastu aut prandio aliquid exigendum.*
9. *Nec valet statutum, vt aliquid exigatur in pium vsum.*
10 11. *Pœna Simoniaci in beneficio, Excommunicatio, Inhabilitas.*
12. *Simonia in confirmatione vel institutione an irritet præsentationem.*
13. *Casus, quibus quis nõ tenetur resignare beneficium simoniacè obtentũ.*
14. *Tenentur ad restitutionem & fiunt infames.*
15. *Pœna Simoniæ confidentialis.*

Mentalis Simonia nullis pœnis à Iure coërcetur, quia cogitationis pœnam nemo in foro exteriori patitur, sed sufficit eam expiari per pœnitentiam coram Deo, *c. vlt. h. t.* 1

Nec obstat, quòd quidam dicant Capit. illud esse corruptum, cùm & Glos. antiquissima id citet, & etiamnum habeatur ac legatur in editione Gregor. correcta.

Non obstat quoque, quòd vsurarius mentalis teneatur ad restitutionem accepti; ex quo videri posset, idem dicendum de simoniaco mentali: nam præterquam quòd restitutio in Simonia solùm debeatur ratione pœnæ, impositæ ab Ecclesia, simoniacos inhabilitãte, nec Ecclesia imponat istam pœnam in Simonia mentali, licet ex parte vtriusque, & dantis & recipientis, fuerit animus simoniacus, & eruperit in actum externum, intra limites tamen Simoniæ; dissimilis etiam ratio est: quia in vsura fit iniuria proximo, nam lucrum illud, quod dat, nollet dare, sicque dat quodammodo inuitus: in Simonia autem mentali tantùm fit iniuria rei sacræ, non verò proximo, & ideo cessat restitutio. Vide quæ de hoc argumento dicemus *inf. ad Tit. De vsuris.* Couar. *lib. 3. Var. resol. c. 1. n. 5.* Gutierrez *Can. Quæst. lib. 2. c. 23.*

Similiter quidquid sit de rigore Iuris antiqui, quo videntur incurri pœnæ Iuris, aduersus Simoniacos constitutæ, per Simoniam conuentionalem, etiam neutra ex parte completam, *Glos. in c. Tua nos 34. V. culpabiles h. t.* & alij, quos videre licet apud Garz. *De benef.* 8. *p. cap.* 1. *à n.* 20. tamen verius est, nullam Simoniam conuentionalem, exceptâ eâ, quæ confidentiæ dicitur, ipso facto subijci vllis pœnis Iuris, saltem de stylo Curiæ Romanæ, vt tradunt Gutierrez *lib. 1. Can. quæst. c. 9. per tot.* Nauar. *d. loco* & Less. 2. *De Iure & Iust. cap. 35. Dubitat. 27.* Et probatur ex *Extrauag. Cum detestabile 2. h. t.* vbi pœnæ non statuuntur nisi in eos, qui conuentione factâ quomodolibet dando vel accipiendo simoniam commiserint: nam inde constat, requiri actum completum, potissimùm cùm pœnæ sint restringendæ. 2

Sola

Sola igitur Simonia realis, præter eam, quæ dicitur confidentiæ, inducit pœnas Iuris ipso facto, & quidem solùm in Beneficijs, Religionis ingressu, & Ordine, vt docet Nauar. *d. cap.* 23. *n.* 114. Lessius *d. loco.*

3 Conferens itaque Ordinem simoniacè est excommunicatus, *d. Extrauag. Cum detestabile*; & suspensus à collatione cuiusuis Ordinis, etiam primæ tonsuræ; item ab executione omnium munerũ Pontificaliũ; eidemq; interdictus est ingressus Ecclesiæ: & si contra hanc suspensionem vel interdictum quid fecerit, suspensus erit ab administratione Ecclesiæ, & à perceptione omnium fructuum, à nullo, præterquam à summo Pont. absoluendus, prout statuit Sixtus V. *in Bulla edita in malè promouentes & promotos:* quam tamen plerisque in locis ignorari, & proinde non esse vsu receptam putat Lessius.

4 Qui simoniacè Ordinem aliquem susceperit, excommunicatus est ipso facto, & suspensus ab executione omnium ordinum, etiam antè susceptorum, *iuxta communiorem intellectum d. Extrauag.* 2. *h. t.* Siluest. *in Summa V. Simonia n.* 7. Lessius *d. loco Dubit.* 24. *n.* 135. Quòd si verò alius, te ignorante, pro tua ordinatione pecuniam dederit, ne quidem te fore suspensum ab ordine simoniacè suscepto, quia id in Iure expressum non sit, tradit Less. *ibid.* post Nauar. *in Manuali cap.* 25. *n.* 68. cùm enim ipse nihil deliqueris, non est, cur tibi hæc pœna irrogetur per solam iniquitatem alterius.

Cæterùm Pius V. Constituit, *incip. Cum primùm*, quam refert Pias. *Praxis Episc. p.* 2. *c.* 4. *art.* 7. *n.* 12, suspensionem fecit temporariam, aliasque pœnas addidit: Quicumq;, inquit, detestabile crimen Simoniacæ prauitatis commisisse conuictus fuerit in consequendis ordinibus, eo ipso sit ab illorum executione per decennium sine spe dispensationis suspensus. & per annum carceribus mancipetur. Et addit deinceps, eos, qui dignitates, beneficia aut officia Ecclesiastica simoniacè adepti fuerint, præter priuationem, inhabilitatem ad obtenta & obtinenda, si crimen eiusmodi plures commisisse conuicti fuerint, etiam corporaliter puniendos: qui verò in Sacramentorum exhibitione simoniacum aliquid fecerint, cum maxima seueritate coërcendos. Insuper idem Pont. saluberrimum decretum Conc. Trid. *Sess.* 24. *c.* 14. *De reformat.* circa ingressus vitiosos in beneficia, Constitut. *incip. Durum nimis prid. Kalen. Iulij* 1570. extendit & grauibus pœnis locupletauit, quam refert Piasec. *d. loco n.* 15.

5 Sed cùm dixerimus, Simoniacum in ordine esse excommunicatum ipso iure, quæri hîc posset, an ea pœna extendatur etiam ad eos, qui pro prima tonsura vel pro litteris dimissorijs vel testimonialibus aut pro sigillo aliquid simoniacè accipiunt. Ita existimant quidam, moti decreto

decreto Conc. Trid. *Sess. 21. cap. 1. in fine*: sed ea extensio displicet Lessio, *d. Dubit.* 24. eâ inter alias ratione, quòd his nullo iure pœna excõmunicationis inflicta legatur; non videri autem inductas à Conc. nouas pœnas, quia id clariùs explicuisset, sed solùm renouatas, quæ olim iure statutæ fuerunt. Vt proinde verba illa, *pœnas à iure inflictas ipso facto incurrant*, referenda tantùm sint ad eos, in quos iure statutæ sunt, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem simoniacè. Vbi aduerte, Conc. apertè loqui de Simonia reali, quæ vtrimque completa est, vt patet ex verbis, *tam dantes quàm accipientes*: & ideo non incurrit excommunicationem, qui per conuentionalem Simoniam confert Ordinem, nisi res promissa soluta fuerit, vt docet Less. *d. Dubitat.* 24. *n.* 134.

Quod ad Religionis ingressum attinet, tam dantes quàm accipientes pro eo aliquid temporale excommunicantur ipso facto, & Conuentus seu Capitulum, si consenserit, suspensionem incurrit, *Extrauag.* 1. *h. t.* quæ tamen non videtur vsu recepta. Nec etiam hæc pœna locum habet in dote, quæ datur monasterijs fœminarum. Imò consuetudo illa exigendæ dotis, non quidem pro ingressu, sed pro alimentis Monialis passim permittitur, tanquam licita, maximè si monasterium sit tenuè. Vide Nauar. *in Manuali cap.* 27. *n.* 106. *& Tract. De redit. Ecclesiast. qu.* 1 *Monito vlt.* Gutierrez. *lib.* 1. *Can. Quæst. c.* 32. *&* Less. *De Iure & Iust. lib.* 2. *c.* 35. *Dubit.* 12. 6

Insuper simoniacè admissus ad Religionem videtur inhabilis, absque dispensatione Ordinarij, ad manendum in monasterio, in quod sic receptus est, si conscius fuerit: non quasi professio sit nulla, sed quia non acquirit ius præbendæ Regularis, vt nec ius vocis actiuæ & passiuæ. Non tamen tenetur egredi, donec per superiorem compellatur.

Priusquam verò accedam ad pœnas Simoniæ in beneficijs, reuocandum hîc in memoriam est, oportere beneficia conferri gratis, id est absque interuentu alicuius pretij aut alterius rei, pretio æstimabilis, *iuxta can.* 1. 2. 3. 4. 5. I. *q.* 1. *can.* 1. 2. 3. *ead. caussa q.* 3 *can. Dilectissimi* VIII. *q.* 1. *toto hoc tit. Decretal. & in Extrauag. communib.* Concil. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 14. *De reformat.* vbi vetat aliquid accipi ab electis, præsentatis, institutis vel instituendis, confirmatis vel confirmandis; mittendis in possessionem alicuius Ecclesiæ vel beneficij, nisi ex antiqua consuetudine tale quid recipi solitum conuerti in vsus pios consueuerit, veluti in vsum fabricæ, sacristiæ, cœmeterij aut pauperum eleemosynas, non etiam in commodum beneficiatorum: prout fieret, si solueretur mensæ Capitulari, aut in reparationem bonorum eius, quia tum redundaret & cederet in vtilitatem singulorum, iuxta declarationem Cardd. Alioquin censebitur simoniacum, & exigentes atque accipientes in- 7

currunt pœnas simoniacorum: licet aliàs id, quod erogatur in sumptus ministrorum Dei, pium reputetur, *can. Iudices verſ. hoc ipſum* 1. *qu.* 1. & Dei ministri inter pauperes numerentur, *l. Priuilegia* 17. *Cod. De ſacroſ. Eccleſijs.* Vbi tamen aduerte, id, quod ita accipitur in pios vsus, non posse accipi tamquam rei spiritualis aut spirituali annexę pretium; nam tum æquè maneret deformitas & ratio simoniæ.

8 Sed neque ex eadem caussa pro pastu aliquid exigi potest, non obstante quacumque consuetudine, etiam immemoriali, *can. fin.* 1. *q.* 3. *c. Non ſatis* 8. *c. Cum in Eccleſia* 9. *c. Iacobus* 44. *h. t.* Imò Pius V. Constitut. *incip. Durum nimis*, *editâ an.* 1570. *prid. Kal. Iunij*, quæ est declaratoria *d. cap.* 14. Conc. Trid. declarauit Episcopum, qui aliquid (etiã dulciaria tantũ, vt vocant) exegerit pro receptione alicuius in Canonicum, vel pro admissione ad dignitatem, beneficium vel officium Ecclesiasticum, suspensum esse à Pontificalis officij exercitio; Capitulum seu Collegium subiacere interdicto; priuatas autem personas sententiam excommunicationis incurrere; & eos, qui sic aliquid acceperint, teneri ad restitutionem accepti. Quamquam ista Constitutio passim non seruetur, imò ignoretur omninò.

9 Sed nec de cætero fieri statutum potest, vt aliquid soluatur in vsum pium, prout censuit Sacra Congregatio super *d. c.* 14. Conc. Trid. Neq; etiam hodie pro admissione ad beneficium licet in vsum piũ accipere id, quod antè accipi & verti solebat in proprium, vt ex Gutierrez *Can. Quæſt. l.* 1. *c.* 29. *n.* 28. tradit Zyp. *h. t. nu.* 8. Vbi subiungit, Pium V. *d. Conſtitut.* voluisse, vt noui Canonici primis annis tantum reciperent, quantum antiqui: Sacram tamen Congregat. iudicasse, nec dictam Constitutionem, nec *d. c.* 14. Conc. contrariari consuetudini, quâ fructus primi anni distribui solent inter antiquos Canonicos, & recenter admisso post mortem relinqui tantumdem pro solutione debitorum & funeralium: licet eam improbet Choppin. *De ſacra Polit. lib.* 1. *Tit.* 8. *n.* 14. Addit ibid. Zyp. Conc. prouinciale Mechliniense an. 1607. huiusmodi annos carentiæ sustulisse; id tamen vbique executionem non habuisse, eo quòd quædam Capitula non immemorialem consuetudinem dumtaxat, sed & confirmationem habeant sanctæ Sedis: imò & fundationem contrariam, vti de fundatione Capituli S. Gudulæ Bruxellis attestatur idem Zyp. Cæterũ immemorialem consuetudinem detrahendi medietatem ex fructibus primi anni Conc. Trid. nõ sustulit, modò applicetur pijs locis, Riccius in *Praxi Deciſ.* 567. *ex declar. Sacra Congregat.*

10 Committentes verò simoniam in beneficijs, vtrimq; consummatam seu completam per dationem rei temporalis & spiritualis, saltem inchoatam, vt si collatio beneficij sit facta, & pars pretij soluta, sunt in primis excommunicati, non nisi à summo Pont. absoluendi, pręterquã in articu-

in articulo mortis, *Extrauag. Cum detestabile 2.h.t.* & prouisio de beneficio facta est ipso iure nulla, *can. Ea quae, cum alijs 1. q. 3. c. Cum Clerici in V. spolictis & ibid.* Abbas *sup. De pactis, d. Extrauag. Cum detestabile*: licet ab alijs procurata fuerit, prouiso siue sciente, & non contradicente, *c. Sicut tuis 33.* siue etiam ignorante, prout tradit Garz. cum alijs, quos citat, *De benef. p. 8. c. 1. n. 4. 5. & 6.* & patet ex *d. Extrauag. Cum detestabile, c. Ex insinuatione 26, c. Nobis*, ibi, *penitus reprobanda*: nam dictio, *penitus*, significat nullitatem ipso iure, Garz. *d loco n. 5.* * Fitq; inhabilis ad 11
beneficium simoniace obtentum, ita vt pro illa vice non possit illud ei conferri absq; dispensatione; idq; in pœnam eorum, qui promotionem simoniacam procurarunt, *d. c. Nobis, d. c. Sicut tuis h. t. & c. penult. sup. De elect.* Nam cùm ibi dicatur, quòd cassatâ electione Prælati propter simoniam, eo ignorante commissam, non possit Episcopus cum eo pro ea vice dispensare, secus si beneficium sit simplex; sequitur, eum esse inhabilem ad illud idem beneficium, cùm nemo indigeat dispensatione, id est relaxatione Iuris, nisi qui Iure impeditur. Imò iuxta Bullam quandam Pij V. redditur inhabilis ad omnia alia beneficia, in posterum consequenda. Dico, in posterum; nam Simonia, nisi sit confidentialis, non priuat aliquem beneficijs antè obtentis. Sed nec dicta Pij V. Constitutio vsu recepta est quoad illam pœnam, vt testantur Suarez *De Simonia cap. 51. n. 11.* & Garz. *d. p. 8. cap. 1. n. 72.* Nec in Iure est expressa talis inhabilitas, ne quidem in Simonia reali, vt latiùs deduxi in *Tract. De beneficijs Tit. De modis, quibus beneficia conferri debent.* Sicut neque in Iure expressum est, quòd talis simoniacus sit irregularis: quo tamen expresso sequeretur indubiè, etiam inhabilem esse ad alia beneficia obtinenda in posterum, cùm effectus irregularitatis præcipuus sit, reddere inhabilem ad futura.

Quòd si verò ab alijs, ignorantiâ inculpatâ laborantibus, commissa fuerit Simonia, prouiso etiam ignorante, vel ab ipso quoque beneficiato per ignorantiam, nõ videtur effici inhabilis ad illud idem beneficium obtinendum, cùm nulla subsit culpa, ob quam ea inhabilitas induci debeat: & proinde poterit ei conferri beneficium, absque dispensatione; factâ tamen priùs vtroque casu illius resignatione, quia prior collatio fuit irrita, quippe per contractum irritum.

Sic quoq; prouisio de beneficio ipso iure nulla est, quando Simonia cõmissa est cũ vno ex electoribus, præsentatoribus vel collatoribus, licet eorum maior pars absq; Simoniæ labe prouisum elegerit, præsentarit, vel ei beneficium contulerit: si vtiq; eligant, præsentent, vel cõferant, vt vniuersi seu iure Collegij, *vt patet ex d. c. Nobis & ibi notat* Abbas *h. t.* tunc enim omnium una est electio, præsentatio vel collatio; ideoque Simonia cum uno commissa vitiat omninò electionem, præsentationem,

vel collationem; secus quando vt singuli, quia tunc tot sunt præsentationes vel collationes, quot patroni vel collatores, quandoquidem singuli per se præsentent vel conferant; ideoque vna non vitiat aliam in præiudicium præsentati seu collatarij, qui conscius non fuit Simo-
21 niæ; nec vtile per inutile vitiatur, *cap. Vtile 37. De R I. in 6.*

Sed quid si electus vel præsentatus legitimè, committat deinde Simoniam pro confirmatione vel institutione obtinenda, an etiam electio vel præsentatio irritabitur? Ita existimat Garz. *d p.* 8. *cap.* 1. *n.* 14. sed contrà & verius Less. *d. loco*, vitiari solam confirmationem vel institutionem, in qua sola vitium commissum est; idque insinuatur in *c. Si confirmationem De elect. in 6.* Nec enim si posterior actus sit irritus, etiam prior censeri irritus debet: licet è diuerso, commissâ Simoniâ in electione aut præsentatione, ipsa quoque confirmatio vel institutio sit irrita, quandoquidem procedat ex supposita validitate electionis aut præsentationis.

13 Sunt tamen aliqui casus, quibus quis non tenetur beneficium resignare, etiamsi dato pretio illud consecutus sit. Primus est, si aduersarius ipsius occultè per fraudem & in dispendium eligendi aut promouendi pecuniam dederit, eo fine scilicet, vt collatio eidem facta esset inualida, ipseque inhabilis, *d. c. Nobis 27. & d. c. Sicut tuis 33. h. t.* Secundus, si veritus, ne pecunia ab aliquo detur pro beneficio sibi impetrando, expresè contradixerit, *d. c. Sicut tuis*, Less. *d. loco n.* 143. Vbi mouet hoc dubium, an, si post obtentum beneficium consentias soluendo pecuniam ab aliq. promissam, aut refundendo expositam, tenearis beneficium resignare? Distinguendum: nam si non consentias in pactum alterius, ratificando contractum seu promissionem simoniaci amici, sed ex amicitia tantùm soluas, quod promisit, aut refundas, quod exposuit, ne damnum tuâ caussâ patiatur, non teneberis resignare. Nauar. *Cons.* 10. *n.* 5. *h t.* Si verò consentias, approbando factum illius, licet quidam teneant, te non teneri ad resignandum beneficium, eo qòud ratificatio post legitimam collationem & ius acquisitum non possit eam inficere, nihilominus contrarium colligunt *DD. in d. c. Sicut*; saltem mereri priuationem beneficij tradit Less. *d. loco n.* 144. Tertium casum addunt quidam, si Pontifex ad Pontificatum simoniacè pertigisset, de quo vide Less. *ibid.*

Æquum quoque videtur, ac praxi consonum, quod tradit Rebuff. *in Praxi benef. Tit. Quot modis benef. acquir. n.* 22. non videri simoniacos illos, qui coacti soluunt sportulales pro collationibus, præsentationibus &c. cùm resistere non valeant, & modò voluntariè non dent. Quod etiam dici potest de soluentibus aliquid Capitulo, in admissione ad possessionem solvi consuetum, quia fit quædam redemptio vexationis,

tionis, vt ex Lessio tradit Garz. *d. loco n.* 34. quem pleniùs vide.

Denique tenentur Simoniaci ad restitutionem pretij simoniacè accepti; suntque infames, *can. fin.* 1. *q.* 3. *Glos. in c.* 1. *De testibus in* 6. *in V. mediatores*, infamiâ scilicet Iuris, *can. Sanè* XV. *q.* 3. non tamen ipso facto, sed per sententiam iudicis, dummodò in ipsa sententia fuerit apposita hæc pœna, vt ex Abbate tradit Garz. *d. loco n.* 6. 14

Si quæratur, quæ sint pœnæ, quas Simonia inducit confidentialis, 15
Dicendum, primò inferre excommunicationem vtrique parti, à qua solus Pont. absoluere possit, præterquam in mortis articulo: Secundò, priuationem beneficij, in quo commissa est Simonia, & reliquorum omnium: Tertiò, inhabilitatem ad idem beneficium & ad cætera quæcumque; suntque huiusmodi beneficia, collata & accepta in confidentiam, reseruata Sedi Apostolicæ, Nauar. in *Manuali c.* 23. *n.* 100. Less. *d. cap.* 25. *l. ibi.* 26. Vbi subiungit, priuationem omnium beneficiorum, & inhabilitatem ad omnia, incurri tribus casibus; primò, in Simonia confidentiæ; secundò, in electione simoniaca Papæ, Conc. Lateran. *sub Iulio* II. *Sess.* 5. tertiò, quando examinationes occasione examinis aliquid accipiunt, iuxta decretum Conc. Trid. *Sess.* 24. *c.* 18. Addens, in his tribus casibus vsu videri receptum, vt non teneatur quis beneficia sua dimittere ante sententiam.

Quibus autem modis probare possit Simonia confidentialis, tradit Flam. in. Paris. *Tract. De confidentijs q.* 64. vbi docet, probari etiam solis præsumptionibus. Et quamquam Gutierrez *Canonic. quæst. lib.* 2. *cap.* 13. *n* 78. velit Bullas de confidentijs nihil prohibere, quod non antè prohibitum fuerit, & solùm disponere contra confidentiam beneficialem illicitam, quæ fit pretio, pacto, modo, conditione, tacitè vel expresè interueniente: tamen si verè examinentur integræ Constitutiones, inquit Zyp. *h. t. sub n.* 5. nonnihil noui iuris inducere nemo non animaduertet.

Illud denique hîc subiiciendum est, quòd, licet Conc. Trid. vetet pro administratione rerum spiritualium apponi pacta & conditiones mercedum, non innouauerit tamen ius antiquum, quo licet eleemosynæ vel sustentationis causâ consuetum aliquid dari vel accipi, Zyp. *h. t. n.* 10. ex Gutierrez, quem citat. Vbi subiungit, in officijs sæcularibus non verti Simoniam: in Brabantia tamen, datâ vel etiam mutuatâ pecuniâ, conferri officia non posse, iuxta tabulas legum Brab. Ioannis Ducis, ac iuramentum subsequentium Principum. quod an ministri, inquit, satis obseruent, ipsi viderint.

TITVLVS IV.

Ne Prælati vices suas vel Ecclesias sub annuo censu concedant.

1. *Ratio huius prohibitionis.*
1. *Fructus beneficiorum alteri sub annua pensione cedi possunt.*

POst generalem tractatum de Simonia sequuntur duo speciales casus, qui simoniaci habentur. Estq; hic Tit. pars quædam Tit. superioris, vt cõstat quoq; ex compilatione facta ab Alexandro III. in Conc. Lateranensi, in qua sic legitur, *De Simonia, & ne merces pro Ecclesiæ consecratione recipiatur, vel pro monachatione, vel pro Sacramentis Ecclesiæ, vel pro licentia docendi, neuè Prælati vices suas ad caussas terminandas vel regimen Ecclesiarum sub annuo pretio committant.* Potestas enim iurisdictionis Ecclesiasticæ refertur etiã inter spiritualia, quæ sunt materia Simoniæ: ac proinde non licet Archiepiscopis, Episcopis, Decanis, Archidiaconis, alijsque Ecclesiarum Prælatis, vices suas id est iurisdictionem vel Ecclesiam alteri sub annuo censu, siue annua pensione cedere: * tum quia hæc Simoniæ species est, *cap. 2. & 3. h. t.* tum quia gratis iudicare debent, *can. Non sane* XIV. *quæst. 5.* ac gratis beneficia Ecclesiastica conferre, *c. Non satis sup. De simonia.* Qui verò
1 dederit pecuniam, vt spiritualem iurisdictionem exerceat, officio suo priuandus est, & sic conferens ampliùs conferre non potest ac canonicè puniri debet, *d. cap. 1.*

Fructus tamen Ecclesiarum seu beneficiorum sub annuo censu concedi & locari possunt, *cap. 3. & vlt. h. tit.* cùm obuentiones eiusmodi nullam rei spiritualis rationem habeant: idq; ad breue tempus
2 dumtaxat, olim quidem ad septennium *d. c. vlt. h. t.* hodie verò ad triennium, *Extrauag. Ambitiosæ De fructib. Eccles. non alienan.* Vide Conc. Trid. *Sess. 25. c. 11. De reformat.* & Couar. *lib. 2. Var. resolut. cap. 16.*

TITVLVS V.

De Magistris & ne aliquid exigatur pro licentia docendi.

1. Magistri

1. *Magistri qui hic dicantur.*
2. *Accipere pecuniam pro labore docendi non esse simoniacum.*
3. *Vt neq; pro ipsa arte, quam quis profitetur.*
4. *De magistro & Professore in qualibet Ecclesia constituendo.*
5. *Docentes & discentes percipere fructus beneficiorum in absentia.*

ALter hic casus proponitur, in quo etiam Simoniæ vestigium reperitur, de Magistris scilicet, quatenus ijs incumbit onus docendi, assignato ad hoc, loco salarij, beneficio aliquo; & de licentia docendi, quatenus hæc ex iurisdictione vel officio aliquo spirituali procedit, cuius est vsus quidam.

Omissâ autem eâ Magistri significatione, quâ sumitur pro eo, cui præcipua cura alicuius incumbit, *l. Cui præcipua* 57. *D. De verbor. signicat.* quo pacto eum, qui militibus præest, Magistrum militum, *toto Tit. Cod. De officio Magistri milit.* & qui præest equitibus, Magistrum equitum vocamus, & sic de alijs, de quibus vide Gothof. *ad d. l. Cui præcipua:* Magistrum hîc accipimus pro eo, qui litteras docet seu quamlibet disciplinam profitetur, & Magister appellatur à Monendo vel Monstrando, *d. l. Cuipræcipua.* Eoque nomine sic accepto veniunt omnes, qui in aliqua scientia summum titulum seu gradum obtinent. Alioqui pressiùs loquendo solùm illi veniunt, qui artium liberalium & sacræ Theologiæ supremum gradum habent: nam qui Medicinæ aut Iuris siue Canonici siue Cæsarei summum gradum adepti sunt, Doctores appellantur, *iuxta Glos. in Clement.* 1. *in V. Doctoratus h. t.* 1

Tametsi igitur Pont. hoc Tit. pro licentia docendi vetet pretium aliquod exigi vel promitti, ne sub obtentu quidem alicuius consuetudinis, adeò vt exactum restitui & promissum remitti, & præuaricatores legis priuari officio beneficioque debeant, *cap.* 1. 2. 3. *hoc tit.* tamen veriùs est, non tantùm licere pro labore in tradendis disciplinis suscepto accipere pretium, verùm etiam extra simoniam esse pecuniam accipere pro licentia docendi danda: quia licet hæc sit vsus seu actus iurisdictionis, etiam spiritualis: tamen, quia non est vsus spiritualis, sed politicus (quandoquidem iurisdictio spiritualis ad multos actus politicos se extendat, vt quando crimina carcere aut pecuniariâ pœna punit) non videtur esse vlla Simonia. 2

Nec tantùm magistris, non habentibus aliud, vnde viuant, permittitur aliquid accipere pro laboribus suis, cùm non teneantur suis militare stipendijs, *can. Ecclesiasticis* XII. *q.* 2. sed & pro ipsa scientia & arte, quam profitentur; & quidem plus vel minus, pro scientiæ & artis maiori vel minori præstantia. 3

Statuit

4 Statuit autem Eugenius in *can. De quibusdam* XXXVII. *Distinct.* 37. vt Episcopi Magistros & Doctores congruis locis constituant. Vt verò gratis erudiri iuuentus valeat, statutum fuit in Conc. Lateran. 1. sub Alex. III. & altero sub Innoc. III. vt in singulis Cathedralibus Ecclesijs, & alijs, quarum sufficerent facultates, à Prælato cum Capitulo constituatur Magister aliquis idoneus, qui Clericos illius Ecclesiæ in Grammaticis instituat: in Metropoli autem etiam Theologus assumatur, qui sacram paginam doceat, & in his præsertim sacerdotes reliquosque informet, quæ ad curam animarum & fidem Catholicam spectant: cuilibet Magistrorum assignatis vnius præbendæ prouentibus; qui si non sufficiant, vt tunc Prælatus Theologo prouideat ex reditibus suæ Ecclesiæ, Grammatico verò in alia Ecclesia suæ ciuitatis seu dioecesis, *d. c.* 4. *h. t.*

5 Insuper statuit Honorius III. vt Prælati & Capitula Clericos, qui propter raritatem Magistrorum in loco beneficij sui dare operam studio Theologiæ non possunt, aliò ablegent, qui in absentia per quinquennium reditus præbendarum & beneficiorum suorum integrè percipiant, reliqua necessaria subministrante Prælato, si prouentus eiusmodi eis in studio alendis non sufficiant: vt verò Magistri fructus beneficiorum suorum tamdiu integrè percipere valeant, quamdiu docuerint, *c. vlt. h. tit.* Vide latè Conc. Trid *Sess.* 5. *cap.* 1. *De reformat.* vbi statuit, quâ ratione habentes præbendam aut præstimonium seu aliud quouis nomine stipendium pro Lectione sacræ Scripturæ possint cogi & compelli per Ordinarios ad munus exsequendum, per se, vel per alios: & quâ viâ procurandum sit stipendium, si hucvsque non fuerit constitutum. Pauperes autem idonei gratis promoueri iubentur à Iulio III. & Laureæ Magistrales vetantur deinceps conferri per Comites Palatinos ex reuocatoria Pij V. Præfecturam verò scholarum Carolus Magnus sacerdotali ordini attribuit; Ludouicus Pius & Lotharius Gymnasiorum magisterium Episcopis, vt ex alijs, quos citat, tradit Zyp. *h. t.*

TITVLVS VI.

De Iudæis & Saracenis, & eorum seruis.

1. 2. *Iudæi & Sarraceni qui & vnde dicantur.*
3. *Iudæi vestitu & habitatione à Christianis distincti esse debent.*

4. *Ab om-*

4. *Ab omnibus honoribus & muneribus arcentur.*
5.6. *Quo pacto in eos inquirendum: non cogendi ad fidem.*
7. *Proscripti è Brabantia, & quare.*
8. *Iudæorum conuersorum priuilegia.*
9. *Cum Saracenis interdictum omne commercium.*

IAm diximus de ijs, qui Spiritum sanctũ vendendo simoniacâ prauitate inuoluuntur, & atrocissimum in Deum crimen committunt: nunc agendum est de ijs, qui in Deum peccant malè colendo, quales sunt Iudæi & Saraceni.

Iudæi dicuntur, qui vetus dumtaxat Testamentũ recipiunt, & illud ad litteram seruant, circumcidendo se, & alia legalia ad litteram faciendo; sic dicti vel à Iuda duce, vel secundum alios à tribu Iuda, quæ inter eos erat nobilior & bellicosior, & ex qua creabantur Reges & duces populi, sicut ex tribu Leui Sacerdotes. 1

Saraceni verò, qui etiam Pagani vocantur in *c. Quam sit* 10. *& c. Ex speciali* 18. *h. t.* qui nec vetus nec nouum Testamentum recipiunt; dicti à Sara, vxore Abrahæ. Quamquam ab Agar, ancilla Abrahæ & matre Ismaelis, originem suã traxerint, *can. Recurrat & can. Dixit Sara* XXXII. *q.* 4. vnde Agareni dicendi essent: verùm ne viderentur ex ancilla descendere, mẽdaciter finxerunt se à Sara originem ducere, vt hoc modo ignominiam declinarent & labem generis sui tegerent. Alij aliunde originem petunt. Vide Couar. *lib.* 4. *Var. resol. c.* 9. Boet. Eponem *De iure sacro lib.* 3. *n.* 362. Azor. *p.* 1. *Instit. Moral. lib.* 8. *c.* 23. 2

Additur autem in Tit. *& eorum seruis*, ne sit necesse alium Tit. de ijs statuere. Vbi obseruandum, seruum propriè quidem & strictè dici, qui Iure gentium vel Ciuili dominio alterius contra naturam subijcitur, hîc verò latissimè sumi, prout dicitur à Seruiendo; ita vt eo nomine etiam famuli comprehendantur.

Quòd si igitur Iudæi & Saraceni vsquam inter Christianos commorari permittantur, quemadmodum fide ab ijs distinguuntur, ita etiam vti habitu debent, ab alijs distincto, *c. In nonnullis* 15. *h. t.* insuperque habitatione ac cæteris priuilegijs à Christianis discriminari, ex Constitut. Pauli IV. quam refert Pet. Matth. *in* VII. *Decretal. lib.* 5. *tit.* 2. *cap.* 4. 3

Ab omnibus item publicis officijs, honoribus, dignitatibus & administrationibus apud Christianos arcentur, *c. Cũ sit* 16. *c. Ex speciali* 18. *h. t. l. Hac valitura Cod. De Iudæis*: licet antea Impp. Ethnici eos ad honores admiserint, *l. Generaliter* 3. *in fine D. De Decurionib.* Quin imò ab eorum familiaritate & domestica consuetudine Christiani omnes abstinere iubentur; vt neque seruus quispiam neque nutrix aut obstetrix 4

 esse

esse possit, sub pœna excommunicationis, *c. Iudei 5. c. Ad hac 8. cap. Etsi Iudaos 13. h. t.* aut etiam depositionis, si Clerici sint, *can. Nullus* XXVIII. *qu.* 7. ne consuetudine vitæ alliciantur ad Iudaismum vel paganismum, *d. c. Ad hac. h. t.* Excipiuntur tamen Clerici & Religiosi, qui à suis mittuntur Superioribus ad prædicandum eis Euangelium, *c. Quam sit* 10. *h. t.*

5 An verò Iudæus non Iudæo tutor esse possit, disputat Iason in *l.* 1. *D. De Iustit. & Iure.* Et licet Modestin. in *l. Spadonem* 15. § *iam autem D. De excusat. tutor.* admittere videatur, tamen, si spectemus eius in corrumpendis moribus Christianorum infidum morem, sic ipse eodem responso repellit. Sed an & lex illa tantùm loquatur de Christianis, qui nomine Iudæorum primùm accipiebantur, disputatur. Vide Bus. *ad d.* §. *iam autem.* Non possunt etiam postulare contra Christianos, Greg. Tolosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 49. *cap.* 6. *num.* 25. nec filios substituere pupillariter, idem *lib.* 42. *cap.* 22. *n.* 3.

Quo pacto autem, & quibus casibus Apostolici Inquisitores & Ecclesiastici Iudices inquirere & animaduertere possint in Iudæos, contra legem diuinam veterem peccantes, aut Christianorum peruersioni periculum struentes, tradit Greg. XIII. in Constitut. *incip. Antiqua Iudaeorum improbitas*, quam refert Azor. *d. lib* 8. *cap.* 12. *quæst.* 12. Piasec. 2. *p. Praxis Episc. cap.* 4. *art.* 6. *num.* 14. Vbi etiam subiungit Constitut. Clementis VIII. *incip. Cum Hebraeorum*, aduersus detentores librorum Thalmudicorum. Quos mancipari igni Gregor. IX. & Innocent. IV. iusserunt, referente Azorio, *d. qu.* 12. Subijcit dein Constitut. Gregor. XIII. *incip. Sancta Mater Ecclesia*, quâ præcipit, vt ab Ordinarijs locorum compellantur accedere ad concionem seu lectionem, ipsis ex veteri lege faciendam; Euangelium verò eis quidem prædicandum, verùm ad eam concionem non cogendos, sed inducendos, conuersósque seriò instituendos & cathecizandos.

6 Alioquin baptizari nolentes aut inuiti non debent, nec ad fidē orthodoxam suscipiendam cogi, neque absq; iudicio puniendi sunt, aut rebus suis spoliandi, *c. Sicut Iudai* 9. *h. t.* Nam qui numquam fidem suscepit, ad eam vel suscipiendam vel seruandam cogendus non est, *can. Ad fidem* XXIII. *qu.* 5. *can. De Iudais Distinct.* 45. nemoque inuitus saluandus, sed volens, vt integra sit forma iustitiæ, *d. can. De Iudais*; & Deus ipse voluntarios ac spontaneos discipulos exigit. Sed nec liberi Iudæorum ipsis inuitis ac reclamantibus baptizandi sunt, pro qua sententia est noua Constit. Iulij III. an. 1551. cuius meminit Pet. Matth. *d. c.* 5 *tit.* 1. *c.* 1. nequicquam contrarium asserente Vdalr. Zasio.

7 Cæterū in his Belgicis prouincijs non illos tantùm, sed nec nouos Christianos, sub hoc nomine Iudæorum doctrinam & scelera sectantes, ex

tes, ex Edictis Caroli V. permissum esse morari aut versari, tradit Zyp. *h. t. nu.* 2. Imò ante trecentos plus minùs annos ex Brabantia proscriptos fuisse, cùm Bruxellis sacrosanctam Eucharistiam, quæ ob miraculum summâ veneratione etiamnùm ibi colitur, pugionibus confodissent; quemadmodum & in Gallia & alibi, teste Gregor. Tolosano, *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 22. *cap.* 3. *nu.* 23. *& lib.* 33. *cap.* 4. *nu* 8. *&* 11. vbi tradit etiam, cur viuere inter Christianos permittantur. Quamquam passim sub saluo conductu habitasse videantur, vt etiam ex tabulis Legum Brabantiæ Ioan. Ducis 1312. apparet, qui, si quis eos offendisset, id suæ cognitioni reseruabat: sicut & in Vrbe caussæ eorum ad Papæ Vicarium spectant, & caussæ banchariorum Iudæorum ad Camerarium Vrbis, ex Constitut. Iulij III. & Gregor. XIII. Et hinc etiam cùm nuperæ induciæ permitterent omnibus ex prouincijs confœderatis venire ad nos & negotiari, non fuisse cõprehensos Iudæos Amsterodami habitantes, testis est Zyp. *h. tit num.* 3. quippe qui ob aliam caussam, quàm belli ciuilis aut religionis, ob quam illud motum est, iam olim proscripti sint.

Addit *ibid.* Zyp. ex Paulo III Iudæis, quò faciliùs ad fidem conuertantur, acquisita per vsuras, quæ certis personis restituenda non sint, relinqui oportere, tamquam in vsus pios; eoque fine Conc. Basileen. *Sess.* 19. decreuisse, vt quo loco Iudæi conuersi baptizantur, iura omnia ac priuilegia acquirantur ciuium. Paulum item IV. vetuisse, quamdiu non conuertuntur, immobilia ne possideant. Cæterùm qui plura scire volet siue de conuersatione seu commercijs Christianorum cum Iudæis, siue officio eis vel eorum filijs præstando, deque punitione eorumdem, adeat Azor. *d. lib.* 8. *cap.* 22. *per tot.* & Gregor. Tolosan. in *Syntag. iuris vniuersi lib.* 12. *cap.* 4. 8

Porrò de Saracenis (quo nomine veniunt omnes, addicti seu adhærentes impiæ ac nefariæ Mahometi sectæ atque perfidiæ, Turcæ, Tartari, Persæ, Arabes, Ægyptij, Africani & Mauri, teste Azorio *d. lib.* 8. *cap.* 23. *&* 24.) peculiariter constitutum est in Conc. Lateranensi sub Alexandro III. ne Christiani ad eos deferant merces prohibitas, ne arma ad impugnandos Christianos aut alia subsidia subministrent; excommunicandi alioqui ac rebus suis priuandi, & serui futuri capientium, *cap. Ita quorundam* 6. *h. tit.* Hodie verò excommunicati sunt ipso facto, *cap. Significauit* 11. *cum cap. seq. & cap. Ad liberandam* 17. *h. tit.* sicut & per Bullam cœnæ Domini. Videatur pleniùs Azor. *d. c.* 23. *per tot.* 9

TITVLVS VII.

De Hæreticis.

§. I. Quis dicatur Hæreticus.

1. *Hæretici nomen vnde dicatur.*
2. 3. *Propriè & latè sumi.*
4. *Infideles, Paganos, Iudæos non esse hæreticos.*

DIximus de ijs, qui non baptizati Deum & fidem, quam numquam susceperunt, cœcâ mente oppugnant, cuiusmodi sunt Iudæi ac Saraceni: nunc ordine competenti subijciendum est de ijs, qui baptizati, & fidem Christianam professi, ab ea desciscendo in Deum multipliciter peccant, quales sunt Hæretici.

1 Hæreticus non ab Hærendo, vt quidam rati sunt, nec ab Ercisco, id est diuido, vt putabat Azo *in Summa h. t.* prout latiùs ostendit Greg. Tolosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 33. *cap.* 4. *n.* 3. *&* 4. & Farinac. *Quæst. Crimin. Tit.* 18. *De hæresi q.* 178. *n.* 30. *& seqq.* sed ab Hæresi Græca voce, diuisionem vel electionem significante, nuncupatur, Isidor. 8. *Ety-*
2 *mol. cap.* 3. D. Thom. 2. 2. *q.* 11. *art.* 1. * Diciturque propriè is, qui cùm sit baptizatus, ab vnitate Ecclesiæ se diuidit, singularem aliquam, & à fide ac sensu Ecclesiæ manifestè alienam, doctrinam eligendo, eamque pertinaciter defendendo, *can. Hæresis can. Qui in Ecclesia* XXIV. *q.* 3. Vnde & præsumptio proprię mentis ad hæresim via dicitur, *can. Quid autem ead. q.* 3.

3 Dixi, propriè; quia, latissimè sumpto eo nomine, Hæreticus dicitur, primò etiam is, qui dubius est in fide, *arg. c.* 1. *h. t. & ibi Glos. ad V. dubius.* Secundò, Simoniacus, *can. Fertur* 1. *q.* 1. Tertiò, qui transgreditur præcepta Sedis Apostolicæ, *can. Qui nulli Distinct.* 19. Quartò, laicus suscipiens officium prædicandi, *c. Cum ex iniuncto* 12. *c. Sicut in vno* 14 *h. t.* & alij, enumerati ab Hostien. *in Summa h. t. Notab.* 1. *vers. Multis tamen modis.*

4 Dixi, qui cùm sit baptizatus; nam hinc Iudæi, pagani, & alij infideles, quamuis multos contra fidem errores tradant, non sunt propriè hæretici: non enim possunt diuidi ab vnione Ecclesiæ, aut deserere fidem, quam numquam habuerunt. Et hinc fit quòd tales magis tolerentur in Republ. Christiana & inter Christianos, quam hæretici, quia de his qui foris sunt nihil ad nos, 1. *ad Corinth.* 5. quodq; permittantur

rantur vtroque Iure veteres ſynagogas retinere, & collabentes inſtaurare, non etiam nouas erigere, *c. Iudæi* 3. *& c. Conſuluit.* 7. *ſup. De Iudæis.*

Addidi, ſingularem aliquam &c. quia ſi in totum à fide recedat, Apoſtata dicetur, non Hæreticus.

Addidi etiam, manifeſtè à ſenſu Eccleſiæ alienam; quia ſi quis doctrinam ſingularem eligat, quæ non ſit clarè contra fidem, vel ſenſum Eccleſiæ, non dicetur is quoque Hæreticus. Per ſingularem autem doctrinam intellige, ſiue quoad articulos fidei, ſiue quoad Sacramenta Eccleſiæ, ſiue quoad alia, ab œcumenicis Concilijs ſeu Eccleſia Romana definita, *c. Cum Chriſtus* 7. *c. Ad abolendum* 9. *h. t.*

Addidi poſtremò, eamque pertinaciter defendendo; quia error non facit hæreticum, ſed pertinax defenſio, *c. Damnatus ſup. De ſumma Trinit. can. Hoc eſt* 1. *q.* 1. *can. Dixit can. Qui in Eccleſia* XXIV. *q.* 3. Auguſt. *Epiſt.* 162. Plenè Farinac. *quæſt.* 179. §. 3.

§. II. De pœnis Hæreticotum.

1. *Pœnæ ſunt Infamia, Excommunicatio.*
2. 3. *Incapacitas beneficiorum, Confiſcatio bonorum.*
4. *Priuatio beneficiorum & officiorum.*
5. 6. *Remedia ad exterminandam hæreſim.*
7. *Pœna vltimi ſupplicij ex conſuetudine eſt exuſtio.*

QVod ad pœnas hæreticorum attinet, eos mox, vbi vires ſuas Eccleſia Catholica exerere atque exèrcere potuit, inſectata fuit, & dignâ animaduerſione caſtigauit, teſtantibus ſacris hiſtorijs, & præſertim in Concilio Lateranenſi ſub Innoc. III. quo, præter Chalcedonenſe, nullum fuit auguſtius, vt ex numero & qualitate eorum, qui eidem interfuerunt, colligit Zyp. *h. t. in princ.*

Sunt itaque in primis infames, *can. Infames* VI. *q.* 1. *can. Alieni* 2. *q.* 7. *Authent. Gazaros Cod. h. t. & l.* 1. *Cod. De ſumma Trinit.* Sunt item excommunicati ipſo iure notorij omnes, aut aliàs excommunicandi, quà Clerici quà laici, velut putrida membra reſecandi ab Eccleſia, *can. Reſecandæ* XXIV. *q.* 3. *can. Canonica* XI. *q.* 2. *c. Ad abolendam* 9. *c. Excommunicamus* 13. *h. t.* Et non ſolùm hæretici ipſi excommunicantur aut ſuſpecti de hæreſi, ſed & eorum receptatores, defenſores, fautores, credentes. Qui ſi hoc nomine à Iudice Eccleſiaſtico excommunicatione impliciti, non ſatisfecerint intra annum, ipſo iure fiunt infames & inteſtabiles; ita vt neq; ipſi ſibi teſtamentum facere poſſint, neque 1

ex testamento alterius quidquam capere: multoque minùs ab intestato alicui succedere, *d. c. Excommunicamus § credentes.* Quin si quis tales, postquam ab Ecclesia fuerint notati, euitare contempserit, excommunicandus est vsque ad satisfactionem, *d §. concedentes vers. si quis*
2 *autem tales.* * Sunt etiam incapaces beneficiorum Ecclesiasticorum & hæretici ipsi, & receptatores, fautores, defensoresque, & filij ipsorum vsque ad secundam generationem, *c. Quicumque 2. § hæretici & §. ad hæc eod. tit. in 6.*

3 Bonaque damnatorū de hæresi ipso iure, ex die commissi criminis, addicuntur fisco, *c. Cùm secundum eod. in 6.* Et quidem bona Clericorum cedunt Ecclesiæ, cui seruierunt; laicorum verò, licet filios habeant Orthodoxos, (secus de iure Ciuili, *l. 4. & 12. Cod. h. t.*) fisco sæcularis potestatis applicantur, *d. c. Excommunicamus 13. & c. Vergentis* 10. *h. t.* Potestque ad hunc finem quis declarari fuisse hæreticus etiam post mortem: quo casu condemnatio post mortem facta retrotrahitur ad diem commissi criminis, *c. Accusatus §. penult eod. in 6.* Couar. *De matrim. p. 1. cap. 6. §. 8. n. 6. & seqq.* Non confiscantur tamen innocentium vxorum dotes, propter maritorum hæresin. *c. Decernit 14. eod. in 6.* Neque apprehensio bonorum per dominum sæcularem fieri debet, nisi priùs pronuntiatum fuerit super crimine per Iudicem Ecclesiasticum, *c. penult. eod. in 6.* Ne autem hac in re fraus fisco fieret, sanxit Carolus V. 22 Septemb. an. 1540. in hoc Belgio, vt statim, postquam quis in hæresim inciderit, neque inter viuos neque per vltimam voluntatem disponere de bonis suis valeat,* sed omnia acta sint nulla. Quod quidem Edictum conforme est iuri communi, *d. c. Cum secundum h tit. in 6. l. Manichæos l. Sancta Cod. h. t.* Farinac. *q. 190 §. 5. per tot.* verùm executionem illius suspensam fuisse, præsertim tempore Mariæ Gubernatricis, vt furori cederet, & populus in se descenderet, tradit Zyp. *h. t. n. 7. in fine.*

Præterea Clerici excidunt ipso iure beneficijs suis, *d. c. Ad abolendam*
4 *§. præsenti & alijs h. t.* sicut &, qui ad preces hæreticorum beneficia obtinuerunt, *d. c. Quicūque §. ad hæc:* & suis ordinibus, si pertinaces fuerint, spoliati sæculari potestati traduntur puniendi, *d. c. Excommunicamus §. damnati d. c. Ad abolendam, c. Cum secundum leges eod. in 6.*

Ne autem hoc malum, Reipublicæ Christianæ pernitiosissimum
5 longiùs serpat & radicetur altiùs, ideo vetantur clandestina conuenticula, *c. Cum ex iniuncto 12. h. t.* item conciones clandestinæ vel publicæ, sine permissu Diœcesani, *d. c. Excommunicamus §. quia vero cum c. seq. h. t. l. Conuenticula 15. C. De Episc. & Cler.* Et iubentur Episcopi vel Archiepiscopi, qui sunt Ordinarij huius caussæ Iudices, prouincias ac diœceses suas, de hæresi suspectas, minimùm semel in anno visitare, vel per se, vel

se, vel per Archidiaconum, aut alios idoneos, & de hæresi inquirere, sub pœna depositionis, *d. c. Excommunicamus* §. *Adijcimus*. Quibus subinde Inquisitores adiunguntur, qui coniunctim vel separatim cum illis cognoscant, *c. Per hoc 17. eod. in 6*. Si tamen processerint seorsim, debent sibi communicare acta, simulque proferre sententiam; vel si discordes fuerint, eam remittere ad Sedem Apostolicam, Pias. *2. p. cap. 4. art. 6. in princ.* Quemadmodum &, si ipsimet insimulentur de eodem crimine, cognitio soli Pontifici reseruatur, *c. Inquisitores eod. in 6*.

Ex Concilio autem Lateranensi, (vt est in *d. c. Excommunicamus* §. *moneantur*, cui conformis est noua Cõstitutio Paulli IV. apud Pet. Matth. *in* VII. *Decretal. lib. 5. t. 3. c. 9.*) tenentur iurare Principes sæculares, & qui potestatem aliquam perpetuam vel temporalem in Repub. Christiana obtinent, sese hæreticos vniuersos, ab Ecclesia denuntiatos ac damnatos, eorumque complices pro viribus exterminaturos. Quòd si dominus temporalis, monitus & requisitus ab Ecclesia, purgare terram suam neglexerit, excommunicatur: sin perstiterit in excommunicatione per annũ, nuntiatur Papæ, qui fideles eius seu vasallos à iuramento absoluet, terramq; exponet fidelibus occupandam, saluo tamen iure domini principalis, nisi & ipse sit in culpa. De eadem re est Frederici Imp. Cõstitutio, quâ hæretici & perpetuâ notantur infamiâ, & proscribuntur, *Auth. Gazaros Cod. h. t.* insuperq; vltimi supplicij pœna in eos statuitur, in *l* 5, 8, *Cod. eod.* * quæ ex interpretatione consuetudinis est exustio, Abbas *in d. c. Ad Abolendam n. 13. h. t.* Couar. *2. Var. resol. c. 10. n. 10.* ad quam tamen pœnam Iudex Ecclesiasticus condemnare hæreticos nequit; verùm ea condemnato de hæresi à Iudice Ecclesiastico per sæcularem potestatem infligitur. Quid autem de hæreticis statuerint Principes nostri, tradit Zyp. *h. t. n. 6.* & Gudelin. *De Iure nouiss. lib. 6. cap. vlt.* De alijs verò hæreticorum pœnis ex iure Ciuili videatur Pet. Greg. Tholos. *Syntag. Iuris vniuersi lib. 23. c. 8.* deque iudicio ac Iudicibus hæreticorum, *cap. 6.* & de cautionibus contra eos adhibendis, *cap. 9*.

6 (margin, beside "Ex Concilio autem Lateranensi")

7 (margin, beside "in l 5, 8, Cod. eod.")

Cæterùm hæreticus has pœnas euitabit, si pœniteat, & ad Ecclesiam, quæ nemini gremium claudit, paratus sit redire, hæresimque abiurare: nisi abiuratione semel factâ rursus in eandem vel aliam lapsus sit; nam tunc omni beneficio Iuris excidit, & brachio sæculari tradi debet, *d. c. Ad abolendam*, igne cremandus. Neque ob hanc traditionem, ex qua sequitur mors, Iudex Ecclesiasticus incurrit irregularitatem, Pias. *d. loco n. 13.* Ipsi autem resipiscenti Sacramentum pœnitentiæ & Eucharistiæ non est denegandum, *d. cap. Ad abolendam vers. illos quoque*.

§. 3. De

§. III. De modo procedendi in caussa Hæresis.

1. *In caussa hæresis idem potest esse testis & denuntiator.*
2. *Item quilibet alius, etiam infamis, periurus &c.*
3. *Quo modo institui examen debeat.*
4. *Quo modo quis deferatur de hæresi.*

1 IN caussa hæresios proceditur simpliciter & de plano. Potestque idem esse testis, qui accusator & denuntiator, *c. In omni* 4. *sup. De testibus*; modò iuret se non ex odio vel animi passione ac leuitate denuntiare. Interrogarique debet, an verba hæretica prolata fuerint seriò vel iocosè, vel referendo aliorum opinionem: nam duobus his postremis casibus non arguerent aliquem hæreticum, quamuis taliter ea proferens grauiter esset puniendus, vbi adesset periculum scandali, Pias. *d. loco n.* 4.

2 Insuper potest quilibet hîc admitti testis, etiam laicus aduersus Clericum, *c. De cætero* 14. *sup. De testib.* etiam particeps & socius criminis, prout sanxit Alexander IV. item infamis, periurus, modò non sit inimicus accusati, *c. In fidei* 5. *c. Accusatores* 8. §. *Licet verò h. tit. in* 6. Quamquam duo huiusmodi testes non faciant plenam fidem, vt alij, fide digni & omni exceptione maiores, ad conuincendum quem de hæresi, sed tantùm indicium ad torturam vel imponendam pœnam extraordinariam, Pias. *d. loco n.* 4.

3 Cæterùm institui in his caussis examen testiũ debet coram Notario & duabus grauibus personis, etiam laicis, defectu Clericorũ. Nec hæretico, conuicto de hæresi, dandus est procurator; secus si fuerit tantùm delatus vel suspectus, aut neget se hæreticũ esse: nam hoc casu nõ poterit eidem denegari procurator, per quem se defendat. Qui quidẽ procurator ante omnia tenebitur iurare, se bonâ fide, iustis saltem medijs, defensurum caussam, & deserturum eamdem, si deprehenderit iniustam, Pias. *d. loco n.* 5. Dicta etiam testium vel denuntiatorum ac nomina non publicantur, ne inde graue illis periculum immineat, *c. vlt. h. t. n.* 6. nisi socius fuerit criminis, vel absit nec timeatur periculum vindictæ, *d. c. vlt.*

In caussa quoque hæresios sententia absolutoria numquam transit in rem iudicatam, *ex Constitut. Pij V. incip. Inter multiplices*, apud P. Matth. *lib.* 5. *tit.* 3. *c.* 10. Neque appellationis remedium hæretico condemnato est concedendum, *c. Vt inquisitionis* 18. *h. t. in* 6. nisi ab inter-

interlocutoria seu ante prolationem sententiæ.

Variè autem defertur quis de crimine hæresis. Interdum ex leuiori aliqua suspicione, vt quia semel ex ira protulerit verba hæretica vel blasphema, aut per annum perstiterit in excommunicatione; & delato taliter de hæresi post abiurationem imponitur pœnitentia salutaris, nec proceditur regulariter ad torturam, Genuen. *in Praxi cap.* 84. Interdum ex suspicione vehementi seu violenta; vt si quis ad omnem animi motum verba proferat hæretica, aut blasphemet sæpiùs, inuocet Dæmones verbis deprecatiuis &c. prout hæc tradit & probat Piasec. *d. loco n.* 9. ex Genuen. *d. c.* 84. *n.* 7. Vbi etiam subiungit, vehemẽter suspectos esse de hæresi, qui Sacramento pœnitentiæ abutuntur & in confessione pœnitentem ad actus inhonestos prouocant, talesque vt hæreticos puniendos esse, *ex rescripto Pij* IV. *an.* 1561. *ad Inquisitionem Hispanicam*: sicut & eos, qui officium seu ministros Inquisitionis, quò minùs contra reos procedant, impediunt, domum Inquisitionis inuadunt, portas infringunt, testes in caussa fidei productos verberant, vel aliàs auxilium, consilium aut fauorem quid huiusmodi molientibus præstant, *d. cap. Vt inquisitionis*: vbi prohibetur, ne quis huic officio impedimentum inijciat, sub pœna excommunicationis, ipso facto incurrendæ: quam si deinde per annum animo obstinato sustinuerit, ex tunc velut hæreticus condemnari iubetur. Seueriùs autem in tales animaduertendum statuit Pius V. Constitut. *incip. Si de protegendis an.* 1569. quam refert Piasec. *d. loco*, & Clemens VIII. alia Constitut. quam recitat ibidem Piasec. quâ, casibus inibi specificatis, formaliter conuictum hæreticum vult tradi brachio sæculari, etiam pro prima vice. Cui ex praxi S. Inquisit. tradi is quoque debet, qui hæresim Principi persuadere præsumpserit. 4

Aliàs de alijs criminibus seu erroribus conuictus hæreticus, pro prima vice, si pertinax non sit, post factam abiurationem, pœnâ arbitrariâ est puniendus, *d. c. Ad abolendam h. t.*

Denique si non fuerit plenè probatum crimen hæresis, nec sit confessus, indicia tamen præcesserint violenta, abiurare debet accusatus errorem suum, & pro facto scandaloso, ex quo orta suspicio fuit, puniri arbitrio Iudicis, Pias. *d. loco n.* 13. Vide fusiùs Greg. Tholosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 32. *cap.* 7. Farinac. *Tract. De hæresi*, Zerolam in *V. Hæreticus* §. 24. & 25. & Azor. 1. *p. Institut. moral. lib* 8. *cap.* 20.

TITVLVS VIII.

De Schismaticis & ordinatis ab eis.

1. *Schismatici qui dicantur.*
2. 3. *Schismaticorum pœna.*

PRoximi hæretici sunt Schismaticis, qui sese ab vnitate Ecclesiæ Romanæ diuidunt ac segregant, & aliam constituunt. Et quia tales aliquando Ordines sacros conferunt, sibique Sacerdotes & Clericos constituunt, idcirco additur in T.:. *& ordinatis ab eis.*

1 Schismatici, secundum Abbatem, interdum sumuntur largissimè, eoque pacto omnes constituti in peccato mortali Schismatici dicuntur, quia sunt extra charitatem, *can. Audi denique* XI. *q.* 3. interdum largè, & sic excommunicati dicuntur etiam Schismatici, quia sunt extra Ecclesiam & communionem fidelium, *can. Cum excommunicato* XI. *q.* 3. Strictè verò capiuntur pro ijs, qui proprium Episcopum eijciunt de Sede Episcopali, seu ab eo se separant, sibi vsurpantes presbyteros illius, *can. Denique & can. Scire debes* VII. *q.* 1. *& can. Loquitur Dominus* XXIV. *q.* 3. Strictissime verò, vt hîc, pro ijs, qui se diuidunt ab vnitate Ecclesiæ Romanæ, & sibi aliam constituunt: dicitur enim Schismaticus à Schismate, id est scissura, *d. can. Schisma* XXII. *q.* 1. quia Ecclesiam Dei, quæ vna est, scindit. Et ideo omnis hæreticus est Schismaticus, quia ab Ecclesia Romana secundum aliquod dogma peruersum se diuidit, non tamen è contrà, *can. Loquitur, can. Alienus* XXIV. *q.* 1. nam Schismaticus potest esse, licet nullum dogma contra sensum Ecclesiæ confingat; proindeq; hæresis pugnat cum fide, non item Schisma, licet vnitati Ecclesiæ aduersetur, &, vt inquit August. *lib. qq. Euangel. secundum Matth. q.* 11. Schismaticos non vna fides diuersa facit, sed communis disrupta societas. Nec quilibet obedire recusans summo Pontifici, aliquid præcipienti, hoc ipso propriè schismaticus est, sed qui ei subesse non vult, tanquam Ecclesiæ capiti, & Christi in terris vicario; non etiam si ideò, quia eius persona sit illi infensa, Azor 1. *p. lib.* 8. *cap.* 21. Nullum tamen est schisma, quod sibi tandem hęresin non confingat, vt rectè ab Ecclesia recessisse videatur, *can. Inter hæresin.* XXIV. *q.* 3.

2 Schismaticorum pœna hodie est excommunicatio latæ sententiæ siue

siue Bullæ cœnæ Domini, quæ exstat apud Nauar. in *Manuali cap.* 27. Nam de iure communi non videntur ante Bullam fuisse generaliter excommunicati ipso iure, sed excommunicandi, *arg. c.* 1. *h. t. can. Nulli fas Distinct.* 19. *can. De Liguribus* XXXIV. *q.* 5.

Nec obstat *cap. Licet sup. De elect.* quia loquitur tantùm de ijs Cardinalibus, qui post electum Pontificem, communi duarum partium consensu, alium Pontificem receperunt, & de eo, qui post prædictam electionem contra electum se habet & gerit. Quamquam de iure communi non tamquam excommunicati ipso iure, sed tamquã schismatici fuerint vitandi, *cap.* 1. *&* 2. *h. t.* & leges de hæreticis loquentes simul etiã loquantur de schismaticis; & hi paganis æquales habeantur, imò peiores, *d. can. Denique* VII. *q.* 1. *can. Non afferamus* XXIV. *q.* 1. grauiorque debeat esse pœna, vt constat exemplo Dathan & Abiron qui propter huiusmodi crimen ab inferis, ruptis terræ compagibus, viui absorpti sunt.

Ordinationes item ac beneficiorum collationes, & rerum Ecclesiasticarum alienationes ab ijs factæ, sunt irritæ & inanes, *d. cap.* 1. *&* 2. *h. t. iuncto can. Ordinationes* IX. *q.* 1. scilicet quoad executionem & functionem Ordinum: nam characterem imprimunt, & Ordines ipsi per se subsistunt, *d. cap.* 2. *h. tit.* quia retinent potestatem Ordinis, sed ab eius vsu sunt suspensi. Potestate verò iurisdictionis veriùs est eos vniuersaliter esse priuatos, quia sunt extra Ecclesiam, *can. Nouatianus.* VII. *q.* 1. *can. Didicimus* XXIV. *q.* 1. *can. Alienationes* XII. *q.* 2. 3

Veriùs quoque videtur, schismaticos esse irregulares, *cap. Quia diligentia* 5. *sup. De elect. can. Nos consuetudinem Distinct.* 12. *can. Conuenientibus* 1. *q.* 7. Azor. 1. *p. Institut. moral. lib.* 8. *c.* 20. *q.* 18.

TITVLVS IX.

De Apostatis & reiterantibus baptismum.

1. *Apostata quis dicatur.*
2. *Apostasia alia est Fidei, alia Obedientia, alia Religionis.*
3. *Pœna Apostatarum.*
4. *Conc. Trid. decret. de Regularibus ad alium Ordinem transeuntibus.*

APostatarum sacrilegum quoque nomen est, *l.* 4. *Cod. De apostatis*, & Apostasia grauissimum crimen, in ipsum Deum principaliter tendens. Imò Apostatæ in eo deteriores hæreticis sunt, quia fidem semel in

mel in baptismo susceptam, nõ in parte, vt hæretici, sed in totum deserant, *l. 1. 2. & 3. Cod. eod.* Additur de reiterãtibus baptismũ, quia & hi velut apostatæ sunt, dum à priori baptismo recedunt per eius reiterationem.

Apostata Græcis idem est, qui Latinis desertor seu rebellis vel etiam transfuga, vt qui à Principe vel duce suo ad hostes transit seu fugit: & Apostasia idem est, quod rebellio seu desertio, à Græco ἀποστατέω, id est Deficio vel Desero. Hîc verò pressiùs sumitur Apostata pro eo, qui temerariè recedit à statu Fidei, vel Obedientiæ, aut Religionis, quã semel professus est. Diciturq; Apostata, quasi retrò stans siue abiens, vt ex D. August. refert Gratianus, *can. Non obseruetis* XXVI. *q. 7.* & Apostasia significat eiusmodi temerarium recessum; quamquam hæc allusio potius sit ad nomen, quàm origo nominis.

2 Itaq; nomen Apostatæ tripliciter hoc loco sumitur. Primò pro eo, qui deserit susceptam semel à se Fidem Christianam, & transit ad Iudaismum, Paganismum aut Mahometi impietatem; diciturq; Apostata perfidiæ vel renegatus, de quo loquitur tex. *in can. Non potest 2. q. 7.* Differtq; ab Hæretico, quia is tantùm ex parte deficit à fide Catholica, Apostata verò ex toto: à Pagano autẽ differt, quòd is contradicat fidei, quam nullo modo antè suscepit, Apostata verò repugnet fidei, quam antè reipsâ fuit professus: à Iudæo distinguitur, quòd is contradicat fidei, quam in typis, figuris & vmbris antè tenuit. Secundò dicitur Apostata, qui Monasticam Religionem; & tertiò, qui susceptum Ordinem sacrum deserit, *c. in. fin. Distinct.* 50 *can. Quantumlibet Distinct.* 47. *can. Beatus* 11. *q.* 4. Sed & quartum est genus Apostatarum, eorum scilicet, qui superioris vel Ecclesiæ præcepta transgrediuntur, *c. Si quis 2. & c. Illud 4. sup. De maiorit. & obedientia.* Vide Glos. & Panor. *ad c. 1. h. t.* latè Menoch. *De arbitr. Iud. quæst. lib. 2. cap. 6. casu* 546. & Mascar. *De probat. concl.* 112.

3 Diuersimodè autem Apostatæ à Iure coërcentur. Primò publicatione bonorum, non extantibus propinquis, *l. 1. 3. & 4. Cod. eod.* Ius præterea testandi, vel testimonij dicendi, vel succedendi non habent, *d. l. 3. Cod. eod. can. Non potest 2. q. 7.* ipsoque iure sunt infames, *can. Alieni 2. q. 7. d. can. Beatus, can. Si quis* 11. *q.* 4. & qui alteri apostasiæ auctor fuerit, eum cum dispendio fortunarum etiam capite puniendũ censuerunt Theodos. & Valentin. Impp. *l. 5. Cod. eod.* Insuper Apostatæ Religionis mancipandi sunt carceribus, donec desertum Religionis habitum resumpserint, *c. penult. h. t.* & deprehensi in crimine, qui scilicet deserto ordine Clericali & habitu in apostasia tamquam laici conuersantur, post trinam quidem monitionem, si Clericus fuerit primæ tonsuræ, sacri verò Ordinis apostatæ ipso iure, vt communiùs obtinuit,

obtinuit, vel post vnam saltem monitionem, amittunt priuilegium Clericale, *c. 1. h. t. iuncto c. In audientia 25. & c. Contingit 45. inf. De sent. excomm.* Quod accipe de priuilegio Canonis *Si quis suadente* XVII. *q.* 4. Et propterea in eos manum iniicientes non incidunt in dicti Canonis excommunicationem. Vide Panorm. in *d. cap. 1. h. t.* Bern. Diaz. *in Pract. Crim. Canonica cap.* 142. & Couar. *Pract. quaest. cap.* 32. *n.* 2.

Vt verò in Religiosis seu Regularibus Apostasiæ cesset suspicio, mãdat Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 19. vt nemo Regularis, cuiuscumque facultatis vigore, transferatur ad laxiorem Religionem, neve habitum Religionis suæ occultè ferat, sed publicè. Et *cap.* 4. *eiusdem Sess.* vetat, ne Regulares à suis recedant Conuentibus, etiam prętextu ad Superiores suos accedẽdi, nisi ab eisdem missi aut vocati fuerint. Statuitque, vt qui sine prædicto mandato, in scriptis obtento, repertus fuerit, ab Ordinarijs locorum, tanquam desertor sui instituti, puniatur. Nihil autem inibi definit de transitu ad æquè arctam vel arctiorem Regulam: sed exstat ea de re Constitutio Pij V. an. 1569. quam refert Azor. 1. *p. Moral. Institut. lib.* 12. *cap.* 14. quâ rescindit & abrogat omnes facultates, præter ius cõmune concessas, recipiendi vel retinendi Religiosos alterius Ordinis, etiam laxioris. Refert ibidem & aliam Pij IV. Constitutionem, quâ facultatẽ summi Pœnitentiarij restrinxerat, statueratque, ne ex caussis, etiam pijs, facultatem standi extra Monasterium concederet, citra consensum Superiorum; & alia, quæ ibidem videre licet. Aliarum præterea Constitutionum extrauagantium, huc spectantium, meminit Zerola *p.* 2. *V. Monachi* §. 8. 9. & 10. 4

Sunt autem Religiosi fugitiui quotannis requirendi, & retrahendi in claustra, *ex Constitut. Greg. IX. c. fin. sup. De Regularibus.* Quid verò de eiusmodi statutum sit cùm in Gallia edictis Regijs, tum in Belgio Caroli V. edicto, *dato Bruxellis* 1535. vide apud Zyp. *h. t. n.* 7. 8. 9. Vbi etiam refert, quid statuerit Gregor. XIII. de bonis cùm Apostatarum, tum aliorum Religiosorum, extra monasterium morientium. Cæterùm caussas Apostatarum & Regularium, extra monasteria sua vagantium, Pius V. ad Sedem Apostolicam reuocauit, P. Matth. in VII. *Decret. lib.* 3. *tit.* 7. *cap.* 2.

Denique subijciendum hîc esset aliquid de secunda parte Tit. huius, nempe de reiterantibus baptismum; verùm ea de re sufficienter dictum est à nobis iam antè *lib. 1. Tit.* 16.

TITVLVS X.

De his qui filios occiderunt.

1. *Parricidium qui committere dicantur.*
2. *Pœna parricidarum.*

SVperioribus Titulis vidimus de ijs criminibus, quæ principaliter in Deum committuntur: consequenter videndum est de illis, quæ principaliter tendunt ad læsionem proximi, quibusque aut corpus & vita proximi læditur, aut pudicitia thorusve offenditur, aut res & bona proximi exteriora attrectantur & violantur. Primi generis est homicidium, & inter homicidiorum genera grauissimum, quod in filios siue descendentes, & in parentes seu ascendentes committitur, diciturque generali nomine Parricidium; & adeò graue est, vt Quintil. in Declamationibus omnium scelerum maximum appellet; & Solon interrogatus, cur nullam legem in parricidas tulisset, responderit, Non exspectasse se tale scelus vnquam potuisse committi.

1 Dixi, generali nomine vocari Parricidiũ: nam licet Parricidæ propriè vocentur parentum interfectores, aut qui suæ patriæ, quæ cuique parentis est loco, excidium aut vim attulerint, Cicero I. *Officior.* tamen postea lege Pompeiâ cautum fuit, vt parricidij teneantur non solùm, qui patrem vel matrem, sed & ij, qui fratrem, sororem, patruelem, matruelem, filium, filiam, & alias personas, in *l. 1. D. ad. L. Pomp. de parric.* enumeratas, occiderint.

2 Pœna parricidarũ more maiorũ siue de iure Ciuili fuit hæc, vt virgis sanguineis verberati, ac deinde insuti culeo, cum cane & gallo gallinaceo, vipera, & simia, in mare vel in amnem proijcerentur, *l. penult. D. d. tit.* Cicer. *pro Roscio Amerino.* Vide Gregor. Tolosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib. 36, cap. 24.* Gothofred. *ad l. penult.*

Iure verò Canonico suadetur matri, quæ iracundiæ calore ducta filium occiderit, si quidem innupta vel vidua sit, vt in monasterium ingrediatur, in quo reliquo vitæ cursu peccatum deploret, *c. 1. h. tit.* Si verò sit coniugata, non ideo à marito est separanda, sed alia pœna ei imponi debet, *cap. 2. h. t.* Quòd si infantulus de nocte cum patre & matre mortuus reperiatur, nec appareat, vtrùm à patre vel à matre oppressus sit, vel suffocatus, extra culpam omnem non sunt parentes, indiciturque pœnitentia trium annorum, quorum vnum peragant

agant in pane & aqua, *cap. vlt. h.t.* si quidem peccasse in eo intelliguntur, quòd infantem in communem lectum recipiendo, periculo oppressionis vel suffocationis exposuerint. Qui matrem occiderit, eodem iure pœnitere debet per decem annos, iuxta formam præscriptam *in can. Latorem* XXXIII. *q.* 2. At verò, qui parentem per furorem occiderit, impunitus manebit: nam sufficit eum furore ipso puniri, *l. penult. §. fin. d. Ad l. Pomp. De parricidijs, l.* 14. *D. De officio Præsidis.*

TITVLVS XI.

De infantibus & languidis expositis.

1. *Pœna exponentium infantes & languidos.*

OMni quoque inhumanitate & crudelitate referti sunt, & tanto deteriores homicidio, quanto calamitosioribus id inferunt, inquit Iustin. *Nouel.* 153. *in fine*, qui scilicet infantes ac minores septennio exponunt seu abijciunt, vt vel pereant, vel ab alijs, commiseratione motis, suscipiantur & alantur, *can. Si expositus Distinct.* 87. Etenim necare videtur non tantùm is, qui partum præfocat, sed & is, qui abijcit, & is qui alimenta denegat, quique publicis locis misericordiæ caussâ exponit, quam ipse non habet, *l. Necare* 4. *D. De agnosc. & alendis lib.*

Quales propterea digni sunt pœnâ homicidij, *l.* 2. *Cod. eod. l. Nec filium Cod. De patria potest. l.* 1. *§. pœna D. De agnosc. lib.* Et, si pater fuerit, amittit ius patriæ potestatis; si dominus, ius dominicæ potestatis, non tantùm si ipse exposuerit, sed & si ab alio expositum sciuerit, vel postea ratum habuerit; atque ita expositus hoc ipso consequetur libertatem: vltraque pœnam, quam meretur exponens filium vel filiam, priuatur successione filij seu filiæ, ab intestato decedentis. Nam eo casu expositus videtur incertum parentem habere, qui filio non sit dignus, cùm filium indignum se existimauerit, & proinde meritò omni vtilitate ex eo proueniente carere debeat. 1

Idem iuris est in languidis (id est sic viribus ob infirmitatem deficientibus, vt ad omnem pænè operationem sint inutiles) ita expositis, cuiuscumque ætatis fuerint, siue infantes, siue maiores. Qui tamen hos suscipiunt non acquirunt per hoc in personas ipsorum aliquod ius, *c. fin. h. t.* licet aliud iure Cod. Theodos. obtinuerit, vt videre licet apud Greg. Tholosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 11. *cap.* 10. *n.* 3.

Quas autem impensas repetere possit is, qui infantem expositum aluit,

aluit, breuitatis caussâ vide apud Azor. 2. *p. Moral. Institut. lib.* 2. *cap.* 16. vbi tradit, omnia, quæ de parentibus exponentibus infantes statuũtur iure Ciuili vel Canonico, obtinere in ijs, qui per se vel per alios commodè filios suos alere possunt: si verò præ inopia vel egestate aut sine dedecore & ignominia eos alere nequeant, curent, , vt in Hospitali saltem aliquo, ad hoc pietatis officium extructo, educentur, prout de seruo statuitur in *l.* 1. *Cod. De Latina libertate tollenda.*

TITVLVS XII.

De homicidio voluntario vel casuali.

TRanseamus nunc ad homicidium, in genere considerandum. Licet enim genus plerumque præmittatur speciei, isque sit ordo vsitatior in omni arte & scientia, vt ab vniuersalioribus incipiatur, & priùs de genere tum de speciebus agatur, §. *Is igitur Institut. De Iust. & Iure*, Aristot. 1. *Physic. cap.* 1. tamen nonnumquam etiam iusta de caussa præmittitur species, & subijcitur genus: vt hoc loco Pont. priùs tradidit homicidij species, quæ propter atrocitatem criminis præmitti debuerunt.

1 Homicidium ab Homine dicitur, & ad vtrumque sexum pertinet, *l. Hominis* 151. *D. De verb. signif.* licet aliàs Homo pro viro specialiter capiatur, *l. Si quis aliquid* §. *qui abortionis*, in verbis, *mulier aut homo perierit D. De pœnis*, & in iure Canonico Homicidium non tantùm hominis occisionem, sed & detractionem, persuasionem malam, omnemque motum iniquum ad nocendum alteri designet, *can. Homicidiorum cum quatuor seqq. De pœnit. Distinct.* 5. Specialiter verò sumitur Homicidium hîc, prout significat occisionem hominis, ab homine factam. Quod addo, quia vtrumque ad homicidij rationem & nomen requiritur: nam si brutum occiderit hominem vel homo brutum, non dicetur

cetur propriè homicidium, quia homicidiũ designat peccatum, quod in brutum non cadit; & proinde est hominis hominem interficientis.

Homicidium sic acceptum triplex statui potest, Voluntarium, Casuale & Necessarium. Voluntarium est, quod dolo malo & animo occidendi quoquo modo admittitur, *l. 1. D. Ad L. Corn De sicarijs*; siue aperto Marte, siue per insidias, siue veneficio, siue pharmaco, siue alio modo.* Et ideo aliud est Voluntarium directè, vt cùm quis expressè intendit & vult occidere hominem; in quo consistit perfecta & propria ratio homicidij, *l. 1. Cod. Ad L. Corn. de sicar.* aliud voluntarium indirectè, vt cùm quis expresse non intendit actum ipsum occisionis, sed alium actum, ex quo immediatè & per se, & non per accidens, sequitur mors: nam voluntas delinquentis fertur in id, quod fit, & in omne illud, quod per se, & non per accidens, ex illo sequitur, *c. vlt. h. t. in 6.* Committitur autem homicidium voluntarium facto, præcepto, consilio ac defensione, *can. Si quis viduam Distinct.* 50. per insidias, *c. 1. h. t.* linguâ seu cohortatione ad necandum, *c. Sicut dignum 6. §. qui vero h. t.* Ad voluntarium reuocari potest homicidium Necessarium: nam voluntarium vel est absolutè voluntarium aut necessarium. 2 3

4 Necessarium est, quod quis committit ad necessariam sui defensionem, vt in *c. 2. h. t.* Et hoc, si fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, est sine culpa & reprehensione, *d. c. 2. l. 2. 3. 4. Cod. Ad L. Corn. De sicar.* nam vim vi repellere, cũ moderamine inculpatæ tutelæ, omnes leges, omniaq; iura permittũt, *c. Significasti 17. h. t. l. 3. D. De Iust. & Iure.*

5 Dicitur verò fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, cùm fit non excedendo limites defensionis, seu non ad vindictam, sed solùm ad propulsandam iniuriam, & vim arcendam, quando alia euadendi via non suppetit, *d. c. 2. h. t.* Hinc licet diurnum furem, si se telo non defendat, occidere minimè permittatur, *d. c. 2.* nocturnum tamen impunè occidi permissum est; quia ignoratur, an furandi, an verò occidendi animo domum ingrediatur, *c. 3. h. t.* Sic quoque latro à viatore, hostis à milite, impunè occiditur, *can. Cum homo* XXIII. *q.* 5.

6 Necessarium quoque homicidium est, quod auctoritate legis aut superioris, ius gladij habentis, iussu committitur; vel quod fit ab eo, qui iustum bellum gerit, *can. Quid culpatur* XXIII. *q.* 1.

7 Casuale est, quod casu fit & præter occidentis intentionem, ita vt nec in se nec in sua caussa sit volitum, *c. Presbyterum 7. c. Dilectus 13. & seq. h. t.* Tale est, si quis alicui vulnus inflixerit non letale, mors tamen secuta sit, vel malitiâ Medici, qui noxia adhibuerit, vel negligentiâ & temeritate læsi, qui remedia opportuna adhibere noluerit.

Committitur casuale homicidium aut cum culpa, aut sine culpa.

Commissum sine culpa non imputatur: vti quando occisor dabat operam rei licitæ, vel etiam illicitæ, secundum probabiliorem sententiam, si modò vtroq; casu sufficientem diligentiam & cautionem adhibuerit, ne quid inde incommodi sequeretur, *cap. Lator 9. d. c. Dilectus cum tribus seqq. h. tit.* quia quæ merè fortuitò accidunt, non imputantur, quandoquidem humanâ prouidentiâ præuideri non possint, *cap. vlt. hoc. tit.* & sufficiens diligentia ac cautio omne periculum & culpam abstergat. Huic assimulatur homicidium à furioso, infante, dormiente, commissum; nam & huius nulla habetur ratio, *Clement. vnica eod. l. Infans D. Ad L. Corneliam De sicar.* * Sin autem culpâ com-
8 missum sit, puta si occisor dederit operam rei illicitæ, vel licitæ, sed non adhibuerit sufficientem diligentiam, ne quid incommodi accideret, imputatur; & à iure Ciuili punitur, sed mitiùs, *l. 1. §. sed si & l. 4. §. 1. D. eod. l. Si putator D. Ad. L. Aquiliam:* à sacris verò Canonibus irregularitate notatur, *c. 7. & 8. hoc tit.* Ratio est, quia tum est volitum in ipsa commissione cautionis seu diligentiæ: sicut submersio nauis censetur voluntaria in negligentia gubernatoris.

9 Pœna homicidij voluntarij, dolo commissi, ex lege Cornelia olim in liberis hominibus erat deportatio in insulam, & bonorum omnium ademptio, *l. 3. §. penultimo D. Ad L. Corneliam De sicar.* in seruis verò & humilioribus vltimum supplicium; hodieque vltore ferro seu pœnâ capitali lex homicidas persequitur.

Neque aliàs, referente Zyp. *h. tit.* in Brabantia Princeps abolitionem concedere homicidis potest, nisi priùs cum parte transegerint: aliterve induciæ vel saluus conductus, seu *geleyde*, vt vocant, concedi eis nequeunt, *Latus Introitus Caroli V. art. 21. & Mariæ art. 42.* Idem sanxerunt Pontifices Pius IV. & Pius V. prout &, ne antè condemnati per contumaciam audiantur, nisi in carcere constituti, & citatis occisi hæredibus. Constitutiones eorum refert Petrus Matth. *in VII. Decretal. lib. 5. tit. 8. cap. 7. & 8.* Ibidemque *cap. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 9. & 10.* alias Constitutiones aduersus homicidas videre licet.

De iure verò Canonico pœna est excommunicatio, *can. Itaque XXIV. q. 3.* & depositio ab Ordine quocumque, si sit Clericus; & post depositionem detrusio in carcerem, vtrique ad tempus, veluti quinquennium vel sexennium, *d. cap. Sicut dignum in fine h. tit.* Insuper homicida voluntarius priuandus est beneficijs suis, *c. 1. & 2. inf. De Clericis pugnant. in duello:* & quidem per sententiam, quia nō priuatur ipso iure, vt communiter sentire DD. post Felinum in *c. Inquisitionis n. 3. sup. De accusat.* testatur Piasſ. *2. p. cap. 4. art. 14. sub n. 16.* præter assatinatum, Nauar. *in Manuali cap. 27. n. 24.* Adeò vt, licet lata fuerit sententia condem-

condemnatoria de homicidio, si in ea non fiat mentio priuationis expressim, non censeatur adhuc priuatus, quia præsumi possit, Episcopum voluisse cum eo dispensare in retentione beneficij, quippe qui & in hoc casu, sicut & plerisque alijs, quoad retentionem beneficij, habeat facultatem dispensandi, Pias. *d. loco*. Ideoque Clericus homicida fructus beneficij sui facit suos, & lite adhuc pendente, non prohibetur beneficio renuntiare, donec per sententiam priuetur, Felin. *in. c. De quarta n.* 31. *sup. De præscript.* Quemadmodum & si in sententia sit expressa pœna priuationis, & condemnatus appellet, durante appellatione resignare interim beneficium potest, & valida est resignatio, licet beneficium fuerit impetratum ab alio, in casum priuationis, Pias. *d. loco n.* 17. vbi ait, pro indubitato id practicari in Curia Romana, post Genuen. *in Praxi c* 65. *n.* 18. Quamuis non desint, qui talem renuntiationem putent inualidam, propter ius ad rem alteri quæsitum. Quâ ratione verò possit hodie Episcopus cum homicida dispensare quoad sacros Ordines suscipiendos vel beneficium obtinendum, vide Conc. Trid. *Sess.* 24. *c.* 7. *De reformat.* Et quam pœnam incurrant, qui abortum procurant, quod Augustin. *in can. Aliquando* XXXII. *q.* 2. crudele facinus appellat, breuitatis caussâ omitto; traditurus aliàs. Videri interim potest ea de re Constitutio Sixti V. an. 1588. & altera Gregorij XIV. an. 1591. apud Pias. *p.* 1. *c.* 1. *art.* 5. *n.* 8.

TITVLVS XIII.

De Torneamentis.

1. *Torneamenta quæ dicantur.*
2. *Pœna occidentis quem in torneamentis, & occisi.*
3. *Quando licita torneamenta.*
4. *Agitatio taurorum prohibita.*

POst tractatum de homicidio tam in specie quàm in genere, sequitur de quibusdam actibus, qui quandoque caussam homicidio præbent; & primò quidem de Torneamentis, id est ludis hastilibus seu equestribus.

Dicuntur autem Torneamenta à circumeundo; suntque induciæ quædam vel nundinæ ac feriæ, in quibus milites ex condicto vel conducto conuenientes ad ostensionem virium suarum & audaciæ temerè congredi & aggredi solent, *c.* 1. *h. t. & ibid.* Abbas; idque maximè in acie, dum otiosi sunt, vel in honorem Herorum defunctorum, Pet. 1

 Greg.

TITVLVS VIII.

De Schiſmaticis & ordinatis ab eis.

1. *Schiſmatici qui dicantur.*
2. 3. *Schiſmaticorum pœna.*

PRoximi hæretici ſunt Schiſmaticis, qui ſeſe ab vnitate Eccleſiæ Romanæ diuidunt ac ſegregant, & aliam conſtituunt. Et quia tales aliquando Ordines ſacros conferunt, ſibique Sacerdotes & Clericos conſtituunt, idcirco additur in Tit. *& ordinatis ab eis.*

1 Schiſmatici, ſecundum Abbatem, interdum ſumuntur largiſſimè, eoque pacto omnes conſtituti in peccato mortali Schiſmatici dicuntur, quia ſunt extra charitatem, *can. Audi denique* XI. *q.* 3. interdum largè, & ſic excommunicati dicuntur etiam Schiſmatici, quia ſunt extra Eccleſiam & communionem fidelium, *can. Cum excommunicato* XI. *q.* 3. Strictè verò capiuntur pro ijs, qui proprium Epiſcopum eijciunt de Sede Epiſcopali, ſeu ab eo ſe ſeparant, ſibi vſurpantes preſbyteros illius, *can. Denique & can. Scire debes* VII. *q.* 1. *& can. Loquitur Dominus* XXIV. *q.* 3. Strictiſſime verò, vt hîc, pro ijs, qui ſe diuidunt ab vnitate Eccleſiæ Romanæ, & ſibi aliam conſtituunt: dicitur enim Schiſmaticus à Schiſmate, id eſt ſciſſura, *d. can. Schiſma* XXII. *q.* 1. quia Eccleſiam Dei, quæ vna eſt, ſcindit. Et ideo omnis hæreticus eſt Schiſmaticus, quia ab Eccleſia Romana ſecundum aliquod dogma peruerſum ſe diuidit, non tamen è contrà, *can. Loquitur, can. Alienus* XXIV. *q.* 1. nam Schiſmaticus poteſt eſſe, licet nullum dogma contra ſenſum Eccleſiæ confingat; proindeq; hæreſis pugnat cum fide, non item Schiſma, licet vnitati Eccleſiæ aduerſetur, &, vt inquit Auguſt. *lib. qq. Euangel. ſecundum Matth. q.* 11. Schiſmaticos non vna fides diuerſa facit, ſed communis diſrupta ſocietas. Nec quilibet obedire recuſans ſummo Pontifici, aliquid præcipienti, hoc ipſo propriè ſchiſmaticus eſt, ſed qui ei ſubeſſe non vult, tanquam Eccleſiæ capiti, & Chriſti in terris vicario; non etiam ſi ideò, quia eius perſona ſit illi infenſa, Azor 1. *p. lib.* 8. *cap.* 21. Nullum tamen eſt ſchiſma, quod ſibi tandem hęreſin non confingat, vt rectè ab Eccleſia receſſiſſe videatur, *can. Inter hæreſin.* XXIV. *q.* 3.

2 Schiſmaticorum pœna hodie eſt excommunicatio latæ ſententiæ ſiue

sitæ Bullæ cœnæ Domini, quæ exstat apud Nauar. in *Manuali cap.* 27. Nam de iure communi non videntur ante Bullam fuisse generaliter excommunicati ipso iure, sed excommunicandi, *arg. c.* 1. *h. t. can. Nulli fas Distinct.* 19. *can. De Liguribus* XXXIV. *q.* 5.

Nec obstat *cap. Licet sup. De elect.* quia loquitur tantùm de ijs Cardinalibus, qui post electum Pontificem, communi duarum partium consensu, alium Pontificem receperunt, & de eo, qui post prædictam electionem contra electum se habet & gerit. Quamquam de iure communi non tamquam excommunicati ipso iure, sed tamquā schismatici fuerint vitandi, *cap.* 1. *&* 2. *h. t.* & leges de hæreticis loquentes simul etiā loquantur de schismaticis; & hi paganis æquales habeantur, imò peiores, *d. can. Denique* VII. *q.* 1. *can. Non afferamus* XXIV. *q.* 1. grauiorque debeat esse pœna, vt constat exemplo Dathan & Abiron qui propter huiusmodi crimen ab inferis, ruptis terræ compagibus, viui absorpti sunt.

Ordinationes item ac beneficiorum collationes, & rerum Ecclesiasticarum alienationes ab ijs factæ, sunt irritæ & inanes, *d. cap.* 1. *&* 2. *h. t. iuncto can. Ordinationes* IX. *q.* 1. scilicet quoad executionem & functionem Ordinum: nam characterem imprimunt, & Ordines ipsi per se subsistunt, *d. cap.* 2. *h. tit.* quia retinent potestatem Ordinis, sed ab eius vsu sunt suspensi. Potestate verò iurisdictionis veriùs est eos vniuersaliter esse priuatos, quia sunt extra Ecclesiam, *can. Nouatianus.* VII. *q.* 1. *can. Didicimus* XXIV. *q.* 1. *can. Alienationes* XII. *q.* 2. 3

Veriùs quoque videtur, schismaticos esse irregulares, *cap. Quia diligentia* 5. *sup. De elect. can. Nos consuetudinem Distinct.* 12. *can. Conuenientibus* 1. *q.* 7. Azor. 1. *p. Institut. moral. lib.* 8. *c.* 20. *q.* 18.

TITVLVS IX.

De Apostatis & reiterantibus baptismum.

1. *Apostata quis dicatur.*
2. *Apostasia alia est Fidei, Alia Obedientia, alia Religionis.*
3. *Pœna Apostatarum.*
4. *Conc. Trid. decret. de Regularibus ad alium Ordinem transeuntibus.*

APostatarum sacrilegum quoque nomen est, *l.* 4. *Cod. De apostatis*; & Apostasia grauissimum crimen, in ipsum Deum principaliter tendens. Imò Apostatæ in eo deteriores hæreticis sunt, quia fidem se-

mel in baptismo susceptam, nō in parte, vt hæretici, sed in totum deserant, *l. 1. 2. & 3. Cod. eod.* Additur de reiterātibus baptismū, quia & hi velut apostatæ sunt, dum à priori baptismo recedunt per eius reiterationem.

Apostata Græcis idem est, qui Latinis desertor seu rebellis vel etiam transfuga, vt qui à Principe vel duce suo ad hostes transit seu fugit: & Apostasia idem est, quod rebellio seu desertio, à Græco ἀποστατέω, id est Deficio vel Desero. Hîc verò pressiùs sumitur Apostata pro eo, qui temerariè recedit à statu Fidei, vel Obedientiæ, aut Religionis, quā semel professus est. Diciturq; Apostata, quasi retrò stans siue abiens, vt ex D. August. refert Gratianus, *can. Non obseruetis* XXVI. *q. 7.* & Apostasia significat eiusmodi temerarium recessum; quamquam hæc allusio potius sit ad nomen, quàm origo nominis.

2 Itaq; nomen Apostatæ tripliciter hoc loco sumitur. Primò pro eo, qui deserit susceptam semel à se Fidem Christianam, & transit ad Iudaismum, Paganismum aut Mahometi impietatem; diciturq; Apostata perfidiæ vel renegatus, de quo loquitur tex. *in can. Non potest 2. q. 7.* Differtq; ab Hæretico, quia is tantùm ex parte deficit à fide Catholica, Apostata verò ex toto: à Pagano autē differt, quòd is contradicat fidei, quam nullo modo antè suscepit, Apostata verò repugnet fidei, quam antè reipsâ fuit professus: à Iudæo distinguitur, quòd is contradicat fidei, quam in typis, figuris & vmbris antè tenuit. Secundò dicitur Apostata, qui Monasticam Religionem; & tertiò, qui susceptum Ordinem sacrum deserit, *c. in. fin. Distinct.* 50 *can. Quantumlibet Distinct.* 47. *can. Beatus* 11. *q.* 4. Sed & quartum est genus Apostatarum, eorum scilicet, qui superioris vel Ecclesiæ præcepta transgrediuntur, *c. Si quis 2. & c. Illud 4. sup. De maiorit. & obedientia.* Vide Glos. & Panor. *ad c. 1. h. t.* latè Menoch. *De arbitr. Iud. quæst. lib. 2. cap. 6. casu* 546. & Mascar. *De probat. concl.* 112.

3 Diuersimodè autem Apostatæ à Iure coërcentur. Primò publicatione bonorum, non extantibus propinquis, *l. 1. 3. & 4. Cod. eod.* Ius præterea testandi, vel testimonij dicendi, vel succedendi non habent, *d. l. 3. Cod. eod. can. Non potest 2. q. 7.* ipsoque iure sunt infames, *can. Alieni 2. q. 7. d. can. Beatus, can. Si quis* 11. *q.* 4. & qui alteri apostasiæ auctor fuerit, eum cum dispendio fortunarum etiam capite puniendū censuerunt Theodos. & Valentin. Impp. *l. 5. Cod. eod.* Insuper Apostatæ Religionis mancipandi sunt carceribus, donec desertum Religionis habitum resumpserint, *c. penult. h. t.* & deprehensi in crimine, qui scilicet deserto ordine Clericali & habitu in apostasia tamquam laici conuersantur, post trinam quidem monitionem, si Clericus fuerit primæ tonsuræ, sacri verò Ordinis apostatæ ipso iure, vt communiùs obtinuit,

obtinuit, vel post vnam saltem monitionem, amittunt priuilegium Clericale, *c. 1. h. t. iuncto c. In audientia 25. & c. Contingit 45. inf. De sent. excomm.* Quod accipe de priuilegio Canonis *Si quis suadente* XVII. *q.* 4. Et propterea in eos manum inijcientes non incidunt in dicti Canonis excommunicationem. Vide Panorm. in *d. cap.* 1. *h. t.* Bern. Diaz. *in Pract. Crim. Canonica cap.* 142. & Couar. *Pract. quæst. cap.* 32. *n.* 2.

Vt verò in Religiosis seu Regularibus Apostasiæ cesset suspicio, mādat Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 19. vt nemo Regularis, cuiuscumque facultatis vigore, transferatur ad laxiorem Religionem, neve habitum Religionis suæ occultè ferat, sed publicè. Et *cap.* 4. *eiusdem Sess.* vetat, ne Regulares à suis recedant Conuentibus, etiam prętextu ad Superiores suos accedēdi, nisi ab eisdem missi aut vocati fuerint. Statuitque, vt qui sine prædicto mandato, in scriptis obtento, repertus fuerit, ab Ordinarijs locorum, tanquam desertor sui instituti, puniatur. Nihil autem inibi definit de transitu ad æquè arctam vel arctiorem Regulam: sed exstat ea de re Constitutio Pij V. an. 1569. quam refert Azor. 1. *p. Moral. Institut. lib.* 12. *cap.* 14. quâ rescindit & abrogat omnes facultates, præter ius cōmune concessas, recipiendi vel retinendi Religiosos alterius Ordinis, etiam laxioris. Refert ibidem & aliam Pij IV. Constitutionem, quâ facultatē summi Pœnitentiarij restrinxerat, statueratque, ne ex caussis, etiam pijs, facultatem standi extra Monasterium concederet, citra consensum Superiorum; & alia, quæ ibidem videre licet. Aliarum præterea Constitutionum extrauagantium, huc spectantium, meminit Zerola *p. 2. V. Monachi* §. 8. 9. & 10. 4

Sunt autem Religiosi fugitiui quotannis requirendi, & retrahendi in claustra, *ex Constitut. Greg. IX. c. fin. sup. De Regularibus.* Quid verò de eiusmodi statutum sit cùm in Gallia edictis Regijs, tum in Belgio Caroli V. edicto, *dato Bruxellis* 1535. vide apud Zyp. *h. t. n.* 7. 8. 9. Vbi etiam refert, quid statuerit Gregor. XIII. de bonis cùm Apostatarum, tum aliorum Religiosorum, extra monasterium morientium. Cæterùm caussas Apostatarum & Regularium, extra monasteria sua vagantium, Pius V. ad Sedem Apostolicam reuocauit, P. Matth. in VII. *Decret. lib.* 3. *tit.* 7. *cap.* 2.

Denique subijciendum hîc esset aliquid de secunda parte Tit. huius, nempe de reiterantibus baptismum; verùm ea de re sufficienter dictum est à nobis iam antè *lib.* 1. *Tit.* 16.

TITVLVS X.

De his qui filios occiderunt.

1. *Parricidium qui committere dicantur.*
2. *Pœna parricidarum.*

SVperioribus Titulis vidimus de ijs criminibus, quæ principaliter in Deum committuntur: consequenter videndum est de illis, quæ principaliter tendunt ad læsionem proximi, quibusque aut corpus & vita proximi læditur, aut pudicitia thorusve offenditur, aut res & bona proximi exteriora attrectantur & violantur, Primi generis est homicidium, & inter homicidiorum genera grauissimum, quod in filios siue descendentes, & in parentes seu ascendentes committitur, diciturque generali nomine Parricidium; & adeò graue est, vt Quintil. in Declamationibus omnium scelerum maximum appellet; & Solon interrogatus, cur nullam legem in parricidas tulisset, responderit, Non exspectasse se tale scelus vnquam potuisse committi.

1 Dixi, generali nomine vocari Parricidiũ: nam licet Parricidæ propriè vocentur parentum interfectores, aut qui suæ patriæ, quæ cuique parentis est loco, excidium aut vim attulerint, Cicero 1. *Officior.* tamen postea lege Pompeiâ cautum fuit, vt parricidij teneantur non solùm, qui patrem vel matrem, sed & ij, qui fratrem, sororem, patruelem, matruelem, filium, filiam, & alias personas, in *l.1. D. ad. L. Pomp. de parric.* enumeratas, occiderint.

2 Pœna parricidarũ more maiorũ siue de iure Ciuili fuit hæc, vt virgis sanguineis verberati, ac deinde insuti culeo, cum cane & gallo gallinaceo, vipera, & simia, in mare vel in amnem proijcerentur, *l. penult. D. d. tit.* Cicer. *pro Roscio Amerino.* Vide Gregor. Tolosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib. 36, cap. 24.* Gothofred. *ad l. penult.*

Iure verò Canonico suadetur matri, quæ iracundiæ calore ducta filium occiderit, si quidem innupta vel vidua sit, vt in monasterium ingrediatur, in quo reliquo vitæ cursu peccatum deploret, *c. 1. h. tit.* Si verò sit coniugata, non ideo à marito est separanda, sed alia pœna ei imponi debet, *cap. 2. h. t.* Quòd si infantulus de nocte cum patre & matre mortuus reperiatur, nec appareat, vtrùm à patre vel à matre oppressus sit, vel suffocatus, extra culpam omnem non sunt parentes, indiciturque pœnitentia trium annorum, quorum vnum peragant

agant in pane & aqua, *cap. vlt. h.t.* si quidem peccasse in eo intelliguntur, quòd infantem in communem lectum recipiendo, periculo oppressionis vel suffocationis exposuerint. Qui matrem occiderit, eodem iure pœnitere debet per decem annos, iuxta formam præscriptam *in can. Latorem* XXXIII. *q.* 2. At verò, qui parentem per furorem occiderit, impunitus manebit: nam sufficit eum furore ipso puniri, *l. penult. §. fin. d. Ad l. Pomp. De parricidijs, l.* 14. *D. De officio Præsidis.*

TITVLVS XI.

De infantibus & languidis expositis.

1. *Pœna exponentium infantes & languidos.*

OMni quoque inhumanitate & crudelitate referti sunt, & tanto deteriores homicidio, quanto calamitosioribus id inferunt, inquit Iustin. *Nouel.* 153. *in fine*, qui scilicet infantes ac minores septennio exponunt seu abijciunt, vt vel pereant, vel ab alijs, commiseratione motis, suscipiantur & alantur, *can. Si expositus Distinct.* 87 Etenim necare videtur non tantùm is, qui partum præfocat, sed & is, qui abijcit, & is qui alimenta denegat, quique publicis locis misericordiæ caussâ exponit, quam ipse non habet, *l. Necare* 4. *D. De agnosc. & alendis lib.*

Quales propterea digni sunt pœnâ homicidij, *l.* 2. *Cod. eod. l. Nec filium Cod. De patria potest. l.* 1. *§. pœna D. De agnosc. lib.* Et, si pater fuerit, amittit ius patriæ potestatis; si dominus, ius dominicæ potestatis, non tantùm si ipse exposuerit, sed & si ab alio expositum sciuerit, vel postea ratum habuerit; atque ita expositus hoc ipso consequetur libertatem: vltraque pœnam, quam meretur exponens filium vel filiam, priuatur successione filij seu filiæ, ab intestato decedentis. Nam eo casu expositus videtur incertum parentem habere, qui filio non sit dignus, cùm filium indignum se existimauerit, & proinde meritò omni vtilitate ex eo proueniente carere debeat. 1

Idem iuris est in languidis (id est sic viribus ob infirmitatem deficientibus, vt ad omnem pænè operationem sint inutiles) ita expositis, cuiuscumque ætatis fuerint, siue infantes, siue maiores. Qui tamen hos suscipiunt non acquirunt per hoc in personas ipsorum aliquod ius, *c. fin. h. t.* licet aliud iure Cod. Theodos. obtinuerit, vt videre licet apud Greg. Tholosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 11. *cap.* 10. *n.* 3.

Quas autem impensas repetere possit is, qui infantem expositum aluit,

aluit, breuitatis caussâ vide apud Azor. 2. p. *Moral. Institut. lib. 2. cap.* 16. vbi tradit, omnia, quæ de parentibus exponentibus infantes statuũtur iure Ciuili vel Canonico, obtinere in ijs, qui per se vel per alios commodè filios suos alere possunt: si verò præ inopia vel egestate aut sine dedecore & ignominia eos alere nequeant, curent, vt in Hospitali saltem aliquo, ad hoc pietatis officium extructo, educentur, prout de seruo statuitur in *l.* 1. *Cod. De Latina libertate tollenda.*

TITVLVS XII.

De homicidio voluntario vel casuali.

1. *Homicidium quid sit.*
2. *Aliud est Voluntarium, aliud Necessarium, aliud Casuale.*
3. *Voluntarium aliud directè tale, aliud indirectè.*
4.6. *Necessarium item duplex.*
5. *Quid sit moderamen inculpatæ tutelæ.*
7.8. *Casuale cum culpa vel sine culpa committitur.*
9. *Pœna homicidij voluntarij ex vtroque iure.*

TRanseamus nunc ad homicidium, in genere considerandum. Licet enim genus plerumque præmittatur speciei, isque sit ordo vsitatior in omni arte & scientia, vt ab vniuersalioribus incipiatur, & priùs de genere tum de speciebus agatur, §. *Is igitur Institut. De Iust. & Iure*, Aristot. 1. *Physic. cap.* 1. tamen nonnumquam etiam iusta de caussa præmittitur species, & subijcitur genus: vt hoc loco Pont. priùs tradidit homicidij species, quæ propter atrocitatem criminis præmitti debuerunt.

1 Homicidium ab Homine dicitur, & ad vtrumque sexum pertinet, *l. Hominis* 151. *D. De verb. signif.* licet aliàs Homo pro viro specialiter capiatur, *l. Si quis aliquid* §. *qui abortionis*, in verbis, *mulier aut homo perierit D. De pœnis*, & in iure Canonico Homicidium non tantùm hominis occisionem, sed & detractionem, persuasionem malam, omnemque motum iniquum ad nocendum alteri designet, *can. Homicidiorum cum quatuor seqq. De pœnit. Distinct.* 5. Specialiter verò sumitur Homicidium hîc, prout significat occisionem hominis, ab homine factam. Quod addo, quia vtrumque ad homicidij rationem & nomen requiritur: nam si brutum occiderit hominem vel homo brutum, non diceturt

cetur propriè homicidium, quia homicidiũ designat peccatum, quod in brutum non cadit; & proinde est hominis hominem interficientis.

Homicidium sic acceptum triplex statui potest, Voluntarium, Casuale & Necessarium. Voluntarium est, quod dolo malo & animo occidendi quoquo modo admittitur, *l. 1. D. Ad L. Corn De sicarijs*; siue aperto Marte, siue per insidias, siue veneficio, siue pharmaco, siue alio modo.* Et ideo aliud est Voluntarium directè, vt cùm quis expresse intendit & vult occidere hominem; in quo consistit perfecta & propria ratio homicidij, *l. 1. Cod. Ad L. Corn. de sicar.* aliud voluntarium indirectè, vt cùm quis expresse non intendit actum ipsum occisionis, sed alium actum, ex quo immediatè & per se, & non per accidens, sequitur mors: nam voluntas delinquentis fertur in id, quod fit, & in omne illud, quod per se, & non per accidens, ex illo sequitur, *c. vlt. h. t. in 6.* Committitur autem homicidium voluntarium facto, præcepto, consilio ac defensione, *can. Si quis viduam Distinct. 50.* per insidias, *c. 1. h. t.* linguâ seu cohortatione ad necandum, *c. Sicut dignum 6. §. qui vero h. t.* Ad voluntarium reuocari potest homicidium Necessarium: nam voluntarium vel est absolutè voluntarium aut necessarium. 2 3

Necessarium est, quod quis committit ad necessariam sui defensionem, vt in *c. 2. h. t.* Et hoc, si fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, est sine culpa & reprehensione, *d. c. 2. l. 2. 3. 4. Cod. Ad L. Corn. De sicar.* nam vim vi repellere, cũ moderamine inculpatæ tutelæ, omnes leges, omniaq; iura permittũt, *c. Significasti 17. h. t. l. 3. D. De Iust & Iure.* 4

Dicitur verò fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, cùm fit non excedendo limites defensionis, seu non ad vindictam, sed solùm ad propulsandam iniuriam, & vim arcendam, quando alia euadendi via non suppetit, *d. c. 2. h. t.* Hinc licet diurnum furem, si se telo non defendat, occidere minimè permittatur, *d. c. 2.* nocturnum tamen impunè occidi permissum est; quia ignoratur, an furandi, an verò occidendi animo domum ingrediatur, *c. 3. h. t.* Sic quoque latro à viatore, hostis à milite, impunè occiditur, *can. Cum homo XXIII. q. 5.* 5

Necessarium quoque homicidium est, quod auctoritate legis aut superioris, ius gladij habentis, iussu committitur; vel quod fit ab eo, qui iustum bellum gerit, *can. Quid culpatur XXIII. q. 1.* 6

Casuale est, quod casu fit & præter occidentis intentionem, ita vt nec in se nec in sua caussa sit volitum, *c. Presbyterum 7. c. Dilectus 13. & seq. h. t.* Tale est, si quis alicui vulnus inflixerit non letale, mors tamen secuta sit, vel malitiâ Medici, qui noxia adhibuerit, vel negligentiâ & temeritate læsi, qui remedia opportuna adhibere noluerit. 7

Committitur casuale homicidium aut cum culpa, aut sine culpa.

Commissum sine culpa non imputatur: vti quando occisor dabat operam rei licitæ, vel etiam illicitæ, secundum probabiliorem sententiam, si modò vtroq; casu sufficientem diligentiam & cautionem adhibuerit, ne quid inde incommodi sequeretur, *cap. Lator 9. d. c. Dilectus cum tribus seqq. h. tit.* quia quæ merè fortuitò accidunt, non imputantur, quandoquidem humanâ prouidentiâ præuideri non possint, *cap. vlt. hoc. tit.* & sufficiens diligentia ac cautio omne periculum & culpam abstergat. Huic assimulatur homicidium à furioso, infante, dormiente, commissum; nam & huius nulla habetur ratio, *Clement. vnica eod. l. Infans D. Ad L. Corneliam De sicar.*

8 * Sin autem culpâ commissum sit, puta si occisor dederit operam rei illicitæ, vel licitæ, sed non adhibuerit sufficientem diligentiam, ne quid incommodi accideret, imputatur; & à iure Ciuili punitur, sed mitiùs, *l. 1. §. sed si & l. 4. §. 1. D. eod. l. Si putator D. Ad. L. Aquiliam*: à sacris verò Canonibus irregularitate notatur, *c. 7. & 8. hoc tit.* Ratio est, quia tum est volitum in ipsa commissione cautionis seu diligentiæ: sicut submersio nauis censetur voluntaria in negligentia gubernatoris.

9 Pœna homicidij voluntarij, dolo commissi, ex lege Cornelia olim in liberis hominibus erat deportatio in insulam, & bonorum omnium ademptio, *l. 3. §. penultimo D. Ad L. Corneliam De sicar.* in seruis verò & humilioribus vltimum supplicium; hodieque vltore ferro seu pœnâ capitali lex homicidas persequitur.

Neque aliàs, referente Zyp. *h. tit.* in Brabantia Princeps abolitionem concedere homicidis potest, nisi priùs cum parte transegerint: aliterve induciæ vel saluus conductus, seu *geleyde*, vt vocant, concedi eis nequeunt, *Latus Introitus Caroli V. art. 21. & Mariæ art. 42.* Idem sanxerunt Pontifices Pius IV. & Pius V. prout &, ne antè condemnati per contumaciam audiantur, nisi in carcere constituti, & citatis occisi hæredibus. Constitutiones eorum refert Petrus Matth. *in* VII. *Decretal. lib. 5. tit.* 8. *cap.* 7. & 8. Ibidemque *cap.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 9. & 10. alias Constitutiones aduersus homicidas videre licet.

De iure verò Canonico pœna est excommunicatio, *can. Itaque* XXIV. *q.* 3. & depositio ab Ordine quocumque, si sit Clericus; & post depositionem detrusio in carcerem, vtique ad tempus, veluti quinquennium vel sexennium. *d. cap. Sicut dignum in fine h. tit.* Insuper homicida voluntarius priuandus est beneficijs suis, *c. 1. & 2. inf. De Clericis pugnant. in duello*: & quidem per sententiam, quia nō priuatur ipso iure, vt communiter sentire DD. post Felinum in *c. Inquisitionis n. 3. sup. De accusat.* testatur Piasf. *2. p. cap. 4. art. 14. sub n. 16.* præter assasinatum, Nauar. *in Manuali cap. 27. n. 24.* Adeò vt, licet lata fuerit sententia condem-

condemnatoria de homicidio, si in ea non fiat mentio priuationis expressim, non censeatur adhuc priuatus, quia præsumi possit, Episcopum voluisse cum eo dispensare in retentione beneficij, quippe qui & in hoc casu, sicut & plerisque alijs, quoad retentionem beneficij, habeat facultatem dispensandi, Piaſ. *d. loco*. Ideoque Clericus homicida fructus beneficij sui facit suos, & lite adhuc pendente, non prohibetur beneficio renuntiare, donec per sententiam priuetur, Felin. *in. c. De quarta n.* 31. *sup. De præscript.* Quemadmodum & si in sententia sit expressa pœna priuationis, & condemnatus appellet, durante appellatione resignare interim beneficium potest, & valida est resignatio, licet beneficium fuerit impetratum ab alio, in casum priuationis, Piaſ. *d. loco n.* 17. vbi ait, pro indubitato id practicari in Curia Romana, post Genuen. *in Praxi c* 65. *n.* 18. Quamuis non desint, qui talem renuntiationem putent inualidam, propter ius ad rem alteri quæsitum. Quâ ratione verò possit hodie Episcopus cum homicida dispensare quoad sacros Ordines suscipiendos vel beneficium obtinendum, vide Conc. Trid. *Seſſ.* 24. *c.* 7. *De reformat.* Et quam pœnam incurrant, qui abortum procurant, quod Augustin. *in can. Aliquando* XXXII. *q.* 2. crudele facinus appellat, breuitatis caussâ omitto; traditurus aliàs. Videri interim potest ea de re Constitutio Sixti V. an. 1588. & altera Gregorij XIV. an. 1591. apud Piaſ. *p.* 1. *c.* 1. *art.* 5. *n.* 8.

TITVLVS XIII.

De Torneamentis.

1. *Torneamenta quæ dicantur.*
2. *Pœna occidentis quem in torneamentis, & occisi.*
3. *Quando licita torneamenta.*
4. *Agitatio taurorum prohibita.*

POst tractatum de homicidio tam in specie quàm in genere, sequitur de quibusdam actibus, qui quandoque caussam homicidio præbent; & primò quidem de Torneamentis, id est ludis hastilibus seu equestribus.;

Dicuntur autem Torneamenta à circumeundo; suntque induciæ quædam vel nundinæ ac feriæ, in quibus milites ex condicto vel conducto conuenientes ad ostensionem virium suarum & audaciæ temerè congredi & aggredi solent, *c.* 1. *h. t. & ibid.* Abbas; idque maximè in acie, dum otiosi sunt, vel in honorem Herorum defunctorum, Per. 1

Greg. Tholosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 48. *cap.* 16. *n.* 5. Eaque hic & in *can. Monomachiam* 2. *q.* 5. prohibentur, quod ex ijs sæpe periculum animarum & mors hominum proueniat, *d. c.* 1. quodque spectantes huiusmodi spectacula Deum solummodò tentare videantur, *d. can. Monomachiam.*

2 Quòd si igitur quis in eiusmodi torneamentis seu ludis hastilibus aliũ occiderit, licet iure Ciuili nulli pænæ subijciatur (decertare enim hastâ leges Romanorum permiserunt, *l. Solent.* §. *Senatus D. De alea lusu & aleator.*) de iure Canonico homicidij reus est, atq; irregularis, quia operam dedit rei illicitæ, & per se periculosæ, *d. c.* 1. & 2. *h. t.* Ideo licet taliter occisis pœnitentia non negetur, sepultura tamen denegatur Ecclesiastica, si animo pugnandi venerint; secus, si alia de caussa, puta ad percipienda credita seu debita, *d. c.* 1. & 2.

3 Et hæc quidem obtinere videntur in torneamentis olim vsitatis, de quibus *d. c.* 1. & 2. loqui videntur, non etiam in ijs ludis hastilibus, qui hodie frequentantur in inauguratione, vel natiuitate, vel aduentu alicuius Principis, cùm in ijs non subsit tantum periculi, nec fiant eo modo, quo olim. Hinc Ioannes XXII. *in Extrauag. vnica eod.* Constitutionem Clementis, in quibusdam regnis torneamenta inhibentem, sub pænis excommunicationis & interdicti, reuocauit, & absoluit à censuris, huius occasione incursis. Vide Nauar. *in Manuali cap.* 15. *n.* 9.

4 Ad instar torneamentorum prohibita est agitatio taurorum intra circum, de qua plures scripserunt, & in primis eruditus Mariana post diuersorum Pontificum Constitutiones, Pij V. an. 1567. Greg. XIII. an. 1575. Sixti V. an. 1586. Clementis VIII. an. 1596. quarum meminit cùm Nauar. *d. cap.* 15. *cap.* 19. tum Gutierrez *lib.* 1. *Can. quæst. c.* 7. & Azor. *p.* 3. *Instit. Moral. lib.* 2. *cap.* 15.

TITVLVS XIV.

De Clericis pugnantibus in duello.

1. *Duellum vnde dictum & quid sit.*
2. *Duella hodie prohibita omninò vtroque Iure.*
3. *Duellantium pœna ex iure Canonico.*
4. *Pœna duellantium & ijs adsistentium ex Conc. Trid.*

5.6.7. *Quando & in quibus duellis pœnæ illæ locum habeant, vel non.*

Multò

MVltò verò frequentiores cædes hominum nasci ex duellis, quàm ex torneamentis, experientia docet; ideoque maior ratio prohibitionis hîc est. Illa enim causâ solius roboris & virtutis naturalis probandæ fiunt, hæc verò ad controuersiarum decisionem & in defectum probationis ab aliquibus offerri solent, & ab alijs suscipi, vt hac ratione victor probasse intelligatur, & victus in probatione defecisse.

Appellatur Duellum quasi duorum bellum, seu bellum, quo à duabus partibus de victoria contendentibus dimicatur: Græcis Monomachia, quasi pugna vnius tantùm cum altero, *can. Monomachiam* 2. *q.* 5. Quamquam etiam veteres Duellum dixerint, quod nos Bellum: vnde & perduelles hostes; & quos hostes appellamus, eos veteribus perduelles appellatos fuisse testatur Caius in *l. Quos nos hostes* 234. *D. De verb. signif.* & latiùs id ipsum ostendit Tolosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 48. *c.* 16. *n.* 2. Quia verò Clericis potissimùm hæc pugna interdicta est, ideo Tit. inscribitur *De Clericis pugnantibus in duello.* 1

Tametsi autem duellum, Vlpiani tempore, legibus Romanorum nondum fuerit damnatum, *l. Quâ actione* §. *si quis D. Ad L. Aquiliam*: tamen hodie omninò vetitum est, de Iure tam Ciuili, *l. vnica Cod. De digladiatorib. lib.* 11. quàm Canonico, *toto hoc Tit. Decretal. c.* 1. *&* 2. *inf. De purgat. vulg. & d. can. Monomachiam*. Exstant & Constitutiones Iulij II. Clementis VII. Iulij III. Pij IV. Gregorij XIII. quas refert Quarāta *V. Duellum*. Et quamuis olim tabulis Legum Brabantiæ Ioan. Ducis 1312. certa duella, & sub certis formis, permitterentur, prout & legibus Germanorum, Hispanorum, Longobardorum, Galliarum, prout videre licet ex Greg. Tolosan. *d. loco n.* 8. & Constitut. Philippi Regis Galliarum an. 1305. quam explicat Guido Papa *à Decis.* 607. *vsque ad* 624. tamen exstat Serenissimorum Belgij Principum Edictum 27. *Februarij an.* 1610. quo prouocantes & consentientes in duellum declarantur infames, indigni nobilitatis insignibus, priuati officijs & honoribus omnibus, cum publicatione dimidiæ partis bonorum: ipsis verò duellantibus, aut ad locum duello deputatum ex condicto conuenientibus pœna infligitur mortis cum publicatione bonorum omnium. Conformiter *Læto introitui Ducis Mariæ art.* 19. neque Dux poterat remittere hanc pœnam. Alioqui Lætus introitus Caroli V. *art.* 24. eos tantùm, qui extra patriam duellum indixerint, punit ducentis marcis puri puri auri, aut aliàs pœnâ arbitrariâ, teste Zyp. *hoc. tit. nu.* 4. 2

Non igitur tantùm Clericis interdicitur duellum, sed etiam laicis, *c.* 1. *h. t.* Et non solùm illi, qui ipsi in duello alium interfecerint, tamquam rei illicitæ & periculosæ omninò operam dantes, sed & qui 3

alium pugilem ad hoc subornarint, fiunt irregulares, *c. 1. h. t.* Imò hoc ipso, quo Clericus duellum init, siue offerendo siue suscipiendo, siue victor, siue victus euadat, de rigore Iuris deponendus est. Quamquam Episcopus de iure communi cum eo dispensare valeat, si neque mors neque mutilatio membri inde secuta sit, *d. c. 1.* sicut & circa beneficium habendum. Alioquin hodie post Concil. Trid. & Constitutionem Clementis VIII. & Gregor. XIII. non videtur posse dispensare, Azor. *2. p. Instit. Moral. lib. 3. cap. 50. q. 12.*

4 Cùm autem in duello soleant reperiri quinque genera personarum; primò, Principes, Imperatores, Reges, vel alij domini, duellum in terris sibi subiectis concedentes; secundò, pugnantes; tertiò, patrini eorum; quartò, ij, qui consulunt vel aliquo modo fauent; quintò, spectatores, qui ad spectacula concurrunt: hodie omnes hi ex decreto Conc. Trid. *Sess. 25. c. 19. De reformat.* primò sunt excõmunicati. II. Domini temporales, qui in terris sibi subiectis locum ad monomachiã inter Christianos concesserint, priuantur iurisdictione & dominio ciuitatis, castri aut loci, in quo, vel apud quem duellum fieri permiserint, si huiusmodi locum ab Ecclesia obtineant; &, si feudum sit, redit ad dominum suum directum. III. Pugnantes & eorum patrini notantur infamiâ perpetuâ. IV. Confiscantur & publicantur bona omnia, & puniuntur ex æquo omnes, vt homicidæ, licet non fuerit secuta mors. V. Decedentibus in conflictu Ecclesiastica denegatur sepultura, prout & de iure communi denegari diximus. Et ex his pœnis excõmunicatio incurritur ipso facto; reliquæ per sententiam Iudicis, idque ijs casibus, quibus duellum est illicitum, vt quando suscipitur ad solam virium ostentationem aut peritiæ militaris, *c. 1. sup. De torneamentis*; vel ad indagationem & probationem veritatis, aut criminis spontaneam purgationem, *c. 1. & 2. inf. De purgat. vulgari*; vel ad priuati honoris defensionem, Less. 2. *De Iustit. cap. 9. Dubitat. 12. n. 84.* vel ob priuatas simultates & inimicitias (sic enim Clemens VIII. in Constitutione *incip. Illius* an. 1592. declarauit, militem ob hanc caussam alterum militantem in exercitu publici hostis prouocantem ad singulare certamen, ob priuatas simultates, contineri hac prohibitione: vt & eos, qui mittunt, scribunt, divulgant chartulas prouocatorias, fautores & complices;) vel ad oblectandos spectantium animos, vti apud gentiles fieri solebat in gladiatorum spectaculis; vel ad litem & contentionem, nisi certis casibus, Azor. 3. *Instit. Moral. lib. 2. cap. 5. quæst. 5.*

5 Quin imò prædictis pœnis esse locum etiam in duellis, quocumque modo initis, absque alicuius Principis auctoritate vel consensu, respondisse Cardinales refert Azor *d. loco cap. 6. q. 1.* Sed &, si alter alteri dicat.

dicat, Tali loco te exſpectabo, vt pugnemus, & poſtea pugnent, nullis concurrentibus ad ſpectaculum, & abſque Principis facultate ac patrinis, ſecundum Lud. Molinam *De Iuſt. & Iure Tract.* 3. *Diſp.* 17. *n.* 4. Quod tamen negat Azor. *d. cap.* 7. *q.* 2. prout neque locum habent, ſi in rixa alter alteri dicat, Defende te, & exerto gladio ſtatim pugnent, cùm id non ex condicto fiat, Riccius *in Praxi Deciſ.* 634. Molina *d. loco*, referente Zyp. *h.t. n.* 6. Vbi exiſtimat, dictis pœnis etiam locum eſſe, ſi ex condicto pugna, non telis, ſed pugnis ineatur; neque enim inauditum eſſe quem pugnis interfici.

Vt autem Domini locorum has pœnas incurrant, neceſſum eſt, quòd ad duella facultatem concedant; non etiam permittant tantùm impunè duella ad grauiora peccata & maiora mala euitanda. 6

Similiter non eſt locus pœnis in duello licito: vt ſi in bello hinc inde inter ſe milites pari numero, ſiue vnus contra vnum, ſiue duo 7 contra duos, ſiue decem contra decem alios, duello experiantur, ne ſcilicet militum animi concidant, aut hoſtium prouocantium exercitus audaciam inde ſumat, & creſcat temeritas, vel alijs de cauſſis, de quibus Azor. *d. cap.* 5. *quaſt.* 3. & 4. Si item neceſſarium illud ſit ad vitæ defenſionem, nec alia pateat ratio aduerſus iniuſtum inuaſorem, Leſſ. 2. *De Iuſtit. cap.* 9. *Dubitat.* 8. *n.* 49.

Qui plura de hoc crimine deſiderat, legat Azor. *d. cap.* 5. & 6. Alciatum *Tract. De ſingulari certamine*, Pet. Gregor. Tholoſan. *Syntag. Iuris Vniuerſi lib.* 48. *cap.* 16. vbi plura de forma duelli tradit, Nauar. in *Manual cap.* 11. *n.* 391. & *cap.* 15. *n.* 9.

TITVLVS XV.

De Sagittarijs.

PRohibetur hoc Titulo ars balliſtariorum & ſagittariorum, quia & hæc cauſſam homicidio præſtare ſolet, vt conflictus illi haſtiles, quos vulgus torneamenta vocat, & duella. Dicendumque eos ſimiliter irregularitatem incurrere, qui artem illam ſagittariorum vel balliſtariorum exercent, vbi, quando, & aduerſus quos non decet aut licet, nempe aduerſus Chriſtianos & Catholicos, idque ſub pœna excommunicationis, *c. vnico h. t.*

Sagitta-

Sagittarius autem hoc loco sumitur pro eo, qui iacula seu sagittas emittit ex arcu seu ballista, non quidem maiori, sed minori, cuius etiam in bello vsus fuit, vt constat ex Cic. *lib. 5. Epist. ad Attic.* Magna, inquit, tormentorum copia, multis sagittarijs, magno labore, apparatu, multis saucijs ex nostris, incolumi exercitu negotium confecimus. Ballistarius verò dicitur, qui ballistà vtitur, non quidem minori, hodieque passim communi, sagittas eiaculante, cuiusque D. Hieronymus meminit *contra Iouin.* dum ait, *Ballista quanto plus retrahitur, tanto fortiùs emittitur*; & *Manubalista* ab aliquibus appellatur: sed maiori, quæ machina fuit bellica siue genus quoddam tormentorum Romanis vsitatum, iaciens saxa maiora & grauiora ad quassandos & euertendos muros: de quo & doctè & curiosè I. Lipsius *in Poliorceticis siue de Machinis bellicis.*

TITVLVS XVI.

De Adulterio & Stupro.

§. I. De Adulterio & pœnis illius.

1. *Adulterium & generaliter & specialiter sumi.*
2. 3. *Pœna adulterij de iure Ciuili & Canonico.*
4. *Hoc iure adulterum deprehensum cum vxore occidi fas non esse.*
5. *Pœna Clerici adulteri.*

SVperioribus Titulis actum est de homicidio, & quibusdam actibus, per quos ad homicidium quandoque peruenitur, quibusq; corpus & vita læditur proximi: sequitur ordine Decalogi, id est legis antiquæ, decem præcepta continentis, de adulterio & stupro (ita enim in præcepto est, *Non occides: Non mæchaberis*) cæterisque illiciti concubitus generibus, quibus vel thorus proximi violatur vel pudicitia læditur.

1 Quamuis verò Adulterium, generaliter sumptum, omnem copulam, quæ non habet potestatem coniugij, comprehendat, *can. Nemo blandiatur §. tolerabilior* XXXII. *q.* 1. & Lex Iulia de adulterijs promiscuè Stuprum & Adulterium vsurpet, *l. Inter liberas 6. D. eod. & l. Inter stuprum D. De verb. signif.* tamen specialiter sumptum dicitur alieni thori violatio, *can. Non mæchaberis* XXXII. *q.* 5. & quasi ad alterius thorum accessio; deque Iure Ciuili propriè in nuptam committitur, non autem in virginem aut viduam; ac definitur, alienæ matrisfamilias corruptio.

corruptio. Quamuis eodem Iure etiam ad sponsam extendatur, *l. Propter 7. Cod. eod.* quia sponsa pro vxore habeatur, *l. Si Sponsa 74. D. De iure dot.* & quia neque matrimonium qualecumque, neque spem matrimonij violare permittatur, *l. Si vxor 13. §. Diui & §. si minor D. Ad L. Iul. De adult.* licet hoc casu mitior pœna decernatur. Verùm Iure Canonico etiam in solutam mulierem à coniugato committitur adulterium, *can. 19. & fin.* XXXII. *q. 5.* nam hoc iure eadem castimonia in marito requiritur, quæ in vxore *can. Præcipit. can. Apud nos & d. can. Fin.* XXXII. *q. 5.*

Quòd ad pœnas adulterij attinet, Iure quidem diuino pœna vtriusque delinquentis est lapidatio, *Deuter. 22. Exodi 20. can. Satis* XXXIII. *q. 5.* De Iure autem Ciuili, quando criminaliter agitur, ex L. Iulia non videtur olim fuisse capitalis, sed vel deportatio, vt in militibus, *l. 2. §. miles D. De his qui not. infamia*; vel relegatio, vt in paganis, *l. Si quis viduam D. De quæstionibus*: ex posteriori verò iure, nempe ex *l. Quamuis Cod. Ad L. Iul. de adult.* pœna sanguinis & gladij tam viro, quàm fœminæ adulteræ, irrogari cœpit, iam inde à tempore Iustiniani, vt cõstat ex *l. Transigere Cod. De transact.* sed ea hodie in plerisque prouincijs mutata est in pecuniariam, vel aliam, dummodò abfuerit violentia, aut qualitas aggrauans, Iul. Clarus §. *Adulterium n. 7. circa finem*, & latè Boer. *Decis. 297.* Et ex Iustiniani *Nouella 134. cap. 10.* mulier adultera non punitur gladio, sed virgis cæsa in monasterium detruditur, potestate interim marito relictâ intra biennium eam repetendi. Quod & Iure Canonico videtur receptum, *c. Gaudemus sup. de conuers. coniugat.* Dosq; hoc casu distribuitur certo gradu atq; ordine inter descendentes, ascẽdẽtes & monasteriũ, *d. Nouel. 134. c. 10.* Si verò ciuiliter agatur, hoc est ad separationem thori, factâ separatione dos & donatio propter nuptias innocenti coniugi applicantur, *Nouel. 117. c. 8. c. Plerumque 4. sup. De donat. inter virum & vxorem.* Quamuis autem in hoc sint pares maritus & vxor, quòd ob solum adulterium alterius agere possint ad separationem thori, non tamen in lucro dotis & donationis propter nuptias: nam vxor ob solum adulterium amittit dotem (nisi fuerit viro reconciliata, *d. c. Plerumque*) maritus non antè quàm si frequenter cum alia muliere egerit & bis monitus non resipuerit, *d. Nouel. 117.* Insuper vxor in adulterio reperta est infamis ipso iure, etiam antequam condemnetur per sententiam: adulter verò non fit infamis, nisi per sententiam. Cumque maritus, vxore adulterâ, solutus sit à iure soluendi ei debitũm coniugale, ingredi monasterium potest, *c. Constitutus sup. De conuers. coniugat.*

Cæterùm Iure Canonico alter coniugum, siue maritus siue vxor, ob alterius adulterium, agere ad separationem thori potest coram 3

Iudice Ecclesiastico, ad quem solum spectat eo casu cognitio, *cap. Tua* 5. *sup. De procurat. c.* 1. *sup. De officio Iud. ordin. c. At si Clerici* §. *De adulterijs sup. De iudicijs*: nisi alter, v.g. maritus sciens vxorem suam adulterã esse, vixerit porrò cum eadem, non peractâ pœnitentiâ, quia hoc casu & ipse reus erit ac particeps delicti, *c. Si vir* 3. *h. t.* vel nisi alter alteri adulterium obijciat, quia paria delicta mutuâ compensatione tolluntur, *cap. penult. & vlt. hoc tit.* Quâ ratione autem Ordinarius possit ex officio procedere in caussa adulterij, vide Concil. Trident. *Sess.* 24. *De reformat. matrim. cap.* 8. Sed & certis casibus ad hanc separationem agi non posse, iam antè diximus.

4 Denique licet Iure Ciuili permissum fuerit marito, atque etiam patri, deprehensum adulterum cum vxore vel filia occidere certis casibus impunè: id tamen de iure Canonico nullatenus permittitur, *can. Inter hæc can. Admonere vers. nam si virum can. Si quod verius* XXXIII. *qu.* 2. Et hæc quidem iure Pontificio circa laicos statuta sunt, qui eodem Iure etiam excommunicari debent, *c. Intelleximus* 6. *h. t.* ac pœnitentiæ subijci; imò & in monasterium detrudi possunt, *iuxta communem.* Vide Couar. *De matrim.* 2. *p. cap.* 7. §. 7. *n.* 29.

5 At verò Clericus, qui adulterium cõmisisse aut confessus aut conuictus fuerit à Iudice Ecclesiastico, deponẽdus est ab officio & beneficio, & in monasterium detrudendus, ad perpetuam pœnitentiam agendã, *can. Si quis Clericus Distinct.* 81. & damnatus de crimine eiusmodi est infamis, Abbas *in d. c. At si clerici* §. *de adulterijs.* Imò Presbyter infamatus ad solam confessionem mulieris adulteræ, asserentis se ab eodem cognitam fuisse, non quidem condemnandus est adulterij, sed eidem, veluti suspecto de adulterio, indicenda Canonica est purgatio, cum manu quinta sui ordinis, id est cum quinque vicinis Presbyteris: in qua purgatione si defecerit, ab officio suspendendus est, *cap. Significasti* 5. *h. t. c. Quam sit graue* 9. *inf. De excessib. Prælat.* Potest tamen Episcopus cum Clericis dispensare in adulterio, & alijs criminibus inferioribus, *c. Cum non ab homine* §. *at si Clerici in fine sup. De iudicijs.* Si quando verò ob grauitatem delicti imponenda fuerit pœna sanguinis, adiri debet iudex sæcularis, *c. Sententiam, c. Clericis sup. Ne Clerici vel Monachi, &c.*

§. II. De Stupro & pœnis illius.

1. *Stuprum latè, strictè & strictißimè sumi.*

2. 3. *Pœna stupri de Iure Ciuili ac Canonico.*

Quemad-

QVemadmodum Adulterium subinde ita latè sumitur, vt omnem coitum, lege prohibitum, contineat; ita & Suprum, *l. Inter litteras 6. D. Ad L. Iul. De adult.* aliquando verò strictius sumitur, & committi dicitur in virginem, vel viduam, integræ vitæ ac honestè viuentem, citra vim, *d. l. Inter liberas §. 1. l. Stuprum 34. D. eod. & l. Inter stuprum 101. D. De verb. signif.* imò & in masculum, *l. Qui domum 8. D. h. t.* Strictissimè verò & propriè capitur, pro virginum illicita defloratione, vt in *can. Lex illa* XXXVIII. *q. 1.* 1

Pœna stupri circa vim cōmissi de iure Ciuili in personis honestis est publicatio dimidiæ partis bonorum; in humilibus coërcitio corporis, cum relegatione, *§. item lex Iulia de adulterijs Institut. De publ. iudic.* Alioqui commissum vi, siue verè, siue interpretatiuè, veluti dum stuprator blandis verbis, & dolosis promissionibus sollicitat seducitque & velut compellit virginem, *arg. l. 3. §. si quis volentem D. De lib. homine exhib. & l. 1. §. 3. De seruo corrupto*, punitur pœnâ capitali, vt volunt D D. in *d. §. Item lex Iulia de adult.* eò quod Iustin. ibi diserte violētum stuprum excipiat, in verbis, *sine vi.* Qui verò nondum viripotentem virginē corruperit, de iure communi non punitur pœnâ mortis; sed vel in metallum damnatur, si humilior fuerit, vel in insulam relegatur, si honestior, aut in exilium mittitur, *l. Si quis aliquid 38. §. qui nondum D. De pœnis.* Tutor stuprans pupillam deportatur, eiusque bona publicantur, *arg. l. vnica Cod. Si quis eam, cuius tutor &c.* A fortiori stuprans viduam cognatam, aut aliam, cum qua nequit consistere matrimonium, deportatur, *l. Si quis viduam D. De quæstionib.* Seruus, qui cum domino rem habuisse detectus fuerit ex Constit. Constantini traditur ignibus cōcremandus, domina capite plectitur, *l. 1. Cod. De mulieribus quæ se proprijs seruis &c.* 2

De Iure verò Canonico stuprator virginis honestæ tenetur eam dotare & habere vxorem; nisi pater dare nolit, quo casu dotasse sufficit. Si verò ipse renuat habere, corporaliter castigatus, excommunicatusque in monasterium, ad agendam inibi pœnitentiam, detrudendus, *c. 2. h. t.* Sin non possit eam ducere, vt quia sit coniugatus aut Ordine sacro insignitus, nihilominus dotabit, quia vtrumque est in obligatione, *arg. l. Celsus §. 1. D. De receptis arbitris.* Clericus verò etiam deponitur, *ex communi sententia*, apud Iul. Clarum §. *Stuprum n. 3.* Insuperque pecuniariâ pænâ vel corporali, veluti detrusione in carcerem aut monasterium, puniri potest, iuxta arbitriū Iudicis, Abbas in *c. At si Clerici n. 20. sup. De Iudic. in c. Vt Clericorum sup. De vita & honest. Cleric.* Wamel. *Cons. 583. n. 5.* 3

Quòd si Episcopus, Presbyter, Diaconus, Subdiaconus, Lector, Psalmista, aut Ostiarius, cum muliere, sanctificata Deo, mœchatus fuerit, deponendus est, quia sponsam Christi corrupit: si verò fuerit

 laicus,

laicus, excommunicandus est, *can. Si quis Episcopus* XXVII. *q.* 1. Et præterea ex Iustiniani Constitut. *Nouella* 123. *cap.* 43. res eius monasterio applicantur; aliaque pœnâ hoc scelus coërcetur. De fornicatione cum filia spirituali vide *can. penult. & vlt.* III. *qu.* 1. & latiùs de pœna stupri tam aduersus Clericum quàm laicum, in foro tam conscientiæ quàm ciuili & Pontificio, vide Menoch. *De arbitrarijs lib.* 2. *casu* 288. 294. & 420.

Illud hîc subijciendum, Paulum IV. Constitut. quam refert Pet. Matth. in VII. *Decretal. lib.* 5. *tit.* 15. *cap.* 1. statuisse, vt conciliatores proxenetæ, lenones ac lenæ, quæ puellam virginem interpellauerint, flagitio quidem perfecto pœnâ capitali, imperfecto verò deportatione perpetuâ in insulam plecterentur; in cæteris autem casibus fustibus publicè cæderentur.

§. III. De Incestu & pœnis eiusdem.

1. *Incestus quid sit.*
2. 3. *Pœna incestus simplicis & incestarum nuptiarum ex vtroque Iure.*

1 QVemadmodum Adulterium grauius est Fornicatione, ita Incestus adulterio, *can. Adulterij malum* XXXII. *q.* 7. Est autem Incestus consanguineorum vel affiniũ intra gradus iure prohibitos abusus, seu cum eis concubitus. Et Incestuosi dicuntur, qui consanguineis vel affinibus intra gradus prohibitos abutuntur, seu cum eis concumbunt, *can. Lex illa* XXXVI. *q.* 1. *can. De incestuosis* XXXV. *q.* 2. Vnde & nuptiæ inter hos contractæ incestuosę appellantur, *Nouel. De incest. nupt. in princ. l. fin. Cod. eod. tit. can. Nec eam* XXXV. *q.* 2. quasi in his nuptijs minimè adsit cestus, id est singulum illud, quo Venus ad nuptias honestas vtebatur, Couar. 4. *Decretal. p.* 2. *cap.* 6. §. 8. Virginum verò Deo consecratarum coniunctio non solùm incesta, sed & sacrilega est & dicitur, *can. Si quis sacro* XXVII. *q.* 1.

2 Pœna incestus simplicis id est absque matrimonio, de iure Digest. eadem est, quæ adulterij; *l. Si quis viduam D. De quæstionib.* non etiam de iure Codicis, nisi cum alia specie fornicationis committatur, puta cum adulterio vel stupro, Iul. Clarus, §. *Incestus*; quia licet iure Codicis aucta sit pœna adulterij, non tamen pœna incestus.

Incestarum verò nuptiarum in honestis quidem personis, factâ separatione, vnà cum infamia, pœna est exilium, & bonorum publicatio, ipso scilicet iure, à die commissi criminis, dummodò non supersint liberi ex alio matrimonio; in vilibus verò additur corporis coërcitio, *Nouel.* 12. *De incest. nupt. & l.* 4. *Cod. eod.* Couar. *d. loco.* A pœna tamen amissionis bonorum, iure nouissimo statutâ, excusat ignorantia Iu-

tia Iuris aut facti, etiam ex lata culpa contingens, Conar. *d. loco.*

In eum verò, qui Virginem Deo consecratam, iungendi matrimonij caussa, vel saltem intentarit, capitalis pœna constituta est, *l. Si quis non dicam Cod. De Epis. & Clericis.* Adde *Nouel.* 123. *§. penult.*

De iure Canonico Clericus, de incestu accusatus & infamatus, deponendus est, & beneficijs priuandus, Iul. Clarus *d. loco.* Eodem iure omnis incestus maculâ pollutus, si quidem scienter, infamis est; neque sacerdotes neque legitimè coniunctas personas accusare potest, *can. Consanguineorum* III. *q.* 4. Estque excommunicatus ipso iure, *Clement. vnica De consanguinit.* à qua tamen excommunicatione per Episcopum absolui potest, *Glos. ibid.* & à seinuicem separandi sunt, *d. Clement. vnica, c.* 1. *& c. Non debet sup. De consanguinit.* Alteroque morte præuento alter, quamdiu viuit, grauiter pœnitere debet absque spe coniugij cum alia, *can. Quadam cum aliquot seqq.* XXXII. *q.* 7. *can. fin.* XXXV. *q.* 8. *& alijs, c.* 2. *&* 8. *sup. De eo, qui cognouit consanguin. &c.* Quamquam si contraxerit cum alia, subsistat matrimonium, quia tantùm est impedimentum impediens, non autem dirimens. 3

Qui verò contraxerit ignoranter incestas nuptias, mitiùs, arbitrio Iudicis, puniendus est: sicut & is, qui ab initio bonâ fide contraxit, sed postmodum, detectâ consanguinitate vel affinitate, nihilominus perseuerauit, non incidit in pœnas incestus, à legibus & Canonibus impositas. Glos. *in d. Clement. vnicam ad V. Scienter,* & Clar. *d. §. Incestus n.* 9. At qui scienter matrem & filiam, aut duas sorores germanas carnaliter cognouerit; sicut & mulier, quæ patri & filio, aut duobus fratribus germanis, sui copiam fecerit, pœna vltimi supplicij plecti iubetur, ex Constitutione Sixti V. Baiard. *in Addit. ad Iul. Clar. d. §. Incestus n.* 10.

Denique filij nati ex incestuosis complexibus, scienter factis, non censentur legitimi, nec parentibus succedunt, *can. vnico* XXXVIII. *q.* 7. *l. Si quis & Auth. Incestas Cod. De incestis nuptijs.*

TITVLVS XVII.

De Raptoribus & incendiarijs & violatoribus Ecclesiarum.

§. I. De Raptoribus virginum.

1. *Raptus in quo à Stupro differat.*
2. *Sponsus rapiens sponsam volentem non est raptor.*

SEquitur in Decalogo post homicidium & adulterium de furto, ac proinde de eo quoque hîc agendum esset; verùm quia raptus est medium quoddam inter adulterium & furtum, cùm & rapina dicatur improbum furtum, & raptus nihil sit aliud, quàm abductio violenta virginum ad stuprum: idcirco hoc Tit. tractat Pont. de raptoribus cùm corporum, tum rerum & bonorum, simulque de incendiarijs & violatoribus seu raptoribus Ecclesiarum.

1 Raptus in genere hoc loco est mulieris, virginis seu viduæ, seu Monialis, vel nuptæ, aut etiam masculi, libidinis caussâ, abductio. Differt à Stupro, quòd Raptus vim includat, siue ea fiat soli raptæ, siue ijs, quorum potestati subest, vt parenti, marito, sponso, curatori, siue vtrisque, *l. vnica Cod. De raptu virg. can. De raptoribus* XXXVI. *q.* I. Vim autem habent etiam persuasoria verba, *l.* I. §. *persuadere D. De seruo corrupto*: adeoque Solon magis eum puniuit, qui verbis pellexisset mulierem, quàm qui vi abduxisset, teste Plutarcho, *in Solone*. Insuper potest habere locum in corrupta. At verò Stuprum tantùm habet locum in integra, & fieri potest absque vllo raptu; sicut & raptus fieri potest citra violationem, quia sufficit eo fine esse raptam.

2 Dixi, libidinis causâ; quia si redigendi in seruitutem & dominij vindicandi causâ fiat abductio, dicetur plagium, non raptus.

Dixi, abductio; quia si in loco violetur, non dicetur propriè rapta, sed vim seu stuprum passa: licet generaliter id etiam raptus vocetur.

Quamuis autem sponsus de præsenti vel futuro rapiens sponsam suam, de illius consensu, sed inuitis eius parentibus, non dicatur raptor de iure Canonico, *c. Cum caussa* 6. *h. t.* eo quòd sponsus ex desponsatione aliquid iuris in sponsam habeat, (raptusque non dicatur admitti, *in d. c. Cum caussa*, vbi antè de nuptijs nihil est actum) tamen dicitur raptor de iure Ciuili, *l. vnica Cod. De raptu virg.*

§. II. De pœnis raptus.

1. *Pœna raptus est capitis de iure Ciuili.*
2. *Eodem iure interdicitur matrimonium inter raptorem & raptam.*
3. *Non verò iure Canonico.*
4. *Aliæ pœnæ ex eodem iure.*
5. *Conc. Trid. decretum de hac re.*

1 LEx ciuilis raptorem puellæ vel mulieris honestæ, siue nuptæ, siue innuptæ & maximè si Deo fuerint dedicatæ virgines vel viduæ, vltore ferro id est capitis supplicio persequitur, cum bonorum ademptione, quæ addicuntur raptæ, vel alijs, iuxta ordinem, *d. l. vnica Cod.*

Cod. De raptu virg. Nouel. 143. *De raptis mulierib. & Nouel.* 150. *De ea quæ raptori suo nubit.* Adde *can. Si quis rapuerit* XXVII. *q.* 1. Deprehensi verò in ipso raptu & flagranti adhuc crimine tam raptores quàm qui eis auxilium præstiterint, possunt à parentibus vel alijs coniunctis personis, item à tutoribus vel curatoribus raptæ impunè occidi.

Insuper iure Ciuili interdicitur matrimonium inter raptorem & raptam, *d. l. vnica*: sicut & olim Iure Pontificio, *can. Placuit can. De puellis* XXXVI. *q.* 2. Quod tamen posteriori iure Decretalium mutatum est, *c. vlt. h. t.* vt patebit ex iam dicendis. Cæterùm raptui mulieris inhonestè viuentis seu meretricis nulla iure Ciuili statuta est pœna, sed relicta est arbitraria & extraordinaria. Vide Menoch. *De arbitr. casu* 191. Iul. Clarum §. Raptus *n.* 6. Couar. *lib.* 3. *Var. resol. c.* 13. *n.* 2. 2

Iure igitur Canonico, hodie raptor raptam habere vxorem non prohibetur, *d. c. vlt h. t.* dummodò rapta à raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, extra potestatem raptoris, liberè dein consentiat in matrimonium. Alioquin quamdiu in potestate manet raptoris, nullum inter eos potest consistere matrimonium, Conc. Trid. *Sess.* 24. *c.* 6. *De reformat. matrim.* 3

Præterea raptorem alienæ sponsæ Canones publicâ pœnitentiâ mulctant, iubentque manere sine spe coniugij, *can. Raptor* 33. *& can. seq.* XXVII. *q.* 2. sicque impedimentum matrimonij est non dirimens, sed impediens: quod tamen in quibusdam locis non est in vsu, Nauar. *in Manuali cap.* 22. *n.* 74. 4

Quin etiam ob immanitatẽ facinoris & violentiæ, si ea interuenerit, raptor multari morte vel membro aliquo mutilari potest: quamuis Iudex Ecclesiasticus hanc pœnam infligere non valeat, sed eam regiæ potestati reseruare debeat. Vel mortis aut mutilationis impunitate concessâ raptor fit seruus raptæ, cum potestate tamen seipsum redimendi, soluendo libertatis pretium competens aut mulieri aut patri eius, *can. De raptorib.* XXXVI. *q.* 1.

Insuper tam raptor, quàm eius fautores incidunt in excommunicationem, *can. Raptores & aliis* XXXVI. *q.* 2. sententiæ non quidem latę, sed ferendæ, *can.* 1. *& seq. ibid.* Conc. verò Trid. *d. loco* statuit, vt etiam secuto matrimonio inter raptorem & raptam, nihilominus & raptor ipse, omnesque illi consilium, auxilium, & fauorem præbentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuò infames; omniumque dignitatum incapaces, & si Clerici fuerint, de proprio gradu decidant; teneaturque præterea raptor mulierem raptam, siue eam duxerit, siue non, decenter arbitrio iudicis dotare. 5

§. 3. De

§. III. De raptoribus rerum, atque incendiarijs.

1. *Rapina quid sit, eiusq; pœna de iure Ciuili.*
2. *Ratione rapina quis sortitur forum in loco delicti.*
3. *Pœna violantis ac spoliantis Ecclesiam est excommunicatio.*
4. *Constitutiones Pontif. aduersus occupatores & detentores bonorum Eccles.*
5. *Item aduersus deprædatores naufragorum.*

DIffert rapina à furto eodem ferè modo, quo stuprum à raptu, quia rapina & raptus est contrectatio & abductio violenta, furtum verò plerumque occultè fit, vt & stuprum defloratio est virginum plerumque fraudulenta.

1 Rapina igitur, prout à furto specialiter dicto distinguitur, est violenta & manifesta rei alienæ inuito domino contrectatio, *l. Si vendidero D. De furtis.* Per hoc enim, quòd dicitur, violenta & manifesta, excluditur furtum: propriaque inde actio nascitur vi bonorum raptorum. Pœna rapinæ de iure Ciuili, rei etiam minimæ, intra annum vtilem, est quadrupli, *Institut. De vi bon. raptorum* §. 1. Non tamen totum quadruplum est pœna, veluti in furto manifesto, sed in quadruplo inest rei persecutio, & pœna tantùm est tripli, siue manifestus sit, siue non manifestus, id est siue deprehendatur raptor in ipso delicto, siue non. Nec tamen peioris conditionis est fur, quàm sit raptor, quia licet quoad hanc pœnam pecuniariam grauiùs puniatur fur manifestus, quàm raptor, tamen quoad alia & in genere multò grauiùs punitur raptor, quippe qui de vi etiam publica vel priuata teneatur; qua de re videri possunt, quæ latiùs tradunt Interpp. *ad D. & Instit. h. t.* quò lectorem remitto.

2 Illis verò ex hoc Tit. addere ista operæ pretium est, raptores rerum, qui scilicet de loco ad locum iter faciunt, viasque obsident, vt rapinas & deprædationes agant, ratione delicti sortiri forum eius loci, in quo deliquerint; ideoque à quolibet iudice, in cuius territorio deprehensi fuerint, puniri posse, *c. 1. h. t.* Pœnam tamen sanguinis infligere non potest Iudex Ecclesiasticus, licet de raptu, & alijs criminibus, ex delegatione Principis cognoscere & iudicare possit, *c. 4. h. t.*

3 Quòd si quis raptor fuerit manifestus, vel violator Ecclesiæ, veluti si corruperit vel polluerit Ecclesiam, vel prædia eius inuaserit, si eidem vim intulerit, ostia fregerit, vel priuilegia infregerit, aut alijs modis, de qui-

de quibus XVII. *q.* 4. *per tot.* eam violauerit, ipso iure subiacet excommunicationi, negato etiam pœnitentiæ ac sepulturæ beneficio, nisi priùs ablata restituerit vel cauerit de restituendo. Si verò renuat cauere, dum potest, moriensque non possit, cùm vult, negari quidem viaticum vitæ & sepultura non debet, verùm sepulturæ eius nulli Clerici interesse possunt, citra ordinis sui damnum & beneficij Ecclesiastici priuationem, *c.* 2. *h. t.* Vide Couar. *lib.* 3. *Var. resolut. cap.* 3. *n.* 9. vbi tradit, quando & qualiter prædicta cautio præstanda sit.

Referri huc possunt variorum Pontificum Constitutiones, nempe Clementis VI. Leonis X. Pauli IV. Pij IV. aduersus inuasores & occupatores bonorum Ecclesiæ, quas recitat Pet. Matth. *in* VII. *Decretal. lib.* 2. *tit.* 2. è quibus Leo X. specialiter insurgit in Principes, occupantes bona Ecclesiastica, & eorum libertati detrahentes: cuius decretum confirmasse Hadrianum VI. Clementem VII. Iul. III. & Pium IV. testatur P. Matth. *d. loco.* Rectè proinde mandat Conc. Mechlinien. 1607. *tit.* 22. *cap.* 11. vt decretum Conc. Trid. *Seß.* 22. *cap.* 11. aduersus occupatores bonorum Ecclesiasticorum, seu ad quæcumque alia pia loca spectantiũ, subinde populo per concionatores inculcetur. 4

Specialiter verò de spoliatoribus fidelium negotiantium, nauigantium & naufragorum, statutum fuit in Conc. Lateran. sub Alexan. III. tales excommunicandos esse, *c.* 3. *h. t.* quæ excommunicatio hodie reseruata est summo Pont. per Bullam Cœnæ Domini. Extantque ea de re Constitutiones Iulij III. & Pauli III. apud P. Matth. *lib.* 2. *t.* 14. Pij V. Gregorij XIII. apud Zerolam 2. *p. V. Naufragium.* Planè Iulius III. eandem excommunicationem huiusmodi raptoribus infligit, & bonâ fide consilium auxiliumque naufragis impertientes indulgentijs donat. Dictam autem excommunicationem euitant, inquit Zerola *d. loco*; primò qui bona naufragorum suscipiunt, animo restituendi ea suo domino, nisi fuerint in mora; secundò, quando ignorant bona esse naufragorum; tertiò, quando dominus ea eiecit animo non recuperandi, vel pro derelictis habuit; quod non præsumitur, cùm nemo præsumatur iactare suum: adeoque lex de confiscatione bonorum naufragantium esset tyrannica, inquit Zerola *d. loco.* Quod enim ius habet fiscus, inquit Constantin. Imp. *l.* 1. *Cod. De naufragijs lib.* 11. in aliena calamitate, vt in re tam luctuosa compendium sectetur? 5

Quantum ad incendiarios attinet, ij sunt vel Ecclesiarum seu rerum Ecclesiasticarum, qui scilicet dolo malo in Ecclesiam vel alia pia loca ignem iniecerunt, & tales vltra damni restitutionem excommunicati sunt ipso facto; vel rerum profanarum, & excommunicandi sunt: factâque publicatione seu denuntiatione ab Ecclesia non ab alio

Sagittarius autem hoc loco sumitur pro eo, qui iacula seu sagittas emittit ex arcu seu ballista, non quidem maiori, sed minori, cuius etiam in bello vsus fuit, vt constat ex Cic. *lib.* 5. *Epist. ad Attic.* Magna, inquit, tormentorum copia, multis sagittarijs, magno labore, apparatu, multis saucijs ex nostris, incolumi exercitu negotium confecimus. Ballistarius verò dicitur, qui ballistà vtitur, non quidem minori, hodieque passim communi, sagittas eiaculante, cuiusque D. Hieronymus meminit *contra Iouin.* dum ait, *Ballista quanto plus retrahitur, tanto fortiùs emittitur*; & *Manubalista* ab aliquibus appellatur: sed maiori, quæ machina fuit bellica siue genus quoddam tormentorum Romanis vsitatum, iaciens saxa maiora & grauiora ad quassandos & euertendos muros: de quo & doctè & curiosè I. Lipsius *in Poliorceticis siue de Machinis bellicis.*

TITVLVS XVI.

De Adulterio & Stupro.

§. I. De Adulterio & pœnis illius.

1. *Adulterium & generaliter & specialiter sumi.*
2. 3. *Pœna adulterij de iure Ciuili & Canonico.*
4. *Hoc iure adulterum deprehensum cum vxore occidi fas non esse.*
5. *Pœna Clerici adulteri.*

SVperioribus Titulis actum est de homicidio, & quibusdam actibus, per quos ad homicidium quandoque peruenitur, quibusq; corpus & vita læditur proximi: sequitur ordine Decalogi, id est legis antiquæ, decem præcepta continentis, de adulterio & stupro (ita enim in præcepto est, *Non occides: Non mœchaberis*) cæterisque illiciti concubitus generibus, quibus vel thorus proximi violatur vel pudicitia læditur.

1 Quamuis verò Adulterium, generaliter sumptum, omnem copulam, quæ non habet potestatem coniugij, comprehendat, *can. Nemo blandiatur §. tolerabilior* XXXII. *q.* 1. & Lex Iulia de adulterijs promiscuè Stuprum & Adulterium vsurpet, *l. Inter liberas* 6. *D. eod.* & *l. Inter stuprum D. De verb. signif.* tamen specialiter sumptum dicitur alieni thori violatio, *can. Non mœchaberis* XXXII. *q.* 5. & quasi ad alterius thorum accessio; deque Iure Ciuili propriè in nuptam committitur, non autem in virginem aut viduam; ac definitur, alienæ matrisfamilias corruptio.

corruptio. Quamuis eodem Iure etiam ad sponsam extendatur, *l. Propter 7. Cod. eod.* quia sponsa pro vxore habeatur, *l. Si sponsa 74. D. De iure dot.* & quia neque matrimonium qualecumque, neque spem matrimonij violare permittatur, *l. Si vxor 13. §. Diui & §. si minor D. Ad L. Iul. De adult.* licet hoc casu mitior pœna decernatur. Verùm Iure Canonico etiam in solutam mulierem à coniugato committitur adulterium, *can. 19. & fin.* XXXII. *q. 5.* nam hoc iure eadem castimonia in marito requiritur, quæ in vxore *can. Præcipit. can. Apud nos & d. can. Fin.* XXXII. *q. 5.*

Quòd ad pœnas adulterij attinet, Iure quidem diuino pœna vtriusque delinquentis est lapidatio, *Deuter. 22. Exodi 20. can. Satis* XXXIII. *q. 5.* De Iure autem Ciuili, quando criminaliter agitur, ex L. Iulia non videtur olim fuisse capitalis, sed vel deportatio, vt in militibus, *l. 2. §. miles D. De his qui not. infamia*; vel relegatio, vt in paganis, *l. Si quis viduam D. De quæstionibus*: ex posteriori verò iure, nempe ex *l. Quamuis Cod. Ad L. Iul. de adult.* pœna sanguinis & gladij tam viro, quàm fœminæ adulteræ, irrogari cœpit, iam inde à tempore Iustiniani, vt cõstat ex *l. Transigere Cod. De transact.* sed ea hodie in plerisque prouincijs mutata est in pecuniariam, vel aliam, dummodò absuerit violentia, aut qualitas aggrauans, Iul. Clarus §. *Adulterium n. 7. circa finem*, & latè Boer. *Decis. 297.* Et ex Iustiniani *Nouella 134. cap. 10.* mulier adultera non punitur gladio, sed virgis cæsa in monasterium detruditur, potestate interim marito relictâ intra biennium eam repetendi. Quod & Iure Canonico videtur receptum, *c. Gaudemus sup. de conuers. coniugat.* Dosq; hoc casu distribuitur certo gradu atq; ordine inter descendentes, ascẽdẽtes & monasteriũ, *d. Nouel. 134. c. 10.* Si verò ciuiliter agatur, hoc est ad separationem thori, factâ separatione dos & donatio propter nuptias innocenti coniugi applicantur, *Nouel. 117. c. 8. c. Plerumque 4. sup. De donat. inter virum & vxorem.* Quamuis autem in hoc sint pares maritus & vxor, quòd ob solum adulterium alterius agere possint ad separationem thori, non tamen in lucro dotis & donationis propter nuptias: nam vxor ob solum adulterium amittit dotem (nisi fuerit viro reconciliata, *d. c. Plerumque*) maritus non antè quàm si frequenter cum alia muliere egerit & bis monitus non resipuerit, *d. Nouel. 117.* Insuper vxor in adulterio reperta est infamis ipso iure, etiam antequam condemnetur per sententiam: adulter verò non fit infamis, nisi per sententiam. Cumque maritus, vxore adulterâ, solutus sit à iure soluendi ei debitum coniugale, ingredi monasterium potest, *c. Constitutus sup. De conuers. coniugat.* 2

Cæterùm Iure Canonico alter coniugum, siue maritus siue vxor, ob alterius adulterium, agere ad separationem thori potest coram 3

Iudice Ecclesiastico, ad quem solum spectat eo casu cognitio; *cap. Tua 5. sup. De procurat. c. 1. sup. De officio Iud. ordin. c. At si Clerici §. De adulterijs sup. De iudicijs*: nisi alter, v. g. maritus sciens vxorem suam adulterã esse, vixerit porrò cum eadem, non peractâ pœnitentiâ, quia hoc casu & ipse reus erit ac particeps delicti, *c. Si vir 3. h. t.* vel nisi alter alteri adulterium objiciat, quia paria delicta mutuâ compensatione tolluntur, *cap. penult. & vlt. hoc tit.* Quâ ratione autem Ordinarius possit ex officio procedere in caussa adulterij, vide Concil. Trident. *Seß. 24. De reformat. matrim. cap.* 8. Sed & certis casibus ad hanc separationem agi non posse, iam antè diximus.

4 Denique licet Iure Ciuili permissum fuerit marito, atque etiam patri, deprehensum adulterum cum vxore vel filia occidere certis casibus impunè: id tamen de iure Canonico nullatenus permittitur, *can. Inter hæc can. Admonere verſ. nam si virum can. Si quod verius* XXXIII. *qu. 2.* Et hæc quidem iure Pontificio circa laicos statuta sunt, qui eodem Iure etiam excommunicari debent, *c. Intelleximus 6. h. t.* ac pœnitentiæ subiici; imò & in monasterium detrudi possunt, *iuxta communem.* Vide Couar. *De matrim. 2. p. cap. 7. §. 7. n.* 29.

5 At verò Clericus, qui adulterium cõmisisse aut confessus aut conuictus fuerit à Iudice Ecclesiastico, deponẽdus est ab officio & beneficio, & in monasterium detrudendus, ad perpetuam pœnitentiam agendã, *can. Si quis Clericus Distinct.* 81. & damnatus de crimine eiusmodi est infamis, Abbas *in d. c. At si clerici §. de adulterijs.* Imò Presbyter infamatus ad solam confessionem mulieris adulteræ, asserentis se ab eodem cognitam fuisse, non quidem condemnandus est adulterij, sed eidem, veluti suspecto de adulterio, indicenda Canonica est purgatio, cum manu quinta sui ordinis, id est cum quinque vicinis Presbyteris: in qua purgatione si defecerit, ab officio suspendendus est, *cap. Significasti 5. h. t. c. Quam sit graue 9. inf. De excessib. Prælat.* Potest tamen Episcopus cum Clericis dispensare in adulterio, & alijs criminibus inferioribus, *c. Cum non ab homine §. at si Clerici in fine sup. De iudicijs.* Si quando verò ob grauitatem delicti imponenda fuerit pœna sanguinis, adiri debet iudex sæcularis, *c. Sententiam, c. Clericis sup. Ne Clerici vel Monachi, &c.*

§. II. De Stupro & pœnis illius.

1. *Stuprum latè, strictè & strictißimè sumi.*

2. 3. *Pœna stupri de Iure Ciuili ac Canonico.*

Quemad-

QVemadmodum Adulterium subinde ita latè sumitur, vt omnem coitum, lege prohibitum, contineat; ita & Suprum, *l. Inter litteras 6. D. Ad L. Iul. De adult.* aliquando verò strictius sumitur, & committi dicitur in virginem, vel viduam, integræ vitæ ac honestè viuentem, citra vim, *d. l. Inter liberas* §. 1. *l. Stuprum* 34. *D. eod.* & *l. Inter stuprum* 101. *D. De verb. signif.* imò & in masculum, *l. Qui domum* 8. *D. h. t.* Strictissimè verò & propriè capitur, pro virginum illicita defloratione, vt in *can. Lex illa* XXVIII. *q.* 1. 1

Pœna stupri circa vim cōmissi de iure Ciuili in personis honestis est publicatio dimidiæ partis bonorum; in humilibus coërcitio corporis, cum relegatione, §. *item lex Iulia de adulterijs Institut. De publ. iudic.* Alioqui commissum vi, siue verè, siue interpretatiuè, veluti dum stuprator blandis verbis, & dolosis promissionibus sollicitat seducitque & velut compellit virginem, *arg. l.* 3. §. *si quis volentem D. De lib. homine exhib.* & *l.* 1. §. 3. *De seruo corrupto*, punitur pœnâ capitali, vt volunt DD. in *d.* §. *Item lex Iulia de adult.* eò quod Iustin. ibi diserte violētum stuprum excipiat, in verbis, *sine vi.* Qui verò nondum viripotentem virginē corruperit, de iure communi non punitur pœnâ mortis; sed vel in metallum damnatur, si humilior fuerit, vel in insulam relegatur, si honestior, aut in exilium mittitur, *l. Si quis aliquid* 38. §. *qui nondum D. De pœnis.* Tutor stuprans pupillam deportatur, eiusque bona publicantur, *arg. l. vnica Cod. Si quis eam, cuius tutor &c.* A fortiori stuprans viduam cognatam, aut aliam, cum qua nequit consistere matrimonium, deportatur, *l. Si quis viduam D. De quæstionib.* Seruus, qui cum domino rem habuisse detectus fuerit ex Constit. Constantini traditur ignibus cōcremandus, domina capite plectitur, *l.* 1. *Cod. De mulieribus quæ se proprijs seruis &c.* 2

De Iure verò Canonico stuprator virginis honestæ tenetur eam dotare & habere vxorem; nisi pater dare nolit, quo casu dotasse sufficit. Si verò ipse renuat habere, corporaliter castigatus, excommunicatusque in monasterium, ad agendam inibi pœnitentiam, detrudendus, *c.* 2. *h. t.* Sin non possit eam ducere, vt quia sit coniugatus aut Ordine sacro insignitus, nihilominus dotabit, quia vtrumque est in obligatione, *arg. l. Celsus* §. 1. *D. De receptis arbitris.* Clericus verò etiam deponitur, *ex communi sententia*, apud Iul. Clarum §. *Stuprum n.* 3. Insuperque pecuniariâ pœnâ vel corporali, veluti detrusione in carcerem aut monasterium, puniri potest, iuxta arbitriū Iudicis, Abbas in *c. At si Clerici n.* 20. *sup. De Iudic.* in *c. Vt Clericorum sup. De vita & honest. Cleric.* Wamel. *Cons.* 583. *n.* 5. 3

Quòd si Episcopus, Presbyter, Diaconus, Subdiaconus, Lector, Psalmista, aut Ostiarius, cum muliere, sanctificata Deo, mœchatus fuerit, deponendus est, quia sponsam Christi corrupit: si verò fuerit

laicus, excommunicandus est, *can. Si quis Episcopus* XXVII. *q.* 1. Et prætereea ex Iustiniani Constitut. *Nouella* 123. *cap.* 43. res eius monasterio applicantur; aliaque pœnâ hoc scelus coërcetur. De fornicatione cum filia spirituali vide *can. penult. & vlt.* III. *qu.* 1. & latiùs de pœna stupri tam aduersus Clericum quàm laicum, in foro tam conscientiæ quàm ciuili & Pontificio, vide Menoch. *De arbitrarijs lib.* 2. *casu* 288. 294. & 420.

Illud hîc subijciendum, Paulum IV. Constitut. quam refert Pet. Matth. in VII. *Decretal. lib.* 5. *tit.* 15. *cap.* 1. statuisse, vt conciliatores proxenetæ, lenones ac lenæ, quæ puellam virginem interpellauerint, flagitio quidem perfecto pœnâ capitali, imperfecto verò deportatione perpetuâ in insulam plecterentur; in cæteris autem casibus fustibus publicè cæderentur.

§. III. De Incestu & pœnis eiusdem.

1. *Incestus quid sit.*
2. 3. *Pœna incestus simplicis & incestarum nuptiarum ex vtroque Iure.*

1 Quemadmodum Adulterium grauius est Fornicatione, ita Incestus adulterio, *can. Adulterij malum* XXXII. *q.* 7. Est autem Incestus consanguineorum vel affiniũ intra gradus iure prohibitos abusus, seu cum eis concubitus. Et Incestuosi dicuntur, qui consanguineis vel affinibus intra gradus prohibitos abutuntur, seu cum eis concumbunt, *can. Lex illa* XXXVI. *q.* 1. *can. De incestuosis* XXXV. *q.* 2. Vnde & nuptiæ inter hos contractæ incestuosę appellantur, *Nouel. De incest. nupt. in princ. l. fin. Cod. eod. tit. can. Nec eam* XXXV. *q.* 2. quasi in his nuptijs minimè adsit cestus, id est singulum illud, quo Venus ad nuptias honestas vtebatur, Couar. 4. *Decretal. p.* 2. *cap.* 6. §. 8. Virginum verò Deo consecratarum coniunctio non solùm incesta, sed & sacrilega est & dicitur, *can. Si quis sacro* XXVII. *q.* 1.

2 Pœna incestus simplicis id est absque matrimonio, de iure Digest. eadem est, quæ adulterij; *l. Si quis viduam D. De quæstionib.* non etiam de iure Codicis, nisi cum alia specie fornicationis committatur, puta cum adulterio vel stupro, Iul. Clarus, §. *Incestus*; quia licet iure Codicis aucta sit pœna adulterij, non tamen pœna incestus.

Incestarum verò nuptiarum in honestis quidem personis, factâ separatione, vnà cum infamia, pœna est exilium, & bonorum publicatio, ipso scilicet iure, à die commissi criminis, dummodò non supersint liberi ex alio matrimonio; in vilibus verò additur corporis coërcitio, *Nouel.* 12. *De incest. nupt. & l.* 4. *Cod. eod.* Couar. *d. loco.* A pœna tamen amissionis bonorum, iure nouissimo statutâ, excusat ignorantia Iu-

tia Iuris aut facti, etiam ex lata culpa contingens, Conar. *d. loco.*

In eum verò, qui Virginem Deo consecratam, iungendi matrimonij caussâ, vel saltem intentarit, capitalis pœna constituta est, *l. Si quis non dicam Cod. De Epis. & Clericis.* Adde Nouel. 123. §. *penult.*

De iure Canonico Clericus, de incestu accusatus & infamatus, de- 3
ponendus est, & beneficijs priuandus, Iul. Clarus *d. loco.* Eodem iure omnis incestus maculâ pollutus, si quidem scienter, infamis est; neque sacerdotes neque legitimè coniunctas personas accusare potest, *can. Consanguineorum* III. *q.* 4. Estque excommunicatus ipso iure, *Clement. vnica De consanguinit.* à qua tamen excommunicatione per Episcopum absolui potest, *Glos. ibid.* & à seinuicem separandi sunt, *d. Clement. vnica, c.* 1. *& c. Non debet sup. De consanguinit.* Alteroque morte præuento alter, quamdiu viuit, grauiter pœnitere debet absque spe coniugij cum alia, *can. Quadam cum aliquot seqq.* XXXII. *q.* 7. *can. fin.* XXXV. *q.* 8. *& alijs, c.* 2. *&* 8. *sup. De eo, qui cognouit consanguin. &c.* Quamquam si contraxerit cum alia, subsistat matrimonium, quia tantùm est impedimentum impediens, non autem dirimens.

Qui verò contraxerit ignoranter incestas nuptias, mitiùs, arbitrio Iudicis, puniendus est: sicut & is, qui ab initio bonâ fide contraxit, sed postmodum, detectâ consanguinitate vel affinitate, nihilominus perseuerauit, non incidit in pœnas incestus, à legibus & Canonibus impositas. Glos. *in d. Clement. vnicam ad V. Scienter*, & Clar. *d.* §. *Incestus n.* 9. At qui scienter matrem & filiam, aut duas sorores germanas carnaliter cognouerit; sicut & mulier, quæ patri & filio, aut duobus fratribus germanis, sui copiam fecerit, pœna vltimi supplicij plecti iubetur, ex Constitutione Sixti V. Baiard. *in Addit. ad Iul. Clar. d.* §. *Incestus n.* 10.

Denique filij nati ex incestuosis complexibus, scienter factis, non censentur legitimi, nec parentibus succedunt, *can. vnico* XXXVIII. *q.* 7. *l. Si quis & Auth. Incestas Cod. De incestis nuptijs.*

TITVLVS XVII.

De Raptoribus & incendiarijs & violatoribus Ecclesiarum.

§. I. De Raptoribus virginum.

1. *Raptus in quo à Stupro differat.*
2. *Sponsus rapiens sponsam volentem non est raptor.*

SEquitur in Decalogo post homicidium & adulterium de furto, ac proinde de eo quoque hîc agendum esset; verùm quia raptus est medium quoddam inter adulterium & furtum, cùm & rapina dicatur improbum furtum, & raptus nihil sit aliud, quàm abductio violenta virginum ad stuprum: idcirco hoc Tit. tractat Pont. de raptoribus cùm corporum, tum rerum & bonorum, simulque de incendiarijs & violatoribus seu raptoribus Ecclesiarum.

1 Raptus in genere hoc loco est mulieris, virginis seu viduæ, seu Monialis, vel nuptæ, aut etiam masculi, libidinis caussâ, abductio. Differt à Stupro, quòd Raptus vim includat, siue ea fiat soli raptæ, siue ijs, quorum potestati subest, vt parenti, marito, sponso, curatori, siue vtrisque, *l. vnica Cod. De raptu virg. can. De raptoribus* XXXVI. *q.* I. Vim autem habent etiam persuasoria verba, *l.* I. §. *persuadere D. De seruo corrupto*: adeoque Solon magis eum puniuit, qui verbis pellexisset mulierem, quàm qui vi abduxisset, teste Plutarcho, *in Solone*. Insuper potest habere locum in corrupta. At verò Stuprum tantùm habet locum in integra, & fieri potest absque vllo raptu; sicut & raptus fieri potest citra violationem, quia sufficit eo fine esse raptam.

2 Dixi, libidinis caussâ; quia si redigendi in seruitutem & dominij vindicandi caussâ fiat abductio, dicetur plagium, non raptus.

Dixi, abductio; quia si in loco violetur, non dicetur propriè rapta, sed vim seu stuprum passa: licet generaliter id etiam raptus vocetur.

Quamuis autem sponsus de præsenti vel futuro rapiens sponsam suam, de illius consensu, sed inuitis eius parentibus, non dicatur raptor de iure Canonico, *c. Cum caussa* 6. *h. t.* eo quòd sponsus ex desponsatione aliquid iuris in sponsam habeat, (raptusque non dicatur admitti, *in d. c. Cum caussa*, vbi antè de nuptijs nihil est actum) tamen dicitur raptor de iure Ciuili, *l. vnica Cod. De raptu virg.*

§. II. De pœnis raptus.

1. *Pœna raptus est capitis de iure Ciuili.*
2. *Eodem iure interdicitur matrimonium inter raptorem & raptam.*
3. *Non verò iure Canonico.*
4. *Aliæ pœnæ ex eodem iure.*
5. *Conc. Trid. decretum de hac re.*

1 LEx ciuilis raptorem puellæ vel mulieris honestæ, siue nuptæ, siue innuptæ & maximè si Deo fuerint dedicatæ virgines vel viduæ, vltore ferro id est capitis supplicio persequitur, cum bonorum ademptione, quæ addicuntur raptæ, vel alijs, iuxta ordinem, *d. l. vnica*

Cod.

Cod. De raptu virg. Nouel. 143. *De raptis mulierib. & Nouel.* 150. *De ea quæ raptori suo nubit.* Adde *can. Si quis rapuerit* XXVII. *q.* 1. Deprehensi verò in ipso raptu & flagranti adhuc crimine tam raptores quàm qui eis auxilium præstiterint, possunt à parentibus vel alijs coniunctis personis, item à tutoribus vel curatoribus raptæ impunè occidi.

Insuper iure Ciuili interdicitur matrimonium inter raptorem & raptam, *d. l. vnica*: sicut & olim Iure Pontificio, *can. Placuit can. De puellis* XXXVI. *q.* 2. Quod tamen posteriori iure Decretalium mutatum est, *c. vlt. h. t.* vt patebit ex iam dicendis. Cæterùm raptui mulieris inhonestè viuentis seu meretricis nulla iure Ciuili statuta est pœna, sed relicta est arbitraria & extraordinaria. Vide Menoch. *De arbitr. casu* 191. Iul. Clarum §. Raptus *n.* 6. Couar. *lib.* 3. *Var. resol. c.* 13. *n.* 2. 2

Iure igitur Canonico, hodie raptor raptam habere vxorem non prohibetur, *d. c. vlt h. t.* dummodò rapta à raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, extra potestatem raptoris, liberè dein consentiat in matrimonium. Alioquin quamdiu in potestate manet raptoris, nullum inter eos potest consistere matrimonium, Conc. Trid. *Sess.* 24. *c.* 6. *De reformat. matrim.* 3

Præterea raptorem alienæ sponsæ Canones publicâ pœnitentiâ mulctant, iubentque manere sine spe coniugij, *can. Raptor* 33. *& can. seq.* XXVII. *q.* 2. sicque impedimentum matrimonij est non dirimens, sed impediens: quod tamen in quibusdam locis non est in vsu, Nauar. *in Manuali cap.* 22. *n.* 74. 4

Quin etiam ob immanitatẽ facinoris & violentiæ, si ea interuenerit, raptor multari morte vel membro aliquo mutilari potest: quamuis Iudex Ecclesiasticus hanc pœnam infligere non valeat, sed eam regiæ potestati reseruare debeat. Vel mortis aut mutilationis impunitate concessâ raptor fit seruus raptæ, cum potestate tamen seipsum redimendi, soluendo libertatis pretium competens aut mulieri aut patri eius, *can. De raptorib.* XXXVI. *q.* 1.

Insuper tam raptor, quàm eius fautores incidunt in excommunicationem, *can. Raptores & alijs* XXXVI. *q.* 2. sententiæ non quidem latę, sed ferendæ, *can.* 1. *& seq. ibid.* Conc. verò Trid. *d. loco* statuit, vt etiam secuto matrimonio inter raptorem & raptam, nihilominus & raptor ipse, omnesque illi consilium, auxilium, & fauorem præbentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuò infames; omniumque dignitatum incapaces, & si Clerici fuerint, de proprio gradu decidant; teneaturque præterea raptor mulierem raptam, siue eam duxerit, siue non, decenter arbitrio iudicis dotare. 5

§. 3. De

§. III. De raptoribus rerum, atque incendiarijs.

1. *Rapina quid sit, eiusq; pœna de iure Ciuili.*
2. *Ratione rapina quis sortitur forum in loco delicti.*
3. *Pœna violantis ac spoliantis Ecclesiam est excommunicatio.*
4. *Constitutiones Pontif. aduersus occupatores & detentores bonorum Eccles.*
5. *Item aduersus deprædatores naufragorum.*

Differt rapina à furto eodem ferè modo, quo stuprum à raptu, quia rapina & raptus est contrectatio & abductio violenta, furtum verò plerumque occultè fit, vt & stuprum defloratio est virginum plerumque fraudulenta.

1 Rapina igitur, prout à furto specialiter dicto distinguitur, est violenta & manifesta rei alienæ inuito domino contrectatio, *l. Si vendidero D. De furtis.* Per hoc enim, quòd dicitur, violenta & manifesta, excluditur furtum: propriaque inde actio nascitur vi bonorum raptorum. Pœna rapinæ de iure Ciuili, rei etiam minimæ, intra annum vtilem, est quadrupli, *Institut. De vi bon. raptorum* §. 1. Non tamen totum quadruplum est pœna, veluti in furto manifesto, sed in quadruplo inest rei persecutio, & pœna tantùm est tripli, siue manifestus sit, siue non manifestus, id est siue deprehendatur raptor in ipso delicto, siue non. Nec tamen peioris conditionis est fur, quàm sit raptor, quia licet quoad hanc pœnam pecuniariam grauiùs puniatur fur manifestus, quàm raptor, tamen quoad alia & in genere multò grauiùs punitur raptor, quippe qui de vi etiam publica vel priuata teneatur; qua de re videri possunt, quæ latiùs tradunt Interpp. *ad D. & Instit. h. t.* quò lectorem remitto.

2 Illis verò ex hoc Tit. addere ista operæ pretium est, raptores rerum, qui scilicet de loco ad locum iter faciunt, viasque obsident, vt rapinas & deprædationes agant, ratione delicti sortiri forum eius loci, in quo deliquerint; ideoque à quolibet iudice, in cuius territorio deprehensi fuerint, puniri posse, *c. 1. h. t.* Pœnam tamen sanguinis infligere non potest Iudex Ecclesiasticus, licet de raptu, & alijs criminibus, ex delegatione Principis cognoscere & iudicare possit, *c. 4. h. t.*

3 Quòd si quis raptor fuerit manifestus, vel violator Ecclesiæ, veluti si corruperit vel polluerit Ecclesiam, vel prædia eius inuaserit, si eidem vim intulerit, ostia fregerit, vel priuilegia infregerit, aut alijs modis, de qui-

de quibus XVII. *q.* 4. *per tot.* eam violauerit, ipso iure subiacet excommunicationi, negato etiam pœnitentiæ ac sepulturæ beneficio, nisi priùs ablata restituerit vel cauerit de restituendo. Si verò renuat cauere, dum potest, moriensque non possit, cùm vult, negari quidem viaticum vitæ & sepultura non debet, verùm sepulturæ eius nulli Clerici interesse possunt, citra ordinis sui damnum & beneficij Ecclesiastici priuationem, *c.* 2. *h. t.* Vide Couar. *lib.* 3. *Var. resolut. cap.* 3. *n.* 9. vbi tradit, quando & qualiter prædicta cautio præstanda sit.

Referri huc possunt variorum Pontificum Constitutiones, nempe Clementis VI. Leonis X. Pauli IV. Pij IV. aduersus inuasores & occupatores bonorum Ecclesiæ, quas recitat Pet. Matth. *in* VII. *Decretal. lib.* 2. *tit.* 2. è quibus Leo X. specialiter insurgit in Principes, occupantes bona Ecclesiastica, & eorum libertati detrahentes: cuius decretum confirmasse Hadrianum VI. Clementem VII. Iul. III. & Pium IV. testatur P. Matth. *d. loco.* Rectè proinde mandat Conc. Mechlinien. 1607. *tit.* 22. *cap.* 12. vt decretum Conc. Trid. *Sess.* 22. *cap.* 11. aduersus occupatores bonorum Ecclesiasticorum, seu ad quæcumque alia pia loca spectantiũ, subinde populo per concionatores inculcetur. 4

Specialiter verò de spoliatoribus fidelium negotiantium, nauigantium & naufragorum, statutum fuit in Conc. Lateran. sub Alexan. III. tales excommunicandos esse, *c.* 3. *h. t.* quæ excommunicatio hodie reseruata est summo Pont. per Bullam Cœnæ Domini. Extantque ea de re Constitutiones Iulij III. & Pauli III. apud P. Matth. *lib.* 2. *t.* 14. Pij V. Gregorij XIII. apud Zerolam 2. *p. V. Naufragium.* 5 Planè Iulius III. eandem excommunicationem huiusmodi raptoribus infligit, & bonâ fide consilium auxiliumque naufragis impertientes indulgentijs donat. Dictam autem excommunicationem euitant, inquit Zerola *d. loco*; primò qui bona naufragorum suscipiunt, animo restituendi ea suo domino, nisi fuerint in mora; secundò, quando ignorant bona esse naufragorum; tertiò, quando dominus ea eiecit animo non recuperandi, vel pro derelictis habuit; quod non præsumitur, cùm nemo præsumatur iactare suum: adeoque lex de confiscatione bonorum naufragantium esset tyrannica, inquit Zerola *d. loco.* Quod enim ius habet fiscus, inquit Constantin. Imp. *l.* 1. *Cod. De naufragijs lib.* 11. in aliena calamitate, vt in re tam luctuosa compendium sectetur?

Quantum ad incendiarios attinet, ij sunt vel Ecclesiarum seu rerum Ecclesiasticarum, qui scilicet dolo malo in Ecclesiam vel alia pia loca ignem iniecerunt, & tales vltra damni restitutionem excommunicati sunt ipso facto; vel rerum profanarum, & excommunicandi sunt: factâque publicatione seu denuntiatione ab Ecclesia non ab alio

absolui possunt, quàm à summo Pontifice, *c. Tua nos 19. inf. De sent. excommunicat.* nisi in mortis articulo, quo casu quilibet sacerdos eos absoluere potest, & absoluti sepeliri in cœmeterio seu loco sacro. Compelluntur tamen hæredes ad satisfaciendum, quatenus facultates defuncti ferunt, illis, qui per incendium damnum passi sunt, vt saluti animæ consulatur, cùm non dimittatur peccatum, nisi restituatur ablatum, *c. In litteris 5. h. t.* Quod aliter se habet de iure Ciuili, quo delicta cum persona defuncti extinguuntur, *l. Defuncto D. De publ. iudicijs l. Sancimus Cod. De pœnis.* Vide Couar. *lib. 3. Var. resol. cap. 3. n. 7. vers. Tertio inquirendum.* Eodem iure incendiarij, qui ob inimicitias vel prædæ causâ intra opidum ignem in domum aliquam vel alium locum intulerint, capite puniuntur, & plerumque viui exuruntur, *l. Capitalium 28. §. incendiarij 12. D. De pœnis.* Quæ pœna hodie apud nos recepta est, teste Damhoud. *in Praxi Crimin. cap. 95.*

TITVLVS XVIII.

De Furtis.

§. I

1. *Furtum vnde dicatur, & quid Furti nomine veniat.*
2. *Furtum & rapinam specie distingui.*
3. *Furti definitio enucleata.*

CVm viderimus de raptoribus seu raptu, qui est species furti, *Instit. De vi bon. rapt. in princ.* sequitur vt agamus de furtis in genere, eoque magis, quòd, vt antè diximus, ordine Decalogi furtum subiungatur homicidio & adulterio.

1 Vbi præmittendum primò, Furtum dici vel à Furuo, id est nigro, eò quòd clam & obscurè fiat, & plerumque nocte, vel à Fraude, vel à Ferendo, vel à Græco sermone, qui φῶρας fures appellant, similiter à Ferendo, *l. 1. D. h. t. Alciat. 1. Disput. cap. 19.* Secundò, quamlibet illicitam rei alienæ acceptionem siue occupationem generaliter vocari Furtum & Rapinam, *can. Si quid* XIV. *q. 5.* vbi dicitur, *Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.* Sic *Exod.* 20. & in Decalogo, dum prohibetur furtum, omnis iniqua rei alienæ vsurpatio, siue sit furtum, siue rapina, siue vsura, siue alia, nomine furti intelligenda est.

2 Aliàs furtum & rapina distinguuntur, tamquam duæ distinctæ species, vt patet ex Iustiniano *Institut. De obligat. quæ quasi ex delicto nascuntur in princ.* vbi hæc quatuor Furtum, Rapinam, Damnum, Iniuriam, separa-

separatim enumerat, satis indicans illa naturâ & specie distingui: & ex Iurisconsultis in *l.* 2. §. *si in re D. De vi bonorum rapt.* vbi ait, non minimam esse differentiam inter eum, qui clam facit, & eum, qui vi rapit: idemque probatur ex Philosopho *lib.* 5. *Ethic. cap.* 2. *circa finem:* & denique hac ratione, quia furtum ex sua ratione dicit acceptionem rei alienæ, clam factam, & ignorante domino; rapina verò eodem conscio, ac vim patiente; atque ita rapina includit in sua ratione violentiam, quam furtum excludit. Vide Couar. *ad cap. Peccatum p.* 2. §. 1. *n.* 1. & 2. *De R. I. in* 6.

Furtum itaq;, prout à rapina distinguitur, est rei alienæ fraudulosa contrectatio, lucri faciendi gratiâ, vel ipsius rei, vel etiam vsus, possessionisve, *l* 1. *in fine D. h. t.* 3

Dicitur, rei alienæ; quia propriæ rei, quatenus propria est, contrectatione, non fit furtum. Dico, quatenus propria est; quia quatenus alteri est communis, commodata, vel oppignorata, potest fieri furtum, eo quòd tunc auferatur & interuertatur illi sua pars, vel vsus, vel securitas, quam in ea re habebat. Ideoque si quis re commodatâ, depositâ vel oppignoratâ aliter vtatur, quàm acceperit, furtum facit, dummodò adsit animus fraudandi dominum, qui magis inspicitur, quàm res, *can. fin.* XIV. *q.* 6.

Dicitur, fraudulosa; quia simplex contrectatio non est furtum, nec furem facit, nisi ei fraus sit admixta. Duo autem vel tria includit hæc particula, fraudulosa. Primò, vt contrectans rem sciat esse alienam: nam si putet probabiliter esse suam, aut se habere ius illam contrectandi, non committit furtum, quia est extra dolum & fraudem, sine qua furtum non committitur, *l. Qui iniuria* 53. *D. h. t. l. Furtum* 37. *D. De vsucap.* Secundò, vt contrectatio fiat inscio & inuito domino: nam qui contrectat rem, domino volente & consentiente, aut putans probabiliter dominum consentire, siue verè siue falsò id putet, furtum non facit, *l. De eo* 63. *D. De donat. inter vir & vxorem*, *l. Inter omnes* 46. §. *rectè* 7. *D. h. t.* volenti enim & consentienti non fit iniuria: nec quis fraudare eum dicitur, qui scit & consentit, *l. Quod autem* 6. §. *præterea D. Quæ in fraudem credit. &c.* In dubio autem intelligitur quis inuito & vetante siue non consentiente domino contrectare rem, quando dominus ignorat, *l. Qui vas* 48. §. *quod si dominus D. hoc t.*

Per hanc itaque particulam à definitione furti excluditur rapina: nam licet hæc fiat etiam lucri faciendi gratiâ, &c. tamen non fit occulte & fraudulenter, sicut furtum, sed apertâ inuasione, per vim & arma, *vt patet ex Tit. D. De vi bon. rapt. & Ad L. Iul. de vi priuat.* Satisque colligitur ex dictis, non necessariò adijci definitioni clausulam, *inuito domino*, quia hæc includitur in dictione, *fraudulosa*.

Dicitur, contrectatio; quod est genus definiti: nam omne furtum est contrectatio, non è contra, vt patet ex dictis. Nec sufficit animus seu conatus contrectandi ad furem constituendum, *l. 1. §. inde sola cogitatio, l. Vulgaris §. qui furti D. h. t. l. 3. §. si rerum D. De aquir. vel amitt. possess.* Ideoque si quis intrauerit alienam domum furandi animo, & nihil adhuc contrectarit, non tenebitur actione furti, *d. §. qui furti*; sed iniuriarum aut de vi, si per vim intrauerit, arbitrio Iudicis puniendus, *l. Saccularij 7. D. De extraord. criminib.* Sed nec verbo nec scripturâ quis furtum facit, quia sic non contrectat rem, *l. Si quis vxori 53. §. neque verbo 19. D. h. t.* veluti si quis furandi animo neget depositum, neque enim furtum est ipsa infitiatio, licet prope furtum sit, *l. Inficiando 67. D. eod.*

Contrectare autem non tantùm est loco mouere & auferre, sed attingere seu attrectare, modò fiat defraudandi dominum caussâ. Vnde rei immobilis, veluti fundi, locive fraudulosa occupatio non est propriè furtum, *l. Quam rem 38. D. De vsucap. l. Verum 25. D. h. t.* licet veteres quidam, Masurium & Sabinum secuti, aliter existimarint, *§. 7. Instit. De vsucap.* Gellius *lib. 11. cap. 18.* Ratio est, quia hæ res contrectari, auferri vel occultari, fraudandi dominum caussâ, non possunt, *d. l. 25.* Nam contrectari est quasi manu tractari, quod non nisi de re mobili dici potest. Et hinc etiam, si quis maioris ponderis quid aperuerit vel refregerit, quod totum tollere non possit, non est fur totius, sed earum partium tantùm, quas tulit, *l. Vulgaris 21. §. item si maioris 8. D. eod.* Hinc insuper rei incorporalis non fit furtum: veluti, si quis fraudulosè impediat, ne vicinus suâ seruitute vtatur, quia res incorporalis nec tangi nec contrectari potest, sicut nec tradi, *l. Seruus 43. §. incorporalis D. De acquir. rer. dominio.* Ideoque licet quis, interuertendæ possessionis gratiâ, quæ incorporalis est, rem alterius contrectans, furtum facere videatur, facit tamen in re corporali, ac mobili, & sic per consequentiam dumtaxat, quatenus sublatâ re corporali interuertitur ius incorporale, quod alter in ea re habet.

Dictum fuit, lucrandi caussâ; quia qui ancillam alterius celat vel abducit libidinis caussâ, non dicitur facere furtum, *l. Verum 39. D. eod.* nec enim factum quæritur, inquit Vlpian. sed caussa faciendi: caussa autẽ faciendi libido fuit, non furtum. Excusatur proinde à furto etiã is, qui occultè capit rem alienã, extremâ vrgente necessitate, *c. 3. h. t.* nam tali casu, quis rem alienam accipiendo, videtur accipere quasi propriam vel saltem communem, quia ius positiuum cedit naturali, quo omnia sunt communia. Alioquin non multùm vrgens necessitas non excusat; eoque casu capiens rem pœnitere debet & puniri mitiùs, *d. c. 3. & ibid. Glos.* Vide Couar. *in c. Peccatum p. 2. §. 1. n. 3.* Similiter non est

non est dicendus fur, qui compensandi caussâ, dum aliter suum recuperare nequit, rem alienam capit.

Additum fuit, vel ipsius rei, etiam minimæ, *d. l. Quam rem in fine* vt scilicet illam totam sibi habeat.

Additum quoque fuit, vel vsus eius; sic enim, qui re commodatâ, depositâ aut oppignoratâ alteri, aliter vtitur, quàm acceperit, furtum facit, §. *furtum autem fit Institut. eod.*

Non solùm autem furtum committit is, qui rem alienam surripit, sed & qui spe lucri furem recipit & celat, *c.* 4. *h. t. l. Qui vas* 48. §. 3. *D. eod.* Gomes. *lib.* 3. *Var. resol. cap.* 5. *n.* 15. Teneturque quilibet furti conscius iudici ex officio in furem inquirenti, vel etiam ad instantiam partis læsæ, secundum Canones, indicare furem, *d. c.* 4. Gutierrez *lib.* 1. *Can. quæst. c.* 11. Estque recepta vsu praxis monitionum seu mandatorum ad finem reuelationis, vt aiunt, idque in subsidium, & quando veritas aliter haberi non potest, Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 3. *De reformat.* Gutierrez *d. loco*, Marta *De iurisdict. p.* 3. *cap.* 4. *n.* 49. *& seqq.* Piasec. *p.* 2. *c.* 4. *art.* 13. *n.* 14.

§. II. De furti generibus & pœnis.

1. *Furtum aliud manifestum; aliud non manifestum.*
2. *Item aliud diurnum, aliud nocturnum &c.*
3. 4. *Pœna furti de iure Ciuili & Canonico.*

FVrtorum duo sunt genera, manifestum & nec manifestum. Manifestum est, quando fur deprehenditur cum re furtiua, antequam eò loci pertulerit, quò destinarat eo die, quo furtum fecit, manere cum re furtiua, *l.* 4. *D. h. t.* siue deprehendatur in ipso actu furandi, siue in loco, in quo furtum fit, siue in alio, modò deprehendatur priusquam ad locum destinatũ peruenerit. Furtum nec manifestum est, quod non est manifestum: nam furtum nec manifestum in Legibus XII. Tabb. idem est, quod non manifestum. 1

Vtrumque hoc genus ex adiunctis, alijsque circumstantijs, variè diuiditur: nam aliud dicitur Conceptum, aliud Oblatum, de quibus §. 4. *Institut. eod.*

Ex tempore, aliud dicitur Diurnum, aliud verò Nocturnum. 2

Ex persona furis, aliud dicitur Domesticum, quod scilicet fit patrifamilias ab aliquo de familia, v. g. ab vxore, quod peculiariter rei amotæ nomine appellatur; vel à seruis aut liberis vel ministris: aliud dicitur non domesticum, cuiusmodi sunt reliqua.

Ex loco, aliud fit in tumultu v. g. incendij, ruinæ, naufragij, &c. &

hoc grauius est cæteris, quia tum maior occasio est furandi, cùm quis res suas minùs valet custodire, *l.* 18. *Cod. eod.* aliud fit in balneo, vnde balnearij fures, qui furantur vestimenta eorum, qui sunt in balneo aut se lauant; quod ex eadem caussa grauius est.

Aliud denique est arborum furtim cæsarum: aliud gregis, quod Abigeatus dicitur: aliud simplex, aliud improbum, aliud improbius. Quorum distinctiones seruiunt ad exaggerandam vel leuandam pœnam.

3 Pœna autem furti manifesti de iure Ciuili, extra seu præter rei furtiuæ persecutionem, est quadrupli, nec manifesti verò dupli. Persequimur autem rem aut condictione furtiuâ, aut rei vindicatione, aut actione ad exhibendum. Inter quas & furti actionem quid intersit, vide Interpp. *ad Institut. Iustin. h. t.* sicut & aduersus quos habeat locum vtraque pœna & actio furti. Sed & criminaliter ad vindictam publicam de furto agi potest: & quidem iure Ciuili extra ordinem ad pœnam arbitrariam, *l. fin. D. eod. l. fin. D. De priuatis delictis.* Hodie verò ex Frederici Imp. Constitutione, in §. *si quis quinque solidos De pace tenenda, in vsib. Feudor.* qui rem quinque solidis valentem, aut plus, fuerit furatus, laqueo suspendi iubetur; sin minùs, scopis & forcipe excoriari ac tundi. Quod & vsus passim ferè recepit. Vide Wesenb. *D. ad h. t. circa finem,* & Couar. *Var. resolut. lib.* 2. *cap.* 3.

4 At verò Iure Canonico Clericus, in furto grauiori captus, & de eo conuictus, siue per sententiam, siue per confessionem, siue per euidentiam rei, deponitur, *can. Presbyter Distinct.* 81. *iuncta Glos. ibid. in V. captus*; verbaliter scilicet, vt notat Ioan. And. *in c. Tua inf. De pœnis,* Abbas in *c. At si Clerici sup. De iudicijs*: & in monasterium detruditur, *d. c. Tua,* Hostien. *in Summa h. tit. §. fin.* Insuper efficitur infamis, sicut laicus, condemnatus in foro sæculari: nam quicumque fit infamis secundum leges, etiam fit infamis secundum Canones, *arg. can. Infames* VI. *q.* 1. Dixi, in furto grauiori; quia pœna ista non est imponenda, quando est furtum parui momenti.

TITVLVS XIX.

De Vsuris.

§. I. Vsura quid sit, & quot modis accipiatur.

1. *Vsura quid sit.*
2. 3. *Quot modis accipiatur: & definitio eius enucleata.*
4. *Antichresis iure Ciuili licita, & Canonico prohibita.*

Furto

FVrto proxima est vsura: nam & species est rapinæ, can. Siquis vsurã XIV. q. 2. imò non minùs crudelis est, qui trucidat pauperem fœnore, quàm qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti, can. Quid dicam XIV. q. 4. & ex eodem fonte manat, quo furtum, nempe ex auaritia, teneturque vsurarius non minùs, quàm fur, ad restitutionem, c. Cum tu 5. c. Tua nos 9. c. Consuluit 10. & alijs h. tit. adeò vt quamuis debitor iuraret creditori se vsuras solutas non repetiturum, ad earum tamen restitutionem per Iudicem Ecclesiasticum compelli debeat, c. Quia frustra 14. h. t. 1

Vsura, si propriam notionem spectes, idem valet, quod vsus: vnde & Latinè dicimus, quem habere vel alicui eripi vsuram huius lucis; & Cicero alibi, natura, inquit, dedit vsuram vitæ, sicut pecuniæ. Inde transfertur ad significandum incrementum, quod tanquam fructus prouenit ex vsu cuiusque rei. Ita Cicero de senect. *Terra nunquam sine vsura reddit, quod recipit.* Hinc factum est, vt lucrum, quod ex vsura seu vsu pecuniæ prouenit, tam sacri Canones quàm leges vsuram appellent: hoc tamen discrimine, quòd leges ciuiles vsuram magis in pecunia numerata constituant, aliàs autem res, quæ iure accessionis veniunt, in vicem vsuram accipi velint, *l. Si is qui* §. 1. *D. De pignorib. l. Si ea pactione* 4. *l. Si ea lege* 17. *Cod. h. t.* ius verò Canonicũm in quauis accessione lucri supra sortem principalem, vt patet ex *can. Consuluit* XIV. *q* 3. *per tot.* siue expresse siue tacitè hoc lucrum conceptum sit. Idem lucrum etiam vocatur Fœnus, *l. Improbum Fœnus Cod. Ex quibus caussis infamia &c. & toto Tit. D. & Cod. De nautico fœnore*; à fœtu scilicet seu fœtura quadam pecuniæ parientis atque increscentis, vt ait Varro apud Gellium *lib.* 16. *cap.* 12. & Græcè eadem ratione Τόκος appellatur, quasi sit quidam partus, seu fructus pecuniarum, vt auctor est Aristot. 1. *Polit. cap.* 7. Et hinc Fœnerare & Fœnerari, *can.* 1. XIV. *q.* 3. *l. Qui sine D. De negot. gestis & similibus*: quæ tamen non semper capiuntur in malam partem, vt Deuter. 19. *Fœnerabis gentibus multis & à nullo fœnus accipies*, id est mutuabis: Ecclesiast. 29. *Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis.*

Tripliciter autem nomen Vsuræ hoc Tit. capitur; Primò, pro voluntate ineundi contractum vsurarium seu percipiendi lucrum ex mutuo vltra sortem; sicque nihil est aliud, quàm voluntas capiendi lucrum supra sortem ex vi mutui. Nam & solâ voluntate seu intentione vsuram committi patet ex *c. Consuluit* 10. *h. t.* & illis Christi verbis, Lucæ 6. *Mutuum date, nihil inde sperantes*; siue scilicet principaliter, siue minùs principaliter, tanquam pretium mutui, seu tanquam debitum ex obligatione iustitiæ propter mutuum seu ex mutuo nata: quia per mutuum nulla ad tale lucrum nascitur obligatio, & ideo iniquum 2

est illud

est illud sperare, tanquam ex obligatione iustitiæ per mutuum inducta. Secundò sumitur pro ipsa conuentione seu contractu vsurario, quo lucrum vltra sortem ratione mutui paciscimur aut saltem speramus, *c. 3. & 4. h. t.* Hinc dicimus vsurarium contractum, vsurarium negotium, *d. l. Qui sine in fine & l. Si pupilli in fine D. De negot. gestis*; sicque nihil est aliud, quam mutuatio expressa vel implicita cum pacto reddendi aliquid vltra sortem ratione mutui. Tertiò pro ipso lucro vsurario. Hoc pacto dicuntur vsuræ solui vel restitui, *c. Cum tu 5. c. Præterea 7. h. t.*

4 Et hoc modo accepta Vsura definiri potest lucrum immediatè proueniens ex mutuo. Nomine lucri intelligitur acquisitio alicuius rei supra sortem pecuniâ æstimabilis, vel aliàs indebitæ. Ideoque si alicui mutues, vt tibi desinat iniquè nocere, vel debitum antiquum soluat, aut reddat depositum, non erit vsura, quia nihil acquirit debitum, *c. 1. in fine h. t.* Similiter non est vsura, si mutues alicui, vt amicitiam vel fauorem eius consequaris, licet inde aliquid emolumenti vel beneficij speres, quia amicitia non æstimatur pecuniâ. Contrà verò, si mutuum dederis, eoque nomine pignus accipias, eo pacto adiecto, quòd interea, dum mutuum non erit exsolutum, fructus ex pignore percipias vltra sortem tanquam lucrum vsuram committis, *d. c. 1. & 2. h. t.* quam vt euites debes eos in sortem imputare, id est quantum fructuum perceperis, tantum de sorte diminuere, *c. Conquestus h. t.*

Et in hoc differt ius Pontificium à Ciuili: nam iure Ciuili fructus pignoris pacisci, donec mutuum exsolutum fuerit, licet; & vocatur hæc vsura antichresis, id est reciprocus vsus, nempe quasi tu debitor vtaris meâ pecuniâ, & ego interea re tuâ, *l. Si pecuniam 32. D. De pignorat. actione, l. Si ea 17. Cod. h. t.* Idque eâ ratione, quia incertus sit fructuum prouentus ex re oppignorata, & fieri possit, vt non tantum commodi ex fructibus pignoris percipias, quantum lucratus fuisses pecuniâ mutuatâ, si eâ interea in aliqua negotiatione vsus fuisses.

Additũ fuit in definitione, immediatè; quia hoc lucrum prouenire debet immediatè ex vi mutuationis: nam si immediatè proueniat ex amicitia, vel gratitudine, vel spe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum, vel ratione periculi, cui mutuum exponitur, vel ratione laborum & impensarum, quæ probabiliter timentur in mutuum recuperando, vel denique ratione damni emergentis aut lucri cessantis, non erit vsura. Et hinc fit, quòd, licet pactio inter debitorem & creditorem, vt tam diu creditor lucretur fructus pignoris quandiu mutuum non redditur, sit vsura, *c. 1. 2. & c. Conquestus 8. h. t.* nihilominus tamen directus dominus fructus feudi vel rei emphyteuticæ,

teuticæ, sibi à vasallo vel emphyteuta pro debito oppignoratæ, legitimè percipiat, nec in sortem imputare teneatur, *c. 1. sup. De feudis.* Ratio est, quia contractus feudalis & emphyteuticus inter alias tacitas conditiones, cum quibus semper censetur celebrari, nisi contrarium exprimatur, habet & hanc, vt si feudum vel fundus emphyteuticus oppignoretur directo domino, possit ipse percipere fructus, idque ne res apud directum dominum existens fructificet alteri; quod non videtur rationi consonum. Similiter gener fructus possessionum seu agrorum, pro dote promissa obligatorum, rectè percipit, nec in sortem aut dotem imputare tenetur, *c. Salubriter 16. h. t.* Ratio est, quia non fuit mens soceri, vt ratione horum fructuum dos minueretur, sed vt gener frueretur illis ad sustinenda onera matrimonij, donec illi dos repræsentaretur; atque ita ex alia caussa, quàm ex vi mutui eos percipit. Alioqui si constaret rem esse oppignoratam in securitatẽ dumtaxat dotis, nulla subesset ratio fructus illos retinendi, nisi ratione lucri cessantis.

Vt autem censeatur ex vi mutui prouenire lucrum vsurariũ, requiritur, vt mutuator intenderit mutuatarium ex vi pacti mutuationis obligare obligatione iustitiæ, qualis per pactum induci solet, vel certè, vt mutuatarius putet hanc fuisse mentem mutuantis, *Less. 2. De Iustitia cap. 29. Dubitat. 2.*

Dictum quoque fuit, ex mutuo prouenìens; quia in eo propriè locum habet vsura, *can. 1. cum seq.* XIV. *q.* 3. & patet ex citatis Christi verbis. Ratio est, quia in mutuo trãsfertur rei mutuatæ dominium in accipientẽ: ideo enim iniquum est pro vsu rei, iam alterius factæ, aliquid exigere aut sperare. In alijs verò contractibus non habet vsura locum, nisi quatenus in ijs mutuum implicitum (quod ad vsuram sufficit, *c. Consuluit. 10. h. t.*) continetur, ratione cuius proinde plures alij contractus vsurarij fiunt. Sic enim venditio rei pluris iusto pretio ob dilationem solutionis, & emptio minoris iusto pretio propter anticipatam solutionem est vsuraria, *c. In ciuitate 6. d. c. Consuluit & cap. fin. h. t.* quia venditor concedens dilationem, implicitè emptori mutuat pretium vsque ad tempus solutionis; & dum emptor anticipat solutionem, implicitè mutuat vsque ad tempus traditionis. Et hoc mutuum Interpretes vocant obliquum seu breui manu contractum. Magis autem spectandum est, quod agitur, quàm quod simulatè concipitur, *l. Insulam D. De præscriptis verbis, toto Tit. Cod. Plus valere, quod agitur &c.* Similiter vsuraria est venditio, quando eidem apponitur pactum de recipienda re post certum tempus, modico constituto pretio, *c. Ad nostram 5. sup. De empt. & vendit.* vel quando quis emit rem aliquam, eo adiecto pacto, vt post tempus restituat eam venditori, recipiendo aliquid vltra sortem, fructibus, quos percepit, in ea

computatis, *c. Illo 4. sup. De Pignorib.* Aliud dicendum de venditione rei pluris iusto pretio ob dilatam solutionem, si verisimiliter dubitetur, an res, quæ venditur, plus minusve solutionis tempore sit valitura, nec venditor ante tempus illud venditurus: nam his duabus conditionibus concurrentibus licita est venditio, nec vsuram continet, *d. c. In ciuitate.* Idq; propter dubium euentum maioris vel minoris pretij tempore solutionis, quia vtrimque emptori & venditori emolumento vel damno esse potest, *c. fin. h. t.* Facit *l. Si ea Cod. eod.* & quod de iactu retis & fructibus futuris emendis respondit Pompon. in *l. Nec emptio 8. D. De contrahenda emptione.*

§. II. Quibus modis diuidatur Vsura.

1. *Vsura alia est Mentalis, alia Realis.*
2. *Realis vel Formalis vel Virtualis*
3. *Item alia est Lucratoria, alia Punitoria, alia Compensatoria.*
4. *Rursus alia Centesima, alia Trientalis, Bessalis &c.*

1 PRimò diuidi potest in Mentalem & Realē. Mentalis est, quando quis mutuat eo animo & intentione, vt lucrum ex mutuo accipiat, citra conuentionem, expressam vel tacitam, cū mutuatario, de tali lucro percipiendo. Realis est, quando quis mutuat cum pacto expresso vel tacito de lucro ex mutuo percipiendo.

Vnde subdiuidi potest in Expressam & Tacitā. Expressa est, quando pactum interuenit expressum de lucro ex mutuo percipiendo. Tacita, quando solùm tacitum adest pactum; veluti, si Titius solitus sit mutuare cum vsuris, & mutuans Caio, dicat eidem, Scis consuetudinem meam in mutuando.

2 Secundò diuidi potest Realis Vsura in Formalē & Virtualem. Formalis, in qua interuenit formaliter mutuum, cum lucro ex eo: veluti, si mutues Caio centum, vt elapso anno centum & quinque recipias. Virtualis est, in qua mutuum interuenit tantùm virtute & implicitè, prout interuenire diximus in venditione rei pluris iusto pretio ob dilatam solutionē, & in emptione minoris iusto pretio ob anticipatā solutionē.

3 Præterea diuidi solet Vsura in genere à Iurisconsultis in Lucratorā, Punitoriam, & Compensatoriam. Lucratoria dicitur, quæ merum lucrum continet, de qua hîc agimus. Punitoria, quæ continet pœnam aliquam, soluendam per mutuatarium, propter eius in mutuo reddēdo moram. Compensatoria, quę exigitur pro mutuo ratione iusti interesse, damni scilicet emergētis vel lucri cessantis, vel ratione periculi, laboris, aut expensarum, quæ probabiliter timentur in recuperando mutuo.

4 Deniq; diuidi possunt Vsurę pro diuersa earum taxatione & moderatione.

ratione. Hinc aliæ dicuntur Centesimæ, quæ assis locũ obtinent; ita vt reliquæ ad centesimam vsurã redigantur, & in partes assis distinguantur. Appellatur autem Centesima, non quòd centesimo mense æquet sortem, vt nonnulli tradiderunt, sed quòd vsura siue quantitas menstrua sit centesima pars sortis, *l. Eos Cod. De naut. fœnore, l. 4. D. eod. tit. l. fin. D. De iure dotium*; hoc est, Centesima vsura est, quando in centum quolibet anno soluuntur duodecim, ita vt singulis mensibus pro centũ denarijs singuli pendantur denarij: nam veteres stipulabantur vsuras in singulos menses. Duodecima autem pars, quæ quolibet mense soluebatur, est illa, quam Corn. Tacit. *6. Annal.* & Liuius *lib.* 7. vocat vnciariam vsurã, quia est pars duodecima centesimæ seu vncia ipsius assis; diximus enim centesimam vsuram esse assem vsurarum. Alię dicuntur Trientes, & sunt tertia pars centesimæ, quæ scilicet pro centum quotannis quattuor reddunt, *l. 7. §. qui autem De administrat. tutorum, l. 3. in fine D. Ad L. Falcidiam.* Aliæ Bessales, quæ sunt duæ trientales centesimæ partes, quando pro centum penduntur octo annua, *d. l. Eos.* Aliæ Semisses, quæ sunt dimidia pars centesimæ, & quolibet anno sex pro centum reddunt, *d. l. Eos l. Alumna 30. D. De adimen. legatis.* Sunt item aliæ Quincunces, quæ quintam centesimæ reddunt, nempe quinque pro centum quolibet anno, *l. Cum quidam 17. in princ. D. De vsuris.* Alię Quadrantes, cũ tres quotannis soluuntur, *l. Liberto 2. §. 4. D. De annuis & menstruis legat.* Aliæ Septunces, cùm septem; alię Dodrantes, cùm noué; aliæ Dextunces, cùm decem præstantur: ita tamen, vt quatenus in specie sua excedunt, reuocentur ad modum à Iustiniano præscriptum in *d. l. Eos.*

§. III. Quo iure vsuræ sint prohibitæ.

1.2.3. *Prohibita sunt iure diuino, naturali & Canonico.*
4. *Iure Ciuili quatenus permissa.*
5. *Iure Iustinianeo posteriori non esse prohibitas.*
6. *Anatocismus id est vsura vsurarum sublata à Iustiniano.*
7. *Fœnus nauticum iure Canonico non omninò improbatum.*

QVæritur hîc de solis lucratorijs: nam compensatoriæ, quibus venit omne, quod abest, siue ratione damni emergentis, siue ratione lucri cessantis, & punitorię non sunt aliquo iure prohibitæ, dommodò res ex veritate geratur, nec quidquam fiat in fraudé vsurarũ. Et proinde requiritur, vt in punitorijs debitor verè sit in culpa, non soluendo; pœna sit moderata, iuxta mensuram culpę, & insuper vt mora sit notabilis, in quo tamen spectanda negotij qualitas & mos prouinciæ. At verò lucratorias prohibitas esse satis constat ex *Clement. vnica §. vlt. h. t* & ex varijs Scripturæ locis: Ideoquè solùm dubitatur, quo iure sint prohibitæ.

1 Et quidem Primò prohibitas esse de Iure diuino, tam veteri quàm nouo, patet ex c. *Quia in omnibus* 3. *& seq. h. t.* Item *Psal.* 14. in quo dicitur eum, qui pecuniam suam non dederit ad vsuram, habitaturum in monte sancto Domini, à contrario sensu. Et *Ezechiel.* 18. vbi dicitur de eo, qui dederit ad vsuram, quòd non viuet. Et in nouo Testamento, ex verbis Christi citatis *Luca* 6.

Nec obstat illud *Deuter.* 28. *Non fœnerаberis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet rem alienam*; quasi ab infidelibus vsuras exigere liceat: quia dicendum, solùm fuisse permissas vsuras erga infideles, vel maioris mali euitandi causâ, ne fratres suos vsuris exhaurirent, vel quia infideles erant hostes Iudæorum, quos proinde poterant rebus suis siue artificio siue aliter priuare.

2 Secundò, prohibitas esse Iure naturali constat ex eo, quòd contra ius naturale sit, vt idem bis seu duplici pretio vendatur; & vt vendatur, quod non est vendentis, sed emptoris. Iam autem qui vsuras accipit, vel eas accipit pro sorte, & sic pro eadem re accipit duplex pretium, nempe summam sorti æqualem, & insuper vsuram: vel accipit pro vsu sortis, & sic vendit alteri vsum rei non suæ, sed ipsius mutuatarij in quem per mutuum translatũ est dominium, & consequenter vsus rei. Adde, quòd pecunia nullum ex se fructum pariat, sicque nihil sit in mutuo, pro quo lucrum possit exigi vltra sortem principalẽ: quandoquidẽ vsus rei mutuatæ non distinguatur à substantia rei, si æstimatio spectetur, quia vsus illius est alienatio, & quasi consumptio substantiæ; ideoque non potest pro vsu & pro substantia accipi distinctum pretium. Vide Couar. 3. *Variar. resol. cap.* 1.

3 Tertiò, esse similiter prohibitas Iure Canonico patet ex XII. *q.* 3. *&* 4. *& hoc Tit. Decretal. eodemque in* 6. *& in Clement.*

4 De Iure Ciuili res non est ita expedita. Nam in primis de iure Digest. & Cod. permissas fuisse vsuras, dummodò immodicæ non essent, docet Couar. *d. loco*: & patet ex *l. Placuit* 26. *& duabus seqq. D. h. t. l. Eos & duabus seqq. Cod. eod. l. Lecta* 40. *D. De reb. cred.* diuersas tamen pro diuersitate personarum & temporum. Nam centesimas fœnerari potuisse deprehenditur ex *d. l. Lecta & l. Si pro mutua Cod. Si certum petatur.* Verùm Iustinianus *in d. l. Eos Cod. h. t.* rem ad æquissimam proportionem reducens, centesimas permisit dumtaxat in traiectitia pecunia, id est quæ mare traijcienda est periculo mutuantis, quæ ideo vsuræ nauticæ & fœnus nauticum appellantur; personis verò illustribus trientes concessit; bessales mercatoribus, & ijs solùm, qui præerant ergasterijs, id est officinis operarum; semisses denique reliquis personis, præter nominatas.

5 Verùm dubitatur, an eodem iure permissæ fuerint vsuræ, tanquam licitæ,

licitæ, vt existimant quidam, eo argumento, quòd ad eas exigendas concessa fuerit actio, si modò per stipulationem de eis conuenisset, vt patet ex *l.* 1. *&* 2. *& alijs Cod. eod.* an verò ob bonum publicum dumtaxat, ad euitanda maiora mala, sicut permittuntur lupanaria. Rursus controuertitur, an posteriori iure Iustinian. ista concessio non sit reuocata? Reuocatam existimant quidam, quia in *l.* 1. *Cod. De summa Trinit.* fateatur Iustinianus se velle viuere secundum legem beati Petri, Romanis traditam: & in *Nouel. De Ecclesiast. titulis in princ.* approbet quatuor Concilia generalia, Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum & Chalcedonense, præcipiens obseruari sacras sanctiones eorundem. Constat enim in Concilio Niceno expresè prohibitas & damnatas esse vsuras, *can. Quoniam Distinct.* 47. ita Gutierres *lib.* 2. *Can. Quæst. cap.* 18. *n.* 7. *&* 8. Verùm non planè sublatas esse, alij existimant, quasi dictum Concilium loquatur tantùm de Clericis, nec ad laicos pertineat: & tam *d. l.* 1. quàm approbatio Iustiniani tantùm intelligatur quoad materiam fidei Catholicæ, non etiam quoad ea, quæ idem Imp. alijs legibus statuerat. Quibus accedit, quòd ex *d. Nouel.* constet, certo modo vsuras esse permissas: & in *Nouel.* 130. permittantur vsuræ nauticæ.

6 Sustulit tamen Iustinianus in *l. vlt. Cod. h. t.* omnem anatocismum, id est vsuras vsurarum, quæ nascuntur ex eo, quòd vsuræ nondum solutæ annumerentur sorti, & pariant similiter lucrum; quod rursus adijcitur, & parit lucrum aliud, & sic in infinitum.

Cæterùm omnes leges ciuiles, quatenus vsuras approbant, & actionem ad eas exigendas concedunt, sunt per ius Canonicum correctæ & damnatæ, tamquam illicitæ, *vt patet ex plurimis Canonibus.* Quin imò excommunicantur Iudices, cogentes ad earum solutionem, *Clement. vnica eod.*

7 Obseruandum tamen, quamuis ius Canonicum vsuras, vt illicitas, improbet; *& in c. Nauiganti vlt. h. t.* rescribat Pont. censendum esse vsurarium eum, qui nauiganti vel eunti ad nundinas certam mutuat pecuniæ quantitatem, pro eo, quòd suscepit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem: tamen per hoc indistinctè non improbari fœnus nauticũ. Etenim vel improbat ibi Pont. centesimas dumtaxat, quæ iure Ciuili in pecunia traiectitia permittebantur: vel de eo loquitur, qui nolebat aliter nauiganti mutuare pecuniam, quàm suscipiendo in se periculum, lucri alicuius capiendi caussâ: cùm enim tunc lucrum principaliter intendatur, & proueniat ex mutuo, erit verè vsurarium. Secus dicendum, vbi sponte debitor cum creditore conuenit, vt is suscipiat in se periculum, constitutâ certâ mercede periculo proportionatâ: id enim licitum esse docet Couar. *d. l.* 3. *Variar. resol. c.* 2. *n.* 5.

§. IV. De pœnis vſurariorum.

1\. 3. *Tenentur omnes vſurarij ad reſtitutionem, etiam mentales.*
2\. *Etiamſi iuraſſet debitor ſe non repetiturum.*
4\. *Etiam criminaliter puniri poſſunt.*
5\. *Sunt infames: ſunt excommunicandi, ſuſpendendi ab officio.*
6\. *Non habent teſtamenti factionem &c.*

1 CVm vſuram dixerim proximam eſſe rapinæ, *can. Si quis vſuram* XIV. *q.* 4. vſuraſque accipere iure diuino, naturali, & humano vetitum ſit; nec dimittatur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, *cap. Cùm tu* 5. *h. t.* tenentur in primis omnes vſurarij, tam reales quàm mentales, tam occulti quàm manifeſti, ad reſtitutionem vſurarum; etiam Iudæi, *c. Poſt mirabilem* 12. *& c. penult. h. t.* Eaque obligatio tranſit & ad hæredes eorum, pro parte hæreditaria, *d. c. Cum tu c. Tua nos* 9. *h. t.* Quin imò licet nihil ad eos peruenerit, tamen ſatisfacere compelluntur iure Pontificio, iuxta facultates defuncti, vt ſaltem hoc modo expietur peccatum vſurarij, *c. vlt. ſup. De ſepult. c. In litteris ſup. De raptorib.* Quod cùm concernat fauorem & ſalutem animæ, etiam iure ciuili ſeruandum erit, *arg. c. fin. ſup. De praſcript.* licet aliàs de iure ciuili pœna perſonam delinquentis non egrediatur, *l. Sancimus Cod. De pœnis*; nec hæredes ex delicto defuncti conueniantur, niſi quatenus aut ex delicto ad eos peruenit, aut lite cum defuncto conteſtatâ, *l. vnica Cod. Ex delictis defunctor. §. non autem.* Vide Couar. 3. *Var. reſol. c.* 3. *n.* 7. & Gutierrez *lib.* 2. *Can. Quaſt. c.* 18. *n.* 46.

2 Prædicta adeò obtinent, vt, licet debitor iurauerit ſe ſoluturum vſuras, aut non repetiturum, quod earum nomine ſoluerit, nihilominus creditorem vſurarium, compellere poſſit, vt vel remittat iuramentum, ſi nondum ſoluerit vſuras, *c.* 1. *ſup. De iureiuran. c. Tuas* 13. *h. t.* vel ſolutas reſtituat, impetratâ priùs abſolutione à iuramento, vel eius remiſſione à creditore, idque officio Iudicis per cenſuram Eccleſiaſticam.

3 Hæc rurſus obtinent etiam in vſurarijs mentalibus, *c. Conſuluit* 10. *h. t.* Nec obſtat *c. fin. §.* 1. *ſup. De Simonia*, vbi qui nullo pacto, ſed ſolo animi affectu Simoniam commiſit, non obligatur ad accepti reſtitutionem, ſed ſolâ pœnitentiâ abolet delictum: quia diuerſa eſt ratio, nam quod in vſura datur, coactè datur; quod verò in ſimonia, vltrò datur. Præterea in vſura turpitudo ſolùm eſt ex parte accipientis; in ſimonia verò ex parte vtriuſque: in pari autem delicto potior eſt conditio poſſidentis, *c. In pari De R. I. in* 6. niſi aliud lex ſpecialiter diſponat,

nat, prout disponit in Simonia reali, nõ etiam in mentali, ad quã dispositio in reali, tamquam pœnalis extendi non debet, *c. Odia De R.I. in 6.*

Quantum ad pœnam criminalem attinet, ea de iure Ciuili est arbitraria, vt docet Iul. Clar. § *Vsura.* Et sicut contra vsurarium agi potest criminaliter, ita & ad torturam pro eruenda veritate deuenire licet, vbi legitima exstant indicia, Pet. Gaball. *Resolut. criminal. casu* 188. *n.* 6. 4

Insuper vsurarij manifesti, id est facto vel iure tales, sunt infames etiam iure Ciuili, *l. Improbum* 20. *Cod. Ex quibus caussis infamia irrog. can. Infames* III. *q.* 2. *in fine.* Dicitur autem manifestus vsurarius facto, qui palam vsuram exercet, ita vt nulla tergiuersatione id negare queat: Iure verò, qui vel hoc crimen confessus est in iure, id est in iudicio, vel de eo per sententiam Iudicis condemnatus, *c. fin. sup. De cohabitat. Clericor. c. Cum olim & c. Super inf. De verb. signif.* 5

Iure insuper Canonico vsurarij, si laici sint, iubentur excommunicari; sin Clerici, suspendi ab officio & beneficio, *c. Præterea* 7. *h. tit.* imò & deponi, *c.* 1. *h. t. can.* 4. & 8. XIV. *q.* 4. 6

Præterea vsurarius manifestus neque ad communionem altaris, id est perceptionem Eucharistiæ, neque ad Ecclesiasticam sepulturam, neque ad oblationes admitti debet, *c. Quia in omnibus* 3. *h. t.* & qui oblationes à talibus acceperit, eo ipso suspensus est ab officio, donec ad arbitrium Episcopi satisfecerit, acceptumque compellitur restituere, *d. c.* 3 *h. t.* Qui verò scienter sepulturæ quẽ tradiderit, ipso facto est excommunicatus, nec absoluendus, donec arbitrio Episcopi satisfecerit, *Clement.* 1. *De sepult.* Vide Less. 2. *De Iustit. c.* 20. *Dubitat.* 22.

Sed nec admittendus est ad confessionem suorum peccatorum, nec ad testamenti factionem, priusquam vsuras restituerit, vel de restituendis idoneè, id est pignoribus vel fideiussoribus datis, cauerit, iuxta modum, qui statuitur in *c.* 2. *eod. in* 6. Præterea Ecclesiastici non possunt vsurarijs manifestis alienigenis seu externis elocare domos, concedere illis habitationem in terris suis: imò tenentur eos expellere intra tres menses sub pœna supensionis ipso facto, si sint Episcopi; excommunicationis verò, si sint minores Episcopis; interdicti autem, si sit collegium vel vniuersitas. Sed & Clemens V. *Clement.* 1. *h. t.* certas pœnas statuit in Potestates, Capitaneos, Rectores, Iudices, Consiliarios, aliosque officiales communitatum, qui de vsuris soluendis vel non restituendis statuta condunt, dictant vel scribunt, vel secundum ea pronuntiant. Vide Couar. 3. *Var. cap.* 3. 7

TIT.

TITVLVS XX.

De crimine falsi.

§. I.

1. *Falsum & Falsitas quid sit.*
2. *Falsi crimen quâ ratio punibile sit.*
3. *Falsum committitur dicto, facto, scripto, & alijs modis.*

HOc crimine proximus vel maximè in bonis & rebus exterioribus læditur: de quo proinde ordo postulat, vt agamus, præsertim cùm inter præcepta legis diuinæ etiam hoc sit, *Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices.*

1 Falsitas secundum Iustinian. in *Nouella 73. in princ.* nihil est aliud, quàm veritatis mutatio, vel potiùs immutatio. Et falsum nihil aliud, quàm quod veritatem imitatur, & tamen verũ non est: vt rescriptum, quod non est Papæ, & tamen videtur esse Papæ, *c. Tua nobis sup. De officio Vicarij.*

2 Vt autem criminis punibilis rationem habeat, duo insuper requiruntur; Primum, vt dolo malo seu animo fallendi & corrumpendæ veritatis fiat, *l. 1. l. Impuberem D. h.t. l. Nec exemplum Cod. eod.* Ideoque qui dicit falsum, quod putat verum, falsi crimine non tenetur, quia ream linguam non facit, nisi mens rea, *can. Homines in fine* XXII. *q. 2.* Secundum est, vt alteri noceat, *Glos. in l. 23. Cod. h. t.* Addi potest & tertium, nempe vt lege aliquâ statutum sit, talem immutationem veri esse punibilem pœnâ falsi, quia non omnis immutatio veritatis, ad alterius deceptionem instructa, falsi crimen habet, *l. Quid sit falsum D. h. t.* Ideo enim post legem Corneliam de falsis tot Constitutiones & Senatus-consulta prodita sunt, vt casus lege Corneliâ non expressi supplerentur, & ad classem falsorum redigerentur.

3 Quamquam autem varijs modis falsum committatur, vt varijs exemplis demonstrant Iuris vtriusque varij Tituli & variæ Leges ac Canones: tamen facilioris doctrinæ caussâ ad tria vel quattuor capita reuocari possunt. Aut enim committitur falsum dicto, aut facto, seu re aut scripto, aut vsu. Dicto, vt in teste, qui falsum testimonium dicit, vel verum supprimit dolo malo *c. 1. h. t. l. 1. Cod. eod.* qui grauissimè eo nomine peccat, quòd Dei præsentiam contemnat, Iudicem mentiendo fallat, & proximum innocentem falso testimonio lædat, *d. c. 1.* Facto committitur, si quis falsam monetam percutiat, in aurum

vitij

vltij quid, puta æs vel ſtannum, inijciat, nummos radat, pingat, fingat, *l. Quicumque* 8. *& ſeq. D. eod.* ſi pondera aut menſuras publicè probatas corrumpat, dolove malo fraudem faciat, *l. penult. D. eod.* ſi ſignum adulterinum faciat, ſculpat, exprimat, *§. Item Lex Cornelia De falſis Inſtitut. De publicis iudicijs:* ſi duobus in ſolidum eandem rem diuerſis contractibus vendat, *l. Qui duobus* 21. *D. eod.* ſi Iudicem corrumpat. *d. l.* 1. *in princ. D. eod.* ſi partum ſupponat, *l. Qui falſam* 19. *D. eod.* Scripto committitur, ſi quis teſtamentum vel aliud inſtrumentum falſum ſcribat, ſignet, recitet, celet, ſubijciat, *d. §. Item Lex Cornelia Inſtitut. De publicis iudicijs l.* 1. *§.* 4. *l.* 2. *l. Quid ſit falſum* 23. *D. h. tit.* ſi in teſtamento ſibi adſcribat legatum vel fideicommiſſum, *l. Si quis legatum*, 6. *D. eod.* ſi prodat aduerſario inſtrumenta, apud ſe depoſita: ſi raſis litteris aliud in locum eius, quod ſcriptum erat, ſcribat, *cap. Olim ſup. De reſcriptis*; modò id faciat in loco ſuſpecto, non aliter, *cap. Ex conſcientia vlt. h. t.* Vſu denique, ſi quis falſis litteris vtatur, falſas leges alleget, *l. fin. D. eod.* ſi falſum nomen aut cognomen ſibi vſurpet, illicitis inſignibus vtatur, vel falſo diplomate vias commeet, pro milite ſe gerat, *l. Falſi* 13. *& l. Eos qui* 27. *D. eod.* Pluraque alia horum modorum exempla paſſim extant in *d. Tit. D. & Cod.* Inter quæ licet plura ſint, quæ propriè falſitatem in ſe non habeant, tamen ex interpretatione pro falſis habentur, & pœnâ falſi puniuntur: veluti, aperire litteras ſigillatas alterius, & potiſſimùm reſcripta Principum, *cap. Olim ſup. De poteſtate delegati*: aperire teſtamenta vel alia inſtrumenta, apud ſe depoſita, & oſtendere aduerſario deponentis, aliaque ſimilia. Sic periuri & falſi rei habentur, qui in cauſſis ciuilibus aut criminalibus dicta teſtium ſine Iudicis auctoritate detegunt, iuxta Conſtitutionem Pij V. *incip. Licet contra*, quam refert Petrus Matth. in VII. *Decretal. lib.* 5. *tit.* 13. *cap. vnico.* Plurimis autem modis circa litteras Apoſtolicas falſitas committitur; quorum decem numerat Pontifex in *cap. Licet* 5. *hoc tit.* Quo verò pacto Bullæ dicantur falſæ ex mutatione ſtyli, docetur in *cap. Quam graui* 6. *eod.* qua de re vide Rebuffum in *Praxi beneficiali Tit. De praxi Cancellariæ Apoſtolicæ.*

§. II. De pœnis falsi.

1. *Pœna falsi de iure Ciuili.*
2. *Item de iure Canonico, & maximè falsificantium litteras Apostolicas.*
3. *Falsitas non præsumitur, sed probari debet.*

1 POena falsi vel quasi falsi, id est illius, quod ex Senatusconsulto vel interpretatione prudentum pro falso habetur, ex Iure ciuili in seruis est vltimum supplicium; in liberis hominibus deportatio, & olim omnium bonorum publicatio, *l. 1. in fine & l. fin. D. h. t.* nam deportatio successit in locum pœnæ, quâ olim aquâ & igne interdicebatur, *d. l. fin.* soletque bonorum publicationem inducere, *l. Bona D. De iure fisci.* Hodie verò bonorum publicatio generatim, exceptis certis casibus, sublata est, per *Auth. Bona damnatorum Cod. De bonis proscript.* Indeque factum videtur, vt compositores Institutionum, *Tit. De publ. iudicijs*, meminerint tantùm deportationis. Subinde tamen pro criminis qualitate remissiùs punitur: veluti, relegatione ad tempus *l. falsi 13. l. Qui duobus 21. l. penult. & similibus D. eod.* Interdum etiam seueriùs; veluti, pœnâ capitali, vt in crimine falsæ monetæ, *l. Quicumque 8. D: eod.* in crimine suppositi partus, *l. 1. Cod. eod.* & similibus alijs.

2 Cæterùm hæc pœna falsi ex Iure ciuili, qualiscumque sit, hæredem non tenet, nisi quatenus ad eum peruenit: ideoque si reus, ante crimen illatum aut sententiam dictam, viâ decesserit, cessante lege Corneliâ, scelere quæsitum auferendum est ab hæredibus illius, *l. Cum falsi 12. D. eod.* nam turpia lucra etiam successoribus auferenda esse constitutum est, *l. 5. D. De calumniatoribus*, *l. 9. D. De iure fisci.* Videatur pleniùs Iul. Clarus 5. *Sent.* §. *Falsum.*

De iure verò Canonico, si quis per se vel per alios falsum admiserit circa litteras Apostolicas, siue laicus siue Clericus, cum suis fautoribus, excommunicatur, ex Constitut. Sixti V. *incip. Excommunicamus*, quam refert P. Matth. in VII. *Decretal. lib. 5. tit. 9. cap.* 4. & insuper, si Clericus sit, officijs & beneficijs Ecclesiasticis exuitur. Deinde degradatur, & sæculari potestati (per quam & laicus de falsitate conuictus legitimè punitur) puniendus traditur, si per se hoc crimen commiserit, *c. Ad falsariorum 7. h. t.* Qui autem falsis litteris vtitur, si Clericus sit, officio & beneficio priuari debet; si laicus, tamdiu excommunicationi subijci, donec satisfecerit, *d. c. Ad falsariorum.* vbi idem statuitur seruandum in ijs, qui falsas litteras impetrant: quos ab hac excommunica-

municatione absoluit summus Pont. dumtaxat, præterquam in mortis articulo, *ex Bulla Cœnæ Domini* §. 6. Vt & eos, qui personæ qualitatem & conditionem mentiuntur, vt aliquid consequantur faciliùs: litteręque per huiusmodi falsam rei narrationem extortæ & impetratæ decernuntur omninò surreptitiæ, inualidæ & nullæ, ex Constitut. Innoc. VIII. *incip. Sicut*, & Leonis X. *incip. Inhærendo vestigijs*, quas refert Pet. Matth. in VII. *Decretal. lib.* 5. *tit.* 9. *cap.* 1. & 3. Quique suppositis ad examen personis beneficium venantur & impetrant, excommunicantur ex Constitutione Pauli IV. *incip. Inter cæteras*, quam ibidem refert P. Matth. Sententia verò vigore litterarum falsarum lata non debet transire in rem iudicatam aut mandari executioni: nec fides vlla adhibenda est rescriptis Pontificijs, si visa fuerint falsitatis redarguenda, *c.* 2. *h. t.*

Cæterũ committens falsum in litteris delegati non tam acriter puniendus est: & extra litteras Apostolicas Clericus falsum admittens ab Ecclesiastico Iudice deponitur, *c. Cum non ab homine sup. De iudicijs*: & quandoque pro grauitate criminis in monasterium detruditur, *can. Si Episcopus* 8. *Distinct.* 5. *iuncto c. Tua inf. De pœnis.* Sed & qui litteras falsas sciens apud se detinet, easque intra viginti dies à tempore, quo falsas esse cognouerit, non destruit aut resignat, excommunicationis vinculo constrictus ab alio, quàm à summo Pontifice, absolui nequit, *c. Dura* 4. §. *adijcientes h. t.*

Crimine falsi diximus quoque teneri adulteratorem monetæ, *l.* 1. & 2. *Cod. De falsa moneta*, Couar. *De vett. numis. collat. cap.* 8. Deque tonsoribus ac rosoribus monetę, siue aureæ siue argenteæ, vltimo supplicio afficiendis exstat Constitutio Pij V. *incip. Cum nihil*, relata à P. Matth. *in* VII. *Decretal. lib.* 5. *tit.* 14. *cap. vnico.* In his verò ditionibus tales bullienti oleo immergi solent, vt hîc Zyp. notat.

Denique falsitas non facilè præsumitur, sed probari debet, maximè in litteris iustitiæ, siue ad lites, *c. penult h. t.* quia tales facilè impetrantur. 3 Sed nec in litteris gratiæ quæuis litura aut rasura in loco non suspecto statim falsitatem arguere debet, *c. Licet* 5. *c. Quam graui* 6. & *c. vlt. h. t.* vt neque obesse, quod vel in syllaba erratum sit, *l. Qui habebat* 54. *D. De manumißis testam.* Goffredus *in Summa h. tit. n.* 9.

TITVLVS XXI.

De Sortilegijs.

1. *Sortilegi qui dicantur.*
2. *Sortes aliæ Diuisoriæ, aliæ Consultoriæ, aliæ Diuinatoriæ.*
3. 4. *Diuinatoriæ prohibitæ, & earum pœnæ.*

SOrtilegia etiam falsitatem in se continent, quia sortilegi per sortes falluntur homines, cùm solius Dei sit futura nosse: ideoque tractatur hoc loco de crimine sortilegij, quia cum crimine falsi affinitatem habet, licet aliàs pertineat ad ea crimina, quæ vergunt in iniuriam Dei.

1 Sortilegi, inquit Isidorus in *can.* 1. XXVI. *q.* 1. sunt, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam, quas Sanctorum seu Apostolorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcumque scripturarum inspectione futura promittunt.

2 Non tamen omnes sortes sunt illicitæ. Non in primis Diuisoriæ, vt vocantur, id est quibus vtuntur homines, vt sciant, quid cuique tribuendum sit: veluti, in litibus & controuersijs dirimendis, in hæreditatibus, possessionibus, & alijs bonis communibus, diuidendis; in honoribus, dignitatibus sæcularibus & publicis officijs atque administrationibus distribuendis. Harum enim vsus non modò jure naturali, sed & Ciuili permittitur, *l. Sed cum ambo* 14. *D. De iudicijs. l. Si duobus* 3. *Cod. Communia de legatis*, §. *Optionis Institut. De legatis.* Sic Israëlitis distributæ partes terræ per sortes, *Num.* 33. *Iosue* 15.

Similiter neque illicitæ sunt Consultoriæ, id est quibus diuina voluntas exquiritur, vt sciatur, quid agendum, quid cauendum fugiendumve sit, prout sæpè veterem Hebræorum populum, & Apostolos, dum Matthiam in Apostolum loco Iudæ elegerunt, aliósque sorte vsos fuisse legimus, *can.* 1. XXVI. *q.* 1. His enim vti licet, quando necessitas exigit.

3 At verò Diuinatoriæ, id est quibus homines vtuntur, vt præsciant futura, vel etiam præsentia aut preterita occulta detegant, quia ordinariè non fiunt absque dæmonis conspiratione, aut tacita eius imploratione, & quia sub ijs magna plerúq; latitat superstitio & idololatria, *can. Sors* 1. *versic. His ita respondetur* XXVI. *q.* 1. in ijsque magna sita est temeritas, quasi in quem sors tua sit casura, ille sit, quem quæras, & quasi Deus Opt. Max. tuæ sorti sit alligatus, vt per eam tibi demonstret,

ſtret, quem quæris, *can. Non exemplo* XXVI. *q.* 2. omninò illicitæ, & iure Canonico prohibitæ ſunt, *c.* 1. *hoc tit. can. Sortes & pluribus alijs* XXVI. *quaſt.* 5.

Hinc prohibitum eſt, ne electiones ad beneficia & dignitates Eccleſiaſticas, quæ magis idoneis conferri debent, fiant per ſortes, quaſi hoc modo teneatur Deus indicare & reuelare magis dignum, *cap.* 3. *& ibid.* Abbas *n.* 3. *h. t.* Item ne quis furta inquirat per ſortes, in codicibus ſcilicet vel tabulis, *c.* 1. *h.t.* vel ex alijs ſignis, puta inſpectione aſtrolabij, aut alterius inſtrumenti Aſtronomici, *c.* 2. *h. t.* quaſi ex aſtrorum inſpectione deprehendi poſſit fur. Damnata propterea iure Canonum eſt Aſtrologia diuinatrix ſiue iudiciaria, quæ ex aſtris ſeu ſignis cœli naſcentium mores, actus & euentus prædicere conatur, *can. Illud & can. Igitur* XXVI. *q.* 2. quæque ex elementis occulta promit & prodit, & futura coniectat, *d. can. Igitur in princ.* Damnata etiam Conſtitut. Sixti V. quam refert Quaranta V. *Aſtrologia.*

His igitur, qui ita ſorte abutuntur, communio Eccleſiæ interdicitur: ſicut & ariolis, aruſpicibus, alijſque incantatoribus, niſi reſipiſcant: Clerici verò ſunt degradandi. Sed & iure Ciuili in tales animaduertitur, vt videre licet in *Tit. Cod. De maleficis & Mathematicis.* 4

Vt autem omnes ſuperſtitiones, ſortilegia & magiæ Iure diuino & humano prohibitæ ſunt, ita prudenter admodum inquit Zyp. *h.t.* pijſſimi Belgarum Principes iam olim ſuis Edictis ſanxerunt, vt ij, qui ſub vulgari Ægyptiorum nomine vagantur, ex his ditionibus ſemper exterminarentur. Et poſtmodum Carolus V. Imp. *an.* 1537. 5. *Febr.* Philippus eius filius, Hiſpaniarum Rex, *an.* 1560. 2. *Septemb. & in Addit. ad Lætum Introitum Brab.* vetuerunt, ſub pœna confiſcationis corporis & bonorum, ne huiuſmodi homines eorumve aſſeclæ, quvie ſe tales dicerent, aut eorum habitu vterentur, in ſuis ditionibus ſubſiſterent aut verſarentur. Idemq; Rex Edicto *an.* 1592. 20. *Iulij*, quod exſtat in Synodo vltima Antuerp. admodum ſeuerè præcipit Iudicibus omnibus, cùm Eccleſiaſticis tum ſæcularibus, vt omni modo adnitantur extirpare magias & ſuperſtitiones omnes, cuiuſcumque coloris & tituli, Phyſiognomiam, Necromantiam, Chiromantiam, &c. cum clauſula, vt quiſque hac in re fungatur officio ſuo, ſub pœnis in dicto Edicto relatis. Tãdemq; Sereniſs. Principes *in Edicto ad Synodum prouincialem Mechlin. an.* 1607. *art.* 13. mandarunt huiuſmodi augures extra prouincias ſuas relegari, & graues mulctas indici eos conſulentibus. *Et art.* 14. dictam Regis Ordinationem executioni mandari volunt. Quamquã ex Concordatis Brab. §. *De crimimibus, ſortilegijs &c.* (vt & ex Galilæ Senatuſconſultis hodie, etſi olim ſecus, vt conſtat ex Choppin. *De ſac. polit. lib.* 2. *tit.* 2. *n.* 11.) ad ſolos ſæculares horum criminũ

cognitio & correctio remissa esset. Nihilominus tamen eadem ad Iudicem spectat Ecclesiasticũ, casu quo fiant sortilegia per inuocationẽ dœmonum aut abnegationem fidei, tanquam tunc sapientia hęresim: hęreticum enim esse à dœmonibus exspectare responsa, declararunt Sixtus IV. Alexander VI. & Hadrianus VI. Eiusque rei cognitionem Inquisitoribus demandauit Leo X. Maximè verò puniri debent, secundum Innoc. VIII. qui morbos, grandines, auras læsiuas, sterilitatem in hominibus & pecoribus procurant, maribus & fæminis actus coniugales impediunt, seu ligulam stringunt, vt vulgò loquuntur. Constitutiones eorum refert P. Matth. in VII. *Decretal. lib. 5. tit. 12.*

Qui plura de sortilegijs & eò spectantibus desiderat, videat Farinac. *Tract. De hæresi q.* 181. & latissimè Tholosan. *Syntag. iuris vniuersi lib.* 34. *c.* 1. *& pluribus seqq.* Azor. *Instit. Moral. p.* 1. *lib.* 9. *c.* 16. *&* 17. Delrio *Disquis. Magic. lib.* 3. *p.* 2. *q.* 4. *sect.* 8.

TITVLVS XXII.

De collusione detegenda.

1. *Collusio quid sit, & in quibus caussis locum habeat.*
2. *Pœna colludentium.*

1 CRimini falsi affine quoque est crimen collusionis, quia illi etiam quædã inest falsitas: nam Colludere in Iure dicuntur, qui aliud agunt, aliud simulant, quod ipsum falsi speciem habet.

Est igitur Collusio inter actorem & reum latens ac fraudulosa conuentio, quâ interueniente delicta aliquando manent impunita, *Glos. in c.* 3. *h. t.* V. G. si, duobus litigantibus, reus videns se superatum iri ab actore, promittat ei centum, vt veras probationes simulet, & falsas defensiones admittat, vt pœnam sibi infligendam euitet, dicetur cum aduersario suo colludere. Et ista conuentio dicetur Collusio: quæ committi potest in caussis tam ciuilibus, quàm criminalibus, tam in temporalibus quàm spiritualibus & Ecclesiasticis, tam per partes principales, id est actorem & reum, quàm per procuratores & aduocatos. Eique dicitur inuolui quædam falsitas; & proinde pœnam aliquam meretur, quandoquidem nemini dolus suus patrocinari debeat.

2 Hinc colludens in caussa beneficiali, puta per collusionem beneficium censuale constituendo, seu pensioni subijciendo, beneficio suo priuandus est, *c. Audiuimus* 3. *h. t.* & desistente accusatore potest Iudex ad-

dex adhuc ex officio suo inquirere super crimine illato, absolutioque à crimine per collusionem facta non impedit facultatē iterum accusandi & inquirendi de eodem, *c. vlt. h. t.*

Cæterùm quia sæpè per eiusmodi inquisitionem ex officio, desistente accusatore, Iudex detegit collusionem actoris cum reo, ideo hic Tit. inscribitur *De collusione detegenda.*

TITVLVS XXIII.

De delictis puerorum.

1. *Puer, doli capax, crimen committens puniendus.*
2. *Pater ex delicto filij non tenetur.*

QVoniam in pueris relinqui solet inultum, quod in alijs provectioris ætatis seueriùs corrigendum leges statuunt, *c. 2. h. t.* cùm tamen furtis, mendacijs & periurijs plena sit puerilis ætas, *c. 1. h. t.* ideo hîc post crimina, quæ in maioribus promiscuè notantur & puniuntur, oportunè quæritur de delictis puerorum, an ij talium criminum rei & obnoxij pœnis haberi possint.

Dicitur autem Puer, qui intra septenniū & decimumquartum annum constitutus est, si masculus sit, & inter septennium ac duodecimum, si fæmina. 1

Quòd si igitur puer crimen aliquod perpetrarit, puta furtum, mendacium, homicidium, aut aliud, non debet id manere impunitum, si fuerit doli capax, vt intelligere potuerit, se malè agere illud committendo, *l. Impuberem 23. D. De furtis.* Mitiùs tamen puniri par est, quàm si ab alijs commissum esset, quia aliquid ætati indulgendum, *d. c. 1. h. t. & l. Infans 12. D. Ad L. Corn. De sicar.* Quin etiam puberes, sed minores xxv. annis, si quid deliquerint, non tam seuerè puniendi sunt, quàm maiores, vt respondit Iurisconsl. in *l. Auxilium 37. vers. In delictis D. De minoribus.*

An verò pater ex delicto filij, siue puberis siue impuberis, quem in sua potestate habet, conueniri possit, quæsitum est. Et respondit Pont. non posse; sed ipsemet filius conueniri debet, *d. c. 2. h. t.* Quod idem etiam iure Ciuili proditum est, *Instit. De noxalib. actionib. in fine.* 2

TITVLVS XXIV.

De Clerico venatore.

1. *Venatio cum strepitu interdicta Clericis.*
2. *Non etiam quieta & quæ sine strepitu fit.*

1 TRactat deinceps Pont. de delictis, peculiaribus Clericorum, quæ aut non deprehenduntur in laicis, aut grauiùs puniuntur in Clericis quàm laicis. Cuiusmodi in primis est venatio voluptatis causâ suscepta, quæ vnà cum canibus, accipitribus, aut alijs eiusmodi ad venandum Clericis interdicitur, *c.* 1. *&* 2. *h.* quia pugnat cum professione & statu Clericorum. Et ideo si Episcopus sæpiùs talibus venationibus det operã, tribus mensibus à communione; si verò presbyter fuerit; duobus; si Diaconus aut Subdiaconus, ab omni officio suspenditur, *d: c.* 1. *& ibid.* Abbas & Glossa. In minoribus verò constituti arbitrio Iudicis puniri debent, ex quo nulla eis certa pœna statuta est, *arg. c. De caussis sup. De officio delegati.*

2 Hæc tamen prohibitio intelligi debet potissimùm de venatione saltuosa & clamosa, quæ cum strepitu fit canum & armorum: nam quieta venatio, quæ fit absque strepitu, cum laqueis, retibus, & paucis canibus, modò etiam rarò fiat, nec auocet ab officijs diuinis, non est omninò prohibita Ecclesiasticis, siue fiat causâ necessitatis, siue exercitij, siue moderatæ recreationis, vt docet Less. 2. *De Iustit. cap.* 5. *Dubitat.* 9. *n.* 40. post Abbatem *in d. c.* 1. *h. t.*

TITVLVS XXV.

De Clerico percussore.

1. *Clericis interdicta percussio, non moderata correctio.*

1 SIcut Clericis interdicta est venatio, ita & percussio: adeò vt, si Clericus percussor monitus non desistat, iubeatur deponi, *c.* 1. *h.t.* &, si Episcopus iusserit aliquem cædi crudeliter fustibus, ab administratione Missarum duobus mensibus suspendi, *c.* 2. *h. t.* Nam Clericos ita decet mansuetudo vigorque disciplinæ, vt nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta, *can. Sunt namque* 15. *Distinct.* 45.

& sibi

& sibi subiectos malè meritos non tam verberibus quàm verbis corrigere debent, *can. 2. & alijs d. Dist. 45.*

Permittitur tamen Clericis leuis & moderata percussio; modò Episcopus non percutiat proprijs manibus, sed per alium, qui non sit laicus, *c. Vniuersitatis inf. De sent. excommunicat.* Sic Abbates & Priores sępiùs Monachos suos verberant & castigant.

TITVLVS XXVI.

De Maledicis.

1. *Clerici maledici pœna.*
2. *Item eius, qui summo Pont. maledixerit.*
3. 4. *Quiq; in Deum & Sanctos blasphemus fuerit, ex vtroque Iure.*
5. *Item ex moribus & Constitutionibus hodiernis.*

CVm percussio alia fiat manu, alia linguâ, *iuxta Glos. &* Abbatem *ad Rubr. h. t.* rectè & de hac sequitur, id est de maledicis, sic dictis à maledicendo: qui, præsertim si Clerici sint, grauiter puniendi sunt. * Et quidem Clericus quilibet maledicus, 1
maximè sacerdos, cogendus est postulare veniam; aut, si noluerit, degradandus est, nec vnquam absque satisfactione ad officium reuocandus, *can. Clericus maledicus Distinct. 46.* * Qui verò summo Pontifici 2
maledixerit, in depressionem officij & beneficij, puniendus erit, arbitrio Iudicis, grauiùs aut mitiùs, spectatâ atrocitate verborum, personarum qualitate, loco, tempore & alijs circumstantijs, *arg. c. 1. h. t.*

Grauissimè autem puniendi sunt blasphemi in Deum, B. Virginem 3
ac Sanctos, *c. 2. h. t.* qui scilicet in Deum conuitium aliquod euomunt, probrosè Deo tribuendo, quod ei non conuenit, aut detrahendo, quod eidem conuenit.

Tales in veteri lege iussu Dei lapidibus à populo obruebantur, *Leuit.* 4
24. Iure verò Canonico olim, laici quidem excommunicabantur, Clerici deponebantur, *can. Si quis XXII. q. 1.* Postmodum statutum fuit, vt solemni pœnitentiâ & pœnâ pecuniariâ coërcerentur, quam si renuerint recipere, & peragere pœnitentiam, Ecclesiæ interdicitur ingressus & mortuis Ecclesiastica denegatur sepultura, *d. c. 2. h. t.* Quod tamen accipiendum est de laicis: nam Clericis publica pœnitentia remittitur, *can. Ex pœnitentibus Distinct. 50. can. Quicumq; Distinct. 57. c. 1. sup. De bigamis.*

Iure Ciuili pœna est vltimum supplicium, *Nouel. 77. Vt non luxu-*

rientur homines &c. in eos scilicet qui ex consuetudine & absq; emendationis ac correctionis spe maledicunt, Couar. *in c. Quamuis pactum De pactis in 6. p. 1. §. 7. n. 8. 9. & 10.*

5 Cæterum hæ pœnæ, tam Canonicæ, quàm ciuiles, in desuetudinem abierunt, & ex Constitutionibus regnorum ac regionum aliæ atque aliæ receptæ sunt, vt testantur Couar. *ibid. n.* 22 Boer. *Decis.* 301. *n.* 14. *&* 15. Iul. Clarus §. *Blasphemia nu.* 3. & alij, quos citat Zerola *d. loco.* In Belgio nostro habemus Constitutionem Caroli V. *an.* 1517. *vlt. Nouemb.* quâ pro prima vice blasphemis pecuniariam pœnam pro arbitrio Iudicis imponi iubet, pro secundâ publicæ ignominię exponi, pro tertia fustigari & in exilium mitti. Verùm mitigatæ hæ pœnæ alterâ Constitut. eiusdem Principis, *an.* 1518. 5. *Ianuarij*, quâ pro prima vice pœna est sexaginta floren. pro secunda ac tertia duplicatur ac triplicatur pœna, cum carcere sex dierum in pane & aqua; pro quarta per duas horas exponi ignominiosè iubentur, vel, si grauiores fuerint blasphemiæ, nempe si blasphemando Deum negauerit, aut similes, mancipari carceri ad mensem vnum: prout etiam improbè iurantes aut peierantes arbitrariè ac sine dissimulatione puniri debent, ex Edicto *an.* 1531. 7. *Octob.* Zyp. *h. tit. n.* 2. Vbi subijcit *n.* 4. *ex Constitut.* Pij V. auctores libellorum famosorum, vel litteras, indices aliquorum falsorum criminũ, alicui scribentes, omnibus pœnis à Iure statutis subijci; eosdemque ex Constit. Greg. XIII. ipso facto infames esse, & ad triremes vel perpetuò vel ad tempus pro criminis admissi qualitate condemnandos. Vtramque refert P. Matth. in VII. *Decretal. lib.* 5. *tit.* 5. *cap.* 2. Alias Constitutiones Caroli V. & Maximiliani Impp. & Regum Galliæ refert Pet. Greg. Tholosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 33. *cap.* 12. *n.* 12. Vbi *n.* 13. subiungit, spectandum esse in hoc crimine, an quis sit solitus assiduò peierare, an iracundiâ nimiâ, quæ ad dementiam accedit, an verò dementiâ (quæ excusat, *l. Infans D. Ad L. Corn. de sicarijs*) an in grauiorem, an breuiorem blasphemiam proruperit, vt grauiùs vel puniatur, vel excusetur, aut pœna minuatur.

TITVLVS XXVII.

De Clerico excommunicato, deposito vel interdicto ministrante.

1. *Pœna Clerici ac Sacerdotis excommunicati celebrantis.*

Delicta

DElicta iam explicata omnibus Clericis communia sunt, ob quæ Clerici vel suspenduntur, vel deponuntur, vel excommunicantur: quæ sequuntur, circa functionem Ordinum Ecclesiasticorum versantur, ex eo, quòd tales Clerici, suspensi, depositi vel excommunicati, subinde celebrare & diuinis officijs sese ingerere præsumant; & sic aliud delictum de nouo committunt ac priori accumulant.

Si quis igitur Clericus, depositus, degradatus, vel suspensus, in Ordine suo ministret, & monitus non desistat, excommunicatur; & si nec sic desistat, per sæcularem potestatem ad requisitionem Ecclesiæ exilio damnatur, *c. 1 & 2. h. t.* Sacerdos verò, sciens se excommunicatum (maiori scilicet excommunicatione) vel aliàs interdictum, celebrans vel se ingerens celebrationi diuinorum, fit irregularis, id est in perpetuum ab officio sacerdotali deponi ac beneficijs omnibus spoliari debet, *c. Lator c. Fraternitati tua 6. h. t.* licet per solum rumorẽ ac famam sciat se excommunicatum: quo tamen casu cum eo potest misericorditer dispensari, *c. Illud Dominus 5. h. t.* Sed nec collatio beneficij facta Clerico excommunicato tenet; & tali beneficium conferens suspenditur à beneficiorum collatione, *c. 7. h. t.* nisi tempore collationis fuerit absolutus, *c. Proposuit 8. h. t.*

Dixi, sciens se excommunicatum; nam si ignoranter, non fit regularis, ac proinde quoad hoc nullâ indiget dispẽsatione, nisi fortè ignorantia esset crassa ac supina aut erronea, *c. Ad Apostolica 9. h. t.*

Addidi, maiori scilicet excommunicatione; quia minori excõmunicatione innodatus, licet celebrando peccet grauiter, tamen non fit irregularis, *c. vlt. h. t.* Et licet eligi prohibeatur, nõ tamen eligere, vel ea, quæ sunt iurisdictionis, exercere, *d. c. vlt.* Similiter si alijs conferat Sacramenta, quamuis peccet, nullius tamen notam incurrit irregularitatis, & tenet collatio, suumque effectum habet, cùm non videatur à collatione, sed participatione Sacramentorum, quæ in sola consistit perceptione, remotus, *d. c. vlt. in fine.* Et hoc est, quod dici solet ab Interpretibus, implicitum minori excommunicatione suspensum esse à Sacramentis Ecclesiasticis quoad se, non quoad alios: quod desumptũ est ex *c. vlt. sup. De cohabit. Clericor. &c.* Vide Couar. *in c. Alma mater De sent. excommunicat. in 6. p. 1 §. 8. n. 1. & 2.*

TITVLVS XXVIII.

De Clerico non ordinato ministrante.

1. *Pœna Clerici ministrantis in Ordine, quem non suscepit.*
2. *Item laici & non ordinati celebrantis.*

GRauissimè quoque delinquit Clericus, dum eius Ordinis, quem nondum suscepit, ministerium & functionem exercet: veluti dum Subdiaconus Diaconi, vel Diaconus Sacerdotis officio fungitur.

1 Si igitur Clericus ministret in pertinentibus ad Ordinem, quem nondum suscepit, puta si nullâ instante necessitate baptizarit, aut aliquod diuinum officium exercuerit, deponendus est, & ampliùs non ordinandus, *c.* 1. *h. t.* Dixi, si nullâ instante necessitate; quia si vrgeat necessitas, potest quilibet baptizare, vt diximus *ad Tit. De baptismo.*

Diaconus verò Missam celebrans ad Sacerdotij Ordinem promoueri non potest, & à Diaconatu suspenditur ad biennium vel triennium, prout Dioecesano visum fuerit, *c.* 2. *h. t.* De beneficio tamen cum eo misericorditer agi poterit per Episcopum, ne sustentatione priuatus ad sæculi negotia in opprobrium Cleri cogatur reuerti, *d. c.* 2. Sic quoque videtur Episcopus cum eodem posse dispensare, vt post dignam pœnitentiam ad officium Diaconatus reuertatur, non tamen vt ad maiorem Ordinem promoueatur, Abbas in *d. c.* 2. eo argumento, quòd Episcopus solùm dispenset in casibus à Iure expressis; expressum autem sit, quòd dispensare possit in beneficio & Diaconatu, non verò quoad promotionem ad altiorem Ordinem.

2 Sed quid si non Clericus Missam vel aliud sacrum ministeriũ celebret? Iudicis arbitrio puniendus erit, ex quo huc vsque nulla à sacris Canonibus imposita sit pœna; ideo fortè, quòd antiqui Patres non existimarint laicos vnquam eò temeritatis prorupturos, prout postmodum aliquando prorupisse compertum fuit.

At verò Clemens VIII. Constitut. *incip. Etsi aliàs an.* 1601. quam refert Pias. 2. *p. c. p.* 4. *art.* 14. *n.* 12. decreuit, vt quisquis non sacerdos Missam celebrauerit vel confessionẽ Sacramentalem audiuerit, ab Ecclesia abijciatur, & ab Ordinibus, quos habet, ritè degradatus curiæ sæculari tradatur, debitis pœnis plectendus. Vbi licet non compreheu-

prehendatur sacerdos sine iurisdictione confessiones accipiens, nihilominus ob graue sacrilegium, quod nō multum ab altero reatu abest, seuerè arbitrio æqui Iudicis puniendus est, Zyp. *h. t.* Lopez *in Addit. ad* Bernardum Diaz. *cap.* 12. *in lit. c. ex Constitut. Pauli* IV.

TITVLVS XXIX.

De Clerico per saltum promoto.

1. *Quid sit per saltum promoueri & pœna sic promoti.*

DElinquunt præterea Clerici in Ordinibus suscipiendis, dum vel per saltum promouentur, vel Ordinem furtiuè suscipiunt, nullaque differentia est inter non ordinatum & non ritè ordinatum, *arg. l. Quoties D. Qui satisdare cogantur.*

Cùm igitur serie quadam & gradatim, non autem per saltum & ordine præpostero Ordines suscipiendi & conferendi sint, *can. Sollicitudo Distinct.* 52. *totâ Distinct.* 59. 60. *& aliis*, si quis prætermisso Ordine inferiori superiorem suscipiat, v. g. Diaconatum aut Subdiaconatum vel Presbyteratum, ante Diaconatum, collatio quidem tenebit, & character imprimetur, Abbas *in c. vnico h. t.* sed per sententiam ei executio Ordinis interdicenda est, donec congruo tempore prætermissus suppleatur, & cum eo pœnitentiâ impositâ dispensetur, vt in Ordine suscepto ministret: quæ dispensatio fieri potest per Episcopum, quando non ministrauit, vt patet ex Conc. Trid. *Sess.* 23. *cap.* 14. *De reformatione.* Idq; non solùm, si promotus fuerit per saltum, omisso aliquo sacrorum Ordinū, sed etiam omissis minoribus aut vno eorum vel etiā omissâ primâ tonsurâ, iuxta declarat. Cardd. 1588. Notant tamē Dominicus, Præpositus & alij in *d. can. Sollicitudo*, quòd si quis scienter se fecerit ordinari per saltum vel ambitionē vel superbiam, deponi omninò debeat, nec cum eo dispensari, vel non facilè, & quidem per summum Pontificem, non per Episcopum, Host. *ad d. c. vnicum.* 1

TITVLVS XXX.

De eo qui furtiue Ordinem suscepit.

1. *Furtiuè suscipere Ordinem quis dicatur.*
2. *Pœna Ordinem furtiuè suscipientis.*
3. *Examen ordinandorum omninò necessarium.*

1 ALiud delictum Clerici in suscipiẽdis Ordinibus traditur hoc Tit. dum scilicet furtiuè Ordinem suscipit: quamuis cùm quis per saltum promouetur etiam furtiuè promoueri dicatur.

Furtiuè suscipere Ordinem quis dicitur, dum clandestinè eum suscipit; quod fit varijs modis. Primò, quando quis sine ordinatione & consensu Episcopi vel sine examine in multitudinem ordinandorum irrepit, *can. Quando Episcopus Distinct.* 24. *can. Extra conscientiam Dist.* 44. Secundò, quando admissus ad minores tantùm Ordines, vnâ & eadem die etiam Subdiaconatum suscipit, *c.* 2. *h.t.* Tertiò, quando quis contra inhibitionem superioris eodem tempore ad duos sacros Ordines suscipiendos sese ingerit, *c. vlt. h. tit.* Quartò, quando per saltum ordinatur.

2 Quantum ad pœnam sic Ordinem suscipientis attinet, distinguendum est: nam prohibitus suscipere Ordinem sub pœna excommunicationis, non potest in ordine sic suscepto ministrare, vel ad superiorem ascendere citra dispensationem summi Pont. nisi in monasterio aliquo habitum susceperit regularem, eiusque vita & mores id exegerint; quo casu etiam Abbas illius loci quoad alios Ordines dispensare poterit, *c.* 1. 2. *&* 3. *h. t.* Si verò sententia excommunicationis lata non fuerit, poterit Episcopus, post peractam pœnitentiam, nisi alia impediant, dispensare, *d. c.* 1. 2. *&* 3. Alioquin Conc. Trid. *Sess.* 23. *cap.* 8. *De reformat.* furtiuè ordinatum suspensum esse vult ab executione ordinum, quamdiu Ordinario videbitur expedire. Posseque hodie Episcopum cum furtiuè promoto dipensare, si crimen sit occultum & non deductum ad forum contentiosum, ex dicto Conc. *Sess.* 24. *cap.* 7. tradit Lopez *in Praxi Crim. Canonica cap.* 35. *in V. Lata est excommunicatio.*

Quòd si Episcopus, dum confert Ordines, vtatur his verbis, *Non intendimus ordinare non examinatos & approbatos*, tum qui se ingerit citra examen & approbationem in numerum ordinandorum, denuò ordinandus est, iniunctâ priùs pœnitentiâ, ob graue delictum, quod sic se ingerendo ordinum susceptioni commisit, Lopez *in Praxi Crim. c.* 25.

3 Prædictum autem examen ordinandorum necessarium est non solùm in Clericis sæcularibus, sed & in Regularibus, priuilegijs quibuscumque quoad hoc penitùs exclusis, iuxta Conc. Trid. *d. Sess.* 23. *cap.* 12. Nisi fortè quis ad Episcopatum promoueatur, quo casu valebit perinde Prælatorum attestatio, ac si publico alicuius Academiæ testimonio idoneus ostendatur, Conc. Trid. *Sess.* 22. *cap.* 2. *De reformat.*

TIT.

TITVLVS XXXI.

De excesſibus Prælatorum & ſubditorum.

1. *Excedit Prælatus, ſubditos exactionibus premens.*
2. *Item vniens Eccleſias, quod ſolius eſt Epiſcopi.*
3. *Sed neque Epiſcopo vnire quælibet beneficia licet.*
4. *Excedit Abbas ingerens ſe iuriſdictioni Epiſcopi.*
5. *In quibus ſubditus aduerſus ſuperiorem excedere dicatur.*

HActenus varijs Titulis actum eſt de criminibus, omnium Clericorum communibus: nunc paucis agendum eſt de exceſſibus ſiue delictis peculiaribus ipſorum Prælatorum erga ſubditos, & horum erga Prælatos ſiue ſuperiores ſuos.

Excedere licet aliàs idem ſignificet, quod ſuperare & antecellere, tamen hoc loco idem eſt, quod tranſgredi limitem ſeu terminum debitum; & huiuſmodi tranſgreſſio hîc vocatur exceſſus.

Prælati verò excedere dicuntur in ſubditos, quando iniquis oneribus eos premunt, quod ipſis ex auaritia, omnium malorum radice, *can. Bonorum Diſtinct.* 47. commune eſt. A quibus proinde iubentur abſtinere, ſiue Archiepiſcopi, ſiue Epiſcopi, ſiue his inferiores, *c.* 1. 2. *& c. Nimis iniqua* 16. (vbi recenſentur quindecim grauamina inferri ſolitá Religioſis, à quibus iubentur Prælati abſtinere) *& c. Nimis praua* 17. (vbi ponuntur duodecim grauamina Prædicatorum & Minorum, à quibus pariter præcipiuntur abſtinere Prælati) *h. tit.* puniendi alioqui pro ratione delicti, *d. c.* 1. *in fine.* Imò poſſunt ſubditi Prælatis ſuis impunè non parere, ſi, quod imperant vel exigunt, ſit contra libertatem & priuilegia ſui ordinis, *c. Sanè* 5. *h. t.* Et ſi fortè eo nomine Prælati eos excommunicauerint, huiuſmodi excommunicatio eſt nulla, *c. Cum ad quorundam* 7. *h. tit.* tamquam iniqua & iniuſta, cùm eos velut filios & fratres benignè ac fraternâ debeant charitate fouere, *d. c.* 1. *in princ. & alijs à Gloſ. ibid. citatis in V. charitate.* 1

Interdum excedunt Prælati, ingerendo ſeſe rebus, non ad ſe, ſed ad ſuperiorem ſpectantibus: veluti, ſi Prælatus, non Epiſcopus, velit vnire Eccleſias, id eſt ex duabus facere vnam, quod ad ſolum Epiſcopum ſpectat, *c. Sicut vnire* 8. *h. t.* 2

Si item Epiſcopus ex vi decreti Conc. Trid. *Seſſ.* 23. *cap.* 18. quod 3 permit-

permittit Episcopo applicare & vnire Seminario beneficia simplicia primò vacatura, velit vnire ea, quæ eo decreto non comprehenduntur; cuiusmodi sunt vacatura per resignationem, non quidem simplicem, sed conditionalem, in fauorem scilicet tertij, & non aliter, vel sub reseruatione pensionis, aut simili, vel quæ sunt suæ collationis; quod non potest, *ex declaratione Cardd.* Prout nec potest facere vnionem Ecclesiæ curatæ cum altera item curata, nisi fortè propter paupertatem, vt inde sufficiens competentia vni assignetur, Conc. Trid. *Sess.* 21. *cap.* 5. & Conc. Prouinciale Mechlin. 1607. à Sede Apost. confirmatum: vt neque regularia curata aut diuersarum dioeceseon, Conc. Trid. *Sess.* 14. *cap.* 9. *De reformat. & Sess.* 24. *cap.* 13. §. *in vnionibus*. Similiter licet idem Conc. *Sess.* 24. *cap.* 15. permittat Episcopo vnire præbendis Cathedralibus tenuibus alia beneficia, tamen ex quo loquitur tantùm de præbendis, non extendit se concessio illa ad fabricam, Sacristiam, Capellanias, aut mensam Capitularem, licet tenuem, quia aliud est Capitulum, aliud singuli de Capitulo. Et hinc fit, quòd debita mensæ Capitulari cedant ijs, qui tempore solutionis sunt de Capitulo, etiam de nouo admissi, licet debita iam antè cesserint, quia solutio fit Capitulo, quod semper est idem, *arg. l. Proponebatur D. De iudicijs*, non verò singulis de Capitulo, prout docet Gonz. *ad Reg.* VIII. *Cancell. Glossa* 37. *n.* 25. ex Calderino *Consil.* 21. *De præbendis* Si, inquam, eiusmodi beneficia vnire Seminario, aut alicui alteri siue beneficio siue officio, Episcopus voluerit, dicetur excedere limites suæ potestatis ad vniendum.

4 Excedit & Abbas, nō Episcopus, si is cognoscat de caussa matrimoniali, aut publicas pœnitentias iniungat, vel indulgentias concedat, quod de iure communi solis Episcopis permittitur, *c. Accedentibus* 12. *h. t.*

Interdum etiam excedunt Prælati in collatione beneficiorum: veluti, si aliquid suo vsui reseruent, vel sibi ea conferant, *c. Ad aures* 3. *& c. Illud* 6. *h. t.* vel si conferant indigno, aut alteri, primâ collatione nondum improbatâ: quo casu conferens pro ea vice potestate conferendi priuandus est, *c. Inter dilectos* 11. *h. tit.*

5 Contrà subditus in superiorem excedere dicitur, si non sit continens, *c. Clerici* 4. *h. t.* si Ecclesiam suam, vel sibi subiectam, citra consensum Episcopi subiecerit siue vnierit alteri, non obstante assensu vel confirmatione Metropolitani, *d. c. Sicut vnire* 8. *h. tit.* si de crimine publicè glorietur, *c. Quam sit graue* 9. *h. t.* si homicidio auctoritatem consiliumve directè vel indirectè præstiterit, *c. Ex litteris* 10. *h. t.* si, cùm inferior esset Episcopo, publicas pœnitentias iniunxerit aut indulgentias concesserit: aut aliàs dignitatem vel officium vsurparit superioris, *d. c. Illud* 6. *h. tit.* Si Ecclesiasticam læserit potestatem, interdict;

dicti ſententiam violando, *c. Tanta eſt* 18. *h. t.* Si contra fidem homagij præſtiti negauerit Prælatum eſſe ſuum Dominum, vel de eo coram Iudice ſæculari conqueſtus fuerit, aut eundem inuaſerit, *c. Grauem* 15. *hoc tit.*

TITVLVS XXXII.

De noui operis nuntiatione.

1. *Nuntiare opus nouum quid ſit.*
2. *Quare introducta ſit nuntiatio noui operis.*
3. 4. *Forma eiuſdem & effectus.*

TAm Prælati quàm ſubditi etiã aliquando excedunt in ædificando ſeu nouo opere conſtruendo, etiamſi in pijs rebus verſentur, vt in ædificandis Eccleſijs & alijs pijs locis, in præiudicium vicinorum, vel aliarum Eccleſiarum, aut piorum locorum. Quia verò hic exceſſus per noui operis nuntiationem coërcetur, ideo hîc Tit. inſcribitur *De noui operis nuntiatione.*

Opus nouum facere videtur, qui aut ædificando, aut detrahendo aliquid, priſtinam faciem operis mutat, *l.* 1. *§. opus nouum* 11. *D. eod. tit.* Nuntiare hoc loco ſumitur pro prohibere: & ideo nuntiat opus nouum, qui denuntiat vicino, ne de nouo ædificet. Nuntiatio verò noui operis eſt ſolemnis prohibitio vicino facta, ne in opere nouo ędificando pergat, donec de iure ædificationis conſtiterit, aut præſtita ſit eo nomine ſatiſdatio. 1

Dixi, in opere nouo ædificando; quia noui operis nuntiatio ſolùm competit aduerſus opera, quæ nondum facta ſunt, ne fiant, non autem aduerſus ea, quæ iam ante nuntiationem facta ſunt; nam eo caſu recurrendum ad interdictum quod vi vel clam, vel aliud ſimile.

Fit autem nuntiatio noui operis vel ad conſeruandum ius noſtrum, vel ad auertendum damnum, quod nobis infertur, vel ad publicum ius ſeruandum, *l.* 1. *§. nunc videamus, iuncto §. nuntiatio D. eod.* Poteſtq; fieri à quocumque, cuius intereſt nuntiare, proprio vel alieno nomine, & cuicumque exiſtenti in opere nouo exſtruendo, ſiue is ſit ſeruus, ſiue liber, ſiue dominus, ſiue faber, ſiue maior, ſiue minor, ſiue maſculus, ſiue fœmina; nam ſufficit ſic fieri, vt domino poſſit renuntiari. 2

Quòd ad formam attinet, tribus modis nuntiatur nouum opus, vel ſimpliciter verbo, vel auctoritate magiſtratus ſeu Prætoris per pu- 3

blicam personam, vel denique per iactum lapilli in ipsum opus. *l. De pupillo* 5. §. 10. *D. eod.* Et differunt hi modi quòd in verbali nuntiatione possessor amittat possessionem, non autem qui nuntiat per Prætorem vel iactum lapilli.

Effectus huius nuntiationis vtroque Iure est, quòd, postquam nuntiatum est, ædificans desistere debeat à cœpto opere: alioqui si spretâ nuntiatione porrò pergat, quidquid postea ædificatum fuerit, siue iure siue iniuriâ, expensis ipsius ædificantis destrui iubetur, *c.* 1. & 2. *h. t. d. l.* 1. *D. eod.* tum quia nuntiatio ista est quædam appellatio extraiudicialis, quâ pendente nihil attentandum est; tum quia factâ nuntiatione, is, cui facta est, iuris non facti viâ se tueri debet, id est Iudicem adire, & se illius iurisdictioni subijcere; ideoque si non adierit, ob contemptum iudicis opus factum demoliri cogitur. Quod verum est, nisi notoriè constiterit nuntianti non competijsse vllum ius nuntiandi, aut periculum fuerit, aut nuntiatio (quæ debet fieri in re præsenti, id est eo loci, vbi nouum opus fit) facta sit separatim ab opere, id est alio loco, quàm vbi opus fit: nam his casibus impunè sperni potest. Videatur pleniùs Gail. 1. *Obser.* 16.

Ne tamen per eiusmodi nuntiationem opus aliquod temerè diutiùs impediatur, statutum est, vt nouum opus nuntians intra tres menses probet opus incœptum iniuriâ construi, *d. c.* 1. & *vlt. h. tit.* Quibus peractis seu lapsis, ædificanti, oblatâ satisdatione de opere suis sumptibus demoliendo, in casum, quo iniustè ædificatum pronuntietur, permittitur in opere cœpto pergere, *d. c. vlt.* & *l. vnica Cod. eod.*

TITVLVS XXXIII.

De Priuilegijs & excessibus priuilegiatorum.

§. I. De Priuilegijs.

1. *Priuilegium quid, & quomodo à Beneficio ac Legibus distinguatur.*
2. 3. *Priuilegia non extendenda extra personas, locum, aut rem.*
4. *Priuilegia quibus modis amittantur.*
5. *Ad priuilegij substantiam non est necessaria scriptura.*

Tractatur

TRactatur hoc Tit. de Priuilegijs in ordine ad delicta & excessus priuilegiatorum, vel potiùs de vtrisque simul ex proposito: nam vt priuilegia Clericis ac Religiosis concessa temerè violari non debent, ita neque delicta eorum manere impunita, qui priuilegiorum limites excedunt, ijsque abutuntur.

Dicuntur autem Priuilegia, quasi priuatæ leges, *can. 3. Distinct. 3.* 1
quia scilicet alicui particulari personæ aut communitati seu corpori, vel loco, speciale ac singulare ius concedunt, vt colligitur ex *d. can. 3. c. Abbate inf. De verb. signif. & alijs.* Addit communis sententia, contra ius; vt distinguat Priuilegium à Beneficio Principis, quod speciale ius concedit secundum aut præter ius, non autem contra ius, Bart. *in l. 1. D. De iuris & facti ignor. & in l. fin. Cod. Si contra ius, &c.* latè Iason *in l. fin. n. 27. D. De Constitut. Principum.* Verùm non videtur necessaria additio ista, cùm sæpè vnum pro alio sumatur, aut sub alio contineatur, tamquam species, vti priuilegium sub beneficio, prout ostendit Suarez. 8. *De Legibus c. 1. n. 5.* possitque priuilegium etiam præter ius dari.

A cæteris autem legibus distinguitur priuilegium, quod illæ ius commune statuant & concedant, hoc verò ius singulare; * & ideo 2
ad alios, quàm quibus concessum est, non extenditur, licet in alijs vel par vel maior sit ratio, *c. Sanè 9. h. tit. c. Priuilegia De R. I. in 6. & alijs similibus.* * Similiter nec ad alia loca vel res, quàm quæ priuile- 3
gij tenore exprimuntur, producitur, *c. Porrò h. t.* Ideoq; exemptus, ratione certæ rei vel certi loci, non censetur exemptus ratione alterius rei aut loci, *c. Cum Capella 16. h. t.* quæ Constitutio est Innoc. III. cui inhærendum esse peculiariter censuit Conc. Trid. *Sess. 24. cap 11.* deque hac re videri pleniùs potest Weyms. *in sua Analysi ad d. cap. Cum capella*; vbi latè tractat de Capella Ducis Burgundiæ, cuius in *d. c.* fit mentio. Hinc etiam exempti vel priuilegiati, licet non teneantur nisi coram suo Iudice respondere aduersarijs, tamen ratione delicti, contractus, aut rei, in loco non exempto, coram locorum Ordinarijs conueniri possunt, vbi vel deliquerint, vel contraxerint, vel res sita est, non etiam ratione domicilij, *c. Volentes h. t. in 6.*

Similiter priuilegium monasterio indultum, ne Monachi eius possint à quoquã interdici, suspendi vel excommunicari, accipiendum est de Monachis in ipso monasterio commorantibus, vel in Ecclesijs eidem quoad temporalia & spiritualia subiectis, non etiam de alijs, aut aliò missis, puta ad Ecclesias vel Prioratus subiectos Ordinarijs: quia tunc loci Ordinarius, non obstante priuilegio vel qualitate monachali, etiam quoad prædicta in eos iurisdictionem exercere poterit, quamdiu ibi manent, *c. Quoniam 21. h. t. d. c. Volentes §. in eos autem*; quæ est

Constitutio Innoc. IV. quam & Conc. Trid. *Sess.* 7. *c.* 14. *De reformat.* innouandam censuit. Neque enim monasterio aliquo per priuilegium exempto à iurisdictione Ordinarij, ideo & capellæ, eidem monasterio subiectæ, censeri debent exemptæ, *d. c. Cum capella & c. Ex ore* 17. *h. t.* quia non facilè præsumitur summus Pont. iurisdictioni Ordinarij velle in aliquo derogare, nisi id in terminis expressum sit, *c. Pastoralis* 19. *h. t.* quia priuilegium, vt dixi, ius est singulare, quod neq; vltra personas, neque vltra res, aut loca, quàm quibus datum est, extendi debet: ita vt non vlteriùs detrahat iurisdictioni Ordinarij, quàm disertè exprimit, & eatenus cesset, quatenus contra illud præscriptum est in toto vel in parte. Sicque interpretandum venit, vt, quantum fieri potest, non lædatur ius commune aut tertij, vt colligitur ex *l. Quoties Cod. De precibus Imp. offerendis*, *c.* 1. *&* 2. *sup. De presbyt.* modò tamen per talem interpretationem non reddatur prorsus inutile, *cap. In his* 30. *h. tit.*

Quòd si instrumentum priuilegij perditum sit, per testes probari poterit, si modò de his tribus deponant; primò, quòd instrumentum priuilegij aliquando extiterit; secundò, quòd talis fuerit eius tenor, qualis fuisse asseritur à priuilegiato; tertiò, quòd illud fuerit sine vitio, *c. Cum olim* 14. *h. t.*

4 Amittuntur verò priuilegia semel concessa pluribus modis, de quibus videre licet Panormit. in *c. Suggestum sup. De decimis*, Felin. in *c. Quæ in Ecclesiarum sup. De Constitut.* Primò, amittitur priuilegium morte priuilegiati, personale sit, *c. Priuilegium De Reg. Iuris in* 6. *& alijs.* Cæterùm licet mandatum obitu mandantis finiatur, non tamen priuilegium morte concedentis, quia priuilegia Principis perpetua sunt, & decet esse mansura, *can.* 1. *&* 2. XXV. *q.* 2. *c. Decet De R. I. in* 6. Sunt enim fauores & gratiæ, quæ morte concedentis non extinguuntur, vt colligitur ex *c. Si cui nulla De præbend. in* 6. *& alijs.* Aliud dicendum, si concedens priuilegium, addiderit, donec decessero, aut vsque ad beneplacitum meum, Suarez. *d. loco c.* 32. *sub finem.* Vbi etiam *n.* 4. *& seqq.* docet, quando destructo loco, cui concessum est priuilegium, finiatur, & restituto restituatur. Secundò per abusum, si priuilegiatus suo priuilegio abutatur, aut aliorum priuilegijs deroget, *c. Dilecti* 4. *c. Vt priuilegia* 24. *in princ. eod.* Vide Suarez *De legibus lib.* 8. *c.* 36. Tertiò, lapsu temporis, quod priuilegio constitutum est, *d. l. Quoties Cod. De precib. Imp. offer.* Sed hic modus obtinet tantùm in priuilegio temporali. Quartò, si priuilegiatus contraueniat suo priuilegio. V. per delictum. VI. si datum sit ad faciendum aliquid, eoque per decennium non vtatur priuilegiatus, datâ vtendi facultate & occasione, *arg. l.* 1. *D. De nundinis.* An verò priuilegium datum ad aliquid faciendum finiatur vni-

tur vnico actu, vide Suarez *d. lib.8. c.29. n.7.* VII. Contrariâ præscriptione XXX aut XL. annorum, *c. Si de terra 6. c. Accedentibus 15. h. t.* Vide Suarez *d. lib. c.34.* VIII. Cessante ex toto caussâ finali, *c. Cum cessante sup. De appellat.* IX. Si incipiat alicui esse perniciosum, præsertim ei, in cuius bonum datum, *c. Suggestum & ibi Glos. sup. De decimis.* X. per sententiam, latam contra priuilegium, in iudicio exhibitum, à qua non fuit appellatum, *arg. c. Suborta in fine & ibi Glos. sup. De sent. & re iudicata.* XI. Priuilegium speciale prius tollitur per speciale posterius, faciens mentionem de priori, *c. Cæterùm c. Cum ordinem sup. De rescriptis.* Similiter generale priuilegium prius, sicut & mandatum, per posterius speciale tollitur, licet prioris generalis nullam faciat mentionem, *c. 1. & c. Pastoralis sup. De rescript.* Speciale verò priuilegium non tollitur per subsequens generale, nisi de eo mentionem fecerit, *d. c. Cum ordinem.* nam species semper derogat generi, siue præcedat, siue sequatur, Abb. in *c. 1. sup. De rescriptis.* XII. Per renuntiationem, tacitam vel expressam, de qua, quomodo fieri possit vel non, vide Suarez *d. lib. cap. 33 cum aliis, quos citat.* XIII. Per reuocationem, de qua vide eundem Suarez *d. lib. cap. 37. cum aliis, quos citat.* Quid autem dicendum sit, quando locus vnus vel Ecclesia alteri vnitur, vide Glos. & Hostiens. in *c. 1. sup. Ne sede vacante &c.*

Denique licet priuilegium sit rescripti species, ad substantiam tamen eius non requiritur scriptura, vt satis colligitur ex *can. Institutiones XXV. q. 2. Clement. Dudum De sepulturis,* ibi, *gratias aut priuilegia, verbo aut scripto concessa, & ibid. Glos. ac De Extrauag. DD. Dominici De pœnit. & remiss.* ibi, *tam verbo quàm scriptis confectis exinde litteris, vel non:* & iterum, *quas concedi quomodolibet in posterum continget, verbo, litteris, &c.* Subinde tamen requiritur scriptura ad priuilegij probationem. 5

§. II. De excessibus priuilegiatorum.

1. *Priuilegia prauâ interpretatione non extendenda.*
2. *Priuilegia Regularium quatenus limitata aut limitanda.*

QVantum ad excessus priuilegiatorum attinet, de quibus, quatenus priuilegiati sunt, hoc Tit. agitur, sciendum, huiusmodi excessum non esse aliud, quàm priuilegiorum abusum. Nam sicut priuilegium alicui datum neque directè neque indirectè est à quoquam violandum, *c. Quando 26. h. t.* nec malignâ interpretatione ita restringendum, vt priuilegiato prorsus sit inutile, *c. In his 30. h. t.* ita è diuerso priuilegiati non debent prauâ interpretatione priuilegia sua, contra & præter mentem concedentis, in alterius

præiudicium producere & extendere. Et propterea exemptis per priuilegium à iurisdictione Ordinarij non licet Ecclesias vel decimas de manu laicorum sine consensu Dioecesani recipere, *c. 3. h. t.* Similiter non licet excommunicatos nominatim vel interdictos ab Episcopo admittere ad diuina vel sepulturam, *d. c. 3. §. Excommunicatos & c. Ad hæc h. t.* nec in Ecclesijs suis, quæ ad eos pleno iure non pertinent, Presbyteros, inconsulto Episcopo, instituere vel destituere, *d. c. 3. §. in Ecclesijs.* Hinc etiam exemptus in loco non exempto construere Ecclesiam non potest absque licentia Episcopi; &, si de facto construxerit, cedit iure Episcopi, *c. Cum olim 14. h. t.* Deniq; confratres exemptorum seu ipsorum oblati, nisi se ad eos in totum transtulerint, nullatenus eximuntur ab Episcopali iurisdictione, *d. c. 3. §. De confratribus:* & quicumque priuilegijs suis quoquo modo abutuntur, vel aliorum priuilegijs derogant, suis priuandi sunt, *c. Dilecti 4. & c. Vt priuilegia in princ. 24. h. t.*

2 Cæterùm licet Regulares varijs summorum Pontificum priuilegijs à iurisdictione Ordinariorum sint exempti, prout videre licet ex eorum priuilegijs, latè collectis & explicatis apud Eman. Roder. *Quæst. Regular. tomo 1. à q. 45.* omnesque tam Mendicantes quàm non mendicantes sua sibi priuilegia communicent, illisque æqualiter, etiam vni tantùm Ordini concessis, gaudeant: in plurimis tamen ista eorum priuilegia fuerunt à diuersis Pontificibus restricta & limitata, speciatim ab Innoc. III. in Conc. Lugdunensi, Bonifacio VIII. *toto h. t. in 6.* Conc Constantiensi *Sess. 43.* Leone X. in Conc. Lateranensi, cuius Constitutionem, *editam an.* 1516. refert Pias. *2. p. c. 3. art. 6. n. 5.* ac nouissimè per Conc. Trid. prout videre licet tum apud Piasec. *d. loco*, vbi ex professo tradit casus, quibus, non obstantibus suis priuilegijs, subsunt iurisdictioni Episcoporum, tum apud Eras. Choquier *Tract. De iurisdict. Ordinarij in exemptos p. 2. q. 45.* vbi eiusmodi casus 116. enumerat. Videatur etiam Zyp. *h. t.* qui *n. 2.* refert ex Choppino à Senatu Parisiensi iudicatum, huiusmodi exemptionem non extendi ad iura quædam honorifica: Episcopo in Ecclesia exempta adiudicatam eminentiorem sedem: sacrum concionandi munus aut Concionatoris dandi arbitrium, irrequisito Canonicorũ collegio, & ius dimissorias litteras tribuendi, cum libero in consessum Capituli introitu, quoties de Ecclesiæ commodis obsequiove Principi debito Concilium ineretur. Insuper tradit, quòd, licet sacra Congregatio censuerit, Regulares Canonicos, qui de mandato suorum Superiorum Parochiali Ecclesiæ, suo monasterio vnitæ, deseruiunt, si delictum commiserint, curam animarum aut administrationem Sacramentorum non concernens, non posse ab Ordinario, sed tantùm à superiori Regulari puniri

puniri (quod quomodo concordet cum *cap.* 3. *Seſſ.* 6. Conc. Trid. ſe non videre ait:) nihilominus in his partibus poſſeſſio habeat, vt qui in cura extra monaſterium ſtant, pleniùs ſubdantur correctioni ordinariæ. Addit ex Gonzales *ad Reg.* VIII. *Cancell.* Gregorium XIII. ſtatuiſſe nō licere Canonicis regularibus congregationis Lateranenſis habere beneficia curata in perpetuum vel etiam ad tempus abſq; diſpenſatione ſummi Pontificis. Et ita nunc praxim Romanæ Curiæ habere, vt qualeſcumq; Monachi ſine diſpenſatione Papæ beneficia curata obtinere non poſſint. Quamuis autem exempti ab Epiſcopo excommunicari non poſſint, niſi in caſibus, in quibus Conc. Trid. vult ceſſare eorum exemptiones, *c. vlt. Seſſ.* 25. Bulla Pij V. *incip. In Principiis* 1565. 24. *Febr.* tamen in caſibus, in quibus à Iure excommunicantur, citari poſſunt, & declarari excommunicati & vitandi, Zyp. *h. tit. in fine.*

TITVLVS XXXIV.

De purgatione Canonica.

1. *Purgatio duplex Canonica & Vulgaris.*
2. *Canonica quomodo fiat.*
3. 4. *Compurgatores quot & quales aſſumendi.*
5. *Pœna deficientis in purgatione.*
6. *Purgatio quando permitti debeat.*

TRactatu criminum abſoluto, reſtat poſterius huius libri, caput de pœnis, quibus ea coërcentur & puniuntur. Verum cùm pœna infligi nequeat, niſi crimine luce meridianâ clariùs probato, *l. vlt. Cod. De probat.* & tamen, deficientibus accuſationibus vel probationibus, crimina manere impunita reipubl. pernitioſum ſit, introducta eſt purgatio, quâ reus de obiecto ſibi crimine ſe purgat ſeu excuſat: ſic enim accipitur hoc loco Purgatio, eſtque duplex Canonica, & vulgaris.

Purgatio Canonica eſt innocentiæ alicuius criminis, de quo quis 1
diffamatus eſt, Canonicè facta oſtenſio ſeu demonſtratio. Colligitur ex *c.* 2. 3. & 4. *h. t.* Vocatur Canonica, eo quòd à ſacris Canonibus inuenta & prodita ſit, *toto h. t. Decretal.* contra Vulgarem.

Ea fit hoc modo: Imprimis reus, tactis ſacroſanctis Euangelijs, iu- 2
rat ſe crimen obiectum non perpetraſſe, nec per ſe, nec per ſubmiſſam ſeu tertiam perſonam, neque aliquem ſuo nomine ſe ſciente commi-

fisse, *c. Quoties* 5. *h. t.* modò fide dignus sit: nam hoc iuramentum nec temerè nec nisi fide dignis deferri debet & solet.

3 Insuper adhibet sibi compurgatores, interdum duodecim, interdum septem, interdum pauciores, pluresve, *c.* 8. *&* 10. *h. t.* pro arbitrio scilicet iudicis, qui pro qualitate delicti personæ, rei, compurgatorum numerum determinabit, vel etiam, vbi ita videbitur, compurgatores omittet, *d. c.* 8. *in V. sicut expedire*, *c. Significasti in V. iuxta arbitrium tuum sup. De adult. & alijs.* Quin imò quandoq; ipsius rei, si leuior sit diffamatio, simplici negatione contentus erit. Planè in *can. Qui presbyterũ* XVII. *qu.* 4. statuitur, vt qui Presbyterum occiderit, si liber sit, cum septuaginta duobus iuret (magno sanè numero, nisi fortè legendum sit, duodecim, vt alij Codices habent:) sin autem seruus, super duodecim vomeres feruentes se expurget; quæ est purgatio vulgaris, postmodum ab Honorio III. damnata, *c. vlt. inf. De purgat. vulgari.*

4 Debēt autem hi compurgatores esse vicini, probatæ & honestæ vitæ, *c. Cum dilectus* 11. *h. t.* saltem de nullo crimine condemnati vel suspecti, *c. Constitutus* 9. *h. t.* qui reum familiariter nouerint, *c. Cum P.* 7. *h. t.* & iurare, tactis sacrosanctis Euangelijs, se credere, reum crimen obiectum non commisisse, & verum iurasse. Vnde hoc iuramentum compurgatorum est credulitatis; rei verò, qui se purgat, veritatis, *d. c. Quoties c. De testibus* 13. *h. t.*

5 Quòd si verò diffamatus de crimine defecerit in hac purgatione, vel qnia iurare nolit, vel quia non inueniat compurgatores, qui eum expurgare velint, tamquam conuictus de crimine, auctorque sceleris puniendus erit, *c. De hoc* 11 *c. Insinuatum* 13. *sup. De simonia*; & si crimen tale sit, quod mereatur depositionem, deponendus, *d. c. Cum* 3. Quin etiam, si crimen graue sit, vel monitus non vitauerit occasionem, quæ eum infamem reddat, suspendi potest ab officio & beneficio, donec se purgauerit, *c.* 2. *& c. Inter* 10. *h. t.*

6 Non permittitur tamen hæc purgatio, nisi vbi de crimine magna est suspicio, nec tamen magna probatio, *cap. Cum dilectis* 15. *h. tit.* vbi enim crimen aliter probari potest, vel adsunt indicia ad torturam, non est indicenda purgatio, *d. c. Si quis de gradu h. t.* Riccius *Decis.* 680. sicut nec vbi crimen est notorium vel propriā confessione, vel testibus, vel euidentiâ facti, sed debita tunc pronuntiatur sententia & pœna infligitur, *d. c. Cum dilectis:* ideoque hoc remedium subsidiarium reputatur, Ricc. *d. loco.* Sic nec reo indicenda est necessariò, quando infamia ortum non habet ex probabilibus coniecturis, sed tunc diffamatus simpliciter absoluendus est, nisi aduersarius valde instet, *c. Cum in iuuentute* 12. *versic. cæterum quia procurator h. t.*

Cæterùm licet hæc pugatio à sacris Canonibus inducta sit, & pro magna

magna parte in desuetudinem abierit, præterquam in Regularibus, Ricc. *d. Decis.* 680. nec olim fuerit in vsu, nisi quoad Clericos, Iul. Clarus §. *fin. q.* 63. *n.* 4. tamen in foro etiam sæculari vsu receptam esse quibusdam in locis, veluti in Flandria & alijs, testatur Damhouderus *in Praxi Crimin. cap.* 44. præsertim in caussis hæresis, Iul. Clarus *d. loco*, Bern. Diaz *in Praxi Crim. Can. cap.* 149. *n.* 2. *& ibid.* Lopez *ad cap.* 148. *in fine* & potissimùm, dum aliquis accusator non est, *c. Nos inter* 6. *h. t.* Notatque Zyp. *h. t. n.* 1. Ioannem Ducem an. 1312. in tabulis Legum Brab. sanxisse, vt ad huiusmodi purgationem admittatur diffamatus cum duobus compurgatoribus; qui si extraneus sit, iuret se innoxium, & innocentiæ suæ testes siue compurgatores inuenire non posse. Addit ex Concordatis Hannoniæ, initis inter Episcopum Cameracensem & Consiliarios suæ Majestatis, 2. *Martij* 1541. quòd in casu vehementis suspicionis aut notoriæ diffamationis, deficiente probatione, Officialis possit indicere modo consueto purgationem.

Effectus autem purgationis huius est, absolui, & in pristinum statum restitui, *can. Omnibus* 2. *q.* 5. *can. Mennam*, *can. Presbyter ibid.* non tantùm, si omninò innocentes fuerint, sed & si culpam commiserint, ex qua nata fuerit diffamatio, vt patet ex *d. c. Inter* 19. *h. t.* vbi Decanus, ob culpabilem familiaritatem cum hæreticis diffamatus & suspensus, purgatione peractâ, fuit loco restitutus. Sic verò purgatus & restitutus deinceps vitam suam instituere bonisque operibus adornare debet, vt infamia conuertatur in bonam famam, & scandalum ac suspicio omnis de Catholicorum mentibus deleatur, *d. c. Inter in fine.*

Æquum porrò videtur, vt se purgans, si caussam culpabilem suspicionis dederit, condemnetur in expensas, prout olim obtinuisse, & cautum esse in statutis Curiarum Ecclesiasticarum prouinciæ Mechlin. 12. *Octob.* 1617. atq; obseruatum à Conc. Brabantiæ eodem anno, refert Zyp. *d. loco num.* 3. Quamquam in Concordatis Hannoniæ cum Episcopo Cameracens. an. 1449 decretum fuerit, ne reus, per purgationem absolutus, expensas vllas luat. Vide Diaz *cap. vlt. sua Pract. & ibid.* Lopez.

TITVLVS XXXV.

De Purgatione vulgari.

1. *Purgatio vulgaris quo pacto fiat.*
2. *Caussa prohibitionis.*

1 PVrgatio Vulgaris, sic dicta à Vulgo (à quo, instigante diabolo, inuenta & inducta est) fit vel per duellum, vel per aquam calidam aut frigidam, vel per ignem, id est per ferrum candens, per prunas & rogũ, vel per alia similia, *c. Ex tuarum* 8. *De purgat. Canonica, c.* 1. *&* 2. *& fin. h. t. can. Monomachiam* 2. *q.* 5. Vt v. g. si alter alterum criminis alicuius accuset, quod probare non possit, & prouocet ad duellum, vt vter ceciderit, is habeatur reus criminis vel falsæ accusationis, *d. c.* 1. *&* 2. *h. t.* vel si quis dicat se falsò accusatum, & ferrum candens manu comprimat, vel super ignitum ferrum nudis plantis incedat, absque adustione, habeatur innocens; sin secus, reus, *c. vlt. h. t.* Exempla refert Couar, *lib.* 4. *Var. resol. c.* 23. *& ibid. in Annotat.* Vffelius, Delrio *Disquisit. magic. lib.* 4. *cap.* 4. *q.* 4. *Sect.* 3.

2 Cæterùm hæc purgatio tribus de caussis meritò à sacris Canonibus reprobata & vetita est. Prima, quia per eam sæpè contingeret quem condemnari, qui esset absoluendus; & absolui, qui condemnandus, *d. c.* 2. *hoc tit.* Secunda, quia inuenta à diabolo, *can. Mennam can. Consuluisti* 2. *q.* 5. Tertia, quia per eam tentetur Deus, *d. c. vlt. h. t.* Vbi tamen publica salus duellum exposceret, licitum esset, imò laudabile, *arg. tex. in l.* 1. *§. sed si quis operas D. De postulando*; vbi, licet locans operas, vt cum bestijs pugnet, sit infamis, tamẽ non est infamis, qui locat operas, vt expugnet feram, regioni noxiam. Videatur pleniùs de vtraque hac purgatione Tholosan. *Syntag. Iuris Vniuersi l.* 48. *c.* 35.

TITVLVS XXXVI.

De Iniurijs & damno dato.

§. I. De Iniurijs & earum pœnis.

1. *Iniuria generaliter & specialiter sumitur.*
2. *Specialiter pro contumelia, & fit re aut verbis.*
3. *Pœna iniuriantium ex vtroque iure.*

In iudi-

IN iudicio criminali prosequendo & terminando non solùm de pœna, ob crimen commissum luenda, tractandum est, verùm etiam de priuata iniuriarum aut damni dati reparatione. Sed & cùm deficiente accusatore, & purgatione Canonicè præstitâ, absoluendus sit reus, teneaturque accusator siue denuntiator accusato actione iniuriarum & de damno dato, ideo recto ordine subnectit hunc Tit. Pont. 1

Iniuria dupliciter sumitur, generaliter & specialiter. Generaliter dicitur omne id, quod non iure fit, indeque suam appellationem habet, *l. 1. D. De iniurijs.* Specialiter rursus tripliciter sumitur; primò, pro contumelia, quæ à contemnendo dicitur; secundò, pro culpa seu damno, culpâ & non iure dato, vt in *Lege Aquilia*; tertiò, pro iniquitate seu iniustitia, vt quando Iudex iniquè & iniustè iudicat. Hic verò sumitur pro contumelia; & duobus potissimùm modis fit, re & verbis. Re, si manus alicui inferantur: vt si quis alium pulset aut verberet. Verbis fit dupliciter; Primò, quando quis ad contumeliam alterius verba contumeliosa profert. Vnde & conuitium dicitur: significat enim conuitium iniuriam verbis factam, *d. l. 1. §. 1. D. eod.* maximè si cum vociferatione & in cœtu hominum fiat: aliàs non dicitur propriè conuitium, sed infamandi caussâ dictum, *l. Item §. ait Prætor:* veluti si quis in cœtu hominum alium appellet scurram, nebulonem: si dicat, Tu mentiris, licet addat, saluo honore; quia verbum iniuriosum præcedens declarat voluntatem iniuriantis, quæ deest in reseruatione inde facta, & quia dici solet, protestationem repugnantem cum ipso actu esse nullam, *arg. l. Cum precario D. De precario.* Secundò fit litteris seu scripturâ: vt si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem aut carmen famosum, vel historiam, scripserit, composuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorũ fieret, siue suo siue alterius nomine, vel sine nomine: item qui emendum vendendumve curauerit, *l. Lex Cornelia 5. § si quis librum 9. D. h. t.* aut inuenerit, legerit, nec corruperit, sed dolosè manifestarit, *L. unica Cod. De famosis libellis.* 2

Ex famoso autem libello grauissima nascitur iniuria, quæ pœnâ capitali punitur, *d. L. vnica Cod. De fam. libellis*; nempe si criminaliter agatur: alioqui si ciuiliter, condemnatus iubetur esse intestabilis, *d. §. si quis librum.* Eaque pœna constituta est non tantùm in auctorem libelli, sed & in eum, qui de via repertum non decerpserit, sed evulgauerit & in publicum proiecerit, vt à quouis legeretur.

Cæteroquin quòd ad pœnas & æstimationem iniuriarum attinet, illud hic præmittendum est, iniurias quasdã pertinere ad læsionem corporis, vt cùm quis pulsatur aut verberatur; quasdam ad læsionem dignitatis, vt cùm comes matronæ abducitur; alias ad infamiam, vt

cùm puditia alicuius attentatur, *d. l. 1. §. 2.* alias ad læsionem rerum, *vt in Tit. Ad leg. Aquiliam.* Rursus ex his quasdam dici iniurias atroces, quasdam leues. Atroces sunt contumeliosiores & maiores, habitâ ratione personæ, temporis, loci & rei, prout hæc omnia explicantur in *l. Aut facta §. 1. D. De pœnis l. Prætor edixit §. atrocem cum l. seq. D. h. t. §. atrox Institut. eod.*

Pro varietate igitur iniuriæ, atrocis vel leuis, crescit vel minuitur æstimatio iniuriæ. Agiturque ob iniuriam aut ciuiliter, aut criminaliter. Ciuiliter, ad æstimationem iniuriæ, vt scilicet Iudex tanti reum condemnet, quanti iniuriam passus æstimauerit, vel minoris, prout ei visum fuerit, *§. In Summa, iuncto §. Pœna Institut. eod.* Criminaliter agitur ad pœnam extraordinariam, officio Iudicis reo irrogandam. Et quidem vtroq; hoc modo agitur ex præscripto iuris Ciuilis, quo etiam vna actio tollit aliam, *l. 6. 7. & vlt. D. eod.* quia vtrumque iudicium ad pœnam & vindictam comparatum est, & vnum idemq; delictum vindicari iterum non debet, *l. Senatus 14. D. De accusationib.*

At iure Pontificio si quis in Clericum aut Religiosum violentas manus iniecerit, excõmunicatur ipso facto, *can. Si quis suadente XVII. q. 4. c. 5. cum similibus inf. De sent. excommunicat.* & in eum, qui Cardinalem fuerit hostiliter insecutus vel percusserit &c. veluti in reum læsæ maiestatis animaduertitur, *c. Felicis De pœnis in 6. vbi pleniùs vide.* Qui autem in Episcopum hæc perpetrauerit, iisdem ferè pœnis coërcetur, *Clement. 1. De pœnis c. vnico eod. tit. in 6.* Denique qui in alterius famam publicè scripturam aut verba contumeliosa confinxerit, & repertus scripta non probauerit, flagellari debet. Qui autem libellum famosum inuenerit, nec ruperit, quasi auctor huiusmodi delicti vtroque Iure puniendus est, *can. 1. & vlt. V. q. 1. l. vnica Cod. De famosis libellis.*

§. II. De Damno dato.

1. *Damnum quoquo modo datum reparari debet.*
2. *Victus victori condemnandus in expensas.*

1 SEd probato crimine reus ante omnia damnum alteri iniuriâ quoquo modo, etiam breuissimâ culpâ datum, siue per se, *c. 1. 2. & 3. h. t.* siue per alium, vel alii opem ferendo, *c. vlt. eod.* planè resarcire debet, *d. c. 1. & c. 6. eod.* siue Clericus sit, siue laicus, *c. Olim 7. h. t.* siue damnum datum sit in rebus vel animatis vel inanimatis, *toto Tit D. & Cod. Ad L. Aquiliam & potissimùm l. In lege D. eod.* quia factum suum cuique nocere debet, non alteri, vt habet regula Iuris,

Iuris, *l. Imperitia* 132. *D. De R. I.* cùm non debeat quis affectare id, in quo vel intelligit vel intelligere debet infirmitatẽ imperitiamve suam alicui futuram periculosam. Idem est in eo, cuius negligentiâ damnum illatum est: vt in Medico, qui deseruit curationẽ ægroti; in Notario, cuius negligentiâ error in instrumento admissus est; in eo, qui negligenter ignem custodiuit, ne longiùs serperet: nam hi omnes & similes ad restitutionem damni rectè conueniuntur, vt latiùs tradit Canis. *in Summa, lib.* 3. *tit.* 2. §. *damnum*; quem pleniùs vide, vt & ea, quæ traduntur in *Tit. Institut. Ad L. Aquiliam, & De noxalib. actionibus*, ne superfluè, quæ ibi traduntur, repetamus.

Non solùm autem damnum illatum resarcire reus debet, sed & 2 expensas, quas occasione litis iniustè motæ aduersarius iustè fecerit, refundere tenetur, *d. c. Olim* 7. *h. t. d. c.* 4. *inf. De pœnis*: quia regulariter victus victori in expensas condemnatur, etiam in caussis ciuilibus & pecuniarijs, *c. Properandum* § *siue autem Cod. De iudicijs.* Adeò vt statutum de damnis non resarciendis disponens, etiamsi quis illud seruare iurauerit, non extendatur ad expensas, *c. In nostra* 8. *h. t.* quia aliud appellatur damnum, aliud expensæ; & iuramentum strictè accipiendum est de ijs tantùm, de quibus expressim fuerit actum.

TITVLVS XXXVII.

De Pœnis.

§. I. Pœnæ quotuplices & quo pacto infligendæ.

1. *Pœna à multa in quibus distinguatur.*
2. *Pœna alia Ciuilis, alia Criminalis.*
3. *Ciuilis alia Conuentionalis, alia Legalis, alia Iudicialis.*
4. *Criminalis alia Perpetua, alia Temporalis.*
5. *Temporalis alia Pecuniaria, alia Corporalis, alia Spiritualis.*
6. *Pœna item alia est Personalis, alia Realis, alia Mixta.*
7. *Item alia Capitalis, alia non capitalis.*
8. *Iudex Ecclesiasticus secundum Canones iudicare debet.*
9. *Quid Iudex in infligenda pœna attendere debeat.*
10. *Etiam hæredes delinquentium iure Canonico interdum puniri.*
11. *Iudex Ecclesiasticus quatenus pœnam pecuniariam infligere posit.*

Rei criminum, de quibus hucusque satis superque actum est, præter damna & expensas, etiam pœnas pati debent; easque vel à Canonibus statutas, vel arbitrio Iudicis, pro qualitate criminis, infligendas, si nullæ à Canonibus statutæ sint, *c. Dilectus filius* 11. *h. t.* cùm, vt dicitur in *c. Vt fama* §. 1. *inf. De sent. excommunicat. l. Ita vulneratus* §. *fin. D. Ad L. Aquiliam*, expediat Reipubl. ne crimina maneant impunita, & eo fine pœnæ adinuentæ sint, vt homines à delictis coërceantur & in officio contineantur eoq; pacto Respubl. pacata & tuta sit.

Pœna (à Pendendo dicta iuxta Varronem 4. *De lingua Lat.*) est supplicium, quo quis ob delictum afficitur, siue noxæ vindicta, seu delictorum omnium coërcitio vel satisfactio, à lege vel ministro legis imposita.

1 Distinguitur à Multa; primò, quòd pœna generale sit nomen, omnium delictorum coërcitio; multa verò specialis delicti. Secundò, quòd multa animaduersio tantùm pecuniaria sit, Pœna etiam capitis & existimationis irrogari soleat. Tertiò, quòd pœna à lege, multa ex arbitrio eius, qui multam dicit, & vt plurimùm vbi pœna non est à lege imposita, indicatur. Quartò, multam is indicere potest, cui adiudicatio data est, pœnam verò quisque, cui criminis executio competit, irrogare potest. ita hæc discrimina traduntur in *l. Aliud fraus* 131. *D. De verb. signif.*

2 Diuidi autē pœna in genere multifariam potest; & primò in Ciuilem & Criminalem. Ciuilis est, quæ non tendit ad vindictam publicā, sed ad priuatum commodum, puta ciuiliter agentis, etiam de crimine, *arg. l. vnica Cod. Quando ciuilis actio praiud. crim.* Et hæc vel est Conuentionalis, vel Legalis, vel Iudicialis. Conuentionalis ex conuētione partium, veluti si quid datum factumve non fuerit, committitur & præstatur: ita vt, si vterque conuentioni contraueniat, vterque in pœnam incidat, *c. Constitutus* 7. *h. t.* Legalis est pœna ciuilis, quæ à lege imponitur, pro reparatione damni illati, vel propter contumaciam aut contemptum. Iudicialis propriè est, quæ à Iudice infertur.

3 Criminalis est, quæ tendit ad vindictam publicam; totiesque infligenda est, quoties delictum iteratur, *c. 1. h. t.* 4 * Et hæc diuidi potest in Perpetuam & Temporalem, quarum illâ numquam vnus pro alio punitur, *can. 1. q. 4.* & de qua intelligitur illud, *Filius non portabit iniquitatem patris.* 5 * Temporalis subdiuidi potest in Pecuniariam, Corporalem & Spiritualem. Pecuniaria aliàs Multa vel Emenda, vel Compositio vocatur. Tholosan. *Partit. Iuris Can. lib. 4. tit. 16. cap 1.* Corporalis est duplex: alia enim corpori ipsi infligitur, alia autem versatur circa statum vel dignitatem personæ, vt seruitus, infamia. Spiritua-

Spiritualis est quadruplex Excommunicatio, Interdictum, Suspensio & Degradatio, de quibus dicetur postea.

Aliter diuidi solet pœna in Personalem, Realem & Mixtam. Personalis est, quæ personam tantùm afficit, vt Depositio, Suspensio, Excommunicatio, Incarceratio, in monasteriũ detrusio, Verberatio, Seruitus, Relegatio ad triremes, publica ad infamiã criminosi in theatro aut columna ostentatio, quam moribus nostris infamiam irrogare asserit, Busſ. *ad L. Ictus D. De his qui notantur infamia*, vt refert Zyp. *h. t.* Realis est, quæ in odium personæ rebus imponitur; vt missio in possessionem beneficij vel eius priuatio, rerum confiscatio. Mixta denique est, quæ partim est personalis partim realis, vt Interdictum, absolutio vasalli à fidelitate. 6

Tertiò, diuidi potest pœna in genere secundum diuisionem criminum: vt enim crimina alia sunt capitalia, alia non capitalia, ita & pœnæ aliæ capitales, aliæ non capitales, *l. 3. D. De publ. iudicijs.* Capitalem pœnam diuidit Iurisconsultus in *l. Capitalium D. De pœnis*, in vltimum seu summum supplicium, metalli coërcitionem & deportationem. Vnde patet capitalium alias esse maiores, alias minores. Quin etiam inter vltimi supplicij pœnas maior ea dici potest, quæ maius opprobrium infert. Alias diuisiones pœnarum omitto, de quibus videri potest Tholosan. *d. loco.* 7

Porrò sicut Iudex sæcularis secundum leges ciuiles iudicare debet, *Institut. De officio Iud. in princip.* & à præscripta iure pœna non discedere, *l. 1. §. 1. D. Ad S C. Turpill.* ita & Iudex Ecclesiasticus secundum Canones iudicare, nec à pœnis per eos statutis recedere debet, *c. 1. sup. De constitut. c. 1. sup. De sent. & re iudicata*, nisi caussa subsit, quia tum permissum est vtrique pœnam vel augere vel minuere, vel etiam prorsus remittere, *c. fin. sup. De transact. l. 3. & 4. Cod. Ex quibus caussis irrog. infamia*; pro varietate scilicet circumstantiarium, caussæ, personæ, loci, temporis, quantitatis, qualitatis, & euentus, *l. Aut facta 18. D. hoc tit.* 8

Nam in primis in infligenda pœna Iudex diligenter attendere debet, an delictum sit voluntarium, an inuoluntarium: tunc enim maleficia puniuntur, cùm ex corde committuntur, *Glos. in c. 1. sup. De conuers. coniugat. can. Illa cauenda* XV. *q. 1.* Similiter considerare debet personarum statum, conditionem, gradum, qualitatem, *l. 2. & 3. D. De termino moto.* Sic quoque diuersitas temporis plurimùm facit ad distinctionem criminum & pœnarum, *can. fin. Distinct. 14.* sicut & loci, *can. Ante terminum can. Aliter Distinct. 30. c. Cum olim sup. De Clerc. coniugatis.* Vt & diuersitas quantitatis: nam qui ouem surripit, fur; qui gregem, abigeus dicitur, *d. l. Aut facta l. 1. & fin. D. De abigeis.* Et vt 9

delictorum

delictorum alia sunt maiora, alia minora, *can. Adulterij malum can. Flagitia, can. Quod in omnibus* xxxi. *q.* 7. ita & pœnarum aliæ maiores, aliæ minores: quas ita inferre Iudex Ecclesiasticus debet, ne vnquam pœnam ingerat sanguinis, *c. Clericis & c. penult. sup. Ne Clerici vel Monachi &c.* sed vt, si quando vel ex delegatione Principis vel alio iure cognitio criminis, pœnam sanguinis exposcentis, sibi competit, eam vel ad ipsum remittat Principē, vel alicui Iudici laico demandet, *l. In Archiepiscopatu sup. De raptorib.* Vide Canis. in *Summa lib* 3. *tit.* 22. *ad finem.* Sic quoque crimina ob frequentiam maiorem puniri grauiùs possunt, quam aliàs puniri deberent, *d. l. Capitalium* §. *solent & l. Seruos* 8. §. *viles autem Cod. Ad L. Iul. De vi publica.* Quotiesque ex eodem facto plures delicti species oriuntur, totidem etiam pœnæ infliguntur, *l.* 2. *D. De priuatis delictis*; aut saltem altera imponenda augetur, *l. vnica* §. 1. *Cod. De raptu virg.*

10 Quin etiam ob grauitatem criminum hæredes delinquentium subinde Iure quoque Pontificio puniuntur. Nam qui v. g. Episcopum suum occiderit, non tantùm ipse omnia quæ ab Ecclesia obtinet, amittit, sed & liberi, vsque ad quartum gradum, ab Ecclesia illiusque beneficijs arcentur, *c. Ad aures* 10. *c. In quibusdam* 12. *h. t.*

Nec obstat, quod dicitur, filium non portaturum iniquitatem patris, quia id accipiendum est de pœna æterna, non de temporaria, *cap. Vergentis* 10. *sup. De hæreticis.*

11 Cauere etiam Iudex Ecclesiasticus debet, ne pœnam inferat pecuniariam, quando alia est à Canonibus statuta, *c. Licet* 3. *h. t.* quia secundum Canones iudicare debet. Alioqui si nulla certa pœna à Canonibus statuta sit, relinquitur eius arbitrio, vt etiam pecuniariam infligat, si ita videatur, vt satis constat ex *c. Presbyteri* 2. *h. tit. c. Postulasti sup. De Iudæis*, Felin. latè in *c. Irrefragabilis n.* 6. *sup. De officio Ordin.* modò omnem auaritiæ vitet suspicionem, *d. c. Licet.* nec pœnam in proprium vsum, sed in piam conuertat caussam, Conc. Trid. *Sess.* 15. *c.* 3. *De reformat.* adeò vt ne quidem merces Vicarij, vel Officiariorum desumi inde debeat, prout declarasse Sac. Congregat. post Ant. Genuen. refert Ricc. *in Praxi pœn. Decis.* 340. Hinc licet Edictum Principum nostrorum de Festis, velit in condemnatione nominatim exprimi vsum pium, cui addicatur multa, ob festorum violationem inflicta, neutrum tamen inquit Zyp. hîc praxis obseruat, ob exilitatem, vt credit, dotium Episcopalium in Belgio. Putat tamen Riccius *d. loco*, in omni casu consulendam esse Sac. Congregat.

Pœna verò pecuniaria, quæ solet vulgò apponi in contractibus, licet exigi de iure possit, Felin. *in c.* 1. *De constiut. n.* 43. tamen de consuetudine non exigitur, nisi quatenus concurrit interesse aliquod,

Pias.

Piaſ. *d. p.* 2. *c.* 4. *art.* 14. *num.* 18. *in fine*, poſt Nauar. in *Manuali c.* 23. *num.* 68. *c. Suam* 9. *iunctâ Gloſ. fin. h. t.*

§. II. De alijs obſeruandis circa pœnarum impoſitionem.

1. *Carceris pœnâ quatenus Iudex Eccleſiaſticus vti poſſit.*
2. *Clericus perpetuo carcere includi non debet.*
3. *Laici per Iudicem Eccleſiaſticum incarcerari poſſunt.*
4. *Verberum pœna quatenus licita iure Canonico.*
5. *Clericus pro crimine torqueri etiam poteſt.*
6. *Damnatio ad triremes.*

QVantum ad corporalem pœnam attinet, cuiuſmodi eſt Incarceratio, Verberatio, Damnatio ad triremes, eam quoque infligere Iudex poteſt Eccleſiaſticus: * carceris tamen non 1
paſſim nec leuiter, & non niſi præuiâ informatione; quia præiudicium generat irreparabile, Iudexque iniuſtè Clericum carceri mancipans, pœnam excommunicationis non effugit, *c. Si Clericos De ſent. excommunicat. in* 6. Nec carcer debet eſſe ſqualidus aut ſordidus, ſed decens & conueniens qualitati criminis & perſonæ, ſecundum Conc. Trid. *Seſſ.* 25. *cap.* 6. *De reformat.*

Perpetui etiam carceris pœnâ plecti Clericus nequit, niſi in ca- 2
ſibus à iure expreſſis, *c. penult. & vlt. ſup. De haeret.* quibus ſcilicet de iure Ciuili infligenda eſſet pœna mortis; non ſimplex, ſed atrocior, iuxta enormitatem & atrocitatem delicti, puta ignis, damnationis ad beſtias, membrorum lacerationis &c. Piaſ. 2. *p. cap.* 4. *art.* 14. *n.* 1. poſt Diaz *in Pract. Crim. Can. cap.* 137. Proſpiciendumque hoc caſu, ne defectu alimentationis aut cibi incluſus carcere moriatur; nam ſecutâ ex ea cauſſa morte Iudex fieret irregularis, Abbas *in c. A nobis ſup. De apoſtatis.* Aliàs Clericus etiam cuſtodiæ tantùm cauſsâ committi carceri poteſt, licet ciuiliter agatur, ſi vtique de fuga ſit ſuſpectus, *c. Si Clericos* 15. *De ſent. excommunicat. in* 6. *c. Dilectus ſup. De appellat.*

Sed & laicis in criminibus Eccleſiaſticis à Iudice Eccleſiaſtico in- 3
fligi carceris poena poteſt, *Clement.* 1. *De haereticis.* Quinimò ad apprehendendos & mancipandos carceri Clericos Iudex Eccleſiaſticus laicorum miniſterio vtitur licitè. nec tunc laici poenam incurrunt excommunicationis, capiendo Clericum, vel etiam percutiendo, ſi ſe defendat, & aliter detineri non poſſit, Piaſ. *d. loco n.* 5. ex Hoſtien. & & Angelo.

4 Verberum quoque poena vsitata & recepta est iure nostro, *c. 1. sup. De calumniat. can. fin. Distinct.* 35. eiusque frequens est mentio apud Gratian. vt in *can.* 1. V. *q.* 1. *in can. Nullus Clericus* XI *q.* 1. *can. Cum beatus Distinct.* 45. vbi ait, quòd Presbyteri & Abbates non nisi pro grauioribus & mortalibus culpis subiacere verberibus debeant. Et non nisi per Clericum vel ipsum Iudicem Clerico sunt infligenda verbera, *c. Vniuersitatis* 24. *inf. De sent. excommunicat.* etiam incorrigibili, Diaz *in Praxi cap.* 125. ita tamen, vt Episcopus ipse neminem manibus suis percutiat, *can. Non liceat Distinct.* 86. id quippe alienum à sacerdote esse debet.

Cauendum etiam, vt citra mortis aut mutilationis periculum, verbera infligantur & ne in vindictam sanguinis transire videantur, *c. In Archiepiscopatu* 4 *sup. De raptorib.* Quamquam si casu & ex postfacto sanguinis sequeretur effusio, non per hoc incurreretur irregularitas, quia ea non contrahitur nisi morte vel membri mutilatione, Diaz *d. cap.* 125.

Abstinere item oportet Iudicem Ecclesiasticum quàm maximè ab huiusmodi corporalibus pœnis, & vt ijs non nisi in atrocioribus vtatur culpis, faciliusque contra minores Clericos, quàm Sacerdotes, Pias. *d. loco n.* 6. Et verbis potiùs quàm verberibus Clerici corripiendi sunt: leuiter enim castigatus reuerentiam exhibet castiganti; asperitatis autem nimiæ increpatio nec increpationem recipit, nec salutem, *d. can. Cum beatus Distinct.* 45.

5 Huc pertinet, quòd Clericus pro crimine torqueri possit, quamuis ciuiliter aduersus eum agatur, Diaz *c.* 117. dummodò magna & violenta ad hoc vrgeant indicia, per duos minimùm testes probata, & fuerit Clericus infamatus de eo crimine: neq; enim ob testimonium vnius, qui fuerit particeps criminis, quis torquendus est, nisi alia suffragentur; nec etiam ad testimonium vnius testis, bonæ famæ, si item reus ex sua parte habeat adminicula integræ conuersationis.

Confessio autem extra iudicium facta licet non sufficiat regulariter ad torturam in Clerico, Diaz. *d. c.* 117. tamen contrarium vsu seruari, ex alijs, quos eam in rem citat, notat Pias. *d. loco n.* 7. Vbi etiam subiungit, quòd, licet tortura non debeat infligi Clerico per laicum, tamen vsu obtinuerit contrarium. Videatur de hac pœna pleniùs Diaz. *d. loco. & ad eum* Lopez.

6 Pœna quoque corporalis est damnatio & relegatio ad triremes in Italia vsitatissima, de qua Diaz *c.* 134. Quâ poenâ si Clerici damnentur ad vitam, priùs degradantur; si ad tempus, deponuntur verbaliter tantùm: & vtroque casu licitè verberantur à ministris triremium, Pias. *d. loco n.* 8.

§. 3. De

§. III. De Pœna priuationis.

1. *Ad priuationem beneficij requiritur sententia iudicis declaratoria.*
2. *Quo modo quis priuandus ob absentiam vel non residentiam.*

NEmo priuandus est beneficijs vel officijs suis, nisi in casibus à Iure expressis: & in casibus, quibus quis ipso iure priuatur, sententia requiritur Iudicis declaratoria, nec antè quis tenetur dimittere beneficium, *Pias. 2. p. c. 4. art. 14. n. 15. & 16* Vbi etiam docet, quòd à sententia priuationis appellans, durante appellatione non sit priuatus: & proinde, si resignet interim beneficium, validam esse resignationem, licet beneficium iam antè fuisset impetratum ob priuationem; idque pro indubitato practicari in Curia Romana. 1

Vt verò quis priuetur ob non residentiam seu absentiam à beneficio, post præuiam monitionem per censuras primùm Ecclesiasticas, ac deinde per sequestrationem & substractionem fructuũ, compellitur ad residentiã, ita vt post quemlibet terminum poenæ exspectetur absens ad minùs per sex menses, *c. Quoniam §. porrò sup. Vt lite non contestata &c.* & demùm, si adhuc pertinaciter se absentet venit, priuandus, Conç. Trid. *Sess. 23. c. 1. De reformat.* Citandus verò absens, si sciatur, vbi sit, est personaliter: sin autem id ignoretur, in Ecclesia sua ter successiuè; nec sufficeret vna citatio pro tribus, *Glos. in d. c. Quoniam in V. canonibus,* Abbas *Consil. 67. lib. 1.* Felin. *in c. Consuluit n. 13. sup. De officio delegati.* Neque valeret sententia, quâ priuaretur non residens, non præmissâ trinâ citatione, vel non seruatâ formâ dicti Conc. si scilicet non residens non fuerit primò censuris, sequestratione fructuum, & alijs Iuris remedijs compulsus & punitus, vt fuisse decisum in Rota Rom. post Genuen. refert Pias. *d. loco n. 18.* 2

Ne autem Iudices faciliùs in rigorem declinent, sanxit Pius IV. Constitut *incip. Cupientes,* quam refert Quaranta *V. De benef. priuat.* ne ipsi Iudices eorumve affines aut familiares ea beneficia obtineant, quibus alij priuantur.

Denique crimina, quæ priuationem inducunt ipso iure, & qui huiusmodi priuationem effectus sequantur, latè recenset Azor. *2. p. Institut. Moral. lib. 7. c. 17.* vt & ea, ob quæ quis Iudicis sententiâ priuandus venit, *d. lib. 7. c. seq.* quæ breuitatis causâ videri apud eundem possunt.

§. IV. De poena Exilij.

1. 2. *Pœna exilij cur vtilis, & quatenus ea extendatur.*
3. *Hodie pœnæ omnes arbitrariæ.*

1 IN exilium quoque mittere Iudicem Ecclesiasticum posse, constat *ex c. 1. sup. De calumniat. can. Cum beatus Distinct.* 45. *can. Hi qui* 111, *q.* 4. Eamque poenam conducere plurimùm, vbi crimen puniendum cohęret loco, & per loci mutationem tolleretur scandalum & delinquenti occasio iterùm delinquendi, iuxta illud Isidori in *can. Valet Distinct.* 81. *Valet,* inquit, *interdum conuersis pro animæ salute mutatio loci. Plerumque enim dum mutatur locus, mutatur & mentis affectus. Congruumq; est inde corporaliter auelli, vbi quisque illecebris deseruiuit. Nam locus, vbi quisque prauè vixit, hoc in aspectu mentis apponit, quod sæpè ibi vel cogitauit vel gessit.*

2 Hæc tamen exilij poena non extenditur extra dioecesim & territorium iudicantis, Felin. in *c. Postulasti n.* 2. *sup. De foro compet.* Quamquam Archiepiscopus non ex sua tantùm dioecesi, sed & ex tota prouincia mittere in exilium possit, Pias. *d. loco n.* 14. Vbi addit, hanc poenam posse ex iusta caussa relaxari per Episcopum; quod & tradit Diaz *c.* 126.

3 Illud hîc restat subijciendum, poenam esse arbitrariam, vbicumque ius vtrumque illam nominatim non exprimit; hodieque ex praxi omnes ferè poenas vbicumque locorum factas esse arbitrarias: ac proinde poterit hoc tempore Iudex moderari poenas legum pro varietate & circumstantijs delictorum, locorum, & personarum.

TITVLVS XXXVIII.

De Pœnitentijs & Remissionibus.

§. I. De varijs Pœnitentiæ significationibus & diuisionibus.

1. *Pœnitentia nomen æquiuocum.*
2. *Diuiditur generaliter sumpta in bonam & malam.*
3. *Pœnitentia hoc loco quid significet.*
4. *Est vel Publica, eaq; solemnis & non solemnis, vel Priuata.*

Poenæ

POenæ, quas iam recensui, fori sunt externi seu iudicialis: postulat ordo, vt aliquid etiam dicamus de poenis fori poenitentialis seu interni siue animæ, id est de Poenitentijs eiusque partibus, Confessione, Contritione & Satisfactione, item de Remissionibus seu Indulgentijs.

Vbi in primis obseruandum, nomen Poenitentiæ esse æquiuocum, 1
eiusque varias significationes. Et primò quidem, generaliter eius vsu spectato, dicitur prioris sententiæ seu consilij mutatio & conuersio; poenitereque generaliter dicitur, qui nollet fecisse vel omisisse, quod fecit, vel omisit, idque siue bonum siue malum.

Vnde Poenitentia sic generaliter sumpta diuidi potest in Bonam, 2
quæ habetur de actu malo; & Malam, quæ de bono. Id autem dupliciter rursus contingit, vel sine dolore, vt in Beatis, quos sine dolore suorum poenitet peccatorum: & in Deo, qui *Genes.6. Pœnitet*, inquit, *me fecisse hominem*; pro cuius explicatione vide *can. Incommutabilis* XXII. *q.* 4. vel cum dolore in viatoribus, qui non solùm nolunt, sed etiam dolent se peccasse, iuxta illud D. August. in *can. Pœnitentia* 4. *Distinct.* 3. *De pœnit. Pœnitentia*, inquit, *est quadam dolentis vindicta, puniens in se, quod dolet commisisse.*

Inde verò transfertur ad significandam specialem virtutem seu habitum poenitendi ac dolendi de peccato. Eiusque actum, prout sic accipitur, definiens D. Ambr. in *can. Ecce nunc tempus* 39. *in fine De pœnit. Distinct.* 1. *& can.* 1. *&* 6. *d. Distinct.* 3. Poenitentiam, inquit, agere est, præterita mala plangere, & plangenda non committere. Quod intellige quoad propositum & intentionem: quia non est de ratione poenitentiæ, ne semel commissa iterùm committantur, sed bene propositum & intentio illa amplius non committendi.

Tertiò, translatum est hoc nomen ad significandum Poenitentiæ 3
Sacramentum, de quo hîc agitur, vt in *c. Quod in te* 11. *h. t.* Ac denique ad significandam poenam seu vindictam, siue sponte susceptam, siue à Sacerdote impositam, in satisfactionem peccatorum, vt in *c. Omnis vtriusque* 12. *h. t. & d. can. Pœnitentia Distinct.* 3. ibi, *Pœnitentia est quadam dolentis vindicta*: & rursus ibidem dicitur, poenam tenere, qui semper punit, quod commisisse dolet. Quo modo etiam hîc accipitur nomen Poenitentiæ.

Et quidem ita acceptum hoc nomen, prout poenam seu vindictam 4
significat, potest Poenitentia statui duplex, nempe Publica & Priuata. Publica rursus duplex, Solemnis & Non solemnis. Publica solemnis est, quam imponit Episcopus ob grauissima crimina publica, in capite quadragesimæ peragendum, seruatis solemnitatibus, de quibus in *can. Pænitentes* 63. *& can. In capite Distinct.* 50. Et hæc, ne Ecclesiæ vi-

lescat auctoritas, non nisi vnica esse debet, sicut vnum est baptisma, teste Ambros. *can. Si quis post remissionem d. Dist.* 50. idque ex speciali Ecclesiarum quarundam consuetudine: nam alibi iterare licet, *can. Nihil prodest* 21. §. *ex persona De pœnit. d. Distinct.* 3. Nec aliter sacerdotibus olim imponi poterat, quàm coelestis militiæ cingulo exutis, seu depositis, propter scandalum, *arg. can. Alienum & can. Confirmandum Distinct.* 50. *c. Quæsitum* 7. *h. t.* quia, vt dixi, non nisi ob grauissima & famosissima crimina imponebatur. Et inde factum est, ne publicè poenitentes ad Ordines sacros promoueri valeant, vt dixi *lib.* 1. nec item, quamdiu tales sunt, communicare, nisi in mortis articulo, nec matrimonio iungi. Hoc verò tempore hæc pœnitentia non est in vsu.

Publica pœnitentia non solemnis est, quæ publicè, citra vllam Iuris solemnitatem, peragenda iniungitur. Cuiusmodi est peregrinatio, certi habitus delatio, & his similia: quia manifesta peccata non sunt occultâ correctione purganda, *c.* 1. *h. t. can. Si peccauerit* 2. *q.* 1. *can. Ego Berengarius De consecrat. Distinct.* 2. Et hæc imponi potest à Sacerdote: solemnis autem non nisi ab Episcopo, *d. can. Pœnitentes, & pluribus aliis similibus.* Quando autem publica pœnitentia imponéda sit, vide Conc. Trid. *Sess.* 24. *cap.* 8.

Priuata seu secreta pœnitentia est, quæ nec solemnis, nec publica est, sed priuatim suscipitur vel iniungitur, peragiturque, quæ etiam pro grauioribus criminibus, sed occultis, imponitur, *d. c. Quæsitum h. t.* Occulta enim peccata non sunt publicè punienda, *can. Si peccauerit* 2. *q.* 1. *can. fin.* XV. *q.* 5. *can. Si quis potestatem* XXIII. *q.* 4.

§. II. De Pœnitentia, vt est Sacramentum.

1. *Pœnitentiæ definitio.*
2. 3. *Materia eius remota sunt peccata mortalia, non venialia.*
4. *Materia propinqua sunt Contritio, Confessio & Satisfactio.*

DE Sacramenti huius institutione, ratione, ac necessitate patet ex dictis antè de Sacramentis in genere, & videre licet Conc. Trid. *Sess.* 14. *cap.* 1. vbi ait, hoc Sacramentum Pœnitentiæ non secus lapsis post Baptismum ad salutem necessarium esse, quàm nondum regeneratis ipsum Baptismum. Vnde in *can. Secunda De pœnit. Dist.* 1 appellatur *Secunda post naufragium tabula*: quia vti fractâ naui vnum vitæ seruandæ perfugium nauiganti superest, si fortè vel tabulam aliquam fractæ naui arripere liceat, atq; ita euadere: ita post innocentiam Baptismi amissam seu fractam per peccatum mortale, nisi quis ad hanc pœnitentiæ confugerit tabulam, haud dubiè de eius salute desperandum erit.

Potest

Poteſt autem Pœnitentia, quatenus eſt Sacramentum nouæ legis, definiri, eſſe Sacramentum, quod, Contritione, Confeſſione & Satisfactione concurrentibus, peccatorum operatur remiſſionem. 1

Hac definitione indicatur duplex eius materia, remota ſcilicet & propinqua. Remota ſunt peccata, non vt amplectenda, ſed vt deteſtanda maximè: quæ proinde ſunt materia Pœnitentiæ circa quam, vt vocant; ſicut lignum eſt materia ignis, à quo abſumitur, & morbus Medicinæ; non autem eo modo, quo æs eſt materia ſtatuæ, ſeu materia ex qua. 2

Peccatum verò eſt duplex, Originale, quod ab ortu nobis congenitum per Baptiſmum in Chriſto condonatur; & Actuale, quod eſt factum, dictum, vel concupitum, contra vel præter legem Dei, aut Eccleſiæ. Et hoc rurſus eſt duplex, Mortale ſic dictum, quia mortem animæ præſentem adfert; de quo eiuſque varijs ſpeciebus vide *can. Vnum oratorium Diſt.* 25. & Veniale, ſic dictum, quia facilè ei venia tribuitur ac remittitur, veluti per orationem Dominicam, *can. De quotidianis De pœnit. Diſt.* 3. per eleemoſynam, modicũ ieiunium, aſperſionem aquæ benedictæ, *can. Aquam De conſecrat. Diſt.* 3. *can. Qui vult De pœnit Diſt.* 6. Et ſine hoc ne quidem iuſti viuunt: nam, vt Prouerb. 24. dicitur, *Septies cadit iuſtus & reſurgit, can. Septies De pœnit. Diſt.* 3. * Ne- 3
que eſt materia neceſſaria huius Sacramenti, hoc eſt non tenemur illud confiteri, licet vtiliter confiteamur, vt definitum exſtat in Conc. Trid. *Seſſ.* 14. *c.* 5. Ideoque ſola mortalia peccata, poſt Baptiſmum commiſſa, ſunt materia neceſſaria Pœnitentiæ, neceſſarioque confitenda. Dico, poſt Baptiſmum commiſſa; nam commiſſa ante Baptiſmum non ſunt neceſſariò confitenda. Imò nec ſubijciuntur clauibus Eccleſiæ.

4 Materia proxima ſunt tres actus pœnitentis, Contritio, Confeſſio, & Satisfactio, Conc. Florent. *in Inſtruct. Armeniorum*, & Trid. *Seſſ.* 14. *in doctrina De ſanctiſſima Pœnitentiæ Sacramento c.* 3. 4. 5. *& Can.* 4. qui etiam partes integrales eius vocantur, quia ex Dei inſtitutione in pœnitente ad integritatem Sacramenti & plenam perfectamq; peccatorũ remiſſionem requiruntur. Conc. Trid. *d. cap.* 5. Vnde in *can. Perfecta De pœnit. Diſt.* 3. dicitur, *in corde Contritio, in ore Confeſſio, in opere tota humilitas* (id eſt Satisfactio.) *Hæc eſt perfecta & fructifera pœnitentia.* Vocantur autem à Conc. Florent. & Trid. hi tres actus quaſi materia, non quia veræ materiæ rationem non habeant, ſed quia non ſint eiuſmodi materia, quæ extrinſecus adhibeantur, vt aqua in Baptiſmo, chriſma in Confirmatione, panis cum vino in Euchariſtia. Vide plenius *Gloſ. in d. Can. Perfecta, & in Can.* 1. 2. *&* 3. *De pœnit. Diſt.* 1.

§. 3. De

§. III. De Contritione.

1 Contritio est animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero, Conc. Trid. *d. loco.* Adde ex eodem, & simul confitendi ac satisfaciendi.

2 Ad Contritionem igitur requiritur in primis odium & detestatio peccati præteriti, quia sine his vera cõtritio & pœnitentia concipi non potest. Hinc quotiescumque Scriptura aliquos inuitat ad pœnitentiam, hortatur & ad odium detestationemque peccati, Ioan. 1. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra, can. Conuertimini* 33. *cum seq. & can. Quis aliquando* 87. *De pœnit. Dist.* 1. Hanc detestationem peccati, quam contritio essentialiter includit, in viatore necessariò consequitur dolor tanquam immediatus eius effectus. Ac proinde propositio illa Conc. Trid. Contritio est dolor animi, est caussalis: illa verò, Contritio est odium ac detestatio peccati, est formalis & essentialis.

3 Secundò requiritur propositum de cætero non peccandi, iuxta illud Isaiæ 1. *Quiescite agere peruersè*: & illud, *Derelinquat primis viam suam, d. can. Quis aliquando*: & illud Esech. 18 *Proijcite à vobis omnes iniquitates vestras, & facite vobis cor nouum*; aliaque similia.

4 Tertiò requiritur propositum confitendi & satisfaciendi, vt patet ex Conc. Trid. *loco citato*, & Conc. Compluten. in quo damnata fuit opinio Petri Othoniensis, asserentis, per solam cordis contritionem remitti peccata mortifera sine ordine ad claues.

Tametsi autem hoc propositum, quemadmodum & propositum de cætera non peccandi, ordinariè debeat esse explicitum & formale: tamen dari potest casus, in quo iustificari quis potest absque expresso, sed cum vtroq; virtuali, non peccandi, inquam, de cætero, & confitendi, veluti, dum non occurrit vel inuincibiliter ignoratur, esse necessarium eiusmodi expressum propositum, vel quando ex defectu temporis haberi nequit, vt quando quis subitò, ad martyrium rapitur.

5 Contritio duplex est: vna perfecta, quæ propriè Contritio appellatur; altera imperfecta, quæ Attritio dicitur, Conc. Trid. *d. loco c.* 4. Contritio perfecta est dolor ac detestatio peccati propter Deum summè dilectum, ob eius bonitatem supernaturalem, seu vti auctor est gratiæ ac gloriæ. Et ideo semper est cum caritate & voto Sacramenti, homi-

hominemque Deo reconciliat, priusquam actu suscipiat Sacramentum, vt patet ex Conc. Trid. *d. c.* 4.

Attritio est contritio imperfecta: quamuis non omnis contritio imperfecta sit propriè dicta attritio, seu salutaris. Verùm Attritio propriè dicta est dolor ac detestatio peccati super omnia, cum proposito vitæ melioris ac voto Sacramenti; non tamen propter Deum summè dilectum, sed vel ob gehennę ac pœnarum metum, vel ob turpitudinē peccati, Conc. Trid. *d. loco.* 6

Vnde patet, Attritionem propriè dictam specie differre à Contritione: nec vnquam posse fieri contritionem propriè dictam, licet quis ex attrito possit fieri contritus; quia ad hoc solùm requiritur identitas subiecti; ad verò requiritur identitas actus.

Dixi antè, Attritio propriè dicta; quia cùm attritio in genere non sit aliud, quàm contritio imperfecta, fit, vt tot sint species attritionis, quot modis contingit dolorem ac detestationem peccati à perfecta contritione deficere.

§. IV. De quantitate Contritionis.

1. *Dolor de peccatis, vt sit contritio, debet esse summus.*
2. *Saltem in vniuersali, non in particulari.*
3. *Dolor sensus necessarius non est, licet vtilis.*

QVemadmodum amor Dei debet esse maximus ac summus, saltem appretiatiuè, licet non intensiuè, iuxta probabiliorem sententiam: ita etiam dolor de peccatis, vt sit contritio, quæ oritur ex amore & charitate Dei, debet esse summus, non quidem intensiuè, sed saltem appretiatiuè, vt DD. loquuntur, id est, vt omnis verè pœnitens saltem virtualiter & implicitè atque in vniuersali ita doleat de peccato suo super omnia, vt pro nulla re creata vellet Deum offendisse, aut in posterum offendere. Hinc D. Aug. in *can. Si quis positus* 2. *in can. Si quis autem* 4. *& in can. fin. De pœnit. Dist.* 7. dubitat de illorum salute, quos non, antequam ægritudine premantur, pœnitet peccasse, quia scilicet difficile sit pressum morbo, metu mortis, & aliis curis, erigere animum ad hunc summum dolorem, requisitum ad perfectam contritionem, concipiendum. 1

Dixi, atque in vniuersali; quia *iuxta doctrinam* Innoc. *d. loco. & aliorum communem*, non tenetur pœnitens tales comparationes in particulari facere, quòd mallet amittere coniugem, proles, bona omnia, ignitas subire sartagines, quàm Deum offendere. Imò cauendum Confessarijs, ne eiusmodi comparationes in particularibus pœniten- 2

tibus proponant; quia obiecta huiusmodi in particulari proposita voluntati, longè maiorem adferunt difficultatem, quàm dum proponuntur in vniuersali: & facilè illis succumbit quis in particulari, quibus non succumberet in vniuersali.

5 Cæterùm licet dolor sensus (veluti singultus, planctus, lacrymæ, & id genus alij) non sit necessarius, sed sufficiat caussalis seu qui est in voluntate, *arg. can. Si propterea* 28. *can. Si cui* 30. *De pœnit. Dist.* 1. tamen & ille admodum vtilis ac bonus est, exemplo Dauidis, Petri, Magdalenæ, Niniuitarum, & aliorum. Quamuis etiam vtilissimum sit de singulis peccatis mortalibus contritionem elicere, singulaque detestanda sint, ac de illis dolendum, iuxta illud Esaiæ 38. *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ*: non tamen id absolutè necessarium est, sed sufficit vnico actu contritionis simul omnia peccata, post examen occurrentia, detestari: vt patet ex eo, quòd traditur, peccatorem in momento posse iustificari, iuxta illud Ezech. 33. *In quacunque hora conuersus fuerit & ingemuerit peccator*; relatum in *can. Ponderet. Dist.* 50. & iuxta *can.* 3. *De pœnit. Dist.* 7. Quod falsum esset, si pro numero peccatorum mortalium numerus actuum doloris requireretur. De modo acquirendi contritionem vide Conc. Trid. *d. Sess.* 14. *cap.* 5.

I. V. An & quando obliget præceptum Contritionis.

1. *Contritio de necessitate est præcepti & medij.*
2. *Non obligatur quis statim à commisso peccato ad contritionem.*
3. *Præceptum contritionis quando obliget sub peccato mortali.*

1 CONtritionem peccati esse necessariam necessitate præcepti simul & medij colligitur satis ex Conc. Trid. *Sess.* 6. *cap.* 14. & *Sess.* 14. *cap.* 4. vbi definit, contritionem omni tempore fuisse necessariam peccatori ad iustificationem; indicans se loqui de vtraque necessitate: & ex illo Lucæ 13. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis.*

2 Et licet optimum ac tutissimum sit, statim commisso crimine conteri, iuxta illud, *Non tardes conuerti*: tamen cùm præceptum contritionis, sicut & confessionis, sit affirmatiuum, non obligat ad perpetuum, sed solùm determinato tempore; vti & reliqua præcepta affirmatiua. Ideoque non obligatur homo sub peccato mortali statim post commissum peccatum ad contritionem, quamuis commoditatem habeat illam eliciendi. Eius tamen dilatio sine caussa, quæ nulla

nulla esse potest, circumstantia est aggrauans peccatum commissum.

Obligat verò præceptum contritionis sub peccato mortali in periculo salutis animæ vel corporis: veluti in graui infirmitate, in partu periculoso, instante naufragio, dum ineundum est prælium, aut instituenda longa & periculosa nauigatio, v. g. in Indiam; dum Sacramentum aliquod est administrandum vel suscipiendum. 3

§. VI. De Confessione.

1. 2. *Confessio quid sit; & minister illius.*
3. *In eo requiritur potestas ordinis & iurisdictionis.*
4. *Proprius sacerdos in hoc Sacramento quis dicatur.*
5. *Nullus audire Confessionem potest, nisi approbatus ab Ordinario.*
6. *In mortis articulo vel alio periculo quilibet sacerdos absoluere potest.*
7. *Alienus sacerdos approbatus ex licentia proprij audire confessiones potest.*
8. *De casibus Romano Pont. reseruatis.*
9. *De casibus Episcopo reseruatis.*

SEcunda pars integralis Pœnitentiæ est Confessio, quam iure diuino omnibus, post Baptismum in mortale peccatum lapsis, necessariam esse, atque à Christo ipso institutam (Ioan. 20. illis verbis, *Accipite Spiritum sanctum &c.* & Matth. 16. & 18. *Quodcumque solueritis super terram &c.*) definit ac docet Conc. Trid. *Sess. 14. c. 5. & can. 6. 7. & 8.* Vnde facilè refelluntur opiniones quorundam, *apud Glos. in summa Dist. 6. De pœnit.* aliter de huius institutione sentientium.

Est autem Confessio sacramentalis, de qua hîc agimus, peccatorum suorum sacerdoti proprio ad eorum sacramentalem remissionem obtinendam facta declaratio. 1

Dicitur, peccatorum suorum, *ex c. Omnis vtriusque 12. h. t.* in verbis *omnia sua solius peccata.* 2

Dicitur, Sacerdoti; nam eum solum esse ministrum huius Sacramenti definitum est in Conc. Lateran. Florent. ac nouissimè Trid. *can. 6. & 10.* Colligiturque ex præcitatis verbis Christi *Ioan. 20.* loquentis solis Apostolis & sic solis sacerdotibus: & *Matth. 16.* & 18. vbi similiter non omnibus, sed soli Petro & Apostolis promissæ sunt claues regni cælorum.

Dicitur etiam, proprio; id est ei, qui habet absoluendi potestatem, propriam, aut delegatam: nam in ministro huius Sacramenti iure diuino requiritur non solùm potestas Ordinis, quæ illi confertur 3

tur in sua consecratione, dum ordinatur Sacerdos sed etiam iurisdictionis; quæ illi quidem confertur etiam in sua ordinatione, sed quasi in habitu & incompletè, quia nequit exire in actum, nisi habeat subiectos, quos accipere debet ab Ecclesia; & accipit, quando legitimè præficitur curæ animarum vel beneficium curatum obtinet, Conc. Trid. *Sess.* 23. *c.* 15. *De reformat.* tunc enim illi completa confertur iurisdictio.

Et hinc fit, quòd potestas iurisdictionis ab Ecclesia impediri possit, non etiam potestas ordinis seu consecrandi.

Defectu igitur potestatis Ordinis Confessio facta laico, aut Clerico non sacerdoti, etiam in necessitate, quando est sacramentalis, ne quidem ad effectum valet absolutionis, iuxta communem Theologorum sententiam, veram, ac definitam in Conc. Trid. *Sess.* 14. *can.* 10.

Non obstat *canon Quem pœnitet* §. *quare De pœnit. Distinct.* 1. nec *canon Qui vult confiteri ibid. Dist.* 6. vbi Augustinus seu auctor libri de vera & falsa pœnitentia sic ait: *Tanta vis confessionis est, vt, si deest sacerdos, confiteatur proximo*, id est laico, vt patet ex sequentibus: quia id intelligi debet de consilio causâ humilitatis & consilij aut exilij petendi & accipiendi à proximo, non autem ad effectum sacramentalis confessionis. vide Nauar. *ad Can.* 1. *d. Distinct.* 6.

Defectu verò iurisdictionis non potest absoluere quilibet simplex Sacerdos, excepto articulo mortis, sed is solùm, cui competit iurisdictio, ordinaria vel delegata, in confitentem, vt patet ex Conc. Trid. *Sess.* 14. *c.* 6. *&* 7. *& can.* 9. *&* 10. *& Sess.* 23. *c.* 15.

4 Proprius autem Sacerdos in primis summus est Pontifex respectu totius Ecclesiæ, cuius Pastor in Conc. Florent. appellatur; Episcopus in sua dioecesi, vt & Vicarius Episcopi, quia is quoque nomine Ordinarij venit, & repræsentat Episcopum, Sanchez. *De matrim. lib.* 3. *Disputat.* 29. *n.* 15. Gutierrez *lib.* 1. *Can. quæst. cap.* 11. *n.* 8. Zyp. *h. tit. n.* 1. Item Parochus in sua parochia, *d. c. Omnis vtriusque & c. Quod autem* 14. *h. t.* non etiam per totam dioecesim: adeò vt relictâ parochiâ suâ, absque licentia vlteriori non possit amplius confessiones audire, Pias. 2. *p. cap.* 1. *art.* 2. *n.* 3. multò minùs in aliena dioecesi, si in altera tantùm sit approbatus; quia Conc. Trid. ita intelligi debet, vt sit approbatus ab Ordinario loci, in quo audit confessiones, vel sit electio, ex vi Bullæ Cruciatæ: quod & in alijs eiusdem Conc. decretis sæpè vsu venit, Zyp. *d. n.* 1. *in fine* & Pias. *d. loco*, *ex declarat. Sacra Congregat.* Prælati quoque Ordinum respectu suorum subditorum: & alij de eorum licentia, *d. c. Omnis vtriusque & c.* 2. *eod. in* 6. Vel ex permissione Iuris: quo licet Episcopis, alijsque superioribus, imò & minoribus Prælatis exemptis, etiam præter sui superioris licentiam, prouidum &

dum & discretum sibi eligere Confessarium, *c. fin. h t.* à quo absolui quouis loco possint; & à casibus ac censuris, à quibus subditos suos possunt absoluere. Quod licet multis Abbatibus concessum sit, non tamen Abbatissis, quia non sunt Prælati, nec claues habent iurisdictionis. Similiter Parochi & simplices Sacerdotes, vbi non est contraria consuetudo, vel præceptum Episcopi, qui illorum proprius est sacerdos, possunt sibi Confessarium eligere, quem volunt, in casibus non reseruatis. Vel denique ex priuilegio, vt Religiosi Mendicantes & quidam alij, quibus si quis ex licentia Papæ confessus fuerit, non tenetur iterum eadem peccata confiteri Parocho suo, *Extrauag. Vas electionis De hæret.* Conc. Lateran. sub Leone X. *Sess.* 11.

Vbi obseruandum, quòd cùm Bonif. VIII. in *Extrauag. Super cathedram De sepult.* statuisset, vt Mendicantes præsentarent Episcopo idoneos, qui ab eo acciperent potestatem prædicandi & confessiones audiendi; postea Benedictus XI. in *Extrauag. Inter cunctas*, sustulerit statutum illud, concessâ Mendicantibus facultate prædicandi ac confessiones audiendi, absque eo, quòd se Episcopis præsentarent. Verũ statutum Bonif. VIII. innouatum deinde fuit per *Clement. Dudum De sepult.* Tandemque Conc. Trid. cui hodie standum est, *Sess.* 23. *cap.* 18. definiuit, neminem, etiam Regularem, posse confessiones sæcularium, etiam sacerdotum, audire, nec ad id idoneum reputari, nisi aut parochiale beneficium habeat, aut ab Episcopis per examen, si illis videbitur esse necessarium, aut aliàs idoneus iudicetur, & approbationem ab eis obtinuerit, priuilegijs, & consuetudine quacunque, etiam immemorali, non obstantibus. 5

Dixi antè, excepto articulo mortis; quia tunc quilibet sacerdos, nullo prorsus excepto, potest absoluere ab omnibus peccatis & censuris Ecclesiasticis, vt patet ex *c. Felicis De pœnis in 6. & similibus alijs*, ac denique Conc. Trid. *Sess.* 14. *cap.* 7. sicut & alio tempore à peccatis venialibus, aut etiam mortalibus, semel antè confessis, permittente id Ecclesiâ. Vide Nauar. in *Manuali cap.* 4. *nu.* 5. *& in can. Placuit De pœnit. Dist.* 6. *num.* 22. Verius autem, hîc non distingui articulum mortis ab euidenti periculo, *arg. c. Eos qui De sentent. excommunicat. in* 6. vbi Pont. meminit *articuli mortis*, & postea vocat *periculum*. Cui adde, fauores ampliandos esse, & odia restringenda; Ecclesiamque, velut piam matrem, voluisse saluti filiorum suorum consulere non solùm in ipso mortis puncto, sed & in probabili periculo, potissimùm dum non adest alius, magis idoneus. Vide Nauar. *in Man. cap.* 26. *num.* 26. *&* 31. 6

Sufficit autem ad confitendum alieno sacerdoti licentia à proprio, siue tacita, siue expressa, modò tamen signo aliquo exteriori fuerit 7

manifestata, Nauar. in *d. can. Placuit.* Hancque licentiam dare alteri approbato possunt, qui propriam & ordinariam iurisdictionem habent: quales sunt suprà recensiti, & inter eos Parochus, licet careat potestate ordinis, Nauar. *in d. can. Placuit n.* 50. Imò etiam substitutus à Parocho, si hic illi absolutam Sacramenta administrandi facultatem dederit: non item delegati & subdelegati, nisi expressim talem facultatem à delegante vel subdelegante acceperint.

8 Obseruandum etiam hîc, multos esse casus reseruatos summo Pontifici, à quibus nullus Confessarius, absque speciali licentia, absoluere potest: cuiusmodi sunt in primis, qui recensentur in Bulla Cœnæ Domini, quam refert Pias. *p.* 2. *c.* 1. *a.* 3. subijciens alios quadraginta duos, desumptos tam ex corpore Iuris communis, quàm ex diuersorum Pontificum Constitutionibus. Permittit tamen Conc. Trid. *Sess.* 24. *c.* 6. Episcopis facultatem absoluendi in foro conscientiæ delinquentes quoscumque sibi subditos, per seipsos, aut per Vicarium, ad id specialiter deputandum, in quibuscumque casibus occultis, non deductis ad forum contentiosum, etiam Sedi Apostolicæ reseruatis; etiam in crimine hæresis, vt tamen eo casu soli Episcopi per se absoluere possint, quorũ censetur in hoc crimine electa industria, non eorum Vicarij. Attamen prædictum Conc. Trid. decretum non procedere quoad casus Bullæ Cœnæ Domini declaratum fuisse à Greg. XIV. & Clemente VIII. post Genuens. refert Pias. *d. c.* 1. *a.* 3. *n.* 4. subiungens declarationem Cardd. quoad caussas hæresis. Idemque tenet Nauar. in *Manuali c.* 27. *n.* 275. Hincque videmus quotidie in praxi, inquit Pias. *d. loco*, multos Episcopos obtinere à Sede Apostolica facultatem absoluendi ab hæresi etiam occulta. Eadem de re fusiùs agit Zerola 2. *p. V. Absolutio ad* 8. & Zypæus *h. tit. nu.* 5. 6. & 7. quoad Episcopos Belgij.

Extra casus, reseruatos summo Pontifici, absoluere potest Episcopus in foro animæ, estque ordinarius rector & confessor suæ dioecesis, Pias. *d. c.* 1. *art.* 2. *in princ.*

9 Cauendum etiam est inferioribus Episcopo, licet ab eo approbati fuerint, ne absoluant à casibus, Episcopo reseruatis, nisi ad hoc specialem facultatem obtinuerint, quia ea non continetur sub approbatione: neque enim in generali concessione veniunt ea, quæ requirunt speciale mandatum, *c. Si Episcopus h. t. in* 6. *Clement. Non potest De Procurat.* Sunt autem casus Episcopo reseruati, alij de Iure, vt leuis percussio Clerici, *c. Peruenit. inf. De sent. excommunicat.* quæ cùm potiùs sit facti, quàm iuris, ex omnibus circumstantijs, veluti qualitate personæ percussæ, percutientis, modo & loco percussionis, committitur arbitrio Iudicis seu Ordinarij, *ex communi D D. sententia, & Extrauag. Ioan.*

XXII. *quam*

XXII. *quam refert* Piaf. *d. c.* 1. *art.* 3. *n.* 5. Alij de consuetudine: alij verò, quos ipse Episcopus sibi reseruauit, prout reseruare potest, *iuxta c. penult. & ibi Glos. h. tit. in* 6. *Clement. Dudum* §. *per eiusmodi, iunctâ Glos. De sepult. & nouissimè* Conc. Trid. *Sess.* 14. *cap.* 6. Adeò vt nulli alij, ne quidem Regulares, quorumcumque indultorum prætextu, ab ijs absoluere possint, quantumuis sint generaliter ab ipso Episcopo approbati, vt respondisse Sac. Congregat. Carolo Borromæo refert Piaf. *d. loco n.* 3. Zerola 2. *p. V. Absolutio Ad primum.* Imò nec Pœnitentiarius ipse, ex vi sui officij, sine speciali mandato, Nauar. *Cons.* 20. *h. t.* Riccius *in Praxi Decis.* 572.

De casibus autem Episcopo reseruatis videre licet Piaf. *d. art.* 3. *n.* 4. *& seqq.* Quo loco tradit Episcopum in reseruandis huiusmodi casibus oportere seruare modum, præscriptum decreto Sacræ Congregat. ad Archiepisc. Neapolit. quod ibidem *n.* 12. refert, vt & Ricc. *d. Decis.* 562. nempe vt non reseruet sibi in primis casus contentos in Bulla Cœnæ Domini, seu aliàs reseruatos Sedi Apostolicæ; neq; eos, quibus annexa est maior excommunicatio, à iure imposita; neque eos, in quibus absolutio non datur, nisi factâ restitutione; neque eos, qui versantur circa res parui momenti; neque peccata carnis, nisi cum magna circumspectione. Sic quoque Clemens VIII. animaduertens quosdam Regulares, dum conscientiam superiori aperire reformidant, adduci posse in æternæ damnationis periculum, sanxit, ne eorum superiores sibi absolutiones reseruent, nisi in casibus expressis, seu eorum aliquibus, de quibus vide Zyp. *h. t. n.* 16.

§. VII. Quos & quando obliget præceptum Confessionis.

1. *Confiteri omnes tenentur saltem semel in anno.*
2. *Et quidem mortalia peccata, non venialia.*
3. *Et instante Paschate.*
4. *Confessio actualis quibus casibus obliget.*

EX præcepto Ecclesiæ, quæ ius diuinum determinauit ad tempus, omnes vtriusque sexus fideles, vbi ad annos discretionis peruenerint, tenentur saltem semel in anno omnia peccata sua mortalia, quorũ post diligentem sui discussionem conscientiã habuerint, cõfiteri proprio sacerdoti, vel alteri probato, de eius licentia, *c. Omnis vtriusque h. tit.* Licet olim statutum fuisse videatur, vt ter in anno, scilicet in Paschate, Pentecoste, & Natali Domini quisq; fide- 1

lium confiteretur, *can. Etsi non frequentiùs* 16. *De consecrat. Dist.* 2.

2 Dixi, mortalia; quia venialia, quibus à gratia Dei non excludimur, neque ex præcepto Christi, neque ex statuto Ecclesiæ tenetur quis confiteri, vt patet ex Conc. Trid. *Sess.* 24. *c.* 5 nisi fortè ratione conscientiæ erroneæ ad illa confitenda obligetur: puta si existimet se ad ea confitenda teneri, quia putet esse mortalia, aut de illis dubitet, vel ratione alicuius voti particularis aut statuti, cui subest. Quo pacto in *Clement.* §. 1. *Sanè De statu Monachor.* præcipitur Benedictinis, vt tam in monasterijs quàm extra constituti, singulis mensibus saltem semel omnes & singuli accedant ad confessionem & communionem. Idem de Monialibus statuitur in Conc. Trid. *Sess.* 25. *c.* 10. *De Regularib.*

3 Confitentur hodie communiter Christiani instante Paschate; non quòd ab Ecclesia illud tempus sit determinatum pro confessione, vt satis constat ex *d. c. Omnis vtriusque b. t.* Couar. *in cap. Alma mater p.* 1. §. 1. *n.* 6. *&* 7. Conc. Trid. *d. loco*, sed quia tunc obliget præceptum de communione, quam præcedere debet confessio.

Tametsi verò quis non teneatur mox, atque peccauit, confiteri, licet commoditatem confitendi habeat, vt constat ex *d. c. Omnis vtriusque & ibi* Panor. Conc. Trid. *d. loco*, Nauar. *in princ. Dist.* 5. *De pœnit.* vbi argumenta in contrarium soluit: tamen in lege Euangelica toties propositum obligat confessionis, quoties contritionis præceptum.

4 Ipsa autē actualis confessio obligat, Primò in mortis articulo seu euidenti periculo, siue statu, cui mors certa, vel vt plurimùm, coniuncta est, qualis est status agonizantium, graui & acutâ febri laborantium, eorum scilicet, de quibus desperant Medici, quibus imminet partus difficilis, aut naufragium, aut aliud probabile periculum mortis, Abbas in *c. Pastoralis* §. 1. *sup. De officio Iud. Ordin. & in c. Cum infirmitas* 13. *h. t.* vbi ea præcipuè de caussa Innoc. III. præcipit Medicis sub pœna exclusionis ab ingressu Ecclesiæ, vt vocati ad infirmos, graui & periculoso morbo laborantes, eos antè omnia moneant & inducant, vt medicos aduocent animarum. Quod decretum non solùm innouauit Pius V. motu proprio *incip. Supra gregem* 11. *Martij* 1566. apud Pias. *p.* 2. *c.* 3. *art.* 3. *num.* 18. sed etiam iussit, vt Medici, dum creantur Doctores, iurent se hanc Constitutionem seruaturos: vetuitque ne Medici vltra tres dies visitent ægrotos, in lecto iacentes, nisi peccata confessi fuerint. Cuius Bullæ obseruatio, inquit Zyp. *h. t. n.* 18. Medicis, quantùm fieri potest, commendata est in Synodo Antuerp. 1609. Sed quia hîc morbi non ita solent esse acuti, vt intra paucos dies perimant, sicut in Italia, & alijs locis calidioribus, difficilius in vsum deduci potest.

Secundò

Secundò obligat, quando quis existimat se à peccato aliquo abstinere non posse, aut vincere grauem aliquam tentationem, nisi confiteatur, quia quisque iure diuino tenetur adhibere remedia necessaria ad vincendum peccatum.

Tertiò, quando sumenda est Eucharistia, & adest copia Confessarij, *iuxta Glos. c. De homine sup. De celebrat Missar.* Conc. Trid. *Sess. 13. c. 7. & can. 11.* Quòd si, necessitate vrgente, Sacerdos sine præuia confessione celebrauerit, quam primùm confiteatur, inquit Conc. Trid. *d. cap. 7. in fine.*

Ad susceptionẽ verò aliorum Sacramentorum sufficit & requiritur quem contritum esse, *can. Per Esaiam* 1. *q.* 1. illis verbis: *omnia Sacramenta prosunt dignè sumentibus:* nã inde à contrario colligitur, non pœnitẽtibus & indignè sumentibus non prodesse. Idem dicendum de administrante Sacramenta, per *d. can. Per Esaiam*, illis verbis: *omnia Sacramenta cùm obsint indignè tractantibus, prosunt tamen per eos dignè sumentibus.* Attamen vtile admodum est ad aliorum quoque Sacramentorum susceptionem confiteri. Hinc in *can. Vt ieiuni De consecr. Dist.* 5. præcipitur, vt suscepturi confirmationem moneantur priùs confessionem facere. Et Synodus Trid. *Sess. 24. cap. 1. De reformat. matrim.* hortatur coniuges, vt, antequam contrahant, vel saltem triduo ante consummationem matrimonij, confiteantur.

Quartò, ratione iuramenti aut voti, *arg. c. Magna sup. De voto &c.* aut pœnitentiæ à Confessario iniunctæ; vel ratione statuti, religionis, aut præcepti superioris.

Quintò, ratione conscientiæ erroneæ, dum putat quis se ad confessionem teneri, quamuis sufficiat illam deponere, Nauar. *in Manuali cap. 2. n. 20. arg. cap. Inquisitioni inf. De sent. excommunicat.*

Sextò, quando quis credit probabiliter se alioquin non habiturum eo anno Confessarij idonei copiam, Nauar. *d. loco:* sicut ad audiendum Sacrum, quod vnicum mane celebratur, tenetur quis, licet alioquin ad illud audiendum sit latitudo totius diei.

§. VIII. De conditionibus & qualitatibus Confessionis.

1. *Conditiones ad Confessionem requisitæ de necessitate sunt tres.*

SAcramentalis Confessionis qualitates sedecim exprimuntur his versibus:

Sit simplex, humilis Confessio, pura, fidelis,
Nuda, frequens, discreta, lubens, nec non verecunda,

Integra, secreta, & lacrymabilis, accelerata,
Fortis, & accusans, & sit parere parata.

1 Pro quarum maiori explicatione vide Nauar. *in can. Fratres De pœnit. Dist.* 5. Sunt autem istæ conditiones de perfectione Confessionis, non tamen omnes de necessitate, sed tres duntaxat, nempe, vt sit lacrymabilis, id est cum contritione, vel saltem attritione illa salutari, vt Sacramentum ex attrito faciat contritum, id est conferat illi eum effectum, quem consequeretur, si esset contritus. Secunda, vt sit syncera & pura ab omni mendacio & simulatione, verbisque superfluis, etiamsi se quisque accuset, in quantum sibi conscius est, aut probabiliter existimat se deliquisse, non augendo nec aggrauando, aut minuendo, vel excusando peccata, sed certa tamquam certa, dubia tamquam dubia accusando. Alioqui cùm mendacium semper sit peccatum, *can. Primum* XXIII. *q.* 2. *c. Super eo sup. De vsuris*; grauius est, quod in iudicio committitur; ideoque mendacium de peccato mortali in confessione seu confessionis iudicio, puta si neget se commisisse peccatum mortale, quod commisit, aut affirmet se commisisse, quod non commisit, est peccatum mortale, cùm sit contra integritatem Confessionis: nisi fortè in posteriori casu ignorantia excuset, quia scilicet existimet se melius facere, accusando se grauiter de eo, de quo dubitat, quia hoc modo etsi falsum dicat, non tamen mentitur perniciosè ad fallendum, *arg. can. Animaduertendum* XXII. *q.* 2. vbi dicitur mendacium esse falsæ vocis significatio, cum intentione fallendi. Adde, quòd bonarum mentium sit, timere culpam, vbi non est, *can. Ad eius De pœnit. Distinct.* 5.

Tertiò, vt sit integra, omnium scilicet (& quidem singulorum, quando sunt diuersæ speciei & generis) peccatorum mortalium, etiam occultissimorum, vt quæ sunt aduersus duo vltima Decalogi præcepta, quorum post diligens & debitum examen memoriam habet: insuperque circumstantiarum, quæ peccati mutant speciem, Conc. Trid. *Sess.* 14. *c.* 5. *& can.* 7. Conc. Florent. *in Instruct. Armenior.* Aliàs enim Sacerdos, à Christo Iudex constitutus, non posset ferre iustam sententiam, nec iuxta mensuram delicti infligere pœnam, siue satisfactionem imponere: quam tamen requirit Conc. Trid. *d. loco*, iuxta illud Deuteron. 25. *Debet iuxta mensuram delicti esse plagorum modus.*

Quòd si eiusdem speciei sint peccata, debet eorum exprimi numerus, non quidem Mathematicè, sed moraliter, quoad fieri potest. Sin autem ignoretur certus numerus, is exprimendus est, quem putat probabilem; veluti, dicendo, Quinquies plus minùs non ieiunaui in Quadragesima. Quòd si ne probabiliter quidem plus vel minùs eiusmodi numerum confiteri possit, sufficit indicare tempus, conditionem, & propensionem animi in talis aut talis speciei peccata.

§. 9. De

§. IX. De circumſtantijs in Confeſſione exprimendis.

1. *Circumſtantia quæ ſint.*
2. *Exprimendæ circumſtantiæ, quæ ſpeciem peccati mutant.*
3. *Quæ item excommunicationem annexam vel caſum reſeruatum habent.*
4. *Quæ peccatum mortale aggrauant aut minuunt, aut ex veniali mortale reddunt.*
5. *Circumſtantia temporis quatenus exprimenda.*
6. *Et ea, quæ perſonis communes ſunt.*
7. *Circumſtantia quoque finis exprimenda.*

QVantum ad circumſtantias peccatorum attinet, eæ nihil aliud ſunt, quàm accidentia eorum actuum, qui ſunt peccata; & variæ ſunt, *iuxta can. Aut facta* 19. *De pœnit. Diſtinct.* 1. *c. Sicut dignum ſup. De homicidio, l. Aut facta D. De pœnis:* & continentur hoc verſu, 1

Quis, Quid, Vbi, Quibus auxilijs, Cur, Quomodo, Quando?

De quibus vide Nauar. *in can. Conſideret De pœnit. Diſt.* 5. Subinde autem ad integritatem Confeſsionis neceſſaria eſt circumſtantiarum expreſsio, vt patet ex Conc. Trid. *loco citato.* * Et quidem in primis earum, quæ ſpeciem peccati mutant, Conc. Trid. *d. Seſſ.* 14. *c.* 5. *& can.* 7. Facit *d. can. Conſideret.* Talis circumſtantia eſt loci ſacri: vt ſi quis in loco ſacro furetur, fornicetur, vel cum iniuria ſanguinem humanum effundat, vel aliquem è loco ſacro contra immunitatem Eccleſiaſticam vi abducat: cùm enim talia in loco ſacro committi, ob eius reuerentiam, legibus ſpecialibus prohibeantur, *can. Quiſquis* XVII. *q.* 4. *c. Propoſuiſti ſup. De conſecrat. & ſimilibus, l. Præſenti Cod. De his qui ad Eccleſias confug.* huiuſmodi circumſtantia loci ſacri ſpecialem habet repugnantiam cum ratione ac ſpeciali lege, ideoque nouam deformitatem alterius rationis à deformitate prioris obiecti ſuperaddit. Hinc furtum rei non ſacræ, è loco non ſacro, dicitur ſimplex furtum: at verò furtum rei non ſacræ, in loco ſacro ad cuſtodiam poſitæ, Sacrilegium vocatur. 2

Talis quoque ſubinde eſt circumſtantia perſonæ. Nam ſi perſona ſacra, vel quæ votum caſtitatis emiſit, fornicetur, non ſimplicem fornicationem, ſed ſacrilegium committit. Quòd ſi vterque, vel alter fornicantium ſit coniugatus, conſtituitur adulterium; ſi inter conſanguineos

guineos vel affines hoc crimen committatur, est incestus; si cum virgine, stuprum; si inter personas omninò solutas à vinculo matrimonij, cognationis, affinitatis, Ordinis & voti, est simplex fornicatio; si inter personas eiusdem sexus vel cum brutis animantibus, est sodomia.

3 Secundò, eæ circumstantiæ exprimendæ sunt, quæ excommunicationem annexam vel casum reseruatum habent, vt percussio enormis Clerici, subreptio bonorum naufragantium: est enim necessarium Confessario scire, num pœnitens sit excommunicatus, *can. Excommunicatos, can. Rogo* XI. *q*. 3. vel casum aliquem reseruatum habeat.

4 Tertiò, quæ intra eandem speciem transferunt peccatum à veniali ad mortale, qualis est magnitudo furti; aut etiam intra eandem speciem peccatum mortale valde aggrauant, licet speciem non mutent, iuxta probabiliorem sententiam, quia aliàs nõ poterit Sacerdos, tamquam Iudex, debitum proferre iudicium, nec secundũ mensuram delicti iniungere pœnitentiam, quod tamen requirit Conc. Trid. *loco antè citato, & can. Non afferamus* XXIV. *q*. 1.

Vnde à pari sequitur, explicandas quoque esse eas circumstantias, quæ valde notabiliter minuunt peccatum aut etiam efficiunt nullum: veluti, si quis infirmus ex præscripto Medici comederit carnes in Quadragesima, aut in graui admodum necessitate positus abstulerit rem alienam, *iuxta text. in can. Discipulos De consecrat. Dist*. 5. *Glos. in c. Si quis propter sup. De furtis*, id exprimere debet. Sententia nihilominus contraria, negans eiusmodi circumstantias notabiliter aggrauantes intra eandem speciem esse exprimendas, tuta est, pro qua vide Nauar. in *can. Consideret, De pœnit. Dist*. 5.

5 Quantum verò ad circumstantiam temporis attinet, veluti diei festi, vtile quidem est confiteri, non tamen ordinariè est necessum, quia præceptum de colendo Sabbatho ac Festo, *Exod*. 20. *& Leuit*. 23. præcipit dumtaxat quietem ab operibus seruilibus corporalibus seu manualibus, mechanicis, non etiam à spirtualibus, qualia sunt peccata, quorum pleraque penitus sunt mentalia, ac proinde nullatenus inter seruilia corporalia opera possunt censeri, *can. Testamentum, can. Sed pensandum Dist*. 6. *can. Sicut De pœnit. Dist*. 1. Idem dicendum de circumstantia diei ieiunij, aut orationis. Aliud tamen dicendum, si quis intenderet festum vel ieiunium vel orationem per scelus violare, Nauar. *in d. can. Consideret n*. 23. *ad* 1. *& in Manuali cap*. 6. *n*. 10. *&* 11.

Non obstat *d. can. Consideret*, innuens circumstantiam temporis esse confitendam: quia in eo Can. multa ab August. consultiuè dicuntur. Vnde ad ista verba, *omnis ista varietas constituenda est*, subaudi, de consilio, non de præcepto: nisi talis varietas sit, quæ peccatum mortale in aliam peccati mortalis speciẽ, aut veniale in mortale

tale transferat; cuiusmodi non est circumstantia temporis.

Similiter nec circumstantiæ personis communes, quæ peccatum aggrauant in eadem specie v. g. si bonus aut malus iuuenis, aut senex superior, aut inferior peccet, nisi scandalum vel alia circumstantia accedat. Quamuis alioqui eiusmodi circumstantiæ personis communes peccatum augeant: nam, cæteris paribus, magis peccat in dignitate constitutus, quàm priuatus, *can. Homo Christianus 5. Distinct. 40. c. 2. sup. De translat. Episc.* illis verbis: *ydem Archiepiscopi tanquam maiores plus excesserint.* Vbi Glos. citat illud Iuuenalis, ex Satyra 8. 6

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto qui peccat maior habetur.

Sic magis peccat Prælatus, quàm subditus, *can. Præcipuè* 11. *q.* 3. & sic de similibus.

Quartò circumstantia finis exprimenda est, quando est prohibita aliâ lege speciali ab actu principali, quia trahit ad aliud peccatum: vt si quis furetur ad mœchandum, non tam fur quàm mœchus dicitur iuxta Aristot. 5. *Ethic.* vel ad occidendum, quo casu magis homicida dicetur. Videatur Nauar. in *Manuali cap. 6. nu. 4. in fine.* 7

§. X. Qando liceat diuidere seu dimidiare Confessionem.

1. *Diuidi Confessio potest ob necessitatem pœnitentis.*
2. *Ob necessitatem Sacerdotis.*
3. *Ob sociorum necessitatem.*
4. *Ob periculum, quod inde sequeretur.*
5. *Ob periculum reuelandi peccatum alterius.*

TAmetsi, quantũ est ex natura Cõfessionis, seu per se, omnia peccata mortalia, cum circumstantijs prædictis, sint vni eidemque Sacerdoti confitenda, aliterque facta seu dimidiata confessio ex intentione confitentis & sine legitima vrgente caussa non valeat, *can. Consideret §. cautus. & ibi* Nauar. & *can. Non potest De pænit. Dist. 1. & can. fin. Dist. 5. c. Omnis vtriusque* 12. *h. t.* tamen legitimâ causâ subsistente, seu per accidens diuidi potest, vt docet Nauar. *d. loco*: veluti primò ob necessitatem pœnitentis, si post vnum atque alterum peccatum, etiam veniale, confessum priuetur vsu loquelæ vel rationis, immineatque periculum mortis, omninò absoluendus est.

2 Secundò, ob necessitatem Sacerdotis; veluti, si Sacerdos, postquam incœpit audire confessionem, fiat æger, ita vt progredi nequeat, nec sit alius, qui pœnitentem audire possit, & immineat periculum mortis, absoluere eum debet.

3 Tertiò, ob sociorum necessitatem: veluti, quando imminente naufragio non omnes, in naui existentes, vel in bello humi iacentes, aut in hospitali moribundi audiri possunt, Sacerdos, vt subueniat omnium necessitati, dictante id ratione & exposcente charitate, potest excipere aliqua eorum peccata, & absoluere.

4 Quartò, quandocumque ex confessione alicuius peccati sequeretur periculum vitæ, corporalis vel spiritualis, propriæ vel alterius, tale peccatum subticere licet, si non sit commoditas alteri integrè confitendi, Nauar. *in Manuali cap.* 7. *n.* 3. vbi *n.* 1. putat idem obtinere, quando verisimiliter timetur magna diffamatio complicis, apud Sacerdotem, qui illum nouit, nec est commoditas alteri confitendi. Quamuis contrà alij putent ob hoc solum non esse licitum subticere. Iudicium de hoc dubio Theologis relinquo.

5 Quintò, quando Sacerdos non potest aliter confiteri peccatum suum, quàm reuelando alienum, auditum in confessione, dimidiare confessionem debet, omittendo tale peccatum, quia maior est obligatio secreti seu sigilli confessionis, quàm integritatis confitendi. Est communis, Nauar. *in Manuali cap.* 8. *n.* 6.

Quo pacto autem seruari possit integritas Confessionis, dum pœnitens habet aliquos casus reseruatos, & inferiori confitetur, dissentiunt D D. Nam quidam tenent, posse inferiorem etiam à reseruatis absoluere, obligando pœnitentem, vt reseruata iterum confiteatur superiori. Alij contrà existimant, inferiorem non habere huiusmodi potestatem, præterquam in articulo mortis; quia nullo iure extra articulum mortis inueniatur concessa talis potestas, nequidem tacitè, & contrarium videatur satis indicare Conc. Trid. *Sess* 14. *cap.* 7. Nolim tamen hîc alteram damnare sententiam, sed potiùs Theologis iudicium malim relinquere.

An verò qui post signa tantùm doloris & pœnitentiæ edita priuatur vsu linguæ & rationis, ita vt nullum in specie peccatum confiteri posit, absolui queat & debeat in periculo mortis, etiam controuertunt Interpp. Iuris vnà cum Theologis. Fauorabilior ac praxi conformior videtur affirmantium opinio: quæ probari videtur ex *can. Is qui & can. His qui* XXVI. *q.* 6. Conc. Arausicano, *cap.* 11. vbi dicitur, quòd subitò obmutescens, & baptizari & pœnitentiam accipere posit, si voluntatis præteritæ testimonium aliorum verbis habeatur, aut pręsentis proprio nutu. Fauet ratio, quia hîc omnia requisita ad absolutionem

solutionem Sacramentalem adsunt, nempe dolor externus manifestatus cum aliqua confessione peccati in genere; quod sufficit.

Nec obstat, quòd in Conc. Trid. *Sess.* 14. *c.* 5 *& can.* 9. dicatur anathema ei, qui dixerit, ad absolutionem non necessariam esse confessionem, non tantùm in genere, sed etiam sigillatim, & in specie: quia dicendum, ita necessariam esse confessionem in specie, sicut necessaria est integra confessio omnium peccatorum mortalium, nempe quando haberi potest: Idque solum voluit Conc. Trid. contra hæreticos.

§. XI. An Confessio possit esse publica, fierique per litteras aut interpretem, vel nuntium.

1. *Potest esse publica Confessio, & fieri simul à pluribus.*
2. *Potest fieri per interpretem.*
3. *Confiteri per scriptum est contra vsum Ecclesiæ.*

NOn esse de essentia confessionis sacramentalis, vt fiat vni sacerdoti dumtaxat, secretò vel publicè, colligitur ex Conc. Trid. *d. Sess.* 14. *c.* 5. vbi inter cætera dicitur, quòd non satis consultè humanâ aliquâ lege præciperetur, vt delicta, præsertim secreta, publicâ essent confessione aperienda. Ideoque meritò Leo in *can. Quamuis* 82. *De pænit. Distinct.* 1. sustulit consuetudinem, quâ homines pœnitentes cogebantur publicè confiteri.

Poterunt igitur plures tempore naufragij, si vnicus dumtaxat sit Sacerdos, non sufficiens omnibus secretò audiendis, omnes simul altâ 1
voce eidem confiteri, & ab eo absolui, hac forma *Ego vos absoluo ab omnibus peccatis vestris, In nomine Patris &c.* 2

Poterit etiam à fortiori quis confiteri per interpretem, cùm ita minùs publica sit confessio, quàm priori casu, Nauar. in *can. Fratres De pænit. Dist.* 5. *n.* 86. Poterit & pluribus sacerdotibus simul confiteri, & ab ijs absolui, vtentibus eâdem absolutionis formâ *Ego te absoluo &c.* vel hac, *Nos te absoluimus,*

Cæterùm licet non sit contra naturam huius Sacramenti confiteri 3
peccata Sacerdoti per scriptum absque verbis: est tamen contra perpetuum & communem vsum Ecclesiæ, qui fuit, vt confessio voce perageretur quandocumq; id fieri posset. Similiter non licet confiteri absenti per litteras aut nuntium, saltem ordinariè, iuxta Cathechismum Roman. *cap. De Sacramento pænit. & Declarationum, Cardd. ad* Conc.

Trid.

Trid. *Sess.* 24. *c.* 6. *De refor.* §. *dispensare* Nauar. *in Can. Quem pœnitet, De pœnit. Dist.* 1. *& in Manuali c.* 21. *n.* 36. vbi pleniùs vide.

§. XII. De nullitate Confessionis.

1. *Nulla est, vel ex parte pœnitentis, idq; ex varijs caussis.*
2. *Vel ex parte Confessorij, ex varijs similiter caussis.*

VArijs modis potest contingere, vt Confessio sit nulla, siue ex parte pœnitentis, siue ex parte Confessarij.

Ex parte pœnitẽtis primò fit nulla, ob defectum intentio-
1 nis, si non intendat suscipere Sacramentum; aut suscipere quidem intendat, sed ob finem, qui est peccatum mortale, & per consequens obex absolutionis; nam veniale, non reddit irritum Sacramentum. Secundò, ex defectu attritionis vel contritionis: quò refertur defectus abstinendi à peccato. Nam peccato venia non datur, nisi correcto, *c. Peccatum De R. I. in* 6. *can. Legatur* XXII. *q.* 2. Estque communis sententia. Tertiò, ex defectu integritatis, dum scienter, sine legitima caussa, vel ex crassa & culpabili negligentia, nõ confitetur omnia mortalia, cum circumstantijs necessariò exprimendis. Quartò, ratione excommunicationis, non ignoratæ, quia quatenus de illa non confitetur ei, qui potest absoluere, ponit obicem Sacramento: nam excommunicatus, etiam minori excommunicatione, exclusus est à participatione Sacramentorum, *c. Si celebrat sup. De Clerico excommunicato minist.* vide Nauar. in *d. Can. Fratres De pœnit. Dist.* 5. *ante n.* 41.

Dixi, non ignoratæ; quia secus, si eam ignoret, & bonâ fide petat absolutionem, quia nullo iure vel ratione contrarium probatur; & rem, quæ culpâ caret, in damnum vocari non conuenit, *c. Sine culpa De R. I. in* 6. Quintò, ex defectu diligentiæ sufficientis ad reuocandum in memoriam peccata commissa. Adhibenda autem est tanta diligentia, quanta, iudicio prudentis & boni viri adhiberi debet in re magni momenti, qualis haud dubiè est salus animæ.

2 Ex parte Confessarij est nulla; primò ex defectu intentionis, si non intendat absoluere. Patet ex antedictis de intentione ministri ad Sacramentorum administrationem requisita. Secundò, ex defectu potestatis seu iurisdictionis, vt patet ex dictis antè circa definitionem Confessionis. Tertiò, si eius iurisdictio impedita sit per ex cõmunicationem, vti in hæretico, *can.* 1. §. *laboret De pœnit. Dist.* 6. cui, tanquam ab Ecclesiæ vnitate per culpam diuiso, *can. Sanè* XVI. *q.* 7. nequidem in extrema necessitate licet confiteri, Nauar. *in d.* §. *laboret.* Vnde & Ermigilgus Rex maluit appetere mortem, quàm communionem sacram su-

eam sumere è manibus Episcopi Arriani, *can. fin.* XXIV. *q.* I. Vide pleniùs Nauar. *in d. can. Laboret.* Vbi notandum, post Conc. Constantien. solos notorios Clericorum percussores aut nominatim excommunicatos priuari iurisdictione. Quartò, si non proferat absolutionis verba: nam in hoc iudicio debet sententia ferri voce Sacerdotis; nec satis est illam scribere, vti in alijs tribunalibus, in quibus potest per ministrum ferri, modò illa sit scripta à iudice & approbata. Quintò, ex defectû scientiæ, in Confessario requisitæ: veluti si tantâ laboret ignorantiâ, vt absoluere nesciat, vel peccata mortalia contra decem pręcepta Decalogi ignoret. Vbi obseruandum, Deum ordinariè huiusmodi defectus essentiales in ministris non supplere, nec dare gratiam extra Sacramentum, nisi contritis.

§. XIII. De sigillo seu secreto Confessionis.

1. *Sigillum Confessionis quid sit.*
2. *Qui ad hoc sigillum teneantur.*
3.4.5. *Teneri autem omnes iure naturali, diuino positiuo & Ecclesiastico.*
6. *Pœna reuelantis Confessionem.*

Sigillum Confessionis nihil est aliud, quàm obligatio non reuelandi ea, quæ audita sunt in Sacramentali Confessione; sic dicta per metaphoram, quia vt sigillum continet occultam rem obsignatam in charta vel tabula, *l.* I. §. *fin. l. Si quis ex signatoribus D. Quemad. testam aper.* ita hæc obligatio efficit, ne in confessione audita manifestentur. 1

Ad hoc autem sigillum seruandum tenetur non solùm Confessarius ipse, sed & interpres, & alius quicumque, siue vir, siue fæmina, siue laicus, siue Clericus, qui siue casu, siue de industria, siue directè, siue indirectè, siue mediatè siue immediatè, audiuit confessionem alterius: quia præceptum seu obligatio huius sigilli seruandi non cadit in ipsum Sacerdotem primariè, sed in ipsam scilicet confessionem, quam vetat reuelari. Et ideo ad quemcumque transeat, cum hoc onere suo, nempe sigilli non reuelandi, transit, *c. Ex litteris sup. De pignorib. c. Pastoralis sup. De decimis, & similibus.* 2

Teneturque quilibet ad seruandum hoc sigillum triplici iure, naturali, diuino positiuo, & Ecclesiastico. Naturali, quia illud docet, non faciendum alteri, quod nollemus nobis fieri: nemo verò vellet secretum, quod alteri commisit, maximè peccata sua occulta, alijs manifestari. 3

festari. Accedit, quòd ex eiusmodi reuelatione grauissima possent sequi mala, veluti infamia proximi & alia; ipsaque Confessio redderetur grauissima & odiosa, ab eaque multi meritò deterrerentur ac retraherentur.

4 De Iure diuino positiuo probatur, quia Christus instituens Sacramentalem Confessionem, haud dubiè etiam sigillum eius, sine quo consistere nequit, nec fieri commodè potest, omnibusque esset exosa, instituisse censendus est, *arg. c. Praterea sup. De offic. Deleg. & l. 2. D. De iurisdict. om. iudic. l. penult. D. De vsufructu*, Nauar. *in can. Sacerdos n. 33. De pœnit. Dist. 6*. Et hinc sequitur, à nullâ potestate humanâ posse præcipi alicui, sub quantauis pœna, etiam excommunicationis, reuelationem confessionis, vel super eius sigillo dispensari, prout fusiùs probat Nauar. *d. loco n. 130.*

5 De Iure Ecclesiastico patet ex *d. can. Sacerdos & c. Omnis vtriusque hoc tit.*

Nec obstat, quòd in istis Iuribus fiat tantùm mentiò sacerdotis; expressio autem vnius sit exclusio alterius, *c. Nonne sup. De præsumpt.* quia qui de vno dicit de alio quidem dissimili negat, sed non de simili, *can. Qualis Dist. 23. arg. c. Si tibi absenti iunctâ Glos. De præbent. in 6.* Iam verò licet Confessarius & alij non sint quoad omnia similes, sunt tamen tales quoad obligationem seu onus secreti confessionis, vt constat ex iam dictis. Ideo verò in citatis Iuribus fit potiùs mentio sacerdotis, quàm alterius, quia frequentius contingit sacerdotibus potentia reuelandi, quàm alijs, quibus rariùs confessio aperitur. Quæ autem caussâ frequentioris vsus exprimuntur, non restringunt regulam.

Non obstat etiam huic sigillo Confessionis *c. 1. h. t.* nec §. *secreta sub can. Quis aliquando De pœnit. Dist. 1.* cum *d. c. 1.* concordans, à contrario sensu; quibus probatur, pro manifestis peccatis imponendam esse pœnitentiam publicam: quia dicendum cum Nauar. in *d. can. Sacerdos n. 100.* ista iura intelligi deberet de correctione exteriori, de qua multa *capp. h. t.* loquuntur, vt *cap. 2 c. Quod autem, c. Licet 6. c. Quæsitum c. Cum ex eo & c. penult.* non autem de interiori seu Sacramentali: nisi eo casu, quo pœnitens spontè peccet vel suscipiat talem pœnitentiam, sicque expresè vel tacitè consentiat confesionis suæ publicationi ex iusta aliqua caussa, vt satisfaciat Deo & populo, cui scandalo fuit, Nauar. *d. loco & in can. Falsas De pœnit. Dist. 5.* vbi pleniùs probat, Canones Pœnitentiales, qui in fine Decreti Gratiani edit. Gregorianæ leguntur, de simili correctione exteriori intelligendos esse, dum de publica pœnitentia imponenda loquuntur.

Denique pœna reuelantis Confesionem, secundum Greg. in *d. can. Sacerdos* est depositio & perpetua peregrinatio. Verùm quia huiusmodi

modi peregrinatio non soli Clerico, sed toti Clericorum ordini erat dedecori, *can. Diaconi Dist. 93.* ideo in *d. cap. Omnis vtriusque h. t.* temperatur, vt sit depositio & perpetua reclusio in arctum monasterium: derogat enim lex noua veteri, quatenus statuit contrarium, licet eius mentionem non faciat, *c. 1. De constit. in 6.*

Ista tamen pœna non habet locum in alijs à Sacerdote, saltem in laicis: quia cùm laici non sint in ordine constituti, nequeunt quoque deponi ab ordine, *argument. l. Decem D. De verb. oblig.* Cæterùm de hac pœna reuelantis confessionem vide pleniùs Lopez *ad praxin crimin. Can.* Diaz *cap. 113. cum alijs, quos citat.* 6

§. XIV. De Satisfactione, tertia parte Pœnitentiæ, & quotuplex ea sit.

1. *Cur necessaria sit pœnitenti Satisfactio.*
2.3. *Satisfactio in genere & in specie quid sit.*
4.5. *Specialiter accepta, alia est Voluntaria, alia Sacramentalis.*

QVamuis subinde possit tanta esse contritio, vt simul cum culpa remittatur tota pœna, sicuti per Baptismum & Martyrium, vti constat in latrone pendente de cruce, in Maria Magdalena, S. Paulo, & alijs: * quia tamen non semper 1
per Sacramentum Pœnitentiæ, dimissâ culpâ, tota pœna remittitur, sed æterna in temporalem mutatur, vt definit Conc. Trid. *Sess. 6. c. 14. & can. 30. & Sess. 14. c. 8. & can. 12.* patetq; ex varijs tum Canonibus tum Scripturæ sacræ testimonijs. Ratio est, quia cùm peccatum non solùm sit contra Dei amicitiam, sed etiam contra iustitiam, fit, vt pœnitente in amicitiam & gratiam diuinam recepto, maneat debitum luendæ pœnæ temporalis, loco perpetuæ & infinitæ, cuius Deus per Sacramentalem absolutionem obliuiscitur; ideo ad satisfaciendum iustitiç necessaria est pœnitenti post confessionem satisfactio, pro pœna illa temporali, in quam virtute absolutionis infinitâ & perpetuâ mutatur.

Est autem Satisfactio in genere nihil aliud, quàm compensatio 2
quædam, quâ is, qui alterum læsit, tantum facit, quantum alter pro iniuria sibi illata iustè requirit, *arg. l. 1. D. Qui satisd. cog. & similibus.* Atque ita latiùs patet restitutione, quam sub se comprehendit, tamquā genus, vt innuit Glos. in *c. Peccati venia De R. I. in 6.* Nauar. *in can. Satisfactio De pœnit. Dist. 3.* Nam restitutio est repositio rei in pristinum statum, *l. Restituere D. De verb. significat. can. Si quem §. fin. 2. q. 3.* seu

 redditio

redditio rei ablatæ, siue iure siue iniuriâ ablata sit; vel damni illiciti compensatio, *toto tit. Decretal. De restitut. spoliat.* Atque ita restitutio respicit rem, dum præstat æquiualens, vel rem ipsam exhibet: & habet locum, vbi damnum datum est, vel res alterius ablata. Et proindè est actus externus iustitiæ commutatiuæ, cuius est constituere æqualitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compensationem. At verò satisfactio respicit personam, dum præstat id, quod alteri satis est, etiamsi non sit æquiualens debito: & habet locum etiam pro iniuria illata, & honore violato, etiamsi nullum damnum datum sit. Sic enim Deo satisfacimus, cui tamen damnum non inferimus, nec quicquam restituere possumus, cùm omnia sint Dei perfectissimè. Denique satisfactio fit etiam pro damno irreparabili; restitutio pro reparabili tantùm.

3 Satisfactio verò, specialiter pro tertia parte Pœnitentiæ accepta, est compensatio Deo facta pro iniuria ei illata per peccatum, cum proposito de cætero non offendendi, & spe veniæ.

Nec obstat huic definitioni *can. Satisfactio 3. De pœnit. Dist. 3.* vbi Aug. definit, Satisfactionem Pœnitentiæ esse peccatorum caussas excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere: quia dicendum, definitionem illam non esse completam quoad expressionem, sed solùm tacitæ & implicitæ: nam cùm satisfactio duo respiciat, nempe redditionem vel placationem debiti, & insuper abstinentiam à nouo debito vel noua offensa, dicta definitio August. secundum tantùm exprimit, ac primum continet implicitè dumtaxat.

4 Est verò duplex Satisfactio, alia Voluntaria, alia Sacramentalis. Voluntaria est, quam quis sponte suscipit; cuius innumera sunt exempla in sacra Scriptura, veluti Iob *vlt. c.* Dauidis in *can. Totam cum seq. & can. Illud De pœnit. Dist. 3.* Achab *in §. è contra sub can. Si post ordinationem Dist. 50. & §. Achab quoque sub can. Voluisset, & in can. Sicut Achab De pœnit. Dist. 3.* quæ, sicut & alia innumera, euidentissimè ostendunt stoliditatem Lutheri ac Melanchthonis, asserentium, pœnas susceptas spontè esse hypocriticas, & cum Dei præcepto pugnare.

5 Sacramentalis est, quam Sacerdos per potestatem clauium sibi traditam non solùm ad soluendum sed etiam ad ligandum, (vt constat ex illo Matth. 16. *Quodcumque ligaueris &c.* in *can. Ita Dominus Dist. 10. can. In nouo testamento, can. Quamuis Dist. 20.* & illo Matth. 18. *Quæcumque alligaueritis &c.*) pœnitenti iniungit. Et hæc longè præstantior priori est; tum quia ex obedientia suscipitur; tum quia effectum, efficaciam ac fructum suum trahit à Sacramento, quod ex opere operato operatur: illa verò à virtute pœnitentiæ tantùm. Et hinc fit, quòd hæc impleta etiam in peccato mortali reuiuiscat, & suum effectum sortiatur,

sortiatur, remotâ fictione, seu accedente gratiâ, & recuperatâ caritate; non autem illa. Vide Nauar. in *can.* 1. *n.* 48. *De pœnit. Dist.* 6. vbi rationem reddit.

§. XV. Per quænam opera satisfiat, & de modo in satisfactione seruando.

1. *Satisfacit pœnitens per bona opera, etiam non pœnalia.*
2. *Item per bona opera aliàs debita.*
3. *De modo seruando in pœnitentia imponenda.*

SAtisfacit pœnitens per bona opera, non modò pœnalia, sed etiam non pœnalia. Nam & ditissimus ac liberalissimus potest satisfacere per eleemosynam, & temperatissimus per ieiunium; quorum tamen neuter ex talibus sentit pœnam aut tristitiam, licet quo magis pœnalia sunt, eo magis sint satisfactoria. 1

Rursus non tantùm per opera bona, aliàs non debita, sed & per aliàs debita, satisfacere quis potest, Nauar. in *can.* 1. *De pœnit. Dist.* 6. *n.* 40. & in *Manuali c.* 26. *n.* 23. Nec mirum, posse quem vnico actu satisfacere duplici obligationi aut pluribus, cùm vnico ieiunio satisfaciat quis vigiliæ & quattuor temporibus; vnico sacro diei festo ac Dominico; vnicâ recitatione officij beneficio & ordini sacro; & sic de similibus. 2

Quis verò modus in Satisfactione seu Pœnitentia imponenda sit seruandus, docet Conc. Trid. *Sess* 14. *c.* 8. Cùm enim Sacerdos simul sit constitutus Iudex & medicus, eique datæ sint claues ad soluendum & ligandum, curare debet, vt secundum mensuram délicti sit plagarum modus, *Deuter.* 25. Ideoque diligenter perpendat necesse est quantitatem & qualitatem, aliasque circumstantias delicti, *c.* 3. *& c. Deus* 8. *h. t.* contritionem atque ætatem poenitentis, *can. De his, cum aliquot seqq.* XXVI. *q.* 7. *c.* 2. *sup. De delictis puerorum, & similibus.* Item scientiam, veluti an amens vel furiosus deliquerit, *can. Iudicat* III. *q.* 9. *can. Si quis insaniens* XV. *q.* 1. an putauerit se delinquere, an non, *l. fin. D. De ritu nupt.* Insuper sexum, *can. Indignanter* XXXII. *q.* 6. ac conditionem, *can. Qui compulsus* XXII. *q.* 5. *can. Aut facta De pœnit. Dist.* 1. Præterea obseruare debet modum, tempus, locum, delinquendi voluntatem, propositum, euentum, cæteraque, quæ, vt delicta, ita & pœnas delinquentium variant, *iuxta l. Aut facta D. De pœnis.* nam, etiam his omnibus spectatis; lex ciuilis poenas arbitratur, *d. l. Aut facta*: vt de his fusiùs Tolosan. *Syntag. Iuris vniuersi lib.* 30. *à cap.* 2. *vsque ad* 11. Nauar. in *can. Mensuram De pœnit. Dist.* 1. 3

§. XVI. An pœnitens teneatur acceptare & adimplere pœnitentiam sibi impositam.

1. *Teneri acceptare & adimplere probatur.*

1 TEneri pœnitentem semper acceptare & adimplere pœnitentiam rationabilem sibi impositam, nisi legitimè commutetur, probatur ex *c. Omnis vtriusque* 12. *h. t.* Glos. *in can. Contrarium De pœnit. Dist.* 5. Ratio peti potest ex Conc. Trid. *d. Sess.* 14. *cap* 8. *& can.* 13. cùm enim ibi dicatur, Sacerdoti datas esse claues, non solùm ad soluendum, sed etiam ad ligandum, haud dubiè poterit eis debitè vtendo obligare pœnitentem ad rationabilem pœnitentiam, pro peccato mortali impositam. Censetur autem rationabilis, quæ cuiuscumque statui & fragilitati congruit, etiamsi non sit condigna.

Si tamen quis vellet omninò reseruare pœnam, in purgatorio persoluendam, suo iudicio relinquendus erit, Nauar. in *can. Consideret §. ponat se De pœnit. Dist.* 5. *& can. Sacerdos eod. tit. Dist.* 6. vbi testatur hanc esse communem DD. sententiam in *c. Significauit* 3. *h. t.*

§. XVII. An vnus pro alio tam viuo quàm mortuo satisfacere possit.

1. *De fide est iustum pro alio iusto satisfacere posse.*
2. *Sacramentalis satisfactio per alium adimpleri nequit.*

1 DE fide est, posse vnum iustum pro alio iusto satisfacere. Colligitur ex Symbolo Fidei, in quo confitemur communionem Sanctorum, id est, secundum omnium Catholicorum interpretationem, omnium bonorum totius Ecclesiæ, iuxta illud Dauidis Psal. 18. *Particeps ego sum omnium timentium te, Domine, & custodientium mandata tua.* Confirmatur, quia *ad Ephes.* 4. 1. *Corinth.* 12. *ad Roman.* 12. omnes in gratia existentes dicuntur vnum corpus in Christo; singuli autem alterius membra. Etenim membra viua vnius corporis & capitis se mutuò iuuant, variosque labores, imò interdum sectiones & vstiones pro se inuicem sustinent. Vnde *ad Galat.* 6. dicitur, *Alter alterius onera portate*; onera, inquam, non modò corporalia, sed etiam spiritualia.

Dixi, iustum pro iusto; quia vt aliena satisfactio prosit, debet vterque

terque & satisfaciens, & is, pro quo satisfacit, esse in gratia & charitate: quia satisfactio vnius pro alio admittitur, quatenus ambo sunt viua membra vnius corporis Christi per gratiam & charitatem: & peccatum quamdiu manet, reddit impium incapacem remissionis pœnæ, pro peccato debitæ.

Sacramentalis tamen satisfactio, cùm sit pars Sacramenti, est actus personalis, qui proinde non magis potest per alium fieri, quàm vnus pro alio baptizari, confirmari, vel confiteri. Ideoque si quis in articulo mortis nequeat illam adimplere per se ipsum, ab ea implenda excusatur; & si committat alteri, proderit quidem illi, non tamen erit Sacramentalis; multoque minùs proderit, quàm si ipsemet illam adimpleuisset. 2

§. XVIII. De Remissionibus seu Indulgentijs.

1. *Indulgentiæ nomine quid hoc loco significetur.*
2. *Esse in Ecclesia potestatem concedendi indulgentias.*

SAtisfactioni affinis est materia Indulgentiarũ, quæ hoc loco Remissiones specialiter appellantur, cùm aliàs Remissio in genere sit liberatio ab aliquo onere iniuncto vel iniungendo.

Vbi illud quoque præmittendum est, Indulgentiam apud Latinos sumi interdum in malam partem, pro molli scilicet & delicata quadam permissione, ac nimia licentia; vt apud Quintill. *Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit:* & apud Plinium, *Vt simia catulos fera complexa necat, ita nonnulli parentes, immodico erga liberos affectu & indulgentiâ, corrumpunt illos.* Interdum in bonam partem: quandoque verò pro remissione culpæ, quâ Deus multum de iure suo remittit, vt *Iudith* 8. *Indulgentiam eius fusis lachrymis postulemus:* quandoque pro remissione poenæ, peccato debitæ, iuxta illud *Esaiæ* 6. *Misit me vt mederem contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam.* Et his duabus posterioribus significationibus accipitur Indulgentia *hoc tit. Decretal.* Hîc autem agemus de ea secundum postremam significationem, non quidem quomodolibet, sed prout sumitur pro condonatione pœnæ temporalis, Deo debitæ, pro peccato iam remisso, quoad culpam, extra sacramentalem absolutionem facta seu concessa à Prælato Ecclesiæ, ex thesauro ipsius Ecclesiæ. Nam licet per contritionem & confessionem Sacerdoti factam deleatur culpa peccatorum; remanet tamen poena temporalis, in quam 1

æterna

æterna commutatur, ſubeunda, vt antè diximus, & patet ex *can. Si peccatum De pœnit. Diſt.*1. Hæc autem per remiſſionem & indulgentiam extinguuntur.

2 Eſſe verò in Eccleſia huiuſmodi poteſtatem concedendi indulgentias, patet ex *c. Cum ex eo* 14. *h. t. Extrauag. Vnigenitus eod.* ex Concil. Trid. *Seſſ.* 21 *cap.* 9. *& Seſſ.* 25. *in Decreto De indulgentijs*: ex Scriptura item ſacra, *Matth.* 16. illis verbis, *Tibi dabo claues regni cœlorum*; & alijs, quibus Chriſtus promiſit Petro, eiuſque ſucceſſoribus, claues regni coelorum, vnaque cum clauibus ampliſsimam poteſtatem tollendi impedimentum ingreſſus in regnum illud: cuiuſmodi haud dubiè eſt non ſolùm culpa, ſed etiam reatus poenæ. Rurſus *Matth.* cap. 18. illis verbis, *Quæcumque ſolueritis ſuper terram &c.* & *Ioan.* 20. *Quorum remiſeritis peccata &c.* Quibus conceſſa eſt Apoſtolis omnibus poteſtas remittendi peccata, non ſolùm quoad culpam, verùm etiam quoad poenam, vt colligitur ex illa particula, *Quæcumque*, & ex perpetuo Eccleſiæ vſu, quo in arbitrio Epiſcoporum fuit, habitâ ratione perſonarum & peccatorum, remittere vel minuere poenas, pro peccatis debitas; quod nihil eſt aliud, quàm concedere indulgentias.

§. XIX. Quid ſit theſaurus Indulgentiarum, & vnde originem trahat.

1. *Originem habet ex redundantibus Chriſti & Sanctorum ſatisfactionibus.*
2. *Quo modo theſaurum illum diſpenſet ſummus Pont.*

PRo Indulgentiarum maiori explicatione, ſciendum eſt, opus, in charitate factum, non ſolùm eſſe meritorium gratiæ & gloriæ, quatenus eſt charitate informatum, verùm etiam ſatisfactorium, quatenus eſt ipſi operanti pœnale; & ſatisfactionem Chriſti tam fuiſſe abundantem, vt non ſolùm pœnam omnem, pro peccatis totius mundi debitam, tollere poſſit, ſi debitè per Baptiſmum vel per Poenitentiæ Sacramentum omnibus hominibus applicetur, ſed ob coniunctionem humanitatis cum diuinitate infinitè illam excedat, *Extrauag. Vnigenitus h. tit.* nec tamen omnibus applicari: & ſimiliter Sanctos, vt Ioan. Baptiſtam, Martyres, Confeſſores, Monachos, Eremitas ac Virgines, multò plura ſine comparatione eſſe paſſos, quàm eorum peccata merebantur, iuxta illud *Iob* 6. *Vtinam appenderentur peccata mea in ſtatera, & calamitas, quam patior, quaſi arena maris multò grauior appareret.* Quod ipſum clariùs apparet in Dei Matre, cuius, licet nullo

nullo vnquam peccato contanimata fuerit, animam gladius doloris pertransiuit.

Vnde necessum est, tam Christi, quam Sanctorum has redundantes satisfactiones, cum non sint remuneratæ quoad satisfactionem, licet quoad meritum præmium retulerint, remanere in acceptatione diuina, & ex ijs conflari thesaurum, ad vtilitatem militantis Ecclesiæ, pro indigentibus, prout definit Clemens Pont. *in d. Extrauag. Vnigenitus.* Quemadmodum in omni Republica benè ordinata thesauri & æraria conflari solent ex bonis redundantibus, pro publicis necessitatibus. Et in veteri Lege erat gazophylacium, in quo recondita erant necessaria pro pauperibus. Hunc autem thesaurum, cùm non debuerit esse superuacuus, inanis, aut superfluus, non in sudario repositus, nec in agro absconditus, *d. Extrauag. Vnigenitus.* Christus B. Petro, eiusque successoribus, suis in terris Vicarijs, commisit, fidelibus salubriter ex iustis & rationabilibus caussis dispensandum. 1

Dispensat autem illum summus Pontifex, Petri successor, quando concedit indulgentias, hoc est, quando merita satisfactoria Christi & Sanctorum redundantia applicat in satisfactionem pro alienis peccatis, & sic per modum solutionis, quatenus per illa æquiualens debito offertur. Nam etsi Deus absolutâ & independenti potestate suâ remittere possit pœnam omnem, sine vlla compensatione, non tamen ita vult remittere: adeò vt nequidem in Baptismo vel alijs Sacramentis remittat pœnam, siue temporalem, siue æternam, absque merito Passionis Christi. Et ideo Pontifex non potest absoluere à pœna Deo debita, sine applicatione huius thesauri, quem semper applicare intelligitur, quando concedit indulgentias. Et hinc patet indulgentiam esse condonationem & solutionem, sed diuerso respectu; condonationem respectu recipientium; solutionem in ordine ad Christum & Ecclesiam. 2

§. XX. An indulgentiæ possunt concedi animabus in purgatorio existentibus.

1. *Aliter mortuis, aliud viuis concedi indulgentias.*

POsse patet: tum ex eo, quòd ad hoc, vt vnus pro alio satisfaciat, non sit necesse, vt iuridicè absoluatur, verùm sufficiat vt tantum soluatur pro eo, quantum debet: tum ex facto summorum Pontificum, veluti Pascasij V. qui dedit indulgentias plenarias, per modum suffragij, animæ in purgatorio, pro qua quis cele-

 brarit

brarit aut curauerit celebrare quinque Missas in Capella Ecclesiæ sanctæ Praxedis Romæ: quas indulgentias successu temporis alij idem Pontifices confirmarunt.

2 Longè tamen aliter mortuis, aliter viuis conceduntur indulgentiæ ab Ecclesia seu summo Pontifice, eius capite. Nam cùm viui, quamdiu viuunt, subsint tribunali Ecclesiæ militantis, seu Pontificis iurisdictioni, & potestas concedendi indulgentias spectet ad clauem iurisdictionis, vt docet D. Thomas *in 4. Distinct.* 20. *q.* 3. *art.* 3. & patet ex c. *Quod autem* 4. *h. t.* (licet Hostiens. in c. *Accedentibus sup. De excess. Prælat.* contrarium docere videatur) ideo Pont. potest viuis concedere indulgentias per iuridicam absolutionem, seu directò absoluendo illos à pœnis debitis, quamuis absoluendo soluat etiam & satisfaciat pro ipsis ex prædicto thesauro Ecclesiæ, vt habetur in *d. Extrauag. Vnigenitus.* Atque ita non dimittit gratis pœnas viuis, pro peccatis debitas, sed dimittit simul soluendo & satisfaciendo pro ipsis.

At verò mortuis, quia non subsunt ampliùs Ecclesiæ militantis tribunali, vt satis constat ex illo, *Quodcumque ligaueris & solueris super terram &c.* ideo absque iuridica absolutione, per nudam huius Ecclesiastici thesauri applicationem, concedit indulgentias, satisfaciendo scilicet & soluendo pro illis ex isto thesauro Ecclesiæ: ad eum modum, quo viui mortuis suffragantur Missarum sacrificijs vel precibus oblatis, vel eleemosynis datis, vel ieiunijs susceptis, vel alijs denique quibuscumque pijs operibus, nomine mortuorum factis; vel quo Princeps aliquis solueret pro reo, in alterius Principis potestate constituto, aliquid ex thesauro suæ Reip. quo ipsius debitum exsolueret.

Et hinc patet, quâ ratione dici soleat, indulgentias concedi mortuis seu animabus in purgatorio existentibus per modum suffragij, seu compensationis & solutionis, quia scilicet Pontifex satisfactiones Christi & Sanctorum, tanquam quoddam suffragium immediatè illis applicat absque vlla absolutione iuridica per se impensas.

§. XXI. Quibus competat potestas concedendi indulgentias.

1. *Competit summo Pont. Concilio Generali.*
2. 3. *Episcopo, Archiepisc. Legato summi Pont.*
4. *Et conceduntur subditis tantum.*

1 COmpetit primò summo Pontifici, tanquam Christi Vicario, & vocato in plenitudinem potestatis, *d. Extrauag. Vnigenitus can. Quodcumque* XXIV. *q.* 1.

Secundò,

Secundò, Concilio Generali, tamquam repræsentanti totam Ecclesiam. Eâque potestate vsa est Synodus Basileensis.

Tertiò, Iure communi & ordinario competit Episcopis in suis dioecesibus, *c. Quod autem* 4. *h. t.* Archiepiscopis item in suis prouincijs, modò tamen statutum Concilij Generalis non excedant, *c. Nostro postulasti penult. h. t.* id est modò in dedicatione basilicæ vltra annum, & in anniuersario dedicationis vltra quadriginta dies non concedant indulgentias, *c. Cum ex eo* 14. *h. t.* Alioquin si excesserint, eas inualidas decernit Bonifac. VIII. *c. fin. h. tit. in* 6. Quod intellige quoad partem, quam dare non possunt: nam quoad eam, quam dare possunt, semper sunt validæ, Glos. in *c. Indulgentiæ h. t. in* 6. *& in d. c. Cum ex eo:* quia vtile per inutile non vitiatur, *c. Vtile De R. I. in* 6. 2

Quartò, Legatus summi Pontificis potest speciales & certas concedere in prouincia sibi decreta, *Glos. in d. c. penult. h. t.* Abbatibus verò, alijsque Prælatis inferioribus, non competit hæc potestas, nisi speciali priuilegio vel legitimâ consuetudine fuerint vallati, *c. Accedentibus sup. De excess. Prælat. Glos. in d. c. penult.* 3

Cæterùm quia concedere indulgentias est iurisdictionis, non verò ordinis, vt dictum est, ideo Pont. mox atque electus est, etiam non sacerdos, concedere eas potest; & similiter Episcopus, mox atque electus est, & confirmatus à Papa, licet nondum sit consecratus vel sacerdos. Ex eadem caussa suis tantùm subiectis quis eas concedere potest, *d. c. Quod autem* non tamen inuitis: quia licet aliàs actus iurisdictionis exerceri in inuitum possit, non tamen tunc, quando in suscipiente requirit aliquam dispositionem, vt patet in Sacramento Eucharistiæ. Alia est ratio de absolutione ab excommunicatione. 4

§. XXII. De effectu indulgentiarum.

1. *Per indulgentias datur remissio pœnæ non culpæ.*
2. *Concedi indulgentias sub triplici forma.*

EFfectus Indulgentiarum non est remissio mortalis culpæ, nec etiam pœnæ æternæ, quia hic effectus est proprius Sacramentorum, Baptismi & Pœnitentiæ; nec indulgentiæ dantur secundum iura, nisi contritis & confessis, *c.* 1. *h. t. in Extrauag. Clement. vnica circa finem De reliquijs & venerat. Sanct.* saltem in voto, *Glos. in d. c.* 1. *ad V. confitebuntur.* Adeò vt, si quando in formula concessionis significetur dari consequentibus indulgentias remissionem peccatorum quoad culpã & pœnam id intelligi debeat diuersis respectibus, quòd scilicet detur remissio culpæ per contritionem & confessionem, 1

à Deo scilicet, qui tamquam caussa principalis culpam remittit, iuxta illud Esaiæ, *Ego solus deleo iniquitates tuas per memetipsum*: poenæ autem per indulgentias, non quidem cuiuslibet; sed temporalis, quatenus in formula fuerit expressum, iuxta id, quod dici solet, indulgentias tantum valere, quantum sonant, supposità scilicet iustâ causâ & sufficienti dispositione in recipiente, vt patet ex *d. Extrauag. Vnigenitus*; vbi definitur, Pontificem posse virtute thesauri Ecclesiæ aut æqualem aut partialem poenam pro peccatis debitam, remittere. Ideoque diligenter inspici semper debet tenor formulæ seu litterarum, quibus conceduntur.

2 Solét autem concedi sub triplici forma: primò, per dies vel annos: secundò, per dimidiam, tertiam, quartam, aut quintam partem remissionis peccatorum: tertiò, sub forma plenariæ, plenioris & plenissimæ, *c. Extrauag.* 1. *h. t.* Et tum datur remissio totius pœnæ debitæ, quia hodie non est distinctio inter plenam, plenariam, pleniorem, & plenissimam indulgentiam: sicut nec vlla est differentia quoad relaxationem inter iubilæum & plenariam indulgentiam, licet in Iubilæo soleat dari facultas absoluendi à votis, casibus reseruatis, eligendi Confessarium &c. quæ facultas non datur per quamcumque plenariam indulgentiam.

Si igitur in litteris dicatur, *Concedimus indulgentias viginti annorum aut dierum De pœnis iniunctis*, intelligitur de iniunctis tantùm, nisi Pontifex aliud declararet. Si verò in forma non fiat restrictio ad iniunctas à Confessario, tum intelliguntur dari tam de iniunctis, quàm quæ rationabiliter iniungi possent, & de pœnis purgatorij illis correspondētibus, *iuxta communem doctrinam*: quia vbi neque ius neque ratio restringit, nec nos restringere debemus, *Glos. in can. Consuluisti* 2. *q.* 5. *per varia iura, quæ ibid. allegat*. Et ridiculum esset dari indulgentias centum & centum annorum, si solùm intelligerentur de iniunctis, quandoquidem nemini vnquam iniungatur tot annorum poenitentia.

Concedere autem indulgentias vnius anni aut vnius diei est remittere tantam pœnam purga[illegible], quæ est maxima, vt inquit August. in *can. Nullus De pœnit. Distinct.* 7. quanta remitteretur per poenam vno anno vel vno die factam, Innoc. in *c. Qui autem h. t.* Ideoque quando datur indulgentia centum annorum aut dierum absolutè sine restrictione ad iniunctas vel iniungendas, quamuis nonnulli per centum annos aut dies intelligant tot annos aut dies purgatorij, probabilius tamen videtur intelligi centum annos aut dies, quibus aliquis in hac vita, iuxta Canones poenitentiales, poenitere deberet, si tamdiu viueret, & per consequens tantum remitti de poena purgatorij, quantum huic poenitentiæ canonicæ respondet: quia iste modus dandi indulgen-

tias or-

tias ortum habet ex antiquo vsu dandi indulgentias de iniunctis, proindeque ita semper videtur intelligendum, licet non exprimatur. Et ex his patet, quid sit concedere indulgentiam dimidiæ vel tertiæ partis peccatorum.

§. XXIII. De caussa indulgentiarum.

1. *Caussa debet esse iusta & rationabilis.*
2. *Caussa requiritur non æquivalens, sed sufficiens.*
3. *Eaque spectatur cum ex opere, tum ex parte finis intenti.*

AD validitatem indulgentiarum non sufficit potestas concedentis, sed & iusta ac rationabilis requiritur caussa, quia, vt antè diximus, ex *d. Extrauag. Vnigenitus*, Pont. non Dominus sed fidelis dispensator thesauri Ecclesiæ est constitutus, ac proinde non nisi ex iusta & rationabili caussa indulgentias concedere debet: alioquin non tam dispensaret, quàm dissiparet. Hinc in *c. Cum ex eo h. t.* indulgentiæ indiscretæ damnantur, & concessæ sine caussa vlla sunt nullæ. Accedit, quòd, cùm reatus poenæ post culpæ remissionem relictus sit, iure diuino Deo debitus, non possit summus Pont. sine iusta caussa quemquam eximere ab obligatione Iuris diuini, vt patet in iniusta dispensatione à voto & iuramento, quæ ideo etiam est nulla. 1

Aliud dicendum de ijs, quæ à mero iure humano dependent, vti absoluere à censuris & casibus reseruatis, eligere Confessarium, alijsque similibus, quæ absque iusta caussa concessa subsistunt; licet taliter concedens peccet.

Et hinc fit, quòd licet indulgentia sine iusta caussa non valeat ad tollendam obligationem pœnæ Deo debitæ, valeat tamen ad tollendam obligationem peragendi pœnitentiam ex præcepto Confessarij iniunctam, quia hæc est solùm iuris humani, super quo summus Pont. dispensare potest.

Non tamen requiritur caussa æquiualens, quia sic indulgentia non esset remissio aut absolutio, sed commutatio: Ideoque sufficit, vt sit sufficiens. Et hæc sufficientia commensuranda est secundum quantitatem indulgentiarum, vt scilicet maior indulgentia maiori caussâ indigeat, *d. c. Cum ex eo, & Extrauag. Vnigenitus.* Adeò vt, si caussa indulgentiarum non sit omninò, sed tantùm ex parte sufficiens, tum indulgentiæ valeant, secundum proportionem caussæ, & non quoad partem, quæ caussam excedit. Vide Nauar. in *Comment. De indulgentijs Notab. 15.* Ratio verò est, quia sicut indulgen- 2

 tia sine

tia sine vlla caussa concessa tota est nulla, vt diximus, ita concessa ob caussam non sufficientem non ex toto sed ex parte, erit nulla quoad partem, quæ caussæ non correspondet, sed eam excedit, quia vt se habet totum ad totum, ita pars ad partem, *l. Quæ De tota D. De rei vindicat.*

3 Hinc sequitur non semper tantum valere indulgentias, quantum sonat, sed secundum proportionem caussæ. Spectatur autem caussa indulgentiarum ex duplici capite: primò ex opere, quod Pont. requirit pro indulgentia, quale est ieiunium, oratio, eleemosyna: secundò, ex parte finis intenti, qui debet esse bonum commune Ecclesiæ, veluti fauor fidei, conseruatio religionis, eiusdemq; augementatio, conuersio infidelium; & quantò finis est excellentior & magis necessarius Ecclesiæ, tantò ceteris paribus maior potest dari indulgentia, licet opus, ob quod datur, sit leue, quia sufficit esse proportionatum ad finem consequendum. Hoc modo subinde vel solùm reuerentiam exhibenti alicui imagini datur magna indulgentia.

§. XXIV. De requisitis & parte volentium acquirere indulgentias.

1. 2. *Debent esse membra Ecclesiæ, contriti & confessi.*
3. *Opera præscripta per se adimplere.*
4. *Esse in statu gratiæ & absque peccato mortali.*

1 IN primis debet esse membra Ecclesiæ, quia alijs Ecclesia suos thesauros non distribuit, *can. Nihil sic debet* 1. *q.* 3 *can. Si quis Catholica* XXIII. *q.* 4. & cùm dentur ex potestate clauium, quæ Baptismum præsupponit, videtur catechuminum non esse earum participem ante susceptionem Baptismi.

2 Secundò, debent esse contriti & confessi, *c.* 1. *h. t. in Extrauag. Clement. vnica circa fin. De reliquijs & venerat. Sanctorum.* Ideoque semper in Bullis dicitur, *verè pœnitentibus & confessis.* Sufficit tamen confessio antea facta, si modò quis in statu gratiæ perseuerauerit vsque ad tempus indulgentiarum, Turrecrem. in §. *in Leuitico n.* 8. *sub can. Mensuram De pœnit. Distinct.* 1.

3 Tertiò, subire debent, & quidem per se, nisi aliud exprimatur, illa opera, quæ pro indulgentiarum consecutione præscribuntur: alioquin partem eorum tantùm adimplens, neque totam indulgentiam, neque partem acquirit: quia neque relictum neque pars relicti sub conditione, quæ-

ne, quæritur, si pars dumtaxat, non etiam tota conditio impleatur, *l. 4. Cui fundus D. De condit. & demonstrat.* Est autem concessio indulgentiarum conditionata.

Quartò, debent eo tempore, quo promerendæ sunt indulgentiæ, esse in gratia & absq; peccato mortali: quia membrum mortuum, cuiusmodi est existens in peccato mortali, nullũ potest viuentis corporis suscipere influxum. Et ideo, quando idem est tempus operis & acquisitionis, necessum est, vt opus fiat quoque in gratia, Nauar. *in d. Comment. De Indulg. notab.* 19. Alioquin *iuxta communem doctrinam*, adimpletio operis in peccato mortali non impedit indulgentiarũ acquisitionem, quando diuersum est vtriusque tempus. Ratio est, quod nõ sit necesse, vt opus ipsum sit meritorium remissionis seu indulgentiarum; verùm sufficit, quod sit actio moraliter bona & vtilis ad placandum Deum, & auertenda flagella temporalia, Nauar. *d. loco.* Aliàs actionibus malis nemo consequitur indulgentias, *iuxta communem.* Optimum tamen & securius est, perficere ipsum opus in gratia, quia sic non solùm est satisfactorium, sed & meritorium.

Dum autem quis acquirit alteri indulgentias, non est opus ipsum esse in gratia, modò is sit, cui acquiruntur, iuxta Nauar. quia indulgentia non nititur vllo opere, quod facit peccator, sed thesauro Ecclesiæ, per Pontificem distributo, huius autem distributionis est capax, quisquis est in gratia & indiget satisfactione.

Peccatum verò veniale non impedit fructum indulgentiarum, nisi vitiet ipsum præscriptum. Quod addo, quia tum tale opus, v. g. ieiunium vel eleemosyna facta ex vana gloria, displicet Deo, meliusque esset abesse quàm adesse.

Similiter nequit quis consequi indulgentiam plenariam, quamdiu manet in affectu peccati venialis: quia quamdiu manet talis, tamdiu manet culpa & reatus pœnæ, qui culpam necessariò comitatur. Potest tamen consequi indulgentiam pro remissione pœnæ debitæ pro alijs peccatis remissis. Quando igitur in formula præscribitur confessio, communiter intelligitur de his, qui peccatum habent mortale, vt scilicet per confessionem disponant se ad gratiam, fiantque capaces indulgentiarum: alioqui ad earum capacitatem sufficit quem esse in gratia, quod potest fieri per contritionem cum proposito confitendi. Aliud dicendum esset si Pont. requireret confessionem, tamquam conditionem sine qua non.

§. 25. Quo-

§. XXV. Quoties quis possit consequi indulgentias, & quamdiu durent.

1. *Indeterminatè concessas semper lucrari licet.*
2. *Ad opus limitatum semel tantùm.*
3. *Ad certum tempus, exspirant lapso tempore.*

1 QVando conceduntur indeterminate, vel totiès quoties, semper illas consequitur, qui facit opus præscriptum, modò iteratio non cedat in contemptum & derisum indulgentiarum, iuxta Nauar. *d. loco Notab.* 15. *&* 31. * Quando autem
2 conceduntur ad opus limitatum, à primis scilicet vesperis vsque ad secundas, vel vsque ad noctem, semel tantum potest eas consequi, Nauar. *d. Notab.* 31. *cum alijs, quos citat.* An verò multas indulgentias, à diuersis Pontificibus concessas, possit quis simul vno actu lucrari (veluti vno sacro tot animas è purgatorio liberare, quot habet grana benedicta) non satis conuenit. Tutiùs videtur, vt, quando aliud Pont. non exprimit, pro diuersis indulgentijs multiplicentur actus, quia non videtur credendum Pontificis aliam fuisse vel esse mentem.

Notandum hîc, quòd, sicut ex ærario publico non debet succurri ijs, qui cum possint de suo æs alienum soluere nolunt, quia hoc pacto daretur materia delicti & negligentiæ, *c. Ex parte sup. De consuet. l. Conueniri D. De pact. dotal.* ita neque ex thesauro Ecclesiæ, debeat solui pro negligentibus, qui nihil aut parum curent operibus pœnalibus satisfacere, & pœnam purgatorij redimere; quibus proinde nihil prosunt indulgentiæ. Similiter non potest quis sibi thesaurisare indulgentias, quæ ipsi prosint pro futuris pœnis, quia solutio non fit ante debitum contractum, sed illud supponit. Ideoque si quis non indigeat aliquâ indulgentiâ, quam aliàs lucraretur, illa remanet in thesauro Ecclesiæ.

3 Quod si vero indulgentiæ non habeant tempus determinatum non expirant morte concedentis, sed demùm per reuocationem ab eo, qui potest reuocare, aut per interitum loci aut rei, cui sunt concessæ. Vide Nauar. *in d. Comment. Notab.* 31. determinatæ autem ad certum tempus exspirant elapso tempore.

§. 26. De

§. XXVI. De Iubilæo.

1, 2. *Ratio nominis & collatio cum iubilæo veteris legis.*
3. *Primò celebratum fuit iubilæum centesimo, deinde quinquagesimo, hodie vigesimo quinto anno.*
4. *Effectus iubilæi.*

NOmen Iubilæi deriuant quidam à Iubilo quod significat lætitiam immensam, quæ verbis nequit exprimi, sed voce & tripudio manifestatur: alij aliunde. Propriè verò dici videtur à *Iobel* quod Hebraicè *Buccinam* significat: & inde annus quinquagesimus in veteri Lege annus iubilæus appellatus est, quia eo anno personabant buccinæ, vt constat ex Iosue 6. v. 4. *Septem autem Sacerdotes tollent septem buccinas, quarum vsus est in iubilæo* & *Leuit* 25. *Numerabisque tibi septem hebdomadas annorum & clanges buccina mense septimo: erit autem hic solemnis.* Eoque multa fiebant, vt constat ex *d. Leuit.* 25. *&* 27. *& Num. cap. penult.* 1

Inde verò translata est vox illa ad significandum apud Catholicos illum annum, quo dantur plenissimæ peccatorum remissiones & indulgentiæ, ex similitudine quadam. Nam vt in illo anno iubilæo veteris Legis debita temporalia, ita in hoc spiritualia condonantur: vt in illo libertas temporalis, ita in hoc spiritualis restituitur: vt illo possessiones terrenæ alienatæ recuperabantur, ita in hoc nostro virtutes & merita per peccata deperdita dimissâ culpâ restaurantur: vt in illo exules in patriam redibant, ita in nostro exules à patria cœlesti ad eandem reducuntur: vt in illo denique, secundum aliquos, in carcerem coniecti soluebantur, ita in nostro ligati vinculis & funibus peccatorum relaxantur & soluuntur. Videatur Turrecrem. *in §. item in Leuit. ad* 8. *in fine sub can. Mensuram De pœnit. Distinct.* 1. 2

Constituit autem Bonifacius VIII. *in c.* 1. *h. t. in Extrauag. commun.* vt hic annus iubilæus centesimo quoquo anno celebraretur. Postmodum verò Clemens VI. reduxit ad annum quinquagesimum, *Extrauag. Vnigenitus h. t.* ac tandem Paulus II. & Sixtus V. ad annum XXV. contraxit, *c.* 4. *h. t. in Extrauag. commun.* 3

Quando igitur maximæ indulgentiæ in Ecclesia conceduntur, id fit per modum iubilæi: & dum in eo datur facultas eligendi Confessarium, per quem quis possit absolui à censuris, potest eâ facultate vti, qui omnino habet animum consequendi indulgentias, & faciendi opus præscriptum, licet postmodum ob impedimentum aliquod, vel ex negligentia præscriptum opus omiserit. Ideoque si quis incœperit 4

feriâ quartâ, cum bona fide præstandi reliqua, & interim confiteatur, atque à censuris absoluatur, non per hoc in censuras relabetur, quod reliqua ieiunia & opera: in iubilæo præscripta, omittat, nisi Pontifex aliud expresserit, *iuxtà communem sententiam*, de Graphijs *decis. aur. p.* 1. *cap.* 15. *n.* 37. Imo quando oppositum non exprimitur, potest quis ex vi eiusmodi facultatis ratione iubilæi toties absolui à casibus reseruatis, quoties in eos relabitur, priusquam durante adhuc iubilæo indulgentiam sit consecutus, quia hæc videtur esse mens Pontificis. Videatur Nauar. *in d. Comment. notab.* 34. *n.* 4. quique plura de Indulgentijs & Iubilæo desiderat, videat eundem Nauar. *d. loco* Turrecrem. De Graphijs, *locis cit.* Ioan. Francisc. de Pauinis in *Glos. ad d. Extrauag. Vnigenitus*, Rutil. Benzonum *Tract. De Iubilæo*.

TITVLVS XXXIX.

De sententia excommunicationis.

§. I.

1. *Ratio ordinis & inscriptionis Tit.*
2. *Censura Ecclesiastica quæ dicatur.*
3. *Species illius sunt, Exccommunicatio, Suspensio & Interdictum.*
4. 5. *Excommunicatio vnde dicta, eiusq; definitio.*

POst tractatum de pœnis, quæ in foro tam contentioso quàm spirituali seu pœnitentiali infligi solent, subijciendum est aliquid de quadam speciali, quâ coërcentur ij, qui aduersus prædictas pœnas rebelles ac refractarij existunt, nempe de Excommunicatione: hæc enim rebellium & contumacium pœna idcirco vocatur, *can. Nullus can. Certum* 11. *q.* 3. præsertim cùm ab homine infligitur: nam dum infligitur à Iure, infligitur ratione delicti, secundum Abbatem in *Rubr. h. t.* Estque pœnarum omnium grauissima.

1 Inscribitur autem hic Tit. *De sententia excommunicationis*, non quòd excommunicatio sit propriè sententia: cùm nec definitiua sit, quandoquidem caussam non definiat, quippe cùm petenti absolutionem nunquam denegetur audientia, *c. Ex parte inf. De verb. signif.* Nec etiam interlocutoria, cùm hæc dicatur, quæ profertur à Iudice inter principium & finem caussæ, vt notatur in *Clement. De sequestrat. possess. &c.* ex-

&c. excommunicatio autem quandoque feratur extra iudicium, vt in *c. Dilecto h. t. in 6.* Verùm sic inscribitur, quia excommunicatio sæpissimè per sententiam contra rebelles & contumaces profertur & exercetur. An verò sententia ista magis accedat ad interlocutoriam, quàm ad definitiuam tam in interponenda appellatione, quam in alijs notatur in *c. Per tuas 40. h. t. c. Venerabilibus eod. in 6.*

Quia verò excommunicatio est species censuræ Ecclesiasticæ, ideo aliquid de ea pro clariori intelligentia præmittendum est. Censura igitur latinè propriè est idem, quod Censoris (cuius erat de moribus ciuium indagare & indignos ab honoribus repellere) dignitas: indeque deriuata vox est ad significandam seueram aliquam correctionem vel potiùs mulctam, quæ loco pœnæ imponitur. Prout verò est in vsu Ecclesiæ, & à Canonibus vsurpatur, definiri potest pœna spiritualis & medicinalis, priuans primario vsu aliquarum actionum spiritualium per Ecclesiasticam potestatem; ita imposita, vt per eandem ordinariè absolui possit, ita Suarez *De Censuris Disputat. 1. n. 5.* 2

Genus definiti est pœna spiritualis, quia omnis censura Ecclesiastica est pœna spiritualis, non è contrà: nam irregularitas sæpè est grauis pœna & spiritualis, non tamen est censura, sed inhabilitas quædam.

Dixi, Primario vsu &c. quia priuat etiam vsu actionum corporalium, siue externarum actionum, vt communicatione humanâ, honore, salutatione, sed in ordine ad spiritualia. Nec priuat hominem spiritualibus habitualibus, seu permanentibus, & internis, vt sunt character, gratia habitualis, virtutes infusæ; ideoque non priuat potestate ordinis.

Dixi, Ita imposita, vt per eandem &c. quia ex institutione sua est vinculum quoddam dissolubile: quandoquidem ab Ecclesia instituta sit, non solùm, vt sit pœna, sed etiam, vt sit medicina seu resipiscere hominem faciat, *can. Corripiantur* XXIV. *q. 3.* nam id non præstaret, si esset perpetua & absque spe remissionis.

Censuræ Ecclesiasticæ ex institutione Ecclesiæ tres sunt species, Excommunicatio, Suspensio, & Interdictum, *c. Quærenti inf. De verb. signif.* Ratio est, quia illæ tres sufficiunt ad effectum seu finem censurarum, qui est inobedientes & contumaces aut corripere, aut si duriores sint, ab Ecclesia præscindere. 3

Excommunicatio idem sonat, quod extra communionem eiectio, & græcè Anathema dicitur; licet hæc vox interdum etiam in bonam partem sumatur & interdum, pro solemni excommunicatione. 4

Excommunicatio in genere est censura Ecclesiastica, separans hominem à communione. Per genus definiti excluditur irregularitas,

quia non est propriè censura, ne quidem illa, quæ ex delicto contrahitur, sed inhabilitas quædam. Per sequentem partem excluditur suspensio & interdictum. Nam suspensio solùm separat ab vsu officij vel beneficij, vel vtriusque, non etiam à communione Sacramentorum vel conuictu fidelium. Interdictum verò separat dumtaxat à diuinis officijs, sacris, & sepultura Ecclesiastica, non autem à fidelium communione, in quo differt ab excommunicatione maiori.

§. II. Quotuplex sit Excommunicatio.

1. *Diuiditur Excommunicatio in Maiorem & Minorem.*
2. *Item in eam, quæ est à Iure & quæ ab Homine.*
3. *Et hæc non nisi trina monitione præuia ferri potest.*
4. *Item alia est latæ sententiæ, alia ferendæ.*
5. *Maiori excommunicatione qui notentur.*
6. *De monitorijs ad finem reuelationis, vt vocant.*
7. *Præterea Excommunicatio alia est Iusta, alia Iniusta.*

1 Varijs modis diuidi potest; ac Primò in Maiorem & Minorem. Maior est censura Ecclesiastica, priuans hominem communione, tam actiuâ, quàm passiuâ Sacramentorum, & hominum, colligitur ex *c.* 8. 9. *& penult. h. tit.* Hostiens. *in Summa h. t. n.* 1. Et hæc est excommunicatio simpliciter dicta, altera secundum quid. Ideoque intelligitur maior, dum excommunicatio simpliciter sine expressione maioris vel minoris à Iudice fertur *d. c. penult.* licet aliàs dispositiones pœnales in dubio intelligantur & præsumantur de minori pœna, *c. In pœnis De R. I. in 6.*

Excommunicatio minor est, quæ tantùm separat à perceptione passiua Sacramentorum, *d. c. penult.* Et ideo minore excommunicationi implicitus, potest exercere ea, quæ sunt iurisdictionis, & eligere, non tamen eligi, *c. vlt sup. De Clerico excommunicato ministrante.* Et hæc licet olim soleret ab homine & à iure inferri pro omni sacrilegio, vt patet ex *can. Miror* XVII. *q.* 4. tamen nunc solùm incurrit eam scienter participans cum irretito maiori excommunicatione, *c. Cum desideres* 15. *versic. quia quicumque excommunicato h. t.* in humanis scilicet rebus, & extra crimen, ob quod est excommunicatus. Nam qui in diuinis cum eodem communicat, veluti, percipiendo ab eo Sacramenta vel eodem cum illo ritu orando, aut alia diuina officia exercendo, aut in eodem crimine, incurrit etiam maiorem excommunicationem, *cap. Significauit & alijs h. t.*

Dixi,

Dixi, ſcienter; quia ignorantia non improbabilis excuſat, *can. Quoniam* XI. *q.* 3. Excuſantur etiam vxores, liberi, ſerui, ancillæ, ſeu mancipia, nec non ruſtici ſeruientes, & quotquot ex officio tenentur excommunicato adeſſe, nec adeo curiales ſunt vt eorum conſilio ſcelera perpetrentur. *d. can. Quoniam*: item peregrini propter neceſſitatem & qui humanitatis intuitu aliquid dant excommunicatis, *d. can. Quoniam*. Inſuper creditor debitoris excommunicati, *c. Si verè* 34. *h. t.* Præterea qui cum excommunicato in his, quæ ad abſolutionem vel ad ſalutem animæ pertinent, in ſermone participat, *c. Reſponſo* 43. *c. Cum voluntate* 54. Hinc verſus ille Gloſ. in *d. c. Cum deſideres.*

Hac Anathema quidem ſoluunt ne poßit obeſſe.
Vtile, lex, humile, res ignorata, neceſſe.

Notandum vero hîc poſt Conc. Conſtantienſe nos teneri ad vitanda ſolùm duo genera excommunicatorum, nempe nominatim excommunicatorum & denuntiatorum: item eorum, qui ſunt notorij Clericorum percuſſores. Quod & Leo X. ordinauit in Conc. Lateran. cuius ordinationem refert Piaſ. 2. *p. cap.* 4. *art.* 13. *n.* 19. ita vt alij notorij, etiamſi euidenter conſtet fuiſſe excommunicatos, ſiue à iure ſiue ab homine, vitandi non ſint, antequam fuerint denuntiati Couar. in *c. Alma mater* §. 7. Guitt. *lib.* 1. *Can. Quæſt. cap* 1. Nauar. in *Manuali cap.* 27. *n.* 35. Eoque magis obtinet, quod Conc. Baſileenſe ſolos Clerici percuſſores notorios decreuerit eſſe vitandos Piaſ. *d. loco* vbi refert eiuſdem Concilij decretum. Ipſi tamen excommunicati non minùs tenentur alios vitare, poſt dictum Concilium, quam antè, quia expreſsè ſignificat per ſuum decretum nullo modo ſe releuare excommunicatos ipſos, ſed ſolùm in fauorem aliorum id edidiſſe. Sunt autem hi excommunicati vitandi in his, quæ continentur hoc verſu

Os, orare, vale, communio, menſa, negatur.

Per, Os, prohibetur amplexus, collocutio, ſalutatio verbis vel litteris. Per Orare, vetatur, ne pro illis oremus publicè, & tanquam miniſtri Eccleſiæ, neue coram ipſis diuina officia celebremus, vel cum ipſis interſimus ſacris. Per, Vale, prohibentur omnes ſalutationes, & reſalutationes, ſiue fiant verbo, ſiue ſcripto, ſiue nutu, ſiue alio ſigno. Per, Communionem, interdicitur omnis communicatio, tam in diuinis, quam in humanis, modo antea dicto. Per, Menſam, interdicitur ſimul comedere in eadem menſa, vel ſimul dormire in eodem lecto; non autem in diuerſa menſa, modò idem non ſit conuiuium.

Secundò, excommunicationum alia eſt à Iure, alia ab homine. A Iure eſt, quæ infligitur ab ipſo Iure Pontificio vel Synodo ſiue generali, ſiue particulari. Et hæc ſemper durat, ſeu eſt perpetua; ferturque 2

propter futurum delictum, & quidem non nisi ob mortale, *can. Nemo* 11. *q.* 3. nullaque requiritur præcedens monitio, sed ipse canon est & facit pro monitione, Innoc. *in c. Sacro* 48. *h. t.* Ab homine est, quæ per mandatum aut sententiam hominis infertur. Et hæc mortuo, siue naturaliter siue ciuiliter, aut deposito iudice, qui eam tulit, exspirat, *Glossa in c. A nobis* 28. *in V. non nisi, & ibi* Abbas *&* D D. quantum scilicet ad eos, qui illam ante mortem vel depositionem eius non incurrerunt: alioqui manet eâ excommunicatione ligatus, qui illam antè contraxit.

2 Insuper hæc non nisi trinâ monitione præmissâ ferri potest, *d. c. Sacro, c. Statuimus, c. constitutionem h. t. in* 6. Nec sufficit vna monitio pro tribus, nisi in vna ponantur tria interstitia; primum pro prima; secundum pro secunda; & tertium pro tertia: & quidem ad minus sex dierum, pro quolibet interstitio, prout in praxi quotidiana seruari testatur Pias. 2. *p. cap.* 4. *art.* 13. *n.* 8. Vbi subiungit, quod etiam in ferenda sententia declaratoria excommunicationis, requiratur præcedens monitio, & aliàs esse nullam, ex Felino *in c. Rodulphus n.* 41. *sup. De rescriptis.* Monitionem istam oportet esse personalem, nisi reus vel malitiosè latitet, prout de Clerico non residente præsumitur, vel impediat, quò minùs moneri possit aut non detur tutus ad eum accessus. Quibus tamen casibus non sufficit constare Iudici de aliqua harum caussarum priuatim: verum ex actis hoc constare debet; ita vt nuntius legalis omnem adhibeat diligentiam pro inuenienda persona, faciatq; relationē ad acta, nō potuisse se inuenire; tuncq; cum attestatione duorum testium denuò citet in loco solito habitationis *arg. d. c. Sacro,* Maranta 6. *p. Decis. n.* 126 Aliàs Iudex, excommunicans aliquē, non præmissis monitionibus, punitur, & ipso facto incurrit suspensionem ab ingressu Ecclesiæ per mensem, *d. c. Sacro*; nisi periculum esset in mora vel nisi excommunicaret in defensionem proprij Iuris, vt si turbetur in sua iurisdictione, *c. Dilecto eod. in* 6. Pias. *d. loco.* Vbi nihilominùs existimat, excommunicationem latam sine monitione, vel nō seruato Iuris ordine, tenere, exceptâ excommunicatione maiore latâ contra communicantes cum excommunicatis, quæ est omninò nulla, si non fuerit præmissa monitio.

Tertiò, alia est latæ sententiæ, alia ferendæ. Excommunicatio latæ sententiæ dicitur, quæ ipso facto incurritur, ante denuntiationem aut sententiam Iudicis. Et hæc nunquam incurritur, siue à iure, siue ab homine, nisi verbo exprimatur: cuiusmodi verbum est, Ipso facto, vel, Ipso iure sit excommunicatus, Excommunicamus; vel aliud æquiualens, veluti, Sub pœna excommunicationis latæ sententiæ. Ita si dicat Iudex, Nisi infra decem dies paruerit, excommunico, lapso eo termino

termino tenetur reus abstinere à participatione cum fidelibus, nisi excuſetur iuris vel facti ignorantiâ prababili.

Maiori excommunicatione inuoluuntur ipſo facto hæretici, eorumque fautores, receptatores, falſarij litterarum Apoſtolicarum. Si- 5
moniaci. Item effractores & ſpoliatores Eccleſiarum, *c. Conqueſti* 22. *h. t.* incendiarij *c. Tua nos* 19. inijcientes manus violentas in Clericum, etiam conſentientem, *c. Contingit* 36. *h. t.* aut inijci mandantes vel inijcientem non impedientes, cum impedire & prohibere poſſunt, *cap. Quanta* 47. *h. tit. & alij plures* de quibus Hoſtien. *in Summa h. tit.* §. 3. Nauar. *in Manuali cap.* 27. *n.* 49. *& ſeqq.* & quia poſtremo caſu nulla requiritur Iudicis ſententia, quâ reus pronuntietur excommunicatus, *can. Si quis ſuadente* XVII. *q.* 4. Ideo vocatur Canon latæ ſententiæ, *d. can. Si quis ſuadente, c. Cum non ab homine* 14. *h. t.* Eoque tenentur etiam, qui in Monachum vel Religioſum, etiam non Clericum, & Conuerſum manus violentas iniecerint, *c. Non dubium* 3. *& alij h. tit.* quia hoc priuilegium eſt commune omnium perſonarum Eccleſiaſticarum, id eſt omnium, quæ ſe diuino cultui manciparunt, *can. Quiſquis* XVII. *q.* 4. Ab hoc tamen *can. Si quis ſuadente,* ſeu excommunicatione ab eo lata, excipiuntur plures caſus, quos videre licet in *c. Si verò* §. *ſi verò. c. Perpendimus, c. In audientia, c. Cum voluntate, c. Veniens, c. Vt fama tua & alijs h. tit.*

Excommunicatio ſententiæ ferendæ eſt, quæ non incurritur ipſo facto, ſed per ſententiam Iudicis Eccleſiaſtici. Talis continetur his formulis, Excommunicetur, Sub pœna excommunicationis.

Quia verò nulla pœna in Eccleſia eſt maior excommunicatione, *can. Corripiantur* IV. *q.* 3. ex quo priuat hominem non ſolùm participatione in diuinis, ſed & humanis cum fidelibus, Hoſtien. *in Summa h. t. n.* 1. Ideo Prælati non poſſunt quemquam ſuorum ſubditorum excommunicare, niſi ſubſiſtente iuſtâ cauſsâ, exprimenda in ipſa ſententia, & propter contumaciam trinâ monitione præmiſsâ, *d. c. Contingit, in verbis, ſi tertio à te commoniti. d. c. Sacro*; & non ſolùm verbo, ſed in ſcriptis, eiuſque copia danda reo, ſi petat. Alioquin Iudex contraueniens ſuſpenditur ipſo iure per menſem à diuinis officijs & ingreſſu Eccleſiæ, *c.* 1. *h. t. in* 6. Hanc tamen ſuſpenſionem non incurrit Epiſcopus cum in *d. c.* 1. non fiat eius ſpecialis mentio, *arg. c. Quia periculoſum eod. in* 6.

Cæterùm hac in re reuocanda quoque in memoriam eſt Concil. Trid. moderatio, *Seſſ.* 25. *cap.* 3. *De reformat.* quâ Iudex Eccleſiaſticus in cauſſis ciuilibus & criminalibus prohibetur vti excommunicatione, niſi in ſubſidium, quando ſcilicet executio realis vel perſonalis haberi non poteſt. Sed neque punire debet pœnâ excommunicationis in contractu

tractu etiam sponte apposita, aut declarare excommunicatum contractui contrauenientem, prout ordinauit Pius V. cuius ordinationem refert Pias. *d. cap.* 4. *art.* 13. *n.* 12.

6 Videndum etiam iuxta decretum dicti Conc. *loco citato*, ne monitoria illa, quorum suprà meminimus *ad Tit. De furtis*, quæ ad finem reuelationis, vt vocant rerum deperditarum aut substractarum concedi solent, ab alio, quàm ab Episcopo decernantur (vel eius Vicario generali, si hanc illi facultatem Episcopus expressim concesserit, vt sæpiùs respondisse Sacr. Congregat. post Genuens. testatur Piasec. *d. loco n.* 4.) & non nisi pro re graui, iudicanda & determinanda arbitrio Episcopi, perpensis maturè omnibus circumstantijs, loci, temporis, paupertate petentis, prout latiùs deducit D. Martha *De Iurisdict. p.* 3. *c.* 4. Gutierrez *lib.* 1. *Can. quæst. c.* 11. Nam posset dici summa viginti vel triginta ducatorum sufficiens ad concedenda monitoria personæ pauperi, quæ tamen in persona diuite pro leui reputari posset. Et quidem Curia Romana seruat, vt non concedantur monitoria; nisi pro summa ad minùs quinquaginta ducatorum, vt refert Martha *d. loco n.* 23. Pias. post Zerolam & Genuensem *d. loco*. Circumstantia quoque temporalis efficere potest, vt hodie negentur, quæ aliàs concederentur, Zyp. *h. t. n.* 1. Vbi addit Pium V. 27. *Iulij* 1570. præscripsisse formam pro concedendis monitorijs, quam refert Pias. *d. loco* & speciatim, vt non in genere sed in specie substracta designentur, Zerola *p.* 2. *V. Excommunicatio* §. 1. nec concedantur, nisi ei cuius interest, nec quando aliter haberi veritas potest, Zyp. & Pias. *d. locis* Quando verò ex Vrbe huiusmodi rescriptum impetratur, publicandũ est verbotenus, sine alteratione sensus aut sermonis: alioqui excommunicatio esset nulla, præterqnam, quòd pro idiotis in vernaculam linguam transferri, & ita publicari possit, vt rescripsisse Sac. Congregat. post Genuens. testatur Zyp. *d. loco*.

Denique quo pacto formari debeant monitoria, & quibus casibus excusetur quis à restitutione eorum, quæ deperdita vel substracta sunt, vel etiam à reuelatioue. Vide Pias. *d. loco*.

7 Quartò, diuiditur Excommunicatio in Iustam id est legitimè latam, quam scilicet fert is, qui potest, propter quod & quomodo debet; & Iniustam, id est illegitimè latam, qualis est ea, quam fert is, qui non potest, vel fert aliter vel ob aliud, quàm debet. Iniusta est duplex: alia iniusta valida, qualis est ea, quam Iudex legitimus in eum, qui meretur excommunicari, sed ex odio, aut non inscriptis, nec post trinam monitionem, vel alijs similibus modis fert. Nam vt aliæ sententiæ, licet sint iniustę, regulariter valent quoad forum exterius, & earum virtute in reum tanta est executio, quanta iustarum, *c.*

Cum

cum non inter sup. De sent. & re indicata l. In re iudicata D. De reg. iuris: ita & excommunicatio iniusta inualida esse potest, & ideo dicit Iuris textus, excommunicationem iustam semper esse timendam. Alia est iniusta, nulla & irrita: & hæc nullo modo timenda est, vt si quis excommunicet exemptum, vel suæ iurisdictioni non subditum *c. Cum capella c. Quando sup. De priuilegijs c. Nullus sup. De parochijs* vel eum, qui ante latam sententiam excommunicationis legitimè & ex sufficienti caussa appellauit, *c. Per tuas* 40. *cap. Ad præsentiam sup. De appellat.* vel si contineat intolerabilem errorem Iuris, vt si quis excommunicetur, quia non commisit peccatum mortale, *can. Qui resistit* XI. *q.* 3. vel si Iudex ferens sententiam non intendat ligare, nam excommunicatio sumit vires ab intentione, vel si feratur à delegato in casu sibi non permisso; aut contra intentionem delegantis, *c. fin. sup. De prabend.* vel à Iudice excommunicato, interdicto aut suspenso, *Glos. in c. Præsenti h. t. in 6.* vbi plures casus nullitatis colligit, Pias. *d. art.* 13. *n.* 10. *&* 11. suspenso, inquam, à iurisdictione. Alioquin suspensus ab Ordine tantùm ea exercere potest, quæ sunt iurisdictionis, tenetque excommunicatio: sicut & suspensus ab Ordine tantum potest ea facere, quæ sunt iurisdictionis, Pias. *d. c.* 4. *art.* 12. *n.* 5. *&* 6.

§. III. De effectu maioris excommunicationis.

1. *Priuat participatione Sacramentorum.*
2. 3. *Suffragijs Ecclesiæ, electione.*
4. *Suspendit ab officio & beneficio.*
5. *Liberat subditos ab obedientia superiorum excommunicatorum.*
6. *Non potest taliter excommunicatus esse testis &c.*
7. *Mortuus priuandus est Ecclesiasticâ sepulturâ.*

IN primis priuat hominem participatione quâ actiuâ quâ passiuâ 1
Sacramentorum, ita vt ea nec accipere, nec dare possit. Adeò vt si det, fiat irregularis; excepto casu necessitatis.

Secundò, priuat hominem suffragijs generalibus Ecclesiæ, ita 2
vt non liceat pro excommunicato publicè & nomine Ecclesiæ orare. Item communicatione cum fidelibus, tam in diuinis, quàm in conuictu: vsu sacri Ordinis, quem si excommunicatus scienter exerceat, fit irregularis irregularitate Papæ reseruatâ, *c. 2. sup. De Clerico excommunicato &c. c. Is qui habet h. t. in 6.* quam irregularitatem non incurrit minori excommunicatione excommunicatus, *c. Si celebrat sup. De Clerico excommunicato*: prout nec qui appellat à sententia excommunica-

tionis, de qua probabiliter dubitat, an sit valida, licet postea declaretur malè appellasse, Pias *d. loco n.* 27. & 28.

3 Insuper priuat electione, tam actiuâ quàm passiuâ, ad officia Ecclesiastica vel dignitates sæculares, *cap. Venerabilem sup. De electione:* annullat collationem beneficij factam excommunicato.

4 Similiter electionem, præsentationem, permutationem Beneficiorum, & impetrationem litterarum Apostolicarum: suspendit ab officio & benfiecio adeò vt, quamdiu quis est excommunicatus & in mora petendæ absolutionis, sit incapax fructuum beneficij, teneaturque si illos ricipiat restituere. Si tamen habeat officium publicum valebũt acta per eum ratione illius officij v. g. sententiæ & alij actus iuridici, si sit Iudex, quamdiu ab Ecclesia toleratur, quia quamdiu Ecclesia eum tolerat, non priuat eum iurisdictione, sed tantùm ab ea suspendit ob grauia & multa incommoda, quæ aliàs sequerentur. Sin autem non toleretur, actus eius erunt nulli.

5 Præterea liberat subditos ab obedientia superiorum excommunicatorum, si vtique sint denuntiati aut notorij Clericorum percussores, ita vt ne quidem absque peccato possint illis seruire, *can. Nos Sanctorum can. Iuratos* xv. *q.* 6.

6 Ad hæc non potest talis excommunicatus esse testis, aduocatus, actor, procurator, *c. fin. sup. De procurat.* Potest tamen esse reus, seque in iudicio etiam per se defendere, & alia, quæ ad defensionem necessaria sunt, peragere, *c. Intelleximus sup. De iudicijs.*

Nec obstat, quòd ibi dicatur, debere per alium respondere: quia vel verbum (debet) referendum est ad verbum respondere, illud enim per se & directè agebatur, & quærebatur in illo textu: ita vt additum sit, per alium, ad indicandum conuenientem modum pro euitanda communione. Vel intelligendum est, debere saltem per alium respondere.

Licet autem de iure disputetur, an excommunicatus non tamen hæreticus, aut reus læsæ Maiestatis possit condere testamentum, prout videre licet apud Glos. *in c. Decernimus in* 6. *Et testificando h. tit. in* 6. vbi in negatiuam magis inclinat: tamen veriùs videtur potuisse testari, licet illicitè Notarius & testes cum eo communicarent, Zyp. *h. t. n.* 5. vbi quod hodie licitè conficiant testamenta: sicut & in plerisque locis etiam hæretici, vt in Germania, post Interim, vt vocant Caroli V. qua de re pro Belgio vide eundem Zyp. *Tit. De hæreticis.*

7 Denique mortuus in excommunicatione tali, Ecclesiasticâ caret sepulturâ, &, si sepultus sit in loco sacro, eiusque corpus vel ossa discerni queant, exhumari debent & abijci, *c. Sacris sup. De sepult.* Quod intelligunt quidam de denuntiato & notorio Clericorum percussore.

§. 4. De

§. IV. De effectu minoris excommunicationis.

1. *Priuat perceptione Sacramentorum paßiuâ.*
2. *Disponit ad irritandam electionem ad beneficia.*
3. *Taliter excommunicatus peccat venialiter conferens sacramenta.*
4. *Interpositâ appellatione non suspenditur effectus excommunicationis lata sed bene eius declaratio.*

EFfectus eius sunt tres præcipui: Primus est priuare hominem passiuâ Sacramentorum perceptione: ita vt si suscipiat, peccet quidem, non tamen fiat irregularis, *c. Si celebrat sup. De clerico excommunicato.* 1

Secundus, quòd electionem ad beneficia reddat talem, vt meritò irritari possit, licet eam de facto non irritet, *d. c. Si celebrat.* 2

Tertius, quòd tali excommunicatione innodatus conferens Sacramenta peccet venialiter, Couar. *in c. Alma mater, p. 1. §. 8. n. 12.* 3

Præterea effectus excommunicationis in genere est, quod non suspendatur appellatione post latam sententiam interpositâ, *c. Is cui h. t. in 6.* quamuis declaratio excommunicationis appellatione suspendatur, Glos. in *c. Cupientes in V. Priuatos De elect. in 6.* ita vt liceat communicare cum declarato excommunicato, durante appellatione, nec ipse celebrans incurrat irregularitatem, si dubitet de valore excommunicationis aut confidat suæ appellationi. Quamuis sit tutiùs in talibus abstinere ab illis actibus qui inducunt irregularitatem ob vulgatum axioma, quòd etiam iniusta excommunicatio liget, quodque salutarius animæ sit sequendum, Pias. *d. cap. 4. art. 13. sub n. 28. versic. Notandum.* Insuper excommunicatio suspendi non potest, sed vel statim ligat vel statim nulla est, *c. Pastoralis sup. De appellat.* 4

§. V. Quinam excommunicare possint.

1. *Possunt quicumque iurisdictionem Eccles. habent in foro externo.*
2. *Episcopus existens extra dioecesin non potest.*
3. *Potest extraneos in sua dioecesi & suos in aliena.*
4. *Possunt delegati potestatem habentium.*
5. *Laici & mulieres non possunt, & nemo seipsum nec parem nec superiorem.*

1 PRimo generaliter, qui habent ordinariam iurisdictionem Ecclesiasticam in foro exteriori: vt in primis summus Pontifex tamquam vniuersalis Ecclesiæ pastor, Episcopi etiam ante consecrationem: quia potestas excommunicandi pertinet ad clauem iurisdictionis, Couar. *in d. c. Alma mater* §.11.n.1. Omnes item Prælati maiores & inferiores Episcopis habentes iurisdictionem ordinariam in foro exteriori: vt Abbates, Præpositi Ecclesiarum collegiatarum regularium & secularium etiam non benedicti, Priores absoluti qui non constituũtur ab ipso Abbate, sed per electionem: Item Capitulum sede vacante, generales Ordinum & generaliter quicumq; habent iurisdictionem Ecclesiasticam in foro exteriori, & sic de similibus.

2 Etsi autem Episcopus extra suam dioecesim existens aliquem excõmunicare non possit, *c. Vt animarum De constit. in 6. can. Episcopũ non debere 9.q.2.* quia ad excommunicationem requiritur iurisdictio & tribunal quod non habet extra dioecesim; nisi quando extra eam est pulsus modo qui exprimitur in *Clement. 1. De foro competenti*, tamen excõmunicatus in vno loco vitari vbique debet, quia hanc vim & efficaciam habet excommunicatio ex sua constitutione ab Ecclesia, vnde Iuristæ dicunt quod excommunicatio sequatur excommunicatum vt lepra leprosum quia illi quasi inest, & ideo semel excommunicatus & denuntiatus semper euitari debet donec constiterit de absolutione, Glos. *in c. Proposuit in V. De absolutione sup. De Clerico excomm.* ministrante *d. loco V. semel autem vbi citat Arm.*

3 Potest tamen Episcopus extraneos in sua dioecesi delinquentes excommunicare quia ratione delicti sortiuntur eius forum & similiter, tenet excommunicatio prolata in subitos extra dioecesim delictum proficientes quod in dioecesi inchoarunt.

4 Secundò ex delegatione possunt excommunicare omnes qui potestatem accipiunt ab ijs qui habent ordinariam: vt sunt delegati Papæ, Episc. Archiepisc. Denique ex consuetudine præscripta excommuncare possunt qui ex tali consuetudine habent iurisdictionem in foro externo, dummodo saltem tacitè hæc consuetudo sit approbata à superiore, *c. duo sup. De officio ordin. c. Cum contingat sup. De foro compet. can. conquæstus* 4.q.3. Talem iurisdictionem, habent Cardinales non Episcopi in Ecclesia sui tituli, similiter Archidiaconi, Archipresbyteri, Decani, qui ex consuetudine præscripta habent subditos quos citare & punire possunt. Parochi quoq; olim talem potestatem habuisse videntur excommunicandi ob quædam delicta vt furtum, rapinam & similia, sed hodie videtur talis consuetudo in ijs cessare.

5 Laici verò non possunt excommunicare, *c. Ecclesia S. Mariæ sup. De constitut. can. bene quidem can. Imperator 96. Distinct.* nec item mulieres,

c. Noua

c. Noua sup. De pœnit. nemo etiam potest seipsum aut parem aut superiorem excommunicare sed solum subditum, *can. Cum inferior* 21. *Dist.* quia excommunicare est actus iurisdictionis contentiosæ seu in foro externo in quo nullus fit inferior ratione peccati. Et hinc fit quod Papa non possit à quoquam excommunicari; bene tamen ab inferiori absolui possit si se illi subijciat, prout potest quoad forum interius, non autem quoad exterius; alia ratio diuersitatis reddi potest quod absolutio sit beneficium quod nihil vetat superiorem ab inferiore accipere; excommunicatio autẽ sit pœna, sitque contra rationem iurisdictionis vt superior puniatur ab inferiori, hinc etiã fit quod licet Episcopus delinquat contra suum statutũ habens annexam excommunicationem non incurrat excommunicationẽ, Pias. *d. loco n.* 87. ex Hostien. Arm. Nauar. quos citat.

§. VI. Quinam excõmunicari possint vel non.

1. *Non possunt non Baptizati.*
2. *Nec vniuersitas nec collegium.*
3. *Nec mortui, sed bene declarari quod sint excommunicati.*

IN primis excõmunicari nõ possunt qui nõ sunt baptizati: vt Iudæi, infideles, & alij etsi sint catecumini: quia non potest præscindi à corpore Ecclesiæ qui non est de Ecclesia, nec cõmunione priuari: qui eam non habet. 1

Secundò, excõmunicari non potest Vniuersitas vel collegiũ, *c. Romana* §. *in vniuersitat. h. t. in* 6. *iuncta Glos. in V. pænitus*, idq; verum est siue feratur excommunicatio in ipsam vniuersitatem seu communitatem vt communitas est, ita vt in singulas personas secundum se non feratur siue feratur in cõmunitatem ratione singularum personarum: ita tamen vt non feratur in personas certas & determinatas sed communiter & confusè in omnes personas huius v. g. Ciuitatis aut prouinciæ: quia peccatum ob quod fertur excõmunicatio est particularis aut particularium personarum, non communitatis, nec debet vnus pro alio puniri vel excommunicari, *can. Si habes* 14. *q.* 1. quod fieret si excõmunicatio generalis ad omnes extenderetur. Adde quod vniuersitas sit nomen iuris, non personæ nec vnam & propriam cõmunem omnibus animam habeat, Innoc. *in c. Grauem sup. eod.* alioqui excommunicatio non solum à Papa, sed etiam ab Episcopo lata sub hac forma: Excommunico omnes de vniuersitate vel collegio qui tali delicto consenserũt, valet, *d. c. Romana.* 2

Cæterùm in omnes absolutè ab Episcopo lata est inualida tamquam contra ius commune: sic verò lata à Papa non continebit innocentes. vide Couar. 2. *variar. c.* 8. 3

Denique mortui proprie excommunicari non possunt vti nec absolui ab excommunicatione tum quia non amplius subiacent tribunali Ecclesiæ tum quia non censentur contumaces, & ideo excommunicari non possunt, tum deniq; quia vel sunt in inferno. & patet absolui non posse, vel in paradiso & non indigent absolutione, vel in purgatorio & nō possunt priuari suffragijs Eccles. cū sint confirmati in gratia, possunt tamen per Iudicis sententiam declarari excommunicati vt humata eorum corpora in loco sacro exhumari possint & extra locum sacrum sepeliri, vel comburi & ne pro illis oretur, bonaque eorum confiscentur iuxta *c. Accusatus* §. *in eo verò casu De Hæreticis in 6.* Similiter possunt declarari absoluti ab excommunicatione vt tradantur sepulturæ Ecclesiasticæ.

§. VII. Quis possit absoluere ab excommunicatione.

1. *A minori potest quilibet sacerdos approbatus.*
2. *Et etiam à maiori in articulo mortis.*
3. *Aliàs rigulariter ille qui eam tulit vel ei æquiualens.*
4.5.6. *Dentur variæ exceptiones.*
7. *Decipiens aut extorquens non absoluitur.*
8. *Potest quis inuitus absolui.*
9. *Absolutus sine requisitis potest reincidere.*

1 PRimò, ab excommunicatione minori potest absoluere omnis qui potest absoluere à peccatis *c. Nuper sup. eod.* & ideo quilibet Sacerdos approbatus potest absoluere ab excommunicatione contracta ob peccatum veniale.

2 Secundò in articulo mortis quilibet Sacerdos potest absoluere ab omni excommunicatione etiam reseruata Summo Pontifici. *c. Non dubium c. vnico in Extrauag. Ioannis* XXII. *h. t.* Conc. Trid. *Sess.* 14. *c.* 7. adhibitâ tamen cautione, vt sic absolutus, promittat se, vbi conualuerit vel periculum euaserit, repræsentaturum ei cui erat reseruata vt mandata eius suscipiat, *c. De cætero & ibi Glos. sup. eod.*

3 Tertiò, ab excommunicatione maiori lata ab homine contra aliquem in particulari is solus absoluere potest, qui eam tulit, vel eius superior, successor, aut delegatus *c. Pastoralis* §. *Præterea sup. De officio delegati.* Aliàs enim euerteretur omnis disciplina Ecclesiastica. Sunt tamen aliqui casus quibus non potest is absoluere qui excommunicauit de quibus Nauar. *in Manuali c.* 27. *n.* 40. IV. Ab excommunicatione etiā lata à

lata à iure vel ab homine sed generaliter si non sit reseruata quilibet potest absoluere qui potest absoluere à peccato mortali propter quod est inflicta, *d. c. Nuper*, Nauar. *d. loco n.* 44. quasi ex commissione eius qui eam tulit hoc ipso quo illam sibi non reseruauit. Dixi, si non sit reseruata, quia à reseruata solus absoluere potest qui eam sibi reseruauit vel eius superior exceptis certis quibusdam casibus. Hinc ab excommunicatione ob iniectas manus violentas in Clericos regulariter solus Pontifex absoluere potest, *c.* 1. *in fine c.* 7. 9. 15. 19. 28. 37. *& alijs sup eod.* vel eius Legatus à latere *c.* 20. *&* 26. *sup. eod.* non alij nisi id eis specialiter mandat Pontifex, *c. Porro in fine sup. eod.*

Dixi, regulariter, quia in extremo vitæ spiritu potest quis à quolibet Sacerdote absolui, vt antè diximus. Similiter si ob iustam aliquam caussam veluti, ob puerilem ætatẽ, senium, paupertatem, corporis infirmitatem, fragilitatem sexus muliebris, itinerum difficultatem, inimicitias aliquorum, vel aliam similem, non possit quis sine magno periculo vel incommodo Romam proficisci, potest absolui ab Episcopo loci, *c.* 1. 5. 6. 13. *§. Si verò.* 26. *&* 58. *h. t.* debet tamen ei quem absoluit sub iuramento iniungere: primò quod de cætero in Clericum vel Monachum vel alicuius religionis Conuersum non inijciet manus violentas, nisi sese defendendo, aut de mandato sui Prælati, vel ex officio, *c. Ex tenore sup. eod.* Secundò, quod cessante impedimento, ob quod Papam adire non potest, eum adibit mandatum eius suscepturus, *cap. De cætero in fine c. ea noscitur & similibus sup. eod.* nisi sit impubes qui Clericum percussit, nam is hoc posterius iurare non debet siue antè siue post pubertatem absoluatur, *c. vlt. sup. eod.* Quod si forte monachi vel religiosi in monasterio se inuicem verberauerint possunt ab Abbate suo absolui, *c. Canonica sup. eod.* Monialis verò percutiens Monialem vel Conuersum aut Clericũ potest ab Episcopo loci absolui, *c. De Monialibus sup. eod.* 4

Et similiter mulier incurrens excommunicationem ob percussionẽ Clerici potest ab Episcopo absolui, *c. Mulieres sup. h. t.* quod tamen obtinere non putat Zerola 2. *p. V. excommunicatio* in excommunicatione per alias summorum Pontificum constitutiones inflicta mulieribus cum reseruatione v. g in excommunicatione per Bullam Pij V. inflicta mulieribus ingredientibus claustra virorum, modò tamen, inquit, cesset necessitas vel impossibilitas De excommunicationibus summo Pontifici reseruatis videri potest Couar. *d. loco.* Nauar. *d. loco à n.* 49. Suarez *De censuris Disputat.* 21. *& seq.* sicut & de non reseruatis idem *Disputat.* 23. 5

Quintò, hodie per Conc. Trid. *Sess.* 24. *c.* 6. possunt Episcopi per se vel per vicarios suos absoluere in foro interiori ab omni excommunicatione 6

nicatione reseruata Papæ quæ prouenit ex delicto occulto, (non etiam ex delicto notorio) excepto quod facultas absoluendi ab Hæresi in foro conscientiæ detur Episcopis tantum non autem eorum vicacarijs. Cum autē possit quis pluribus excommunicationibus partim à iure, partim ab homine & ob diuersas caussas esse ligatus potest ab omnibus vnica absolutione absolui si omnes exprimat absoluēti alioqui potest ab vna absolui & non ab alia.

7 Quod si dum impetrat absolutionem explicet falsam caussam vel non omnes principales, absolutio non erit valida, *c. Cum pro caussa sup. eod.* quia tunc non censetur Iudex eum velle absoluere: Secus si constaret Iudicem velle sine caussa absoluere, nam valet absolutio, nisi iniustè detur, modò detur ab eo qui habet potestatem & non decipiatur à pœnitente, Nauar. *d. loco n.* 38. minus valet absolutio si etiam extorqueatur, imò extorquens hoc ipso nouam excommunicationem incurrit, *c.* 1. *De his quæ vi metusque caussa in 6.* vide Nauar. *d. loco n.* 123.

8 Cum autem excommunicatio sit pœna à iure humano statuta nec pendeat à voluntate excommunicari potest quis etiam inuitus absolui. Quantum verò ad formam absolutionis attinet non habet certa verba, sed quęcumque significantia absolutionem sufficiunt. Forma verò ordinaria est hæc, Ego te absoluo à vinculo excommunicationis, quam ob talem vel talē caussam incurristi, & restituo te Sacramētis Ecclesiæ ac communioni fidelium, In nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti Amen, de prærequisitis ad absolutionem petendam, vide Tholosan. *part. Iuri Canonici lib.* 5. *tit.* 16. *cap.* 12.

9 Potest autem absolutio concedi ad tempus tantū cum reincidentia: vt si Iudex velit absoluere aliquem ad effectum, vt ferat testimonium, vel ad cautelam: de qua vide quos citat Pias. 2. *p. cap.* 4. *n.* 88. *Vers. Absolutio item.* Etsi autem excommunicatio possit de consensu partis priusquam incurratur tolli, non tamen vbi semel est incursa, nec potest ita deferri vt semel sublata lapso termino in quo de consensu partis debebat incurri, iterū alio termino arbitrio partis incuratur, nisi huiusmodi prouocatio fiat auctoritate Iudicis ex qua non etiam ex pacto nascitur excommunicatio, Pias. *d. loco n.* 88. *in fine.* Satuit autem Conc. Trid. *Sess.* 25. *cap.* 3. vt contra quemcumque insordescentem per annum (perfectum scilicet) in excommunicatione & alijs censuris Ecclesiasticis procedatur tamquam contra suspectum de hæresi, quod intellige siue ex criminali siue ex ciuili caussa (Quod olim controuersum fuit) excommunicatus sit, nam immediate ante Conc. quem excommunicari potuisse ex vtraque caussa tradit Menoch. *lib.* 2. *arbitrar. cent.* 5. *cap.* 416. *n.* 54. vbi *n.* 59. docet procedi debere contra eum præ-

eum præuia citatione vt se purget in Concil. vero Tribur. decretum fuit, inquit, Zyp. *hoc tit. n.* 4. vt qui post excommunicationem inclinati non fuerint ad pœnitentiam subeundam, per Principem sæcularem subigantur: vnde infert perseuerantes per tempus aliquod in excommunicatione posse ante annum puniri pœnâ temporali & mulctâ pecuniariâ per ipsummet Iudicem Ecclesiasticum, idque iuri & praxi consonum probare Guitt. *lib.* 1. *canon.* *q.* 1. *cap.* 12. *num.* 2. & sanxisse in Gallia Beatum Ludouicum anno 1228. ex Chopp. ibid. refert Zyp.

§. VIII. De Suspensione.

1. 2. *Suspensio variè capitur, & quomodo hic.*
3. *Est multiplex.*
4. *Quomodo differat à priuatione & depositione.*

QVia diximus de prima specie censuræ Ecclesiasticæ, non abs re fuerit de duabus alijs speciebus, nempe suspensione & interdicto aliquid subijcere, vt earum plenior cognitio habeatur.

Omissis autem Suspensionis alijs significationibus, vt qua fur suspendi & quis suspenso esse animo dicitur & similibus. Suspensio generaliter in Iure & passim apud D D. sumi solet pro prohibitione vsus officij vel facultatis alicuius, sic enim sententia per appellationem petitorum per possessorium suspendi dicitur, & pro interdicto ab ingressu Ecclesiæ sumitur, *in c. De sentent. excomm. in* 6. & pro impedimento vtendi aliquo temporali munere *in extrauag. vnica Ioannis* XXII. *de sententia excommunicationis.* 1

Hic vero strictus sumitur pro censura Ecclesiastica qua clerico ob culpam suam inhibetur à iure vel à Iudice exercitium Ordinis, officij, vel beneficij sui Ecclesiastici, siue in totũ siue in partem, siue in perpetuum, siue ad tempus, *cap. Tuarum sup. De priuilegijs iunctis exemplis Glossa in cap.* 3. *V. Suspendi sup. De pœnis* & hinc patet laicum non posse suspendi: vti nec Ecclesiasticum alio respectu quam quatenus est Ecclesiasticus: * & insuper suspensionem esse multiplicem, nempe aliam esse à iure: quales enumerantur apud Siluestrum, *verb. suspensio* §. 6. *n.* 40. & sexdecim enumerat Nauar. *cap.* 17. *a.* 154. aliam ab homine, aliam perpetuam (quoad partem scilicet) quia prohibitio totius exercitij officij vel beneficij in perpetuum est potius depositio vel priuatio quam suspensio, Nauar. *d. loco n.*151. *vbi alios citat.* aliam temporalem, aliam in totum, aliam in partem; aliam ab Ordine, aliam, ab officio; aliam à beneficio, aliam à pluribus ex his simul: quibus adde 2

aliam incurri ipso facto, vt quando dicitur: sit ipso facto suspensus, suspendimus: & tales à iure multæ feruntur quas tangit *Glossa in Clement. cupientes de pœnis*, & resenset Nauar. *d. loco num.* 154. alia non incurritur ipso facto: vt dum dicitur: suspendatur sub pœna suspensionis: alia est à diuinis: alia ab alijs vt colligitur ex *c.* 1. *§. fin. hoc tit. in 6. c.* 1. *de re iudicata eod. lib.* Differt vero suspensio ab officio vel beneficio à priuatione officij vel beneficij & depositione, quòd suspensio sit censura Ecclesiastica inducens irregularitatem, si quis actū aliquem officij à quo suspensus est exerceat à qua non nisi per Summum Pontificem liberatur, *c.* 1. *De sent. & re iudicata in 6.* Saluo quod hodie ex Concilio Trid. *Sess.* 24. *cap.* 6. *De refor.* permittatur Episcopis in irregularitatibus omnibus ex delicto occulto prouenientibus, exceptâ ea quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis alijs deductis ad forum contentiosum dispensare: at vero priuatio & depositio non sunt censuræ Ecclesiasticæ.

4 Secundò per suspensionem non amittitur beneficium, nec ea pars fructuum quæ est planè necessaria ad sustentationem: Secus per priuationem beneficij aut depositionem.

§. IX. Quis possit suspendere & quæ sit forma suspensionis?

1. *Suspensio fit ab eo qui potest excommunicare,*
2. *Idque propter culpam & plerumque mortalem.*
3. *Debet fieri scripto.*

1 OMnis & solus suspendere potest qui excommunicare, & ideo licet confessarius & parochus possint alicui prohibere ne celebret ita vt contraueniens peccet, non possunt tamen suspendere per censuram, ita vt per violationem incurratur irregularitas, Glossa *in c. Is cui De sent. excom. in 6.*

2 Requiritur autem ad suspensionem culpa aliqua, quia sine propria culpa cuius sit pœna, ferri non potest & plerumque requiritur mortalis: quia tam graues pœnæ non debent communiter ferri ob venialem: quamuis si ferantur, possint etiam ob venialem incurri, sicut & interdictum, Nauar. *d. loco n.* 15. Cæterùm quia suspensio non potest ferri sine propria culpa cuius sit pœna, ideo ea suspensio quę fit ob senectutem, lepram, debilitatem, vel aliam similē caussam, licet generaliter suspensio dici possit, non est tamen suspensio de qua hic agitur, quæ scilicet est censura strictè sumpta. Quæ autem crimina sint digna suspensione

ſione non poteſt certâ tradi regulâ, Piaſ. 2. *p.* c. 4. *n.* 78. *in fine* ex Abbate & Diaz.

Quantum ad formam ſuſpenſionis attinet, non eſt certa aliqua & determinata ſeu certis verbis præſcripta, ſed ſufficit, ſi ſcribatur verbis ad rem ſignificandam accommodatis.

Dico, ſi ſcribatur, quia ſuſpenſio debet fieri in ſcriptis expreſsâ cauſ- 3
ſâ ſeu peccato ob quod fertur ſicut & excommunicatio, alioqui Iudex Eccleſiaſticus incurrit ſuſpenſionem à diuinis officijs & ab ingreſſu Eccleſiæ per menſem *c.* 1. *ſup. h. t.* valida tamen eſſet aliter lata, debet etiam præcedere monitio quando fertur ob contumaciam, non etiam quando ſolum in pœnam, Nauar. *d. loco n.* 159.

§. X. De effectu ſuſpenſionis & forma abſolutionis à ſuſpenſione.

1. *Exercens contra ſuſpenſionem incurrit irregularitatem.*
2. *Secus ſi non ſolemniter.*
3. *Suſpenſio ſolùm in tantum ligat quantum exprimit iudicis ſententia.*
4. *Suſpenſus tamen ab ordine inferiori ſuſpendatur quoad omnes ſuperiores.*
5. *Forma abſolutionis.*

EFfectus ſuſpenſionis eſt, vt antè diximus, inducere irregulari- 1
tatem, ſi quis actum aliquem officij, à quo ſuſpenſus eſt, exerceat: hinc ſuſpenſus ab ingreſſu Eccleſiæ efficitur irregularis ſi in ea exerceat aliquem actum ordini ſacro deputatum, non autem ſi domi vel in Oratorio priuato celebret, Piaſ. 2. *p. c.* 4. *n.* 78 *verſ. Suſpenſus item.* Nullus tamen ſuſpenſus, præterquam ille qui ſuſpenſus eſt à diuinis, ſiue abſolutè, ſiue in aliquo loco incurrit irregularitatem contraueniendo ſuſpenſioni, licet peccet vt ex Felino *d. loco tradit* Piaſ. & ſuſpenſus à diuinis tum demum incurrit irregularitatem, quando exercet aliquem actum alicui ordini ſacro vel minori ſpecialiter deputatum, id eſt, cuius faciendi ſpecialis poteſtas traditur in ordinatione: vt in presbyterio poteſtas conſecrandi & baptizandi ſolemniter, in Diaconatu poteſtas canendi ſolemniter Euangelium, ac etiam prædicandi ſolemniter tamquam ex officio, ſi non lege diuina qua videtur ſoli ſacerdotio peculiaris, tamen lege & conſuetudine humanâ ſecundum Nauar. *cap* 27. *n.* 163. in Subdiaconatu poteſtas ſolemniter canendi Epiſtolam, in Acolitatu ferendi cereos &c.

Secus ſi non ſolemniter aliquid iſtorum faciat: vt ſi cantet Epiſto- 2

lam, ferat cereos tamquam alius laicus, vel actum Ordini sacro vel minori non specialiter deputatum exerceat: vt si psallat in choro, si suspensus à perceptione Sacramentorum illa percipiat nam, etsi ea suscipiendo peccet mortaliter, non tamen incurrit irregularitatem, sicut nec Sacerdos, qui suspensus à beneficio in electione votat, etsi de similibus quæ non specialiter alicui Ordini sacro vel minori deputata sunt: prout tradit Nauar. *d. n.* 163. Circa verò effectum suspensionis

3 Notandum suspensum ab vno non ideo suspensum esse ab alio non connexo, & proinde suspensus ab Ordine non est suspensus à iurisdictione si alia ratione quam ordinis competenti, similiter suspensus à iurisdictione non est suspensus ab ordine, nec suspensus ab ordine est suspensus à beneficio, nec suspensus à beneficio per hoc est suspensus ab officio vel è contra: vide Nauar. *d. loco n.* 160. similiter suspensus à superiori ordine v. g. sacerdotali non est suspensus ab inferiori v. g. quoad Diaconatum vel Subdiaconatũ, & suspensus ab exercitio Pontificalium solũ suspensus est ab illis quæ dependent ab ordine Pontificali, & ideo officium Sacerdotale licitè exercere potest, sicut & suspensus ab Ordine sacerdotali exercere potest officiũ Diaconi vel Subdiaconi, nam suspensio in tantum ligat quantum Iudex exprimit in sententia, & ideo suspensus ab ingressu vnius Ecclesiæ potest in alia licitè suum officium exercere, & Iudex semper debet exprimere à quibus actibus suspendat Diaz. *in Praxi c.* 122.

Suspensus tamen ab ordine inferiori: v. g. Diaconatu suspensus est
4 quoad omnes superiores: v. g. Sacerdotalem & Pontificalem, Nauar. *in Manuali cap.* 27. *n.* 163. Notandum verò hic Episcopum numquam incurrere suspensionem vel censuram aliquam Iuris vel hominis nisi de ipso expressa fiat mentio, *c. Quia periculosum h. t. in* 6. casus autem in quibus expressè suspenditur recenset Pias. 2. *p. c.* 4. *n.* 80.

Quantum verò ad formam absolutionis spectat non est etiam certa
5 aliqua seu certis verbis determinata, sed sufficit si voluntas absoluentis significetur, solet tamen quando certa est suspensio, hæc ordinariè seruari, Absoluo te à vinculo suspensionis quã incurristi propter talem vel talem caussam, & restituo te ad hoc vel illud à quo fuisti suspensus, In Nomine Patris & Filij &c. quando verò est incerta & dubia: hæc: Si teneris aliquo vinculo suspensionis à quo te possim absoluere, absoluo te &c. Vide pleniùs Nauar. *d. loco* & Suarez *De censuris Disputat.* 25. Suspensus autem sicut & interdictus ad tempus, adueniente tempore ipso facto est absolutus nec indiget alia absolutione, durante verò tempore suspensionis incursæ à Iure ob delictum commissum, non potest totaliter absolui ab Episcopo sed dispensatiue potest Episcopus pœnam moderari, Nauar. *d. loco num.* 162. Piasec. *d. loco num.* 81.

si verò

si verò suspensio fuerit inflicta à iure ob contumaciam, tum ab illa absoluere poterit Episcopus, nisi cõditor Canonis absolutionem sibi reseruauerit *c. Nuper sup. h. tit.* Nauar. & Piaſ. *dictis locis.*

§. XI. De interdicto.

1. *Definitur & distinguitur contra alias censuras.*
2. *Est triplex Personale, Locale, & Mixtum.*
3. *Interdicto loco interdicuntur eius annexa: secus est in personis.*
4. *Interdictâ vniuersitate interdicuntur sub eâ contenti.*
5.6.7. *Sub diuisiones interdictorum.*
8. *Interdictum generale non comprehendit infantes & amentes.*

OMissis alijs interdicti significationibus de quibus Suarez. *De censuris disputat* 32. *sect.* 1. * hic vsurpatur prout est censura Ecclesiastica prohibens vsum quarundam rerum diuinarum vt fidelibus communem, quatenus talis est. In hac definitione abstrahitur à loco & persona, & ab vsu actiuo & passiuo, quia interdictum in genere etiam ab illis abstrahit. Dicitur, vt fidelibus communem, vt separetur interdictum à suspensione, quæ priuat etiam aliquo vsu, verum non vt communi sed vt proprio alicuius potestatis Ecclesiasticæ, & ideo suspensio per se solum priuat vsu actiuo, ac proinde per se solum priuat Clericos; at vero interdictum priuat indifferenter, & de se est commune. Additur, quatenus talis est: vt distinguatur ab excommunicatione quæ priuat quidem vsu talium rerum sacrarum, sed non quatenus est vsus rei sacræ, sed quatenus est communicatio cum alijs fidelibus. Interdictum verò formaliter priuat vsu talis rei sacræ per se ac independenter à communicatione cum alijs. Adde & hoc aliud discrimen quod excommunicatio priuet non solum communicatione in diuinis, sed etiam in humanis; interdictum verò solum priuet vsu sacrarum rerum, non quidem omnium, sed earũ quæ in iure expressæ sunt, & modo in iure declarato: ita Suarez *loco citato.* 1

Interdictum est triplex Personale tantum, Locale tantum, & Mixtũ (id est, Locale & Personale simul) Locale tantum dicitur quo locus solus interdicitur: vt v.g. Ecclesia, Parochia, oppidum, regnum. Personale tantum quo solæ personæ interdicuntur. Inter ista duo interdicta hoc discrimẽ est: quod quãdo solus locus est interdictus, possint personæ quæ in eo sunt, nec fuerunt caussa interdicti, in alio loco audire diuina, dare, & suscipere: Quando autem personæ sunt interdictæ nusquam id possunt, *c. Si sententia De sent. excom. in 6.* quod si vero solæ personæ alicuius Ecclesiæ vel Ciuitatis interdictæ sint, in ea ab 2

alijs & coram alijs, puta peregrinis & alienigenis non interdictis, celebrari potest, etiam ianuis apertis.

3 Rursus interdictâ aliquâ ciuitate, castro, aut villâ, eo ipso etiam suburbia ac ædificia continentia interdicta intelligũtur, sicut & interdictâ Ecclesiâ etiam capellæ eius ac cœmiteriũ contiguum interdicta censentur: secus si non sint contigua, *c. Si ciuitas eod. in 6.* idque ne interdictum reddatur elusorium: aliud est in personis: nam interdicto clero nõ intelligitur interdictus populus, nisi aliud expressum sit. Nomine tamen cleri comprehenduntur Monachi, & Monachæ, religiosi, & religiosæ, nouitij & nouitiæ: similiter si propter delictum domini & Rectoris ciuitas sit interdicta ciues eiusdem, qui culpabiles non existunt, alibi diuinis licitè interesse poterunt, nisi & ipsi quoque propter Dominum vel Rectorem puniendum interdicti fuerint, *d. c. Si sententia* quod in excommunicatione contingere non potest, quia pro peccato vnius non potest alius, puta ipsius familia, excommunicari.

4 Interdictâ vniuersitate vel populo alicuius loci etiam singuli de vniuersitate seu populo, etiam religiosi & religiosæ interdicti censentur, Nauar. *cap. 27. n. 146.* vbi tamen obseruandum quod ciuitas, terra, vniuersitas non possit interdici pro debito pecuniario sine speciali mandato Papæ ex Constitutione Bonifacij VIII. *in Extrauag. prouide §. Præsentis hoc tit.* Felin. *in c. Sane 2. sup. De off. deleg. n. 3.* idem ex Constitutione Clementis VII. & Leonis X. in concordatis Galliæ quas omnes constitutiones refert Petrus Matth. 7. *decretal. lib. 2. tit. 8.* & ante Carolus V. Galliæ Rex 5 Ianuarij 1369. Chopp. *in præfat. De sac. polit. n. 8.* & ex concordatis Brabantiæ: nec pro delicto priuatæ personæ, sed bene pro delicto domini Officiarij vel communitatis delinquentis.

Mixtum interdictum est, quo interdicitur locus & simul persona vel personæ, exemplum quotidianum est interdictum illud quod Canonistæ appellant ambulatorium, quo scilicet interdicitur persona & locus vbi est, vel vbi fuerit, quasi simul ambulet cum persona. De mixto interdicto quatenus est locale iudicandum vt de locali tantum, & quatenus est personale, vt de personali.

Potest verò vnumquodque horum interdictorum subdiui in generale: quo scilicet interdicitur locus vniuersalis: vt regnum, prouincia, vel vniuersitas hominum, vt populus talis regni aut prouinciæ: & speciale, quo scilicet interdicitur locus particularis vel loca particularia: vt Ecclesia, vel aliquæ Ecclesiæ alicuius ciuitatis, regni, aut prouinciæ

6 vel personæ singulares vna vel plures certæ vel incertæ, * & horum vnumquodque vlterius diuidi potest in simplex & mixtum: hoc est in generale tantùm, aut in particulare tantùm, aut generale & particulare simul, de quo quatenus est generale iudicandũ vt de generali tantùm, & qua-

& quatenus est particulare vt de particulari tantum.

Præterea in interdictum à iure & interdictum ab homine seu Iudice. Interdictum à Iure fertur in Ciuitatem siue aliam Vniuersitatem, si v. g. portorium ex rebus Ecclesiarum vel Ecclesiasticorum, quas negotiationis caussa non deferunt, exegerit vel extorserit, *cap. penult. De censibus in 6.* vel si repræssalias aduersus Ecclesiasticas personas concesserit, *c. 1. De iniurijs in 6.* vel si Ciuitas hostiliter insecuta fuerit, aut cœperit Cardinalem Romanæ Ecclesiæ vel Episcopum suum, siue alijs id facientibus opem tulerit, suaserit, vel consuluerit, *c. fin. De pœnis in 6. c. 1. eod. tit. in Clement.* vel si Ciuitas in electione Roman. Pontificis (cum eo mortuo apud se electio celebranda est non obseruauerit quæ seruanda iubet *c. Vbi periculum De elect. in 6.*) Item si dominus territorij legatum vel Nuntium Apostolicum non admiserit: nam eius ditiones interdicto Ecclesiastico subijciuntur, & sic de similibus casibus, de quibus vide latius in auctoribus citatis. Ita supra dicta exempla profert Canisius *in summa Iur. Canon. lib. 3. tit. 23. §. Interdictum à iure* Interdictum verò à Iudice Ecclesiastico non nisi ex caussa eaque scripto interdicti comprehensa ferri debet, *c. 1. h. tit. in 6.* non tamen, vt diximus, ex caussa pecuniaria vel ob culpam priuati alicuius hominis, sed propter culpam eius, qui loci Dominus est, vel in eo iurisdictionem habet, ita Canis. *d. loco §. Interdictum verò à Iudice.* 7

Interdicto autem generali numquam includuntur infantes & amentes, ac proinde possunt ad diuina admitti, quia sicut sunt incapaces præceptorum humanorum, ita & pœnarum Ecclesiasticarum: quod verò non possint sepeliri in loco sacro fit, quia locus ipse est inhabilis. 8

§. XII. Quis possit & ob quam caussam interdicere, quę sit forma interdicti, quę interdicto prohibeantur & de pœna interdicti violati.

1. *Interdictum debet ferri ob grauem caussam & scripto.*
2. *Qui posuit interdictum debet quoque obseruare.*
3. *Forma interdicti.*
4. *Quænam eo prohibentur & quæ non.*
5. *Pœna transgredientium.*

Is inter-

IS interdicere poteſt qui excommunicare & ſuſpendere, & ſimiliter qui poteſt excommunicari & ſuſpendi, poteſt etiam interdici, & inſuper loca:
1 * non debet autem iudex Eccleſiaſticus ferre interdictum niſi pro cauſſa, graui veluti ob inobedientiam vel graue crimen conuictum cum contumacia eaque ſcripto interdicti comprehenſa, *cap. 1. eod. in 6.* & præuiâ monitione, quando illud fertur ob contumaciam, ſecus ſi in pœnam præteriti delicti. Nam tunc non requiritur præuia monitio vti nec in interdicto à iure lato, quia cognitio iuris habetur pro admonitione: non debet etiam ferre ex cauſſa pecuniaria, *c. 2. h. t. in Extrauag. com.* aut ob culpam priuati alicuius hominis Couar. in *c. Alma mater p. 2. §. 1. n. 5.* ſed ob culpam eius qui loci Dominus eſt aut in eo iuriſdictionem habet, *c. Non eſt ſup. De ſponſalibus d. c. Si ſententia*, & interdictum regulariter eſt nullum ijs caſibus quibus excommunicatio eſt nulla, Nauar. *cap. 27. n. 187.*

2 Is autē ipſe ſeruare debet interdictū qui illud tulit & ideo ſi Epiſcopus celebret in Eccleſia à ſe interdicta incurrit pænā iuris ſcilicet irregularitatē, aliàs nunquam Epiſcopus à iure vel ab homine cenſetur interdictus aut ſuſpenſus niſi ſpecialis eius fuerit facta mentio, *iuxta c. Quia periculoſum h. t. in 6.*

3 Quantum autem ad formam interdicti attinet non eſt certa aliqua & determinata, ſed ſufficit ſi verbis effectum interdicti ſignificantibus exprimatur: ordinaria vero forma eſt hæc: Talem populum aut locum &c. interdicto Eccleſiaſtico ſubijcimus, *ex c. Cum in partibus ſup. De verbor. ſignificat, c. Sane ſup. De officio delegati.*

4 Interdicto autem prohibentur omnia diuina officia Sacra, Eccleſiaſtica ſepultura, ac etiam ſolemnitas conducendi corporis cum orationibus, comitatu cleri ſuperpelliciati & proceſſionaliter, vt moris eſt incedentis (quamuis ſi quis ſepeliatur in Eccleſia tempore interdicti non ſit exhumandus: quia multa facta tenent quæ fieri prohibentur, Gloſ. *in c. à Nobis 2. V. forma ſup. h. tit.* Piaſ. *2. p. cap. 4. n. 74.*) exceptis ijs quæ expreſsè vel tacitè permittuntur, vt colligitur ex *d. c. Non eſt.* Permittuntur autem Baptiſmus, Confirmatio, Pœnitentia, & Euchariſtia, ſed hæc duo poſtrema tantùm morientibus, *c. Quoniam eod. in 6.* item permittitur miſſæ, aliorumque diuinorum officiorum celebratio, *c. Quod in te ſup. De pœnit. c. Alma Mater h. tit. in 6.* dummodo ſubmiſsâ voce, ianuis clauſis, non pulſatis campanis dicantur, *d. c. Alma Mater*, præterquam in feſtiuitatibus Natalis Domini, Paſchæ, Pentecoſtes, & Aſſumptionis Diuæ virginis, quibus diuinorum officiorum celebratio etiam pulſatis campanis, apertis ianuis, altaq; voce permittitur, vt latiùs in *d. cap. Alma Mater*, adde & ſolemnitatem Corporis Chriſti & eius Octauam per Extrauag. Martini V. & Eugenij IV. licitè et-

citè et-

citè etiam interdicti possunt ingredi Ecclesiam orationis causâ, quando ibi diuina officia non peraguntur. Similiter potest concio haberi interdicti tempore, & ad eum finem pulsari campana: sicut & pro Aue Maria, vt moris est, *cap. Responso 43. h. tit.* Pias. *d. c. 4. art. 11. n. 8.* Vbi addit, etiam contractum matrimonij tempore interdicti non esse prohibitum, ex Abbate, Ann. & Glossa, quamuis solemnis benedictio sponsis tum dari non debeat, Nauar. *c. 27. n. 179. vbi alios citat.*

Scienter verò celebrans vel actum aliquem Ordini sacro deputatũ exercens in loco interdicto, nisi super hoc priuilegiatus existat, aut à iure sit ei concessum, irregularitatẽ incurrit, à qua nequit per alium quàm per Romanum Pontificem liberari; & adeò fit inelegibilis, vt nec ad eligendum cum alijs debeat admitti, *c. Is qui §. Is verò eod. in 6.* Aliud dicendum de celebrante in cessatione à diuinis, nam is non incurrit irregularitatem. Religiosi verò tam exempti quàm non exempti violantes interdictum sunt excommunicati, *c. 1. & 3. h. t. in Clement. iuncto cap. 12.* Conc. Trid. *Sess. 24. De regularib.* sicut & Domini locorum *iuxta Clement. 2 h. t.* saluâ tamen Constitutione Martini V. quam refert Canis. *in Summa Iuris Canonici lib. 3. t. 23. §. sanè.* Sic sepeliens interdictum in Ecclesia cum officio & pompa exequiali solita, quia tum exercet actum sacerdotali Ordini deputatum, incurrit irregularitatem, Pias. *d. loco n. 11.* ex Syluest. *quem citat.* 5

Cæterùm licet in Ecclesia, pollutâ sanguinis vel seminis humani effusione, vel Simoniacè consecratâ, aut præsenti maiori excommunicatione innodato, celebrari à iure vetetur, *c. Is qui eod. in 6.* tamen in tali Ecclesia celebrans scienter, licet temerariè agat, non incurrit irregularitatem: quia id non est in iure expressum. Interdictos autem nemo vitare tenetur in humanis, sed solùm in diuinis, postquam fuerit denuntiatum interdictum, Pias. *d. loco n. 9.* ex Nauar. *d. c. 27. n. 170.*

§. XIII. De Irregularitate.

1. *Definitur Irregularitas.*
2. *Distinguitur à Censuris.*

ETSI Irregularitas generaliter sumi possit ad designandũ impedimẽtũ, ratione cuius homo est incapax illius gradus vel actionis, quæ alijs communis est, eâque ratione omnes censuræ Ecclesiasticæ, aliaq; impedimẽta dici possint irregularitates: tamẽ hîc specialiter sumitur prout à censuris distinguitur; de eâque hîc agendum est, propter magnam similitudinem, quam cum censuris habet.

Est itaque Irregularitas hîc, inhabilitas seu impedimentum Cano- 1

cum ex se & natura sua directè ac primariò impediens acceptionem Ordinum Ecclesiasticorum. Dico, Canonicum; quia Irregularitas inducta est à iure Canonico, nec potuit introduci à iure ciuili aut potestate temporali, cùm hæc de spiritualibus rebus, quales sunt Ordines Ecclesiastici vel Clericorum status, non disponat. Per hanc itaque partem excluditur omnis incapacitas ad Ordines suscipiendos, orta ex iure diuino: qualis est non baptizati aut fœminæ. Similiter excluditur peccatum mortale, quod licet suo modo excludat à perceptione Ordinum, saltem sacrorum, quia peccato mortali contaminatus non potest illos sine nouo peccato accipere: non tamen id habet ex aliqua lege Ecclesiastica, sed ex natura sua; sicut & carentia membrorum necessariorum ad ministerium Ordinis, quæ proinde pariter per eandem partem excluditur.

2 Dicitur, directè impediens; vt distinguatur Irregularitas à Censuris, quæ etsi licet etiam impedimenta quædam Canonica respectu aliquarum rerum vel actionum, tamen directè non impediunt susceptionem Ordinum, verùm excommunicatio, v.g. priuat communicatione fidelium, & sub ea ratione, susceptione & vsu Ordinum, quia sunt communicationes cum alijs fidelibus, non verò quatenus Ordines sunt: Interdictum priuat auditione diuinorũ, Suspensio priuat muneribus, respicitque solùm actus, eorumque vsus prohibet, & imponitur solis Clericis, ac proinde primam tonsuram supponit: cuius susceptionem, vt & aliorum Ordinum: ac totum statum impedit Irregularitas. Per eandem partem excluditur Depositio, quia priuat Ordinibus iam susceptis; Irregularitas verò susceptionem impedit. Quantum verò ad dispensationem super irregularitate, quatenus ea permissa Episcopis vel non, vide Conc. Trid. *Sess. 24. c. 6. De reformat.* Sanchez *De Matrim. lib. 8. Disputat. 34. n. 55. & seqq.* & quæ suprà diximus in §. 1. De Suspensione in fine.

§. XIV De Depositione & Degradatione Clericorum.

1. *Quid Depositio verbalis.*
2. *Quid actualis, & ob quæ crimina feratur.*
3. *Verbalis non tollit priuilegium clericale.*
4. 5. 6. *Verbalis absoluta & respectiua variè distinguuntur.*
7. *Quid depositio ad degradationem ordinata, & quid degradatio.*
8. *Depositio non tollit Ordinem, nec priuat onere Ordini coniuncto.*

Quam-

QVamuis Depositio & Degradatio non sint propriè censuræ Ecclesiasticæ, cùm non sint pœnæ medicinales, vti sunt censuræ Ecclesiasticæ, sed vindicatiuæ tantùm: quia tamen, vt hic sumuntur, sunt etiam solemnes pœnæ Ecclesiasticæ, & magnam habent affinitatem cum ipsis censuris Ecclesiasticis, adeò vt Suspensio subinde vocetur depositio, Glossa *in can. Si quis Episcopus Distinct.* 86. & è contra, ideo de his quoque agendum est.

Depositio in genere fieri potest dupliciter, scilicet verbaliter & verbalis depositio nuncupatur, & actualiter, diciturq; actualis depositio seu degradatio: quæ inter se differunt, quòd verbalis depositio fiat per solam sententiã Episcopi adsistente certo numero Episcoporum, si Clericus qui deponitur in sacris sit constitutus: & quidem si sit Episcopus, in præsentia duodecim Episcoporum; si Presbyter, sex; si Diaconus aut Subdiaconus, in præsentia trium: vt cõmuniter tradunt ex *can. Felix & can. Si quis* 13. *q.* 7. Seruanda tamen quoad hæreticos limitatio adhibita *in cap.* 1. *De haret. in* 6. Hodie verò standum est definitioni Conc. Trid. *Sess.* 13. *c.* 14. *De reformat.* quoad depositionem Sacerdotum & inferiorum: nam ibi de depositione Episcoporum nihil statuit, vel quia illa reseruata est summo Pontifici, tamquam proprio Episcopo aliorum Episcoporum, vel quia ob dignitatem Episcopalem non impediebat præsentiam Episcoporum in inferiorum præsentiam commutari. Vide Conc. Trid *Sess.* 24. *c.* 45. *De reformat.* In minoribus verò nullâ aliorum Episcoporum præsentiâ opus, sed sufficit sententia Episcopi. 1

Realis depositio seu degradatio fit ad instar exauctorationis militaris, cùm scilicet ob delictum Clerico vestibus clericalibus induto ac si in officio ministrare deberet, vestes & insignia Ordinis sui detrahuntur per Episcopum ordine retrogrado: vide *c.* 2. *De pœnis & can.* 3. *cum seqq.* xv. *q.* 7. Insuper depositio realis seu degradatio solùm fieri solet in tribus casibus notatis à Glossa *in c. Ad absoluendam sup. De hæreticis*; scilicet ob crimen hæresis, *d. c. Ad abolendam*; crimen falsi litterarum Apostolicarum, *c. Ad falsariorum sup. De crimine falsi*: denique ob calumniam & contumeliam grauem proprio Episcopo illatam, *can. Si quis Sacerdotum* xi. *q.* 1. Hunc tamen casum restringunt Doctores ad calumniam & contumeliam coniunctam irregularitati, quia aliàs iniquum videretur, quod propter simplicem iniuriam illatam Episcopo degradaretur Clericus & brachio sæculari traderetur; non tamen latrocinium, homicidium, aut alia similia atrocia crimina. 2

Insuper differunt, quòd per depositionem verbalem non amittatur priuilegium Clericale seu fori, secus per degradationem; ideoque degradatus statim fori efficitur sæcularis, à quo per priuilegium fuerat exem-

exemptus: ac proinde priuilegio sublato statim reuertitur ad pristinum forum, eundemque degradatum Iudex illicò tradit sæculari Iudici. Quod dum facit, efficaciter pro eo intercedat necesse est, vt citra mortis periculum sententiam circa eum moderetur, *cap. Nouimus inf. De verb. signif.*

4 Verbalis Depositio rursus fieri potest dupliciter, aut absolutè & per se, sine ordine ad aliud, & vocari Depositio Absoluta, quæ non, aut vix videtur distingui à Suspensione perpetua; aut in ordine ad depositionem realem seu actualem, siue, quod idem est, ad degradationem realem, & vocari potest Depositio Verbalis Respectiua. Inter quas hoc discrimen primò statui potest, quòd depositus absolutè tantùm non possit sine noua sententia degradari; depositus verò cum respectu ad degradationem possit statim degradari, & tradi Iudici sæculari.

Et hinc resultat alia differentia, nempe quòd ad respectiuam depositionem certa solemnitas sit à Iure præscripta, vt patet *ex c. 2. De pœnis in 6.* non autem ad absolutam: quòdque respectiua numquam imponatur vel incurratur ipso iure & facto, quia requirit prædictam solemnitatem, quæ non potest nisi mediante hominis sententiâ adhiberi. Depositio verò absoluta interdum imponitur ipso iure, vt patet *ex c. 1. De homicidio in 6. can. 2. Distinct. 5.*

5 Rursus Depositio Respectiua & Degradatio dici possunt differre, sicut sententia & sententiæ executio: nam per verbalem depositionem respectiuam profertur sententia; per degradationem mandatur executioni, quoad aliquas actiones vel effectus, qui per ipsammet sententiam absque hominis actione perfici non possunt. Vnde & pro iisdem criminibus imponuntur, quia veluti vnam integram pœnam complent; sicut sententia & executio idem crimen respiciunt.

Vnde rursus fit, quòd Degradatio cum præuia depositione solùm videatur posse fieri in casibus, in quibus post degradationem Clericus traditur brachio sæculari. *iuxta c. 2. De pœnis in 6. d. c. Nouimus inf. De verb. signif.* vti sunt casus suprà numerati, crimen, inquam, hæresis, crimen falsi litterarum Apostolicarum, & calumnia grauis proprio Episcopo illata: quibus adde, si non ordinatus celebret; nam & is pœnâ degradationis puniendus est, ex Ordinatione Clementis VIII. quam refert Piasf. *p. 2. c. 4. art. 14. n. 12.* item crimen nefandum contra naturam, prout voluit Pius V. cuius Constitutionis verba refert Nauar. *in Manuali c. 27. n. 249.* & addit eam intelligendam esse non de quocumque committente hoc crimen, sed exercente, cum frequentatione actuum. Quin & in alijs delictis atrocibus pro arbitrio pœnam hanc infligi posse, tenet Diaz *c. 128.*

Et hinc

Et hinc iterum resultat discrimen inter Depositionem Respectiuam, & Degradationem à Depositione Absoluta; quia hæc habet locum etiam in alijs criminibus, vt furto, homicidio, periurio, &c. *c. Cum non ab homine sup. De iudicijs*; in quibus etiam, si quid atrocius commissum fuerit à Clerico, post depositionem in arctum monasterium pœnitentiæ peragendæ caussâ includitur, *c. Tuæ sup. De pœnis can. Sacerdos Distinct.* 81. Quo casu ex beneficijs suis ali debet, vel ab Episcopo, si sit pauper, *can. Delapsis* xv. *q.* 6. Cæterùm hisce temporibus hæc detrusio in monasterium vix est in vsu, cùm monasteria passim recipere tales recusent, nec ab Episcopo, vt recipiant, cogi possint, quippe vbique ferè exempta, Pias. *d. loco num.* 9. *in fine.* Vbi paullò antè tradit, neminem deponendum, nisi in casibus à iure expressis, vel illis tantùm, quibus Ius Ciuile infligit pœnam mortis: hodie tamen pœnas omnes esse arbitrarias, posseque iudicem pro arbitrio suo hanc pœnam imponere. 6

Ex prædictis Depositio, ad Degradationem ordinata, definiri potest, quòd sit priuatio perpetua Clericalis muneris, per Canonicam sententiam, cum debita solemnitate prolatam: Degradatio verò sit perpetua priuatio Clericalis muneris & priuilegij, per similem sententiam, adiunctâ reali actione & ceremoniâ per Canones institutâ. Ita Suarez *De Censuris Disp.* 30. *sect.* 2. *n.* 9. 7

Ex eo autem, quòd Depositio & Degradatio sint pœnæ ex institutione sua perpetuæ, sequitur iure Ordinario eas tolli à nemine posse, sed tantùm per potestatem absolutam summi Pontificis: qui raró, vel numquam id facit. Imò secundum præsentem Ecclesiæ statum non datur remissioni locus, quandoquidem degradatus statim tradatur sæculari brachio pœnâ mortis mulctandus. 8

Ex eo verò, quòd Depositio non priuet Ordine ipso, cùm per characterem indelebilem imprimatur, ac proinde non possit auferri ab Ecclesia; sequitur, sacerdotem depositum verè consecrare, verè vngere, cæterosq; actus Ordinis validè exercere; quando scilicet non requirũt iurisdictionem (quod addo, vt excludatur absolutio sacramentalis:) & similiter Episcopum depositum verè ordinare, confirmare, si debitâ formâ & materiâ ac legitimâ intentione vtatur. Ob eamdem caussam depositio non priuat onere Ordini coniuncto: v. g. recitandi horas Canonicas, seruandi castitatem, & inhabilitatem ad matrimonium contrahendum, si depositus sit sacris initiatus.

Illud deniq; hîc subijciendum, edicta Princ. nostrorũ aut Concordata nõ aliter prohibere exercitũ censuratiũ, quã contra Officiarios sæculares. Imò disertè eadẽ Cõcordata executiones decretorũ & sententiarũ Ecclesiasticarũ per censuras fieri permittunt, teste Zyp. *h. t. in fine.*

TITVLVS XLI.

De Verborum significatione.

1. *Varia Verbi significatio.*
2. *Verba non semper accipienda prout sonant, sed iuxta mentẽ proferẽtis.*

DVo sequentes Tituli per vniuersam Iuris nostri materiam diffunduntur, ideoque postremo loco, vti factum quoque in Digestis, collocantur. Et primus quidem *De verborũ significatione* vtilitatem suam habet, cùm sæpè dubitari contingat de significatione terminorum, seu vocum ipsarum.

1 Nam, vt alias Verbi significationes omittam, quibus significat nunc secundam personam in diuinis, nunc apud Grammaticos tertiam orationis partem; nunc apud Logicos conceptum in intellectu retentum, quo aliquid cogitamus, quod deinde vocibus declaramus; nunc quod à re siue facto distinguitur, iuxta illud.

Non opus est verbis, credite rebus ait,

& dũ dicitur, *Non opus est verbis, sed factis*, & *Dare alicui verba* pro decipere: sumitur Verbum hic generaliter, prout idem est, quod vox seu dictio aliquid significans, siue sit verbum, siue nomen, siue pronomen, siue aliqua alia pars Orationis apud Grammaticos: quod Varro à veritate deducit, quasi verum nos loqui oporteat. Hoc verò Tit. potissimùm traditur, quid significent, & quomodo verba accipienda sint, siue voce proferantur, siue scripto, veluti in testamento, vel rescripto, vel alio instrumento contineantur, v. g. quid veniat appellatione Nouialis, vt in *c.* 1. quid nomine Patris, vt in *c.* 2. quid Vnigeniti. vt in *c.* 3. quid Primogeniti, vt in *c. Ioseph. &c.*

Quantum autem ad modum, quo accipi debent, in primis traditur,
2 verba, cùm inuenta sint, vt indicent proferentis mentem, *l. Labeo D. De suppellect. legata*, non semper accipienda esse, prout sonant, sed magis inspiciendam esse mentem proferentis; & cùm de ea constat, non esse laborandum de verbis, *c. Intelligentia, c. Nihil obstat, c. Præterea h. t.* quia non intentio verbis, sed verba intentioni seruire debent, *c. In his h. t.* adeò vt verba contractuum pro rei qualitate, & tuendæ voluntatis seu intentionis caussâ contra propriam significationem interdum accipiantur & intelligantur, vt *in l. Ex conducto* 15 §. *Papinianus* & in *l. In lege* 29. *D. locati.* Et ideo non vitiatur factum, vario modo narratum, vbi idem in substantia concluditur: & intelligi debent verba eo respectu & ad eum finem, ad quem proferuntur, *l. Debitor* §. *fin. D. Ad Trebell.*

&

& restringi ad rem, super qua proferuntur, §. *Quod autem Institut. De legitima agnatorum tutela.*

Si verò quæratur de verbis rescripti summus Pont. tum consulendus est Pont. vt in *c. Olim & alijs .h.t.* Aliàs verò accipienda sunt verba iuxta sensum seu significationem, secundum quam, inspectis rerum circumstantijs, verisimile est proferentem accepisse, *c. Quærenti h.t.* ne dum proprietas spectatur, omittatur sensus veritatis, *d.c. Præterea & c. Quod dicitur & c. Ioseph. h.t.* Quòd si verba obscura fuerint, ita intelligẽda sunt, vt res de qua agitur, potius valere possit, quã perire, *d.c. Abbati vers. profecto.*

Proponuntur etiam variarum vocum definitiones, veluti Pacti, in *c. Pactum interdicti in c. Cum in partibus noualis, in d. c. 1. & c. Quid per nouale*: similiter quis dicatur Præpositus, *c. Quamuis eod.*

Insuper quarundam vocum etymologiæ traduntur, veluti vnde dicatur Ius, *c. Ius dictum*: vnde dicatur Pactum, *d.c. Pactum:* vnde dicatur Forus, *c. Forus eod.* Deniq; traditur priuilegia Principis latissimè esse intelligenda, *c. olim eod.* ac verba in ijs sic esse accipienda, vt aliquid adferant seu operentur, nec remaneat ambiguitas, *d.c. Abbati eod.*

TITVLVS XLI. & Vltimus.

De Regulis Iuris.

1. *Regula vnde dicta.*
2. *Regulæ definitio apud Iurisconsultos.*

REgula sumitur ex Iure, non verò Ius ex Regula, *l. 1. D. h. tit.* & 1
propterea, postquam de toto Iure Pontificio actum est, subijcitur coronidis loco Tit. *De Regulis Iuris*; & quidem post Tit. *De Verborum significat.* quia disputatio de vocibus simplicibus præcedere debet disputationem de compositis.

Dicitur autem Regula ex eo, quod rectà ducat, vel, vt alij volunt, ex eo, quòd regat vel normam rectè viuendi præbeat, vel quòd distortũ prauumque corrigat, vt habetur in *can. Regula Dist. 3.* Et Græcè dicitur Canon, *can. Canon ead. Distinct. 3.* Vnde & ius Pontificium dicitur Canonicum, id est, Regulare.

Iurisconsultis Regula est quædam cõpendiosa enarratio multarum 2
rerum, varijs partibus Iuris definitarum. Vnde Azo Regulam definit, esse plurium rerum traditionem compendiosâ narratione factam: & Paulus Iurisc. in *d. l. 1. D. h. t.* Regulam esse, quæ rem, quæ est, breuiter enarrat. Cuius sensus est, quòd in regula sit oratio, quæ rem, quæ est, id est, ius quod in ipsa controuersia sequi oportet, seu caussam ac rationem plurium rerum in arte iuris definitarũ breuiter, id est, generaliter

raliter, & quidem ex Iure constituto & recepto enarrat. Cùm enim, vt & in alijs scientijs, non omnia facti & indiuidua, vtpote infinita, possint aliquâ ratione comprehendi ac cognosci, ita neque leges neq; Senatusconsulta ita scribi potuerunt, vel possunt, vt omnes casus, qui quandoque incidunt, comprehendant, *l. neque leges D. De LL.* necessum fuit, exemplo aliarum scientiarum, etiam in Iure, ex ijs, quæ in varijs eius partibus definita sunt, aliquas generales regulas constituere, quæ continerent caussam & rationem primariam, quâ moti fuerunt prudentes ad ita definiendum, & proinde nobis primariam rationem Iuris controuersi decidendi præberent, Sic Vlpianus, cùm in diuersis Iuris partibus obseruasset primùm moribus receptum, deinde legibus constitutum, quòd fæminæ non possent esse Iudices, Magistratum gerere, postulare, curatrices esse, & sic de similibus, inde desumpsit & constituit vniuersalem regulam, quòd fæminæ ab omnibus ciuilibus officijs vel publicis remotæ sint, *l. 2. D. eod.* Et rursus, cùm varijs in partibus Iuris definitum esset, pisces, feras bestias, lapillos in littore maris inuentos, feri occupantis, quia in nullius bonis sunt, inde desumpta est hæc compendiosa regula, Quæ in nullius bonis sunt, fiunt primò occupantis; & sic de similibus.

Atque ita patet in primis, cur regula dicatur ex Iure nasci, non autem ius ex regula. Secundò patet, quanta sit vtilitas Regularũ Iuris, quodq; id sint regulæ Iurisconsultis, quod Medicis Aphorismi, Geometris Postulata: & cur dicat Iurisconsultus in *l. 1. D. eod.* quod si vitiata sit regula perdere officium suum.

Porrò regulæ, quæ hîc traduntur, sunt, Quòd omnis res per quascumq; caussas nascitur, per easdem dissoluatur, *c. 1.* Quòd dubia in meliorem partem sint interpretanda, *c. 2.* Quòd propter scandalum vitandum non sit veritas omittenda, *c. 3.* Quòd necessitas illicitum faciat licitum; & similes. Quarum prima primariam continet rationem & caussam, cur stipulatio, quæ est verbis contracta, possit verbis ipso iure dissolui; non etiam emptio, locatio, mutuũ, & alij contractus, aliter quàm verbis initi: item cur emptio, locatio, mandatum, societas, quæ solo cõsensu cõtrahuntur, possint etiam solo contrario dissensu dissolui; & sic de alijs regulis Iuris Can. vt fusiùs hîc Peckius, ad quem Lectorem remittimus, & ad Dei Opt. Max. eiusq; intemeratæ Matris Virg. Mariæ honorem, hisce Paratitlis, seu summariæ Explicationi Decretalium, per modum Institutionis Iuris Can. finem imponimus: omnia in eis tradita S. R. Ecclesiæ censuræ submittentes, & quæ illa probauerit, approbantes; quæ improbauer, itimprobantes.

FINIS.

Digitized by Google